Cs

csá (igás)állat (jobbra) tereléséhez használt szó; cea (strigăt cu care se mînă vitele de jug spre dreaptă); hott! (Ruf zum Antreiben von Zugtieren nach rechts). *1772:* az elsö téslás ökör Csával bé fele tére az uy szölöbe [Szentháromság MT; Sár.].

A címszóbeli állatterelő szó jelentése a nyj-okban és így hihetőleg a régiségben is ingadozó volt: a *-val* raggal rögzült alak többnyire 'jobbra', de ritkábban 'balra' jelentésben is használatos lehetett [l. MTsz, TESz].

csabán '?' *1656* Vagy(on) ...Meddeö tehen Nro 7. 1. Fejer babos 2. Fejer szöke, 3. kek szöke, 4. fekete barna 5. Fejer Czjaban Szöke, 6. fekete czaban [Doboka; Mk Inv. 12].

A szarvállásra vonatkozó, de közelebbről meg nem határozható jel-re nézve l. MPászt. 16, 455.

csábeli balsó, balról való; dinspre stîngă; von linker Seite. *1771:* Barbocz Simon. vizre hajtván az ökrökőt még én mertem vizet nékiek, és midőn ivut vakarodni kezdék egy tökehez, a Csábeli Ökre Medve István eo Kigyelmének [Mezőmadaras MT; BK. Varga Jantsi (17) jb vall.]. *1787:* az Más Rendbeli Beres ökrök kőzűl botsátották ki az két Tulok Ökrőt az hojszás szürke az Csábeli Daru [Náznánfva MT; Berz. 4. 30. N. 15]. *1805:* Elsö Pár ökör... A Fitzko Tsábeli, a Rendes Hojszbéli [Buza SzD; LLt Csáky-per 124. L. 31].

csábít (ígérgetéssel, hitegetéssel) vmire édesget/késztet; a ademeni/atrage; locken. *1866:* Imre Korpos János bujtogatása nyomán az ekkláb(an) nagy fejetlenség állott bé ki a hiveket a catholisalására (!) csábítja [M. gyerőmonostor K; RHAk 27].

csábítás édesgetés, késztetés; ademenire, atragere; Verlockung, Verleitung. *1776:* én soha jo kedvét a' M. Kis Aszszony ö Nganak... M.B. Henterhez nem tapasztaltam, sőt... a' mátkaságot is mint egy erőltetésből, és tsábittásbol tette ă M. Kis Aszszony ő Nga [Kóród KK; GyL. Mart. Dénes (30) famulus vall.] | A' mi ă B. Henter Antal Urffival való mátkasagát illeti ă M. Kis Aszonynak, azt láttam, s, tapasztaltam hogy erőltetésből esett, egyiknek, s masiknak unszolásábol, csábittásábol [i.h. „Adalbertus Biro siculus ex Csik Kartzfalva nunc residens in Pago Csokfva" vall.].

csábítgat (ígérgetéssel, hitegetéssel) vmire édesget/késztetget; a tot ademeni; (ständig) locken. *1842:* Vincze Márton ifju legény özvegy Török Katát tiltot szerelemre édesgetvén és Csábitgatván, s hoszszas szerelmök ideje alatt szüntelen azzal biztatván, mi szerint nöül veéndi ... az el ámitott könnyelmü aszszony hitt a legény biztató szavainak, s ennek következésiben meg terhesedett [Nagykapus K; RAk 21].

csácsog fecseg, locsog; a flecări; schwatzen, plappern. *1604/1653* Borbély Kristóf török fiu, avagy arnót fiu vala s ugyan törökös ember is vala, és igen sokat csácsogott a német császár avagy a német nemzetség ellen[a] [ETA I, 93—4 NSz. — [a]Ezért Básta elfogatta].

csácsogás fecsegés, locsogás; flecăreală, pălăvrăgeală; Geplapper. *1792* Tegnap el jövetelemkor az örmény sok Csatsogása miat el felejtettem jelenteni [Vajdasztiván MT DE 4].

csácsogó 1. csacska, beszédes; vorbăreţ, guraliv; gesprächig, redselig. *1584:* vegre Az Isten mikor oztan gyermeket Adot volna es Immar zolny es eredet volna Ieowe hozza(m) ez Vargane Annia . bezegh io chachiogo giermek ez [Kv; TJk IV/1. 285]. *1695 k* Rigottskám Rigottskám tsatsogo szajkotskám [Thoroczkay Zsigmond daloskönyve 13b. — A virágének id. sora: ETF 20. 7; az egész ének: Haja, haja virágom 94].

2. fecsegő, locsogó | ? szájaló; flecar, palavragiu; plapperig. *1607/1653:* (Rákóczi Zsigmondot) az országban is némely csácsogó istentelen bolond nyelvemosó rosz emberek nevezgették tőkefejedelemnek, és unalmasok kezdének tölle lenni [ETA I, 102 NSz]. *1746:* Szuszán David ... nem lopo, verengező vagi tüzzel fenyegető ember hanem szajjal csácsogo edgjel s massal, egib(en) szollalkozo [Brád H; Ks 112 Vegyes ir.] | (Szuszán Dávidot) Nem tudom sem verengező sem lopo, sem kurvás, sem tűzzel fenyegetődző(ne)k lenni de elég csacsogo [Kersec H; i.h.].

csácsogó-fecsegő (rosszindulatúan) locsifecsi; limbuţ, bîrfitor; geschwätzig, schwatzsüchtig. *1732:* Méltoztassék az Vr a Mgs Aszony(na)k az iránt az minden gonosságal ... dorbězlo csácsogo, fecsegő, az Vrak házát ottan ottan becstelenkedtető hamis lelki ismeretü Selyma hiremben nevemben engemet meg öltt, maga becsületet más jámborok besteleniteseve nevelő hunczfut Ferkőről irt Levelemet meg olvasni [Kv; TKl Cseh Benjámin gr. Teleki Ádámhoz].

csafling (tőkevontatáshoz használt) karikás-láncos vasék; pană/ic cu lanţ (folosită la remorcarea buştenilor); mit Kette und Ring versehener Eisenkeil (gebraucht zum Abschleppen des Holzklotzes). *1803:* nékem... két Féjszémet és két csaflingomot... Todor Fiamnak... 2 járom patingját... a' Gyitrai Communitas el vette az erdőlésért | a' Gyitrai Communitas el vett... egy Testvé-

remtöl... egj lántzot, két csafflingját (a'melly valami hasitto szeg forma vas, a'melljet a' Tőkékbe szoktunk ütni, 's az ahoz foglalt karikákba akasztyuk a' lántzot:) három járom köz bőr patingját. két Féjszéjét [Toplica MT; Born. XVc. 1/17, 122 Bukur Juonásk senior (86) col. vall].

csaflingos karikás-láncos vasékes; prevăzut cu pană/ic cu lanţ şi belciug; mit Ketten- und Ring-Eisenkeil versehen. *1843:* Egy Béres szekér csoflingos tézslával, két járommal [Magyaró MT; LLt].

cságat (igás állatot) csával (balra v. jobbra) hajtogat/terelget; a mîna un animal de povară (la stînga sau la dreapta) folosind interjecţia *cea;* nach hott (links od. rechts) treiben. *1804:* valami Szamosi Szekeresek jővén Magyar ország felől kik is Tamás Luka Puszta telkire tságatván Szekereket holott már az előtt más szekeresek utatt vertek volt [KLev.].

cságató I. *mn* . csával terelgető/hajtogató; care mînă folosind interjecţia *cea;* nach hott od. hüh treiben. **Hn.** *1579/XVIII. sz.:* Cságató alatt (sz) [Berekeresztúr MT; EHA]. *1762:* A Cságatoban egy pallag [uo.; EHA]. *XIX. sz. eleje* a Cságato ajján tul a patakan [uo.; i.h.]. *1835* Tságato Ajjába [uo.; EHA].

II. *fn* váltó, *táj* cságattyú (az eketaliga rúdját és ezzel a szántás szélességét szabályozó görbe fa vagy vas); cocîrceală; Hehrrahm. *1787:* az én fejszémet ekém tságatojából Csia Lászlo Uram kivévén, ha Várhegy felől Embereket nem látott volna azzal engemet le vagdalt volna [Cófva Hsz; HSzjP]. — E jel-re l. MTSz, SzamSz, Balassa, MEke 35 és az utóbbi i.h. 212—5 az alak- és elnevezésváltozatok.

csak I. *hsz* **1.** csupán(csak); numai; nur. *1572:* Sennny Bantastwl nem fylthenek Somkwtrol hanem csak Desreol [Dés; DLT 184] | anne summa aranyat 34 fazekba rakny chodalatos es halhatatlan dolog csak hallanys, Nem hogy chak Miuelnys, ez okaert Meg od magadat tölle, Mert vgy Jarz, Mint en* [Nsz; MKsz 1896. 358. — *Aranyfinomításbeli kárvallásra von. nyil.]. *1573:* Azomba be vagyak teoryk az vcharol valo aytot es eok azt latwan ki fwtamnak az vduarrol az vchara chiak pwzta kezel [Kv; TJk III/3. 137]. *1577:* az zeoleo hegiese erdeienek chiak kewes hogj az bercz ne(m) tartia hatarath [Jobbágyfva MT; EHA]. *1583:* Ember Janos ket vttal chak huzon eot ftot Adot volna A Notariusnak es az vta(n) f. 50 [Kv.; Szám. 3/X. 20]. *1584:* Ez ide ala megh irt limitatiorol wgy teczet ew kegelmeknek hogy mikor Isten draga es zewk ydeot bochiat reank chiak ackor observaltassek, ha penigh Isten olchiosagot adand ackor ew kegmeknek kewlemb gondwiselesek tractatusok lezen feleolle [Kv; PolgK 13]. *1585* Ez Jeowendeo zombatra tulajdon chak az teorweny feoleol Irt Articulusoknak el oluastatasara Biro vra(m) Giwche Be a' Varost [Kv; TanJk I/1. 8]. *1588* monda voye (?) Lwcaczy neweo vaydaia fel vewen egy zalma zalat az feoldreol ketteo teorwen monda czyak ennynek tartia Sombori Lazlo vesseleni ferenczet az ty vratokath [Zsákfva Sz; WLt]. *1592* Layos lewele, Conuenth pechety alath, hogy a fenessy zeöleokreol se feöldbert se egieb Exactiokat Ne vehessenek chak az igaz dezmath [Kv; DiósyInd. 26]. *1598:* chyak az mostan el mult eztendeokbennis ... keg(m)es Vrunk iozagot Ada hasonlo Donatiowal [Kv; TanJk I/1. 320]. *1601:* az Actor lattatik hogy chyak gyanuwal felel Zabo Mathehoz az Alpereshez [Kv; TJk VI/1. 506]. *1604* az Zolgalat legyen io rendtartassal, ne hogy egy nemely harom vagy negy vttal zolgalion, mas penigh chiak tanúl nezze [Kv; TanJk I/1. 471]. *1606* az földnek czíak az felet waltotta wolna meg orban Janos ..., de az masik felet cziakan balas wetőtte wolna [UszT 20/300]. *1640* mint hogj az hazbol ki holt az Jobbagi hogi el ne puztullion czak az uegre mas Jobbagjot Zallittot bele eo kegme [Usz; JHb XLVII. 5 Fr. Orban usz-i jur. not. kezével]. *1803* Fodor Sigmondnénak Komjattzegi Miháljne a maga mezitelen seggit meg mutatván azt mondotta ütegetvén tenyerével tsak annyit félek mint a Segemtől igy boszantatta [Aranyosrákos TA; Borb.]. *1813:* tsudálatoson esik nékem, hogy én az igyekezetemér tsak ezt hallom, hogy ne járjak landerist: ez a Szokatlan tántz, nem az en Caracteremhez valo [Perecsen Sz; IB. Botos Péter gr. Korda Annához]. *1814:* mondottam hogy vessűk ugyan tőmőtten, mivel kűlőmbűl semmire kellő lészen, melyre nehezen hajlott de tsak ugyan ritkán és szigorán kelvén igen gyarlo zab termés lett [Buza SzD; LLt Csáky-per 131 L. 38]. *1819* 32 négy négy marhás Szekerek és 40 Tésolás marha assiguráltatott vala a' mái naprá ide bé Tordára, az itten keresztül utazando Katonaság Számára még tsak 21 Szekerek állottak elé [TLt Közig. ir.]. *1831* ezeketis* tsak valami ket hétig tartatták kün a Guja mellett [Dés; DLt 332. — *A csikókat]. *1849:* én.. azon időben csak mint szálló jelentem meg Kolozsvárt [Kv; Végr. Vall. 3 Kelemen Béni vall.].

2. egyedül; exclusiv; allein. *1602:* Ktek penigh edes Bjro vram az en Jozagomat egyebeknek kj ne aggya, hanem chak ezeknek az zemellyeknek, Az Galteoy Ferencz fiaynak, Feyerwary Josa Pal Gyermekinek, Es zilagy Mihalnak mert ezek vérek az Jozaghoz [Kv; RDL I. 73]. *1629* eötet senki nem ingerlette rea, hanem Czak maga bolondsagabol Czelekette [Mv; MvLt 290. 145b]. *1702:* midőn volnánk Kézdi szekben Alsó Torján ... jővének mi előnkben ... négy Molduvay Csizmadia Czigányok ... adák magokat jobbágyul . Mihálcz Miklos Vramnak, és ő kglme Posteritassinak: hogy mig ezen à földőn laknak, senkit ő keglmén kivűl jobbágy képpen nem szolgálnak, ha pedig eből az Országból Molduvába el akarnának menni lakni, ő kglmének hirt tévén, el mehessenek szabadoson, de ha megint ez Országba jönének, ugyan csak ő kglme keze alatt legyenek [A. torja Hsz; Borb. I].

3. merőben; cu totul; durchaus, ganz und gar. *1804:* Szűts Irimia ... minden Fölgyei tsak tsupa allodiumokbol bitangoltatnak [Borosbenedek AF; SLev.].

4. hát(csak); numai, doar, ei, păi; denn, nun. *1567* Alexius ita dixisset Erregy chak kurua [Kv; TJk III/1. 118]. *1570:* Orsolia peter papne, Annos fekete Janosne, ezt vallyak ... kertek Razmannet hogy ha megh valthatywk az hazat, K. megh engedye az haz Bert, Razmanne azt Montha hogy Erékedietek (!) chyak, Megh latom azkor, en hatalmo(m)ba lezen az | Dabo Tamas .. kery volt egy zablyaiat Mellyet Annakeleotte Zabo gërgnenek Zalagba vetet volt, Jllen zowal Jo azzonyo(m) Ad ky chyak Jm felesegemet hozzad kwldem zamoth vesswnk egy massal, es Mindenbël meg alkwsom veled Es megh elegitlek [Kv; TJk III/2. 2, 141]. *1582:* Mondek en, Jere chak Biro vram eleybe, el vym azert en az Rengeo Annat [Kv; TJk IV/1. 52]. *1584:* Es monda No keonyew gond az, Az veotte el tegedet, Eregy hiuasd ide chak [Kv; i.h. 244—5]. *1585:* Monda varga Antal ne sies chak Nem veesz el, vegre ozta(n) vgia(n) megh Ada [Kv; i.h. 502]. *1597* Sardy talala mondani az leannak[a], Aha te marczona bestie hires kurwachka mit keolteottetek ream ketten azzonyoddal ... No menny el chiak bizony Jút mind ketteoteoknak benne, bizony megh kel halnotok mind azzoniostol [Kv; TJk VI/1. 93. — [a]Sardy a leányon erőszakot akart elkövetni]. *1625:* Az peres öröksegi Jngen (!)[a] tali Genealogia Jllet hogi az nehay Antal Balinte uolt ki en nekem edes attiam uala az megh neuezte(m) peres örökségi penigh Antal Balintnak az edes Anniaie Katalin azzonie uolt ki nekem masik aniam uolt mijert Anyai örökségi czak megh kivano(m) maga(m)nak [UszT 93a. — [a]Értsd: engem]. *1630:* Kérdeztem most fogsagaba(n) teole hogj mint let ... azt mondotta hogj elesett mikor ki iöt az ajto(n), czak ugj suhadot el teöle, de ugia(n) halua let s eö maga meczete el az keöldeöket is, s egj ejel az moslekos czeberbe halt. eö maga tette oda [Mv; MvLt 290. 191b—2a, 214a]. *1636:* monda Kohází Kathalin Te ven szákálu szekely cziak heyaba(n) dűlz fulz, mert az migh elek addigh ne(m) czinalz ot házát, hane(m) ha megh halok, áz uta(n) ha rad marad [Mv; i.h. 291. 65a]. *1638* Notelen korombban igen hozzam atta uala magat ez Varga Miklosne, de miuel hogi igen beteges uoltam az Arena uolt raitam, es probalgattam magais mondotta hogi nosza cziak megh lehet a' felol, de nem tehettem semmit neki [Mv; i.h. 143a]. *1640:* s hogy bemenék az házban, afféle rátot bűzt érzek. Kérdem az leánt, hogy micsoda szag. Ez az leány csak ott himez hámoza ... mondá az leány hogy bizony ... én oly igen kivánom. Mondám neki ... Miért kivánod oly igen? Mondá a leány: csak asszonyom [Mv; i.h. 236b átírásban!]. *1641:* monda Nagj Andras de ides Gereő Ferencz Ura(m) ciak semmi az [Kentelke SzD; BfR]. *1666:* egi nehanj bizonisagh vilagoson comportallya hogi Jakabfalúaba(n) kőuetuen ... az njomot egi Nagul neüü Olah aszt mondotta hogi az Falu czak mennyen el az lo megh leszen estue, ugi ment el az Falu [Törzs]. *1674/1676:* az Eoreg' Rákoczi György katonai, neha cséplettűnk, csak oda hadtuk a' Katonák miá a buzát, alig' Szalattunk a' Katonák előtt [Újlak K; JHbK XX/21]. *1681* ha estve, mikor alszik eszib(en) sem vöszi Csák be teszem a' Pitvar ajtón el futok [Dés; DLt 445]. *1711:* Csizar Istan csak budoklek Gegö elött [Vacsárcsi Cs; Born. XXXIX/50]. *1731* azt beszélték hogy az a Leany gyermek az Kovács Maria Aszszany gyermeke lett volna, melljet akkor fattyazott volna... melyet midőn meg hallottam csak el hűltem honnét tamadot az a hazugság [Szelistye H; Born. XXXIX. 16]. *1753:* azután nem Sok űdő mulva, az Blága Demeter Fia, Vonul, az Attyához ment Blága Demeterhez, és azt mondotta, Apa, nem tudom mi lelt engemet, de az én Testem csak Sibbad, alszik, ezt igy értvén Blága Demeter, az Atyámhoz jőtt, és azt mondotta hogy ne Csinállyon néki nagy bajt [Mutos Sz; WLt]. *1767:* ott mondgya vala Gyurka az Apjánok...; csak mennyen el Ked Apa, mert Enis mingyárt menyek [Betlensztmiklós KK; BK]. *1815:* tsak el tsudálkoztam mitsoda nagy pusztulást láttam (Újlak Sz; EMLt Rátz Dávid lev.]. *1844* nints ki el jöjjen véllem 's egyedül tsak nem indulak [Kv; Pk 6 Pákei Titi férjéhez].

Szk: *egyszer* ~. *1843:* égytzer tsak megragadja Szabó János Pekárikat, 's a' Földre le veré, 's kezdé a Földön öklelni [Dés; DLt 856. 15].

5. legalább; măcar; wenigstens. *1618:* Csak ne esett volna valami rossz dolog az szolgámon, hogy semmit felőle nem hallhatok sem útonjáróktól, sem másunnét az odavalo állapothoz képest [BTN 132—3]. *1774:* nem tudjuk s nemis hallottuk hogy... még tsak egy borozdanyi Földet vagy rétet birna [Vaja MT; VH]. *1791* Talám ha Nsgodnakis ugy tettzenék, jo lenne Kolozsváron bár tsak négy tiszteséges kementzét tsináltatni [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

Szk: *még* ~. *1727* e héten akarnék valamit épittetni, és kiváltképpen a házamat bé sendelyeztetni... ha el menyek hazul még tsak sendelyezőt sem kaphat(na)k [Impérfva Cs; Ap. 2. Balási József Apor Péternéhez].

6. még csak; nici măcar; nur noch. *1569:* akoron bernald balasnak czak hyryt sem hallotta [Kv; Bál. 78]. *1649* Azert volt keoteles hwtos szolgaja az mi k. Urunk(na)k az J. hogi az fiscust cziak kisebb dologhba(n) se defraudallia, hanem ige(n) vigiazo es szemes legien [Kv; TJk VIII/4. 365]. *1756:* az Báts midőn maga p(rae)mondajat kérte... meg verte Balog Uram azután... Az Lábát butukban tétette három hétig raboskottatta .. hogy pedig el botsássa hogy az Gabonája Maléja kün ne veszen az Felesege adot Balog Ur(amnak) 6 Marjásokat de ugyan tsak Gabonátskaja s: Maléja kűn veszet [Butyásza Szt; TKl].

7. még; încă; noch. *1592:* Zentmiklosi Gergel vállia: Zaiabol hallottam Nagi Balasnenak, hogi ez Molnar Ambrusne mikor be Iwtt vala, azt

monta, hogi eo neki edes Attiafia, kit chak halala eleottis megh emlite [Kv; TJk V/1. 284].

8. csaknem; aproape, mai că; beinahe, fast. *1762* Sz: Györgyi Ilona... léha, álhatatlan beszédü, lunatica forma..., majd tsak gyermek [Torda; TJk V. 85].

9. csakhogy; numai că; da .nur. *1597* 7 february. Korcolias Istuan ment az waros Tawara Negied Magawal az Gaton igen Nagy wermet Mosot wolt az wyz czak el nem zakat wolt az Gat [Kv; Szám. 7/XIV. 5 Thomas Masass sp kezével]. *1782:* az eddig valo, 's ez után téendő kőlcségeket is magunkhoz veszűk; de azon fellyűl valamit még Superaddalunk-is csak a Jószág egybe mehessen [Dés; Ks 21. XV. 33 gr. Kornis Zsigmond gr. Kornis Istvánhoz].

10. ~ *hogy* csak azért, hogy; numai pentru ca ; nur darum, daß. *1574:* Beczkereky gergy gywlay Eottwes Demeter Zolgaja, Azt vallia hogi egi estwe Megen volt az Eottwes Ambrus hazahoz Mywzerert, Azomba. talal egi legenre hogi tantorog volt. eo tettety hogi towab Menneh Mind az varos falaig ely megien chiak hogi ely valhassek teolle [Kv; TJk III/3. 403]. *1582:* Ereg' kerlek az Istenert, Es keryed eoketh, chak hog à giermeket rea(m) Ne hozzak mind az giermeket s mind az Anniat es legent el tartom Zabad keoltsegemen [Kv; TJk IV/1. 34, 37/. *1594* Orbannak az vrunk kolcziaranak attam keth Tallert, mierthogi az vtolso vaczoran az vrunk aztal Borra ell fogioth volna, es megh seppreoseodeoth volna, Czak hogi mas hordo Borth ne vetetessen hanem eo Naghokath vgian azo(n) borral contentalya [Kv; Szám. X/6. 20]. *1600:* Elseőben Zolunk az Zenth Imreh vczaban lakok felol... eleibe attuk eö Naganak[a] az dologh miben wagyo(n) es wolt, meghis ertette eö Naga keönieörgeswnket, mi wolt oka az eö be zallasoknak az hon waross[b] adot helet nekik, es warosul hazakat segitettok eppiteni nekik, Ne(m) wgy tartottuk az vraimat mi(n)t iobbagiokat wgy sem kertwk eöket, chak hogy az waros nagywllio(n) welek [UszT 15/258. — [a]Ti. a fej. [b]Szu]. *1663/1728:* a' Biro eskütteivel edgjűt mikor meg engedi az üdö mind(en) Szeredan tartozzek törvent űlni, es az dolgokat igazittasban venni, de harmad nappal az elot ertesere adni az Peresnek, ha hon nincsen edgyszer differalogjek, csak hogy vegere mennjenek hogj nem a' törvenj elöt el ment el (így!) [Szentmihály U; Törzs].

11. mégis(csak); totuşi; doch. *1608:* Tudom hogy mikor szandekkal eyel be özteok (!) oda a marhat ket ket Penzt adtunk azzal ualtottuk, de nappal chak tartozot a' Paztor haytani [UszT 20/357]. *1774:* nem maradtanak aratatlan a Földek, de ugyan Csak, hogy annak Ideieben le nem aratták az dolgosok széjel osztása mian Csak volt fogyatkozás eresztésiben [Mocs K; KS]. *1806* Denique meg láttyuk, mellyik Plánum sül, edgyik tsak meg lészen [Ks 95]. *1815* már tsak légyenek az urak meg Nyuguva elegendö borom lesz őszel [Sárd AF; KmULev. 3].

12. egyáltalán; de loc; überhaupt. *1588* (A romlottiak) mondnak (!), az my keoteseonk zerent vram Jm my meg hoztwk az foglyokath mert az penznek zeret nem tehettek akar hova tegye Keg: Sombori vram czyak semmit sem zol az Romlottiaknak hanem minden oknelkwl az en ket fiamat meg fogatta oth tartotta [Zsákfva Sz; WLt Mich. Talas jb vall.].

13. mindössze; în total, cu totul; nicht mehr als nur, lediglich. *1768:* Beres Mihálynitis vala a Husvétbe afféle tsak egy taliga tsere tsap tűzre valo [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 151]. *1797* az uton alol valo Csere bongord ... mellyben ma tsak imitt amot vadnak bokrok [Mezősámsond MT; Berz. 5. 43/5. 96].

14. éppen csak; abia, cu greu; gerade nur. *1643* mentem uala az .Gazdam akaratiabol ... az vatahazi Erdeore faert ... es ott kapanak az Czeiti resen valo Emberek es igen megh ugratanak ott, Cziak alig szaladek el onnet hogi ot megh nem foganak [Sárd K; RLt 1].

Szk: ~ *csupán* csupáncsak. *1766:* az A. eo Kegjelme most töbre nem mehet, hanem tsak tsupán azt kell Disputálni, leheté a' két Ház közt Métát erigálni avagy nem [Torda; TJk V. 325]. *1810* Jelentem alazatosagal a Ttes Prefectus Urnak hogy mik it egészen és minden felől Kőrül vagyunk véve Marha Dögel es ezert Csak Csupán négy szekereket Küldhetek bor után [Mezőrücs MT; Borb. Bukur Juon lev.]. *1833:* a' nagy nyerességen nem is álmodazunk, tsak tsupán, hogy fárodságos Munkánk 's hurtzolodásunk után miis naprol napra igaz szegényül élhessünk [Torda; TLt Praes. ir. 1534] ✱ *mind* ~ mindegyre. *1833:* a' Czigányok részegek lévén mind tsak dölingéztek [K; KLev. 8].

15. egyszerre csak; deodată; plötzlich, auf einmal. *1585:* Kun Istua(n) vallia egkor ez Nagy Gergelljel Agyakert Menenk A' Mezeore, egy egy lowo zekerrel, mikor Az Agyak verembe Iutank Az lean chak le vgrek ot A kasbol Akoris semmit ne(m) chelekedet Nagy Gergel Neky, hane(m) a' leany czihoga es el Mene [Kv; TJk IV/1. 503].

Szk: ~ *azért is. 1801:* az Ispány Vr az több Béresek(ne)k Keményen meg parantsolta hogy Senkiis az Béresek közzűl az Udvarbol a Kortsomára ki ne mennyen, hogy tőbb lármát tsináljanak, de ezen parantsolatra némellyek nem hajtván tsak azért is a korcsomára mentek [Kajántó K; ÁLt FiscLt].

II. *ksz* **1.** hanem; ci; sondern. *1570* Mond arra Zabo Simon Ne gondollyon K. Semyt arrah chyak Jrd megh [Kv; TJk III/2. 3].

2. aztán; apoi; dann. *1637:* szalai Tamas iöteön iöt oda hozank czak ugi kere el vramtul az Nyerget ., s az ultatol fogua oda vagjon [Mv; MvLt 291. 100b]. *1831:* késő éjszaka egy Uri ember jön bé a' házba lámpással s azzal tsak firtatni kezdette Vonutzot a' Ludért [Dés; DLt 332.16].

Szk: *aztán* ~. *1810:* osztán tsak el vánszorgott [Dés; DLt 82].

csákány 1. kőfaragó- v. molnárcsákány, hegyescsákány; ciocan/tîrnăcop de pietrar, ciocan de ferecat (piatra morii); Billenhammer. *1581:* Veot-

tem Chyakanak egy Apro vasat p(ro) d. 8 [Kv; Szám. 3/1. 7]. *1585:* Chenaltattam egj korongh vasatt a' malomra Attam twle d. 40. Keolteottem chakaniok chynaltatasara d. 16. Aczellasra Attam d. 8 [Kv; i.h. 3/XVI. 40]. *1587:* 28 die Marty az Chakanyokat aczellatattuk megh d. 12. 6 May esmet eggy chakany ketteo teoreott volt azt megh forraztatattuk az masikkal eozue megh elesitettwk d. 22 [Kv; i.h. 3/XXXII. 12] | Balasz Kowachynak hogy vallamj Chakanyokot hegiesitett, atta(m) f — d. 38 Esmeg Balasz Kowachy Azellot meg egy Chyakant attam — d. 38... Georgy Kovachy elesitet meg 16 chakant meg is Aczellota f — d. 40 [Kv; i.h. 3/XXXIII. 10]. *1590:* Az Malomnal ualo zeöleöbe uala egi nagi keö, .. Ahoz ualo zerzamoth kertem, hasito zegeth, Bania uasakath, chakant mith, meg elesittettem attam teölle fl. 1 d. [Kv; i.h. 4/XIX. 17]. *1591:* A Nadas patakan vagion egi ket kerekw Malom. ahoz walo keówago chakany II .. Vadnak chiakaniokis [Méra K; Aggm. A. 53]. *1594:* Az varas veghen uagjon egi Malom, vagion benne ket chakani Egj Mereö veka, egi zwzek [Somlyó Sz; UC 113/5. 6]. *1625:* Az malom keo lyukasztáshoz egi öreg Csakan meg Csinalasara adtam egi toroczkaj vasat f — d 60 [Kv; Szám. 16/XXXII. 8]. *1706:* két vásott kicsiny szerü Csákány. nagjob is va(n) kettö Egj régi rosz vásatt malom kö [H; UtI]. *1772:* A Malomra költ Vasak, és Csákányak Hfl. 14 [Kisfenes / O. léta TA; JHbK II/17]. *1837:* a' Nagy bontoban a Köpad ujból keszült .. a Kis bonto uj csakánynyával együt [Dés; DLt].

2. kőművescsákány; ciocan de zidar; Maurerhacke. *1589* Az hidak czinalasakor kertem volt egi czakant, teoreot el az niaka, czinaltattam megh p(ro) d. 16 [Kv; Szám. 4/X. 17]. *1637:* Keomies kalani Cziakaniostol [Ebesfva; UtI]. *1711:* 2 Kömivesnek való kalán ... 1//20. 1 Kömivesnek valo Csakány 1//20 [Ap. 4 Apor Péter lelt.].

3. földvágó csákány; tîrnăcop; Hacke, Krampe. *1588:* Az mely Chakanyokat keolchieon kertek volt, my kor az kapw balvanyokat és Sarampokat fel Astak teoreott volt el (így!) melliet gyeorgy kowachial chynaltatta(m) megh attam teole d. 40 [Kv; Szám. 4/I. 43]. *1591* Chiakany uagi Galho [Kv; Aggm. A. 53].

4. fokosfajta; un fel de baltag; Art Streithammer. *1582:* Martha Repas Mihalne fassa est ... Latam hog Zaz Georgy hozza vagdaldogal vala a Zaz Georgyheóz*, Molnar Albert még mongiá vala hog, hag beket mostan az fele dolognak Ne Jeoy ream, Azonba vgian hozza vagh vala vege meg Akada czondorayaban Albertnak az Zaz Georg chakania, es eowys vg' vaga Zaz georgieot maga otalmaba [Kv; TJk IV/1. 30. — *Eredetileg így, majd a *-heóz* kihúzva, de a név elírás lehet Molnar *Alberthez* h.]. *1585:* Anna Erzengyarto Ianosne vallia, vgj Ment volna a' legeny a' chakannial Kelemennere vgy vteotte volna megh, Az vra esmegh vgy tert volna A' legenre de akoris A' legheny chapot eleöb a' takachhoz [Kv; TJk IV/1. 471]. *1590:* rank tamada Pribek Gergely mezitelen pallossal rutul cziapdossa hozzank cziakaniaban (!) rutul vere hozzank [Szu; UszT] | Chaki Gabor chinaltatot uelem egj mereo Aranias zabliath eszmegh egy mereo ezewsteos chakanth egy mereo ezewsteos zekerczeth [Kv; TJk V/1. 19]. *1591* Haczoki Thamashoz az Bonczidaiak sokan vernek vala, mind zabliaual s mind egieb fegiuerrel .., az legini vgi hayta egi czakant hozzaiok, de az czakani az sarba essek be senkit ne(m) talala [Kv; i.h. 88]. *1597* Peter mester az Inast Petit alasfel küldesze ... be külde papuczat Petitöl, es az Ceppelest hozatta es az Czakant Veúe melleie, ugy mene az O War fele [Kv; i.h. 129]. *1599:* Makraj Peterteól hallotta(m) mo(n)dotta Zentleleke(n) hogy ha rah bochattak volna megh eólte volna Benedekfy Christophot, de azert ugy hagitotta volt melybe a' chakannal hogy az melyireól az keó pincze oldalara zeókett volth [UszT 13/109]. *1604 u.* Gagy Istwan Eteden az orzag vtan, az Gal Georgy haza tayat hatalmasul Fegyweres kezzel chakannyal ram tamadot, az chyakant az feyembe vagta, az feoldre le Eytet veremet ontotta semmit nekj nem vetven [i.h. 18/15]. *1606* 1605 eztendöben Zent Jakab nap tauat ment rea Kws gaspar new lakomra, Aitaiat Chiakaniaual be teöruen Chiakaniaual verte az mint Akarta | Dienes Georgy masodszor hogy be keredzik uala megh njta szoltan Pal az aítot, Dienes Georgy be eoklele az szabliaual, Pal egj chakannal uerni kezde hozza, az chakan nyele el teorek [i.h. 20/97, 112]. *1629:* elejben aluan Pauaj megh foga az decuriot, aztis látám hogy az Chernatonj az Chakant bele vaga, es megh vagua(n) Chernatonj, az chyakant benne hagya | hallam az nagy beogest, s melyre ismet fel kelue(n) ele jeowek ... es ugy latam aztan, hogy az Decurio ... minden fele vagot az Chakannyal [Kv; TJk 29, 30] | Andras szokszor feniegete Uramat, hogj eö hozza az Ura czakant fogh, bizony eöis mindgjart baltat fogh hozza [Mv; MvLt 290. 156a]. *1632:* az Ispotali mester annira vtótte az Nierges Thamas szolgajat Valközbe az Czakani fokaual hogi mindgiar ala szakada az szokmani [Mv; i.h. 104b]. *1633* Tordai Peter all uala az Tornaczban, hozza haita Somliai Gaspar az Cziakannial megis talala mellen, Tordai Peteris be futamodek [Kv; RLt 1]. *1686:* Gaspar a fejib(en) üte az Csákánt [Mezősámsond MT; Berz. 14. XVII/15]. *1717:* a mikor a kert vágásra ment mondotta Becski Ura(m), el viszem a Csákánt, mert ha Dobai oda jö belé vágom [M. köblös SzD; RLt]. *1736 k.* Az ifju legények, az kiktöl ki tölt ezüst aranyos tollas buzogánt, bársonynyal volt borítva a nyele; az kitöl penig olyan ki nem tölt, vas buzogant viselt, az nyele ezüstös aranyos volt, én is ilyet viseltem ifju koromban, némelyek penig hasonló nyelű vagy czifra baltát vagy csákánt viseltenek [MetTr 349]. *1768:* Committaltatik igen Serio Kglmeteknek, hogy magok járásokban minden paraszt Jobbágy és zsellér Emberektöl a' Fegyverek ugymint, Flinták, Pistollyok,

Kardok, Tsákányok, és Lántsák minden haladék nélkűl el Szedessenek [Dés; Ks 84]. *1783:* Tsákánt ki kitol ragadott ki, és azal kit mi formalag űtet meg? [Agárd MT; Told. 10]. *1823:* az Uram tsákányával állottam eleibe, és mind vertem hozzá hogy bé ne buhassék az ablakon [Radnótfája MT; TLt Praes. ir. 65/827-hez]. *1846:* Virág Lászlo kezébe lévö réz fokosával ugy ütött (!) kétszer Darvast, hogy ez földre rogyot s ottis adott egynihánt a hatara de Darvas János meg ragadván a csákánt azt keziböl ki botsáttani nem akarta emián egy darabig huzolkodtak | nem szünvén meg Darvas a' további piszkolodástol ... ellene csákányamat fel emeltem, — de tsak alig erintgettem [Dés; DLt 530/847].

5. kb. (papirosgyártáshoz) rongyszaggató szerkezet; desrămător/defibrator de zdrențe; Lumpenschneidermaschine (zur Herstellung des Papiers). *1840:* a K Monostori Papiros Malomnál ... Tsákányok nyelei hátulso végén keresztül nyulo gyertyán fák 32 [Km; KmULev. 2]. *1843:* A K monostori Papiros gyár ... Iro Papirosnak való elso Classisu őtven három Mázsa rongy — Csákányok által meg töretett állapotban (:mint anyag Materia:) [uo.; i.h.].

◇ **Szn.** *1597:* Chakanj Balas. Chakan Janosne. Csákany Janos [UszT 12/5]. *1606:* cziakan balas [i.h. 20/300]. *1625:* czyakany Janos [i.h. 178b].

◇ **Hn.** *1717:* az Csákányban [Gyulatelke K; EHA]. *1755:* Csákány (k) [Középlak K; KHn 296]. *1756:* A Csákány utban (k) [M. bikal K; KHn 70]. *1770:* az Csakanyba (k) [Köpec Hsz; EHA]. *1781:* Tsákán kutba (k) [Szucság K; KHn 254]. *1792:* az also Tsákanyban (sz). a Felsó tsakányben (sz) [Derzs U; EHA]. *1798/1812:* A Csákán Rétben (k). Csákán réte véginél (sz) [Búzaháza MT; EHA]. *1813:* A' Csákány Kutnál (k) [Szucság K; KHn 255]. *1823:* A Csákány rétbe (k) [Abosfva KK; EHA]. — L. még KHn Mut.

csákányfok fokosfok; muchia baltagului; Streithammernacken. *1600:* az Palossi embert kit megh fogtak haromzor chakan fokal wttek, es negy eokrit wittek el [UszT 15/133]. *1630:* Halasz Janos ... jol megh üte egjszer az Czakany fokkal az lovat s eö maga el mene gjalog, az lo is el balaghdogala az malom fele [Mv; MvLt 290. 218b].

csákányforma csákányszerű; în formă de tîrnăcop; hacken-/pickenförmig. *1802:* Koha György ... kőpenyege aloll ki ragadott égy Csákány forma nagy Kalapácsot Főben, Ábrázatban addig verte mig a' földre le agyolta [Mv; Born. XXXIX. 53].

csákányhegyező bányászcsákány hegyezését végző munkás; muncitor care execută ascuțirea tîrnăcoapelor de miner; Pickhammerschärfer. *1673:* Bor András csákány hegyező [Dánfva Cs; CsVh 45].

csákányka fokosocska; băltăgel, baltag mic; Streithämmerchen. *1634:* Kerekes Ianos ... ki ragadva(n) cziakankajat monda: Ez az en Atyamfia, megh lattia ki bant [Mv; MvLt 291. 2b].

csákánykapa ? villáskapa, kétágú kapa; sapătîrnăcop; Doppelspitzhacke, Karst(hacke). *1792:* Tsákány kapa [CU].

csákánynyél fokosnyél; coadă de baltag; Streithammerstiel. *1629:* uerte az feleseget az Ura az Czakany nielel [Mv; MvLt 290. 147a].

csákánypálca fokos; baltag; Streithammer, Fokosch. *1820:* Egy Csákány páltza [Mv; MvLev.]. *1823* Vas Csákány paltza [BK Inv.].

csakhamar nemsokára, hamarosan; în/peste curînd; bald. *1573:* eő ot nem múlata hanem chiak hamar onnan ky mene az aiton [Kv; TJk III/3. 145]. *1582:* a' zolgalo leant ... Nireo Kalman eg fenessy vincellerenek mihaly Neweo legennek Atta, Mikoron penigh az menyegzeo megh leot volna, chak hamar ket hettel vag harommal vtan(n)a Az leannak gieremeke leot az Calman vram Maioraba [Kv; TJk IV/1. 34, 37]. *1606:* Tudom azt hogy Zent Giörgi nap Vta(n) chiak hamar, hozza(m) iöue Dymyen boldisar [UszT 20/125]. *1626:* az Beldj vra(m) Tiztartaia ... altal mene az uizen egj puska uala az kezibe(n) az molnar ys czak hamar nagy lelkezue utanna futa az uizen altal | Boczkor Matthiasis czak hamar ala iuta hazul [Szentgyörgy Cs; BLt 3]. *1630:* az az iffi legeny ... Szabedra megien egjkor ismet visza jöue czak hamar s mondam en neki hogi bezzegh hamar meg terel [Mv; MvLt 290. 218b]. *1633:* Koncz Istua(n)ne ki jeoue az Mezar szekbeol, es haza fele indula, azonkeözben csak hamar jeöue ki az szekbeöl Meszaros Geörgis [Mv; i.h. 291. 130]. *1639:* feniegeteödeöt az az eoregh Aszonj, hat czak hamar megh vesze Aszoniomnak az Czeczi s ugian kys rothadot vala [Mv; i.h. 204a]. *1668:* Cziak hamar latam hogy szent Királyi Istvá(n) le futa az Erdöröl [Kide K; Ks 65. 43. 10]. *1711:* Borbely János ... Csak hamar elszökek, mais bujdasajába van [Szárhegy Cs; WLt]. *1729:* ã kötés után tsak hamar fekvö agjában ã bal karja ã kötözés miat, négj heljt ki is fokadozot [Sövényfva KK; TSb 51]. *1731* in Anno ... 1717. Mense Martio midőn Kővár vidéke Fiscalis Dominiumab(an) Udvarbirosagnak Tisztiben az Ur Han (:Titt.:) Uramtol állitattam volna, csak hamar Commissioját vettem Kővár Varának demolitioja iránt, az minthogy csak hamar demolialtatot is azon vár [TKl Kővári cs. Jos. Vasas de Szelecske ass., kővári provisor kezével]. *1745* vettunk egy pár ökrőt, mellynek ã jobbika tsak hamar meg dőglőtt [Torda; TJk II. 12]. *1754:* Tsak hamar hogy az utrizált hellyben a' Tanorok el gyepűltetett sokszor volt a' Falunak végezése hogy azon Alsoné Asz(sz)onyom gyepűjét hányák el [Gálfva KK; Ks 66. 44. 17a]. *1756:* Nákuj Gávrilláné ... töllem el halada tsak hamar egy ősvenyen a' szőlőben méne [Galac BN; WLt Lukáts Onul (60) jb vall.]. *1767:*

honnanis el menvén csak hamar Kis Vaszij el szaladván az magok hegedűsseknél lévő ola Legényekhez oda hozá magával Horsa Győrgyet (Betlensztmiklós KK; BK]. *1769* : Farkas Gábór engemet ... arra kére ... mondjam meg Raduj Janosnak hogy jüjjön fel tsak hamar ide Galambfalvára [Nagygalambfva U; IB]. *1791* Asztat is tudgyuk hogy Orvgazda ... Lovakat is külömb külőmb Szörűeket tart és tsak hamar rajtak elébb ád [Sebesel AF; JHb]. *1798* tsak hamar hat szál Szep fákot le is vagtak ... tsak a lévén meg hatra hogj a Szekerire fel rakják ekkor rayta kapta az Erdő Pasztor [Ádámos KK; JHb XIX/58]. *1812 :* mikor ott beszélgetnék a Groffnéval, csak hamar meg erkezék az édes annya Mlgos Simény Győrgyné Aszszony [Héderfája KK; IB]. *1831 :* Te engem kérdetlen igy szolitottál meg: Hat kend a' Lovakat keresi? ... No mennyen Kend Akna vegire — De tsak hamar meg forditván beszédedet, megint másfelé igy utasitotál* [Dés; DLt 332. 13. — *Köv. a nyil]. *1842 :* Jáné Mária ... haza jötte után mingyárt gyomrát fájtatta, 's tsakhamar gyermeke elis lett [Dés; DLt 85. 3]. *1849 :* minek utánna ő* kiment Szutságba ... csakhamar Kelemen Béni egész Szekérrel küldött Számomra egyet más élelmi szereket [Kv; Végr. Vall. 14. — *Kelemen Benjámin].

csakhogy azonban, de; însă, dar; aber. *1570 :* Azt Thwgya annakwtanna hogy Zyw Andras Alkwt megh valamynt az Trombitasnewal az haz feleol, De Nem Thwgya myt fizetet neky, chak hogy Latta az azzont holtigh benne tartotta az hazba [Kv; TJk III/2. 5]. *1573 :* volt egy Aztalnal Miklossal az Boron ..., Azt Nem Twgia ky haboritotta volt meg Myklost chak hogi hallotta zytkozodasat [Kv; TJk III/3. 225]. *1584 :* monda neky Caspar Gazda Azony en Az hazat el Adam, Monda az Azony, No ha ell Attad en ellene Ne(m) zolhatok, de lasd meg my okon Adod ell chak hogy meg Ne banniad towabbara [Kv; TJk IV/1. 317]. *1585 :* Kys Mathe Myhaly valkay Andras Jobagia ... vgian azont vallia az mitt Nagiobbik Bott Myhaly valla, chiak hogj enniewel teobbity vallasat, hogj fegjweres kezzel tamattanak reaiok [M. valkó K; KP]. *1597 :* Egy cheótertek nap mútata ket kosar mehet Bodor Janos az eö kertibe, meljeket altal hagitottak volt, chak hogy azt ne(m) latta(m) mikor Altal hagitottak volt [UszT 12/37]. *1606 :* Az Kús agh Patakiagh eóueknek hallotta(m) húl az nagy mezeó pataka be esik, addigh, chiak hogy zinte az zallas hely hasitasban nem tudok keóztek [Oroszhegy U; i.h. 20/70]. *1613 :* Nikápolyból elindulván igen szép mezőséget mentünk, ki hasonló az erdélyi Mezőséghez, csakhogy bezzeg közel sem olyan kövér föld [BTN 65]. *1630 :* Azt en nem latta(m) hogy mikeppen szaggatak el az marhat az Uraim az darabantok eleöl, Czak hogj latta(m) azt hogi el szeuedezet az marha az temető kertnel [Mv; MvLt 290. 213b]. *1644 :* Az edes felesegemet attol ne(m) tilto(m) hogy feryhez ne menyen cziak hogy megh lassa iol kihez menyen hutin valo jambor emberseges emberhez, az ki miatt holto(m) uta(n) enis ne gialazudgiam [Kv; JHb III/6]. *1721 :* Singfalvi (!) Uraimek ezen az földön mutattak le az hatart az utig, az uton alol hárantolag (!) mutattak az Antalfi Gáttyát, és az Csorgott, az mint Sz: Mihalyfalvi Uraimek, csak hogy eo klmek az Gát helyet nem ott mutattak az hol Sz: Mihalyfalvi Uraimek [Asz; Borb. II]. *1723 :* magam hetfűn csak be indulok, maskent bizony meg holnap meg indulnék, csak hogy mind az lovaim el romlottak [Kézdisztmárton* Hsz; Ap. 1. — *Kézdimartonfva ?]. *1732 :* Mikor ideje jár s a földeket jol mivelik, gabonát jól terem, tsak hogy forrásos lévén határok,a Tövisnek édes Annya ha gyakorta pusztán hadja bár tsak két Esztendeig egj más után, irtás nélkül fel nem rontja [Szentjakab SzD; TSb 51]. *1736 :* Udvarhelyen ... az convictusban olyan forman voltanak mint Kolosváratt*, az szegény seminaristák is szintén ugy éltenek, csak hogy itt közelebb voltak hazájokhoz s inkább segéltették magokot [MetTr 435. — *Ti. a diákok]. *1767* Ezen Erdő Tziheres elegyes fákbol állo elég sürü tsak hogy egyebet kert veszőnél benne nem lehet vágni [M.ózd AF; EHA]. *1791 :* Medgyet Cseresnyét Veres szöllöt szüntelen aszaltatnam kéne mig benne tart csak hogy az Segitségem néha szükön vagyon [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. *1801* tsak nem tsalhatatlan reménségem vagyon a' pénznek ki-tsinálása iránt tsak hogy ez egy holnapnál elébb bajoson lészen-meg azért édes öcsém ugy gazdálkodgyék, hogy rövidséget ne szenvedgyen [Kv; SLt 17 P. Horváth Miklós lev.]. *1806 :* Nemes Pap Demeternek ezen időben egy Kantzaja el lopattatott ... el mentenek a' Babczai szena fűre egy Boszorkányos nezö Aszszonyhoz a' ki jo fizetest kérven biztatta Pap Demetert hogy kantzája haza kerül csak hogy más Nap vigye meg a' fogadott pénzt [A. várca Sz; BfR 130/1]. *1868 :* A' legelésre nézve ha jonak látják szaporithatják a' marha számot, csakhogy a' belbirtokosoké is csak annyival szaporodjék, mint a külbirtokosoké [Szu; Pf. Székely Sándor lev.].

csakis csupán(csak); numai doar; bloß, nur. *1841 :* a' Nagy Erdőbe tsak is a' Várhegy tetőn van égy kitsiny fiatal cserefás hely, melyet különösen meg kiméllení tanátsos [Gyalakuta H; EHA]. *1844 :* mondja meg ön, ha csak is Krizsán Mária részére adott é kostot ? [Kv; Végr. Vall. 70 vk] | Krizsán Máriát ... csak is fel serdült kora óta esmerem [Kv; i.h. Kelemen Benjámin vall.] | csak is a' tiszt közbe jöttekor valék a Kelemen Béni Szállásán onnan csak is az általom már emlitett négy köntösöket hoztam el [Kv; i.h. Krizsán Mária vall.] | minden névvel nevezendő Ingó és ingatlan vagyonaim fel ügyelését, 's telj hatalmu kormányzását, tsakis szeretett nőm Korbuly Anikora bizom, 's hathatosan rendelem | ezüst — arany — 's fejér gyöngy némuiñet ... általában tsakis két Léányomnak Tamási Nina, Miminek egyenlö osztalyal hagyom és

rendelem [Km; Végr. Tamási Bogdán végr.]. *1853* Nagyon sajnálom azon pontatlanságot miszerint tsakis az Tartsafalvi ut Csinálás ment leg roszszabbul azért ősmérje kötelességének holnap okvetetlen ujra ki allitani mind azokot a'kik jol meg nem kövezték az utat [Betfva U; Pf] | te édes Miklosam tsakis a' Bogdányal bibelődöl ... ha tartja az ember el romlik Bogdán és kárba megyen az egész hizlalás [Kv; Pk 6]. *1862* Azon esetre, ha nőm halálom után férjhez menne, gyermekeink jogositva lesznek tőle az egész apai részük kiadatását követelni ; csak is szeretett nöm halála után nyiljék meg az egész vagyonra nézve a törvényes örökösödés [Kv; Végr.]. *1863:* kedves nöm őzvegyi kenyérbe birja, amig él, a Nagy hid végénél lévő 1ső szám alatti házat és telket is — .. csakis Nöm halála után fogván minden örököseimre át szállani [Kv; i.h.].

csáklya vashegyes-kampós rúd; cange; Enterhaken. *1583* veottem... Chyaklianak egy Apro vasat d. 25 [Kv; Szám. 3/XII. 3 malomszám.]. *1585:* Wettem 2 Torozko wasat chiakanak es chiaklianak d. 50 [Kv; i.h. 3/XX. 3]. *1587:* Esmeg veottem az Malomhoz . egy Chiakliat [Kv; i.h. 3/XXVI. 18]. *1592* 22 february hogy Az derek Ieg meg Indolt Akoro(n) wezze (!) 5 Chyaklia Az wyzbe Chynaltattam Mindiarast, harom Chyakliat ket egyenest egy Torozkay wasbol f. d 32 Egy horgos Chyakliat egy Apro vasbol f — d 8 | mennel jobban tuggiak az vizet zallichak, ha chiakliakkal hozza ternek, hogi kar nelkwl az vizet el bochathattiak, bochassak el [Kv; i.h. XIV/5. 39, TanJk I/1. 178]. *1594:* 26 Janüary Chinaltatam, ket Chyakliat egy horgost egy egyenest veottem a'hoz ket Apro wassat p(ro) f — d 16 [Kv; Szám. 6/VII. 3]. *1819:* Malom ... 1 csáklya, 2 kő vágó csákány [Baca SzD; TSb 6].

csáklyarúd csáklyanyél; coadă de cange; Hakenstange. *1825* Azon Királyi Sos Hajok(na)k 's Hajokbéli Requisitumoknak ... neme és Száma .. Evedző lapát ... Csákja Rud ... Csákja Rudhoz valo vas ... Palamár [JHb Jósika János főispán ir. ad 215].

csaknem majdnem, majdhogy; cît pe-aci, gata-gata să ; beinahe, fast. *1586:* Egy zombat Nap a' toronyba esmeg be hozak orsoliat a' tanach hazbol Syr vala Es kerdem Miert Sirz, Monda Jay Vristen az en Vram Beregzazy Lukach egy feleletet Adata be, Es ha tutta(m) volna hogy affele legie(n) benne soha be Ne(m) Atta(m) volna, chak Nem el wthe a' betegsegis hogy olwasny kezdek [Kv; TJk IV/1. 591]. *1593:* Zengeo Benedek vallia, tudom hogi hazamat hon ne(m) letembe hazamat[a] meg hagta Keueli Mihali, es Tykomat el lopta, gazdam azzoni mikor oda ment erette, chak ne(m) agion verte, az tyknak niakat el zakoztotta es vgi vetette vizza neki [Kv; TJk V/1. 393. — [a]Igy kétszer!]. *1617:* Georgiel ... az felesege [a] ugy iaczodoztak kaczaghtanak hogi cziakne(m) rontottak le az haz falat [Mv; MvLt 290. 28a. — [a]Ti. Barcza Gergelyé]. *1618* csaknem rosszul jára Boldizsár deák, alig óhattam meg, maga semmi vétke nem vala [BTN 80]. *1628:* Az kwlseő tár hazban ... Egy Leueles lada. Leulekkel cziak nem teli [Gyalu/Kv; JHbK XII/44. 8]. *1629:* betegh agyaban leue(n) ... hallam hogy chyak nem ehel hal megh | az Hazamis csak nem fel gjuladott ugj leöue Veres Martonhoz [Kv; TJk VII/3. 34, 64]. *1631:* ez az Peter kovacz oly niomorult volt hogi lovastul czak nem holt ehel [Mv; MvLt 290. 255b]. *1633:* az Inassat az ficzkott külteön külte koncznehozis az Aszony uta(n) es ugi hiuatta ki ..., es hogy szembe lehete velle, ugy eöreöllt az uta(n), hogi cziak nem el repeőlt eöreömeben egy veder bort tőltete Vrameknak [Mv; i.h. 122a]. *1751:* Vándor Todor Falu uttzáján semmi okbol megh támadván megh vert és véremet ki bocsátotta, másokkal is sokkal kiket nem győzők elé számlálni ehez hasonlo s más szinű tsak nem mindenféle törvénytelen dolgokat ... cselekedtenek s cselekesznek mais [Balázstelke KK; BfR]. *1798* en nem erkezem velle most a Faluba be jüni tsak nem egjedül fejemre lévén [Ádámos KK; JHb XIX, 58. 30]. *1800:* tsaknem egy vivásu (!) Fiaink vadnak [Mv; MvLev]. *1801:* tsak nem tsalhatatlan reménségem vagyon a' pénznek ki-tsinálása iránt tsak hogy ez egy holnapnál elébb bajoson lészen-meg [Kv; SLt 17 p. Horváth Miklós lev.]. *1818:* egy Katana Mangaléta Puskának vas veszszőjével tsaknem halallra verte Léányát [M. fráta K; KLev.]. *1831:* hogy hihessen Ember a Te szavaidnak, midőn ki kérdeztetésed után tett szabad Vallamásaidban tsak nem minden nyomban hazudtál [Dés; DLt 332]. *1840:* Szilvesán Iuon azt vallá, hogy az T. Róth Pál ur kantzája, s Csitkai után Csaknem minden estve maga ment a' ménes eleibe [Dés; DLt 370]. *1841:* 22 Jug. 55 quad(rát) ől ki terjedésü innettső Vágott a' minden rend nelkűl le vágott fáknak magassan meg hagyott csutkoi által tsaknem merőben tőnkre tétetett [Gyalakuta MT; EHA]. *1874:* Ilyen a sors — az előtt néhány esztendővel csak nem zsibongott házam a sok gyermektől — most tsak nem siri csendesség vagyon [Backamadaras MT; Pf. Losonczi József ref. lelkész lev.].

csákó[1] szétálló, felfelé görbülő; (coarne) distanțate și îndoite în sus; abstehend und aufwärts krümmend. **Szk:** ~ *n/ra áll a szarva. 1815:* A' Tino szarvai tsákon állanak, fejéresek | A' Borju üszö szarva Csákora áll [DLt 496, 955 nyomt. kl] ✱ ~ *szarvú* szétálló, felfelé görbülő szarvállású. *1752:* Egy szűrke Csáko szarvu ökőr... Egy szűrke Bogár szarvu ökőr ... Egy Szőke Csako szarvu ökőr [Dob.; TL 42]. *1805* két Bitang üszö Tinonak... (egyike) kék szőrü csáko Szarvu [DLt nyomt. kl]. *1813:* Egy Tehén... tsáko szarvu [i.h. ua.]. *1833:* Tordai Kasza Dánielné adott el ... 1 fejér Tehenet csako szarvu Rf. 50 [Torda; TVLt Közig. ir. 797].

Án. *1805:* Második Pár ökör... a Tsáko Tsábéli, a Jámbor hojszbéli [Buza SzD; LLt Csákyper L. 31]. *1807:* Csáko fekete szarvu... üszö [DLt 856 nyomt. kl].
? **Hn.** *1741* az Kis Csákoban (k) [Perecsen Sz; EHA].

csákó[2] **I. 1.** fövegfajta; chivară; Art Kopfbedeckung, Haube. *1835:* Vonya... a' kalybába jöve egy csáko Sűvegben..., a csáko süvegét el cserélé a' Társammal Práda Iliével. ezért cseréli el az csákoját hogj az hol jár ne ismerjék meg [Nagygyeke K; Ks].
? **Szn.** *1600* Chako Balint. Chako Kelemen háza [Kv; TJk VI/1. 443—4, Szám. 8/VI. 107].
2. katonacsákó; ceacău (chipiu militar); Tschako. *1747:* jött ide két kékbéli öltözetb(en) lévő katona, négy loval, és egyiknek veres nagy szőrű borzal prémezett süvege vala az masiknak pedig Csáko vala az fejéb(en) [A. hagymás SzD; Ks 27/XVIIb]. *1789:* Az Csakóra valo vitez kötesert fizettem... 5,,82 [Mv; Berz. 7 Fasc. 69]. *1809* A Csákora bőr ellenzőt vedtem | Csináltottam Thordán a Csakora vitéz kötést és egy bojtot vagyis Rosát ezért fizettem a Gombkötőnek 3 Rfr. 30 kr. [Várfva TA; KW].
3. süvegleffentyű/szárny; tiv/răsfrîngătură la căciulă/şapcă; Tschakoaufschlag, *1736:* Az ifjak ... nyárban fekete süvegeket viseltenek, de csákóst, abban ... forgókot; a süvegnek az csákóját ezüst tővel sűrűn megrakták [MetTr 348].

A régi szabású magyar süvegnek oldaltfi tyegő egy v. két leffentyűjét, szárnyát eredetileg tulajdonképpen *csák*-nak, később *csákó*-nak hívták az ilyen oldalleffentyűs/szárnyas süveg neve pedig *csákossüveg*, majd *csákó(s)süveg* volt. Ebből az összetételből jelentéstapadásos elvonással alakulhatott a címazóbeli szó [L. erre: CzP, Ethn. XLIX, 81, MNr I, 337, MNy LVII, 487; a szó történetére: EtSz, TESz].

csákós[1] szétálló, le v. felfelé görbülő; care stau distanţate, sînt îndoite în sus sau în jos; abstehend und nach oben od. unten krümmend. *1697:* Bérés ökrök... Tárka csakos szarvaj [Almakerék NK; UtI]. *1823:* Azon tehénnek... a' szarvai csákos kajlak [DLt 331 nyomt. kl].

csákós[2] **1.** katonacsákós; cu ceacău; mit Tschako. *1747:* Láttam magam Házomnál Pap Mihály nevü katonát, más tőrpe, Csákos, fekete szeg katonával edgyütt [M. derzse SzD; Ks 27. XVII].
2. kb. (lefelé hajló) oldalleffentyűs/szárnyas; (îndoit în jos) cu tiv/răstrîngătură laterală; mit (nach unten biegendem) Seitenaufschlag. *1736:* Az ifjak... nyárban fekete süvegeket viseltenek, de csákóst, abban forgókot[a], az süvegnek az csákóját ezüst tővel sűrűn megrakták[b] [MetTr 348. — [a]Leírását l. i.h. 346—7. [b]A tájékoztatás a fejedelemkor végi főúri viseletre von.]. *1763:* tartozom nékie tsináltatni... egy ujj Csakos süveget [Nagyercse MT; 22].

A szóra l. fennebb a *csákó* al. mondottakat.

csákós[3] '?' *1754:* Egy Csákos vintzi fejér Kantso Egy tarka vintzi tsákos Kantso [Nsz; Told. 19].

csákósüveg fövegfajta; un fel de căciulă/şapcă; tschakoartige Kopfbedeckung. *1735:* Vonya... a' kalybába jöve egy csáko Sűvegben [Nagygyeke K; Ks. — L. még *csákó* al.]. *1742:* Csáko süveg Hung.[a] 24 [Szu; SzO VII, 417. — [a]Ti. flor.]. *1757:* egyebet nem fizetett, hanem Nyóltz véka buzát, és egy tsáko süveget [Aggm. C. 21].

Az összetétel alakulására l. *csákó* al. — Ábrázolására: MNr I. köt. XLVII. tábla; Kresz, MParV 6. és 11. tábla.

csákóviselés katonacsákó-hordás; purtarea ceacăului; Tragen des Tschakos. *1806* Az uniformisokrol irhatom hogy Gubernaliter contramándalvá lévén az Insurrectio a' Csako viselésnek vége, és már vége a' Capitányságnak, a' Hadnagyságoknak, a' ki rukkolásoknak, és a' Comendiroztattatásoknak [Mv; KsMiss. Thuróczy Károly lev.].

csakugyan 1. ennek ellenére; cu toate acestea; trotzdem. *1819:* A Statutio idejekor... contradicaltanak..., de a Regiusok tsakugyan meg nem akarván állani, a Nemesség nagyon fel zudult volt, s ha a Regiusok meg nem állottak volna a statutioban, s B: Kemény Pál a nemességet nem tsendesitette volna, Ember halál történt volna... az egész Nemesség ellenállást kiáltott [Kővár vid.; Ks 67. 47. 28].
2. de; dar, totuşi; aber. *1750* hogy Iskolámbol ki jötem első szolgálatam intradájávalis Máglássagra assummáltattam volt Fixumam 100 Tallér két lovakra valo szénam, és zabam 12 Köböl buza; de az accidentia praeter ista ha nem Csorgat; tsak ugjan Csepént bizanj pro fixo mindenkor augealodatt fizetesem [Borbánd AF; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.]. *1836:* (A kaszálót) a Szolokma felöl lejövö Patak tsaknem egészszen haszonvehetetlenné tette és el mosta, tsak ugyan egy kitsiny része mostis használtatik [Makfva MT; EHA].
3. valóban; într-adevăr; wirklich. *1797:* Ezen Erdőben találtatnak alkalmas csere fa fiatalok, de tsak ugyan nem szálas Erdő [Ajton K; CU IX/a. 46a]. *1812:* Csak ugyan bé-menvén a' Nagy Aszszony a Groffnéval Grantzkihoz 's, a Legénnye altal a Lakatott le verette és el szabaditotta [Héderfája KK; IB]. *1828:* elöbször a Leveleknek ki adását sürgeté... B. Apor Joseff Ur, azokot csakugyan... regestráltatván szám szerént által adám [Martonfva Hsz; Bet].
4. csakhogy; dar, însă; aber. *1807:* ámbátor azt ugyan allegaljais a Novizáns hogy Felesége Joszága Segittségével tartotta légyen az Attyat tsak ugyan azt hitelesen nem demonstralja, s azt telljességgel meg Semis bizonyithattya [Aranyosrákos TA; Borb. II].
5. ugyancsak; de asemenea, tot; ebenfalls. *1831* Az édes Atyám, Néhai Szakáts Adám Uram, bizonyoson tudom hogy a' Felpereseknek a' Mojses Juss iránt Esketö Regiusok volt — azután tsak ugyan nekik, azon jusért Bizonyságis [Szenterzsébet U; Borb. II]. *1843:* én pedig ekkor a' Fogadobol ki jöttem; de tsakugyan azután viszont bé mentem [Dés; DLt 586. 15].

csákvári harang kolompfajta; talangă; Art Viehglocke. *1846:* egy Dézsi embernek... az ökréröl elloptak egy nagy csákvári harangot [Somlyó Sz; DLt 707].

csal 1. csalást követ el; a înşela; betrügen. *1783* Nanya ... ahol tsalhat tsal eő ottan, és a sem tselekszik hellyesen aki az eő szaván meg indul [Faragó K; GyL].

2. csalással elszed; a lua prin înşelăciune; mit Betrug wegnehmen. *1765:* Hogy az Executionak kegyetlenségit kőnnyebbithessük az Executor Commissariusnak discretizáltunk száma nélkül, ugy mint pénzt két, három márjást egy egy napi elébb mozdulásokért igen sokszor adtunk sűvegnek való drága Bárány börtis Discretioban, vajat, s egyebeket vont tsàlt tőllünk [Szeszcsor H; Eszt-Mk Vall. 256].

3. *ts* megcsal; a înşela; betrügen. *1801* én jobb vagyok mint te, mert én nem tsalom az Uramat, mint Te [Bács K; RKAk].

4. (hitegetéssel) valamire édesget/késztet, csábít; a ademeni/atrage; locken. *1625:* Az A Azzony az J Azzo(n)nak Vrau(a)l Oklandj Mihallial tisztessigh kwl Lappangot hol hazba Rekezkednek ... hol czomja kózit fogdosta hol Jtal kózben cziokolgatta, hol mezeőre czialt (!) [UszT 89b]. *1797* a' melly két gyermek őrzőtte... Marhajokot, azon gyermekeket tsalogatni kezdém hogy jönenek által a' Vántora Balás Apám hellyere, mivel itt a' Marhák jobban laknának addig tsalám, a' mig által jövenek a' Marhákkal a' mü helyünkre [Málnás Hsz; Mk II. 8. 266 hh].

család 1. familie; Familie. *1586:* az holt testeket Ne tarchak sokara, hane(m) el siessenek temetny... Ottan az Myrigy az eo hathato voltawal rothaztia az testet, es az rothadas Altal mingiarast a lelek a' testeól meg valwa(n), deoghé valik a test... Vegezetre chaladokatis eorizek otalmazzak effele hazaktol [Kv; TanJk I/1. 31—2]. *1864:* igen jo cserep (!) és téglát készittenek melyből sok szegény székely atyafi tartya fent családját [Szárhegy Cs; EHA].

2. családtag; membru de familie; Familienglied. *1840:* égy estve kérdezösködtem tölle Családaim elött [Kajántó K; KLev.]. *1841:* több szomszédaim hallottára magamat, Apámat minden hozzam tartozo családímat égre kialto káromkodási között Kurvának hoher Fegyverre valonak... kialtvan [Dés; DLt 756]. — L. még *cseléd* al.

Szk: *házi* ~ háznép. *1862:* itten a' mater Ecclesiában Pünköst negyed napján Partialis Synodus fog tartatni szivesen meg hivom a' tekintetes Asszonytis házi Családjával együtt Jun. 11-én 10 orakorra egy Templomi Czérémoniankra [? Siménfva U; EMLt Baka János pap lev.].

családapa családfő; tată (de familie); Familienvater. *1862:* ma egy fiatal életének alig kezdő tavaszán tűnik le a világ szinpadáról, ... holnap a férjfi kornak teljes erejében levő családapát szakit el a kérlelhetetlen halál szerető nejének, és gyámoltalan gyermekeinek karjai közül [Kv; Végr.].

csalakoványos csaló; înşelător; betrügerisch. *1840* Ne hazugy (!), szolj igazat, mert miolta itten tartozkodol tőbbeket tsaltál meg efféle hamiss on huszasokkal, kik minnyájon tsalakoványos tetteidet Szemedbe is készek le sorolni [Usz; KLev. vk].

csalán Urtica; urzică; Brennessel. *1570:* Zabo Janosne ... az kertben vitte Es vgy adot egy chalanbol keoteot bokretat neky aranyal Tekerte volt hogy az Trombitas Demeternek adna, Mert az Trombitas Azkor hazanal volt [Kv; TJk III/2. 27]. *1584:* Egy vosarnap Jeowe hozza(m) Ez Zabo Cato, es Arwa chalant ker vala teollem, en penig holot hallottam ez eleott(is) hogy eyel Jaro volna, Nem Adek chala(n)t [Kv; TJk IV/1. 215]. *1638:* Lattam azt hogi Nierges Ianos, az Cikor giorgi Vnokaiat az Cziliannal fogua rangata*, az rangatasban az foldreis esek az leani [Mv; MvLt 291. 161a. — *Homályos értelmű mondat]. *1740* a' Sertések szép husban vannak dé félő né talám meg né döglenék (!) ... mitól fogván a' Csoljan éli jőtt mind adtanak kőzben kozben nékiek [Noszoly SzD; Ap. 2 Bak András Apor Péternéhez]. *XVIII. sz.:* Disznot a majorral meg hizlaltathatt, Csinállal tőkkel, és korpával is toldván azoknak eledeleket [Marossztkirály AF; Told.]. *1804:* Dosa Ábrahám ... részeges ember lévén sokszor meg ittasodott és a' Csijánba belé dölvén sokszor kihuztam onnan [Makfva MT; DLev.]. *1816:* Csalány szedni mentem volna az utzán [Dés; DLt 99]. — Az alakváltozatokra l. még *csalános* al.

Hn. *1723/1799:* a Csulyán szeg nevű helyben (sz) [Harangláb KK; EHA]. *1765/1801:* az Tsillján vápa felet [Timafva U; EHA]. *XIX. sz. eleje:* A Csollyán Szegben (sz) [uo.; EHA]. *1823:* Csalyán szegbe (sz) [Harangláb KK; EHA].

csalánbokor csalános bozót; tufiş de urzici; Brennesselgebüsch. **Hn.** *1607* Az Csalyan bokornal el kezdwin* [Mv; MvLt Acta allod. 95b. — *Ti. a nyilas földek osztását]. *1701* A Csillyan bokornal [Mv; MvLt].

csalángyoles finom csalánvászon; un fel de pînză de urzică; Nesselleinwand. *1711* 8 1/2 Sing Habos Tafota ... 28//90. 1 Vég Csalyán Gyolcs ... 4//08, 5 Sing Persiai Bagazia ... 3//2 Vég tarka gyapottas materia .. 5//44 [Ap. 5 Apor Péter lelt.]. *1788* 2 1/2 Sing csillán gyolts [Berz. 72/8].

csalánkiütés urticaria; urticarie; Nesselausschlag. *1840:* Lilinek volt valami tsohán kiütés (!), de mellette a leg jobb kedve, tsak vakarodzat, mint egy rühös malatz [Kv; JHbMiss. Bornemisza János lev.].

csalános csalánban gazdag (hely); (loc) urzicos, (loc) plin cu urzici; nesselreich(er) (Ort). **Hn.** *1613:* Az czillanios labianis valta el tóllem Rethi Ur(am) egi hold foldet flo 2 [Altorja Hsz; Borb. I]. *1670:* az Csillyanos labian az belsö mezöb(en) (sz) [uo.]. *1687:* Csullyanosb(an) (sz) [Néma SzD]. *1692:* Csillyános lábján (sz) [Torja Hsz]. *1693 u./1770:* in Csilányos (sz) [M. fráta K]. *1694:* az csilanos kúto(n) fellyűl [Mezőméhes K; Wass]. *1703:* belseo Mezőben Tsillyanos labján (sz) [Torja Hsz]. *1721:* Az Tsillyánosban (ke) [Póka MT]. *1722:* Csojjános. A' csilljánosb(an) (sz) [Zágon Hsz]. *1727:* Csiljánosban (sz) [Bölön Hsz]. *1737:* Az Also Csaljános (sz). A Felsö Csallyános (sz) [Széplak KK]. *1738:* Csiljánospatak [Szamosújvárnémeti SzD; SzDMon. VI, 272]. *1743:* a Csulyanosba irotván [Dányán KK]. *XVIII. sz. köz.:* Az Csullyanosb(an) irtovány. Csillyanos szegb(en) [Dicsösztmárton]. *1751:* A Tsujanosba (e) [Dányán KK; SLt 8. K. 16]. *1756:* A' Tsilyános* Lábban (sz) [Torja Hsz. — *Uo. az előtag *Tsilyanós* alakban is]. *1757:* A Csyánosban [Szentmihály Cs]. *1775* a' Csillyánosban (k) [Komjátszeg TA]. *1778:* Csillyanosban (sz) [Bölön Hsz]. *1782:* ă Csajánosban (e) [Túr TA]. *1812:* Csianos [Szamosújvárnémeti SzD; SzDMon. VI, 272]. *1819:* a Csalanasba (sz) [M. kapud AF]. *1822:* Csojános (e) [Petlend TA]. *1830:* A Csulenyisba (sz) [Néma SzD]. *1832:* A Csijános alat (sz) [Köpec Hsz]. *1842:* a Csalánosban (k) [M. kapud AF]. *1850:* Csiányosba (sz) [Bölön Hsz]. *1851* Csolyényosba és pé Kasztele Batsi [Néma SzD]. *1864:* Csujanos [uo.]. — A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

csalánöv csalánvászon-öv; brîu din pînză de urzici; Gürtel aus Nesselleinwand. *1630:* Bolgár János. Hozot Teöreok orszagbol ... 4 forint árra Czialan Eövet tt f — d. 30 [Kv; Szám. 18b/IV. 33—4 hj].

csalánpatyolat finom gyolcsfajta; un fel de giulgiu fin, muselină; Art feine Leinwand. *XVIII. sz. eleje:* Más darab csalány patyolat sing 3 [Pk 6]. *1723:* Öt sing virágos tsilány patyolat [Koronka MT; Told. 29/2]. *1728:* Virágos Csalyán Patyolat, Lengyel kötés kőrűlötte [i.h. 19]. *1768:* Édgy Skotojában edgy pár csilyán Potyolatbol való Ing [Csíkfva MT; EMLt].

Szk: ~ *előruha* finom gyolcskötény. *1771* Egy tsilyán patyolat elö ruha ... Ugyan egy pár tsilyán patyolat ing-ujj [Nagyida K; Told. 19] ✱ ~ *ing.* *1726:* Bécsi Csilány patjolat ing [Kv; Pk 6] ✱ ~ *ingujj.* *1771:* egy pár tsilyán patyolat ing-ujj [Nagyida K; Told. 19] ✱ ~ *ingváll* finom gyolcs női blúzféle. *1692:* Csalyán patyolat ing váll Nro 6 [Bilak BN; JHbK L. 36] ✱ ~ *keszkenő.* *1803:* ajándékozott ... Magos Mária Kis Aszszony egy tsalján patyolat virágos és mettzett szélű keszkenöt [Sajókeresztúr SzD; SzConscr. 53] ✱ ~ *ruha* finom gyolcskendő. *1725:* égy Csalyán patyolat ruha [Kv; Kmita jk].

csalánvászon vászonfajta; pînză de urzici; Nesselleinwand. *1599:* Zaz Caspar. Hozot Crakay Marhatt 10. Veg Bakachint ... —//50. Csalanj Vaznot ... —//12 [Kv; Szám. 8/XIV. 10 Hj]. *1629:* Egj bokor ingh Uy czylljan vaszon [Gysz; LLt Fasc. 155]. *1630:* Bolgár Janos. Hozot Teöreok orszagbol. Czialian vaznot ... tt f — d 6. 5 végh palczás giolczott tt f — d 7 1/2 [Kv; Szám. 18b/IV. 33]. *1674:* vöttem 3 singh Czillyan vasznat 20 penzen singit melly teszen de: 60 [Beszt.; Törzs]. *1683:* Votem negy veg Csalán vasznat vegit f 3. tesz f. 12 [UtI]. *1791:* 1 Sing Csillyán vászon [Mv; MvLt].

Szk: ~ *előruha* vászonkötény. *1682/1687* attam ... egi feier Cernaual agakra uarrott Uiseltes Potiolat elő Ruhat, es Egi Csillian Uaszon Sarga Seliemmel es Feier Cernaual kőtt (!) Reczes elö Ruhat [Fog.; Borb. II Rákosi Anna kel.] ✱ ~ *keszkenő.* *1629:* Egj czyllian vaszon kezkeneo felben [Gysz; LLt Fasc. 155].

csalárd **1.** álnok; perfid, viclean; hinterlistig, tückisch. *1568:* otúes gergel, otues orbant az egez ceh elot hamisnak chyalardnak es tiztessege veztetnek mondota volt, mely zokert otues orban otet toruenbe akarta volna lelny, de az egez ceh, okoztok ezt le nyomta, illie(n) okkal, hogy egiket az masikal meg kouetetek azon Ceh eloth es egy masnak kezeth fogtak [Kv; TJk III/1. 178]. *1573:* az Bor Iwok keozet Zeoch gërgy es fekete Matte Az kartya Iaczason Egbe veztek, hallotta hogi chigannak chalardnak hamisnak Monta Zeoch gërgy Matet | Mate Neste kwrwa fianak zitta gergieot | giërg Archwl chapta Erte, oztan wsteokbe estek valaztig vontak egimast, gërgies valaztig zitta chalardnak hamisnak es egeb zidalmokal Illete [Kv; TJk III/3. 224, 289]. *1600:* Jspotaly mester Vraimat az egyhaz fiakkal kenzerittchye rea es az Jdegen chalard kwldusokat visgaliak megh, es coacte igazittchyak ky az varos hatararol [Kv; TanJk I/1. 366]. *1678—1683:* megh kezdek sokallanj boldogh emlekezetű edes Atiam Ura(m) sep uri iosagit hazait varait ..., dűhűs nevit kezdek költőnj, ... azon csalard vilag kiáltota Jesuitanak [Ks Kornis Gáspár lev.]. *1745:* az J. minekutánna ... meg intetett arról, hogy tovább pénz keresésnek tsalárd mesterségével ne éllyen, embereket ne tsallyon . ; mégis ő életit nem melioralta [Torda; TJk II. 87]. *1766:* Disznajoi Magyari Mihally ... el mátkásitvan Répárol egy Mária nevu Leányt meg tsalattatott ... Mária el bujdosott, mint hitetlen .., azért e tsalárd mátkasági kotelesség alol Magyari Mihálly absolvaltatik [GörgJk 208]. *1801:* ha ez a Sidoné meg Szabaditatnék ez egybe el szőknék, mert az Urához hasonlo Szőködi és Csalárd [Torda; KW].

2. hamis, megtévesztő szándékú; fals; tückisch, betrügerisch. *1782:* Az Inctusok a Csalárd Productioval magokat a Contributio alol kivették [uo.; KW].

3. névleges, hamis; prefăcut, mincinos; falsch. *1782:* ezen Regiusok tudták é azon tsalárd

Vásárt vagy nem én nem tudom [uo.; KW Vall. 12].

csalárdkodás álnokoskodás; perfidie, înşelătorie; Meuchelei, Betrügerei. *1674:* meg visgalűan eő Kglmek Tanaczul ... az Inek I(ste)ntelen gonosz czelekedetit hogj tudnyllik hamis czalardkodásával és I(ste)ntelen practikájával, hitetésével sokakat decipialt és megh karositot, ne(m) kevesbeket csalard hitetesevel megh botrankoztatva(n), mely I(ste)nnek tőrvénye, és az kőzőnséghes tarssaság-(na)k tisztasaghnak ellen va(gyo)n [Kv; TJk II. 335].

csalárdkodik 1. csalárdul cselekszik/viselkedik; a proceda/a se comporta în mod perfid/înşelător; sich betrügerisch, meuchlerisch benehmen. *1586:* Keth zemelt eg' azont es ferfyat meg fogtata(m) es vezeozesre Jtyltek myert hog ez warosson zyn alat hamyssan chalarkotanak keregetenek tyztasagba(n) byro es tanach eleot fyzetem d. 24 [Kv; Szám. 3/XXV. 1]. *1588:* Vegeztenek eo kegmek az Nemessegh Jobbagynak sok dolgokba(n) valo Alnaksagok feleol, melliel chalardkodnak a' varossy keosseg keozeot | Az paticariust megh eskessek hogy minden zerzamokat a' betegsegek ellen cum suis integris specieb(us) fogiatkozas nelkwl conficial, semmiben Ne(m) chalardkodik, el sem zeokik az varos penzevel melliel most mind egy kepen mas kepen megh segitik [Kv; TanJk I/1. 74, 77]. *1801:* én jobb vagyok mint te, mert én nem tsalom az Uramat, mint Te, hanem szántom a nagy lábakat, Te pedig tsalárdkodol és ki tsinálod minden tereh alol magadat [Bács K; RKAk]. *1825:* Ne csalárdkodjanak hanem a' mit parantsolok küldjék el [Kv; IB. Korda Anna lev.].

2. kétszínűsködik; a fi cu două feţe, a se preface; sich heuchlerisch benehmen. *1572:* Vagion panaz az leh teot chaplarok feleolis hogy az Bor hordokat es Iwokat egyk Borrol Maswa Igazitiak, kinek akaryak Borat ocharliak Nemelliet Dicheryk, Es Igy chalardkodnak eo k. fedye megh eoket [Kv; TanJk V/3. 62a].

3. csalafintáskodik; a umbla cu şiretlicuri; Winkelzüge machen. *1804:* dél előtt az hagyott Letzkét nem tanultam meg egészen, hogy ezen hibámat ki potoljam tsalárdkodtam de rajta kaptak [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 38]. *1807:* rutul viseltem magamat szot nem fogadtam, katzagtam, ... a 8 rend büntetésb(en) tsalárdkodtam [Dés; i.h. 359].

csalárdoz csalárdnak mond/szid; a face pe cineva perfid/înşelător; jn Betrüger nennen. *1798:* akkor ott abban a Lármában publice eléggé Tolvajozta Csalárdozta az Vdvari Nyerges iffjabb Delucio Jánost [Déva; Ks 115 Vegyes ir.].

csalárdság 1. álnokság; perfidie, înşelătorie; Betrügerei. *1574:* Talaltatnak meg az feyedelmet, hogi ha eo N. Io akaratia volna, hogi Eyely Ideoben Neh kellenek nekyk kapwt Bochatnj, kivalkeppen az Mostany felelmes Ideoben, Ne keowetkeznek valamy nemw chalardsag Azok mellet valamynemw Idegen Nepektwl [Kv; TanJk V/3. 103b]. *1658* Nemeó Nemeó gonosz Emberek lopasokkal, Nemellyek ismet Czalardsagokkal, felette igen meg fogyatkoztattanak [Mv; Nagy Szabó Ferenc végr.]. *1683:* sokak(na)k ... here modon csalárdcsággal valo élődések, vagy tartozó szám adasok foganatosabbanis véghez mehessenek [UszLt IX/76. 13 fej.]. *1739:* midőn Farkas János ... léányát Kerekes Mihaly(na)k emaritalta volna igen alá valo és semmire kellő kőtősben (!) az hitleskor per fraudulentiam őltőztetvén abban eskedtetet meg, azért bátor tsak azon kőntős illetné Kerekes Mihályt, mind azonáltal hogy a tsalárdság továbra is más(na)k is ne patrocinálljon, A Farkas Sára leg jobb rendbéli kőntőse ..., és ha volt a paraphernumais Kerekes Mihálynak itéltetnek [Torda; TJk I. 159—60]. *1745* Incze Klára ... Ns Hunyad vár(me)gyébenis ... sokáig raboskodván afféle tsalárdságát hazudozását, másoknak meg rontását s káros kőltségben való ejtését continuálta, practizalta, mellyertis ugjan ott judicialitèr a' nyelvéből el vágatott [uo.; TJk II. 87—8]. *1746* az elmult éjtzaka három Szekéren borokat hozván ... Nztes Suki István Vr(am) selléri az Ns Város Hidgyán lévő Vámot tsalárdsággal el kerűlték [uo.; i.h. 3] *1747:* az Mlgs Ur Csapai Kun Sigmond vram, mint Balavásárán szép és őrőkös portiot biro Uri Poss(ess)or a' Falusi paraszt Lakosok(na)k abususokot, sőt nagj tsalárdságokot, ki tanulvan s találván, mivel némelj Falu földeit Ecclesia Földének nevezték ..., ez utonnis a Possessorokot belőllők ki rekesztették [Kük.; Ks 17/LXXXII. 8]. *1802:* a' Pálinka-Főzésben minden némü csalárdság el-kerültessék [Kv; Borb. II gub-i nyomt. rend.]. *1829* (A Csöröge Szabó János által) bé adott azon Czinkus ... szorossonn meg visgáltatván fábol lévén készitve, hamisnak találtatik, hogy a panasztonak posztoját visza agya ezennel határoztatik. Továbbá mint hogy már több versen találtatott eféle Csalárdságokban szenvedgyen 48 orai árestumot [Torda; TVLt].

Szk: ~*ot cselekszik.* *1761:* Ferentz Lőrintz illyen tsalárdságot is tselekedett, hógy ... az őrményesi Ménes Pásztortol Bánts Petertől egy lopott kantza Lovat vett vólt [Szászsztiván KK; KB].

2. ravaszság; şiretenie, viclenie; Schlauheit. *1804:* Dél elött tsalárdságbol nem a Repetitiot hanem mas Letzkét tanultam, mellyet délutánra hagytak volt, de azt sem tudtam, mellyért on Monétát a nyakamba akasztották [Dés; Ks 93].

csalárdul 1. álnokul; (în mod) perfid/înşelător; tückisch, hinterlistig. *1580:* vala ky talaltatyk hogy Ravazul, karosson es chyalardul zant Annak az zantasnak bery el wezze(n) minde(n) ok wetetle(n) [Kv; TanJk V/3. 215a]. *1664:* sok hamis njelvek moczkolnak bennünköt hamisul s czalardul [UszLt IX/75. 70 fej.]. *1782:* a' Jobbágyokra nézve ... Divisiotis celebráltanak, tsak pappiros-

son, és igy tsalárdúl a' Felséges Királynak meg tsalattatásara lévén ezen dolgat a' Mlgos Gróf Feö Ispany Törvenyesen investigáltotta [Torda; KW].

2. kb. csalón, csalással, hamisan; cu înşelătorie; betrügerisch. *1780* mostan ezen Nemes szék Tömletzeben rabaskodo Gergelly áliás Madarasz János . 1 Rforinttammal ados ... a melljet Csalarddul kezemből kitsalván azal el szököt azan pinzemnek interesseis a summaval még nalla vagyon [Búzaháza MT; Pf]. *1782:* Minekutánna én haza kerekedtem, s meg tudtam a' dolgot és ezen tsalárd vásárt, mindjárt Contradicáltattam mind a' vásár, mind pedig a' Contradictio ellen, és meg is hittam a' Táblára azon tsalárdul tett vásárért és Productioért [Torda; KW Vall. 12—3].

csalás rászedés; înşelăciune; Trug, Betrug. *1801* Csalásával ette s észi kenyerét [Torda; KW]. *1833:* nékűnk Tordai Sűtőnékűl azis a' fatumunk, hogy mü konnyű kenyeret szoktunk sütni, mű vizes nehéz kenyeret nemis tudunk, nemis kivánunk a' Publicum tsalására s nehézségére sűtni [Torda; TLt Praes. ir. 1534].

csalatkozhatatlan infailibil; unfehlbar. *1631:* Jgy ö kgmeys megh nyugoduan az en ö kghez valo tökelletes sinceritasomban, en sem ketelkedven az ö kgme czalatkozhatatlan igaz Attyafiusagaban Uyolag igaz Attyafiuj sinceritasonkbol, es tökelletes szeretetűnkböl vegeztünk igy [Radnót KK; Ks O. 37].

csalfa 1. kb. csalárd; perfid, înşelător; falsch, tückisch, betrügerisch. *1779:* Azt is hallottam valami Nemesektöl hogy Székelly Ferentz valami gyűlekezetben mint afféle tsalfa Ember ittason ditsekedett volna hogy Báro Kemény Miklos Ur az ö Fia volna de hogy az édes Attyának ezekben valami Scrupulussa lett volna soha sem tapasztaltam [KS özv. br. Kemény Zsigmondné Rhédei Druzsiána (61) vall.].

2. kb. kétes, megbízhatatlan; dubios, suspect, în care nu te poţi încrede; unzuverlässig. *1821* Budsinky János tsalfa ki-nézésü [DLt nyomt. kl].

csalfás csalárd, hamis; fals; falsch, betrüglich. *1782:* én meg tartván mind a' két egj mással ellenkezö írását, minthogj tartottam attol, hogj valaha gyermekeink(ne)k, ha magunk(na)k nemis káros fog lenni, ha az arrol irott tsalfás Contractus Veress Mártonnál marad kiadását urgeáltam [Torda; KW].

csalfaság hamisság, álnokság; perfidie, falsitate; Falschheit. *1828:* az világosságra hozta volna még tisztábban a Csalfaságát, e' pedig hogy a lehetösségig el palástolodjék, különös interesseje volt [Dés; DLt 87/1829].

csalhat rászedhet, csalást követhet el; a putea înşela; betrügen können. *1783:* Nanya ... ahol tsalhat tsal eö ottan, és a sem tselekszik hellyesen aki az eö szaván meg indul [Faragó K; GyL].

csalhatatlan biztos; sigur, cert; sicher. *1801:* tsak nem tsalhatatlan reménségem vagyon a' pénznek ki-tsinálása iránt tsak hogy ez egy holnapnál elébb bajoson lészen-meg [Kv; SLt 17].

csalhatatlanul 1. kb. feltétlenül; neapărat; unbedingt. *1740:* Szörnyü hogy Kgld Hazos fiat . . Njegovánnak, az én hirem s engedelmem nélkűl, Dombora szolgálni állani meg engette ...; melljet is Kgld, az Feleségének az mi földűnkre viszsza való szállitásával meg is orvosolljon Kűlőmben abból k(ne)k kissebsége, és csalhatatlanul kára következik [TKhf Teleki Sándor nyil.]. *1825:* A Kancellistákat oly utositással inditottam el, hogy ők a certificatiot csalhatatlanul meg tegyék [Mv; Pk 1]. *1833* A Malaton levö Henter Házafélét ... Taxara ki adtam Csizmadia Kis Joseff es Felesege Török Theresiának A Censusa fel esztendökre szakasztva két versen tartozik tsalhatatlanul be fizetni [Dés; Törzs. Dési taxalisták 50].

2. kétségtelenül, kétségkívül; fără îndoială; zweifellos. *1739* az eddig valo Condescensorok Quietantiájit egyben summálván tsalhatatlanul ment eddig valo expensánk ad florenes Rss 5342 [Pálos NK; Ks 99]. *1762:* csalhatatlanul igaz, hogy ... Az I. eö kegyelme gyujtotta meg ... az bokrot [Torda; TJk V. 105]. *1811:* (A vallásnak) diszére 's emolumentumara tsalhatatlanul tartozik, hogy az ö szolgai ne szigorogjanak hanem illendöleg fizettetvén Sz. Hivataljokhoz lássanak [REkLt Főkonz. ad. nr. 32 Krizbai Deső Elek kv-i ref. pap kezével].

csaló 1. înşelător; Betrüger. *1800:* csalónak s hunzfutnak meg kissebbitett [Bereck Hsz; HszjP].

2. ? bűvész; scamator; Taschenspieler. *1853:* Egy csalónak 5 garas [KCsl 3 útiköltség-jegyzékbeli bejegyzés Berlinből].

csalogat 1. csábítgat; a tot amăgi; locken. *1724:* Radnoti Susi (15) ... Pekri Ur(am) szolg(á)-l(ó)ja vólt az el múlt esztendöb(en) ... ita fatet(ur) ... hogy ezzel tsalogatott Pekri Ur(am) magához, tsak tselekedjem úgj, amint ö kglme mongya, Szoknyátis tsináltat nékem, az ingemetis Sokszor fel fogta, az agyhoz huzott és hogy ne(m) engedtem megis vert [Szentkirály MT; BK]. *1736:* Volt süveges táncz is az kit annak híttak; ott a férfi egy szép süveget az keziben vett s feltartotta, egyedül kettőt hármat tánczolva fordult, azután az melyik asszonyt vagy leányt akarta, tánczba el vitte, kettőt hármat fordúltak; azonban az süveggel az leányt vagy asszony (!) mind addig csalogatta, az mig az süveget elkaphatta, elkapván az asszony vagy leány, még kettőt hármat fordult véle, mintegy dicsekedvén az győzedelmen [MetTr 333]. *1797:* a' melly két gyermek őrzőtte ... Marhajokot, azon gyermekeket tsalogatni kezdém hogy jönenek által a' Vántora Balás Apám hellyere,

mivel itt a' Marhák jobban laknának addig tsalám, a' mig által jövenek a' Marhákkal a' mü helyünkre [Málnás Hsz; Mk II. 8/260 hh].

2. édesget; a ademeni; verlocken. *1736:* Apafi Mihalyné, Bornemisza Anna ... az catholicus ember gyermekét erővel tette némelyiket kálvinistává, némelyiket pedig csalogatott az kálvinistaságra, hol jószág, hol tisztség igéretivel. Igy csalá bé Kövesdi Boér Zsigmondot az Fogaras vára és districtusi* vice-kapitánysággal Fogaras várában [MetTr 441. — *A fogarasföldi].

3. (magához jönni) késztetget; a momi; anlocken. *1629:* a ladabol ot uet ki egi kenieret ..., s aval czalogatta hozza az agarat [Mv; MvLt 290. 180a]. *1717:* a pulyka is keczer ment volt ell, mivel sok hintok és lovasok járnak az uton, csalogattyák [O.csesztve AF; Ks 96 Szegedi János lev.]. *1802:* Ngod Sűtője ... Szép Szokal hivni, és tsalogatni kezdette az Exp(o)ne(n)st kőzelebb kőzelebb magához [Mv; Born. XXXIX. 53].

4. hiteget; a purta cu vorba, a induce în eroare; jm etw. vorspiegeln/täuschen. *1759:* igértél nekem de hazudtál mert nem adtál, én általam vagy pedig Nemes, de meg tud es meg lásd, hogy nem lész Nemes ennekutánna mert csalogattál s ide farasztottál hijaban [BSz; GyL hiv.]. *1769* Némellyek azt az hazugsagot hirdetnék s azzal tsalagatnák a Népet hogy az oláh országon hét esztendeig adot nem adnának, kik oda telepednének, melyekböl következet hogy sokan ismét szöknének el az Lakok közül [UszLt XIII. 97].

csalogató I. *mn* csábítgató, hitegető; ademenitor; verlockend. *1844:* Birtsa Simon, Vásárhellyi János és Koptyil Iuon egy éjjel az Apám házához jöttek, s engemet sok csalogato rá Beszéléssel rá vettek, hogy men(n)yek velek edgyütt Kövendre, el menvén mind a négyen a' Dohánt el hoztuk [Bágyon TA; KLev.].

II. *fn* csábítgató, késztetgető (személy); amăgitor; Verlocker/führer. *1769:* senki ö Felsege országábol külsö országokra ki menni ne merészellyen, sem mást ki szöktetni avagy ki tsalni ne bátorkodgyék ... ezek(ne)k elöl jároi, Szöktetői, Csalogatoi elsöbben öt esztendeig, másodszor 10 esztendeig valo tömleczre és közönseges munkára büntettetnek [UszLt XIII. 97].

csalókafalva *alk, tréf* csalófalva; sat de înşelători; Betrügerdorf. *1603 k.:* Janos Gerébteöl hallotta(m) trefaba hogy czialokafalvanak mo(n)dotta az Also zegh wégeth | Hallottam azert Janos Gereb trefalt Semjen Janossal Azt mo(n)dotta neki hogy mj nem betlen falvan lakol te hane(m) chialokafalua(n) [Szu; UszT 16/65].

csalós csaló; înşelător; betrügerisch. *1745:* az J ujjabban azon tsalós Mesterségéhez fogván Ns Aranyos Széken Pojánban néhány embereket meg tsalt pénz keresetnek szine alatt, ... à Sötét földben sok ezüst, arany, drága portékákat lenni hazudott ... hogy azért az ő efféle gonossága meg zaboláztassék, tettzett ā Törvénynek hogy az J. Incze Kalára, hólnap in foro publico hohér által negyvén csapásokkal meg palczáltassék és ki kisértessék a Városbol [Torda; TJk II. 88].

csalzi csaló; înşelător; betrügerisch. *1711:* Kültem Váriban, hat ökörrel szánnal, Dadai Jósef igérte szénájért ..., — de mint egyéb dolgokban, úgy ebben is tökéletlenül hazudott, mivel egy nyaláb kórós izék-szenánál többet nem adott, üressen jött meg az szánom; akárki tarthatja egy tökéletlen, hazug, csalzi embernek, mivel már notabiliter sok tökélletlenségben megértem [TT 1891. 291 SzZsN].

csanádi a Csanád tn *-i* képzős alakja; din Csanád/Cenad; mit *-i* Ableitungssuffix gebildete Form des ON Csanád: Csanáder. **Szn.** *1555:* Anthoni Chanadj [Kv; TJk 32]. *1557:* Chanady Thamas [Kv; TanJk V/1. 80]. *1565* Chanady Janos deak [Kv; Szám. 1/X. 110]. *1591* Chyenady Janos. Chanadi Ferencz [Kv; i.h. I/5. 71, 5/VIII. 27]. *1598:* Chianadi Tamasne. Chianadi Janos [Kv; i.h. 8/VI. 1]. *1599:* Chanady Mathias [Kv; i.h. 29]. *1600:* Chanady Ferencz. Chanady Janos. Chanady Mathias. Chanady Thamasne [Kv; i.h. 7/1. 141, 8/VI. 69, 95]. *1656:* Nehay Czenady (!) Antal ur(am) [Kv; PolgK 143].

csanak ivóedény; căuş, ceanac; Holzschöpfer (Art Gefäß). *1618* Mátyás deák találta meg az lopott kénesőnek az szerszámát, 4 csanakot .; ugyan az körül az csanak körül és az padimentom között szedegettek fel azféle el hullott aprólék kénesőt a legények két vagy három okát [BTN 102]. *1756:* hordattatta(na)k . Kolosvárra Csebret, Vékát, Szén vonót, Lapátakat, és egyéb Csanakakat s házi apróság Eszközeket [Gernyeszeg MT; TGsz 51] | hallottam ugyan hogy valami Bihally bőreket, s egyéb Aproságokat Csanakokat vittenek [Sáromberke MT; TSb 21].

csanál l. csinál

csángó 1. a csángónak nevezett népcsoporthoz tartozó személy; ceangău; zu einer ungarischen Volksgruppe, genannt »csángó« gehörig. *1782* Urunk 1420-dik esztendejében (:a' mint állandó hire vagyon a' Moldvai Magyaroknál:) Erdély Országból sok Szász, és Székely méne által Moldovába... Ezen Szászok némely maradéki ... magokat a' Moldvai Magyarokhoz vették; és mind nyelvekre, mind szokásokra nézve hozzájok egyesültek ... Ezek . magokat szász maradékoknak tartják, 's egyéb Székelyekkel egjütt *Csángó* Magyaroknak hivattatnak Az Oláh, és Magyar nyelvet egyenlö képpen értik: tsak az, hogy a' Magyart tisztán, de selypen ejtik ... Ezek a' Csángó Magyar nevü Székelyek a' Moldava és Szeret vize mellett a' Bakovi Püspökhöz valának tartozandók; a' Tatros mellyékiek pedig a' Milkoviaihoz [Molnár János, Magyar Könyv-Ház III, 414—7 Zöld Péter csíkdelnei plébános »Notitia de rebus Hungarorum qui in Moldauia, et vltra degant (!):

című keltezetlen, latin nyelvű levelének ford.]. *1796:* (A) Gyémes-lunkai Lakosokat a' Tsíkiak Tsángoknak nevezik: lehet, hogy ez a' Nevezet onnan jön, mivel ők vándorló Emberek és Lak helyeket gyakran el hagyták: az a' szó Tsángó pedig ollyan értelemben vétetik, mint kóborló, vándorló (Teleki Domokos gr., Egynéhány Utazások Le Irása. Bécs, 1796 id. Horger: EM XXII, 130].

? **Szn.** *1556:* hereditatem in qua desident franciscus kws, fabianus teka, georgius seteth et andreas chango, valentinus sar, et Michael chango [Maksa Hsz; SzO III, 313]. *1560:* Maxán .. az kin lakik Csángó András, esmeg a kin lakik Seötét Györgyné ezeket én mind örök áron vettem és több harminczkét esztendejénél, hogy szabad uraságában voltam, most is vagyok, mint én leleményemben [uo.; SzO V, 76].

Hogy a fenti szn-i adalékokban a címszóbeli köznévnek itt adott v. pedig valamely más ismert v. ismeretlen köznévi jel-e (vö. EtSz, TESz) lappang-é, az a szerk. számára az eldönthetetlen kérdések közé tartozik.

2. ? kóborló; hoinar, vagabond; herumirrend/treibend. *1796* az a' szó Tsángó ... ollyan értelemben vétetik, mint kóborló, vándorló [Teleki i.h.].

A címszó többi adalékaira és jel-eire nézve l. Horger i.h., EtSz, TESz és az ott id. irodalmat.

csap *ige* **1.** üt; a lovi/izbi; schlagen. *1574:* ott az Twsakodasba ely Eytettek az kepet, az Györg Eochie fely Ragatta es vgi chiapot Imrehez vele [Kv; TJk III/3. 393]. *1584:* Neztem hogy ... vgy chapa egy feyerbely hogy a' masik ottan le esek [Kv; TJk IV/1. 312]. *1585:* A' legeny chapot eleöb a' takachhoz [Kv; i.h. 471]. *1593:* Ne(m) zola semmit erre Janos deakne, hane(m) mintha ostorral chaptak volna vgy Mene el onnat [Kv; TJk V/1. 430]. *1599:* latam azt(is) hogy Makraj Peter ugy chapa Zabo Istuant hogy my(n)dgyart fel deóle [Derzs U; UszT 13/106]. *1629:* enis felvgro(m) s ugj talalom czapni hogj enis megh banom [Mv; MvLt 290. 156a]. *1634:* az Hadnagi ... engemet ugy cziapa arcziul, ugia(n) szikrazik vala az szeme(m), Török Istvantis akara Cziapni, de fogok es ne(m) Cziaphata [Mv; i.h. 291. 29a]. *1639:* huztak vontak egy mast ..., valtigh Czaptak egj mast ... az földre is eset vala Garczo Gergely otis csapdosak egy mast [Mv; i.h. 172a]. *1796:* a Beres is más szál veszszöt ragadván elsöben is Tusa Joseffhez tsapat [M. fodorháza K; RLt]. *1799:* ugy hozzám tsapatt, hogy ha ki nem ugrattam volna előlle, a' fejemet bé hosztotta (!)* volna [Náznánfva MT; Berz. 4. 31. N. 27. — *Elírás *hasitotta* v. *horpasztotta* h. ?].

Szk: *arcul* ~. *1573:* latta hogy gergel ... archwl capia Imrehet az Swege ky esset feiebeol [Kv; TJk III/3. 231]. *1586:* Archul chapa Grusz Leorincz Chizar Petert, Azt el Thure De mikor a masik Chizar legentis Archul chapta volna ugy kezdenek Nyeówekedni [Kv; TJk V/1. 4]. *1590:* dizno bestie kurwa fianakis szigia Albertott, vgy kezdi arczul cziapny wsteokett vonny Albertnak az tizedes [UszT]. *1603:* Benedek nem akart Innya mondwan hogy egetet bort Jjwth Annak vthanna esmet itallal kenalta hogy nem akart Innya tehat Arcúl chyapta Darabos Balas fajdossy Benedeket [Kv; TJk VI/1. 667]. *1637* Lata(m) hogy Patkos Thamas arczul chapa egyzer Zata Györgiót uetek nelkül maszoris arczul akarya vala chapnj [Szentgyörgy Cs; BLt]. *1733:* Marosán Gavrilla néki mévén (!) Ladár Urszully(ma)k arczul csápa (!) emez csak el hül belé mi dolog lehet semmit sem szolván hoza [Szentmargita SzD; Ks 15. LXXVIII. 6] ✱ *nyakon* ~. *1599* Kirsner Balint az Iffiu . vallya: ki úgrek egy feyer szüres legeny az Nyiró hazbol à csapa nyako(n) meszitelen kardall az koszakot* [Kv; TJk VI/1. 387. — *Értsd: kozákot]. *1638:* Istua(n) Deak czak Njako(n) czopta Garczo Gergelt [Mv; MvLt 291. 130a]. *1716:* ha az sogor Földvári Pál ne bolondoskodgjék es nyakon ne csapjan, megh ne(m) házasodom vala [Nagyida K; Told. 22] ✱ *pofon* ~. *1703:* az után be vondozák ă Biro házához az Urát és ott is pofon csapa Incze Geórgj kis Istvánnét, hogj mindgjárt ki bozdula az orrán az vér, meghis rugdosá [Jobbágyfva MT; Berz. 12. 92/173]. *1765:* azon idöb(en) oly sötét volt, hogy ha magát tsapták volna pofonis, nem lehetet volna fassiot tenni ki tselekedte [Torda; TJk V. 278]. *1798* az vdvari Nyerges a Legényt Pofon tsapta [Déva; Ks 115 Vegyes ir.].

2. ver; a da/trînti la; schlagen, hauen. *1747* az J ... a' szentséges Bibliát kezéb(e) vévén, minek utanna abbol olvasott volna, meg káromolván a' földhöz tsapta [Torda; TJk III. 133—4]. *1748:* a' maga ud(va)rárol az piaczi uttzára ki hurczolván, ingét nadrágát rolla le hasogadták, és az földhöz tsapták az Ak nemessi szabadsagoknak nagj p(rae)judiciumara [Torda; i.h. 246]. *1781:* láttam hazunnul* hogj az Apját a Földhez Csapta [K; KLev. — *A MNy XLVIII, 116 l-ján sajtóhibával].

3. *átv* felemel/ver; a ridica/majora; erhöhen, aufschlagen. *1715* azon ... kaszállojak füvét a' Gyogjiak(na)k minden esztendőben meg veszik vala, elébb kevesebb árron azután penig szaporodván felljebb tsapták az árrát a Gjogjiak [Lupsa TA; WH].

4. (oda)vág; a izbi/lovi cu; zuhauen/schlagen, hinschmeißen. *1568* Ezt lattam hogy Ez fenesy Gorgeoth az Vaczy Peter szolgaya az zablyaual chyapa [Kv; TJk III/1. 243]. *1591* Ezembe az Biro verten vert zabliaual hozza. Az legeni azomba zabliat ragada, es vgi czapa az biro kezet, hogi azonnal el zakada [Kv; TJk V/1. 88]. *1606* osuat Janos vra(m) szabljat rantott uala cíapa uagi keczer Lukacz Vra(m)hoz vegre ugy talala cziapni az hatat, s azo(n) Lukacz haza Indula [Gagy U; UszT 20/195]. *1638:* monda ... az Cziszar Inas hogj io leszen ha enis most jokat Czapok rajtad, s monda Szabo Ferencz Ura(m) hogy Czaphacza (!) bizonj megh latom, s azonba(n) czak ki ranta az mezitelen kardot az Cziszar Inas az hona alol, s hoza kezde czapkodni [Mv; MvLt 291. 122a]. *1756:* Némethi Istvan Uram, leg ottan

az Asztalhoz tsapván in Specie tizen egy új, és egy ó aranyat, azt mondá a' Felcsernek, aló bankó Tamás, 's azonnal mingyárt kártyázni kezdettek ketten, három Márjásokba [Kv; Mk IX Vall. 33]. *1799* Gyepes György N. Trifan Vonutz(na)k fejében égy Teli kantsot tsapott vgy hogy el lepte a Vér [Dés; DLt 109/1812]. *1813:* ezen dologrol irt Protocolatiot ki akarta velem iratni Barátosi Joseff eö Kigyelme, de fel ütvén magát a' midön már félig meg irtam volt, öszve káromolt, azt mondván: hogy nem igazán irja ked ..., ezzel osztán a' pennamot az asztalhoz Csapván el mentem a' Czéh gyüléséböl [Dés; DLt 56. 38].

Szk: *szeme közé ~. 1842* Kereskedő Amberboj Josefné Alexander Mária ... szolgáloját ... egy a' kemenczébe hagyott sületlenül maradt kenyérnek el lopni akarását gondolt gyanujából fel indulvan meg ragadta, hajánál fogva az Udvarra ki hurtzolta, addig öklözte, fültövön verte, mig fűléből vér jőtt, egy páltza vastagságú pipa szárral hátba agyba főbe verte, és ezzel se elégedvén meg midön éppen a' tüznél az ebédet főzte egy kalán forró kását, ugy a' szeme közé csapott, hogy ha néműleg kezével ellent nem tart szemei is ki égtek volna [Dés; DLt 1452].

5. bevág/csap; a trînti; zuschlagen. *1812* Bé jövén pedig Grantzki az udvarban, bé ment a Groffné Házában ... hová a Groffis bé menvén, mindjárt lárma esett és az Ajtot zárba tsapták [Héderfája KK; IB].

6. (a víz vhova) vág; a izbi (despre apă); (das Wasser) hinschlagen. *1770:* hogy a gátot nem Kezdék jol procurálni, ugy hogy a viznek az ereje tobnyire a gáton menvén el, a Silipen járo vizet alol meg akadályozta mivel eleibe tsapatt, mely mián az also Kő nagyon hibázatt [Sövényfva KK; JHb LXVII. 115].

7. kb. sodor; a duce/căra (cu sine); schwemmen. *1632* Timar Janos kötöt uolt az Nagi Malomnal az silip eleibe bört az Malom mester egik felöl el odata az kötelet, es az viz az beört az gat fele czapa [Mv; MvLt 290. 102a].

8. mos, vág; a spăla/săpa; spülen, schwemmen. *1626/1766:* a folyo Viznek ollyan szokása és természete vagyon, hogy eo kiváltképpen térhellyeken nem mindenkor folly egy hellyen, hanem nagy sokszor más hellyett tsap magának [Mv; LLt].

9. hajt, terel; a mîna; treiben. *1739:* egy rendbeli lovánál több nincsen, a fèle bégerek vadnak, azokot most csaptàk füre [Ks 99 Kornis Antal lev.] *1755:* a' két Csordát edgyüvé Csapták Sárombérkére [Gernyeszeg MT; TGsz 35]. *1784:* A kik logó marhát tsaptak a jármas ökrök legelő hellyekre azokra taxat vetett a falu [HSzj *lógómarha* al.]. *1786:* A szamár vemhéstől együtt életben vagynak ..., a Juhokhoz nem mertem tsapni félvén attol ne hogy a farkasok szájjába kerüljenek [Bencenc H; BK. Bara Ferenc tt lev.]. *1803:* Basa Daniel az nap adta Csordába sertésseit mikor a' Somkuti völgyre bé szabadultak; és nem maga szánt szándékkal tsapta azokat a' Czitz Hegye felé, hanem a' Csordából szaladtak oda [Dés; DLt 82/1810]. *1840:* meg érkezett a panaszló is maga Csitkojával, s azt azon lovak közzé csapta [Dés; DLt 370].

10. (ki)kerget/űz; a alunga; (her/hin)austreiben, vertreiben. *1736:* Kolosváratt minden templomainkot[a] elvévék, az piaczi templom[b] tornáczában egynéhány papunkat megölék, ugy egy jesuvität az Farkas-utczai templomban, az többit esszevagdalák, végtire az papjainkot Kolos-Monostorra csapák [MetTr XIII. — [a]Ti. a r. katolikusoknak. [b]A nagypiaci Szent Mihály templom].

11. tér, fordul; a se întoarce; kehren, schwenken. *1806* a Határ szabaduláskor, tanáltam Basa Dániel Uram által 'a Deberke[a] felé tsapni, vagyis jönni haza felé pusztájában pásztor nélkűlt hagyott Sertésseit [Dés; DLt 82/1810. — [a]Patak a város határában]. *1826* a' marhája le felé csapott a' merre lakik, melyre utána kiáltván[a], azt mondá[b] hogy ö arra lakik 's azért megyen arra a' marhája [Bh; KLev. — [a]Ti. a szb. [b]Török Ferenc].

12. (kendert) tör; a meliţa cînepă; (Hanf) brechen. *1735:* csaponak kendert vettűnk, mikor csapták a' kendert [Nagygyeke K; Ks]. *1779* Kendert is láttam tsapatt [Km; KLev.]. *1797:* minden Gazda két Kalongya Kendert tsap 1 Napra; minden Gazdátol égy héhellőnek ki kell telni [Cege SzD; Wass. Conscr. 681].

13. (kendert a vízből) kivet; a clăti (cînepă); (den Hanf) schlagend auswaschen/spülen. *1597:* lattam azt, hogi .. az Kis Imre fiat aki megh holt, foga Kis Imreh az giermeket ereossen megh vere . az haianal fogwa igaz wgi han(n)ya wala ket fele mint az zamoson zoktak a kendert csapni verte tizen hatzor az feoldheoz [Kv; TJk VI/1. 42]. *1840:* Bőlkény ... Gyalagassai kendert tsaptak [Görgény MT; Born. G. XXIVb].

14. lop, csen; a fura/şterpeli; stehlen, klauen. *1843:* ö másnap azért eljön hozzám egy kis pálinkára — én csaptamis — de kiéből? nem tudom [Bágyon TA; KLev.].

15. *~ja magát* **a.** veszi magát vmerre; a lua înspre; sich hinschlagen. *1708:* a' vad kert felé kezdette magat csapni a viz, s ha az olt megárad felö arra ne szakadgyon [Fog; KJMiss.]. *1759:* A Leurgyison innen az Patak magát az hegy alá tsapván az utt bé szakadozott, melly miatt az oldalt hoszszan hat ölnyire kell ásnunk és ág tőltést tsinálnunk [Csákigorbó SzD; JHbK XL/8]. — **b.** beveti/veszi magát; a se înfunda, a intra; sich (den Weg) nehmen. *1745:* jo hajnalb(an) az Utan láttam kriszta zahariát egy sák volt a' vállán, engemet m(eg) látván a' kalangyák kőzzé Csapá magát ott a' sakot le veté [Szásznyíres SzD; Ks]. — **c.** vkik közé adja magát, vkik közé áll; a se pripăsi/vîri; sich unter jn hingeben. *1731:* Szakács Mariat tugyak hogy egy hites ferjetől el szőkőt s máshoz ment, s a Nemetek kőzzeis csapta volt magat s azokkal baratkozot Sövényfalván mig ott voltak quartélyb(an) [Sövényfva KK; Born. XXXIX. 16].

16. hajt; a pune în mişcare, a mîna; treiben. *1774:* égy égy kerekű fejűi Csapo Malom, de tsak esős idöben lehet hasznát venni mivel szároz

időben a' Totskából, mellyből ki folyó viz a' kerekét Csapja el apad [T; CU].

17. *átv* vkire/vmire céloz; a face aluzie la, a bate undeva; auf jn/etw. anspielen. *1640:* Azt hallám s ugyan kegyelmetek is hallá Szőcs István uramnal, hogy Polgár Istók szidja vala, hogy Isten őtet ugy segéllje, hogy kicsapatja, de ám másra csapa, hogy ő Helmeczinét szidta, de bizony Asztalosnét szidja vala csakhogy másra csapa kegyelmetekre nézve [Mv; MvLt 291. 233a—51a átírásban !].

csap *fn* **1.** cep, canea; Auslaufhahn, Zapfen. *1590:* veottem egi Toroczkai vasat Chaphoz d. 28 [Kv; Szám. 4/XIII. 4]. *1591:* Ezen Torozkay Vasbol, es Aczelbol peter Kowach chynalt Elseoben Nyolch Eoregh Chyapott [Kv; i.h. X/5. 82]. *1593:* Az mely hordonak penigh az Czapiat el vagattad abbol en senkinek nem attam, annak vtanna [UszT]. *1730* Géczi Uram ... egy felbe valo barban (!) be utette az chopat [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 24].

Szk: ~ *alá való dézsa. 1629:* Csap alá valo Désa nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János lelt. 77] ✱ ~ *alá való kád. 1802:* Csapp alá valo törpe kád kettő [Benedek AF; SLev.] ✱ ~ *alá való kádacska. 1790:* Csap alá valo Kerek Kádatskák 4 [Déva; Ks 76. IX. 24]. *1849* Csap alá való fa abrontsos kádatska egy [Somkerék SzD; Ks 73/55] ✱ ~ *beverő vaskalapács. 1824:* Egy tsap-béverő vas Kalapáts nyelestől [Kv; Bet. 2] ✱ ~ *on vagyon. 1647:* Ezeken kwl vagion harom Bor Czapon [Drassó AF; BK]. *1750:* (Bor) két hordoban . edgyike actu csapon vagyon, két kupája per d. 9 [Szamosfva K; JHbK LVIII/4. 5] ✱? *csős* ~. *1586:* Kadar Gergeolliel Czinaltatot. . egi altalagot —/40, egi cziosz (!) Cziapot Czinaltatot bele —/6 [Kv; Szám. 3/XXIV. 25].—. L. még *csős 2.* al.

Sz. *1847* iszunkis mind a' hányon vagyunk, mint a' csap, még Trézsi is, mert nekiis jol csusz a' fáin űrmős [Kv; Pk 7].

2. (vas)gerendelyvég; cap de grindei (din fier); (eisernes) Grindelende. *1585:* Az monostor kapu Emelczhyöye tengely fezke vezet vala meg az czhyapyays Meg czhynaltatta(m) Aczhy Gergelnek fyzette(m) tölle d. 25 [Kv; Szám. 3/XXII. 82]. *1589:* Turochkon (!) vóttem harom bokor chapot gerendely vegibe valot f. 14/50 Ezeket a' chapokat, hog' ithon minde(n) zerzamaual megh chinaltak fizettem Peter kouachnak Monostor wchaba(n) f. 9 [Kv; i.h. 4/XI. 24]. *1647:* Az Malom Tengelynek ket Czapia el teoreott [M. királyfva KK; BK 48/16]. *1675:* A Merai Malomnak a' Czapia el tőrue(n) vottem hozza egy Szál vasat ... d 27 Hogy az el tört Csapot megh Nadlottak atta(m) a' kovacznak f — d 75 [Kv; Szám. 35/I. 33]. *1726* Ditroban[a] egy kövü Lisztelő Malom csapjai váslottak [LLt. — [a]Cs]. *1732:* (:A malom:) Mindenféle vas Eszközei ~ Korongjai, gerendejekben lévő Csapjai, köldökei, perpentzei, és orsolya, alkalmas ideig meg szolgálnának [Nagyiklód/Szentjakab SzD; TSb 51]. *1747:* a Felső malómbéli német molnár ollyan babanás keneteket adat a keziben mellyekkel kenye meg a kerék orsojának tsapjait, és eő maga fusson ki a malombol mert őszve romlanak a malmok [Déva; Ks 112 Vegyes ir.]. *1846:* a Malom hijja félig meg padolva ... a köveken levő vas keresztvasak jok — ugy a korongok és gerendellyekis — mellyeknek végekén vasabrontsok és Csapok vannak [Szászerked K; LLt].

3. a kapusaroknak az a vas nyúlványa, amely a kapukeret küszöb-, ill. szemöldök-részéhez rögzített vasperselyben (kávában) forog; pivot (în ţiţîna porţii); Eisenzapfen an der Torangel. *1597:* Andras kouachy chinalt az kapú Tengeliehez az chiapia melle 3 eoreog zeget es ket vas kapchiot meli az chiapban iar ... d 24 [Kv; Szám. 7/XII. 22]. *1779:* Az Udvar kapoiara, 2 korikát, és egj tsopat tsináltom xr. 12 [Szászváros H; BK].

4. a harang vmelyik része; pivotul clopotului; Teil (Zapfen) der Glocke. *1581* Esmeg Az nagy harang Chapiat Myert hogy hozzw volt Lakatos Jstwanal le wagatük fyzetúnk neky d. 50 | hogy Az feyedelemnek harangoztúnk volt Akoron weotte volt ezebe harangozo Georgy deak hogy Az ket chyapia egyke meg teoreot wolt ... weotünk Razmanteol 6 rűd Aczelt. A Balas kowachynak es Lakatos Myklosnak meg Aczeltatassert attunk f. 10 | Az Achoknak hogy Az nagy harangot hellyebeol ky Bontottak Antal es Mathiasnak fyzetúnk f. 10 Lazlo vram ew keglme ment volt Torozkora. Az nagy harangnak egyik Chyapiat oda wytte. ot hogy wyolan meg Chynaltak attúnk Annak az Mesternek f 10 d. 10 [Kv; Szám. 3/4. 7, 10—1].

A címszóbeli szónak 4. jel-e valószínűleg a függesztő szerkezetnek arra a két nyúlványszerű részére vonatkozik, amely a szerkezet ágyában mozogva lehetővé teszi a harang megszóaltatását.

5. a felvonóhíd vmelyik része; o piesă a podului mişcător; Teil der Zugbrücke. *1590:* Chinaltattam Az Monostor vtzay Capun az vonno hydra egy karykat Chyapostol Peter kowachynak attam f. — d. 12 | Jstuan Kowachy Chinalt ket karykat, es az fel vonno hydnak ket Chyapiat Kozep Capűba fyzettem nekye f. — d. 50 [Kv; Szám. 4/XX. 19, 20 Hooz Lőrinc sp kezével].

6. (lakat)nyelv; limba lacătului; Zunge des Schlosses. *1597:* Lakatos Balint ... Az hid kapún valo nagy lakatnak chiapot chinalt az fedeletis meg chinalta f — d 18 [Kv; i.h. 7/XII. 20 Filstich Lőrinc sp kezével].

7. falfacsap (a kerék egymással szomszédos falfáit összefogó fanyúlványocska); cep, cuişor de lemn cu care se împreună obezile unei roţi; Felgenstift. *1850:* az társzekér egyik hátulso kerekébe 4 falfát 2 küllőt és tsapakat ujat tettem Rf. 3 xr 20 [Kv; Újf. 1].

8. *1736* A hinto derekaban, az hol az hintóban felültek, kétfelől volt két csap, az kiben ... az ablak borítójának gombos két lyukát belé tették s az tartotta [MetTr 365].

csapai l. csapói

csapalja csap alá való kádacska; putină de pus sub cep; unter den Zapfen gehöriges Böttchen. *1651:* Egj jo Njomo kad Ittem egj czjap allja [Kv; RDL I. 28]. *1725* Kádár Munkájára ... Kötött 1 Csap allyát den 18 [Kv; Szám. 54/V. 10]. *1780/1821:* Vagyon égy nagy Szőllős Kád . Egy Tsap alja Vagyon Liu Nro 2 [Kv; Pk 5]. *1846:* három Csapaly — hat rosz feneketlen hordó [Szászerked K; LLt]. *1847* a mustat ... egy csapjánn le eresztené valamely csapaljában [KCsl].

csapalja-bocska csap alá való dézsaféle; ciubăr de pus sub cep; unter den Zapfen gehöriges Tröglein. *1589:* Negy kad, Egy chap Allia Bochka, Egy Zapullo Bochka, Ket Eoregh cheber [Kv; KvLt Inv. I/2. 41]. *1595:* Hannes Stenheúsernenal köttek. 1. boczkat meg p(ro) d 5. 1 Nagy Czap allya Boczkat Bor hütenj, vöttem töle p(ro) d 40 [Kv; Szám. XVIIa/6. 134 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1601:* 1 chapallya bochka io 1 Eoregh chyeber [Kv; Aggm. A. 41]. *1608:* Az pinczeben vagion ... kett Cziap allia Boczyka. Vagion kett lyo (!), kett mwst Erezteö Czeö [Kv; RDL I. 33]. *1633* Egi Cziapallia boczika — — f — d. 40 Egi szapullo boczika [Kv; i.h. 103]. *1658:* Feredeo kadaczka Est d 40 czapallya boczka Es d 40 | 1 Eőregh mustos kad Est f. 2 1 Czapallya boczka Est. f — d 25 [Kv; KJ].

csapalja-fenyőkád csap alá való fenyőfakád; cadă din lemn de brad de pus sub cep; unter den Zapfen gehöriger Trog aus Tannenholz. *1813:* Jo csap ajja fenyő Kád [Koronka MT; Told. 18].

csapalja-fenyőkádacska csap alá való fenyőfa kis kád; cadă mică din lemn de brad de pus sub cep; unter den Zapfen gehöriges Tröglein aus Tannenholz. *1794:* Csap ajja Fenyo kádatskák [Zentelke K; CU].

csapalja-kád csap alá való fakád; cadă (din lemn) de pus sub cep; unter den Zapfen gehöriger Holzbottich. *1614:* Egi Jo Feniw niomo kad f — d. 75. Egi chapallia kad Jo f — d. 32 [Kv; RDL I. 95]. *1637/1639:* Az Pinczehez hattunk egy Eöregh mustos kadat, es ahoz egy szeker ala valo csapalya kadat [Kv; RDL I. 111]. *XVIII. sz. eleje:* Egy viseltes Csapollya Kád ... Egy jo tsapallya kád [LLt]. *1785:* Csapalya Kádak [Borosbenedek AF; SLev.]. *1794:* Sirmezönn* Vagyan Tölgy Fábol keszült Csapajja Kis Kád [CU. — *Prédium Kémer (Sz) táján]. *1804:* Csapollya Kád [Borosbenedek AF; SLev.]. *1813:* Homorodott fenyő fenekü Csapajja kád | Csapoja Kád [Alpestes H; Told. 18]. *1814:* Csapoja Kád 5 [uo.; i.h. 19]. *1822* Egy Csapoja kád [Szentanna MT; MvLev.]. *1832:* Csapajja kád kettő [Sáromberke MT; TSb 26]. *1837:* Egy Csap allya kád [Marosgombás AF; TSb 20].

csapalja-kádacska csap alá való kis kád; cadă mică de pus sub cep; unter den Zapfen gehöriges Böttchen. *1850:* egy kis csapoja kádocska [Gyéressztkirály TA; DE 5].

csapanólag 1. harántosan, rézsútosan; pieziş, oblic; schräg. *XVIII. sz. eleje* az elsö lábán valo körom hazbeli ficzamodast igy orvosold: Egy Istrangot akkora gömböljegre kell tekerni, hogy meg tellye ă siklajat ă nyüg ér és a talpa között, egy csapanolag vágot balta nyelni vastagsagu fát az talpán hoszszan az kötél allat dugj altal az gömbölyeg fára, és tőrd viszsza körmét mind addig még meg roppan [JHb 17/10 lótartási ut.]. *1725* erdö vagjon A' Lajtorjás nevü tsúp alatt mingjárt, mely erdőis a' tsúp iranya alól le tart egjenesenn észak felé, és ki út tsapanolog edgj keresztül állo erdölö útra [Ménes MT; BK]. *1743* az Erdö szélyben tsapanolagh nagy háram fák keresztesztettenek megh [Kál MT; Berz. 2. 41/124]. *1750:* A Páll Berkinek felső Széllye az ott tsappanólag el járó utig mind kőzre hagyatának | a' Koronkai akasztó fan alól, ott tsappanólag nyúló úton alól [Koronka MT; Told. 14/38]. *1750/1753:* A' Pál Berkinek felső széllye az ott tsapponolag eljáro utig mind kőzre hagyatának [uo.; i.h. 78]. *1752:* Nyilas kaszállónak csappanólag fel járó földek [Egeres K; Szentk.]. *1757:* Tsappanolag ezen árokba más árkot kell ásni [Koronka MT; Told. 19/23]. *1766:* a Poklostelki* határ szél felöl tsappanolag jövén le az erdö széle... nagy szegeletet tsinál [Mk III. XXX. — *SzD]. *1776:* (A szántóföld) felsö része ... tsapanolag menvén kurtább a' más két résznél [M. köblös SzD; RLt]. *1793:* ment ... a Görgény vize teretskéjin fel onnat ki egy verőfény meredek oldalon tsaponyólag bizonyos ép kő szikla alá [Görgény MT; Born. G. VII. 53]. *1799:* (A) kender földeknek felsö Szélitöl fogva tsapanolog le a tájig az hol az a' Ház épült mellyben most én lakom, és onnan le a rét széléig egy darab forrásos ... részt ... a' Curialis helyhez kerittetett [Gyéressztkirály TA; Ks 89]. *1807* egy bot vastagságu tsaponolag esett űtés [Déva; Ks 116 Vegyes ir.]. *1809:* Elölről Jobb felöl a 4dik 5dik és 6dik oldal tsontok első részeinél tsapanolag égy mély Juk [Dés; DLt]. *1838:* három szászok szekereikkel tsappanolag álvan az ország uttyát keresztül fogták [Dés; DLt 587/1839].

2. menedékesen; în pantă, povîrnit; sanft ansteigend. *1746:* Mely darab helységnek felsö veginél levö kereszt kertye, ... Atyim Iliszie kapuján alol két ölnyire kezdödvén Csapanolag ment le a fejeb is öl számmal Specificalt metaig [Monor BN; Ks 7. XX. 19]. *1746/1831:* alsó rét kertyinek szegeletiig csapanolag ki az Lűget Erdö alatt Szolgálo ország uttyára, ugy hogy a' mely Kertet Groff Lázár Gábor ur számára veteményeztek, annakis a' kűlsö szegeleti Csaponólag utnak szakadjon ., onnét csapanólag le égy nagy Cserefa mellett [Szentdemeter U; Told. 38]. *1748/1784:* a Függö nevezetü szölönek also szélyén ki a hegy és Erdö felé mindenütt tsapanolag ki menö bértzig [Galambod MT; Told. 29]. *1761:* Ferentz Lőrintz ... az öcsivel Andrással öszve veszvén, a' vékony-

nyába ütette a' kést, nékem András azon estve ... mutatta a' Sebet es lattam, hogy ha tsapanolag a' bőr alatt nem ment vólna a kés, meg kellett volna azon Seb mián halni [Szászsztiván KK; BK]. *1836:* A Vetébe lévö Horgasba (sz) ... Eszaki vége Csapanyolag [Harasztkerék MT; EHA].

csapantott ferde, haránt, rézsútos; oblic, pieziş; schräg. *1741:* Három csapontott hegyü vésö [Kv; TL 90 lak.]. — A jel-re nézve l. Frecskay 427 *csaponos* al.

csapanyólag l. csapanólag

csapanyos . harántos, harántékos, rézsútos; oblic, pieziş; schräg. *1825:* a malomra vizet botsáto Zápor tarton el kezdve ... ujba épiteni tartozzanak .. a Gerendejek helje mián el vágatott Sasfák heljében, tsinos tsapanyos prájtzoknakis bé tételeivel s mind vizi, mind Bél kerekek(ne)k tsinos heljire hozásával [F. zsuk K; SLt XLI].

csapanyoslag harántosan, harántékosan, rézsútosan; oblic, pieziş; schräg, quer. *1812:* La Gabunoj Fiatalos Ujj Erdő a' Felső része tsapanyoslag keresztül hasitva [Msz; LLt].

csapás[1] **1.** vágás; tăietură, lovitură; Hieb. *1582:* ereossen wzik vala Danchak Ianost, Es hertelen ez en Aytom eleybe Iuta, vg tazita Aytomat hog megh nylek à kilinchebeol, hog be zaladd (!) wala az Alat vg vagak à vallat az Aytonnys megh tecczik az chapasnak eg Reze [Kv; TJk IV/1. 9]. *1584:* ez Kis Mihaly hozza(m) ranta Az Zabliat igenis zida .. Es en el vgra(m) az chapas eleól, De ozta(n) mindenekheóz vagh vala [Kv; i.h. 321]. *1599:* az mezitele(n) Zablyat . fel veve Mely kardot ugy tetzik az deak el is vin vele Ennekem ugy tetzek hogy az feyer szüres legeny egy czapasnal többet ne(m) ada az kozaknak [Kv; TJk VI/1. 388]. *1638:* czak ki ranta az mezitelen kardot az Cziszar Inas az hona alol, s hoza kezde czapkodni; Banczi Czigani terdre essek; s ugj essek az karjan az Czapás [Mv; MvLt 291. 22a].

2. ütés; lovitură; Schlag, Hieb. *1582* Zaz Georgh .. megh zolita Molnar Albertot Mondwan, hallode the Besthie, Baratom még Ados volnal..., Azon keozbe Zăz Georg hozza chapa a chakannal eg' Nehanzor Ez Molnar Albertis maga malmaba hozza chapa Zaz Georgheóz, es az chapas miat el esek hanyattha, ez penigh vgian azon harczban hevenibe(n) eset [Kv; TJk IV/1. 30]. *1796:* Táré Lup ... azon Személy vérengző ütéseinek ellent hánt, és egy tsapással Homlokb(an) találta [K; Eszt.].

3. (büntető) botütés; lovitură de baston; Stockhieb. *1745* Incze Kalára hólnap in foro publico hóhér által negyven csapásokkal meg palczáztassék és ki kisértessék à Városbol [Torda; TJk II. 88]. *1806:* Az erdei gyümültsöt, és Makkot; valaki a' fel szabadittásig szedi 's hordgya 3 M Forinttal és 25 tsapásokkal büntetödgyék [Oltszem Hsz; Mk II. 4/115].

4. térülés, sodrás; curent; Zug. *1769:* ă melly hely mostan kérdésben forog, ă midőn az Sos hajok jártanak, esztet ă Maros vízinek Sztretye felé valo csapása ă Sztretyei határbol successive által mosván, s fel kelvén ă berek, ă Groff részére írtatott ă Joszágbeli Emberek által [Gothátya H; BK sub nr. 260].

5. esés, zuhogó; cădere, repeziş; Stromschnelle. *1807:* a mikép a Malmokat építő mesterek bizonyittyák, őt köven otton a Szamos follyása menedékje nem segéjthet, és nyilván tapasztaltattatott, hogy a négy kövekkel lisztelő malom több hasznot tészen, mint sem mikor öt köre igazitatott, mert négy köre sebesebb tsapása vagyon a viznek, de ha ötre igazitodik, mindenik nagyon meg gyengitetik [Apahida K; RLt O. 2 Jos. Farkas (47) prov. vall.].

6. *átv* ostorcsapás; flagel; Geißelhieb, (Peitschen)schlag. *1621:* Lattvan eő kglmek varosul Az Istennek rajtunk megh mütatot Cziapasat az Twz miat . Biro vram eő kglme czinaltasson husz Beőr vidret az keőzeőnsegesbeől, melliek itt az Varos hazanal az kapu keőzeőt alat rüdo(n) vagj szegeken legienek, hogj walamikor az Zwksegh kewannia, azok miat fogiatkozas ne essek [Kv; TanJk II/1. 319]. *1719:* En Imecs-falvi Imecs Mátyás látván ez jelen valo 1719-dik esztendoben Ist(e)nnek eő Felsegenek ily Suljos, es buneinkert veletlen valo miriges (!) ostorát, es Csapasát, ... hogi magam bonumabol mind akiket iljessen utannam Csendes elmevel es jo egességben rendelem hagyom es Testalom alab kovetkezo rend szeren (!) [Imecsfva Hsz; Borb. I]. *1786* átkozott légyen az a ki eötet[a] ezen rendelésemben háborgatná semmi dolgaiban elömeneteles ne légyen, söt minden dolgaiban vegye észre Istennek, az özvegyek el Nyomattatásokrol költ Decrétumában kimondott kemény Tsapásait [Szőkefva KK; Kp II. 21 Havadi Máthé János végr. — [a]Ti. a végrendelkezőnek özvegyét]. *1831:* A' mostani tsapás által ... sok szerentsétlenek fedelezet nélkül maradtanak [Dés; DLt 532].

Szk: *~t vet vkire. 1573 k.:* Imar mostan az hatalmas Jsten az w Jo voltabol megh ostorozot, es Nagy Chapast vetot reyam az ghutta wtesnek Myatta, w (!)[a] Annira hogy magamal Jo tehetetlen vagyok Es germekneles alab valo vagyok [Kv; TJk III/3. 226b. — [a]Elírás *wgi* h.].

csapás[2] ösvény; potecă, cărare; Fährte, Pfad. *1600:* ki kwldek az byrakat es az era(n)t, mikor az Kormos wize towere iutank az chapaso(n) ala ieöwe(n) az Les mezore ..., annak az vtnak uagy chapasnak az bel felit Dobay hatarnak zakaztak [UszT 15/11 „Joannes Boda Fwlei Lofeő ember" (40) vall.] | ki ieőwenk az Per hawasa vtara az chapasra az halioghnak a fel felin [Homoródalmás U; EHA].

csapásképpen elcsapásszerűen; scos, alungat; absetzungsartig. *1779:* jol ismértem ... Székely

Ferentzet, és tudom bizonyoson hogy önként valo jo akarattyábol hadgyta el néhai idősbb Báro Kemény Sigmondné Groff Bethlen Agnes Aszszony eö Nagysága szolgálattyát, és nem tsapás képpen tsapták el [Nagysajó BN; KS].

csapat 1. veret; a pune să bată; schlagen lassen. *1762:* Feleségit ki tsoda huzatta le a földre, és ott kitsoda verette meg az Udvarb(an) s kik által huzatta le s veretette meg, s minémü kemény verést tétetett s hanyat tsapatott rajta, és páltzávalé, vagy Lopátal vagy mivel? [H; JHb XXXV/51. 4 vk].

2. (*arcul*) *~ja magát* (arcul) vereti magát; a se lăsa să fie pălmuit; sich (ins Gesicht) schlagen lassen. *1630:* kerdém ... teole hogy ha megh szidna(m) Eötueös Samuelt bannade ..., s monda az Eötueos legeny hogy bizony bana(m) mert nekem baratom, megh arczul sem szannam magamat czapatni erette [Mv; MvLt 290. 203b].

3. hajtat, tereltet; a pune să mine; treiben lassen. *1752:* a marháját ... az eo Exa Marhája közi Csapattam [O. csesztve BF; Ks 83 St. Weegh de Kobor lev.]. *1846:* a' Gujába volt két ökör bornyaimat ... a' Tehén Csordába tsapottam [Dés; DLt 1248].

csapatás térítés; abatere; Ablenkung. *1728:* hozzá fogatott vólt Néhai Naláczi István Vr(am) a' Marosnak más felé való csapatásához, utat ásván a Marosnak más felé [Folt H; BK sub nr. 137].

csapattatik verettetik; a fi bătut; geschlagen werden. *1748* Világos hogj az Incta(na)k Szölösi Anna(na)k kezin kapatott edgj általa el lopatott vég fátyol ..., itiltetett, hogj edgj szombaton Rabok ál(ta)l palczával keményen meg verettessek, masodik szombaton hohér al(ta)l pellengérb(en) tsapattatván vgjan palczaval keményen még verettessék és az Városrol ki tsapattassék [Torda; TJk III. 208].

csapdos 1. ütlegel; a bate; prügeln. *1582:* Igiarto Georg, Rengeo Annanak monda vgianys kellez vala Bestie kwrwa, es ot vere chapdosa konthiat le vona hayat huza Rengeo Annanak [Kv; TJk IV/1. 53]. *1598* ott mikoron Zepe(n) mulatnak, be Iúta az zappanios es veze ismet egibe(n) az hegedwseokkel, Latam azt hogy az hegedwseok ereosse(n) megh vonakis, cziapdosak, hurczolak az feoldeon [Kv; TJk V/1. 162]. *1599:* az koszak ... Mene Helthai Gasparne bolttya fele ot az inast kezeűel czapdosnj kezde [Kv; TJk VI/1. 384]. *1600:* hittuk vala Tott Antalt be az eochyem sellyer hazaban, ott Thamassal zolalkoztanak eozze, es chyapdostak egy mast, rwt veresen Ieowe ky Thamastol [Kv; i.h. 429]. *1630:* hallottam az szomszedsagtol ... hogy csapdosta es rügdosta, ez mostani felesegetis [Kv; RDL I. 20] | lattam azt is hogj felesegesteöl le niomtak vala Szanto Marton Szeöke Petert az tüzhelyre ereössen czapdossak vala szaggattiak vala az haiat [Mv; MvLt 290. 202b]. *1634:* az Hadnagy Bodroki Martho(n) ... be joue hozzank, es az Soldosokat cziapdosni kezde, Latam aztis hogy Czionka Janostis megh cziapdosa [Mv; i.h. 291. 29a]. *1638:* Istuan Deak Ura(m) azonba(n) verni kezde, czapdosta valtigh, kapot az ősteőkebe(n) [Mv; i.h. 130a]. *1639:* huzak vontak egy mast ..., valtigh Czaptak egj mast ..., az földre is eset vala Garczo Gergely otis csapdosak egy mast [Mv; i.h. 172a]. *1644:* Az (!) nem lattam hogi feiszevel verte Üstgjarto Istua(n) az szasz gjermeket, de a puffanast hallottam az mikor en lattam akkor a' kezevel czapdossa vala [Mv; i.h. 414b]. *1748:* (Az alperes) aggredialta és conse(quenter) tsabdosta hurczolta verte [BSz; JHb LXVII/3. 201].

2. ver; a lovi; schlagen. *1851* Mattyej ... az ökröket csapdossa kinazza, kergeti s' minden vágásba, árokba belé zökenti a' szekeret [Dob.; Bet. 3].

3. csapkod; a tot lovi; schlagen. *1606* megh Emreh Lukaczne kapdos volt osuat Janoson mikor az Vrahoz chiapkod volt [UszT 20/203]. *1629:* Chernatoni Mihalj Eczken Janosban vaghta az Chakantis ... mikor magabol Eczken Janos az chakant ki vonta minden fele chapdosot ... felejek ment es ugy vaghta eoket [Kv; TJk 13. 5]. *1631:* csak az Siualkodasra menek ki, s latam hogj Hamar Istuant le ejtettek ot az ucza(n) az patakban, Harman ... Ualoba(n) verik czapdosnak hozzaja [Mv; MvLt 290. 233b]. *1715* Onya edgyhez is mashoz is Csapdosot az Ostorral, meg Oncsa fiat meg is Csapta [Szentgothárd SzD; Wass]. *1738:* Zagrán Nyigul csak csapdosott Nagy Peterhez az ostorral [Galac BN; WLt]. *1780:* azt nem láttam, hogy Hoszszu László a' Groffhoz tsapdosott volna a korbatsával, hanem tsak hadazott azzal, és vért a' Lovak orrához [Buza SzD; LLt Csáky-per 113. L. 20].

Szk: *arcul ~. 1597* az leanka ... monda hogi Teoreok modra bant welle*, megh ige(n) meghis verte arczul chiapdosta volna [Kv; TJk VI/1. 95. — *Bota Istwan]. *1633:* Nagy Istuan ... Varga Andrassal arczul csapdosak egimast [Mv; MvLt 290. 114b]. *1688:* A Montecuculli Lejttmán kapitány Companiajábul valo szallom a bé szállás után Hajamat szakallomat ki tépte szaggatta, arczul csapdosott verbenis képült [Kv; UtI] ✱ *nyakon ~. 1585:* Kadas Istwan vallia Az eo leania ky Mene az Vczara, Hat az leankat a' felperes Azzony igen rangattia, el vewe Az partat teolle, Niakonnis chapdosa [Kv; TJk IV/1]. *1592:* orsolia zolgalattiat keri vala zabo Mihaltol, mikor zamot keztek volna egimassal vetni, haborgani kezdenek, zabo Mihali, egi kanat ragada es leanihoz hayta, de nem talala: hanem ra Indula, es niakon valtigh chapdosa es ki tazigala az Aiton [Kv; TJk V/1. 263]. *1644* Lattam azt hogy Ust giarto Istua(n) vere az szasz giermeket, es feöldeön cziapdosais niakon [Mv; MvLt 291. 416b].

4. vagdos, csapkod; a lovi cu sabia în repetate rînduri în jurul său; hauen, herumschlagen. *1590:*

Pribek Gergely ... mezitelen palossal rutul cziapdosa hozzank cziakaniaban (!) rutul vere hozzank [Szu; UszT]. *1591:* ez keozbe az megh holt legénys fel vgrot, es az tarsaual haiat baizzat tepni kezte az Eotues leginnek ..., vegre zabliat ragadot hozza, es az Aitot megh aluan zellel czapdosot, seot akki otalmazni akartais Zegedi Mihalt, azis nehezen ohatta magat teolle hogi gonozul nem Iart [Kv; TJk V/1. 175]. *1598:* az horwatis ereossen kezde mezitelen zabliawal hozzam chiapdosni [Kv; i.h. 149]. *1753:* Damokos Péter ur(am) utánna nyargala azon ember(ne)k ... kardot is rántván réája, tsapdasat hozzája [Balavásár KK; Ks 15. LXXVIII. 17].

5. *ts* vág, vagdos; a tăia (lemne); (Holz) fällen. *1783:* el menénk az Utrizalt La Koligy nevezetü heljben, és ott egj gjepes ut mellett csapdostunk egj kevés tüzifát [Kissáros KK; JHb XX/8. 7].

csapdosás vagdalkozás; lovire în jur în repetate rînduri (cu ceva); Herumhauen. *1591:* monda ... verjek megh chak megh ne eöllyek monda Barla Andras Vra(m) affelebe nem lehet hogy seb ne esnek raita az chapdosasba [UszT 13/72 „Fr. Endes de Cyk zenth Simo(n)" vall.].

csapfúró cepar (burghiu cu care se fac cepuri la butoi); Zapfenbohrer. *1627:* Egy Czyap furo d. 15 [Kv; RDL I. 132]. *1647:* Egy Czap furu [Drassó AF; BK 48/16] | vagion egy keo Pincze ... Vagion benne egy Czap furú [M. királyfva KK; i.h.]. *1680:* Csap furu no 1 [A. porumbák F; ÁLt Inv. 3]. *1692:* Csap furo nö. 1 [Mezőbodon TA; BK Inv. 13]. *1697:* Vagyon ... edgj paraszt ládáb(an) ... csap furo nro 2 [Borberek AF; Mk Alvinczi Péter lelt. 5]. *1725:* egy Szalu, egj Csap furu, Egj bel furu [Beresztelke MT; Eszt-Mk Inv. 7]. *1747:* Csap furu 1 [Királyhalma NK; Ks 29. XXIIb]. *1766:* A Hazak alat levő Pintzéb(en) ... Csap furu 1 [Déva; Ks 76. IX. 16]. *1794:* Furu vagyon 5. egy Donga Fa Furu, másik Csap Furu, harmadik tsap Furu, 4dik Hoszszu száru Furu, az ötödik Kerék szeg Furu | Kerék Agy Furo nagy Furo [Zentelke K; CU].

csaphat megüthet; a putea lovi; schlagen können. *1634:* az Hadnagi monda, vagione ember az haz(n)all, en fel allek es mondek, vagion, engemet ugy cziapa arcziül, ugia(n) szikrazik vala az szeme(m), Török Istvantis akara Cziapni, de fogok es ne(m) Cziaphata [Mv; MvLt 291. 29a]. *1638:* monda ... az Cziszar Inas hogj io leszen ha enis most jokat Czapok rajtad, s monda Szabo Ferencz Ura(m) hogy Czaphacza (!) bizonj megh latom, s azonba(n) czak ki ranta az mezitelen kardot az Cziszar Inas az hona alol, s hoza kezde czapkodni [Mv; i.h. 122a].

csapint elkattant/keccint; a apăsa pe trăgaci; knacksen. *1762:* a bérésre mingyárt pistolyt rántván, ket három izbenis a bereshez tsapintotta de el nem sült a pistoja [Kv; Aggm.].

csapkán süvegfajta; ceapcă; Art Mütze. *1815:* két pej Lovaimat el-vitték, valamint ... egy sejemövét, egy poszto Csapkánt, egy mokányos fekete Süveg [Dés; DLt 893].

csapkaró 1. fenyőkaró; par de brad; Tannenpfahl. *1828:* pénzre lévén szükségek kérének, és ... vévének is fel Váltó Czedulába jó Csapkaros Tutajokra egy más kezességére külön külön illy rendel ... Usika Kretsun 13 Szál Gerendákbol álló, szélességére két hoszszuságára pedig Hevedere közt hét Német öles Tutajra 16 ~ tizenhat Rforintokat, mellyen légyen 1000 jo tsap-karo, és ezt a jövö Tavaszi elsö Vizen tartozik a Maros partján számban adni [Marosvécs MT; DE 2]. *1840:* 3 napos* 41, 2ét napos 1, egy napos 2 Csap karokat vágtak — 3000 [Libánfva MT; Born. G. XXIIb. — *Értsd hetenként három, két, ill. egy napot dolgozó jb]. *1845* 1000 ./. egy ezer Csap karó Terüh hellyett 125 ./. egy száz huszon öt jo Czirével terhelik az érdekelt Taxa Tutajokat [Magyaró MT; HG gr. Kemény S. hagy.].

2. szőlőkaró; araci de vie; Weinpfahl. *1871* a régi papi szőlőt karókkal ellátni az egyház kötelessége lévén Gondnok Kolcsár János afia megbizatik, hogy vegyen egy szekér csapkarót a Hunyadi piaczon, vagy ... alkudjék egy havasi emberrel [M.bikal K; RAk 212].

csapkarós fenyőkaróval megrakott; încărcat cu pari de brad; mit Tannenpfählen beladen. *1828:* pénzre lévén szükségek kérének, és ... vévének is fel Váltó Czedulába jó Csap-karos Tutajokra egy más kezességére külön külön [Marosvécs MT; DE 2. — A teljesebb szöveget l. *csapkaró 1.* al.].

csapkod 1. csapdos; a lovi/plesni în repetate rînduri; (los)hauen/schlagen. *1675* az A Báttya is, annak Lovát azon korbácsal csapkodta [Kv; TJk VIII/12. 58]. *1782:* Mlgos Groff Urunk eö Nga Praefectussa és Tisztartoja ... mihelyt oda érkeztek azonnal tsapkodtak az ott lévö Emberekhez [F.zsuk K; SLt XLII/5. 46].

Szk: *arcul* ~. *1634:* az Hadnagy ... monda, nem cziak megh szidlak, hane(m) ugian megh cziaplak, azonkozben megh cziapa. ., annak utanna uizza joue, es ugy Chiapkoda arcziul [Mv; MvLt 291. 29a].

2. vagdos; a lovi (cu sabia) în repetate rînduri în jurul său; (herum)hauen/fuchteln. *1597* Ferenczy Istwan wallia .·. mideon ot bezelgetnek egimassal azon keozbe tekinteok hat Nagi Benedekhez igen chiapkod ez fogoli legeny az zabliawal [Kv; TJk VI/151]. *1605:* Eppel Janos ... vallia ... az az Kosa Miklos hazanal valo Nemet ... egj zabliat hoza ky rank ieowe es Kanna Gyarto Martonhoz kezde Chapkodnj [Kv; i.h. 710]. *1630:* le vlenek s az atal keözben oztan özue szolalkozanak, kardot vonanak s egy mashoz Czapkodnak [Mv; MvLt 290. 83a]. *1632:* Boros Istua(n) ... a kapunis be akar vala hagni, de nem haghata hanem haniata esek ... az Eöcze ... hya vala haza, megh az Zabliaual, czapkodot

az Eöczehez, azonba(n) ugj hajta ki az zabliat az kezeböl hogj ugia(n) zöreögh vala az sarba(n) [Mv; i.h.]. *1638:* Antal Istvan .. kardot ranta es ugi kezde cziapkodni az Cirkalokhoz [Mv; i.h. 291. 154b].

csapkodás vagdosás; lovituri repetate; Schlagen, Schläge. *1599* az migh lehetet magat oltalmaztha, mely karón mjnemw Chapkodasok legienek meg mwtattak bironak [Szinye SzD; Ks].

csapkodoz csapdos, vagdos; a lovi (cu sabia) în repetate rînduri în jurul său; herumhauen/fuchteln. *1632:* Az mikor ez az Boros Istua(n) ot az mezitelen szabliaval iar vala az ucza(n) ... latam hogj ot jar szeliel czapkodoz vala szeliel [Mv; MvLt 290. 83b].

csapkodtat sújtat; a lovi/bate; heimsuchen/schlagen lassen. *1586:* eo kgmek vegeztenek volt, hogy az Innepnek Napian se kaput Ne Nittatnanak, se semmit senkj ne Arulhatna, Emlekeznek penigh hogy ez veghezes leot èz keserves esztendeoben, melyben Az Vristen chapkottatot pestissel bennewnket, Mostis azert Noha Az Vristen haragyat el teritette eo kgmekreol, De semmikeppen N(em) Akariak semmy Vton ez eleobi vegezest meg bomolnj [Kv; TanJk I/1. 40].

csaplár csapláros, italmérő; circiumar; Schenkwirt. *1519:* czaplar [Kv; TJk 9]. *1568:* Georgius Balas iur(atus) fass(us) est, Ezt tudom hogy az Kappa mihal hazanal ez Lukach leania 5 penz ara borth kert vala, az chyaplar azt monda hogy ne(m) adot tobet 4 penznel, es en adotam meg az 1 penz ara borth hogy ne versengzenek Rayta | Kappa Mihalne iur(ata) fassa e(st), hogy eouis latta hogy egy penz ara borert fedodnek volt, es az chaplar meg atta, neky annak vtana [Kv; TJk III/1. 239]. *1572:* Vagion panaz az leh teot chaplarok feleolis hogy az Borhordokat es Iwokat egyk Borrol Maswa Igazitiak [Kv; TanJk V/3. 62a]. *1573* Balassy Georgy chiaplar hity vtan vallia, hogi Ez elymwlt Napokban hogi bort arwl volt Kapa myhal hazanal [Kv; TJk III/3. 100]. *1574:* Anna Theokes Imrehne azt vallia, hogi zappan vchaba egi haznal Igen zorgos Bort Arwlnak volt, Latta hogi az zorgossag keozwl ky Ieo volt az chaplar Zeoch Ambrus hogi teob Borert Menyen Az Nep tolyong volt. Es az gërgy deakne leanyat vgi tazitiak hogi eleybe eszik az chaplarnak [Kv; i.h. 333]. *1580:* Biro vram hywassa be az chyaplarokat es az varas vegezesset aggya eleykbe, es eröt aggion az vasarbiraknak hogy az eo instructioiokba el Iarhassanak [Kv; TJk V/3. 225a]. *1582:* Lazlo Ianos Lonay, Kendy Sandor Iobagia hwty vthan vallia Azon Iwtek oda hog ez olah az Ianos el theorte az chuprot es megh haborodot velle az chaplar, egi botthiat veötte el erette [Kv; TJk IV/1. 15] | Ezen penzbeoll az Chaplarnak hog mellette voltt, Gyertara es etelre attunk myndeneestwll d. 35 [Kv; Szám. 3/VIII. 35]. *1583:* Valaky Borat chaplarral akaria ky merethny es arultathny Tehagh á Bornak gazdaia megh Mérettesse a fwzerrel (!) az ahoz Rendelt es Valaztot Zemeliekkel [Kv; PolgK 2]. *1584:* Chak egy Chaplaris hozzaiok rendelt Emberek hireknelkewl az az a wasarbirak akarattia kewl ne kochiomalhasson senkinek hanem valaky Borat Chiaplarral akaria ky merethny, az vasarbiraktwl kerien chiaplart | Az Chaplar mind Nagy bortúl, s mind kichin bortul Ne vegien teobet huzon eót pinznel, es ez mostany olchiosaghoz kepest Negy Napigh tartozzek arulnia | Ha valamely Chiaplar hibat thenne wagy fogiatkozast, valamy gondolattiabol az Bornak korchiomallasaban Tehagh az vasarbirak az panazra valo kepest a hordot megh meriek, kyteol ket penzt vegienek ha my fogiatkozast megh tapaztalnak, kyreol zamoth nem adhatna az Chiaplar, Tartozzanak mindgiarast az karos embert meg elegitetny az Chiaplarral az defectusrol keez penzewl, ha pinze nem lenne Marhaiabolis | Ha penigh valamely Chiaplar az eo[a] hirek nelkewl walakinek korchiomallana Awagy penigh annak nem korchiomallana kinek a walaztot zemelliek adnak es rendelnek, es el nem akarna oda menny Tehat a kalitkaba vitessek, holot harmad napigh wllieón, es az vtan az Chiaplarok keozzewl ky zamlaltassek | Minden reggel penigh az Chiaplarok az wasarbirak eleót ielen legienek, tiz, tiz pinz bewntetes alat [Kv; i.h. 11—2. — [a]Ti. A vásárbírák]. *1585:* Zabo Janos chaplar vallia hallam hogy Curwasnak monda Colosy Istua(n) Borbely petert [Kv; TJk IV/1. 529]. *1587* Az mint az Cziaplartol szamot veottunk Lenart vrammal rovas vtan keolt el bor f. 5/50 [Kv; Szám. 3/XXX. 26]. *1595:* az egez Tanachi akaratiabol veottem enny aiandekot ... Vgian az fegiuereseknek Geöbeöl Marton Chiaplartol hordattam ayandekban es kwleömb kwleomb zwksegekre 114 Eytel bort ... f 4 d 56 [Kv; i.h. 6/XVI. 24—5]. *1662:* Az Cziaplárnak 4 napra italára [Kv; SzCLev.].

Szn. *1554:* Chaplar Barrabas [Kv; Szám. 1/IV. 27]. *1564:* Thomas chaplar. Blasius chaplar [Kv; TanJk V/1. 70]. *1570:* Chiaplar Simon [Kv; TJk III/2. 125]. *1574:* chiaplar Mihal [Kv; TJk III/3. 339]. *1583:* Chaplar Jmrehne [Kv; Szám. 3/XI. 26]. *1585:* Az Lakatos Tamas boraynak az Seprwyet atta(m) czhyaplar Adamnak, merth eö oztotta ky [Kv; i.h. 3/XXII. 82]. *1592:* Az mely Bort Bathory Boldisarnak méortwnk (!) vala, allattuk chiaplar Adamot melle [Kv; i.h. 5/XIV. 130—1]. *1596:* Chiaplar Ianos [Kv; RDL I. 65]. *1597:* Chiaplar Jacab [Kv; TJk VI/1. 117]. *1600:* chiaplar Mathjas [Kv; Szám. 8/VI. 89].

csaplárbér csaplárospénz/fizetség; salariul circiumarului; Lohn des Schenkwirts. *1597:* Aroltattunk egy altalog bort Vr 60 ... Aroltanak abbol f 37/18 Ezekbol ki zamlalwa(n) az chaplar bert d 50 [Kv; Szám. 7/III. 15].

csaplárkodik csaplároskodik; a se îndeletnici cu circiumăritul; Wein ausschenken. *1591:* Az

mi nezi az Czaplarok dolgat, vegeztek varosul eo kegmek, hogi semmi wdeoben, se sokadalom ideien ennek utanna itt ez varoson bort ne arulhassanak, mind addig ammegh az varost complacalliak Ha valaki penegh az czaplarok keozzwl valakinek czaplarkodnek az kalikaba (!) vitessek holot harmad napigh tartassek, Az Gazdaian penigh tiz forintot vegienek, akky az bort arultatta [Kv; TanJk I/1. 165].

csaplárné csaplárosné; circiumăriță; Schenkwirtin. *1583:* Nag Andras, Kannágiártho Isthwan es Takach Ieremias valliak, ot valank mikor Sos Isthwan meg veowe a chaplarnetol ... a zeoleot [Kv; TJk IV/1. 173]. *1590:* chaplarne ... Niergesne ... Billerne Bekenne [Kv; Szám. 4/XXII. 60].

csaplárság csaplárosság; circiumărit, ocupație de circiumar; Weinschenkerei. *1573:* valakyk az chiaplarsagot visellik hitessek legienek Es ahoz valo zerzamok legien Mint Mereo kupayok Eytelek Teolcerek es egieb my ahoz valo, Es keotelessek legienek arra hogy az mely Bort meg kezdenek vegik (!) Mellette lesznek [Kv; TJk V/3. 88b]. *1584:* Valamely Caplar (!) be all az Chiaplarsagra iol meg visgaltassek hogy chiak lezegeo ne legien, hanem eoreokseges legien, eleb penigh be ne vehessek, hanem tartozzek az vasarbironak d 50 Adny [Kv; PolgK 11].

csapnivaló haszontalan, hitvány; netrebnic, nemernic; nichtsnutzig(e Person). *1800:* a Deési platzon a kenyér árúló Szin kőzőtt hasonlolag gazolta csapni valónak kurvának fenyegetodzései kőzbe(n) [Dés; DLt].

csapó[1] vmerre forduló/vágó; care dă înspre; (eine Richtung) einschlagend. *1728:* a Nagj patakba csapo ut felől be függő kőves árok [Lisznyó Hsz; EHA].

csapó[2] **1.** gyapjúványoló/kalló (személy); piuar; Walker. **Szn.** *1564:* Chapo Peter. Valentinus chapo [Kv; Szám. 1/XII. 11. TJk V/1. 70]. *1566:* Chapo demet(er) [Kv; Szám. 1/X. 215]. *1590:* Czapo Kerestely [Kajántó K; GyU 15]. *1591:* Chiapo Mihalj [Kv; Szám. 5/IX. 30]. *1594:* Kraznan Restal chiapo Peternel es chiapo Thamassnal ket vegh zvrnek adot Giapyw No 97 [Somlyó Sz; UC 78/7. 11]. *1600:* Cyapo Balintne. Chiapo Balas [Kv; Szám. 8/VI. 99, 117]. *1638 k.:* Chiapo Crestelie volt puszta haz helj [Km; GyU 31].
2. ostorcsapó (ostorhegy-bojt); sfîrcul biciului; Wedel. *1735:* csaponak kendert vettűnk mikor csapták a' kendert [Nagygyeke K; Ks]. *1815* Egy béres ostorra valo csapót adtam 15 xr [Kv; Pk 6].

csapócérna csapózsinór/ideg; sfoară de dulgher; (gestrichene) Schlagschnur. *1790* Egy tsapo Czérna Dr 20 [Mv; MvLev. Kis Ferenc hagy. 1]. *1817:* Egy Csapo Czérna, és égy Nadrág Szijju [MvLev.]. *1848:* Csapo czérna ácsnak valo három 8 xr [Görgénysztimre MT; Born. 9. XXIVd].

csapodárság csélcsapság; nestatornicie; Flatter-(haft)igkeit. *1630 k.:* en gonozsagot nem latta(m) hozza maga giermeksegemteöl fogua együt neöttem fel vele egjebet az czapodarsagnal [Mv; MvLt 290. 456].

csapódik átcsap/terjed; a se extinde; hinübergreifen. *1839:* onnan tsapodott a tűz a Jakabházi és Isáki Pálné házára [Dés; DLt 20].

csapóeső záporeső; aversă; Schlagregen. *1724:* itt két nap éjjel nappal volt az nagy égi haboru, megis I(ste)nn(e)k hálá az súlja eczczer sém jőtt erre, csattant edgy nehányat, de edgyen kivűl nem kőzel ..., az estve penig oljan szél, es csapo esső villanlas volt itt regen oljant nem ertem [Nyujtód U; Ap. 2].

csapófa emelőrúd; rangă; Heb(e)stange. *1770:* Rusz Alexa azonnal kezében lévő szekerczevel ketté csapa egy jo vastag Csapo fát [Szásznyíres SzD; Ks 27. XVI]. — A bizonytalan jelentésre nézve l. MTsz.

csapógát partvédő-vízvető töltés; dig/stăvilar de abatere a cursului apei; Ablenkungsdamm. *1800* a Csapo Gáton az Újj Hidnál dolgoztatnak [Mv; EHA]. *1802:* az ottan mingyárt alabb tettzhető porondozás iránnyáig édgy Csapo gát köttettetik és tartattatik [Dés; DLt 2]. *1812:* (A) Groff ur a Kűkűllő árkát más hellyre vétette Svábok által kik(ne)k napszámban edj edj Rforintot fizetett, Csapogátokot készittetett, Kerteket plániroztatott, szőkő kutakot tsináltatott [Héderfája KK; IB. Osváth Ferentz (48) jb vall.]. *1817:* nékemis el esset szeginy Szolgalya(na)k Méltoztatott vala meg igérni asztatt hogy ha ki Eszkőzlöm asztatt, hogy a Csapo Gátokért Agyanak 1600 Rforintokat ... Nékem Méltoztatik 200 f. adni [Kötelend K; SLt Rafai Farkas P. Horváth Károlyhoz]. *1823:* bizonyos Csapo és Far gátokat parantsoltam[a] [Dés; DLt. — [a]Felállítani] | éppen a hol a Silipből lefolyando víznek kellenék el folyni, tsak közél a Siliphez egy olyan hoszszuságu tsapo Gátot kezdettek épitteni söt nem csak egyet, hanem alább többet is, mellyek miatt a Silipen, s azon aloll is, nem hogy a Víz Szabadoson le folyhatna söt az egészszen feldugná és a Silipet is egészszen bé iszapolná, melyre nézve tessék Kegyelmeteknek . (a) Csapo Gátat onnat merőbe el tenni, s hordani, vagy akárhová tenni [Erdősztgyörgy MT; TSb 35]. *1829:* a mely helyről a füszfák ki vagdaltattak a valoságos viz hagyás, és a kűkűllő vize ott folyt, hanem hogy ezen mostani Malom ide építtetett s csapó gáttal a víz tovább vettetett s a hely főldel felneveltetett Kontz György Ur velem meg füszfáztatta [Csókfva MT; TSb 24]. *1839:* Várhegyi közös Malmunk arendatora .. minden Szakadást, Ostor és Csapogátokat, Silipeket ... jó moddal

és erössen megcsinál [Várhegy MT; TGsz 16]. *1867* A nagy gáton felyül egy nagy Csapógát készittéséért a gát mesternek 30 fr [F.zsuk K; SLt 22].
Hn. *1767* A csapo gáton [Mv; MvLt].

csapógátacska partvédő-vízvető töltés; mic dig/stăvilar de abatere a cursului apei; Ablenkungsdämmchen. *1803* (A) Malom árkából bé follyo viz Árka előtt lévő Csapo Gátatskája [Náznánfva MT; Berz. 4. 31/37].

csapói, csapai a Csapó (KK) tn *-i* képzős szárm.; din Csapó/Cipău; mit *-i* Ableitungssuffix gebildete Form des ON Csapó: Csapóer. *1586 k.:* az mely derek orzagh vta az Chyapay zenth egyhaz feleol Be ieo Chyapora [Csapó KK; JHb XX/48]. *1700:* az Csapai hatarban [Berz. 2. 48/13j. *1702* Az Csapai Curia [Kath.]. *1750:* Csapai Possessoratus [Csapó KK; Berz. 1. 21/19]. *1751* Csapai Biro [i.h. 12. 92/203] | Berzenczei István ur Csapai Gondviseleje [O.kocsárd KK; Ks 8. XXV. 10]. *1768:* az Mltságos Urak Csapai Jobbágyi | az Csapai Határan | a Csapoi Határakan [Csapó KK; Berz. 3. 7. C. 7]. *1774:* az Csapoi ... határban [uo.; i.h. 14] | Csapai Reff oskola Mester [i.h. 7 Fasc. 70]. *1804:* a' Csapai Határan [i.h. 4. 8. C. 34]. *1805* Csapai Udvar [Csapó KK; EHA]. *1826:* A' Csapai Joszágom Ősz Termése [RLt].
Szn. *1639:* az Nehai Czapaj Kemeny Istvanne Aszszoniom [Sáldorf NK; JHb XXIV/8]. *1683:* Csyapai Szalanczi Istvan [WLt]. *1729:* Csapai Turoczi János [Told. 2]. *1730:* Csapai Kun Lászlo [Szentk.] | Tekintétes Nemzetes Csapai Kun László Uram eo kglménél . Csapón [Csapó KK; Ks 90]. *1733:* Csapai Kun Sigmond [CsS]. *1747* az Mlgs Ur Csapai Kun Sigmond vram [Kük; Ks 17. LXXXII. 8]. *1755:* Csapai Ferencz n(e)m(e)s szemelj [Kisnyulas K; Told. 21]. *1757:* Csapai Kun Sigmond [Budatelke K; LLt]. *1766/1767:* Ladislaum Csapai de Káll vice Judicem Regium sedis Siculicalis Marus [Bet. 7]. *1768:* Csapai Szalántzi Gábor uram [O.kocsárd KK; Ks 70/55]. *1775:* Csapai Lászlo mp [Mv; Wass]. *1776:* néhai Csapai Kun Sigmond [Kiskend KK; Hr].

csapókarika ? csatláskarika; belciug de ceatlău; Klemmring an der Wagendeichsel. *XVII. sz. m.f.:* az szekeremről is az udvaramrol az vasat le vervén három csapo Karikaimat is vitték el [Sztroja F; UtI. Szkorai Opra vall.].

csapókerék felülcsapó kerék (felülről rázuhogó víz hajtotta malomkerék); roată de moară cu admisiune superioară; oberschlächtiges Mühlrad. *1817* A Kis Malom. Agosak kőzé font, tapaszos oldalu Szarvazattya ujj, és szalmával jo moddal bé vagyon fedve ... Ennek 3 fellyűl valo csapo kerekei vadnak [Ördöngösfüzes SzD; ÖrmMúz. 9].

csapol csapra ver; a da cep (unui butoi); zapfen. *1732:* mostis hogj ki jűttem majd rendre csapolták a hordokat és válogatták ő Ngok [Kóród KK; Ks 99].

csapólapát lapátfajta; lopată cu care se aplica bătaia prescrisă drept pedeapsă; Prügel-lapate (PPB), Prügel-Schaufel. *1742:* Csapo lapát, alias Furatos [Bh; Told. 25].

A feudalizmus korában a jobbágy- és zsellér-rendűek testi büntetésként általánosan alkalmazták a lapáttal való megcsapást. A helyi úriszék által változóan meghatározott számú, és az erre ítéltnek ülepére adott lapátütések utolsóját rendszerint nem a lapát lapjával, hanem az élével csapták; e csapás következménye — nem ritkán — az ülepcsontok zúzódása, sőt törése, tehát a büntetést szenvedő nyomorékká válása volt.

csapoló-fúró csapfúró; cepar (burghiu cu care se face vrană la butoi); Zapfenbohrer. *1817* Egj Csapolo Furu [Told. 58]. *1831* 1 Hordo Csapalo nagy furu [Mv; MvLev.].

csapoltat (bort) csapról árultat; a vinde vin din butoi; (Wein) vom Zapfen ausschenken lassen. *1752:* Bor majd semmi nem költ ..., az uj bort Csapoltattam 4 polturán [Mocs K; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.].

csapómalom alul/fölülcsapó malom; moară cu acţionare superioară/inferioară; mit Wasserzulassung getriebene ober/unterschlächtige Mühle. *1640:* Vagio(n) egy Csapo Malom kett kőpadra csinalua es Egy kasa teőreő külőis negy Nylra [Sárkány F; UC 14/48. 22]. *1753:* a Vámos hidon alól egy két kővű csapó Malom a Bőd és Bődőn felől le jővő patak árkán [Apanagyfalu SzD; EHA]. *1864:* Ditró nevű patak ... forgat tőbb egy kerekű csapo őrlő malmokot [Ditró; EHA].

csapong 1. kószál, kóborol; a hoinări/vagabonda; herumschweifen. *1679:* Mivel hetedik esztendőben fordult immár Szőts Mihaly hűtetlenűl feleségét Kis Katat Gyermekivel együtt el hagyta, azolta oda tsapongott, költsegevel ne(m) taplalta tartotta ... az aszonyi allat diuortialtassek hütetle(n) ferjetül [SzJk 140]. *1681:* Ruszan Mihaly Ennek haza megh éghet volt, ă felesege most mas hata meghet lakik, maga csak imit amott csapongh ... most megh engettetet, hogy haza jőven mindgiart épeczen, es adgyo(n) Taxat f 6 Klaka 4ª [Hátszeg; VhU 133—4. — ªNap]. *1698:* És csinalo György ... imitt amott Nemetek között csapongatt [SzJk 140/311].
2. ide-oda szaladgál, futkározik; a alerga încoace şi încolo; hin und her laufen. *1749:* Mint hogj az Sertések előttünk ide stova tsapongottak nékem azok után kellet szaladnom [Tarcsafva U; Pf].

csapongat kattintgat, keccentget; a tot pocni/apăsa pe trăgaci; öfters knacksen. *1780:* Láttam Puskát a Groffnál; kérte pap János, de nem adta oda ő Nagysága, s magának sem láttam olyan szándékát hogy lőni akart volna azzal, annyival inkább, hogy tsappongatott volna véle [Buza K; LLt Csáky-per 113. L. 20].

csapongó csapodár; nestatornic, fluşturatic; flatterhaft, wankelmütig. *1709* (A leány) Incze Samueltis cserbe hagyván magát Kolosvarra recipialta, az holott is az mint hallatik, edgy Csizmadia legénnyel meg mátkásodott, melyre nezve Incze Samuel absolvaltatik, az leany penig, mint a féle Csapongo, es tétovazo elmevel levén ligaba vettetik [SzJk 384].

csapos **1.** (fa/vas)csappal ellátott; prevăzut cu un diblu de lemn/fier; mit (Holz/Eisen)dübel versehen. *1679:* Az Kertnek ... Ajtaja ... Eggyik széles ramas deszkaval duplason bellet, Sarka alol vas karikás csapos, fellyül foglalo pantos ... Masik keskenyeb ajtajais duplas [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv.].

2. ~ *hagyma* ? (rövid) szárral szedett, tárolt (koszorúba nem font) hagyma; ceapă culeasă cu coadă scurtă (neprinsă în cunună); Zwiebel mit kurzer Schlotte (nicht in Zwiebelkranz geflochten). *1852:* a' tsapas hagymakat a' potzra kel tenni koszorut nem kel eladni egyetis [Kv; Pk 6].

csaposkád csappal ellátott kád; cadă cu cep; Bottich mit Zapfen versehen. *1725:* Az Ásztato kád el rothadvan, arra valo Deszkak(na)k hozattunk 3 Töltyfát f: 12 d 64 . A csapos kádhoz édgy deszkáért d 70 [Kv; Szám. 54/I. 8].

csapott **1.** kb. vágott, csonkított; retezat, tăiat; gestutzt, beschnitten. *1857:* hoka pej kancza ... job füle tsapot 3 lába fejér hoka pej [HSzj 171 *hókapej* al.].

2. kicsapott/vesszőzött, kiűzött; alungat; ausgekegelt, verjagt. *1735:* documentumokbol világosan Constál, hogy egy mást fertelmes rut szavakkal mocskolták, bestelenitettek s kurvázták, Csapotnak, Malmosnak, és hogy Hohér Csapja megis kiáltották [Dés; DLt].

A régiségben tolvajságban, feslettségben talált személyt a hóhér a település határára kikísérte, itt rendszerint megvesszőzte, és azzal a kötelezettséggel, hogy többé a szóban forgó település területére a lábát be nem teszi, kiűzte, kicsapta.

3. egybecsapott/terelt; mînate/adunate la un loc; zusammengetrieben. *1755:* az edgy Seregbe csapott két Csordába vala aprajával nagyjával edgyütt 70 darab [Gernyeszeg MT; TGsz 35].

csapózár rugós zárfajta; zăvor cu resort; Schnapp(er)schloß. *1647:* egy reghi bellet Aito, ... egy czapo Záárnak valo retezzel [Meggykerék AF; BK 48. F. 16]. *1666:* Az Kamora aytayára czynáltattunk 2 sarkot, 2 pántot, egy czyapo zárt kolczyával [Kv; SzCLev.].

csapózáras kb. rugós zárú; prevăzut cu zăvor cu resort; mit Schnapp(er)schloß versehen. *1652:* Az Ebédlő Palotából más mellette valo Palotaban menvén vagyon egy jobra nyilo iratos vas sarkos pántos, buritot csapo Záros, útkőzős, vas fordítós parkányos ajto, hozzá tartozo kolcsával [Görgény MT; Törzs].

csapózárú kb. rugós zárú; prevăzut cu zăvor cu resort; mit Schnapp(er)schloß versehen. *1647:* Ebbeol esmet az eoregh hazra nap nyugot fele nyilik egy ollya(n) festet, boglaros, Czapo záru, kilinczw Aito; vagion abban egy zeold mazas kwl fwtteo kemencze | Vagion egy Uy Eelés haz, aitaia vas sarkú, pantú, Czapo zarú kolczú, fogantoju [M.királyfva KK; BK 48. F. 16]. *1656:* Kapu felet valo fa oszlopokon allo fel hazaczkara nyilik egy V.S.P. (!) czapo zaro kolczu Ajto [Doboka; Mk 5].

csapozó-fúró csapfúró; burghiu cu care se face vrană la butoi; Zapfenbohrer. *1706:* egy öreg bokazo furu, egy öreg csapozo furu, Egy kűs hoszszu szaru furu [Kőrispatak U; Pf]. *1729:* Leczező furú nro 1. Hoszszú szárú furú nro 1. Csapozo furú nro 1. Bordicza furú nro 1 [Petek U; TKl 79b]. *1748:* Nagy bokázo Furu nro 1 Csapozo Furu nro 1 Hoszu Száru Furu nro 1 [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 23]. *1761:* Csapozo Furu 1 [Branyicska H; JHb XXXV/39. 9]. *1770* Egy kezvono. Egy Bokazo furu. Egy Csapozo furu. Egj hoszszu szaru furu [Usz; Pf]. *1771* Küsdeg Csapozó furu [Tekerőpatak Cs; LLt Fasc. 158]. *1784:* volt egj Csapozo furuja [Berekeresztúr MT; BLt]. *1812:* Ujbol egy tsapozo furut 20 xr ezek(ne)k ha atzéllat tészen 9 xr [F.rákos U; Falujk 73]. *1816* Egy Erdélyi bokázo Furu Egy tsapozo Furu... két Járom szeg Furu ... Egy inazo Furu [Varsolc Sz; Born. IV. 41]. *1848:* Csapozo furo három, kalány furo egy ... 2 rft 20 xr [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd].

? **csapoztat** . *1599:* Chyszar Ferencz ... vallia Zakal Benedek en velem ezeosteos zablyat es palast (!) chapaztatot Zekely Andras Zamara ... halala eleottis chynaltatott vala egy ezeosteos Zablyat neky velem [Kv; TJk VI/1. 357].

A szövegbeli szó kezdőbetűje a korabeli ilyen hangjelölés ismeretében esetleg *c*-nek is olvasható; ez esetben a szöveg a *capástat* címszó alá vonandó.

csapózsilip víztorlasztó szerkezet; stăvilar pentru abaterea cursului apei; Klappwehr, Schleuse. *1694:* (A malom) vegiben valo Vas Csapokat, Karikakat, az Malom alat valo csapo Silipyeit, Csővekyeit, kőtes Gerendait nem reghib(en) csinaltak Gattjaval edgyűtt [Kővár; JHb].

csappangat keccentget, kattantgat; a pocni; öfters abknallen (mit dem Gewehr). *1718* miheljen az Deszmeriekre érkezte(ne)k az Tott Marton Fia (igy!) elsőben is beléjek kezte csappangatni a puskat s lött volna is egjgjet hozzájok [Györgyfva K; JHbK LI/10].

csappant (fegyvert) elkattint/keccent; a descărca (o armă); (Gewehr) abdrücken, knacksen. *1647* eő nalok volt fegyver puska, a mellet az sarkanniat rais uonua(n) hozza(m) cziapontotta a Tarsa, jo szerencziemmel nem sült el [Kv; TJk

VIII/4. 231]. *1718:* mihelljen az Györgjfalviak elérkezé(ne)k, mingyárt nékünk sivalkotta(na)k, és azok(na)k egyike, Tott Márton(na)k az nagjabik Fia, egj néhánjszor belénk csappantotta, fel porozván is egj nehánj rendben puskáját de csak Iste(n) nem engette [Dezmér K; JHbK LI. 10]. *1746:* hogy Pakurár Togyer ... puskáját feléje csappantatta volna Szuszán Dávidhoz nem láttam [Kersec H; Ks 112 Vegyes ir.].

csappantyús pisztoly kb. kakasos pisztoly; pistol cu ciocănel percutor/cocoş; Pistole mit Zündkapsel. *1849:* Egy csappantyus písztoly [Dés; DLt].

csappontott tompára lekerekített; (cu capătul) rotunjit; (mit) abgerundet(em Ende). *1705:* Mas edgy Csappontott hegyü ezüstös aranyos Pallos [Cege SzD; Wass].

csapszék 1. csapra vert hordót tartó pad; suport pe care se aşează butoiul desfundat; Bank, auf der das angezapfte Faß steht. *1594:* Az Varbeli hazakban ualo Inuentarium ... Az Nagi Pinczeben Vagjon oregh fa Palazk No. 1. Oregh bor vonio korchiolia vagjon No. 2. chjapp Zek vagjon No. 1 [Somlyó Sz; UC 78/7. 22, 26]. *1598:* Zeőchy Adam varos zolgaia ... wallia. Borert mente(m) wala az Stenczel Andras vra(m) korchiomaiara chiak ot ewl wala egiedewl keozel az Chiapzekhez az Posta mester zolgaia egi zeken ige(n) rezeg wala [Kv; TJk V/1. 143]. *1693:* az Eccla ... korcsomat tartott a kapu között, usualta, és senkys az más részről valo possessorok közzül nem arcealta, s, impedialta az korcsomat s, egyéb, usussát is; Mi okonn arcealta, s, impedialta, és a csapszéketis kivetette ... Béldi Keleme(n) vr(am) [Kv; KvLt IV. 2]. *1747:* Kádár munkák ... egj Csap szék s egj tonna [Kv; Pk 6].

2. kis/kurtakocsma; circiumă mică; Kneipe. *1598* Zabo Ferenczne al(ia)s vilagtalan Ersebet Azzonj ... vallja, Enjs oda mentem vala Damen Peternj borert ... hogj az chyap zekhez be zorult volna addigh it keon az olah molnar legennjel tehat eozze vezet az haydw es ugj eote Agjon, amikorra az chyap zekteol kj Jeott volna immar akkor az legenj az feoldeon fekzik vala [Kv; TJk V/1. 243]. *1601* Kowach Ferencz vallya enys ott valamy bort Akarok vala meretny azonban ele Ieowe az darabant az chapzekhez es egy bor Iwh (!)* chiupor vala kezeben [Kv; TJk VI/1. 547. — *Olv.: ivú; értsd: ivó].

3. söntés (italmérő rekesz a kocsmában); un fel de boxă a circiumarului; Schanknische. *1584:* en Ne(m) tudom mellik wteotte, mert az chap zeket el nem hagjhattam [Kv; TJk IV/1. 315]. *1592:* Kachkan Marton, Kecheti vallia Catalin azzoni az chap zek mellet wl vala, es Peter oda Jeoue, es monda neki, Azzoniom ne gianakogial senkihez es semmit teollwnk ne felj [Kv; TJk V/1. 262].

csap-szőlőkaró szőlőkarófajta; araci de vie; Rebenpfahl. *1813:* A' Szin hijján a' Fel adás szerént ezer Csap Szöllö Karo 1000 [Veresegyháza AF; Told. 18 Toldalagi Kata lelt.].

csaptat 1. (fegyvert) elkattint/keccent; a descărca (o armă); (Gewehr) abdrücken, knacksen. *1771* látam ... Danilát egy alkonyodott tájban az Opra Nikula Istálójában akarván lőni, kétszer tsaptatván à puskát az Istáló felé, de à Puska el nem sülvèn, el mene [Bukuresd H; Ks 114. 61. 121].

2. (folyóvizet) eltérít; a abate (cursul unei ape); (Wasser) wegleiten, ablenken. *XVIII. sz. eleje:* a' nagy maros Vizén erőszakot bizony nehezen Vésznek, hogi abbol az árokbol a ki méllyeb, s az Viznek is ereje ott vagjon abbol csak Jászoly gáttal ki végjék és ebben a Kűs Maros árkában csaptassák [Mv; Berz. 13. I. 16]. *1754* az Ulj malmon feljül pedig az melj fel vert Czüvek forma fák láczanak még az viz el nem lepte azon fák Malom Czövekjei voltanaké ... hogj gáttal más árokra csaptassák az Njarad vizet azon dologra fel vert Czűvekeké? [Nyárádkarácsonyfva MT; i.h. 15. XXXII/10]. *1773:* A Prasmariak egyszer is, másszoris gátlással tőltesekkel addig tsaptatták vettették a Vizet erre hogy már eddig jött a hol most vagyunk [Bodola Hsz; BLt].

csaptathat (folyóvizet) eltéríthet; a putea abate (cursul apei); (Wasser) wegleiten/ablenken können. *XVIII. sz. eleje:* In Anno 1699 Februariusban ítélte megh az ország Gátott köttethessek a nagy Maroson ragasztathassam à Marus-Vásárhelyi határhoz, mely csaptato Gáttal csaptathassam à Nagy Marosbol à Kűs Marosban à Vizet minthogi a két árok vagy Viz folyamia egjmas mellet vagion [Mv; Berz. 13. I/16].

csaptató ? feszítőkaró; stinghie; Spannstange. *1778:* hét szál Csere fát Vágtak fiatalt égy szál bűk fát, a melyből égy tengelyt, és égy téslát Vágtak belőlle, Csaptatónak Valót, vagyis kőtő fát vágtak négy Szál Csere fát, emelő rudnakis Vágtak kettőt [Magyaros MT; Berz. 15. XXXVI/14]. *1784:* Széjes Josefis Jakab Pálnit egy tsaptato kora fát a kezibe vön s azal onnan el mene [Béta U; IB].

csaptató-gát csapógát (vízvető töltés); dig de deviere; (Wasser)Ablenkungsdamm. *XVIII. sz. eleje:* In Anno 1699 Februariusban ítélte megh az ország Gátott köttethessek a nagy Maroson ragasztathassam à Marus-Vásárhelyi határhoz, mely csaptato gáttal csaptathassam à Nagy Marosbol à Kűs Marosban à Vizet [Mv; Berz. 13. I/16].

csaptekerő puskaműves-szerszám; unealtă de armurier; Werkzeug des Büchsenmachers. *1849* két Csap tekerő [Dés; DLt].

csapvályú víz-kifolyó; canal de scurgere; Ableitungsmulde. *1674:* An(n)o 1674 die 4 Novembris Szegödtem megh En Gavay Miklos Sztupina(n) lako Orosz Vaszillyal hogy az also Szovathon

az mezöben az Czukas nevű el szokot Tot megh tölcse mindenűt az gattyat olly széllyesen hogy egy szeker el mehesse(n) az gat tetejen, az Zugot, Malomra valo Valukat, es fenek Czap valukat maga jo modgyával emberül ugy be Czinallya hogy az viz az valuk mellet mindenűt se alol az czap Valuk se az malomra szolgalo valuk mellett el ne furja magat a viz [A.szovát K; Törzs].

csapvas '?' *1694:* Lapos szánto vas vagyon no 10. Korong vas no 25. Perpencze vás no. 26. Hoszszu szánto vas no 11. Tsinálatlan uj áso no 9. Csap vas no 25 [Ebesfva; UtI].

csapvonó-harapófogó harapófogófajta; un fel de cleşte; Art Zange. *1656:* Pincze vagyo(n) egy veres boczka (!) Egy czap vono harapo fogó [Doboka; Mk 6].

csárda útszéli fogadó; han; Heideschenke. *1853:* Pósvárt (?) a csárdában VRft 2 kr 24 [KCsl 3 utazási költségjegyzék-tétel].
Hn. *1832* A' Csárda Kert (sz) [Kémer Sz; EHA]. *1844:* a' Csárda kert elötti föld (sz) [uo.; EHA].

császár 1. împărat; Kaiser. *1575* Ertyük hogy az Zathmari nemetek Ban⟨yan⟩ gyülekeznęnek..., minemü hertelenseggel özve gyültenek es fel bodultanak, azon modon el ozolnak, sewt en vgian nem hihetem hogy chyazar hire es parancholattya kyül effele haborut meryenek kezdeny [Báthory Lev. 313 fej.]. *1579* ő Naga akarta latny az kupat chazarnak zamara chenalnyak (!) atam ö neky boldisarnak kólcheget d. 88 [Kv; Szám. 1/XVIII. 25]. *1590:* 2 february Byro vra(m) Akor: Kyűldottem Esmeg Ayandekot az Torday Kamora Ispannak, Az kytt Vrunk kyúldot, hogy Gazdalkodiúnk az Chyazar koüetinek [Kv; i.h. 4/XX. 3]. *1594:* 9 die Septemb(ris) ... Az kewettett a' Mely Neomett Chyazarttol Jeott, wyzi Kantta Mihali 6 Loüa Zekere Desre f 3 d 0 [Kv; i.h. 6/VIII. 198]. *1595:* Adta erteniek eo kegmeknek varosul Biro vram eo kgme, hogy Rodolphus chiazarral eo felsegewel, es Birodalma alat valo vrakal, Az mi kgmes vrunk feiedelmwnk Bathori Sigmond, mind az poghan ellen valo eggyet ertesben otalomban, es egieb hazankbely megh maradasunkat Nezeo dolgokban, bizonios transactiot, confederatiot teoth volna [Kv; TanJk I/1. 255]. *1602:* Kereztur falwarol az kik czíazar ő felsegy húsege melle, keseben Eskwttek meg ezek[a] [UszT 17/42. — [a]Köv. a nevek fels.]. *1613:* Eo felsege[a] Minden zomzed orzagokal es feokeppen Teoreok és Nemett Cziazarokal megh bekelliek, es az Hadakozastol eo fel(se)ge megh zwnniek [KJ. — [a]Báthory Gábor]. *1690:* 10. Octobris tájban érkezett bé Badensis ő felsége ármádájával az római császárnak [IIAMN 327]. *1753/1781* Kuun Miklos ... a mostoha attyát kérte erössen, hogy nékie a Császártol gratiat a haza jövetelre nyerne, és intercedalna érette[a] [Renget H; JHb LXXI/3. 279. — [a]Kurucsága miatt].

Hn. *1650* Cziaszar hegjen valo szeoleo [M.fenes K; EHA].
Szn. *1887:* Nagy György császár [Györgyfva K; REAK 258].
Szk: ~*garassa* német birodalmi (császári) ércpénz-érme. *1662:* ... 31 1/2 oroszlanios Taller ... fl 56 d 70. 10 szeges taller 3/4 fl 20 d 50. 9 Imperiális taller fl 18 d — Körmöczi pénz fl 3 d 16 Császár garassa fl 10 d 26 [Kv; KvRLt X.A. 25ü]. *1670:* az d(omi)nus A. ez Nemes Tanacz intercessiojára az Császár garassának kévanságát remittállya [Kv; TanJk II/1. 717].
Sz. *1703:* Senki el ne fussan, az kik elfutottakis mindgyart haza viszsza szállyanak. Es ki ki rendes hivatallyabán jarjan igazan el, és adgya meg az Istennek az I(ste)nét, és az Császár(na)k az Csaszaret [UszLt IX. 77. 68].
2. szultán, török császár; sultan; Sultan. *1566:* Szulimán császár ... követei által azt is hagyta vala: hogy a király eleibe menne akkor Nándor-Fejérvárhoz és vélle szembe lenne mikor oda érkeznék a császár [BSKr 24]. *1571* latwan es ertwen az orszagnak az hatalmas teoreok Chazar birodalma ala valo jutassat, eztendeot altal kezek lezunk égy egy forint adot fyzetny [SzO II, 391 a székelység panasza az ogy-hez]. *1573* Meg Ertettek Eo K. varoszwl az chiasar lewelet Arol hogi eo N. Az Baszanak az lewelet kwldene meg [Kv; TanJk V/3. 94a]. *1606:* teoreok es ⟨ne⟩met cziazar keozeot most is ki uonua uagion az feguer [UszT 20/17]. *1653:* Eger vára alá szállván Mahumed császár, azt megvevé három hét alatt [ETA I, 48 NSz]. *1660:* Nem my, hanem azok raboltattyak el ezt ⟨a⟩z szegheny hazat (: az mint harmadidenis Tatar Hamot azok hozak az orszagra:) a' kik Hatalmas Török Csaszar kedve elle(n), olly Fejedelmet akarnak ez hazaba(n) uralni, ki az fenyes Portan ellensegnek itiltetett [UszLt 30 fej.]. *1687* December 25. Jött az új császártól a kapucsi pasa Juszuf aga... hozott három kaftánt egyik nusztos [AMN 279].
Szk: ~ *adója* a szultánnak járó évi adó. *1679:* Csaszár adaja Ország adaja [MbK]. *1688:* A (!) egész falu ennekelötte Császár adajab(an) rend szerint tartozot adni Annuatim hatvan egy forintokot eöttven penszt ~ f. 61//50 [A.porumbák F; ÁLt Urb. 7] | Császár adaja rajtok annuatim fl 40// rend szerlnt. Elés buzájok Sax. Cub. 5//2. Elés Zabjok Sax. Cub Nro 8//1 [F.ucsa F; i.h. 33].
3. ~ *képe* a császár személyese/képviselője; reprezentantul împăratului; (persönlicher) Vertreter des Kaisers. *1736:* Nagy csendesség volt az asztalnál is, az szinben is, csak suttogva beszéltek egymásnak az császár-képe[a] praesentiájára nézve [MetTr 395. — [a]Gr. Rabutin, a császár személyese 1702-ben Gyaluban gr. Székely Ádám és gr. Bánffi Anna lakodalmán].
4. ~ *madara* császármadár; găinuşa, ierunca; Haselhuhn. *1718:* Küldette(m) Ur(am) Ngd számára elegjes Pisztrangot 116. Ugj Csaszar Madarát 2 [Fog.; KJMiss. Rétyi Péter lev.]. *1729:* két Vad pávát s hat Császár Madarát küldöttem

[Szentdemeter U; 95 Gyulafi László lev.]. *1735:* Háczeg vidéki V. Ispány Ur(na)k irtam volt valami vadok madarak szerzésében Solicituskodgyek azert küldött Ngod számára égy vad ketskét, négy Csaszár madarát, 300 Csigát [Lozsád H; Ks 99 Györffi József lev.]. *1736:* Ha valamely ujságot kapott valamelyik atyafi, azt maga meg nem ette, hanem az atyafiának küldötte. Jut eszembe mikor újság volt csak egy lúdtojás is vagy egy császár madara, tizenöt mélyföldnire elküldötte egyik az másiknak [MetTr 357—8]. *1738* Excellenciádnak küldöttem kilencz Császár madarát, és egy vad Páva tyukot [Csomafva Cs; Ks 99 Baló József lev.]. *1748:* administrála Nuczul Hajdu által Ruszka Pojáni udvarbiro Kovási Illyés ur(am) ö Kglme Naturalet e szerint: Aszszu halat 220 ~ két szaz huszot Negjven Császármadarát n 40 [Kendilóna SzD; TKl]. *1759:* küldöttem ... 18 Császár madarát [Déva; Ks 94. 24. 27]. — L. még *császármadár* al.

5. római imperator; împărat roman; römischer Kaiser. *1627:* Kepek Jutottak Wiczej Mathenak ... Titus Vaespasianus kepe ... Nero cziazar kepe. Ezek mind Rámába uadnak czinalua [Kv; RDL I.132].

császárarany császári aranypénz-érme; monedă de aur imperială; kaiserliche Goldmünze. *1774:* Kőrmötzi Duplás Arany Tizenkettő ... Duplás Tsászár Arany Nyoltz (Nagyida K; Told. 26). *1781* Duplás Császár Aranya. Egyes Császár Aranya (MNy XXVIII, 57). *1788:* ha a Pálinkát ne fél Suferin (!) aranyon, hanem egy Császár aranyon adhatnok ... ugy reménleném hogy ki potolhatnám a Nsgod parantsolatját[a] [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev. — [a]Ti. hogy kerítsen 1000 forintot]. *1789:* vettem kezemhez Egy fejér tafata rövid szalupat 3 Császár arannyakat érőt [Meggyesfva MT; JHb XLVI/1 Torma Éva kel.]. *1829/1830:* hét és fél Császárarany [Zabola Hsz/M. régen MT; TLt Közig. ir. 196/830].

A címszóbeli érme neve másként *imperiális arany*, értéke pedig 5 magyar forint volt a Habsburg uralom alá került Erdélyben [Herepei, Adattár III, 581—2].

császárhuszár-csapat (osztrák)császári lovascsapat; o trupă de husari imperiali; kaiserliche Husarentruppe. *1845:* a remonda lovakat vivő császár-huszár Csapatbol, Dézsről Eszékre vissza menő utjában ... égy .. félherélt, viragos homloku rendes szolgalatbeli 10 elszaladott légyen [KLev. 11].

császári 1. imperial; kaiserlich. *1784:* Felséges Tsászári, és Királlyi Fejedelmünknek értésére esvén, hogy némely hellységekben, melly ... fel háborodasa légyen az Oláh parasztságnak, ... ezen Tsászári, és királlyi Felség arrol Rendelést tenni méltoztatott, hogy az illyen háborusságos Szemellyek ellen, minden kedvezés nélkül valo keménységgel, és gyorsasággal kellessék bánni [Nsz; Borb. II. gub. nyomt].

2. ~ *arany* császári aranypénz-érme; monedă de aur imperială; kaiserliche Goldmünze. *1769:* Méltoztatot Felséges Aszszonyunk az arany moneták(na)k Valorat augealni, ugy hogy ennek utánna az körmöczi es Venecziai aranyak érnek Rflor. 4 × 18 az Császári és ezekhez hasonlo Bavariai és Salisburgensis Aranyak járnak 4 Rforintokban és 16 xrajczárokba [UszLt XIII. 97a]. *1789:* Egy varrat patyolat hoszszu angloise köntöst ennek singe vétetett 1. Császári aranyan [Meggyesfva MT; JHb XLVI/1 Torma Éva kel.]. *1798:* Készpénz tanáltatott ... Nro 122 Császári Aranjokban 658 Hf. 80 Dr [Kv; Pk 6 Rázmány Hedviga hagy.]. *1827:* 7. Császári aranyakot nyom [Kv; DLt 1156]. *1865:* Antos Klára kedves unokámnak hagyok 200. darab császári aranyat [Kv; Végr. 3].

3. kincstári; de stat, al statului, al fiscului, fiscal; ärarisch. *1835:* Bátor világos pej 1-ször Aprilis 6-án[a] a Gidrán császári setét maglóval [HSzj 177 *Bátor* al. — [a]Fedeztetett].

császárkörte körtefajta; pară domnească; Kaiserbirne. *1756:* Ezen kertnek közepette' ... veteményező táblák felesen láttatnak, egres, és gyümölcsfákkal ki spallérozva, mellyben Sok szép óltovány gyümölcs fák plántáltattak, ugymint: pargament, császár körtvélly, baraczk, mandula, és almafák [Déva; Ks 92. I. 32]. *1796:* Császár körtve ött véka Apro édes Alma Nyári édes alma Téli nyers alma Teli Pergament körtve Teli Muskodály alma [Visa K; MkG]. *XIX. sz. eleje:* Bodonbéli Tsaszarkörtöély Nro 7 [Keménytelke TA; IB].

császármadár Tetrao bonasia; găinuşă, ieruncă, Haselhuhn. *1756:* Kováts Kapalnaki Puskások(na)k Császár madaraért xr 15 | Császár Modarakra Rf. 1 xr 42 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 56a, 58b]. *1758:* Tisztarto Vram a Harangal ... és hat özekkel három Császármodarakkal elis küldettem Ngdhoz [TKl Perlaki András Teleki Ádámhoz]. *1760* Ezen féllyebb réndre meg irt Erdökön és Havasokon Farkas, Róka, Őz, Nyúll, Császár és Fogóll Madarak némellykor tanáltatnak [Hasadát TA; EHA]. *1808:* 1 Vad Sertés f 28. 21 Császár Madár f 35 × 54. 2. Fogoj f 4 × 20 [Déva; Ks 99]. — L. még *császár* 3. al.

császárné a császár felesége; împărăteasă; Kaiserin. *1625:* Erkezven Eniedj Balogh Thamas szolgaj ... Szaz tizen kilenczj Tehen Barmot Borjustol az nemett Cziaszarne eő felge szamara akarwa(n) hajtanj | Damakos Balint Balashazarol erkezwe(n) Szaz Borjus Tehennel, mellieket akarwa(n) Becziben Ferdjnand Cziaszarnenak eő felgenek hajtattni [Kv; Szám. 16. XXXIV. 55, 57]. *1694:* az magnus ordinis Teutonici magister ... egy testvér-öcscse volt a császárnénak [IIAMN 333]. *1761:* Regnans Császárnétól adott Numisma [Nsz; Ks 73. 55]. *1804:* Kolosvárra érkeztünk, akkor estve volt a Császárné neve napjára Illuminatio a Városb(an) [Dés; Ks 87. 22]. *1807:* Ferentz Császárnénak egy Léánya lett idő előt ...

A Császárné meg holt az uj szülőttel együtt [Dés; i.h. 362]. *1819:* a' Méltóságos Groff Teleki Familía magát Felséges Maria Theresia Császárnétol nyert Királyi adománynál fogva ... statuáltatni kivánta [Remete Szt; Ks 67. 47. 28].

császároz díszít, ékesít, ékít; a împodobi; zieren. *1576:* Wagion egy Jgen zep orcza thakaro gyengyes keotes Raitha, ezeost fonalal chazaroztak gazdagon Aranyal teoltetek wyonan wy [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 7].

császározott díszített, ékesített, ékített; împodobit; verziert. *1576:* Wagion egy Jgen zep wekon czynadoffon varoth kezkenyechke kamoka hymel ezeost fonalal chazarozoth Aranyal teoltet Selyemwel elegy | mereo Inghwal waroth kamoka hymel ezeost fonalal chazarozoth, teoltet esmegh Aranyal Selyemwel [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 5, 6].

császárszakáll-ágy árvácskaágyás; strat de pansele; Stiefmütterchen-Beet. *1853:* a' tsászár szakál ágyat kerteltesd bé ne hogy fel turják vagy ganéjt tegyenek réá [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

császárszürke szürke árnyalatú; o nuanță de sur; von einer Art Grau. *1689:* Csaszár szürke Török ló Szarcsa Pej tőrők ló Tatár Chám kűlte | Tőrők Lovak. 1. Csaszár szűrke 2. Tatar Cham kűlte szárcsa. Csaszár szürke Török ló meczczetlen [Gyf; UtI].

csat 1. cataramă; Spange, Schnalle. *1560* Egy el bontoth Eó hat boglaru ket chiattal ez wagion Egy Erzenyben | Egy nagy Ezwstós zablia az Eowezw zyan zaz tyzen keth apro boglar, negy Cyath [JHb QQ. Temeswary János reg.]. *1591* Samuel deakneie ket ezust chiat eöre valo f. 6 [Kv; Aggm. A. 53]. *1594:* zekerhez ualo beör fődel uagion No 2 . Hintohoz ualo oregh chjatt ziastul No 5 [Somlyó Sz; UC 78/7. 23]. *1610:* Egj fel cziat Teömeöt (!), es valamj dirib darab aprolek boglarok [Kv; RDL I. 6] | az padon egj kender keőtel uagion ., Nagj Janosne oda Jeöue es az kessel el meczee a' czattiat [UszT 4/9e]. *1636* Egy parta Eő, melinek az Cziattia réz, Az boglari Ezwst Araniasok nro 12 [Kv; RDL I. 109]. *1637/1639* egy bokor Eöre ualo csatt, viragos regj forma vyolan aranyazot f. 26 d 68 | Egy fekete majczú, bert(üs) Ezüst csatju 14 boglar raita parta eő f. 18 d [Kv; i.h. 111]. *1655:* Egy bokor Czat leveles M. 1. p. 6 [Kv; i.h. 29]. *1720* Hámokra valo őregh czifra Csattok [HSzj *tölcséres* al.]. *1723* Őnek valo sinortis vett nekik az Leanyom, barsontis, az Csatt is kesz Kolosvaratt, szep csatt, édgy aranyat adék aranyazasára [Mezőméhes TA; Ap. 1]. *1736* Az kardszíj volt vagy bagariából vagy selyem majczból; kinek tiszta ezüst, kinek ezüst aranyas csatja, az boglári s végin valo csat is ezüst volt, kinek penig csak réz vagy aczél csatja volt [MetTr 371. — L. még i.h. 352]. *1744:* ezüst Csatt 12. kis ezűst boglarkák rajtok [Szentdemeter U; LLt]. *1794:* Egy pár régi modi Cseh gyémántos papucsra valo Csatt Tokostol [Koronka MT; Told. 12. 104]. *1822:* Dirib darab Csattak [Mv; CsS].

2. *1747:* Harangokra valo ujj Csatt [Szpring AF; JHb XXV. 88. 4].

csata 1. harc; luptă, bătălie; Kampf. *1632:* (Peter kovacznak) oly rosz lova volt, hogi megh szenat sem igen hozhatot szegeny, nem hogi vala hova csatara ment volna [Mv; MvLt 290. 255b].

2. verekedés; bătaie, încăierare; Schlägerei. *XVI. sz. v.:* Mikoron az asztalnál ül[a], szépen viselljen (!) magát, ... okosan, szemeit csatára széllyel ne bocsássan (!), az vitéz kappanban vagy pecsenyében legelől ne öklelljen, sem alábvalo konczokkal ne vagdalkozzék [Hsz; Barabás, SzO 349. — [a]Ti. a diák]. *1640:* Ugyanakkor bort hoztak az asszonynépek Szentgyörgyről Az midőre jól laktak, haza hitta Nagy Péter az feleségét nagy nehezen, s otthon verni kezdette, az asszony kiáltani kezde, s amazok odamentek oltalmára — s akkor volt aztán az csata, ágyú, puskalövés, de Nagy Pétert ugyan jól meg verték [Mv; MvLt 291. 233a].

3. (gyalogos/lovas) csapat, osztag; ceată, trupă; Truppe, Zug. *1653:* A brassai csata is bémegyen s hirt tészen, hogy rajtok vagyunk de mi velünk nem volt semmi lövő szerszám. Váltig nyargalánk a mezőn, de semmit nem adának rajtunk | Imecs Mihály[a] is esmét eljött volt, hogy Három széket ugyan derekasan megüsse és boszszuját kitöltse rajta Mósesért[b], de fele útjában megüté a Rácz György szele s megtére, hogy keményebb csatával mennyen bé reájok [ETA I, 80, 109 NSz. — [a–b]A fejedelmi székre törekvő, szerencsétlen végű, udvarhelyszéki Székely Mózes ellenfelei között volt az itt említett háromszéki Imecs Mihály és Rácz György].

Takáts Sándor: MNy II, 131 és nyomában az EtSz szeri a legnagyobb lovas c s a t a 400 emberből állott.

csatapiac csata/harctér; cîmp de luptă; Schlachtfeld. *1823:* Egyetlen egy édes Fiunk Beretzk Városában élt Farkas Antal az Frantzia Háboru ideje alatt Olosz országban az csata piatzon marada [Bereck Hsz; HszjP].

csatázás hadakozás, háborúzás; bătălie, luptă; Kampf, Kriegsführung. *1703:* külgyon, annyi számu Lovasokat megint ., de azokat az Tehetősibul es fegjveresibul conscriboltassa nemis erőtlen gjenge gjermekeket, hanem erős, és egeséges az Csatázasra . alkalmatos Embereket [UszT IX, 77. 77 gub.].

csatázik ? portyázik; a face incursiuni; Streifzüge ausführen. *1653* Irtam vala oda fel, hogy ismét Vásárhelyről oda csatáztak az itt való hadak Medgyesre; végre ugyan oda reájok menénk [ETA I, 96 NSz].

csáté lárma, zaj; gălăgie, tărăboi; Lärm. *1629:* az Inctusoknal akkoris fegyuer uolt ..., mikorra enis oda erkeztem wala az chyatera (!) egyiknel baltha masiknal chyakanj vala | mikor az à chyate leot akkor Borbely Mihalnal fejemet mosatom vala [Kv; TJk 12. 30].

csátéj l. sáté

csat-gyűrűcske csatos gyűrűcske; un fel de inel; Art Ringlein. *1710:* Egy kis gyémántos csatt gyűrűcske Egy kis szives gyűrűcske [Daniel, Ad. 93].

csatlás 1. a szekérrúd ágasára keresztbe tett fa, amelyhez a hámfák kapcsolódnak; crucea căruţei; Bracke. *1627* Egj chatlas, es Egj rud orrara Valo marok vas f — d 40 [Kv; RDL I. 134]. *1644* lehet hogi talam az Cziatlas taszitotta el a gyermeket [Mv; MvLt 291]. *1674:* Vagyo(n) ezen szinben ... hitvan bőrős, kocsi nro 1 (:Kerekeinek talpain semmi vas ninczen, csatlasa, s tengely végh szegeys ninczenek:) [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János lelt. 96]. *1744:* csináltam Csatlasokat 4. lötsöt, égy Tesolat Jármostul mind az Uraság fájából [KS Conscr.].

2. a két szekérlétra felső állait egymáshoz kapcsoló palló; piesă de lemn care leagă carîmbii loitrelor; Querscheit. *1813:* Tár szekér beli deszkázott Lajtorja kettő, megvasazva deszka fenekével es vas csatlásával, egy Felhértz [Koronka MT; Told. 18]. *1827* Más béres szekér egy szoritto lántz, mely a lajtorját a' nyujtohoz szorittya, egy lajtorján lévő tsatlás vas küpüvel [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. *1846:* két Béres szekér ... harom lajtorja — Tengèllyei mind vasasok rudakkal sorogjákkal löctsökkel (!) Csatlásokkal jármakkal — 10 pengő karikákkal [Szászerked K; LLt].

3. ? a szekér vashágcsója; scară de fier a carului; Tritteisen am Wagen. *1719* A tár szekérhez valo negy lőcs vas kavakkal egy vasas felhercz vas csatlás kettő [TSb 26].

4. erősítő-rögzítő kapocs v. lánc; clemă sau lanţ de fixare; Klemmeisen. *1757* a Malomnak egesz oldalai a Kaptsokbol, és heveder fáibol ki szakadozván a Viz felé meg indult allapottya, hogy ha nem corrigaltatik és Ujabban Csatlássokkal meg nem erositetik, a mint kévánnya az egész köpadotis magával a Vizben ne huzza [Nagyernye MT; LLt 129].

csatláskarika (a szekérrúd végét) szorító vasgyűrű; verigă de fier la capătul oiştei; Klemmring an der Wagendeichsel. *1756:* Vagyon edgyik szekér rúdon egy csatlás karika [Déva; Ks 92. I. 32].

csatlásláne lekötő/szorító szekérlánc; lanţul carului cu care se stringe încărcătura; Wagenkette zum Festbinden. *1812:* Nagy Lántzba egy szemért 3 xr. Tsatlás lántzba 2 xr [F. rákos U; Falujk 72 Sebe János pap-not. kezével].

csatláspálca szekérhágcsó; treapta de fier a carului; Tritteisen am Wagen. *1798* vasaltam egy uj Szeker Förhéctzet (!) megy Nádoltam két csátlás pálczát és Fel Sötöttem egész Vasat két Tekerő pántot fel csináltam réája [Déva; Ks 72. 54]. — L. még *csatlópálca* al.

csatlásszijú ? vmilyen lekötő szíj (a hintón); un fel de curea de legat la trăsură; Art Riemen zum Festbinden an der Kutsche. *1660* Egy hintora ualo czatlas szyu [Lázárfva Cs; LLt 117].

csatlásvas vas kocsi/szekérhágcsó; treaptă de fier a trăsurii sau a carului; Tritteisen am Wagen oder an der Kutsche. *1696:* Csatlas vas no 3 Felherts Vas no 1 [BK].

csatló 1. a szekérrúd ágasára keresztbe tett fa, amelyhez a hámfák kapcsolódnak; crucea căruţei; Bracke. *1593* Az vtan chak hamar gyertiat gyútanak, es hat akkoris ot forgodik Janos deakne hol fel hagot az zekerre hol ala zallott, De katonakis eleghe(n) Valanok ot keorniwlle vgia(n) estwe gyertia vilagkoris zittak az Azzont hogy merien Ghezteniet mert fel forditanak mind zekeresteol, ezekis haghdostak fel a zekerre chatlora, En Ne(m) tudom kj lopta el a' penzt [Kv; TJk V/1. 430]. *1697:* Csatlora valo vas karika nro 2. [Alvinc AF; Mk. Alvinczi Péter lelt. 7—8].

2. vas szekérhágcsó; scara de fier a carului; Tritteisen am Wagen. *1585* 2 wasat wont az kerek Talpara az eggyik öwas (!) wala egy chatlottis foraztot megh fizettem mind Ezektol f. — d. 26 [Kv; Szám. 3/XVIII 26a]. *1595* czinalt az waros kochyahoz 2 chjatloth 2 útkeozeó talnjert [Kv; i.h. 6/XIV. 7]. *1647:* harom eoregh vasas kerek; Egy Uy vasatlan kerek czatlostul [M. királyfva KK; BK 48. F. 16]. *1669:* Hintohoz valo egy vas czatlas czatlohoz valo [Kőhalom NK; Ks 66. 46. 24a]. *1736:* Az csatlón hátul az úr felől állott az csatlós, más felől, az asszony felől az inas, annak az nyakában volt az ur mosdó aranyas csészéje, az orczatörülővel, fésűvel együtt bőrtokban lóding-módra [MetTr 369]. *1798:* egj hoszszu Láda abban egj Csákány egj fél tsatló [Bodola Hsz; BLt].

3. feszítőkaró, amellyel a szekérre rakott fának összetartó lánczát/szíját megfeszítik; ceatlău; Pfahl, mit dem die Bindungskette oder der Riemen des mit Holz beladenen Wagens festgezogen wird. *1597* Az waros ket kocyanak az Czatloiara hogy megh kotosztek wala hosztanak az poroszlok zigyarto Georgtwl 18 szal feekemlot ... 36 | Galy kowacz w Maga chinalt az kocykhoz 5 Czatlo lancszot (!) wionnan ... / 35. [Kv; Szám. 7/XIV. 12]. *1796:* a Szekérről mind a ketten le szőkdősven a Szekérnek Csatlojat le vették, s ugy akartak hogy a Kotsist le vonnyák a Lorol és rutul meg kinozzák [Gyula K; RLt/].

csatlófa '?' *1840:* (A jb-ok) Gusokot és Csatlofákot hordotak az Desz(ka) Tutajokhoz [Hodák MT; Born. G. XXIVb].

Az egyetlen adalékban szereplő címszóbeli szó valószínű jel-ére a köv. tájékoztatás világíthat rá: Mikor a tutajok a Maros gyors folyású és sekélyebb vizű felső szakaszáról a középső, csendesedő és elmélyülő szakasza kezdetéhez, kb. Szászrégen tájáig értek, két-négy tutajt összekapcsoltak, és úgy úsztatták a Maroson a faanyagot tovább. Az összekötő gerendákat jelölhették a címszóbeli névvel (Palkó Attila szóbeli felvilágosítása nyomán).

csatlókupa bormérő edényfajta; un fel de vas pentru măsurarea vinului; Art Krug zum Weinmessen. *1589* Egy chatlo kupa 70 [Kv; KvLt I/2. 68]. *1590* zomzedom ... mutata egy chatlo kupaba Veres bort [Kv; TJk V/1. 21]. *1591* Rab Thamas vallia ... az bor kit hat pinzen arulok vala megh kezdet volna zorgosulni ..., le teom mingiart az czatlo kupat [Kv; i.h. 65/. *1592:* egi czatlo kupa vala az kezembe, azt ki ragadák kezembeol, es latam hogi az Ceh mestert megh fogtak vala az legeniek, es ammint zerettek Zinte vgi vertek: Az chatlo kupa vgian pozdoriazott zellel, vgi vertek velle [Kv; i.h. 247]. *1651:* Egj rosz csjatlo kupa f — d 25 [Kv; RDL I. 28]. *1658:* Vagio(n) egy cziatlo kupa rosz [Kv; SzCLev.].

csatlóláne 1. lekötő-leszorító szekérlánc; lanţul ceatlăului; Kette zur Festbindung der (Holz)ladung eines Fuhrwerks. *1597* Az waros ket kocyanak az Czatloiara hogy megh kotosztek wala hosztanak az poroszlok zigyarto Georgtwl 18 szal feekemlot ./36 | Galy kowacz w Maga chinalt az kocykhoz 5 Czatlo lancszot (!) wionnan . /35 6 hegyre walo karykakat /28 [Kv; Szám. 7/XIV. 12]. *1647* Szeker nagy vasas kerek, tengelyesteol, harom vasas Leoczczel, egy Czatlo lanczal [Meggykerék AF; BK 48. 16]. *1653* Vet magahoz ... Egi Cziatlo lanczot [Ilencfva MT; DLev. 1. IIB. 12]. *1675:* Bires szekér vasas kettő harom öregh Lancz Csalo (!) lancz harom [Mezőmadaras MT; Borb. II]. *1685:* Ökör szekerhez valo darab láncz Nro 1 Csatlo láncz Nro 1. [Borberek AF; MvLev. Urb. 6]. *1698* ezen Dobráék kéz bé adással obligálák magokokot (!) és maradékjokat örökös Jobbágyúl ... négy járommal, edgy Szekérrel, annak két csatlós lánczaival, edgy kötö lánczával [Mezőszakál K; Törzs]. *1730* Egy Csatlo Lanc [Kőrispatak U; Pf]. *1750* Egy merö vasbol állo tsatló lántz négj lantz szemből s egj karikabol álló [Esztény SzD; Told. 25]. *1753* Egj Béres szekér, kötö, tartó és csatló lántzaival és ugyan egj darab kötö igen vastag lantzal edjüt [M. nádas K; RLt]. *1843* Ilia Sándor az ot lévő Kertsedi Szekerekről egy Csatlo Lántzot le vett [Bágyon TA; KLev. Ifj. Bottyán Mihály (38) vall.]

2. ? a felhérchez erősített lánc; lambă, lanţul crucii căruţei; Kette an der Bracke. *1740:* Két felhércz avagj csatló láncz [Gyéressztkirály TA; Ks 89 Inv. 11].

3. szekérlajtorja-szorító lánc; lanţul loitrii carului; Kette zum Zuzammenhalten der Wagenleiter. *1784:* Két Tésaja, ezeken két jo Sikatyu, karikával együt, egy kötö Lántz, más a Lajtorjat egyb(e) szorito tekert szemü tsatlo Lántz [Rücs MT; Ks 21. XV. 22].

csatlópálea szekérlánc-feszítő pecek; pana cu care se strînge lanţul încărcăturii unei căruţe; Knebelholz am Fuhrwrek. *1799:* a' Béres Szekérrel Szöllö karot hozván ... a' Tisztarto is ott lévén, a' szegény Bérest tsak azért, hogy a' tsatlo pátzát le nem kötette volt, kérdőre vette, ... s egy szöllö Karoval el verte [Náznánfva MT; Berz. 4. 31/27].

csatlós 1. kb. (fegyverhordozó lovas) kísérő; servitor călare, paic; Reitknecht, Knappe. *1648 k.:* ... Urunk Inassi ... Poharnok, es Poharnok Inasok ... Palota Ayton allok ... Csyatlosok ... Konyhabeliek [BesztLt. XVII. sz. Keltezetlen ir. II. 293]. *1677* Lovas Inassok ... Lovas Poharnok Inassok Ajton állok ... Csatlosok [UtI]. *1736:* az asztalnok[a] a csatlóssal eléállott, annak kendő lévén az nyakában, és az étkeket felfedte, az fedőtálakot az csatlós elvévén, azután leűltenek | Az csatlón hátul[b] az úr felől állott az csatlós, más felől, az asszony felől az inas, annak az nyakában volt az úr mosdó aranyas csészéje, az orczatörülővel, fésűvel együtt bőrtokban lódingmódra [MetTr 324, 369 — [a]A fej-i udvarbeli étkezésre von. tájékoztatás. [b]A hintóban].

Szn. *1640* Elizabetha Toth cons. prov. Thomae Cziatlos [GyK]. *1657* Cziatlos Gyeörgy fizetese Esztendeore penz f. 12. Ket esztendeőre mente dolmany [UtI/. *1671* Csatlos András nevű, elmuit üdokbéli egyik Csatlosunk [Berz. 17b Bornemisza Anna fejedelemasszony donációja]. *1714:* Csatlos Győrgj [Marossztkirály AF; Told. 2]. *1718* Csatlos András ... ős örökös Sellér Jobbágja volt az Urnak [Kendilóna SzD; TKl]. *1731:* mikor Márk Mihalyék el Szoktek ă Tömleczből harmad napig Csatlosnit voltak ă Hiuban [Szárhegy Cs; LLt]. *1781:* Csatlos György [Told. 10].

2. (mázas) cserépkancsó; cană de lut (smălţuită); (glasierter) Tonkrug. *1845:* Egy nagy Csatlós kívül belöl mázos [Kv; MkG Conscr.].

csatlós-asztal ? mosogató asztal; masă pentru spălat veselă; Art Abwaschtisch. *1758:* Csatlós Asztal, mellyen ebéd és Vacsorakor szokott tángyérokat tisztittani [Déva; Ks 76. IX. 8.]

csatlós-cseber dézsafajta; un fel de ciubăr; Art Bottich. *1732:* Találtunk rudas csebret ..., egj csatlós csebret, két szapulló csebret [Kv; Ks 40. XXVIII. C]. *1768* Csatlos Cseber 2 Csatlos Üst 2 [Mezősztgyörgy K; Ks 23. XXIIb].

csatlós-kancsó *1.* kancsófajta, csatlós; un fel de cană; Art Krügel. *1742:* a Gál János Uram szolgáloja ejjel nappal két hordo borát az Ispotálynak ă pinczébül palaczkokkal, és csatlos kancsokkal két holnapok alatt mind el hordatta [Kv; Aggm. C. 12]. *1775* Tarka régi Csorba Csatlos kancso [Szentdemeter U; LLt Fasc. 152].

1790; 3. Három virágos Holitsi Tángyér. 4. Három Csatlos Kantso. 5. Egy kisded Vintzi Csésze [Mv; MvLev. Boka Katalin hagy. 3] | Egy Csatlos Kantso [Mv; i.h. Prágai Tamás hagy. 2]. *1793 :* Egy Csatlos Kantsó [MvLev].

2. Jelzői haszn-ban: (egy) kancsónyi/csatlósnyi; de o cană; ein Krug (voll). *1756* Németi István Uram egy tsatlos kantsó bort hozván a' köpönyege alatt azt beszéllette [Kv; Mk IX Vall. 178].

csatlós-lánc lekötő/szorító szekérlánc, csatlólánc; lanţ de legat încărcătura unui car; Kette zur Festbindung der Ladung eines Fuhrwerks. *1694* 2. tsatlos lántz [Torda; Told. 11/34]. *1698* ezen Dobráék kéz bé adással obligálák magokokot (!) és maradékjokat örökös Jobbágyúl ... három borjus és edgy meddö Tehenekkel, harmincz bárányos juhokkal, két malaczozó Sertésekkel, négy járommal, edgy Szekérrel, annak két csatlós lánczaival, edgy kötö lánczával [Mezőszakál K; Törzs]. *1770* Egy Csatlo Lancz 15 Szöm [Usz; Pf].

csatlósság lovas fegyverhordozó-kísérői szolgálat; funcţie de servitor călare; Reiknechtdienst. *1664/1681* varga Andras Csatlosagaval sok esztendők alat minden sok valtozasimban szolgalvan annak utannais szolgalattyanak hivségében semmit nem ketelkedvén. Annakokáért varasamb(an)[a] az Alszegh uczaban levő hazat, .. adom, és kötem nekik[b] két száz magyari forint summában [Vh; VhU 229—30. — [a]Vh-on. [b]A megadományozottnak és feleségének]. *1718* Tudgyuk azt hogy Szakaturi Laszlo ös örökös jobbagya volt az emlitett Migos Ur(na)k, Csatlos András is ös örökös Sellér Jobbágja volt az Urnak, s mind ketten udvari cselerdek (!) leven Szakaturi Laszlo Lovas legeny, és etekfogo volt, Csatlos Andras pedig Csatlossagaval szolgalta az Urat [Kendilóna SzD; TK1].

csatlós-üst üstfajta; un fel de căldare/ceaun; Art Kessel. *1768 :* Csatlos Cseber 2 Csatlos Üst 2 [Mezősztgyörgy K; Ks 23. XXIIb].

csatlós-vas ? vas kocsi/szekérhágcsó; treapta de fier a căruţei sau a trăsurii; Tritteisen am Wagen. *1744 :* két darab csatlós vas [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67].

csatlószeg kocsi/szekérhágcsószeg; cuiul de la treapta de fier a trăsurii sau a căruţei; Nagel zum Festhalten des Tritteisens am Wagen. *1779* Tsináltom ... A Rud vegibe ...'egj Tsatlo szeget, 6 Lántz szemel edjüt, a' magam vassambol. xr 15 [Szászváros BK; Ks Kováts Mátyás kovácsmester számlája].

csatlótartó lovászinas; rindaş la cai; Reitknecht. *1609:* Vrunk feo loazzi ... Kengiel futok. V. Cziatlo Tartojnak hust lib 6 [Kv; Szám. 126/IV. 195]. *1625 :* attam ... 4 Czatlotartonak ... 8. loaznak hust lib. 10 | Az kett rendbeli kucsisnak, kik az hinto es koniha szeker mellevalok az kett Cziatlo tartoval eggjwt Atta(m) ... d 12 [Kv; i.h. 16/XXXIV. 16, 16/XXXV. 95].

csatlott (vmilyen ügyhöz) csatlakozott (személy); (persoană) ataşată/alăturată unei cauze; (einer Sache) sich anschließend(e) (Person). *1717 :* isten a kereszténység ellenséginek és magokot hazájokot s nemzetek veszedelmire melléje csatlottaknak szándékát az idén is megszégyeníti [SzO VII, 226 gub.].

csatlóvas ? vas kocsi/szekérhágcsó; treapta de fier a trăsurii sau a căruţei; Tritteisen am Wagen. *1592* Gaal kowachi vasazot a' varosnak kissebbik kwchiahoz ket kereket egi vy tengelt f. 1 d. 0 Chiatlo vassat tengeli weegh zegeket talner wtkeözeöt f 0 d 60 [Kv; Szám. 5/XIV. 161]. *1677* Egy derék szeg, egy czatló vassal v(a)l(e)t f — //12 [Kv; RDL I. 155b]. *1685 :* Kerék fejire valo karika Nro 1. Agyára valois Nro 1 ... Csathlo vasak Nro 3 [Borberek AF; MvRK Urb. 5].

csatoeska cătărămuţă, cataramă mică; Spangelchen, *1634 :* attak . egy cziattoczkat szij vegre valot [Kv; RDL I. 105]. *1637/1639 :* valamj Eöre ualo csatoczjkak, es egj bicsyak(na)k az fortuasa Ezüst vgj mint teoredek ezüst harom boglarral suplealtuk njom m. l. p. 18. f. 22 d. [Kv; i.h. 111]. *1818 :* Négy Sor nyakba való Gránát, a'végibe égy 4 szegeletü ezüst meg aranyozott csattotska, meger 15 Rf [Kv; Pk 5].

csatol 1. csatlakoztat; a ataşa/alătura pe cineva de partea sa; jn auf seine Seite ziehen. *1784 :* látván a' Kováts Familia, hogy régi öss hellyünkre épült Malmunkat nem turbálhattyák, némelly Falusi Lakosokat magok melle tsatolván igyekezi Malmunkot amovéáltottni [Szováta MT; Jeremias György és Lőrincz foly.(Mt)].

2. hozzákapcsol/csatol; a anexa; anschließen. *1841* az én Tábla földemet magunk elött a leg betsületesebben ki méretve, igazságoson oly menyiségű Földet ki vágva, hasitva, 's az ötsém Allodiális Tábla Földjihez Csatolva, örökös birtokaba által adtam magának 's maradékinak [M. zsombor K; Somb. II]. *1844* Énis Dullo valék, . Dulloságom ideje alatt járásomhoz még három Falut csatoltak, s nékem azokbais a hivataloskodást kötelességemmé tették [UszLt XI. 85/1. 50].

csatoltatik hozzácsatoltatik; a se anexa; an/beigeschlossen werden. *1863* halálomkor husz forint osztasson ki közöttök[a], a többi az alapitványhoz csatoltasson [Kv; Végr. — [a]Értsd: a szegények között].

csatorna 1. eső/tetőcsatorna; jgheab; Rinne. *1568 :* az vratol hallotta hogy az zomzegya tartozik chyatornaual, és a kys szoros akor is oth volt | Matthias Nyerges, Martinus ladas, ... fassi

sunt, hogy Jmmar Nyegyedik (!) Chyatornayat tudnak az haznak | Jol túgya hogy az chyatorna oth alloth, de eo azt ne(m) túgya ky tartotta az chyatornayat aztys túgia hogy az kys szoros oth volt [Kv; TJk 216]. *1573:* hallotta aztis Mongia volt az Azonnak Nem az kurwafy ageb attyatok veot (!) volt az chatornat hogi Ely vittetek az chatornat de esmet ebwl vyzza hozzatok [Kv; TJk III/3. 232]. *1581* weottunk egy Chyatornat Templomhoz f 1 d. 64 [Kv; Szám. 3/IV. 9]. *1582* Takachy Jeremiasnak egy chyatornaert fizettem f. 2/75 Achy Gergelynek fizettem az chyatornaknak fel wonasatol f. 2/60 [Kv; i.h. 3/V. 29]. *1585* Czhynaltatta(m) az pyaczho(n) az varos kohnyayanak meg az czhyatornayat d. 90 [Kv; i.h. 3/XXII. 77]. *1589* Howath az Kis templům chatornayabol hogy ky hanyattatúk attünk egy legennek f. — d. 4 [Kv; i.h. 4/IX. 21] | Az meszarszek feleol valo nagy erez hiazattia keoszet chatornat hogy megh foldoztattúk, attunk Ach Mathiasnak f. — d 15 [Kv; i.h. 22]. *1591* 26 die february Az varos hazon vallo Chottornatt (!) Tyzttyttasatol atta(m) Nyro ferencznek f — d 12 [Kv; i.h. 5/I. 18]. *1595* Zöcz Mihaly Wramtol vöttem 2. Czatornat az Tanaczhaz feliben, kit felis vontattam p(er) f 5 Attam hogy elevontak d 6 [Kv; i.h. 6/XVIIa. 253 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1597:* Minthogi giakorta korchiomarlottam Kannagiarto Antalnak, lattam azt hogi amely wiz az chiatornabol ala folt egy bochka allot allatta s abba folt ala [Kv; TJk VI/1. 79]. *1598:* az Czynteremben az nagy templům erez keozybe vonatattünk egi kis chatornat fel [Kv; Szám. 7/XVI. 40]. *1609:* Achy ferenchnek, Balintnak, Georgnek hogy chiatornat vontanak fel az Scholabany es hiasztanak Az kamerak feliben Attu(n)k f 2 [Kv; i.h. 126/IV. 120]. *1627* az Haz hyatt eppen, valamigh az az rèz haiazat tartt, mind szelire, hozzara. Az Cziatorna pedigh mely az keőleőn (?) uagion, annak fele Borbely Pal szamara es gondviselese alat marada [Kv; RDL I. 130]. *1647* Az Uduarhaznak egy darabia jo sendelyes, de az teobbi igen rosz sendelyes Czepegeo, elis kel bontani az fedelet, ket fele kell hasittani, s Czatornara Chinalnj [Megykerék AF; Bk 48. 16]. *1692:* A két közbelső Ló-Istállok(na)k padlási Lészások. Ezeknek csatornái Tölgy fabol állok roszszak. Ezen csatornakat, es suppolasokat ujjettani kell [Mezőbodon TA; BK 4]. *1699:* 110. szál gerendák ött ött ölesek, 160. szál szaru fák, ött, ött ölések 500: Lécz, 3: Czatorna hét, hét ölös [Kv; BLt 7]. *1730:* Ezen udvarháznak ... â nagy pallotára járo porticusan állo fa grádicz ell romlott, es ezen porticus s az Curia között valo kis csatorna nem jó el rothat [Szentlászló TA; JHbK XLIX/4. 4].

2. vízlevezető árok; scoc, rigolă; Kanal. *1597:* Keőmyes Ambrus wallia amely erezze a kútnak wala annak az chepegese zolgalt az chiatornara [Kv; TJk VI/1. 80]. *1665:* dugast Csinaltak az malom silipnel az To Csatornajan hogy az Toba viz mehessen osztan ugy dugodek ki az orzagh uttjara az viz az malom arkabol [Jobbágyfva MT; Bál. 50]. *1705* Malom A Középre szolgalo Csatornák rosszak Zugoja reparatiot kíván némely részeib(en) [Mézőzáh TA; Told. 18]. *1747* Pakura nevű hellyben levő malom .. regi hellyeről által tétettetett . Baro Josika Laszlo Ur főlde felől az tsotornaival együtt mikor nedvesek az idők azon malom gát vagy is arok szűk volta miatt feles kárt causál [Branyicska H; JHb 3]. *1757* néholt a Bányából ki jövő, néholt pedig Tokbol a Bányá szájához csatornákan dirigált vizre harom arasz szélességű, és négy arasz hoszszuságu ládátskát tsinálúnk [Zalatna AF; JHb]. *1770* egy darabig az Exponens főldin vivén a vizet el árkolván az Exponens hellyit, és csatornát tévén réá vitték a magok szőlőjekben az ők Malmokra [H; JHb XXXI/17]. *1787* az Pálinka főző házban Egy hoszszan a földbe ásott Tsatorna mellyen a víz ki folly Hf 1 [Mv; MvLev. Nagy György hagy. 12].

Hn. *1640 k.* a Csatorna Patakb(an) [Nagyfalu Sz; EHA], *1754* A Kendi Vőlgyőn a Csatornára mégyen véggel (sz) [M. köblös SzD; DHn 48]. *1766* a Csatorna patak mellett (sz) [Nagyfalu Sz; EHA]. *1775* A Tsatorna tetőn (sz) [Jedd MT; EHA].

3. folyadék-levezető vályúféle; uluc, conductă; Leitungsrinne. *1608* Az pinczeben vagion ... kett lyo, kett mwst Ereszteo Czeö. Vagion kett Cziatorna Mwst Eresztenj valo [Kv; RDL I. 83].

csatornabevonás *1750:* A Sűtő házban csatorna be vonásért d 68 [Kv; Szám. 70/VIII. 20].

csatornacsepegés (eresz)csepegő; streaşină; Dachtraufe. *1600:* Eppel Istwan ... hajadon feowel latta zynten az chatorna chepeges alat [Kv; TJk VI/1. 474].

csatornacserép ţiglă pentru streaşină; Rinnenziegel. *1813* Ben a Csürbe egy rakás Csatorna Cserép [Veresegyháza AF; Told. 18].

csatornafelvonás csatorna-feltevés; punerea jgheabului la streaşină; (Hin)aufsetzen der Dachrinne. *1595:* Biro Wram hozatot l. Agast az Kútthoz ... Assattam fel ez Agast Acz Boldisarral és tetettem fel az ghemet: Az mint lattam és bizot Wraim(m)al meg inteztük, töb veszedelmes munkaual Iar egy Czatorna felvonasnal. Ezokaert fizettem töle f 1 d 25 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 249 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. — A műveletre l. igei megjelölésként *csatorna 1.* al. az 1609-i adalékot.

csatornafő (malom)árokfő; capătul iazului morii, capătul zăgazului; Anfang des Mühlgrabens. *1680:* Szarataj Halas To ... az hegy es Porumbak felöl valo oldalai nádosok az ország uttya felöl való töltesinek víz felöl valo része tölgy fa karocskákra füsz fa veszökkel vagyon felfonva az malom felöl valo Csatorna fö elött füresz deszkákkal lyukasokkal vagyon el rekesztve Zugoja hasonlo keppen [A. porumbák F; ÁLt Inv. 37].

csatornafúró fúrófajta; un fel de burghiu; Art Bohrer. *1786:* Csatorna furú kalánnyával edgyűtt 3 [Nagyalmás K; JHbK XXIX/36]. *1793:* Huszszu Csatorna furu Nro 1 [uo.; i.h. 38].

csatornahajtás ? könyökcsatorna, csatornaknyök; cotul streşinii; Kniestück an der Dachrinne. *1570* Alcz Lenart ezt vallya, hogy Eotet hytta volt Balasy Lazlo keoz chinalny Es hogi az keozt fely chinallya Mwtat neky egy Zendelbeol chinalt chatorna haytast, es azt Mongya Neky hogy Bonch ely ezt Innet [Kv; TJk III/2. 61]. *1598* Hogy az Scholaban az Colostrom feleol az chatorna haitast wyalag chinaltattúk Attúnk Ach Balintnak f — /20 [Kv; Szám. 7/XVI. 40].

csatornakút kb. kiöntő-vályús/csatornás kút; fîntînă cu jgheab; Brunnen mit kanalartigem Abfluß. *1600:* Hogy az chatorna kutot az Zeoleo hegybe chinaltak, attam segitsegwl d 12 [Kv; Szám. 9/IX. 30].

csatornás 1. kiöntő-ajakas; cu gură în formă de cioc; mit kanalartigem Ausguß verfertigt, ausgehöhlt. *1637/1639:* Harom sima egy egy Eiteles kannak, az kettej csatornas [Kv; RDL I. 111].

Szk: ~*ibrik. 1788:* Egy mosdo Hollitsi edény tálostol. Egy Hollitsi csatornás ibrik fejér. Nádméztarto fejér Hollitsi fedeles Iskatulya [TSb 47] ✱ ~ *kancsó. 1760:* Csatornás kancso 1 [Szentdemeter U; LLt] ✱ ~ *kanna. 1629:* Egy Cziatornas kanna [Kv; RDL I. 132] ✱ ~ *szájú. 1736* Apro Csatornás száju Zőld bokáj 14 | Bornak valo zöld tsatornás száju kantso 1 [Várhegy MT; CU XIII/1]. *1744:* Egy nagy ezűst (: mosdohoz valo :) munkás, fűles, és Csatornás száju két fontnyis Korso, vagj ibrik, Fenék hijjával, aranyos [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. *1816* Cserép Edények Csatornás száju kávés fazék 15 xr [Kv; Born. IV/31].

2. kiöntő-részes; cu gură de scurgere; mit kanalartigem Ausfluß verfertigt. **Szk:** ~ *teknő. 1679:* Szapullo ala valo, kerekded csatornas Tekenő nro 1. [Uzdisztpéter K; TL 62].

3. kb. kifolyó vályús; cu jgheab de scurgere; mit Ausflußrinne versehen. **Hn.** *1737/1753* A Csatarnás Kutnál (sz) [Sárvásár K; KHn 131—2]. *1749* Csatornás csorgó [Vice K; SzDMon. VII, 105]. *1779:* A Csatornás Csorgónál (sz) [Vice SzD; EHA]. *1864:* Csatornás Kut [Sárvásár K; KHn 134].

csatornúsan esőcsatornával készítetten; prevăzut cu jgheab de streaşină; mit Abflußrinne verfertigt. *1732* edgj Négy Szegre jo kő fundamentumon rakott ujj kő Epűlet jó ujj két Szarvàzatu az kőzepin csatornáson jó Sendelj fedél alatt [Kóród KK; Ks 12. I].

csatos csattal díszített/ékesített; ornat cu cataramă; mit Spange verziert. *1584:* Imez en Sogorom az esse leiek Balassj Gergelj fel nitotta ladamat Zepetemet es kj veot hyremnelkwl marhamban, es annak vthanna felesegem tablayan talalta megh az hwth vta(n), egy chatos eo volt, es az en ladambol veszet kj [Kv; TJk IV/1 197]. *1625* Wagyon egy ezűst maiczos cziattos boglaros aranyos parta eo, mely nyom mertek szerent m. 2 p. 21. mostani wdeoheoz kepest er f. 62/50 [Kv; RDL I. 126]. *1736:* (A hintón) az hámok szélyes bőrből, nagy csattasok voltanak [MetTr 367]. *1743:* Egy Jager Táska Ezüst Csattas pikkellyes [O. fenes K; JHbK XXIX/28]. *1753:* Szijas tsattas vegü Kender hevedert N 18 [Marossztkirály AF; Told. 18]. *1767* Ezüstös Kantár, Far-Matring, Szűgyellő, égy Pár Csézás Lora való Ezűst de meg aranyazott Tsattos-Bogláros Hámok [Kóród KK; Ks 21. XVIII. 78]. *1810:* Hat 3. csattos fejér gyűszű Rf 16 [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 11].

csattan 1. élesen csattanó hangot ad; a pocni; knallen. *1583:* Madlin Azzony Agoston Balinthne vallia az olchardi miklos Nag Artatlanűl az zegeny teolcherest meg vaga vgia(n) megh chattana a palos a feyen [Kv; TJk IV/1. 100]. *1585* Thekes Imreh vallia ... Az Iffiw ottan Kelemenre Jeowe es futamek chakannial es verny kezde hozza, Rutul zidais Neste lelek Curwanak Eozwe chompoliodanak es a' legenteól el veowek a' chakant. Az Utan nem tudok semmit sem latta(m), chak halla(m) az wtest hogy chattana [Kv; i.h. 472]. *1590:* Latam hogy leowe reaiok Hallom hogy az Kwthy Andras haza(n) az sendelie(n) cziattana az Goliobis egy seldely (!) be eset az hiwra [Szu; UszT]. *1631* Fileki .. hozza vaga, de en nem tudom uagtae megh uagj ne(m), de halla(m) hogj megh czattana [Mv; MvLt 290. 243b]. *1635:* ra futamek Debreczieni, es hallam hogy cziattana, de ne(m) tudo(m) ha az cziakannyane, avagy az fejen, de hirtelen banek vele [Mv; i.h. 291. 40a]. *1733:* az ajto még csattant mikor bé mént hozzája [Szentbenedek SzD; Ks 27. XVI].

Az 1583- és 1733-beli adalék a *megcsattan* alá is tartozhatik.

2. élesen, csattanásszerűen dörren; a tuna/detuna; (knallartig) donnern. *1724:* itt két nap éjjel nappal volt az nagy égi haboru, megis I(ste)n-n(e)k hálá az súlja eczczer sém jőtt erre, csattant edgy nehányat [Ap. 2 Apor Péter feleségéhez].

csattanás 1. csattanó hang; pocnitură; Knallen. *1568* Mikor wycey János vgy wtotte Janos deakot, Archul, hogy ky eset az swueg az feyebol es az chyattanasath Jol hallotta | latak az zoch Mate fiat hogy egy nagy kowel az kertbe hagitot, vg talalta penig az kouel a feyet az korchyolas fianak hogy az chyattanasat hallottak es nag Siualkodassal es Jaigatassal ment el onat | Estúe az kys Aytoth be tezwk vala Czyatanast hallank, es oda menenk, latok hogy ... az foldon fekzik vala es egy both vala kezebe, farkas penyg vachyo-

ralik vala es Igen neuet vala [Kv; TJk III/1. 193, 212, 223]. *1583:* amikoron ot wolnek az thwznel chak halla(m) az chattanast hog Iuhos Miklos wthe Semy Iacabot de nem lattam hatul kerewlteyę megh Vag eleybe me(n)t s vg' wteotte [Kv; TJk IV/1. 171]. *1590:* ewlewnk vala Istwan deakkal ketten hazam eleoth halluk az chattanast, azomba az zekeres legenjek kezdek egy mast kj vonnj az Zabo lenart kapuian [Kv; TJk V/1.1]. *1592 k.* Hogy az dolog esett uala az peresek keózt, hallam hogy czáttanas león, oda futama(m) tahagh le wtette az J az Actrix Jobbagiat [UszT]. *1594:* Szechy Marton vallia, ... En az chattanastis halla(m) hogj vaghak, kj Menek, oda futama(m), fel veom Az feoldreol. Nem zolhat vala elseoben eggietis [Kv; TJk V/1. 462]. *1597* hogy az Aiton ky lepik hall walamy chiattanast az haz taya(n) [Kv; TJk VI/1. 15]. *1603* vgy monda Darabos Balassal Faydossi Benedek eozue haborottak de ne(m) tudom my okkon, chiak hertelensegel halla(m) az chyattanast tehat vgh vagta ez az Faydossi Benedek Mind le fordult az Fwle az vallara [Kv; i.h. 666]. *1629:* az Giermek verese felöl szinte ugj val mint Varga Jánosne, mert ugia(n) megh hallok az haz eleiben az Czattanasat ki miat az Giermek igen sira [Mv; MvLt 290. 34a]. *1633:* Hallam eyel agia(m)ba, hogi mo(n)gia vala Somosdi Mihalj, meg ne vagi edes baratom Cziaszar Istua(n), azonba(n) cziattanast hallek, de en ne(m) tudom mellik vagta masikat [Mv; i.h. 134b].

2. kattanás; cămpănit; Schnappen. *1791:* az Pincze ajtonál retesz tsatonást halván, lassan oda menék, hát Látam hogy Filip Csukur a pinczébe bé megyen egy lapoval (!) [Sebeshely Sz; JHb 59].

3. (puska)dörrenés/dördülés; detunătură (de puşcă); Knall. *1843* hallok két csattanást a' falu vége felől, a' merre mentenek volt dudolva Farkas Sigáék kiknek minden dudolása elszünt a' csattanás után [Bágyon TA; KLev. 7].

csattantó kattanva záródó; care se închide cu zgomot; schnappend schließend. *1736* Nem vala akkor[a] annyi nyakban vető kard mint most, hanem ha annál nagyobb ember vala is, lódingot viselt, azon lefüggő elefántcsontból valo kis kerék palaczk, porozni való puskaporral teli annak csattantó fedele [MetTr 370. — [a]Értsd: a fej-i kor utolsó évtizedeiben]. *1813* egy ajtó ... Czigány Csinalta paraszt kilintsel és régi modi forditto nélkűlt való s alol csattanto simpla frantzia zárjával s kultsával [Koronka MT; Told. 18].

A 'csappantós, csapódó' jel-sel is számolhatni.

csat-tisztító kefe perie de curăţat cataramă; Spangenbürste. *1781* Csatt tisztito kefe egy [Mv; Told. 9a].

csattog zörög; a zăngăni; klirren. *1593:* Ilona Kouach Balint felesege vallia, Zememmel latta(m) Vincet es Kajtar Annat ejel fekwwen egy Agyba, Zablia vagyon vincenek az oldala(n), es a' gonozkodásba ereosse(n) chattog vala Az zablia az oldala(n), viratta fele eot orakor kele fel Vince melleol Kajtar Anna [Kv; TJk V/1. 423].

csattogás 1. csattogó zaj; pocnituradditional; Geklirre. *1600:* Molnar Janosne Kis Sophi azzony vallya ... az Zeoreos fogoly ember el vete az chiuprot be futamek az kapw keozze es vgy ragada dardanth (!) azonban az kapw keozeott vgj kezde gyakdosny es chyatogasis kezde lenny [Kv; TJk VI/1. 455]. *1632:* Az Uagdalkozast czattogast hallottam [Mv; MvLt 290. 67a]. *1671:* az A. irattya hogy potentiariuskodtak volna, holott az potentia fegyverek által, dorongok(na)k czattogásával szokott volna végb(en) menni [Kv; Tjk VIII/11. 138]. *1774:* jol halatam a Verekedő szemelyek botyoiknak Csottogássát [Nándorvallya H; EMLt]. *1778* hallok a' Fogadonál Larmát s botoknak csattogását [Egerbegy TA; JF].

2. mennydörgés; tunet; Donner. *1653* éjjel nagy eső, dörgés és villámlás volt: egykor csak kiáltani, nyegni kezd[a], azt tudták, hogy a csattogástól fél s azért jajgat, egykor hát meghal, és halva hozák haza [ETA I, 152 NSz. — [a]Vidombáki Szőcsi Mártonné]. *1725:* Meg vallom bizony szomorán ertem mej nagy felelemben voltatok az egi haburu (!) miatt Udvarheljszeken Betfalvanal oljan csattogas volt, soha oljat nem hallot [Ap. 2 Apor Péter feleségéhez].

csattogat 1. csattogtatva verdes; a izbi (cu zgomot) de ceva; öfters (knallend) an etw. (an)schlagen. *1583* Georg Balas ... vallia, hog be Jeowe az a' Nemes le wle az Ladara, Chattogattia vala Az Aztalhoz eg pallossat, Semmi zandeka Io Ne(m) vala Mert eg penz Arra bort sem Iút ot, hogy en chaplar lewe(n) a' pinczebe Menek borert, meg fel Ieowek hat Immar meg leót Az harch, es Sebes vala Az meg holt Benedek [Kv; TJk IV/1. 99].

2. csattogtatva lapogat; a plesni mereu uşor cu mîna; (knallend) schlagen. *1589:* hogi oth Jarnak volt az borozdaba dewyteotte volt le Matyas deak Azzoniomat Es az alfelit czattogatta [Dés; DLt 226].

csattogtat csattogtatva lapogat; a plesni mereu uşor; (knallend) schlagen. *1640:* Azt hallottam Gagyi Jánostól, hogy ez az Nagy Péterné, Nagy Istvánné s Molnár Istvánné Szentgyörgyön ittak ott megrészegedtek, felfogták az szeméremtesteket, csattogtatták, mondották egymásnak, hogy szebb az enyém ugyan aranyos [Mv; MvLt 291. 233a—51a átírásban!].

csattogzó-flastrom tapaszfajta; un fel de emplastru; Art Heilpflaster. *1853:* a' kedves kitsi Rozánk az utolso oráiba van ... még egy uj hely sintsen rajta ugy meg van rakva vizicatoral mustáros kovászal és tsattagzo-flastromal [Kv; Pk 6].

csatú csatos; cu cataramă; mit Spange. *1630:* Egy Dombos Cziattiu parta Eő, Ezwst maiczon Nro: 14 boglar nyom m. 1. p. 33 [Kv; RDL J

147]. *1655:* egy viselt domboru czattyu (!) Eöv M 1. p. 10 [Kv; i.h. 29]. *1810:* Egy tengejes csattu nadrág sziy Rf 2 [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 11].

csausz török (diplomáciai) futár; ceauş, curier turc; türkischer Briefbote, Kurier. *1550* dedi aurige Cuida(m) ad 4 equos, quia Waradinum vexit Thurca(m) Chauz fl 6. [Kv; Szám. 1/II. 7b]. *1585* 26 Octob: Az Tömöswary Bassa Czhyauzza Jòue Feyedelemhez Vrunk paranczhyola, hogy gazdalkoggyunk neky [Kv; i.h. 3/XXII. 67]. *1587* Juta Musztaffa Cziawsz estue fele Miert hogi vrunk Jszene vtanna hogi Egeresre vontasswk, Ebedet kellet nekie keszitenunk keolteottem rea kesz pe(n)szwl f. 1/96 [Kv; i.h. 3/XXX. 77—8]. *1588* 5 January Az feyedellem Kuchiat, hoztak volt az Chauzot. Azon etelekre Byro vram Paranchiolatyara Attam f. — d. 8 [Kv; i.h. 4/III. 3]. *1593* die 9 8bris Az melj chauz masod vtal Jowe ky az wendeg fogado haznal vala zallason gazdalkottam neky [Kv; i.h. XXI/5. 53]. *1613* Iutottunk bé Konstantinápolyba die 22 Maji; igen nagy pompával-tisztességgel vünek bé minket. Ő maga csausz pasa is és az mellett az császár mellett járó seregnek két fő agája jöttek ki előnkbe sok csauszokkal [BTN 67]. *1618:* Anno 1618 Az mit az Feiedelem elseö be Jöueteli utan költötem Ibraim Causnak attam negj meses pogaczat egiket d. 20 teszen . d. 80 [Kv; RDL I. 103]. *1625* Erkezwen Budarol Ibraim Cziavsz ... Attam ... neky ... Giortiat nro: 3 [Kv; Szám. 16/XXXIV. 33]. *1653:* Mondám Bali csausznak is ... hogy lássa: az ő szekere, cselédje és sátora hol vagyon, szálljunk ott [ETA I, 130 NSz]. *1669:* 21. Febr. jött egy csauz kajmekam levelével, de semmi derék dolog nem volt benne [AMN 146]. *1670* Adtam az Tömösvari Czauznak öt sing ueres Granat posztot [UtI]. — L. még BáthoryErdLev. 257, 271.

csauszmente török dolmányfajta; mintean de ceauş (un fel de dolman turcesc); türkische Mantelart. *1628* Egi kek skarlat roka mallal bellet òregh czauz mente kek seljembol czenalt hat gombok rajta [Bodola Haz; BLt 5 néhai Béldi Kelemen lelt.]. *1628/1635:* Egj ueres skarlat csauz mente, nestel bellet, az belseo felíben fejer baranj beor belles rajta, ueres seljemel elegitetet tizenket gombok rajta [uo.; i.h.]. *1656:* hagiom Petki Istvan Uram(na)k, Veres Scarlat Csiaus mentemett, nust labbal berlettet, es az Jausz (!) bör mentemett [Ádámos KK; Bál. 93].

csauszpasa török méltóságnév; ceauş-başa (nume de demnitar turcesc); türkischer Würdenträger. *1613:* Ő maga csausz pasa is és az mellett az császár mellet járó seregnek két fő agája jöttek ki előnkbe sok csauszokkal [BTN 67. — A teljesebb szöv. *csausz* al.]. *1668:* Az Csauz Passával valo szemben lételre ... alkolmatossagot keresvén ... kértem azon, hogy Nagod tekintetiert mutassa olly joakarattyat, jelenthessem megh az kajmekamnak halogatásnekűl ... holnap reggel kapura megyek s audentiat szerzek; az szerint keglmes vr(am) másnap reggel kapura menek, és Csauz Passa be menvén az kajmekamhoz audentiat szerze és maga ki jövén, be hiva az kajmekam elejben [Drinápoly; KJMiss.].

csáva bőrkikészítő lúgos lé; baiţ; Gerberbrühe, Beize. *1580* Az Zemet Biroknak vegeztek eo kegmek hogy vczanke(n)t el Iaryak az varast es kiàlchyak megh hogy se trebelt se egieb bwdós vndoksagot ky ne eosse(n) senki, se kapozta lewet se az barbelyok Az lwgot se az zochyek Az chyawat [Kv; TanJk V/3. 226b].

csávál csáválással kikészít; a băiţui; lohen, (ab)beizen. *1589* attam a' zwchnek chaualni a' haz szuksegere [Kv; Szám. 4. XI. 10]. *1646* Eot Roka mal, Czavalva [M.bükkös AF; KCsl 2]. *1690* A Szűcseknél lévő Báránj bűrek mellyek ki adattak csáválni ez szerint is summa facit no 140 [Fog.; UtI]. *1736* Koporsózáskor nyuzott, egy fekete két fejér bárány bőrőkőt béllésnek valokot, Csáválni vittek Kutyfalvára 8 [Mikefva KK; CU XIII/1. 175]. *1766* Atam Szőcs Mariánnok bőreket Csáválni [Gyeke K; Ks]. *1774* Tavally csáváltam az Uraság számára Bárány Bröket felesen | Egyszer mászor Csáváltam mind együt négy Nyestet égy Néhány Roka bőrökőt is égy Néhányat [Mocs K; KS Conscr. 151—2]. *1824:* Vitt el a Szőcsné csáválni édgy kutya ette fejér Notyin bőrt [M.köblös SzD; RLt].

csáválatlan kikészítetlen; nebăiţuit; ungebeizt. *1632* Also Porumbaki Uduar ház ... Cziaualatla(n) barani beőr N 16. Cziualatla(n) Juh beőr N 16 | Cziaualatlan Juh Beőr N 16 Cziaualatlan Lo beőr N 2. Egj eőregh Czuaualatla(n) bial beőr N 1. Az idej czaualatlan boriu beőr N 1 [A.porumbák F; UC 14/38. 178, 185]. *1647* Vagjon Tavalj baranj bőr czavalatlan nro 18 [Marosillye H; VLt 55/5415]. *1660:* Ket csaualatlan berbecz beòr [Lázárfva Cs; LLt Fasc. 117]. *1669* Csavalatlan Juh es Berbecs börök No 322 .. Csávált bárány bőrök No 29 [Fog.; UtI]. *1679* moly vesztegette csavalatlan borzbör nro 3. Czavalatlan Fiok medve bőr nro .1. Czavalatlan fejér bárány bőr nro 16 [Uzdisztpéter K; TL 11]. *1685:* Csavalatlan Eöreg Juh. Tavali Barany bőr es Kecske ollo Bőrek [Radnót MT; UtI]. *1689* Gálfalvára küldött Bellesnek és Ködmönnek valo csávált bőrtis nro 13 . Aláb valo csavált juh bőr no 2. Semmire kellő csáválatla(n) juh b(őr) no 1 [Bucsum F; MvRK]. *1720:* Csáválatlan Bárány bőr nrő 6 [Szurduk SzD; JHbK 12]. *1728:* az Pintzében vagyon Tsávalatlon Ketske bőr 4 Berbets bőr Tsavalatlon numero 1 [Ludvég K; Told. 29/19]. *1734:* az gabonás ház héjján csáválatlan kecske ollo bőr no 5. [Datk NK; JHbB D. 1]. *1836:* Hat csáválatlan Juh Bűrek és edgy Irhának való, hat Csávált Bőr [MNy XXXVIII, 55].

csáváló-kád cadă de băiţuit; Beizbottich. *1724:* Egy csáváló kád [Koronka MT; Told. 29. 12].

csávált kikészített; băiţuit; gebeizt. *1647:* Czavalt Gido bőr nro 6. Czavalt Baranj bőr nro 2 [Marosillye H; VLt 55/5415]. *1652:* Csavált hasi bőrők rosszasok [Görgény MT; Törzs]. *1669:* Csavalt Medve bórók No 5 | Csávált bárány bőrők No 29 [Fog.; UtI]. *1677:* Csavalatlan Ju holt borei Csavalt bőrök nro 5. [A.komána F; UtI]. *1679* Csavalt fejér Juh és bárány bőr nro. 22 [Uzdisztpéter K; TL 11]. *1685 e.* (A ház héján) vad(nak) Darabban ki keszitet lo bőr Nrő 2 ... Csavalt fejer barany bőr Nro 10. Jrha Nro 1 [Borberek AF; MvRK Urb. 26—7]. *1687:* tsávált baranj bőr nro 11 [Kál MT; Berz. 2. 41/95]. *1689* Gálfalvára küldött Bellesnek és Kődmönnek valo csávált bőrtis nro 13 ... Aláb valo csavált juh bőr no 2 [Bucsum F; NvRK]. *1692:* Csavált bilind borju bőr 2 [Szárhegy Cs; LLt]. *1699:* Öreg őkőr bőr készületlen nro 3 ... Csávált hitván njul bőrők nro 5. Csávált kécské ollò bőr Nro 1 [O.csesztve AF; LLt]. *1704:* Hat őregh tsávált roka beorők [Kv; Pk 6]. *1752:* Három tsávált Roka bőr [Szászvessződ NK; JHb XXIII. 27]. *1799* égy kissebb Csávált Bárány Bőr . . Egy kordovány [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. *1836* Hét csáválatlan Juh Bőrek és edgy Irhának való, hat Csávált Bőr [MNy XXXVIII, 55]. — L. még HSzj *bárány-bőr* al.

csáváltatás bőrkikészíttetés; băiţuire; Beizung. *1688:* Egy sinkai Szőcs(ne)k fizetett valami bélles(ne)k valo juh bőrők csáváltatásáért f —//46 [Bucsum F; MvRK].

csavar (fejet) csóvál; a clătina din cap; (Kopf) schütteln. *1583:* Ilona, Zamoskeozy Peter leania vallia ... Gergel kowachne zidot engemet mondwa(n), valliad Neste kwrwa mert bizony megh eollek othon ha Ne(m) vallal, vegre feltembe mondek, No vg vagion Azzoniom A mint mondod De Antal vram[a] chak feowel chawara, mert sok ez eleót valo wdeoteól fogwa firtatot rea mywel hogy Nalla lakta(m) es kenyeret seottem [Kv; TJk IV/1. 147—8. — [a]A bíró: Ferenczi Antal].

csavargás 1. kanyargás, kanyargó/tekervényes folyás; şerpuire; Windung, Schlängeln. *1811 k.:* szántó volt, de az Deberke tsavargása mián az után meg gyepesedet [Dés; DLt].

2. csűrés-csavarás; subterfugiu; Deutelei. *1845:* Háládatlanabb becsületes Hitelezőjét minden némű csavargásakkal, törvényellenes mesterséges fogásokkal annyira hurcolni, vexálni, kijáczodni és megkárositani-tőrekvő adost, milyen adosom M. Pásztohi Ferencz ur, képzelni se lehet [Bet. 1].

csavargat 1. tekerget; a suci/învărti; öfters herumdrehen. *1614:* Varady Szeöczy Gergelynek zayabol hallottam hogy bezellette, Egykor Vinczen Imrephinenek egy Kis Subayat fercele(m) vala Egy eördeöngeös Azzony vala ott es kezkeneöt Czyaüargat vala az kezeben [Medgyes; VLt 53/5267].

2. *~ják egymást* (birkózva) tekergetőznek; a se răsuci; ringend sich herumdrehen. *1644:* az botot megh fogak kezeben, hogi el vegjek teöle amaz sem erezte, hanem hogi csavargatak egi mast, Csiszar Peter el szalaszta az botot s ugi esek el [Mv; MvLt 291. 422a].

csavargó I. *mn* 1. kószáló; vagabond; herumschweifend/streichend. *1633* az el mult napokban Marosan Pettert mideön vratlan Czavargo ember volt imar sok ideötöl egi nehany esztendeöteöl foghua [BSz; Ks 41]. *1638* edes io akaro Uram en nem felelhetek feleöle, mert most sok gonosz czavargo emberek vadnak igen foztogatiak az embert [Mv; MvLt 291. 159a]. *1683* az szolgalo rendek fegyverbe(n) jo vigyázásb(an) legyenek, léczego (!), csavargo pogánt látnak megh fogiák chám eleib(e) vigyék [Prázsmár Br; KJMiss.].

2. kanyargó, tekervényes; şerpuitor; schlängelnd. *1830:* a' patak csavargó folyásán eszak felé felmenve a' patak fejéhez [Hidvég Hsz; EHA].

3. csűri-csavari, facsaratos; sucit; verdreht, verschroben. *1618* Mikor ez ellen is sokat raciocinála Kamuti uram ..., nagy kedvetlenül két uttal is mondá a pasa, hogy: Ezféle heába csavargó, szovat[a] hadj békét, szólj ezzel, ha szólasz, adod-é meg Jenőt[b] vagy nem? [BTN 92. — [a]Nem elírás v. sajtóhiba *szóval* h.? [b]Erdély délnyugati végvárát].

II. *fn* kóborló; vagabond; Landstreicher. *1614:* Bartos Leorincz budoso, czavargo [Agyagfva U; UszLt VI/56]. *1711:* Valahun pedig afféle kóborlók, prédálók vagy fosztogatók és csak lézengők vagy csvargók hallatnak is passus nélkül, megfogják [SzO VII, 174 gub.].

csavarog 1. kószál; a hoinări/vagabonda; herumschweifen/streichen, sich herumtreiben. *1623:* azt tudom hogj Bozo Mihalj s Miklos Marton megh loptak uala az Beczj Imreh Tauat, Beczj Imreh vram fel akara akaztattnj Bozo Mihalt Beczj Palne ualta megh ugj Emlekeze(m) hogj cum flor. 18 s az szabadsagigh Beczj Palnet szolgala, az vtan czjak czjauarogh uala egj feleys mas feleys [Szentmárton Cs; BLt 3]. *1632:* Tudom hogy Kayczya Mihali az hadi Expeditio elöt Lazar Istuannehaz io akarattia zerentt köte magatt: mind oda zolgala cziauarga megh az Attia eltibenis az uttan ot megh vna Beldi Kellemenhez ada magat [Kozmás Cs; i.h.]. *1634:* Egi galgoci mihali neveó Zolgaia ... valla, hogi Eó ... ket leanial zeókeót volna El hwteos felesegett Es giermekett Elhagivan imitt amott Cziavaroghvan ment ... babocra doboka varmegieben [Noszoly SzD; Ks 42. F]. *1640:* Azt az leánt is láttam hogy ennünk hozott — ... Csakhamar osztán elküldé Szőcs Mihály. Azután hol csavargott az leány, én nem tudom [Mv; MvLt 290. 236b átírásban!]. *1644:* egi pal giörgi neueö nemes ember ... czak ugi czauarog ala s fel, igen sok iniuriakot szenuetem miata [Szamosfva K; JHbK XLV/29]. *1736:*

az adjacens Falukba mondatik Corifaeussok vagj előttők járojok is csavaragni [Nsz; DLt].

2. szétkígyózik/terjedez; a se întinde şerpuind; schlängelnd sich verbreiten. *1817* a Lang a földönnis tsavargatt a szörnyü Nagy Szél miatt [Torda; KvAKt Mss 363].

csavaros *átv* tekervényes, tekerületes; strîmb; durchtrieben, verschroben. *1835:* Császár Sámueltől Horgos és Csafaros[a] Hurkáju embernek szidalmazni hallottam [Sszgy; HSzjP]. — [a]E hangalakra l. MTsz *csavar* al.].

csávási ló ? vmelyik Csávás községből való lófajta; cal din Csávás/Ceuaş; Pferd aus Csávás. *XVIII. sz. eleje* A Ménlő körül ... ezeket kel observálni ă Diszno szemü Lo igen rút, de ă Bika Szemü lő Szép: az melly Lónak borzos füle vagyon rut, az nagy fülü is alkalmatlan, az rővid husos fülü Szántani való mint ă Csávási, Sibreki Lovak; [JHb 17/10 lótartási ut.].

cseber, csöbör 1. dézsa; ciubăr; Bottich. *1571* ele zamlalhatatlan rajtok valo ado es birsag zedes es zantalan sok zolgaltatas vadazzasok madarazasok halasasok es azoknak mezze feolden az vadaknak Moldowa hatararol hatakon valo hwzassok vonassok ky hozasok es elewen halaknak csebrekben Cikbol Gyrgiobol hatokon az nagy hawas altal elewenen ky hozasok [SzO II, 329. 30 a székelység panasza az ogy-hez]. *1573:* Josa Molnar Azt vallia hogi ... Eomaga leh wl enny, esmet ky tekint latya hat az azzony Bwzaiat fely teolty kyt eleokeotebel kyt zakbol ne(m) az ceberbeol [Kv; TJk III/3, 213]. *1574:* Katalin Thakach Andrasne Azt vallia hogi ... latta ázt hogi az gywmeolch es zeleo Ereskor Mindennap estwe Eot horakor ely Ment es cheberrel zatiorral Tely zeolet gywmeolcet hozot valahonnat [uo.; i.h. 362b]. *1581:* Veottem egy Chyeobreot p(ro) d. 5 | vottem az Malomba egy Chyobrot d. 5. Egyh chyobret meg kotottem atta(m) kadarnak d. 1 [Kv; Szám. 3/III. 5]. *1582:* weottem harom chyebret d. 16. harom legelt mert az tawaly meg wezet d. 18 [Kv; i.h. 3/V. 20]. *1583:* veottem ket Chyeobrot malomba d 10 [Kv; i.h. 3/XII. 4]. *1583/1584:* Zylagy Imreh az Chebreotth hozza vala [Újfalu K; Ks 42. B. 9]. *1584:* Grusz peter vallia Az en fiamnak Istwannak, Nagiot dagat vala a feie Mint egy cheber [Kv; TJk IV/1. 280]. *1585* Veottem az malomba Harom Cheobret p(ro) f — d. 15 [Kv; Szám. 3/XXI. 3]. *1587:* veottem 4 chyeobrot az Malomhoz f. — d 16 [Kv; i.h. 3/XXXIII. 4]. | Harom chyeber egy Roz leghel f 1 d 50 [Kv; KvLt Inv. I/2. 4]. *1588* Az Kadarnak ky az feredeo hazhoz valo Kadakat meg Abronchiozta, es Chyebreket chynalt attam neky f. 1 d. 60 [Kv; Szám. 4/I. 33]. *1589:* Harom Chyeobrot 5 legelt 6 fatalat es egy Koe Sott veottem f. — d. 64 | Ezen kuólis chinaltatta(m) 4 vy altalagot, óreg bochkakat legyelyeket es óreg chebreket [Kv; i.h. 4/VI. 30, 4/XI. 39]. *1590:* 18 Nouemb: fyzettem Kadar Jacabnak, Zamúetes zerint, Kadakat Chinalt harmat es Chyobroket koteott es Chinalt wy Cheobreokot az feredeohaazhoz. attam f. 4. d. 7 [Kv; i.h. 4/XXI. 39]. *1591* Chiebrek Aprostol VI. Vay kepwllèo 1 Saitar III [Kv; Aggm. A. 53]. *1592:* Veóttem Kádar Antaltol, ket Nagi eöregh chiebret az konihara f 0 d 24 veöttem 4 kis chiebret f 0 d 20 [Kv; Szám. 5/XIV. 130]. *1593:* 2 Czebret aprot f — d 10 [Kv; i.h. 5/XXI. 35]. *1594:* Az Kraznai Maior haznal ... Chjeöbeör wagjon No. 1 [Kraszna Sz; UC 78/7. 20]. *1595* Waiat vöttem igyen.. eitelen 's fel eitelenkent és fertalyonkent fazekokban osztúa ..., mert most Czöbrekben oly herttelen nem talalnj [Kv; Szám. 6/XVIIa ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1611:* Fa zerzam Jútot Ferkeo Zamara ... Hordokbol, kadbol czieöbeörbeöl, Liú es Bodbol [Kv; RDL I. 88]. *1614:* Vagio(n) negi cheber, Egi feniw veka [Kv; i.h. 95]. *1615:* Valamj chyeöbrek egik iob az masiknal egiwt f. — d. 25 [Kv; i.h. 97 Junck András kézir.]. *1622:* Valamj hituan chyöberböl iutot Istoknak f — d. 50 [Kv; i.h. 119]. *1627* Altalagok, Kadak, Boczika, Cziebrek, mind Egiwt f. 5 d [Kv; i.h. 133]. *1628* Ittem Egi Boczika tt f — d. 35. Egy Lyu, Borito, Czieber Es Egieb dib, dab aestimaltuk tt f 1 d 25 [Kv; i.h. 139]. *1647:* Miuel az fa szerszamnak (!) vgj mint kádak Hordok(na)k cziebrek(ne)k az eö nemek szerint igen romlando marhák, annakokajert az Kysz (!) anna reszit penzre tuduan, iutot az eo reszire p(er) estimationem f. 8 [Kv; i.h. 134]. *1658:* vagyon egy kád két tsebervel [Albis Hsz; HSzjP]. *1677:* Csőbrek vannak no 12 [A.komána F; UtI]. *1681:* Fejervarra ... Egy Csoberben Liktáro(m), masban két Csöbörben Talok [UtI] | Két Csöbörben Talok [UtI] | Az Havasrul fával élő kőzel valo Falubeliek, Talakkal, Tanyerokkal Csebrekkel egyeb féle fa edenyel Tartoznak, ollyakkal minemüveket ök azo(n) havas faibol szoktak csinalni [VhU 56]. *1683:* Egy kosar fige ... Egy Cseberb(en) Malosa szölö [UtI]. *1692:* Vagyon ezen Sütö házban Öregh Dagasztó Tekenö nro 3. Dagasztó Láb nro 3. Csöbör nro 1 | Aprőb szerü Csöbör no. 16 [Mezőbodon TA; BK 2, 13]. *1697:* Miért nem oltyátok azt az Tüzett ... kapjatok Csebret s olcsátok [Szamosfva K; Ks 90]. *1736:* Reggel ezért az udvariak csebrekkel, kártyákkal reá mentek az leányokra, ottan olyan öntözés volt, hogy bokáig járhattál volna vízben [MetTr 359]. *1836:* edgy tseberbe két véka sárga Hoszszu Krumpli [Borsa K; MNy XXXVIII, 55]. *1840:* A Kolos Monostori Pappiros Malomnak ... Inventariuma ... Furo 1 Séjtár és Csöbör 6 [Km; KmULev. 2].

Szk: ~*be hágó* hátulsó lábát lépéskor felkapkodó. *1804* Egy fekete vén Kantza a' jobb hátulsó lábával cseberbe hágó[a] [DLt nyomt. — [a]Lóra von.] ✱ *apró* ~. *1589:* Ket Eoregh cheber. Hat Apro cheb(e)r [Kv; KvLt Vegyes I/2. 41] ✱ *bor alá való* ~. *1819:* bor alá valo Czeber [Baca SzD; TSb 6].*borhűtő* ~. *1696* az Urfi Kis Bor Hütö Csebre (Bethlen SzD; BK]. *1736:* Bor hűttő hosszuko cseber nro 3 [Mikefva KK; CU

XIII/1. 163]. — L. még *borhűtő* I. al. ✱ *borsómosó* ~. *1745:* Öblegető tekenő nrő 1. Bél mosó tekenő nro 2 ... Borso mosó tseber nro 1 [Marossztkirály AF; Told. 18] ✱ *búzahordó* ~. *1591:* A Malomban vagion Buza hordo cheber [Kv; Aggm. A. 53] ✱ *búzamosó* ~. *1829:* A Malomba találtatnak különbféle Requisitumok ... buza moso tseber 1 [Km; KmULev. 2] ✱ *csős* ~. *1597* hogy az chebrek kibol az scholaba(n) az gyermekek iznak elteortek volt, Jsmegh affele cheos chebret chynaltatúnk 2 p(er) f — d 40 [Kv; Szám. 7/III. 33]. *1680:* egy Egetbor főző Üst Sisakjaval es csős csebrevel edgyüt [A.porumbák F; ÁLt Inv. 3]. *1732* találtunk ... egy katlanban, edgy három vedres égettbor főző üstet csős cseberrel edgjűtt [Kóród KK; Ks 12. I]. *1840:* Pálinka főző üst sisakjával, Csös Csebrivel R. frt. 4 [Várhegy MT; TLt Közig. ir. 1042. — L. még *csős* al. több adalékot] ✱ *esztenához való* ~. *1766:* 2: nagy Isztinához valo Cseber Dr 60 [Mezőcsán TA; Ks 26] ✱ *félkéz* ~ egyfogantyús dézsácska. *1706:* Fá eszközökből vit el ... negy fel kéz csőbrőt [Pf]. *1738:* Fel kéz Csőber 4 [Papolc Hsz; Ap. 2] ✱ *főn hordani való* ~. *1647:* Ket Uy, s ket ö feőn hordani valo czeber [Marosillye H; VLt 55/5415] ✱ *gyermekferesztő* ~. *1589:* Egy gyermek ferezteo cheber [Kv; KvLt Vegyes I/2. 41] ✱ *jeges* ~. *1736:* bort nem ivutt Teleki Mihály[a], hanem csak vizet, azt tisztán megfőzték, azután meghütötték jeges cseberben, úgy töltötték kicsiny fa kártyában, azt adták be innya [MetTr 327. — [a]Az erdélyi kancellár] ✱ *kisded* ~. *1586:* egi kisded Cziebpret (!) attam —/6 [Kv; Szám. 3/XXIV. 25] ✱ *lóitató* ~. *1651:* Egj lo itato csieber f — d 20 [Kv; RDL I. 28]. *1679* Ló itato cseber, rudastol nro 1 [Uzdisztpéter K; TL 87]. *1687* 1 lo itato tsőbör [Kál MT; Berz. 41/95. 2] ✱ *nagy* ~. *1706:* Fa eszközökből vit el ... harom nagy csőbröt [Pf]. *1753:* ketten hordo Nagy Cseber [Beresztelke MT; Told. 19]. *1774:* akkoron hogy a Borok meg forrottak tudom hogy égy Hordobol vétetett ki két nagy Cseberrel mellyekben lehetett kőnnyen 9 veder a mellyelis az uj Borokat meg töltöttük [Mocs K; KS. Conscr.] ✱ *öreg* ~ nagy dézsa. *1585:* Mezet attam emmaga(m) hozza 5 Eöreg czhyeberrel 4 vedressel tuttam az mezet d. 75 [Kv; Szám. 3/XXII. 74]. *1586:* Czinaltatot ... harom eoreg Cziebret kiert atta(m) —/65 [Kv; Szám. 3/XXIV 25]. *1589:* Ket Eoregh cheber [Kv; KvLt Inv. I/2. 41]. *1638:* Fa szerszámbul Egy Boczikábul es Egi Eöregh czieberbwl ... tartozik Anna aszzonnak es Istoknak f. — d. 38 [Kv; RDL I. 114]. *1656:* Lo itato Tőlgy fa Öregh Czeber Nro. 3. [Mk Inv. 5]. *1687:* 2 öregh tsőbör, 3 Aprob, 1 lo itato tsőbör [Kál MT; Berz. 41/95. 2]. *1690:* Örögh cseber nro 3 [BK 4]. *1738:* Az Fa Edények száma ... Verécses Kád No 4 őreg Csőber 4 [Papolc Hsz; Ap. 2 Jeszenszki Pál Apor Péternéhez] ✱ *rongyhordó* ~. *1840* A' Kolos Monostori Pappiros Malomnak Inventariuma ... Szedö szek 1 ... Tört rongy hordo cseber 1 [Km; KmULev. 2] ✱ *rudas* ~. *1732:* Találtunk ... rudas csebret [Kv; Ks 40. XXVIIIc]. *1744:* Rudas Csöbör 3 Kisded Cseber 3 [Ádámos KK; JHbK XXVIII/11].

2. űrmérték; măsură de capacitate; Hohlmaß. *1594:* Borbol penigh dezmat es kilenczedet attanak az az eöt chjeberbeöl egj chjebret [Bagos Sz; UC 113/5. 16]. *1601* Chinaltattam Kadar Bartostol (!), egy Chebret, egy merczet, egy Negyedet ... d. 46 [Kv; Szám. 9/XV. 36]. *1606:* Alma be Jöueteli. Ez Eztendeöben iöt be az zegeniek giwmeölczös kerteböl, alma nyerssen, mely most is ielen uagion husz czieberrel [Kv; i.h. 12a/I. 11]. *1782:* Mlgs Groff Torotzkai Sigmond ur ö Nganak egy Tisztye Tkts Praefectus Dési Sigmond ur ö kglme az Malmokban most recenter az vámokot meg nevelte, az vékát vagy Csebret meg kissebbitette és midön az ollyan Lovatlan helyböl ki nem mozdulhato Özvegyek és más nyomorult Szegények meg vásárolhatnak egy vagy két véka Gabonát, siro szemmel kelletik nézniek, melly nagy héjjanosságot tésznek benne a' szőrnyű nagy vámlásakkal [Torockó; Thor. XX/4].

3. (vhány) dézsányi/dézsára való; de un ciubăr; einige Bottich (groß/voll). *1582:* Eppel ianosnettul eg Cheber Teoreott Sotth weottem f.—d. 10 [Kv; Szám. 3/VIII. 51]. *1587:* veottem 1 Chieber almat d. 10 veottem Lemonjatt p(ro) f 1 d. — [Kv; i.h. 3/XXVI. 70]. *1595:* 26. Juny keresemre Baczj Tamasne Azzonyom is küldet, apró veres Almat. 1 Czöberrel de ... egy süveggel, meg ne(m) marada benne | vöttem 1 Czöber vaiat p(er) f 1 d 16 | 4. Jüly vöttem 1 Czöber oh Almat d 16 [Kv; i.h. 6/XVIIa. 199, 204—5 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1630:* Cziapi Istuannal penigh enis egi czeber viszet segitek be vinni [Mv; MvLt 290. 97b]. *1656:* Zavoini (!) Tamas mihaly arult egy Hordo Solymosi bort ki Cub. (!) szinbor Cub 4. Icze 5. sepreje 1 Czieber Kanta 4 [UtI]. *1668:* Kezdettünk ki egy negyven harom uedres hordo bort ... ennek uolt sepreye harom czeber mely teszen Cupat 48 [Kv; SzCjK]. *1742:* Koztáné Czeber vizeket tartot az pitvarban [Kincsi KK; JHb XXVIII/6]. *1770:* it az mustnak Csebre tiz forinton indult az melj tizenhat vedret teszen az falukon 8 forinton tartyak Csebrit az ala valo boroknak [Somlyó Sz; Borb. Szatmári János lev.]. *1837:* 20 Cseber porondos mész ... 2 1/2 Cseber fejér mész [Kv; Pk 4].

4. ~*rel* dézsaszámra; cu ciubere; bottichweise. *1640:* az iobbik borat czióbörrel hordotta [Becski lev.].

cseberabrosz ? kb. szapuló-lepedő; leşier; Laugbottichtuch. *1849* Egy fiokba égy cseléd lepedő — egy tseber abrosz [Somkerék SzD; Ks 73. 55].

csebercsináló I. *mn* csebres, cseber/dézsakészítő; ciubărar; zubermachend, Zuber—. *1767/1781:* Togyer Stéfántis ismértem, Cseber csinálo mester ember vala, hasas, kövér, piross [Kisfenes TA; JHbK LII/4. 106].

II. *fn* csebres, cseber/dézsakészítő; ciubărar; Böttcher. *1637:* Iuczon Kuka Iun: ... Kadar:

Czeber czinalo. Many Kuka Kadar: Czeber czinalo. Nyugutz Muntanul .. Kadar: Czeber czinalo [Lésza F; UC 14/42. 119].

cseberfedél dézsafedél; capac pentru ciubăr; Zuberdeckel. *1849:* Egy rosz Cseber fedél [Somkerék SzD; Ks 73. 55].

cseberfenék dézsafenék; fund de ciubăr; Zuberboden. *1788* Vasas feredö kád fedelestöl, égy feneketlen Liu, és égy Cseber fenék [Mv; TSb 47].

cseberke 1. csebrecske, dézsácska; ciubăraş, ciubăr mic; Zuberchen. *1756* Egj tsöjü Lombikhoz valo kis Cseberke réz tsö egj benne [Somkerék SzD; Ks gr. Bethlen Imre lelt.]. *1836:* egy Cseberke lépes mézzel [M. péterlaka MT; TGsz 18].
Szk: *borhűtő ~. 1736* Bor hűttő Cseberke [Várhegy MT; CU].
2. (vhány) dézsácskányi; de (un) ciubăraş; (einige) Zuberchen (groß/voll). *1595:* 5 Jüly ... vöttem 1 Czöber oh Almat ... d 16 .. 7. Jüly ... 1. Czöberkeúel p(er) d 8 | 13 Jüly Wistai Nagy Istúán hozot. 1. Czeberke raakot ... d 29 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 199, 200 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

cseberkötés cseber/dézsaabroncsozás; cercuirea ciubărului; Zuberbinden. *1594:* 9 Juny Kadar Janosnak az feoreodeo hazhoz, kaad es czeber keotesteol: harom Abroncztol Egi penzt, karaczon Napiatol foghua ... fizettem f 2/79 [Kv; Szám. 6/VI. 18]. *1595:* Kadar Jakabnak az feredöhazhoz valo müeltetese : feredö kad, kötes, fenek czinalas es Czöber köttes ... f 1 d 77 [Kv; i.h. 6/XVIa. 252 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1825:* tseber kötés 20 xr [Kv; Pk 5].

cseberkötözés cseber/dézsaabroncsozás; cercuirea ciubărului; Zuberbinden. *1590:* Chyeber keoteozestol attunk f. — d. 4 [Kv; Szám. 4/XIV. 10—4].

csebernyenyárlói a Csebernyenyárló (Sz) tn *-i* képzős alakja; din Csebernyenyárló/Chichişa; mit *-i* Ableitungssuffix versehene Form des ON Csebernyenyárló: Csebernyenyárlóer. *1587/1721* a darab Föld ki felöl Vagyon a Viszsza Vonás, Csebernye Nyarlai* Föld [Kékesnyárló Sz; Ks 15. XLVII. 21. — *Valószínűleg azonos A.kékesnyárló (Sz) településsel].

csebernyi (vhány) cseberre/dézsára való; de un ciubăr; einige Zuber (groß/voll). *1603:* Tott Martonne Ersebet azzonj vallia az halazok attak â malomba egy egy cheberny halat [Kv; TJk VI/1. 641]. *1666:* ket Cseberni kölest vittunk el [Marossztgyörgy MT; Bál. 55].

cseberrúd dézsarúd; băţ/rudă pentru transportat ciubăr; Zuberstange. *1568:* latta o kegyelme hogy cheber rud zabasmal (!) faual miuel [Kv; TJk III/1. 143]. *1630:* ugy wte eggyk az szolgak keozzul egy csyeber ruddal, hogy mingyart el esek kukura Tamas [Ceged*; Wass. — *Később: Mezőceked TA]. *1794:* egy cseber rudot kapott a' kapun által szurkált Barátosi Josef uramhoz [Dés; DLt]. *1799* Ezen elromlott cseber rudatt pedig minden bizonnyal esmérem, hogy Demeter Pálni való volt az én Fiam vitte bé Kováts Istvánnéni azon el romlott cseber rudat [Kézdialmás Hsz; Bogáts 5].

csebrecske 1. dézsácska; ciubăraş; Zuberchen. *1652* egy hosszu szabásu Jégnek valo Csebrecske [Görgény MT; EMLt]. *1694:* Va(gyo)n ebb(en) az Pinczeben ... egj Czap ala valo Csebrecske, vagjon mas rendbeli jo viznek valo Cseberis harom [Kővár; JHb]. *1732:* találtunk két csebrecskét [Kóród KK; Ks 12. I.]. *1742:* Négj Csebretske, öt Désa [Pókafva AF; JHb XXV/58]. *1756:* Kisded csebrecske 4 [Déva; Ks 92. I. 32]. *1776* ezen Pinczében vagyon ... két csebrecske Cir. egy egy vedresek [Mezőméhes TA; Wass]. *1804:* Csebretske [Hosszútelke AF; Kath.].
Szk: *csős ~. 1778:* Más-fél vedres Csős Csebrecske [Csapó KK; Berz. 4. C. 18] ✱ *kétfülű ~. 1747:* ket fülü Czebrecske [Aranykút K; Ks 73. 55].
2. vhány dézsácskányi/dézsácskára való; de un ciubăras; einige Bottich (groß/voll). *1669:* Egj czebreczke ablaknak valo üvegh Tanjer [Királyfva KK; Ks 67. 46. 24a].
3. *Lvel* (vhány) dézsácskányi/dézsácskára való; pentru (un) ciubăr; für einige Zuberchen. *1747:* adatott *... az Béreseknek is ... fél tsebretskével [Borsa K; Told. 3. — *Ti. barackot].

csebres I. *mn* (vhány) dézsa űrtartalmú; de o capacitate de ciubere; einige Zuber (groß). *1677:* egy Csebres Liu [Dés; Borb.]. *1708:* egj öreg jo serfőző üst circiter 6 öreg csebres [HSzj *sörfőző-üst* al.]. *1738:* Az Fa Edények száma ... 4 Seres Atalog két két Csöbres Merő 4 [Papolc Hsz; Ap. 2].
II. *fn* cseber/dézsaárus; vînzător de ciubere; Zuberhändler. *1851:* Széna és Szén piatz ugy a csebresek a' Veres kutnál [Dés; EHA].

csecs, csics 1. (női) emlő; sîn, ţîţă; weibliche Brust, Zitze. *1584:* az leany veztegh wl vala, Ferkel Miklos melle le haitotta vala magat, De az leannak az cheche kwn vala es parta se(m) vala feyebe [Kv; TJk IV/1. 226]. *1597* monda Chizar Peterne, nem tuttok zep dolgot az gonoz ember Veres Pal megh hasasitotta az zolgaloiat, ... mert az leant hozza(m) hiwatta(m) mezitele(n) vetkeztete(m) minden testet megh tapogatta(m) az chechibeol teyet feitem, az leany sem tagatta hane(m) megh vallotta hogi az vra dolga [Kv; TJk VI/1. 71]. *1629:* az katona az eöleben veszi aniamat ... s az agyra viszi s ugy jaczodnak egj massal czecit miét megh szopta teiet markaba fejte s megh ita az katona [Mv; MvLt 290. 152b]. *1630:* Az szolgalomtol hallotta(m) hogj eczer latta volt hogi szeoke Peter az falnak tamasztotta

volt es az Czeczit ki vonua(n) ugj cziokolta de egieb gonossagot hozza nem mondotta hogj latot volna [Mv; i.h. 193b]. *1634:* lattam az Borbely legent, ... hogy az Leany czieczyhez kapa, kire monda az leany. no ne kapdos en hozzam hane(m) las dolgodhoz [Mv; i.h. 291. 32a]. *1638:* kinalta(m) czeczel a Giermeket | hallam azt Cetri (!) Andrasnetol, hogi az Piaczrol megiunk uala, hogi mongia vala az Meniczkenek, nem vontak azert az en czeczemet, hogy megh lóczióggettenek uolna mint te neked az bastianal | hallade te rosz az en Czeczemet nem locziogettek megh mint az tiedet az kofal mellet [Mv; i.h. 121b, 161a]. *1639* Az mikor az en Ura(m) Szigjarto Gergei eözue haborodot volt az Eoregh Aszonnial . . feniegeteödeöt az az eoregh Aszony, hat czak hamar megh vesze Aszoniomnak az Czeczi s ugia(n) kys rothadot vala megh en nekemis igen megh dagadozot vala az ujom hogy azt tuttak hogi ugja(n) elszakad [Mv; i.h. 204a]. *1640:* ennek az leánynak az csecse s az fara s az kunája egyszersmind nő [Mv; i.h. 236b átírásban !]. *1694:* Lattak Balog Mihalynak az szolgaloval Czokolodasit, a' Szolgalo orczajan cseczin harapasat, sót nyilva(n) aztis tudgyak, hogy ne(m) más hane(m) B. Mih(ály) czinalta az gyermeket lator szolgalojanak [SzJk 286]. *1732:* monta volna az Actrix a Malomba a sákhoz támasztatták, a Molnár legény a bunda alá takarta, csokolta, csicsét kihuzta, hozzá járt éget borozta [Kv; TJk XV/9. 72]. *1736:* Nem árulták akkor[a] az leányokot csecsek mutogatásával, hanem ugyan az felé varrott vagy rakott gyolcs volt mind kis ing sipján, az kivel gallér hellyett az mellyit bé fedte egész az torkáig ..., nem bocsátották úgy zsibvásárra az csecseket szemtelenűl, mint az mostani asszonyok és leányok, hanem csaknem egészlen, többire félig nyakok csecsek mezitelenűl úgy áll, mintha éppen az férfiakot kénálnák csecsekkel [MetTr 342. — [a]Ti. a fej-i korban]. *1773:* az Aszszony ... busul érőssen, hogy a kis Fia elvész a tsetstűl valo elmaradás és ehezés miatt [Magyaros MT; Bet. 7]. *1809:* jobb Csetse mellett egy Nagy kést keresztűl szurván [Dés; DLt]. *1838—1845:* Csics = csecs [MNyTK 107. — Erdélyi szó].

? **Hn.** *1775/1817* Csecs Domb oldala (e) [Mezőőr K; EHA].

Szk: *~en ül* ölben van. *1848:* a' gyermek folyvást csícsen űlt ott aludt, 's mégis békételen volt [Kv; Pk 7].

2. a férfi mellbimbó (tájéka); (regiunea) sfîrcului ţîţei la bărbaţi; Gegend der männlichen Brust, Zitze. *1736:* Az övit fen, éppen az csecsinél viselte[a] [MetTr 337. — [a]A fej.]. *1772:* láttam, hogj a' Silipnek vége alá bé álván, az alat fenn álva el fértem, s a' Viz a' Csecsemnél fellyebb nem ért [Ádámos KK; JHb LXVII/3. 3 férfi-vall-ból].

3. tőgy(bimbó); uger; Euter. *1745:* Négya mondotta Kovács Mihálynénak, Te tartasz aféle varáslo Aszszont a házadnál s te vitted elis a tehén poklát a kuthoz, s a czigányok tanálták meg, melyre mondott Kovács Mihályné Nyégyának, hát te mért kenegeted a tehened csecsit borzával; melyre mondott Nyégya, azért, hogy meg hasadozott, s, nem fejhetem [Szentbenedek SzD; Ks]. *1825* (A tehenek) közül kivált egynek semmi hasznát nem lehet venni, mivel csak két Csetséböl ád Tejét [Szentdemeter U; Told. Conscr. 126].

csecsemő I. *mn* csecsszopó; sugaci, sugar; saugend, Säuglings-, *1779* (Temettem) Lula Josi kisded Tsetsemő Josefjét [Gyalu K; RAK 129].

Szk: *~ fiú.* *1766:* Temettem Lászlo János Tsetsemö fiát Jánost énekszóval [Gyalu K; RAk 125] ✱ *~ fiúcska.* *1708* Commendans u(ramna)k ö Ng(na)k penig csecsemö fiacskaja meg halva(n) ma Temettek el [Fog; KJMiss]. *1758* Márk Prekupis elszőkék házas Koraba egy csecsemő Fiacskaja volt ... ezis à Szilágyba ment [Szelnice Szt; TSb IV/7] ✱ *~ gyermekecske.* *1749* edgj ártatlan tsetsemö gjermeketske is szomorán meg holt [Torda; TJk III. 265].

II. *fn* csecsszopó gyermek; sugaci, sugar; Säugling. *1715/1803:* Gyuri ... nem régi Csőtsőmő [Királyfva KK; LLt]. *1734:* Váradi Varga Ersók Váradon lakott Varga Istvánnak tsetsemő korában el-hogyatott árvája [Kv; KvRLt IV/32. 1]. *1757* Toth Antal kitsiny tsetsemö körábán maradván el édes Szüleitöl [Koronka MT; Told. 27]. *1776* (Temettem el) Jakab Mihály kis Csecsemőjét Ersebetet [Gyalu K; RAk 128]. *1808* (Megholt) Abrám Márton 7 Holdnapos Tsetsemö vérhasban [Szucság K; RAk 137].

csecsemős 1. csecsemőkorú; de vîrstă de sugar; im Säuglingsalter. *1750:* az Aszony Embernek lévén égy csöcsömős kis Le'ankája ... [Bulzest H; Ks Vegyes ir. 113]. *1760:* Csetsemös kis Leánykaja Rebeka negyedfél holnapos [F. torja Hsz; LLt]. *1796:* egy kisded Csetsemős más féll Holnapu Pável János Nevezetü artotlan Kisded [Déva; Ks 74. VII. 164].

2. szoptatós; care alăptează; säugend, stillend. *1819:* a' Faluinkban Csöcsömös Aszszonyoknál más haszonra való Emberek nem marattak, mind el mentek a' Bánátusba [Vályebrád H; Ks Vegyes ir. 118].

csecserész csicserész; a pipăi la sîni; (ab)tutteln. *1640:* Azt láttam, hogy csecserészték eleget az asszont, s az ágyban is, vetették [Mv; MvLt 291. 233a—51a átírásban !]. *1783:* egy éjtszaka mellém jöve az Urfi és Csetserézni kezde [EMLt].

csecses 1. telt keblű; cu sîni plini, ţîţoasă; vollbrüstig. *1724:* mondottam egy kor a kertb(en) Pekrinek, Ugyan Ur(am), nem szégyenli ... oly tatskó gyermekhez[a] magát tenni. Erre Pekri Ferencz azt mondá, Annók nem tudod te azt, hogy Susi jó Csetses és fonos (!) s faros Leány [Koronka MT; BK. — [a]A leány 14 éves volt.].

2. szívókás; cu ţîţă/gurgui; mit Mundstück/Schnabel versehen. *1676:* 5 Juny vinczen léué(n) az Uy Keresztyenektöl vásarlotta(m) ez szerint ... Hat apro csecses korsot [UtI]. *1816:* Egy

tsetses Zöld kanta Négy paraszt korso ... Egy nagy Mézes Kanta [Varsolc Sz; Born. IV. 41].

3. ajakas | szopókás, szívókás; cu gurgui; mit Mundstück/Schnabel versehen. *1589:* Eot O poharok feyerek f 27 Egy gjermeknek valo Chechies ezwst f 5 [Kv; KvLt I/2. 31]. *1628* Vgian azon Almariumban . Egy Bokaly mósdo medencze teőreőt korsoiaual egiut. Egy Teoreők Tabori Czieczies beőr Palaczk [Gyalu K; JHbK 44. 1.]. *1637/1639:* Egj Jeges viznek ualo fogontos csecses on korso [Kv; RDL I. 111]. *1645* Kupas Peter .. csinalt egy csecses kupat gyermeknek valot d 06 [Kv; AsztCJk 63b]. *1738* egy Fedeles tsetses kártya | egy Tsetses Mázos Tsipor üres [M. bikal K; Mohai lev.].

csecsez csecserész; a pipăi la sîni; (ab)tutteln. *1570* Tapazto Esthwan, hithy zerent vallya, hogy ... Mykor Be Ment volna az Malomba lattha hogy az Jakab Molnar az Rengeo Annat fogdossa es checezy volt [Kv; TJk III/2. 104—5]. *1573* Anna Nehai fejerwary Imrehne hallotta Istwan deaktwl azt Monta hogi az My nemw dolgot hallok gergel deakne feleol, ha wgy vagion Mint eolelgettek ceceztek vra hon Nem leteben [Kv; TJk III/3. 96]. *1586:* Vaida Georgy vallia Zememmel latta(m) hogy egy keomives legheny chechezy vala ez orsoliat, de Nagiob vetket Ne(m) latta(m) ez kis Jaczasnal, hizem hogy zeretetbeol volt [Kv; TJk IV/1. 570]. *1589:* Lattam hogi Matyas deak czeczezthe Komlos Annat [Dés; DLt 226].

csecsszopó I. *mn* **1.** csecsemő, szopós; de sugar; Säuglings-. *1632:* mikor Melegh Andrasne megh hala az az kicziny melegh Girko rea marada, eô tartotta, czöcz szopo koratul fogua, mosta dajkat tartot neki [Mv; MvLt 290. 74b]. *1744:* hallottam . hogy Balsa Mihály tsetts Szapo korátol fogva mind Mesztákonon tudom s ertem mind ez mái napig [Mesztáken H; Ks Vegyes ir. 112].

Szk: ~ *fiú. 1654:* Pap Péter ... Ennek egy Csecs szopo fia Lászlo [M. borzás SzD; Ks]. *1724:* időbsik Bokánya Péternek az Felesége egy kis tsets szopo fiával a maros mentiben le ment Dééva (!) fele [Homoród H; BK]. *1853:* Temettetett el Ifj. Szőlősi Mihály két hold napos csets szopo fia Szőllősi Gergely [Dés; DLt 222] ✱ ~ *fiúcska. 1680:* Radul Serbanne ... ez egy csesszopo (!) fiucskajaval egyut A. Porumbakon* lakik [ÁLt Conscr. 67. — *F]. *1832:* égy Csets Szopo Fiatskáját hogy tartsam és neveljem [Dés; DLt 186] ✱ ~ *gyermek. 1728:* (A pap) a kis csecs szopo gyermekeket tartozik el temetni, ha hasznat veszi* [Étfva—Zoltán Hsz; SVJk. — *Ti. a földnek] ✱ ~ *gyermekecske. 1724:* Rusz alias Hafrik Mihállynak az Anya bé jö az Atyám házáb(a) egj kis csecs szopo Gyermekecskével a karján [Nagykájon SzD; BK Czermure Iuon (46) jb vall] ✱ ~*leányka. 1747* Czigany Ádam ... Iste(n) es Haza Törvénye ellen Produs Laczko nevű Czigánynak edgj Csets szopo Leánkáját meg fertezette meg kiváno(m) a' jure, érdemlett bűntetését el vévén tüzzel égettessék meg [Torda; TJk III. 139]. *1800* Lengyel Istvan csecsszopó Leánykája [Gyalu K; RAK 190].

2. szopós; de lapte; Saug-. *1590:* Attanak esmeg eo keglmek dyznokat 29 volt Akoron Chechy Zopo malatz 20 Tott Aprostol dyzno 49 Azon (!) kozul holt meg 3 dyzno Eoreg [Kv; Szám. 4/XVII. 14]. *1765:* a Csets szopó Borjuk(na)k Juhoknak szokták inkább tartani a Berekb(en) az hejet [Náznánfva MT; Berz. 13. V/13].

II. *fn* csecsemő; sugar, sugaci; Säugling. *1654:* Pas' (!) Simon fia I Zaharia cseöcs czopó (!) [Déda MT; Ks]. *1785:* ... az Erdőháttságiak expressē ki adták magokon kivűl a tőbbi mind el pártoltanak, a leg kissebb tsets szopotol fogva a Ludesdi vén Grozávulyig [Szászváros; BK]. *1808* (Meg holt) Kováts Mihály 8 Holdnapos Tsets szopo [Szucság K; RAk 137]. *1817:* Kati János Csetsszopója Annók [Damos K; RAk 103].

csecstej ? forralatlan/főtelen tej; lapte nefiert; ungekochte Milch. *1735* en kűltem az ő Ngă számára valami apro Porotskákat ..., bé kell adni tsetstejben ő Nganak az Porokból ... ha ugy magara be nem nyalagattya tsets téjjel meghigitván bé adhatni [Nsz; Ks].

csecsű csecses, szopókás, szívókás; cu ţiţă/gurgiu; mit Mundstück/Schnabel versehen. *1637/1639* Egj Teoreok rez korso hosszu csecsü fedeletlen — f. — d. 25 [Kv; RDL I. 111].

csegely 1. ék alakú (szántó)föld; clin (pămînt arabil în formă de ic); keilförmiges (Acker)feld. *1566:* vgyan azon fele föld egy chegel az Dalnak patakara menöbe [Maksa Hsz]. *1596:* Pereczy Janosnak az Eszakba(n) az Nagy Peter Czyeglye mellet ada egy hold feoldet [Nagydoba Sz; Borb.]. *XVII. sz. köz.:* Az falu keozeot ualo czegelj. Az czegelj az ut mellet [Csíksztmárton*; BLt. — *Később: Nyárádsztmárton MT]. *1665:* Az Malomhoz valo ket czegely ... az felsö czegelyre megyen az malom dombon valo földek vege [Vaja MT; Sár.]. *1665/1753:* Az Csobod mellett az alsó csegely. Az Csobodban lévő felsö Csegely [Dálnok Hsz]. *1673:* Az uzoni utnal az czegely [Kilyén Hsz; LLt]. *1680/1817:* az dölö melet valo tsegély [Dálnok Hsz]. *1680/1792:* Az Csorba kutnál egészen az Csegjét én váltottam meg. az Döllö mellett valo csegély [Albis Hsz; BLev.]. *1680/1823:* az Egres parton egy kítsín Csegelyben egy Kís Rét [Vajdasztiván MT]. *1684/XVIII. sz. eleje:* Az Nagy arok végiben egy Csegelly két vékás (sz) [Komjátszeg TA]. *1686/1825:* az Egres parton egy kítsín Csegelyben egy Kís Rét [Vajdasztiván MT]. *1690:* Adának ... egy kűs cseglyet melyet irtásával ha nagyobbit Kerekes Mihály Uram maga hasznáért vegye hasznát nyolc esztendő mulva az harom forintokot le tévén redeállyon mind à nyil, csegely és az irtás [Udvarfva MT; Told. 22] | Hodor pataka mellet ket

czegelly [Csíksztmárton MT; Berz. 20/15. 1]. *1693:* az Patak mellet egy kűs csegelly [Harangláb KK]. *1694:* alat a' fenékb(en) a sippedéknél egy kis cseglet a' jobbagyok mérjek két felé kender(ne)k [Mezőméhes K; Wass]. *1695* Az Benke arkan fellyel ... belsö vege fele egj kis Csegely [Hídvég Hsz; BLt]. *1696:* Az falu felsö végen â gatton alol amelly Csegely vagion jutott az Aszszonj ⟨eo⟩ Nga rèszere [Szépkenyerűsztmárton SzD; Ks 35. XXIII/9]. *XVIII. sz. eleje* ugyan abban az laban egy kűs Csegel ez is az Ur ö Nga földej között vagyon [Tekerőpatak Cs; LLt Fasc. 158]. *1702:* az tonál egy kűs csegely (sz) [Nyárádtő MT]. *1703:* Az Parochia vegib(en) az patak es közönseges orszag uttja mellett valo kis Csegely, melly p(rae)decessorink vetemenyes kerti volt olim [Ádámos KK; Pk 7]. *1714:* Ház helly avagj darabacska csegely vagjon ... Mester Haza megett öszve folyo Falu Patakja között [Balázstelke KK] | Az Falu felet egj kűs Csegelj melj Csegljet tizenket ember kapál meg egj nap, mikor bőven terem le jü hattan veder rolla [Királyfva KK; BfR 2. Fasc. 4]. *1718:* A Tobojkák végin egj kis csegelj (k) [Buza SzD] | A' Kis Vőlgyben egy Csegely [Albis Hsz]. *1724:* mind Szánto földek, mind kaszálo retek, mind Irottványok, mind Dirib darab csegljek akár mely kicsidek legyenek [M. zsombor K; Told. 2]. *1727/1790* (A) Templom helyet Czintermivel és az Templomhoz tartazando Csegelyel együtt mind abban az üdőben mind most amint aranyzattuk igaz hitűnk után kiis mutatunk (!) [Ádámos KK; MvLev. 8]. *1732:* a nagj erdő végib(en) felyűl egj kis Csegely — falu földe [Mezősámsond MT] | a csegjet a Faluberkibol irtottak ki közönsegesen ..., es a borjukott jartottuk benne közönsegesen borju szigetnek is hivtuk a Balintfalvi borjuk jarták azon cseglyet [Bálintfva MT; Sár.]. *1734 e.:* Zálogositott ... az Hoszszuban a Patak melett valo Csegjeket [Körtvélyfája MT; LLt]. *1746:* kaszáló földgye tseglyeivel együtt [Nagyida K; Told. 9]. *1748* ă pardé patakán tul egy kis Csegelyt [Torda; Borb.]. *1749* a Kis pad végibe lévö Csegelly vagyis Szegelet az Omlásalja felé menő uton felül | (Az) elsö Táblabeli Nyilak szomszédságiban lévö Csegely [Árpástó SzD; Vajda lev.]. *1751:* Kenderes vagy kis Réth nevű hellyb(en) egy darabb Szigeth vagy tsekely (!) szakasztatott [Ákosfva MT; Told. 8] | A' Rókáné réti ... közepe táján az észak óldal felé bokrok kőzé bé kőnyőklőtt kaszáló kis Tsegellyel együtt [Koronka MT; Told. 31. 4] | alsó részén ezen Földnek a' Patak felől három Tsegely is vagyon, melylyeket használni szoktanak | Ezen darab földnek a Patak felol valo végin három helyt rug bé három Csegély [Sásvári préd. MT] | a Rakos mellett egj tsegelly [Polyán TA; JHb XVI/15. 1] | egy darabb Szigeth vagy tsegely szakasztatott (!) [Ákosfva MT]. *1753:* egj darab csegely Pásista nevű helly [A.karácsonfva AF; Told. 43]. *1758:* A Betze kerti alatt egj hold .. ezen földnek szomszetsagaba(n) egy darab tsegej [Aranyosrákos TA; Borb.]. *1759:* Lá Péru Pópi edgy Csegely [Mezőgyéres K; LLt Csáky-per 573. L. 3] | ezen Csegelly az Néhai Alb Tyiron ... őrőksége lőtt vóna [F. fentős Szt; TL Vanha Péter (69) nb vall.] | ezen csegelly az Néhai Alb Tyiron ház hellje után való őrőkség volt [Nagysomkút Szt; TL. Buttyán Togyer (70) nb vall.]. *1760* Víz kőzőt tudok egy darab Cseglyet ... török buzának Szántya [Mikháza MT; Berz. 3. 54/7]. *1761* Ezen földnek vadnak a patak árka mellet kett darabocska cségelye [Kv; Pk 3] | egy Csegely a To Fenekén [Komjátszeg TA]. *1767/1784:* Etsenye hoszában .. also végin fel járó tsegellyel (sz) [Makfva MT]. *1773:* azon tsegelj mindenkor az őrlők Marhai szamokra tartatot, soha a Molnár azon kis tseglet nem colalta [Szentháromság MT; Sár.] | Küs csegjit ... a S(árosi) Samuel Uram emberei birták [Nyárádsztlászló MT; Sár.]. *1781* Varfalvi hataron* az Aranyas martan egy hold .. Komjaczegi Martonné szomszedgyában lévő kőves csegellyel egygyűtt [Borb. I. — *TA]. *1786:* Ezen Táblának also felin marad egy kis Csegely méretlen [Mezőbánd MT; TSb 51]. *1791:* Intre Drumur la funtina Bábi egj Csegély meljb(en) most ősz buza van [Mezőpagocsa TA; Berz. 5. 38. P. 17]. *1805:* a Vér Völgyben egy Darab Csegelly Szánto föld [Kövend TA; Borb.]. *1807* itt az Út mellett egy horgos borgos árok jár el, a melyj árok nemelyj heljen a reá jaro földeket vágja ketté, és Csegjeket tsinál ..., a melyj Csegjek az uttol most is a földekhez hompokkal hataroztattak vissza [Nyárádsztbenedek MT]. *1821:* A Borsodomban egy Csegej [Mezőbergenye MT]. *1844:* (A) majorja melletti sántztol elkezdve A' poklos patak marton belőll egészszen a' nagy álléig a' csegellyel édgyütt [Mv; TSb 37]. *1851:* Topler telke melletti bornyumál alatti csegely 3. évre, egyszersmind ki métázandó [Kv; KvLt 2/35]. *1855:* a' patak szélin tartozo két darab Csegelyekről szóló Contr(actus) [Kv; Pk 3].

Hn. *1623* Az Csegelyben (sz) [Sszgy]. *1641:* az Zyl taian abban az heliben kit czegelinek hinak [Kilyén Hsz]. *1632/XVIII. sz. köz.:* Az Patak mellett az Csegelyben [Mv; MvLt Acta allod. 188B]. *1668:* Az Nagj Csegelybelj föld (sz) [Imecsfva Hsz]. *1680/1825:* az Csegelyben (sz) [Vajdasztiván MT]. *1688:* Iszlai kapunál az Csegelyben (k) [Vadad MT] | az Csegeljben (k) [Szentgerice MT]. *1693:* felsö Csegel [Vadad MT]. *1697* Egy Darab szanto fold az Cseglyere meno orszag utya mellet [Csókfva MT]. *1718/1801:* A Csegej beli föld (sz) [Pócsfva KK]. *1721:* Az Csegelybeli földek (sz) [Póka MT]. *1730* a' Tsegelyben való szőlö (szö) [Küküllővár KK]. *1731/XIX. sz. eleje:* A Csegelyben az also szerben (sz) [Erdőcsinád MT]. *1732/1750* az Csegelyben ... vagyon egy darab földem [Sásvári préd. MT]. *1744:* A' Csegelyben (sz) [Gógánváralja KK]. *1746* A Csegejben alatt (sz) [Póka MT] | a Bükkös alatt valo Tsegejb(en) [Nagyida K]. *1748:* a Csegélyben a Patak mellet (sz) [Nyárádsztbenedek MT] | Tsege (!) oldalon [Szövérd MT]. *1750* Csegély nevű helyben (sz) [Kézdisztlélek Hsz]. *1750/1797* Tudok a' Csegejben két höld szánto földet egy-

borázdán [Nagydoba Sz; Borb.] | A Csegelyben (sz) [Szentiván-Laborfva Hsz]. *1754* A' Csegelyben (k) [Radnótfája MT] | Csegely [Szék SzD; SzDMon. VI, 423]. *1756* az Tsegélyben (sz) [Sszgy]. *1757* A Csegéllyben (sz) [Taplóca Cs]. *1760* Peres pataka melet Csegely nevű helyben vagyon égy darab rét [Mikháza MT]. *1761* A Csegély nevü Láb (sz) [Marossztkirály MT]. *1767* In loco Csegely (sz) [Borosbenedek AF]. *1775* A Nagy Csegellyéb(en) (sz) [Kisillye MT]. *1776* a Csegelljben a Létzfalvi utra menőben (sz) [Maksa Hsz]. *1781 :* A Patak tsegelyben lévő apro rész kaszáló [Ádámos KK]. *1797/1800* a' Felső Csegéllyben (sz) [Kál MT]. *1798/1812* A Csegellyben (sz) [Buzaháza MT]. *1800* A Nagy Csegelyben (sz) [uo.]. *1803* a Csegejben (sz) [Ákosfva MT]. *1814/1838* a Nyergesen belől a csegelybe (sz) [Túr TA]. *1816 :* A Csegejbe (sz) [Csúcs AF]. *1821* A Hajmétsegjén (k) szomszédjai kőrös kőrül az Erdő [Makfva MT]. *1826* A Csegej (sz) [Pusztakamarás K] | A' Szilvás Csegejbe (k) [Beresztelke MT]. *1833* a' Csegejbe (sz) [Nyárádsztanna MT]. *1838 :* A Csegelybe (sz) szomszédja mind két felöl a' patak [Felfalu MT]. *1841* Elvettetett . . Tsegejj bütöjéhez .. Elegy buza 2 véka [Kisillye MT]. *1847/1851 :* a' Csegely (sz) [M.szovát K]. *1848 :* Csegely (k) [M.bükkös AF]. *1850 :* Középsö vagy Butuk berek régen Csegely [Meggyesfva MT]. *1855 :* Hid Csegely (k) [Makfva MT] | a tsegelybe (sz) [Demeterfva MT].

2. Jelzői haszn-ban: *1722 :* ezen Erdö nagj darab Csegelly formabon vagyon [Szőkefva KK; Kp III. 112]. *1730 :* A Csorgonal egj kis Csegely kurta föld [Mezőbánd MT]. *1732 :* a Fekete bérczén egj darab szanto föld falue ... Ennek a vegibe egj kis Csegely falu földe [Mezősámsond MT; Berz. 5. 42. 5. 59]. *1767 :* Mind nyoltz darabbol állo szőllők jol vadnak meg mivelve, és az tsegely kisded darabotska szőllőn kívül ... ugy még két darabotska Szőllő [Torma]. *1797* Falu osztatlan közönséges hellyei vagynak imitt amott egy egy csegely dirib darab kaszállotskák [CU IX/2. 115].

Szk : ~ *kenderföld. 1687 :* edgj darab csegely kender föld a Falu hellyben [Désfva KK] ✱ ~ *szántóföld. 1764 :* Halmékba két tsegely szánto föld [Makfva MT]. *1805 :* a Vér Völgyben egy Darab Csegely Szánto föld [Kövend TA; Borb.] ✱ ~ *szénafű. 1780 :* A Szabad fűbe egy Kis Csegélly Széna fü [Mezőbergenye MT; KelM] ✱ ~ *tökföld. 1730 :* A ton tul a marha déllőbe egy kis Csegely tők föld [Mezőbánd MT; Berz. 1] ✱ ~ *zabföld. 1737* A tetőn az Erdő mellett lévő csegelly Zab Föld [Mezősztandrás K; Told. 11/73].

A címszó összes jelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

csegelyecske ék alakú (szántó)földecske; clin mic (bucată mică de pămînt arabil în forma de ic); keilförmiges (Acker)feldchen. *1724 :* egy küs cseglecsketöl fogva az Sombori Ur(am) reszin valok be szántottak volna harom ölnyit közönséges ember ölivel | egy Szánto föld ... vicinussa egy Darabigh az Almás vize mellett egy cseglecske napkeletröl viz folyás Arkocska (a szomszédja) [M.zsombor K; Told. 2]. *1727/1790 :* hiva minket tiszteletes Popa Mihaila .. hogy elmennénk .. Ádámosra[a] az oláh Templom vagy Czinteremhez tartazando Cseglyetskére vagy Darabotska helyetskére[b] evegre hogy ott amely Vallokat mű elönkben állitana azokat erős hittel meg esketnők [MvLev. — [a]KK. [b]A vk-ben ide vonhatóan ez olvasható: tudgyaé a Tanu ... az mely küs Szegelet helyetske vagyon az olahok Templomán alol .. ezen kis helyetsken ki engedelméből csinált egy kis házat egy Gyermány nevű Ember ?]. *1731 :* ã viz felöl valo belsö darab csegeljecske is azo(n) malomhoz szükseges volna [Lőrincfva MT; Berz. 15. XXXIII. 1]. *1745 :* A vizmosáson és az óldalon feküvö szántóföldek alsó barázdája között maradott keskeny gyep Cseglyecske le felé hasadva juta Földvári Ferentz Ur(na)k [Told. 9]. *1747* A Falunak felsö végiben .. valo Allodialis Rét, az Vrak Láb főlgje és a Nagj Patak szomszédságiban amenyire Cseglyes és egyenetlen voltához képest intéztethetett juta az Vrnak a Felsö vagj a Malom felöl valo része peniglen azal a Csegletskével — melyett a Viz az Aposztol Juvon haza melle szakasztott az Asszonynak a Teke felöl valo része azzal a Csegletskével mely vagjon a Nagj árkon tull [Nagyida K; i.h.]. *1766 :* A' Szöllö alatt egj tseglyecske [Szentgerice MT; LLt B. 339]. *1811 :* a' Patakon innen a' Kakasdra járo Hidnál kezdve a' Bodoni Határ Szélig lévő Csegelyetskék [Mv; MvLev. 2].

csegelyerdő ék alakú erdő; clin pădure în formă de ic; keilförmiger Wald. *1759 :* a Bosi Utnál égy nagy Csegely Erdő [Jedd MT; Told. 45/1].

csegelyes ék alakú; în formă de ic; keilförmig. *1626 :* az Arok feleol egy Cziegeles feold uagion, az Cziegelyes feold feleol ... asz feleli [Ditró Cs; LLt 34. D]. *1679 :* az Erdőig szantás alatt egy Czegelyes kender földetske [uo.; EHA]. *XVII. sz. v. :* A Posta kertben ... az Maros Parton egy darab cséglyes föld [Ne; EHA]. *1715 :* mi miotátol fogva értük ugy hallottuk s ugy tudgyuk hogy a melly Cseglyes széna fűvetske vagjon a Levél tsere között szintén most három esztendötöl fogva kezdet viszálkodni Tholdalagi Mihály Ur(am) ö kglme érette [Nagyercse MT; WH]. *1745 :* a Pogyeron lévö Zab földek között feküvö haszontalan, sovány, dombós, parlagos, Tseglyes helyetske, az ut felöl hosszára hasadva | a kis Széna fűnek a Biro erdeje felöl valo felsö csegles szegeletje, avagy Kaszáloja [Nagyida K; Told. 9]. *1746 :* a' Patak martonn lévö két tseglyes kaszálo Rét [uo; i.h.]. *1747* Méltóságos Aszszonj Toldalagi Mihályné Asszony Nyilljától fogva elé menvén az emlitett Méltoságos Aszszony eö Ngä Cseglyes Lábotskája (:melj Cseglyes Földetske fekszik a Méltoságos Ur Földvári Ferencz Ur Láb földgyei között:) [uo.; i.h.]. *1750 :* a' Fel hegy nevű szőlő óldala megett maradott még

egy darabotska tsegelyes Tziher, melly is Gyepűk tartására hagyatott [Koronka MT; i.h. 14/38]. *XVIII. sz. köz.* az Udvarház helly ... a három singes öl fával a tseglyes reszin kivűl meg mérettetven északrol a szélessége tészen ulnas 27 s egy araszt [Hsz; Berz. 17. XII]. *1754:* áll azon Falu közönséges Erdeje egy darabotska tsegelyes tziherből [Koronka MT; Told. 27]. *1755:* az kőzepső erdő alat Felszegen kivűl Csegelyes főld [Szentimre Cs; EHA]. *1769* az Csorgónál valo Csegljes föld | A hidon innen ... egj kis Czegles rét [Szépkenyerűsztmárton SzD; Ks 39. XXIII. 16]. *1778* pusztában heverő sessionak Csegelyes része [Bonyha KK; EHA].

Hn. *1679* Cseglyes végén (sz) [Nagylak AF; EHA]. *1818* A' Csegélyes utnál (sz) [Nagyajta Hsz; EHA].

csegelyesen ék alakúan; în formă de ic; keilförmig. *1745* a Kurta Patak tórkáb(an) tseglyesen feküvő Rétetske [Nagyida K; EHA] | a gödrök felé nyúló él az alatta való kaszálocska kőzött cseglyesen feküvő főld szántójával bokrával és tővissivel együtt | a . két Láb főldek végei és a Budarlai Út kőzött tseglesen feküvő szántó szántó[a] és kaszáló főldek hosszára [uo.: Told. 9. — [a]Igy kétszer]. *1751* az Ákosfalva felé elmenő ország úttyán fellyűl fekszik mintegy három szegeletűleg tseglesen igen tővises bokros Erdös Hellység [Koronka MT; i.h. 31/4]. *1837:* az Eszaki végén el kezdve Csegjesen Atyafisagos edgyezésből szakaszta maga önkentesen egy darabatskát [Rákos Sz; Borb.].

csegelyforma ék alakú; în formă de ic; keilförmig. *1743* levén az Kűkűllőn tul, egy darab kaszálo csegelyforma Réttye [Széplak KK; SLt].

csegelyföld ék alakú (szántó)föld; clin (pămînt arabil în formă de ic); keilförmiges Ackerfeld. *XVII. sz. eleje;* az Nagi czegeli feold [Nagyborosnyó Hsz; EHA]. *1613/1640:* az Ala jarobanis egi czegely föld [Gyalakuta MT; LLt Fasc. 7]. *1649:* Az Czegely feold (sz) [Lőrincfva MT; EHA]. *1680/1825:* vagyon egy Kis Csegely föld [Vajdasztiván MT; EHA]. *1682:* egi darab tsegely föld [Aranyosrákos TA; EHA]. *1688* az Kükeollő réghi árka kerületiben egy darab cseghely feold [Héderfája KK; EHA]. *1693* egy Csegely fold [Ádámos KK; UnVjk] | Szabo Mathe also s felsö kuttya közöt egy Csegely fold az uton al(ta)l jar [uo; EHA]. *1718:* A ho Pataka mellett valo csegely föld (sz) [Baca SzD; EHA]. *1724:* Az Nád kutra jároban egy darab csegelyföld [Asz; Borb I]. *1728:* Fotos alatt egj csegely föld [Gidófva Hsz; SVJk]. *1730:* A ton tul a marha dellőbe egy kis Csegely tők föld A Csorgonal egj kis Csegely kurta föld ... Az Arpás vőlgj Patakba egj Csegely föld réttel edgy⟨ütt⟩ [Mezőbánd MT; Berz. I]. *1741* A Szőke Tava hellyin Fellyűl ... egy Tsegélly föld [M.fráta K; EHA]. *1747/1810:* Pap Bértzénél lévő csegellyföld [Szamosfva K; BLt 9]. *1748* A Barabás Gergély Csegély földin innet Vagyon egy föld [Nyárádsztbenedek MT; Told. 79] | egy rétes Csegelj földgye Vagyon ezen határon [Mv; i.h. 17/4]. *1749:* Felszegen küvül Csegely Föld (sz) [Csíksztimre; EHA]. *1759:* Néhai Alb Tyiron életében egy F. Fentősi Menyecskét szerertvén (!) ezen Csegellj földre jártanak ki szerelmeskedni [F.fentős Szt; TL. Buttyán Petre (66) nb vall.] | Alb Tyiron egy Fentősi Menyetskét szeretvén ezen csegellj földén tanálták őket bujálkodni a' mely miatt ezen Csegelly földgyet elvesztette Alb Tyiron [Nagysomkút Szt; TL]. *1761* a' Quartély Ház mellett lévő Csegelly Föld [Marosbogát TA; EHA]. *1772* Kűs Vőlgy nevezetű hellyen két hold Csegelly Földiből el szántott volt egy darabot [Albis Hsz; BLev.]. *1832:* Csegezi Tamás Ur szomszédságiban egy Csegelly föld [Aranyosrákos TA; Pk 4] | Az Aranyos felől a Csegely földek [A.sínfva TA; Borb. II]. *1844* a Csovás dombnál edgy csegely föld (sz) [M.szovát K; EHA] | la Grapa Csaszaroji egy Csegely föld [Mocs k; MúzRadák].

csegelyföldecske ék alakú (szántó)földecske; clin mic (bucată mică de pămînt arabil în formă de ic); keilförmiges (Acker)feldchen. *1641:* Az Biro ligeten tudok egj kis darab czegely földeczkèt [Sülelmed Sz; GyK X. 30/8]. *1759:* Néhai Alb Tyiron ... egy F. Fentősi Menyecskét szeretvén ... egy alkalmatossággal a' Fentősiek rajta kapták bujálkodásokan és azon cselekedetiért adta vólna a Fentősiek(ne)k ezen csegellj földecskét [F.fentős Szt; TL. Buttyán Petre (66) nb vall.]. *1765:* a nagy árok mellett és az erdő alatt kis tsegely földetske [Szentháromság MT; EHA].

csegelyhelyecske ék alakú földdarabocska; clin mic (mică bucată de pămînt în formă de clin); keilförmiges Feldstückchen. *1773* Kűs puszta porongjos, Kűs Csegelj heljecske [Nyárádsztlászló MT; Sár.].

? csegelyhold ? ék alakú hold(föld); clin de un iugăr (un iugăr de pămînt în formă de clin); keilförmiges Joch. *1777/1824:* a kis vőlgybe két Csegélly Hold [Albis Hsz; EHA].

csegelyirtás ék alakú irtásos erdő(terület); clin defrişat (pădure defrişată în formă de ic); keilförmige Rodung. *1743:* lévén égy tsegelly irtássom az Hegyessi nagy irtássának vicinitássában [Udvarfva MT; Told. 43/22].

csegelykaszáló ék alakú kaszáló; clin, fînaţ în formă de ic; keilförmige Heuwiese. *1698:* Az Vész eósb(en) (?) egj Csegelj . Karulyosb(an) egj kis csegely kaszáló [Páncélcseh SzD; RLt 5]. *1797:* egy csegely kaszállo [M.újfalu K; CU]. *1825:* Bórza torkabeli tsegei Kaszallo (k) [Árpástó SzD; EHA].

csegelyke ék alakú földecske; clin (ogor mic în formă de ic); keilförmiges Feldchen. *1793:*

egy darab bokros tsegelyke tsak úgy méretlen maradott [O.palatka K; RLt O. 2].
Szk: ~ *föld. 1787:* Vagyon egy Csegelke föld [Désakna; Hr 1/22].

csegelynyíl (sorshúzás útján osztályrészül jutott) ék alakú földdarab; clin (ogor în formă de ic primit prin tragere la sorţi); keilförmiges (durch Verlosung zugeteiltes) Feldstück. *1687* A Földek labian egj Czegély nil (k) [Veresmart TA; Berz. 11. 8. 5]. *1699* Az Földek lábján egy Csegely nyil három kasza allya [uo.; i.h. 2].
Hn. *1759* A' Csegelly nyilba (k) [Kutyfva AF; EHA].

csegelynyilacska (sorshúzás útján osztályrészül jutott) ék alakú földdarabocska; ogor mic în formă de ic (primit prin tragere la sorţi); keilförmiges (durch Verlosung zugeteiltes) Feldstückchen. *1693:* Az Biro cserejében egy kűs csegely nyilacska [Dicsősztmárton; EHA].

csegelyparlag ék alakú parlagföld; pîrloagă în formă de ic; keilförmiges unbebautes Feld. *1693:* egy kis darab csegelly Parlagh [M.sáros KK; UnVJk].

csegelyrét ék alakú rét; livadă în formă de ic; keilförmige Wiese. *1680/1825* egy Kis Csegely Rét [Vajdasztiván MT; KJ]. *1703* Az Czegély Retben [Nagyiklód SzD; EHA]. *1757:* Besztertze Vőlgye Kis Tekenossében a' Patakra nyulo Csegely Rét [Szék SzD; EHA].

csegelyrétecske ék alakú rétecske; livadă mică în formă de ic; keilförmige kleine Wiese. *1750:* egy kis tsegelly rétetske [Mezőbánd MT; Hr 2/4].

csegelyszőlő ék alakú szőlőskert; vie în formă de ic; keilförmiger Weingarten. *1767* Kisded darabotska tsegely szöllö [Mezőbodon MT; Torma]. *1783* a Gorgán nevezetü hellybe(n) Kloka nevü Szöllön(e)k Nyugat felöl valo Reszin a Tetön lévén egy Csegely Szöllöje [Farkastelke AF; RLt].

csegezi szőnyeg Csegezen (TA) készült szőnyegfajta; covor din Csegez/Pietroasă; Csegezer Teppich. *1788* Egy elegyes szövésű, tarka, csillagos szőnyeg, a templombeli asztalon. Két csegezi szőnyeg, a papság házánál [Szind TA; Nép és Nyelv III, 60] | Vadnak 3 csegezi szünyegek, de mind haszontalanak. Egy csegezi, körül rojtos szünyeg, áll a prédikáló széken [Tur TA; i.h.].

Palotay Gertrud véleménye szerint a felsorolt szőnyegek olyan gyapjúból szőtt székely festékesek lehettek, amelyek a készítési hely környékén helyi, különleges mintázatuk vagy színezésük révén válhattak a címszóbeli néven ismeretessé (i.h.).

cseglyes 1. csegelyes

cseh ceh; tschechisch. *1597:* Utzas Jakab es Jörg Irger 6 Loakon vittek Zilaig az Chie urat Simon Grofot Egervari Janossal eggiwt f. 3 d 75 [Kv; Szám. 7/XII. 70]. *1832* Cseh metszett itzes Karafina [LLt].
Szk: ~ *pohár. 1851* Aranyos mettzett virágos cseh Pohár harom darab [Dés; DLt] ✱ ~ *porcelánfindzsa. 1832:* Tizenkét aranyos és fekete képes cseh portzellán Findsiák [LLt] ✱ ~ *süveg. 1627* Egj feier gjöngeos Czeh suuegh [BLt 1 Béldi Kelemen lelt.]. *1629:* Egj fejer gjeongieos Czieh Sűvegh 1 [Gysz; LLt Fasc. 155]. *1632:* Beczybeöl Cziaradi (!) Sigmond hozott 2 Czieh Swueget parasztott [Kv; KvLt II/69 VectTr]. *1634* Fekete barsony czeh Sivégh Arany boglaros [Kv; JHbK XVII/15]. *1652:* Egy Csieh swveghet is adot eó kegme [Mihályfva NK; JHb XXII/41]. *1654:* Egy Czeh Süueg Eoregh [LLt Fasc. 100. C] ✱ ~ *üveg* cseheyémánt (cseh műgyémánt/gyémántutánzat). *1837:* Egy fülbe valo boglár Cseh üveggel [Dés; DLt 526/1838].
Szn. *1507:* Stephanus Cheh. Cheh Janos [Kv kör.; NyIrK VI, 186]. *1508:* Cheeh Isthwan [EM XXIX, 261, 263]. *1568* Vrsula vxor cheh Palne (így!) [Kv; TJk 138]. *1694:* Stephanus et Michael Cseh [Dés; Jk].

csehétfalvi a Csehétfalva (U) tn *-i* képzős szárm.; din Csehétfalva/Cehetel; mit *-i* Ableitungssuffix gebildete Form des ON Csehétfalva: Csehétfalvaer. *1590* Az Cheherfaly (!) Deak Thamas compareal az kecziety Galfy Istuan ellen [UszT]. *1600* Leörinczi Peter Szombatfalwi, es Imreh Janos Cziehertfalwi [i.h.]. *1604* Gergelj Janos czieherdfalwi Judex. Lörincz Janos czieherdfalwi lofw Ember [i.h.].

csehgyémánt cseh műgyémánt/gyémántutánzat; imitaţie de diamant din Boemia; tschechische Diamantimitation. *1673* ket Arani gűrűk, eggikb(en) Czeh giemant, masikba(n) semmi nincz [Wass]. *1674:* Egy Cseh Gyemant [Tövis AF; Kath.]. *1687* Egy kevés jo féle gyöngyöt; Egy Türkest, két Cseh gyemantot [Déva; Szer.]. *1697* Egy Cseh gyémánt körtvély forma ezüstbe aranyosan foglalt Pésma tarto [KGy]. *1710 k.* Cseh gyémánt aproság [LLt Fasc. 146]. *1723:* Vagyon egy kis Iskatulyaban nyoltz szem cseh gyémánt és fekete apro kása gyöngy [Koronka MT; Told. 29/2]. *1763:* Egy Ingre való Tseh gyémánt ezűstbe foglalt kaptsok [Nsz; Szer.]. *1837* Egy aranyozott gyűrű Cseh gyémánt fejével [Dés; DLt 526/1838].

csehgyémántocska cseh műgyémántocska; imitaţie de diamant din Boemia; kleine tschechische Diamantimitation. *1757:* egy ezüstben foglalt cse gyémantotska [Marossztkirály MT; Berz. 3. 1. 11].

csehgyémántos cseh műgyémántos/gyémántutánzatú; cu imitaţie de diamant din Boemia; mit tschechischer Diamantimitation (versehen). *1629:* Egy Arany fwggeő melyben uagion Egy Ceh giemantos giwrw hat szegw Czillagh forma(n) foglalua gyemantok az keozepben | Egy Czieh giemantos giürw het Citrin benne, nyom fel

ortot, es Egy Araniat ér tt. f. 6 d — [Kv; RDL I. 132, 143]. *1668:* Czös (!) es che gyemantos boglar 12 [Mk Kapi György inv. 13]. *1673:* Két arany Gyürű, edgjik rubintas masik Cse gyemantos [Marossztkirály AF; BfR]. *1696:* Egy négy Szegű Cseh gyemantos gyűrű [Mv; MbK]. *1728* Két Cseh gjémántos ezűst gjűrű [Nsz; Ks]. *1761* Egy pár Cseh Gyémántos reszkető Tő [Nsz; Ks 73. 55]. *1776:* Egy pár Tseh Gyémántos Fűlb(e) valo melly egy Tallérra betsűltetett [M.köblös SzD; RLt O. I. 35]. *1794:* Egy pár régi modi Cseh gyémántos papucsra valo Csatt Tokostol [Koronka MT; Told. 12/104].

csehi öregvéka nagyvéka-fajta; baniță/mierță mare; Art großer Scheffel. *1683:* Walaki az Warosbeliek kőzről kalongya buzat adhat az Pastor(na)k az ollyan ember ad egy Tsehi őregh veka buzat az mesternek; mely mostani kis vekaval ketteő [Szilágycseh; SzVJk 124].

A szilágycsehi helyi űrmérték nagysága az egyetlen előfordulás szűkszavúsága miatt nem határozható ugyan meg, mivel azonban Erdélyben a nagyvéka 1,5 litervéka, azaz 30 l, valószínűleg a címszóbeli öregvéka is ilyenszerű űrtartalmú lehetett.

csehországi 1. din Boemia/Cehia; aus Böhmen. *1720:* Fako Tarka Cseh Országi Ló nro 1. Fekete ket esztendős meczetlen Ló nro 1 [Szurduk SzD; JHbK XXVI. 12].

2. Csehországban gyártott/készült; fabricat/confecționat în Boemia/Cehia; verfertigt in Böhmen. **Szk:** ~ *gránát* ? cseh gránátutánzat. *1814:* Hat darab Cseh országi gránatok tőkbe foglalva, darabja 5 xr ... 30 xr [Kv; Born. IV. 41]. *1816:* hat darab Cseh országi gránátok tőkbe foglalva ... 30 Rf [Kv; i.h.] ✱ ~ *gyémánt* csehgyémánt, cseh gyémántutánzat. *1814:* Egy pár gyöngy végre valo Csatt 28. darab Cseh országi gyémántokkal [Kv; i.h.] ✱ ~ *palack. 1714:* Tizedik Pinczetok foglal magáb(an) hat szegletes Cseh Országi Palaczkott 2 tött fl Hung. 8. — 11 dik Pinczetokb(an) vagjon egj Cseh Orszagi Palaczk fl. Hung. 3 [Fog/Nsz; REkLt II. Apafi Mihály hagy. 56] ✱ ~ *pohár. 1714:* Elseö Pinczetok foglal magáb(an) ... Harom gombotskán alló ugyan Cseh Országi fedeles Pohár futraljotskáb(an) [uo.; i.h.] ✱ ~ *üveg. 1714:* Elseö| Pintzetok foglal magáb(an) Egj Cseh Orszagi Kocka formara való Üvegett futraljotskab(an) [uo.; i.h.] | Fedeles Cseh-Orszagi űveg, melljen idvozült Herczeg Czimere titulussal egjűtt és kűlőmb kűlőmb fele figurakkal egjűtt ki vagjon rajszolva egj Vőrős bőrrel boritott futrálb(an) fl. Hung. 2 | Egj, figurakkal ékésitett Cseh országi fedél nélkűl valo üveg fl. Hung. 2. — Mas Cseh orszagi, de fedeles űveg[a] [uo.; i.h. 10. — [a]A becsár-jelzés hiányzik] ✱ ~ *üvegpalack. 1714:* Cseh Orszagi űveg Palaczk, fedeles, külömbféle figurakkal futraljb(an) fl. Hung. 5 [uo. i.h. 11].

csekefalvi I. *mn.* **1.** a Csekefalva (Cs) tn *-i* képzős szárm.: Csekefalváról való; din Csekefalva/Ciucani; mit *-i* Ableitungssuffix gebildete Form des ON Csekefalva: Csekefalvaer. *1586* Lacz Ferencz Zent Mártoni Chekeffalui Nemes Ember [Cssz; BK Misc. 1145—78]. *1624:* Bodo Peterne Anna Aszoni, Nemes Zemelj chjeke falui [Cssz; BLt 3].

2. Csekefalva (U) tn *-i* képzős szárm.: Csekefalváról való; din Csekefalva/Cecheşti; mit *-i* Ableitungssufix gebildete Form des ON Csekefalva: Csekefalvaer. *1603:* Sas Janos cziekefalwy lo fw Ember [UszT 17/24]. *1606* cziekefalwi hatarban | cziekefalwi Kws Simo Janos [i.h. 17/24, 20/241]. *1607:* Cziekefalwi nagi Peter [i.h. 20/243]. *1650* czeke falan lako Vadar peterne. Czekefalj mate giorgh [i.h. 78a].

II. *fn* csekefalvi (Cs) lakos; locuitor din Csekefalva/Ciucani; Bewohner von Csekefalva. *1624:* Az chjeke faluiakott perly vala Beldj Kelemen Vram: Eleötteök s azkor Beldi Vramott megh Nyerek az chjeke faluyak flos: 3: valtanak Sententia Leuelett, Beldj Vram ellen: az Vtton Nyerek megh hogj Chjeke faluaban Semmj Jussa nem leon Beldi Vramnak. Tudom aztis hogj Daruas Georgj es Daruass Mihalj: mellettek valanak az Chjeke faluyaknak [BLt 3 Fodor Gergelj csekefvi ppix. vall.].

csekelaki a Csekelaka (AF) tn *-i* képzős szárm.; din Csekelaka/Cecălaca; mit *-i* Ableitungssuffix gebildete Form des ON Csekelaka: Csekelakaer. *1591:* Czyakalaky (!) Eőrsebet [Póka MT; SLt 43]. *1700:* a Csekelaki Erdő. a Csekelaki Határ Szél [Cintos AF; EHA].

csekély 1. sekély; puțin adînc, scăzut; seicht. *1592/1593:* Tudom azt hogy ot nem vala ollian fwues porond egy zalis, hanem az porondon Tul mely part vagion addigh fekwt az zamos vize, oly ziles volt ot az viz, hogy nagy vt Iaras volt azon altal chiak igen chekill' volt az viz [Bálványosváralja SzD; Ks] | meegh Dees feleol valo aga az Zamosnak gonoz erezkedeós vala ... Az zent Benedek feleól valo aga chekilieb vala [Árpástó SzD; Ks]. *1679* Felső To. Tuson felé vagjon: Ez mint hogi ighen csékely, gáttyais nem ighen derekas Zugoja ninczen [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János lelt. 143]. *1772* ezen also kerekek csekély Víz idején igen lassan, bőv víz idején pedig tellyességgel nem forgottak [Ádámos KK; JHb LXVII/290].

2. rövid; scurt; kurz. *1736:* Az ... udvarrol ... vagjon aditus Csinosotskán faragott ... fenyő deszka kapun rajta lévő kis Csekélly két vas Sorkokon forgo, vas reteszszel zarlodo gyalog ajtotskával egyetemben [Várhegy MT; CU]. *1747:* ezen ... nyilnak ... Nagy Ida felől való oldala Csekellyebbnek és alább valonak itéltetvén, hosszabbra hagyatott [Nagyida K; Told. 27]. *1782:* Instalom Ngődat meltoztassek mind egy űgyű s tsekélly Levelemet, mind pedig az accludalt Attestatumot Mlgs Consideratioban (!) venni, s nékem kegyessen meg parantsolni mi tévő légyek [Baca SzD; LLt].

3. szerény; modest; bescheiden. *1722:* az en vekony es csekely opiniom azert ebben e volna,

hogj Ngöd primum et ante omnia az ember halalert keresne a patratorokat [Székelykocsárd TA; Ks Sándor Gergely lev.]. *1743:* Györgj Molnár (45) ... fass(us) enis csekélj állapatomhoz képest Malom mesternek tartattaam (!) mivel ... eö Natsgának is ex fundamento Malmot erigaltam [Ádámos KK; JHbK XXVIII/9]. *1767* meltoztassék differaltattni azon Causának assumptioját mig én Csekelj Szemelyemb(en) alazatoson udvarolhatok ngodnak és bövéb declaratiot tehetek [Kv; i.h. XLVII]. *1782:* Az csekély Elmém oda nem ér, s meg nem ítélhetem [Arany H; JHb XXXI/53. 37]. *1807* kivánnya csekélly vélekedésem szerint ., hogy Fiscalis Actio rendeltessék [Balázstelke KK; DLev. 4. XXXVIII]. *1809* ohajtva vártuk azon Felséges Királyi Kegyelmet hogy az Adozás terhe alol ki vétetünk, és Törvényeink szerént azzal nem terheltetünk, de ohajtatt reménységünkben meg fogyatkaztunk, melynek tsekély kinézésünk szerént, oka az, hogy Ö Felségének Szentséges akarattya abban függ, hogy az Erdélyi Quantum apadást ne szenvedgyen [Asz; Borb. II] | tsekély vélekedésünk szerént azt láttyuk ki, hogy réánk adozo Székelységre és Armalista Nemesekre a' mostani Insurectionak ki terjedése betü szerént nintsen kitéve [Asz; i.h.]. *1860:* Nevezett fiam Léczfalvi Vilmos gondnokául fel kérem Tekintetes Szász Ádám urat, oly formán hogy nevezett fiam növeléséről gondoskodjék, 's csekély vagyonát kezelje [Kv; Végr.].

4. jelentéktelen; neînsemnat; unbedeutend, belanglos. *1712:* Ha pedig kgm(e)d, prostitutioját kivánnya, a joért, Czekély szemellyemn(e)k; Azt akarja, hogi a kenyeretis számbol ki vegyék, ártatlanul kglmedért, Én oka ne légiek [JHb Jósika István Jósika Imréhez]. *1763:* a mint Ngdk tettzik ugy tselekedgyék iránta tudom hogy Csekely Szegény legenységemet Ngd is meg tekintvén káromat nem kivánja [Jobbágyfva MT; Bál. 1]. *1772:* ha a Mlgs Thesauriatusunk referállya magamis jártom Szebenben is az afféle informatiokat eludalni igen csekély dolognak tartam [F.zsuk K; SLt XXXIX Suki László Henter Jánoshoz].

5. kicsiny; mic; klein. *1772:* nagjobb igasság lenne igy is, hogy az eö Excellentiaja Malma három, sőt ket kerekekre reducaltatnék inkább, mint sem az én csekély két kerekü Malmomtol én meg fosztatnám [Kük.; JHb LXVII/268]. *1776:* Magunk tapasztaltuk nagy tsudálkozással Groff Kornisnénál lett látogatásáinkál, hogy M. B. Henter Antal Urffinak igen Csekély becsülete lévén a M. Groffné, és Anniko Kis Aszszony ö Ngok előtt, mégis olly hoszszason mulatozni nem átallya [Szentdemeter U; LLt 40]. *1820 k.* A Kertnek a Rósa Hegy felől valo végében, Tövissel gazzal tsinált igen tsekély kert vagyon [Dés; RLt]. *1842:* Mi a' Tekintetes ki rendelt osztoztato Biztossag előtt innepélyesen jelentjűk .. Hogy mi ezen elégvételre lett bizonyosittatásunk alkalmával viszsza intettűnk Budai Jánosné Lengyel Sára aszszonyt miként ellenünk elég vételt ne hozzon, mert mi készek vagyunk fel vejéndő Falusi akár nemes, akár kőz elég vételnek magokat az igen tsekély osztállyos Jokat el nyelendö költségével ne terheljen [Felfalu MT; DE 2].

6. szegény; sărac, lipsit; arm. *1656* Az temetes pedigh, tsak az en csiekely allapatoczkamhoz kepest legien, tudgiak ki voltam en [Ádámos KK; Bál. 93. — Tekintélyes birtokos szerénykedő nyil.]. *1772:* Buss Ilie Csekélly Gazda [Szászfenes K; BethlenKt Mikes conscr.].

7. rossz | gyenge; rău | slab; schlecht | schwach. *1772:* Az Gát most actu Csekély állapatban vagyon [uo.; i.h.].

8. *~eszű* féleszű; smintit; halb verrückt. *1831:* Tudom azt hogy . Egyed Lászlo csekély eszű ember volt, beszédin nem sokat lehetett fundalni — fogadásbol Nadrágot adtak, ugy hogy Botskorral viselye — Csizmát nem volt szabad huzni — ezen Nadrágba egy alkalmatossággal, Tyrozás idején a' Főve⟨ge?⟩valujába tollakat téve magat Maximilianusnak nevezte 's nevetségesen kísérte a' Tyrokat — ezt maga nekem beszéllette elö [Szenterzsébet U; Borb. II. id. Török János (61) ns vall.].

csekélyecske jelentéktelenecske; neînsemnat, neimportant; gering(fügig). *1825* Az Egerpataki Basa Jószág tsekélyetske [DLev. XIV. 5].

csekélység vminek csekély/jelentéktelen volta; feleac, bagatelă; Kleinigkeit. *1836:* Nagy kedvetlenséggel vettem ...: hogy a Tekintetes Ur a Tartsafalvi sz. Ecclésia Curátorává Választatott, de ezen szép Hivatalt ..., nem akarja fel venni talám azért: hogy ezt tsekélységnek nézi, vagy azért: hogy egy kis nyugtalansággal jár [Bözöd U; Pf Árkosi Mihály un. esp. lev.].

csekme szökőkút; fîntînă ţîşnitoare; Springbrunnen. *1613* az nyári házban[a] alatt az földön egy igen szép sokszegű, fejér márvánkőből csinált csekme, az kiben huddozott fel az szép víz tizenkét csőből és ismét ugyanott elenyészett [BTN 67. — [a]Ti. a török szultánéban].

csélcsap *mn* álnok; perfid, viclean; hinterlistig. *1590:* Keöuetem kegteket kegtek szemeljet Enghemet fozto Imrehet Teökelletlen Arulonak zída, Enghem Andras Koúachót is ven teökelletlen c'helcz'ap beste lelek kuruafianak [UszT]. *1591* vagion mw köztwnk oli cziel czap Tókelletlen Arulo bestie kiuruafia (!) ki az kóztónk valo egienetlenseget es haborusagot eőrwli [i.h.]. *1711:* Ungvari Andras ... reszegeskedő, cselcsap, hazudozo lévén sebes tűzzel valo meg egetesre itiltetik [Kv; TJk XV/1. 68—9]. *1831:* Azis igaz, hogy Egyed Lászlo mindőrökké tséltsap, hasztalan beszedü volt — beszédjét ritkán lehetett hinni [Szenterzsébet U; Borb. II].

csélcsap *ige* ? cselleng; a hoinări încoace şi încolo; umherstrolchen. *1599:* Mohaj Vyzazy Mathyas Cornis vram Hajdu hadnagya ... fatetur ... (Huzar Ilona) az leanyatt ereozakkal adtta Teo-

reoknek felesegeol, Adottis nem adott az kereztenyek keozze, az varossy nepp keozze hanem mindenkoron Teoreokeok vtan chelchyapott, es hizelkedet [Kv; TJk VI/1. 284].

csélesapság ? állhatatlanság; nestatornicie; Unbeständigkeit. *1669 :* igeny czell csapsaggal tokeletlenseggell bir Beoge Janos megh ne(m) alkhattanak uele [Alfalu Cs; LLt 9. A].

cselebi-csizma török csizmafajta; un fel de cizmă turcească; Art türkischer Stiefel. *1642 :* egy bagaziaual bellet cselebi csizma ket kilim [Koronka MT; Told. 1a II].

cseléd 1. családtag | a háznép tagja; căsean | membru de familie; Mitglied der Familie | Mitglied des Hausgesindes. *1625* Vrunk eo felge Aszonyunknak eo felgenek egy betegh leany Aszszonyat hagyvan nallunk mennyeuel es egyeb Chyeleddel edgyűt [Kv; Szám. XXVII. 9]. *1640 :* Teczet az sz. szeknek, hogi az ollian temerarius emberek czieledestol excludaltassanak [SzConscr. 48—9]. *1657* Dobos Georgi minden czeledivel kűn az eletien* az haza faránal kűn valanak [Csíksztmárton MT; Berz. 12. 92. 127. — *Olv.: életjén, azaz telkén]. *1661 :* remelhessem gyarlo eletemnek, cseledimmel edgyüt taplalasat [KJ]. *1679* Ha mellyik Meszaros, emberseges ember cselegyet bőcztelenseggel illeti azt az Ceh Mester erdeme szerent bűntesse megh [Dés; Jk]. *1681 :* ne nehesztelen tudositanj a Czeledek egessege felölis, mjvel az ők haza népeis kivannak (!) tudnj mint vadnak [Körtvélyfája MT; Bál. 1]. *1691 :* Minthogy sok panaszt (!) volt az előtt Meszaros Mihályra, az Emberek kőzőt semi valasztast nem teszen, magat Feleseget és Cseledgyeit le pirongattya az utan a ffele ne legyen [Dés; Jk]. *1697 :* Sz. Pál tanitasa szerint a' ki cseledgyere gondot nem visel az hitett megtagadta es az Pogannál alab valo [Dés; Jk]. *1698* Vegeztetett hogy valaki â hus árulásban Vala mely emberséges embert vagy czelédit illetlen szoval vagy hus nem adással alkalmatlanul illetné céhunk bőstelenségére, ezért maradgyon 3 forintygh [Kv; MészCLev.]. *1706 :* Sárdi Gáspar Ur(am) eó Kglme . mindenéből tellyesseggel exhaurialodott, minden acquisitu(m) es aviticum bonumi Tűz altal meg emésztettek, ugy annyira hogj mind magának, cseledgyi(ne)k, edes gyermekinek sustentatiojara tellyesseggel alkalmatlanna tetetett [Ne; DobLev. I/60]. *1715/1761* Bartsai Abrahám Úr ... tőn mi előttünk illyen meg állandó Testamentaria Dispositiót, ... ahoz képest kivánok Cselédimről az ide alább irt modok szerint dispositiot tenni, magam szabad jó akaratomból [Nsz; Berz. 17a]. *1722 :* Két harangotis* láttam hogy talalta(na)k az Pap Peter ház fedeléb(en), de el kapdosták az Pap Peter cseledi mingjárt [Kecsed SzD; TL. — *Ti. kolompot]. *1735 :* hogj osztán haza mentem a Cseledim mondaták, hogy Fazakas Szimnyion it volt [Szentegyed SzD; Wass]. *1740 :* Vadveremi, Fugadi és Girboi* Jobbagyi ... házoknál Cselédestől éhelhalo nagj Szűkségbe vadnak [Orb. — *Mindhárom AF-ben]. *1756 :* Disznojon* lakta(na)k ennek előtte két Jobbagyok, ugy mint Lovász Péter, és egy Cziboka nevű ember .., Czibokát ... minden Cselégyivel együtt le vitték Abafájára [JHbK XX/23. — *MT. Néhai gr. Csáki István földjén]. *1758 :* éppen Semmi Vetésem nem leszen cselédim tarttásara [Szőkefva KK; Ks 72. 54]. *1777 :* Hallottam magam Cselédeimtöl, hogy Flora Kosztán elszőkése előtt egy vagy két héttel vitte volna a' Feleségét gyogyitani [Sajóudvarhely SzD; KS]. *1793 :* a kérdesben meg írt Szena Fü Soha sem volt az Néhai Kálnoki Theresia Aszszony Széna Füve Sem maga Sem Cseledgje Soha Sem használtatta (Kökös Hsz; Kp IV/285]. *1797* Szilágy Csehi Ifjú Székely András a mult télen megházasodván, mind maga, mind pedig Apja és egész ház tseládjek' rosz szokások és erkőltstelenségek miatt Feleségével valo keresztyén házassági életre egybe nem gyalulodhatott [IB]. *1802 :* nintsen hogy mivel éllyek mivel tartsom és ruházzam magamat és Házom tselédeit [Somkerék SzD; JHb 36]. *1807* legkisebb okotis a Novizans Alperes Fiu, vagy pedig annak kőrűllette valo Cseledgyei arra nem szolgaltattak [Aranyosrákos TA; Borb.]. *1810 :* Blós Mihaila egy alkalmatossággal háza tselédgyeire meg haragudván, hallottam ezen szokat mondani [Adorján MT; Born. XIV/1]. *1849 :* Prostyán Nikulájnő cselédgyeivel édgyütt a' Miske Házoknak fel romboloi [Héjjasfva NK; CsZ]. *1852 :* gondoltam hogy szálasomon Cselideim(m)el nyűgodni fogok a verekedőtől [Dés; DLt 747].

2. gyermek; copil; Kind. *1645* sokkal illendeob embernek az illyen n⟨agy⟩ utara ualo igyekezetiben Czeledi es edes haza nepej keozeott bizonyos dispositiot tenni, és igen szepen az eő teőlle es birodalma alatt leueö keresett jokbul disponalni [Erdőszengyel MT; Told. la II]. *1677* Szent-Egyeden lako Agoston Szabo István Hivünk őrők árron vévén egy ház helyet, feles cselegye, es sok adosságba valo elegyedese miat ketelenittetett .. Balpataki Janos hivűnk(ne)k Legenben levő házaert cserelni [Wass, fej.]. *1710 :* meg eddig életben lévő, de minden orán az halálnak horgára akadhato Cselédim kőzőtt valami tőllem telhető dispositiot tennék [Visa K; BLt]. *1719 :* tegyek ezeket* edgy üvegbenn, mellyre Töltsenek jo erőss eget bort edgy ejtelt . ebből kell edgy, edgy kalannal adni az Cselednek innya Reggel [Ks 54. 84. — *Ti. a gyógyításra használt kerti és vadvirágok virágzatát]. *1726 :* Meg halván a Nagj Miklos cseledgyi ugy ment az Nagy Istvan kezire a szőlő [Kercsed TA; Borb.]. *1746 :* onnét Haza jőuén kértem őtet szép szóual hogy a Cselédgyét compescallya a Nyakamról [Vályebrád H; Ks 62. 22]. *1763 :* bizony nem mássunan hanem a Malambol magát és tselédjeit tartotta [Fületelke KK; Ks 18/LXXXVIII. 5] | az Cselegyi közzül egy Leanya a szomszédokhoz futkározott [K; KLev.]. *1771 :* a' Gyermekek két Fejér haju Gyermekek valá(na)k de távolacskán lévén világosson meg nem ismérhettem s nem vallha-

tom ki tseledgyei volta(na)k [Berekeresztúr MT; Bet. 7].

3. szolga; slugă; Dienstbote. *1640:* Egy mesteris az masiknak czieledgyet el ne hitegesse se el ne hitegettesse: mert ha meg tapasztalodik benne, egy forintal bűntettetik meg erette [Kv; KovCLev.] *1656:* sem Boer Sigmond Ur(am) sem az eő Kgme czeledy az Lakatot az Uam buzas Kasrol le nem vertek [Szád. „Felseő Veniczey Bukur Morary" molnár (43) jb vall.]. *1661:* onat az nagy hatalmas, dógos pestjsból ki jöttem volt jde mjnd czeledestől jozagoczkamba [KJMiss.]. *1688* az Fodor Marton szöleje vegín valo kaput az Keczelej Ur(am) czeledi ki nytottak [Mészkő TA; Borb.]. *1699:* őlel is hordottak[a] az ő cseledgyek [Rücs MT; KvAKt Mss 344. — [a]Ti. a kerítés fáját]. *1715:* A mely Joszágokon a Cseledek laknak azokotis in suspensu hagyak a Szánto Földekkel együtt [Borb.] | nekem arra valo Cseledem nincsen az ki ennek az 35 őkrök(ne)k gondgyát Tudgya Viselni [Bálványosváralja SzD; Ks 26. XIII]. *1718* Veselenyi István Ur(am) ő Nga marhai mellett lévő Cselédi [Szárhegy Cs; LLt 69] | Tudgyuk azt hogy Szakaturi Laszlo ős örökös jobbagya volt az emlitet Mlgos Ur(na)k, Csatlos András is ős örökös Sellér Jobbágja volt az Urnak, s mind ketten udvari cselerdek (!) leven Szakaturi Laszlo Lovas legény és etekfogo volt Csatlos Andras pedig Csatlossagaval szolgalta az Urat [Kendilóna SzD; TKl]. *1723:* beteges állapottyában erötlen korában Cselédnek valo fizetéssel pénzel és buzávalis Segitették, Söt néha maga fizetett Cselédeivelis . Dosa András ur(am) eő kgyl(ne)k dolgoztatott [Ilencfva MT; DLev. 1. IIB/5]. *1724/1779* én az nyűgemtől meg menekvém, holtig valo bujára edgy némelyik cselédnek ..., hogy többet nem hazudhat néki [Gerend TA; KS]. *1726:* a város szalmájából magok vagy cselédgyek vigyenek szép takarékoson [Dés; Jk]. *1727* az én halalos betegsegemb(en) mellettem forgolodo s hiven serenkedő Cselédim(ne)k legjek szabados Testalni Tiz Tizenkét forintakat, vagj egjeb Gunyácskát [Gyf; JHb XVI/1.]. *1729:* (Az) Ökrös mezejere be függő berczeken orrokon s oldalokon, szabadosson jartatták marhájokot ezen őkrősre dolgozni jövő Mikes Hazak(na)k tselédi [Bita Hsz; Szentk.]. *1731* A két ajto között valo Hámbárnak .. észak felőll valo része ... tele költő Cselédnek valo Liszttel [Szentbenedek SzD; Ks 15/LVII] | Aki Gazda Ember büntettessék egj egj forintig aki penig Cseléd vagy napszámos azok ellen Malom birák s Paller Atyankfiainak a palcza kezekb(en) adattatik [Dés; Jk]. *1736* Még az nagy emberek is abban gyönyörködtek, mikor az cselédek vigan voltak sőt sok nagy ember, az kinek elébb való szolgái voltanak, azokkal mindjárt ivutt, megrészegedvén az hegedűsőket behítták s virradtig tánczoltanak [MetTr 359]. *1741:* Makraj István Uram az maga tselédgjével hajtotta bé azan hat őkrőket [Szentmargita SzD; Ks 14. XXXVIII. 6]. *1749:* az gjermekes Cseledet nem szereti eő exelenciaja [Noszoly SzD; Ks 83]. *1754:* ott kapván a szegénség Marháit eo Nsga Cselédgyei onnat a' maga Kortsomajára hajtottak bé [Gernyeszeg MT; TGsz 33]. *1756:* Aszszu Gyümölcs ... télen és nagj böjtön oljkor böjtös cseledek(ne)k is kimelve fözögetvén költ 1/3 véka [Kiskend KK; Ks 71. 52]. *1768:* az Gálfi Josef Ur Cselerditőlis (!) hallottam [Martonos Hsz; EMLt]. *1769:* Né el törték a kardomat Harkáék 's a Cselédeimel együtt kalongyába raktak a Házamba [Agyagfva U; IB] *1769/1778:* Házunkban nevelkedett dolog tehető tseléd̃ünk nem vólt [Bagos Sz; BfN V/4]. *1779:* ami üdön a mostani szolgalonak Marianak cseledek szamara kiadott fazujkabol melyet mar meg fözött volt a levét és higját leszürte a tseledek szamara a sürüit pedig küldette a Mostoha Anyanak [Berz. 74. 9]. *1780* a Titt Pálffi Ferenz Ur Futo János nevű Cselérdgye (!) [Tarcsafva U; Pf]. *1782* a' Cselédek kőzűl valameljik meg esmervén ezen Gál Bálintot hirt tettek az Uraságnak, ... azon Mikes Ur meg térittetvén és mindenestől viszsza vitettetvén körüllette valo Cseledeivel ... Ádámosra [Dombó KK; JHb XIX/22. 26]. *1790:* A mikor Szőllő Gyepű kerűlése lésen (!), minden Gazda vagy Tselédje ott légyen [Nyárádkarácsonfva MT; Told. 76]. *1793:* a ... Szena Fü hellj az én ertemre Soha sem volt az Néhai Kálnoki Theresia Aszszony Széna Füve ... Néhai Mlgs L. Báro Henter David és Ferentz Vr eo Ngok Illyefalván lakott Viliko (!) Nevezetü Cselédgyek birta [Kökös Hsz; Kp 285]. *1800:* szükséges képpen kelletet tselédeket tartani [Msz; DLev. 3. XXXV. 6]. *1810:* A Cselédnek fizetetlen esztendei bére 25 Rf. 30 xr [Kv; Borb.]. *1816:* Reprotestalunk az intető Mgos Aszszonyság és Sinfalvi Kőzőnség a feltett szándékárol tegye le magát, mert ha mi kedvetlenség találya magakat, Tseledit vagy Marhajokat, magak lésznek okai [Asz; Borb. II Rákosi Borbélly János a szék asszeszora kezével]. *1819:* Korodra menvén tseléd keresni, ott elkésvén ottan is háltam [Kv; Aggm.] | Azonn Szilvoriumokot néhai Rákosi Bodisár Ur maga hordogatta fel a pintzéből, soha azt Tselédre nem bizta [Kv; Pk 2] | Ha valamelly Mester Embernek felesége gyermeke Inassa, vagy akár mi némü tselédje meg haláloznék ... tartozék a Czéh el temettetni [Kv; MészCLev.]. *1830:* Egy Föld Pintze ... Földből készült Hurnba vagyon in Nro 5, mellyekben a' Cselédek laknak [Nagyikland TA; TLt Közig. ir. 1748].

Szk: *belső ~.* *1767* ezenn Korodi Vdvarban ... Én Belső Tseléd nem voltam [Kóród KK; Ks 19. I. 8]. *1769:* Medve János ... belsö udvari Cseléd volt ... mint Udvarb(a) szokott, és paraszti munkát nem tanult Jobbágy instált Kornis István vr eő Násgának hogy erga taxam annualem Szolgálatra az Joszagbol ki botsássa [Marossztgyörgy MT; Ks 67. 48. 31]. *1819:* en is observaltam hogy Sylvester gyakran járta a' házakat de minthogy belső Cseléd nem voltam utánnak nem is leskelödhettem [Kv; Pk 2 Andreas Balla kocsis (23) vall.] ✱ *cipós ~.* *1834* A télen az ithon lévő hét czipós cselédnek két versen szemül adtam ki a czipoját két hétre [K; Somb.

II] ✱ *libériás* ~ egyenruhás cseléd. *1770:* egy Kapjoni Udvari Cselédgye eö Nga liberias Cselédi kőzzűl ... egy ingben hajadon fűvel, és hatthatoson kérdezni kezdé magyarul tőlem alusztok-é [Dés; JHbB 361] ✱ *udvari* ~ udvarházi szolga. *1706:* Malom vagyon kettő, edgyik edgy kövü, másik két kövü, kik(ne)k is vamja mint hogy kevés az Udvari cselédre kél [Hsz; Törzs. Rákóczi Ferenc lelt.]. *1730:* Szomorán értettem, a' Mlgs vrnak mind vri Mlgs udvari Cselédinek betegeskedését [Kv; Ks 99 Boros György lev.]. *1770* egy Kapjoni Udvari Cselédgye eö Nga liberias Cselédi kőzzűl ... egy ingben hajadon fűvel, és hatthatoson kérdezni kezdé magyarul tőlem alusztok-é [Dés; JHbB 361].

4. béres; simbriaş, argat; Knecht. *1817:* Ennek elötte Nagyságos Groff Ur ugy volt szokásban a mint látom hogy a' cselédek akkor mentenek el Faluba, és Üresen hagyták az Istállot, a' mikor kedvek tartotta [Héderfája KK; IB].

5. ? inas; ucenic; Lehrling. *1752:* mely mester Ember az Legényeket szegődlen (!) Muhelyiben tartya s Ché Atyahoz nem kűldi, annak pőenaja, hogy aban az Esztendőben Tseléd nem engedtetik [Kv; KCJk 17b ford. németből].

6. alkalmazott; angajat; Angestellte(r). *1756:* Mlgs Groff Kemény László Úrnál laktamba, Németi István Uram is ott lakott, és igen meg bizott Tselédgye vólt a' Mlgs Gróffnak [Kv; Mk IX Vall. 49]. *1762:* a maga tselégyei ugy mint: Praefectusa eö Nsága Inassi, Kotsisai és Palajtarja [Branyicska H; JHb XXXV. 51]. *1776* egyik cselédgyit ă Groffné ă Kántort utánnam kűldé, hogy le Sétálnék, és utasitanàm ŏ Ngat mi tévős légyen [Szentdemeter U; LLt].

7. ? cseléd ség; servitorime; Hausgesinde, Dienerschaft. *1653:* Mondám Bali csausznak is ... hogy lássa: az ő szekere, cselédje és sátora hol vagyon, szálljunk ott [ETA I, 130 NSz].

cselédabrosz szolga/szolgáló-abrosz; faţa de masă pentru servitorime; Tischdecke für das Gesinde. *1810:* Vastag Tseléd abrosz Öt [Kv; Berz. 20]. *1826:* Egy darab vastag cseléd abrasznak valo 18 sing [Koronka MT; Told. 19]. *1837* Nagy kotzkájú rozsás Cseléd abrosznak valo 48 Sing [Szentbenedek SzD; Ks 88, 8]. *1839:* Cseléd és pohár szék abrasz [Kv; Ks 73. 55]. *1842:* Abrasz két kamuka Cseléd abrasz [Dés; Újf. 6 Újfalvi György hagy.]. *1849:* Baratzk magos elé járo abrosz 4 Sűtő Abrosz 6 Viseltes Cseléd abrantsos abrosz 6 [Wass]. *1860:* 3 cseléd abrasz [Kv; Végr.].

cseléd-ágynemű szolga/szolgáló-ágynemű; lenjerie de pat pentru servitorime; Gesinde-Bettzeug. *1852* Cseléd ágynemű: egy pokrócz, egy párna, egy surgyé [Kv; HG].

cseléd-árnyékszék szolga/szolgáló-illemhely; latrină pentru servitorime; Gesinde-Abort. *1851* Az épűlet ... végibe vagyon egy két űlesű árnyékszék, és egy cseléd árnyék szék, ettől deszkákkal elkülönitve, az udvarrol van béjárója [Erdősztgyörgy MT; TSb 34].

cseléddolmány szolgazubbony; haină pentru slugi; Rock für Dienstknecht. *1795:* edgy Cseléd Dolomán, Nadrág, és Lájbi ..., edgy Szarvas Bőr Lajbli [Monostorszeg SzD; Bet. 5].

cselédecske 1. gyermekecske; copilaş; Kindchen. *1641:* Miuel lattuan Pap Janosne Aszoniom hogy Vratol raja maradot bonomokbol Nullo modo nem hogj magat czjeledeczikejuel eggjut sustentalhattna azert ... engede Pap Margit Aszonnak es posteritasok(na)k eoreokeoskeppen Negyuen forintert [Uzon Hsz; Kp I/53].

2. szolgácska, emberecske; slugă mică, omuleţ; Dienerchen, Menschlein. *1742:* Király Biro Ur(am) kedre törvenyes napot indicalt, s edgy Jobbágjomot halálra keresik; s ha lehetne Comparealnék annak az Törvényin, mint hogy Cseledetskemet tartozom defendalni [Zalán Hsz; Ap. 2].

cselédes családos, gyermekes; familist, cu copii; Familie/Kinder habend. *1633/1672* az jo cseledes gazdának, az kire az Ur Isten vagy kissebb kevesebb, avagy tőbb áldásait bizta, nem illik házát és háza népét bizonios el rendelés és végső testamentaria dispositio nélkűl minden keresztyeneknek jo rendtartasok szerent hadni [LLt Fasc. 159]. *1645:* minden ertelmes es jo gonduiseleo czeledes hazi gazdaknak, ez az eő Tisztek es hiuatallyok, hogy ... hazok nepenek bizonyos instructiot hagynak [Erdőszengyel MT; Told. 1a/II]. *1724:* ă falukbull Szeérbűll Szőktek el ... Kis Tamás cselédes Gazda ... Pap Andras fia Páp Istok nőtelen | a mi helységűnkbull Kirvarull .. im Ezek Aufugiáltának Fázákás györgy és Fázákas János mind ketten Cselédes Emberek [WLt. — *Később: Szilágykirva]. *1731* két fiai maradta(na)k ... mindketten cselédesek [Bita Hsz; Szentk. II]. *1753:* tsűdalkozam szanszandékkal miert igyekezik ked ollyan tseledes Molnarakat azon Malomban be tenni az kiknek nem Satisfacialhat az mi van [Lőrincfva MT; SLt XLIV/13]. *1757:* ezek pedig distinctim kozonségesen ijas fias, es sok gyermekű tselédes Gazdák voltak [H; BK ad nro 44] | az után koros koromban már Cselédes Ember Lévén ezen hellynek felső végiben Laktam három Esztendeig [Gyszm; DE 3]. *1774:* Ezen Joszágokból Jobbágyok manumittáltattanaké, ha igen ki által, mennyiben mikor, Gazda embereké, vagy Iffiu Legények, Cselédesek voltanaké vagy magtalanok? [K; Ks]. *1777* Salánki uram nagy Cselédes gazda volt [Dés; Ks 79. 29, 273]. *1784:* Cseledes Gazda Jobbágy Szabadi István .. ennek fia Minya [Udvarfva MT; Told. 42]. *1802:* Szereda hellj Szasz Székben lévő Nagj Apold nevezetü Faluban veletlen tüz által meg karositatot 37 Tselédes Gazdak [Énlaka U; Borb. II]. *1816:* maga Házáb(an) ... tselédes Ember lévén nem tanithatott [Szentháromság MT; UnVjk 117]. — L. még MNy XXXVII, 55.

cselédfogadás szolga/szolgáló szegődtetés; angajare de slugă/servitoare; Gesindedingen. *1723:* erőtlen korában jó darab időket töltettek, hozzá láttak, Cseléd fogadással, Cselédnek valo fizetéssel Segitették [Ilencfva MT; DLev. 1/II B. 5].

cselédgabona szemesterménybeli szolga-járandóság; remunerație în cereale a servitorimii; Getreidebezüge für das Gesinde. *1832:* Ugy arra nézve is Commisiot instálok, hogy annyi cseléd gabona rostáltatására, megmosatására, és Viszont megszároztatására (hogy mindég elöre providealva légyen mosat gabona:) adassék hatalom nékem a különbenis kevés napszámbol szakasztani [Torda; BfR].

cselédház 1. szolga/szolgáló-szoba; cameră pentru slugi/servitoare; Gesindezimmer. *1688:* nyilik be ã meg irt Cseled házban fa sarkokon forgo, fa kilincses, fa záros fel szer fenyö ajto | az hátulso Cseled hazban Egy deszka polcz [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 3]. *1697* az Tornáczbol nyilik az Gerendás cseled házra Egj erős Zaros ajto [Borberek AF; Mk Alvinczi Péter lelt. 2] | Vagyon az Vinczi felső Várban is Egj kő ház ... viszsza tervén az pitvarbol az gerendás cseléd házra nyilik edgj hitván záros ajto [Alvinc AF; i.h. 7]. *1716* az szolga . ben hált abban az házban, az hol Aszszonyom hált, töb cseléddel edgyűt, téli üdőben nem lévén cseléd ház, az holl hállyon [Nagyida K; Told. 22]. *1721* eggy Cseléd Ház, mellyben van egy Sűtő kemencze, annak szájánál van fel rakva egy kis kűpűs kájha kemence [M. gyerőmonostor K; KGy]. *1753* A Sajto szinnek eszak felöl való vegiben vagyon egy nagy tseled ház [Marossztkirály AF; Told. 18]. *1761:* Ezen describált Epületen aloll... Nap nyugutt felöll valo részire földb(e) bé nyomult tsere talpakra négj szegeletre faragott fenyö ép boronákbol, gerezdesen fel rova; szalma fedél alatt, vagyon a régi Sütö ház, konyha, és Cselédház [Pagocsa K; JHbK LXVIII/1. 15]. *1773* Tangyer tarto . a Cseled bazban 1 [Kozmás Cs; Ks]. *1817* a Tornáczon jobb kéztt vagyon a Konyhára nyillo ajto ... Innet bé menvén az hátulso v(agy)is cseléd Házba .. találtunk benn jobb kéztt egy ujj Kemenczét [Ördöngösfüzes SzD; ÖrmMúz. 2]. *1820* amint Anyám beszéllette nékem Ökeme harmadmagával a Cseléd házba Dregán Juonnéval találkozván azt mondá Dregánné [Aranyosrákos TA; JHb 48] | Cseléd Ház, égy paraszt faragott kö kementze benne Tűz hellyestöl [Dés; RLt]. *1823*

f	a	c
g	b	d
h		e

a) Palota b) Elő-szoba vagy Tseléd-Ház c) Gyermekek-Háza. d) Kamara e) Vendég-Ház. f) Nappali Ház g) Háló-Szoba. h) Ferdő-Ház [Borszék Cs; LLt]. *1837* A' Kamara gyöngy Szinre festett vésett ajtaja ... A' Cseléd vagy téli fözö ház ... gyöngy Szinre festett a' Tornátzbol nyillo vésett ajtaja [A.szőcs SzD; Bet. 5]. *1841:* A' Cseléd házban Égy tránserozo asztal [Egeres K; Ks 89].

2. szolga-lakóház; casă de locuit pentru slugi; Gesindehaus. *1677* egy öregh Czieled hazat, fundamentombol az kerűllette ualo palankjaval eppen fel allattak (!) 29 Jun(ii) | epitettek egy öregh szeker szint, egy nagy Istallot, egy kisseb Gabonas hazat szuszekiual, egy öregh Czieled hazat [Berz. XII/17]. *1714:* Fenjő bornábol felrakott Cseléd ház [Kászonfelsőfalu; LLt 85]. *1726* edgy Cseléd Ház, jo Csür, rakofákbol rakott [Sajókeresztúr SzD; BLt 7]. *1742* Ezen Botocskán felyül hasonlo kövböl (!) épült tornáczos, tiszteseges tágos cselédház [Gyeke K; Ks 4/VII 1]. *1750* Mgos Folti Maria Aszszony, mind a régieket renováltotván, mind pedig mas ujjab vendég, cseléd, Sűtőházokat és konyhát erigaltatott [Déva; BK 144] | az Tseléd hazba vagjon egj Fenyö Deszka lábas Asztal, egj fenyö fa lábas hoszu pad, más fenyö Deszka pad tzöveken [Szamosfva K; JHbK I. VIII/4. 2]. *1752* Lármázásokra ... Molnár Uram ki menvén a Cseléd házban Csititotta ötet hogy feleségét ne kinozza ne verje [Gardánfva Sz; BK] | György Csorogár mondotta: hogy fábol rakot szalma fedel alat lévő cseled, és sűtő házat, kő kéményü konyhát rontanánk el [Buzd AF; Ks XXIa]. *1755:* vagyon egy talpakra boronábol régen épittett, Szalmával fedett, tornátzos, paraszt, Koltsár vagy Cseléd ház [Ludesd H; BK 1020 Naláczi-conscr.]. *1767* Vagyon egy szalma fedél alatt levő Sövény oldalu Jobbágy ház forma Cseléd ház [Nagyernye MT; LLt Fasc. 129]. *1771/1817:* Cselédház .., fedele régitske [Kadicsfva U; Mk Török-Rhedei transmiss.] *1780:* az Aszszony hogy ki ment a tseléd-házban, meg szidtákis, mert ott akkor Pujkát sütöttek s mikor ked ki ment, mindenkor a kürtöben fel dugták a nyársat, hogy ked meg ne lássa [Berekeresztúr MT; Bet. 6]. *1781* az Cselérd (!) Ház [M.andrásfva U; Pf]. *1791* egj borona fából készittetett és Naddal bé fedetett alkalmasotska Tselédház [T; CU]. *1799* égy ujjontában épittetett ... Cseléd Ház [F.zsuk K; SLt]. *1814:* a külsö Akollyba égy Agosokra épült Cseléd ház [Récekeresztúr SzD; Bet.] | az Udvaron egy meg avult Cseled, vagy Sütö Haz, ebe vagyon egy Cipo gyuro asztal Láb nelkül Czövekekre [Mezősályi TA; RLt]. *1842* All még az udvarházhoz ragasztva égy sütö ház — égy konyha vagy cseléd-ház alacsonyabb vagy terpébb deczka fedél alatt [Oprakercisóra F; TSb 51]. *1846* az avadék Tseléd házat ujra tsináltattam meg nyutatam, Siszával ujra fedve [Kv; KvLt Vegyes ir.].

cselédházacska szolga-lakocska; căsuță de locuit pentru slugi; Gesindehäuschen. *1817:* A Kapun belől mindgyárt vagyon, egy kis cseléd házatska, mely bornábol vagyon ki rakva, és szalmával fedve [Kövesd NK; Kp V/319].

cselédházbeli szolgaszobabeli; din camera slugilor; zum Gesindezimmer gehörig. *1761:* Cseléd-házbeli paraszt Asztal Nro 1 [Vessződ NK; JHb XXIII/31. 25].

cselédház-forma szolgaházszerű épület; clădire asemănătoare cu o casă pentru slugi; gesindehausartiges Gebäude. *1827:* Bé jöve a' kapubol jobbra vagyon egy tseléd ház forma [Somkerék SzD; Ks 73. 55].

cselédkanta cserépkantafajta; un fel de cană de lut; Art Kanne. *1849:* Egy Cseléd kanta on fedellel [Somkerék SzD; Ks 73. 55].

cselédkenyér szolga/szolgálókenyér; pîine pentru slugi/servitoare, pîinea servitorilor; Brot für den Knecht/die Dienstmagd. *1750* General Purpurat eo Nsgának, Egy fejér kenyeret d 24 . Egy Cseléd kenyeret d 3 Uj bort az Cselédek(ne)k justa 2 den. 20 General Auditor eő Nsgának Ebédre Egy fejér kenyeret d. 24 . Fél cseléd kenyeret d. 9 [Kv; Szám. 69. XXV. 7]. *1827:* Tavasz Buza lett mind őszve az első jukról 37 véka. Ennek másadgya tseléd laskának valo, és utolya kenyérnek valo 12 véka ... az harmadik jukrol tseléd kenyérnek valo 15 véka [M.köblös SzD; Bet. 3 malomszám.]. *1842* az oláhok Husvéttya második napján kenyeret sűtvén ... a cseléd kenyeret is az Urakéval egyszerre kellett sütnöm [Dés; DLt 1452a].

cselédlájbi szolgamellény; vestă pentru slugi; Gesindeweste/leibchen. *1795:* Két Öz Bőr Lájbli edgy Cseléd Dolomán, Nadrág, és Lájbli edgy Szarvas Bőr Lajbli [Monostorszeg SzD; Bet. 5].

cselédlaska metélt (a személyzet számára); tăiţei pentru servitorime; Nudeln für das Gesinde. *1827:* Tavasz Buza lett mind őszve az első jukrol 37 véka. Ennek másadgya tseléd laskának valo, és utolya kenyérnek valo 12 véka az harmadik jukrol tseléd kenyérnek valo 15 véka [M.köblös SzD; Bet. 3 malomszám.].

cselédlepedő szolga/szolgáló-lepedő; cearşaf pentru slugi şi servitoare; Bettlaken für den Knecht od. das Dienstmädchen. *1839* Négy nyűstös cseléd lepedő [Kv; Ks 73. 55]. *1841:* Egy Szőr kétt vászon átal vető Nro 3 Hamvas Nro 6 Négy nyüstös cseléd lepedő Nro 2 [Egeres K; Ks 89]. *1849* Egy fiokba egy cseléd lepedő [Somkerék SzD; Ks 73. 55].

cselédmatrac szolga/szolgáló-matrac; saltea pentru slugi şi servitoare; Matratze für den Knecht od. das Dienstmädchen. *1850:* Öt darab ... uj mádrátzok lószörrel töltve 175 rft ... egy darab gyapjuval töltött cseléd mádrátz [Algyógy H; Born. F/Ii].

cselédpárna szolga/szolgáló-párna; pernă pentru slugi şi servitoare; Kissen für den Knecht od. das Dienstmädchen. *1848:* Cseléd párna hat 13 rft. Vendég párna négy 12 rft [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd].

cselédség személyzet; servitorime; Dienerschaft. *1807* ha nem maga, tehát a' zelledtsége* (!) | Sylvester István monda hogy ha kegyelmed nem hányta a' ked zelledtségi [Tarcsafva U; Pf. — *Ti. hányta ki a követ].

cseléd-sütőabrosz kenyérsütéshez használt abroszfajta; un fel de faţă de masă folosită la coacerea pîinii; Art Tischtuch gebraucht beim Brotbacken. *1849* Baratzk magos elé járo abrasz 4 Sütő Abrosz 6 ... Viseltes Cseléd abrantsos abrosz 6 Tseléd Sütő abrosz 6 Cseléd sütő baratzk magos abrosz 6 [Wass].

cselédszerző szolgáló-szegődtetéssel foglalkozó személy; mijlocitor de servitori; Dienstbotenvermittler. *1847:* Cselédszerzőnek* [SL. *Költségjegyzéki tétel].

cselédszerző-piac cselédpiac/vásár; piaţă/tîrg de (tocmit) servitoare; Dienstmädchen-Vermittlungsstelle. *1849:* Krizsán Mária ... kért hogy Kolozsvárt szolgálhatásra neki valami módot eszközőlnék, én utasitottam őtet Kolozsvárt a Biásini vendéglőbe, mint nagy cselédszerző piaczra [Kv; Végr. Vall. 2—3].

cselédszoba személyzeti lakószoba; cameră pentru slugi; Dienstbotenzimmer. *1830:* Kis Cseléd Szoba ... veresre festett ajtoja jo záru, sarku, és deszkáju, pádimentoma töredezett, padlázatytya ép, a benne lévő nagy kementze füttőjével égygyütt őszve tőredezett, két ablakjainak üvegei nagyobb részibe őszve tőredezettek [Kv; Somb. II].

cselédszűk szolgálóban szűkös; care duce lipsă de servitori/servitoare; knapp an Dienstboten/mädchen. *1852* nem tudom hogy és mi modon kaphatok e' cselédszűk városban ilyen megbízhato cselédet [Kv; Pk 7].

cselekedés 1. cselekedet, tett; faptă; Tat, Handlung. *1581* Keonjergek annak okayért fel(segednek) mind Kegielmes feyedelmemnek hogy teolle(m) Kegielmesseget ebbeli Chelekedetemert meg ne vonnia es feleollem kwlemben valo magiarazatott ne higgye, felseged ez en cselekedessemet Bochassa meg [Gyf; EMLt]. *1681:* Retyi Matthe Ura(m), az Sz: ministeriu(m) ellen sok izbēli motskos maga viselese, cselekedese előttűnk titokban ne(m) léven teőbbi kőzőtt Árpastoi Partialis Gyülesűnk idejen paraznasagra minden szemermetesseg nelkűl nemző testenek gatyaja meg oldásaval kivetese tovab impunē semmikeppe(n) el nem szenvedhettyűk [SzJk 152] | Az Hamorokon, valamely Colatorok, vagi Művesek à vasat addigh el adgiak migh ā D.T. szamára valo eghesz Suszt ki nem telik ..., az arant

hamis hitb(en) incurralnak, es elsöb(en) 12 forintal bűntettetnek megh, annak utanna masosodik (!) cselekedesekre halallal fizetnek [VhU 63].

2. művelet; operație; Operation, Verfahren. *1558 k.:* Immaron vedd az istennek akarattiabol azth az foldeth, Inbibald megh ezth az elso teyzino vizzel es az Masik aranyzino vizel distíllaluan, ... es az chelekedesnek wegeben Marad teneked az tok iueg feneken cristaly zino koued [Nsz; MKsz 1896. 286].

cselekedet 1. tett; faptă; Tat. *1558* Byro wram mynd chelekedethyth Thwry Gewrghnek ele zamlallyak az Thablan, ees Byzonsagra fogyonak ky, Abbol megh thecczyk az ew gonoz chelekedethy, Ees az waras Arthatlansaga Igassaga Jamborsaga [Kv; TanJk V/1. 47]. *1570:* Erzebet Rez Janosne hithy zerent vallya, hogy ew semih chelekedetyt Trombitas demeternek zabo Janosnewal nem Latta [Kv; TJk III/2. 24]. *1581* Keonjergek annak okayert fel(segednek) mind Kegielmes feyedelmemnek hogy teolle(m) Kegielmesseget ebbeli Chelekedetemert meg ne vonnia es feleollem kwlemben valo magiarazatott ne higgye, felseged ez en cselekedessemet Bochassa meg [Gyf; EMLt]. *1583* Anna Aztalos Imrehne, hallotta chizar Margittol hogy Amikor Biro Mihalnak az elseo feleseget keriteseyert, meg eole Az teorweny, eó magais Rezes leót volna Biro Mihal az felesege gonoz chelekedetiben [Kv; TJk IV/1. 140]. *1591* Talaltuk uolt megh ty Kegteket Zekwl ez Alperesnek nemy nemy chelekedetyert, melj chelekedetith rend zerint igj p(ro)p(o)nalliuk[a] [UszT. — [a]Köv. a vád előadása]. *1599* Isten oltalmaztha megh, az en Jobbagiomat, hogy szörnyw halallal megh nem olte ez Kan Pal, mely chelekedetiert ha az töruiny mutattia, feyehez szolok | ez az chelekedet ha valakit orzagh vtaban megh les es ezkeppen adorial, mint ez Kan pal chelekedet az en Jobbagiomúal tolvajsagot represental [Szinye SzD; Ks]. *1600* Azert azt mo(n)dgiuk hogy mjert igy hatalmaskottak hatarúnkon erette az maior potentianak terhén vadnak, Affelett az egy megh ytett marhanak bechyen mjert azt megh ne(m) attak, es az meny penzink oda maradott az Alperesek chelekedetek mya Annakis bechyen vadnak [UszT 15/41] | Borbely Istwanne Cathus azzony vallia lattam ez Zabo Marton Gazdamat egy vttal ketten egy Agyban fekeonny ... lattam hogy Nadragat kezde odozny de az chelekedetet nem lattam [Kv; TJk VI/1. 489]. *1606:* Protestalok, szauat haluan tőbet zolok. mind az czelekődetekb(en). ha mit tagad az alperes bizonittok [UszT 20/19]. *1623:* Sok panaz Jeott eddigis eleonkbe némely Nemes vraymnak illetlen chelekedetek feleol kik nem varuan adossagoknak megh fyszetesett magok kezekkel ueóttenek igazatt [Szereda Cs; Törzs]. *1628:* Meli czielekedetit[a] ertven semmi uto(n) en tiztessegbeli szemely leven el szenvedni nem akartam, sem el nem szenvedem [SzJk 30. — [a]Házasságtörést]. *1630:* Ezt latua(n) Uram is ... felt Szalaj Gieörgjnek gonosz czelekedetiteöl, sokszor megh izente Uram Zalaj Gieorgjnek hogj el legie(n) az eö hazanekül ne jeöjön oda [Mv; MvLt 290. 205]. *1647* Ti nektek felljeb megh nevezet Falubeli gondviseleők es Birak hadgyuk es serio poroncziollyuk hogy alattatok valokot, effele czelekedetekteől Arceallyatok [Dés; BesztLt 129 fej.]. *1653* noha az elmult napokban Belseö Zolnak vármegyében Lápos Vidékén Debrik,Űnőmező, Ungurffalva és Kupsaffalva nevű Falukbeli Portiomba(n) lakozo Jobbágymnak engedetlenségek és szoffogadatlanságok miatt nem keués busulást és fogyatkozást kellett szenvednem, mert derék takarodásnak idején Czegei házamnál valo majorsághimnak be takarittássára (vakmerőségre vetvén magokat:) el nem jőttenek ... mely czielekedetekért nagy büntetést erdemlettek volna tőllem [Cege SzD; Wass]. *1657* Az szent historicusok Isten lelkének vezérléséből az mint az királyoknak dicsíretes úgy vétkes cselekedeteket is megirták [KemÖn. 17]. *1678:* Varsoci Miklosnak gratia adattatik illyen conditiokkal, l. Hogy ha ennek utanna az elebbeni czelekedetibe(n) impingal czak in minimo is tőb szőr gratia⟨t⟩ nem accedál [SzJk 133]. *1705* Romai Császár és Koronás Király Kgls vrunk eo Felsege ... Melt(ósági)s Generalis Rabutin Vr(am), es Mű általunk, mind az népnek közönségesen (: ki is maga lako hellyére telepedgyek:) mind pedig az egesz Nemességnek, azokon kivül, kik fő indittoi s okaj voltak ennek az mostani haboruság fentartásának, Gratiat és minden eddig valo tselekedetekről generalis Amnestiat offeral [Nsz; KvLt I/192 gub.]. *1730:* gonosz cselekedetit is valakinek, lopásának végezésit ... ki tudgya fogságából lopása miatt, az Kézdi Vásárhellyi kalitkából kit szabaditottak vólna meg? | tudom bizonyoson hogy tőllem egy rendben 14 tyukot lopott vala el Szakács Mátyás Uram ő kglme utánna mene az erdőre, s — tizet haza hozá, s — annak utánna ugy végezé el Urammal az maga gonosz cselekedetit, ezen lopás pedig éjnek csendességében volt az én házamtól [Altorja Hsz; Borb. I]. *1740:* ennek előtte Cir 35 vagy 40 Esztendőkkel mikor az nagy Czirkálás volt annak előtte az Sáliak ide jöttenek és Néhai Vass György uram Ekéit itt ezen Láb földön el vagdalták, melly Cselekedetekért Ugyan Néhai Czegei Vass Györgj perben fogván az Sáliakot meg nyerte a falut azon cselekedetekért meg békélletenek [Mezősályi TA; Wass]. *1747* Ha pedig tőbszőr efféle tselekedete comperialtatik, ezen tselekedeteis fel fordul, s érdeme szer(int) büntettetik [Torda; TJk III. 167]. *1750 k.:* En a' meg bantodást vagy offensat négy Classisban helljheztetem: ... A negjedik, midőn mi Sem Szonkal, sem tselekedetünkel valakit meg nem bántunk, hanem a' mi Szonknak vagj tselekedetűnknek nem helljes vagj bal magjarazattjával magunk Szerzünk ... magunknak offensat [Ks 83 Onadi Szakács Mihály lev.]. *1758:* ha valaki ollyan tselekedetekért motskos szókkal illette vólna nem hallottúk [Betlensztmiklós KK; BK] | Czigany Adam ... Iste(n) és Haza Törvénye

ellen Produs Laczko nevü Czigánynak edgj Csets szopo Leánkáját meg ferteztette, mellyet még az termeszetetis irtoztato gonosz tselekedetit ... meg kiváno(m) á jure, erdemlett bűntetését el vévén tüzzel égettessék meg [Torda; TJk III. 119]. *1763:* az I(nct)a gyanus szemellyekkel társalkodott, s oly roszra celozo cselekedetei voltanak, melyből nyilvános paráznaságát lehet concludalni a' mi nagyobb fassiokbol ki jő világoson gonosz cselekedete, paráználkodása [Torda; TJk V. 179]. *1792:* Tudyae, a Tanu Hogy ... ki mondotta aszt hogy meg vallya hogy hamis Testamentumot írattak velle mert továb nem vihetí a lelkén vadolya a lélek azon tselekedetijert, és meg valya azon titkos Tselekedetit [Szenterzsébet U; Borb. II]. *1801* Argya (!) Eva az Ötsivel Sandor Jantsival a Tiszt. Groffné Aszszony eö Nga Erdejét meggyujtották és rajtok annak betsű árra praetendáltatott s ez okbol Sándor Jantsi a tselekedeten el fogattatván tőmletzre küldettetett [Erdősztgyörgy MT; WH]. *1806:* nemis szoval, hanem tselekedetekkel igazgattyák a' dolgokat [Mv; KsMiss]. *1812* az allperesek .. a Fellperes Urnok egy öss örökös, allodialis Szánto Földjét .. erö, hatalammal meg szántották ... Melly Hatalmas tselekedetekért az allpereseknek à Törvény praescriptuma szerint kivánván a Fellperes Ur az Igazságot kiszolgáltatni az Harmad Napi Törvény Székre ... az allpereseket Certificaltotta [M. bölkény MT; Born. G. XIII/16]. *1816* az Exponens Rész ... a kőz Igazgatás rendin kivanta a Tkts Urak(na)k és Kigjelmetek(ne)k Törvéntelen tselekedeteket meg Zaboláztatni [Asz; Borb. II].

2. cselekvés, elkövetés; comitere, săvîrşire; Verübung. *1598:* Nagy Demeter es Istua(n) vgia(n) nem tagattak feleletekbenis hogy ott Nem voltanak volna az hatalmassagnak czyelekedetiben [Alparét SzD; Ks]. *1690:* Szathmari Ferenczne Szőcs Annok(na)k nem hogy elebeni sok mocskos dolgainak cselekedeti szűnt volna [Dés; Jk]. *1812:* az allperesek ..., a Fellperes Urnok egy öss örökös, allodialis Szánto Földjét ... erö hatalammal meg szántották, a mikor is ott in facto delicti találván a Felperes Ur az allpereseket azonn hatalmasság tselekedetébe, maga földjén legotton megis fogotta [M. bölkény MT; Born. G. XIII. 16].

3. véghezvitel; îndeplinire, executare; Durchführung, Vollbringung. *1594:* Az Ghonosz vtaknak meg latasara, es itiletire mint s hogy s hol kel epíteny, valaztottak varosul illien vraimat[a] Kiknek varosul oly Authoritast Adtak hogy mindenewwe Az vizet zemely valogtas nelkwl el Arkoltathassak ereztethessek mind azon altal hogy kinek kinek feolde(n) Amy kar esnek, illendeokeppe(n) megfizeteodgiek Mely Negy vraimat ez dolognak itiletiben es chelekedetiben varosul mindenek ellen Euincalnak [Kv; TanJk I/1. 238. — [a]Köv. a nevek fels.].

cselekedett 1. végzett; executat, săvîrşit; verrichtet. *1595:* Reggel Emlekezenek az Birak Wraim az regj szokas felöl, miert hogy Azzonyúnk ö fge be hozassakorth Wrúnk szakaczjnak Biro W. meg igirtte volt, hogy feier Wara vizen valamyt, az ő it Coloswarat czelekedet munkaiokert [Kv; Szám. 6/XVIa. 143 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

2. esett; întîmplat; passiert. *1606* az Kiralj biraknak panazolkodoth volt Az Actor az raita chielekeödöth faidalomert [UszT 20/144].

cselekedhetik 1. tehet; a putea face; tun/handeln können. *1574:* Borbel Ianosne hitta volt ely Eoket vele Az vey Albert deak hazahoz hogi Zolnanak az Azzony Embernek Menneh ely onnat az haztwl, Mert Nem Zerety ott valo Lakassat ... eok azt halwan esmet Meg Mongiak hogi ely Mennyen Mert ollyat zolhat es chelekedhetyk hogi egywld Zakot vonzanak Niakaba[a] [Kv; TJk III/3. 369. — [a]Azaz zsákba kötve vízbe vetik]. *1581* eö kegmek megh Jelentwe(n) hogy' eo feyektwl semmit ebbe ne(m) chyelekedhetnek, Nemis volna instructioiök belolle [Kv; TanJk V/3. 245a]. *1582* En Intettem arra hogy mindent Amit chelekedhetik à Calman vram tisztessegeyert chelekeggiek [Kv; TJk IV/1. 38]. *1590 k.:* az Jobbagiokat teorwenre kezesre kerette, ... meollyet Eo kme semmykeppe(n) Nem chyelekeodheteot volna .. es myert ezt chyelekeotte az Maior ⟨potentian⟩ak terhet keoweteo(m) rayta [UszT]. *1606:* ennekem bardoczj zekben uicae (!) Kirali birom sos peter uolt, es eskwt assessorimis uoltak uoltak[a] azok hiri nelkw nem czelekedhetted uolna megj is bizonito(m) hogj te czeleketted [i.h. 20/17. — [a]Igy kétszer!]. *1619:* (A jobbágyok) obligalak magokat hogi ha az eo köteseket ne(m) prestalnak megi ne(m) allanak, es az eo kegielme ioszagarol el akarnanak mennj, tehat Beldj Kelemen Vram ... meg foghassa, megj fogathassa, es az eo birodalmaba visza hozathassa, maroduays vgia(n) azont cselekedhessek [Uzon Hsz; BLt 3]. *1625:* az megi nezeöt (!)[a] heliekbölj kergetek ki diznaimot, az meliet nem celekethetek uolna miuelj enis portionatus uoltam az faluban [UszT 142b. — [a]Tollvétség *neuezeöt* h.]. *1643:* Enis vice versa azt keuanhatna(m) hogy mint hogy az Joszagot eő kge meg erezti, az leueleketis kezben adna eppen eö kgie de ha azt ne(m) czelekedi uagy ne(m) czelekedheti eö kegie is vice versa az nyolcz szaz forintigh annak modgia szerent Evictiot vegien fel [Kv; Törzs]. *1709:* a Joszaggal nem aszt cselekedhettyük mikor a' mit akárnánk csak a' mit lehet [Fog.; KJMiss.]. *1747:* az Malmok Joszivra maradtanak és azt tselekedhette amit akart véllek [Déva; Ks 112 Vegyes ir.]. *1749* Cseleködhetném hogj Hidtól fógva égeszen az pórgólát kapuig az Zabós Kertt Falának felit Törvényel az más felek nyákába vethetném [Gagy U; Ks 83 Péterffi Sándor lev.]. *1762* hozzank jöve puskával Kapitány Thodor ökgylme és azt mondá: én cselekedhetném azt mivel hogy vagyon hatalmam is reá ti kőzűlletek kettőt el lőhetnék, de nem cselekszem [Szentgothárd SzD; Wass]. *1812:* a nagy Aszszony Josi nevű Legényét felküldötte Mlgos Simény

Elek Urhoz, hogy Joszágát felkőltvén jőnne segejtségűl, hogy a Grofot udvarábol hánnyak ki Azt mondotta Simény Ur, hogy azon Törvénytelen dolgot nem cselekedheti, egyéb arántis az eddig volt szomszédsági jo életet fel bontani nem kivánja [Héderfája KK; IB].

2. elkövethet; a putea comite; verüben/begehen können. *1585* Diossy Gergely Coloswary Notarius hwti vtan vallia ... Az Eorizeók Mondany kezdek ezt Nemety Sigmondnak, Nem chelekedhetned ezt ez Zabad varoson hogy feokeppe(n) Eyel az it valo embert hazaba(n) megh tagold megh latod hogy bizony meg Banod [Kv; TJk IV/1. 480].

3. eljárhat (vmilyen dologban); a putea proceda; verfahren/etw. verrichten können. *1584* A Negj embernek penigh Authoritast Attak hogy ha harmad napigh Az Idegen Juhokat mind kosarostol el Nem keolteztetik, hat maskeppennis chelekedhessenek velle [Kv; TanJk V/3. 282b]. *1606:* Minthogy annak okáért en leuen ott kegmetek keózt akkor tiztt akkori Fejedelmonkteôl adatott authoritassom leüe(n) arra hogy parancziolhattam ott kegmetek keözeótt 's magamis czyelekedhettem s massalis czyelekedtethettem [Kálnok Hsz; UszT 20/13].

cselekedik, cselekszik 1. cselekvést végez; a face/proceda; tun, handeln. *1570* valamy perwnk vagion adossagh feleol vinche adamal, De Nem Merwnk semyt Barlabas hyre nelkwl chelekednwnk, Mert vgy tartywk Minth fely p(ro)catorunkat | Kelemen Mongia volt neky Jertek ely Lassatok myth chelekeznek | Merth ha megh esmerem hogy valamy Nawalyaia lezen az en Barmomnak, Enys vgy chelekezem vele Mint Nagy Janos az en Angyomal Twzet Rakatok Az Nadas Mellet neky oda vytettem eoteth* | Ertyk azt az vraimthwl kyk hatart Inteztek az Juhoknak hogi megh Eryk vele ..., ha penigh ky Megh Nem elegzyk vele keressen Mas hataron Theobet Jwhanak, Mint Egyeb Barmos Nepek chelekeznek hogi ha Barma ely Nem elhet Mas hataron keres fwet neky [Kv; TJk III/2. 16d, 82, 170, 174, TanJk V/3. 13a. — *Célzás boszorkányégetésre?]. *1571:* senky hety Berest Neh Tarchon sem penigh Napi zamra zekeres legent neh tarcon hanem zegeodet zolgat vagi fertal wagy fely vagy egez eztendeore, ha ky penigh kyleomben chelekednek eo k. Byro vra(m) fl 10 vegen raita [Kv; TanJk V/3. 41a]. *1572:* Engomethis wgjmond walkay Myklos wram parancholattal hjwa oda Azhol az hatarth feol vettnek, Azert Mykor Az leweleth kezdek olwasnya Azonban len Az Zaydulas, Lattam hogj Eggik Az Monostory Nemeos wraym keozwl vyzza Mene Es Monda hogj hew(!) My Eordeogeoth celekeoztok [Jákótelke K; KP] | Zenth Lucha Azzon Nap wttan walo Keddon Mentwnk Hwnyadra ottys Azon kepen celekeottwnk [Mereggyó K; KP]. *1573:* Ez May Naptwl fogwa Egi penzel (!) fellyeb az Sernek Eytelet Ne aggya, Mert ha kyleomben chelekezyk, Azon keppen Meg hattak Bwnteteszet lenny Serenek Ely vetelewel [Kv; TanJk V/3. 85b]. *1578:* ha ky penig ez varas wegezes (!) elle(n) chyelekezyk. Biro vram tanachiawal meg bwntesse erte | myert hogy sokan az warasbeliek kózót hazokat keottyk Nemes Zemelyeknek es az varos priuilegiumanak e keppe(n) ellene chyelekednek ... az tablan publice et Manifeste protestallianak [Kv; TanJk V/3. 164b, 176a]. *1579* valaky talaltatyk hogy ez elle(n) chyelekeznek (így!) Az baromnak el weztessewel bwntettessek megh | valakyt meg ertnek hogy Az wegezes elle(n) chyelekedyk minden zemely walogatass nelkwl meg bwntessek [Kv; i.h. 185b, 186a, 191b]. *1580* Byro vra(m) az tawaly wegezest kerestesse megh es a ky az elle(n) chyelekwt vagy chyelekezyk akory wegezet bwntetes zerent bwntesse eo kegme [Kv; i.h. 219b]. *1581* Mikor penigh az Aratas el kezdetyk Byro vram eo kegme tanachyawal, az elóbby mod zerent, kialtassa megh hogy ky ky mind vgy chyelekeggiek Mind dezmalasba mind egieb dologba [Kv; i.h. 241]. *1581/1584* Ha mit chyelekettwnk(is) Meltan czelekettwnk ha a czelekettwk(is) [Újfalu K; Ks 42. B. 9]. *1584:* Ferencz wram ... eő Nagysaga kedweerth minden kegyelmesegel chelekezik wele [Báthory, ErdLev. 211] | az eles Mathe az hatalmot amelliet chelekedek raita latta(m) es Meltatla(n) chelekedek | Ezt hallottam zaiabol olaios Georgnek . Nem igazan hane(m) cziganul hamissan chelekedel velem, Mert megh chalal | En penig zinte ezenkeppe(n) chelekedem [Kv; TJk IV/1. 263—4, 293, 314]. *1588:* Ezzel vgy czelekedenek my veleonk hogy ... mynd zenankat keoleseonket hatalmaswl ell hoztak [Zsákfva Sz; WLt]. *1589* miert penig Jgy Chielekettetteök walahanian voltatok Az en marhamnak terittesebe minden zemelj kwlön kwlön walo hatalmon wagyon erette [UszT]. *1590:* biro hirenelkewl semmit ne(m) chelekezem [Kv; TJk V/1. 11]. *1591* fejedhez es Joszagodhoz szollok mert . Jg chyellekóttel [UszT] | az kezesek ... az feöldet ennekem kezemben adak, en penig ezt az vegre czielekeöttem hogj mikor az arua feöl neö, az eöreökseget vgy mint oltalomnal en nalam talallja meg [i.h]. *1592* ha azon megh nem eskettek volna hogy bozzwsagbwl nem czielekedem* semmit | azon eskwttenek vala megh hogy bozzwbwl nem czielekezem [Bikafva U; i.h. — *Elb. múltú igealak!]. *1593:* Intettem Georgieot rolla mind zep zoual mind haraggal, hogi viselne gondot iobban haza nepere, mert nem Igen iol chelekednek az felesege [Kv; TJk V/1. 353]. *1596:* gondolhattia kegd, hogy az Erdelnek (így!) vgian propriuma volt mindenkor hogy affele hireket oly nagion es bizonnial hordoztanak, azert nem chiuda ha mostis azt chielekezik [Törzs. Báthory Zsigmond Keresztúry Kristófhoz]. *1597:* en mondek: Kegmetek iol megh lassa mit chielekeztek [Kv; TJk VI/1. 59] | eó megh keua(n)nja az nylat, Az eoche feleóll lassak mit chelekeznek [UszT 12/33]. *1599:* Vasarhely Zabo Menihart ... vallya en azt mondam hogy igy chelekedgyeo(n)k hogy im enys irok az eochyemnek, hogy ket Nemes

embert vigjen oda, ... s annak vtanna megh latom mit kellessek chelekednem | my ereosse(n) monduk neky hogy Jol megh lassa mith chelekezyk [Kv; TJk VI/1. 274—5, 347]. *1602* S vgy monda Moldoway Georgy hogy kesen erkezel el Ferencz Vram az eorizetre kire monda Zeler Ferencz maga io Georgy Vram ne haragudgyal ha most kesen ieottem Mazzor Nem chelekezem [Kv; i.h. 569]. *1603* My azert ... az Jsten parancziolattianak, hogy tudnia illik az Aruakkal ember iol czyelekeggiek engeduen, el mentwnk es az my lelkwnk ismereti szerint, az hazat mely Aztalos Georgyteol maradot . beoczwlleottwk Niolczuan forintra [Kv; RDL I. 75]. *1603/1648* semmifele gonosz indulatbol titkon nem cselekedem, es massal is nem tselekettetem [Kv; AsztCLev. 16a]. *1617* En monda(m) miert czelekedi azt tala(m) en rea(m) haragszik [Mv; MvLt 290. 27b]. *1625* iol czielekedet volt az Actrix hogj bele ment volt az ő iozagaban [UszT 72c]. *1629* ha az varga Mesterek raytok, régi tőruinyek szabadsagok, és priuilegiumok kiuől czelekedni fognak .. az elébbi nékiek adatott indultumukban meg fogiuk eőket tartani [KvLt Céhir. I fej.] | az amikor ki menek latam az Varga Georgy fiat hogj az Horuath Jstua(n) hazat Vagdalya ., Az Azzonj Horuat Istuan(n)e zolita az Varga fiat hogj mierth Cselekezi azt az hazoko(n) [Kv; TJk VII/3, 83]. *1631* Istuan deak, egy hegyes teort . ki uonuan, kezeuelis ugya(n) maga mint ha vagdalkoznek ugy czyelekszik vala [Abrudbánya; Törzs]. *1633:* ne merezelnenek batra(n) czelekűnni [Kénos U; LLt]. *1635* monda Nagy Miklos Debreczieninek, bizony jo Debreczieni Uram nem jo hogy artatlanul igy czielekedel az szegeny legennyel [Mv; MvLt 291. 40b]. *1651* Nem jol tselekedek az io Barla Miklos, mert el adá az árwának az házát [Várfva TA; Borb.I]. *1656* ez iránt való parancsolatunk ellen penigh cseleküdni (!) hűségtek semmi uton ne mereszellyen, és minket ne busitasson [DLt 439 fej.]. *1659* Az Uj Keresztyenek(ne)kis parancsollya(n), hogy tartcsák őkis magokat à Városnak ez részből valo régi Ususához, s ez ellen cselekedni ne merészellyenek [Törzs. fej.]. *1674* ezen Nemes Vrainkna)k ott ualo lakásokot ... megh engedik T.N. Suki Pál és Suki Mihály Vrainkj illyen Conditioual: hogy ... ellenek ne(m) jarnak . ., melly ellen ha czelekűnnenek Nemes Vrainkvagy maradékiok ... az ollyan szemelyt, hellyebőlis dimovéálhassák [SLt D. 18]. *1682:* ha penig nem tselekedne egeszen meg vehessük rajta az tizen harmad fel forintot [SzJk 171] | én Bonczidaj Ur(am) hire nelkül, semmit nem tselekszem [Kv; KvLt I. 162]. *1690* mind ezeket* az ő Felsege es az keresztenyseg Szolgalattyara tiszta szivel és nagy örömest tselekeszszűk [Törzs. Bethlen Sámuel fej-i instr. — *A beszolgáltatásokat]. *1692* Kglmed edes Sogór Ura(m) ne gondolkodgyek semit is, hane(m) tsak ehez tartsa magat .., ezen materiba(n) (!) akaratunk elle(n) ne tselekedgyek [SLt AU. 54 Pókai Sárosi Zsigmond lev.]. *1713* Evictiot is válala magára Rázmán Győrgj vr(am), hogj minden legitimus impetitorok ellen meg oltalmazza Almer Péter uramat mellyet ha nem cselekednék Rázmán ur(am) az iuconstáns fél convincáltassék cum f. 20 [Kv; Pk 3]. *1717* ada Vas György edes Annyaval edgyűt az Annyais Szabad akarattyabol cselekűvé és ada egy darab Tanorokot [Kőrispatak U; Pf]. *1719:* Az Pestisről. Minden nap az lako Házakot meg kell fűstűlni, lángolo Tűzzél . idgy kell Reggel és Estve kesőn cselekűdni [Ks 54. 84 Medica instr.]. *1721* Ne ady Kurvát Senkinek, mert nem tudod mint lesz a Kurva miatt dolgod ha azt tselekeszed [Mezőbergenye MT; BKj. *1741* Tompa Miklos Vram eleget admoneala még pedig Sok Szép beszédekkel hogy Járnának bé à Connumeratiora, de Semmiképpen nem Cselekűvék [Bölön Hsz; INyR]. *1742:* inkabb Communé patrociniumot igyekezzek à Melts Ur tselekünni, mint azon Széketis in hoc passu szomorittani [Ap. 1 gr. Haller János lev. csak az aláírás sk]. *1747* én azért nem tselekszöm Semmit, mig azon lévelet ki venni nem látóm [Gagy U; Ks 83 Péterffi Sándor lev.]. *1751* semmit a Fiok nelkűl nem cselekűsznek [Szacsva Hsz; DLev. XIV. 3]. *1763* a mint Ngdk tettzik ugy tselekedgyék iránta tudom hogy Csekely Szegény legenységemet Ngd is megtekintvén káromat nem kiványa [Jobbágyfva MT; Bál. 1].

2. tesz, csinál; a face; machen. *1567:* Ebbe* egiebet semmy keppen ne Chelekeggietek [Törzs, SzO II, 212 fej. — *Ti. a fej. rendelte adókivetés ügyében]. *1570* Racz Agotha, Azt vallya hogy egy zas Azzont Thart volt ez vallo hazanal, Az bezelly volt neky hogy Az Zomzed Azzon engemet Zyd kwrwanak, De Jer Lasd megh chak Myth chelekesnek wele Az harcherok Egyk ely hagya Masik vonza eleh | az Eorzeok megh Montak hogy kyment az Mayor fele Es wgy hytta ely vele Kelemen megh latthny hogy Mytth Chelekezyk Zeoch Demeter az leanyal az kertek keozewt | Erzebet Tőrek Dienesneh vallyah hallotta az keozbe Thakacz Andrasne zawat hogy ezt Mongia volt Ennye Jo tetemre ezt kelle en velem chelekednetek sok Jot chelekedtem en veletek [Kv; TJk III/2. 80, 94, 147] | Eo felsegetwl Thanwssagot vegienek Myt kellien Ezen kywl chelekednyek [Kv; TanJk V/3. 20b]. *1571* Eo k. Biro vram kialtassa megh hogy Minden Ember Megh tartoztassa Magat aztwl Ne celekediek Varos Zabadsaga ellen, Mert feye Iozagawal ery meg [Kv; i.h. 41a]. *1573* ha neky a Santa esse kwrwa megh Monta volna hogi vtanna Iar*, megh tanitotta volna Rea myt celekediek | Miert chelekezi azt hogy az hazban haborgatia [Kv; TJk III/3. 58, 232. — *Ti. Keresztúri]. *1574* Mond neky Io Sogorom Illyen vndok dolgot hallok feleoled hogy az Baromal vetkeztel volna, myt chelekettel ha vgy vagion gonoszwl chelekettel | az en vramhoz Illen dolgot hallok hogi chelekedet volna [Kv; i.h. 309]. *1579:* Teczet eo kegmeknek egez warossul hogy

semmy wetast[a] ne(m) kellene chyelekedny, az walaztas dolgabol hane(m) ... az Regy rend tartas zere(n)t [Kv; TanJk V/3. 189b — [a]Olv. újétást]. *1582:* En Intettem arra hogy mindent Amit chelekedhetik à Calman vram tiztessegeyert chelekeggiek | Danchak Ianos ... mongia vala hog: Mit chelekedel edes tarsom, hag beket, Nem vettem en k(e)teknek semmit. [Kv; TJk IV/1. 11—2, 38]. *1583* amint az zwkseg kewannia, eő kgmek azt chelekeggiek | eó kgmek varosul megh erthwen, ahol Iobithatny kel io itilettel Iobitany akariak, Ahol penig helie(n) kel hadny azt chelekezik [Kv; TanJk V/3. 273]. *1584:* az Zemet Birone Annia ... mond a' leannak Te leany myert zidal es haigalal engemet megh ez eyel, hid megh hogy ollyat chelekedem vele hogy soha ember Nem lesz | Ezten vosarnap vala ez hogy ezt hallam Isac peter zaiabol, ollyat chelekeszem vgmond hogy Minden meg chodallia | Ezt hallottam Isac peterteól ollyat chelekede(m) Neste kwrwa Ne(m) er harmad napot hogy meg Banod | Ez Lakatosne egkor vgy feniegete megh Megh lad vgmond hogy olliat chelekeze(m) hogy eereokke megh emlekezel rolla | Egy giermekem ige(n) beteges vala, hiuam hozza(m) az Catalin azont Azt monda hog meg veztettek, És esztis monda, hanem (!) hizitek hogy vesztes volna chelekegietek ezt, hogy ige(n) zepen megh zewriek ez feredeyet hogy semmy zeor benne ne legie(n) [Kv; TJk IV/1. 208, 246—7, 261, 276, 280, 281—5]. *1585* Monda(m) Nekj hogj lehetne en twlem azt minde(n) Marhadert is nem Merne(m) en azt chelekedne(m) [M.valkó K; KP] | Biro vram ... Inche megh eó kgmet ez dologh feleol, es ha ennek vthanna chelekezy, mas modon tudnak ozta(n) eo kgmek erreol deliberalny [Kv; TanJk I/1. 16]. *1586:* semmit biro vram hirenelkwl Ne chelekegygyek az procűrator se fogtasson, se Agalhasson [Kv; i.h. 28]. *1589/XVII. sz. eleje:* az Inas ... tartozzék azon ő Uranal mesterenęl hat holnapigh heti bér fizetésre lakni es szolgalni, mivelni. Ha ebben kwlőmbet czielekednęk, tehat ez vetekert négi forintal bwntettessék [Kv; KőmCArt. 5]. *1590:* Az my az hatar dolgat illety keryk Biro vramat, hogy ... a my iob azt chyelekeggiek [Kv; TanJk I/1. 133] | my azra nem emlekeozwnk hogy my azt chielekeötthwk wolna | ez J. Raiok tamadvan el vette, melljet my aszért chelekettúnk volt, azerth Arattuk volt megh az J. vetette búszat, hogy ez J. eztendeót es har(om) nappot ne teölchen benne [UszT]. *1590 k.* az Jobbagiokat teorwenre kezesre kerette, ... meollyet Eo kme semmykeppe(n) Nem chyelekeodheteot volna ... es myert ezt chyelekeotte ... az Maior ⟨potentian⟩ak terhet keoweteo(m) rayta [i.h]. *1591:* az az Janos pap nem Jgaz Ember, hanem hamis ... De azt Chyelekedem velle, hog papságábol ki tetetem minth ollian Emberth [Kv; KvLt I/60]. *1592:* azok azt mondak hogi eok ne(m) chelekedik, mert nem tuggiak abbali vetket [Kv; TJk V/1. 216]. *1593:* vgi chelekezem velle hogi sem ęl sem hal [Kv; i.h. 372]. *1598:* eok telliesseggel annak az kozaruari Iozagoknak allapattiat nem tudgiak es ertik, hanem arrol valo leueleket ez vtan megh latogattiak es megh ertik mit kellien feleőlle chelekednjek [Dés; SLt BC. 9]. *1599:* vgy monda Kelemen vram a minth ennekem ertesemre attak el megy ez orzagbol kjre azt monda Zegedy hogy azt semmykeppen nem chelekezy [Kv; TJk VI/1. 313]. *1604:* Ha valamy eppitesnek kelletnek valahún lenny ez eo gonduiselesekben aztis magoktol az Egyhazfiak ne merezeliek chelekedny, hanem az Tanach hjreuel chelekedgienek es eppitczenek mindeneket [Kv; RDL I. 77]. *1606:* kegmetek megh gondolkodgyek mindenekreól mit czyelekezik kegmetek [UszT 20/13—4]. *1607:* Ha a disnot megh eőlte volnais az I. Nem kelleót volna kert Mege vonni es dugni, hane(m) mindenek lattara Vczara kelleót volna kj vonni kit ha czjelekedeót volna az Jncta az terűenj semmi poena(n) az dizno Megh eolesert minthogj kartekoni volt, Ne(m) hatta volna [Mv; MvLt 290. 12]. *1610* hallottam Suki Pal uramtulis hogy Jmmar Az fiais nehezel[a] az Araniakert Bogathi Menyharton sem ueheti meges ne(m) tudgia mitt Czielekedgiek [Nagylak AF; SLt TU. 3. — [a]Esetleg csak tollvétség lehet, mert mikor ugyanez a tanú 1629-ben szinte szóról szóra megismétli vallomását (i.h. 7), már *neheztel* igealak olvasható]. *1625* ha nem ez az kötes lenne Eöreőkbe meg hihattattlanul az ket felek keözöt Ezt minde(n)ik fel czeleköde Jo akarattia szerent [Szentimre Cs; UszT 17a] | ha peneg ki mit czelekezet falu hireuel es falu akarattiabul nem czelekette [i.h. 36a]. *1629:* Torczkay Zabo Istuany Asztalos Balintot .. tartozek az haznak Dominiumyaban megh oltalmazni ... melljet ha Toroczkay Zabo Jstuan nem czyelekednek, ha Asztalos Balint az haz mellet valo teöruenkezeseben ualamit keöltene, maga faratsagaual egjütt tartozik aztys Zabo Jstuan refundalni [Kv; RDL I. 144] | azt monta, nekj nem kel, nem chyelekezi, hane(m) azt megh chyelekezi hogi ir eo kglmenek mellette [Kv; TJk VII/3. 76]. *1638* azt cselekeszi, az fellyűl megh irt dolgokban az mint az Törvin dictal [Dés; DLt 400]. *1642:* te is azt cselekedd, hogyha egyik kezed az nyakán vagyon, az másik kezed az zsebben járjon [Mv; MvLt 291. 318d átírásban!]. *1646:* ha mitę ketek ezekben es ezeken kiuullis uelunk czelekezik, azt megh Zolgalliuk tellyes eletűnkben; ha hun penigh mit nem czelekezikis ketek, azertis soha gonozt ketek után nem mondu(n)k [Bádok K; JHb III/72]. *1647* Ti nektek fellyeb megh nevezet Falubeli gondviseleől es Birak hadgyuk es paroncziollyuk hogy ... ennek utanna ollyant czelekedni megh ne engedgyetek, mert ha kűleomb(en) czelekeztek magatok busultok megh miatta, kiert oszthon ne(m) masra hane(m) magatokra vessetek [Beszt Lt 129 a fej. Bongárd (BN), Máté és Újfalu (SzD) bíráihoz]. *1656* En T. eskűszeo(m) etc hogy az fiaim ket reszenek karara es fogyatkozasara semmit nem czielekszem eppen meg tartom gyermekeimnek, es ki mutatom az Attyai reszeket [Kv; PolgK 143]. *1665:* Esküszóm ... Hogy soha ennek utanna Nemzetes

Bojer Sigmond vr(am) eö klme földeröl es neve alol el nem szököm ... melyet ha nem cselekedne(m) ... megh foghass(on) hamis hitemert prosequalhasso(n) büntethessen ezen levelem erejevel [Récse F; Szád.]. *1679:* ha ki magatul kedveskedik faval jol cselekeszi [Dés; Jk]. *1682:* ne lattassanak az Atiafiak igassagokb(an) igy megh szorittatni, hanem had go(n)dolkodgianak mit kellessek czielekedniek [Kv; RDL I. 161]. *1691:* eddigis nem vóltam ollyan Ember, hogj valakit bűzben keverjek — s megint magam Tisztitsam ki — s bizonj most sem tselekeszem s meg nem gondoltam [Kv; TJk 13. 468]. *1697* a Regium Gubernium Parancsolatya el érkezett, hogy Gyűlésben Fejérvárra Compareallyak, mellyetis ha egésségem vólna őrőmest Cselekedném, de harom hete el mult hogy az lábaimmal nyomorgok [Császári SzD; BK „Czegei Iffjabbik Vas György mp."]. *1708:* ă bort kezdettek 4. és nem 3 polturán a Korcsomákon azt én magamtol nem cselekűdtem, hane(m) ... akkoron nekem kűldött kgd leveléből ... ugj ertettem hogj a' hordok czedulájokrais fell volt jegyezve mellyik bort hány penzen kezdgyek [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.]. *1711* a gyűmőlcst (!) iránt a mi kévessét még tarthatunk a Militiáktol, mit csélekedgyém [Vacsárcsi Cs; BCs] | beszelly Uraddal, ne győtőrjön megis továb had Szalhassak tsendesen az én koporsomba kősztetek, mert már világ tsudai vattok, mit tselekesztek az Anyátokkal [Ks 96 Árva Kemény Kata leányához, Gyerőfi Borbárához]. *1718:* Poronczollyon az meltóságos (így!) ez iránt mit Cselekedgjem Penzt, vagy Juhot végjek [Szurdok Mm; TL]. *1720* mikor már jó alkolmatos Szállást tanált volna az Lejtmány maga(na)k ... Daniel Peter ur(am) a Ipam házahoz szálittatta, mélljet Cselekedet réam valo rankorábol [Szőkefva KK; TL]. *1726:* az harangot felre űtteték ... hogj a Falu őszvé gyűlvén a bort vagják ki de a Falu nem cselekvé [Mezőbánd MT; Berz. XV/14. 2]. *1736:* Az nagy haj igen igen ritka volt, ... de hogy azt hátul vagy sinórral vagy pántlikával megkötötték volna, mint a lófarkát, mint most cselekesznek, hire helye sem vala | volt egy konyhaforma, az hol ostyát sütöttenek, vagy mikor valamit tűznél kellett az mestereknek cselekedni, ott cselekedték [MetTr 354, 431]. *1742:* addig járt körüllettem s kért . hogy tsak tselekedgyem valamit, nem volt hová tekerednem égy keresztet huzék ă ratiojába pennával mivel én egyéb irástudo nem vagyok [Kv; Aggm. C. 12]. *1744* Mégh indignálodék Király biro Vram illyen szokkal: hogy most ha volna kivel tudná mit cselekednék, de minthogy ezek volnának az Erei eo Kglmének a kik Conspiráltanak, ehezképest nints mit Cselekűdgyék [Nagyajta Hsz; INyR 39]. *1755* elég ebül tselekűdte, hogy nem tudositotta Ngdot szándékárol [Nsz; Ks 96 Biró Antal lev.]. *1756:* az edig valo Taxátis Balog Uram augiálta az Ur eő nāga parontsolatyabol, vagy pedig magatol tselekszi ő kigyelme [Kővár vid.; TKl]. *1757:* Kérem édes ötsém Aszony tselekedgyék anyi jot Velem hagy ezen Kemény Gergejnē Aszanyamnak szollo levelet ... ne Sajnājja ... el küldeni [Kara K; Kp III. 137]. *1760 k.:* mit kellesék à száz aranyal tselekűnni [Ks 18. C. 2]. *1769* ez nemes hazáb(an) akarminemű mester Emberek Iffiu Legenyek vagy Házasok akárholottis Czejb(a) allani Szandekoznának tartozzanak a Czehok bé venni minden akádaly nelkül, melyet ha nem tselekednének Szabad légyen ... magok Mesterségeket Falun Városon s mindenüt szabadoson folytatni [UszLt XIII/97]. *1774:* Lássák az Urak, mit cseleksznek [A. jára TA; BLt 12]. *1776* Bizom az én I(ste)nemben hogj ha ezen praescriptiot ugj observalhatom ezutánis mint a télen observalám, az kőszvenyem távozni, az Agjam miattam nyugodni fog, az meljet az I(ste)n tselekedgyekis az maga érdeméert [Négerfva SzD; BfN]. *1785:* én ezer őrőmmel cselekeszem mindent familiámért, de hivatalam a mostani állapatokban bizony nem engedi [Szentbenedek SzD; Ks 21. XV. 33]. *1790:* ha valaki a' Csermejét más ember Szőllőjéből titkon és alattomb(an) el lopja vagy hordja ..., az ollyatén Személly Toties quoties tselekedéndi, mínd annyiszor egy Mforíntig bűntettessék [Nyárádkarácsonfva MT; Told. 76]. *1793:* Nsgod parantsolattya ellen ... mi okon cselekedném [Kályán K; JF LevkK 36]. *1795* ezen Csere, és erről irattatott ezen Levél mellett ál hatatos Fél, és maradékai az ezek mellett megállani nem akaro Félen, és maradékain az irt Száz Aranyig valo kőtést mind annyiszor a mennyiszer ezen Csere, és Levél ellen cselekedendik, vagy cselekedendenek ... megvehesse [Kv; JHb XIII/19]. *1802:* a panaszlo Aszszony jol nem vigyazatott (!) a Terminusokra s emberének az hirtételről s egyebekről is mit s miképpen tselekedgyék, annak idejében nem hagyakozott [Torda; TvLt Közig. ir.]. *1804:* nem túdgya mit tselekedgyék [Ádámos KK; Pk 5]. *1815* Én ... egész a' lehetőségig azon igyekeztem, hogy Edes Néném-nek hasznot tsinályak, és kivánsága szerént tselekedgyek [Szamosújlak Sz; Végr. Rátz Dániel lev.]. *1816:* én velem igy cselekvék egy jó reggel mondásért [Dés; DLt 22/1817].

3. vmit művel, végez; a face; treiben, tun. *1568:* azon zolitya Meg zabó gasparne hogy myre chyelekedne azt haza(n) [Kv; TJk 195]. *1572* az Neomeos wraym, Az Monostoryak Egget keozwlok el kewldenek, hogj Megh mondana Az keossegnek, hogj Azt Ne chelekeodnek [K; KP]. *1585* Menenk ky vosarnap io Reggel Harsongartba Talalok oth Vuch Istwant ky es hat feyzewel igen vagia, es Irtia az fakat ... Megh zolitok ... monda(n)k Neky Bizony Ieles Napot talaltal neky hogy illyen Aldoth Napon p(rae)dicatio Alat chelekezed ezt [Kv; TJk IV/1. 391]. *1586:* Az leany eztis monda, lassak mit chelekeznek otalmaznakę Vagj Nem, Mert oztan en mindeneket megh mondok [Kv; i.h. 611]. *1595* visza Ieoúe onna(n) Vajda Georgj, Zabo Balasne megh foga a' karjan a' zokmant, az nyari haz ajtajára úiúę, s monda chó ki innet te Vaida Geórgy, merte (!) te neked az fiadis lator teis

lator vagy monda Vajda Georgy Vrajm ezt lattia kegtek s hailya en teorúenybe vagiok Zabo Balassal, s im mit chelekezik | Tudo(m) hogy negy vagy eót hetigh leön oda a Janos felesege hogy elözer el hagia, varakozott a' zegenj Janos ha mègh Jeón uagy mit chelekedik [UszT 10/50, 63]. *1596* Az al peres Ithon maradoth, nem tudom mit chielekezik Jobbagimal zolgaimmal, vgy Ertem penig hogy eölessel feniegeth benneök eö meg chielekeödhetj mert az sem elseö dolga lezen [i.h. 11/69]. *1598* mikor aggyon akarta volna eotnj Pazthor Istwan Baka Ferenczet vezteg eoleo helyben, en ragadam megh Paztor Istwant, es nem hagyam eothnj, hanem megh gonozt mondek neky hogy azt chelekedy | Pazthor Jstwan egy palczat hoz az mente alat es en mind vigiazok vala rea mith chelekezik [Kv; TJk V/1. 254]. *1614* monda az vén azzony na az eleö Istenert mitt czyelekedel majd el vezted Bathori Gabort [Nsz; VLt 53/5267 Th. Karaznay (50) fej-i szakácsmester vall.]. *1625* (A gyermekló) megh holt, lassa mit czielekedik vagy megh Nyuza, vagy megh bwczwltety, mert en ennek az arat eö Rayta keresem [UszT 92a]. *1652* Azert ez Dispositionkat Testamentum tetetelünket, mind ketten jozan elmevel leven czelekwdtük, tettük, es hadtuk [Kv RDL I. 139]. *1665/1754* a' Szerhordó Legény tartozik mindenekre . gondot viselni ha ezeket nem tselekeszi, büntetése egy héti bér [Kv; AsztCLev. 16j. *1670/1740* Végezék azt is, hogyha valaki valakinek Erdejéb(e) megyen ha Szolga Gazda hire nelkül cselekedi a Szolgának tartsa ki fizetéséből [Homoródsztpál U; WLtj. *1674:* Ura(m) Kegd paranjczolljon felölle mit czelekegiem [Bethlen SzD; BLt 7]. *1731:* az hol az Patratumot Cselekeszi az ott lévö Tisztektől vegjek elis a buntetest [Dés; Jk]. *1740* azt mongják hogj Semmikepen bor után nem mennek akár mitt cselekedgyek Nagyod vellek [A. árpás F; TL]. *1747:* akkor hallám hogj azt mondá Bako Ferentz Biro Annanak: meny el mert majd ojjat tselekszem hogj Rákos egeszszen ki áll tsudájára [Aranyosrákos TA; Borb. II]. *1756* látám, Molduan Onyát Molduán Stefánnéval egj más mellett állani és Molduán Onya a' nadrágát köte vala akkor én ezzel viszsza térék s meg köhintém magam, tudja a veszély mit tselekedtek [Galac BN; WLt]. *1760 k.* Minapi levelemben hoszason meg irtam vala, mit kellessék ā száz aranyal tselekűnni [Ks 18. CI. 2-höz]. *1786:* nem űgjelvén rájak hogj nem tudam mit tselekettenek oda béis az Házban mit tselekedett Tott István nem láttam [Hídvég MT LLt]. *1819* az Aszszony az elsö szobába hált, az ember pedig a hátulsoba minthogy jo gazda volt a' Cselédek(ne)k kedvekért hogy jokor fel Zaklathassa cselekedte [Kv; Pk 2].

Szk: *aranyra* ~ aranykészítésre művel/dolgozik. *1558* Ha penig te akarz aranra chelekedny Igy chelekedgiel az twzel, Mikepen chelekedel az foldel[a] [Nsz; MKsz 1896. 286. — [a]Ti. amint a megelőzőkben leírt módon cselekedél].

4. vmit véghezvisz, elkövet; a sávirşi; vollbringen, verüben. *1570* Marthon Mongia volt neky, Te gonoz lean myert hogi ez fele dolgot chelekettel | kezd be nezny otth Egy lykon hogi lathna myt chelekeznek oda be ketten [Kv; TJk III/2. 88, 104—5]. *1570/1572:* ha kezembe akadnak azok kyk a dolgott chyelekeottek, Im wtanna Jartatok [Nagysajó BN; BesztLt]. *1575* Eo K. Byro vra(m) mykor zembe leszen az feyedelemel Mind ezeket myt az varosson chelekeszik Zamlalya Eleyben, Es keryen Teorwent es Teorweny Zerent valo oltalmot [Kv; TanJk V/3. 111b]. *1583* Valaki ha az Varoson lopast gilkossagot uagy egieb szaruas bűnt czielekednek, ha az vetek rea bizonitatik, es Nap feni eleöt leze(n) az Cehbol szankiuetese legien [Kv; MészCLev.]. *1583/XVII. sz. eleje* vegeztuk, hogy valamellink az masikat szidalommal es tisztelettelen szoual illeti, a' meniszer czielekezi, annyzor buntessek minden engedelem nelkul egy forintal [Kv; i.h.]. *1585* megh feddem Myerthogy Attiafiak lewen ezt chelekedétek egy' Massal [Kv TJk IV/1. 527]. *1587* az Vnio azt tartia hogy Zarwas bewnt ha ky chelekedik az eskwt Zaz emberek keozzewl, Seót ha chak hallattatik feleolleis, de az tanachba Nem Mehet mind addegh Amegh teorweny zerent el Ne(m) Igazittia dolgat [Kv; TanJk I/1. 57]. *1588* Az factum eset Az perechyeny Reten, mellyet ha eo kegme tagadna hogy nem chyelekedet wolna megy bizonitthywk [Somlyó Sz; WLt]. *1590 k.* Vgy panazolkodat hogy En hatalmasul hatarat Erdeyet akarua(n) El foglalnj es fegywereos kezzel hatalmasul Eoriztetne(m) diznaymot, mellyet En semmikeppe(n) nem chyelekeotte(m) [UszT]. *1591* Azt mondotta ennekem Boba Catus hogi ha az Teglas Janos ganeiaual megh kennek az Teglas Janosne sariat, esmet az Azzoni ganeiaual az vra sariat, tudna hogi mingiarast megh giwleolnek egimast. En valtigh kerem hogi ne czelekednek ollian Istentelen dolgott [Kv; TJk V/1. 133]. *1592:* Noha az potentiara az kyt ot chyelekeottel Rea kerestelek, de azzal az En dominiu(m)omnak nem kellet Cessalny [UszT]. *1953* Kerdem miert chelekettek volna ez gonossagot, monda nem egieb chelekettette velwnk, hanem hogi ezwnk el vezet volt [Kv; TJk V/1. 346]. *1597* myertt czyelekeodytek ezt hogy Jgy nywzatok meg tehenunkett [UszT 12/66]. *1598:* azert hiuatam tóruenyhőz az Alperest[a] melj dolgyokat Az al peres czelekődót en raytam [i.h. 13/1 — [a]Értsd: hogy feleljen mindazért]. *1603:* Ezeket chyellekotte En raytam ez al peres az w maga uduaran Kusmodon [i.h. 18/67]. *1606* hogi keze(m)ben attak az icza⟨got⟩ az uta(n) czelekötte Ezőkőt [i.h. 20/19] | az mikor eö az factumokoth chielekeötte azkor azok az Jobagjok en kezemnel nem löttek volna [i.h. 20/162] | az J tagad hogj nem chielekeötte az factúmot az A. mind kettő bizonjchion hogj az faidalmot az J. Chielekeötte raitok, Az Al pereses bizonjchion hogj ha mjt Chielekedet volna raitokis kire nem emlekeözjk [i.h. 20/198]. *1614/1615:* tudomant teón, hogy mit chielekedtek velle [Györgyfva K; Ks M. 20a]. *1631:* tene-

ked feleséged vagyon, miért cselekedéd azt [Mv; MvLt 290. 54a—6b átírásban!]. *1645:* ereos gyanuia vagyon reaja hogy Nem maga fejeteol czielekűtte cziak ez nagi dolgot* [Kv; TJk VIII/4. 12. — *Ti. árulást]. *1646:* Azt ... az Vrok es fia czielekűttek | az fogoly is bizonyiczia megh hogy eo Nem czielekütte ot sem volt | eő maga oltalmaban czielekutte volna az raita(m) valo wtest [Kv; i.h. 57, 70, 236]. *1679* mi okon cselekedte ez bőcstelenseget rajtam, nem tudom [Dés; Jk]. *1680* intettűk hogy ne cselekűdgye de sem(m)it nem használt [Étíva Hsz; KaLt Apor István ir.]. *1691* ha tőbszőr cselekeszi az Constitutio szerent masok példajara meg büntetik [Dés; Jk]. *1751* (A Nándor nemzetségbeliek) mindenféle törvénytelen dolgokat, senkitől semmi bántodások nem lévén bátorságoson cselekedtenek s cselekesznek mais [Balázstelke KK; BfR Mich. Rempler (36) jb vall.]. *1764:* monda Simon, Ha egy embert nem néznék olyan dolgat tselekednném hogy még másutt is hire lenne [Kóród KK; Ks 19/I. 6]. *1765* (A vádlott és a fiai) Sokakat meg tsufaltak, és vertek, ollyan Emberek, hogy az uton állo Tolvajok olyan dolgat nem tselekesznek [Marosbogát MT; Mk V/V. 97]. *1767* maga is könyőrgőt hogy töbszer nem tselekszi [Majos MT; Told. 26/5]. *1777* a mit Cselekűdtem azzal nem Vétettem [H; Ks 114 Vegyes ir]. *1814* nem 400 de sokkal többért nem tselekednném, hogy egy holt embert meg tsaljak [Apanagyfalu SzD; TKhf].

5. eljár (vmilyen dologban); a acţiona/proceda (într-o problemă/chestiune); verfahren, vorgehen, unternehmen. *1558* Mywel hogy kyralne azzon ew felsege az Thwry gewrgh panassayert fogsagagerth (!) az Warosra haraggyat wethette, ... Thewrwennyel akar ew felsege chelekedny ha leheth semmy keppen ew felsegewel thewrwenbe Ne allyonak [Kv; TanJk V/1. 47]. *1570* Az kwldwssok feleol Az myt chiaky vram Jrt, Biro vra(m) eo k. chelekedyek az zerent [Kv; i.h. V/3. 10a]. *1571* Az adon Jaro Vraim Igen Resten chelekeznek az Ado Beh zedeseben [Kv; i.h. 43b]. *1573* lassak meg leweleket Mint vagion Irwa, es ereoltessek az zerent celekednyek (!) [Kv; i.h. 92a]. *1585* Azt monda tiztessegere ereós hwtire hogy semmibe enge(m) hozzu Marton meg Ne(m) chalna, hane(m) vgy chelekednek mint Attiafiaűal [Kv TJk IV/1. 412]. *1589 k.* vgy czielekedgiek Boros Antal hogy jo legie(n), minket karba(n) ne eyczie(n) [UszT]. *1591* czelekeggienek vgi, ammint legh iobnak itilik eo kegmek [Kv TanJk I/1. 162]. *1592:* en az mint te magad keúantad vgy chielekeöttem [UszT]. *1592/1593:* eo kegielme Com(m)issioiabol chelekedtik, kit eo kegme zeek zynin, kegtek eleottis nem tagada [Dés; Ks 35. V. 12]. *1598* En Kouach Janos vallom Hogj az Somborj turj Ianos feleöll auagj zolgaj feleöll az mytt túdok hogj meltatlan Chelekewttek uolna [Kv; TJk V/1. 184a] | En azert vgj chelekednném az mint nekem meg haggia [Kiskerék AF; JHb XXIII/33]. *1606:* ha az Remetej marha talalna Jönj marefalj (!) Zena fwben, az marefaluj Ember benne talalna haiczia kj belölle bekesegesen vizza az Njomasaban az Remeteiben hasonlatoskepen ökis chielekögienek ha az mj marhankoth be haitthiak [UszT 20/89]. *1655/1754 k.* Ha valamely Mester ember közűllünk bűntetésben esnék és a' Czéhnek nem engedne, hanem Kegyelmes Urunkal vagy a' T. Tanáttsal fenyegetné a' czéhet, és a' szerént nem tselekednék, tartozzék a' Czének bűntetést adni flor 2. Hogy ha pedig a' szerént tselekeszik-is, és ott-is elveszti perit, tehát valamely bűntetést a' Czéh reá imponált [Kv; AsztCLev. 9]. *1659* Azert Nagk, s, Kegyelmetek czelekedgyek ugy hogy az szegeny hazanak utolso veszedelme ne legyen [Konstantinápoly; Borb. I követjel.]. *1664* kerem Nagodat mint Keresztien Ur igaz törueny szerint Czelekegiek [Sebesvár K; UtI]. *1749:* póróntsólattyá szerént Cselekszöm az Melgos urnak [Gagy U; Ks 83 Péterffi Sándor lev.]. *1815:* egész a' lehetőségig azon igyekeztem, hogy Edes Nénémnek hasznot tsinályak, és kivánsága szerént tselekedgyek [Szamosújlak Sz; Végr.].

6. (el)végez; a executa; verrichten. *1715* az Néhaj idvezült Ur idősbik Rhedej Ferentz Ur(am) Fő Ispány lévén Kolos Varmegyében meg parantsolta volt hogy Stephan Gergellyel hordattassam el a Bogdan Páskul háza hellyiről a ganej Dombot harmad nap alat mellyet ha nem tselekednék a szájával is hordattya el [Rücs MT; WH].

Szk: *munkát ~. 1625:* Az Keomiesek munkája, kik, padimentomoztanak, Aitokat, ablakokat, uitottanak . . vakoltak mindenut es egyeb munkakat chyelekedtenek [Kv; Szám. XXVII. 23].

7. teljesít; a îndeplini; verrichten, erfüllen. *1712* Az kiknek két három s több telekjek vagyon, es birnak, maga penig tsak egy Gazda, egy Főrül is portioz, s egyeb onust is mind szallo tartasban, mind Vecturázásban csak egy Személyről tselekeszik annak külőn külőn örökségire kellé földet s kaszálot adni vagj tsak az egy Gazda szerire [Torda; JHb XV/6]. *1748* Város szolgabirája által admonealtatta az Emptor ő Kglme à Venditort ő Kglmét, hogy à vett Jószágot reambulaltassa, introducalvan Statuallya, de az Venditor ő Kglme, nem tselekűdte [uo.; TJk III. 234].

8. kb. végez, dönt; a decide/hotărî; bescheiden, beschließen. *1637* az biro illien valazt tőn: im megh mondom Azoniomnak eo keglme lassa mit czielekezik felölle [SLt O. 15].

9. dolgozik, munkálkodik; a lucra/trebălui; arbeiten, handeln. *1573* Marta Kwtas Iacabne Azt vallia hogi Eois az Siteohazba volt, es otth celekedyk volt azomba az Sywalkodast hallotta, ugj Ieot az Syteohaz aytayara [Kv; TJk III/3.280]. *1595* Acz Ianos, szogeszte le az deszkakat aztalokat, padokat, kiken az szakaczok czelekeznek [Kv; Szám. 6/XVIa. 135 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1610* En Karaczionfaluan felljel az wiz mellet valamj kendeorel chielekeödeöm wala [UszT 46c].

10. *1560:* ez Jelröl Meg esmered. Mykor az cemment pornak Ereye el multh, Midön a 24

hora elközelgeth es latod, hogy a kemencheben egy sarga Vekony köd kezd fen labny az zayon ky Jöny, az a Jele, hogy Immar az cementh pornak az ereye elkölth es tovab az aranyban semmit Nem cheleközik [Nsz; MKsz 1896. 351 Kolozsvári Cementes János kezével].

11. okoz; a pricinui; verursachen, anrichten. *1572:* Mikor ... oda feol Jwtottwnk wolna, Az helre Azhol Az hatart Akartak hanny, ..., Ezt Lattok hogy Az Monostory Nemeos vraym, weryk wala wjzza Az olahokath hogj Az chate Pathet Ne chelekeodnek [Nagymeregyó K; KP]. *1764:* szuvatyossatis nem adhattyák ki tselekedte volna szállások körül azon kárt [Torda; TJk V. 207].

12. (vmiképpen) bánik vkivel; a se purta cu cineva într-un anumit fel; jn behandeln. *1584:* En velemys rutul chelekedet zidot, el Anyera volta(m) miatta hogy hazamatis el Akaram vala Adny [Kv; TJk IV/1. 360]. *1630:* eleget feniegette az eötueös legienekett, Zalaj Gieörgj hogj Isten eótet ugi segellie hogj nem ollia(n) irgalmaso(n) czelekedik eö velek ha ketele(n) akad [Mv; MvLt 290. 203b]. *1733:* igen szépen kérem az Iffju Aszszont cselekűdgyék az Iffju Aszszony velem továbrais jol [Berz. XII. 17].

13. gyermeket nemz/csinál; a face copii, a zămisli/procrea; ein Kind zeugen/machen. *1640:* azt kérdezték amaz két asszony az leántul, hogy kitül vala[a] s ki cselekedte, s úgy mondta aztán az leány, hogy Balogh Mihálytul vala. Az zabban lenyomta s úgy cselekedte meg neki, de ő neki annál többször nem cselekedte [Mv; MvLt 291. 236b átírásban! — [a]Ti. a gyermek].

Szk: *barátságot* ~. *1822:* Alázatosan kérem Nságodat utoljárais, cselekedje velem aszt a barátságat, hogy szép moddal . menekedhessem ezen bajomtol [Hadrév TA; KCsl 5] ✱ *búsítást* ~. *1637:* szalai Tamas iőteön iöt oda hozzank czak ugi kere el uramtul az Nierget ..., s az ultatol fogua oda vagjon; az uta(n) Matias Deakis elegh sok busitast czelekedet erette Uramon szegeny [Mv; MvLt 291. 100b] ✱ *cigányságot* ~. *1584* Ezt hallotta(m) Olaios Georgy zaiabol Hozzw Martonra, hogy Czigansagot chelekedet Abolis hogy pongoraczot megh chalta, En velemis elegh czigansaghot chelekedet hogy az en zegeny felesegenet ky eo vele egy test es egy ver, es az en Niomorult voltomat Ne(m) Zanta, hane(m) igy zynele ky az en hazambol [Kv; TJk IV/1. 293] ✱ *erőszakot* ~. **a.** hatalmaskodik. *1585:* Ha melj hatalmaskodo halalra walo Sebet, vagj verest vagj Eóldeóklest, Ereózagoth (!), Tolwaylast, orsagot, es olyan wetket chielekednek ky halalt nezne ez dolognak eleob bizoniosson vegere menwen, mind Nemes es kwlseó embereketh ... megh fogianak Lanczozzanak [Kv; PolgK 17].

b. (nőn) erőszakot követ el. *1592:* Lukach az ablakra fel akart hagni, hogi be mennien es az azzonion ereozakot chelekeggiek [Kv; TJk V/1. 197]. *1593* Kis Mihaline nagi sirua es nagi eskwuessel zabadot (!), hogi az giermek agibol akkor keolt volt fel, es az leginj ereozakot akart chelekedni raita, ott foztogatta ruhaiatol, es hogi ott tusakodot vezekedett vele [Kv; i.h. 370]. *1634:* remenkedik vala az Aszony ... Ne hagy edes Azzonyo(m), mert megh akarnak szegyeniteni, de bizonyoso(n) ne(m) tudo(m) mellik akart erőszakot czielekedni [Mv; MvLt 291. 30a] ✱ *excesszust* ~ túlkapást követ el. *1695:* az Obest Lejtmantyok az ki nekiek parancsol ⟨a⟩sztt mondotta hogy vice Commandans leszen, mertt az Ur Bethlen Gergelly az fő commendas, es ha mi excessust cselekesznek, Csak őtet kel requiralni, teszen rendelest [Fog.; BK] ✱ *fáradságot* ~ fáradságot vesz. *1797:* ezen Lakatn(a)k Koltsát a Szomszedn(a)k Moses Györgyn(e)k adtam és kértem hogy tselekedgyék annyi faradtságot hogy minden Nap egy szer vagy kettszer Nezze meg azon Hordokat [Banyica K; IB] ✱ *gonoszságot* ~. *1629:* en nem latta(m) hogi valami gonossagot czelekedet volna az legeny az Aszonyal, czak hogy az Gazda kialtia vala hogi bizony megh eőli az vas villaval az essezt [Peselnek[a]/Mv; MvLt 290. 164b — [a]Később: Kézdikővár Hsz] ✱ *gráciát* ~. *1651* Bontz-nyires[a] nevű falu képébe(n) Phülöp nevű oláh Esperest ... kérvén a' szent Generalist, hogy ... engedné a parochialis ház hellyet[b] nekie; ... de ha valaha annyéra szaporodnának hogy Predikatort tarthatnának, tartozzanak viszsza botsátani minden fizetés és teörveny nélkül a' Magyaroknak, mivel most illyen gratiat cselekedik a' szent G(enera)lis az olahokkal, hogy fizetes nélkül botsattya kezekbe(n), es törveny nélkül [SzJk 177. — [a]SzD. [b]Ti. a ref. egyházközségét] ✱ *hatalmaskodást/hatalmasságot* ~. *1589 k.:* az hatalmaskodasokath nem czielekeöttem, hanem valamit czielekeöttem en Jo mogjaúal czielekeöttem [UszT]. *1600:* Tudom hogy Tibald Gergely oda keőltezet az hazba, de hogy walami hatalmaskodast chelekedet wolna az azzonion, wagy ki hanta wolna en ne(m) tudom [i.h. 15/128]. *1607:* Attam ki kezesen Sido Demetert Zagonit Orbaj Zekben lakot, miuel hogj eo az en iozagomban ualami hatalmassagot czelekedet uolt, meliert az teoruenj fejeig meghis Sententiazta [BLt 3] ✱ *hatalmat* ~. *1570* valaky koloswary Emberen hatalmot chelekedet Eo k. Byro vram Tanachawal Egetembe visellienek gondot Rea, hogy Theorwennyel lelyek megh Eretthe [Kv; TanJk V/3. 9a]. *1584:* az hatalmot amelliet chelekedek raita latta(m) es Meltatla(n) chelekedek [Kv; TJk IV/1. 314]. *1591:* az hatalmath en raitam kit meg akarok mondani, felesege Kerestina chielekeötte és chielekeöttette [UszT]. *1595* en semmi hatalmat njem (!) czelekezem, az minemo hatalmakat en raitam kerez [i.h. 10/23]. *1600* Replicat I. hogy semmi hatalmat nem chelekedet, hanem azert zallot az hazba hogy megh ne egeszek az égeteök, seött maraztottais hogy megh maradgyo(n) [i.h. 15/128]. *1606:* Ha teneked walamj keözeőd volt hozza[a] en hatalmath chielekeöttem volna teöruenniel kellet volna keresneöd engemet [i.h. 20/198. — [a]Ti. a földhöz]. *1632* Ha Boer Boeren hatalmat czelekezik f. 12 [UrbP 198] ✱ *irgalmasságot* ~. *1658:* cselekegyek kegyelmed anyi irgalmassagot en vellem olvassa el

kegyelmed ezt az kőnyörgő levelet [Beszt.; Ks 92 Cseffey László lev.] ✱ *jót* ~. *1757* Kérem édes ötsém Aszony tselekedgyék anyi jot valem hagy ezen Kemény Gergejnē Aszanyamnak szollo levelet ezen kasárral ... ne Sajnājja kār nélkült Sambara[a] el küldeni [Kara K; Kp III. 137. — [a]Nagyzsombor K] ✱ *kegyességet* ~. *1729:* Istenért tselekedgyék Ngod olljan kegyességet most is mint másszor is Cselekedett Nsgod [Vizakna AF; Ks 83] ✱ *lopást* ~. *1599:* Ez fogoly leanyzo ... az sebembeol egy nehany penzemet lopta volt el ... akkoron hogy vizza fogattam volna házam tayan sok Aprolek lopasokat chelekeott [Kv; TJk VI/1. 328] ✱ *mocskolódást* ~. *1771* ha vallamellyik akár mi névvel nevezendö motskolodasokatt tselekeszik, tehatt legg kisseb motsokért is bűntettetik 3 az az Három forintig [FésűsCLev. 20] ✱ *nyomorúságot* ~. *1592:* azt mondom az al peoreoshez hogy ne(m) twdom mirewalo gondolattiaban, Eo ottalom lewen, chelekeodjk raittam sok njomorwsagot ki el szeomuednetettlen ... wolna [UszT] ✱ *országot* ~ tolvajkodik. *1585* Ha melj hatalmaskodo halalra walo Sebet, vagj verest vagj Eóldeóklest, Ereózagoth (!), Tolwaylast, orsagot, es oly wetket chielekednek ky halalt nezne, mind Nemes es kwlseó embereketh, s mind ez warossy eoreokeos lakokat hamarsaggal Serenysegel megh fogianak Lanczozzanak [Kv; PolgK 17]. *1598:* B.V. eo keglme tanaczy akarattja (!)[a] úerete meg egy embert a cziganokal a fokhazban, orsagot czelekedet uolt adata Biro Vram nekjk f — // 60 [Kv; Szám. 8/V. 44. — [a]Tollvétség *akarattjabol* h.] ✱ *öldöklést* ~ → *országot* ~ ✱ *potenciát* ~. *1598:* ezek az zemelyek chyelekettek ezeket az potentiakat es karokat [Alparét SzD; Ks] ✱ *prédálást* ~. *1668:* tudom hogy ... Bethlen János Uram szálla be ... novayban az Szentpáli Janos Uram ioszágára Udvarhely szeki, és haromszeki szekelyekkel ... elégh praedalást cselekedtenek mégh aszt mondottak az szekelyek közül nemelyek magok, hogy eők azert Cselekszik, hogy az Urnak Bethlen Uramnak nehezsége vagyon Szentpáli János Uramra [Novaj K; BfR 57/1] ✱ *sebet/sebesülést* ~ megsebez. *1585:* A hatalmaskodo eoreokseges emberek ha valakinek vagy szemelyere, vagy hazara tamadnak, feokeppen Eyell, De vagy Semmy veresegeth vagy Sebesewlest vagy kichin verth es Sebet vereseget hatalmawal chelekezik, Azt a Capitanok bewntetessel le chendesithessek [Kv; PolgK 17] ✱ *szót* ~. *1596:* Az zot pedigh chelekede eo ugia(n) nagy Galambfalua(n) Uduarhelyzekben kózos hazúnknal mikor teórúenhez hittu⟨k⟩ volna felesege kepebe [UszT 11/36] ✱ *tolvajlást* ~ → *országot* ~ ✱ *törvénytelen dolgot/törvénytelenséget* ~. *1596 k.:* Immar egy nyhanizor Talaltak megh Na(gyságodat) Az Desy Kamara Ispan Zekely Janos meny sok Teoruentelen es zokatlan dolgokat chyelekednek rajtok [Dés; DLt 249]. *1722:* Ur(a)m meg lassa kgld hogy Törvintelenséget ne Cselekegjik [Kv; Ks 33 Rőd II. 47] ✱ *ütést* ~ megüt. *1585:* harma(n) kezekkel valtig tusakodanak az sakon[a], wtest Nem lattam hogy chelekettenek volna [Kv; TJk IV/1. 484. — [a]Értsd: a zsák felett] ✱ *varázslást* ~ varázsol, *ek* búbájoskodik. *1745:* (Az asszony) el ment az falukra kéregetni ..., de hogj valakinek valami Varáslást cselekedett Vólna nem hallottam [Kálna SzD; Ks 9. XXXIII] ✱ *vereséget/verést* ~. *1585:* Az hatalmaskodo eoreokseges emberek ha valakinek vagy szemelyere, vagy hazara tamadnak, feokeppen Eyell, De vagy Semmy veresegeth vagy Sebesewlest vagy kichin verth es Sebet vereseget hatalmaval chelekezik, Azt a Capitanok bewntetessel le chendesithessek [Kv; PolgK 17] ✱ *vért* ~ → *vereséget/verést* ~ ✱ *veszekedést* ~. *1638:* bezegh Nagi veszekedest czelekedenek it kin az uczaba(n) ez ejel [Mv; MvLt 291. 127a]. *1687:* Opra Hertsogja Szidgya vala Raduly Hertsogat, illyen szokkal, rosz ember miat veszekedtel, tsak mi visellyuk a' bajt miatad, a' kellene hogy üsteken fognalak ne tselekednel mindenkor veszekedest, ha arra valo nem vagy [Huréz F; Szád.] | Tudam aztis mondani az Tot Fiak felől világasan hogj rosz természetű és életű es izgaga szerző Emberek hogj Falunkban Sok veszekedéseket okoznak, tselekesznek [Hídvég MT; LLt] ✱ *vétket* ~. *1585:* Ha melj hatalmaskodo halalra walo Sebet, vagj verest vagy Eóldeóklest, Ereózagoth (!), Tolwaylast, orsagot, es oly wetket chielekednek ky halalt nezne, mind Nemes es kewlseó embereketh, s mind ez warossy eoreokeos lakokat hamarsaggal Serenysegel megh fogianak Lanczozzanak [Kv; PolgK 17]. *1644:* oly Nagy vetket czielekedeot Az az legeni hogj Nagiot Erdemlene [Mv; MvLt 291. 428a] ✱ *vigasságot* ~. *1640:* Én hallomást eleget hallottam, de hogy valami gonoszságot hallottam volna, én olyaut nem igen hallottam az egy vigasságnál, kit cselekedtek [Mv; i.h. 233a—51a átírásban!] ✱ *violenciát* ~. *1647* az I(ncta) ... igerte magat arra be adua(n) azokatt, hogi megh biszonittia Szigethi János ellen, hogi eö rajta violentiatt czielekedett [SzJk 666].

Ha. *1669:* cselekegye(n) [Dés; Jk]. *1792* tselekedjen [Mezőbánd MT; MbK]. *1817* Cselekösznek [Farkaslaka U; Ben.].

cselekedő 1. tettes; făptaş; Täter. *1722:* Sem az Borbély nem tutta sem pedig en nem tudom hogy ki lett legény (!) az etetesnek[a] mestere vagy cselekedője [Hosszuaszó KK; Szentk. „Sophia Sándor prov. Georgy Molnar jb. cons." (40) vall. — [a]Értsd: étetésnek, azaz mérgezésnek].

2. (vmilyen határozatot) végrehajtó/teljesítő; executant, executor; Ausführer, Vollzieher. *1752* Sz Demeteri Biro erebéli (?)[a] borok(na)k el adása iránt valo déterminatioját az Mlgs urnak értem, én cselekődője jo szivel lészőkes póróntsólatyát eő Excellentiájának végben vinni el sem mulatóm [Gagy U; Ks 83. — [a]A rossz betűvetés miatt értelmetlenül olvasható; talán az *erdéli* szó elírása].

3. ~ *üst* '?' *1792:* vagyon egy tselekedő üst 3 flo. | Vagyon a pálinkafőző üst 1 Cselekedő Uj Üstök 40. Rf [Hszj].

cselekedtet 1. tétet; a pune/imboldi să facă; tun/machen lassen. *1591:* Azirt Isten szerint lassa megi kemetek aztis, hogi ha azok[a] hire nekult anagi hiremen (!) nelkult oth ozthatot volna mert ottogion szina fiuuemet fel szantottak Az borozdas tarsaymnak szina fiűuit fel szantottak ők azt tuttak en chielekettetem aligi ohattam megi öket [UszT. — [a]Ti. a szomszédok]. *1592:* azt penigh ky altal, meollik zolgam vagy Jobagio(m) altal chyelekeottette(m) megh nem newezik, holot Enis vg⟨y⟩ tudnek arra valazt teonny [i.h.]. *1593:* Kerdem miert chelekettek volna ez gonossagot, monda nem egieb chelekettette velwnk, hanem hogi ezwnk el vezet volt [Kv; TJk V/1. 346]. *1603/1648:* semmifele gonosz indulatbol, titkon nem cselekedem es massal is nem tselekettetem [Kv; AsztCJk 16a]. *1669* Lattyuk hogj kirontoták az Uramek Jobbagy veszeit, nem tudgiuk, kik es hova valok: Es ha eő Nga czelekettettei vagj ki? [Feketelak SzD; Wass] | Egeresbe(n) ad(na)k valami Zalagosittot feoldek .. az oda jutot Jobbagyot ki akarjak hanni beleolle, kgld eszt se tselekettesse mert ha oda jutot ne(m) lehet meg haborgatni, ha akkor senki se(m) Controvertalta [Szőkefva KK; Ks 96]. *1814* Dobai Uram . azt tselekedtette velem hogy ki vegyem Ládábol[a] és átaladjam [Dés; DLt 56. 24. a hat-ot].

(valamiképpen) bánat, bántat (vki által) vkivel; a-l face pe cineva să se poarte intr-un anumit fel; behandeln lassen. *1570:* nem panasszlok, de ha kezembe akadnak azok kyk a dolgott chyelekeottek, Im wtanna Jartatok, de Nylwa (!) ugy chyelekeotteteom welek hog' ha be mehet az warasba, masnakis megh mongia Ne hog Jobbagiomatt de Ebemett se banchia ok nelkeol [Nagysajó BN; BesztLt 72 Christ. Hajmas de Beregszó a beszt-i bíróhoz].

3. elkövettet; a pune să săvîrşească/să facă; verüben/begehen lassen. *1593* Ezeoket chelekeöttetted per potentjam [Szu; UszT]. *1629:* ha vgia(n) firtatni kezdik, hat szemeben megh mongia ki uele czelekeotette | Biro Ura(m) kerdeze gj ki czelekettette vele [Mv; MvLt 290. 144a 5b].

4. végeztet; a pune să execute; machen/verrichten lassen. *1765* mi ezen Erdőnek Szélességét Sohult is fel nem mértűk, hanem csak éppen az allját az Erdők Határát distingváló út mellet eztis azért cselekedtette velűnk hogy meg különöztessűk az Fejérvári Borbára Asszony részét az ő Kglme rész Erdejetől [Hosszútelek AF; JHb XXVII/25. 5].

Szk: *hatalmat* ~. *1591:* az hatalmath en raitam kit meg akarok mondani, felesege Kerestina chielekeötte es chielekeöttette [UszT].

5. *1585:* Ighen Nagy keserwsegembe(n) el Akarok vala Menny a' tanach eleibe hogy Zasz (!) emberre[a] Ne tegiek, Palastos Istwant mert az Annia keritheo volt es Brassay Ianos keriteoie volt azert cheleketteti vala vele(m) hogy mindenkor zid [Kv; TJk IV/1. 418. — [a]Centumvirré].

cselekedtethet (rendelkezést) végrehajtathat; a putea da o dispoziţie să se execute; (Verordnung) ausführen lassen können. *1606* en leuen ott kegmetek keózt akkor tizt .. ennekem akkori Fejedelmvnkteól adatott authoritassom leűe(n) arra hogy paranczioIhatta(m) ott kegmetek keőzeőtt, 's magamis czyelekedhette(m), s massalis czyelekedtethettem [Kálnok Hsz; UszT 20/13].

cselekszik l. cselekedik

cselle kb. fürge cselle; Phoxinus laevis Ag.; boiştean; Elritze, Ellering. *1838—1845* cselle: fehér hal neme [MNyTK 107].

E székelységinek jelzett tájszóra először CzF — nyilván éppen az itt id. forrás alapján — hivatkozik. — A halfajta azonosítására l. MHal. 659, EtSz.

celleg kóborol, cselleng; a hoinări, a umbla haimana; (herum)streifen. *1584* mikor Buda Janos oda fele chellegne nekwnk hyrwnk es akaratunk nelkeöl, az Jeney Theörekek talalkoznak rea [BáthoryErdLev. 178]. — L. még *celleng* al.

cselleő lézengő, csellengő; hoinar, haimana; umherstreichend. **Szn.** *1564:* Chelegeo Andras. Petro Chelegew [Kv; Szám. 1/X. 21, 147]. *1565* Chelegeo Andras. Petrus Chelego [Kv; i.h. 98, 155]. *1566:* Chelegew andras [Kv; i.h. 191]. *1570* Chelegeo peter [Kv; TJk III/2. 138]. *1573:* Mond chelegeo Margit vgi vagion Io annazzon | Chelegeo Contra Zabo Simon. Paisos Illes felesegestwl azt valliak hogj Ment volt eo hozzaiok Zabo Simon valamy scatula Enweztetny, kerdyk eok hogi ha meg Bekelt volna, celegeo Margital az per dolgabol, Eois kerdy teollek hogi mychoda Nemzet volna chelegeo, Mondanak Eok hogi Az Annyat vyzbe vetettek hogi Az Nenyet ky vertek volt [Kv; i.h. 146, 162]. *1585* Czhyelegő Peter [Kv; Szám. 3/XXII. 22]. *1590* Chyelegeo Ianos. Chelegeo Janos [Kv; i.h. 4/XXI. 72, 4/XIV. 3]. *1593* Czelegeo Janosne [Kv; i.h. 5/XXI. 32]. *1599:* Chelegeo Janos [Kv; i.h. 8/VI. 57]. *1600* Chelegeo Janos [Kv; i.h. 123]. *1602:* Chelegeo Janosne Margit Azzony [Kv; TJk VI/1. 598].

celleng l. celleng

csemesegés (ízelgető) csettintgetés; plescăit; (kostend) Schmatzen. *1800:* Érdemem sőt Ertelmem felett való az én Kedves nagy Patron(us) Ur(a)mn(a)k ezen Gra(ti)aja ..., hogy a' Borbol még kostolot-is előre küldeni méltoztatot! Meg is kostoltuk kedves Feleségemmel együtt, az ő Ngok minden részből ki-telhető 's képzelhető Boldogságokat tárgyazo kedves Hőrpőgetések sőt Tsemtsegések közőtt azon kedves Italt [Mv; IB].

csemegés '?' **Hn.** *1697:* Csémégesben (sz) [Illyefva Hsz; EHA]. *1728:* Csemeges kapujan (sz) [uo.; EHA]. *1737* Csemegés nevű helyben (sz) [uo.; EHA]. *1818* A' Csemegés nevezetű helybenn (sz) [uo.; EHA].

A címszóbeli szó a *csemege* szó *-s* képzős mn-i szárm-nak látszik ugyan, a szerk. azonban nem tudja megállapítani, hogy e származékszó milyen jel-sel szolgált a hn-alakulás szemléleti alapjául.

csemegészik inyencséget/csemegét fogyasztgat; a consuma deserturi; mit Genuß verzehren. *1768 :* Itt Károlyi leg szerentsesebb már negyed napja hogj ért dinyén tsemegészik, az övé elöre érik [Mezőzáh TA; Told. 5a].

csemelet teveszőr-posztó; postav de păr de cămilă; Kamelott. *1560 :* Egy zoknyara valo fekette zeold chemelethy[a] [JHb. — [a]Más tintával, hihetőleg ugyanaz a kéz az y-t kihúzta]. *1575 :* Miert hogi c(on)stal az lato Mesterek vallasabol hogi Ninch benne Mind az cemelet az kereseo azzon Mondasa zerent es az chinalasa is Nem Iol vagion Teccyk eo kegnek tartoznek az Zabo vyzza venny, Es az azzont Meg elegiteny hity vtan Mibe al mynd cemelet es az zerzama [Kv; TJk II/3. 408]. *1581* Három muszkva suba vagyon, egyik fejér priska bőrrel bérlett, másik veres mohar, harmadik csemelet [SzO IV, 76 Székely András végr.]. *1589* Egy vy zederyes chieomeolet[a] [Kv; KvLt Inv. I/248. — [a]Értsd: szoknya]. *1628* Egy uegh Fodor Uaszon. Egy uegh ueres Chieömeoliet. [Gyalu/Kv; JHbK XII/44. 3]. *1663* Vegh Tsiömoliet f. 26 [Kv; KvRLt X. A. 25j]. *1714* Egy vég kék csőmőjet az az Gyermek el viselte buja vaszon 12 sing [Kv; Pk 6]. *1733* Edgj darabatska folt Csemellyet [Marossztkirály AF; Told. 2].

csemeletdolmány teveszőrposztó zubbonyfajta; un fel de haină de postav de păr de cămilă; Art Rock aus Kamelott. *1655 :* Egy czőmőlyet dolmanj posztoval bellet. f. 4 Egy szederjes czőmőlyet dolmanj. — f. 12 [Kv; RDL I. 29]. *XVII. sz. m.f. :* Egy hamu szin Csőmőlyet Dolmány Selyem gombok rajta Selyem sinor körűle [Klobusitzky lev.].

csemelet-előruha teveszőr-kötényke; sorț din păr de cămilă: Schürzchen aus Kamelott. *XVIII. sz. eleje* Egy viola szin Csőmőlet elő ruha viseltes [LLt Fasc. 71].

csemeletkesztyű teveszőr-kesztyű; mănușă din păr de cămilă; Handschuh aus Kamelott. *1655 :* Egy csőmőlyet Tatar kesztyü. — d 50 [Kv; RDL I. 29].

csemeletmente teveszőrposztó-mente; haină din postav de cămilă; Art Rock aus Kamelott. *1651* Edgj Szederjes Czemeljet Mente Kiraly szin kamukaval bellet, de ketfelé (!) az Bellese [Wass]. *1688 :* Egy Csemelyét hoszszu menté Vitéz kőtés rajta [Beszt.; Ks 27].

csemeletpalást teveszőrposztó-palást; mantie din păr de cămilă; Umhängemantel aus Kamelott. *1655 :* egy czemelet viselő palast bagaziaval bellet [Altorja Hsz; HSzjP].

csemeletszoknya teveszőrposztó-alj; fustă din postav de păr de cămilă; Frauenrock aus Kamelott. *1627* Pozto Ruhazatbol, Jutott Sofianak Egj szederies chomoliet szoknia aestimatu(m) ad f. 16 d — [Kv; RDL I. 134]. *1635 :* Egy viselt szederjes Czeomeoleot szoknia az giermek szamara czinaltassak megh [Kv; i.h. 107]. *1651 :* Egj szederje. csjeőmeőljett szoknja f 6 d — [Kv; i.h. 28 *1731* Felei (?) Marosvásárhelyi Borica égj csőmőlyet szoknyát lopot el Szelei Győrgy házától [Kv TJk XV/8. 26].

csemer ' *1737* Az kapitany mikor az Gyimesben ment Bodo urannit et ebedet attunk kenyeret csemert Bort flo. 1 de. 5 [Kvh; Bogáts 13].

csemete 1. magonc; pom răsărit din simbure Kernling. *1637* Vagion egy io Eőregh gyűmőlczős kert, mellyet szegeny megh holt Feyedelem Commissioiabul kerittetet es ültettetett uolt be sok szep Czemetekkel es oltouaniokkal [Bráza F; UC 14/42. 117]. *1807* gyűmőlts termő fáit rongálták, hajigálták ... tsemetéit pusztitották, gyűmőltsét predálták [Kakasd MT; DLev. 3, XXXV. 13].

2. sarjfácska; lăstar; Anwuchs, Sprößling. *1601* Vagion sok panazolkodas az felekiekre hogy az vyonnagh le vagatatott Erdeonek chemetejt barmokkal es Juhokkal megh etetnek [Kv; TanJk I/1. 385]. *1809* Nevedékeny Gyenge Sarjadozásoknak teteit az ottjáro kallango Marha meg é. és a Tsemeték jövésit tapasztalhato képpen akadájoztattya s pusztitya [Szentháromság MT; Sár]. *1814* A' Szalos nevezetü hellyen lévő Erdő mind Csemetéire, mind pedig veszszöire nézve igen szép növésben vagyon [Körtvélyfája MT; EHA].

Hn. *1667* az Csemete far arant tul az vizen [Polyán TA; EHA]. *1715* Az Csemete farban [uo.; EHA]. *1717 :* 2dik Berek vagjon ugjan a Csemetéb(en) a viz egésszen el mosván tsak porondban vagyon [uo.; JHb XVI/14]. *1744* Csemete Utzában [uo.; EHA].

3. sarjadék, magzat; odraslă; Sproß. *1586* Hogy penig egiebkeppennis eo kgnek varosul magokat es az eo Iffiayt chemeteyt otalmazhassak feokeppen az Cehekben valo Iffiu Mestereket, kiket kenszeritenek mind az Syr Asasokra Vegesztek varosul hogy egy Eleoben Niolcz keozonseges emberek valaztassanak [Kv; TJk I/1. 33—4]. *1677:* Kegyelmes Aszoniam ... kegyelme Tekénteti eleiben vevén az en kiczin hüseges szolgalatamatis kiert, Imadhassak Istent Ngtok Meltosagas szemelieert, es Meltosagas Csemeteiert [Fog.; Szád. Bojer Sigmond kezével]. *1681* teob igaz hjvejnek megh maradot arva czemetejek keőzeot, szegjnj arva neveletlen fjaczkamnak k(e)g(ye)lmesseget terjezteni Ngd meltoztassek [Körtvélyfája MT; Bál. 1].

csempe kályha/kemencecsempe; teracotă, cahlă; Ofenkachel. *1710 :* harom keménczéré valo csempet kellet kegyélméd paranczolatyabol Csinyáltanom (!) [Ap. 2.]. *1720 :* Kementzéje zöld mázu két

rend öreg csempéből állo [Kőrispatak Hsz; HSzjP]. *1836:* mindenik kementzének a Csempéji két-két sugos[a] Magasságuak legyenek [HSzj *kemence* al. [a]A hosszmérték *suk* 'láb' szó -*s* képzős szárm. MTsz *sukk* al.)].

csen (el)csen/csap; a şterpeli; huschen, mausen *1838—1845:* surrant: csén, surgyál, finomul ellop [MNyTK 107. — Erdélyi szó].

csender bozótos, bokros, csalitos; tufiş, hătiş; buschig, strauchig. *1731:* Erdők nyesö fás és tsender harasztasok [Nyárádgálfva MT; Sár.]. ? **Hn:** *1667:* föld ... az Csender kutra járóban. az Csender Pataka [Mezőbánd MT; EM LVII, 306]. *1733* A' Csender oldalon (sz) [uo.; i.h.]. *XVIII. sz. köz.:* A Csenderen a vásaros utra mégjen véggel (sz) [uo.; EHA]. *1833:* A Csender tetön [uo.; EM LVII, 306]. *1844:* A' Csenderen felyül egy Sessio [uo.; i.h.]. *1869:* Csender utza [uo.; i.h.].

csendérbika kakaskodó legényke; flăcăuaş care dă tîrcoale femeilor; sich brüstendes Bürschchen. *1641:* Tizt Uraim eö Keglnek bizonitasa az Fogoli Aszoninepek ellen, es az Csendérbikak ellen[a] [Mv; MvLt 291. 288a. — [a]A perbefogott nagy kamaszok éjszaka szajhát, bort vittek ki a mezőre és ott tivornyáztak].

A szövegbeli *Csendér-* a *csendér-* ejtés tökéletlen tükröztetője is lehet.

csendes 1. zajtalan; liniştit; still. *1627* Az Házakat is szepen köztök megh osztottuk volt, kinek, kinek az ő reszet ki mutatua(n) az házakbol Az Constitutionak tartasa szerent, mindeniknek Cziendes Nyugodalmas lakásokra, melliel magokis Contentusok voltanak [Kv; RDL I. 132].

2. nyugalmas, békés; paşnic; ruhig, friedlich. *1578:* Az varasnak zabadsaga es chyendez egyessege nem zenwedy hogy a Nemesseg keozwnkbe zallion [Kv; TanJk V/3. 176a]. *1581:* Ennekemis Az haza Chendez allapattia orzagunk meg maradassa Jgen kel [Törzs. Szentpáli Kornis Mihály Báthory Istvánhoz]. *1615:* Mostan pedigh noha Romai Chiazar Vrunk eo fel(se)genek, mind magatul, s' mind Commissariussi altal adatot kett auagj harom rendbeli Assecuratioia nallunk uagion, hogj mind az Tractatusnak vegeigh velwnk az Induciakat megh tarttiak, My hasonlokeppe(n) magunk, es Orzagul kegmetek neuevel adatott Assecurationkhoz tarttua(n) magunkat, nagj szep chiendez Varakozasban uoltunk, az eo fel(se)ge Commissariüsinak az Tractatusra ualo ieönetele feleol [i.h. Bethlen Gábor rend. Usz-hez]. *1633:* Back Sophia Azzony Kelner Andras Relictaja hogj czjendesseb allapattia lehetne; Az ket gjermekinek Kelner Geőrgjnek, es Kelner Janosnak Atiaj kett reszeket ki akarna mütatnj [Kv; RDL I. 112]. *1653* Ez az esztendő elég csendes állapottal telék el a szent Úrnak akaratyából [ETA I, 123 NSz]. *1654:* az Czendes bekesegkrert (!) Eőrőmest rea megiek hogi ighazodgiek el bar Emberseghes Embereket adhibealua(n) [Szamosfva K; Ks 90]. *1666/1701:* nyomorúlt sorsunkra nézve kénszerittettünk eö kgeket[a] nemessi szabadsággal Condecoralni, .. ; lévén azért eö kg(n)ek az Civilis Statusból ez mostani nemesi állapotban valo állittatásokba(n) holmi difficultasok ...; hogy azon difficultások csendesebb úton igazittásba(n) vétethessenek, az mi Kgls Urunk eö nga Kgls annuentiájából egész országúl rendeltük vólt Tanátsos Atyánkfiait eö kgeket, eö kgek mellé betsülletes Atyánkfiait mind az harom na(ti)obol, kikis azon difficultásokat Colosvári Atyánkfiainak, azon véghelynek csendesebb, és jobb karban állittatására, igy dirimálták [KvLt Fasc. I. 188 ogy-i végzés. — [a]Ti. Kv. városát és lakosait].

Szk: ~ *szívvel* békésen, békével, nyugodtan. *1586:* Kerikis Biro vramat hogy eo kgme az halaztast chendesz zywel zenweggye [Kv; TJk I/1. 22] ✱ *foglalásoktól lennének ~ek* ne foglalnának, *ek* a foglalásoktól szűnnének meg. *1603:* Megh ertettek eo kgmek egesz Varosul az Monostor feleol valo hatarúnknak zagattasat es chipkedessel valo el foglalasat, kit eo kgmek bizonios Vrainк Attiankfiay megh latogattanak pater rector Vramekkal egyetemben ... talalianak io modot benne hogy elebby io Zomzedsagúnk, es Zeretettel valo Attiafiúsagúnk maradgion megh ... eo kgmek mostany vyab Zantassal valo foglalasoktol lennének chendesek [Kv; TanJk I/1. 472].

Án. *1757:* Egi Sárga Csendes tágas szarva 3. es(ten)dős[a] [Pusztasztmiklós TA; Berz. 3. 1. 9. — [a]Tehén]. *1851* két tulok ökör: Súgár és Csendes [Erdősztgyörgy MT; TSb 34].

3. széltől/vihartól mentes; calm, lipsit de vînt, fără vînt; wind/sturmfrei. *1722:* Az Bodoni kanczakis ig(en) roszszak hitvának bizony ha most nappal ki ne(m) hajtya, ha nem tudom micsoda szénát adna is de csak el vész. többet használ lágj, és csendes idöben ā künjárás [Fog.; KJ. Rétyi Péter lev.]. *1831:* Szép hold világ lévén, és tsendes idö hallania lehetett, hogy ött (!)[a] mit szollattak egymáshoz Olá Nyelven [Dés; DLt 332b. — [a]Elírás *ott* h. ?].

csendesebben 1. lassabban; mai încet; langsamer. *1772:* a' Gátról le follyó Viz most tsendesebben lattatik menni a' silipből le follyónál [Désfva KK; JHb XX/27. 20].

2. szelídebben, mai blînd; sanfter. *1593:* Myert hogy Az Zaz Nemzeth feokeppe(n) irasbol mongya Mondattia megh valaz teteleket, Enumeralwan bizonios ratiokat. Az harom Zemelnek Tiztesseghes Allapottiok feleol, es Az plebenossagh tiztire melto (így!) s illendeoseghek feleol, Noha Az Magyar Nemzet erre Zollot, de hogy eo kgmekis chyendezben zolhasson egy massal Ez Ieoweo Zombatot (!) halaztotta Az Magyar rend Az egybe gywlesnek (így!) [Kv; TJk I/1. 212]. *1765* Biráinkat szidták, verték ..., ha pedig ajjándékocskát adhattak Biráink nékik, s az intertentio dolgabanis kezdvezhettek, akkor tsendesebben viselték magokat [Szeszcsor H; Esz-Mk Vall. 256].

3. nyugodtabban; mai liniştit/calm; ruhiger, friedlicher. *1631:* mikoron az Vr Isten az en

halalomnak oraiatis elhozza hogi enis tsendesebben az en Istenemnek hatalmas kezeben aianlhassam lelkemęt ... Istenteöl nekem adattatot iouaimrol akarok ... illien testamentomot tenni [Nagyteremi KK; JHb XXI/1 Sükösd György végr.]. *1769:* Tzigányait oda ... telepitheti, ... ott jobban tsendessebben is ellakhatnak [Mv; Told. 19/45].

csendesedés csillapodás; potolire; Milderung, Mäßigung. *1615:* Az kwlseo Segitsegekett az mi illeti az kett Olah Vaida, Cziazar eo Hatalmassaga parancziolattiabol es velwnk ualo Confoederatioikbol oly kezen vadnak mint az magunk fizetet hadunk, Ottis leznek ualahol az szwksegh kiuannia kiket a' Chiazar eo felsegeuel vegezeswnk szerent, nem sollicitaltunk eddigh wdeo eleott, azonkeppen sem Teoreok, sem Tatar hadakat. De ha ezeknek Indulatoknak Chiendesedeset nem erttiwk, és ellenseges igiekezeteket tapaztalliuk, kettseg nelkwl azok Segitsegeben sem fogiatkozunk megh [Gyf; Törzs. — A fej. rend. Usz-hez].

csendesedhetik megnyugodhatik; a se putea potoli/linişti; sich beruhigen können. *1596:* Noha testembeis megh romlot ember vagiok, de nehezeb hogj lelkem nem chendezedhetik [Kv; Szám. 6/XXIX. 172—3].

csendesedik 1. megnyugszik, csillapodik; a se calma/potoli; sich beruhigen. *1598:* fel fegyúerkezúe(n), menth Vduaro(m)ra Benedekffy Christoph ..., kire en megh sem Indúltatúa(n) bekessegees(en) hazamba maratta(m), seöt kerte(m) hogy chendesedgyek s hadgyo(n) békét, mynth hogy annak eleótteis haborgott vele(m) [UszT 13/103]. *1659:* Gondolám azt is, talám az Nagyságod ellen felgerjedett harag csendesedik az portán azzal, ha napfényre jö, nem maga megátalkododsága, hanem Ali pasa tökéletlen biztatása miatt nem vonta el eddig magát, mert egyébaránt régen megcsendesedett volna s más uton kereste volna az portának kedvét [EOE XII, 207 Barcsay Ákos II. Rákóczi Györgyhöz]. *1780:* En mondottam, hogy tsendesedjenek: nem a' tzélja a' Mlgs Fő Consistorium(na)k, hogy az Eklesia kárt valljon és terhe nevekedjék: ezek iránt valo difficultásaikat szép tsendesen adják elő [Ne; Borb. II. Kováts József rektor-prof. kezével]. *1804:* Rotár Szimion ittas szabásu lévén nem tsendesedet [K; KLev. 10].

2. lassúdik; a se încetini/domoli; langsamer werden. *1772:* A' kérdésben forgo Martnak olyan nevezetes suvadozását, s omlását nem tapasztaltam, a' melly a' Kűkőllö fenekének fel telését és a' Viz fel dugulást okozhatta volna, de ha szintén valami tölt is, azis abbol esett, hogj a Királyfalvi Gát miatt a' Viznek sebessége csendesedvén, el nem moshatta [Ádámos KK; JHb LXVII. 298].

csendesen 1. nyugodtan; liniştit, domol; ruhig. *1596:* Egy ideig az mig Isten oly Alkalmatossagott Ad, ez az mostani had le zal, addeg legyenek mind az ket fel chyendezen [Mihályfva NK; JHb XXIII/3]. *1772:* Igazé azis, hogy ... az hol .. a' Silipről és Gátrol le jövö vizek egjben tanálkoznak, nagj darabig le olj sebességgel ment és foljt a Küköllö vize, hogj ... le egj darabig nagj háloval halaszni nem lehetett a' viznek sebessége miatt most ... akár hol lehet, csendesen és lassan menvén a' viz a fel tojulás és dugulás miatt ? [Kük.; JHb LXVII. 277 vk]. *1780:* En mondottam, hogy tsendesedjenek ... difficultasaikat szép tsendesen adják elö [Ne; Borb. II].

2. lassan; încet, domol; langsam. *1838:* Meg holt özvegy Nagy Istvánné Berkeszi Ersebeth 55 Eszt: a' sok Pálinka ivás közben tsendesen el aludott [Vista K; RAk 167].

3. békésen, nyugalmasan; liniştit, paşnic; still, friedlich. *1582:* Swweges Gergel vallia ... vg vagion hogj olaios Georg ker vala engemet, hog hozzw Martonhoz Mennek es Aminemeo egienetlenseg volna ozlas feleol es egieb dolgok feleol, zolanek hozzw Martonnak hog el Igazodnęk keozteok, De en Nem Akaręk Menny hane(m) azt Adam Neki tanachul hog eó maga Mennyen es Zep chendesen igazoggianak el [Kv; TJk IV/1. 76]. *1584:* Markos Caspar vallia hogy zepen Jdogaltanak es chendeszen, fel vgrek Nagy B(ene)dek ... Azt monda, hogy No vgia(n) ky kel ennekem Mennem | Chyres Ianos vallia ... ezt monta Bokor Casparne Io vraim ige(n) haborwwa(nj tart engemet ez Kos Istwa(n) a' hazba(n), de Addegh chendeszen tarchon amegh vra(m) megh Ieo, ennel egieb ellenzesset eszebe Ne(m) veotte [Kv; i.h. 213, 318]. *1607:* Az mi nezi az mw kegi(el)mes wduezwlt vrunknak Testamentumat es io Tanacziat az Successor feleől, azt soha az libera electio ellen nem uitattuk, hanem zeretettel kertwnk az cziendezen ualo uarakozasra mindeneket az eő Felsege temeteseigh es az Orzagh giwleseigh [Lompért Sz; Törzs]. *1643:* Csendesen alkhassanak [Szováta MT; BfR 96. 1]. *1692:* Széginy, edés Felesegem egy héti sullyós fekűvö betegsége uta(n), lelkit az eo Teremtő Istenének ... szép csendessen meg adta [DLev. 5]. *1711:* beszélly Uraddal, ne győtőrjön megis továb had Szalhassak tsendesen az én koporsomba kősztetek [Ks 96 Árva Kemény Kata leányához Gyerőfi Borbárához]. *1825:* A' mi szelid, szép Lelkü jó Grofnénk ... szinte öt Honapig tartott sullyas betegeskedése után ma dél elötti tízedfél órakor csendesen múlt ki az életböl [Kv; JHb XXV. 68].

4. háborítatlanul; netulburat; ungestört. *1819* amit addig a' familia bírt, azzal érje meg, nem bánnyák birja tsendesen ez után is [Nagynyires Szt; Ks 67. 47. 28]. *1850:* Már több évek olta csendesenn birt lakoházam körülti égy darab kertemet, a' közelebbi péntekenn, Beke Mozes és Josef uraimék ittasonn — minden igaz oknélkül, és a' nélkül hogy számos Évek olta, csak leg kissebb kérdés vagy versengés is támadott volna azon kertem felett — eröszakosonn néki mentek 's levágták [Dés; DLt 780].

Ha. *1850:* alázatosonn | csendesenn | eröszakosonn | ittasonn [Dés; i.h.].

csendesít 1. (le)csillapít; a potoli/domoli; beschwichtigen. *1582:* eo kegme Biro vra(m) talallya megh vrunkat eo Nagat es chyendesichie eo Naganak kedwetlenseget ebből* es kónyeórógie(n) eó Nganak, hogy tórwenywnkbe marazzon meg [Kv; TJk V/3. 251b. — *Egy háznak nem a város törvényei szerint való tulajdonjogi elvétele dolgában]. *1596:* intik ew kegmek az Ado zedeo vraimat zeretettel hogy Akiknek ... adossok wolnanak azokat Zep Zowal chendezichek, es lagychiak hogy addig warakozasba(n) legienek, az migh az penznek megh zerzesebe(n) Isten mas modot mutat [Kv; TJk I/1 283]. *1637* Egy vdeö korba(n) jöue hozzam Szy Martonne s monda hogj Czendesitzem le az fiamat, mert megh haragut s ki akar menni az hazbol, s en mondam hogy en nem czendesitem mert tudom hogj ez utan sem alkhatik megh kgtek [Mv; MvLt 291. 78a]. *1642:* Az mulatas keozben inkab czendesitette az drabantokat, hogy valami ne essek [Szászfenes K; GyU 92]. *1678* Sükösd Mihály Ur(am) meg haraguván eskút hogy Hallér Gábor(na)k adgia más Jobbágyért, azonban akkori első Felesége ·szt meg halván szépen csendesittette [Kisgörgény MT; Ks]. *1765:* a Sebet ... midön már egészszen el mérgesedett vólt, és nem lehetett csendesitteni mérgit, de .. à Seb halálos lévén orvosolni nem lehetett [Torda; TJk V. 261].

2. megnyugtat; a linişti; beruhigen/beschwichtigen. *1662* Hogy ha penigh medio tempore ste(n) annyra csendesitene az allapotokott, hogy gyűles valamely városba(n) celebráltatnek, ujjab leveleink által kegd(e)t tudositani el nem mulattyuk [UszLt IX/75. 44 fej.]. *1700* az Özvegy Gyerőffi Borbára à Causának végbe szakadásáig ügyekezzék az kezében lévő Jószág és Res mobilisekből annyira valo költséget bugorgatni, hogy avagy tsak de Interesse a Creditorokat tsendesittse [Gyf; Ks 90]. *1720* En el'mben is egj nehánjszor Jöttek Vram mind két részről eleg fenyegetődzéseket hallotta(m) sokat csendesetettem is őket hogi hadgianak bëket nekie [H; UtI]. *1804* alig tűdtük őket tsendesitteni földekre nézve [Ádámos KK; Pk 5]. *1819* Statutio idejekor contradicaltanak ., ge a Regiusok tsakugyan meg nem akarván állani; a Nemesség nagyon fel zudult volt, s ha a Regiusok meg nem állottak volna a statutioban s B Kemény Pál a nemességet nem tsendesítette volna, Ember halál történt volna ... az egész Nemesség ellent állást kiáltott [Kővár; Ks 67. 47. 28] | minekutanna (a) Collationalist hallották ..., nagy Zudulás e harag támadván a Nemesség részéről, ha B: Kemény Pál a dolgot nem tsendesitette volna nem tsak a Cancellistakot hanem a Telekieketis megőltek volna — a melyen meg íjedvén a Statutor Cancellistak és Telekiek, a konyhát, melyet nagy készületek között, a Triumfus utánra készitettek volt, oda hagyták s el hintoztak [Berkespataka Szt; Ks].

csendesítés (le)csillapítás, megnyugtatás; potore, domolire; Beschwichtigung. *1796:* a' nevezett Falus Biro tsendesittésre ki ment vólt [K; Eszt-Mk].

csendesíthet csillapíthat; a putea potoli/domoli; beruhigen können. *1598:* hahol eo kgmenek biro vramnak, es az zolgaknak zep zowokkal kedweket nem talaliak, es nem csendesithetik, tehat theorwenteol senkit megh nem akarunk fognj hanem igassagot es theorwent akarwnk mindeneknek zólgaltattnj, azonkeppen eo kgmeknekis, eo kgme biro vram eoltessen birot es procuratort Adwan eo kgme melle amith az theorwenj hoz es az igassag id fiat [Kv; TJk I/1. 316—7]. *1659:* az ... fel vetet summat haladeknelkul administrallya jo penzül keglmetek, küldhessük be az Portara, czendesithessük azzalis ez haza ellen fel lobbant haragott [UszLt 20 fej.]. *1696:* Mi uram mihelyt értettük, másnap reggel mindgyárt abba(n) munkálodtunk szorgalmatosonn, mint csendesithessük azt a' dolgot [Balázsfva AF; BK Veniczei Sándor Bethlen Gergelyhez].

csendesítő csillapító; potolitor, liniştitor; beschwichtigend/ruhigend. *1812:* Az alatt mig én a Grofot a maga Házába csendesittő szokkal éltetném, azalatt a' fel lázzadt emberek Grantzki Mosest felkésérték az udvarban [Héderfája KK; IB].

csendesség 1. csend; linişte; Stille. *1736:* Nagy csendesség volt asztalnál is, az szinben is, csak suttogva beszéltek egymásnak az császár-képe* praesentiájára nézve [MetTr 395. — *Gr. Rabutin, a császár személyese 1702-ben Gyaluban gr. Székely Ádám és gr. Bánffi Anna lakodalmán]. *1874:* Ilyen a sors — ez előtt néhány esztendővel csak nem zsibongott házam a sok gyermektől — most tsak nem síri csendesség vagyon [Backamadaras MT; Pf. — Losonczi József ref. lelkész lev.].

Szk: *éjnek ~ében. 1590:* mikor immar eynek chendessegebe Jűttunk volna Vargias ffoluaba hallók az J szauat, kialtuan [UszT]. *1593:* egy Tanorokomböl (!) wezte(m) el egy lowamot ky kek zeore (!) wala, ejnek chendessegebe wezthem el ez a' Ianos oroztha woth el [i.h.]. *1605* Zabo Peter wagasy vt Actor, Keresi Josa Istwant es Balasy Palt Hoggyayakot Eynek chyendessegeben Jeot reank mezitelenen, ne(m) tuttuk mychyoda fele allat legyen Zablyat rantank es maga wte bele az zablyat [i.h. 19/89]. *1659:* ejnek cziendesegiben hazamra ieot az J az ablakomot be verte [HSzj *ablak* al.]. *1730:* ezen lopás pedig éjnek csendességében volt az én házamtól [Altorja Hsz; Borb. I].

2. *~ben* **a.** csendesen, zajtalanul; în linişte; still, ruhevoll. *1854:* Rendelem, hogy ... egy derék pap által mondando ima után minden harangszo nélkült csendességbe vitessem a sírhoz [Kv; Végr. H. Szentpály Elek végr.]. — **b.** nyugton; (a fi) pe pace; in Ruhe. *1570:* Myklos predicator feleol eo kegek Jgh vegeztek, hogi plebanos vra(m) kewansaga zerenth Byro vram ynche hogy chyendessegbe legien az keresteles feleol valo

Thanytasba, Az Synodusiglan [Kv; TJk V/3. 3a]. *1593:* Breiber Lazlo vallia ... az en leaniomnak hon nem leteben akartak ladait meg nittni, . meg esmere az kolchot az kit az ladaba teorue talalt, hogi vizhordo Tamase, vegre vizhordone zerzeodesre veotte az dolgot, es masfel forintott fizetet az en leaniomnak hogi chendessegbe legien [Kv; TJk V/1. 325]. *1597:* mind ez ideig halgatasban es chendessegbe(n) wolt az dologh [Kv; TJk VI/1. 80—1]. *1669* Hogy ha Bethlen Uram reszerol ualaki akadalyoskodnek meg kell mondani, legyen csendessegben (BLt].

3. nyugalom; tăcere; Ruhe. *1602* ha az Vristen oly chendesseget Aad tehat legien kezen [Kv; TJk I/1. 422]. *1628 u.* Hites felesegem ... ellenem ualo fel haborodasanak oka, hogi az eő nagi ektelen gondviseletlensegereol es kemenisegereől dorgaltam; Melj rosz dolgait nem hogj el hatta volna, es tőkelletes cziendezsegben viselte volna magatt, egtelen fertelmessűl ... Zidalmazot [SzConscr. 32]. *1699:* Kérem Isteni Szent Felségedet légyen ez az én Rendelésem, szent Felsegednek nevének ditsiretire, és az én szegény Lelkemnek űdvességére és csendességere Ámen [Meggyesfva MT; Bál. 93]. *1761:* kegyelmetek eczakának idején reszegen dorongokkal, botokkal, nagy lármával a Város uttzáját fel koborolván I(ste)n ellen valo káromkodásokkal az Rakos uttzai gazdáknak ablakjakat, kapujakat, kertyeket bé törni, rontani és az várost eczakai tsendességében fel lármázni . attentaltattak [Torda; TJk V. 43]. *1812* Azt tudom, hogy négy esztendők(ne)k lefollyások alatt a' miolta szolgálom eő nsgkot 's, edgyűtt voltak 's, laktak tsak edj Hetět sem tőltőttek csendességben békességben [Héderfája KK; IB]. *1826 k.* magunk is a Kelementelki szomszéd hellységgel a határ felett minden tekintetbe tsendességbe, békességbe éltünk minden változtatás nélkül [Gyalakuta MT; LLt].

4. békesség; bună înțelegere, pace; Friedlichkeit. *1568* Dionisius literatus Jacobus szekeres . fassi sunt hoc modo hogy eok kertek volt kakas Andrast hogy lenne chyendessegel es az my Job volna myelne azt [Kv; TJk III/1. 218].

Szk: *~ben hagy* békén hagy. *1843* A bé töltés után jól bé kell fójtani, és néhány óráig csendességbe hagyni, hogy a kőnyvű sajtólvány, föl bojdúlt szénsavanya le csillapodhassék [KCsl Kemény Dénes kezével] ✱ *~ben van* kb. békén ül. *1578* Amy az Idegen bornak palazkba valo be hozassat Illety wegeztek eo kegmek hogy abbol legie(n) eo kegme most chyendessegbe es az kapukon az fevedelem es az orzagnak Itleteben, ne czerkaltassa azt[a] [Kv TJk V/3. 158a. — [a]A város határán kívül másutt termelt, „idegen bor" behozatali tilalmának felfüggesztésére von. határozatból].

csendít 1. csenget; a suna din clopoțel; läuten. *1736* Gróf vala Apor István Mikor ebéd, vacsora ideje volt, egy kis harang volt felcsinálva a konyha előtt, a konyhamester azzal csendített, úgy gyűlt elő mindenfelől a sok szolga, alig fértek el az ebédlőpalotában [MetTrCs 444—5].

2. lélekharangot von; a trage clopotul de înmormîntare; die Totenglocke läuten. *1864* ha meg hal valaki, a férfinak csenditsenek egyet a nagy haranggal az asszonyi nemen lévőknek a kis harangal egyet s azután egy összehuzás fejezze bé [M.bikal K; RAk 253].

csendítés harangozás | harangszó; tragerea clopotului | sunetul clopotelor; Geläute | Glockenklang/ton. *1817:* a' Templom utánni csenditésre várok | nem ügyelvén a Templom elötti csenditésre meg sem is jelentek [Dés; DLt 91].

csendül csendülő hangot ad; a suna; erklingen. *1573:* Josa Molnar Az vallia hogi tawaly Niarba hogi Eo Molnar volna az Espotaly Molnaba, Az telman Benedekne Zorgalmaztatia volt hogi egi Neged Bwzaiat meg hadna Eorleni eo Mongia volt hogi ne(m) lehet mert vasot az keo vegre hogi ely vntatia Mond neky am eosd (!) fely, Eomaga leh wl enny, esmet ky tekint latya az azzony Bwzaiat fely teolty kyt eleo keotebel kyt zakbol ne(m) az ceberbeol.. hogi az keo chendwl eo ky Ieo es meg allatya az Molnot [Kv; TJk III/3. 213].

A vízimalmokban még nemrégiben is az őrlőszerkezetre szerelt csengő jelezte, hogy a feltöltött gabona őrlése befejeződött (l. még *csengető, csengettyű II. 5.* al.). A szövegbeli kőcsendülés is alkalmasint nem a kő, hanem a csengő csendülésére vonatkozhatik.

cseng zeng; a răsuna; tönen. *1638* latek egi legent hogi ot ben iszik uala az Asziennial az Aszion az szerelem eneket mondotta, ugian Czenget az haz bele, es Eztis mongia uala hogi igiunk szwuem egi kiczint mulassunk gjöniörűsegesen [Mv; MvLt 291. 143a]. *1790* A' kis Adám ollyan keserves sirásra fakad, hogy a' ház tseng belé [Kv; TL. Bodoki József prof. lev.].

csengekóró kakascímer; Rhinanthus; clocotici; Klappertopf. *1832:* Az igaz, hogy a Ttes Ur tőbb versen irta — hogy a Gabonát takaritsuk meg — s noha érezhető Kárunkal megis takarittatuk . még sem lett ollyanná hogy hibát benne ne kaphassanak Természet szerént a benne lévő csengekoro — vadborso, kigyohagyma és fű magok — mellyeket a legnagyobb utánna valo járással sem lehet ki takarítani [Torda; BfR].

csenget 1. (csengettyűvel/haranggal) csendít | harangoz; a suna din clopoțel, a suna clopoțelul | a suna clopotul; klingeln | läuten. *1581* veottem az kysz harangnak kyknek (!) az halatnak chyengetnek egy szyat az harang monyanak d. 12 [Kv; Szám. 3/IV 14]. *1626* latam aztis hogj az Tiztarto vizza niargala altal a vizen mingiarast czengetnj kezdenek es fel menek az Zegetj Janos kapuiahoz [Szentgyörgy Cs; BLt 3]. *1727* Ha valaki csengetne és az Falut nyomra hiná hogy kára vagyon, és valaki el nem menne az ki az Tanorok kapun belől lakik fl. 1 bűntettetik ha penig oknélkűl csenget vagy csengettet az is fl. 1

[Szotyor Hsz; SzékFt 36]. *1734:* Minden dib dáb dologra a Birak ne csengesse(ne)k hanemha lármára, vagj hirtelen valo felette szüksegess parancsolat érkezvén ez is penig Predikator hirivel [SVJk]. *1736:* Mikor ebéd vacsora ideje volt[a], egy kis harang volt felcsinálva az konyha előtt, az konyhamester azzal csengetett, úgy gyűltek minden felől elé az sok szolgák, elig fértek el az ebédlő palotában [MetTr 320. — [a]A fej-i udvarban]. *1744:* hallottam hogy Kgmetek Inquisitorok által jött Közep Ajtára, Széki György mondá hogy csengetni kellene, annakutánna ã Porkalát fia Csengetvén ã Falu öszve gjűlt [Nagyajta Hsz; INyR 36—7].

2. *ts* csengettyűt/harangot megcsendít/húz/von; a trage clopoţelul/clopotul; klingeln, läuten. *1614:* Harangoth csengetet az karos ember [HSzj *harang* al.].

csengetés harangozás; tragerea clopotului, clopotire; Geläute. *1626:* en be menek es az kaczolam utan menek, hallam az uton az czengetest haza ieouek tehat megh halt az molnar [Szentgyörgy Cs; BLt 3]. *1709* Insp. Curátor Uramék az el foglalt földekről inquiráltatván, igazittsák, ugy egyéb dolgokatis, ugy mint a Templom alatt valo rikotozast, Papra valo csengetést [KvRLt I/36]. *1724:* Minden héten hetfün Törvény legyen azon kűllyel háromszor egy héten Falu közönséges dolgainak igazgatására Hetfün Szeredán Szombaton csengetés legyen [Kisborosnyó Hsz; SzékFt 32]. *1727* Ha csengetéskor valakinek vagy vendége vagy el kerülhetetlen dolga vagyon és az csengetést halya mindgyárt tartozik meg izenni sub poena 20 [uo.; i.h. 37]. *1734:* Tüz tolvaj kialtás vagy lárma es ollyan meritabilis veletlen Casusban lévén szabados az ollyan csengetés [SVJk]. *1744* Itt Nagy Ajtán tegnap előtt Csengetés lévén ã Falu öszve gyűlt, és arrol beszélgettek hogy Háromszékről Delegatusok jöttek által, nem tudgyák mi végre [Nagyajta Hsz; INyR 40].

csengető, csengettyű I. *mn* **1.** sunător; läutend, klingelnd. *1742:* egj ebedre csengető Jókora csengetyű harangotska [Pókfva AF; JHb XXV/58].

2. ~ *harangocska.* **a.** csengettyű; clopoţel; Klingel. *1742:* egj ebedre csengető Jókora csengetyű harangotska [Pókfva AF; i.h.]. — **b.** ? kolomp; talangă; Viehschelle. *1783* egy Tehénről egy Tsengető Harangotskát el lopott volna [O.hidegkút U; Told. 9a]. — Itt lehetséges jel-ként a 'marhacsengő' is számon tartandó.

II. *fn* **1.** harangocska; clopot mic; Glöckchen. *1589:* Az toromba a chengettywre es oravereore chynaltatúnk 23 ól synort p(ro) f. — d. 7 [Kv; Szám. 4/IX. 22]. *1595* chynaltattúnk a Scolaban egi vas vonitot az chyengettywre, Attunk Balas kouachnak d 23 [Kv; i.h. 6/XIII. 35]. *1736:* Harang sem vala egy is[a], hanem két jókora csengettyű, az kikkel iskolákba csengettenek, misére, vecsernyére is azokkal harangoztanak [MetTr 426. — [a]Kv-i r. kat-ok szükség-imaházában] | A' Tornatz Gerendái közőtt ... álnak, és Ingadoznak két kis Harangotskak ... (a) kissebb mondhatik tsak Inkánb (!) Tsengettyűnek mind Harangnak [Várhegy MT; CU]. *1752:* Az tsengető pedigh nyilván tudom hogj Palfi Ferentz Uramé volt | az Csengetön valo kötél [Tarcsafva U; Pf]. *1849:* Vagyon a' Konyha szegletéhez alkatva égy Csengetyű láb ottan lévő Csengetyűvel [Szentbenedek SzD; Ks 73. 55]. *1851:* Egy Csengettyű bütüje Csinálása és bététele árrába 20 x [Kv; KLev. 13]. *1857:* A helység közepén egy kis fa-imaház nádfedéllel, romladozott állapotban; mellette egy falábon a kis csengettyű, lehet 100 fontos [Benedekfva Sz; ETF 107. 25]. *1870:* Az egyház .. kölcsönkamatból óhajtaná az egyház haranglábját újból építeni, és egyetlen hasadt csengettyüjöket újból és nagyobbra öntetni [Noszoly SzD; i.h. 31].

2. csengő; clopoţel; Schelle. *1596:* Barat Peter vram tanq(uam) legitimus Tútor veot kezehez chiengettywt es loy eolteozetet zankazashoz valot [Kv; RDL I. 65]. *1762:* akkor étzaka Csengettyőjek zörgésire ki mentem vala [Branyicska H; JHb XXXV/518]. *1796:* az ispárgára tsengetőt kőttek volt, mikor hozzá akartak nyulni az ispárgához a csengető nagyon kezdett szollani [Tarcsafva U; Pf].

3. asztali/kézi csengettyű; clopoţel cu mîner; Tischglöckchen. *1790:* Egy Csengetű ... Két oltárra valo ruhátska [Déva; Ks 76. IX. 24].

4. marhacsengő; talangă; Viehglocke/schelle. *1753:* az őkrőn levő Palffi Ferencz Uram Csengeteje [Tarcsafva U; Pf]. *1780:* viszsza jővén a kihálobol, ismerem a Csengetőkröl hogj a ... Palffi Dienes Ur őkrei, a Titt Palffi Dienes Tanorokjában vadnak [Tarcsafva U; Pf]. *1837:* Minden pár Tehenre tartozik a' gazda égy Csengetöt kötni [Kissolymos U; Márkos lev.]. *1863:* Minden pár őkörre tartozik a gaz(da) csengetőt kőtni [uo.; i.h.].

5. jelzőcsengő (a malom garatján); clopoţel de semnalizare (în moară); Trichterklingel. *1581:* vőttem Az garathoz egy keotelet az Chyenget Jonek (!) d. 2 [Kv; Szám. 3/111. 3]. *1715:* Vagyon fellyűl csapo egy kőre epitett malom garattya viseltes csengétőivel [Szentlászló TA; JHbK III/5]. *1731:* Vagyon a Kászon Vizén edgy fellyül Csapo két kövü malom ..., van két garat is, mindenik fenyö fa deszkábol valo, edgyiken van edgj tsengettyű [Kászonimpérfva; BCs].

Ha. *1699:* Egy kis csengető [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 150]. *1706:* az csengető [i.h. 146].

csengettet kisharangot | csengettyűt megszólaltattat; a dispune să se tragă clopotul cel mic; mit Glöcklein läuten lassen. *1726:* Kovács Peter ur(am) maga embereivel tsengettetet hogj a Falu őszve gyűllyön de a Falu kezét a borra nem tevé [Mezőbánd MT; Berz. XV/14. 5]. *1727:* Ha valaki csengetne és az Falut nyomra hiná hogy kára vagyon, és valaki el nem menne az ki az Tanorok kapun belől lakik fl. 1 bűntettetik ha penig oknélkűl csenget vagy csengettet az is fl. 1 [Szotyor Hsz; SzékFt 36].

csengettyű l. csengető

csengettyűkerék kb. az óra ütőszerkezetének felhúzására szolgáló kerék; roata de întoarcere a mecanismului de bătut la ceasornice; Aufziehrad des Schlagwerkes der (Turm)Uhr. *1585:* Lakatos Istwannak hogy az ora Chengettyw kerekenek az tengelet megh chínalta f 0 d. 27 [Kv; Szám. 3/XIX. 36].

csengettyűláb csengettyűállvány/szék; suport pentru clopoțel; Glöckleinstuhl. *1849:* Vagyon a' Konyha szegletéhez alkatva égy Csengetyű láb ottan lévő Csengetyűvel [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

csengettyűpárna ? csengettyűtartó párna; perniță pentru clopoțel; Glöckchenkissen. *1846:* Egy csengetyű párna [Dés; Berz. 20] | Egy hárász csengettyű párna Egy könyöklő párna [Dés; i.h. Inv.].

csengettyűrángató csengettyűhúzó; mîner de tras clopoțelul; Glockenzug, Läuteseil am Glöckchen. *1585:* Lakatos Istwannak hogy ... a chengettyw ra(n)gattonak egy kis was rúdochkat chinalt, attunk ezektol f 0 d. 27 [Kv; Szám. 3/XIX. 36].

csengettyűszó csengettyűhang; sunet de clopoțel; Schellengeläute. *1847:* Bécsből Prága felé .. 6 órakor indulék el gőzszekeren ... a' jelszóra mindenkinek sietni kellett helyére. Jel: csengettyüszóra indulnak a gőzszekerek, s senki után nem várnak [Méhes 1].

csengettyűtálca ? csengettyűtartó tálca; tavă pentru clopoțel; Glöckchentablett. *1846:* Egy könyöklő párna ... Egy hárász csengettyű tálcza Egy csengettyű párna [Dés; Berz. Lelt.].

csengő lócsengő; clopoțel; Glocke, Klingel, Schelle. *1585* Az Lora valo keolchyg ... Veottem 2 chenget p(ro) f. — d. 70 [Kv; Szám. 3/XXI. 7].

?◇ **Hn.** *1608* az czengeo mezeo fele (sz) [Kalotasztkirály K; KHn 50]. *1650:* Az Czjengeo Pataka mellet (sz) [Borbátfva*; EHA. — *Később: O.léta TA]. *1672:* az Csengő Lyuk mellet (sz) [Kalotasztkirály K; KHn 50]. *1690:* Az csengő Utyan innett (sz). Az csengőben (sz, k) [Dányán KK]. *XVII. sz.m.f.:* a Csengő veremnél (sz) [M.gyerőmonostor K; KHn 77]. *1712:* Csengö n.h.-ben (szö) [Bh; KHn 9]. *1737:* Csengö kut (k) [Szabéd MT]. *1740:* a Csengő háton (sz) [Boroskrakkó AF]. *1742/1752:* az erdö alatt Csengö nevü hellyben (k) [Szentsimon Cs]. *1743:* Az Csengő meget (sz) [Boroskrakkó AF]. *1747:* A Csengö szöllö alatt lévő lábban (sz) [uo.]. *1759:* A Csengö kutt felett (sz) [Alvinc AF]. *1763:* a' Csengő nevezetű Szöllő rendiben (k) [Boroskrakkó AF]. *1767:* a Csengö Pataka mellett [Dányán KK]. *1768:* Csengő völgyben [GyaluK]. *1770:* Tsengöb(en) [Vista K; KHn 271]. *1781:* A Csengő Domban [Kalotasztkirály K; KHn 54]. *1785:* 'A Csengő Veremnél [M.gyerőmonostor K; KHn 81]. *1833* A' Csengö mezoi Forduloban [Bh]. *1868:* Csengő (sz) [Kalotasztkirály KHn 56]. — A forrásjelzet nélküli adatok az EHA-ból valók.

Noha a hn-i adalékokban jelentkező, ide vonható szó a *cseng* ige *-ő* igenévképzős származékának látszik, a szerk. előtt nem világos, hogy milyen jel-sel és milyen szemléleti alapon alakultak az itt felsorakoztatott hn-ek.

csénika. Disznóhívogató szó: *táj* cuga, cuga! cugi, cugi!; țugu, țugu!; Rufwort für Schweine. *1838—1845:* Csénika, csönige! sertéseket hivogató szózat székelyeknél [MNyTK 107].

A MTsz — Melich közlésére hivatkozva — 'malac' jel-sel felsőháromszéki tájszóként közli e szót. Megjegyzendő, hogy a fennebb *táj* jelzéssel értelmezésként közölt *cuga* szó használatos volt Désen a szerk. gyermekkorában 'disznócska" jel-ben is.

? **csenkelymag** ? a rozsnok (Bromus) termése; rodul obsigăi; Trespensamen. *1807* (A bolond buza magja) hasonlit a' Rós, vagy tsenkely maghoz [Dés; DLt 73]. — L. még *csenkesz* al.

csenkesz ? rozsnok; Bromus secalinus; obsigă; Trespe. *1669:* Vocem quandam Hungaricam, alias a me nunquam auditam .·. didici a delegato Bistriciensi, Michaele Gonosch vocato, quod est Tsenkesz, ὸuo significatur triticum degeneratum, quod Siculi vadócz solent vocare [EOE XIV, 385 Czajbert Elias naponkénti ogy-i jel-ből]. *1745* eget bornak valo Csenkesz metr 15 ucsuja metr. 9 [Szászerked K; LLt]. *1817* Határok nem is igen termi az őszi Gabonát ... nemely helyeken fele vagy még annál is tőb része Csenkesz [Oroszfalu MT; TLt 1470 Hegyesi István szb aláírásával]. *1841* A Palinka főző Calculussa ... vett ki Tiszta rósot 864 per 1 f 18 x vèkája Tiszta Csenkeszt [Born. G. XXIVb]. — L. még *csenkelymag* al.

csenkeszes . rozsnokos; cu obsigă; trespig. *1740:* vagjon Remetén Jutot igen szegén Csenkeszes rostalatlan buza [Szakatura SzD; TL]. *1805:* M. Csánba: Őszi Ross, és Tavaszbuzabéli vetésekből középszerü termésnél szűkebbet kaptanak, mivel a Tavaszi üszögős, az őszi gazos, léhás, és csenkeszes [Torda; TVLt Közig. ir. 1182]. *1822:* 3 véka csenkeszes Rós [Somkerék SzD; HG. Mara lev.].

? **csente** '?' *1620:* Egy Pegymet Takaritotul f — /15...; Zaz Cziuha Keődmeöntül f 2 — Zaz Takaritotúl f 1/. Zaz Czyentetul f —/20. [KvLt II/69 VectTr].

A *cente* olvasattal is számolhatni.

csép 1. îmblăciu; Dreschflegel. *1570:* Ment az chwrbe Az chepleokhez cepet kerny [Kv; TJk III/2. 88]. *1574:* Beogler peter hity vtan azt vallia hogy... Mond az Maior hogi ket cepleo hitt volt egy rabot oda estwe ... Aztis Monta hogi eo tellek egy cepetis kertek volt hogi az Rabis velek ceplene [Kv; TJk III/3. 378]. *1629:* az falubol ... ki Jouenek, czeppel, mereklyeuel

es egyeb faual valanak mint egy tizenhaton [Kv; TJk VII/3. 212]. *1638* Vintze Janos eoreokeos Jobbagy niomorult tseppelis eokeorrelis szolgal [Jegenye K; GyU 38]. *1644* Szima Giörgi üteötte vala az czepel [Mv MvLt 291. 410b] | Szeöczi Marton Uramis vere az Czeppel ., hogi az czep hadaraia el szakada [Mv; i.h. 419a]. *1722 k.* (Aki kenyerét) Csipjevel keresi, harom veka Buzaval tartozik [Köbölkút K; GörgJk]. *1732* (A) Kalotaszegi Jobbágyok. Nyárb(an) két hetet kaszával, kettőtt Sarloval, három hetet Csippel Magláskor Idára praestálni tartozta(na)k [Szentjakab SzD TSb 51]. *1746* Száraz Almási Ulmán Adám Panaszolkodik Csepemmel kerestem, hat véka buzát [H; Ks 62/16]. *1747* midőn én feles Tordai emberekkel az aranyas vizén kötendő gáton dolgoztattam volna, meg várvan az Ik[a], hogj az Tordai emberek Déli ebédre le telepedgje(ne)k és nyugodalomra némellyek vele(m) edgjütt dispersalodgya(na)k, vasvillakkal, hajgalo kövekkel és tsépekkel minket inopiate invadaltak | midőn Molnár Istok nevű Város szolgája az én Co(mmi)ssiombol Bads Ersokot kurvaságért el fogta és a' tömlőczb(e) hozta volna, a' Város közönséges uttzáján ki rohanván[b] a Tisza Vr(am) tsüritől tsépekkel az nevezett Város szolgát meg támadták verték, ugj annyéra, hogj a' Rabotis el szalasztotta [Torda; TJk III. 135, 162. — [a–b]Szentmihályfva lakosai]. *1766* éczakára strásálni Botos Péter Vramis az Eéressit oda küldette, és harmad Napig Botokkal és Csippel strásáltotott [Tompa MT SLt XLVI. 6 Nic. Nagy (37) ns vall.]. *1769* Csepekkel öriztek a kertiket [Tarcsafva U; Pf]. *1790* Kerestem életemet Tsipel, Kászával, Kapával és a mivel lehet [K; KLev.]. *1791:* aratás után pedig a kiknek cipot adunk buzául meg vészszük rajtak a kinek vetése nincsen Csepivel meg szerezheti [Szilágyceseh; JB. Fogarasi István lev.]. *1802:* Meg olvasván, én a Szarvadi Farkasné Aszszony Expositioját, és az A Bötü alatt a mellé zárt Testimonialist, tsudalatos, és elöttem ismeretlen ki tételeket olvasok azokb(an) a többek között Hogy én Szabados Miklost arra tanitottam volna, mely Szerént vegyen égy páltzát vagy tsépet és a Kalapját annak végib(en) tenné, s ugy repellálna [T; TVLt Közig. ir. Gálffi Joseff viceisp. kezével]. *1838—1845* csíp, csípel — csép, csépel. Erdélyies [MNyTk 107. 16].

? **Szn.** *1722* Csép Balint fia Csép Bályi [Kv; AsztCJk II. 116].

Szk: *a ~ hadarója* cséphadaró. *1644* Szeöczi Marton Uramis vere az Czeppel. ., hogi az czep hadaraia el szakada [Mv; MvLt 291. 419a] ✱ *~et ad* elver. *1762:* azt mondotta. Kolosi Nagy Márton eö kegyelme... hogy ha az Iesus Cxs le szallana az Egböl csépet adna az hátara [Torda; TJk V. 109].

2. *vasas ~* harci/vascsép; imbláciu de fier; Kriegsflegel. *1659* Vagion egy vassas tsiép egy alabard [Kv; SzCLev.]. — L. még *vascsép* al.

3. cséppálca/vessző; fuscel; Kreuzrute/schiene. *1848:* Fonal tekerő levél négy ... 2 rft. Két száz őtven osztovátához valo csép 1 rft. 30 xr. Vetőllő hat 3 rft. Csőrőlő kettő 1 rft 20 xr . Szövő borda tizenőt 2 rft. 30 xr. Nyüst hat pár 5 rft. [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd].

A pontos jel-re nézve — a MTsz bizonytalanabb értelmezését figyelmen kívül hagyva — ez a meghatározás tájékoztat 'szövőszékre csavart szálak elválasztására használt két vessző: ezeket a hátsó kompostor előtt az egymást keresztező szálak közé dugják' (vö. Nagy Jenő, DolgD 1).

csepeg cseppenként folyik/hull; a picura/cădea, tropfenweise rinnen/triefen. *1584* Anna Illye Kowachne vallia, az gyermek ereöss verytezet (!), es chepegh az veritek Ala Az orran, de vgia(n) Nem giogithata eggikis megh [Kv TJk IV/1. 255]. *1585* Borbely Marton. vallia Eger leorincz mongya vala, the vagal vgmond engemet Az vere penig Az legeny zwrire chepeg vala | Eger leorincz. monda Neky, wl le ide mert towab Ne(m) ereztlek mert te vagal engemet, Az vęr penig Egher leorincz feyereol Az Iffiu legeny zwrere chepegh vala [Kv i.h. 519, 521]. *1736* mint hogy a Szabo Gabor ur(am) sertés oljanak eszterhaja az Szasz János ur(am) kertin altal az ház falanak tovire tsepeg azon eszterhát vagy rövidittse meg vagy az olat amoveallya [Torda; TJk I. 116]. *1847* A padimentumra sok must csöpeg: annak egy igazi töppesztöben kellene lenni blánákból összeeresztve, mint a nagy sajtó tekenője van [KCsl].

csepegés 1. csepegő folydogálás; picurare; Getriefe, Getropfe. *1699* Ezen pinczében Csepegés ala valo fa tekenöcskék nro 3 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.]. *1703* Varosi Ket Korcsomárosok(na)k. Minden vederből Gyértyára csépegésre Egy, Egy Penz d. 1—1 [Fog.; UtI]. *1727* Szaz veder borra hagjatik Csepegesre, apadasra 3 ejtel bor [Dés; Jk]. *1730* Kocsis Marton adot egj hordo bort ki. melyböl csepegesre le apadasara acceptaltatik Denar 76 [TKl Petki Nagy cs. szám. 91a]. *1747:* eö vette. uttjában eszre az átalagnak csopögesit de a petsetet nem violalhatván hibajanak nem Succuralhatot [Ebesfva; Ks 83]. *1749* Apahidara kwlduen Egj Bort Ur 79. az Hordois cziepegős vala, Ennywdesre Apadasra cziepegesre tudua(n) Ur 12 [Kv; Szám. 26/VI. 474]. *1756* Csepegés alá accomodáló kisded tekenő nyólcz [Déva; Ks 92. I. 32]. *1761* Csap vagy Csepeges alá valo apro Tekenyő [Branyicska H; JHb XXXV/39. 8]. *1774* Ezen hordó Szivarogvan 4 kupa hejja volt mikór kortsomara ,vitték Meltoztassek az Urfi meg irni hogj tsepegésre, apadásra es gyertyára mit engedgyek nekiek [Sáros KK; SLt XL]. *1780* mikor praetendaltatik hogy az Aszszonynak a Bora el károsodot volna az Akkori Abodi Dajkat Jutkát gyakorta láttam részegen az Aszszony ithon nem létiben s utoljára engemis... bé hivut a pinczében s mutatta az üres hordót, s vala mi gyenge tsepeges forma hellyetis az földön azt mondván hogy az Bor el fojt, de az én itiletem szerent att igen sok bor el nem fojhatatt mivel igen gyenge nedvesseg laczot a foldön az abron-

tsoknak sem vòlt semmi hibája [Berekeresztúr MT; Bet. 6]. *1793* a gátat fa Silipeken. . az nagy és drága Udvar ház fundamentoma töviben emelték az vizet, és félö hogy annak tsepegése nagy kárt okozhat az egész udvar házakb(an) [Kisrápolt H; JHb XXXI/36]. *1797 k.:* Az kivánság a kortsomárosn(a)k holnapjára két véka gabona egy egy Szekér fa minden Veder Bornak el árulásáért egy garas Apadasra Csepegesre ami illik hogy ki tudodjék s ugy eszerént a Gyertyára valois [Banyica K; IB]. *1815* A Hordo Borrol ket Kupa Csepeges [Virágosberek SzD; Ks 77. 19. 400].

2. házeresz; streașină; Dachtraufe. *1607:* Az mi az Czeopeges kj ereztesere Nez... tehát az Varas teorűenie szerént Valo czeopeóges Masfel lab Niomni Ez penigh Nagiob Annal, s ha az A. tolleralni Ne(m) akaria tartozik az J. terueni zerent be vonni [Mv; MvLt 290. 12a]. *1761* az házak fedele csepegése alat egj egj Vas csatornátska vagyon [Szászvessződ NK; JHbK LXVIII/1. 211]. *1772:* ki-mutattaték a' Konyha Kő Falán hátullévő rész Joszág, rajta lévö minden épületekkel éggyűtt, a Sajtó Árnyéknak hátulsó Csepegéséig [Mv; DLev. XVII. 4. 5]. *1792* onnat fel az ház tsepegését értve éppen a veres szölö fákon fel... azon Curiának. Santzos határáig [M.csávás MT; Kp II. 31].

3. ereszcsepegés; apă de streașină; Dachtraufe. *1568* vgy Emlekezik hogy ez kerekes benedek hazanal lakot, es annak vagyon eothúen hath eztendeye, de akor az kerekes benedeknek hazarol zabad chyepeges volt, az Zely gergel haza fele, es oth az chyepegesnel, Egy kys szoros volt, kyn egy ember el mehetet [Kv; TJk 216]. *1570* Lattak hogy. az Balasy Lazlo Estalloianak az chyepegese az Sala Imre feoldere hwl [Kv; TJk III/2. 61]. *1597:* Keőmyes Ambrus wallia... amely erezze a kútnak wala annak az chepegese zolgalt az chiatornara [Kv; TJk VI/1. 80].

4. ereszcsepegő/csurgó (ereszcsepegés-hely); locul unde picură apa de pe streașină; Dachtraufe. *1638:* Az talpfat mind azon altal ugi vettem eszembe(n), hogi megh ugia(n) az Lakatos Giörgj feőldeben vagion az Czeőpeögesen beleöl, ha ki czusatis (!) az Talpfais, de az Czikor Giörgy szeker jarasa miat vagion [Mv; MvLt 291. 162b]. *1814* (A) Dálnoki Telek... a'... Salánki Háznak tsepegésetől fogva.. kezdődött szélessége, ésment a' Borbély István Telkének kapu Zábéáig | (A) Dálnoki Jusson lévö Teleknek a' Dobai Eva Zilahi Mihályné féle Telek mellett a' régi Ház mellett azon Háznak tsepegése volt a' Métája, az hol ott volt a' Kapu Zábé és éppen a' csepegés iránnyába... a' Dálnoki rész Teleknek Métája a Ház eresze csepegése volt [Dés; Ks 79. 29. 775—8].

5. cseppentés; picătură; Tropfen. *1617* Az Varga Andras kezebe(n) lata(m) az czjpellest hammas le czeopeges vala feolliel rajta, de kj czeópegese es hammasa volt ne(m) tudom [Mv; MvLt 290. 25a].

csepegdegel (cseppenként) folydogál; a curge picurînd; (tropfenweise) rinnen. *1716:* Istennek hálá ugj teczik könnyebben vagjok, csepegdegel Ugjan megh az vizelletem [Nagyida K; Told. 22].

csepegei l. csepegői

csepeget 1. csepegtet; a lăsa să picure; tröpfeln. *1847* a' kitsi bornyunk, noha csak égy hét óta csepegetnek valamit az annyától számunkra,oly gyenge, szigoru, hogy félek meg sem marad [Kv; Pk 7].

2. '?' *1609* Vaczyorara az vrunk kohniaiara adtam. Cziepegetni zalonnat varoset [Kv; Szám. 126/IV. 331].

3. *1591* 10 January Vitettem az Toromba az foglyok chyepegettny gyorttyatt d 3 [Kv; Szám. [illegible]/5. 10].

csepegető **Hn.** *1776* A Csepegetőben (sz) [Maroskeresztúr MT; EHA]. *1798* A' Tsepegetőben (sz) [uo. EHA]. *1860* Csepegetőbe [uo. EHA].

csepegő I. *mn* kb. beázós; permeabil la apă; wasserdurchlässig. *1614* Az Piacz szeerin (!) valo haz pászta czepegő. Az nagy Boltban az szegények lakhatnak Jonkab hogy nem idegenek [Kv; Aggm. A. 83]. *1647* Az Udvarhaznak egy darabia jo sendelyes, de az teobbi igen rosz sendelyes Czepegeo, elis kel bontani az fedelet, ket fele kell hasittani s Czatornara chinalnj [Megykerék AF; BK 48/16]. *1740* Ezen Csüres Kertben vagyon edgj 12 Tölgy fa ágasokra épitett, de szintén el dűlö félben lévö Csür melly(ne)k két száján lévö ágassai és szaru fái Fenyö fák, de avultak és romlodozottak 's repedezettek, léczei elégyesek, fedele szalma, de az is avult és csepegö [Gyéressztkirály TA; Ks 89. 8].

Szn. *1724* Csepegő* György [Hosszúmacskás K; BHn 139. — *Valószínűleg a *Csepegői* szn-ből (l. ott) sorvadt forma].

II. *fn* ereszcsepegő/csurgó; streașină; Dachtraufe. *1597* Kadar Janos. wallia. ahol az mihely wala ot wolt egy chiatorna abbais chiak az chepegeoreol húllot ala az viz es wgi folt altal az mihelie(n) az vczara [Kv; TJk VI/1. 80].

◇ **Hn.** *1607:* az czepegeó belj nagj Zanto feöld [Kecsetkisfalud U]. *1659* Csepegó felól az Csere kózi (k) [Fejérd K]. *1686* Az Czepego mellet (sz) [uo.]. *1699* Csepegöben (sz) [M.zsákod U]. *1702:* irtottanak. az Csepegő felett egj darabot [Szentmargita SzD]. *1737/1792* Csepegő (sz) [Bálványosváralja SzD]. *1743* Csepegő felet valo helyben [Bözöd U]. *1744:* Csöpögöbe (sz). Csöpögő előtt. Csöpögö Nyakon (sz) [M.zsákod U]. *1754* A Csepegőben [Szucság K; KHn 253]. *1757* ă Csepegö mellett (sz) [Szentmihály Cs]. *1762:* A Csepegőben (sz) [Nagylak AF]. *1765* Csepegő Tetőn (e) [Szucság K; KHn 254]. *1768:* A Csepegő bükki között (sz) [Bálványosváralja SzD]. *1773:* Az Csepegö alatt (sz) [Mezőveresegyháza SzD]. *1786:* Csepegő nevezetü hejen (sz) [Nagypacol

Sz]. *1795/1807:* A' Csepegő fenékbe (sz) [Kispetri K]. *1804:* a' Csepegő nevezetű meredek oldal. A' Csepegőnn (sz) [Mezőveresegyháza SzD]. *1807:* Csepegőben (sz) [Kissolymos U]. *1815/1817* A Csepegőbe a Pap erdeje alatt (sz) [Kányád U]. *1864:* Nagy csepegó [Kispetri K; KHn 291]. — A forrásjelzet nélküli adatok az EHA-ból valók.

csepegői, csepegei a Csepegő hn *-i* képzős szárm.; din Csepegő; mit *-i* Ableitungssuffix gebildete Form des FN Csepegő: Csepegőer. *1681* Anno 1681 die 19 Juny in Czepegö Maczkas az haz heljeket Sarossi Samuel rezere ualokot ki jartattam... hitt szerent kerdeztem Fö Biro ur(am) peczetiuel megh ualua(n) ezek[a] Kűs Paskulj ki mosta(n) Hoszszu Maczkaso(n) lakik de ide Csepegői ember uolt[b] [Csepegőmacskás[c] K; SLt AM. 11. — [a]Ti. a tanúk. — [b]Köv. a többi tanú fels. [c]L. alább a jegyzetet].

Szn. *1724:* Csepegői Simon [Hosszúmacskás K; BHn 139].

Hn. *1657* Az Czepegei Czere között (k). Az Czepegei Czere alat (sz) [Fejérd K; EHA]. *1694:* az Bértzen az Csepegei határ szelljben (sz) [uo.; EHA]. *1713* A Csepegei Határ Szélben (k) [uo.; EHA].

A címszóban az 1439-től település- (possessio), majd 1724-től puszta prédiumként emlegetett Csepegőmacskás név előtagjának szárm-a őrződött meg. E település a kuruc háború táján pusztulhatott el [vö. Csánki V, 375, BHn 138—9].

csepegő-pénz '?' *1709:* Sarosi Andras arulv(an) penzen vett sert ur. 15//3. a Csepegő penzen kivűl [Fog.; UtI].

A címszóbeli szó a kocsmáros árulta summából a csapcsepegéssel elfolydogáló borra levont pénzösszegre vonatkozhatik.

csepegős 1. csepegve szivárgó; care picură; tröpfelnd sickernd. *1749:* Apahidara kwlduen Egj Bort Ur: 79... az Hordois cziepegős vala, Ennywdesre Apadasra cziepegesre tudua(n) Ur: 12 [Kv; Szám. 26/VI. 474].

2. beázós; permeabil la apă; durchnässend. *1647* Tornacza deszkaval padlott, de menjezeti rosz czepegős [Marosillye H; VLt 55/5415].

csépel 1. (szemtermést) cséppel kiver; a îmblăti; dreschen. *1570:* Seres Lĕrinczne Sofia azzon, azt valya, Esthwe hogi az vrah haza Jew ceplesbewl, Mond eoneky egy chyoda dolog eszek Ma Raytunk az hwl ceplwnk vala Egy lean oda Jwta fwtthwa, es az chwrĕn Altal fwtamek, Monda fwttaba Neh haggyátok Jo vraim Jhol Jeonek vtanna(m), hogi megh fogyanak, es Az zalmara fwta otth be asah Magat az zalmaba [Kv; TJk III/2. 89]. *1573:* Marta Zekel Andrasne Azt vallia hogy tawaly Nyarba vit volt az vranak Enny az Eottwes Istwanne Maioraba, hwl cepel volt [Kv; TJk III/3. 86a]. *1574:* Zekel Miklos Azt vallia hogi tawaly Mikor az Zekel Mate Maioraba cepelne Mwtatot valamy Buzat neky zekel Mate Azt Monta hogi... Im ely ceplete(m) esmet ely vete(m) [Kv; i.h. 342] | Beogler peter hity vtan azt vallia hogy... Mond az Maior hogi ket cepleo hitt volt egy rabot oda estwe... Aztis Monta hogi eo tellek egy cepetis kertek volt hogi az Rabis velek ceplene [Kv; i.h. 378]. *1587:* Mely Zab leott, mostan Csiplik [Kv; Szám. 3/XXVI. 7] | Esmeg fizettem 1 Embernek hogj Zabot Chipleott d. 12 [Kv; i.h. 49]. *1591:* Az kissebbik aztagbol Czipeltek leött beleőle Tizta bűza Cub 54. Az Masik aztagottis Elczipeltűk leöltt (!) Beleöle Tizta Búza Cub. 76. Az Alliassa leott Beleöle Cub. 15 [Kv; i.h. 5/IV. 1]. *1592* Tatarkat vetötte(m) haro(m) keóbleóth, leót raita 75 Calongia; mellbòl Cseplóttenek hett keóból es kett veka Tatarkath [Asszonyfva TA/Kv; i.h. 5/XIII. 2]. *1593:* Genge Caspar vallía: Ez egez telen eggiwt chepleptem Georgiel [Kv; TJk V/1. 353]. *1597* Czeplek uala s lata(m) hogy az víz mellett az keóueche(n) megh harcholottak [Kisfalud U; UszT 12/78] | En az chyrbe cheplek úala [Lengyelfva U; i.h. 12/59]. *1598:* Also Philen[a] egy buza aztagh p(er)tinet Gel 216/— ezt most cheplik [Kv; Szám. 8/IV. 20. — [a]A.füle TA]. *1599:* Az meli buza Zoporban termet, chepeltettem el most annak egi rezit, az teobbit most cheplik [Kv; i.h. 8/IX. 38]. *1600:* Itthon czeplettek buzát Cub 12 V. 4... Mas uttal, hogy Nap szamra czeplett egy Ember, haro(m) nap czeplet Niolczad fel keobeol zabot atta(m) neki d 36 [Kv; i.h. 9/XII. 72]. *1602:* Tudom hogy Istua(n) Vram igy tilta az buzat megh az cheplök eleott hogy Im tiltom hogy ne chepellyetek merth ezt en vette(m) volt megh ez búzat Andras vramektúl.. Az buzat akkor cheplek vala [Farkaslaka U; UszT 16/21]. *1604:* En akor ot czieplek wala bolgar görginit [Szentábrahám U; i.h. 20/319]. *1606:* Tudo(m) azt hogy akkor en chjeplek uala az magam chwrlben oda halla(m) az Ryadozast [Vágás U; i.h. 20/189]. *1608:* egizer Kis Pal fogatta vala megh eotet egi hettre hogi az Kornis Janos chwribe chepellyen, es Kis Pal helyet... chyeplett volt | eotet fogattak megh chyeplenj itt Musnan es oda ment Zent Palra... chepleny [Muzsna U; TSb 21]. *1623:* Az Idey harom aztagott hagiassa Cziak megh, de az teobit mind ell veresse es az Zemytt igen zepen kúleőn kúleőn minden Aztagnak es Rakasd az gabanas hazba(n) de ne vgy Czyepeltesse(n) azt mint halliúk hogy zoktanak Czepelny valoba(n) ky veressek az Zemet Takarekossa(n) Ne leaniok Azzon nepek hanem ferfiak czyepellyenek Mw nekűnk meg Lassa [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. *1631:* ennekem czeplet Kutas Janos, az mikor penigh az buzat fel szorak, hat nem vala elegendeo sakom [Mv; MvLt 290. 254a]. *1632:* Masadik gabonas kertth... Ezen kertbe(n) uala két darab aztagh kit most czipelnek [A.porumbák F; UC 14/38. 191]. *1633:* Hogy eo volt dezmas felso veneczen de nagy Thamas Vr(am) igen megh, hatta hogy az Fejedeleme köze czepelliek Jőuendőben aszt az 12 kalangya Buzat [F.venice F; Szád.]. *1636:* Egy eőregh Jo sindelies es minden epeöletiuel kesz Cziűr. fenieö berenabol volt, Eöött szakaszban valo, Az kett reszi Czipelni valo hely, Az harma Gabona tarto [Siménfva U; JHb Inv.]. *1637:* Uarga Peternit cheplünk vala Patkos Thamassal [Szentgyörgy Cs; BLt 3].

1641: Lazar Demien vagi nigi nap it csipelt az Azonio(m) eő kglme cieőribe(n) [Sajókeresztúr SzD; BfR Nagi Andras (32) gondv. vall.]. *1644:* En akor az Ispotaliba(n) Cseplette(m) [Mv; MvLt 291. 415a]. *1677:* Eszt* most Cseplik [Kővár; UtI. — *Ti. a búzát]. *1669:* az vr szamara tudom hogy czeplet [Delne Cs; LLt Fasc. 85]. *1682:* Boncza János... edgykor csipelni kereczvén el edgy sarga tehenet es edgy tulkat talyiga eleib(en) fogvan el vitte [M.köblös SzD; RLt 1 Zobor Istvan (60) jb vall.]. *1694:* edgyűve Czepellettem, az eleje czeplő részen kűvül lőt mindenestől Cub 20 [Kilyén Hsz; BLt]. *1706:* Òrszágh szerte mennek csépleni [UszLt XIII. 94]. *XVIII. sz. eleje:* egj alkalmatossagal Kun Janosnit cseplenk vala [Karatna Hsz; Bogáts 11]. *1714:* Lattade... miolta Csipelni kezték az... eő klme buzáját? [Veresmart TA; Berz. 17 Fasc. XII]. *1716:* két buza asztagot ell csepeltettem... az más két asztagot is Cséplik [O.csesztve AF; Ks 96 Szegedi János lev.] | most a zabot csiplik [Abosfva KK; Ks 96 Somodi András lev.]. *1722:* Herebóranak attam negy vekat vagy egj horgassal fizesse megh öszre kelve vagj csipelven adgyo(n) 4 veka buzat [Lezsnek H; Szer.] | poljva kedviért Haricskát és egyéb Tavasz Gabonat kellet eddig Csépeltetni, nem jűnek az átkozottak részíben hogy csípelje-(ne)k [Fog.; KJ. Rétyi Péter lev.]. *1723:* vagjon egj zab Asztag mellyet most Csipelnek | Bab Csipelve egy kasban vagjon Cub 7 met. 2 [Ludvég K; Told. 29/7]. *1725:* Az Arpa csipelist ma vigeztik el holnap fél szorjak az jobbagyok csipelték Riszt parancsol Uram kigyélmed adatni [TKl Mihály Deák lev.]. *1726:* Midőn az Exponens ur, Bándi Sokadalmi alkalmatosságra ki vetett borát, intercipialtuk, en az Kovacs Peter vr(am) csüreben csépeltem [Mezőbánd MT; Berz. XV/19. 4]. *1736:* hittam hogj jójjőn Csépleni hozzám [Harasztkerék MT; Sár.]. *1752* egy uttal .. Toldalagi Ur bennűnket tsépleni hivatott H. Marosra [Told. 37/44]. *1753* az maga tulajdon buzáját Csépli patrutz Ignát [Grohot H; Ks 80. 40. 5] | bé állottam az Urag (!) eő Ngok tsűribe tsipelni [Domb K; Ks XXII. 9]. *1759:* mü a' tsűrben tsipeltűnk [Marosludas TA; TKl]. *1778:* akkor tsipeltem a Reformatus Pap számára [Kéménd H; JHb XXXI/51. 79]. *1793:* most tséplik a' Tavallyi kis Asztagotska Árpát [Kv; JF 36. 372]. *1796* Kovats Josi mikor Pálffi Ferencz Uramnit tséplet a Fekete Gyurka dohánnyát el lopta [Tarcsafva U; Pf. Kibédi Ferenc (30) zs vall.]. *1807* a mostani Curator Székely Márton az Ecclának magához vitetett Buzájának szalmáját az alatt mig tsipelték éjtzakának idején lopogatta [Vista K; RAk 113]. *1811* Bodis György... Lonán tsipelvén rosszul érzette magát... és itten. meg holt [Gyalu K; RAk 149]. *1818:* Most Magnak Cséplettem [Galac BN; WLt Kováts Mihály gondv. lev.]. *1834:* Most tseplik a gyalogosok a tavasz buzat [F.zsuk K; SLt Deák Ferenc lev.]. *1840:* 27dik Xbris .. Oroszfalu Gyalagassai Cseplettek [Görgény MT; Born. G. XXIVb]. — L. még *csépel* al.

2. ütlegel, páhol; a snopi (în bătaie); prügeln. *1763:* Todor vitézebb levén rajta terme és le veré Juont, akitis osztán Familiástol ... csipelni kezdének a Földőn. Vultur Juon is oda jővén minnyájon réá támadának a Földre le verék, és ugy csipelték hogy az Botok miá nemis láttzott [Nagyida K; Told. 9]. *1800:* valami Zágorbol ki jövő Szászok... az irt Szemellyeket vertek tsepelték vagdalták [O.solymos KK; Ks 67. 47. 27].

Sz. *1804:* előnkbe szökdösének Firtos Varollyai Jancsi Miklos Uram fiai, Egre kiálto káromlással Szidalmozni, káromolni, tolvajozni kezdének hogy miért praedáltotunk, mű hogy gyengebbek voltunk tavulabb állánk tőllők, azonban Pap Jánosra futának..., valamint a kévét ahogy tséplik éppen ugy verték [Pálfva U; Pf].

3. ? *rajta* ~ '?' *1574:* Farkas Balas Azt vallia hogi ... Mikor az penzt meg Ittak volna es haza Indwltak volna, Adam az varga lazlo hazatwl Ieot ky, Es vgi zolalkodot eozwe Agostonnal az penz feleol hogi Eotet elj nem hitta vegre az zo Bezedel mykor Ieonenek Mon (!) adam Noh agoston az Attyamonis Mindenkor Rayta ceplel* de En Rayta(m) meg Neh zokiad mert ely vetlek rola(m), Azomba zekerceyet ky Rantia eoweh mehwl de senkyt ne(m) wteot zem zydot [Kv; TJk III/3. 345a. — *Olv.: (te) cséplél].

csépelés, cséplés gabona-szemtermés kiverése cséppel; îmblătit; Dreschen. *1570:* Seres Lőrinczne Sofia azzon, azt valya, Esthwe hogi az vrah haza Jew ceplesbewl, Mond eoneky egy chyoda dolog eszek Ma Raytunk [Kv; TJk III/2. 89]. *1604:* Az cheples feleol vegeztek eo kgmek hogy Senky tizenketteodinel alab buzaiat ne chepeltesse semminemeo etelt és italt ne merezeljen Adny, az el verth búzayanak el veztesse alat [Kv; TanJk I/1. 480]. *1647* Sellerek harman vadnak, Nyarba harom heten szolgalnak, Kaszalaskor, Arataskor, es Czipleskor [Spring AF; BK 48. F. 16]. *1711:* a buzát ket asztagba raktak volt..., annak cseplesit, es vegső szorását 16 Marty vegzók [Impérfva Cs; BCs]. *1730* el végezvén a ... 400 kalongyas Asztagnak Csipelését masodszori szorasbol let eleje Mett 20 [Szentbenedek SzD; Ks 70. 51]. *1764* Most nem régen a szaszok közül tséplesből jűvök vala Haza [Bögöz U; IB]. *1807:* Fitori Mihállynéis ... vallya, hogy ugyan tséplés alkalmatosságával ő Maga szemeivel látta... egy vékánit egy rővid sákban a' tojásbol kivenni [F.rákos U; Falujk].

csépeletlen ki nem csépelten, cséppel ki nem verve; neîmblătit; unausgedroschen. *1872:* az ekkla földjében termett 10 kalongya 23 kéve rosz csépeletlen van [M.bikal K; RAk 294]. — L. még *csépletlen* al.

csépelget (szemtermést) cséppel kivereget; a îmblăti (încet); (nach und nach) dreschen. *1853:* nékűnk a' tséplőnk meg betegedet, hol egy hol kettő tsépelget [Kv; Pk 6].

csépelhet cséppel dolgozhat; a putea îmblăti; dreschen können. *1712:* Vagjon... Nád Supos fedelű Csúr, melyben Csipelhet Csiplő Nro 8 [WLt. — L. még MNy XXXVIII, 56]. *1801* Székelly modgyára épűlt Csűrbe, 3. cséplő jo moddal tsépelhet [Nagynyulas K; DLev. 5]. *1815:* Ez a' Csűrötske... még nintsen el dészkázva egészszen. Hat tséplő könnyen tsépelhet benne [Bálványosváralja SzD; Ks 77/19. Conscr. 849].

csépelt cséppel kivert; îmblătit; gedroschen. **Szk:** ~ *árpa. 1728:* Csíplett Arpa... metr. nro 102 [Borsa K; JHb III/86] ✱ ~ *búza. 1569:* Az my Ingo bingo marhanak feoldbely vetemynnek Es chjpleth buzanak, gabonanak, el oztassat Nezy Ide ala megh Irth mod zerinth hattwk kozteok megh ozlany [Mányik SzD; BfN VI. 225. 13]. *1592* Most vagion Aztagba tawasz buza Kalongia Nro. 75. Cheplet buzat mond hogy vagion cb 12 1/4 [Kv; Szám. 5/XII. 1]. *1593:* Kewetkezik Az Chiplet Búzanak Eladasa [Kv; i.h. 5/XVIII. 5]. *1596* Az Ispotalj haznal kywwl... Vagion cheplet buza cb* [Kv; i.h. 6/XIX. 24—5. — *A mennyiség jelzése hiányzik]. *1600:* el wittek. Eze(n) kiwol cheplet buzankat vgy mint Cub 100 [UszT 15/23]. *1602* monda. . az Biro. tiltom egy teórue(n)-njel hogi az cheplett búzat el ne roszatolliatok (!) [i.h. 16/21. 2]. *1603* Etedi Kadicz Geörgi zabaditattia buzaiat czepletesre, es az czeplet búzat el keoltesre Azon Etedi Horuat Mattiasné tilalma ellen teórwenre [i.h. 16/46]. *1688:* A mi czíplet buza, zab uagyon azt oszak ketté. Az kőz csíplet buzaból adgyanak Czutak Jánosnak egy kòblot [Ksz; BCs]. *1710:* nálam cséplett buza égy szem sincs [Vacsárcsi Cs; BCs]. *1752:* It se udar (!) szükségére se alamizsnaba valo czeplet buza elegendő nincs [Mocs K; Ks 83]. *1759/1779* Csiplett, és Csiplettlen buzát [H; CU]. *1762:* a Törökbuzát és Csipelt buzát... visz(sz)a hordotatta az also Udvarb(a) [Branyicska H; JHb XXXV/51. 9]. *1777:* nints cseplet Buzam [Mocs K; SLt XXXIX Henter János Suky Jánoshoz] ✱ ~ *gabona. 1737* Cséplett Gabona [Melegföldvár SzD; CU P.Horváth Boldizsár conscr.] ✱ ~ *magbúza. 1814* a rajta termet gabonát.. mihelyt el csipeltem, mindjárt az Uraság számára el is vettette, nem lévén... cséplett mag Buzája [Buza SzD; LLt 131. 38] ✱ ~ *rácbúza. 1751:* Csiplet Rácz Buza [Marossztkirály AF; Told. 35] ✱ ~ *tavaszbúza. 1588* Buzat vettettenek ez eoszszel cb: 76. Kez cheplet tawaz buzaiok cb. 24 [Kv; Szám. 4/II. 15] ✱ ~ *törökbúza. 1728* Csiplett Tőrök buza metr. nro 19 [Borsa K; JHb III/86]. *1849:* A Cséplet Török buzát Buzát (így!) az arendásne szolgalostol Cselédestöl hordotta [Héjjasfva NK; CsZ] ✱ ~ *veresbúza. 1751* Csiplet veres buza [Marossztkirály AF; Told. 35] ✱ ~ *zab. 1670:* Tséplett zab [MNy XXXVIII, 56]. *1728:* Csiplett Zab metr. nro 60 [Borsa K; JHb III/86].

csépeltet cséppel dolgoztat; a da la îmblătit, a îmblăti; dreschen lassen. *1587:* 1 die Decembris hogj alakort Chipeltettem, à mi iûtot az Czipleo rezire azt penzul megh veottem teolle [Kv; Szám. 3/XXVI. 68]. *1588:* Ezen az 1588 Eztendeoben Czipeltettem meg ezen 267 kalongia buzat... Az Jdej buzat meg Zamlalvan az Tarlon leott 525 Kalongia búza. Ezekbeol Czipeltettem 200 Kalongiat [Kv; i.h. 4/V. 5 Gr. Veber sp kezével]. *1595* Az ki kewes Buza thawaly az zamadas vtan maradot ket vtal chipeltettem, Az ketzery zorasbol iutot az zegenyek zamara tezen vniuersal(ite)r cub. 30 1/2 [Kv; i.h. 6/XIII. 9]. *1604:* Az cheples feleol vegeztek eo kgmek hogy Senky tizenketteodinel alab buzaiat ne chepeltesse semminemeo etelt es italt ne merezeljen Adny, az el verth búzayanak el veztesse alat [Kv; TanJk I/1. 480]. *1605* Az cheples dolgat vegeztenek (így!) hogy semmy fele etelt senky ne merezellyen nekik adnj hanem chyak tizeden chepeltessen [Kv; i.h. 526]. *1623:* ne vgy Czyepeltesse(n) az mint halliúk hogy zoktanak Czyepelny valoba(n) ky veressek az Zemet Takarekosso(n) Ne leaniok Azzon nepek hanem ferfiak czyepellyenek Mw nekűnk megh Lassa [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. *1633:* az Tizenket kalongia dezma buza felőlis... megh hatta hogy az Biro az fejedelem (!) Buzaja közé czepeltesse [F.venice F; Szád. Sztan Paszerey (45) vall.]. *1647* Ezen mag buzabol maradott gel. No. 80./— Ezt Born(emisza) Vr(am) Czipeltette es vitette el. husz kalangya Arpatis chipeltetett el Gerendi Istúan Vr(am), mellyet el vetettek [Drassó AF; BK 48. 16]. *1673:* hiva el minket Dévay Udvarbiro, Ecsedi Pál Ura(m), az mi Kglmes Urunk eo nga Devay Majorjaba ez végre; hogi az minemő egj dezma Asztaghot akarna eo kgme csépeltetni, azt neznenk meg minemő [Déva; Törzs]. *1675* az ő kegielme it valo majorsagh buzajat. ot czipeltetek [Szacsal H; Born. Muntian Jinasko (!40) jb vall.]. *1697* mar vetni valo buzát kel czipeltetni mostan kevertetem az földeket [Szilágycseh; BK. Kűmíves Gergely Bethlen Gergelyhez]. *1700* Kezdettem csipeltetni az itt valo Majorsag Buzat [Kv; Szám. 10/I. 20]. *1709* Buzája(n) kivűl meg eddig semmit nem csepeltethettűnk bajlodva(n) a' mezei Takarmannyal, mig azt le nem arattyuk ne(m) erkezhetűnk csepeltetniis sokfele distrahaltatva(n) à Joszag soha bizony nem erkezhetik annyifele [Fog.; KJMiss.]. *1722* poljva kedviért Haricskát és egyéb Tavasz Gabonat kellet eddig Csépeltetni [uo.; i.h. Rétyi Péter lev.]. *1730* az Zabot most Csipeltetem... hiteles Nemes ember elött miretem fel s ugj az buzatt is el csipeltetven [Noszoly SzD; Ap. 4]. *1732:* Szólgálattjok 'a ... Jobbágjok(na)k ez előtt edj héten három nap volt, mikor tsépeltetnek, ebédvékát adtanak nékiek belőlle, s egjéb dologra az alatt nem kénszerittettek [Jára MT; Told. 11/67]. *1733:* irta(m) Ngodnak az buza irant hogj nem tudo(m) csipeltetni semmi uton mai napig sem jo semminek a Csűrföldi hogj semmi képpen nem csipeltethetek itt a buza rettenetes ocsó [Noszoly SzD; Ap. Hatházi Kristóf Apor Péternéhez]. *1748* Ebbölis, a' melly asztagot mostan tsépeltet eo Kglme, bizonyoson el mondhatom, hogj ad minus vesztegettek el a' Tatár

Ur(am) sertéssi 10. véka buzát [Torda; TJk III. 240]. *1750:* Vagyon egy darab Asztag..., mellyetis most tsépeltetik (így!) [Szamosfva K; JHbK LVIII/4. 3]. *1788:* én már a Törökbuzát Csépeltetni fogom [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1792:* A zab Asztagokot elvígezvén és abbolis tsipeltettvín arrolis tudosittást tészek azonnal [Kályán K; JF 36 LevK]. *1854:* A' zabot minthogy az egerek nagyon belé kaptak 's idö is jo van rá Csépeltettyük [Mv; Újf. Soós Josef lev. 2].

csépeltetés a gabona-szemtermés cséppel való kiveretése; îmblătit; Dreschenlassen. *1605:* Ezen vraim zorgalmatosok legyenek az chepeltetesb(en) hogy iol ky veryek es mindenwt megh parancholiak hogy ereossen ky veryek ereos bwntetes alat [Kv; TJk I/1. 526 Petki János ut. csicsai (Cs) jb-bírájához]. *1675/1688 u.:* Az gabonának csepeltetesinek idein szorgalmatos gondod legyen rea, hogy szalmaiaban felezetiben (!), annal inkab polyvaiaba(n) az szeme el ne mennyen [Borb. I]. *1683* Csepeltetes uta(n) percipialta(m) Cub 75//— [Fog.; UtI]. *1722:* Nemis affligal engem semmi egyéb ugy mint az ã szorgos Csépeltetés, ne(m) akar az átkozott Gazdag Jobbágya résziben jöni hogy Csepelljen, házánál bizony az Havas allján mind Zab Pogácsával él [Fog.; KJMiss.]. *1747* A tsipeltetes proba tsipléskor s fel méréskor betsületes Nemes embert adhibeal pro testimonio [Bh; Told. 22]. *1797* A mag Buzának Csepeltetesehez hozzá fogtunk a mult héten [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.].

csépeltethet cséppel (szemtermést) kiverethet; a putea da la îmblătit, a putea îmblăti; dreschen lassen können. *1709:* Buzája(n) kivül meg eddig semmit nem csepeltethettünk bajlodva(n) a' mezei Takarmanyal [Fog.; KJMiss.]. *1733:* irta(m) Ngodnak az buza irant hogj nem tudo(m) csipeltetni semmi uton mai napig sem jo semminek a Csürföldi hogj semmi kēppen nem csipeltethetek itt a buza rettenetes ocsó [Noszoly SzD; Ap. Hatházi Kristóf Apor Péternéhez].

csepereg szemerkél; a picura; es tröpfelt. *1847* 12-ikéig hideg esözés volt. 13-án nem esett 14-én csöpergett [Csekelaka AF; KCsl 13].

csépes kb. csíkos, *táj* vesszős; vărgat, dungat; gestreift. *1824* Vagyon egy Csépes sellyem szoknya fekete [Kanta Hsz; HSzjP].

csépkosár ? (a szemtermés kiveréséhez használt) kosárfajta; un fel de coş (folosit la îmblătit); Art Korb (gebraucht beim Dreschen). *1838:* Egy malé Csép kosár [Dés; DLt 526/1837].

cseple borbogár, muslica; muşiţă; Weinfliege. *1838—1845:* Cseple (és cseszle), borbogár, die Kellerfliege (székely szó) [MNyTK 107]. — ? Alakváltozata: *cseszle* (l. ott).

cséplel (szemtermést) cséppel kiver; a îmblăti; dreschen. *1674/1676:* néha cséplelttünk, csak oda hadtuk a' Katonák miá a buzát, alig' Szalattunk a' Katonák elött [Újlak K; JHbK XX/21].

cséplendő cséppel kiverendő; de îmblătit; was zu dreschen ist. *1632:* mihelt el vegezik az hatra maradot rosnak czipleset, felszoriak, es az hwteös Cziwr Biro mellett leueö eskűttiuel tartozzanak qua(m) citissime annak keöbeöl szamarol fide median(te) tudositani, mind az kwn szwreön (!) czeplendeö kett Tizta buza aztagh szemeuel edgjetemben [A.porumbák F; UC 14/38. 190].

cséplés l. csépelés

cseplesz I. *mn* 1. csenevész bokros, ciheres; cu tufe pipernicite; verkümmert-buschig, mit verkümmertem Gebüsch. *1713:* Szombati erdöb(en) egj darab erdö mely is többire tövis cseplesz gaz erdö [Fejérd K]. *1715:* Erdeje... holmi cseplyes cserés vagyon [Kékbükk préd. TA; JHbK III. 5]. *1748:* egy darabocska észkas oldal, Cséplesz fa, és did dáb bokorbol áll [Koronka MT; Told. 79]. *1759:* Falu Cseples fas Erdejének a Barazdája [Jedd MT; i.h. 45. 1]. *1761* A Fenékben egy darab Erdö cseplesz [Náznánfva MT]. *1763* (Az erdö) Bokros tseplesz részét terminaltuk [Kál MT; Berz. 2. 41/96]. *1775:* a Nagy erdö nevü hellyben egy Cseplesz bokros Erdö [Homoródsztpéter U] | Erdö helly ... áll Csere, Tövis, Gyértyán és egyéb féle tséplesz haszontalan bokrokbol [Muzsna U]. *1777* Vagyon.. egy darab Kerek Erdö nevezetü Erdö mely cseplesz apro bokros magyaro csere és gyertyán vesszökböl áll [Medgyesfva MT; LLt 28/531]. *1778* Ezen erdöis Sűrű, Cseres, Cseplesz... Ez is elegyes, de csak cseplesz, Csipke, Galagonya, és Tövis Bokrokból alló [O.sályi KK; Berz. 4. 8. C. 18]. *1789* a Kigyos nevezetü erdöben egy darabotska cseples allodialis erdeje [Dicsösztnárton]. *1793 k.:* A' Fél Holdban tseplesz forma marha legelö bokros hely [Gogány KK; LLt] | La Pedura Mori lévö cseples bokros Erdö [TSb 51]. *1793:* E Cseplesz, bokros, tövisses, és Vad gyűmoltsfáju, nevedékeny Erdö [Erdöszengyel MT]. *1795:* 62 Cura nélkült tseplesz modra fell nött, nagyobb és kissebb megy fák [Csapó KK; Berz. 4. Fasc. 8. C. 23]. *1796:* Erdö Lá rupturj nevü hellyen, ezis szénafü lévén, nagyobb része Erdös Veszszö, és karonak valo fa vagyon benne, egy része ugyan még tsak Cseplesz, nevedékeny Tölgyes [Szentegyed SzD; Wass]. *1797* a' Nagy Berekben: egy tseplesz, bokros, és tziheres Erdö [Vízszilvás SzD; Wass. Conscr. 76] | Vagyon a' Rödi Határon 7 Darab, szálas és Cseples Erdöjek | Ez az erdö cseplesz bokros, egy reszetskéje veszszönek és karonak valo erdö | Ez az Erdö levágatott, 's most cseplesz czíheres, semmire valo bokros helly [Röd K; CU IX/2. 436. 45] | Ezen Erdönek nagyobb része szép erdö jo karoknak valo fiatalok találtatnak benne, kevés részе bokros cseplesz, tserefás erdö [Háporton AF; CU IX. 2. 86a]. *1805:* Veress erdö, Tserés Tseples most Aprö, most haszonvehetetlen erdö [Buza SzD; LLt Csáky-per 124. L. 31]. *1814:* in Pojána Rákáteuluj

vagyon égy darabotska tseplesz Tilalmos Erdőjek mely nem régen fogatott fel... imit amott a' határon vagyon égy égy Foltotska közre birato Cseples erdős helyek [Benedekfva Sz; Bet. 3]. *1834:* Lá Csonkás... le vágot Cseplesz Bokros Erdö [Doboka; DHn 19].

Szk: ~ *bokor. 1750:* Az újj szőlő háta megett fekvő északos tseplesz Bokor [Koronka MT; Told. Fasc. 14. 38]. *1761:* Birnak még Cseplesz bokorból állo jo nagj heljen feküvö erdötis a Bértz nevü heljb(en) [Homoródsztpéter U; JHbK LXVIII/1. 131]. *1775* A Tánko Cseréjib(en)... áll tsak tővis és Bükfa tséplesz bokrokbol és tsak Marha élése sovány rosz helly [Muzsna U] | a' Czigány Dombon aloll... Erdő áll Sűrű Cseplesz Bokrokbol [Homoródsztpál U]. *1778:* mikoron ezen darabotska erdő helly a szőllőhez foglaltatott, akkor haszontalan tseplesz bokrokbol, és nagy nyeső fákbol allott [Koronka MT; Told. 79]. *1788* In fátzá luj Botzok melybe vadnak tseples bokrok nagy Fák nintsenek [Majos MT; i.h. 38/13]. *1835* A szena füveket irtani tisztogatni ne hogy a Cseplesz-bokrok el lepjék köteleztetik... az Arendator Ötsém [Sófva BN; Somb. II] ✱ ~ *csere. 1744:* A Somabéli tseplesz Csere (e) [M.kályán K] ✱ ~ *cserebokor. 1793:* Makkot termö, vagy Épűletnek valo Fák, nintsenek... most már tseplesz Tsere bokornái egyéb nintsen. Ha jo tilalomban tartatnék a' meg-maradott tseplesz közös Erdö hamar meg-nevekednék [Szamosfva K; Hr Conscr.] ✱ ~ *csereerdő. 1723:* Vagjon edgj cseplesz Csere erdö semmi tűzi fa sem epületben valo fák nintsenek benne [Derzs U; Ap.]. *1735:* Vagjon ezen Sz Jakab nevü falunak valami Cseplesz Csere Erdeje, de abbol tüzifával magokat nem tarthattyák [Szentjakab[a]; JHb XI/9. 24—5. — [a]AF v. TA?]. *1788:* (A) Falu közönséges Cseples Csere Erdeje [Nagyercse MT; Told. 38/13] ✱ ~ *tölgyes erdő. 1784:* egy darab cseplesz Tölgyes erdő [Szásznyires SzD; EM XLII, 134]. *1834:* Lá Vállyá Csurdárului ... rosz Cseplesz Tölgyes Erdö helly (e) [Poklostelke SzD; DHn 35] ✱ ~ *tövis. 1815:* A szűgetből Füz fa vitetett 48 ... A Falu Erdejéből cseplesz Tővis vitetett 40 Szekér [SLt] ✱ ~ *vessző. 1774:* Az erdőben vadnak Kánya, Kutya, Ostormin és más sok féle tseplesz ... veszszők és Fák [Bonchida K; BfN]. *1820:* Innet ki menve az Erdökre tanaltatott .. a Varnal ez tseples veszőből áll. Sz Király felől tseples erdö [M.lapád AF; BLt].

2. ? gyér, ritkás; rar; spärlich, dünn. *1791:* kitsin tseplesz gesztenyeszin formáju befont haja [Torda; DLt]. *1808:* a betegségbe a' haja el-húllott most nö apró cseplesz fekete haja [DLt 139 nyomt. kl].

II. *fn* **1.** csenevész-bokros hely; hătişi cu tufe pipernicite; Gestrüpp. *1699:* szántó földek ... vicinussa az ország Uttya ab alter(a) egy Kűs Cseplyesz [Siklód U; LLt]. *1748:* A Falun mint edgy alol a hol az Akasztofa vagyon, azon oldalon is belöl vagyon egy kis hitvan Cseplesz melyböl többire Csak Gyepűt Szoktak Csinálni majd semmire Kellö [Koronka MT]. *1757:* egy darab Erdö ... Ez hitvány cseplesz [Nagyercse MT; Told. 18]. *1795:* vagyon az Bongert nevű helyben egy most még haszonvehetetlen Cziheres, apro tövisekből álo rosz hely ... Ezen Cseplesznek mint egy közepe táján irtatott a ... Gróffné Ő Nagysága egy 44 Öll hosszaságu és 17 oll szélyességű helyet [Bethlen SzD. — L. még MNy XXXIII, 338]. *1797:* Ezen Erdőnek nagyobb része nyírfás cseplesz [Rőd K; CU IX/2. 436. 45]. *1803:* a' Publicum Tseplesze mellet [Mv; MvLt]. *1806* Negyedik Tábla Erdö ... Cseplesz lévén most marha legelönek marasztatott [Ivánfva TA]. *1823:* Vagyon ... egy alkalmas Nagyságu ziget, melly ... ennek előtte igen szövevényes és haszontalan Cseplesz vadvenyikékkel és egyébb bokrokkal tellyes volt [Marossztkirály AF]. *1834:* In Dumbrevitze e rosz Cseplesz még veszönek valo sem (e) [Doboka; DHn 19]. *1844:* a' Cseplesz (e) [M.szovát K]. *1845:* A' Gyilkosnál lévő Cseplesz [Doboka; DHn 20]. *XIX. sz. köz.:* Livada beli apro cseplesz (e) [Vingárd AF].

Hn. *1782:* A Cseplesz Cseréje n(evü) h(elyen) (k) [Szu]. *1826:* Az Oláháj Cseplesz (e) [Nagyalmás K]. *1844:* a' Cseplesz (e) [M.szovát K].

2. csenevész-bokor; tufă pipernicită; verkümmerter Busch. *1781:* ez oljan Sűrű erdö volt nagy Csere tsutkok fák Tövis Füz rakotya és egyeb tseplesekkel... rakva volt [Balavásár KK; Ks 19/IV. 8]. *1797:* ma tsak a Hidegkuti Erdő Haszonvehető, a többi mind tseplesz [Mv; Told. 45]. *1814:* ezen erdő a' szűnet nélkül valo erdőlés által nagyon el-pusztult ma tsak tsepleszböl áll, vagynak benne Tőlgy, és Gyertyános jövések [Septér K; Bet.]. *1824:* Köteles... a' még fen állo darab erdöben négy száz darab mag fákat.. az aprobb jövevényeken, 's csepleszeken kivül meg hagyni [Körtvélyfája MT; LLt 10/4]. *1830/1850 k.:* La Követsel Csöri, Cseplesz [Szentegyed SzD].

3. gally, rőzse; vreascuri, uscături; Reis, Reisig. *1756:* az njergesröl... két ember egj nap v. két nap sem tud egj szeker fát v. tsepleszt szedegetni [Melegföldvár SzD; SLt Fasc. XXXVII].

A címszó összes jelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók

csepleszerdő bokros, bozótos erdő; pădure de tufe; buschiger, verkümmerter Wald. *1687* rosz cseplesz erdő [Néma SzD; BfR 16 Fasc. 2]. *1742* edgy darab szakat, borozdás, és Gödrős Cseplesz erdö [Kincsi KK; SLt 8. K. 15]. *1744:* Mogyoro fát termö hitván cseplesz erdö [M.kályán K; EHA]. *1748:* acquirálţ volt egj kevés Cseplesz erdőtt is..., mely is most nevekedik [Nagyercse MT; Told. 79]. *1759:* edgy darab Allodialis Cseplesz Erdö [Nyárádtő MT; EHA]. *1766* a Cseplesz Erdô felsö részéig. az also Csonkás nevezetü Cseplesz Erdô árka iránnyában [Doboka; Mk XVIII/57. Reg. III. XXX]. *1773* Kolos vármegye Alsó Jarássa Szokolly nevezetű határán (így!) levö Közönséges Cseplesz erdö [K; IB]. *1775:* Ezenn Erdő áll Csere, Gyértyán, Bük és mas féle Cziheres fákbol, melly olly haszantalan Cséplesz Erdő hogy meg tsak kertnek vezszőt Sem lehet találni

benne [Homoródsztmárton U; EHA] | vicinussa nap keletről egy Darabig. . a' Dájai Határ és Cséplesz Erdő [Berec préd. U; EHA]. *1778:* Kapatselbe egy nagyobbára Csere bokrokbol állo Cseplesz Erdő | Kopotsel (!) nevezetű hellyben valo sokféle bokrokbol állo Cseplesz Erdő [Nagyercse MT; Told. 79]. *1781:* a Nyáros nevü Erdőben Cseplesz Erdő [Rigmány MT; EHA]. *1782:* A Veres Cserénél lévő cseplesz erdő [Buza SZD; LLt Csáky-per 168. L. 32]. *1787* Là Teu Somi Nevezetü tseplesz Erdő [Rőd K; RLt 2]. *1789:* A Possessorok kőzőtt osztatlan Cseplesz Erdő [Szászrégen; Told. 27/25]. *1795:* Az oláh Haj nevezetü Cseplesz erdö [Nagyalmás K; KHn 313]. *1796:* ez tsak Magyoros, Hársos, és Gyertyános Cseples erdő mellyben hellyen hellyen kertelni valo vesszőtis lehet tanálni [Szentgothárd SzD; Wass]. *1797:* vagyon a' Rődi Határon 7. Darab, szálas es Cseples Erdőjek [Rőd K; CU IX/2. 43b. 45] | a Szabad emberek cseplesz erdejek [Bencéd U; EHA] | Szokolba van egy Tablatska veszö vagyis ollyas mezö Cseplesz erdö (így!) Amellyet negyedik otodik (!) esztendőben el szoktan(a)k volt adni [Banyica K; IB]. *1798* Az Also Csonkás n. Cseplesz erdő árka [Doboka; DHn 15]. *1805:* A Tégláknál lévő Tserefás, és Tőbnyére Gyertyánós Tséplesz erdö [Buza SzD; LLt 124. L. 31]. *1807:* azon darab tseplesz Erdő és Csere bokrot... birtokokban foglalák [Árapatak Hsz; LLt B/28]. *1812:* vagyon égy darabb Cseples erdő [Mezőkök TA; HG. Haller lev.]. *1820:* a Kis Erdő Sz Király felől tseples erdő [M.lapád AF; BLt]. *1823:* A Bűkbe lévő Cseplesz erdö [Harangláb KK; EHA]. *1828:* valami Cseplesz erdő [Cege SzD; Wass]. *1834* In Pojén Csere, Nyárfa Bűkkős aproság Cseplesz erdő (e) [Völcs SzD; DHn 75] | Az o. Rákosi Comunitas Cseples Erdeje [Kv; LLt]. *1837* Ezen Tábla kösziklás, kőves, Cseplesz Erdőből állo oldal [Asz; Borb.].

cseplesz erdőcske bokros, bozótos erdőcske; pădure mică de tufe; buschiges, verkümmertes Wäldchen. *1797:* In Sziliváje... Erdő helynek valo némely része Szántonak. . egy részíben... tseplesz Erdőtske [Szentegyed SzD; Wass. Conscr. 179—80].

cseplesz erdős bokros, bozótos erdővel borított; acoperit de pădure de tufe; mit buschigem, verkümmertem Wald bewachsen. *1834:* Vagyon... a határon égy kevés rosz Cseplesz Erdős helly mellyet a Communitas Szabadon használlya (így!) [Igrice SzD; Bet. 7].

cseplesz es bokros, bozótos; tufos; buschig, strauchig. *1757:* erdö... Cseplesz es fel orára egj ember meg kerülheti [Nagyernye MT; LLt Fasc. 129] | Bokros Cseplesz es nagj darab helyt Fekűvő erdő [Vaja MT; i.h.] | erdő vagjon a Zsége ly nevü helyben... ennek egj része Cseplesz es Kisded egj hold földné [Ikland MT; EHA]. *1761* vagyon à falunak egj darab tilalmas vékony cserefákból álló s holmi dirib darab es cseplesz es (!) szabad erdeje [Szászvessződ NK; JHbK LXVIII/1. 224]. *1767:* Cseplesz es vagy bokros Erdök [Pete K; LLt Fasc. 129].

cseplesz ház disznóház-fajta; un fel de osînză; Art Schmer. *1585:* valamj dizno hust es az Chieplies haiat talalak nallok [M.valkó K; KP]. *1837:* ezen Honap... 6-án ki vágott két Sertésekböl jött... Nyelv kettő, 's egy Gyomor átoljába és két Cseplesz Háj Rf. 1 xr. 5 [Torda; TVLt Közig. ir. 39/837].

A címszóbeli szó alkalmasint arra a disznóbélen lévő hájféleségre vonatkozhatik, amelyet Désen századunk elején *fodorhájnak* neveztek. (Ez utóbbi szót CzF és a MTsz is ismeri.)

cséplet cséppel dolgoztat; a da la îmblătit, a îmblăti; dreschen lassen. *1599:* vala abban az chiűrünkben közös buzank, melj buzankot az peres chiepletni Akara meliben vgja(n) kys chiepletet, melj en tölem meg is tilttot vala, hogi oda menek monda(m) ne chiplettne töruennelkül nam te magad tiltottad megh vgimond, varnal teoruentűl [UszT 14/32]. *1753:* Harmadik Asztag most Csepletik [Veresegyháza AF; Told. 18].

cséplet és csépeltetés; îmblătit; Dreschenlassen. *1603:* Etedi Kadicz Geörgi zabaditattia buzaiat czepletesre, es az czeplet bűzat el keöltesre Azon Etedi Horúat Mattiasné tilalma ellen teórwenre [UszT 16/46].

csépletlen I. *mn* csépeletlen, ki nem csépelt, cséppel ki nem vert; neîmblătit; unausgedroschen. *1592:* Vagjon egj kewes lencheis chepletlen [Kv; Szám. 5/XIV. 385]. *1599:* vagion valami maradek buza kalongiaba chepletlen, melliet az wdeonek alkolmatlan volta miat, el ne(m) chepeltetthettem [Kv; i.h. 8/IX. 23]. *1609:* Buza kalongia ... Cypletlen vagio(n) Filen egiut gell. 158 [Kv; i.h. 126/IV. 65]. *1689:* Az majorság kőles csepletlen Gel. 343 [Ebesfva; UtI].

Az adalékok a fog. kétértelmű volta miatt egyaránt tartozhatnak ide és a II. alá.

Szk: ~ *árpa. 1598:* Ezen kiweolis vagion megh chepletlen Arpa [Kv; Szám. 8/IV. 21] ✱ ~ *borsó. 1632:* az Cziwr kertb(en) ... Egy boglia czipletlen borso No. 1 [Komána F; UC 14/38. 133] ✱ ~ *búza. 1588:* Esmegh annak vtanna maradot vala Restantiara Czipletlen búza 267 kalongia [Kv; Szám. 4/V. 5]. *1589:* Czepletlen buza 287. kalongya [Kv; KvLt Vegyes ir. I/2. 41]. *1595:* Az Chwr fiabannis vagion chēpletlen buza [Kv; i.h. 6/XI. 25]. *1603:* Az Czepetlen (!) búza be hozasa felől ... vegeztek ő kk hogy az dezmalashoz mentel hamareb lehet az deszmas Wraim hozza kezdgyenek[a]. Czepletlen búzat penig ö kk sem(m)j úton be hozatnj ne(m) engednek [Kv; TJk I/1. 448. — [a]A lapszélen: Hetfőre]. *1731:* égy asztag buzat most csépeltetek és ketö még Csépletlen [Pálos NK; Ks 83 Géczj László lev.]. *1779:* Csiplett, és Csiplettlen buzát [H; CU 178] ✱ ~ *len. 1686:* Csepletlen len Gelin 18 [Gyf; UtI] ✱

~ *lencse.* *1694* czéplетlen lencze iutot egy mezei buglyani [Kilyén Hsz; BLt] ✱ ~ *zab.* *1831* két kazal cséplettlen Zab [Mv; Berz. 20].

II. *hsz* csépeletlenül; neimblătit; unausgedroschen. *1589:* Buza vagion chiepletlen kalangia 100 [Kv; KvLt Inv. I/2. 47]. *1683* Csépletlen is vagyan lencse buglya nro 1 [Küküllővár KK; UtI]. *1741* még 3 buza Asztag vagjon Csépletlen [Pálos NK; Ks 99 Fogarasi János lev.]. *1744* Őszi buza csépeletlen a csőres kertb(en) Jó asztag Nro 3 [Branyicska H; JHb 103/151]. *1752* Iricza Tavasz buzát rakot volt külön G: 45 Csipletlen van . A Dezma is mind Csipletlen [Esztény SzD; Told. 25. — A második adalék az I. alá tart.]. *1759/1779* Gabona Csípletlen... Gabona csipletlen [Pusztakamarás K; Mk]. *1774:* Csutak Uram az 1770dik beli Termést annyira el adta volt, hogy Csak égy asztag maradot volt csepletlen, mellynekis magját még Szalmájában el alkudta volt csepletlen [Mocs K; KS]. *1784* két Asztag én nállom csépletlen [Szászerked U; LLt Fasc. 28. 533]. *1788* ugyan Guraszádán két ó asztag tsépletlen, de eddig talán ki tsépelték [Bencenc H; BK]. *1793:* Zab tsépletlen van egy Nro 1 .. 50 Kalangya. Árpa tsépletlen egy Asztag [Kályán K; JF 36.234]. *1818:* Még van.. egy kasatska Majorság Málé. Csépletlen [Galac BN; WLt Kováts Mihály gondv. lev.]. — L. még *csépeletlen* al.

cséplетlenség a gabona csépletlen volta; neîmblătire; Unausgedroschenheit. *1748* Ugy volt, hogy a Csépletlenség mián nem lévén kenyér az Udvarb(an) költsőn kellett kérni [Szentkirály AF; Told. 56].

cséplő I. *nn* **1.** cséppel dolgozó, csépelő; care îmblăteşte; der mit Dreschflegel arbeitende. *1639:* Nagy Peter Czéplő. fassus... en szegény czeplő ember vagjok [Mv; MvLt 291. 191a]. *1700:* Az kőfal mellett Vékony János Cséplő Ember [Kv; Szám. 40/II. 6]. *1782:* A Báttya... az időben mikor producalni akart... egy nállam akorr (!) tsiplő Farkas Ferentz nevü embert arra kénszeritett hogy tsak 24. oráig kösse le magát és Joszágát sellérnek [Torda; KW].

Szn. *1765:* Jakobus Csiplő [A.jára TK; CsS].

2. csépelni való, (ki)cséplendő; de imblătit; was auszudreschen ist. *1602:* mas fel kad búsza uala. . haro(m) sak zolad, zalmaiaban(n)is vala chiepleó búza akkor, zabiais uala 32 keóbel [UszT 19/53]. *1625:* Az czepleo Buzanak az Negied rezett kalongiaval oztiak el [HSzj *kalangya* al.]. *1711:* Buza 18 kőből vagyon készén a többi Cséplő az is I(ste)n eő Felsege véle(m) lévén hamarság ki csépéltetém [Vacsárcsi Cs; BCs].

II. *fn* **1.** cséppel dolgozó munkás; imblătitor; Drescher. *1570:* Kallany fabianne Orsolya hythy zerent Azt vallya; hogi ez elymwlt heten Ment volt eo hozzaia... Az lean... es az wtan Ment Az chwrbe Az chepleokhez cepet kerny [Kv; TJk III/2. 88]. *1574:* Mond az Maior hogi ket cepleo hitt volt egy rabot oda estwe | Illes Zazwarossy pozto Meteo Istwan deak cepleoye [Kv; TJk III/3, 378, 407]. *1587* 1 die Decembris hogj alakort Chipeltettem, á mi iûtot az Czipleo rezire azt penzul megh veottem teolle ... veottem Keoblit p(ro) d. 4 [Kv; Szám. 3/XXVI. 68]. *1589* Borbil Istwanne Fayo Anna Deesen Lakozo ... vallia .. Az Czipleóketis kerdem ha oth halt de azt mondak hogi czak mostansagh ment oda [Dés; DLt 226]. *1602* Tudom hogy Istua(n) Vram igy tilta az buzat megh az cheplők eleott hogy Im tiltom hogy ne chepellyetek merth ezt en vette(m) volt megh ez búzat Andras vramektúl [Farkaslaka U; UszT 16/21]. *1639* Nagy Peter Czéplő. fassus... en szegeny czeplő ember vagjok [Mv; MvLt 291. 191a]. *1694:* Hariska Tauallyiual edgyűt iutot Cub. 7. Ennek edgyik köblit az tseplőkre költöttem [Kilyén Hsz; BLt 4]. *1700:* Kelepeczi András szegény Cséplő [Kv Szám. 40/III.12]. *1712:* Vagjon ... Nád Supos fedelü Csür, melyben Csipelhet Csiplő Nro 8 [WLt. — L. még MNy XXXVIII, 56]. *1717:* En a mezőn valo asztagot veretem most idegeny cseplőkkel [Búzásbocsárd AF; IB]. *1736:* az it valo buzara holnapra igirkeztek csiplők nyolczadan kilenczedin ebíd vikara ha ugy parancsaja Ngod [Kv; TKl Mihály deák Teleki Ádámhoz]. *1748:* hogy Kőz és fejér(ne)k valo Liszt nem mindenkor volt az Udvarba(n) az ő incuriája miatt esett, a' Cséplőkőt illendőképpen nem szorgatván [Ne; Told. 56] | En az Vram(na)k Tarsoly Vr(am)nak most mint edgy hete tsépleje vagjok [EMLt]. *1757* minekelőtte a Méréshez fogott volna, meg parantsolta nékünk Cséplőknek, hogy jó bővőn csináljunk szakasztást a Buzában [Kv; Aggm. C. 21]. *1759* Sz. Gothárdi Ferentz Uram Confiscaltatott Asztagotska buzája el Csépeltetvén a maga Cséplői által praetensiomban fel méretvén, találtatott Metr Nro 30 ~ harmintz véka [Branyicska H; Borb. II]. *1764:* az idén ugy hallottam a Csiplőktűl hogy fel szorván a Mérai hátáron termet borsott lett 40 véka [Kv; Aggm. C. 30] | Nem observáltam noha Csiplőis voltam, hogy az Ispánné Buzáját bőven szakasztotta [Méra K; Aggm.]. *1778* az adozo nép ugy el szegényedett, hogy a' kik(ne)k a' R. Fiscus idejiben hat, nyoltz vagy tíz őkrei voltanakis, most tsíplőkké lettenek [Bányabükk TA; BLt Fasc. 11]. *1794:* Éppen midőn Levelem Suscribalom (!) vala a Cseplők is meg érkezének [Szilágycseh; IB]. *1796:* én a tőbb Csiplőkkel a Csűrbe voltam [Kv; Aggm. B. 15]. *1808:* csíplőknek rész menyi adattatott nem tudom [Szászerked K; LLt]. *1840* A Csiplőknek adtam 3 fél fertályt fizetetlen [M.köblös SzD; RLt]. *1844:* (Meghalt) Idős György János 58 éves korába... 20 esztendőbe volt csűrembe cséplőm [Damos K; RAk 119]. *1853 k.:* nékünk a' tséplőnk meg betegedet, hol egy hol kettő tsépelget [Kv; Pk 6].

Ha. *1806:* Csiplők [KLev.].

2. cséplés; imblătit; Dreschen. *1631:* monda... Koczis Mihalyne hogj te olia(n) vagj ugjmond, hogi az szegeny Urad megh jeö az Czepleöből, viz leuest Czenalsz neki, ugj mond, az katonanak penigh, kukrejtos peczeniet [Mv; MvLt 290. 232]. *1768:* most őszszel hogy elő jövek cséplőből

kezdém hallogatni hogj sok szép pénze Mariássa petákja vagyon, és bövön költ [Martonos H, Pf].

Hn. *1740:* A' Cséplő árkában (k) [Gyerővásárhely K; EHA]. *1754:* a' Tséplő szerben (sz) [Jákötelke K; KHn 38]. *1793* a' Tséplő szerbe [uo; KHn 39]. *1868* Cséplő szer (k) [uo. KHn 40]. *1891* Csiplőszer [uo.; i.h.].

cséplőcsűr şură pentru îmblătit; Dreschschuppen. *1878* a tséplő tsürből el hadartatam a buza zsupot [Etéd Ú; NkF].

cséplődik cséperltetik, cséppel kiverődik; a se îmblăti; gedroschen werden. *1831* Mostan Cséplődik egy Csomo gabona [Mv; Berz. 20].

cséplőlista cséplési jegyzék; listă (de control) la îmblătit; Kontroll-Liste beim Dreschen. *1830* A' Szenarol végtére Semmi emlékezet sincsen..., valamint a cséplő Lista sincsen beadva [Kv; SL II]. *1834* á Tsiplő lista nintsen be adva, holott ennek a' Tiszt 's regius all irások alatt kellett volna be adni (így!), annyivalis inkább hogy a' tsiplés alatt a' regius fungált [Kv; Somb. II].

cséplőrész (természetbeli) cséplő-járandóság; plata în natură a îmblătitorului; Drescherlohn. *1585* Az Warosnak maradott voltt tawaly restanciaban egj aztaga felseo fwlen* melliet mikor el cheplettwnk volna niolczadan cheplettek el Jwtt beleöle chepleo rezne kwl cub 41 | Volt mind egj Summaban az elmult tawazon ez varosnak zab vetese cub: 81. Ezt el Arattatuk leott raita gel. 378 meliett mi kor el cheplettwk leott beleole az chepleo reznekwl 5 1/2 veka, cub 145 (!) [Kv; Szám. 3/XVI. 26, 28. — *F.füle TA]. *1587* Ezt myndenesteol Chyepeltetem el Leott eozzessegel beleolle chypleo Reznelkwl ez 411. kalongia buzabol Cub 74 [Kv; i.h. 3/XXXIV. 24]. *1589* Az itt valo Mayorsagbol p(er)cipialt buzaba cheplettem el gel. 300 kiból lött chepló rez nelkúl cub. 54 [Kv; i.h. 4/XI. 2]. *1614* Vagion sok panaszolkodas az harminczadosok ellen, kik. az zegensegennis akarmi kiczin marhatollis seot cziak arato es czepleo rezekbeollis illetlen es mod nelkwl ualo exactiokat czelekednenek [Ks 87 ogy-i végzés]. *1700* Az Merai Asztagot el csipeltetvén... Csíplő részen és ebed vekán kivül Percipialtam Buzát az Spotály számára száz hetven hét vekat [Kv; Szám. 40/I. 5]. *1717:* buza volt 76 kalongya. cseplo reszen kivúl rostálatlan lőt az Urnak belölle 120 véka [Buzásbocsárd AF; BfR]. *1729:* Ingredialt elő buza Ebed es Cseplo reszen kivúl Cub 32 met 1 [TKl Petki Nagy cs. szám. 6a]. *1742* az egész ösz buzát mérette fel elöttem... lött, 35, véka, s fél, Csiplö rész pedig 4 véka, s fél... meretett fel zabot en elöttem metreta 50... az... Csiplő részén kivűl [Bh; Told. 25]. *1749* Apahidi Dezma Buzat Gel 51 El cziepeltetuen czieplő reszt es Ebed vekat ki adua(n) percipiáltunk... Cub 6 Met. 7 [Kv; Szám. 26. VI. 470]. *1752* El tsépeltetvén az őszi Ratz Buzat Gel. 69... Csiplő resz ment met. 5 1/2 [Esztény SzD; Told. 25]. *1754:* Csiplő rész... ment met 42 [Mezőház TA; i.h. 74]. *1756* Balog Uram Gabonáját mi tsépeltűk el de egy falat kenyeret Sem adot nem hogy tséplő részt adot volna, vért és lapátoltatot bennunköt [Durusa Szt; TKl] | az Jószághoz szolgálo gyalogszeres marhátlan Jobbágjok olj szegénjek hogj másuva részibe ne menjenek azert kéntelenittettem nékik cséplo részt és ebéd Vékát adni [Kiskend KK; Ks 71. 52 Szám.]. *1774* Tavaj tudom hogy Dézmálás alkalmatosságával... jött Dézmában ősz, es Tavasz Buza 20. kalangya, és 25 kéve Szemül let 10. köböl Cséplo Részen kivűl, és két véka (így!) [Szamosfva K; KS Conscr. 195—6]. *1778:* 16 kalangya Alakort fel mérettem... lett tseplő resz és ebed vekán kivúl 34 Metr [Nagyida K; Told. 9]. *1823* Zab let tsiplő részin kúl* [Kv; Pk 5], — *Köv. a fels.]. *1845* Eltsépeltettem Elsöben melyböl lett Tséplő részen kivül 84 Véka [F.szentmihályfva TA; Bosla].

cséplőrész-véka a cséplő természetbeli (tizedrész) járandósága; plata în natură (a zecea parte) a îmblătitorului; Drescher—Zehntellohn. *1784:* minden kalangya eresztésire limitaltunk más fél véka buzát, s ki vévén abbol az tizedik tséplő rész vékat, s ugyan azok számára minden harmintzbol egyet ebéd vékára [Buza AF; Eszt-Mk].

cséplőszer cséplőmunka; muncă de îmblătitor; Drescharbeit. *1779* enis ben leven szolgalatban Cseplo Szerben minketis ki hajtanok [Záh MT; Wass VII/12].

cseplyes l. cseplesz

csepp, csöpp **1.** (folyadék)csepp; picătură; Tropfen. *1644* Engemetis hjua Racz Jakab az Nierges Georgjne kertehez, Mutata oth valami vérth, latek Egj Czeopete vagj ketteót, de miczoda ver uolt Ne(m) tudo(m) [Mv; MvLt 291. 434a] | pestis elen edes Atiamfia illien oruossagot chinali* . harmad napigh azutan minden regel egi kalanban hat chöpet uegien az szaiaban [LLt Gyulafi László lev. feleségéhez, Balási Erzsébethez. — *Köv. az orvosság leírása].

2. egy kevés (vminek kis mennyisége, mértéke, foka); o leacă, un pic; ein bißchen, ein Tröpflein. **Szk:** *egy ~ sem* semmi: *1571:* az zaraz borert, kiben egy chepet sem Ittanak zemekkel sem lattak huzon eott forintot sokert fizettenek [SzO II, 329 a székelység panasza az ogy-hez]. *1674:* Kd(ne)k igen alazatosson könyörgök barczak vagi ket napra tekinthetnek haza mert ha nem providealhatok mindentül el szakadok szenam Egj Czepis nem leszen az buzamis ki vesz [Bethlen SzD; BLt 9]. *1749* itt közöttünk igen Szük volt az vaj itt az vdvarban penig egy Cseppis nem találtatik mivel a mult Esztendei felett nagy szárazság miatt vajat nem Csinyálhattak [Szent-

demeter U; Ks 83 Ambrus Gergely lev.]. *1796:* égy égy kupa palinkát is adt(am) vala, de Rostasnenal egy csep sem költ [Szilágycseh; IB]. *1832:* Ha öszve vetnök az idei Vásznat a Tavajival — ugy egy csep Zsimbelődés sem lenne [Torda; IB. Demény János udv. tiszt lev.] ✱ *egy ~et sem* egyáltalán nem. *1590:* Hogi penigh az Malombol be nem zolgaltatot ez az oka hogi az el mült eztendöbe az Zam adas vtan, az Viz el zakadoth vala es kilencz egez hetigh egi cheppeth sem iart Annak vtanna [Kv; Szám. 4/XIX. 1]. *1690:* ezen Papis Szanto földet s Reteket egy cseppet sem adott az házhoz [Makfva MT; DLev 3. XXXI.A.25] ✱ *egy ~nyire* egyáltalán nem. *1597* latam tehat az zeginy giermek mind verbe fogiot... az karyais egi keotellel oli ige(n) megh wala keoteozue hogy telliesseggel az husaba vagodot wala az keotel seot az husa vgia(n) be boritotta wala az keotelet hogi egi chepnere sem laczot az keotel [Kv; TJk VI/1. 39] ✱ *mind egy ~ig* teljesen. *1656:* Peczi Simon mind egy czepigh el vesztette vala az Joszagat, az Gyermekinek semmi sem marada [Kóródsztmárton KK; Bál. 1]. *1675:* Ennek az hoszszas szantasnak vetesnek, mind egy cseppigh az alkalmatlan idö volt oka, hogy ennyere haladott mert kűlőnb(e)n hamareb ment volna vegbe(n) az dologh [Kv; Szám. 35/I. 20]. *1753:* azon Nemes Házokat azon ott lako Udvarfalvi Emberek mind egy tseppig el égették [Koronka MT; Told. 37. 50] ✱ (az) *utolsó ~ig. 1839:* öttön a' Miklos egészségéért égy Üveg Sánfánert, és égy más üveg Simény bort, utolso cseppig megittunk [Kv; Pk 7].

3. Jelzői haszn-ban tagadó formában: semmi; nici un pic de.. ; gar kein. *1595* Az zegenj legennek halala vtan ... elegge nezók, de mj sem abba hogy a' fa ytte volna megh, sem abba hogy ember eólte volna megh, egy chep jelt sem vehetenk [UszT 10/58]. *1600* Farkas Antalnak felesegenek az annia leany koraban lakot Lukach Janosnal, ott meg keöbelesult..., wgy zerze zegeny we(n) embernek ..., Gyeörgyfii Balintnak egy chep hire sem wolt abban hogy keöbeles wolna mi(n)d addig is migh hazahoz witte, hanem az vtan esmerte megh hogy ollianos [i.h. 15/37]. *1651* az helybe(n) egy czep gat sem vala [Bikfva Hsz; BLt]. *1690:* Sinka György Uramek(na)k egy csepp versegeket sem tudo(m) ezen öröckseghez [Makfva MT; DLev. 3. XXXI. A. 25]. *1694:* Ezek(ne)k az rend hazak(na)k Sindelyezesi el sorvadtak, job resz helyin egy csep sindelyezes sem epűlet nincsen [Kővár; JHb Inv.]. *1700:* itt Ura(m) a' határ valoban szomorán mutatja magát ... a rettenetes szárazságnak miatta a' mezonek is egj csep zöldcsegi nincsen [Gyulatelke K; SLt AF. 27]. *1825:* a kis kapun pedig egj tsep ajto sints [Szárazpatak Hsz; ETF 108. 9].

4. bab, babocska; picăţea, bulină; Tupfen. *1836:* Szőjen egy abroszt mely a mustra keszkenyő formájára fog lenni; t.i. ollyan nagy cseppek, vagyis kerek Babok mint egy egy krajtzár ennek bordűrje lészen Basarosa [IB gr. Bethlen Sámuelné takácsnak szóló ut.].

cseppegetett 1. ? pettyegetett; cu picăţele/buline; getüpfelt, gefleckt. *1615/1628:* Egy feyer szeöniegh feketen Cziepegetet f. 2. d. — [Kv; RDL I. 96c].

2. ? cakkozott; dinţat; gezackt, gesägt. *1674:* Vagyon Igen szep ket aranyas lepedő egy Forma. Ugyan ahoz az lepedőhöz valo Nigy igen szép Aranyas párna hajak kettei kőrűl varrot kettei Csepegetet [Beszt.; Wass 72/6].

3. ? tarkás; pestriţ; buntscheckig. *1648* veszue(n) el ket eokrej, egy Tarczia szeörw mas egy cziepegetet farku eökrei azt mondo(m) hogi eö lopta volt el [Kv; TJk VIII/4. 294]. *1703* Egy abrosz csepegetet Arany fonallal elegyes selyemmel... Egy zöld selymes kis ing szkofiummal imit amot csepegetett... Egy Viola szin Tafota csepegetet szoknya Egy rend premmel [Wass]. *1762:* azt monda tanalt bizony* meg penig egy nagy hirgotis hozott egy nagy keszkenövel és kendövel melly végeinél meg volt tarkázva az hirgot penig törve talalta Apám még a hirgois csepegetett volt [Gyeke SzD; Ks 4. VII. 12. — *Ti. pénzt]. *1800:* Egy setét zöld pántlikával körü⟨l⟩ szegett Tseppegetett Bikbül valo Englische viganó. Egy tseppegetett váleszbül való viganó [LLt].

cseppen *mozz* csepeg; a picura; tropfenweise rinnen/triefen. **Sz.** *1750:* hogy Iskolámbol ki jötem elsö szolgálatam intradájával is Máglássagra assummáltattam volt Fixumam 100 Tallér két lovakra valo szénam, és zabam 12 Köböl buza; de az accidentia praeter ista ha nem Csorgat; tsak ugjan Csepént bizanj pro fixo mindenkor augealodatt fizetesem [Borbánd AF; Ks 83].

cseppes babos; cu picăţele/buline; getüpfelt. *1836:* a két bővség szarva és a' békeritett három rosa levelű két abrosz — ugy a krajtzár nagyságu cseppes mustrák — Ezen ött abrosz fog leverödni Suster fonalal 14 keszkenyőt pedig a' krajtzáros forma cseppest ... mivel ezen keszkenyők elvesztek ... akarom ki potolni [IB gr. Bethlen Sámuelné takácsnak szóló ut.].

csepű 1. kenderkóc; cilţ; Werg. *1749:* meg sem fonatott vólt azon Zsakok(na)k ki adott csöpű [Kiskend KK; Ks 70 Szám. 51]. *1757:* Az idén szőtettem az tavalyi öszön fonni ki adott kenderből szálábol, és csöpűíből... Kender vászont 204 sing Szősz vásznat 89 sing Csöpű vásznat 117 sing [Kiskend KK; Ks 71 Szám. 52]. *1763:* az deszkához akarván tamasztani az gjertyát, ugj kapott valami csepűben* | A Szósz, és Csepű nem volt az Böszörményi Hászhijáján (!), hanem az Szabo Pálén [Torda; TJk V. 154, 156. — *Ti. a láng]. *1768:* Csepűböl valo Tűredék vászon 16 Szósz Szál vászon más türedékben 36 [Mezősztgyörgy K; Ks 23. XXIIb]. *1787:* Egy nehány Gusaj szősz és tsepü Dr. 16 [Mv; MvLev. Csiszár György hagy. 6]. *1816:* Bodonbol tizen egy font tsepütt (!) vittek ha a szolgalo azt akarja hogy tzifra kosokja legyen ugy fonnya meg betsületesen

[Kv; KaLt]. *1849* A kecske pásztoris... égy sákba Csepüt vitt láttam [Héjjasfva NK; CsZ]. *1851:* az aszonyaknál hadtam pátzat, szöszöt, tsepüt kendert, két két fontat azt bé kel szedni szapulják meg [Kv; Pk 6]. *1854:* 1 Kalongya meg Héhelt Kender és annak Szesze, s Csepűje [Sárd KK; Wass].

Sz: *~n gubát cserél* eben gubát cserél. *1752:* Csepűn gubát cserelenk fel valtvan Csegezit [Mocs K; Ks 83].

2. csenevész fa; copac pipernicit; Kümmerling. *1852:* A hátulso Nagy erdö Vastag fiatalos, ajja hitvány Csepü, mert a' sürü fiatalok miatt nem nöhet [Backamadaras MT; CsS].

csepűabrosz (kender)kócabrosz; față de masă din cîlț (de cinepă) Tischdecke aus Werg. *1817:* Egy más Bors hímes Vászon és égy Csepű Abraszok [Mv; MvLev.].

csepűfonal kenderkócfonal; fir de cîlț; Wergfaden. *1736* Ezen Gabonás Házb(an) vadnak ezek Gyertya belnek valo Csepő fonal nyoltz pászma [Várhegy MT; CU XIII/1. 94]. *1772:* Az Csepü Fonal még nem tudatott mennyi légyen [Hévíz H; JHbT 14]. *1787:* Egy Matolla tsepű fonallal Dr. 12 [Mv; MvLev. Csiszár György hagy. 7]. *1853* a' csöpü fonalat szőjjék meg -s fejéritsék a' még én haza mehetek [Kv; Pk 6].

csepűgatya kenderkóc-gatya; izmeană din pînză de cîlț; Unterhose aus Hanfwerg. *1787:* két tsepű viseltes férfi Gagya [Mv; MvLev. Csiszár György hagy. 7].

csepül becsmérel, ócsárol; a ponegri; bemäkeln. *1769:* betsülletéttis nem hogy őrizni kivánta volna, söt eö ngát uton ut félen mindenüt szüntelen külömbb külömbb féle motskokkal motskolta, szitta szolta tsepülte [T; Told. 3a].

csepűlepedő kenderkóc lepedő; cearșaf din fire de cîlț; Bettuch aus Werg. *1730:* Csüpű Lepedö [Kőrispatak U; Pf]. *1770:* Egy reczes kender Lepedő, Csüpü Lepedö kettö viseltes. Egy kender Lepedő [Usz; Pf]. *1787:* Két csepű Lepedő [Mv; MvLev. Csiszár György hagy.].

csepűselyem (?silány) selyemfajta; mătase de calitate inferioară; (minderwertige) Seidenart. *1816* Csepü sellyem kék keszkenyő 6 Rf 35 xr [Kv; Born. IV. 41].

csepűszösz (kender)kóc; cîlț; Werg. *1782:* Csepű Szösz font 9 1/2 Pácz font 4 [Szászharasztos*; Told. 21. — *Később: Mezőharasztos K].

csepűvászon (kender)kócvászon; pînză din cîlț de cînepă; Leinwand aus Werg. *1757* Az idén szötettem az tavalyi őszön fonni ki adott kenderből szálából, és csöpűiből... Kender vászont 204 sing Szösz vásznat 89 sing Csöpű vásznat 117 sing [Kiskend KK; Ks 71 Szám. 52]. *1793:* Fejeritetlen vastag csepü vászon türedekekben, melyek közül mindeniknek vegen a sing szám fel vagyon varva [TL. Conscr.]. *1801* vagyon 2 Csomotska Csepü Vászon [Vargyas U; CsS]. *1819:* az also harmadik fiában szőszszel őtet Kender vászon 4 1/2 sing... csepü vaszonon (!) 70... sing [Baca SzD; TSb 6]. *1834:* Kender vászon. . Szál vászon... Csepü vászon [Sáromberke MT; TGsz 54].

csepűvászon-haj kenderkóc-huzat; față din pînză de cîlț; Überzug aus Wergleinen. *1812:* Egy Tepetlen Tollu Derek ally kender vaszon Tokjával és Csepü Vaszon Viseltes hajaval Rf 7 [Mv; MvLev. Szürtei József hagy. 3].

csepűvászon-kendő kenderkóc-keszkenő; basma din pînză de cîlț; Kopftuch aus Wergleinen. *1817:* Egy Csepü Vászon kendő Veress Csíkkal xr 20 [Mv; MvLev. Simonffi Susánna hagy. 3].

csepűvászon-surgyé kenderkóc-szalmazsák; saltea din cîlț de cînepă; Strohsack aus Wergleinen. *1817* Egy Csepü Vászon Surgyé [Mv; MvLev. Simonffi Susanna hagy. 2].

cseraszaló 1. ? cserhéj-szárító; uscătoare pentru scoarță de cer; Dörre für Zerreichenrinde. *1714:* az Vargák Cser Aszaloján alól [Mv; MvLt].

2. *~ malom* ? csertörő-malom; moară pentru pisat scoarță de cer; Lohmühle. *1721* A Cser aszalo Malom alatt [Mv; MvLt].

cserbenhagy bajban magára hagy; a părăsi/lăsa; im Stich lassen. *1691:* Jákó Gergely. . Felesé⟨ge⟩ Lodormányi Anna ellen; divortiumot kiván, mert sok izben hitetlenül el hadta, egynéhányszor megh fogtatta, kezességen ki bocsātotta, a' kezeseket is cserben hadta, contractussát violalta sok izben [SzJk 24]. *1700:* Mivel... Vajda Kamaráson lako Kertész Istánnak hajadon léányát Kertész Margitot Kékesen lako Nagy György nevü ifju legény fiának képében édes attya Nagy Miklós jövendőbeli hazasság fejéb(en) kézbé adással Mátkául el kőtelezte volt a mely léányzot is a meg nevezett ifju legénynek edes Attya cserben hadgyván a legénynek is pedig egész consensusa nem járulván a léányzohoz... teczett az minékünk, hogy az ifju legény mind magát, mind el kőtelezett Mátkáját szabadicsa [i.h. 325—6]. *1709:* (A leány) Incze Samueltis cserbe hagyván magát Kolosvarra recipialta az holott is az mint hallatik, edgy csizmadia legénnyel meg mátkásodott, melyre nezve Incze Sámuel absolvaltatik [i.h. 384]. *1721* Dallyai Mihaly Deak ... az becsulletes Czehat cserben nem hadgja [Kv; ÖCJk].

csercseje fülönfüggő, fülbevaló; cercei; Ohrgehänge/ring. *1526—1528* fel wéwe öltözetyth, es liliomyt, fülbevalo éékes čerčel'eyth, es g'vröyth, es mindenekwel megh éékesyté önön magat, az ö éékessegyvel [Nytár XV, 15 SzékK].

1800 lévén pedig egy ládában 100 forintom, azon kivűl ezüst portékáim ... egy pár csercseje [Bereck Hsz; HszjP néhai Karátson Miklós kereskedő özvegye Jénea Nyáksa (60) vall.]. *1811* Kováts, másképpen Janó Pista Uj paraszt .. visel... a' jobb fülébe Csertsejét | Jano Josi Uj paraszt.. a' jobb füle jukas Csertsejét szokott benne hordozni [DLt 810 nyomt. kl].

csere[1] **1.** tölgyfa; Quercus sp.; stejar; Eiche. **Hn.** *1713* az Harmas alatt a két Cser kuttya fele megyen veggel [Bádok K; BHn 24].

? **Szn.** *1566* Chere Marton [Kv; Szám. 1/X. 187 *1568* Martinus chere [Kv; TJk III/1. 152].

2. tölgyerdő; quercetum; pădure de stejar; Eichenwald. *1572* Tudom Azt hogy nagy lygeth vegebe Egy nagy chyere vala ky Jol lehet koz fold vala de azth kerekes györgy kemeny Janos zolgaya vagata ky Jrtata megy zanto foldnek [M.gyerőmonostor K; KP]. *1625* Uy Musna Czereyn egi Ut megien fel az birczre [Nagygalambfva U UszT 155b]. *1681/1748* Nagj es Komlos nevű erdei között égi Gorisza nevü Puszta Csereje [Véza AF].

A szerk. számára a Quercus genus különböző fajainak a rendelkezésre álló köznévi, hn-i és szn-i adalékokban való elkülönítése a megoldhatatlan feladatok közé tartozik. A csertölgy (Quercus cerris) mai növényföldrajzi elterjedésének tekintetbe vételével annyi valamelyes bizonyossággal állítható, hogy a székelységben ma a kocsánytalan tölgy; Quercus petraea; gorun; Stein/Wintereiche *cserefa* néven ismeretes, a székelységtől északnyugat-nyugatra eső területen a csertölgy; Quercus cerris; cer; Zerreiche elterjedési területén e tölgyfajtát *cserfa* néven megkülönböztetik a kocsánytalan *(tölgyfa)*, ill. a kocsányos tölgy; Quercus robur; stejar; Sommereiche *(mocsárlőgy)* néven ismert tölgyfajtától. Az olyan átmeneti területen, mint például Kalotaszeg, egyes pontokon a mai névhasználatban bizonytalanság észlelhető. Valószínűnek látszik, hogy a csertölgy mai elterjedési területén keletkezett, a cserfát, ill. cserefát és tölgyfát együtt említő adalékokban (pl. 1794: Nagykristolc SzD. 1713: Bádok K. 1744: M. bece AF. 1774: Nagylak AF) a *cser* és a *csere* is a csertölgyre (Quercus cerris) vonatkozik. — Az értelmezésbeli tévedések elkerülése céljából az értelmezésben az általánosabb tölgyfa; Quercus; stejar; Eiche genusnevet használjuk. — A tölgy-elnevezésekkel kapcsolatos bonyolult szótörténeti kérdésekre nézve l. Reuter Camillo: MNy LXI, 80—9 és az ott id. irodalmat.

Hn. *1578/XVII. sz. köz.* Csere alat (k) [Kide K; BHn86]. *1583* Kiosto (?) Czjereiinek neveznek [Rigmány MT]. *1585:* Kyostho chyereye [Seprőd MT]. *1607:* a Cserébe menöbe [Székelyfva préd. MT]. *1608:* az Czere feoldiben az Kapolna fele (sz) [Kalotasztkirály K; KHN 50]. *1629* az Csere uttia mellett [Mv; MvLt]. *1632/1664:* Az Csere fark végében (sz) [Koronka MT]. *1645* Az Czere oldalon (szö) [Borsa K; BHn 109]. *1646* Az Czere szeoleo alatt (sz) [Mezőkirályfva K]. *1650:* Az Tár (!) cziere mellet az padon [M. fenes K]. *1652* Csere mezejen (sz) [M. gyerőmonostor K; KHn 77]. *1655:* Somkuth felé az Szöleös vápa neuü szeöleö hegyen (sz) ... egy felöl szomszedgya ... az Czere [Dés]. *1658* Also Czere Ayba(n) (sz) [Borsa K; BHn 109]. *1663:* Makkos erdö ... melyet Czerenek hinak [Gyalu K]. *1665* Az első czjere Tetőn (e) [Nyárádgálfva MT]. *1676* Az csere oldalon (sz) [Válaszút K; BHn 169]. *1677:* Az Czere fele valo hatarb(an) [Illyefva Hsz]. *1678* A Csere uton fellyűl a Nagy Mezőn (sz) [Tövis AF]. *1679:* az Csere kőzőt [Vajdasztiván MT] | Az Petö Csere •között (k) [Nagylak AF]. *1684:* az félso Czérében [Szászfenes K]. *1685:* az csére alátt (sz) [Tarcsafva U]. *1685/XVIII. sz. v.* Csere alya [Szentmiklós K]. *1687* Az Csere Dombon (k) [Bádok K; BHn 23] | A Cseren (sz) [Désfva KK]. *1694* Cserekőz felé valo hatarban [Bölön Hsz]. *1695:* a Csere fark nevü helyben (sz) [F. csernáton Hsz]. *1699:* Pál konács Csereiben egy rész csereje [Szárhegy Cs]. *XVII. sz.v.:* Csere uttya alat [Nagyiklód SzD]. *1700* az Csere labba (sz) [Csávás KK]. *1701* a Csere Vapajan [Náznánfva MT]. *1703* Eb hát cserejeben (sz) [Bardoc U]. *1711* Csére alat valo nevü helyb(en) (sz) [Menaság Cs]. *1712* az Csere óldalon (szö) [Bh; KHn 8] | Az Kis erdőnél az Chiere szölejenél (sz). Cser ajban (sz) [Borsa K; BHn 111]. *1713* az Harmas alatt a két Cser kuttya fele megyen veggel [Bádok K; BHn 24]. *1714* a Csere Oldalban (sz) [Magyáró MT]. *1715:* a Kőlyikon innen a Csere Szélben (sz) [Damos K; KHn 43]. *1717* A Csere hátban (sz) [Kentelke SzD] | az Csere mellett (sz) [M.régen MT]. *1722* A' Csere alat (sz) [Barátos Hsz]. *1723/1799* A Kerek nevü helyben ..., de más képpen hivatik teres Csérének [Désfva KK]. *1728:* Komollai Csere nevü helybe(n) (sz) [Eresztevény Hsz] | A Csere nevü helyb(en) [M.bece AF]. *1731:* Kosár Csere nevű kőzős erdejeketis kik pusztitották és hordoták el [uo.] | A Valko Cseréjin, Cserején v. Cserén (sz) [Damos K; KHn 43]. *1736:* Az Csere kapunál (sz) [Sárpatak MT]. *1738:* A Cserében v. Cseríben (sz) [Ketesd K; KHn 62]. *1740* a Veres Cserében (e) [Szamosfva K]. *1741* a Cserén felyül (sz) [Nyárszó K; KHn 122]. *1741/1754:* a Csere szellyin fel menő (sz) [Vajdasztiván MT]. *1744:* A' Kosár Csere tőlgjfás és Cserefás fiatalos Erdö [M.bece AF]. *1747:* a Tserály árka mellett (sz) [Borsa K]. *1750* a' Barta Tserére ki menő út [Koronka MT] | a' Cserére járo Falu uttya mellett [Tompa MT]. *1754* A Csere alatt (sz) [Sárpatak MT] | a' Sűrű Csere (k) [Sáromberke MT]. *1756:* A' Tserén felyel a' patakra menőben (sz) [Illyefva Hsz]. *1757:* A Csére farkon ă Gödörre jövöben (sz) [Csomortán Cs] | ă Rátzné Csereje nevű Lábban bira egy földet [Vacsárcsi Cs]. *1758* A veres Csérén alol eszakra (sz) [Sárvásár K]. *1759:* A vágott Csere élin (sz) [M.palatka K]. *1762* A tsere tetőn (sz) [Rigmány MT]. *1767* a Nyir Vápa Cseréje (e) [Toldalag MT] | A Csipkes tseréje (e) [Retteg SzD]. *1768:* In Loco a Kapulat felett valo Cserék (e) [Gyalu K] | a tsere tetőn ot találám a' tilalmas tserébe [Szárhegy Cs]. *1769* A Csere oldalon (sz) [Nyárádsztanna MT]. *1770:* Kis tsere (sz) [Nagyadorján MT]. *1772* Béldi Cseréjiben (sz) [Tusnád Cs] | az Hegj vagj is tsere alatt [Diós K; BHn 68]. *1772/1812* A Kép Csere dombján (sz) [Nyárádsztmárton MT] | Az Csere alatt (sz) [Kál MT]. *1774* a Csere Dombján [Erdősztgyörgy MT]. *1775:* az Pető Csere nevű helly-

ben (e) [Nagylak AF]. *1777:* külső Mezőben Malom tsere nevezetű hellyben [Árapatak Hsz]. *1778* A' Csere alatt (sz) [M.ózd AF]. *1779:* Csere Bértz (e) [Szövérd MT]. *1781* A Csere fű alatt [Magyarókereke K; KHn 92]. *1784:* Csere oldal [Várhegy MT]. *1785:* a' Csere bértz végi alatt (r) [Nagyfalu Sz]. *1785/1818* a Csere vápára mégyen véggel (sz) [Náznánfva MT]. *1791:* Bárányozó Kút Cseréje [Tordasztlászló TA]. *1792* a Tsere ajján (sz) [Szabéd MT]. *1796:* Kerek erdő Cseréje (e) [Póka MT]. *1797* Lászlo Cserejeken küllyel (sz) [Bencéd U]. *1799:* A Csere farkon (sz) [Martonos Hsz]. *1801:* A Cserébe (sz) [A. üvegcsűr Hsz]. *1802:* Csere nevű oldalon (sz, sző) [Meggyesfva MT]. *1804* A Kis Cséren (e) [Jedd MT]. *1805:* a Tsere alatt (sz) [Szövérd MT]. *1813* A' Tsere megett (sz) [Körösfő K; KHn 67]. *1815* Kis Csere Erdő (e) [M.bece AF]. *1821* A Cserében (sz) [Szörcse Hsz]. *1825:* a Csere oldalba(n) (sz) [Kérő SzD] | a Csere allya nevü hellyben (sz) [Barátos Hsz]. *1826* Pap Cserénél [Csomafája K; BHn 62]. *1834:* a' Kis Csere felső szege [Mezőpanit MT]. *1835* A' Cserébe menötske (sz) [Nyén Hsz] | A Hosszukba a' Csere alatt (sz) [Bodola Hsz]. *1841:* Cserefarkon (sz) [Bordos U]. *1844:* Cserekőz felé valo Határban [Bölön Hsz] |A' Gyíresi Cserén innen a Verőfényben (sz) [M.szovát K.]. *1845* A' Kis Cserbe Cziheres [Türe K]. *1850* Cserekőz felé fordulo Határba [Bölön Hsz]. *1850/1860* Veres Csere (e) [M.bagó AF]. *1852* A Rátzok cserejiben egy kis nyil puszta [Felfalu MT]. *1857* a Csere oldal nevü határ részben (sz) [Csekelaka AF]. *1860 k.* Rokás csere (e, k) [Szászlóna K]. *1867:* A Csere padon (sző) [M.bükkös AF].

3. cserhéj (cserzőanyag); scoarță de cer; Gerbrinde. *1787* Tímár vagy is Varga Mesterségnek valo Eszkőzők. Egy derek tserző nagy réz űst Hf 10 Dr 80 Két Cseres kád Hf 1 Dr. 36 Egy Cser tőrő nagy vállu Hf 1 Dr 2 Az ház hijján circiter égy vékányi tőrt tsere Dr 30 [Mv; MvLev. Tolvaj alias Varga Mihály hagy. 6].

4. bokros hely, cserjés; tufiș; Gebüsch. *1720* Eddigis az Avar, Csérék és Erdők tavaszszi gyujtogatási miat sok károk estenek azért a' Cserék és Erdők gyujtogatása interdicaltassék sub poena Articulári [Beszt.; INyR]. *1753* Majorság Erdő. Az Cserajban vagyon egy kis haszontalan csere [Borsa K; JHb III/84]. *1754* A' Szőrnyű lyúk felett erdő vagy inkább Csere [Kide K; BHn 92].

◇ **Szk.** *1729* Sok káromkodási és mocskolodási kőzőtt diffamálta[a] Cseren hordozott kurvának[b] [Dés; Jk. [a]Ti. Bakos Mihályné Székelyhidi Anna Cserei Juditot. [b]Néhai K. Sebestyén József szóbeli közlése szerint Köpecen és vidékén (Hsz) *cseres kurva* 'nagy szajha'].

A címszó összes jelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

csere[2] **1.** csereügylet; schimb; Tausch. *1596* Ha peniglen Földwary Giórgy megh nem Elegetteneh az Kozärwary Gergelly Jobbagitth . ., az közöttók el vegezett czíereh fel Bomolhasson [Melegföldvár SzD; SLt DE. 8]. *1604* Az alperes Bichionichia (!) meg azt hogi az felperes ot wolt az fel meresben es czíereben az czierelestis tutta akor semiben meg nem Ellenzettę [UszT 18/5]. *1654:* (Az) alkaloma(n) es czeren mi eldttünk ekképpen megh egiezven ... attuk ez mi Jelen valo levelünket [Tövis AF; Törzs]. *1700:* édes Attyánk Tőtt Cseréjét mikis fell nem bontyuk [Pókafva AF; JHb XXV/1. 39]. *1729:* (Az) edgymas kőzőtt valo őrőkős fel bonthatatlan Cserenek nagyobb meg erősitésére, meg állására mi eldttünk mind két részről magokat Szabad jo akarattyokbol kéz bé adással obligálák [Császári SzD; Wass]. *1795* ezen Csere, és erről irattatott ezen Levél mellett álhatatos Fél, és maradékai az ezek mellett megállani nem akaro Félen, és maradékain az irt Száz Aranyig valo kőtést mind annyiszor a mennyiszer ezen Csere, és Levél ellen cselekedendik, vagy cselekedendenek megvehesse [Kv; JHb XIII/19]. *1872:* A csere dolga kurátor Szentiványi Ferencz ur által felderittetve, egészen eldöntetett [Burjánosóbuda K; RAk 119].

2. csere-ingatlan; imobil de schimb; Tausch-Immobiliargut. *1705* En Kézdi Széki Alsó Torjay Mihálcz Mihály senior, Nemes Személy Elsőben is, itt Alsó Torján az Templumnál az ut mellett lévő nagy kertet magam kerestem cserélvén az Benkőktől, az mely cserét, tudni illik Szánto főldeket érette adtam, azokot is magam acquiráltam [Altorja Hsz; Borb. II]. *1776:* Az Popák Sessioja ennek felső Vicinussa az Czinterem melly Csere által acquiraltatott, Mlgos Groff Kálnoki Lajos Ur eő Ngátol az Popák által, az Papok (!) ezenn Joszágért adott Cseréjik pedig vagyon a' Tyuk Szar Uttzában [Mezőbánd MT; Wass].

Szk: ∠*be ad.* *1552* Eleozer Kelemen pap ada Barchay Gyerg'nek, az Monyaros alath valo Thonak felęth cherebe, Vyzonth kedyg Barchay g'ergis ada Kelemen papnak Harom haz Jobbagyoth es Neg'uen forintott, az thonak feleerth Cherebe [Mezőszengyel TA; BfR]. *1584* az Kadar Mihaly haza . gyarfas pape vala Ne(m) tudom My Moddal Az vtan Herczegh Antal kezebeis Jutot vala es eo Dirinchele Seoreol vinczenek, Seoreol vincze esmegh Ada cherebe Kadar Mihalnak [Kv; TJk IV/1. 327]. *1593* Anna Azzoni Vadaz Andrasne vallia az leanianak ki mostan Mochi Albertné Az vra holta vtan az feoldeben egi darabot el zakasztanak, melliet hat f(ori)ntert adanak cherebe annak az haznak arraba az melliet vőnek [Kv; TJk V/1. 406]. *1738:* Kovács Joseff Küs pal[a] páll Uramn(a)k ád Csereb(en)[b] [Uzon Hsz; Kp I. 138. — [a]A Kispál vn. [b]Ti. földet]. *1808* A Lonai Vitán Vaszi adott Cserében egy fejér lovat 2 Rf toldással, Hidasi Jánk Samunak egy Pej Kantzaert [Torda; TVLt Piaci vásárjk] ✱ ∠*be bír:* *1598* az leani Azzoninak firhez menesse vagi halala vtan, ha magtalanul meg halna Chiereni lazlora zallana azokba valo iussatis Chiereni laslo eoreokbe Teke Ferencz vrunknak es felessiginek Chiereni Orsolianak valla

chjerebe birniok eoreokbe vizontag Teke Ferencz vrunk eo kgmeis Keozepfalui Jobbagiat Maior Simon neueot[a], ... Chiereni lazlo vrunknak ada es engede azon képen czierebe birni [Törzs. — [a]Köv. a javak fels.] ✱ ~be *indul. 1669:* csereben indultak uala az tonal az ház hellyért [JHbK XXXV/5] ✱ ~re *lép. 1798:* egy felöl. .Bornemiszsza Anna Maria Ur Aszszony ö Natsága személlyesen, mas felöl .. Zágoni Mlgos L. Báro Szentkereszti György Ur ö Natsága bennünket kéz bé adással meg birálván mi elottünk illyen állando meg másalhatottlan, fel bonthatottlan egyezésre cserére lépének [Ádámos KK; JHb XIX/61] ✱ ~t *attentál. 1736:* azon haz és fundus iránt, mellyen ingyen valo joakaratbol s engedelemböl lakik, senkivel semmi Conventiot vásárt, vagy tserét ne attentallyon [Torda; TJk I. 100]. ✱ ~t *csinál. 1716:* az Urnakis léven Ugjan azon vőlgjben egj ahoz hasanlo Széna Réttye ... Azon kére hogj ... Csinálylanok örökös Cserét [Szászvessződ NK; JHb XXIII/10]. *1782:* szines tserét tsinaltanak két darab szőlőt igirvén a' Jobbágyókért [Torda; KW]. *1851* tudositsanak, hogy mikor jöhet által akkor én is oda menve tsinályuk meg a' vásárt vagyis Cserét [Héjjasfva NK; Pk 7] ✱ ~t *ejt. 1741:* ugy hallottuk hogy Szilágyi uraimék cserét ejtettek volna és egy bizonyos földecskét ... Szilágyi uraiméknak adtak volna eő Keglmek [Nyárádsztbenedek MT; Told. 22]. *1762:* Confrontaltatvan ... declaratiojak ... az közettek meg esett vásár iránt, vilagosan kitetzik, hogj Flora Todor maga urgealta inkább az lonak Abrahám Janostol léendö altaladását..., ha akkor tettzett Todornak az vásár, ö kévánta az Cserét meg ejteni, tessék mostanis meg maradni az loval [Torda; TJk V. 124] ✱ ~t *forgat. 1766:* Az J. ő Kegjelme Cserét forgat, mellyet Semmiképpen nem edocealhat [Torda; i.h. 316] ✱ ~t *tesz. 1547:* My fogank Jamborokath Sarpathaky Lewrynchiewth Dempsedy Matheth Heyasfalwy wythaliosth, Es Elekwssy Myklos deyakoth. es Sarpathaky Janost Ezwk eloth My Illyen Chiereth thewenk [Sv; MNy XXXVI, 53]. *1579* Mykor mend ezek el végezöttek uolna tönek illie(n) czyereth egj massal, hogj Elözör ada czierewl Almadj Andrasne azzonyo(m) Almadj Gasparnak szwlkereke(n) Deuay Gergeljth, vizontagh Almadj Gaspar(is) ada chjereywl mas Jobbagyoth vaida Alberth neuöth [Szilkerék SzD; JHbK XLV/14]. *1598:* vitezleo Teke ferencz vrunk .. Es vitezleo Chiereni lazlo ... teonek mi eleotteonk egi mas keozeott illien alat meg irt eoreokke allando chieret es vigezest [Törzs]. *1690* nem tudom, Hogy Nihai öreg Gal György es Nagylaki Marton, s utannok valo venditorok es emptorok is ezen örökseg eladasab(an) s veteleb(en) valaha cserét töttek volna [Makfva MT; DLev. 3/XXXI. A. 25]. *1711/1815* Azt is akarván távoztatni, hogy ha együtt birnok[a] Cselédink miatt jövendöben idegenség ne származzék közinkben, Tettünk ötsém Szalántzi Gábor Urral illyen másolhatatlan örökös cserét [Medgyes; HG Bethlen lev. — [a]Ti. az udvarházat]. *1763:* lévén ... Galgotzi Istán Ur(amna)k bizonjos ös örökös acquirált portioja Ns Miklos Várszékben Nagy Ajtán..., ellenben Mlgos Ur Cserei György Ur ... akarván szaparitani ... nagy Ajtai portiojakat, tettek egymás között illyen örökös és meg másolhatatlan tserét [M.fráta K; JHb XVIII/28]. *1773:* kérem ... örökösön tégyünk cserét [Pálfva Cs; Ks 65. 44. 13]. *1845:* azon ujlaki Joszágotska nem tulajdonom, hanem gyermekeimé örökös cserét benne nem tehet [Ipp Sz; Végr.] ✱ ~ül *ád. 1585:* Hozzw Marton Az eo Attiay hazokba(n) valo Rezt Aggya harom zaz frtert chereywl Olaios Geórgnek s mégis otalmazza benne [Kv; TJk IV/1. 413]. *1609:* Cigan Stephant ki lakik wneö mezon [a]... adtam eö kgmnek Eoreokbe Chyereywl [Cege SzD; Wass. — [a]Ünőmező SzD] ✱ ~ül *fér vmihez* csere fejében jut hozzá vmihez. *1584:* Herczegh Antal cherelte el Seoreol vinczenek azt a' hazat Seoreól vincze cherewl fert a' Kadar Mihaly hazahoz es vizontagh el cherele Seoreól vincze Kadar Mihalnak [Kv; TJk IV/1. 327].

csere-ablakkereszt kereszt alakú tölgyfa-ablakléc; crucea de stejar a ferestrei; Eichen-Fensterkreuz. *1761:* a ... Pitvarbol Nap keletre, Nyugatra, és Északra szolgálo, csere Ablak keresztek között, mostani modi négy szegeletü onban foglalt üveg tángjéru ... vas Sorkakon két felé nyilo negj négj tzikkelü Ablaku Házban [Spring AF; JHbK LXVIII/1. 499—500].

csereágas tölgyfa-tartóoszlop; stîlp de stejar; Eichenpfosten. *1730:* találtatik egy szin négy csereagason [Szemerja Hsz; HSzjP]. *1761* meg hanyatlott, s ide s tova dölledezett hat csere Ágasokon lévö rongyos Zsendelly fedél alatt vagyon téglából való németes sütö Kementze [Szászvessződ NK; JHbK LXVIII/1. 208] | Vagjon .. tsere ágasok közé faragott fenyö fa boronákból egjebütt penig Sövényböl font, kivül belöll alkalmas tapaszos oldalu, nyoltz Ökrök szamára keszitett Istállo | Ezen Csürös kertnek a' közepéb(en) az egyik szájával az Curialis felé, tsere ágasokra tsinált szalma fedelü ... Csür vagyon Épitve [Spring AF; i.h. 496—7, 504]. *1797* a tulso végiben vagyon ragasztva Közönséges Csere ágasokra veszövel font és meg tapasztott négy Márhákra valo istállocska [Hoszszúaszó KK; JHb XX/35].

csereajtóláb tölgy-ajtófélfa; uşor de stejar al uşii; Eichen-Türstock. *1761:* Ebböl[a] tsere Ajto szem öldök és lábak között fenyö deszkábol párkányoson tsinált vas kilintsü és reteszü avatag ajto vas Sorkakon nyilik be, az also hazak alatt lévö pitvarban [Siménfva U; JHbK LXVIII/1. 42. — [a]Ti. a tornácból].

csere-ajtószemöldök tölgy-szemöldökfa; pragul de sus din stejar al uşii; Eichen-Türsturz. *1761:* Ebböl[a] tsere Ajtó szem öldök es lábak között

fenyö deszkábol párkányoson tsinált vas kilintsü és reteszü avatag ajto ... nyilik be [Siménfva U; JHbK LXVIII/1. 42. — *Ti. a tornácból].

cserebeli csereszerződésből folyó, csereszerződésbeli; de contract de schimb; vom Tauschvertrag (herrührend). *1848:* minthogy még akkor midön közöttünk a' csere kötés tétetett, a' birtok viszonyoknak ilyen fordulatára* senki sem számithatott — reméllem nem fog öcsém uram Jóg és igazságtalansággal vádolni, ha most azon cserebéli kötésünknek fel bontására uram öcsémet atyafiságoson fel szóllitom [Ipp Sz; Végr. Veres József lev. — *Ti. az úrbéri törvényre].

cserebere adásvétel, adás-vevés; schimb, vînzare-cumpărare; Handelskauf. *1595:* Eghez Varosul ... solemniter egjbe gywlwen az Mezarosokrol illien p(er)petuumot vegheztenek ... Elseoben Noha eö kgmeknek eghez varosul az eleobbi ereos saniarw veghezeseok eleotteok volna, kiben Nem engedenek semmi teoserseget chyere-beret [Kv; TanJk I/1. 258]. *1597* aki mezaros akar lenny az minde(n) vton az teosersegnekewl minden chereberenelkwl el legien, es annak beket hagiwa(n) az mezarlast giakorollia | Ha ky penigh az Mezaros Uraim mind kewlseok belseok keozzewl megh talaltatnek aki ez vegezes ellen barmat laban el adna, wagi egieb vton teoserkednek, chereberet ewzne, tehat az el adot marhanak az arraval bewntettessek [Kv; i.h. 300—1]. *1804:* el foglaltanak adosságba egy néhány ezer forint érőt belőlle*, sok involutiok, tsere berék estenek [Kv; Ks 101 Thuroczy Károly lev. — *Ti. a birtokból]. *1820:* meg lévén régenn a' Tsere, bere, és Zálog tiltva [Kőrösbánya H; Ks 119e]. *1842:* hallottam hogy cseréről, beréről foly a' szo [KLev.].

cserebodonocska tölgyfabödönke; ciubăraş de stejar; Eichen-Tönnchen. *1740:* Öt átalagotska. Hét fedeles Tsere buddonotska ... Harom furutska két budonkát ... három furutskát ki vitette (!) az Asz(o)ny ö Nsga [Ap. 5 Inv.].

cserebogár 1. cărăbuş; Maikäfer. *1812:* A' Szilágyba Czigányiban jártam most kőzzelebről ot meg a temérdek Csere bogár A Szölö hegyeket és a gyümölts Fákat mind Semmivé teszi [M.egregy Sz; JF].

2. *becsm* emberre von.; *depr.* epitet dat unui om; *schmäh.* auf eine Person bezüglich. *1798:* Müllerné Sugván edgyetis mástis a Férjének Delucio Legénye ellen őtött Czipo Hatu Cserebogarnak Compellázta a férje előtt [Déva; Ks 115 Vegyes ir.].

cserebokor tölgyfabokor; tufă de stejar; Eichenbusch. *1690/1745:* egj ut mellett, egj nyir bokorra hányattunk tizen egjedik halmat ... Feljeb menvén ... azon Csere bokrok kőzzé hányattunk tizenharmodik halmat [Hidegkút NK; Ks 67. 46. 21]. *1723:* Csoportos csere bokor [Mezősámsond MT; Berz. 5. 42. S. 35]. *1774:* a' Tordai utnál (e) ... approság Cserebokrokval bövelkedik most [Gerendkeresztúr TA; EHA]. *1775:* Erdo helly fellűl a' Vápás ut ... vicinussiba(n) melly áll Csere, Tővis, Gyértyán és egyéb féle tséplesz haszontalan bokrokbol [Muzsna U; EHA]. *1791* (A kaszáló szomszédja) némű némű csoportos csere bokor [Mezősámsond MT; Berz. 17b]. *1807:* azon darab tseplesz Erdő és Csere bokrot... birtokokban foglalák [Árapatak Hsz; LLt B/28].

Hn. *1648* Czyere Bokrokonn [Borsa K; BHn 109]. *1649:* az Csere Bokornal [Mv; MvLt]. *1768:* A' Csere bokorba (sz) [Borsa K; BHn 116]. *1796* A' Csere bokorba (sz) [uo. BHn 121]. — L. még MNy XLIV, 68.

cserebokros tölgyfabokorral benőtt; cu tufe de stejar; eichenbuschig. *1763:* Vagyon egy Csere bokros, gyertyán és magyarofás erdő ã Gyűrű Szeg nevű hellyben [Mezőmadaras MT; Ks 74/55 Conscr. 56] | Tudunk egy Majorság Csere bokros erdőtskét [O.kocsárd KK; Ks 74/55]. *1775* a' Szálosban apro Csere bokros hellyetske | a' Farkas veremnél (e) ... veszszős, de nem igen szálas Csere bokros helly | Az akasztó fánál nem nagy darab Cserebokros helly [Komjátszeg TA; EHA]. *1781:* a' Jakab vár oldala nevezetű hellyen ... egy haszon vehetetlen Cserebokros Erdő [Kányád U; EHA]. *1783:* apro Csere Bokros Tilalmos Erdö [Hosszútelke AF; EHA].

cserebongord tölgyes-bozót; hăţiş de stejar; Eichen-Dickicht. *1722/1723:* az uton alol valo Csere bongord [Mezősámsond MT; Berz. 5. 42. S. 34—5]. *1791:* (A kaszáló szomszédja) némű némű csoportos csere bokor ... hazul felől penig az uton alol valo csere bongord [uo.; i.h. S. 43/5. 90]. *1793:* a' Bohos nevü Széna fü ... szomszédgya Hazul felől ... az Utan alol valo Csere Bongord [uo.; i.h.]. *1795:* az Útan alol valo Csere Bongordat mondgya a Contractus, melly Csere Bongordbol mostis vagyon meg, de már el élték a' ... Possessor vrak emberei, hogy imit amot láttzik egy egy bokor [uo.; i.h.]. *1797* az uton alol valo Csere bongord ... mellyben ma tsak imitt amot vadnak bokrok [uo.; i.h. 96].

cserebornafa tölgygerenda; bîrnă de stejar; Eichen-Rundholz/Balken. *1732:* a Ház, Vastag Csere talpakra, gömbölyeg Csere borna fákbol edjb(e) rott, koszoru gerendákb(an) edj rend kőtéssel öszve kötött hat bokor szaru fákkal elegyes létzekkel, vert szalma fedéllel épitve [Dál K/Szentjakab SzD; TSb 51].

cserebura tölgyfabokor; tufă de stejar; Eichenbusch. *1767:* A Nagy Erdöben vagyon ismét más nyil* tsereburával körűl nött [Pete K; LLt Fasc. 129. — *Ti. erdő].

Az alakváltozatokra és a jel-re nézve l. EtSz I, 969.

cserecsap tölgyfaág; creangă de stejar; Eichenzweig. *1768:* láttam azt hogy Olá Andrásni hoztak

vala egy taliga tseretsapot tűzrevalot, ugy peniglen láttam aztis hogy Beres Mihálynitis vala a Husvétba afféle tsak egy taliga tsere tsap tűzre valo [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 151]. *1781* Görgényi István ezen utrizált erdőből tsinált magának egy Cserfa szánat eplényestől ismet feles aszszu Csere tsap karonak valokat vágat [Csóka MT; Ks].

cserécske tölgyfaerdőcske; pădurice de stejar; Eichenwäldchen. *1589 k.* vagio(n) Zabo Thomasnak tizta feolde annak vegebe volt valami keues czierecske, tudom hogy azt ki irtotta [Szu; UszT]. *1728* Vagjon egj kis darab Cseretske [Aranykút K; 55. 73 Petky Dávid inv.]. *1746* (A határ) fel mégyen égy kerek nyárfás Tserécske alá [Nagyida K; Told. 9]. *1768:* (Azt a) Cserécskett tulajdan ö maga le vágta vala | azon Cserétskét valaki vágta vólna ., a mig pedig ö oda volt, gyarapadni kezdet vala azan Cserétske [Csapó KK; Berz. 3. 7/C. 7].

cserecsutkácska tölgyfa-tuskócska; buturugă mică de stejar; Eichenklötzchen. *1747* sokáig keresvén ... ezen erdő(ne)k az Dél felől valo határát, holott egy bongorba ezen borozdán egj régi Csere Csutkacskára vágá(na)k keresztet [Vaja MT VH].

cserecsutkó tölgyfatönk/csutak; butuc de stejar Eichenklotz. *1781* ez oljan Sűrű erdő volt nagy Csere tsutkok fák Tövis Fűz rakotya es egyeb tseplesekkel . rakva volt a Nagy Fakat Puska Porral hanyattatta el eö Nga [Balavásár KK; Ks 19/IV. 8].

cseredeszka tölgyfadeszka; scindură de stejar; Eichenbrett. *1732* A tonak mas szelyin vizben fel vert Czövekekben kötöt gerendákra Csere deszkákkal padlot zugoja vagyon [Nagyida K; EHA]. *1761* Zádog fűrész ujj deszka Nro 30 Vékony fűrész tsere deszka Nro 150 Vastag fűrész tsere deszka Nro 24 [Siménfva U; JHb XXIII/31. 19] | (A) Kamara Székeknek Pitvarából Észak felé csere fűrész deszkákbol parkánosan bérlett németes ajto mellyékek közöt, ugyan hasonló csere deszkából párkányossan csinált frantzia Sorkakon fordulo .. ajto Nyilik bé egy . házban [Szászvessződ NK; JHbK VIII/1. 205]

cserecrdő tölgyfaerdő; quercetum; pădure de stejar; Eichenwald. *1706* Vagyon edgy csere erdő, holott mikor makk vagyon meg hizik 40 vagy 50 Disznó [Hsz; Törzs. Rákóczi-inv.]. *1723* Vagjon edgj cseplesz Csere erdő, semmi tüzi fa sem epületre valo fák nintsenek benne [Derzs U; KaLt]. *1732* A Szölö Hegy felett a Kellési patakra nyulik be edgj darabotska tilalmas makk termö Csere Erdö [Szászsztjakab SzD; EHA]. *1735* Vagjon ezen Sz Jakab nevü falunak valami Cseplesz Csere Erdeje, de abbol tüzifával magokat nem tarthatják [Szentjakab*; JHb XI/9. 24–5. — *AF v. TA?]. *1757:* Koszta nevű Csere Erdő ebben vadnak nagy csoportos Csere fák [Harasztos TA; EHA]. *1774:* Csonkás Csere Erdő mellyben Csere-fa fiatalok-veszszők találtatnak [Hosszútelke AF; EHA]. *1779* nem csak egy vagy két szál Cserefat aszaltak es vágtak le de igaz az hogy sokan derek Csere erdőköt aszaltak es irtottak s irtjak ma is a makktermö erdőköt [Kőrispatak U; Pf]. *1788* (A) Falu közönseges Cseples Csere Erdeje [Nagyercse MT; Told. 38/13]. *1795* Puszta Bagosban egy darab Csere Erdö [M.bagó AF; EHA] | Be vagyon pedig ezen Cziheres irtovány Keritve resz szerént sántzal resz szerént tövis Kertel resz szerént pedig . tilalmas fiatal Csere erdeivel [Bethlen SzD; EHA].

Hn. *1783* Csere Erdő mellyben Szöllő Karoknak valo Csere Fiatalotskák találtathatnak [Hosszútelke AF; Kath.]. *1848* A Csere erdő a' Nyires tetőig [Méra K; EHA].

cserecrdőcske tölgyfaerdőcske; pădurice de stejar; Eichenwäldchen. *1775* jó veszszős karónakis való Csere erdőtske [Komjátszeg TA; AbN]. *1783* Prészétsi nevezetü hellyben egy Csere Erdőtske [Hosszútelke AF; EHA].

cserefa tölgyfa; Quercus sp; stejar; Eiche. *1625* az chere fa volna az hatara [Kénoş U; UszT 181c]. *1690/1745* Azon oldalon egj vén Cserefának a' tövin hányattunk harmintz hetedik halmot [Hidegkút NK; Ks 67. 46. 21]. *1699* Ezen Tornaczbul mennek az folyosora, mely(ne)k ajto felei cserefakbul valok, ajtaja fenyö. Deszkábul ablak felei keresztei Cserefabul valok [Pipe U; LLt]. *1732* A Szölö Hegy felett a Kellési patakra nyulik be edgj darabotska tilalmas makk termö Csere Erdö, melyben többire vastag talpak(na)k valo makk termö Cserefák ... találtatnak [Szászsztjakab SzD; EHA]. *1738:* Kamara ... mellyben Csere fából valo egj nagj bak széknél egjéb nem találtatott [Szászvessződ NK; Born. XX/12]. *1761* Vagjon ... Sűkösd oldala nevü heljben, fiatal tsere, gjertyán és magjaro fákból állo egj kűsded erdö | vagyon à falunak egj darab tilalmas vékony cserefákból álló s holmi dirib darab es csepleszesz (!) szabad erdeje [uo.; JHbK LXVIII/1. 133, 224]. *1762:* elébb menvén az ottann el follyo Patak Marton lévö Cser, aliás Eger fáig* [Szászfenes K; JHb XXXIV/1. — *Más vallónál is így!]. *1763* (Az udvarházhelyre) vastag csere fakból faragott, s cziffrán ki mettzett, Veres festésü galambugos Zsendelly fedél alat lévő kapu Zábék közöt csere hevederekhez Lapos fejü vas szegekkel gyalult fenyö fürész deszkákból szégzett ... közönséges jóságu Kapú szolgál be [Szászvessződ NK; JHbK LXVIII/1. 197]. *1777:* Ezek felett vagyon az Udvar közöpin egy Csigány (!) Járokutt Sendely fedél alatt, egy darabig kövel, azon feljül Csere fával ki rakva, és ugyan Cserefa gárgyával jo moddal fel készitve [Meggyesfva MT; LLt 28/531]. *1778:* Ezen Erdö Csere, Mogyoro és Csipke fakbol vagyis veszszöböl alló [O.sályi

KK; Berz. 4.8. C. 18]. *1780:* A' Vetében az egész Falu birodalmában lévö Erdö mellyben ... nagy cserefákis vagynak [Harasztkerék MT; EHA]. *1781:* mely Erdőnek a tetejin égj nagj élő Csere Fára butű kereszt-is Vágattaték [Vaja MT; Ks 66. 45. 17f]. *1790:* a felső gerendái avatég csere fábol valok [Abosfva KK; Hr Fasc. 5]. *1794:* Tser és tölgy fákat látom ontottak le annyit hogy csudalkozasra méltó [Nagykristolc SzD; JHb] | vásárlott egy szál Cserefát ... a Harczai vőlgyben lévő circumvicinált erdejéből [Marossztkirály MT; Berz. 6. 51. S. 73]. *1803:* Tűzi, és épűletre való fák találtatnak benne, és jobbára Bűk és Csere Fákból áll [Nagyalmás K; KHn 313]. *1815/1817:* Ezen Malom ... kő padgya, ennek talpai Medve lábai, szemöldöke mind igen kemény cserfából építtettek [Szu; TSb 47].

Hn. *1815/1859:* A' Cserefák kőzött (sz) [Előpatak Hsz; EHA].

A címszó jel-re nézve l. *csere* al. a jegyzetet. A TESz-be felvett 'égerfa' jel-re l. fennebb az 1762-i adalékot.

cserefa-ablakkereszt kereszt alakú tölgyfa-ablaklléc; crucea de stejar a ferestrei; Eichen-Fensterkreuz. *1756:* Áll a Palota... az egész epűletnek mint egj közepette, melynek Délről két Áblak hellyei szolgálnak a Veteményes kertben faragot Cserefa ablak kereszteivel a kőfalak köze foglalva két két belé bocsátott közepettek lévő Vas Rudatskákkal [Branyicska H; JHb LXX/2. 16].

cserefa-abroncs tölgy abroncs; cerc de stejar; Eichen-Faßband. *1716/1793:* ha valaki tserefa abrontsot hoz egy szálnak árra lészen dénár 1 [A.csernáton Hsz; SzékFt 29].

cserefaág tölgyfaág; creangă de stejar; Eichenzweig. *1781:* vittem egj Aszszu tserefa ágat ág nelkül valót [Csóka Mt; Ks].

cserefa-ágas tölgyfa-tartóoszlop; stilp de stejar; Eichenpfosten. *1699:* cserefa ágasokra koszaruzot rosz szalma fődel alat sövenyből font őreg diszno pajta [Szentdemeter U; LLt Inv. 31]. *1756:* vagjon... 10 Cserefa ágasokra épitett... Sajto szin [Branyicska H; JHb LXX/2. 31]. *1761:* 11 Cserefa ágasokon épült, fenyő fa gerendakkal gerendazot, szarufazot, és léczezet, ... Istallo [Mezőcsán TA; Ks 15. LXXIX/3]. *1774:* az ház fedeliben ragasztatt fenyőfa deszkából rész szerént fenyő rész szerént Cserefa Ágasakra épitett Filegoria [T; CU]. *1778:* Cserefa agasokon... vagyon mintegy 20. 25 fontos harangocska [Csapó KK; Berz. 4. 8/C. 18]. *1781* Tőredék tarto szin... cserefa ágasokra. és sasokra emelkedett felig bikfa rakofakkal fel rakott oldalai... jo állapotban vagynak [Vécke U; Told. 18]. *1797:* Ezen Akolba találtatnak két ereszek szalmával megfedve, mindenik eresz 10. 10. cserefa ágosokon, cserefa szarufákkal, létzekkel epitve [Ajton K; CU IX/2. 8b]. *1801* A Majorság Tőrők Buza Kas... 10. Cserefa agasra és Talpra, mogyorofa veszszőből font... jo nád fedelű [Nagynyulas K; DLev. 5]. *1803:* Vagyon ... a parochiális funduson égy cserefa agason, szalma fedél alatt égy szép kis harangocska [O.asszonynépe AF; EHA]. *1810:* Vagyon egy... az egész fedelet tarto földbe ásott csere fa ágasok kőzé font Sövény oldalu, gyarlo állapotba lévő hoszszu Sajto Szin [Pacal Sz; Ks 76 Conscr. 385—6]. *1815:* Ez a' Pálinka főzö épittetett... Tserfa ágasokra, az oldala veszszővel van béfonva [O.nemegye BN; Ks 77. 19 Conscr. 495—6]. *1821:* Bartok nevezetü Tisztye... Epitette... A' Csürt Cserefa ágasokra 5. öl hoszszaságu 30m öl szélességü lészen szalmával fedve [Sorostély AF; Ks 79. 72].

cserefa-ágasú tölgyfa-tartóoszlopú; cu stîlp de stejar; mit Eichenpfosten. *1852:* Az Udvar közepében egy jo, körakásu és cserefa gárdgyáju, ágosu és gémü Kut, ostorával, és ezekhez meg kívántato minden némü vassaival edgyütt [Felfalu MT; DE 4].

cserefa-ajtó uşă de stejar; Eichentür. *1699* Ezen kapu közül bal kezre nyilík be cserefa ajto az porkoláb házban [Szentdemeter U; LLt Inv. 8].

cserefa-ajtófél tölgyfa-ajtófél; uşor de stejar; Türstock aus Eichenbrett. *1735* vagjon egj Konyha, Cserefa ajto felekkel ennek az udvar felöl valo oldalán, egj kis ablak, kő ablak felekkel [Ótorda; JHb XI/9.55]. *1756:* Nyilik más avatag fenyö Deszkabol allo hevederezett ajto fa sarkokon fa kilincsel Cserefa hasonlo ajto felei közöt az Házban... Ablak hellyei.. Lantornával, és Papirossal vonatattak bé [Branyicska H; JHb LXX/2. 12].

cserefa-ajtómellék tölgy-ajtófélfa; uşor de stejar; Seitenbrett des eichenen Türstocks. *1699:* cserifa* ajto melljék [Vécke U; LLt. — *Uo. alább *cserefa* alakban is].

cserefa-ajtómellékű tölgy-ajtófélfájú; cu uşor de stejar; mit einem Türstock mit eichenem Seitenbrett. *1699:* Ezen kűlsö Udvarrol... az fas kertben nyilik bé egy kis cserefa ajto mellyjékű (!) ajtocska [Szentdemeter U; LLt].

cserefa-almárium (üveges)fiókos tölgyfa-szekrény; almar de stejar; eichene Anrichte. *1790:* Cserefa almarium Fiokjaival egyutt [Sv; Ks].

cserefaállás tölgyfaállvány; etajeră de stejar; eichenes Gestell. *1652:* az Udvarhaz felöl valo kis veres bástya... két oldalan temérdek cserfa állások benne [Görgény MT; Törzs]. *1732:* a léányok udvara mellett vagjon edgj el terjedett cserefa álláson lévő cziprus fa, egj virágos virágokra kiformált tábla, és négj veteményes tábla [Kóród KK; Ks 12. I].

cserefaállvány tölgyfa-harangállás; suport de stejar pentru clopot; eichenes Glockengestell.

1869: Egy kis harang cserefa állványon [Bözödújfalu U; ETF 107. 34].

cserefaáltalag tölgyfahordó; butoi de stejar; Eichenfaß. *1768:* Csiknak valo Cserefa atolog [Mezősztgyörgy K; Ks 23. XXIIb. 23].

cserefaászok tölgyfaászok; grindă de stejar; eichener Ganter. *1732:* (A pincében) találtunk négj rend cserefa aszkot, ezeken hat öreg kád, és két hordo bé sózott káposztát [Kóród KK; Ks 12. I].

? **cserefa-blán** tölgy-bélésdeszka; blană de stejar; eichenes Schalholz. *1813:* Kűnn az udvaron egy cserefa Blánokkal* ki rakott kút [Koronka MT; Told. 18. — *Elírás is lehet *Blánákkal* h.].

cserefabokros tölgybokros; cu tufe de stejar; mit Eichengebüsch bewachsen. *1715:* (Erdő) az Köveságyban cserefa bokros [Bányabükk TA; EHA].

cserefaborona tölgygerenda; grindă de stejar; Eichenbalken. *1690:* Vagyon ezen Udvar Ház... egy darabja Cserefa Baranabol eghesz az Udvar Haz kapujaigh Sasokba(n) fel rova [Kentelke SzD; BK Inv. 3]. *1735:* A Csűr Cserffa vastag boronákból fel rakva [Királyhalma KK; Ks 23. XXIIb]. *1761* avatag és rosz Sövény kertek közöt vagyon egy majorkodtató Csürös helly ..., mellynek is... A Felső részéb(en) Cserefa boronákból, négy szegeletre gerezdesen fel rött szalma fedelű és jo épségü egy majorház csak egy pitvarával [F.gezés NK; JHb LXVIII/1. 396].

cserefacömpő tölgyfatönk; buturugă de stejar; Eichenklotz. *1783:* egy nagy vastag Csere fa Czőmpőt szánon... hozott... lopva [Bos MT; CsS].

cserefacövek tölgyfaoszlop; stîlp de stejar; Eichenpfahl. *1756:* 4 Cserefa Czövekekre hasonlo Cserefa Talpfakra vagyon rako fából 4 szegeletekre rakva s.v. a Diszno oll alatson Szarvazattal [Branyicska H; JHb LXX/2. 28]. *1815/1817:* Ezen Malom a fundamentomába vert cserfa tzővekekre jó móddal helyheztetett Talpakon áll [Szu; Tsb 47]. *1838:* 3 Cserefa tzűvek [Malomfva U; Ben.].

cserefacsutak cserfatönk; butuc de cer; Eichenklotz. *1804:* ott ki keresvén a' Régi Csutakot, asztt meg újjitták egy Cserefa ully Csutakkal es Egy fejer fűszfa Porongy Bokorral [Backamadaras MT; CsS].

cserefacsutkó tölgyfatönk/csutak; buturugă de stejar; Eichenklotz. *1751:* A' Tsür helly ... két egyenlő részekre szakadott, mind két óldalon meg keresztezett élő fákkal, a' gődrin pedig felásott tserefa tsutkokkal ki metaztatván | bizonyos tserefa tsutkokkal meg jegyeztetett Metan... jo tserefa tsutkokkal meg metaztatván ezen Tabla [Koronka MT; Told. 31/4].

cserefadarab tölgyfadarab; bucată de stejar; Eichenstück. *1751:* vitt haza... Cserefa darabokot [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 151].

cserefadeszka tölgyfadeszka; scîndură de stejar; Eichenbrett. *1746:* Vagyan égj Cserfa Deszkákbol rakat, jo modgyával készűlt Sertest hizlalo Barana óll Szalma alatt [Ádámos KK; Ks 23/XXIIb]. *1747:* Vagyon az fáskert... kötött Deszkás Kapuja, Körödös körül Cserefa s Bikfa faragott Deszkákkal be kollátozva [Királyhalma KK; i.h.]. *1787* 18 szál tserefa Deszka Hf 4 Dr 32...9. szál duffla fenyő fa Deszka Hf 1 [Mv; MvLev. Nagy György hagy. 7]. *1790:* Egy tserefa deszkabol valo Tőrőkbuza verő kas [Mv; i.h. Czimbalmos Ferencné hagy. 4]. *1816:* a' Templom ... egy medve talpokra állogatott kemény tserefa deszkákbol rakott, sendellyel fedett czinterem keritéssel vagyon körül vétetve [Csiksztmárton MT; UVJk 139] | (A) Czinterem nap kelet felöl való része Gyepűből, déli 's északi része pedig tserefa deszkából medvelábokra fektetett talpokra 'Sendely-fedél alatt készült [Vadad MT; i.h. 213].

Szk: *~gárgyájú* tölgyfadeszka (kút)kávájú. *1791:* egy... avadag tserfa deszka gárgyájú Gémes kut... forrása ollj bővséges [CU br. Naláczi-conscr.].

cserefadeszka-padlásozás tölgydeszka-boltozás; boltitură din stejar; Eichenbrett-Wölbung. *1792:* vagyon... két pintze, kőből vagynak az oldalai, Tserefa Deszka Padlásozással az edgyik, a másik kő bolt hajtásos, jo Tágos pintzék [Apahida K; RLt O. 2].

cserefa-drányica nagyobb fajta tölgyzsindely; draniţă de stejar; größere Art Eichen-Schindel. *1805:* Fejszevel Faragott Tserefa Drányitzákbol készűlt... kapú [Buza SzD; LLt Csáky-per 124. 31]. *1821:* (Építtetett) egy Csürt rako Bíkfábol ... cserefa Dranyitzaval fedve [F.oroszi MT; Ks 79. 188] | (Építtette) A' Csürt rako Boronafábol, tserefa talpakra..., Tserefa drányitzával [Görgény MT; Ks 79. 152].

A megadott jel-re nézve l. bővebben *drányica* al.

cserefaerdő tölgyerdő; pădure de stejar; Eichenwald, Zerreichenwald. *1801* also Répának vagynak Szálas tilalmas derék nagy élő tsere fa erdei, majd minden Esztendőben tsere makkot termő erdei [A.répa MT; DLev. 5].

cserefafél tölgyfa-kapumellék; stîlp de poartă din stejar; eichener Torpfosten. *1816:* Ezen Jobbágyfalvi udvarházba ád bé menetelt kivülröl meg czifrásztatott... ujj kapu Zábekon épült két felé nyílo nagy kapu... ezen kapu Zábéi erős cserefa kötesekkel, és felekben vésettett Cserefa gerendákkal Kapcsoltatik (így!) [Jobbágyfva MT; Bál. 67].

cserefaliatal tölgy-sarjfa; puiet de stejar; Eichen-Setzling. *1761/1808:* a Fiscus Erdeje — Cserfa

Fiatalok gyalog kert karonak valok találtatnak benne [Szind TA; EHA]. *1763:* Mányika Juon mint a' lábom ollyan vastagságu 's vastagabb tserfa fiatalakat titkon vágván hordott [Gálfva KK; Mk V. VII/1. 23]. *1773:* ez az Kis Cserefa fiatal mellynek tövire most keresztet vágunk [Told. 3a]. *1774:* Csonkás Csere Erdő mellyben Csere-fa fiatalok-veszszők, ... találtatnak [Hosszútelke AF; EHA]. *1797:* Ezen Erdőben találtatnak alkalmas csere fa fiatalok, de tsak ugyan nem szálas Erdő [Ajton K; CU IX/2. 46a]. *1800:* az gyepűn belől is az szőlő mellet valamit (!) szép Cserefa fiatalokat felnyesetvén az Mlgos Udvar azakat is majd mind le vágták [Ádámos KK; JHb XX/19]. *1805:* el mentünk... Csingo Tábla nevezetü Erdőre... mindenütt kapakkal fel hányott halmokkal meg külömböztettük nem lévén a' benne levö Cserefa fiatalak arra valok, hogy bélé vagott Keresztekkel meg lehetett volna külömböztetni [O.palatka K; RLt O. 1. 114]. *1806:* Hajtás Györgyitza Eczakánként sokszor vitt Cserefa Fiatalokat Régenb(e) el Adni [Radnótfája MT; Born. G. XIII/14 Moldván Juvon (70) vall.]. *1813:* A' Lovas Erdő jó veszszős, kőzbekőzbe egy egy cserefa fiatalt is lehet látni [Koronka MT; EHA].

cserefa-fiókgerendácska tölgy-keresztgerendácska; chingă mică de stejar; kleiner Eichen-Stichbalken. *1736:* (A) Pintzének Cserefa fiok Gerendátskáira borongatott Csere fa padlása vagyon rostellyos kis ajtotskája [CU].

cserefagárgya tölgy-(kút)káva; ghizd de stejar; eichener Brunnenkranz. *1777:* vagyon az Udvar közöpin egy Csigány (!) Járokutt Sendely fedél alatt, egy darabig kövel, azon feljül Csere fával ki rakva, és ugyan Cserefa gárgyával jo moddal fel készitve [Meggyesfva MT; LLt Fasc. 28. 531].

cserefagárgyájú tölgy-(kút)kávás; cu ghizd de stejar; mit eichenem Brunnenkranz. *1781:* vagyon egy ... köböl rakatott, Cserefa Gárgyájú, és ugyan Cserefa Gémü alkalmos jóságu Gémes kút, melyböl lehet vizet hordani, és élnek is belölle [Pálos NK; Hr].

cserefagárgyás tölgyfa-(kút)kávás; cu ghizd de stejar; mit eichenem Brunnenkranz. *1732:* egy köböl kereken ki rakott, cserefa gárgyás, gémes kut, a kut gémen vas lánczocskán fűgg egy fenjö rud [Kv; Ks 40 Varia XXVIIIc].

cserefagémü tölgyfa-(kút)gémes; cu cumpănă de fintînă din stejar; mit eichenem Schwengel. *1781* vagyon egy... köböl rakatott, Cserefa Gárgyáju, és ugyan Csere fa Gémü alkalmos jóságu Gémes kút, melyböl lehet vizet hordani [Pálos KK; Hr]. *1852:* az Udvar közepében egy jo, körakásu és cserefa gárdgyáju, ágosu és gémü Kut [Felfalu MT; DE 4].

cserefagerenda grindă de stejar; Eichenbalken. *1732:* nyilik Egj ... ajtó az Ebédlö palotába, meljnekis padlása, és pavimentuma fenjö deszkábol való, huvallott cserefa gerendaj vannak [Kóród KK; Ks 12. I]. *1736:* az Külsö Udvar kapu Galamb búg nélkül két rend hulladozott Sendelly fedél alatt lévö Cserefa Gerendára kötött földbe ásott fenn állo három Cserefa Kapu Mellyék vagy Lábokon... tizen egy szál gyalulatlan fenyö Deszkábol valo [Földvár TA; CU XIII/1. 268, 270]. *1756:* két faragott Cserefa Gerendákban bé rova vagjon a Pinczének Ajtajáig 14 Léptsö, vagyis Grádits [Branyicska H; JHb LXX/2. 14] | Vagjon épületnek való vastag Tserefa Gerenda ki hoszszabb, ki rövidebb [Nagyrápolt H; JHb XXXV/35. 16]. *1761:* Vagjon ... nyoltz Ökrök szamára keszitett Istállo; minden hidlás nélkül ... cserefa gerendákon fekűvö lésza padlással [Spring AF; JHbK LXVIII/1 496—7]. *1772:* Az Belsö Pintzenek Padlasa hat izmas jo erős Cserefa Gerendákon, és egy ugyan Cserefa mester Gerendan áll [Szászfenes K; BethKt Mikes. conscr.]. *1810:* (A pincében) vagynak Cserefa gerendákbol Ászkok [Doboka; Ks 76 Conscr. 97]. *1816:* ezen kapu Zábéi erős cserefa kötésekkel, és felekben vésettett Cserefa gerendákkal Kapcsoltatik (így!) [Jobbágyfva MT; Bál. 67].

cserefahegy tölgyfa-ágvég; capăt de creangă de stejar; Spitze des Eichenzweiges. *1751* Láttam Szekelly Ferencznél tűzre való Cserefa hegyeket. Láttam hogy Beres Miklos hozott a télben szánon Cserefa hegyeket Beres Miklos Olah Imreh, Oláh Mihály az le vágott Csere fak(na)k hegyit tűzre haza vitték [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 151].

cserefa heveder tölgy-keresztléc; chingă de stejar; Eichenlasche. *1699:* vas kapcson forgo Cserefa sorku hevederü bük fa deszkabol valo kapu [Szentdemeter U; LLt]. *1756:* Ezen Nagj kapunak vagjon két felé Nyiló avatag Fűrész Deszkábol allo Cserefa hevederekhez fa és Vas szegekkel szegzett két két Vas Sorkokon fordulo ajto Levele, mellyet közepette lévő hosszu fa hevedere Oszve foglalván | a Veteményes kertben bé szolgálo Ajto... Ajto Táblája áll Hársfa Deszkábol két Cserefa hevederekhez fa szegekkel szegezve [Branyicska H; JHb LXX/2. 11, 29—30]. *1765* A kapu. cserefa Hevederekre ött rend Létz szegekkel öszve szegezve, vas persellybe eresztett vas karikás vas csapon[a] [HSzj *vaspersely* al. — [a]Ti. forog].

cserefahídlás tölgyfa-padolás; podea de stejar; eichener Bodenbelag. *1753:* Vagyon az fellyebb declarált Istalohaz hasanlo Capax Boum 3 Cserfa Padlása vagyis Hídlása lévén [Sajókeresztúr SzD; JHbK XXIX/7]. *1810:* ezen Istálloban... Cserefa hídlásokkal van a' Lovak állo helye meg pádolva [Doboka; Ks 76 Conscr. 39].

cserefa-ivóvályú tölgyvályú; jgheab de stejar pentru adăpat; Eichentränke. *1810:* van égy öt szakaszu Léczből cserefa rámákra épitet sendejes fél fedelü ujj tyuk ketrecz, hozzá valo csere fa

majorságoknak valo ivo válukkal és a' Szakaszokon valo nyoltz kicsin vas sorku reteszszel járo létzból csinált ajtotskákkal [Doboka; Ks 76 Conscr. 34].

cserefakád cadă de stejar; Eichenbottich. *1734:* az másik házb(an) vagjon ... harom öreg rudas cseber... négj öreg cserefa kádak [Datk NK; JHbB 1]. *1756* Ujj tserefa kád. ., melyben van faszulyka Justae 4 | Cserefa ujj kád 2 [Branyicska H; JHb XXXV/35].

cserefakádacska cadă mică de stejar; Eichentönnchen. *1819:* egy Szapullo rosz Cserefa Kádatska [Baca SzD; TSb 6].

cserefakapocs tölgyfakötés; lemn de legătură din stejar; eichenes Verbandholz. *1756:* a kapu szemöldökin ... vagjon 3 Cserefa kapots [Branyicska H; JHb LXX/2. 29. — A teljesebb szöv. *cserefa-kapufél* al.].

cserefa-kapufél tölgy-kapubálvány; bulumac de stejar; eichener Torpfosten. *1756:* vagyon a Marus Vize felé és a falu uttyára bé járo sikátor... Áll pedig ezen Sikátor(na)k bé járo kapuja két faragott földbe bé ásott Cserefa kapu felekből fellyül a kapu szemöldökiben bé vésve öszve foglalva... a kapu szemöldökin vagjon 3 Cserefa kapots [Branyicska H; JHb LXX/2. 29].

cserefa-kapufélfa tölgy-kapuoszlop; bulumac de stejar; eichener Torpfosten. *1753* vagyon az Curialis Sessiora be nyilo kétt Cserefa kapu fél fák között Sövényből fontt avatag egy felé nyilo kapu [Sajókeresztúr SzD; JHbK XXIX/7].

cserefa-kapuláb tölgy-kapufél; bulumac de stejar; eichener Torpfosten. *1736:* az Külsö Udvar kapu Galamb búg nélkül két rend hulladozott Sendelly fedél alatt lévö Cserefa Gerendára kötött földbe ásott fenn állo három Cserefa Kapu Mellyék vagy Lábokon (:Mellyekis nem tzifrán faragottak:) ... tizen egy szál gyalulatlan fenyö Deszkából valo [Földvár TA; CU XIII/1. 268, 270].

cserefa-karosszék scaun de stejar cu braţe; eichener Lehnstuhl. *1790:* A' Hiuba két kisded tsere fa karos Szék [Mv; MvLev.].

cserefa-kapumellék tölgy-kapufélfa; bulumac de stejar; eichener Torpfosten. *1736:* az Külsö Udvar Kapu Galamb búg nélkül két rend hulladozott Sendelly fedél alatt lévö Cserefa Gerendára kötött földbe ásott fenn állo három Cserefa Kapu Mellyék vagy Lábokon (:Mellyekis nem tzifrán faragottak:) [Földvár TA; CU XIII/1. 268, 270]. *1756* a Curialisra, bé járo Kapu... Áll három faragot, földben bé ásott ottan ottan Czifrázott vastag Cserefa kapu mellyékekből [Branyicska H; JHb LXX/2. 10].

cserefakaró tölgykaró; par de stejar; Eichenpfahl. *1754:* Popa Sziniont (!) is láttam hogj egj szekér kertnek valo tserefa karot hozot... az Veszszösi erdöböl [A.kápolna KK; WLt]. *1816:* Ezen Gyümölcsöst bé kerittö hasogatott csere fa karokra Font veszszö sátoros kert... betsültetett... 30 Mft [Jobbágyfva MT; Bál. 67]. *1849* Hordottak el két ezer cserefa karokat [Héjjasfva NK; CsZ].

cserefa-kassza tölgyfa-pénzesláda; ladă de stejar pentru bani; eichene Geldkiste. *1806:* Cserefa Vasas Cassába bé tétet(ett) .. Egy Réz kupa... Fertállyós Réz kupa [Szu; UszLt XII. 87].

cserefakert tölgyfakerítés; gard de stejar; eichener Gartenzaun. *1814* Barabás Mihály Uram a' pap... az Udvart egészszen kőrűll bé Kerítttete erős Cserefa Kerttel [Banyica K; BfR 117/1].

cserefa-koszorúfa tölgy-koszorúgerenda; cosoroabă de stejar; eichene Mauerbank. *1756* Vagjon ... Csere fa koszoru fákkal koszoruzott, hasonló fákkal szarvazott, s léczezett jo Szalma fedél alatt épitetett Csűr | Tornátznak... a Fundamentumán hoszszan és keresztül vastag, faragott Cserefa Talp abban bé vésve négy Cserefa oszlop, melynek felsö végei ugyan Cserefa Koszoru fában bé vesetvén tartyak a Szaru fákot [Branyicska H; JHb LXX/2. 24, 34].

cserefa-koszorúgerenda tölgy-koszorúgerenda; cosoroabă de stejar; eichene Mauerbank. *1756:* Vagyon a Béres ház... Tserefa koszoru Gerendái, 9. fenyo fa Szaru fáit közönséges Bik, Tsere, és Nyárfa Léttzeivel, s, meg avult Szalma fedél alatt tartják [Branyicska H; JHb LXX/2. 12].

cserefakötés tölgyfakötés; legătură de stejar; eichene Verbindung. *1816:* Ezen... Jobbágyfalvi udvarházra ád bé menetelt ... kivülröl meg czifrásztatott... újj kapu Zábékon épült két felé nyilo nagy kapu... ezen kapu Zábéi erős cserefa kötésekkel, és felekben vésettett Cserefa gerendákkal Kapcsoltatik (így!) [Jobbágyfva MT; Bál. 67].

cserefakötéses tölgyfakötéses; cu legătură de stejar; mit eichener Verbindung. *1761:* Szolgál az... roszág Vtyárol avatag Sendelj fedél alatt lévö galambugos tserefa kötéses Zábék között... ket felé nyilo nagy kapu | (Az) Epület elött... tserefa kötéses Sarok között egyebütt bérletlen keskeny folyaso vagyis Tornátz vagyon [Pagocsa K; JHbK LXVIII/1. 12—3].

cserefaláb tölgyfa-tartóoszlop; stîlp de susţinere din stejar; eichene Tragsäule. *1777/1780:* Vagyon ... Cserefa lábakra Szalma fedél alá készűll két Török Buza Kas [Alparét SzD; JHbK LII/3, 16]. *1816:* (A) Czinterem... napnyugat felöl való bütüjén vagyon egy fenyö deszka ajtós bejárója, Sendelyel fedett kerek négy tserefa lábokon álló fedél alatt [Vadad MT; UnVJk 213].

cserefaládácska tölgyfaládikó; lădiţă din stejar; Eichenkästchen. *1816:* Cserefa fiokos ládátska... 5 Rf 17 xr [Kv; Born. IV. 41].

cserefalapocka tölgyfaajtó/kapubetét; tablă de uşă/poartă din stejar; eichene Tür/Torfüllung. *1757:* A Csürös kert... Cserefa lapotzkákbol állo két létzekben véset, s rostellyosson foglalt Kapuja [Nagyernye MT; LLt Fasc. 129]. *1795:* Vagyon egy szalmával fedett Ház, a hova is egy rosz csere fa Lapotzkákbol fa sorkakan forgo ajton bé menve vagyon a pitvar [Algyógy H; Ks 74/56 Conscr. 7].

cserefalée şipcă de stejar; Eichenlatte. *1836:* a' Csürös kert... nyugotti oldala áll egy darabig cserefa létzböl készül(t) Kertböl [Ajton K; CU].

cserefalégely tölgyfa-hordócska; butoiaş de stejar; eichenes Fäßchen. *1732:* Találtunk... rudas csebret... egj csatlós csebret... ismét egj cserefa légelyt [Kv; Ks 40, XXVIIIc].

cserefalevél tölgylevél alakú dísz; ornament în forma de frunză de stejar; eichenblattförmige Verzierung. *1807* Egy arany Diadema tserefalevéllel [DLt 378 nyomt.].

cserefa-liu tölgyfatölcsér; pîlnie din stejar; eichener Trichter. *1732:* Találtunk... Egj pléh csatornás cserefa liut [Kv; Ks 40. XXVIIIc]. *1776* ezen Pinczében vagyon... cserefa Lijju 1 ... két csebrecske [Mezőméhes TA; Wass]. *1801:* Egy viseltes Cserefa Liu [Vargyas U; CsS]. *1813:* Egy jó Cserefa Liú, melynek a' Csője meg hasadott és kopott [Koronka MT; Told. 18]. *1843:* két cserefa Liú [Magyaró MT; LLt].

cserefalvi a Cserefalva tn (MT) *-i* képzős szárm.; din Cserefalva/Stejeriş; mit *-i* Ableitungssuffix gebildete Form des ON Cserefalva: Cserefalvaer. *1748:* A Cserefalvi Szölöre menö Lábban [Folyfva MT; EHA]. *1750:* a' Tserefalvi útnál [Koronka MT; EHA] | A Cserefalvi Kapolna [Szentbenedek MT; EHA]. *1755:* A' Cserefalvi Szőlő [Cserefva MT; EHA]. *1818:* A Cserefalvi Széj. A Cserefalvi hegyben (sző) [uo.; EHA].

cserefamellék tölgy-ajtófélfa; uşor de stejar; eichener Türpfosten. *1732:* ezen szölöböl... nyilik egj fenjö deszkábol való, vas Sorkokon forgó, Sendelj fedél alatt Cserefa meljéken állo gjalog ajtó, melj cserefa zárral zárlodik [Kóród KK; Ks 12 I].

cserefamellékű tölgy-ajtófélfájú; cu uşor de stejar; mit eichenem Türpfosten. *1699:* menénk be edgj Vas Sarkokon forgo ... Cseré fa mellyekű, kűszőbű, s szemöldökő berlett festett jo ajtonn [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.]. *1754:* A kuriára[a] nyílik jó zsendelyes fedél alatt erigáltatott, cserefa melyékű, cifrán kimetszett, megfestett, munkás, egy rendbeli galambúgos kapu, ugyan hasonló melyékű bejáró ajtoja [Vice SzD; ETF 108. 17. — *Özv. Jábrodi Jábroczki Gáborné Szeredai Borbára udvarház-telkére].

cserefa-mestergerenda grindă principală din stejar; eichener Hauptbalken. *1772:* Az Belső Pintzenek Padlása hat izmas jo erős Cserefa Gerendakon, és egy ugyan Cserefa mester Gerendan áll [Szászfenes K; BethKt Mikes-conscr.].

cserefaoszlop tölgy-tartógerenda; stilp de susţinere din stejar; Eichensäule. *1756* a Veteményes kertben vagjon egy kis folyoso, vagy is Tornátznak valo hely... a Fundamentumán hoszszan és keresztűl vastag, faragott Cserefa Talp abban bé vésve négy Cserefa oszlop, melynek felsö végei ugyan Cserefa Koszoru fában bé vesetvén tartyak a Szarufákot [Branyicska H; JHb LXX/2. 34].

cserefapad tölgyfapad; bancă de stejar; Eichenbank. *1790:* Egy tsere fa Pad [Mv; MvLev. Cimbalmos Ferencné hagy. 4].

cserefapadlás 1. tölgyfamennyezet; tavan din stejar; Eichendecke. *1736:* (A) Pintzének.. Cserefa fiok Gerendátskáira borongatott Csere fa padlása vagyon, rostéllyos kis ajtotskája [CU].
2. tölgyfapadolás; duşumea din stejar; eichener Bodenbelag/Dielung. *1753:* vagyon az fellyebb declarált Istalohaz hasanlo Capax Boum 3 Cserfa Padlása vagyis Hidlása lévén [Sajókeresztúr SzD; JHbK XXIX/7].

cserefa-rakófa tölgy-falgerenda; grindă de stejar pentru pereţi; eichener Wandbalken. *1756:* Vagyon a Béres ház... Tserefa Talpakra Sasok köze fenyö és Cserefa avatag rakó fábol fel rakva [Branyicska H; JHb LXX/2. 12].

cserefaráma tölgyfa-váz; ramă de stejar; eichenes Fachwerk. *1810:* van égy öt szakaszu Léczből cserefa rámákra épitet sendejes fél fedelü ujj tyuk ketrecz [Doboka; Ks 76 Conscr. 34].

cserefás tölgyfás, tölgyfa- (tölgyfával benőtt); acoperit cu stejar; mit Eichen bewachsen. *1775/1802:* Az oculált Erdőis tiszta bűkkős nem pedig tölgyes vagy Tserefás sem nem elegyes [BSz; JHb LXVII/3. 92]. *1859:* Az ugy nevezett nagy Erdő jo cserefás öt Eves vágott [Péterlaka AF; EHA].
Szk: ~ *erdő. 1744:* A' Kosár Csere.. tölgyfás és Cserefás fiatalos Erdö [M.bece AF; EHA]. *1745:* A Kosár Csere, ez is Tölgy fás és Cserfás Erdö volna de eztis a Vadvermiek igen el pusztíttották [uo.; EHA] | A Dupa Gyál nevezetü hellyben vagyon egy Darab Cserefás és Gyertyános, jó vastag fiatalos tilalmas Erdö [Karácsonfva AF; EHA]. *1751:* azon Felső Vátzmányban lévő verőfényes cserefás Nagy Erdö alatt [Koronka MT; Told. 31. 4]. *1780:* ezen Cserefás circumvicinált, és dimetiált erdö adattatik pótlásban a' Negyedik Táblához [Harasztkerék MT; i.h.

86 Conscr 13]. *1797:* Ezen Erdönek nagyobb része szép erdő jo karoknak valo fiatalok találtatnak ben ne, keves része bokros cseplesz, tserefás erdő [Hápo rton AF; CU IX/2. 86a]. *1798:* Vagjon ... ő ngana k... szep allodialis szallos tsefas (!) Erdeje melynek deli szomszedcságaban nekem is vagj on egy kis apro tsere nyilatskam [Ádámos KK; J Hb XIX/58. 25] ✱ ~ *hely. 1841:* a' Nagy Erdőbe tsak is a' Várhegy tetőn van égy kitsiny fiatal c serefás hely, melyet különösen meg kimelleni tanáts os [Gyalakuta MT; EHA].

cserefasajtó tölgyfaprés; teasc de stejar; ei chene Presse. *1810:* Vagyon egy Csere fa Szarufáju ... venike fedelü Sajto Szin, Melyben találtatott égy derék csere fa Sajto [Pacal Sz; Ks 76 Conscr. 385—6].

cserefasarok tölgy-kapusarok; ţiţină de poartă din stejar; eichene Torangel. *1736:* vas kávátskaban alol vas Tsapon forgo, ugyan Cserefa Sorkokba vésett, két hevederetskére fa szegekkel szegezett Gyalog kapu [CU] | az Külsö Udvar kapu ... fellyül által érö vas káváb(an) vas Csapokon állo két Tserefa Sarkokba vésett, ... tizen egy szál gyalulatlan fenyö Deszkábol valo [Földvár TA; CU XIII/1. 268, 270]. *1761* Ezen vdvarra ... nyilik bé kupás kövön állo Cserefa sorkon ujj fenyö deszkábol kötött, tsak egj felé nyilo nagj Kapu, mellette bal kez felöll levö hasonlo tsinalatu kisded ujj gyalog kapujával, meljek fa zárral zárodnak [Siménfva U; JHbK LVIII/1. 37].

cserefasas tölgyfaoszlop; stîlp de stejar; eichene Säule. *1699* A Malom házzal által ellenben Jo szarvazas sendelyezés alat cserefakbol, ugyan cserefa sasokban rakot, dörószkölö, es két töröjü kása törö minden késségivel [Szentdemeter U; LLt Inv. 35]. *1732:* ezen maior udvar kőrül, rész szerint cserefa sasokba rakott deszka, rész szerént njesett veszszövel kertelt egj darabig sendelj fedeles, egy darabig ismet fedeletlen kert vagjon [Kóród KK; Ks 12. I]. *1756:* vagjon a Csürös kertnek Dél felöl valo résziben a Teresin nem régiben ex fundamento ujjonnan 18 fölben be ásott Cserefa sasok köze (épített) Csür [Branyicska H; JHb LXX/2. 34]. *1777* Jollehet ezen fás kert a meg irt Gyümöltsös kertel egy kerittésben vagyon, de barana kertel Cserefa sas kőzi rakva jo moddal által vagyon rekesztve [Meggyesfva MT; LLt 28/531]. *1824* van 7. Cserefa sas közt szalma fedél alatt boronafábol rakott kert [Erdőszengyel MT; TSb 43]. *1852:* Egy Cserefa sasokra rakofák közi épittetett Zsendely fedelü jo pintze [Felfalu MT; DE 4].

cserefaszál tölgy-szálfa; trunchiu de stejar; eichenes Langholz. *1826* Sípos Juon hozott egy szép nagy Tornátz Talpnak valo vastag, és más fiatalobb hoszszu Tornátznak valo Csere fa szálokat [O.bölkény T; Born. G. XIII. 5].

cserefa-szarufa tölgy-tetőgerenda; căprior de stejar; eichener Dachsparren. *1756:* vagjon 8. Agások között rako fábol ki rakot oldalu Csere fa szaru fákkal szarvazott Létzezett... minden fedél nélkult valo Csür [Branyicska H; JHb LXX/2. 34]. *1797:* Ezen Akolba találtatnak két ereszek szalmával meg fedve, mindenik eresz 10. 10. cserefa ágosokon, cserefa szarufákkal, létzekkel epitve, de már régiek s meg avultak [Ajton K; CU IX/2. 8b]. *1810:* Vagyon egy Cserefa szarufákra szalmával fedett, Sasok kőzé veszszőből font oldalu, gerendakra font Sövény padlásu Lovaknak valo Árnyék Szín [Doboka; Ks 76 Conscr. 52].

cserefa-szarufájú tölgy-tetőgerendájú; cu căpriori de stejar; mit eichenem Dachsparren. *1810:* Vagyon egy Csere fa Szarufáju... venike fedelü. Sajto Szin [Pacal Sz; Ks 76 Conscr. 385—6].

cserefaszék tölgyfaszék; scaun de stejar; Eichenstuhl. *1690:* Sütö Ház... vagyon itt Czipo szakaszto Fenyü Deszkabol valo nrö 1. Czöveken allo, Cserefa Szék nro 1 [Kentelke SzD; BK Inv. 5]. *1790:* Ket karos tserefa kisded egyes Szék [Mv; KvLev. Cimbalmos Ferencné hagy. 3].

cserefaszemöldök tölgy-szemöldökgerenda; buiandrug de stejar; eichener Sturzbalken. *1810* boros pintze... ujj derék ajto, Felsö és also suprillikkel edgyütt, mely ajto vagyon vastag csere fa Szemöldökök kőzött [Doboka; Ks 76 Conscr. 28].

cserefaszemöldökű tölgy-szemöldökgerendás; cu buiandrug de stejar; mit eichenem Sturzbalken. *1699:* menénk be edgj Vas Sarkokon forgo pántos kőzőnseges Vas zaru kolcsu fordetoju Vas fogantoju s vas ütkőzőjü Cseré fa mellyekü, küszöbü, s szemöldökö berlett festett jo ajtonn [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.].

cserefatalp tölgyfa-talpgerenda; grindă-talpă din stejar; Eichen-Grundbalken. *1756:* Vagyon a Béres ház... Tserefa Talpakra Sasok köze fenyö és Cserefa avatag rako fábol fel rakva | ennek körülötte 4 Cserefa Talpakban bé vésett 6 Ágasokon áll a Kut felett lévö kerekded Szarvazat Deszka fedél alatt | az épületnek. A Fundamentumán hoszszan és keresztül vastag, faragott Cserefa Talp abban bé vésve négy Cserefa oszlop, melynek felsö végei ugjan Cserefa Koszoru fában bé vesetvén tartyak a Szarufákot [Branyicska H; JHb LXX/2. 12, 24—6]. *1761:* Ezen Csürös kertnek közepire tserefa talpakra bükfa boronábol szalma fedél alatt vagjon erigalva, régi de még meg szolgalhato, egy fedél alatt kettös Székelyes Csür [Siménfva U; JHbK LXVII. 49]. *1762* Láttam két négj Szegre ki faragott csere fa talpat ... az utrizált helyre a végre vitette vala az ur eö Nga hogj ott malmot csináltasson [Marossztgyörgy MT; Ks 67. 48. 31]. *1787* Két cserefa talp Hf 2 [Mv; KvLev. Nagy György hagy. 8]. *1801* A Majorság Tőrök Buza Kas... 10. cserefa agasra és Talpra [Nagynyulas K; DLev. 5]. *1821:*

(Építtette) A' Szekér Szint ... cserefa talpakra | A' Csürt raka Borona fábol, tserefa talpakra [Görgény MT; Ks 79. 126, 152].

cserefa-talpfa tölgy-talpgerenda; grindă-talpă de stejar; Eichen-Grundbalken. *1756:* hosszan az ház előtt vagjon kötéses Cserefa keskény Tornácza, mely tserefa talpfákb(a) bé vésetvén felső koszorú Gerendája az házbol ki nyulo Gerendák végeit erősitik | 4 Cserefa Czövekekre hasonlo Cserefa Talpfakra vagjon rako fábol 4 szegeletekre rakva s.v. a Diszno oll alatson Szarvazattal [Branyicska H; JHb LXX/2. 12, 28].

cserefatámasz tölgyfagyámol; grindă de susţinere din stejar; eichener Stützbalken. *1756:* a Csűrös kert ... Szekérrel be járo kapuja két Cserefa földben bé ásott Támaszok közőtt Faragot Létzből rostéllyosson Csinálva fa Sarkokon [Branyicska H; JHb LXX/2. 33].

cserefa-téka tölgyfa-(fali)szekrényke; dulăpior de stejar (în perete); eichenes Wandschränkchen. *1792:* Vagyon égy nagy kétfélé nyilo üveg ajtaju cserefa Theca, mellyben... a' Sukon tanáltatott portzellán edények vadnak bé zárva [Kv; SLt 17].

cserefatornác tölgyfa-tornác; pridvor de stejar; eichener Hausflur. *1756:* hosszan az ház előtt vagjon kötéses Cserefa keskény Tornácza, mely tserefa talpfákb(a) bé vésetvén felső koszorú Gerendája az házbol ki nyulo Gerendák végeit erősitik [Branyicska H; JHb LXX/2. 12].

cserefatőke tölgyfatuskó; butuc de stejar; Eichenklotz. *1811/XIX. sz. eleje:* hat cserefa Tőkéketis vágtunk [Eszt-Mk].

cserefa-ülőszék tölgyfaszék; scaun de stejar; Eichenstuhl. *1790:* Két tserefa ülő szék [Mv; MvLev. Cimbalmos Ferencné hagy. 3].

cserefaváluú tölgyvályú; troacă din stejar; eichener Trog. *1833:* Sertés étető cserfa Vállu [Katona K; Ks 73. 55].

cserefaveder tölgyfaveder; găleată din stejar; eichener Eimer. *1695:* Vasas cserefa vider nro 2 [O.cseszte AF; LLt]. *1797:* Egy cserefa avatég veder [Náznánfva MT; Berz. 4. 22. N. 22].

cserefavéka tölgyfavéka; baniţă din stejar; eichener Scheffel. *1806:* Cserefa Vasas Cassába bé tétet(ett)... Egy Réz kupa... dto Fertállyós Réz kupa... dto Fél fértállyos... Egy Réz Véka ... Más Cserefa fa Vasas véka [Szu; UszLt XII. 87].

cserefavessző tölgyfavessző; nuia de stejar; Eichenrute. *1774:* La Parou Zili (e) Ebben jo kertelni valo Cserfa s magyaro fa veszszők vadnak [Nagylak AF; EHA] | Csonkás Csere Erdő mellyben Csere-fa fiatalok-veszszők... találtatnak [Hosszútelke AF; EHA].

cserefavirág '?' *1756:* (A) kisded bé járo kapu... felső szemöldöke alván faragot Cserefabol..., a szemöldökin fellyül vagjon Kerék modjára hat szegeletű egj máshoz foglalt Cserefa virág, melynek közepit egy nagy feju fa szeg foglallya öszve [Branyicska H; JHb LXX/2. 10].

A kifejezésbeli szó faragott kapudíszre vonatkozhatik.

cserefazár tölgy-makkos fazár/tőkezár; închizătoare/zăvor din stejar; Holzschloß mit eichenen Bolzen. *1695:* Bémenvén a belső udvarra[a] a nagy kapunak alsó sorkán vas karika vagyon, vas csapon forog, felyül pedig egy sing vas karikával vagyon felfoglalva, gerezdes cserefa zár lévén rajta kolcsostól [O.cseszte AF; ETF 108. 7. — [a]A Gyulafi Lászlóéra]. *1732:* ezen szőlőből... njilik egj... Sendelj fedél alatt cserefa meljéken állo gjalog ajtó, melj cserefa zárral zárlodik [Kóród KK; Ks 12. 1].

cserefiatal tölgy-sarjfa; puiet de stejar; Eichensetzling. *1639/1727:* egy Chyer fiatalt fel nyesetvén, alatta uj földből hatodik halmot csináltattunk [Ks]. *1717:* az Seprődi részb(en) szép nevedekeny Cserefiatalok voltak [Jedd MT; LLt]. *1732:* A Szőlő Hegy felett... nyulik be edgj.. Csere Erdő, melyben... néhól szarufának valo gyertyan, és Csere fiatalok... nevekedtek s találtatnak | Wagyon a ... Nemes Vdvarház hellyel ellenben a Verőfény oldalban, edgy nagy Gyümöltsös kert, vagy Bongor, melly... feles kűlőmb kűlőmb féle otoványokkal tellyes, Szép Cserefiatalok, és egyéb Bokoris sok féle kivált az észkesin nevekedett [Szászsztjakab SzD; EHA, TSb 51]. *1759:* a' második Kereszt egy tőrsők tővű tsere fiatal tővére nap nyugot felőli vagyon vágva [Jedd MT; Told. 45/1]. *1780:* A' Vetében.. meghagyván ritkán-ritkán a' Csere fiatalokat (:ha lésznek:) Vgy Hidakra-is a' Communitas belölle administralhasson [Harasztkerék MT; i.h. 86]. *1782:* a' Gazdaja szamara vágott Csere fiatalakat [Bos MT; CsS]. *1810:* (Az erdőt) ő Nagysága a' malomra gát ágnak mind levágatta, most kezdettek gyertyán és Cserefiatalok benne Sarjadzni [Doboka; Ks 76 Conscr. 89]. *1816:* az egész Korcsoma udvarát és veteményes kertit pedig Csere fiatalokra font veszsző szalma Sátoru kert veszi körül [Jobbágyfva MT; Bál. 67].

Ha. *1783:* Csere fiatalak [Bos MT; CsS].

cserefiatalfa tölgyfacsemete; puiet de stejar; Eichensetzling. *1760:* La Pleskutza... ebben vannak Tölgy és Csére fiatal fak [Hesdát TA; BLt]. *1798:* én ... mint egy őt, vagy hat szál olyan vastagsagu Cserefiatal fát majd mind a Derekam Le vágtam [Ádámos KK; JHb XIX/59].

cserefiatalocska tölgyfa-csemetécske; puiet de stejar; kleiner Eichen-Pflänzling. *1783:* Csere Erdő mellyben tsak Szöllő Karoknak valo Csere Fiatalotskák találtatnak [Hosszútelke AF; Kath.].

1821 : egy erdő... ritkás Csere fiatalotskákbol áll [Uzdisztpéter K; TGsz 18].

cserefiatalos tölgy-sarjfás; cu puieţi de stejar; mit Eichensetzling (bewachsen). *1837 :* A' Magura nevü erdő, Gyertyán és Csere fiatalos [Marosgombás AF; TSb 20].

cserefűrészdeszka tölgyfadeszka; scîndură de stejar; Eichenbrett. *1761 :* (A) Kamara Székeknek Pitvarábol Észak felé csere fűrész deszkákbol parkánosan bérlett németes ajto mellyékek között ajto Nyilik bé egy... házban | Kőris és Csere fűrész deszka Nro 28 Hársfa fűrész deszka Nro 18 [Szászvessződ NK; JHb VIII/1. 205, XXIII/31. 29].

cseregerenda tölgyfagerenda; grindă de stejar; Eichenbalken. *1797 :* Tanáltatik egy Szalma fedél alat, valo parasztoson készitett épület, melynek a Kapu felől valo résziben vagyon fenyő deszkákkal Csere gerendákra padolt Házacska [Hosszúaszó KK; JHb XX/35].

cseregerendácska tölgyfagerendácska; grindă mică de stejar; Eichen-Grindelchen. *1742 :* hat csere gerendátskakra fenyő deszkákkal padlott* [Pókafva AF; JHb XXV/58. — *Ti. helyiség].

cserehasábfa tölgyhasábfa; lemn de stejar despicat; Eichen-Scheitholz. *1768 :* Pintze... oldalai tsere hasáb fákbol valok [O.kocsárd KK; Ks 74/55].

cserehevederr tölgy-keresztléc; chingă de stejar; eichene Riegellatte. *1736 :* az Külső Udvar Kapu ... fellyül által érő vas káváb(an) vas Csapokon állo két Tserefa Sarkokba vésett, sűrű, és erős kötésekkel erössitett kilentz Csere hevederekré Vas szegekkel szegeztetett [Földvár Ta; CU XIII/1. 268, 270]. *1763 :* (Az udvarházhelyre) vastag csere fábol faragott, s cziffrán ki mettzett, Veres festésű galamb bugos Zsendelly fedél alat lévő kapu Zábék közöt csere hevederekhez Lapos fejű vas szegekkel... szegzett... Kapú szolgál be [Szászvessződ NK; JHb LXVIII/1. 197].

cserehídlás tölgyfapadolás; podea din stejar; eichener Bretterboden. *1758* egy bornábol tsinált Istállo szalmával födött Csere hidlással meg van Padolva [HSzj *hídlás* al.].

cserehordó tölgyfahordó; butoi de stejar; Eichenfaß. *1737 :* Ezen Gabonásban... negy űres gabonának valo tsere hordok is vadnak [Csákigorbó SzD; JHbK XXVI/13. 11].

cserejószág cserebirtok (cserélt birtok); bun schimbat; Tauschgut. *1547 :* Ez zewrzêsth mohay Laios megy nem Akaraya wala Allany... Ew Annak wthanna magath megy Gondola... Jsmegy Bochiatta My Kezwnkben Az tho helth hogy Birjwk mynd ewrewken ewreke. Mynth Chyere Jozagotth [Sv; MNy XXXVI, 53]. *1632/1634 :* az megh allo fél az megh nem allo felen Satis factiot impendalhasson, es az Czere Jozaghozis hozza niulhasson [Koronka MT; EMKt VI. K. 2. 248a]. *1839 :* Kávási csere Joszágokat, most, a' Mgos Kir. Fiscus által el pereltetvén, birja* [Borb. II. — *Ti. a fiskus (kincstár)].

cserejövés tölgy-sarjfa; puiet de stejar; Eichen-Pflänzling. *1804 :* az Hegyesben (e) ... kertelni valo apro Csere Jövések találtatnak [Nagydevecser SzD; EHA].

cserekád tölgyfakád; cadă de stejar; Eichenbottich. *1634 :* visz el... ket cziere kadat [Mv; MvLt 291. 3a]. *1692 :* Vagyon a Pinczeben egy Csere kad, vagyon ket tőlgy fa aszok [Görgénysztimre MT; JHb Inv.]. *1748 :* Öreg Káposztás Csere Kád [Szovát K; CsS]. *1770 :* Kűs Fenyő kad jo, Csere kad kettő hitvan, egyik küsseb [Usz; Pf].

csere-kapulábfa tölgy-kapufélfa/kapubálvány; bulumac de stejar; Eichen-Torpfosten. *1732 :* Az hováis* mennek bé a Posta út felőll, faragott, földben fel ásott, fedél nélkül valo Csere kapu lábfakon, fa Sarkon, és horgon bé nyilo hasogatott Csere lapotzkákból tsinált nagy kapun [Dál K/Szentjakab SzD; TSb 51. — *Az udvarháztelekre].

cserekaró tölgyfakaró; par de stejar; Eichenpfahl. *1730 :* Tiboldi Istvan Ur(am) Csinyaltatot Szaz harmincz harom Csere karoval, födellel valo kertet [Kőrispatak U; Pf]. *1761* Jo rakás vagyis Kaszal ki hegyesitett csere karois vagyon a Csűrős kertb(e) [Spring AF; JHb XXIII/31. 44]. *1769 :* a Balla kertinek ujj tsere karoit félbe kik vagdalták el s hova hordották el onan? [Bögöz U; IB vk]. *1785 :* A Taxások Veteményit az Udvartól distingvaló kert bé hoszszan a porond felé 35. Láb szín deszka gyalog kert Csére karokra őt őt szálával uj állapotban [Szu; Ks 75. 55]. *1786 :* A' Varga Mihály kaszáloján találtatott Cserekarók tamaszok és Ujj kert aestimalt(atott) hungfl. 8 [Berekeresztúr MT; Bet. 6].

csereképpen cserébe(n); în schimb; als Tausch. *1597* volt Desfaluj Gasparnak az Ifiabiknak... Egj kws puzta Zeóleója... Ez az Gaspar Kebb. kjrte volt megh Desfaluj vramtol hogj fel mjuellie es Eó Gaspar Keb az Mihaljfaluj* hegjben... mas Zeóleótt adna erette... ugj mint cziere kippen [Vessződ NK; JHb XXIII/5. — *NK].

csere-kontraktus csereszerződés; contract de schimb; Tauschvertrag. *1777* nem volt modam mostanig Levelem által udvarolnam kedves sogor vramnak ... ne sajnálja sogor vra(m) az Sz: Gelliczei Kotér Joszágrol valo Csere Contractust ki keresni... és kezemben által küldöni [Lőrincfva MT; SLt XLIV/13 Thoroczkai Péter P. Horváth Ferenchez]. *1801 :* A' Szent Mart(oni) Successorok

bé adtanak ezenn Divisionaria Co(mi)ssio elebe... Egy 1693 ik Est(endő) Julius 4-ik (!) költ Csere Contractust in Tran(sumpto) Capitulari [Dob.; RLT].

cserekötés csereszerződés; contract de schimb; Tauschvertrag. *1848* minthogy még akkor midön közöttünk a' csere kötés tétetett, a' birtok viszonyoknak ilyen fordulatára* senki sem számithatott — reméllem nem fog öcsém uram Jóg és igazságtalansággal vádolni, ha most azon cserebéli kötésünknek fel bontására uram öcsémet atyafiságoson fel szóllitom [Ipp Sz; Végr. Veres József lev. — *Ti. a jb-ság eltörlésével kapcsolatos birtokviszonyváltozásokra].

cserél cserével (meg)szerez; a schimba, a obține prin schimb; tauschen. *1568:* az mely hazba most lakyk Veres Antalne, Edes attyatol marath hazon Czyereltek Ez azonnak, Es az a haz is Jo haz volt a kyn czyereltek | Petrus Aztalos iur(atus) fassus est, hogy az haz chyerelesbe aky hazat Kadar markostul es buda azontul (így!) chyerelt volt, vtolso fyzetesre marat volt 70 f(ori)nt | Antonius Ember iur(atus) fass(us) est, hogy az hazat ket fele mertek, Baiony Georgel chyrelenek [Kv; TJk III/1. 173, 194, 215]. *1582:* mykor Almadj gaspar az w rez Jozagat az feyedellemnek Cherelte vala az alat regen be kerteltete vala az lw kertet almadj Andras [Szűkerék SzD; JHbK XXXVIII/27]. *1598:* az vegeben Jrotwania volt, Annak az feöldnek, semmikeppen Nem ohatta szep paltul, han(em) Mindenkor az oldalaban el szantot, Az veg⟨e⟩ben penig el kaszoltt (!), chyerelni kellet Makay Leorinchnek szep pallál hogy, az also fele legyen szep palę, Annak az feöldnek. Hogy Inkab megh ohassak magokat giwleólsegteól [M.fodorháza K; Ks]. *1600:* Hallott(am) aztis hogi az apia Imreh Istwannak cherelt wolna, de en abba(n) az cherelesben ne(m) woltam, hane(m) a mikor Imreh Istwan oztan Chiki Thamassal cherelt, azt tudo(m) mert vgia(n) az mi hazunknal wolt | Hallottam mastol hogy chereltek egjmassal, de en az alkolomba ott nem woltam [UszT 15/136—7]. *1617/1628:* Olah Janostul cserelte vala koz foldel [Ditró; LLt Fasc. 69]. *1788:* a Lunguly lova volt szürke szőrü, melyet cserélt barna vagyis Murga* [HSzj 172 *múrga* al. — *A közlés ilyen zavaros!].

Sz: *csepűn gubát* ~ eben gubát cserél. *1752* Csepűn gubát cserelenk fel valtvan Csegezit [Mocs K; Ks 83] ✱ *senkivel nem* ~. *1573:* az Azzony Ruhazatal parta Eowekel gywreokel kapcal gazdagon volt.. Monta hogy Az eo vra darochy Janostwl paxy tamastwl ely valwa senkywel Nem cherelne [Kv; TJk III/3. 169].

cserelób tölgyoszlop; stîlp de stejar; Eichenpfosten. *1742:* csere lábokra ki vetett tornatzra vagjon az eszterha kieresztve [Pókafva AF; JHb XXV/58].

cserelábfa tölgyoszlop; stîlp de stejar; Eichenpfosten, *1736:* Ezen Gyümölcsös közepiben van egy hulladozott, régi, Gomboson Sendellyezett (:de sendellyezeti felette rongyos:) födél alatt Négy szegre Csere talpokba állo, kilentz Sasolt Cserelábfákba fenyő boronábol ki rakott Cir(citer) egy ölnyi szélességü és egy ölnyi hosszuságu, Nyári Gyümölts tarto [Sárpatak MT; CU XIII/1. 71]. *1753:* Gabanásnak valo Csere Lab fa [Beresztelke MT; Told. 19].

cserelapocka tölgyfa-deszkalap; planşetă de scîndură din stejar; Eichenbrettplatte. *1732:* Az hováis mennek bé a Posta út felöll, faragott, földben fel ásott, fedél nélkül Csere kapu lábfakon, fa Sarkon, és horgon bé nyilo, hasogatott Csere lapotzkákbol tsinált nagy kapun [Dál K/Szentjakab SzD; TSb 51].

cserelapus tölgyfalevél-díszes; cu ornament în formă de stejar; mit Eichenblatt (verziert). *1864:* égy más tőrpébb fűles arannyozott Zöld csere lapus findsia tálastol [SLt 17].

cserél-berél *átv is* csereberét folytat/űz; a face schimb; öfters tauschen. *1602/1614:* Báthori Zsigmond tractára fogá az dolgot Bástával, hogy tovább nem veszekedik szerezzen gratiát német császártól s adja meg neki Opoliát s kimegyen ... Básta ezeket mind megcselekedé, és így Báthori Zsigmond újólag kipironkodik Opoliába s Básta Györgynek adá az országot. Mint egy túros lovat, szinte ugy kezdette vala nyavalyás cserélni-berélni Erdélyt [BTN 49—50]. *1700/1803* Valamely Dézma hol jut, onnét vigye meg a' Szegénység, ne tserélje berélje [Széplak KK; UnVJk 221]. *1767:* Amint a' circumstanciák mutattyák gondolhatni hogy Orgazdákis Lennének mint hogy à féle rosz hirű nevű Emberekkel tartanak barácságot, és azokkal cserélnek, berélnek [Fintoág H; Ks 79/XXXIX. 1]. *1783:* égymás közt hogj tseréltek beréltek, hogy adogattak az az ó dolgok [Torockó; Thor. XX/5. 49]. *1810* Szopori Bandula Apahigyán Iliával, és Kosognyán Juonnal szörnyü sokat vásároltak cseréltek beréltek [KLev.].

cserelée tölgyfaléc; şipcă de stejar; Eichenlatte. *1756* Vagyon a Béres ház... melynek Tserefa koszoru Gerendái, 9 fenyo fa Szaru fáit közönséges Bik, Tsere és Nyárfa Léttzeivel, s, meg avult Szalma fedél alatt tartják [Branyicska H; JHb LXX/2. 12].

cserelégely tölgyfa-csobolyó; butoiaş de stejar; Eichenlägel. *1782:* Csere Légej viz hordo [Szentimre Cs; Hr Inv.].

cserélés csere; schimb; Tausch. *1578:* Ez keppen valo chyereleswnknek megh Alasara az en hytem zerint es En felelte(m), felelekys [Uzon Hsz; Kp 1]. *1579:* mj kózzwlwnk ez arwtt es ez czerelest, ez megh nevezött öröksegók allapattyaban fel feytthetnókis awagj rettrattalhatnokis, soha retrattalnj nem akariwk es megh haboritany sem akariwk

[uo.; i.h.]. *1600:* Hallott(am) aztis hogi az apia Imreh Isthwannak cherelt wolna, de en abba(n) a cherelesben ne(m) woltam [UszT 15/136]. *1632:* (A házat) Zabo Andras... Czerele Szasz Istuannal, de az Czerelesnek allapottiat nem tudom [Mv; MLt 290. 72a]. *1693:* mi előttűnk ebben az országba(n) a Cserélesnek rendes utya s modgya szerint kezek(ne)k bé adasavall kőtelezték arra magokat hogy azon cserejekett irrevocabili(te)r es meg masolhatatlanul meg állyak [Gáldtő AF; JHb XXIX/47].

Szk: *~re megy. 1597* volt Desfaluj Gasparnak az Ifiabiknak... Egj kws puzta zeóleója... Ez az Gaspar Kebb... annak az púztanak zomzega leűen, kjrte volt megh Desfaluj vramtol hogj fel mjuellie es Eó Gaspar Keb az Mihaljfaluj hegjben... mas zeóleótt adna erette. ugj mint cziere kippen... az Mihaljfolujak jo akarattiabol mentenek ez czierelesre, hogi keónjeben megh myuelhessek [Vessződ NK; JHb XXIII/5] ✱ *~t tesz. 1694:* Mikoron volnank Sepsi Sz: Királyban... jövenek mű előnkb(e)ª illyen bőtsűletes szemelyek. Sz: Királyi Vágho János primipilus, es Peter Georgyne Aszszonyom fiaival együt... es tőnek mű előttűnk illyen örökös keppen valo cserelest [Sepsisztkirály Hsz; BLt 3. — ªTi. a kézbeadással elkötelezett bírák előtt] ✱ *~t véghezvihet. 1753:* hallottam, hogj Nehai Kún István vr veghez nem vihette a Cserelest Néhai Csáki István vrral [Páncélcseh SzD; JHb XXX/9].

cserélés-berélés cserebere; schimb; Tauschhandel. *1580:* Az my a chyereles berelesröl valo kewansagot nezy... semmy vton ne(m) engedhetny Azt megh [Kv; TJk 221b]. *1630:* (A lónak) az sok czerelessel berelessel, fel mehetet az arra [Mv; MvLt 290. 217a]. *1775:* szuts alias Papuk Mihályt igen jol esmérem... egy esztendőtöl fogva nem dologban, hanem henyèlèsben, ès lovak cserélés berélésekben töltette idejeit [Fintoág H; Ks 113 Vegyes ir.].

cserelevél csereirat/szerződés; act/contract de schimb; Tauschbrief. *1689:* Ezeken kűl tudok egj Concambiumot is, mellynek mindenikét szegény maga birta, melyröl valo Csere level lehet az fjainal [Szőkefva KK; Szád. Sárosi János vall.].

cserélget a schimba mereu; öfters tauschen. *1682:* Hat... tudode lattade, hogy az Diosi János vr(am) juhaib(an) Loppa (!) el adogatot Cserélgetet volnaª? [Dob.; RLt 1.— ªTi. a szökött pakulár]. *1765:* azt láttam, hogy adogatott el edgynekis, másnakis Lovat, kantzát 's tserélgetett [Fintoág H; Ks 113 Vegyes ir.].

cserélgetés schimbare; Tauschen. *1816:* (A) cserélgetésekkel, és Udvarház helly fel fogàsáva Groff Haller Antal kedves Bátyám Uramnak egy darabotska Rettye ollyan hellyre szorittatott bé, hogy az ahoz való Járás alkalmatlan lett volna [Szászfenes K; Ks 92].

cserélhet a putea schimba; tauschen können. *1568:* Bamffy Ferenczel Bamffy Paal uram zabadon cherelhetetth [Gyf; JHbK XII/8]. *1636:* vigiek oda az kancziat, es jo herelt louat czierélhétnék uele [Mv; MvLt 291. 72b]. *1710:* most uram lukacs péter uramhoz megjek vala, hogj vagj vasat agjon kivél barasoban* sendel szeket (!) cserelhesek vagj penszt kivel Barasoban vehesek [Szentkirály Cs; BCs. — *Brassó].

cserélő 1. cserélnivaló; de schimbat; tauschbar. *1634:* Varga Matthiasnetis kenalom vele, hogy Czierellye megh vele... kire monda. Ennekem ninczy Czerelo hazam en ne(m) vezem [Mv; KvLt 291. 27b].

2. változtató; care schimbă; tauschend. *1726* ihon mint járek az eb atta Xtus Cserélő Papista fiaval, mint értettem Fogarasi János szitta Matoczi Samuel Uramot [Ne; Ks 92].

◇ **Szn:** *1766:* az Cserelő Páll erszenyibe be tőmte az pénzt [Gyszm; LLt 149].

cserélődik cseréltetik; a se schimba; getauscht werden. *1780:* (A föld) a nevezett Szigetért tserélődett é oda vagy pedig egyéb modon, nem tudom [Gyalmár H; BK 450].

Ha. *1745:* tserelödet volt [Boroskrakkó AP; BfN dobozolt anyag VI].

cserélt cserével szerzett; obţinut prin schimb, schimbat; getauscht. *1598:* abban az Cherelt feöldben, az Makay Leorincheben, Egy feleol Tyz Rudat szantatot el, Eordeog ferencz Vram az szeliben [Mfodorháza K; Ks Kowachy Istwan vall.]. *1784:* Néhai Ujfalvi Sámuel Uram... azon tserélt Joszágotis abalienalta [Siketfva MT; Kp II/11]. *1809:* az Udvar mellett a Cserélt Kert (k. gyü) [Zentelke K; KHa 142].

cseremakk (tölgy)makk; ghindă; Eichel. *1604* be menenk az Medue Vere(m) kebelbe az diznoúal, ... s ott lakank migh chere mak tarta [Uszt 18/100]. *1718:* Minémű utolso allapottjáb(an) Legjen szégény székünk még jrtuk... az, Vad almábol, Cseremakbol ki fogyván Mogjoro rűgjire, Lo husra s macskákra is jutott [Somlyó Cs; Ks]. *1772:* Ez is tilalmas mindenkor, Szép Epűletre valo Fiatal Tőlgyes erdő, Csere Makis terem [Szászfenes K; BethKt Mikes-conscr.]. *1801:* alsó Répának vagynak Szálas tilalmas derék nagy élő tsere fa erdei, majd minden Esztendőben tsere makkot termő erdei [A.répa MT; DLev. 5].

cserény vessző-szikrafogó; parascintei din nuiele; aus Ruten geflochtener Funkenfänger. *1745* a' Major-ház... ágasakra épitett avatég sövény oldalú, sövény padlású és kémény helyett sövény Cserénye vagyon ujj szalma fedél alatt [Szentkirály AF; Told. 18]. *1755:* Vagyon egy Szalmával fedett, tornátzos, paraszt, Koltsár vagy Cseléd ház... a' pitvarba vagyon egy sütő kementze Cserén alatt, az hova a' házbeli tűznekis fűstye szolgál | (A) Majorház... boronákra sokféle fák-

bol parasztoson épittetett, mellynek füste (!) Cserény alatt a' pitvarba szolgál [Ludesd H; BK sub nr. 1020 Naláczi-conscr.]. *1803:* az Pitvarban uj tserény és Füttö [M.palatka K; RLt]. *1813:* A' Konyhában vagyon egy hitvány sütő Kementze felette egy hitvány vak Kémény, vagy is cserény [Udvarfva MT; Told. 42]. *1819:* bé menvén a Konyhára, ottan vagyon égy konyha, alatta lévő sütő Kementzével, Cserény alatt [M.köblös SzD; Torma]. *1824:* A' Pitvarban találtatott Földböl készitett Sütö kementze egy és annak oldalába tsak ugyan földböl készült Tüzelő Helly és egy cserény jó allapotban [Nyárádsztbenedek MT; Told. 37]. *1843:* a' Sütő kementze a pitvarba a Cserény alatt vagyon [Dés; DLt 684]. *1846:* a ház minthogy nagyon rosz cserénnye omlo félbe volt hihetőleg vagy egy szikra kiment 's belé akadatt a cserénybe s ebből lehetett a gyulás [Dés; DLt 1040]. *1851:* vagyon benne[a] egy veszszőböl font cserény [Kérő SzD; RKA XLVII. — [a]Ti. a pitvarban]. *1854:* betsülték... a' pitvarba a' Sövény padlást — Cserént — ajtot felestől — a' pitvar oldalát öszvesen 5 Frt. [Etéd U; NkF].

cserenyilacska tölgyerdőcske; pădurice de stejar; Eichenwäldchen. *1798:* vagjon... ö nganak. . szep allodialis szallos tsefas (!) Erdeje melynek deli szomszedcságaban nekem is vagjon egy kis apro tsere nyilatskam [Ádámos KK; JHb XIX/58. 25].

csereoszlop stîlp de stejar; Eichenpfahl. *1761* kotéses jo kemény csere oszlopokon állo négy szegeletre hegyessen szarvazott ... cserefábol felrótt csinos uj gárgyáju köböl ki rakott böv vizü Kerekes kut [Szászvessződ NK; JHbK LVIII/1. 197].

cserép *fn* **1.** agyagedény; vas de lut; irdenes Gefäß. *1584:* Ekkert Mihaly vallia, Zememmel lattam hogy ez varganę Annianak Ami nemeo hitwa(n) kertechkele vagyon ot vala es egy tamaz mellet Al vala, le haylot vala, es az eggik kezepe (!) eg cherep lewen a' cherepbe Niul vala es vgy keny vala 'a Tamazt [Kv; TJk IV/1. 285].

2. cserépedény-darab; ciob; Scherbe. *1730:* Szakács Mättyás hason fekszik vala, s-hánnya vala az kezivel az földet, s-a' mig én ott mulattam, ha Sustákig való pénzt hánya ki... látám Ugyan egy romlott fazéknak az Cserepit is hogy Mattyás kiveté | Annak utánna látám hogy el romlott fazéknak Cserepit szedé ki Szakács Mättyás, de pénzt hogy szedett vólna ki, nem láttam [Altorja Hsz; Borb. I].

3. tetőcserép; ţiglă; Dachziegel. *1585:* Zegettünk[a] wala bezterczen, az my nagy Templomúnknak szúksegere cherepet mely cherepnek chinaiassara kylen format kultúnk vala hogy a cherep az regy chinalt cherepel egy formara legen [Kv; Szám. 3/XIX. 42. — [a]Értsd: szegődtünk]. *1600:* Bezterczereol hozattam Eot ezer cherepet Palotkaiakal ... fl 30 | hogj mind ketten cherep zegeodni mentwnk Bezterczere Az pwspeok harom lowatol, kochiatol fizettwnk teolle fl. 5 [Kv; i.h. 9/IX. 38, 48]. *1636:* Czierephez, es Teglakhoz ualo fabul czinalt formak [Kv; RDL I. 109]. *1653:* Legelsőbben is azért a templomnak ablakait rakák be ... A Szent Miklósról a megyés szentegyházról szedének cserepet le és avval cserepezék meg [ETA I, 76 NSz]. *1779:* Az egész épületett mindenütt tisztességes párkányban vészi[a] s jo modgyával az egész épületett Cseréppel béis fedi [Déva; Ks 78. 20/11. — [a]Ti. a megfogadott kőműves-pallér]. *1822:* a város pénze interes nélkűlt nem heverhetvén Cserepet nem lehetvén égetni Tegla nélkűlt a' miért ezer Téglát a' Cserép Csűrhez visznek szoktak fizetni 30 xr [Torda; TVLt Közig. ir. 631]. *1864:* igen jo cserep (!) és téglát készittenek melyből sok szegény székely atyafi tartya fent családját [Szárhegy Cs; EHA].

4. cserépfedél; acoperiş de ţiglă; Ziegeldach. *1653:* a toronynak a cserepit lőteti keményen a gyalogokkal a fejedelem, annyira, hogy ugyan lecsereg ott a cserép a toronyról [ETA I, 107 NSz].

5. virágcserép; ghiveci de flori; Blumentopf. *1805:* egy tserépböl a virágot ki téptem s elsöb(en) eltagadtam, de azután ki vallattam [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 59]. *1813:* Ezen Házban[a] .. vagynak Régi Czitrom és Narants fák Tizen edgy, mellyekből 2 cseberbe hat kádba, 1 Ládába egy Dézsába, a' többi cserepekben van [Koronka MT; Told. 18].

6. éjjeliedény; oală de noapte; Nachttopf. *1591:* Az elmult hetfeon eiel teortenek hogy Joborw Antal fel kele, az iermek (!) sirasaert, es weon oda egj cherepet hogy wizelne beli, monda az giermeg ninkel (!) wizelnem [Kv; TJk V/1. 55].

7. cserépanyag; lut, argilă; Ton. *1841:* Vagjon ezen szobában téglábol készült tüzhelyre fel rakva, egy paraszt kályhábol készült kementze Szabad Szájjal, és Cserébböl lévő Füst ki bocsáto kéményetskével [Km; KmULev. 2].

8. kályhacsempe; teracotă de sobă; Ofenkachel. *1780:* Husz ./. 20 paraszt kájhát küldettem nyoltz kájhat Laposat zödet. nyoltz párkányt, Nyoltz szegeletet. Nyoltz tsipkét, két cserepet [Kv; SLt XXXIX Fr. Ferentzi lev.]. *1791* Feer Mázu kek virágos Tserepekböl[a] valo kementze [Zágon Hsz; CsS. — [a]Ua-ban a forrásban; Feer Mázal kék virágos kályhákbol allo kementze].

cserépabárló agyag-abálóedény; vas de lut pentru opărit; Abbrüh-Gefäß aus Ton. *1793:* Egy hitvány cserép abárlo Dr. 08 ... Három Cserép Fedő Dr. 3 [Mv; MvLev. Prágai Tamás hagy. 2].

cserépáltalag cseréphordócska; butoiaş de lut; Art Tonfäßchen. *1679:* Zöld bokályos, cserép átalagh nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János lelt. 29].

cserépbokály agyagkorsó; cană de lut; irdener Krug. *1740:* az M. Aszszony Házáb(an) ... Az

Fogosokon Cristaly Bokaly . nro 2 Cserep bokaj nro 10 [Pálos NK; Ks 11. XLI. 32]. *1824:* 15 Cserép bokáj [Szentdemeter U; Told. 39].

cserépcsésze agyagbögre; ceaşcă de lut; Tontasse. *1679:* Mázos fődő nro 4. Mazos Cserep Csesze nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 30]. *1810:* Egy fedeles cserép csésze ... xr 30 [Mv; MvLev. Illyés Anna hagy. 2]. *1821* Batizi tserép tsésze van hat ezek közül ketö fedeles [Veresegyháza AF; Told. 19].

cserépesináló tetőcserép-készítő; ţiglar (muncitor care face ţigle); Ziegler. *1582:* Az mell' Cherep Cinalokatt vittenek volt Somliora esmet Jwttek vizza vitte Byro vram akarattyabol Cheres Andras Neg' louo(n) Thordara fizette(m) f l. d [Kv; Szám. 3/VIII. 17].

cserépeső agyagcső; ţeavă de lut; Tonröhre. *1756* aquaductushoz kivántató sok számu dúplás cserépcsők [Déva; Ks 92. I. 32]. *1815* teredezett cserép tsők [Nyárádsztbenedek MT; Told. 50].

cserépesűr cserépszín; şopron pentru ţigle; Ziegelscheune. *1747:* a Lonai Határban tsináltunk Tégla hányo heljett és Cserép Csűrt is tsinaltattam [Kv; BfN Conscr. 48d]. *1822:* a város pénze interes nélkűlt nem heverhetvén Cserepet nem lehetvén égetni Tegla nélkűlt a' miért ezer Téglát a' Cserép Csűrhez visznek szoktak fizetni 30 xr. [Torda; TVLt Közig. ir. 631]. *1839:* Görgény[a] Marhássai fát hordtak a tserép tsűrhez [Born. G. XXIVb. — [a]MT]. *1848* cserép Csűr [Mv; MvLt].

Hn. *1834:* A' Cserép Csűr mellett (sz) [Marosgombás AF; EHA].

cserépedény agyagedény; vas de lut; Irdengeschirr. *1743:* Bokály, vagy Cserép Edények 1. Egy Tókban hat Portzinella Fintsia Tallyaival edgyütt. 2. Fintsia ala valo Pleh Credentia egy 3. Het, Gyümöltsnek valo bokály Csésze [Marossztkirály AF; Told. 19]. *1763:* Cserép edény fazék No 21 [Mezősámsond MT; Berz. XIX/23]. *1770:* Az Cserep edenyek az registrum szerent jelen vadnak [Usz; Pf]. *1779:* Cserép edényekért esztendőtt által adtam Hfl. 4 [Rücs TA; Ks 21. XV. 23]. *1817* a' Zilahi házis Renoválva tiszta az elsö Ház benne v (l) két Tseber és egy nagy Lóó Itato tseber föö hordo tseber tserépedény [Kv; BfR 7]. *1825:* tserép edén 1 Rf 31 xr [Kv; Pk 5]. *1829:* Elegyes aproság költségekre u.m. Cserép edényekre, kissebb reparatiokra 31 Rf. 36 xr [Kv; BLt 12 dologházi nyomt. szám.]. *1855:* Osztán a házi rend azt tartja, hogy őszönként Décséről[a] a fazakas a gyümölcs kertbe egy egész katlan cserépedényt éget [ÚjfE 179. — [a]M.décse SzD].

cserépégető I. *mn* agyagedény/tetőcserép-égető; ţn care se ard vase de lut/ţigle; Tongefäßbrennend. *1837:* Egy Deszka Fedél alatt lévő cserép égető katlan jó állapotba [Marosgombás AF; TSb 20].

II. *fn* tetőcserép-égetéssel foglalkozó személy; ţiglar (muncitor care arde ţigle); Ziegelbrenner. *1796* Cserep egetőnek 7 napi Diurnuma 3/30 [Cserei Heléna jk 84b].

cserepes I. *mn* **1.** cseréppel fedett, cserép-; acoperit cu ţigle; mit Ziegel bedeckt, Ziegel-. *1597* Mi koron az scholaban az cherepes hiazatot Im it amot ahol meg romlot es zakadozot volt megfoldoztattatúk, hozatattúnk ahoz 2 Zeker feowent p(er) f—/20 [Kv; Szám. 7/III. 28]. *1814:* Egy benvalo Jószág azon Joszagon Egy Két Continátios[a] Veres Tserepes kő Ház [HSzj *kőház* al. — [a]Alkalmasint sajtóhiba *Contignátios* h.].

2. anyátlan, cserépedényből táplált (malac); (purcel) fără mamă, nutrit din vas de lut; mutterloses, aus irdenem Geschirr gefüttertes Spanferkel). *1838—1845:* cserepes; ... a házban cserépből táplált, anyátlan malac [Torockó; MNyTK 107].

Sz. *1838—1845* cserepes: ... a házban cserépből táplált, anyátlan malac, innen átvive 'szegődi' jelentésben is használják: „Olyan mint a cserepes malac" — akármelyik háznál hamar honivá[a] lesz [uo.; i.h. — [a]Otthonossá].

3. megcserepesedett; crăpat, scorţos; schrundig. *1815:* A' Krumpinak kapálása ... Az Elsö kapálás ideje mihelyt jobb részének ki butt a' föld szinére a levele a' levelek körül a föld kézzel vagy buta vaskoval vigyázolag meg piszkáltatik, 's a' tserepes vagy igen száraz földböre vékonyan le kapartatván a' távulabbrol kapával fel vágott porhanyu nedves földel ... a' krumpli koronája simán el fedetik [Kováts Sámuel, Utasítás a' Krumpli termesztésre. H.n. *1815* nyomt.].

II. *fn* cserépkályha/kemence; sobă/cămin cu cahle; Kachelofen/herde. *1732:* 'a Cserepes hellyett valo Kementze sövényből font .... Veress Paraszt kalyhákból valo Cserepesinek kivül valo oldalát le-rontották, 's veszszővel tódták meg | a Kementze ket fele rekesztetett, vgy hogy fűttőis, cserepesis [Nagyida K; Told. 11/67, 70] | a le irt házban vagyon edgy sütö Kementze, mellyen hoszszan nyul paraszt kájhából rakott Cserepes [Erdőszengyel MT/Szentjakab SzD; TSb 51]. *1755:* Sütő Kemmentze jo volt benne Kajhabol allo Cserepes [Nyárádsztlászló MT; Sár.]. *1794:* ezen palotan edgy Zöld mázu cserepes futtostöl edgyütt a füttö romlo félben minden csipke nélkül [Backamadaras MT; CsS]. *1807:* a' házba vagyon egy paraszt cserepes [Süketfva MT; Pf]. *1812:* Az Udvar Biro Ur Házában találtatott ... Egy jo zőld Cserepes [Marossztkirály MT; Berz. 8. Fasc. 72]. *1813:* az Házban van egy hitvány cserepes füttőivel | az Házban egy viseltes gogány kementze edgy vas lábon állo cserepes füttőivel [Udvarfva MT; Told. 42]. *1817:* az Házban ... paraszt kalyhákbol valo Cserepes vagyon [Nyárádsztlászló MT; Sár.] | egy tserepes melegit[a] [Szabéd MT; UnVJk 276. — [a]Ti. egy szobában]. *1825:* az Elsö szobába

... Vagyon egy jo állapotba lévö festet Virágos Cserepes [Köszvényes MT; Told. 34] | a Cserepes alatt lévö vas [Etéd U; Pf]. *1849:* A Székházhoz készítettem égy cserepest Rf 2 xf 18 [Szu; UszLt XIV. 98 Barabás Mihály fazakas számlája]. *1851* A' Malom A' lakóház ajtoja félig béllett fenyö deszka ... van benne egy uj zöld cserepes fűttőjével [Erdősztgyörgy MT; TSb 34]. *1854:* betsülték .. A' Nagy Házban lévö Cserepes ujboli fel rakását 1 Frt. [Etéd U; NkF].

◇ Hn. *1641:* Az Czierepes labia(n) (sz) [Dengeleg SzD; EHA]. *1687:* Az Also cserepesben az két Országh uttya kőszt (sz) [uo.; EHA]. *1718* a' cserepes mellett valo erge mellet (sz) [uo. EHA].

cserepez cseréppel föd; a acoperi cu ţigle; mit Ziegeln decken. *1755* midőn az kapu felett valo Házakot fel szarvazták cserepezték akkor az szaru fák véggeit bé csinalo kömiveseknek ... fizettem 84 Dr. [Kiskend KK; Ks 71. 52 szám.].

cserepezés 1. cseréppel való fedés; acoperire cu ţigle; Ziegeldecken. *1625:* Kezdet az sacristia cherepezesehez, Janos mester, es mindenut fel kellet bontani a cherepezeset, mert igen meg bontakozot volt [Kv; Szám. 16/XXX. 20]. *1726:* az Capella cserepezésit is, meg fizetvén néki, adtam fl: hg: 2 d: 40 [Kv; Ks 15. LIII. 4].
2. cseréptetőzet; acoperiş de ţigle; Ziegeldach. *1625* Kezdet az sacristia cherepezesehez, Janos mester, es mindenut fel kellet bontani a cherepezeset, mert igen meg bontakozot volt [Kv; Szám. 16/XXX. 20.] *1755:* Dészka ... midőn az kömivesek az cserepezés végeinél két felől az Házak végén bé csinálták és kőrül párkányozták állásokon romladozot el [Kiskend KK; Ks 71. 52 szám.].

cserépfazék agyagfazék; oală de lut; Tontopf. *1740:* Mázos nagy cserép Tál Nro 3. Mázos kicsinj cserép Tál 1 ... Középszerű cserép fazék 8 [Gyéressztkirály TA; Ks 89 Inv.].

cserépfedél cseréptető; acoperiş de ţigle; Ziegeldach. *1732:* A Kolozsvári Ház van Külsö Monostor Vcza Eszak felöl való Sorjában ... Észak felé térvén következik egj kö fundamentumon négj szegre rakott kicsiny kápolna jó cserépfedél alatt, meljnek tetein vagjon két pléhes, csillagos gomb [Kv; Ks 40 Varia XXVIIIc]. *1761:* eö Nga Frantzia szarvazatú cserép fedél alá extruáltatott párkányozott oldalu és szegeletü felhó szin formára festett oldalú szép Uri Udvarházat [Szászvessződ NK; JHbK LXVIII/1. 210].

cserépfedelű cserépfedeles; cu acoperiş de ţigle; mit Ziegeldach. *1868:* Cserépfedelü kőtemplom, ennek fala magasságig vitt toronnyal [Teke K; ETF 107. 18].

cserépfedő agyagfedő; capac de lut; Tondeckel. *1793:* Egy hitvány cserép abárlo Dr. 08 ... Három Cserép Fedő Dr. 3 [Mv; MvLev. Prágai Tamás hagy. 2].

cserépfedőcske agyagfedőcske; capac mic de lut; Tondeckelchen. *1798:* 3 cserep kitsiny fedőtske [Vingárd AF; KCsl 5].

cserépforma csempemintázó forma; tipar pentru modelat cahle; Modellierform für Kacheln. *1636:* Szegeletre ualo czierép forma, hars fabul faragot, ki kisseb ki nagiub mindenestwl hét Remek, vgi mint keczike (!) farku Czierep forma, Item az alliának ualo Czierép forma [Kv; RDL I. 109].

cserép-főzőfazék agyagfazék; oală de lut; Tongefäß. *1830:* Cserép Főzö Fazakok Nro 5 ... Cserép Lábas Nro 1 [Nagyikland TA; TLt Közig. ir. 1748].

cserépfüstölgőcske agyagfüstölőcske; afumătoare mică din lut; kleiner Tonräucher. *1733* Talatska 2. Cserép füstölgetske [Marossztkirály AF; Told. 2].

cserép-gyertyamártó agyag-gyertyaöntőforma; tipar din lut pentru turnarea luminării; irden Kerzengußform. *1770:* Egy Cserep Gyertya marto [Usz; Pf].

cserépkalamáris cserép-tintatartó; călimară din lut; irdenes Tintenfaß. *1797* Harom Uj Zöld mázas Cserép Kalamárjs porozoval edgyüt [Szu; UszLt XII. 87].

cserép-kályhakemence csempekemence; sobă cu cahle; Kachelofen. *1845:* a kis Házban van közönséges veres cserép kajha kementze, ... a pitvarba Sütö kementze [Borsa K; Bet. 1].

cserépkanesó agyagkorsó; cană de lut; Tonkanne/krug. *1816:* egy setét meggy szín festékü, ón fedelü tserép Kantsó [Szentháromság MT; UnVJk 121].

cserépkarika agyagnehezék; cerc de lut servind ca greutate; Tonringel (als Gewicht dienend). *1679:* 100 öles öregh gyalum (!) (: mely az iden czinaltatott:) minden ahoz valo, vastagh es vekony köteleivel, czerep karikaival, palhaival nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 84].

cserépkemence csempekályha; sobă cu cahle; Kachelofen. *1724:* A' külsö Nagy Kapu mellett vagyon egy Darabant Ház közönséges rosz tserép kemencze benne [Koronka MT; Told. 29/12].

cserépkészítés fabricare de ţigle; Ziegelmachen. *1822:* a' városi népnek el adando Cserép és Tégla árráról vélekedést kívánván adni, a' Város Tisztartoja és Cserép mester meg halgatásokkal — a' Cserép és Tegla készítésekre meg kívántato költségeket ezekben találtam [Torda; TVLt Közig.

r. 631]. *1833:* meg probáltuk a' régi Kapjoni ut* mellet levő Buzás Ferentzné örökös földet ... ugy találtuk, hogy Téglának leg alkalmasabbak és a Cserep készítésre [Dés; DLt 904/1831-hez mell. — *Kapjon (SzD) felé vezető út].

cserépkorsó agyagkancsó; cană de lut; Tonkrug. *1614:* Cserep korso, Oloz [Kv; PLPr 1612—15. 113].

cserépkürtő cserép-kemencecső; coș de lut; irdener Rauchfang. *1740:* Vagyon ezen házban edgy paraszt, de jó kályha kemencze, melly(ne)k száján öt araszni vas pánt vagjon, a fűjtő penig csak a' kemenczeből vagjon el-rekesztve, tűzhellje penig fa és földel töltetett, jo tágas cserép Kűrtője szolgál ki a' pitvarba le-irtt vak kémény alá Ks 89 Inv. 6]. *1819:* a Házban Kajha sátor ki nyulo Cserép kűrtóvel [Nagypacal Sz; Berz. 72/8].

cseréplábas agyaglábos; cratiță de lut; irdener Kochtopf. *1830:* Cserép Főző Fazakok Nro 5 Cserép Lábas Nro 1 [Nagyikland TA; TLt Közig. ir. 1748].

cseréplábos agyaglábú; cu picior de lut; mit Tonfuß. *1764:* Cserép lábas lábas nro 1 [LLt 183. B].

cserépmájszter cserepezőmester; maistru țiglar; Zieglermeister. *1822:* Delon Gábor Cserep Meister [Gyalu K; RAk 79].

cserépmester cserepezőmester; maistru țiglar; Zieglermeister. *1822:* a' városi népnek el adando Cserép és Tégla árráról vélekedést kívánván adni, a' Város Tisztartoja és Cserép mester meg halgatásokkal — a' Cserép és tégla készitésekre meg kívántato költségeket ezekben találtam [TVLt Közig. ir. 631].

cseréppipa agyagpipa; pipă din lut; Tonpfeife. *1817:* Négy esztergába metzett lakirozott Pipaszár Csotorával Cserép pipával [Mv; DLev. 3. XXVIIIA]. *1842:* Kerek Pipa tarto égj 16 hosszu, 3 kurta száru cserép pipákkal két tajték pipa ezüst kupakkal, égy cserép pipa ezüstkarimás [Dés; Újf. Újfalvi György hagy.].

cserépporgoló cserépfazékfajta; un fel de oală de lut; Art Tongefäß. *1849:* negy tserép porgolok égy tejes lábas [Somkerék SzD; Ks 73/55].

cserép-sótartó agyag-sótartó; solniță de lut; irdene Salzbüchse. *1804:* egy Cserép So Tarto [Hosszútelke AF; Kath.].

cserép-szilvaszűrő agyag-szűrőfajta; un fel de strecurătoare din lut; Art Tonsieb. *1813:* Ritka Szita egy jo kettö rosz 3 Szürö Szita 2 Gyakor szita 2 ... Cserép Szilva Szürö 1 [Veresegyháza AF; Told. 18 Toldalagi Kata lelt.].

cseréptál agyagtál; strachină de lut; Tonschüssel. *1677:* vagyon ... egy fa tal s nyolcz cserep tál 11 Fa Tanyer [Dés; Borb. II mezőmadarasi ns összeírók jel.]. *1679:* Uy, mazos cserep tal öregh nro 3. Aprob nro 4 | Fa Tál nro 1. Mazos Cseréptál viseltes nro 3. [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 28]. *1740:* Mázos nagy cserép Tál Nro 3. Mázos kicsinj cserép Tál 1 . Középszerű Cserép fazék 8 [Gyéressztkirály TA; Ks 89 Inv. 6]. *1747:* A Léanjok házáb(an) Cseriptál 6 Bokály 9 Vizes korso 4 [Királyhalma KK; Ks 23/XXIIb]. *1787:* 3. Mázos tserép Tál égyiket* Dr. 3 [Mv; MvLev. Császár György hagy. 11. — *Értsd: elárverezték]. *1816:* Egy nagy Abállo és két kissebb Cserép Tálak [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.]. *1824:* Egy vírágos, bétsináltnak valo Cseréptál [Fugad AF; HG. Mara lev.].

cseréptálacska agyagtálacska; străchiniță de lut; Tonschüsselchen. *1733:* mazos tserép tálatska 5 [Marossztkirály AF; Told. 2]. *1750:* két cserép tálatska [Szamosfva K; JHbK LVIII/4. 2]. *1772:* Cserep talatskák Két Korsotska [Tarcsafva U; Pf].

cseréptányér agyagtányér; farfurie de lut; Tonteller. *1809:* Egy pár Holitsi Cserép Tángyér Dr. 24 ... 4. Közönséges Cserep Tángyér az egyik hasadt Dr. 18 ... 2 fejér Holitsi Tángyér és egy Zöld Tál Dr. 56 [Mv; MvLev. Nagy Lőrincz kádár hagy. 5, 7].

cseréptepsia agyagtepsi; tipsie de lut; irdene Pfanne. *1735:* Cserép Tepsia 2 [Királyhalma KK; Ks 23. XXIIb]. *1744:* Igen nagj réz tepsi, Cserép tepsia 4 [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67].

cserép-urna nagy agyagvázafajta; un fel de glastră mare de lut; Art große Tonvase. *1837:* Nyoltz Virágnak valo Cserép Urna [Szentbenedek SzD; Ks 73. 55].

cserépvető I. *mn* 1. cserépmintázó; de tipar pentru țigle; Tonmodellier-. *1696:* Cserep vető vas Formak nó 7. Tegla vető Fa Forma no 1 [Bethlen SzD; BK].

2. ~ *mester* cserépkészítő-mester; maistru țiglar; Ziegelstreichermeister. *1822:* Katlan, szerszámok reparatiokjokra ... a' Cserép vető mester Téli Tűzelésével és lakhelye Taxájjával edgyűtt 2 Rf [Torda; TVLt Közig. ir. 631].

II. *fn* cserépvető-munkás; țiglar (muncitor care face țigle); Ziegelstreicher. *XVIII. sz. köz.:* Tégla és Cserép Vetőknek fizettünk Rf. 856 xr. 56 [Déva; Ks 92. I. 13].

cserépzsindely tetőcserép; țiglă (de acoperiș); Dachziegel. *1804:* Nemes Kűkűllő Vármegyében Sz Nádason Mélt. L. Baronissa Josika Mária Ur Aszony Nehai M. Groff Maros Németi Groff Gyulai Jozseff eözvegye Parantsalatjāra jelentem meg Szász Kezdrűl Cserép szindely (!) vető mester Ember az kiis ezen Contractusomban kötelezem magamat ... Cserép szindelyt vetni, de alkalmatost ... Hat ezeret [Szásznádas KK; GyK 18/28].

cserépzsindely-vető tetőcserép-készítő; care face ţigle; Dachziegelstreicher-. *1804:* Nemes Kűkűllő Vármegyében Sz Nádason ... jelentem meg Szász Kezdrűl Cserép szindely (!) vető mester Ember az kiis ezen Contractusomban kötelezem magamat ... Cserép szindelyt vetni, de alkalmatost Hat ezeret [Szásznádas KK; GyK 18/28].

csererakófa tölgyfa-falgerenda; grindă de stejar pentru pereţi; eichener Mauerbalken. *1732:* a' gyűmőlcs fák között vagjon egj szalmával fedett árnjék alatt, egj csere rako fábol való Szilva Aszaló [Kóród KK; Ks 12. I].

csererdő l. csereerdő

cseres I. *mn* **1.** cserzett; tăbăcit, argăsit; gegerbt. *1600:* Veottem szy gyarto Balinttul egy szekeres fiket, Cheres Beorbeol czinaltattat D 75 [Kv; Szám. 9/XII. 66]. *1681* Cseres bőr készető Timár 3 [VhU 216].

2. cserzett bőrből készült; făcut din piele tăbăcită; aus gegerbtem Leder (verfertigt). **Szk:** ~ *bocskor. 1599:* Az zegeny legenyeknek ... eggy egy cheres Bochkort, teott d 16 [Kv; Szám. 8/VIII. 7] ✱ ~ *fék. 1593:* Az Nyerges Lonak ... Szigiarto Danielteol veottem ... 2 cheres feket egyket p(ro) d 80 Tezen f 1 d 60 [Kv; i.h. 5/XX. 159]. *1596:* porozlo Gieorgj ... Kis Azzoni napjan 8 Septemb(ris) vitte volt Hajosi palt postan Tordara 2 lowan fizettem f—d 50 De az fekitis, mint hogj oda vezet, monda az porozlo eskwuessel hogj oly cheres fek volt hogj megh ert volna 32 penzt attam azert f—d 32 [Kv; i.h. 6/XXIX. 54] ✱ ~ *kengyelszíj. 1599:* Zigyarto Daniel ... vallia Attam en orosz Jakabnak cheres kengyelzyatt penzen nem regen kyt ha mostis megh lathatnek megh esmernem minth en mywemet [Kv; TJk VI/1. 359] ✱ ~ *surc* cserzőkötény. *1787* Timár vagy is Varga Mesterségnek valo Eszkőzők Két Cseres kád Hf 1 Dr 36 Egy vastag cseres Surtz viseltes Dr 12 [Mv; MvLev.] ✱ ~ *szíj. 1740:* constál világoson a Kolosvári betsűletes Szígyártoktol eő Kglmektől ezen Provinciában Hat Kiralyi Városokb(an) lévő Szígyárto Céhektől, és a Szebeni Magistratustol extráhált hiteles testimonialisokbol, hogy a Cseres szijnak vágatása arultatása, sem a Varga sem Thimar Mester emberek(ne)k nem competal mivelhogy Szigyarto Céh nincsen Varosunkon, az Thordai Varga Mester emberek penig a tseres szijjal valo kereskedést exerceálhattyák regi usussok szerént [Torda; TJk I. 188].

3. '?' *1752* valami Cseres harisnyás emberei az Ex(ponen)s Aszszony ő ngán(a)k [Backamadaras MT; Told. 37/44].

Valamelyes valószínűséggel a 'cserhéj-hántó' v. 'cserhéj-szállító, ill. -áruló' jel-sel számolhatni.

II. *fn* ? cserzővarga; tăbăcar; Gerber. **Szn.** *1582:* Cheres Andras [Kv; Szám. 3/VIII. 17]. *1584:* Cheres peter [Kv; i.h. 3/XI. 64].

cserés[1] I. *mn* tölgyfás; cu stejari; Eichen-. *XVIII. sz. eleje:* Az Bodon kútnál az öldal(ban) alol[a] az orszag uttya, felljűl az Cserés tővisses erdő [Dés — [a]Ti. szomszédja]. *1718/XVIII. sz.* A Falu felett vagjon két pászma puszta cserés és szakadásos Szőllő főld [Dabjonújfalu Sz; Berz. 7. 68/1]. *1750:* Apro cserés hellyek [Nagyeskűllő K; BHn 79]. *1767:* az tővises vápa nevezetű Cserés oldal [Sárd AF]. *1778:* Ezen erdőis Sűrű, Cseres, Cseplesz [O.sályi KK; Berz. 4. Fasc. 8. C. 18]. *XIX. sz. köz.:* nagy szép, de ritkas tőlgyes tseres, fiatal erdő [M.lapád AF].

Szk: ~ *cseplesz. 1805:* Veress erdő, Tserés Tseples (!) most Aprő, most haszonvehetetlen erdő [Buza SzD; LLt Csáky-per 124. L. 31] ✱ ~ *erdő. 1719:* Fejis nevű Cserés erdő alat Kalibákban [Pálos NK]. *1742:* Vagjon ezen Falunak is egj darabatska cziheres tseres Erdeje melyet a Falu most fel fogván tilalomb(an) kezdette tartani [M.borzás SzD; Ks 4. VII/1]. *1771* a Nagy Allodialis Rét felé nyulo Cserés erdöben (e) [Nagyeskűllő K; BHn 81]. *1786:* a falun fellyül valo verőfény cseres erdő [Borosbocsárd AF]. *1834:* in Pityiritya égy része Lítznek Karonak valo Tölgyes, Cserés, Gyertyános, és bükős Erdő (e) [M.derzse SzD; DHn 42].

Hn. *1679:* Az Cseres Mezőb(en) (r) [Vajdasztiván MT]. *1718:* Cseres Dombon (sz). Cseres völgyb(en) [Szilágycseh]. *1737:* Cserés berke [Sáromberke MT]. *1754:* a' Cserés oldal alatt (sz) [Borsa K; BHn 116]. *1772/1812* Az Cseres domb oldalán (sz) [Bő MT]. *1782:* a' Cserés bértz [Kiseskűllő K; BHn 73]. *1799 e.:* A Cserés nyilban [Hétur KK]. *1800/1827:* a' Cserés ajj [Erdősztgyörgy MT]. *1808:* Cserés kapunál (sz) [Köpec Hsz]. *1825:* a Cseres To nevű hellyen (k) [Barátos Hsz].

II. *fn* tölgyfaerdő; pădure de stejar; Eichenwald. *1715:* Erdeje . holmi cseplyes cserés vagyon [Kékbükk préd. TA; JHbK III. 5]. *1756* A Kis ágyban, V(icinusa) más felol a' Kis ágybeli Motsáros Rét Ez ép Cserés [Udvarfva MT]. *1813:* a' ropo tetön Tserés [A.jára TA].

Hn. *1642:* Cseresben (sz) [Páncélcseh SzD; DHn 55]. *1711/1761:* Az Sárdi Cseréssénél (k) [M.sülye AF]. *1726:* az Cseres felőll valo oldalb(an) [Vajdasztiván MT]. *1737* A cserésb(en) [Sáromberke MT]. *1798:* A Cserés alatt (ke) [Maroskeresztúr MT].

A címszó összes jelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

cserés[2] cserével egybekötött; legat de un schimb; mit Tausch zusammenhängend. **Szk:** ~ *vásár. 1802/1803:* ezen cserés vásár a' Felpereseket nem kötelezi [Dés; Ks 79. 29. 375].

cseresas tölgysasfa; stîlp de stejar; eichene Säule. *1761* földben be siedett csere talpakban rott csere Sasok közé elegyes rakó fákbol rakott oldalú még kevés ideig meg szolgálható zsendelly fedelű régi kallyhakbol rakott kementzéjű fustős fenyő deszka padlásu régisége miat omló félb(en) állo Majorház extál egy Kamarájával [Szász-

vessződ NK; JHbK LXVIII/1. 208]. *1810:* A Malomháznak ... már az egerek Juggatása miatt sorvadni kezdett szalma fedele ... Csere Sasok kőzé faragott Labas Bükfákbol Csinált Oldala [Rákos Sz; Ks 76 Conscr. 264—5].

cseresasfa tölgysasfa; stilp de stejar; eichene Säule. *1761* kemény cserefa talpakban vésett köteses csere sasfakon állo magyaros szarvazatu uj Zsendelly alat Vagyon minden oldal nélkül cir. négy Szekeret capiálo Uj Szekér szin épitve [JHbK LXVIII/1. 207].

cseréses tölgyfás; cu stejări; mit Eichen (bewachsen). *1804:* a Feleségeis tölle valo féltiben azon Cseréses hegyre kezdet fel futni [EMLt].

csereskád cserzőkád; cadă pentru tăbăcit; Gerbfaß. *1627:* Jutot ... Varga mw szerbeől Eöregh es Apro beoreokbeol Kaptakbol, Czieres kádbol f. 34 d. 83 [Kv; RDL I. 135]. *1631:* az csereskád mellé butt volt [Mv; MvLt 290. 54a]. *1633:* Czjeres kad fenekere valo vas Abronczj [Kv; RDL I. 103]. *1662:* Harom keszitet Tehen bőr Műszeris, kaptakkal Csieres kaddal, űstivel* [Kv; i.h. 146. — *„Thordai Vargha Geőrgy" varga házánál]. *1787:* Timár vagy is Varga Mesterségnek valo Eszkőzők. Egy derék tserző nagy réz űst Hf 10 Dr 80 Két Cseres kád Hf 1 Dr 36 [Mv; MvLev. Tolvaj alias Varga Mihály hagy. 6].

cseresműhely cserzőműhely; tăbăcărie; Gerberei. *1612:* Asztalos Tothazj Istua(n) és Kirchner Istua(n) W(ra)mek ... Mertten Philpp (!) hazanal egy paitat böczültek p(ro) f 1 d 40 ... Egy varga czeres Műhelyet p(ro) f 12 d [Kv; PLPr I/3].

cseresnye 1. cseresznye

cseresövény tölgyvessző-sövény; gard din nuiele de stejar; Zaun aus Eichengeäst. *1785* Az Uttza felől a Gyűmőltsős kőrűl 85. Láb kert, melyn(e)k ajja 3 szál deszkával, felyűl Csere sővénnyel folyomtatva Sátorozott Tővissel és szalmával fédve. Tiszta Sövény kert Sátorozott 30. öl [Szu; Ks 73. 55].

cseressure cserzőkötény; sorţ folosit la tăbăcit; beim Gerben gebrauchte Schürze. *1788:* Egy vastag cseres Surtz viseltes [Mv; MvLt].

cseresznye, cseresnye cseresznyefa termése; cireaşă; Kirsche (Frucht). *1570* Kyral Matthe hity zerent Ezt valya ... Seotet haynal korba hallia hogy az kert aytaia megh Nylt volna Es latta volna Zeoch Demetert ott ... es azt Monta hogi azert Jeot volna hogi az leant ely kerne az gazdaz⟨z⟩onthwl, hogj cheresneye volna egy egy fawal es azt Zedethne Megh vele [Kv; TJk III/2. 81]. *1579* Az 2 Jűny Az Napon lypay Janos hozott warodrol eg küchyn Naranchott chereznett es Eggett mast [Kv; Szám. 1/XVIII]. *1585:* Hozanak az Gubernator zamara Vradrol (!)* egy Zeker kechyeget Egy altalagban esmet czhyereznyet [Kv; i.h. 3/XXII. 7. — *Nagyváradról]. *1589:* Lukaczj Georgy Vagasi Actor, Zaz Matthias vgian Vagasit perlette egj czierezníe fa vegett, Jgj talalta az zek hogy ... eggiut élliek az fat es az mi czierezniet le zedett ez Ide(n) Zaz matthias rolla aztis megh oza Lukaczj Georgiel [U; UszT]. *1594:* (Vettem) 20 die Jűli ... Chyerezniet f— d 8 [Kv; Szám. 6/VIII. 59 Caspar Semel sp kezével]. *1631* En nalla(m) lakek egj keues korigh Beczki Kata ... szalontaj ... eczer megh tavaly czeresnie ereskor latta(m) hogj czeresnietis hozot neki [Mv; MvLt 290. 238a]. *1640:* Egy keszkenőben cseresznye vala nála [Mv; i.h. 291. 212a átírásban!]. *1644* ket vagj három penz ara Czeresniet vittünk vala neki [Mv; i.h. 421a]. *1653:* Mikor Lippát megigirők a portán a vezérnek*, egy tál cseresnyét külde az vraknak örömibe ujságba — az ő szerént való husvét nap-tájban vala — abban én is ettem [ETA I, 122 NSz. — *1616-ban]. *1690:* Lattam Janczit hogy Csereznyet szetek, öttek, leszatis lattam [Aranyosrákos TA; Borb. I]. *1742:* Az estve kevés Cseresnyét űldőttem ... Ngod(a)k [Brassó; Ap. 4]. *1746:* Hujetz Jank Exponállya: Ez elmúlt Tavaszkor midon éppen a Cseresnye (!) meg ért volna, az Inctus ugy mint ortákom az maga rész Cseresznyéjét el adta Kaloza Ivonnak, midőn pedig én az Mostoha Fiamat küldöttem vólna, hogy nekem jutott Cseresznyét az Varjuktúl őrizzen (!); az Inctus ... minden ok nélkűl őtet meg verte [Vályebrád H; Ks 62. 22]. *1789:* Halmágyon Aszalni valo Cseresnyéért [Déva; Ks 95]. *1791:* Medgyet Cseresnyét Veres szölöt szüntelen aszaltatnam kéne mig benne tart tsak hogy az Segitségem néha szükön vagyon [Szilágycseh; IB]. *1793:* Ezen alkalmatossagtol p(e)d(ig) űldők Nagyságod számára két kosárba és egy kazupban szépen lapu kőzé rakva, három féle szép Cseresnyét és 'sákba bé tsinálva 8 Kartifiolát [Hadad Sz; JF 36 LevK 286 Benkő Elek lev.]. *1796* Gyűmölts kevés lesz mivel ennek előtte három hettel itten Jég esö volt és ez sok kárt tett az gyűmölts fákba akkor mindgyárt nem tetzet meg de már most tsak latzik hogy veresedik s hul le kivált az Cseresznye igen kevés maradott [Banyica K; IB] | A Tavaszan mindenféle Gyűmölts termö Fák elég virágosak voltanak de még is annyi Gyűmölts a menyihez reménseg volt nem lesz, Alma körtvé inkább meg maradot de a Fejér szilva és Cseresnye majd mind el hullatt [Szilágycseh; IB]. *1847* volt az kérdett hegybe Cseresznye enni [Dés, DLt 792].

Szk: *aszalt ~.* *1844* küldök ... négy tángyér törlökbe be varva aszalványokot ... küldöttek volt Zsúkrol aszalt cseresnyét [Széplak KK; SLt évr.].

Hn. *1647/XVIII. sz. köz.* a Cserisnye hegyben vagyon egy darabotska bongor Somosd felöl [Csóka MT; DLev. VIIA. 5]. *1699* az Cseresnye kut nevű hellyben [M.valkó K]. *1726 k.* A Cseresnye hegjbe vagjon egj darabocska bongor

[Csóka MT]. *1740:* Cseresznye kutban (sz) [M. valkó K]. *1743:* Felső Cseresznye (szö) [Szászrégen MT]. *1745:* (Egy föld) vagyon a Tseresnye hegynek a tetejin | a Tseresnye hegy beli gödrökb(en). a Tseresnye hegyb(en) bé menö felsö szekér uton alol [Nagyida K; Told. 9]. *1754:* a' Cseresznye torokbann (k) [Nagyalmás K; KHn 312]. *1768:* Cseresnye alá valo Tál 1 [Mezősztgyörgy K; Ks 23. XXIIb]. *1776:* A Tseresnye hegyb(en) (sz) [Nagyida K]. *1781:* A Cseresnye Kutba (k) [M.valkó K; KHn 105]. *1782* Tseresznye Hegy [Abafája MT]. *1785:* A Cseresnye Kutnál [M. gyerőmonostor K; KHn 82]. *1820:* Cseresnye Hegybe (szö) [Szászrégen MT.]. *1851:* A' Cseresnye megett (sz) [Erdősztgyörgy MT]. *1856:* Cseresnye borozdájában [Szövérd MT]. *1860:* Cseresnye kut pataka [M.valkó K; KHn 111]. *1864:* Cseresnye oldal [M.kapus K; KHn 165]. — A jelzet nélküli adatok az EHA-ból valók.

Ha. *1785:* Cseresnye —14 [WLt Cserei Heléna jk 10a]. *1789* tseresznye —18 [i.h. 27a].

cseresznyeág cseresznye-oltógally; altoi de cireş; Kirschen-Pfropfreis. *1817* a Kertész ... az iskolában lévö tseresnye ágakot mind el ototta [Héderfája KK; IB].

cseresznyeaszalás uscatul cireşelor; Kirschenabdörrung. *1793:* Már az Aszalott el készitvén a jövö hétén a' mint a' Cseresnye aszalás iránt Méltoztatott Nsgod parantsolni ahhozis aszaltattni hozzáfogatok [Hadad Sz; JHb 36. 286].

cseresznyeasztal cseresznyefa-asztal; masă din lemn de cireş; Tisch aus Kirsch(en)holz. *1837:* Cseresznye politurozott asztal [Szentbenedek SzD; Ks 88 Oszt. 13].

cseresznyecsemete cseresznyemagonc; puiet de cireş; Kirschenpflänzling. *1720:* En az Ngod paroncsalattya szerént öremest Cseresnje csemeteket szereztem volna ugj olto agakot de nem lehet mostan ezen uttal [Nsz; Ks 96]. *1784:* Nagyságod parantsolatjara minden felé jártattam Cseresznye Csemetékért és szerzettem 32 szálat ezek oltatlanak [Bencenc H; BK]. *1817* egy néhány Cseresnye Csemeték [Mv; DE 3].

cseresznyeérés a cseresznyeérés időszaka; timpul coptului cireşelor; Kirschenreife. *1631* En nalla(m) lakek egj keues korigh Beczki Kata ... szalontaj ... eczer megh tavaly czeresnie ereskor latta(m) hogj czeresnietis hozot neki [Mv; MvLt 290. 238a].

cseresznyefa 1. cireş; Kirschbaum. *1589:* Lukaczj Georgy Vagasi Actor, Zaz Matthias vgian Vagasit perlette egj cziereznie fa vegett [UszT.
A teljesebb szöv. *cseresznye 1.* al.]. *1599:* menenk egy kertben es hagank walamy Czieresnie fara, Azon kertben valanak az Jljkej Gergely Marthon es Fodor Jakab Cziernie fan [i.h. 14/15]. *1604:* Bedeo Mihaly wramis Attiamtol marat haza(m) wles helyben ug'g'io(n) azon helien ualo negj czieresnie fajmat le vagatta [i.h. 18/19]. *1621:* chieresnie fa az keorteli fa ... legien beöcziwre ualo [Burjánosóbuda K; JHbK XXII/29]. *1647/XVIII. sz. köz.:* a Tseresnye hegyben egy néhány Tseresnye fa [Csóka MT; EHA]. *1717:* Tö szölöt ültettek 300. azután 77. Kesalyafat. 380 cseresznyé fát 19 [Búzásbocsárd AF; BfR]. *1727:* Ket teli Alma fa. Négy tengeri és fejer baraczk fa nro 7 ... Oltott Cseresnye fa nro 4 [Csákigorbó SzD; JHbK XXVI/13. 12]. *1752* Az Üveri puszta szőlőben egy darab puszta szőlő földet egy néhány cseresznye fák vadnak rajta [Iszló MT; EHA]. *1756* A Nyárban Dévára lévén szolgálatban, az alatt Román Juon fia hatalmasul Cseresnye fámra menvén, midön apro gyermekeim mondották hogj ne tegyen kárt, le szállot, azokot ell vadászta, az után visza menvén ujabban Cseresnye fámra hágot, és masokkal együt meg ette [H; Ks 62.6]. *1784:* Nagyságod parantsolatjara minden felé jártattam Cseresznye Csemetékért és szerzettem 32 szálat ezek oltatlanok, oltvais küldök négy tseresznye fát [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1786:* mind a' szölö, mind a' Cseresnyés meg voltanak ... a' Cseresnye fákis hasonloképpen [Berekeresztúr MT; Bet. 6]. *1816:* Egy tseresnye fa [Déva; Ks Vegyes ir. 129b]. *1839:* alma, Cseresnye, Dio, Körtve, megy, szilva, egres és Veres szöllö fák [Mezőszilvás K; TSb 2]. *1851* A' Szőlő tetőn van 13 darab oltott cseresznye fa [Erdősztgyörgy MT; TSb 34].

Hn. *1581/XVIII. sz. köz.:* Az Cseresnye fa kútban (E) [Burjánosóbuda K; BHn 39]. *1732:* az hideg kutban a Cseresnyefák alatt (sz) [Sárvásár K; KHn 131]. *1740:* Az Cseresznye fáknál (sz) [M.gyerőmonostor K; EHA]. *1753:* A Tseresnyefák alat (sz) [Sárvásár K; KHn 132]. *1758:* A Cseresnye fánál (sz) [Sztána K; EHA] | A' Cseresnyefánál lévő föld (sz) [M.kiskapus K; EHA]. *1769:* Csupos alatt a Cseresnye fánál [Ónok SzD; THn 28]. *1781* A Cseresnye Fáknál [Mákó K; KHn 234]. *1799:* Cseresnye fa kutnál (e) [Kölesmező K; BHn 54]. *1804:* A' Tseresnye fa oldalnál (sz). A' cseresnye fa oldalba [Mezőveresegyháza SzD; EHA]. *1818:* Cseresnye fa oldal Megett (sz) [uo.; EHA]. *1864:* Cseresznye fák felett [Sárvásár K; KHn 133].

2. cseresznye-bútorfa; lemn de cireş; Kirschenholz. *1793:* egy kis utazo ladátska cseresznye fábol l. sing hoszszu, vegein réz fogantyuk zarja nintsen [TL Conscr.].

cseresznyefa-tőke cseresznyerönk/tönk; trunchi/buştean de cireş; Kirschenklotz. *1801* A Lemneriaba találtatik kádnak valo fenek 9 Talp fa 2 Ajto feln(e)k valo egy Cseresznye fa Tőke [Héderfája KK; IB]. *1808:* Oprián Kódra Dsugyaságában ... egy őlles hoszúságú Cseresnye fa Tőkétt, kérésemre Szerzett [Darlac KK; Ks. Fodor Antal Finta Pálhoz].

cseresznye-liktárium cseresznyeíz/lekvár; ma giun/marmeladă de cireşe; Kirschenmus. *1736*

Egy nagy Ivegb(en) Cseresnye lictarium cir. justa 1/2 [Várhegy MT; CU XIII/1. 96].

cseresznye-oltóág mlădiță pentru altoit cireș, altoi de cireș; Kirschenpfropfen. *1720:* el küldvén Cseresnje olto Agakot minden feleket küldvén Ngodnak Disznodrais jo ismerömhez el kűltem [Nsz; Ks 96 Bornemisza Imre lev.]. *1784:* oltvais küldök négy tseresznye fát Baraczk fát gyűkerestől küldettem 12 szálat, nem külemben Magyaro fa jövéseketis és Cseresznye olto ágokat bővön [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

cseresznyeoltovány altoi de cireș; Kirschenpfröpfling. *1786:* Varga Mihálynak 3 Cseresnye oltoványa [Berekeresztúr MT; Bet. 6].

cseresznyepálinka rachiu de cireșe; Kirsch(en)-branntwein. *1797:* Cseresznye pálinka ft 1 1/2 [Déva; Ks 96]. *1816:* Cseresnye palinkával egy négy Szegeletű és más kerek üveg 11 Rf 26 xr [Kv; Born. IV. 41].

cseresznyés I. *mn* cseresznyefás; cu cireși; mit Kirschbäumen (bepflanzt). *1694/1764:* A szőlők kőzött valo Cseresnyés bongort [M.fülpös MT; Told. 26]. *1763:* Tudok a Batos nevű Helybennis egy darab Puszta Tseresnyes helyett a ki Regen szőlő volt [Vadad MT]. *1774:* a' Vas győrib(en) egy darab tseresnyés helly [Jobbágytelke MT].

Szn. *1844:* Al: Sofalvi Cseresnyés Danielné Katso Borbára Aszszony. Cseresnyés Josefné Csehi Éva 61. éves [A.sófva U; DLt 1441].

Hn. *1672:* az Cseresnyes Pataka mellett (k) [Kalotasztkirály K; KHn 50]. *1690:* Az cseresznyes oldalon (sz) [Dányán KK]. *1714:* Cseresznyes kert nevű heljben (k) [Lengyelfva U]. *1719:* az Cseresnyés Patakon tul [Kalotasztkirály K; KHn 50]. *1744:* Cseresnyés Hegy [Csóka MT]. *1748/1794:* Cseresnyés hegy alatt levő hellyben (sz, k) [Szováta MT]. *1782:* az Cseresnyés patak [Magyarókereke K; KHn 92]. *1798:* a Puszta szőlő Arka mellett mely Tseresnyés kertnek neveztetik [Aranyosrákos TA]. *1813:* Tseresnyés Patak (sz) [Kalotasztkirály K; KHn 55]. *1864:* Cseresznyész szeglet (K) [Etéd U].

II. *fn* cseresznyéskert; livadă de cireși; Kirschengarten. *1732:* van egj darab szőlő ... benne lévő cseresnjesivel edgyüt [Kisgörgény MT; Ks 12. I]. *1786:* Varga Ferentznek 50 fa számból allo Cseresnyésse nagy és apro hungfl. 80 | a' kérdésben lévő Cseresnyésről minnyájon azt valljuk ..., hogy eztis erdős-bokros cziheres helljből kezdette volt elsőbbenis írtani ... Nehai Varga Mihály | mind a' szölö, mind a' Cseresnyés meg voltanak ... a' Cseresnye fákis hasonloképpen [Berekeresztúr MT; Bet. 6]. *1802:* a Versengöbe lévő Cseresnyés [Kisgörgény MT; MvLev. 8]. *1807:* A' Kis vőlgybe vagyon egy kis tseresznés [Vadad MT]. *1820:* Cseresnyések vagynak a' határon, de az Sok esődzések miann el sűedtek, [Márkod MT; KelM]. *1840:* Bőlkény[a] ... Gyalagassai itt a tseresznyést kapálták. Sz. Mihaj ... Gyalagassai szőllőt tseresnyést kapáltak [Görgény MT; Born. G. XXIVb. — [a]MT].

Hn. *1654:* Cseresnisben (sző) [Gógánváralja KK]. *1663* Cseresnyes alatt az patak mellett (k) [Szováta MT]. *1714* Cseresznjes nevű heljben (sz) [Lengyelfva U]. *1723:* Cseresnjésben (k) [Nagykede U]. *1723 k.* Az Cseresnyesb(en) (sz) [Hagymásbodon MT]. *1736:* Az Cseresnyésbe [Sárpatak MT]. *1748:* az Cseresnyés nevű helyb(en) [Csóka MT]. *1754:* A Cseresnyésb(en) (k) [Gernyeszeg MT] | ă Cseresznyés alatt (sz) [M. valkó K; KHn 103] | A' Cseresnyesben (sz) [Újős SzD]. *1755:* A Cseresnyésben (sz) [Gógán KK]. *1760:* Cseresnyés nevű szőlő hegyb(en) [uo.]. *1787:* az Cseresnyés Irotványban [Désakna]. *1793 k.:* A' Tseresnyésbe (sz) [uo.]. *1794:* a Cseresnyés felöl valo Táblában (sző) [Küküllővár KK] | az Északban a Cseresnyés mellett (sz) [M.kapud AF]. *1802:* A' Cseresnyés (sz) [Gógán KK]. *1813:* a' Cseresnyésbe (sz) [Hagymásbodon MT]. *1823:* A Cseresnyésbe (sz) [Szépkenyerűsztmárton SzD]. *1826:* A' Cseresnyésbe (sző) [Szászrégen]. *1864:* Cseresnyés [Méra K; KHn 244].

A címszó jelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

cseresznyéskosár coș pentru cireșe; Kirschenkorb. *1746:* Szebeni Cseresnyés Kosár [Marosztkirály AF; Told. 19].

cseretalp tölgyfa-alapgerenda; grindă de temelie din stejar; Eichen-Grundbalken. *1732:* a Ház, Vastag Csere talpakra, gömbölyeg Csere borna fákbol edjb(e) rott, koszoru gerendákb(an) edj rend kőtéssel öszve kötött hat bokor szaru fákkal elegyes létzekkel, vert szalma fedéllel epitve [Dál K/Szentjakab SzD; TSb 51]. *1736:* Ezen Gyümölcsös közepiben van födél alatt Négy szegre Csere talpokba állo ... Nyári Gyümölts tarto [Sárpatak MT; CU XIII/1. 71]. *1761:* Ezen describált Epületen alott Nap nyugutt felöll valo részire földb(e) bé nyomult tsere talpakra négj szegeletre faragott fenyő ép boronákbol, gerezdesen fel rova; szalma fedél alatt vagyon a régi Sütő ház, Konyha, és Cselédház [Pagocsa K; JHbK LXVIII/1. 15] | földben be siedett csere talpakban rott Csere Sasok közé elegyes rakó fákbol rakott oldalú még kevés ideig meg szolgálható ... Majorház extál egy Kamarájával [Szászvessződ NK; i.h. 208]. *1868:* Templom cseretalpokra sasok közé rakott tégla falu épület [Abafája MT; ETF 107. 19].

cseretalpfa tölgyfa-talpgerenda; grindă de temelie din stejar; Eichen-Grundbalken. *1762:* hoztak hét négj Szegre ki faragatt nagj csere talp fákot [Marossztgyörgy MT; Ks 67. 48. 31].

cseretétel cereügylet; (operație de) schimb; Tauschakt. *1776:* hallottam azt régi emberektöl, hogy Pétsi Simon, rendes uton modon is acquirált de ha ugy nem lehetett erőszakosónnis, el foglalta a lakosoktol a'mit akart s e szerint igen nagyon

ki terjeszkedett volt Mező Bándon. e' mellett, tudom égy Csere tételit, mellyben az also Toot meg cserélte a felsôvel [Mezőbánd MT; Wass].

cserető tölgyfatőke/tönk; buştean/buturugă de stejar; Eichenklotz. *1780:* a' tsere töveket és tsipkét a' sántzba belé hanyatta [Buza SzD; LLt Csáky-per 113. L. 20].

cseretőke tölgyfarönk/tönk; buştean/buturugă de stejar; Eichenklotz. *1774:* Egj Gyertján Fa Tőkét ketten vittűnk el ... másodszor egj darab Csere Tőkét, annak is a' Szépiből Hidlást csinált [Csóka MT; Ks 31. XXIXb].

cserevásár csereügylet (cserével egybekötött adás-vétel); schimb (vînzare-cumpărare în cadrul schimbului); Tauschhandel. *1805:* (A) meg nevezett két fél Személjek Celebrálának mi eltőttünk illy alább meg irt örökös tsere Vásárt [Lőrincfva MT; SLt 12. V. 21]. *1814:* Cseretis emleget a Fellperes, de a Csere vásár el rontására is a Törvény másképpen Actoratust nem enged Senkinek is hanem ha, a Cambiatum viszsza ádását offerallya [Mv; Somb. II tábl.]. *1834:* midön az Ekklák Csere vagy örökös vásárt akarnak tenni az égyező levél meg irása elött kötelesek tzéljaikat inditto okaikkal az Elöl jároi Hivatalnak bé jelenteni [Vaja MT; a hagymásbodoni eklézsia könyve]. *1841:* Mü kik aláb neveinket leírt személlyek adgyuk tudtára ... mindeneknek ... ezen mü általlunk készült örökös tserevásárrol irt Kontraktuális levelünknek rengyefben ... Bözödön Jövének müelőnkbe Ket egymással vásárlo személyek ... az kikis Kezeket bé adva minket megbirálának és tőnek mielöttünk illyen örökös tserevásárt [Bözöd U; Borb. II]. *1847:* Udvarhelly Székben Bözödön ... jelen valának egy részröl Kontz Istvánné Adám Juliánna fiával ifju Legény Kontz Jánossal más részröl ... Bözödi Vas János az kikis jelenének illyen egy más közti Csere Vásárt | Mü kik alább neveinket le irjuk és ez alabb meg irando örökös Csere vásárba kész fogással felhatalmazott köz birakok vagyunk adgyuk tudtára mindeneknek ... ezen irásunk által hogy ... ezen vitzinált hellyet Kontz János ... által adá Vas Jánosnak örökös Cserébe [uo.; i. h.].

cserevedér tölgyfaveder; găleată de stejar; Eicheneimer. *1748:* Vas abrontsos Csere Vider [Ks XXVIII. 5. 8].

cserevessző tölgyfahajtás; lăstar de stejar; Eichensprößling. *1777* Vagyon ... egy darab Kerek Erdő nevezetü Erdő, mely cseplesz apro bokros magyaro csere és gyertyán veszszőkből all [Meggyesfva MT; LLt 28/531].

cserfaszán sanie din stejar; Eichenschlitten. *1781:* Görgényi István ezen utrizált erdőből tsinált magának egy Cserfa szánat eplényestöl [Csóka MT; Ks].

cserge 1. lompos szövésű gyapjúpokrócfajta; cergă; Art grobe Wolldecke, Kotzen. *1585:* Az harom olah falunak[a] zenth Marton adaia ... f. 24. Annak felette tartoznak harom chergewel kitt egiebkor az Ispanok wettenek el. Ez egj Summaban tezen az Chierge penzel f 27 | Karachomban a' harom falú tartozik zabbul cub 15. vgian karachionban tartoznak . az Ispanoknak harom chergewel a' haro(m) falubol[b] [Kv; Szám. 3/XVI. 26, 48. —[a]—[b]A. és F.füle, Asszonyfva TA]. *1602:* Egi kjk seljem haj fono Egy csierge [Berz. LXV/9]. *1604:* egy derekalt s egy cherget lattam az Georgifi Peter haza hyan [Zetelaka U; UszT 16/27]. *1608:* tudom hogj Lorincz antal egj czerget lopot volt el az Dezmalaskor [Kozmás Cs; BLt 3]. *1623:* Egj Jo Eoregh Chergebeól Jutott f.—d. 50 [Kv; RDL I. 122]. *1627:* Egi uy fekete cherge masfel forintt [Kv; i.h. 131]. *1633:* Matikonak meghis jutot Egi fejer Czierge f. 1. d [Kv; i. h. 103]. *1687 k.:* Egy Csergétol f—//08 ... Egy fel Csergétöl f—//05 [Mv; MvRK Vect. 7]. *1700:* Két pokrocz egy Cserge [Csicsó Cs; Bál. 71]. *1700—1759:* Szüretre szoktam készitetni Pokrótzokat, Tsergéket, Ködmönöket [Bethlen Kata naplója 157]. *1711:* egy Cserge, ... egy hitván Pokrottz [Kv; Pk 6]. *1740:* Egy Paplan. Egy Cserge [Novaj K; LLt 47/1216]. *1744:* adjanak . Egy egész jó lombos csergét H. fl. 1 den. 70 [GtSz II (1895), 194 gub-i árszabás]. *1754:* Egy fejér Cserge, és egy rosz Szünyeg [Nsz; Told. 19]. *1755* Tétsi Joseph az Hollo Andrasne ágyab(an) fekszik vala az Csérge alatt [Udvarfva MT; Berz. 11. 85/5]. *1760:* Vánkost láttam hogj az udvari tollubol keszitett ... a' Gál Csergéjit el vitte [Oltszem Hsz; Mk IX/109] | asztalra valo festékes 1 Cserge 1 [Szentdemeter U; LLt]. *1776:* felmenvén ezen Sor épűletnek hijjában találtunk ... Kirlán bőr ... Viseltes Cserge ... Csitko bőr [Mezőméhes TA; Wass]. *1779:* Két Fejér Cserge [Nsz; CsS]. *1780:* 1 viseltes sebesi nevezetü Pokrotz ... 1 Jukatos kopott Sebessi Pokrotz ... 1 viseltes keskeny cserge [Kv; Pk 4]. *1782:* Egy ujj tarka Cserge [Szentimre Cs; Hr Inv.]. *1787* Egy fejér cserge [Mv; MvLev. Mich. Máté hagy. 3] | Néhai Nagy György eő Kegyelme holta után maradott Miskának égy csergéje [Mv; i.h. Nagy György hagy. 11]. *1810:* Győngyős Kata Asztalos Ferentzhez lett férjhez menetelével ... a' mit az Annyátol vitt volt ... négy vánkost, tsergét, szoknyát, gyapot rokoját [F.rákos U; Falujk 48 Sebe János pap-not. kezével] | Egy veres csikos Cserge Egy Fejér csiku Cserge [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 21]. *1820:* Egy Cserge ... Rf 12 xr 20 [Mv; i.h. Illyés Anna hagy. 2]. *1823:* láttam hogy a Bároné a földőn fekszik egy Csergén, a kiss gyermek pedig melette van [Várfva TA; JHb Fasc. 48]. *1838:* uj cserge [Sáromberke MT; TGsz 54].

2. lópokróc | nyeregtakaró; pătură de cal | cioltar; Pferdedecke | Satteldecke. *1609:* Az kett Taligas Lonak az el mult Tellen veotte(m) egj oh Cherget es egy zűrke zúrbel chinalt lasnakot [Kv;

Szám. 126/IV. 49]. *1752* Vászonnal bérelt veres Tsutár Három, Három Tserge [Szászvessződ NK; JHb XXIII/27]. *1779* Egy Nyereg alá való Cserge [Nsz; CsS].

? ◇ **Szn.** *1756:* Weres Istvánné Cserge Ersók [Kv; TJk XVI/8 342].

csergelopás furt de cergă; Kotzen/Wolldecken-Diebstahl. *1593* Miholcz Janos vallia, hogi az cherge lopasnal egiebet ne(m) tűd [Kv; TJk V/1. 447].

csergepénz cserge-váltópénz (cserge-adás megváltásaként fizetett összeg); bani dați drept răscumpărare pentru cergă; Lösegeld für Abgabe groben Wollgewebes. *1585* Az harom olah falunak[a] zenth Marton adaia mind egj Summaban facit f. 24. Annak felette tartoznak harom chergewel kitt egiebkor az Ispanok vettenek el. Ez egj Summaban tezen az Chierge penzel f 27 | Cherge penz, Zent Georgy wneye es abroz penz, mind eggiwt facit f. 9 [Kv; Szám. 3/XVI. 26, 32. — [a]A. és F.füle, Asszonyfva TA].

csergesátor gyapjúpokróc-sátor; cort din pătură de lînă; Kotzenzelt. *1618:* Az cserge-sátor kész és szép, Gáspár János uram tud nagyságodnak szolgálni felölle | akkor commitálá ő kegyelme nekem, hogy az maradék kénesőt adjam az csergesátor árában ... és én azt kegyelmes uram az cserge-sátor árában adtam | Az cserge-sátor állapotja felöll ... irjak nagyságodnak [ETA II, 33, 41, 82, 108]. *1625:* egy nagy cserge sátort vonata fel az vezér [ETA I, 237 Toldalagi Mihály emlékirata].

eserget rebesget; a se zvoni; munkein. *1584:* chiergetik wala az hyrth ... hogy Sziaws Bassat chiazar few vezersegbol le wetette wolna [Báthory-ErdLev. 175].

csergettyű kerep(e)lő; pîrîitoare, huruitoare; Schnurre. *1689:* Tsak aszt mondott(am) az Inek mivel enghem szenalopo(na)k mondott hogi lopobb nálamnál mert Juhos Geőrgi Cserghettyüjét el lopta volt [Kv; TJk 13. 390]. *1790:* ez is kőtelességiben áll a' Pásztor ... a' mikor â Szőllö kezd érni a' Kutyáktol és Madaraktol Puskaval Ostorral, Tsergettyűvel, Serényen és Faradhatatlanul őrizze [Karácsonyfva MT;Told. 76]. *1842:* vissza tértem ..., hogy Csergettyümet kí vegyem [Dés; DLt 1516].

Hn. *1756:* felső réten Csergettyű nevü helyben (k) [Szentimre Cs; EHA]. *1762:* felsö Réten Csergetü nevü helyben (k) [uo.; EHA].

csergő 1. csörgő; clopoțel, zurgălău; Schelle. *1638/XVIII. sz. köz.:* adatott tizenkét Solymot, mindeniken két két ezüst Csergő [Fog.; Told. 27]. *1711:* 11 Pár madárra való Csergő Parja — // 24 fa(cit) 2//64 [Ap. 5 Apor Péter inv.].

? **Szn.** *1606:* St. Chergeó de Fenjed primipilus [UszT 20/287]. *1762* Nob. Paulum Csergö de Fenyed [Torda; TJk V. 119].

2. ? kerepelő; scirțîitoare; Ratsche. ? **Hn.** *1644 e.* az Czyergőben (szö) [Bh; KHn 6]. *1653* Cserghő nevő szőlö hegiben (szö) [Bh]. *1687* Csergő (e) [Pókakeresztúr MT]. *1697:* Csergö patakra menőbe(n) (sz) [Hidvég Hsz]. *1713/1714* Cserghöben (szö) [Bh; KHn 9]. *1722:* A Csergö hegyben (szö) [Bh; KHn 11] | Csergő n. h.-ben (sz) [Nagyfalu Sz]. *1726* Csergö farkon (sz) [Nyárszó K; KHn 121]. *1728* az Tsergő n. hegyben (szö) [Bh; KHn 11]. *1737:* A Csergö főben [Bh; KHn 15]. *1737/1792* In Promontorio Csergő Hegy dicto [Ormány SzD]. *1746/1831* Csergő nevű hegyesse [Szentdemeter U]. *1754:* Csergő farkon (sz) [Nyárszó K; KHn 122]. *1756:* a Csergö n. Falu kőzőnséges kaszálója [M.bikal K; KHn 71]. *1758* A Csergő alatt (sz) [Ketesd K] | A Csergő farkon (sz) [Nyárszó K]. *1761/1808:* A Csergö Kutbann (sz) [Szind TA]. *1772 k.:* A Csergő Patakon tul [Burjánosóbuda K; BHn 50]. *1775:* A' Csergő felett (sz) [Jedd MT]. *1778:* Csergö Mart bűtűjibe (sz) [Kőrispatak U]. *1779:* A Csergőbenn (sz) [Ördöngösfüzes SzD]. *1780:* A Csergö Patak véginél (sz) [Diós K; BHn 68]. *1781:* A Tsergőbe (sz) [Szucság K; KHn 254]. *1785:* A' Csergő Patknál [Gyerővásárhely K; KHn 151]. *1792:* a felsö határon Tsergő martnál [Kőrispatak U]. *1801* A Csergő aroknál (sz). A Csergő árkán fellyel a pankon (sz) [A.üvegcsűr Hsz]. *1812:* A' Kőrtvélyes főn a tsörgő árka felső végiben (sz) [Kide K; BHn 99]. *1813:* a' Tsergö Hegyben (szö) [Bh; KHn 24]. *1830:* a csergő patak fején [Hidvég Hsz]. *1848:* Csergő. Tsergöbe (sz) [Szövérd MT]. *1849:* Csergő mart alatt (sz) [Kőrispatak U]. *1854:* A rövid lábba v(agy) Csergő árkánál (sz) [Mikóújfalu Hsz]. *1864:* Csörgö farka [Nyárszó K; KHn 125]. *1885:* Csergó (!) oldal [Ördögkeresztúr K; BHn 159]. *1891:* Csörgő gödrök [M.gyerőmonostor K; KHn 88]. — A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

3. ~ *gomb* ? zörgő gomb; zurgălău; Knopfschelle. *1625:* Prefectus vram irasara eo felge Zűksegere vetetue(n) husz eoregh chyergeo gombokat ... Madarasz Istuan percipialta az eo felge madarasza [Kv; Szám. 12/XXVII]. *1627:* Kalmar Marha ... iutot ... Tizen negy feyr Cziergö gomb [Kv; RDL I. 132].

csergős 1. zörgős, csörgős; cu zurgălăi; mit Schelle versehen. *1678:* Uzonbol vitte(ne)k el ... ló nyakára valo czergős hámot nr. 2. [BLt 1]. *1688:* Egy Sakban Csergős hamok [Beszt.; Ks Vegyes ir. 27].

2. '?' **Hn.** *1667:* Csergős kut alatt [Szentgyörgy MT; EHA]. *1723:* Szénás Völgyben vagyon két darab Széna fű fen az hegy alat az Csőrgős felöl [Kissolymos U; EHA]. *1768:* Csergősben (sz) [Mákó K; KHn 232]. *1771* Csergősbe (sz) [uo.; KHn 233]. *1781* A Csörgös n.h.-ben. A Csergösbe [uo.; KHn 235]. A Csergős tetején (k) [uo.; EHA]. *1891:* Csergős; [uo.; KHn 237].

cserhántás cserfakéreg-hántás; descojirea cerului; Eichenabrinden. *1775:* Belsö Czintos Mártontis cser hántásbol, vagy makk szedésböl be viven* meg békellett [Bodok Hsz; Mk II. 2/71. — *Értsd: bevitetvén].

cseri .' *1639:* Ezt lattam hogj ez vilagon holmi rosz czeri Czaportos katona, rab miczoda az ki fel kelhető affele roszak oda tartottak sot* dorbezlottak ejjel Nappal [Mv; MvLt 291. 188b. — *Olv. *s ott*].

cseribarát ferencrendi/ferences szerzetes; călugăr franciscan; Franziskaner. *1574:* Az owarbely Claustrumba es porticusaba sok okbol Nem tecchyk eo kegnek varoswl az Themetetesnek lenny, hanem vgi teccyk eo k. hogi Az cery baratok Claustrumanak porticusa eleot Mynemw darab feold vagion Azt Be kely Rekezteny valamy dezkawal es oda Temethetny [Kv; TanJk V/3. 99a]. *1595:* Negy Gyöngyesi Częri Baratot az Clastrombol vitte Thordaig 4 lowal Görgy Deútsch ... f. 1 [Kv; Szám. 6/XVIa. 58 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

cseriklastrom ferencrendi/ferences zárda; mănăstirea călugărilor franciscani; Franziskanerkloster. *1577:* Meg ertettek eo kegmek Byro vram zawabol az chyery Clastromba valo Mester, és pap dolgat Miert hogy penig eo kegmek nem byzoniosok my moddal legienek ot es my okbol Ieotenek oda, keryk eo kegmet Byro vramat, hogy az Romay hwten valo vraimat hywassa be es ertekezzek eo kegme teollek e' dolognak fundame(n)tumarol [Kv; TanJk V/3. 15a]. *1579:* Az 10. Aprilis panazolkodas wolt hog Nag kart Tonnenek az chery kolostromban Torbonczat es asott lopnanak onnet el | Az Napon az chery Calastromban eg ablakat rakatatam be mert azon haktanak be [Kv; Szám. 1/XVIII. 12, 14].

cserkeszló cal circazian; Tscherkespferd. *XVIII. sz. eleje:* az melly Lonak Szü formán tolypatt ă homloka, nagy Specialitas ĕ félék ă Cserkesz és Spaniol Lovak közzött találtatnak [JHb 17/10 lótartási instr.].

cserkeszmente mentefajta; mantie circaziană; Tscherkesdolman. *1627:* Egj veres skallat nestel bell⟨ett c⟩zerkesz mente [BLt].

cserkeszposztó postav circazian; Tscherkestuch. *1620:* Egy Vegh Cserkesz posztotul f—/40 [VectTr]. *1687 k.:* Egy végh Cserkesz Posztotol f— // 60 [MvRK Vect 1]. *1688:* Egy végh Cserkesz Posztotol f — // 60 [BfR VectTr].

cserleveles ? cserlevél-díszű; cu ornament în formă de frunză de cer; mit Eichenblättern verziert. *1637/1639:* Negj csyer leueles kalanok njom(na)k m. 1 p. 16—f. 21 d. 32. Ittem 4. Szeges nyelü kalanok ember feo raita njom(na)k m. l. p. 4 ... f. 17 d. 32 | 2 Cseyr leueles kalan, Aranyas nyom p. 32 f. 10 d. 66/attunk ... Egy csyer leueles Ezüst kalant. nyo(m) p. 12. [Kv; RDL I. 111].

cserlevelű cserfalevél-díszes; ornamentat cu frunze de cer; mit Eichenblatt verziert. *1614:* Egy közep szerü kisded szereczen diú Ezüst Pohar, czer Leúelü az laba [Kv; PLPr 1612—15. 115]. *1637/1639:* egy czyerleuelü kalan, Ittem egy Csyer leuelu kalan [Kv; RDL I. 111].

csermelye (szőlő)venyige; viţă-de-vie; Weinrebe. *1790:* ha valaki a' Csermejét más ember Szőllőjéből titkon és alattamb(an) el lopja vagy hordja s maga Gyepűire rakja, vagy akár hova is el viszi és az meg bizonyosodik, sőt azis hogy azt az más ember Szőllőjében által hánta ... mind annyiszor egy Mforintig bűntettessék [Karácsonyfva MT; Told. 76].

csernátoni. A Csernáton (A. és F.-Hsz) tn *-i* képzős szárm.; din Csernáton/Cernatul de jos/sus; mit *i-* Ableitungssuffix gebildete Form des ON Csernáton: Csernátoner. **Szn.** *1794:* az Aszszany ő Nagysá(ga) ... tőbnyíre Csernátani Urral töltette idejét | Nadrágatis az Aszszany ő Nsga tsináltatatt volna Csernatani Antal Urnak [Koronka MT; Told. 42/1].

cserszárasztó cserkéreg-szárasztó; uscător pentru scoarţă de cer; Eichendarre. *1722:* A Cser Szárasztón alol lévő Dohany földert [Mv; MvLt].

cserszeg keccen, kattan; a pocni/trosni; knacksen. *1838—1845:* cserszeg: (*:csersz* természetes hangtól:) a puska kovás sárkánya az acélra pattan [MNyTK 107. — Erdélyi szó]. — L. még *cserszegtet* al.

cserszeget keccintget, kattintgat; a pocni mereu; knipsen, knacksen. *1797:* a' Puskáját Imreh Daniel szüntelen tserszegette de el nem sült [Oltszem Hsz; Mk II. 8/260 hh].

cserszegtet keccintget, kattintgat; a pocni mereu; öfter knacksen. *1838—1845:* cserszeg: (*:csersz* természetes hangtól:) a puska kovás sárkánya az acélra pattan. Innen *cserszegtetni* lőfegyvert annyi, mint elsütni probálgatni azt [MNyTK 107. — Erdélyi szó].

cserszent keccint, kattint; a pocni; knipsen, knacksen. *1797:* Költze Sigmond kérni kezdé a' Marhakot ... a' mellyre Imreh Daniel azt mondá, nem Hollandus teremtette (így!) és egy Puska lévén Imreh Danielnél hozzája tserszente Költze Josefhez, de nem nem* sült el [Oltszem Hsz; Mk II. 8/260 hh. — *Így kétszer.].

csertörő csermakk-zúzó malom(szerkezet); moară pentru pisat ghinda; Eichelstampfe. *1722:* az Csertöron alol (!) lévő viz kőzi [Mv; MvLt]. *1725:* az Varga Csertőröböl el hozatolt (!) Csertörő

valu [Kv; TJk XV/4. 175]. *1785:* Vagyon a Kűkűllő Vizin egy Jo Malom, melyben tanáltatnak Három Lisztelő kővek, két valura intezett dőrőtzkőlő, Három kűlű kása tőrő és Olaj űtő, két bottal járo Csertőrő minden szűkséges szerszámaival égyetemben ... a' Csertőrő Ház oldalárol is néhány Deszka le hullott [Szu; Ks 73. 55]. *1815/1817:* Vagyon egy 5. kerekű lisztelő igen derék Malmok az alsó végibe hozzá ragasztott Cser tőrő, és olaj űttetőkkel egygyűtt ... A Cser tőrő minden hozzá tartozokkal egygyűtt Rfl. 115 [Szu; TSb 47].

csertörő-bot csertörő-sulyok; mai de pisat ghinda; Eichelstampfe. *1785:* A' Csertőrő és három Kása tőrő Váluk fenekei egészben vassal vagynak borítva. A Cser tőrő botok végei is ugyan vasasok [Szu; Ks 73. 55].

csertörő-ház a csertörő-molnár lakóháza; casa morarului care piseazǎ ghindele; Wohnhaus des Lohgerbers. *1785:* Vagyon a Kűkűllő Vizin egy két bottal járo Csertőrő minden szűkséges szerszámaival égyetemben ... a' Csertőrő Ház oldalárol is néhány Deszka le hullott meg vagyon padimentomozva három ujni vastagsága Fenyő deszkával [Szu; Ks 73. 55].

csertörő-malom moară de pisat ghinda; Eichelstampfmühle, Lohmühle. *1638:* én menék a Csertőrő malomhoz [Mv; MvLt 291. 142a—3b átírásban !].

csertörő-vályú jgheab în moara de pisat ghinda; Trog in der Eichelstampfe. *1725:* az Varga Csertőröből el hozatolt Csertőrő valu [Kv; TJk XV/4. 175]. *1785:* A' Csertőrő és három Kása tőrő Váluk fenekei egészben vassal vagynak borítva. A Cser tőrő botok végei is ugyan vasasok [Szu; Ks 73. 55]. *1787:* Timár vagy is Varga Mesterségnek valo Eszkőzők ... Egy derék tserző nagy réz űst Hf 10 Dr 80 Két Cseres kád Hf 1 Dr. 36 ... Egy Cser tőrő nagy vállu Hf 1 Dr. 2 Az ház hijján circiter égy vékányi tőrt tsere Dr 30 [Mv; MvLev. Tolvaj alias Varga Mihály hagy. 6].

cserzett cserzéssel kikészített; tăbăcit; gegerbt. *1599:* Mondro Jacab vitte az Szok Peter Szolgaiat hamokkal es czerezet beoreockel. 3 louon Tordara d 75 [Kv; Szám. 8/XIII. 65]. *1625:* Fizettenek ... Varga Mester Vrajm(na)k, teolleok Vetetue(n) Vrunk eo felsege zamara ... Jt valo Czerzet beort ... ket alab valo beort Veresset ... f. 35 d 10 [Kv; i.h. 16/XXXV. 154]. *1681:* Cserzet bőr készető (!) varga Mester Pers. 3 [VhU 76]. *1686:* Cserzett Belin Bőr 1 // — [Fog.; UtI]. *1697:* A' gyartott vagy cserzett bűrnek vagy talpnak a' jova [Dés; Jk].

cserző-rézűst căldare de aramă pentru tăbăcit; kupferner Gerbkessel. *1787:* Timár vagy is Varga Mesterségnek valo Eszkőzők. Egy derék tserző nagy réz űst Hf 10 Dr 80 Két Cseres kád Hf 1 Dr. 36 | vagyon az hátulso hazban égy rosz kementze s katlanba rakott Cserző nagy réz űst, és ugy ott a földbe bé ásva égy nagy hammas kád is [Mv; MvLev. Tolvaj alias Varga Mihály hagy. 1, 6].

cserző-űst căldare pentru tăbăcit; Gerbkessel. *1627:* Jutot ... Czierzeő wstbeol Czieres kádbol az melliek Egi summaba(n) tesznek harmincz negi forintot d. 83 [Kv; RDL I. 135].

csésze 1. findzsa; ceaşcă; Tasse. *1560:* Zalagon wagion ... Annaszonak Egy chezeye leanyanak. [JHb QQ Temeswary János reg.]. *1645:* Egj czesset is czinjaltam ket gira eszustből [LLt Fasc. 120]. *1675:* Rostelyos Csesze 8 // — Zőld csesze kettő 2 // — Más félé lábatla(n) csesze 7 // — Fejér csesze egy más fele 1 // — [UtI]. *1683* Tizenket aranyos Gyüm(ő)lcsnek valo Csesze [UtI]. *1752:* egy nagy Servitz minden hozzá valójával, ugy mint Egy ezűstős Tábla, egy Csésze tartó ezűst láb hozzá való Csésze kettő, egyik nagyobb, masik kissebb [Marossztkirály AF; Told. 19]. *1753* Tsukulatehoz való fintsia Cseszestől N 5 [uo.; i.h. 18]. *1790* Leveses, és Étel hordozo Csésze Gombos fedellel szijuba Nr 6 [Sv; Ks]. *1835* Egy NagyŰles Tséjsze Fedelével Szoltzos Tséjsze ajjastol [Mezőnagycsán TA; LLt]. *1841* Bétsi Porcellán Edények . Égy fedeles leveses csejsze . . Égy Személlyre betegnek valo cséjsze fedőstől [Egeres K; Ks 89].
2. ételhordó-láboska; sufertaş mic; kleine Kostschale. *1849:* égy égy Csészébe két személyre vítt le tőllem Krizsán Mária kostot [Kv; Végr. Vall. 72].

csészécske findzsácska; ceşcuţă, ceaşcă mică; Täßchen. *1710:* egj Cseszetske ... egy kis ezűst fűl vajotska, kis kerek sotartotska [Told. 19]. *1714:* egj Vőrős bőrrel boritott futrálj, melljb(en) méreg ellen valo furfán Csiszétske vagyon és bőres talatska Indiai figurákkal ékesitett [Fog./Nsz REkLt II. Apafi Mihály hagy. 18]. *1736:* Vintzi bokálly Mazu űles Csèszétske ... Zőld mazu apro bokállyotskák [CU]. *1752:* Egy ezűst belől aranyos Csészétske 1 Egy kitsin ezűst belől aranyos Sotartotska 1 Egy Ezűst kalánka 1 Egy Kitsin ezüst Kalanka [Nsz; i.h. 2]. *1772:* 1 kis Csészetske [Egeres K; Ks]. *1793:* egy retzés szélü 2 füli fedeletlen cseszetske [TL Conscr.]. *1801:* Egy hármas kis Csészétske [Kv; Ks]. — L. még MNy XXXVIII, 384 *trébelyes* al.

csészés? csésze alakú; în forma unei ceşti; tassenförmig. *1588:* Vagyon egy Chezes pohar Plammoval (?) Mereon Araniazot M. 1 G. 3 [KvLt Inv. I/2. 13].

csészetartó-ezűstláb suport de argint pentru ceaşcă; silberner Tassenständer. *1752:* egy nagy Servitz minden hozzá valójával, ugy mint Egy ezűstős Tabla, egy Csésze tartó ezűst láb hozzá való Csésze kettő, egyik nagyobb, masik kissebb [Marossztkirály AF; Told. 19].

cseszle borbogár, muslica; muşiţă; Weinfliege. *1838—1845:* Cseple (és cseszle) borbogár, die Kellerfliege (székely szó) [MNyTK 107]. — ? Alakváltozata: *cseple* (l. ott).

cseszlik l. csiszlik

csesztvei a Csesztve (AF) tn *-i* képzős szárm.; din Csesztve/Cisteiul de Mureş; mit *i-* Ableitungssuffix gebildete Form des ON Csesztve: Cseszteveer. *1695:* Cseszvei. Csöszvei [O.csesztve AF; LLt].

csetepaté 1. civódás; ceartă; Streit, Gezänke. *1582:* Thomas Dabo ... hoc Addit, hog hallotta az chetepatet ki es akart lathny Menny de az eoche nem ereztette [Kv; TJk IV/1. 11]. *1585:* Peter kowach vallia, Estwe vala es chetepatet hallek, latam Kovach Janost es mezitelen zablia vala Nalla, Odab Menek hat ot fekzik a' verembe hozzw lukach es Igen veres [Kv; i.h. 421]. *1629:* En semmit dolgokba(n)[a] egjebet nem tudok hanem az sok Czetet patett hallotta(m) keozeötteők, de hogy szemmel latta(m) volna en nem lata(m) veresegekett [Mv; MvLt 290. 146a. — [a]Asszony és férje közötti verekedésre és a férj tettlegességére von. vall.]. *1634:* azonba(n) nagy cziete pate esek, hallam hogy elegge szidak Bodrokit [Mv; i.h. 291. 29a]. *1739:* az uttzaban eleg csate pate esék, de én ki nem mentem [Kézdisztlélek Hsz; HSzjP Juditha Kozma nblis Stephani Mészáros cons. (40) vall.]. *1762:* No Sogor nem valál ithon a tseté pataban [Aggm. B. 3]. *1796:* Cseté patijokrol Sem az irt Kotsis Semmitis nem szollott, Sem én nem láttam [Gyula K; RLt Petrus Makavéj (50) vall.].

2. verekedés; bătaie; Prügelei. *1572:* Ezt Latiok hogy Az Monostory Neomeos vraym, weryk wala wjzza Az olahokath hogj Az chate Patheth Ne chelekeodnek [Nagymeregyó K; KP]. *1605:* meg is verhették volna csak ezek is minden hadát Rácz Györgynek, hanem a csatej patej közt futtában találkozott oda Petki János és felszóval kiáltotta, hogy fusson a ki futhat, mert, ugymond oda vagyunk [MonIr. XXXIII, 61 Gyulafi Lestár felj.]. *1629:* azoknal az kis oskolabelj eot mendicansnal az kik az megh eolt Eczken Janosra es tarsaira tamadtanak vala mind fegyver wolt egyiknel volt bot; de ... nem tudo(m) ezek voltake ot vagy nem, noha az chate patetis lattam [Kv; TJk 12]. *1649:* Hallotta(m) az czietepatet, kialtast, es oda menue(n) lata(m) hogy eggyk kurta(n) ot fekszik es nyegh vala, de ki uerte, s mint s hogy leöt en ne(m) tudo(m) [Kv; TJk VIII/4. 434].

cseter, csötört 1. negyed; un sfert; ein Viertel(teil). *1595:* Attam ... 1 Czötert barany húst p(er) d 7 [Kv; Szám. 6/XVIa. 175 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1699:* a' Barany Hus Csetertyenek a' leg Jovat és kövéret adgyak a' Meszarosok es hentesek per den. // 12 [Dés; Jk].

2. '?' *1681:* az hunyadi[a] meszarosok ... tartoznak ... minden nap be adni az várb(a), ket ket csetert bárány Czimert[b] [JHb XXXII/51. — [a]A vajdahunyadiak. [b]Ugyanezt ismétli: VhU 51].

3. kb. hasáb, tábla; tablă, parcelă; Schlag, Ackerfläche. *1680:* Adá és Vete Zálogba(n) ... az Tövis Ucza vegin ... egy csötörtbül allo Kert szölejett [Ne; DE 2]. *1699/1755:* Baritza Peternek vagyon a Kôrtuély fában, a' felsö Lábban 3 Csötört Szölöje [Ne; Incz.]. *1724:* az Körtvély fa szölö hegj málban egy csötört Quartás puszta és régtöl fogva gjepben álló szölö [Ne; i.h.]. *1725:* adta által csereb(en) három csôtôrt szôlômet [Ne; i.h.].

4. hasáb(fa); lemne despicate; Scheitholz. *1606:* Mikor Bernatfj Janos Jobbagj Valank, fenyeófat cheótertet vagtunk ott az Veres Patak fejen az datkan | Az Veres Patakban uaghtam czeóteórtet [UszT 20/71, 74]. *1729:* csetert gerendellj(ne)k való bük fák nrö 6 [Marossztgyörgy MT; Ks 23. XXIIb]. *1776* egy jo szál ki került Cserefat a Tavaszszal Katso Antal, Szabadi Joseffel edgyütt le vagtak s rodalták, s tsetertekbe hasogatták [Magyaros MT; Bet. 7].

5. *ötv* nyélgomb, nódus; nod; Stielknopf. *1803:* Vagyon egy kivül belöll Aranyazott, különösön tsinált, és kivűlröl réá ragasztatott, szára közepin lévö tsötörtön, hat ezüst rosáju virágos, lábos fertályos Ezüst Pohár [Dombó KK; UnVjk 55] | Ezüst Pohár ... három ki ulö egy formáju ember fökkel, azok közb(en) p(e)d(ig) ugyan egy forma három virágokkal és a' talpán felyül kerekdeden ki ülö tsötörtyéig ugyan hasonlokkal ékesítve [Szökefva KK; i.h. 91].

Az 5. jel-t a szerk. Kelemen Lajos egykori tájékoztatásának figyelembevételével iktatta be.

cseter-cserefa tölgyfahasáb; (lemn de) stejar despicat; Eichenscheitholz. *1736:* Hordo és Kádnak valo Csötör Csere fa [Várhegy MT; CU XIII/1. 90].

cseterfa hasábfa; lemn despicat; Scheitholz. *1692:* vagyon fenyö fabol hasogatot csötört fak nr 26 [Görgénysztimre MT; JHb Inv.]. *1736:* vám Deszkát a' Gát annuatim Importal negy száz ötvenet Létzet Tsötörfát kadarozni valot Feles számut Amint hogy Tavally provenialt vám Deszka nro 425. Létz 100 Tsötörfa nro 50 [A.idecs MT; CU XIII/1. 54]. *1795:* Beretzki Mihály vezetett minket a Szovatai Havason egy vastag Körisfára ... és azt mi más fél ölös hoszszuságu Tzömpökre rodolvan, minden tzömpöböl öszvességgel tizen négy szál vastag tseter fát hasagattunk [Nyárádsztlászló MT; Sár.]. *1809:* 20. darab Cseterfa [Mv; MvLev.]. *1824:* 12 darab Csötör fa [Erdőszengyel MT; TSb 43].

cseter-kőrisfa kőrisfahasáb; (lemn de) frasin despicat; Eschenscheitholz. *1795* adott mintegy mas fel ölni hoszszusagu tizenharom szál vastag szároz tseter Körisfát. ... 27 szál tseterfa [Nyárádsztlászló MT; Sár.].

csetertes nyélgombos, nódusos; cu nod; mit Stielknopf. *1803:* Egy ezüst, Aranyas pontzolásos

ki űlő virágu talpas magos tsötörtös szép Pohár [Dicsősztmárton; UnVJk 111] | két darabotska tsötskekis vagy(na)k az alsó a' Pohár szárával égyező, a' felső p(e)d(ig) also végével tsőtőrtős lévén [Nagyteremi KK; i.h. 203] | egy kivűl belöl aranyos, kerek, fertályosni ezüst Pohár, melynek ... arany tsipkés talpa üreges szára és a' pohara közötT egy tsillagzatos forma tsőtőrtős holyag, melynek felsö végiben jár belé a' pohárnak fenekéböl ki-nyulo ezüst strofja [Széplak KK; i.h. 218].

csetneki I. *mn* a Csetnek (Gömör és Kis-Hont m.) tn *-i* képzős szárm.; din Csetnek; mit *-i* Ableitungssuffix gebildete Form des ON Csetnek: Csetneker. **Szk:** ~ *szablya. 1634:* en Szaszvarosi Peter fianak Janosnak atta(m) vala egy czetneki szabliat pro fl 2 [Mv; MvLt 291. 8a] ✱ ~ *vas. 1595:* Vöttem 1 sing közep Toroszkai vassat .. d 24. 1 sing Czetnekj vassat az Beko rúdnak ... d 8 [Kv; Szám. 6/XVIa. 117 ifj Heltai Gáspár sp kezével]. *1597* Maradot wolt Michel Girtlernek az vassarbironal chetneki was No 2000. kit tawaly Heltus Gaspar veot volt f 140 melireöl tartozik zamot adny | chinaltanak ... ket Tengely wigiben walo szegeket, hegyre walo karikakat, 9. Chetneky wasat ... / 81 | Balint deak wram az komornik irt wolt B: wramnak w kegelminek walamy waass drawt es. 75. Czetneky waass felol [Kv; i.h. 6/XIX. 35, 7/XIV. 13, 70]. *1599:* Kadas Menihardt Hozott karolibol* 200 Chetneky Vasatt — // 18 | Stenzel Jianos Hozott karolibol* 6800 Chetnekj Vasatt ... 6 // 12 | attam Bathori Andrasnak Feiedelműnknek ... 60 Czietneki Vasat ... f 7 d 20 [Kv; i.h. 8/XI. 3, 8/XIV. 6—7 hj. — *Nagykárolyból]. *1600:* az Toronihoz veottwnk egy Chetnekj vasat d 12 [Kv; i.h. 9/IX. 32—3]. *1728* Porkaláb Lúpul kezinél találtattak illyen és ennyi vasak Régi Csetneki vasak nro. 16. Uj Csetneki vasak nro. 7 [BSz; TKl].

II. *fn* Csetneken gyártott vas; fier fabricat la Csetnek; Csetneker Eisen. *1599:* attam Bathori Andrasnak Feiedelműnknek ... 60 Czietneki Vasat ... f 7 d 20. 19 Mai 12 Czietnekit ... f. 1 d 44 ... Berzèti Mate uit 4 Czetnekit szolgamtol d 48 [Kv; Szám. 8/XI. 3].

? csetvály '?' *XVII. sz. v.:* az Urfi Nalaczi Lajos Vram földei Zugó előtt egy Csetvály mellyne)k egy felöl való szomszédgya a' Város földgye, más felöl a Tó [Déva; BfN].

cséve lőfegyver-rész; o piesă a unei arme de foc; Teil der Schießwaffe. *1714:* Egj régi Puska, maskép Pulhak ki metzett Csivével, s kerékkel fl. Hung. 6 [Nsz/Fog.; REkLt II. Apafi Mihály hagy.].

csevegő nyelvelő; cicălitor, certăreţ; keifend. *1746* (Szuszán Dávid) Jambor eletű Sem tűzzel fenyegető, sem verengező, sem lopo, ember nem (így!) de csevegő egigiel Massal hamar egibe kapo [Köpec H; Ks 112 Vegyes ir.].

eséza homokfutó; caleaşcă uşoară; Kalesche. *1720:* Hinto vagyon kettő l. ket fele eresztő Cseza forma veres Posztoval boritott egesz apparatussal. 2-dik Közönséges Cséza Zöld Posztoval boritott egész apparatussal [Szurduk SzD; JHbK XXVI. 12]. *1724:* Intzedi Gergelly Uram vett ... Egj viseltes Schezát hat Loval, viselt hámokkal f 300 | Egy viseltes Schezat hat loval viselt hámokkal [Koronka MT; CsS, Told. 29/15]. *1728:* A Tatár nevezetű gyermek Lovat eő Nga Csézájába küldöttem [H; Ks 108 Vegyes ir. 47]. *1729:* az Hintó szinben .. talaltunk Egy kis Sézát [Marossztgyörgy MT; Ks 23. XXIIb]. *1732:* vagjon edgj ... erőss hintó Szin találtunk ... egy pár Sezához valo veress ször bokrétás hámat, egj rendbeli hat lora valo rezes hámot [Kóród KK; Ks 12. I]. *1733:* Az Szekér szinb(en) ... egy séza egj Tár szekér [Hazeczel H; JHb Jósika Zsigmond udvarház-lefr.]. *1736:* A nagy hintót és Sézát bé hozván Sz: Benedekröl, a Barátoknál egy szint csináltatta(m) [Kv/Szentbenedek SzD; Ks 72. 53] | Nem vala akkor híre az sézának [MetTr 361]. *1753:* Egy jo Cseza appertinentiajival N 1 [Marossztkirály AF; Told. 18]. *1763:* Szebenbe mikar kel bé küldeni az Seza után én nem tudam hatsak Natsad nem Parantsal annét [Kóród KK; Ks CII. 18 Szarka József tt lev.]. *1764* A Csézát must fejéb(en) is probaltam eleget hogj eladhassam de senki sem kenal semivel érette [Szentmargita SzD; i.h. Betze Lajos tt lev.]. *1768:* Cséza eleib(e) valo bör 2 [Mezősztgyörgy K; Ks 23. XXIIb].

Alkalmasint ide vonható legkorábbi említésként a következő adalék is: *1711:* **az skézát (!)...el ne felejcsed [Szentpál KK; Ks 96].**

eséza-forma csézaféle; un fel de caleaşcă uşoară; Art Kalesche. *1720:* Hinto vagyon kettő l. ket fele eresztő Cseza forma veres Posztoval boritott egesz apparatussal. 2dik Közönséges Cséza Zöld Posztoval boritott egész apparatussal [Szurduk SzD; JHbK XXVI. 12].

csézás csézához való; pentru caleaşcă uşoară; Kaleschen-. *1790:* Egy pár Csézás Rezes Sziju Hám Veres karmasin Selyem Gyeplőkkel, és Bokrétás Rezes Kantarokkal [Sv; Ks]. *1820:* 1 Szeg Menlo Nagy Csézás 2 | Két Anglisalt Zsufa fakko Csezás 2 [Born. F. Ig].

Szk: ~ *kocsis. 1813* Eskettetett A Mgs Grof és Gubernátor ö Exja Csészáz (!) kotsissa ifju Legény ... a Nagy János Menyetske Léányával Ersébettel [Gyalu K; RAk 23]. *1826:* 1 Szeg Menlo Nagy Csézás 2 | Két Anglisalt Zsufa fakko Csezás 2 [Born. F. Ig]. ✱ ~ *ló. 1763:* ha a két Sézás Lo nagjab let volna ugjan ada Sűtném mast Tudi (!) Sigmand Urnak, de kitsidelli [Kóród KK; Ks CII. 18 Szarka József tt lev.]. *1765* Egy pár rezes hám a tsézás Lovakra egész készulet [uo.; Ks 19. I. 6-hoz]. *1767:* Ezüstős Kantár. Far-Matring, Szűgyellő, égy Pár Csézás Lora valo Ezüst de meg aranyazott Tsattos-Bogláros Hámok [uo.; Ks 21. XVIII. 78]. *1768:* Csézás Lora valo, Rezes hám 2 [Mező-

sztgyörgy K; Ks 23. XXIIb]. *1791* Dévára a Csézás Lovak Számára kuldottem 25 kőből[a] [H; Ks 108 Vegyes ir. 27. — [a]Zabot] ✱ ~ *ménló*. *1757* A Montlé nevü Tsézás Menloval hágattunk meg egy negy esztendős fiatal kantzát [Kendilóna SzD; TKl]. *1767* két Szép Csézás Mén Lovat, Fekete szőrűeket negyvenégj vagj Negyven két Aranyon el adott [Kóród KK; Ks 19. I. 8] ✱ ~ *ostor*. *1805* 1 Csézás ostor [Mv; Told. 74].

csibuk hosszú szárú török pipa; ciubuc (pipă turcească cu ţeavă lungă); Tschibuk. *1817:* Egy pipa ... Két Tsubuk [Mv; DLev. 3. XXVIIIA]. *1848:* Két csubuk szárastol [Bilak BN; LLt]. *1850* 5 Tajték pipa — 4 Csubuk [Vargyas U; CsS].

csibukos pipa hosszú szárú török pipa; ciubuc (pipă turcească cu ţeavă lungă); Tschibuk. *1846:* Trefort és én Eötvös Pepihez szekereztünk Az előszobától jobbra Pépi dolgozó terme ... Szemben a' kerevettel csubukos pipák sorba állítva [Kemény Zsigmond naplója].

csibuk-tajtékpipa hosszú szárú török pipa; ciubuc (pipă turcească cu ţeavă lungă); Tschibuk. *1857* Csibuk tajték pipa tokkal [Bodola Hsz; BLt 11].

csics l. csecs

csicsei a Csucsa (K) tn *rég* Csicse formájának[a] *-i* képzős szárm.; din Csicse/Ciucea; mit *-i* Ableitungssuffix gebildete Form des ON Csicse/Csucsa: Csucsaer. *1721* Gr. Bánffi Györgynek itt van 3 Abrudán (Simion, Kriszte, Koszta) nevű jobbágya. Ezek is az hegyekben laknak de az Csicsej határt élik, sellirek [Csucsa K; EHA. — [a]E település neve első előfordulásától (1451 Chiche) vegyes hangrendű *Csicsó*, illetőleg magas hangrendű *Csicse* és *Csücse*-nek olvasható formában fordul elő a régiségben, mélyhangúnak olvasható alakkal csak a XVIII. sz. végétől találkozunk Csánki V, 343, EHA].

Szn. *1714:* Sellérek: Csicsei István Colosvári haza [Dés; DLt 496]. *1717* Csicsei Mihaly [Dés; DLt 506].

csicsiri-borsó Cicer; năut; Kichererbse. *1717* (A pitvarban) két kis kasottska edgyikben ... Csicsiri borso metr / /3 ... Egy köböl kiben Lencse metr 2 1/2 [Abafája MT; JHbK XXXIV/ 20. 2]. *1753:* Tsitsiri Borsó Metr. N 20 Lentse Metretae N 6 1/2 Ufjalvi apro Gömbölyég borsó Metr N 6 [Marossztkirály MT; Told. 18].

Noha a címszóbeli összetétel előtagjának a régiségben gyakoribb a *csicser-* ~ *csicseri-* alakváltozata (EtSz, TESz), a fenti két adalékban jelentkező formát iktattuk be címszóként.

csicsói I. *mn* **1.** a Csicsó (Cs) tn *-i* képzős szárm.; din Csicsó/Ciceu; mit *-i* Ableitungssuffix gebildete Form des ON Csicsó: Csicsóer. *1598:* vitezleo Lazar Imre vram chychay chyk szeky [Bál. 81]. *1616:* Benedek Miklos Czyczay [i.h. 61]. *1630* Cserei Mihali Csicsai [Cssz; Ks 67. 46. 24a]. *1631* Mw Kelemen Jmreh cziacziay Mikola Ferencz Borsouaj es Leorincz Ferencz szentmartoni czik szekben lako nemes szemelliek [BfR I]. *1635:* Kelemen Imre Csicsai Csikzekben [Bál. 41]. *1637:* Kelemen Imreh Czycziai [i.h. 60]. *1638:* Nemzetes Czyiczyai Petki Farkas uram [Nagyteremi KK; i.h. 61]. *1642* Czyk szeki Cziczay Petki Farkas [i.h. 90]. *1668:* Csicsaj Udvarhaz hely [LLt Fasc. 120] | Az Csicsaj Udvarhaz Cziczaj Fűresz Malom. Ciczaj Ince Peter [LLt]. *1675:* Csik Csicsai Vdvarhaz [Borb. I] | Fel Csik szeki Csicsai Bodo Mihaly [Bál. 41] | Csík-csícsai udvarház [SzO VI, 349]. *1676:* felcsikszéki csicsai Bodo Mihály mostan Felső-Csikszéknek hütös vicekirálybírája [i.h. 360]. *1680/1681:* Csikszeki Csicsai Mocsár András pixidar⟨ius⟩ (48) [Kv; KvLt Fasc. I. 183]. *1700:* Csicsai gondviselője [Bál. 71]. *1736:* Petki Farkas egynéhány csicsai asszonyokot, leányokot egyben gyűjtött, felülteti szekérben őket [MetTr 419]. *1751:* Csicsay Bartos Jakab Fel Csik Csicsay Kelemen Mihaly Colonus Méltosagos Groff Petki Klara kis Aszony Csik Csicsay jobbagya [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 11]. *1752:* a Csik Csicsai, és Csobodfalvi edgye függő határok [Csobotfva Cs; Ks 65. 44. 13]. *1757:* A Csitsái Határon [Taploca Cs; EHA]. *1759:* Csicsai udvar [Lázárfva Cs; BLt 9]. *1764:* à Csik Csicsai Joszág [Csobotfva Cs; Ks 94 Bartalis János Petki Klárához]. *1766:* Csikban a Csítsai Udvarába [Csicsó Cs; Ks 92] | Csik Csicsai falusi Notarius Győrffi Joseph Nobilis mpria [Ks 65. 44. 18]. *1782:* A Csitsai Joszág [Szu; KJ. I. Ferenczi György lev.]. *1785* a' Csicsai joszág [Cssz; Ks 21. XV. 19]. *1790:* Szabo Andras csicsai Biro mp | Szabo András Groff Kornis István Ő Nagysága Csicsai Birája [Csicsó Cs; Ks 21. XV. 19].

2. a Csicsó (SzD) tn *-i* képzős szárm.; din Csicsó/Ciceu; mit *-i* Ableitungssuffix gebildete Form des ON Csicsó: Csicsóer. *1586:* Wayda Mathe Czichay Nemes Ember [BK Misc. 1145—78]. *1590:* Az malomra valo keoltseg... Az keoweknek megh vetely. 29 July egy Chychoy Emberteol veottem egy Bokor keowet f. 12 d. 25 [Kv; Szám. 4/XIII. 6 malom-szám.]. *1592:* Az miolta Tot Mihalt esmeri tudgia bizonniai hogy mind az Deesi es Chichoy Molnokba lakot [Kozárvár SzD/Dés; DLT 235].

Szk: ~ *malomkő*. *1593:* 13 Julius Veottem 5 Chichoy Malom keowet... 28 d 75 [Kv; Szám. 20/V. 153]. *1810:* A malom... fel emelt meg Czifrázott derék fáju kőpad benne, Négy darabb also felső Csítsai malom kővekkel, melyek kőzűl kettő meg vagyon vásva [Almásrákos Sz; Ks 78 Conscr. 265]. *1859:* egy Csítsai Derék malom kővet vettek meg [Msz; NkF].

Alkalmasint a fej-i korban kezdődő csicsói malomkőbányászatra nézve l. SzDMon. II, 386 kk; a 383. l-on a Csicsóvár alatti malomkőbánya képe.

II. *fn* (csík)csicsói lakos; locuitor din Csicsó/ Ciceu; Einwohner von Csicsó: Csicsóer. *1608:*

Mw Janos Istuan, Jore Mihaly es Mikola Janos Chichyaiak Chyik zekiek [Pálfva Cs; Bál. 60].

csicsóka Helianthus tuberosus; napi porceşti, topinamburi; Kartoffel. *1838—1845:* picsóka; csicsóka Deezsi szó* [MNyTK 107. — *A szerk. gyermekkorában is élő szó volt].

csidma l. csizma

csiga 1. éti csiga; Helix pomatia; melc; Schnecke. *1722:* Csulaj Pal vr(am) is az Ur(na)k kedveskedik 300 egj nihány Csigával [O.csesztve AF; Ks 96 Ágoston György lev.]. *1735:* Háczeg videki V. Ispány Ur(na)k irtam volt valami vadok madarak szerzésében Solicituskodgyek, azért küldök Ngod számára egy vad ketskét, négy Császár madarát, 300 Csigát [Lozsád H; Ks 99 Györffi Jósef lev.]. *1740:* az vadászak ha valamit kaphat(na)k mentest fel küldem; mostanáb(an) egy keves csigával kevantunk... eo Excellentiájá(na)k és Nagodn(a)k is obsequialni [Kéménd H; Ks Zejk István lev.]. *1822:* ezenn Csigák pedig a' feleségemnek virágjait nagyon el ragjak és el nyaljak [Nsz; Told. 7].

Az utolsó adalék esetében a 'házatlan/csupasz csiga' jelentéssel is számolhatni.

Hn. *1737* Csiga hegy oldal [Zentelke K; KHn 139]. *1757* Csiga Pataka [Szentmihály Cs; EHA]. — L. még KHn Mut.

2. csigaház/héj; cochilie; Schneckenhaus. *1736:* Kivált az ifiak igen szerették viselni lovokon az csigás kantárt, szűgyellőt, farmatringot. Az urfiak olyan apró mint a bab csigákkal rakatták meg szijszerszámokat, melyet gyöngycsigának híttak, közben közben sok féle szinű öreg, mint egy kis alma, tengeri csigák lévén rá csinálva [MetTr 348].

Hn. *1684:* az Cziga dombra nyul ueggel (sző) [Szászfenes K; EHA]. *1688* a Csiga Domb alat [uo.; EHA]. *1766:* Csiga Domb Bérczin. in Cacumine Tsiga Domb [uo.; EHA].

3. emelőszerkezet-rész; scripete; Winde. *1531:* Ittem pro funibus duobus magnis pro chyga dedi fl I d XXXII... Ittem pro dispositione chyga noviter dedi XXXII [Vh; DomH 81]. *1584:* veottem esmeg Az kwthoz egy Chygat Balassy Gergeliteol fyzettűnk errete f. 1 [Kv; Szám. 3/XV. 17]. *1589:* Az aytonak felseo keowet chygan vonattatuk fel, attunk Ach Mathiasnak f. — d. 28 [Kv; i.h. 4/IX. 12] | Egy Chiga keotelesteol [Kv; KvLt Vegyes ir. I/2. 41]. *1591:* Hid kapwra walo Keolchyegh... Egy Istrangot veotte(m) az Chigahoz f — d 3 ... Az Reez myes Chynalt ezen hid kapura Chygakatt Rezbeol, mely Rez volt 60 1/2 font Rez, 4 fonttjaval atta egj frtert f 17. d 37 ... az menny Vassat es Aczelt... el hordot... Ezen Torozkay Vasbol, es Aczelbol peter Kowach chynalt Elseoben Nyolch Eoregh Chyapott Az keet Chiganak keet tengelt, Az Chiga melle Negy plehett, oztan az kybe az Tengely forogh Negy Eoregh Lykas wassatt, Az Keo horogra Negy Eoregh wass plehett [Kv; Szám. 10/V. 82]. *1609:* az germekek az scholabeli kútnak chigaiat el teortek volt chinalta megy Georgy kowachy... d 22 [Kv; i.h. 126/IV. 127]. *1625:* volt ez napis 4: nap szamos kik Itt alat meszet, keuertek, es az chiga(n) cheberben fel vontak az meszet [Kv; i.h. 18/XXX]. *1780 k.:* az hamuszín hintora... atsígának (!) egj srof házat meg vágtam hátul az bakan xr. 6 [Szászváros; BK]. *1842:* A papiros malom... Vagyon... mindjárt a Sajtó mellett egy tőlgyfa Csiga melynél fogva a' Sajtó srofoltatik ennek also végiben egy vas csap van, mely a földbe eresztett és feljülről egy vas karikával megerősített fában forog, a Csigának mind felső, mind also végeiben két két vaskarika van, és a felső végibenis vas csap mely egy folyó gerendába eresztett vas fülben forog, e' csigához van egy jo erős hoszszu vastag kender kötél [Km;KmULev. 2].

Szk: *-n járó kút* két vedres csigáskút; *1777* Ezek felett vagyon az Udvar közöpin egy Csigány (!) Járo kutt Sendely fedél alatt, egy darabig kővel, azon feljül Csere fával ki rakva, és ugyan Cserefa gárgyával jo moddal fel készitve [Medgyesfva MT; LLt 28/531] ✱ *-t tekerő tengely. 1750* Az Malmon aloll menvén találtunk... egj Zugora valo tsigát Tekerő Tengellyt, hozzá valo deszkájával edgjűtt [Szamosfva K; JHbK LVIII/46] ✱ *kútásni való ~. 1865:* Egy kutásni valo csiga. Egy kut takaritni valo vas horog[Szárhegy Cs; LLt].

4. csigaszerkezetes kínzóeszköz; un fel de scripete de tortură; Marterrad. *1583:* Ersebet Veres Pal zolgalo leania vallia, hallottam Az Jlona leany zayabol hog azt Monta, ha az Chigara fel vonzanakis egiebet Nem mondok hane(m) hogy en teollem Izente Kendj Ianos Balas Kwachnenak [Kv; TJk IV/1. 159]. *1603:* myerthogy nagy Balinth nem tagadgya hane(m) eleo nyeluewel megh vallya az theorweny eleot hogy eo foztotta megh az holt testet, es rúhazattyat vgiminth parthayat es Tafotat el hozot: Tetczyk azert az theorwennek hogy elseoben lo farkon megh hordoztassek masodzor hew fogowal megh fogdostassek ... es kerekben teorettessek, minek eleotte penigh megh hordoztatnek hogy beosegesben megh vallya ha mith thud az chigara vonatassek [Kv; TJk VI/1. 657].

5. csigaalakú ékszer-rész; parte de bijuterie in formă de volută; schneckenförmiger Schmuck. *1836:* Egy apro pikelyű arany Nyakszorito 12 Csigábol allo es kapotsak [Apahida K; RLt O. 4].

Szk: *-ba metszett. 1858:* Egy nagy karperetz csigába mettzet Matyás képével tokba F. 28 [Kv; Újf. Néhai Újfalvi Sándorné Lészai Juliána hagy.].

csigafa '?' *1648:* igaszitottam egy csiga fat megh d 9 [Kv; AsztCJk 64a. — Egymástól tárgyköri szempontból jobbára független számadástételek közt].

csigafalatka (húslevesbe való) csigatésztácska; melcişori; Schneckennudelchen. *1838—1845:* a reszelt tésztából, ormos henger által egybesodort kis csigafalatkák, miket dara — vagy reszeltbe, mintegy előljárókul tesznek bé [MNyTK 107 *rigó fütty* al.].

csigaformájú 1. csigaszerű/alakú; în formă de melc/de volută; schneckenförmig. *1711:* ore valo szi vég... Keskeny tört szira vont ezüst aranyas Csiga formáju kantár szügyellöjevel edgyütt Kék selyem Majcz viseltes kard sziu hozzá valö szivégével Pikkelyeivel edgyütt [Told. 19].

2. *ép ~ fodoritás* (barokk)csigadísz, csigatekercs; volută; Volute, Spindelornament. *1781:* A Nyoltz Oszlop főre nyoltz nagyobb, és nyoltz kisebb Csiga formáju fodoritás készen vagyon [Öraljaboldogfva H; Kf].

csigagyöngy csigahéj-fűzér/sor; şirag din cochilii; Perlenkette aus Schneckenschalen. *1825:* Kék Kláris gyöngy 6. sing 1 fertály Veress Csiga gyöngy 3. sing [RLt].

csigahaj csigaház/héj; cochilie; Schneckenschale. *1759:* néhány tsiga hajban levö kép iró Arany [Sárd AF; TSb 51].

csigajártató-talp ? csúsztató sín; talpa scripetului, glisieră; Gleitschiene. *1851:* Egy czövekverő uj bikfa kos három fogantyus vas karikával, két bütü vas abroncsal, két oldal szoritó hosszu vassal, csiga jártató talpjaival, 's azokra állitandó minden kèszületeivel, három vas perselyes csiga kerekeivel, egy vas rúddal, 's négy vas szegekkel egészen jó állapotban [Erdősztgyörgy MT; TSb 34].

csigakarika (kút)csigakerék; roată de scripete (a fîntînii); Schneckenrad (am Brunnen). *1596* Hogi az Scolaban valo kuton az chyga karikan az wassok el teortenek volt most chynaltattúnk ahelybe (!), vettúnk 2 apro vassot ahoz p(er) f — d 16 [Kv; Szám. 7/II. 20].

csigakerék emelőszerkezet-rész; roată de scripete; Hebewinde. *1621:* vas szegeket es czigakereket vitt volna el füreszireol [HSzj *fűrész* al.]. *1731* edgj gabonás Ház ..., ebben van edgy fürészre valo csiga kerék, minden fűreszhez valo appertinentiakkal edgyütt [Impérfva Cs; BCs]. *1851:* A' malom hijján egy avatég kéregben találtatott 255 káva készen és hozzá való récze orru szeg; három használható — két használhatatlan csiga kerekek | csiga jártató talpjaival, 's azokra állitandó minden kèszületeivel, három vas perselyes csiga kerekeivel [Erdősztgyörgy MT; TSb 34. — A teljesebb szöv. *csigajártató-talp* al.].

csigakötél emelőcsiga-kötél; funia scripetului; Rollseil. *1592:* Az Achy Lukachy Nodgy Chiga kettelett az Nody hydon el zakaztak, B vram Egez Tanachy akaratyabol, attam Achy Lukachynok, Erette f 2 d 50 [Kv; Szám. 5/XIV. 260 Eppel Péter sp kezével]. *1595:* adatanak velem Acz Ianosnak, hogy az Cziga kötelet oda atta, és az mellet valamj Aczbelj mü kellet meg czjnalta, és Acz Mester hellyeben forgolodat, mind alas 's mind gradicz czynalassakorth: vgy mint f 1 d 50 [Kv; i.h. 6/XVIIa. 242 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1675:* Az Malomhoz valo Garatra, Vőttem két szál Cziga kőtelet ... d 6 [Kv; i.h. 35/I. 32]. *1696:* egy öregh Tsiga Kőtel nő 1 [Bethlen SzD; BK]. *1838:* Egy 10 öles Csiga kötél vétetett... 40 szál Istrang ... Rf 50* [F.zsuk K; SLt Vegyes perir. — *A hídépítéssel kapcsolatos szövegben]. *1849:* két rongyollatt csiga kötelek [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

csigakupa kupafajta; un fel de cupă; Art Becher. *1719 k.:* Egy ezustben foglalt Csiga kupa [LLt Fasc. 115].

csigakürt kürtfajta; un fel de corn; Art Horn. *1823:* Egy Csiga kürt [BK Inv.].

csiga-makaróni (húslevesbe való) csigatésztafajta; melcişori; Art Schneckennudeln. *1801:* 3 font bétsi Laska 1 Rf 6 font Mágároni 2 Rf. 7 font Csíga Magaroni 2 Rf 20 xr [Déva; Ks 120. III. 7]. *1808:* 2 Font tsiga mákároné [Mv; Told. 22]. *1808/1818:* 2 Font csiga Makaroni 2 Font Hernyő | 2 Font Csiga Makaroné [Mv; Told.].

csigaoszlop stîlpul scripetelui; Windenpfosten. *1872:* Gátthoz rámafa 3 darab 4. öllös, ölle per 20 ... Csiga oszlop 2 darab 2 öllös ölle per 10 [TSb 38].

Lehet az 'emelőcsiga rögzítésére szolgáló oszlop/cölöp' értelmezéssel is számolni.

csigapohár pohárfajta; un fel de pahar; Art Becher. *1673:* Egy Csiga Pohar... Egy járó Pohár [Fog.; UtI].

csigás 1. csigában/csigahéjban gazdag; bogat în cochilii; reich an Schnecken/Schneckenhäusern. **Hn.** *1525/1855:* pratis Chigás nuncupatis [Borbánd AF; EHA]. *1715:* In loco vulgo Csigásto mellet dicto (k) [Szúv; EHA]. *1722:* Az Csigás alatt (sz) [Radnót KK; EHA]. *1754:* a' Csigás Dombonn (sz) [Burjánosújbuda K; BHn 49]. *1813:* Tsigás Dombon (sz) [Burjánosóbuda K; EHA]. *1814:* A' Csigás allya [Mezőkölpény MT; EHA]. *1851* A' Csigás Berek (k) [Hídvég Hsz; EHA]. *1862:* Ompoly* és Csigás közt a Sárdi utnál (sz, k) [Borbánd AF; EHA. — *Az Ompoly vize]. *1864:* a' Nagy áj ... folytatása a' Csigás (óldalas hely) [Nagyalmás K; KHn 316].

2. csiga-tartó; pentru melci; für Schnecken. *1820:* A Csigás és Ikrás Ferslagok. A vizás Csebrek becsinálására, és egy Csigás Ládára 4 Fenjö Deszka [Déva; Ks 105. 173, 176].

3. csigadíszes; cu ornamente în formă de spirală/volută; mit schneckenförmigem Schmuck. *1678:* vottem az sidoktul het örvet barsonyost Csigast az Calamaris ladab(an) levo Penzbul f 1//den 80// — (!) [UtI]. *1709:* Rhedei Mihaly Uram... edgj Lora valo ezüst Csigás szerszámot Csináltatott [Wass. Árva Matskási Ersebet lelt.]. *1736:* Kivált az ifiak igen szerették viselni* lovokon az csigás kantárt, szűgyellőt, farmatringot. Az urfiak olyan apró mint a bab csigákkal rakatták meg szijszerszámokat, melyet gyöngycsigának híttak, közben

közben sok féle szinű öreg, mint egy kis alma tengeri csigák levén rá csinálva. Az nemes ifjak másféle csigás szerszámot viseltenek, az olyan olcsób volt [MetTr 348. — *A felvilágosítás a fej-i kor utolsó évtizedeire von.]. *1754 :* Ezust Portéka ... Egy Csigas Lo szerszám 13 probas Lot 41 [Nsz; Told. 19. 15].

Szk : ~ *nyereg. 1821 :* Egy Csigás nyereg szerszerszám (!) kengyel szijjak nélkült [Backamadaras MT; CsS].

4. felvonó-csigás; cu scripete; mit Aufzugswinde versehen. *1747 :* tanáltatott az Udvar közepin, egy kereken köböl ki rakott Csigás kut [Királyhalma KK; Ks 23. XXIIb].

◇**Szk :** ~ *ló. 1689* Szekeres lovak... Sarga hodas csigas ló [UtI] | Két csigás ló [Gyf; UtI]. ~ *örv. 1755 :* Láttam benne* ... edgy kis ónnos (!) száju altalagot, két Kapuczánt, két s.v. kutya nyakára valo Csigás ölvet [Gernyeszeg MT; TSb. — *Ti. a ládában].

A fennebb közölt szk-ok esetében az adalékok szűkszavúsága miatt a jelentésmegállapítás lehetetlen. Az utolsó szk esetében talán a 'szöges nyakörv' jelentéssel számolhatni.

csigásan 1. csigadísszel ékítetten; împodobit cu ornamente în formă de spirală/volută; mit Schneckenschmuck geziert. *1732* (A kuria) tornáczban vagjon heljheztetve egj fenjö deszkából állo, Sárga habos festékkel (:csigáson:) festett kicsinj négj-szegeletű, ónban foglalt üveg ablakos óra tok, az meljbenis járó óra... az Páter házában vagjon [Kóród KK; Ks I].

2. kb. tekert karral; cu brațe răsucite; etw. mit schneckenförmig gedrehtem Arm. *1735 :* Csigáson készittett két Gyertya tartók gombájokal, s egy koppanto [MNy XXXVIII, 133].

csigás-formán '?' *1772 :* 12. Pár kés egy forma Csigás formán kis villaival együtt [Egeres K; Ks].

csigasodró '?' *1851* két avatég liszt tartó válu, egy csiga sodró, egy nehány bikfa karo a' kakasűlőken [Erdősztgyörgy MT; TSb 34].

Valamelyes valószínűséggel a 'csigatészta-sodró borda és orsó' jel-sel számolhatni.

csigatárgy emelő-eszköz; aparat de ridicat, scripete; Hebevorrichtung. *1822 :* A Nagy tsiga tárgyát meg romladozva rajta lévő minden vasaival ... A nagy tárgyához valo tekero tsiga hozzá tartozoival [Dés; DLt 1821. évi iratok közt]. *1832 :* A Csiga Tárgy csinálásáért* [Dés; DLt 983. — *Hídépítéssel kapcsolatos szövegben]. *1842 :* A' Csiga Tárgy annyira el juggalodott és hasadozott a' kapcsokkal a' használat által hogy közelebbről az belső hidhoz bé verendő czövekekhez nem használhato [Dés; DLt 1547]. *1877 :* Csigatárgy kiigazíttása* [Dés; DLt 858. — *Hídépítéssel kapcsolatos szövegben].

Alkalmasint olyanféle szerkezet lehetett, mint amilyet Jankó János a tordai sóbányászattal kapcsolatban így ír le: A sóbányászat fontos eszköze „a *tárgya*; ha az oldalokon egy sótömeg le akar válni s azt le kell fejteni, vagy az aknák és aknakötések vizsgálatánál, a tárgyát használják, mely rámán nyugvó padozat s kötélen húzzák fel; hasonló ahhoz, milyent az építőmesterek használnak..." [Jankó, Torda 160].

csigatok '?' *1730 :* Egy hoszszu tőlgjfáért a csiga tokhoz Den. 9 [Kv; Szám. 56/XIX. 17].

csigavásárlás csigavétel/beszerzés; cumpărare/achiziționare de melci; Schneckenkauf. *1777 :* Fejér V(á)r(me)gyei Joszág Tisztye Cseh Mihály Ur(am) a' mint reportérozta.. költött... Csiga vásárlásra 186. két uttal viza és ikra vásárlásra 1813 [Kendilóna SzD; TL. Teleki Pál hagy. Cseh Benjámin de Miske vall.].

? **csigavessző** ? csigolyafűz-vessző; nuia de răchită; Purpurweidenzweig. *1838—1845 :* szirony; csigavesszőről hántolt keskeny héjszalag, mivel a hordóabroncsokat megkötik a kádárok [Torockó és vid.; MNyTK 107 *szirony* al.].

csigáz 1. ? csigadíszt fest; a picta ornament în formă de spirală/volută; Spindelornament malen. *1732* az. . nagj kö asztalnak Széljein habos festékkel csigázva, és fejéresen czirázva (!), vékonj fa virágokkal mesterségesen csinált rámák vannak, lábaiis, hasonló festékesek, de nem czirázva (!) [Kóród KK; Ks 12.].

2. (el)kínoz; a chinui/tortura; quälen, foltern, wippen. *1649 :* Az Sigmond Janostol ueőtt pey louat, az Postak touab egi honapnal oda ueztegettek czigaztak..., ithon holt megh, miuel hogi igen el uezett uolt [Kv; Szám. 26/VI. 552]. *1750 k. :* az tiszteknek keménységek miat tellyességgel el kel Pusztulnunk mert az biro nem ugy szokot járni, mint más birák Pálczával hanem nagy Gőrcsőssel azzal ront és csigáz benűnket Ugy Annyira hogy kinek kinek kőzűlűnk egy egy fia Van is mind el akarnak menni az Csugye (!)* keménysege miat [TKl. — Igenpataki (AF) jb-ok panaszlevele. — *Értsd: dzsugye 'udvarbíró']. *1659 k. :* job volna megh halni, vagi soha ez Uilagra sem szulettetni, mīnt sem Tatar rabsagaba(n) jutni kereszteni embernek. Mert ha egighunkön (!) Nem, az Masikúnkön mindenkor raitünk vagion, az Czigazas, kalafazas, azonkiul az ehezés, rettenetes fázas, zukatlan mezitelensegh [Beszterce-Naszód m. lt. — Torma Miklós Bakcsi-szerájból írt lev.].

2. (el)csigázás/gyötrés; chinuire, torturare; Folter. *1793 :* Gergellyfi Gergellynek egy 15 Aranyos Lovat bérbe adván, hogy rajta a' Legényit Tömösvárra, küldje áruval azon Lovat, a' Legénye kemény hajtás, és tsigázás által el rontotta [Déva; Ks 114 Vegyes ir. Jk 367].

csigázott 1. ? csigadíszes; cu ornament în formă de spirală; mit Spiralenornament. *1816 :*

Ezüst nyelü kés tsigázott ductorával. Buda Kristina adománya. 1730 [Nyárádsztlászló MT; UnVJk 66].

2. csigára vont, csigán kínzott; chinuit/torturat pe scripete de tortură; mit dem Wippgalgen gefoltert. *1584:* Sophia Kun Miklosne vallia... Daroczine... monda, Az Vristem enge(m) vgj segillie(n) hogy Jth Ninchen, es ingie(n) sem lattam ith, Mondek en eleg hwt ez[a] hagiatok beket neky... Daroczine meg zida Caspart es rutulis zida, mind chigazotnak, mint Toronyba(n) eskwtnek, es ozta(n) ugj verte megh Caspar az Azont [Kv; TJk IV/1. 346. — [a]Értsd: elég ez az eskü].

csig-big kb. szedett-vedett; amestecat; gemischt. *1779:* A' Menes tartás mind Szötsön, mind Sorostelyon Ngd(na)k, ugy tartom, mind haszon — nélkül vagyon... Szötsön a' tavalyi sok szénát (me)geméstette az a' tsig-big ménes, azonb(an) egy krajcár haszon sem fordult vissza [Kercsesora F; TL. Málnási László ref. főkonz. pap gr. Teleki Józsefhez].

csiger lőre, vinkó; ţigher, poşîrcă; Tresterwein. *1574* Anna gjwlaj Eottwes Ianos Zolgaloia, Azt vallia hogi az vra kwlte volt... chigerert [Kv; TJk III/3. 403]. *1583:* Eztis hallotam andras katotül ümagatül hog kaposta leuet az uagj cigert hordat uele andras kato lejanjaual [Kv; TJK IV/1. 194]. *1589* Vagion ... Az haznalis ... 2 hordo Alma wyz. 1 hordo Chyger [Kv; Szám. 4/XII. 21]. *1591:* Egy Hordo Cziger. Egy Hordo Alma Vyzi [Kv; i.h. 5/IV. 10]. *1601:* Egy hordoban chiger [Kv; Aggm. A. 41]. *1614:* Veszni Tért csiger Hordoval Nro 5. Nyir Viz Altalaggal nro 3 [Déva; Törzs]. *1629:* Harom eoregh hordoban uagion Czuger. Egj altalagban uagion meser [Szentdemeter U; LLt]. *1647* Harmadik keő pincze... Vagion ebben... ket hordo Cziger [Drassó NK; BK 48. F. 1] | Ezen Pinczeben vagion, ket Eoregh hordo Cziger [M.királyfva KK; i.h. 16]. *1669:* (A) pinczeben vagjon harom seres hordo, egy hordo csüger [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24a]. *1673:* Meh sert vittenek haro(m) altalagban. Csűgrőt egi hordoban [Fog.; Törzs]. *1685 c.:* Öreg hordo csiger Nro 2 [Borberek AF; MvRK Urb. 17] | Az pinczere nyilik jo vas sarkos pántos öreg ajto... Melyben vad(na)k ... Teli bor in vas. Nrő 8... Oh bor felben in vas. Nro 1. Teli csiger in vas. Nro 1. Csiger felben in vas. Nr 1 [Gyf; i.h. 26]. *1688:* Ket Hordo Czigert edgyik Hordomat elis vagdaltak az kett Hordo cziger megh ert volna 4 forintot [Kv; UtI]. *1695:* Sok becsűlletes emberek járván hazaimat nemellyek bort nem isznak annak idejeben jo csigere, s nyir vize talaltassék [Marossztkirály AF; Told. 2]. *1725* (Találtunk) egy öreg hordot mellyb(en) is Csügör vagyon, harom üres átalagot, ugjan ket átalagocska Hoszszu szölö Bort [Beresztelke MT; Eszt-Mk Inv. 5]. *1732:* találtunk.. két hordot, edgjikb(en) egj kevés csíger van még [Kóród KK; Ks 12. I]. *1745* 1744 beli Betzei Majorság Szölönek... virág bora... Csiger vagjon egj hordoval tele a' másik félbe [Marossztkirály AF; Told. 18]. *1790:* hivat, hogy Csigert ád én nékem [Km; RKA]. *1793:* itten a' Böjtösek(ne)k számokra meg vagyon egy Hordo Tsiger azzal takarekosan böjtelhetnek [Drág K; JF 36 LevK 175 Tollas György lev.]. *1851:* Szőllőnk mí után a' jég oly erősen el verte, elpusztult, rosz azis, savanyu, tőbbire még egres, ... bórra nem számíthatunk, csak kevés csígerre [Kv; Pk 7].

Hn. *1747* A' Csüger Hegy nevezetü Hegyb(en) [Ákosfva MT; EHA]. *1781* A Csűger Mezőben (k) [Mákó K; EHA]. *1823* Csügör hegy tetejin lévö Bokros Cseresnyés helység [Szentbenedek MT; EHA].

csigeres csiger-tartó; pentru ţigher/poşîrcă; für Tresterwein. **Szk:** ~ *általag. 1726:* Egj kis csigeres atalagh [Kv; Pk 6]. *1813* Csügeres átalag | Csügeres Altalag 1. Téjhez valo porgolo 21 [Veresegyháza AF; Told. 18 Toldalagi Kata lelt.] ✱ ~ *hordó. 1656:* Az Pincze torkaban, egy üres feredő kád, es egy öregh Czigeres hordo [Doboka; Mk Inv. 8]. *1690* Csigheres Hordo nro 1 [BK. Kentelki inv. 11]. *1692* Csügöros hordo no. 3. Eczetes hordo. 2 [Mezőbodon TA; BK Inv. 13]. *1697* Az második kőzepső pinczéb(en) vad(na)k ezek. Csűgeres hordo nro 5 .. Más kis általagban ujj bor Ur 3//... | Az második kőzepső pinczéb(en) Vad(na)k ezek. Csűgres hordo nro 5 [Borberek AF; Mk Alvinczi Péter inv. 5]. *XVIII. sz. eleje* Egy Csűgeres hordo [LLt Fasc. 71]. *1706:* Az pinczeben vagyon... egy Csügörös hordo [Görgény MT; Born. G. VII/4]. *1729* A Sajto szinben Örög Csigeres hordó nro. 2 [Marossztgyörgy MT; Ks 23. XXIIb]. *1736:* Egy hitván csigeress hordó [Kv; Pk 6]. *1753:* Tsügeres hordó N 4 [Marossztkirály MT; Told. 18]. *1757:* Két tsigeres Hordo [Nagyercse MT; i.h.]. *1824:* fél fenekü Csügrős hordo [Fugad AF; HG. Mara lev.].

csiggenye csipkeíz/lekvár; marmeladă de măceşe; Hagebuttenmus. *1838—1845: Hecsempecs* és *hecsepecs* csipkerózsaíz, béfőtt csiggenye[a] [MNyTK 107 *hecsempecs* al. — [a]Erdélyi szó].

csigolya[1] vertebră; Wirbelknochen. **Szk:** *nyaka ~ja. 1767:* melljet a' midön masoknak beszéllet volna Zoljamine az emlitett Tisztarto fűleben menvén, az Tisztarto arra elöltette (!) Zoljaminét hogj mongja viszsza mert a' njaka Csigajáján huzattja ki a' njelvét [Abosfva KK; Ks Georgius Bor (30) nb vall.]. *1826:* Muskátának égre hato káromkodásait száma nélkül hallottam, mely miatt a' nyaka tsugulyáján nem volna vétek a' nyelvét ki huzni [M.légen K; KLev. — Nem M.légenből való ember vall.]. *1843* adtam is égy kantába hideg vizet 's azzal meg öntözte a' földön vérébe fetrengő Pekariknak fejét a' nyaka csugujája tájat [Dés; DLt 586. 3].

csigolya[2] kosárfonó-fűz; Salix purpurea; răchită (roşie); Purpurweide. *1815/1817:* Ezen egész kaszálló rétnek fele része erőssen Tós, sátét termő s fűz és tsigoja bokros [Szombatfva U; TSb 47].

Hn. *1666:* Az czigolya elot valo hatarban [Sszgy]. *1685:* Csigolia eleot valo Hoszszakb(an) egi Parlagh [Szemerja Hsz]. *1687:* Szemeriai Réthen az Czigollya(n) alol (k) [uo.]. *1689:* az kòzepsö malmo(n) alol mely az Csigolyara menyén labbál (sz) [Bikfva Hsz]. *1695* Az Csigolyab(an) az Vizelve(n) (sz) [Szotyor Hsz]. *1702:* az oton (!) innen az Csigoljaban [Kilyén Hsz]. *1710/1793:* A Szemerjai Tsigolya elött (k) [uo.]. *1713:* Tsigollyaban (k) [Szemerja Hsz]. *1722:* A' Csigollja mellet (sz) [Papolc Hsz]. *1738:* az Oltelvén az Csigolja előtt vagyon kett parrag [Szotyor Hsz; LLt]. *1750:* A Csigolyáb(an) (k) [Szentiván-Laborfva Hsz]. *1775:* A Csigolya nevű hellyb(en) a Beretzk Patakja mellett (sz) [Berec préd. U]. *1792:* A tsigaja tetőn (sz). a Tsigojába (sz) [Jásfva U]. *1794:* A' Csigollya vagy Utt hoszába (sz) [Papolc Hsz]. *XVIII. sz. v.:* A Csigojára jövő nevezetű hellyen (sz) [Gelence Hsz]. *1825:* a Csigollyáj (!) nevü hellyen (sz) [Zágon Hsz.] — A jelzet nélküli adatok az EHA-ból valók.

csigolyabokros fűzbokros, rekettyés; cu răchiţi, desiş de răchiţi; mit Purpurweide bewachsen. *1815/1817:* Ezen egész kaszálló rétnek fele része erőssen Tós, sátét termő s fűz és tsigoja bokros [Szombatfva U; TSb 47].

csigolyás I. *mn* csigolyafüzes, csigolyafűzzel benőtt; acoperit cu răchită; mit Purpurweide bewachsen. *1738:* a ... falunak felső veginel edgy darab Csigollyas helly [Kászon Cs; BCs]

Hn. *1756:* Tsigolyás nevü helyben (sz) [Aldoboly Hsz; EHA]. *1816:* A Csigolyás Berek (k) [Hídvég Hsz; EHA]. *1818:* Az Illyefalvi Réten a' Csigojás nevü hellybenn (k) [Illyefva Hsz; EHA].

II. *fn* csigolyafüzes (berek); răchiţiş, desiş de răchiţi; Purpurweidenwäldchen. *1783:* nem tsak az Gátt okozza az viznek ki terjedését, hanem az viznek keskeny Arka, és az Csigollyás, Bokros, és Fűz fáknak vizben valo dőlések, es fél Dugások* [BLt. — *A fog. ilyen zavaros!]. *1832* A' Réhejnél valo Csigojás [Mákó K; EHA].

Hn. *XVII. sz. köz.:* a Csigolyas mellett (sz) [Árapataka Hsz; EHA]. *1677:* Czigoliasb(an) az Patak mellet (sz) [Aldoboly Hsz; EHA]. *1791/1796 k.:* A Csigolyásba (sz) [uo.; EHA]. *1818:* Csigojásban az Egere előtt (k) [Szemerja Hsz; EHA]. *1835:* Csigajásban (sz). A' Csigajás mellett (sz) [Nyén Hsz; EHA].

csigő '?' *1573:* Keryk azon Biro vramat Mind az elebely adoknak Restanciaywal kemeletlen zedesse fely hogi Ne legen hatra chigeo (!) benne, hogi Nemelytwl fely zedik Nemelytwl Nem, Mert Illen modon chiak Reszerent Nem Jeozik (!)* az fyzetest es az zwkseget Be tellesiteny | Azt kewannyak eo K. hogi az polgar vraim vgj viszellienek gondot az Adonak fely zedesere, hogi valamy chigeo es Restancia hatra Neh Maradion, hanem Mind (!) Embertwl zemely valogatasnelkwl fely zediek es Tizta Regestrumal Ieoienek Az Zamadasra [Kv; TanJk V/3. 80b, 93b. — *Értsd: győzik].

A 'hátralék' jel-sei számolhatni?

csihol csahol; a lătra; kläffen. *1838* a' szekerekkel el jött vadász kutya csiholni kezdett [Angyalos Hsz; HSzjP „Besenyői Székely gyalog Jubilatus Kövér Domokos" (44) vall.].

csík[1] **1.** Misgurnus fossilis; ţipar; Pfuhlfisch, Grundel. *1565:* Mynden Brassay, Lugassy, Awagy Karansebessy, Akar honnath walo, ky halat hoz vag' chikot ide až Warosra, Egesz harom Nap tartozzanak arwlny Nylwankeppen, hordaiokath fel werwe, Es Apronként al Adny [Kv; PolgK 6]. *1579:* Az 17. Ianuary... Doctor wram* zalat vala Nalam 6 magaňall... eg chúkat chykott swtetek es pechenet neky es eleget zereztetek neky [Kv; Szám. 1/XVIII.*6 Dispensatio Laurenty Fylstych primary judicjs.— *Ti. Blandrata György, a fej. olasz udvari orvosa és diplomatája]. *1582:* Az Vonas Igazyto Vraymra walo keolchyegh. 9. Januar(y), Weottem az Wraim zamara keet Eytel Chykot d. 64 Weottem egy Chywkat lib. 12. d. 48 | ... Az kik az feiedelemnek az Chikott hoztak woltt Ieottenek wizza | 25 (Ianuarii) Takaro Janos wizen az feyedelemnek chykot halat hat lowan Tordaig B. V. hagya(sa)bol attam f. 1/50...9 F(eb)r(u)ary Nagy balas wizen 7. lowan ket altalag bort, es egy hordo chykot feyedelemet (!) Tordaig attam f. 1/75. az korcholyasnak azoknak felweteseteol mas zekerrol fiz(et)tem d. 12...15 (Februarii) Kepelyes Janos wizen az feyedele(m)nek chykot hat lowan Tordara Biro Vram hagya(sa)bol fizette(m) f 1/50 | 24 (Marty) Temeswary balint wizen az feyedelemnek egy hordo chykot hat lowan tordaig fizettem f. 1/50 [Kv; i.h. 3/V. 4, 9, 34—5, 38]. *1584:* Az Wasar Vamrol ualo ieczés. . Mikor Chikoth hoznak, Egy hordóbol Egy Eytelnel teobet ne vehessen* [Kv; PolgK 7, 9. — *Ti. a vásárbíró]. *1586* az Chykoknak elseoben veottunk egj font fa olait kalachj szwteo Ferenchjteol korsoiaual teszen —/42. 17* hogj el Indulanak... az felek alat el deoiteotek az ket hordo Czykokat... hogj az holtiat valogattak tisztitottak fiszetem akkor —/26 [Kv; Szám. 3/XXIV. 13. — *Március]. *1589* Kádas Andras vit vrunknek eo Naganak egi hordo czikot, harom louan, attam neky Thordaigh d. 75... Varga Andras vitt vrunknak Thordaigh egi altalagh czikot, ket louon, attam neki d. 50...12 (January) Vadalma Mihali, vit vrunknak Thordaig 4 louon egi zan czikot, attam neky f. 1/—... Hogi eggik zanrol az masikra emelgettek az czikot, attam d. 12 [Kv; i.h. 4/X. 61—2]. *1590:* 26 february .. Vottem ... feel eytel Chykot... d. 12 [Kv; i.h. 4/XX. 4 Hooz Lőrinc sp reg.]. *1597:* 16 february ... Wrünk w felsige szamara hosztanak ... egy Berbence Chykot, es egy Tonna heringet [Kv; i.h. 7/XIV. 71]. *1637:* Halas vize io uagio(n), melybe(n) Czuka, pottyka veres szarniu keszegh es Czik terem [Mondra F; UC 14/42. 102]. *1676* To... Fellyűl az Falun... Csikos Tonak hijják

mostis van csik benne, mikor ideje van eleget foghatni [Kajántó K; EHA] | halas Toh, kiben mondgyak hogy Keszegh, Karasz, Sighir Vargha vagy Czompo vagyo(n) benne Czikis [BfN Fasc. 65]. *1695* A Falu alatt van egy nagy rettenetes Réthség... Csik is elég bűvön benne [Bogártelke K; KHn 183]. *1710:* Egjeb vjsagom nem lēvēn hogi Nagod(na)k kedveskedhette(m) volna küldöttem edgi kevés Csikot [Radnót MT; Ks 95 Komáromi Ferenc lev.]. *1744:* vagyon egy kis Totska melyis Quantitassahoz képest bövseges Csikot terem [Csépán BN; EHA]. *1768:* Csiknak valo Cserefa atolog [Mezősztgyörgy K; Ks 23. XXIIb]. *1787:* Moston egy szekeret fel inditván rakattam reá:... 7 véka körtvélyt, két fris özöt..., 13 kupa Csikot [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1789:* Ezen szekeren küldök... egy veder Csikot [uo.; BK ua.]. *1792* Csudálkozom, hogy Nsgod kemény telet ír, és Csikot vár innen, holot. még az idén Csikot se láttunk | Most ittis két naptol kemény hideg kezdett lenni, ha még igy tart két vagy három éjjel, ugy remélhetni hogy jegetis rakhatunk nyárára, s Csikatis foghatunk, és mihelyen valami keveset kapok, egyszeribe(n) bé inditom [uo.; BK ua.]. *1797:* azon kérdésben lévö föld... vége azon Patakra bé rug melynek ágában most a Szamos szakadott az ennek előtte Valoságosan Csíkos Patak volt, mert én magam is halasztam ottan sokszor a régi időbe, és Csíkot s halatis fogtam belőlle és éppen azon okból meg hiszem, hogy Csikos pataknak hivattatott; De ma már la Sztanisztye névvel neveztetik [Dengeleg SzD; EHA Opresan Györgye (70) lib. vall.] | az Ormányi Patak ezen földeknek a végihez vert volt magának follyo hellyet és abban az időben sok Csik volt benne, és úgy gondolom hogy azon okbol neveztetett volt Csikos ergének, hanem ma s a miolta én emlékezem nevezik la Sztanyiszteje [uo.; EHA Kerekes On (51) vall.] | Vétetett 25. kupa Csik kupája 11. xr. [Déva; Ks 96]. *1836:* a Halász... a mint a To bé fagy azonnal minden tehetségét arra fordítsa, hogy Csikot fogján [Csapó KK; Berz. 21]. — L. még: GyU 126.

2. csíkból készült étel; mîncare de ţipar; Grundelgericht. *1585:* 13 Janua(rii) Főzette(m) Ebedre. Massyk tal etek czhyuka töröt lewel 10 font az arra. d. 40. Harmadyk tal etek föwe czhyk d. 6. Ket Heryng d. 4 | Harmadyk talra Sakwazonnal chyk, az volt d. 10. Az kapoztaya d. 6. Saffrany Ment rea d. 6. Bors ment rea d. 5. Gyöngyber pecz olaj ment rea d. 5 [Kv; Szám. 3/XXII. 55–6]. *1590:* Koűetkozyk Az Zamüeueo vraink Az Tanachyhazban valo feozesse. . Hattodyk napon feoztem... Elseo Tal Etek Chyk volt p(ro) d. 17. Masyk Tal volt Kechyege kethö Eles leűel az ara tt d. 20 | Masodyk Etek volt Sak wazony Chykal (így!) Az Chyk tt d. 17. Kapozta tt d. 6 fa olay tt d. 6 [Kv; i.h. 4/XX. 41–2 Hooz Lőrinc sp reg.]. *1634:* az Czykbannis öttem az kit ott fóztenek volt [Mv; MvLt 291. 22b]. *1650:* Főzettem Lepeny Halatt Eczettel, Hagjmaual... d 25. Főzettem Czikot Sak vaszonnyal... d. 60 Attam hozzaja kaposztatt... d. 20 Hagjmat, Borsatt... d 12. Safrant... d 40 [Kv; Szám. 26/VI. 423].

csík[2] (kelme)sáv; dungă; Streifen. *1817:* Egy Csepü Vászon kendő Veress Csíkkal xr 20 [Mv; MvLev. Simonffi Zsuzsa hagy. 3].

csík[3] . bibircsók; neg; Warze. *XVIII. sz. eleje:* A fekély ha az elein indul megh ă lónak ă Szemin ismerszik megh, elsőbben ennek is kétt orvosságha vagyon; elsö ha mesterit találod, mind kétt felin az orrán vetesd megh ă csikját Avagy pedig azon részirűl ă hol elsöbben kezd bibircsosodni, Szakasz le egy csoport Szőrt [JHb 17/10 lótartási instr.].

A TESz-ben ide vonhatóan a 'daganat' jel-sel találkozunk, e jel. azonban szövegünk vonatkozásában még bizonytalanabb, mint az itt adott ?-es értelmezés.

csikar *átv* kisajtol/présel; a stoarce/smulge; erzwingen/pressen. *1834* a földet ... a' hideg tavasszal ujra vissza adtam, a' Tiszt mégis meg ijjesztvén az embert tsikort tölle 5 ftot [K; Somb. II].

csikarás stoarcere; Erpressen. *1835:* nem tudok semmit, hogy az illetö szolgálaton kívül valamely csikorást, vagy méltatlan szolgálatot tétetett vona [Zsibó Sz; WLt.]

csikarhat *átv* kisajtolhat/préselhet; a putea stoarce; erpressen können. *1815:* tudom Kedves Néném is rajta többet nem tsikorhat, ha tetztzik, méltoztassék ugy által engedni* [Szamosújlak Sz; Végr. — *Ti. a telket haszonbérbe] | (A telket) ezen Kődi Pap Filimonnak oly formán attam által két esztendőre az elsőre 170. forintért a másodikra 200. R. forintért, hogy ha Néném Aszszony ezt néki ugy által engedi... tudom kedves Néném is rajta Többet nem tsikorhat [uo.; i.h. Rátz Dániel lev.]. *1838:* tsak azért fogattanak el, hogy rajtam pénzt tsikorhassanak [KLev.].

csíkász csík-halász; pescar de ţipari; Grundelfischer. *1652:* Az Falu alat Colosvar feleől egy teoltőt molnos halas Tho. ezen felywl egy Czikos Tho.. ezt feneketlen Lapos Thonak hijjak. Ebben Czik tere(m). az eleőt fele az Czikaz(na)k fele az Ur(na)k jart [Kajántó K; GyU 126]. *1700* Az Halaszaknak... Per Annum kett öltö botskarak 2/2 Az Csikaszoknak mi kor az csikaszason vadnak napjaban kóz czipojok negy negy nö 4/4. Per Annum ket kett öltö botskarak nö 2/2 [Radnót KK; UtI].

csíkászás csíkfogás; prinsul ţiparilor; Pfuhlfischfang. *1700:* Az Csikaszoknak mi kor az csikaszason vadnak napjaban kóz czipojok negy negy nö 4/4 [Radnót KK; UtI. — A teljesebb szöv. *csíkász* al.]. *1773:* Désa Sára nevű Tonak feliből el vitték az ott valo emberek varsáit, de Csíkászásokat soha nem hallottam [Szentsimon Cs; Hr 10/52]. — L. még *csíkászik* al.

csíkászat csíkfogás, csíkászás; pescuitul ţiparilor; Pfuhlfischfang. *1763:* a Tó egészen keresztül fagyott s ujjabb(an) a meleg idöben fel darabolodatt, mod abban nincsen, hogy se horoggal, se haloval valamit probalhassan az ember, farszák háloval a Csíkászatott eleget probaltatom, de semmi szerencsénk nincsen, ha az Isten arra valo idött ád hogy varsával probálhassan az ember [M.szentpál K; TL. Cseh Benjámin lev.]. *1804:* A Czegei ugy nevezett Hódos Tó használása, ugy szintén a' Szent Egyedi Csikászat beneficiuma is, valamint eddig, ugy ennekutánnais a Mlgs osztozo vérek között közre marad [Mv; Wass].

csíkászhat csíkot halászhat; a putea pescui ţipari; Pfuhlfisch fangen können. *1676:* Télben ugyan Csikázhatná[a], ha utánna járna [MNy XXXVIII, 56. — [a]Ti. a tavat].

csíkászhely csíkászó terep; loc pentru pescuitul ţiparilor; Stelle für Pfuhlfischfang. *1761:* Kő ház Kert nevű hellyen egy darab Kaszálo tanorokja azon belől lévő Nádas egeres halas tó és Csikász hellyekkel együtt [Szentsimon Cs; EHA].

csíkászik csíkra halászik; a pescui/prinde ţipari; Pfuhlfisch fangen. *1744* vagyon egy kis Totska melyis Quantitassahoz képest bövseges Csikot terem, mellyet az Uraság számára szoktak eleitől fogva csikaszni [Csépán BN; EHA]. *1773:* néhai Nagy Márton ā mig élt azon Csikászo Désa Sára nevű Tónak felibe Csikászot, Varsáit ottan tartotta midőn mások varsáit ott tanálta ki hánta onnan egybe is uagdalta, az eö halála után is Nagy Josef mikor érkezet csikászot ottan [Szentsimon Cs; EHA]. *1805:* Ezen Erge a' régi idöb(en) tos, Csikos, halas, Nádas, Bokros, Kaszálhatatlan[a], Dioszegi Tovának és Barátok Tavának neveztetett, mivel hogy a' Barátok ott szoktak ennek előtte halászni, és Csikászni [Dés; DLt 1825. évi iratok közt. Pál András (67) ns vall. — [a]Ti. volt].

csíkászó csíkászásra való; pentru pescuitul ţiparilor; zum Pfuhlfischfang geeignet. *1773* néhai Nagy Márton ā mig élt azon Csikászo Désa Sára nevű Tónak felibe Csikászot, Varsait ottan tartotta [Szentsimon Cs; EHA. — A teljesebb szöveg *csíkászik* al.].

Hn. *1721* az Csikászoban (ke) [Póka MT; EHA].

Szk: ~ *kosár. 1721* az to az őszön igen tele liven ugy fagyot el az vize... Csikaszo kosarokat edig hatot csinalt [TKl. Mihály Deák Teleki Pálnak] ✱ ~ *tó. 1748:* Királyhalmi, és Hidegkuti határon makkos, és egyéb haszon vévő erdők, Csikászó tó, mesz égető hely, és egy Malom talàltatik [Marossztgyörgy MT; Ks XXIIb]. *1757* Az Uraság szamára másokkal közös Vadnak 3 Csikászo Tok [Nagyernye MT; EHA]. *1773:* azon darab széna fűben tud é ā Tanu egy Csikászo tót, kit is Désa Sára Toją(na)k hínak [Szentsimon Cs; EHA. — L. még *csíkászik* al.].

csíkásztathat csíkot halásztathat; a putea pune să pescuiască ţipari; Pfuhlfisch fangen lassen können. *1747:* Boczán nevű hellyben egy alacson Csikász Tó vagyon, mellyben az uraság szabadossan Csikàsztathat [Hidegkút NK; Ks XXb].

csíkásztó csikászó tó; lac pentru pescuitul ţiparilor; Pfuhlfischteich. *1747:* Boczán nevű hellyben egy alacson Csikász Tó vagyon [Hidegkút NK; Ks XXIIb. A teljesebb szöv. *csíkásztathat* al.].

Hn. *1678* Az Csikasz Toban a felső Lábba(n) (k) [Tövis AF; EHA]. *1712:* Csikásztó nevű helyben (k) [uo.; EHA]. *1732:* piscinae... vulgo: Csikászto dictae [Kajántó K; EHA].

csíkesicsói l. csicsói

csíkfalvi I. *mn* a Csíkfalva tn (MT) *-i* képzős szárm.; din Csíkfalva/Vărgata; mit *-i* Ableitungssuffix gebildete Form des ON Csíkfalva: Csíkfalvaer. *1798/1812:* A Csikfalvi Határon [Csitszentmárton MT; EHA].

II. *fn* csíkfalvi lakos; locuitor din Csíkfalva/Vărgata; Bewohner aus Csíkfalva. *1576:* az cyk falwyak ky mwtattak az Jobbagyfalwy Erdeónek az hatarat [Jobbágyfva MT; EHA]. *1577:* az nagy vapabol zabadon hordottak fath az chykfalwyak [uo.; EHA].

csíki I. *mn* Csíkban gyártott/készített; fabricat în Ciuc; in Csík hergestellt/verfertigt. **Szk:** ~ *rúdvas. 1687:* Csiki Rud vas 1 libr. n. 18 [Radnót KK; UtI] ✱ ~ *szőnyeg. 1635 k.:* egi Cziki szöniegh [Szu; Pf] ✱ ~ *vas. 1629:* Egj darab zal cziki vas [Szentdemeter U; LLt]. *1669* tizenharom szál Csiki Vas [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24a].

II. *fn* csíki lakos; locuitor din Ciuc, ciucan; Bewohner von Csík. *1600:* a Chikiak iutanak az waratt el egettek wolt immar, izengetenek minde(n) fele hogy walaki az eö Taborokba ne(m) menne, hazokat el egetik, eo magokat le wagiak [UszT 15/42].

csikland csiklandoz; a gîdila; kitzeln. *1582:* Giulay Eothweós Jstwan... vallia, Egikor Esmeg Agiamba mikor fekwnnem Az Mihal vram hazanal oda Ieowe Az Azzony Thwri Palne, Es chìpdesny chiklandani kezde, Azon keozbe kere hogy megh latogatnam az eo Cellaiat, De en Nem Mente(m) oda [Kv; TJk IV/1. 68]. *1584:* Anna Pays Gyarto Ianosne... vallia hogi eo semmit Nem latot annal egiebet hanem hogy chiklangia vala az derekat... Azt nem látta hogy az laba keozibe Nìult volna [Kv; i.h. 241]. *1632:* az ablakon nezek be s latam hogj ez az Rosnaj Zabo Miklos Berkeszinet hanjatta dűteòtte vala az agjba(n) s ot cziklandgja vala [Mv; MvLt 290. 81a].

csiklandoztathat *átv* (kellemesen) ingereltethet; a putea gîdila/excita în mod plăcut; kitzeln lassen können. *1734:* En noha egyebekel is az Füleket

Csiklandoztathatnam az emberek(ne)k de mint hogj mindenekben Czelom az Atyafisag(na)k meg tartása tehat en Sokat kivanni nem akarok el hagjván magam jusamban is Sokakat melyeket kivánhatnék [TKl Teleki Sámuel kezével].

csikló[1] csűd; chişiţă; Fesselgelenk. *1679:* Tavali Csődör Csitko... Szég, fejér az Csiklob(an) az egyik laba [Fog.; UtI]. *1680:* Egy egér szőrű fako eorogh hodos kancza kit (!) hatullya csiklojában szár [Radnót KK; UtI]. *1684:* Ket esztendős gjermek Lovak... Barna pej Csikloja szár no 1 [Fog.; UtI]. *1803:* A' Ló... hátulsó bal lába tsiklója azon körmével egyűtt kesely [DLt nyomt. kl]. *1824:* Egy barna pej mintegy 10 Esztendös Kantza. elsö jobb Lábba a' Csiklaján féjjel hottetemes | hiba nélkült valo csitkó... hatulso bal lába körmöstöl fel a' csiklájáig szár vagy-is fejér [DLt 164. ua.]. — A jel-re nézve l. MPászt. 302, 304.

csikló[2] l. csukló

csiklós 1. csuklós; cu balama; mit Scharnier versehen. *1679:* (Az) őregh kapu felett levő Ház... Ajtaja az garadicz felső végen, felszer, csiklos hevederes, Festekes, vas Kilinczes, Kilincz tartos, tolyo záros no. 1 | Almariumra valo csiklos heveder vas Par 2 | helyben fordulo csiklos hintonak az horgas vasa nro. 1 | Vagyo(n) ezen szinben: Hatul bakos, Csiklos kicsiny helyen fordulo, hitvan bőrős, kocsi nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 6, 28, 72, 96].

2. ~ *szék. 1679:* Járni tanulo gyermek(ne)k valo cziklos kerekes lyukas szék nro. 1 [uo.; i.h. 12].

csikmói a Csikmó (H) tn *-i* képzős szárm.: csikmói lakos; locuitor din Csikmó/Cigmău; mit *-i* Ableitungssuffix gebildete Form des ON Csikmó: Csikmóer. *1775/1781:* mi Al Gyógyiak a Rengetiekkel, Bezestiekkel, és Tsikmoiakkal minden esztendőben egy vágót, vagy tehenet vagy ökrőt Méltóságos udvar részére adunk [Algyógy H; JHb LXXI/8. 362—3].

csikó, csitkó *rég* vehem; mînz; Fohlen. *1562* Agyanak Az Monosthory haztwl Tyzenegy Menes Lowath, ketteynek chitkoya legen [K; KP]. *1571* my nekunk few es lofew embereknek zabad nem volt sem lowat sem chikot sem egiebet vennunk [SzO II, 326 a székelység folyamodása az ogy-hez]. *1590:* wkes sokszor iszentek megh hogj be Jeott az Chittko az lowak wtta(n) wigywk haza wgy witek el [UszT]. *1594:* Chehy Portio... Chikohoz lato Menes Paztor Nema Janos kett fiaual h(ab)et Bo(ues) 4 Jha 25 [Csehi[a]; UC 113/5. 60-1. — [a]Később: Somlyócsehi Sz]. *1596:* az kek lo helyebe egy pej chitko iútott volt Sebesi Miklosnak [UszT 11/45]. *1597:* adoth egy taualyara keleö chitkot [OfLev.]. *1599* az menes loert ada Kerestely Albert Ferenczj deaknak flo. 9 Keresteli Albert, tagada hogy eö nem adta az czitkaiat [UszT 14/17 „Etedi Palphi (! Farkas" szabad székely vall.] | monda Kerestelj Albert zereteö Ferenczj vram en Azert ieöttem, az melj ket eökreöt Adtal wala az Eggiket az farkas meg eötte; Azert egj menesem wagion azt kg(ne)k Ado(m) mind Czitkostol, ferenczj deak pedig ugis mind Czitkostol nem akaria wala el wenni [i.h. „Simophi (!) Mihalj Etedi szabad szekely" vall.] | Hallotta(m) az zegeny batiamtol hogy az Menes lo chitkaiat soha ne(m) atta Ferencz deaknak, soha se(m) aggia [i.h.; 14/21 Petrus Kerestely Jenlakiensis vall.]. *1603* 1 Bizonjsag Kadiczj Janos nagi galambfalwi meg Eskwek hitj wtan ezt vallia, minket mihalj ferencz pecziettel hiwa kj az mezőre mikor Eszebe wötte wolna hogj egik czitko nem wolna az töbiwel, Ez okon hiwa hogí meg lassuk, hogj ha dög miat holt wolt meg az czitko auagj, wad miat [i.h. 17/39—40]. *1628:* kett Menes loua(m), alatta leven kett czikaja, Jóuendobennis vemhezeő leven, gonoszol el veszett en tőllem [SzJk 26]. *1629* Fazakas Martonnak vala... egj barna kancza czitkaja, mely czitko az aruizkor, el teuedet vala, de az aruiz el apadua(n) az Cziko oda hazahoz jöue Fazakas Martonnak | latam akkor azt az Czikotis ot es monda(m) Fazakos Martonnak hogj ot vagjon az eő czitkaia is | mind az aruiz eleött az mikor az Cziko el teuehedet vala latta(m), mind penigh az aruiz uta(n) hogj elekerült vala lattam hogy vele járt az Fazakas Marton kanczajaval | Uram ki jöue s monda apamnak hogj apa bizony haza jöt az fazakas marton czikaja | lattam feöldvarjnak egj rosz beteges Czikajat... s en egjeb Czitkajat nem tudo(m) [Mv; MvLt 290. 164—5]. *1631* Az idey czitkok kilencz [Hsz; LLt]. *1643:* az az Marton... mostis ados egj czittko arravall [Sárpatak NK; LLt Fasc. 70]. *1653:* Ezen esztendőben egy veszteg valo ültömben számot vetettem, kicsiny javaim voltanak ilyen renddel... Lovam van nro 3 — három. Csitkók nro 2 — kettő [ETA I, 116—7 NSz]. *1656:* Labas marhak Borsan... Hetedfü Pey uad men lo Nro. 1 ... Sarga őregh kancza Nro. 1, ez idei kancza Czikoia... Deres kancza, ez idej fako holdos kancza czikojaval: 1 Eőregh Pey kancza Nro 2. Sarga ez idei pey czitkojaual Nro. 2. Eőregh kek kancza... Eggyik(ne)k ez idei Pej czödör czitkoia... Szűrke őregh kancza Nro. 4. Edgyik(ne)k ez idei pey Czikoia... Egy taualyi sarga Kancza czitko Nro 1. Egy pej Cződőr taualyi czitko Nro. 1... Ket taualyi sarga kancza czitko nro. 2. Egy harmad fű szűrke gyermek lo Czodor Nro 1. Egy fekete szürke taualyi K(ancza) czitko Nro. 6 [Mk Dobokai inv. 8—10]. *1679:* Ket czitkos kancza az idei czitkajaval... Egy tavalyi paripa czitkot [Csíkfva MT; Berz. 20/13. 1]. *1680:* ada... édgy eoregh barna holdos Kanczát czitkojával, pej Holdos szárlábu czödör czitkojával jo akarattyábol [Vágás U; Pf]. *1682:* Kis György agal T. Szemerei Andras Visai Predikator szolgája Viski janos ellen, hogy csikajat eö ölte volna megh [SzJk 172]. *1684:* Eőregh Csitkos Kanczak... Esztendős Kancza Csitkok... Ez idei 1684 beli Csitkok: Sarga fako,

fekete farku serenyü Csödör csitko nö 1... Suffa szörü fejer serenyü farku Kancza Csitko nö 2 [Fog.; UtI]. *1687* ki fogot Gyermek lovak nö 11/Menes prom(iscue) no 17/Ez idej Czitkok prom(iscue) no 5 [Illye H; UtI]. *1688:* Menes Száma/ Öregh csitkós Kancza nr. 18/Ez idei Csitkóis annyi Csödör nr. 8. Kancza nr. 10. Csitko nélkül valo öregh kancza nr. 7 ... Esztendös Kancza csitko nr. 1 / Esztendös Csödör csitkó nr. 3 [Radnót KK; UtI]. *1698* Hódos pej kancza nyári fakó czikkajával nro. 1,,. Tavalyi csödör barna csikko nro 1,,. Tavalyi csödör pej csikkó nro 1,,. Tavalyi pej kancza csikkó nro 1,, [Cege SzD; Wass oszt.]. *1700:* Egy deczeg (!) Kancza harmad magaval, az Idej Csitkaja lovaczka, az Tavalyi kancza [Csicsó Cs; Bál. 71]. *1706:* Bölönben ... ezen Udvarhaztól vittek el.. 3 kancza lovat csikóstól [Hsz; Törzs. Rákóczi-inv.] | Fejeregjházi Határonnis jártanak feles Csitkaink [Miklóstelke NK; KvAKt Mss 261] | egjszer négy Csitkaját ell vitette Hejasfalvára | gjűjtöttűnk volt az Szászok közzűl feles Csitkokot ide az Határon legelni | Határunkon feles Csitkok, és Tehenek járván [i.h.]. *1712:* Kocsis Imre... Eökre 1. Csitkaja, 2, Tehene 2 [Gelence Hsz; Told. 11/50]. *1716:* Orzá Kosztinnak egj kantza lovátt mas fel esztendös Csikajaval edgyűtt lopta el [Szurdok Mm; JHbT]. *1720:* Horvat Miklos Ur(amna)k... vagyon egy barna szöru ötöd fű csitkaja [Széplak KK; SLt]. *1720/1811:* egy Pej szörü nagy vemhezö Kabala, egy fako Csitko... egy Barna Szállábu Csitkot [Szotyor Hsz; Borb. II]. *1722:* Az Csitkoknak egyéb gongjok nincse(n) hane(m) nem atta(na)k jo szénát el este(ne)k, Jo ha fele meg marad [Fog.; KJ. Rétyi Péter lev.]. *1723:* Hallottam oly alkalmakatt masoktol Lukānak Nikorāval a kanczája iránt hogy a mely Csikaja leszen tavaszszal legyen a teleltetésért Lukájé [Hodák MT; VGy. Prekup Ojnicza (40) jb vall.]. *1729:* Kancza Lo idei Csitkojával nro 1 [Petek U; TKl 80b Petki Nagy cs. szám.]. *1731:* Futásfalvi Lászlo Pista hazájáb(a) akarván menni, innen valami Csitkot és néminémű edgjetmásokat el lopott [Kv; TJk XV/9. 1.] | tanáltam ... öreg Kancza Lovat huzon nyolczát, egy gyermek lovat tavalyit is edgyet, Csikot tizen hármat [Náznánfva MT; Berz. 13. III/15]. *1734:* Csitkos kanca nr. 3 ... Kancalo nr 1 tavaji es ideji Csitkajaval [Bogát NK; JHbB Fasc. D. 1 gr. Bethlen Farkas inv.]. *1736:* Dög börök nagy kantza bőr Nro 4. Tavallyi Tsiko Bőr Nro 3 ... Régen döglött Tsikonak az bőre Nro 1/2 [Bongárd BN; CU XIII/1. 20]. *1745:* lopott volt Szenmártonbol egy kancza lovat két esztendős Csikajával [Rücs TA; Ks XXXI. 11]. *1747:* latczott, hogy az tolvajoknak... 3 lovok és egy csikajok volt [Szentbenedek SzD; Ks 27. XVIIb]. *1748:* volt két Kancza Lova, s, egy Csitkaja, ... ā Csitkot pedig adták el 11 vonás forinton | két kancza, Csitkostól [Torda; Borb.]. *1759:* Pej Szörü tavaji Csitko [Atosfva MT; Pf]. *1763:* a kis Tarka kancza féllek hogj nem lészen Csitkozo, mivel a Csitkoja derekasint szapja [Kóród KK; Ks 19 Szarka József tt kezével]. *1768:* ott volte mind a két el lopatott szűrke kantza ket csikkaival, es ellopatásokkor Csikkozok lévén s ahoz képest az utan lött Csikkaival? [Hsz; Szentk.] | Bitang Csitko 1 Ugyan idei Paripa Csítko 1 Idei kantza Csitko 7 [Marossztgyörgy MT; Ks XXIIb] | Hajtottak be a Nagy Szürke Kantzát harmad magával, a nagyobb Csitkaja volt ket esztendös Setét pej gyermek Lo... a másik volt egy szürke Kantza alatta lévö Szopo Csikkajával, és a szál[a] lábu Negy esztendös pej Csikkot | ezen kancza mind inkább a' véle talaltatott Csikaival és Nyájával különösön járt [uo.; i.h. — [a]Az eredetiben alább is többször így; nyilván a *szár* 'kopasz' alakváltozata] | a kissebb szürke kantzának Esztendös szürke forma kantza Csikkaja volt, és akkor is Csikkozo volt, ā Nagyobnak nem volt Csikkoja | latam azt, hogy ezen Kantza. . Csitkaival és Nyájával különösün (!) járt, sött ā más szürke Kantza is, ā mely ezzel el lopatott ezek között valo ideji maga szörü csitkajával [Páké Hsz; Szentk.] | Ádás Jákobnak... volt egy kabalája cir. 3 Csikajával [Vályebrád H; Ks 81. 57/17 Gyelemerán Nikula (36) jb vall.]. *1769:* ezért kellett el adni egy Kancza lovát Csitkajával edgyűtt, mivel... el kapta vólt a Rűhöt [Koronka MT; Told. 19/44] | Nyári Csikko kettö edgyik Paripa mas kancza [Nagyercse MT; i.h. 19]. *1779:* ha ö Nagāt a' csikkók aránt Mustol kelletik ez esztendöb(en) ki fizetnünk, ugy tartom Ngd(na)k kára inkább, mint haszna leszsz a' vásárb(an) [Kercsesóra F; TL. Málnásy László ref. főkonz. pap gr. Teleki Józsefhez]. *1788:* ö kegyelme 3 esztendős Csikait is hajtsák fel [Solymos (Mező-?) K; BfN Kátai Mihály lev.]. *1789:* az edgyik Kantzának Csikaja [Dés; DLt]. *1793:* Egy Fejér kantza idei paripa tsitkajával... Egy Vas deres tsitko esztendös metzetlen [Bodola Hsz; BLt]. *1794:* A Lovak... éjjelre hogy a Farkas a Csikot meg ne égye az Istallob(an) hálnak [Szilágycseh; IB. Fogarasi István kezével] | Sárga Pej Kantza Setét Pej Csitkaja [Zentelke K; CU]. *1798:* adatt... egj Tsitkot [Aranyosrákos TA; Borb.]. *1801:* egy sárga Kantza Csitkojával [DLt nyomt. kl]. *1802* Egy kantza Csikkojával ... Vf. 55 ... Egy Ló Vf. 33 [M.macskás K; RLt Détsei Bálint gyermekeinek oszt. lev.]. *1804:* A' Csitko... Egér szörü | Bitang Tsiko... két hátulso Lába térdin alol szár [DLt nyomt. kl]. *1805:* kitsin Csitko [DLt nyomt. kl] | nagy sárga vidám nevü kancza lovat két tsikojával [HSzj *kanca* al.] | Az égyik földemet hoszszan az ut szomszédosittja, s az ottan elé s hátra járo Lovak Csitkok és marhák az utbol ki csapongván gabonámat az ut melljékin el tapottják [Kv; Pk 2]. *1806:* egy vén kantza tavaji Csitkojával meg döglött [Dédács H; Ks 109 Vegyes ir.] | sötétt szürke szörü Tsiko [DLt nyomt. kl]. *1807:* a csittkok, és hitványobb kantzáknak. Zab 28 Véka [Dédács H; Ks 98] | A' Negyedik... Kantzának Csitkaja | Egy három Esztendös barna Csitkó [DLt 234, 391 nyomt. kl]. *1810:* szeretné a ménesben lévö Csitkait látni... a Csitkokat... az uthoz közel ki keritettem [Dés; DLt 82] | A Csillag kantzát hágattam meg a' Turtsi Csikommal

á Medve által megölt Goja kantzám tsitkojával [HSzj 181 *Turcsi* al.]. *1811:* Egy fako Csitko... Egy pej Kantza Csitko [Jedd MT; LLt]. *1812:* a tisztet (!) Groff. . Groff Bethlen Ádám Urfitol Bonyhárol vásárolván edj Csikot ezűst pénz alkalomban. Midőn a Groff urfi Csikaja árát Bétsben tejendő uti költségére nézve sűrgetné, — A' Groff keresvén pénzét nem találta [Héderfája KK; IB. Takáts Joseffnek (45), gr. I. Bethlen Sámuel tisztjének vall.]. *1814:* Barabás Mihály Uram a' pap... Most vagyon három Kantzája, és egy Csitkoja [Banyica K; BfR 117/1] | Mostan a' mint tudom nintsen tőbb három Kantzájánál, és egy Csitkajánál [uo.; i.h. Ladislaus Barta (48) col. vall.]. *1815* A Csiko árrát ha egy Kóki embertől Vásárhelyre küldhetné Édes Néném Asszony, olyba venném mintha hat annyit adna [Szamosújlak Sz; Végr. Rátz Dániel lev.]. *1824:* hiba nélkült valo csitko [DLt nyomt. kl]. *1825:* égy Csitko [Vaja MT; VH]. *1826:* egj kantza lovat alatta levö Csitkojával nyergestöl el lopván [Dés; DLt 681] | A csitko kűlőmben ép, hanem a' tavalyi Seb helye mostis égy kévéssé bogos [Kv; Pk 7]. *1827:* Egy esztendös Csitkok Paripák és kantzák .. Nyaralás végett ilj rendel küldöttem Csámba a Csitkoimat... Tavalyi Csitko fekete paripa az öszel Csitkoztatott... A Bīro kēt esztendös kantza Csitkaja barna [Csapó KK; RLt]. *1832:* a Baki kapitány Ur Csikajat el lopták [Márkosfva Hsz; Bet. 1] | a drága Csitkoknak nints mit enni... ha jo Legelön fognak lenni — ugy osztán a téli sanyaruságot inkább kifogják állani [Torda; BI. Demény János udv. tiszt kezével]. *1833:* adott el... 1 Sárga 3 Eszt. csitkot... el cserélt 1 Veres Csíkot. más Deres Csitkoért szőrin [Torda; TVLt Közig. ir. 97, 1506]. *1839:* ada által... égy szég sárga Kantzát égy Csitkoval... el adás végett [Dés; DLt 71]. *1840:* Salamon Májer... égy égy tsitkotis tartogat | Salamon Májer eö Kegyelmének... 's .. Májer Eleknek... ollykor vagyon égy égy néhány aprobb Csitkaikis [Balásháza Sz; RLt] | látta légyen a' panaszlo káros Csitkoját | meg érkezett a panaszló is maga Csitkojával | .. Csitkot látta égy estve | Csitkóját jó reggel a' ménesbe vitte | az panaszlo károsnak Csitkaját. . látta maga ment a' ménes eleibe Csitkaja után | kantzája s Csitkaí után Csak nem minden estve maga ment a' ménes eleibe | a sánto tsitkot. . hajtva [Dés; DLt 370, 1541]. *1848:* A' csitkok itato valluja [Bilak BN; LLt]. *1849:* Csítkonak valo szijju kőtőfék [Somkerék SzD; Ks 73/55]. — L. még GyU 82, RákGIr 524, MNy XXXVIII, 56.

Szk: *metszetlen* ~ heréletlen csikó. *1805:* Egy Piros Pej Metzetlen Csitko [A.jára TA; BLt 9] ✱ *metszett* ~ herélt csikó. *1808* a mettzet tsitkomat. szombatan... adhassa el [Jedd MT; LLt] | oda küldettem a mettzet tsitkomat [Csapó KK; LLt]. *1812:* piros pej metzett Csitkó [DLt 328 nyomt. kl] ✱ *szopó* ~. *1849* Szopo Csikkok (!) Istáloja... Ráts, és Zablo válluval [Bányabükk TA; MkG ÚrbKárp.]. *1852:* Köteles. hámas lovakan, s... ezeknek szopo csítkoín kivül semmi féle más marhát legelni meg nem szenvedni [Dés; DLt 180].

Sz: *elragadják a ~k* elönti/ragadja az indulat. *1782:* a Dominalis Biro Illya... magát Opponálni, resistálni nem irtozot, ... szörnyű nagyon el rogodták ezen embert a Csikok, nem etzer agredialt szoval, miért én néki kőntőst nem tsináltatok [Baca SzD; GyL. Molnár György vall.].

Hn. *1736/1818:* a' Csitko Szerben felyül (sz) [Toldalag MT; EHA]. *1754:* A' Csiko keresztibe (sz) [Ördögkeresztúr K; BHn 159]. *1767* A Csitko Szerbe (sz) [Toldalag MT; EHA].

csikóbőr piele de mînz; Fohlenfell/leder. *1629:* Boriu bor... Bial boriu bor... Czitko bor 1 [Szentdemeter U; LLt]. *1656* Dőggel holt kűlőmb kulomb féle bőrők. Lo bor nro 9... az teőbbi Cziko bór [Doboka; Mk Inv. 4]. *1679:* Ez idei Csiko bor dőggel esett nro 3 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 149]. *1686:* Ló Bőrek, Csitko Bőrek [Fog.; UtI]. *1720:* Nyers Csiko Bőr, nro 6 [Szurduk SzD; JHbK XXVI/12]. *1736:* Tavallyi Tsiko Bőr Nro 3 [Bongárd BN; CU XIII/1. 20. — A teljesebb szöv. *csikó* al.] | Csitko bőr [Várhegy MT; CU]. *1776:* Mirlán bőr... Viseltes Cserge... Csitko bőr [Mezőméhes TA; Wass].

csikóbőröcske piele mică de mînz; Fohlenfellchen. *1744:* hitván Csiko borecske [Marossztkirály MT; Told. 18].

csikóbőrpárna csikóbőrvánkos; pernă din piele de mînz; Kissen aus Fohlenleder. *1810:* Egy Csiko bőr parna [Mv; MvLt Trincseni Mihály hagy. 16].

csikócska kiscsikó, *rég* vemhecske; mînzişor; kleines Fohlen. *1736:* Istálotska... van egy kisded... Lo Istalo, mellynek ajtotskaja Vas Sorkokon forog eltelelhet benne ket kis tsitkotska [Mártonfva NK; CU XIII/1. 244]. *1807:* egy két esztendös, barna Csitkocska [DLt 391 nyomt. kl].

csikókanca kancacsikó; mînză; Stutenfohlen/füllen. *1849:* Egy két éves ángol csitko kanczám 200 Rft [Görgény MT; Born. G. XXIVd].

csikókert csikóskert (csikó-tartásra körülkerített hely); loc îngrădit pentru mînji; Umhegung zum Fohlenhalten. **Hn.** *1738* A' Csikkó kertben (sz) [EHA].

csikólegelés păşunatul mînjilor; Fohlenweide. *1840:* Ezen Csitkos kert... régentend Csitko legelésre használtatott, 's bé is volt keritve [Udvarfva MT; EHA].

csikóló csikó; mînz; Fohlen. *1747:* mentűnk a Ménes okolban... találtunk aprostol nagyostol Kancza, Paripa, és Csitko Lovakat Nrö 61 [Spring AF; JHb XXV/88. 6].

csikoltó, csikoltyú l. sikattyú

csikonkázik csúszkál a jégen; a se da pe gheaţă; schusseln. *1805:* délután elmentűnk... a porondra sétálni tsikonkázni | Dec. 23a... elmentünk a porondra sétálni tsikonkázni 24a... elmentűnk a porondra járni, sikonkázni [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 142, 294]. *1807* elmentűnk sétálni a porondra ott tsikonkáztunk | elmentünk sétálni, a porondon tsikonkáztunk egy oráig jártunk sikonkáztunk [Dés; i.h. 215, 345].

Désen még századunkban is a gyermek *csicsonkázik* 'csúszkál a jégen, ill. az eljegesedett havon'. Így Erdélyszerte: MTsz, KTsz.

csikónyom csikólábnyom; urmă de picior de mînz; Fohlenspur. *1747* 3 lovok nyoma es csiko nyom 's azon kiül az el lopott ló nyoma jól látczott és ismérszett [Szentbenedek SzD; Ks 27. XVIIb].

csikóorrú csikóorr alakú; în formă de bot de mînz; fohlenschnauzenartig. *1754:* Egy nagy Csikó orru Vintzi bokálly, és egy kissebb [Nsz; Told. 19].

csikópajta csikóistállócska; grajd mic pentru mînji; kleiner Fohlenstall. *1794:* Az ide valo... ökör és Csitko pajtára, gabanasra Csűrőkre... szűkséges fákat mind az Marosrol hozatta az Exp(ouens) Gróf Ur [Mezőmadaras MT; BKGazd. St. Szép (28) lib. vall.].

csikóparipa paripacsikó; tînăr armăsar castrat; Wallachfohlen. *1770:* 4. esztendős Meczet Lo deres nro. 1. 3. esztendős Pej Gyermek Lo nro. 1 3. esztendős Fako tsiko paripa nrő 1 2 esztendős pej szőrű Tsiko paripa nrő 2... 5 esztendős meczetlen gyermek Lo 1 [Királyhalma NK; Ks XXII].

csikorgat 1. csikorgó hangot hallat; a scîrţii; knarren. *1774* azon éjczaka Virrat előtt mint egy két három órával fell ebredvén hallottam 'a kastély kapuját csikorgatni [O.zsákod KK; LLt 195 Vall.].

2. *ts* (fogat) vicsorgat; a scrîşni din dinţi; knirschen. *1843:* Kis János... fogátt csitkorgotva(!) mondá nem Menyek Pistabáty [Bágyon TA; KLev. Tőrők István (26) vall.].

Szk: *fogát ~ja vkire. 1591* Zigethi Mihaline... vallia... az megh holt legini vgian czikorgatta az fogat rea, haiat baiuzzat tepte [Kv; TJk V/1. 171].

csikorog 1. csikorgó hangot ad; a scîrţii; knarren. *1629:* Az Aito sarkat meg eotteotte hogy ne czikorogion [Kv; TJk VII/3. 115]. *1631:* oli igen lassan iőtt eleö czak az laba hegjen, hogj megh az eb sem erzette megh, az pituar aitotis oly lassan nytak megh, hogj annak eleötte ugja(n) nagjon czikorgot az ajto de akkor egj czepet sem czikorgot [Mv; MvLt 290. 239b]. *1768:* joll látta(m) mikor az utrizált Biro az... özvegy Aszszany mellé az Ágyba fel hága... hallám az ágyat allattak Csikorogni [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir.]. *1769:* Opra özvegyénél éjtzakának idején a házba tanálta[a]..., halgatozván az ablaknál, hallotta az ágyat csikorogni [Mv; Ks. — [a]Tyiu Györgyöt]. *1770:* magosább helyen vagyon a Triffulyestyiek ujj Malmok a régi Malom ároknál, mind az által tsak alig csikorgot ennek előtteis..., iszapodást szenvedett, a minthogy mostís iszapban áll [Nagyrápolt H; JHb XXXI/17. 9].

2. kb. ténfereg; a se mişca de ici-colo; umherschlendern. *1740:* a' Leanyom meg I(ste)nnek hala fen csikorog de bizony csak gyenge égességgel vagyon eszik is de eppen nem fog rajta [Hadad Sz; WH. Árva Gálfi Susanna Wesselényi Ferenchez; csak az aláírás sk].

csikós 1. (iapă) cu mînz; (Stute) mit Fohlen. *1697* Kévanom csikós Nyolcz öreg kancza lovaymatt, kinekis hárma czitkos volt [Hsz; BLt]. *1699:* Ménes. Eőreg kancza Lovak nro 10. Ezekben Csitkos nrő 6 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.].

Szk: *~ kabala. 1757:* Csikos kabalak Meddő kabalak [Mezőpagocsa MT; Berz. 3. 1. 9] ✱ *~ kanca. 1654:* Vaszily Akim... Csitkos kanczaja 1 [Monor BN[a]; Ks Bánffy Anna urb. — [a]Kelt: Mezőrücs MT] | Kádár György... az Fejedelem eő N: Dragony kőzöt Vagyo(n) egy Csitkos konczaja [Szászrégen; Ks ua.]. *1673:* Eőreg Csikos kanczat N. 18 [UtI]. *1679:* Két czitkos kancza az idei czitkajaval [Csíkfva MT; Berz. 20/13]. *1683:* Juxta Inventarium percipialtam menest ez szer(ént) Csitkos kanczát nő 38 ... 2 esztendős kancza lovakat nő 13. 1 esztendős kancza Csitkot no 18 [Fog.; UtI]. *1684:* Öregh Csitkos kancza nro 10 [Katona K; UtI]. *1688:* Öregh csitkós Kancza nr. 18 [Radnót KK; UtI. — A teljesebb szöv. *csikó* al.]. *1689:* Eőregh csitkós kancza nro. 6... Item katonaj csitkós Kancza nro 2 [uo.; UtI. — Ua.]. *1690:* Csitkos kancza vagyo(n) nro 10 | Csitkozo Kancza nro 8 | Eőregh Meddő Kancza nro. 19 [uo.; UtI]. *1699:* adot volt 5 (!) egy jo csitkos kanczát [Kv; LLt Fasc. 140]. *1706:* Sz(ent) Léleken vagyon edgy csikós kancza az ott valo Schola Mesternél Barabásnál [Hsz; Törzs. Rákóczi-inv.]. *1734:* Csitkos kanca nr. 3 [Bogát NK; JHbB Fasc. D. 1. — A teljesebb szöv. *csikó* al.]. *1736:* Ménes. Csitkos Kantza Nro 1. Csitkozo kantza Nro. 4. Meddü Kantza Nro 8. Tavallyi az az esztendős Kantza Tsitko Nro 7 [Bongárd BN; CU XIII/1. 19]. *1759:* itt az Bulzesti Hataron egj szűrke szőrű lo más csitkos barna kanczával... bitangul találtatvan az falusi eskűttek hozzám hozták [Bulzest H; Ks 101]. *1763:* én az kitsind Csitkos kanczákat nem hágattam meg [Kóród KK; Ks 18 Szarka József vall.]. *1767:* Csitkós Pej Kancza 6 Paripa Csíkó[a] alattok 3 Kancza Csíkó is 3 [Mezőkapus TA; Berz. 5. 38. P. 2. — [a]Így még többször is!]. *1772:* Az Csitkos kantzákot az oldal földek mellé ne Czovekellyek, vagy ha Czoveklik Csitkaját Pásztorolják a kiké [HSzj *oldal-föld* al.]. *1824:* Indulnak Telelés végett Isten Segedelmevel Szarvas és Lo Marhaim Sáliba[a]... ily rendel... Lovaim.

Kis Csitkos Kántzák 5 [M.köblös SzD; RLt. — ªMezősályi TA]. *1833:* Pollyáni Kánta Onutz adott el... 1 Tarka csitkos kantzát Rf. 45... Bukovinai Ursz Androska adott el... 1 Pej csikos kantzát | Gy. Sz. Királlyi Roska Duka cserelt egy fekete Kantzát Szetseli Máty Gligorral egy Kis Csitkos piros Kantzával 5 f. toldassal [Torda; TVLt Közig. ir. 797, 970, 1506]. *1852:* itt afféle csitkos v(agy) csítkozo kantza, szekeres, nem szekeres, nem jár [uo.; Bet. 4 Betegh Gábor lev.] ✱ ~ *kancaló. 1625:* úett uolt az Nemes es Nemzetes Belieniessy Geörgi Vra(m) ... egi darab szanto földet eörök Arron, ket czitkos kancza louon a Len kertben [Fog.; Szád.]. *1734* Csitkos kanca lo 1 [Bogát NK; JHbB Fasc. D. 1] ✱ ~ *kancás. 1716:* kik voltanak az Lovasok nem láthattam, hanem most már hallom Benedek Uramtul hogy az Csitkos kanczás az Biro volt [Nyárádkarácsonfva MT; Told. 76] ✱ ~ *ló. 1833* Vidrai Gombos D(umi)trunak 1 Egèr Szòrří csitkos lovatª Rf. 55 [Torda; TVLt Közig. ir. 1056. — ªTi. Moldovai Kuturján Gligor adott el].

Hn. *1834:* a' Csitkosba (sz) [Gombás AF; EHA].

2. ~ *nyereg* csikónyereg; şa pentru mînz; Fohlensattel. *1795* edgy Csitkos Rosz Nyereg [Monostorszeg SzD; Bet. 5].

csikos[1] sávos, sávozott; cu dungi, dungat, vărgat; gestreift. *1763:* Két rendbeli Csikas pánlikák igen szépek Kar kőtőkre hozzá valo kereszt pánlikákkal [Nsz; Szer. Özv. Harsányi Sámuelné Tisza Ágnes inv.]. *1789* Egy fél viseltes Csíkos verhenyős Tafota Szoknya [T; LLt]. *1797* 6 sing Csikos gyóts [Mv; Bál. 71]. *1804:* Két rendbéli Selyem köntös edgyik közzüle Fekete Creditor másik Csikos Tafota [M.köblös SzD; RLt Mohai Farkas hozomány-elismervénye]. *1806* egy tutzet ketskelabu toltött (!) Szék tsikos hajju párnaval [Bodola Hsz; BLt]. *1810* Egy veres csikos Cserge. Egy Fejér csiku Cserge [Mv; MvLev.]. *1812* Egy Donyha haj Csikos kartonbol [Mv; i.h. Szabadi József hagy. 9]. *1813* csíkas keszkenyö [DLt 356 nyomt. kl]. *1817* Egy szalma surgye. Egy tsikos surgye | Egy Boltbeli négy nyüstes kék Csíkos egész Derekaj haj Rfl 2 [Mv; DLev. 3. XXVIIIA, MvLev. Simonffi Zsuzsánna hagy. 2—3] | Egy asztalra valo nagj Csíkos Szőnnyőg [KLev.]. *1826:* öltözete állott egy fejér és kék tsikos köntösböl [DLt 1124 nyomt. kl]. *1827* sápkájok, kalapjak, Csikas Tarisnyájok [DLt 1261 ua.]. *1838* egy csíkos krádli párnahaj [Kv; RLtO. 1 ua.]. *1845:* egy Csíkos krádli párnahaj [KLev.]. *1860:* Egy csikos kanavászszal bévont kanapé [Kv; Végr.]. *1866* Egy veresses csikos brassai pokroc [RLt].

csíkos[2] **1.** csíkban gazdag; bogat in ţipari; reich an Pfuhlfisch. *1805:* az Ugy nevezett Dioszegi rét az én tudtamra nem bellyebb biratott, hanem az Erge széléig... Ezen Erge a' régi idöb(en) Halas, és Csikos Tos helly volt, a' Vas Kaputol fogva a' Szamasig, a' mellyet a régi idöben a' Sáté, Nád, és Bokrok miatt, senki nem használhatta, és Kaszálhatta (így!), ... Dioszegi Tavának hivattatott, de Barátok Tavának — is hivattatott, azért hogy oda szoktak volt a' Barátok halászlni (!) járni [Dés; DLt 1805. évi iratok közt. Marton Péter (80) ns vall.] | Ezen Erge a' régi idöb(en) tos, Csikos, halas, Nádas, Bokros Kászálatlanª [Dés; i.h. Pál András (67) ns vall. — ªTi. volt. A teljesebb szöv. *csíkászik* al.].

Hn. *1643/1770 k.:* juxta Stagum Csikos (sz) [Kudu SzD]. *1740* A Csikosban (k). Csikos hellyben (sz) [Szamosfva K]. *1781:* Tsíkos (sz). A' Csíkos domb mellett (sz) [uo.]. *1783:* A' Tsikosban (sz). Az Also Csikosban (sz). A' Felső Csikosban (k) [uo.]. *1795:* alsó felső... Csikos és Kőzép Csikos nevü rétben [uo.]. *1832:* Csíkos nevű széna rét [Mákó K] ○ ~ *ér. 1722:* A' Csíkos Erb(en) (k) [Barátos Hsz] | A' Csikos Erb(en) [Papolc Hsz]. *1791:* Az Csikos ér (k) [Zágon Hsz]. *1794* A' Csíkos ér lábjánál (k) [Papolc Hsz]. *1812* Csikos ér nevezetü hellyen (k) [Barátos Hsz]. *1825* A Csikos Er lábjann a Pákei Határ Szelenn (k) [Páké Hsz] ✱ ~ *erge* csíkban gazdag patakocska | holt folyóvíz-ág. *1687* Az Csikos ergére mégyen véggel (k) [Dengeleg SzD]. *1797* abban az időben sok Csik volt benneª, és úgy gondolom hogy azon okbol neveztetett Csikos ergének, hanem ma s a miolta én emlékezem nevezik la Sztanyiszteje [uo.; Kerekes On (51) vall. — ªTi. az Ormányi patakban. — A teljesebb szöv. *csík*[1]1. al.] | az Ormányiª Patak ezen földeknek a végihez vert volt magának follyo hellyet és abban az időben sok Csik volt benne, és úgy gondolom hogy azon okbol neveztetett volt Csikos ergének [Dengeleg SzD. — ªOrmány tőszomszédos település] | a' Felső fordulo Határban azon hely.. a Csikos érgére menö helynek neveztetett Gyermek koromba ma pedig la Sztanisztyének neveztetik, és ugyan Gyermek koromba azon helyből magamis sok Tsikot fogtam [uo.; Gabriel Tartza de Szakállasfalva (77) ns vall.] | ezen földnek Csikos erge és Borso föld nevezetét nem tudják, soha nem is hallották[a] [uo.; — ªKozma Togyer, Somlya Juon, Szőke Péter, Nagy Miklos, Veress Prékup, Huszo Gligoras, Veress Maftyéj és Pop Von „egyenlő értelemmel" ezt vallja. — L. még *erge* al.] ✱ ~ *patak. 1797* azon kérdésben lévö föld.. vége azon Patakra bé rug melynek ágában most a Szamos szakadott az ennek előtte Valoságosan Csikos Patak volt, mert én magam is halasztam ottan sokszor a régi időbe, és Csíkot s halatis fogtam belőlle és éppen azon okból meg hiszem, hogy Csikos pataknak hivattatott; De ma már la Sztanisztye névvel neveztetik [uo.; Opresan Győrgye (70) lb vall.] ✱ ~ *tó. 1590:* Itt egj Halas tho vagio⟨n⟩, vagio⟨n⟩ czikos thois [Kajántó K; GyU 17]. *1652:* Az Falu alat Colosvar feleől... egy Czikos Tho... ezt feneketlen Lapos Thonak hijjak. Ebben Czik tere(m). az eleőt fele az Czikaz-(na)k fele az Ur(na)k jart [uo.; GyU 126]. *1747* Az oláh Tyukosi Határban biratik az udvar számára jure Hypothecario egy Csikos tó [Királyhalma KK; Ks 23. XXIIb]. *1816* A Medve szeg kerületibe lévö különös és felsö kertbeli közös

Csikos Tok [Hídvég Hsz] ○ *1587 :* Zent Demeterre meneobe az Chjkos to mellet az zeljben (k) [Nagykend NK]. *1624* az also czikos Tonal (sz). Az felseo czikos Tonal (sz) [Lisznyó Hsz]. *1643 u./ 1770 k.* in Csikos Tóh (k) [Szentmargita SzD]. *1670* Az Also Csikos to⟨ra⟩ meneob(en) (sz). A⟨z⟩ Felseo Csikos tora meneob(en) (sz) [Uzon Hsz]. *1674 :* Az Csikos-Tóh mellet való... föld... vicinussa nap Kelet felől az Csikos tóh [Szentmargita SzD]. *1676 :* Csikos Tonak hijják mostis van csik benne [Kajántó K] | Az Csikos To mellett (sz) [Galac BN]. *1677 :* Az Csikos Tora menyen véggel (k) [Tövis AF]. *1682* a' Dipsei határszélbe való Puszta Tó Csikos Tónak neveztetik [Galac BN]. *1688* Lisznyai Kupa(n) határáb(an) Csikos To nevü helyb(en) (sz) [Lisznyó Hsz]. *1698 :* az Csikos ton nehai Kilyeni Petram (!)[a] elvagdalta vala az Szekely György Ur(am) varsait [Kilyén Hsz. — [a]A *Pet* (Péter) *uram* szk hangkivetéses alakja]. *1718 :* Az Csikos Toban (sz) [Nagykend KK]. *1718/XVIII. sz. :* A Csikos Too kőzőtt (sz) [Széplak Sz]. *1728 :* föld... vagjon... Csikos Tó felé, dőlö föld [Uzon Hsz; SVJk]. *1733 :* az Csikos Thonal (sz) [Bálintfva MT]. *1741* palude Loci ejusdem vulgo Csikos toja vocata [Szúv]. *1745* a Tsikos tó mellett (sz) [Backamadaras MT]. *1750 :* A csikos ton (k) [Nyárádsztlászló MT] | Csikos to nevezetű Helyben [Vaja MT]. *1754 :* A Csikos Tó mellett (k) [Sárpatak MT] | A' Csikos Tó kozőtt (k). A Csikós tó kőzi (k) [Sáromberke MT]. *1756 :* A' Tsikos tó Martyán (sz) [Aldoboly Hsz]. *1762* az Atyamtolis ezen... hellyet Csikos tonak hallottam hogy hitta [Méra K] | Csikos Toh nevezetű Szena Rettyek [Szucság K]. *1765* A Tsikostoban (sz) [Bálintfva MT]. *1768 :* egj felöl a Csikos To nevezetü Berkes hellj (k) [Boldogfva KK] | A Csikos tonál (sz) [Somkerék SzD]. *1772 :* A Csikos Tóó nevezetű Erdő [Szászfenes K]. *1798 :* Pratum Csikos tó vocatum [Méra K]. *1808 :* A Tsikos Toba (k) [uo.]. *1825* A' Csíkos Tohátán (sz) [M.lápos SzD]. *1848 :* Az also Csikostoba szomszédi fejűl a' malom vize. A Felső Csíkostoba (sz) [Méra K]. *1869* Csikosto nevü helyen (sz) [Lisznyó Hsz].

A címszó jelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók. — L. még BHn 78, KHn 240—2, 271—2.

2. ~ *hordó* csíktartó/szállító hordó; butoi pentru păstrarea/transportarea ţiparilor; Faß für Pfuhlfischtransport. *1586* az korchiolasnak hogj eggik zekerreol masik zekerre vonogattak az borokat es az Czykos hordokat, volt az zeker az kiken hoztak 12 attam nekie /75 [kv; Szám. 3/XXIV. 13].

csikóskert csikókert (csikótartásra körülkerített hely); loc îngrădit pentru mînji; Umhegung zum Fohlenhalten. *1777 :* egy nagy Csitkos kert [Medgyesfalva MT; LLt 28/531]. *1803 :* a Méra patakán a hol most a Csitkos kert vagyon [Váralmás K; KHn 313]. *1839* Görgény[a] Gyalagassai a tsikos kertből Tanászi mellett a nagy fákot ritkitatták tűzre | R(adnót)fája[b] Marhássai Tövisset hordtak a Csikkos kertbe [Born. G. XXIVb. — [a—b]MT]. *1851 :* a vadas kert ... fekszik a' Csitkos kert alatti malman alól, és lenyulik a hidan feljűli árakig [Bányabükk TA].

Hn. *1741* Csitkós kert [Bogártelke K; KHn 184]. *1754 :* A' Csikos kerten alol (k) [Borsa K; BHn 115]. *1764 :* Az Udvar alatt lévő Csitkos kert (k) [Marossztkirály AF]. *1786 :* a Csikos kertben (k) [Nagypacal Sz]. *1826 :* A Csitkos kert (k) [Abafája MT]. *1834 :* A' Csitkos Kertbe [M.gombás AF]. *1840 :* A Csitkos kert (k) Ezen Csitkos kert... régentend Csitko legelésre használtatott, 's bé is volt keritve [Udvarfva MT]. *1846 :* A Csikkos kert (k) [Gernyeszeg MT]. *1848* csitkos kert nevezetü kaszáló [Sebesvár K]. *1850 u.* Csikkos kert (k) [Gernyeszeg MT]. *1863* csikos kert (k) [uo.].

A jelzet nélküli adatok az EHA-ból valók. — L. még BHn 117, 122, KHn 186, 314.

csikótó, csikotyú l. sikattyú

csikózás (csikó)ellés, vemhedzés, vemhezés; fătare de mînz; Fohlen werfen. *1799* A Mundra nevezetű darék (!) kancza a Csikozásba meg dőglőtt [K; Ks 108 Vegyes ir. 47].

csikóz(ik) *ts is* csikót ellik, vemhedzik, vemhezik; a făta (despre iepe); Fohlen werfen. *1700:* Hajtotta el 8, Oreg Bornyuzo Tehenimet, 8, Öreg Csitkozo Kanczáimat, es, 8 Tulkaimat..., bár az Tehenek csak másod Esztendőben Bornyuztak, és ă Kanczák hasonloképpen, Csitkoztanak légyen [K; BLt]. *1723 :* A kancza iránt azt hallottam hogy ollyan alkalmok lőtt Nikorával Lukanak hogy három esztendőkig tarcza, az alat a menynyit Csikőzik mind Lukaē legyen [Hodák MT; VGy. Prekup Gligore (34) jb vall.]. *1755 :* edgy szepe, s edgy árva nevü Kancza Lovakot maga számára el hozata eő Nga, még a' szepe Csikkózó vala, s edgy paripa Csikkot Csikkozik [Gernyeszeg MT; TGsz 35]. *1763 :* Csitkozat egj Nagj Fekete Kantza Csitkozot egj nagj Pej kancza [Kóród KK; Ks 19 Szarka József tt kezével]. *1807 :* A Tavaszon Csittkoztak 10 Forspont Lovak 2 [Dédács H; Ks 98]. *1855 :* A Czafra tsikozta a Hánnit 1855. 13 April délután 1/2 7 orakor [HSzj 179 *Háni* al.]. *1864 :* A Betyárt tsikozta a Dáma 2 Mártius 1864 estve 7 orakor [i.h. 177 *Betyár* al.]. *1869 :* A Bársont csikozta a Dáma [i.h. *Bársony* al.]. *1872 :* A Brutust csikozta a Hajnal 23 Február 1872 [i.h. *Brutusz* al.]. — A HSzj i.h.-én még több ide vonható adalék.

csikózó vemhes, vemhező, vemhedző; care fată (despre iepe); Fohlen werfend. *1684 :* Öregh Csitkos kancza nro 10. Öregh Csitkozo nrő. 3 [Katona K; UtI]. *1755* (A kanca) Csikkózó vala [Gernyeszeg MT; TGsz 35. — A teljesebb szöv. *csikózik* al.]. *1763 :* A kis Tarka kancza féllek hogj nem lészen csitkozo [Kóród KK; Ks 19 Szarka József tt kezével. — A teljesebb szöv. *csikó* al.]. *1768* a kissebb szürke kantzának Esztendös szürke forma kantza Csikkaja volt, és akkor is Csikkozo volt, ă Nagyobbnak nem volt

Csikkoja [Páké Hsz; SzentGy] | ott volte mind a két el lopatott szűrke kantza ket csikkaival, es ellopatásokkor Csikkozok lévén s ahoz képest az utan lött Csikkaival [Hsz; i.h.]. *1793:* Egy Hodos Sárga Kantza tsitkozo [Bodola Hsz; BLt]. *1824:* A' Ménesbeli Kantzák között tizen kettö van Csikkozo, Mellyeket Meg lehet már ismérni, hogy azok bizonyoson meg fognak Csikozni; lehet hogy még több is lesz Csikozo, de Most tőbben nem ismerszik, hogy Csikkozo [Perecsen Sz; IB. Tamás Mózes lev.]. *1840:* Bátor név alatt levő pej 6 Esztendős tsikozó kantza | Rigó öt Esztendős csikozo barna kantza 60 Rf [HSzj 177, 180 *Bátor* és *Rigó* al.].

Szk: ~ *kanca. 1682:* Egy Csitkozó örög Kancza | Egy sàrga pej örög kancza [MNy XXXVIII, 56, 304]. *1690:* Csitkozo Kancza nro. 4 [Radnót KK; UtI]. *1700* Hajtotta el... 8 Öreg Csitkozo Kanczáimat [K; BLt]. *1736:* Csitkos Kantza Nro 1. csitkozo kantza Nro. 4 [Bongárd BN; CU XIII/1. 19]. *1773:* egy pej Szörü Fekete Serenyű es farku Csitkozo kanczájátt Gonosz Tolvaj emberek el lopták [Magyaros MT; Berz. 12. 92/166]. *1820/1821* betsültèk... A' Mara nevü csikkozo barna Kantzát Rf 60 [Szászvessződ NK; Told. 19]. *1833* Patai Csonka Isák adott el 1 barna Csikozo kantzát Rf 67 [Torda; TVLt Közig. ir. 797]. *1852:* itt afféle csitkos v(agy) csítkozo kantza, szekeres, nem szekeres, nem jár [uo.; Bet. 4 Betegh Gábor lev.] ✱ ~ *kancaló. 1688:* Az biro reselvâlt ezzek közzül kezenél egy deres es hodos fejü csitkozo kancza lovat [Bucsum F; MvRK] ✱ ~ *számban. 1744:* Csikozo számba valo kancza nrö 3 [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 12].

csikóztatik csikót ellik, vemhedzik, vemhezik; a lása să fete mînz; Fohlen werfen lassen. *1827:* Tavalyi Csitko fekete paripa az öszel Csitkoztatott [Csapó MT; RLt. — A teljesebb szöv. *csikó* al.].

csíksomlyói a Csíksomlyó tn *-i* képzős szárm.; din Csíksomlyó/Şumuleu; mit *-i* Ableitungssuffix gebildete Form des ON Csíksomlyó: Csíksomlyóer. *1615* Czik Somliaj Zekely Miklos [Körtvélyfája MT; Bál. 51]. *1656:* Csik Somlyai Clastrom [Ádámos KK; i.h. 93]. *1681:* Csik Somliaj Néhai Tekéntetes Lazar Istvan Uram [Somlyó Cs; LLt]. *1737* maradok Nagyságodnak Leg küssebbik Erdemetlen Szolgaya Csik Somlyai Gondviselője Léstyán János [Ap. 2]. *1754:* Csik Somollyai aleás (!) Várdot falvi Ferencz János [Szentegyházasoláhfalu U; OfLev.]. *1757:* Az Lovás réthben ā Csik Somllyai Hátarban (sz) [Taploca Cs; EHA]. *1772:* Ezen Malombol a Szomboti Vám az Pater Csik Somlyoi Franciscanusok Klastrománnak megyen mind két Részről [Tusnád Cs; Bethlen Kt Mikes conscr.]. *1784:* a Csik Somolyi (!)[a] Barátok [Szentimre Cs; Hr 6/20. — [a]Alább: Somolyai, tehát ez az egyetlen szokatlan alakváltozat betűsorrend-cserés elírás lehet]. *1812:* Csik Somlyai Tömlötz [DLt 601 nyomt. kl]. — L. még *somlyói* al.

csíkú csíkos, sávos; cu dungi, dungat, vărgat; gestreift. *1810:* Egy veres csikos Cserge. Egy Fejér csiku Cserge [Mv; MvLev.].

csillag **1.** stea; Stern. *1639:* Farkas Jánosné elfelejtett dolgait igy referalja Minthogy énnekem az szegény Kállai Gyurka bátyám volt, vitattuk, hogy megholt, szegény bizony megholt — s azt mondá Kállainé ángyom hogy de bizony nem halt úgymond — mert az estve is igen nézők mi ketten Molnár Istvánnéval az csillagokat, de nem borult be, hanem szép fényes, mert ha meg holt volna, homályba borult volna be [Mv; MvLt 291, 188a átírásban!]. *1668:* Látszott az égen napnyugot felé üstökös-forma csillag [AMN 145]. *1759:* ki volt az a Kis Asszony Szent Léleken a ki a Csillagok alat a kádban feredezet a Fejer luddal együtt?[a] [Altorja Hsz; HSzjP vk. — [a]Célzás valami babonáskodással, varázslatoskodással való gyanúsításra?].

Szn. *1638:* Csillagh Demeter. Csillag György [Mv; MvLt 291, 142a—3b]. *1693* Martha Csiki quondam Johannis Csillagh de Dees relicta vidua [Dés; Jk].

2. csillagdísz; ornament în formă de stea; Sternschmuck. *1589:* Atta(m) Nyreo Lazlonak hogy az Zazlot meg festette es az varos Czimeret reya Chinalta, es az Chyllagot eztendeonek zamat Czinobriomal meg Irta f. — d. 85 [Kv; Szám. 4/VI. 28a]. *1625:* Valtotta(m) az manus Araniaznj, es az belseo Tablara az melj ket resz plehet chinaltattunk, kin az hold forog, es az chillagokat kiuel meg Araniazta, Seres Janos f 35 d— [Kv; i.h. 16/XXX. 13]. *1789:* Festékesek ... 1. Egy külömb-külömb féle festékkel és csillagokkal szőtt, a szélyein rostos[a] festékes, melyel a cathedra takartatott bé Veres Boritza adománya [Sepsiköröspatak Hsz; Nép és Nyelv III, 60. — [a]Alkalmasint elírás v. sajtóhiba *rojtos* h.]. *1847* Egy szivárvány szinü, virágokkal s közepén fekete csillaggal ekesitett kisded selyem keszkenö [Kál MT; UnVJk 130].

3. hold (csillagszerű fehér homlokfolt csikón, lovon); țintă, stea (pată albă pe fruntea cailor); Blesse. *1761* Barna Pej Spanyol faj Csillag â Homlokán bellyeges őrög Kancza | Piross Pej fekete farku Serennyű egy marjasnyi Csillag a Homlokán Tőrök Men Lotol valo bellyeges őrög kancza | Fekete Szőrü[a], melynek a Farka tővin egy keves Fejerség laczik a Homlokán egy Tallernyi Csillag Anglus faj belyegetlen 1 [Branyicska H; JHb XXXV/39. 13—5. — [a]Ti. csikó] | Világos pej szörü a' két hatulso Lábával szártsa az homlokán egy küs Csillag négy esztendös Mettzetlen Gyermeklo Nro 1 [JHb XXII/31. 22]. *1769:* nagy Pej koncza kis csillag a homlokán hasonlo csillagos paripa pej csitkajával Nro 2 [Kóród KK; Ks 20/X]. *1799:* Kantza Tsiko fetske orru, barna szörü, szár lábu, a' homlokán egy kis fejér tsillag [DLt nyomt. kl]. *1808* Egy világos pej szörü hitvány, és kisded kantzatsiko ... homlokán tsillag vagyon [DLt 578 ua.]. *1849:* Mész szűrke ló Csillaggal [Kvh; CsS] |

Aranyszőrű sárga paripa, homlokán kis csillag [HSzj 169 *aranyszőrű-sárga* al.].

4. Jelzői haszn-ban: holdas (csillagszerű, fehér homlokfoltos); cu țintă, cu stea; mit Blesse. **Án.** *1835* Kedves* világos pej április 14-én a Csillaggal [HSzj 179 *Kedves* al. — *Értsd: ilyen nevű kanca fedeztetett]. *1850:* A mocsok kantza Csillag kantza A Tündér kantza [Tarcsafva U; Pf].

Szk: ~ *holdú. 1735:* Csillag hodu Pej kantza [Marossztkirály AF; Told. 2] ✱ ~ *homlokú. 1764:* Ideji Csillag homlokú pej paripa [Buza SzD; LLt 183B].

5. '?' *1807* játzodtam, egy sovány tsillaggal fel lármáztuk az udvart [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 261].

◇ **Hn.** *1754:* A Csillag Szöllő [Boroskrakkó AF EHA]. *1768* Csillag nevezetű Promontoriumban [uo.; EHA]. *XIX. sz. eleje:* A' Csillag alatt (sz). A' Kis Csillag vagy is Ujj Szőlő (sző) [Désfva KK; EHA]. *1826:* A' Csillag Hegybe (sző) [Búzásbocsárd AF; EHA].

csillagász astronom; Astronom. *1847* Nevezetes még a' régi Huszíták temploma* ... a' papi szónokszék mellett van a nagyhirű csillagász Tycho de Brahe emléke [Méhes 6. — *Prágában].

csillagforma 1. csillag alakú; în formă de stea; sternförmig. *1637/1639:* 1. Eöregh Csillag forma Czize(n)rlett (!) tál [Kv; RDL I. 111]. *1651* Egy Gyemantos Czillag forma főggő (!) meliben vagion mindenestől gemant negyuen negy [Wass F. 72/2 Vaas (!) Judit kel.]. *1713* Egy Pantlikára valo fűggő rubintos Smaragdos ... Egy pantlikára valo tiszta arany fűggő, Csillag formára Csinalt 43 gyémánt benne [Wass. Vass Györgyné Nemes Mária hagy.]. *1769/1802:* Egy vékony szerű bükfában Csillag forma kereszt, és egy balta utés forma tanaltatott [BSz; JHb LXVII/3. 49].

2. csillagmintás; cu motive în formă de stea; mit Sternmuster versehen. *1628:* Egj csillagh formara varrot aranjos vankos hey [Bodola Hsz; BLt]. *1803:* Két szélből a' közepin széles Tot kőtéssel égyb(en) foglalt, 's mind a' két szelin veress fejtővel, négy szegre varrott, hat hat nagyobb, és azok között két két, ugyan veress fejtővel, tsillag formára varrott apróbb Kender vászon Abrosz [Dombó KK; Palotay 19—20]. *1836:* Abroszt Szöni kel Kerittett csillag formára melynek bordürje Basarosa [IB. Gr. Bethlen Sámuelné takácsmesterének szóló ut.].

csillagformáu csillagalakúan; în formă de stea; sternförmig. *1629* Egy Arany fwggeő melyben uagion hat szegw Czillagh forma(n) foglalua gyemantok az keozepben [Kv; RDL I. 132].

csillagocska 1. csillag alakú mintácska; mic motiv în formă de stea/steluță; Sternmusterchen. *1811:* visel ... égy fejér gyapot gyolts fersinget, égy fejér karton veres csillagotskákkal elő ruhàt [DLt 508 nyomt. kl].

2. csillagszerű fehér ló-homlokfoltocska; țintă, steluță (pată albă pe fruntea cailor); kleine Blesse, Sternchen. *1843* Fekete szőrű paripa a' homlokán egy fejér csillagocska . Piros pej kantza, .. a' homlokán egy kis csillagocska látszik [DLt 1378 ua.].

csillagos 1. csillagmintás; cu motive în formă de stea, stelat; mit Sternmuster versehen. *1633* egy paras czillagos veres fonallal varrot gjapot vaszo(n) derekaly cziűp - - f — d. 75. Egj fevalj hej giapot vaszo(n), veres fonallal varrot rosas czillagos - - - f. 1. d. — Egj fel derekalj hej, az Cziűpia giapot vaszo(n), veresses czillagos f. — d — 60 ... [Kv; RDL I. 103]. *1658* Mas Veres rosas feualj Est. d. 40 Mas tsillagos úeres uarasos d. 35 [Kv; KJ]. *1746* Egy gyapott abrosz fejér tsillagos, és körüllötte fejér gyapott rójt vagyon [Kisborosnyó Hsz; SVJk]. *1842:* Ablakba kőnyöklő párnák csillagos szőr égj—sima három [Dés; Újf. 3 Újfalvi György hagy.].

Szk: ~ *abrosz. 1658* Egy Veres tsillagos kis abrosz d 25 [Kv; KJ]. *1686:* Edgy csillagos fejtős abrosz [Bikfva Hsz; BLt]. *1705:* vagjo(n) egj veres fejtős csillagos abrosz (den) 48 [Kv; Pk 6]. *1728:* Egj fejtővel var(r)ott veresses kendő Egj paraszt kendő. Egy paraszt abrosz. Egj csillagos abrosz Más csillagos abrosz, aláb valo [Bikfva Hsz; SVJk] | Egj csillagos kek es veress fejtővel varrott abrosz. Egj kek négj nyűstős abrosz [Komolló Hsz; i.h.] | Egj fejeres csillagos varrot abrosz, szeles rettze a közepin [Lisznyó Hsz; i.h.]. *1746:* Egy gyólts abrosz a' közepin kötéses. Más gyapott tsillagos abrosz [Nagyborosnyó Hsz; i.h.] ✱ ~ *főaljhéj. 1633:* Egj veres czillagos rosas giapot vaszo(n) fevali hej. f. — d. 50. Egj madaros czillagos veres fonallal varrot fewali hej - - - f — d. 50 [Kv; RDL I. 103] ✱ ~ *kenderabrosz. 1728:* Egj csillagos kender abrosz [Eresztevény Hsz; SVJk] ✱ ~ *kendő. 1694:* Egy czillagos kendő valora den. 24 [Kilyén Hsz; BLt]. *1749:* egy tisztesseges szkofiumos tsillagos kendő [Sepsisztkirály Hsz; SVJk] ✱ ~ *selyemkeszkenő. 1728* Egj tarka szekfű szin sarga csillagos sellyem keszkenő [Gidófva Hsz; i.h.] ✱ ~ *szálaabrosz. XVIII. sz.v.* Egy csillagos veres fejtővel varrott Szála abrosz [Kv; LLt Fasc. 71] ✱ ~ *szőnyeg. 1788* Egy elegyes szövésű, tarka, csillagos szőnyeg, a templombeli asztalon [Szind TA; Nép és Nyelv III, 60] ✱ ~ *török cafrag. 1673:* Egy fejér Materiára csinalt csillagos Török czafrag [Fog.; UtI] ✱ ~ *vánkoshaj. 1615:* Egj roz seljemel varot Chilagos vankos haj f- d. 20 [Kv; RDL I. 97] ✱ ~ *varrású. 1728:* Egj köteses, varrot csillagos abrosz ... Mas csillagos varrásu abrosz [Nagyborosnyó Hsz; SVJk] ✱ ~ *vászon. 1694:* Egy két szély abrosznak valo csillagos vaszon den. 72 [Kilyén Hsz; BLt 4].

2. csillag alakú; în formă de stea; sternförmig. **Szk:** ~ *aranylánc. 1686:* Edgy dio beles arany láncz Más arany láncz Harmadik csillagos arany láncz [BK. Bánfi Farkasné Bethlen Krisztina jegyaj.] ✱ ~ *gyémántos tű. 1801:* Egy tsillagos

táblás gyemántos tö 16 Mfr 20 pénz [Kv; Ks] ✱ ~ *forma. 1668:* Egy czillagos forma fejer es zöld Zomanczos virag, melybe(n) vagyon gyémant 7 [MK 16 Kapi György lelt.] ✱ ~ *formájú. 1832* Egy szélbe szőtt csillagos formáju abrosz kettő [HG. br. Brukenthal lev. Br. Wesselényi Anna br. Brukenthal Mihályné kel.] ✱ ~ *gomb. 1732* A Kolosvári Ház van Külsö Monostor Vcza Eszak felöl való Sorjában Észak felé térvén, következik egj kö fundamentumon négj szegre rakott kicsiny kápolna jó cserép fedél alatt, meljnek tetein vagjon két pléhes, csillagos gomb [Kv; Ks 40 Varia XXVIIIc Néhai gr. Kornis Zsigmond conscr.]. *1756:* Ház tetejire való Bádokból Csinált teteje (így!) Csillagos Gomb 1 Item vagjon fa Gomb, de bádokkal meg vont [Branyicska H; JHb XXXV/35] ✱ ~ (*gyémántos*) *kö. 1801* Egy tsillagos táblás gyémantos kö 16 Mfr. 20 pénz [Kv; Ks] ✱ ~*medál. 1715/1720:* A csillagos sok gyemántu Medálj [Cege SzD; Wass. Vas György hagy.] ✱ ~*pléhgomb. 1761* (Az udvarház) fedelének teteje két szegeletein csillagos pléh gombok vagjnak [Szászvesszöd NK; JHbK LXVIII/1. 201]. *1788* Ház teteire valo tsíllagos pléh gomb égy [Mv; TSb 47].

3. fehér (homlok)foltos; cu țintă/stea; mit Blesse. **Szk:** ~*csikó. 1842:* ègy jo barna hasitott fülü kancza szürkés szörbe vetkező és csillagos szopos csikoval | égy barna jo kancza szürkés csillagos szopo csikojával | láttom ... égy jo barna kanczát csillagos csitkojával [KLev.] ✱ ~ *homlokú. 1821:* a' Csitko három Esztendös, pej, csillagos homloku [DLt 390 nyomt. kl]. ~*paripa. 1769:* nagy Pej koncza kis csillag a homlokán hasonlo csillagos paripa pej csitkajával Nro 2 [Kóród NK; Ks 20/IX.] ✱ ~*pejparipacsikó. 1747* Tavaji Csillagos Sárga Pej Paripa Csitko 1 [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb].

csillagosan csillagmintásan; cu motive în formă de stea; mit Sternmuster versehen. *1622* Egj gyapatos Abroz chilagoson uarot f. 1. d. — [Kv; RDL I. 119]. *1635* Egy mereőn varrot veres fonalal czillagoson varrot Vankos hey f. 2 d. — [Kv; i.h. 107]. *1656* Feher ruhak. Abroz vagyon hát, harma portaj veres fonállal szeőtt az keornyületi, az 4dik, kek fonallal rosason varrott; az Eötödik czillagoson viragokra [Doboka; Mk Inv. 2]. *1667* Egj fekete szörel czilagoson varrat vankos hai 25 dénárt ér [Kv; LLt]. *1679* Az Pohár szekek feli hajtott deszkabul valo menjezetes, Sarga festekkel csillagoso(n) Czifrázott [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 50]. *1736* Egy veress fejtővel csillagoson varrott csupu vászon vánkoshaj ... Egy durva vászonra fejtővel csillagossan varrott vánkos haj [Kv; Pk 6 Néhai Eperjesi Lászlóné Székely Sára hagy.].

csillagvirág vmilyen kertivirág; o floare de grădină; Art Gartenblume. *1813:* Gránát fa ... Tsilag Virág [Alpestes H; Told. 18].

csillagzatos csillag alakú/-szerű; în formă de stea; sternförmig/artig. *1803:* egy kivűl belöl aranyos, kerek, fertályosni ezüst Pohár, melynek pohara üreges talpához kivülröl egészen aranyos és kerületére nézve arany virágokkal ékesittetett, arany tsipkés talpa üreges szára és a' pohara között egy tsillagzatos forma tsőtőrtős holyag, melynek felsö végiben jár belé a' pohárnak fenekéből ki-nyulo ezüst strofja [Széplak KK; UnVJk 218].

csillámpozik 1. csillámlik; a licări/luci; schimmern. *1773:* Minthogy etzaka vólt, fél világában tsillámpozott Mindazonáltal a Hóldvilág [Burjánosóbuda K; KLev.].

2. káprázik, szikrázik; a sclipi/scăpăra; flimmern. *1745:* mondván a szólgálója(na)k nektek csak csilampozot a Szemetek, itt semmi nincsen [Ditró Cs; LLt]. *1795* Az Arany gyürüben levo kövek fenyessege miatt szeme vilaga tsillampazot az ember(ne)k [Told. 23].

csillapít csendesít, csitít; a linişti/potoli; stillen. *1654:* (Mihaly deak) utanna akara mennj Jstuan deak(na)k, s azt monda hogj utanna megjek az fattiu bestie lelek kurua fianak ki uonszom az hazbol es el vteòm az fejet, czilapittyak uala hogj utanna ne mennyen [BLt 7 „Damokos Andras Somliay Kaszonban ualo Tanito mester" (26) vall.]. *1774:* Láttám, hogj ... az Arkon tul a Dombocskán ott is Sereglenek feles emberek ugj bottokal és karokal, tanálkoztam az Öcsémel. ., kittis Csilopittatam hogj a verekedésb(e) ne menyen [Nándorvallya H; Ks. Serbán Juon (40) jb vall.].

csillár üvegdíszes függőlámpa; policandru, lustru; Kronleuchter. *1850:* Az ebédlő nagy palotán A nagy, kristál metzett üvegböli csillár (: luszter :) 50 vft [Algyógy H; Born. F. Ii].

? csimasz pajor, cserebogárlárva; larvă de cărăbuş; Engerling. **Hn.** *1719:* az Csimazon egy parlag [Kál MT; EHA]. *1772/1812:* Az Czimazon (sz) [uo. EHA].

csimaszos .' **Hn.** *1799* tsimazos patakaban [Lövéte U; EHA].

Minthogy a címszó nyilván a *csimasz* szó *-s* képzős származéka, ennek pedig van a 'cserebogár-lárva, pajor' mellett 'szúnyog' jel-e is (TESz), a fennebb idézett egyetlen hn-i szk első tagjának vmelyes valószínűséggel 'szúnyoglárvás, szúnyoglárvában bő' jel-t lehet tulajdonítani. Ilyenformán feltehető, hogy a szóban forgó patak alkalmasint lassú folyású, állóvanyos és így a szúnyoglárva elszaporodására alkalmas folyóvíz lehetett.

csimazin (régi) kelmefajta; un fel de stofă; Art Tuch. *1612:* Egy Török verös Mente visselt Cjmasin roka hatal bellet [Kv; PLPr 68]. *1630* Jgaz Gaspar hozot Beczibeol ... Fel vegh Czimmazint tt f l d 50. Ket fel végh Rássat tt f l d-. Harom fel vegh stamet tt f—d. 90 [Kv; Szám. 18b/IV. 38]. *1632:* Beczybeol az minemw marhakat ... Jonas Deak hozatott. 2 Bal Fodor Jglertt. 2 Fel vegh czimmazintt. 2 Fel vegh Rassatt [Kv; KvLt II/69 VectTr].

Szk: ~ *posztósüveg. 1691* Egy zöld csimazin poszto szûveg bẽlletlen, nust nelkül valo [Szentdemeter U; Ks 31. XXXa] ✱ ~ *szoknya. 1611* Egj úörrös czimazin zoknia haromzor hantot az Alja zeöld barson premel: az vala(n) bechy ezwst pre(m) f 18. d. — [Kv; RDL I. 88]. *1620* Bali[a] reze .. Egyj chimasin zokniabol f. 5 d— [Kv; i.h. 97 Junck András kezével. — [a]Olv. *Báli* ~ *Bályi*, a *Bálint* név beceformája (NytudÉrt. 59:72)]. *1627* Egy vìselt veres Czimmazin szoknia tt f. 13 d— Jtem, Egy viselt, Zeold Taphota szoknìa tt f. 8 d. — | Vagion Egi új veres Czimnazin (!)[a] szoknia, Az vállan Arani prem, Tiz bokor Aranias karikas kapoczi raita az Allian harom rendel Zeold barsoni prem aestimaltuk f 40 d. — [Kv; i.h. 132, 135. — [a]Czinmazin-nak is olvasható]. *1629:* Az weres czimmasin szokniarol nem emlekezem bizonyoson hane(m) chyak mint egy homalj keppen [Kv; TJk 5]. *1635* Egy veres Czimmaszin (!)[a] szoknya Torkos az Vallan es allyan szeöld barsony prem f. 20 d. — [Kv; RDL I. 107. — [a]A forrás hangjelzésében cz=cs] | Zigiarto Mihaly hogy az Feleseget el veue, egy felseo inginel egieb ne(m) vala, hane(m) Zigiarto Mihály mingiarast szoknyat czinaltata neki, es Azalos Jakabnetol von egy czimazin szóknyat vòn[a] kalmar aruval [Mv; MvLt 291. 48a. — [a]Így! Az igei állítmány kétszer *von* és *vòn* (olv.: vőn) alakban].

csimbók hajfonat; chică; Haarzopf. *1804:* két felöl a' Fülénél a' hajat tsimbokba szokta kötni [DLt nyomt. kl].

csimpolyál dudál; a cînta din cimpoi; auf dem Dudelsack pfeifen. *1803:* azon Ejel es azon nap Pàntya Alexa Babos Mihálj Hazában Duma Nyikulájal ivut annak előtte valo nap pedig Hètfőn majd az egész falusiak ottan ittanak és Én ottan Csimpojáltam nékiek Kedden reggelig akkor oszlottanakel, de Duma Nyikuláj és Pántza Eléxa ! Babos Mihályal együtt egesznap ismet ittanak .. engem ujra viszsza vit Pántza Alexa ... Hogy Csimpajálják s ottan is Csimpojáltam [Középfüld K; KLev. Pap Gabrila (36) szolgáló ember vall.].

csimpolyás dudás; cimpoiaş, cimpoier; Dudelsackpfeifer. *1803:* Duma Nyikulaj az Csimpojasert verte meg | a Füldi Csimpojás ivutt egesz nap es ejjel [KLev.].
Szn. *1744* Nemes Dobaka Vármegyeben Sombaran Commoralo Providus Czímpojas áliás Gincz Petre [Szászzsombor SzD; SLt A et J Nro. 7].

csimponér dudás; cimpoier, cimpoiaş; Dudelsackpfeifer. *1745:* esmertem Rusz Gyurkát is ki Csimponér vagy is Dudás lévén sokszor jártam velle egjüt szolgálatba Dévára [Halmágy H; Ks 101].

csin l. csiny

csiuál 1. tesz, cselekszik; a face; machen. *1717:* senki ne(m) mondhattya hogy én csinyaltam [Kv; Ks 96 Biró Mojses lev.]. *1745* az öcse kérni kezdé az katonát hadgya el ne verje mert részeg nem tudgya mit tsinyál [Csehtelke K; Ks 5. X. 6 Marián Jákob (36) zs vall]. *1774* (A lenmagot) Sz. Martonb(a) küldötték innet mit Csináltok ott vélle mit nem tudgyuk [Mocs K; Ks Conscr. 23].
2. művel, tesz; a făptui/săvîrşi/a face; tun, treiben. *1569* Egy estue eo hosza ment volt be More Janos, es azt monta Cristina Azyonnak Myth chynalz ith Cristina Azzyony most(an) ennekem penzem vezet el, azert senky dolga az hane(m) tyed es te wotted el [Kv; TJk III/1. 246]. *1570* Thamas deak ezt vallya .. lattha hogy Janos deak ělelgette az leant Aztis latta hogi be Rekezkettenek az hazba hwl Janos deak lakot, De Nem Twggya myth chinaltanak [Kv; TJk III/2. 87]. *1600:* Azt en nem tudom ki hantae neme az Alperes, tudom hogy eöted napigh eggiott laktak, az vtan en ne(m) tudom mit chenaltak [Kadicsfva U; UszT 15/128] | Monda Peter vra(m), az mint lato(m) az mint az estue el hagywk az kazalast, mostis vgy wagyo(n), walamith chenalnak az en zolgaim, azonba Berze Balassal az legeniek twzehez megye(n) hogy megh lassa mit chenalnak [i.h. 40 Kys Bodo Gergely, Zenth király pp vall.]. *1613:* Czereny Caspar vra(m) ... Margit melle fekven, es iol lattam hogy mit czinaltak, mert zep hold vilagh vala [Görgénysztimre MT; KJ]. *1721* mit Csinyaltak ott nem tudom, hanem tudom aszt hogy sokaig voltanak ott [Kál MT; Berz. 12. Fasc. 90]. *1731:* meg szollittya az Aszonyt, hogy mit csinyál | jaj átkozott mit csinyáltál [Mv; Told. 76]. *1745:* két legény .. az verbuáló hely felé ment nézni, mit csinyálnak az katonák [Dombó KK; Ks 5. X. 6]. *1758* Volnya Idegenekel bizonyíttván Gilaék hazutatni kezdették hogy mi tsanallyanak(!) az Anyanak es Lelkenek [Cintos AF; TKl 19/42]. *1760:* Luka .. mit tsinyált ott s mit nem ő tudgya [Kóród KK; Ks 17. XXXI]. *1765* az után mit tsinyáltak mit nem én nem tudom [Marosbogát TA; Mk V/V Negru Todor (25) jb vall.] | egy alkalmatossággal ... Én is oda mentem hogy lássom mit akarnak véle, de Semmi egyebet a Feleségem nem szollatt, hanem azt monda, hogy menyek hiszen nem csinyálnak néked Semmit is [uo.; i.h. Dulo Demeter (56) zs vall.]. *1767:* mit csináltok osztán nem tudom, nem láttom [Majos MT; Told. 26]. *1774:* tsak néztem ki mit tsinyal azon ember [KLev.]. *1799:* én bízon nem bánom akár mit csináljanak, mert tudom hogy eddig is ollyan tzofra volt ., mert amig jöttünk is az uton mindétig edgyütt sugtak bugtak Szemem láttára szakadatlanul tsokolodtanak [Dés; DLt]. *1805* Groff Nemes Josefné, Aszszony ö Nga Szamosfalvárol . izenként Sok Sertés aprolékot, Bort, Zabot és Gabonatis hòzatott mi fórmán, miért, és mitsinyált (!) azokkal, vagy azok arrával nem tudom [Kv; BLt 12 Nuszpájmer Katalin (30) grófi fráj vall.]. *1811:* nem tudom

mit tsinyál [Kiscég K; KLev.]. *1814:* a Testvér Bátyám Márton ismét a maga tébolygo periodussáb(an) lévén, tsudálatos dolgokat csinál [M. gyerőmonostor K; GyLMiss.].

Szk: *csodát ~. 1853:* a' kedves kitsi Rozánk az utolso oráiba van ... ha tsak az Isten tsudát nem tsinál — a' Doctorok látom nem tudnak [Kv; Pk 6].

3. *1753:* Tisztarto Ur(am) visza azt kiálta hogy vár meg mit tsinálak az Anyad(na)k vár meg mert meg tanitlak ha meg tudlak tanittani [Marossztgyörgy MT; Ks 48. 67. 31]. *1755:* mit csenaltanak, mint hogy nem volt gondom s nem is érkeztem visgalni nem láttam [Gernyeszeg MT; TGsz 51]. *1796* Tusa Laszlot láttam hogy a Béres Vas villával is verte hajátis rántzikálta szidalmazván és Tolvajazván azt is mondotta hogy mit tsinálak az Anyád Tolvajjanak megöllek és a hasadra egy Xart[a] teszek s Dijjadat meg fizetem [Fodorháza K; RLt Franc. Jakab de Középlak (42) ns vall. — [a]Olv. krajcárt].

4. elkövet; a comite; begehen. *1635:* ha pedig valamy error es defectus az level irasba leot volna azt mind velek eggwt czenaltak es annak Correctioiahoz kez eö Naga [Szászrégen; VLt 17/1603].

Szk: *bolondot ~* esztelenséget követ el. *1599:* ki jöue az Nyirö Legeny az Mühelyből ... monda; bolond bestye, bezeg sok bolondot czjnalz [Kv; TJk VI/1. 384].

5. vmivé/vmilyenné tesz; a face să devină ceva; zu etwas machen. *1623* Az giules[a] vtan valo szallagossok allapattia kúleomb mert az giules utan semmi uto(n), es modo(n), szyn es titulus alatt nem volt szabad Zazlo alol jobagiott chenalnj [Szereda Cs; Törzs. — [a]A beszt-i ogy-nek 1622. okt. 8-án a székely szabad és jobbágyrendre nézve hozott határozatát l. EOE VIII, 106]. *1647* az Ik az en felesegemet lappangtattak... illien okat atta, hogi Papistaua akaria csinalni [Kv; TJk VIII/4. 181]. *XVIII. sz. eleje:* Sok mindenféle lovak közzül Ménlónak leg alkalmatossabb ă piros pej, egyenes Szürévi (!) csinállya a Ménest [JHb 17. 10 lótartási ut.]. *1736:* az Jósika István fiait és Jósika Imrét, Jósika Istvánt, Jósika Dánielt kivéteté az fejedelemasszony erővel az udvarhelyi catholica iskolából és erőszakoson küldé az enyedi kálvinista iskolában, s erővel kálvinistát csinála belőlök [MetTr 438—9]. *1749:* a Székelyeket Primipilusokká, Lo fö Nemes Emberekké csinálák, és nevezék [Told. 21]. *1792:* A Szászvarosi gazdát a napokb(an) meg intettem holmi helytelenségeiért, s a házak koltsátis el vettem a kezéből, mert egész Bál házat tsináltak volt a katona tisztek a Nsgod Udvarából [Bencenc H; KB. Bara Ferenc lev.].

Szk: *csordává ~* csordává zülleszt/korcsít. *XVIII. sz. eleje:* Szep ugyan Paripanak ă Szűrke lö de Men lonak nem jó, mert ă Szürkéből lész ă Fejér... és ă Szűrke Mén ló utóllyára csordává csinállya ă Ménest [JHb 17/10 lótartási ut.] ✱ *csúfot ~ magából. 1736:* Most éppen csúfot csinálnak magokból, olyan kurták a dolmányok, egjkét újjal alig látszik ki övek alól, hátuljok egészen kilátszik, s még elől nadrágjokban dugják a keszkenőjeket, hogy a virga virilis nagyobb quantitásunak tessék [MetTrCs 463] ✱ *jóvá ~* jóvá tesz, helyrehoz. *1804:* én eztis eléggé mentettem és jová igyekeztem tsinálni, de nem hiszik [Szásznyíres SzD; KsMiss I Thuróczy Károly lev.].

6. alakít; a preface, a face (prin transformare), a transforma; formen. *1584:* ketelkednek a Regestrumhoz hogy Nem Veres Tamas emendalta volna nehany helien meg valtoztattak az eo Irasat a' Cotakba(n), mert az ketteobeol negiet chinaltak, ... kith eo ne(m) chelekedet volna es ky hyrewelis Ne(m) volna [Kv; TJk IV/1. 292]. *1746:* A fenn Specificált lábnak az allyában màs lábat tsinálván... minthogy szakadásos és hátahupás bonificaltatik tizen négy kötélre [Mezőbodon TA; JHb XI/22. 7]. *1758:* lévén néki azon határon edgy darab szánto főlde.. mellyet ö maga orotott volt tővissből ki, s ugy tsinált Szánto földé, bé vetvén árpával. Sombori György Uram Béres ekeivel ki kezdette volt szántani [Gálfva KK; Ks 66. 45. 17f]. *1844:* egy Szászfenesi ember ... irtogátás által azon kis helyet egy nagy mezővé tsinálta [Km; KmULev.1].

7. tesz, állít; a pune/face; machen, stellen. *1582:* Januarj 10 Byro vram hagiasaboll attam az felekieknek mikor kenezt Chinaltanak f 1 d. [Kv; Szám. 3/VIII. 27]. *1591:* 26 die februar(y) ... Az fölleky kenezt Chinalttak attam nekyk f 1 d 0 [Kv; i.h. 5/I. 19]. *1592:* Birot eonneon keozteok egienleo akarattal chinallianak [Kv; DiósyInd. 42] | Capitani Vram ö kge elöt, ualami riziben be kellet hoznu(n)k hog' mas Eskottetis chinaltanak uolt akkor az Torvenj ug' talala, hog' az kisebbi (!) eskőttek Adasa[a] le zallot Semmive lött [UszT. — [a]Értsd: föld-juttatása].

8. teljesít, végez; a realiza/face; verrichten, leisten. *1742* Vgy beszéllének egymás között, hogy ma két nap számot tsinálúnk, azért Szombáton gyűljünk egyb(en) 's írassunk Contractust [Torockó; Bosla. Móréh János (36) jb vall.].

9. készít; a confecţiona/face; verfertigen. *1568* ezt tugya hogy vatzy peternek Notelen koraba chynalt Inget feyerwary Durko [Kv; TJk III/1. 226]. *1570:* Margaretha Chyzar Jure fassa est, hogy w chyenalt Bornemyza Janosnenak zent Myhal Napba ket Aranyas hymet | Zeoch Gergh... ezt Mongya volt neki: Jo Atthiam fia Azon kerdlek ha megis Azt Mondodeh (!) hogy az gereznat kyt hozzam atthal chinalny, ha vgian Megh chinallyam [Kv; TJk III/2. 102c, 161] | egy kep volt az hatar keozeött az dombon, Mellyet hatar kepnek hyttak de azt Nem tuggya, ha hatarnak chynaltak vagy egyebert [Gyalakuta MT; Bál. 1]. *1574* Azt Byzonnal twgia hogi az Leany.. az Maszik hazban volt giertya belt chinalt volt teobekel egywt [Kv; TJk III/3. 329a]. *1579* Az 24 May az paysos Istwannak fyzettem hog ö Nagnak gyalok zazlohoz valo rűdokat chenalt ... d. 50 [Kv; Szám. 1/XVIII. 15]. *1586:* ha Beregzazy Lukach ennekem Io ezwsteot Adot volna hat Io Mywet chinalta(m) volna, de teoreó ezwst vala Azert Ne(m) chinalhatta(m) semmit beleolle [Kv;

TJk IV/1. 614]. *1587:* Az eggik Arwanak az Catanak veottem poztot nekie egj zokniahoz es mostan Chinaliak... En orsola azzon [Kv; Szám. 3/XXVI. 60]. *1590:* Istwan Kowachy Chinalt ket karykat, es az fel vonno hydnak két Chyapiat Kozep Capűba fyzettem nekye f—d. 50 [Kv; i.h. 4/XX. 20]. *1591* ím egy czismat kwltem be Kegdet kere(m)... poron(n)cziollio(n) az lakatosnak mingiarast patkollia megh igen alaczono(n) me(n)teol kűsseb sarkantiutis utue(n) ra czak egy izni legie(n) az mint most szoktak czenalni [Nyirmező (Hol?); BesztLt 45 „St. Szentgeorgy arcis Bethlen praefectus" a beszt-i főbiróhoz]. *1600:* Ott wolta(m) mikor ez Chiki Agatha zola az annianak hogy chenallio(n) walamit Albert Palnak zemebe(n) waloth, Arra azt monta Chiki Marta, en chenalhatok chenalokis [UszT 124 „Bencze Albertne Anna, Almassi" vall. — A teljesebb szöv. *csinálhat 1.* al.]. *1607* mikor Damokos Peter az Azalot czenallya uala..., hoztunk fat bele [Dánfva Cs; Eszt-Mk]. *1619* Vaida Marton birta Keòrpeòniesen felliwl es alollis azokat az Molnokat, melliekre mosta(n) az Keòrpeòniesiek Stompot chinaltanak [Abrudbánya; Törzs.]. *1625:* Az Keomiesek munkája, kik, padimentomoztanak, Aitokat, ablakokat nitottanak, csinaltanak, tűzhely keoueket faraghtanak [Kv; Szám. XXVII/23]. *1631* monda... Koczis Mihalyne hogj te olia(n) vagj ugjmond, hogi az szegeny Urad megh jeö az Czepleöböl, viz leuest czenalsz neki, ugj mond, az katonanak penigh, kukrejtos peczeniet [Mv; MvLt 290. 232]. *1645:* kalanokot es Villakot czinjaltunk, ugyan az Apammal egyűt, Sorkantjutis czinyaltam Nicola Vramnak ezűstből | En czinjaltam poharakot ezustből | Mikola Sigmondnak is czinialtam Tiz poharokot | egj kiczin poharoczkatis ... czinjaltam, de en nem Tudom miczoda eszustőth adott az czinjalasara [Szárhegy Cs; LLt 120]. *1683:* Ha halálom tőrténik Ceremoniat ne űzzenek Zászlot ne' iranak (!) edgy epitafiomot Csenyalyanak, mellyet felis Szegezzenek az hul temetese(m) leszen... az mivel Zászlot tsenyalnanak árra kőlteni kelléné azt inkáb oszak az Szegenyeknek [Kv; Ks 14. XLIIa Kornis Gáspár végr.]. *1702:* Buldzészk alias Szőcs Iszpász meg szolita és monda... egj kődment csinálok s adok [Keresztyénalmás H; Szer. Kodrian Igna (30) jb vall.]. *1717* A fazakas most azon munkálódik hogy az Urak számára fazakokat csináljon [Búzásbocsárd AF; IB. Sigmond János lev.]. *1721* meretett a Kocsis 4. veka Török buza Vamot.. eggyikbul kasat csinaltak [Lezsnek H; i.h.]. *1728:* (A vászonból) az Kamunitsné Léánya tsénált Aszszany ember inget [F.árpás F; TKl BB. XIII/15 Sztantsul Dobrite (40) jb vall.]. *1746* Az éneklő Pulpitust magok költségekkel tsinálták, és adornálták Koré Josef és Fodor Ferencz Uraimék [Bikfva Hsz; SVJk]. *1748:* az Vetes kertet nem leven ki tsinyalja ket izbenis kűldőtt az Falu az eö Naga posteritassi Tisztartojahoz... ugj Csinyalta az Falu meg [Bözödújfalu U; JHb XVIII/20]. *1752* Valamely mester Legény az betsületes Chéhban bé akar álani, az tartozik Remekezni... lmo tartozik csinyálni egy Mustos kádot..., égy Hordot égy Feredő Kádot [Kv; KádCJk 16]. *1756:* a Csűrös kert... Szekérrel be járo kapuja két Cserefa főldben bé ásott Támaszok közőtt Faragot Létzből rostéllyosson Csinálva fa Sarkokon [Branyicska H; JHb LXX/2. 33]. *1757* a' Pásztorok a' patakon innen Csináltak Keményes Arnyékába kosárt [Gyszm; DE 3]. *1758* Tudom azt hogj az Leanyok magok voltak Gazda Aszszanjok Anjok holta utan olyan kőntőst tsináltanok az minemit szerettenek [Aranyosrákos TA; Borb. II]. *1762* Sákokat. . Sokat csinálánk..., de az is mint ha az kutb(a) eset volna mind oda vagyon [Oltszem Hsz; Mk RN. IX. 109]. *1764:* Ama Etzetet nem tsinaltam többet 100 ~ száz vedernél [Szentmargita SzD; Ks 18. CII Betze Lajos tt lev.]. *1774:* vedres bortis szoktak csinálni majd minden esztendőben 30. vedret [Pipe U; LLt Vall. 210] | Csinàltom az Hinto Tengejire. marok vasat [Szászváros; BK]. *1780* A Konyhára tsináltam egy tsont vágó szekertzét Dr. 42 [Gyalakuta MT; GyL]. *1798* Az erdőn Csinyált kalongyacskakot 7...3 buglacskát [H; Ks 108 Vegyes ir. 44—5]. *1805* 4. Gyólt (!) ingett én magam tsinyaltam [Kv; BLt 12 Nuszpájmer Katalin (30) grófi fráj vall.]. *1813:* Ben a' Csűrbe... két Hambár Deszkából tsálva [Veresegyháza AF; Told. 18 Toldalagi Kata lelt.]. *1817:* Dolgoztanak ... a Malomnál, és tsináltonak egy Jég hasitott a' Hid eleibe [Héderfája KK; IB. Veres István tt kezével]. *1827* nem volt szeg a mivel mész ladát tsaljanak [Görgény MT; Born. XXXIX. 514 Déák György lev.]. *1839* 3 Napos 5ª Dránitzát Csenált [Hodák MT; Born. G. XXIVb. — ªSzolgálattevő jb]. *1840:* Bőlkényª . Gyalagassai karot tsináltak a Motsáron [i.h. — ªMT]. *1851* csináltom 2 rud szárnyot [Dés; DLt]. — L. még SzO VII, 108.

Szk: *lisztet* ~ lisztet jár/őröl. *1771* az also kerekek Csináltonok több, és jobb Lisztet mind (!) az felsők [Ádámos KK; JHb XX/26. 9] | az also Kerekek forgattanak jobbon, és azakis Csináltonak Jóbb Lisztet [Dombó KK; i.h. 4] ✱ *vajat* ~ vajat köpül/ver. *1573* Gergel Zwky Istwan Jobagia Azt vallia hogi... kalmar Lazlo. kery azon hogi fogadna egi azzon embert oda hogi ky chinalna Saytot es vajat [Kv; TJk III/3. 218].

Sz. *1700:* konnyú anak sipot czinalni aki az nad kozöt ül [Ap. 2 Apor István Kálnoki Sámuelhez].

10. épít; a construi/clădi; bauen, errichten. *1561:* Esmeth chinaltam azon patakon eg Molnoth kjben ket kw fut [HSzj *malom* al.]. *1571* Az wles hely a' kyn lakik az en hazamhoz valo kender feold wolt... mayor hazat chynaltak wolt raytha [Mv; Bál. 78]. *1588* miwel hogy ennekem negy eoreg fiam vala hazas annak az kettey akaranak kwleon kwleon egy egy hazat csinalny Megis czinaltak wala Jol wgy annyra hogy czak be kel wala fedni [Zsákfva Sz; WLt Mich. Talas jb vall.]. *1589/XVII. sz. eleje* Az Cehbeli Mesterek keőzwllis ha ki effele kantarokkal, neőssel vagy neőtelennel, valahol eőszsze tarsalkoduan, miuelne,

egienlö haszonvétel szerent, epitment czinalna, Tehat minden ok uetetlen az Ceh Mesterek tiz forintot vehessenek raita [Kv; KőmCArt. 23]. *1590:* Cybreffaluan Vduarhelzekbe(n) Eppitettem egj Io kéo pinchet, Az pinchere felliel hazat, Az eöreöksegen chwrtis czjnaltam, kerteket czynaltam [UszT]. *1591 u.:* Az alperes semit a⟨w⟩al ne(m) gondolua(n), az alat torujny keozben epiteotté czinalta az hazat az tilalom ellen [i.h.]. *1592* Az orzagh vta sok helyeken saros Az lofeiek ne(m) akarnak segetteni... de az lófejekis tartoznak chénalni [i.h.] | Adam Mester ot Molnot cyhnal wala azon alol [BSz; Ks] | Miert hogy varosûl vegezteg vala hogy az hideluey kapittanok bastiat Chynalyonak az vy vtcza Megett az Zamos Zelin, vettem... 50 Zal fatt p(ro) f 2 [Kv; Szám. 5/XIV. 244]. *1594:* 6. Juny Ersek Balinthnak az Zin vczay kapitannak vth chinalni veottem karoth f—/28 [Kv; i.h. 6/VI. 17]. *1595* Eggik eó volt kezes Konthj Janoserth, vgy hogy visza jeojen, íllyen Conditioual hogy hazat chenallyon de segellye Antal hannagy az haz chenalasban [Szu; UszT 10/7]. *1597* Borbely Martonnenak.. vala egy kerti otkyn az varos kapuya eleot, kire azútan Maiort chynalanak [Kv; TJk VI/1. 10] | hazat segiczen chenalni [Alfalu Cs; LLt 42. A]. *1600:* Az haz felolis azt mo(n)dotta, am chenallia bar, de en soha ne(m) megyek oda lakni | az molnoth oda chenalak es az warhoz foglalak [UszT 15/267, 269]. *1602 k.* az mi az eleten vagion kertt az fele Epittes aztis az eo Idejeben czinaltak [Máréfva U; i.h. 16/61]. *1604:* egj uj hazatis chynaltanak uala [Folyfva MT; DLev. 3. XXXIA. 1]. *1606:* Hazatis... chenaltunk öttögio(n) abbali reszemetis megh keuanom az teóruenyteól | tudo(m) mikor Zombatfalui Janos az molnot chiala, Akkor Semmje(n) Janos biria vala az Bereczkj eoreksegêt [Betlenfva U; UszT 20/178, 293]. *1626* azt az hazatis en az Vramnak chenaltam [Jakabfva Cs; BCs]. *1636:* Te ven szákálu szekely cziak heyaba(n) dűlz fulz, mert az migh elek addigh ne(m) csinalz ot házát [Mv; MvLt 291. 65a]. *1640:* Köteluerö Mihaly... Most epitt hazat ... Ianos Kouacs... Most csinal hazat [Fog.; UC 14/48. 5]. *1677:* azon haz hellyekre mostan ki jobbagy czenaltok uolna hàzàkot? [T; JHbK XXIV/23. vk]. *1694:* Nyiresi Malom. Hajora van csinalva, nem regen csinaltak egy kőre [Kővár, JHb Inv.]. *1706* csinaltak édgy Major Hazat, két istállót es edgy Csürt [Hsz; Törzs. Rákóczi-lelt.]. *1715* Az Kis Andras haza heljét meg mikor Sz. martoni Ur(am) birta en csinaltam vala házat rá [M.köblös SzD; RLt] | az Németek számárais az Sánczb(an) feles éppülletteket Csinyalva(n) azon Esztendőkben [Sárkány F; UtI]. *1720:* uttyait együtt Csinyállyák [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 150]. *1736:* Az lakadalmoknak rendszerént hosszú színt csináltanak [MetTr 381]. *1743* Az felső tractusban csinyál Hamer Ur(am) az nagy palotát (így!) [Nsz; Ks 107 Vegyes ir.]. *1749:* (A jobbágyok) itt házat tsinálta(na)k magoknak [Szásznyíres SzD; Ks 81. IIII. 17]. *1757* én véllek edgyűtt orotottam meg inen ă Sadány Patakán ezen hellységet, házakot is Csináltunk vala a' felsö részében [Gyszm; DE 3]. *1782* Alkudtam meg Kidei Nagy Pistával hogj egj... Kamarának való Rekeszes Gabonást tsinallyan [Kv; EMLt Kmita-jk]. *1801* No ti őrdőgők hozatok Juhakat mert jo kasarat tsináltom [F.szöcs SzD; TKl Rusz Kretsun (80) jb vall.]. *1828* ha az Uram Bátyámek ezen Földünk mellett levö Földgyek connectalodik szinte hasanlo kész Curiát lehet tsinálni [Marossztgyörgy MT; Pf].

11. ver, épít; a ridica/construi/face; bauen, schlagen. *1591* Eo kegmek az niolc emberek referalasara, vegeztek eztis hogi az Nadason egi hídat chinallianak [Kv; TanJk I/1. 167]. *1592:* Ha Thordan Wam lenne arrol valo zabadsagh hogy oth Vamot Ne aggiunk. ha azert az Araniason valaha hidat csinalnak protestalni kel, es eltetny ez leweleth [Kv; DiósyInd. 20]. *1659:* (Az törökök) az hol tavaly az hídat az Maroson csenalták most is ott akarják csenálni [EOE XII, 230 fej.]. *1748* A melly hid. az Patakon volt mig kettőt nem tsínyáltak azon Hidnakis felit a Méhesiek, felit a Sállyiak tsinálták [T; Ks 7. XV. 31]. *1770:* egy hidat az Csernekiek tsináltok mindeddig [Csákigorbó SzD; JHbK XL/8].

12. helyez, tesz; a pune/aşeza; legen, setzen. *1570:* Heltay Gaspar... vallya... Mikor... Segeswary damokos... Rendelest akarna Tenny Erěksege es Marhaya feleol, Es kerte volna azon hogy megh Jrna az eo akaratjat..., azonis kerette hogi az eomaga pechetywel megh pechetellie, Theob vyassatis chinallyon Rea, Mert az espotal Mestert es Erdegh kelementh theob baratyt is akarya oda hywatny kykel megh peceteltety [Kv; TJk III/2. 130b]. *1623:* Tudom aztis hogy mikoron Iffiu Janos kiraly el fogna az Zouathay Sorol az Maros szekieket hogy miuelnek az baniat, kit uduarhelyhez kit penigh az Sofalui sohoz foglalanak az Maros szekj falukban, Azutan ozton hogy valamimodon megh elegjedenek hogy eggik az masik hataran szabadon iart, Az utannis penigh hogy Zouatat oda czinalak az Boyerok patakaigh foglalak el Zouatahoz [JHb Valentinus Orb⟨an⟩ de Kibed vall.].

13. rak, tesz; a pune/aşeza (în/la); legen, (hinein)tun. *1568:* Ezt tudom hogy Ahúl Regen a köz vala belyeb czynalta Annal balas koachy [Kv; TJk III/1. 169]. *1579:* Sombory Demetert ö Naga külthe wolt Jde... vasarlott... fw zerzamot és egyet mast... adek eg Jo Izakot kybe az fw zerzamot chenaltak [Kv; Szám. 1/XVIII. 8—9]. *1584:* 16 Marty hogy az Ora harangot helyebeol kellet ky Bontany, esmeg hogy helyere Chinaltak alchy Thamasnak es Lukachy Mesternek attunk teolle f. 2. d. 25 [Kv; i.h. 3/XV. 13]. *1633:* Tokesen alol 3 helien uagjon harom keo rakas, azt azkor czjnaltak mykor hatart szakasztottak [Wass. „Egresen* lako Popsor Gaspar" (50) jb vall. — *Később: F.pusztaegres, majd Egreshely SzD]. *1639* Kallai Giurkane halba Czenalta volt az ganeyat s ugi etette megh az apammal [Mv; MvLt 291. 188a]. *1688:* az mikor a Sass fa ki rothadott, mi külljeb addig az czinterem keritését

nem csináltuk, hanem csak az régi heljb(en) s kéritéséb(en) tettük fel s — ugy épitettük [Kelementelke MT; LLt 65. 14]. *1723:* a' mig a' Deési gátott ennyire ne(m) magasztalták jobb(an) forgott az Vr Malma... ezt a' mostani Deési gátot égy Singnire fellyeb tsináltak, mintsem a' Revolu(ti)o előtt volt [Szásznyíres SzD; Ks 25. IV. 5]. *1754:* Az utrizáltt Tanorok után másutt az Tanorok gyepűin kivűl gyepűt az Tanorokos emberek nem csináltanak [Nyárádsztlászló MT; Sár.].

Szk: *kemencét* ~ kályhát rak. *1747:* Fazakas Bartallyusnak Király biro Uramni hogj kementzét tsinált fizettünk flo. 2 d. 49 [Kvh; Bogáts 8—9] ✱ (*képet*) *rámába* ~ bekeretez/rámáz. *1627:* Kepek Jutottak Wiczej Mathenak, mind Attiaj es Aniaj reszbeol. Szent Mathe Euangelista kepe. Szent Mattias (!) Apostol kepe... Nero czazar kepe. Ezek mind Rámába uadnak czinálua [Kv; RDL I. 132].

14. állít; a ridica/construi; stellen, machen. *1568:* Az my seőuen az zamosra vagyon ky, azt en chynaltam oda [Kv; TJk III/1. 169]. *1573:* mykor Vincey* Antal kertet chinalt volna az Hennig Iacab kerte vegebe, es az kertbe Iaro utat ely fogta volt Hennig Iacabnak, tehat Zot adot Kis Antalnak hogi neky egi Beh Iaro utat adna az feoldeben Kakas Andras Mayora feleol [Kv; TJk III/3. 184. — *Így, de elírás *Vicey* h.]. *1589 k.:* az kertet czak azert czinalta hogj oltalmazhassa gabonaiat s fwett az uton Jaroktul [Szu; UszT]. *1625:* Az Nagi Kornis Farkas es Janos Gereb hatarlak el egiczer az uetelkedeö heliet akkor en is ott ualek es Sandorfalui Mester Balintal mj vagtuk az kereztet hatart czenaltunk [Remete U; i.h. 181a] | az Jobagis tartozik cziak sar czenalassal, de egjeb szedes ueues Contributioban ne(m) tartozik kertet sem tartozik az Iobagj czenalni hane(m) cziak az ura kertit [i.h. 101b]. *1631:* mo(n)dotta Beőrueine, hogy az eő kertekben egy akazto fat kellene czinalni, es egy felőll az Apjatt, mas felőll az Anniat es keőzekben az eőczet kellene akasztani [Mv; MvLt 290. 46b]. *1689:* az Heviziek kertet csinálta(na)k vala marhák ellen, melly kertre rá küldven Nehai Petki István Vr(am) el hányata attol fogva ott kertet nem csinált senkiis [Kucsuláta F; Ks 67. 46. 21]. *1717* ha az udő ugy hozza... az Groff ur eő Nga a menesit vagy egyeb marhajat is oda hajtatna eő kglmek p(rae)vie a hova illik mindenkor kosart jot csinaljanak [Marossztgyörgy MT; Ks 67]. *1733:* minyájan a kik ott voltak a hatar járásb(an)... azon egjeztek meg hogy csinályonak valami jegjeket, azon Controversias hely(ne)k, hogj ne veszekegjenek anyit felette [Hévíz NK; JHbT]. *1797:* Kőris Lázon egy tanorok kőrül lévő kertett hárman tsinálják [Bözödújfalu U; Pf]. *1839* Kintses... Gyalogossai kertet tsináltak Túl az Hidon [Görgény MT; Born. G. XXIVb].

15. létesít; a alcătui/întemeia; anlegen. *1582:* az melj hellyen Chegedj gyorgj az Jrotwanjat chjnalta egj hold foldet twdok [Szűkerék SzD; JHbK XXXVIII/27]. *1588* egy eoreokseget czinaltam wala ket kezemel feyzemel, mellyet perel vala teollem Farkas Janos ith valo Sombori vram Iobagia [Zsákfva Sz; WLt Luc. Barlas jb vall.] | (Az úr) az monostort az falwnak engede miwel hogy oth falwt akarnak vala czinalni vyonnan vgyan sok irtast czinaltak wala de az feold feleol Seredinewel azok tiltottak hogy oth Ne czinallianak falwt [uo.; WLt Mich. Talas jb vall.]. *1599:* ez peres feöldet Gal Pal kezdę birni eleözer, merth maiorsagot chinalt uala oth [Abásfva U; UszT 14/48]. *1602:* Az feold felöl tudom hogi akin most az zenafw wagion fodor marton feyzejewel orotata, chinala, Egi felöl orottatta mas felöl zantatta [Szentábrahám U; i.h. 17/37]. *1629:* keoz gyeput ha czjnalnj akarnak azt ket fele merjek es mindenjk az eo reze gjeput tartozzek megh czjnalnj [Jobbágyfva MT; Bál. 48]. *1674/1676:* Eormenyesnek el foglalása után Mező Szilvásra czinalának majorságot [Újlak K; JHbK XX/21]. *1720* kerte(m) (!) minek assak ők az feleltik nekem hogy farkas Vermet Csinyal(na)k Oda [O.németi BN; i.h. II/15]. *1722:* az Bolonia ez országba(n) ben járásakor az szarkádiak futottak volt Puszta Egresre, az után ugj telepedtek oda és ugy csinálták oda az Falut [Pusztaegres TA; JHb XIV/7.]. *1746:* (Az) ér viznek hason fele. . eő Nagysága hellyen van, és tsinált árkat [Dombó KK; JHb XIX/6]. *1759:* Ezen Preluka béli kaszállot... az ő Szűlei irtottak és csálták vólt [O.bikal K; RLt Brajka Iuon (42) jb vall.]. *1764:* itten B: Várallyán minden renden lévő lakósok a' Falu kőzőnséges nevezete alatt lévő nagy és kicsin Erdőkből, s bokros hellyekből irtottak és csináltak magok(na)k feles szammal szőllő hegyeket, szánto, és kaszálo földeket egy* egyéb hoszonra vallo hellyeket [Bálványosváralja SzD; EHA. — *Így, de elírás *úgy* h.]. *1777:* az Exponens földe a honnan most a Kukurizáját le vagtak aztat én magam tsináltam volt Erdőből [Gambuc AF; KP.Prekup Toma (60) zs vall.]. *1784:* mondá az Exponens eő kgylme hogy csinállyon mosni másuvá véket..., mert ott osztán nem isznak a marhák [Malomfva U; Pf] | (Boldor György) felelé énis ezen árok széllyin egy kis irtást tsinálnék [Vormága H; JHb XXXIII/36]. *1796:* Bir. két darab Erdött, ... az edjik... also darabja még régen ki irtattván edgy darabotska Láb szánto Földet tsináltanak belőlle [T; JHb XXVIII. 56]. *1805:* énis Árkaltam Santzat tsináltam a' több Városiakkal együtt [Dés; DLt 1825. év al.]. *1828:* valahont az Colonusok, vagy pedik más Falusiak irtásokat tsináltanak [HG.Torotzkay lev.].

16. telepít; a sădi/planta; anpflanzen. *1692:* Banyai Janos vette vala ugy tudom az földet Eő czinala szőlött rajta Eő Epittette [Kercsed TA; Borb.]. *1711/XVIII. sz. köz.:* Ezt a szőlőt pedig tulajdon maga kezével, és fáradságos munkájával tsinalta és irtotta vólt [Retteg SzD; SzConscr.].

17. szerkeszt, készít; a redacta/compune/întocmi; abfassen. *1582:* Petrus Gruz... fassus est.. Kalma(n) vra(m) chinalt eg lewelet, es eo maga titkon hoza en hozza(m) pechet Alat [Kv; TJk IV/1. 35]. *1588:* Elseoben eő kgmek varasul

megh ertettek Minemeö Instructiot chinaltanak volna az valaztot vraim Az ket malomnak Allapattiarol es Tartasarol, Es az Malombirak Molnarok es Taligas Rendireól [Kv; TanJk I/1. 65]. *1592:* Az Erdely harom Nemzetnek bekeseg lewele, melliet egibe giwlwen, Erdely Orzagnak vgimint patriaioknak megh maradasara a' Conuent eleot chinaltanak articulusokban Megglesen [Kv; DiósyInd. 43]. *1670:* Capitany Vr(am) maradeki ereőtlenek es érteketlenek lévén ez hoszszas pernek keresésére, részek szerént kelletet volt Nehai Mikola Janos Vra(mm)al... bizonyos Contractust csinálni [Kv; JHbK XXIV/25]. *1676:* mikor volnánk... Seges Váratt... az holott jelen lévén mi előttünk*... Kikis mi előttünk csinálá(na)k az ide alább megh irt Dolgok felett Punctuatim declaralt conditiok szerint valo örökös és megh állando illye(n) Vegezest [Sv; Törzs. — *Köv. a nevek fels.]. *1717:* mikor az Hunyad v(á)r(me)gyei Joszagot fel osztyak errölis ugyan akkor az adhibealando Birák előtt kötes szerént levelet tsinálnak [T; JHb XXXI/8. 4]. *1764:* tsak azt nezem hogy olly boldogtalan együgyü Kgyd, mert bizany meg tanitanám a hamis passus tsinálásért, hogy többször nem mérészlen(é)k senki neve alatt passust tsinalni [Erdőcsinád MT; Told. 44. 25]. *1768:* Tudgyae a Tanu ki itten... Uzonb(an) az a szemely aki más ember neve alatt hamis attestatiokat hamis Contractusokot szokot irni csinalni [Hsz; Kp IV. 250 vk]. *1782:* Székely Elek... ollyan ember volt, hogy egy két kupa borért hamar tsinált hamis Contractustis [Torda; KW Vall. 15] | a Dominalis Biro... Rettegre ment, hogy ellenem Instantiat tsinallyon [Baca SzD; GyL].

Szk: *feleletet* ~. *1586* Kalachswteo ferenczne vallia, hallottam mastul hogy az peresek keozt pro et contra fizetesert feleletet chinalt Ennekem hogy sok pereimbe volt procatorom valtigh feltettek engemet, teolle, de én semmit ollyat hozza Ne(m) esmertem, maga Gianakottam hozza | hallottam ezt Vrbegerneteol hogy erre Intette az Toronyba* a' fogol leant, Ne fély semmit es megh Ne tagad hogy a' feleletet Nem te Akaratodbol csinaltak volna, Mert ha minden marham oda veszis Innet ky zabaditlak [Kv; TJk IV/1. 584, 611. — *A városi börtön].

18. rendez; a organiza; veranstalten. *1585:* Somogy Istwan Deak Coloswary*... Az Battiat zolgalta Keormendy Ianos deak es ot A zolgalowal keozeoskeodeót volt, Meniegzeotis akarnak volt keozteok chinalny, de el Ieot eleotte Zeokwe Ianos deak [Kv; i.h. 465. — *Tollban maradt: vallja]. *1592:* Nyreo Andrasne, Anna vallia... Meniegzeiet tudom hogi Eottues Peter az attia hazanal chinala [Kv; TJk V/1. 254]. *1629:* az Kis Erse fia Szabo Istuan ot az hazanal menyegzej lakodalmot czinala [Kv; TJk 40]. *1642:* az leanianak lakodalmat nem Czinalt. .., maganak penigh Veleo Istuan, mikor ad secundas Nuptias ment, az Comunisbol* Czinalt maganak lakodalmot [Kv; RDL I. 128. — *Értsd: a közös, osztatlan javakból]. *1697:* Anno 1697 Die 7 January Egy Vendegsegetskét csinalvan az B Ceh... költöttünk el borral együtt fl 15 d 64 [Kv; AsztCJk 81]. *1711:* Balasi Boldisar allattja, hogy mikor a Fianak kísebb Balasi Boldisarnak lakadalmat csinált, az menje Paniti Kata Kérette hogj az eo reszere valo vendegetis... tartsa fel edgyütt az magok vendegekkel [Kissolymos U; BLev.]. *1739* Sztan Ignát... azt vetette okul, hogj neki sok költsege volt az Mennyere Opra Surkának, s, annak egy Fiara... el temettetvén őket, es pomjanát tsinalván nekik [Sáldorf NK; JHb XXIII/49. 16]. *1745:* halám az nagy zenebonát mit tsinyáltak [Nagysármás K; Ks 5. X. 6. Molduván Szimnyon (40) jb vall.]. *1755* némellykor iden Sok Falusi Embereket, és Asszonyokot, s Leányokot gyüttetet, s hivattatott eö Nsga az Udvarba edgy Szánto Ferencz nevü Praefectussának Javaslásából, s Tánczot Csinálván minden Ember tékozlotta a' bort [Gernyeszeg MT; TGsz 35]. *1783:* egy néhányon Legénjekül vendégséget csináltunk volt az emlitett Karácsonyi Innepeken [Kissáros KK; JHb XX/8. 21]. *1805:* Délután 5 orakkor le jött a Rector és Kis Papa, Mama, Pali bátsi és Néniék előtt proba examentet csinaltunk [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 47]. *1806:* phosphorussal és lövőporral komédiát tsinaltunk [Dés; i.h. 196]. *1852:* Tegnap temeték el a' gyermekek preceptorát Kis Andrást... szép temetést tsinált něki az ifjuság [Kv; Pk 6].

19. javít, gondoz; a repara/íngriji; ausbessern, betreuen. *1554:* Az Malomrol ilyen keppen wegeztwk, hogh Illyessy Christoph az Malomban harmados, ily okkal az cynalasat keozwl cinalljak az assonnyal, es az malomnak minden gongyat wyselye, es holtha wthan Illyessy Cristophnak maragyon [Bölön Hsz; SzO II, 115].

20. foglal; a cuprinde; fassen. *1623:* Az mely faluban menye lófeo drabantot, Eozuegyet aruat Eoreokseget occupalnak annak szamat neueket szorgalmatosso(n) consignallyak Regestumba chenalliak hogy azmikor eo Felsege eo kegemekteol eleó keuannya, tizta purgatim Regestumba p(ro)ducálhassák [Szereda Cs; Törzs]. *1627* Simandi Janosne, Durko Asszont az vr Isten ez Arniek Vilagbol ki szolitua(n) Az mi keues Jouaczikai maradtanak, azokat az Gyermeki keözöt megh osztuan... Azokbol az mi az Bekesi Gáspár vram Gyermekit... Concernálta azokatis az Inuentariumban Czinaltuk [Kv; RDL I. 135]. *1628:* Annak vtanna az Diuisiohoz kezduen Az mi Eppel Orsolya Aszszoni számára iutot azokat Inuentariumba(n) czinaltuk pro futura Cautela [Kv; i.h. 137]. *1629:* az ket megh neuezet Aruainak varasunknak Teöruinie szerent, Az Anyai harmadot Excidalnok es Jnuentariumba(n) Czinalnok, hogy ieöuendeoben eokis tudnak az eo keues Jouaczkaiokat mi volna [Kv; i.h. 146]. *1656:* az Sos Pal őrőksege vegen az Malom felől bűtűn azt fogada Biro Pal ur(am) hogy az kertet eppen el tartya fiurol fiura es oly kertb(e) czinallya biro Pal ur(am) hogy kárt Sos Pal rolla ne vallyo(n) nagy jo sasos kertb(en) nagy fedeles kertb(e) [Homoródsztmárton U; Eszt-Mk Cserei lev.].

21. alkot; a institui/face; anordnen, schaffen. *1671* az mely Canonokat keresztyen Ecclesiáink es annak gondviselői csináltanak azokat minden részeib(en) megh tartsak sub poena perpetua dispositionis [SzJk 116]. *1709:* Az ország között proponáltatta urunk, hogy az sok gonoszság zabolázására az státusok valami rövid törvént csináljanak, mert az sok égre kiáltó vétek igen elhatalmazott [TT 1891. 269 SzZsN]. *1766:* a Poklostelki* határ szél felöl tsappanolag jövén le az erdö széle... nagy szegeletet tsinál [Mk III. XXX. — *Később: Lónapoklostelke SzD].

22. (ki)tesz; a constitui/face; ausmachen. *1820:* a' kinek vagyon egész ereje az maga erején Szolgál, akinek nintsen, azok ketten Czimborába fogvan tsinálnak égy erőt [Jegenye K; KmULev. 2]. *1849:* volt 110 köböl Tőrőkbuza és Csös 200. köböl Szemül véve, ha ki tsépeltetett volna az egészbe hat 310 kövöl (!) szemes tsinál 620 pfr. [Héjjasfva NK; CsZ].

23. ? kb. szerez; a face rost, a realiza; schaffen. *1631:* jol megh nezem, ha aze az ki az eleöt leany vala s hat immar kontyban vagjon s kerdem hogi hol ueöd te meniecske ezt az kontiot s monda hogi Isten atta eö neki ezt a fejere, Azon keözben 'az Siposis ki jöue s kerdem hogj hol czenaltad te legjny ezt az menieczket illien hamar, monda hogi Isten atta aszonio(m), hiszem igj szoktak az emberek elni [Mv; MvLt 290. 246b].

Szk: *alkalmat* ~ kb. vásárt köt. *1752:* égy mester Ember se merészeljen... maga jo Gondolatyabol fenyő Fat vásárolni, avagj az Havasra fárodni, hogj valami Alkalmat az Oláhokkal csináljon [Kv; KádCJk 19b ford. németből] ✱ *hasznot* ~ hasznot hajt. *1815:* Én... egész a' lehetőségig azon igyekeztem, hogy Edes Nénémnek hasznot tsinályak, és kivánsága szerént tselekedgyek [Szamosújlak Sz; Végr.].

24. teremt; a crea/produce; schaffen. *1635:* az Czismasiak... ez nyarban ismet praetextust czinalwan magoknak, ugy inditottak ez Scissiot, az mint Nagod az be adot supplicatiokbol es az mellett p(rae)sentalt deliberatiobol keg(ye)l(me)sen megh erthetj [Kv; KvLt Céhir. I. 15]. *1669* Kapikia Bőer Sigmond Instructioia... elseobb(en)is szorgalmatos serény vigyázással... jo akarokot szerezze(n), es csinállion, mindeneket ideje(n) megh gátollion, auagy (prae)veniallion [Törzs. fej.].

Szk: *példát* ~ (elrettentő) példát teremt/szolgáltat. *1701:* ha valamely más országban szökö ember akár Tiszt, akár más... rajta érné vagy érhetné, és fel akasztással példát nem csinálna, az ollyan kedvező Tiszt vagy akarkiis maga bűntetődgyék azon emberért [UszLt IX. 77. 30].

25. okoz; a pricinui/cauza; verursachen. *1750 k.* En a' meg bantodást vagy offensat négy Classisban helljheztetem. ... A negjedik, midön mi Sem Szonkal, sem tselekedetünkel valakit meg nem bántunk, hanem a' mi Szonknak vagj tselekedetünknek nem helljes vagj bal magjarazattjával magunk Szerzünk, gondolunk és itilünk vagj tsinalunk magunknak offensat [Ks 83 Onadi Szakács Mihály lev.]. *1757:* Blága Demeter, az Atyámhoz jött, és azt mondotta hogy ne Csinállyon néki nagy bajt, mert eö néki Semmi része nintsen az ökreinek el lopásáb(an) [Mutos Sz; WLt Pap Stephan vall.]. *1772:* Haszontalan költséget az Aszszony eö Excellentiájának nem csinálok [Ádámos KK; JHb LXVII/2. 339]. *1775:* mintsem ollyan bontakozást tsinállyon a' Divisioba, készek inkáb más Verőt adni a' Praetendensnek [Torockó; Bosla]. *1817:* (Öcséd) azt is tekintse, hogy mitsoda sok Gavallerak kőzt idegenek közt léven, se Hazájanak, se Familiájának, se nékem Szégyent bút, bánatot, ne tsinályan, hanem őrőmet [Kv; Ks 101 Kornis Imre fiához, Lajoshoz]. *1861* ne tsináljunk egymásnak ok nélküli költségeket [Uzon Hsz; Kp V. 411].

Szk: *kárt* ~. *1831* gondolván enis magamba hogy marhaimba nehogy nagyobb kárt tsinállyon* a' dolgot annyiba hagytam [Dés; DLt 332. 17. — *Ti. a gulyás]. *1843:* a nevezett arok, és arra Csinált gát, hogy eddig csinált volna a nevezett rétben kárt nem tudom [A.jára TA; BLt 12 Franciscus Varga (66) jb vall.] ✱ *lármát* ~ zajt/lármát csap, lármázik, zajong. *1801* ezen lárma és verekedés után, szolla az Exponens Kortsomáros a Béres Bironak Miokan tsinálsz itt a fogadoba annyi lármát, mért nem tutz haza menni [Kajántó K; ÁLt FiscLt] ✱ *széket* ~ *orv* meghajt. *1826* ha két oráb(an) véve* legalább 2 széket nem tsinál ugy a dosist szaporitani kell [Ks 101 Bod Elek lev. — *Az orvosság].

26. nemz; a procrea/zămisli; zeugen. *1572* Lakatos Ambrus hity utan vallia hogi mykor eo Lakatos Balintnal zolgalna Nilwan Monta Leorinchnek az Annya, hogi ezt (!) teneked Eoched Ambrus, Mert az te Batiad Zatmary Balas chinalta [Kv; TJk III/3. 31]. *1584:* Bek Balintne vallia, Nagy sirwa Ieót hazamhoz Zabo Casparne ezen keppe(n) panazolkodwa(n) sirwa, Im az gonoz Azzony az Kowach Ianosne hazamra Rea(m) Izenget Azt Izeny hogy amely giermek Mehemben vagionis aztis az vra chinalta volna [Kv; TJk IV/1. 367]. *1598* Seimen Schúmen Cathalin azzony... wallia Lattam az zegenyek sewteo hazaban hogi az Nyreo Gieorgy thowab egi oranal allott az Bekkennewel eggyewt Crestel Linczegnewel eggiewt az aitho meget, azúta(n) ennekem mondotta az legeny, hol wagion az a lator chinalta giermek akit mondnak hogi en chinaltam mert ha tudna(m) hogi igaz volna, egi giolch ingre s egi siwegre walo penzt adnek nekie [Kv; TJk V/1. 145]. *1600:* Mi zolgalonk wolt Farkas Antal felesigenek az annia, kett eöreögh zolgank wala, eö azokhoz zimboralt, eggiket Zaz Janost en wgyan raita kapta(m) bwn zerenth, es akkor chenaltak ezt az Farkas Antalnet [UszT 15/37 Janos Gergely Zetelakj pp (50) vall.]. *1612/1613:* mikor hazamhoz iót volna az Czereny Gaspar zolgaloia Osvat Anna, firtatni kezdem, hogi mongia megh kitűl valo az giermek, s monda: Bizoni edes Boldisar Vram valahova teze(n) az I(ste)n en soha megh nem tagadom, mert Czereny Gaspar czinalta, es vgi elt mint saiat feleseget migh nalla laktam [Fellak SzD; KJ]. *1640:* Mástól hallottam, hogy...

gyermeke is lött és Szőcs János csinálta volna [Mv; MvLt 291. 218a átírásban!]. *1736* az utrumb(an) forgo Aszszony(na)k mikor gjermeke lött, én vágtám az köldekit..., én magamis eleget exeminéltam hogy kitül kapta volna, melyre aszt felelte vesztete volna az Isten, az ki Csinálta [Szentegyed SzD; TKl Máthé Istvánné Kis Anna (50) zs vall.]. *1742:* itt lakott egy Irimia Csoku nevü ember, kinekis Sztána nevű bohókás hajadon Leánya maga mondotta meg Gyermekesedvén hogj Veres Samuel tsinálta a' Gyermekit [Kisenyed AF; JHb Juon Czofró (40) jb vall.]. *1755:* egyebeketis ha miket adott[a] az már megh láczik mert rivu[b] az ölib(en)... Hollo Andrásnénak az melly bizonyoson ugy hallatik hogy Tetsi Joseph tsinálta neki [Udvarfva MT; Berz. 11. 85/5. — [a]Ti. Tétsi Józsi. [b]Sír (a gyermek)]. *1762:* Ajtoni Ferenczne eökegyelme. . mondotta... a Iesus Cxs tsak ollyan ember mint mü, es oly két bünes ember csinalta mint minket [Torda; TJk V. 109]. *1779:* aféle közönséges hirből hallottam, hogy Néhai Báro Kemény Miklos Urat Székely Ferentz csinálta volna [Nagysajó BN; KS. Fazakas András (71) jb vall.]. *1820* Székelly Rosi... ezt mondván, hogy ha őtet meg Esketnék ő tudná meg mondani ki tsinálta a' Bárónénak a' Fiát [Várfva Ta; JHb Fasc. 48 Bontz Mária Szakmári Sámuelné (37) vall.]. *1835* hallottam. Sandor Gergőtt Cigán csinálta volna [Szentegyházasoláhfalu U; OfLev.].

Szk: *bitangot~*. *1794* hallattam azt másaktol hogy égy Aszszanynak bitangat tsinált volna [Koronka MT; Told. 42/1] ✱ *fattyat~*. *1600:* Kaundert Mihaline Cathalin Azzony. vallja... Orban... rea mene, es torkon ragada, s vgy eote az feoldhez mondwan neky mert bestie roz kur(ua)fy azzony hogy fattywnak zydak az fiumatt, Nem chinaltam en fatthywt [Kv; TJk VI/1. 431]. *1791:* azon Léányt a kinek Popa Jakob Román Fatyat tsínált én vettem, és tartom is Feleségül [Sebeshely AF; JHb Szimion Frate (59) jb vall.] ✱ *fattyúban~*. *1723:* Hoffrik vagy orosz Mihályt fattyuba(n) Csinálta volt egj Lengyel országi orosz legény. . egy Porcsira nevű Leanynak [F.ilosva SzD; BK. Kiskájoni lev. Valyán Szilip vall.] | Nem tudom hogy Rusz Mihály hol Szűletett ez Világra... ugj hallottam hogj az Bikisán Lupul feleseginek egj orosz legeny fattyub(an) csinálta volt [Kiskájon SzD; i.h.]. *1724:* Rusz al(ia)s Hoffrik Mihállyt egj Lengyel országi Rusz Fodor nevü orosz csinálta fatyub(an) [uo.; i.h. Valyán Illyés (56) jb vall.] ✱ *gyermeket ~*. *1582:* ereossen Zida Luczat Nireo Kalmanne, Nag Zitkokkal kerdezte ki chinalta az gièrmeket, de mindeltig chak Iffyw farkasra vallot, ha az perenger alat izreol Izre vagdaliak(is) [Kv; TJk IV/1. 42]. *1586* nag' balasne meg eskwuek hog az hyteos vra talalt reya az sos veolgben es az chinalta az gyermeket [Kv; Szám. 3/XXV. 3]. *1637:* eö teöle azt kerdette volna aszonio(m) hogy ha tude Giermeket czenalni s eö azt mondotta volna hogi megh latna(m) ozta(n) ha tudnek avagy ne(m) [Mv; MvLt 291. 109a]. *1716:* megh házasodam, es ha csak két ujni gyermeketis csinálok, ne birja az Földvári Páll gjermeke az én joszágomat [Nagyida K; Told. 22]. *1819* A Felesége urának ferfiatlanságárol hogy panaszolt volna nem emlékezem, — hanem annyit férjének szollat, a' midőn fejét az ágyba örökké magassan kévánta a párnákkal fel tsináltatni, hogy a' gyermeket nem ugy Csinályák ám [Kv; Pk 2] ✱ *gyermeket ~ vkinek* **a.** gyermeket szül vkinek. *1633* Az elseo felesege mikor megh hala az Ianos Deaknak akkor egi Daikat fogadot volt... eo czinalta az gyermeket[a] neki [Mv; MvLt 290. 132. — [a]A szöv. kétértelműsége miatt ez az adalék a b. jel. alá is tartozhatik]. — **b.** teherbe ejt. *1572 k.:* Albert deakne vallássa... Hegedűs Janosné Monda neki Kapa mihalne te azt mongyak hogy űarfaluay Czinalta neked azt a gyermeket monda Hegedűs Janosne Bezeg eö czinalta az ki Bannia tegyen rola [Kv; TJk III/3. 44a]. *1583* Martha Viz hordo Thamasne... vallia, Hallottam az fark veztesreól valo Izenetet es visza Izenetet... De amit hallot Gergel kowachnetol illie(n) modon compellalta az vallot, Mondwan,: Viz hordonę meg veszettę az vradę mert Am a' Kendy Janosę meg veszet Balas kowachnetol, En pedig mondek ha az en vramę meg veszet volna Nem chinalna enneke(m) minde(n) eztendeobe giermeket[a] [Kv; TJk IV/1. 152. — [a]Előtte kihúzva: egy ket]. *1590:* Hallottam az leannak zaiabul hogy mo(n)ta hogy Pribek giermeket csinalt nekj es Jmmar fel Ideie vagio(n) az giermeknek [Szu; UszT] | azt monta volna hogj az eo leanianak en czinalta(m) volna giermeket [i.h.]. *1597:* Lakatos Mihali... wallia... Chizar Peterne eztis mongia wala hogi Veres Palra rea fogta wolna hogi ne(m) hizi hogi nem eo chinalta wolna az leannak az giermeket, Veres Pal azt monta wolna hogi Im kezedbe adom ha ne(m) hized lasd megh tenmagad ha arra walo vagiok, hizem latod hogi immar arra io ne(m) vagiok [Kv; TJk VI/1. 70]. *1613* Czereny Caspar vram ... egy Sara nevó azzo(n)nakis giermekett czinalt vala [Görgénysztimre MT; KJ]. *XVII. sz. köz.* kerdgiwk vala hogy ki czinalta az zolgalonak az giermeket, hogj ha az Ura czinaltaje [Kük.; Kp III. 79]. *1685* Diversim Locis azzal gyalazat hogy en velle paraznalkodvan neki Gyermeket csinaltam volna [Dés; Jk]. *1694* Lattak Balog Mihalynak az szolgaloval Czokolodasit, a' Szolgalo orczajan czeczin harapasat, sót nyilva(n) aztis tudgyak, hogy ne(m) más hane(m) B. Mih(ály) czinalta az gyermeket lator szolgalojanak [SzJk 286]. *1736:* Hát aszt tudgyaé vagj hallottaé az Tanu, Hogj az kire kialtott volt az meg nevezett szolgálo (:salva venia:) hogj eő csinálta az Gyermekit annak az embernek az Felesége el hadta é' akkor [Dob.; TKl vk]. *1743:* mostan nem régen hallom, hogy terhes azan asz(sz)ony, de ki csinálta légyen néki a' gyermeket én azt nem tudom [F.lapugy H; Ks 112 Vegyes ir.]. *1755* ő tsinalta néki az gyermekett. Tetsi Joseph [Udvarfva MT; Berz. 11. 85. 5].

Sz. *1800:* az Divisionálisunk originalisban, Kovács Procuratornál vagyon..., azokot is ófferalom,

ha néked is ugy teczik. de mit tanitom én apámat gyermek csinálni? [Kóród KK; Ks 101 Kornis Gáspár Sárdi Simén Elekhez].

27. Nemi von. nyil-ban: kb. micsodál, izél; a coita; ficken. *1633* Hallotta(m) megh rege(n) Falabu Kathatol azt hogi ha mind ez világ legenie czinalnais eö neki, de az megh eö ne(m) akarna eö neki gjermeke ne(m) lenne [Mv; MvLt 290. 138b].

◇ **Szk:** *adósságot* ~. *1584:* elseobe az eggik Tot es a kertet Daroczy Peter Atta vagy Jdegenitette el, holta vta(n) penigh Daroczy Peter felesege Sara Azzony Atta Adossagba az kis Tot es a' hazat kezheoz, De Daroczy Peter chinalta azert mind ez Adossagot [Kv; TJk IV/1. 232]. *1642* Adossagokat producaluan Veleo Jstuan eleo..., az melj adossagokat azert Veleo Istuan az elseo Felesege idejeben Czinalt, acceptaltatik [Kv; RDL I. 128]. *1748* adósságokot tsinált volt [Torda; Borb.] ✱ *ágyat* ~. *1596:* nekem az zobaba s Leörinchj Peternek az Kis erezbe chinalanak agiat [UszT 11/53] ✱ *állás* ~*ni*. *1726* Vétettem. az kéményhez, léczezni, és állás csinálni, s bót hajtásozni 200 lecz Szeget ...d. 42/ [Kv; Ks 15. LIII. 4] ✱ *bakot* ~ bakot lö. *1841:* Veresnek vettem a levelét, de meg is Szidom holnap jol érette a Procurátorral edgyütt anyi bokkot csináltak minden reájok bizott dolgaimban [Bécs; JHb Jósika János feleségéhez] ✱ *címert* ~ címert fest. *1556:* Kepyro Antal Az kapura chimorth (!) chynalth [Kv; Szám. IV/1. 204] ✱ *csákány* ~*ni*. *1598:* uottem egy apro uasat az cakaniok cynalni d 10 [Kv; i.h. 7/XVI. 119] ✱ *cserét* ~ cserét köt, cserél. *1716:* az Urnakis léven Igjan azon vőlgjben egj ahoz hasanlo Széna Réttye... Azon kéré... hogj.. Csinálylanok örökös Cserét [Szászvessöd NK; JHb XXIII/10] ✱ *foldozást* ~. *1579:* Az 30 Nouember az Gywtho martonnak kwmüesnek fyzetem hog az plebanos hazan az ablakban kerezt az poganakot és egyeb sok foldozast chenalt f 6 [Kv; Szám. 1/XVIII] ✱ *gyermek* ~*ni*. *1800:* mit tanitom én apámot gyermek csinálni? [Kóród KK; Ks 101 Kornis Gáspár Sárdi Simén Elekhez. — A teljesebb szöv. fennebb 26/Sz al.] ✱ *határt* ~ **a.** határt megállapít. *1681* Nem kevés injurialtatasok vagyon az Magiar Brettyeiektől az erdő véghet; mivel bizonyos hatarok nem lévén giakorta ezeket ki tiltyak onnan ä Brettyeiek; az ilyentis el kellene igazitani, es nekik bizonjos hatart czinalni pro futura cautela [Mácsó H; VhU 109]. *1781:* igaz határakat tsinálnak [Nyárádkarácsonfva MT; Told. 76]. — **b.** kb. vkivel szomszédosodik. *1804:* Lá Doszu Culmi Pojenyilór a' melly irtás föld vagyon... ez elött mintegy 20. Esztendökkel Dretye Mitru fogta nagy Erdöböl, tudom mert énis szomszéd vagjok, és ép vélem tsinált Határt Dretye Mitru egy helyen [F.bereksző Sz; BfR III. 12/7] ✱ *helyet* ~ *magának*. *1763:* a' Szamos... magának másfelé ttsinálván heljet itt nagy porond és berek nevekedet [Széplak Sz; Ks 92] ✱ *izgágát* ~ izgágáskodik. *1869* a férjet kereste hogy haza ött-e a korcsomábol... hogy ha nem jött, menjen utána, nehogy valami izgágát csináljon [M.bikal K; RAk 278] ✱ *kerékfal* ~*ni*. *1600:* mentem en magamis oda az Feier Niko melle zekereme(n) kerek fal csenalni [UszT 15/113 „Istwan Lazlo Ilkej Weres Drabant" (50) vall.] ✱ *kosár/kosarat* ~*ni*, juhkarámot csinál/állít. *1583:* Az Varasyak ys byrtak igj hogy az hodos teove alat kosart chynalanak [HSzj *kosár* al.]. *1777:* A kik kosár tsinálni elő nem mennének vagy maga emberit nem küldené Dr. 15 büntettessék [i.h.] ✱ *köz* ~*ni*. *1570:* Alcz Lenart ezt vallya hogy Eotet hytta volt Balasy Lazlo keoz chinalny [Kv; TJk III/2. 61] ✱ *kvartélyt* ~. *1827* Négy katona kovárté tsinálni ment. Kolosvárra [KLev.] ✱ *nagy hasat* ~ *vkinek* meghasasít/terhesít. *1723:* ugjan ezen embernel lakott egj Porcsira nevű Léány, és ezen léány(na)k az szolga Fodor nagj hasat Csinalt, és az mikor az Léanyt meg látták hogj Viselős az Tisztek meg fogatták, s vitték Bethlenb(en). Sokáig ott raboskodott [Kiskájon SzD; BK Kiskájoni lev. Molnár Mihály (60) vall.]. *1736:* halatam másoktul hogy Eltető Ferencz Ur(am) Csinálta volna az Nagy Hassát az utrumb(an) forgo szemelynek [Szentegyed SzD; TKl Molduván Jion felesége Jiánna (48) zs vall.] ✱ *ösvényt* ~ **a.** csapást/ösvényt tapos. *1637* Szekely Istua(n) gjakorta jart oda Padocz Istuannehoz, ...s az en kertemen ugja(n) eösueönt Csenalt altal, s az kertem alatis jart eleget az Azzonihoz [Mv; MvLt 291. 106b]. — **b.** ösvényt készít. *1656:* Vonna Georgy... egy test uer Attya fiat rá tammadua(n) ez dológ miat még eölte, ä mely gylkossagért eöreök emlekezetre az Arannyas mellet még kegyelmezue(n) neki eösuent czinalt nagy munkaual [Kv; CartTr II, 905 Steph. Razmany Senior aliäs Ada(m) (41) vall.] ✱ *penna* ~*ni*. *1720* Három penna tsinálni valo bitskia [HSzj *bicska* al.] ✱ *pénzt* ~ pénzt szerez. *1797:* közel jo Emporiumok vagynak, kivált Kolosvár, az holott mindennek igen jo àrra vagyon, s azért pénzt könnyü tsinálni [Ajton K; CU IX/2. 80b]. *1851* Pénzt Josi nem tsinálhatat, a' még te bé jösz adig ha lehet tsinál [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez] ✱ *pozsárt* ~ avart gyújt. *1744:* Illyes Szimeon... az maga Irotvánnyába tsinált volt az idén posárt, mely el terjedvén az Erdőbe, a falu kéntelenitett ki menni, hogy el oltsa [Kiskristolc SzD; JHb] ✱ *puskapor* ~*ni*. *1679:* Cserei uram. meg parancsola hogj mennjek Bodolara puskapor csinálni [Fog.; Törzs „Sorbanus Szeszcsori (45) provisor Fog." vall.]. ✱ *sajt* ~*ni*. *1590:* Veöttem az Juhaznak Saith chinalni 2 singh üaznoth fl. — d. 24 [Kv; Szám. 4/XIX. 15] ✱ *sár* ~*ni*. *1597:* My az sar chenalasbol ket rezbe tartiúk dolgainkat az falún Kobatfalua(n), Az Viznek eggik fele az masik felere ne(m) megyen sar chinalny, Ez peres helyen valo sar felöll en ezt tudom, mierth hogy mj nem mentünk az viznek a' fernikonak[a] az Tarchafalua fele ualo felere sar chenalnj egyebet en ennel ne(m) tudok hane(m) azt tudom hogy annak eleötte mígh az orzagh ne(m) wegeze affele sar chinalas felöll az falun mind fel oztott sar üala [UszT 12/81 „Michael Antalfi de Kobatfalva" nb vall. — [a]A Fehérnyikó vizének] ✱ *sarjút*

~. *1844:* Sarjut csináltunk... a' puszta udvarnál 1 Szekérrel... a' Horgas Nyilba le van kaszálva de időnk gyenge Sarju csinálásra, a' mit meg csináltunk bé is hordottuk [Széplak KK; SLt évr. Sipos Miklós P. Horváth Ferenchez] ✱ *szalonnát ~ vkiből* összeaprít. *1737:* Egy Onodi Mihály nevü nemes ember... mostis... fenjegetődzik hogy mig egyből kettöböl szalon(n)át nem tsinál, addig ki nem menjen Hunyadrol és igy bátorságosan nemis járhattunk miatta [Vh; Ks 83] ✱ *szénát ~. 1681:* Az Vaskő és szen hordo Lovakra (:mellyek az Banja szűkségére tartat(na)k:) az egész Erdő hati Jobbagisagh szokot szenat csinalni [VhU 64]. *1701:* Apáczán laktamb(an) Szakasztá el az kérdésben forgó helljet Apácza felé az Ajtai Határból az Ólt vize, edgj Bőlőni Thamás nevű ember kezdé orotgatni, mégh egj Szekér Szénát csinált vala is rajta [BfNB. V/9 „Valentinus Salatia Primpilus de Kőpecz" (46) vall.]. *1767:* 3 szekér szenát Csinyálnok [Gyurkapataka SzD; JHbK LIV/28. 13]. *1774:* egy Kratson nevű ember itt irtogatott szenat Csinyált [Búzamező SzD; Ks 20. XII. 7]. *1775:* azon Hellyt Szénátis tsináltok az Mikolaianus Sellérek [Topasztkirály K; JHbK LVII/21. 11]. *1777:* ideis pedig a mely kaszállo Irtoványba most vagyunk bé jött volt az Konkojfalvi Bajokás Ember s itten irtani s szénát tsinálni kezdett volt | ideis ahol most vagyunk bé kezdett volt jöni a Konkojfalvi Boho Ember s itt szenátis tsinált [Ködmönös SzD; i.h. LVIII/28]. *1817* A fűvek még tőbb van kászálatlan mint meg tsinálva a Sok esö miá rosz Szénakat tsináltak [Oroszfalu MT; TLt Hegyesi István szb aláírásával, de nem sk az irat]. *1818:* a Széna fübe Szenát Csinálunk, ha idö lenné, itt a sak Esőzések nagyonn Még hàtráltatták a szena Csinálást [Galac BN; WLt Kováts Mihály gondv. lev.]. *1843* ha a viz meg nő s ki űt — a mi nállunk mostanság égy néhány esztendőtől fogva nem ujság — akkor az egész helyet elíszapolya — s akkor osztán tudom hogy annyi szénát sem tsinál [A.jára TA; BLt 12 Franciscus Bälk (58) vall.] ✱ *szén ~ni* szenet éget. *1781:* a szolgát... Koronkai Jánossal szén csinálni el küldették | a szolgát a szén helybe szén tsinálni rája küldették [Torockó; Bosla. Mich. Koronkai (40) jb vall.] ✱ *tüzet ~* tüzet rak. *1558 k.:* borich Mas fazakath feliwl az fazekra... es chinaly az vtan egy kis twzet alaya; az utan agy Job twzeth Néky fel napeeg [Nsz; MKsz 1896. 282]. *1573:* Kowach Istwan Azt vallia hogy ... zolt darocinak hogi hozza latna zolgayhoz, Mert Igen Nagy twzet chinalnak, fognak kart tenni Mind neky Masnakis [Kv; TJk III/3. 189]. *1599* lattam a' lengelfaluiak ott eöriztek diznajokat.. ez eleött ualo ydeokbe(n), hul tegnap az tyzet chinaltak wala [Fancsal U; UszT 14/12] ✱ *út/utat ~ (ni). 1670:* Vtok tsinálásárol valo hivatalrol... Vegeztek azt is hogyha mikor ut tsinálni hivná a Biró a falut aki el nem akarna menni tiz pénzre bűntetődgyék [Homoródsztpál U; WLt]. *1754:* Hogy utat és modat szerzett volna Szasz János a Tolvajok(na)k el iktatásában nem tudgyuk nem Láttuk hanem azt hallok hogy az édgyik Tolvaj mondá Szász Jánosnak hogy tsinályon utat hogy mehessenek el de ő azt mondá ő nem tsinál Lássa a Biro mit tselekszik [Káptalan AF; TL] ✱ *utat ~ magának. 1716:* igen jol mu(n)kalodván az árviz csinált magának utatt [O.csesztve AF; Ks 96 Szegedi János lev.]. *1746:* az alsó malomnál a' viz tsinált magának utat [Dicsősztmárton; JHb XIX/8].

Sz. *1817:* A Majároshoz (!) uj Detzka kaput tsináltattunk, s arra én magam egy ollyan fa zárt componáltam, melly megeshetik hogy sok roszsz Embert meg fog akadájoztatni fel tett szándékjátol, ugyanís asz alkalmatosság tsináljá a Tolvajt [Héderfája KK; IB. Veress István tt lev.].

Ha. *1807:* csináljan [K; KLev.]. *1825:* mitsinájok [Háporton AF; Kath.]. *1835:* tsinállyan [Vaja MT; Told. 9].

csinálandó 1. (el)készítendő; de făcut/confecţionat; machend. *1775:* Alkudtam meg Kolosvári Oltár csinálo Hoffmajer Simon eő kegyelmével Szőkefalvára à tett Delineatiója szerint csinálando egy Oltárnak el keszitéséért (!) [Ks 92].

2. építendő; de construit; bauend. *1703* ha mi seminaturájok találtatnának azon portiohoz tartozando földekben, tempore redemptionis, azokatis eo kglmek magok szükségekre bé takarithassák minden impedimentum nélkül, ugy az melly Jobbagyokat vagj selléreket telepittetnekis azon rész portiora, azokatis transferalhassák szabadosson valahova eő kglmek akarják az alatt csinálando épületekkel edgyütt [Szamosfva K; JHbK XXV/26].

3. (át)alakítandó; de transformat; (um)formend. *1814:* a Sinfalvi Határban bé Biro Nemes Rákosi és Várfalvi Kőzőnség, Possesorak... juttaták kezűnkbenn... Tkts Kis László és Posoni Áronn Uraknak az edgyikünk Koronka Lászlo által intézett Vizes vőlgybeli patak Arkává (!) Csálando (!) helynek Oculatiojakrol a Tkts Tisztséghez nyujtatt tudosittasakat [Asz; Borb. II].

csinálás 1. készítés; confecţionare, facere; Anfertigung. *1570:* Eotthues Jacab es Eotthues gaspar Zatthmaryak hithek zerent vallyak hogy ewk zatthmart Mesterek voltak es cehek volt, melyben otthis Mester Remek chinalasanelkwl senkj Beh nem alhatot [Kv; TJk III/2. 135]. *1582:* Az hid kapu bely Eorizeo haz aytayanak az kolchya teoreot wolt meg attam chynalasatol d. 6/17 oct(obris) Vonattam egy gerendat az felseó padlasban chynalasatol es fel vonasatol attam Ach Matthyasnak d. 40 | Chynaltattam az felseo Tanach hazhoz egy hozzu padot veottem harom Dezkat d. 40. Attam Aztalos Benedeknek az chynalasatol d. 25 [Kv; Szám. 3/V. 10, 24—5. Lederer Mihály sp kezével]. *1585* Chenaltattam az Malomhoz egy Gerendeltt Attam a' chenalasatul d 50 | 30. februar(ii), Attunk Ach Lukachnak az giermekeknek Arniekzeky wles chinalassatol es az eoreg deakoknak Arniekzeky dezkazassatol hogy meg foldozta mindenestúl f 1. d 75 | Die 14. Marty, chinatatúnk Aztalos Benedekel az Schola-

ban az Mester hazaban egy Aztalt es egy karos Zekechket, es egy fenywfabol chinalt padzeket attunk az chinalassatol f. 1. d. 20 | (27 Janua: előtt) Byro vram hagyassabol czhynalta(m) pogan penzt Egy gyrat, mellyet byro vra(m) el oztogatot az Ezwsty czhynalassa f. 10 | 24 Nouembr(is) ... Zegettúnk wala bezterczen, az my nagy Templomúnknak szúksegere cherepet mely cherepnek chinalassara kylen format kultúnk vala hogy a cherep az regy chinalt cherepel egy formara legen nagysagawal (így!) attűnk zazatol húzon ket pinzt | Az Notariusnak fyzette(m) az Regestru(m) czhynalassara pappyrosra f 6 [Kv; i.h. 3/XVI. 37, 3/XIX. 29, 42, 3/XXII. 58, 80]. *1587* Maj. 4. Az varos hazanal Kiraly vchia feleol az Nagj Eorég ablakot be rakattam kwssebet czinaltatam czinalasa rakasa teolt —/32 | Julj 18. az Magjar vchiaj kis aiton alol valo Torniot kezdettem heiaztatnj. Itt(em) az teteien valo vitorlara varas Chimeret Jrattam kiteol fiszettem f. —/25. az vaszaszasatol lakatosnak es a plehteol teólchieresteol Czinalasatol fiszettem —/50 | Meg ez el mwlt zam veueó vraim az Mester ruhazattiara az melj ezwsteót depwtaltak vala akkor keolteotte(m) rea ez szerent, Az poszto meg niresereol fiszettem —/20 sinort veottem hozaia —/60 seljemre es az szabonak czinalasatol fiszette(m) —/85 Itt(em) Seóchj Gergeoljnek, Az roka Beoreokert es az baranj beórért az vyaba(n) es Czinalasert fiszette(m) f. 15/50 | 20 7brus Ezen Swteo Kemencze chynalasaert hogy meg Tapaztottak es megh Mazoltak attam teole f. 1. [Kv; i.h. 3/XXX. 15, 22, 35, 3/XXXIV. 7]. *1589* Georgi kouaczal vasaztattam megh ket bakot, veottem ket Thorozkai vasat rea d. 52 Az Malomra valo Kolchege... perpencze Chinalasatol Korong vas toldasatol es Chyakany elesitesetol es fagiura zapanyra kolt eztendeyg f. 5 d. 40 [Kv; i.h. 4/X. 25, XII. 13]. *1596* Az Jo bornak chinallassa feleol az fenessy hegybe(n), es az hoyay zeoleobe(n) in 8° [Kv; RDI I. 65]. *1598:* Az ides Vraym akarattiabol vettűnk Siwgos (!)* Gergelynek egi felseo Ruhanak walo poztot... Az chinalassatol fizetűnk f. —/40 [Kv; Szám. 7/XVI. 33. — *Elírás *Siwegos* ~ *Swegos* (olv. sivegös ~ süvegös) h.]. *1609:* Jstuan Papnenak... Tauali Eztendeoben Bamfi Dienes Meniegzeyekor Abrozok csinalasaert vrunk zamara adta(m) f 1 d 50 [Kv; i.h. 126/IV. 360]. *1618:* az pohar szek czinalasara attam 125 lecz szeget szazat d. 13 teszen... d. 18 [Kv; RDL I. 103]. *1638* en hordotta(m) mind az Negj kereket az kerekeshez hogi megh falaztata eőket: az kovaczhozis en hordam az uta(n) s ot volta(m) az Czenalasaba(n) [Mv; MvLt 291. 137b]. *1645:* egj kiczin poharoczkatis czynjaltam de en nem Tudom miczoda eszustőth adott az czinjalasara [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 120]. *1730:* Péter Kovács Ur(amna)k a Nádas hidjához valo bak karikák csinálásáért Hfl 1 Den. 70 [Kv; Szám. 56/XIX. 21]. *1732* az Szamosujváriűst Gyartonak édgy éget bor főző fazék csinalásáért Flor 10 [Szentbenedek SzD; Ks 70 Szám. 51]. *1753:* Asztalas Munka, ugjmint padlásozás, Pohár székek, agjak, ajtok fogasok asztalok csinálása in universum 14 — [M.nádas K; RLt]. *1755* Jáger Sebastián köntössinek additamentumához, csinálásaval edgjütt Fl. Rh. 6 xr 14 [TLt Teleki Ádám költségnaplója 46b]. *1780* Útak, Gyepűk, Szógokertek Csinálására [Harasztkerék MT; EHA]. *1791:* Az Abrug bányai Fazakasnak két fűttő kemenczék csinyalásáért s azoknak fel rakásáért 20 Rfr. [Ks 108 Vegyes ir.]. *1795:* A' veress bor tsinálása iránt méltoztatott Nsgod parantsolni, melynek készittése e' szerént vagyon* [Bősháza Sz; IB. — *Köv. a készítés leírása]. *1812:* Egy kőtő féjszének tsalasáért (!) ujbol 42 xr | Egy fűles vésónek tsálásaért 18 xr | Egy bokázo furunak ujbol valo tsálásáért 24 xr | Egy pár rakot sorku tsidma patkolásáért 6 xr. Magyaroson ujbol tsalásáért és felveréséért 9 xr. Magas sorku tsidmára a' tsálásért, és felűtésért 9 xr | Egy sorlonak ujbol valo tsálásáért 15 xr | Egy pár férjfi Tsidmának ujbol valo tsálásáért 48 xr [F.rákos U; Falujk 72—4 Sebe János pap-not. kezével] | Udvarbiro Tekintetes Pap Ferentz Ur keze ala dolgoztam az álább, meg irtakot ... 2. Égy uj Kapotzánt vassaval és Czigli szárával együt 3 Rf 40 xr. 3. Egy más Kapotzánnák Czigli szarával tsinálasáért vasa nélkült 2 Rf 30 Xr. [Nagynyulas K; BfR]. *1844:* Szkábák csálásáért fizettem egyszer 9 Xrt [Born. F. IIIb]. *1848* Harminczhat egész ujj női ing, fel csipkézve és csinálással együtt 165 rft 36 xr [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd]. *1851* Egy Csengettyű bütüje Csinálása és bététele árrába 20 x [Kv; KLev.].

2. szerkesztés, írás; redactare, intocmire; Abfassung. *1681* ez mostani Urbarium csinálasa, meg ujitasa, quo ad antiquitatem a' praecedens Urbariumokkal conferaltatott es sok dolgokra nézve accomodáltatott [Vh; VhU 3]. *1722:* György deák afféle hamis levelek tsinálásához igen finuman jol tudott [Lozsád H; BK sub nro 262 Paulus Antalffi (40) ns vall.]. *1782:* minekutánna a' Vásárt meg ejtették a' contractusnak tsinálására engem is oda hivtak [Torda; KW Vall. 9].

3. építés; construire; Bauen, Errichtung. *1585:* Kouetkezik az mit az Apahiday gatt es Bastiak Chinalasara költöttem . Az Korczolias hatod Napig werte fel az Chowekeket Tizen Eggied Magáual Az Tiz legenynek Attam es hatt Nap. 60 NapZamot ... f. 7 d. 20 [Kv; Szám. 3/XVIII. 21b]. *1592:* Heltai Gaspar vallia lattam hogy weres Jakab Nagi Janossal egi arant faradott az falnak chinalasaban eggikis az masikal nem ellenkezet, hanem vgi mint keoz falt, egi arant eppitettek, kibeol hizem, hogi az fal keoz volt keozeotteok [Kv; TJk V/1. 195]. *1595:* 27. Aprilis. Az hidelwei Wraim emlitek az Nadasso(n) valo hid czinalassat: vetettem. . 8. zaal Tölgy fat, tzöueknek es hjdra valo Altal fanak ...d 50 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 128 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1597* Wagyo(n) peniglen ennek* teöb harmincz kett eztendeienel mert méégh az war chenalassa elott wolt [UszT 15/136 „Mihaly Ambrus Betlenfalui Zabad Zekely" (60) vall. — *A cserének]. *1606:* aztis tudom hogj az war chinalasanak elötthe

az Thelekfaluiak wetes karteknek Jdeiennis azt az helyet Jaro marhaioknak tartottak [i.h. 19/30 Vallentinus Karachion de Patakfalua pedes pixidar(ius) vall.]. *1633* Asztis tudom hogy az Felseo Veneczey Beoreok adak eo kegnek[a], az Malom helt, senky nem Contradicalt, Sőtt az Falubeliek igen Eörűltek, Az czinalasan az Halmagyak Tiukosiak Parrayak (!)[b] voltak [A.venice F; Szád. „Sztancziul Zagania (60) Eskut Boer" vall. — [a]Nagy Thamas Vramnak. [b]Páró F] | Zabo Balas ezzel az Sandor Istuanneual eggiőtt vegeztek el az kis haznak pinczesteől valo czinalassat, az mas felessege idejebenis asogata az pinczejett, es az hazatis czinalgata [Mv; MvLt 290. 134a]. *1736 k.* az Olton levő három hidak csinyálásában segitséggel legyen [SzO VII, 382 a székelység a gub-hoz]. *1767 :* Tessék azért Nsgod(na)k azon... Ujj Malomnak épittésétől, tsinálásától meg szünni [Ádámos KK; JHb XX/24]. *1769* A Sár miatt nem járhatván a' régi által-járon, ugy parantsolt a' Nemes Vármegye Hidnak Csinálása iránt [Apahida K; JHbK XLII/24]. *1804* Dosa Tamás a' maga Malmát edgyrészében a' Balogh Lászlo Malmából építette, 's a' maga Málmának tsinálásával 's épittésével vesztette el a' Balog Lászlo Malma helyét [Makfva MT; DLev. 5].

4. rakás; punere, aşezare, clădire; Legen, Setzen. *1586 :* 1 die Noemb: vettettem zamot fazakas Peterrel miert hogi az eleobenj kaljhak inkab el teoredeozeót vala (így!) zam vetven Czinalasaual eosve az also Thanachi hazban f 8/26 az ó kaljhakban egetet meg. 50. teszen —/35. Ittem az felseo Thanachj hazbanis zam vetes zerint Czinalasara f 2/50 [Kv; Szám. 3/XXIV. 36]. *1609* Kw miues Pal zolgaianak az kis Vr haza mezelessetol es az kemeny chinalasatol Attam neky f. 1 [Gyalu K; Sennyei 47/11].

5. emelés, felverés; ridicare, înălţare; Aufrichten, Schlagen. *1778/1780* Sokadalmak. . ha a meg kívántato Sátrok Csinálására az Udvarbol Deszka adattatik, minden Deszkától Szoktak fizetni D. 3 [Alparét SzD; JHbK LII/3. 27—8].

6. javítás; reparare; Ausbesserung. *1507* Az Rew⟨d⟩y Molnot hagyom... Illyen modon hog Cheh Janos fy⟨am⟩nak legyen zabad molna hog vrammal Egyetembe Eoroly⟨eon⟩ benne de Ig hog Euys legyen segetseg Az cynalassabb⟨an⟩ [NyIrK VI, 186]. *1554 :* Az Malomrol ilyen keppen wegeztwk, hogh Illyessy Christoph az Malomban harmados, ilj okkal az cynalasat keozwl cinalljak az assonnyal [Bölön Hsz; SzO II, 115. — A teljesebb szöv. *csinál 19.* al.]. *1588* Az korchiolasnak attam harom napra azon hidnak chynalasaert... d. 60 [Kv; Szám. 4/I. 31]. *1589* Az hidak czinalasakor kertem volt egi czakant [Kv; i.h. 4/X. 17]. *1591* 25. April(is) Zep Miklosnak fizettem az papassok Temeteo kerte chynalasatol Byro Vram akarattyabol f. 4 | Az vtak czinalasa feleol, vegeztek eo kegmek, hogi az kik azoknak megh czinaltatasara rendeltettenek zorgalmatos gondot viselljenek reaia [Kv; i.h. X/5. 14, TanJk I/1. 168]. *1593 :* die 13 Augusti, diözegj Istwannak es Kwmies mihaljnak teob tarsaiwal egietemben attam az kw hid czinalasatül f 12 d— [Kv; Szám. XXI/5. 25]. *1597* Kwmwess Andras, es dabo leorincsz (!) es Kwmwess Mihaly kesztek el az padimontom bontasat es czinalasat [Kv; i.h. 7/XIV. 107 Masass Thamas sp kezével]. *1622 :* Banfj Petternek vagio(n) egj palossa, harom keöttö vas, egj fark uassal az kereztj buritot ezwstel, de az regjsegnek miata a' rosda kj hasitota, a' chjnalastol maradot uolt ados f. 2 d. 25 [Kv; RDL I. 119 Tothází Eötues Mihály hagy.]. *1629* egy Biraja volt mind az ket varasnak[a], es egy birotol fűggeottek, minden Zolgalat rendiben mind Togat teoltesben es Aranyas gattya czinalasaban [Kv; TanJk 55. — [a]Ó- és Újtordának]. *1647* Azon Veres bastja mellet valo hidlás roszszas, czinalas kel nekj [Marosillye H; VLt 55/541]. *1663/1728* Ugron Ferencz urunk maga minnjajan Falu közönseges jovara, erdők, mezőknek gjümölcs faknak, gjümölcsöknek meg' oltalmazasára utak chinalásara, azon küvűl is mind(en) falu közönseges dolgainak igazgatasara vegez⟨te⟩k[a] [Szentmihály U; Törzs. Jakab János más. — [a]Köv. a végzés]. *1723* Tudom Csak azt hogy sem életünkel sem halálunkal nem gondolván Nemasági (!) ur(am) ollyan üdőben hajtott a Taploczai ut Csinalására más fel (!) igyekező Tisztek javallásávalis nem gondolván, hogy kétt napi oda valo bajos munkánk utánis alig voltunk ithon Sokáig (így!) [Oroszfalu MT; VGy. Batza Nónucz (43) jb vall.]. *1767 :* a Falu közönséges Szűkségire, utak, hidak tsinálására ki szakasztván két darab Erdőt [Vaja MT; EHA]. *1789 :* A Dévai üvegesnek az Ablakok Csinyálásáért 16 Rfr. 40 Xr [Déva; Ks 95]. *1825* a' szegény Populé szénved ő nyujt munkás kezeket, ő Conservalja, ő tartya ötöt is kel vala hát, azon temerdek nagy ki terjedö Utnak tsinálása, 's hol vitele aránt bövebben meg halgatni [UszT Marciális széki jk ad. Nr. 304/825].

7. javítnivaló; de reparat, ce trebuie reparat; was auszubessern ist. *1580 :* Biro vram az vtat chinaltassa megh vellek Az feleken io moddal mindeneot a hun zwkseges chinalas vagion rayta [Kv; TanJk V/3. 220b].

8. kijelölés; stabilire, fixare; Bestimmung, Festsetzung. *1801 :* Geometra ö kegyelme... mind addig valameddig az mérést Calculust proportiok tsinálását édgy szoval az egész munkát el-végzi tartozunk tisztességesen interteneálni [M.zsombor K; Somb. II].

9. *békesség ~a* békességszerzés, megbékéltetés; împăcare, conciliere; Versöhnung. *1830* Hogy Harsány Dumitru azon pénzböl mellyet a' Baro Ur Ö Nga... Békesség tsinálásakor adott, kapott é belölle valamit, vagy nem azt nem tudom [Hodák MT; Born. XVc. 2/80 vk].

10. *processzus ~a* az eljárás lefolytatása; efectuarea procedurii; Durchführung. *1825 :* A M.N. Sombori executioba tartott Colonusoknak Köz tereh hordozása alá vonattatások aránt Tisztségünk végsö határozását a' Flgs K. Gubernium Rendelése szerént lévén meg, a' Kérelmes Aa Kérésének nem deferáltathatik abba, hogy egy hoszszasabb processus tsinálására[a], a' publica

Investigatiot 's opiniot reflexiora szükségtelenül ki adja, hanem tartsa magát a' ki adott Determinatiohoz [Kv; Somb. II. — *Valószínűleg itt a régi törvénykezésben *longus litis processus* 'hosszú perfolyam' néven ismert peres eljárásról van szó].

11. Nemi von. nyil-ban: kb. izélés, micsodálás; coitare; Ficken. *1723:* hozzám is jŭt Nemasági (!) ur(am) hon nem letib(en) s erössen kinalta magăt megis fogott, de nekem feles aproim vad(na)k az eö kglme Csinálása kŭlis, nálam semmire nem mehetet [Hodák MT; VGy. Pétre Ojniczáne Mária (28) vall.].

csinálatlan I. *mn* **1.** befejezetlen; neterminat; unbeendet/vollendet. *1594* Vagjon jtth egi Malom kett kerekeuel, melliet... mas heliere kezthenek epetheni, megh chinalatlan nem forogh [Zovány Sz; UC 113/5. 49]. *1596:* Egy Theoreok zablya jofele mint egy deomeoczky chinalatlan [Kv; RDL I. 65]. *1627:* Egy Czinalatlan Sahos Abrosz tt f. — d. 90 | Egy kekes czinalatla(n) vy dereakaly cziup tt f. — d. 80. Jtem, Egy kekes rosas Czinalatlan derekali cziup [Kv; i.h. 132]. *1629:* Egy Czinalatlan Sahos abrosz tt f — d 90... Egy czinalatlan Abrosz tt. f. — d. 80... Egy mereö kekes rosas Czinalatlan fiuali haj tt 1 d. 25. | Egy Czinalatlan gyeongyeos parta vagion, minde(n) hozzaualo Egietmassal Egiwt eastimaltuk tt f. 30 d. — [Kv; i.h. 132, 146]. *1637/1639* Csjnalatlan veres gjapot fonalas szaruasos vy derekalj csup... f — d — 80 [Kv; i.h. 111]. *1664:* Uy czinalatla(n) Sahos Abrosz Nro 2 [Dés; Hr 2/23]. *1673* Tiz paraszt csinálatlan nemezek [Fog.; UtI]. *1723* adám... két ágyra valokat... ketteje... csinálatlan recze [KGy]. *1732:* Menték... Mente Viola Szin bíborbol valo rövid Angliai Nyul bélléssel, Arannyos Gombok Sinor nélkŭlt, még csinalatlan fel munkáb(an) vagyon [Kv; Ks 5 Kornis Zsigmond lelt.]. *1742:* Eke gerendely tsinálatlan [Bh; Told. 25]. *1754:* egy Csinálatlan vagyis szegetlen vég Abroszt ki vettenek [Gernyeszeg MT; TGsz 33]. *1774:* 'a Jobbagyokkal segiltesse a' házát épitteni, de Máigis csinálatlan [Vécke U; LLt Vall. 154]. *1810* Hét csinálatlan égy tsattu gyŭszŭ... Rf 5 xr 59. Három négy csattu gyŭszŭ... Hf 21 xr 2 [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 11]. *1819:* egy tsinálatlan vastag sához abrosz... 5. affele durva sahos asztalkeszkenyő [Kv; Pk 3].

2. ki nem faragott; meg nem munkált; necioplit, nefasonat; unbehauen. *1606:* Veöttem az Szent Giörgi hegi zöleöhöz az Feyerdiektöl... hat szaz berek karot czinalatlant, szazat d 2 tt f. 1 d 50 Az Vincelernek masod magaual hogi az karot megh czinalta attam f — d 24 | 1 May Veöttem az Jspotalyhoz czinalatlan karo fat nro 133, egi Egi penzen egyiket f 1 d 33 [Kv; Szám. 12a/I. 30, 40].

3. felszereletlen; nemontat; nicht montiert. *1724:* Csinalatlan Zar, Ládára valo kólcsostol együt [Kv; TL 90 lak.].

4. felhasználatlan, fel nem használt; neintrebuinţat, nefolosit; unbenutzt. *1602:* Egi szoknianak ualo czinalotlan kamoka [Jára préd. MT; Berz. LXV/9]. *1611* Vagíom valamj seliem marha, ki kez ki czinalatlan [Kv; RDL I. 90]. *1757:* Egj ezűstes Sötet Szoknya, csinalatlan vállnak valoval [Jobbágyfva MT; Bál. 71].

5. elkészítetlen; neconfecţionat; unfertig. *1685 e.:* Csinalatlan uj kapa Nro 2. Csinalt uj kapa Nro 1 [Borberek AF; MvRK Urb. 4—5]. *1694:* Tsinálatlan uj áso no 9 [Ebesfva; UtI]. *1810:* Három csinálatlan nagy ostor Rf 4 xr 31 [Mv; MvLev. Trintseni Mihaly hagy.].

6. kikészítetlen; netăbăcit; nicht zugerichtet. *1615/1628* Egy Czinalatlan gereznabol tartozik Kis Annának* f. 1 d — [Kv; RDL I. 96c. — *Ti. az apja].

7. megmunkálatlan, kikészítetlen; neprelucrat; nicht fertiggestellt/zugerichtet. *1574:* Katalin Nagi peterne Azt vallia hogi... latot otth... kendert chinaltat chinalatlant [Kv; TJk III/3. 339]. *1675:* Ki Csinalt Kender tize(n) egi kalangia Csinalatla(n) ke(n)deris tize(n)egi [Mezőmadaras MT; Borb. II]. *1720:* Megh miveletlen kender gelinar(um) nrö 8 Csinalatlan Len gelin(arum) nrö 6 [Gorbó SzD; JHbK XXVI/12]. *1781:* Kender virágos .találtatik tsinálatlan ki ásztatva 4 kalangya, de még a' magos nyövetlen vagyon [Abosfva KK; Hr].

II. *hsz* **1.** befejezetlenül; neterminat; unvollendet. *1767* ez az villongo Gyepü csinálatlan marado⟨tt⟩ s osztán hét füig valaki meg tsinálta, mert hétfünn csinalva talalok de annak utánna ki csinálta számot nem tartottam [Siménfva U; Sf]. *1770:* az itt valo Malomnak also kereke nem forgott..., azért hogy a kerék készŭletlen volt, mivel az után az also kereket meg nem tsinálták, máig is tsinálatlan vagyon [Torda; TJk II. 122].

2. faragatlanul, megmunkálatlanul; necioplit, nefasonat; unbehauen. *1722* Feredő vizin vagyon egj felöll Csapo malom mellette egy uj malom kő csinalatlan [Algyógy H; Born. XXXIa/8 Bornemisza János conscr. 4]. *1729* malom kö csinálatla(n) nrö 1. Csinalvais nrö 1 [Marossztgyörgy MT; Ks 23. XXIIb].

3. javítatlanul, gondozatlanul; nereparat; unausgebessert, vernachlässigt. *1767* a Faluban és határán a közönséges ország uttyai tsinálatlan maradnak veszedelmesek [Koronka MT; Told. 19/29]. *1769* A Mts. K. Gubernium tőbszöri kemény Commissioja szerént az Utak meg csinálatását itten Nemes Székünkben kegyl(te)k Commissariussága alá tettük volt..., mind azon által sok helyeken mái napig is csinálatlan vagyon [UszLt XIII. 97].

csinálatú készítésű; confecţionat; verfertigt. *1697* Más apróbb szémü s czifrább csinálatu arany láncz [KGy]. *1732:* Innet visszá fordulvan a Csurben mennek bé az vdvar kapuhoz hasonlo tsinálatu nagy kapun [Dál K/Szentjakab SzD; TSb 51]. *1750:* Egy igen szép tsinalatu Arany Médály [Wass. Was Danielné ékszerjegyz.]. *1761:* Ezen vdvarra... nyilik bé... cserefa sorkon uj

fenyö deszkábol kötött, tsak egj felé nyilo nagj Kapu, mellette bal kez felöll levö hasonlo tsinalatu kisded ujj gyalog kapujával, meljek fa zárral zárodnak [Siménfva U; JHbK LXVIII/1. 37]. *1763* (Az udvarházhelyre) vastag csere fakból faragott, s cziffrán ki mettzett Veres festésü galambugos Zsendelly fedél alat lévö kapu Zábék közöt csere hevederekhez Lapos fejü vas szegekkel gyalult fenyö fürész deszkákból szégzett, retzésen mettzett tetejü, Vas Sorku Kapu Zábé fáihoz Vas Kaptsokkal foglalt két felé nyiló közönséges jóságu Kapú szolgál be mellette jobb kéz felöl lévö hasonló csinalatu gyalog kapujával [Szászvesszöd NK; i.h. 197].

csinálgat 1. dolgozgat vmin; a migăli/meşteri la ceva; herumarbeiten. *1589* 23 (September.) Az Jesuiták kertinel az meli legeni volt, czinalgatot eggietmast az gradiczon, kin az lugasba mennek, attam nekj d. 10 [Kv; Szám. 4/X. 36]. *1595:* Az Boldisar czjnalgatot az Paalon (!)[a] holot tzöuekeket veretet és tamaszakot, rakot be, Azoktol fizettem nekj d 45 | Lakatos Tamas czjnalgatot az Varos Szakalosin, mikor Biro W. kj atta volt in Julio [Kv; i.h. 6/XVIIa. 152, 313 ifj. Heltai Gáspár sp kezével. — [a]Elírás *Pallon* h.].

2. készítget; a confecţiona/face încetul cu încetul; nach und nach anfertigen. *1690* onnat latom hogy Teokoly Janos koczisi szekeret czinalgatnak fariczkalnak vala [Kv; TJk 10].

3. építget; a construi încetul cu încetul; bauen. *1633:* Zabo Balas... az mas felesege idejebenis asogata az pinczejett, es az hazatis czinalgata [Mv; MvLt. 290. 134a. — A teljesebb szöv. *csinálás 3.* al.].

4. javítgat; a repara întruna; öfters ausbessern. *1667:* mikor.. Alfaly molnaban lakek ugy ell ueztegette uala az molnot hogy semmire kellö uala magam is egy nehanszor czinalgattam, masok is, hogy maga nem uolt annak ualo hogy meg czinallia az molnot [Gysz; LLt].

Szk: *széndt ~. 1844:* egy Szászfenesi ember... a' Sodorít szeliben. . mintegy felszekernyi szenát csinálgatott [Km; KmULev 1].

csinálgatás 1. javítgatás; reparare; Ausbessern. *1595* Az Hid kapúban valo czinalgatas. . Padimentomoztak meg és foldgattak az Hidúczaj kapú belj hjdat [Kv; Szám. 6/XVIIa. 244 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1609* Achy ferenchnek Georgenek, es Balintnak Az trombeli (!)[a] egyetmas chinalgatasaert Attu(n)k f — d 2 [Kv; i.h. 126/IV. 108. — [a]Elírás *klastrombeli* v. *torombeli* (értsd: toronybeli) h.].

2. készítgetés; facere, executare; Verfertigung. *1573:* Taska Tamas Azt vallia hogi Minekwtanna Az Abram ely Bwdosot volna az Kalmar Laszlo Iwhay Melleol, Eotet fogatta volt az Thonak chinalgatasara meg [Kv; TJk III/3. 216].

csinálhat 1. készíthet; a putea confecţiona/prepara; anfertigen können. *1597:* Lwkacz Mesterrel chinaltadtam... két baarkat Az waross deszkaiabwl... Georg kowacsznak adtam az ket Baarkara 7 wassat waroset. az waross wasa igen toroh[a] wolt, olliam Mwet nem chinalhatnak Belole [Kv; Szám. 7/XIV. 109 Masass Thamas sp kezével. — [a]Olv. törö, azaz 'törös, törékeny'?]. *1600* Ott wolta(m) mikor ez Chiki Agatha zola az annianak hogy chenallio(n) walamit Albert Palnak zemebe(n) waloth, Arra azt monta Chiki Marta, en chenalhatok chenalokis, de a mas zemeis megh meghehezik, wegre wezetekre jeött igye [UszT 15/124 „Bencze Albertne Anna, Almassi" vall.]. *1663/1728* Ha valaki az mezöb(en) foglalt valamit, akar szanto földet akar szenafüvet. hogj ha az ut attol el vesz vagj el veszet tartozzek csinalni ha pedig nem csinalhattja tegye a reghi folljasab(a) a' kertet [Szentmihály U; Törzs. Jakab János más.]. *1723* attam. fél vēka Törökbuzat Lukának hogy ecsetet nem csinalhattam az Aszsz(ony) számára [Hodák MT; VGy. Prekup Gligore (31) jb vall.].

Szk: *vajat ~* vajat köpülhet/verhet. *1749* itt közöttünk igen Szük volt az vaj itt az vdvarban penig égy Cseppis nem találtatik mivel a mult Esztendei felette nagy szárazság miatt vajat, nem Csinyálhattak [Szentdemeter U; Ks 83 Ambrus Gergely lev.] ✱ *utat ~* utat vághat. *1589:* Towabba leöt panaz Az sok feold foglalas feleól mind a' fwz szelyn, s mind az Kayanto vtban, Zeoleok keozeot es egieb heliek keozeot, Azert Amely vraim Az Erdeo latny valaztattanak, ... zeoleok keozeot vtakat Irthassanak, Az zeoleoteoket sohol Nem zanwan, vtakat chinalhassanak [Kv; TanJk I/1. 118].

2. építhet; a putea construi; bauen können. *1560:* fellyeb azon vizenn, molnot ne chynalhasson bamfi menyhart. az gattyat se keóthesse fellyeb annàl, amint mostan vag'on [Mv; JHbK XII. 7]. *1587:* ot Nagj Kenden teob hazat ne chinalhasson, es az w dominiumiat az egj haz kwwl ne extendelhassa [Nagykend NK; LLt].

3. tehet, rakhat; a putea aşeza/pune; bauen können. *1584:* Azt monda Zeoch Marton hogy vgia(n) Nem zenwed sem vak Ablakot sem Czimer keowet Kalachswteó ferencznek, hogy chinalhasson oda Az Zeoch Marton feleol valo falra, ily okot Mondwa(n), hogy elegednek meg ferencz vram Azzal hogy az eó Kapu keozy Boltfanak ereóssegere vy falt chinal [Kv; TJk IV/1. 375 Keomywes Imreh vall.].

4. szerkeszthet, készíthet; a putea redacta; verfassen können. *1710:* obligálá magát... Horváth Györgi Ur(am) az praespecificált kezesek(ne)k ugi hogi magok károk el távoztatásáért, az magok hasznokra valami job formáb(an) valo Contractust Csinálhatnak ollyant Csinálhassanak [Csíkszereda; Borb.]. *1766:* Ha egj hejségbéli nép Constitutiot tsinálhat, és valamib(en) tacitě vagj expresse conveniál, miért nem egj Ház népe, és miért nem két szomszéd is [Torda; TJk V. 325].

5. vájhat; a putea săpa; ausgraben/wühlen können. *1826* egyenes lineára vétetvén az ezen patak és ennek árka, nagy záporok idejében

mind az Ország utjába, mind pedig az én láb földembe is káros és veszedelmes szakadásokat s mély gödröket csinálhatna [Msz; GyL].

6. rendezhet; a putea organiza; veranstalten können. *1711:* Balasi Boldisar allattja, hogy mikor a Fianak kísebb Balasi Boldisarnak lakadalmat csinalt, az menje Paniti Kata Kérette hogj az eo részere valo vendegetis (:mivel szegeny s ne(m) csinálhat külön lakadalmat:) tartsa fel edgyütt az magok vendegekkel [Kissolymos U; BLev.].

7. nemzhet; a putea zămisli; zeugen können. *1819* Rákosi... a' mostani praetendalt gyermekét nem is tsinálhatta, kivált a' sérvését ha ki tudta és meg gondolta [Kv; Pk 2].

◇ **Szk:** *ekét* ~ ekeigát összehozhat/állíthat. *1717* Mèg eddig zabot Semmit ném vethéttem mert az ökrökis igen el éstek. két embérböl is alig csinàlhatok égy ekèt [Búzásbocsárd AF; BfR Sigmond János lev.] ✱ *pénzt* ~ pénzre tehet szert. *1812* Szász Fenes ... Lakossi könnyen élők, és leg alább valo portékàjok, Joszágaikbol is hamar pénzt tsinálhatnak [Szászfenes K; Ks 76 Conscr. 257]. *1841:* tanakoztunk hogy? es minö modon tsinálhatnánk pénzt belölle [KLev.]. *1851* Pénzt Josi nem tsinálhatat, a' még te bé jösz adig ha lehet tsinál [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez] ✱ *szénát* ~. *1770* kérem az Vrat bár csak égy vagy két szakasz szénát csinálhatnánk az idén a Büdőstoban [Lekence BN; Ks 47. 67. 29 Simon Pál tt lev.]. *1773:* a szomszéd Falubeliektöl Nemes tehetősebb Gazdák Kaszállokat Zálogositottak vala, és bövebb(en) csinálhattak szenát [M.léta TA; Ks II. 3]. *1774:* Ezen Motsi Határon minden Esztendöben meg Szoktak Csinálni 100. Szekér Szenat többetis Csinálhatnának de el Szokták adni füvül minden Esztendöben [Mocs K; KS Conscr. 23].

csinálhatás csinálási/okozási eshetőség; posibilitatea de a face/pricinui; die Möglichkeit etwas zu verursachen. *1843:* a nevezett arok, és arra Csinált gát, hogy eddig csinált volna a nevezett rétben kárt nem tudom — de a veszedelemnek a Csinálhatásban ki van téve azis igaz elannyira, hogy ha nagy viz lesz(sz), mi nállunk nem ujság, akkor mindent őszve pusztit — s terméntelen kárt fog okozni [A.jára TA; BLt 12 Franciscus Varga (66) jb vall.].

csinálmány 1. elkészítés, (fel)állítás; ridicare, executare, facere; Anfertigung. *1585:* Regestum... az themetew kertnek chinaltatassarol[a] ... Az Achial Zegeottúnk megh eleozer 24. forinton mind az egez kertnek valo chinalmanyert, de miwel hogy az múnka sok wolt Suplicalt a varosnak, Az varos Jobbitota megh tiz forintal [Kv; Szám. 3/XVII. 5, 12. — [a]A Házsongárdi temető létesítésére (vö. KvTel. 55) von. szám.].

2. alkotmány; construcție; Gebäude. *1653* Igy ronták abban az időben két úttal szegény hazankat[a] a keresztyének, s még pedig magyar atyafiak.[b] Elsőben 1601.k esztendőben... a klastromot szentegyházat verék fel..., és el is égetek. A pedig oly szép szentegyház volt... orgona nagy és jó vala benne... igen szép csinálmány vala [ETA I, 71 NSz. — [a]Értsd: városunkat, azaz Mv-t. [b]Főként a hajdúk].

3. (ipari) létesítmény; stabiliment industrial; (industrielle) Anlage. *1769* Valamint hogy minden örökös Országaib(an) ö Felségenek, uj fabricanak vagy tsinalmánnak ö Felsege hire nelkül fel alitasa nem szabad vgy e Nms Hazaban is meg tiltatott [UszLt XIII/97].

4. varázslás, igézés; vrăjire, deochere; Zauberei. *1629:* Eok megh tutták volna azt mondanj hogy czinalmany volt az mint chyalhassak oda Waradj Istuannehoz | En nem tudom Az J. ki hiwatallyabol csinálmányábol ment oda [Kv; TJk VII/3. 113, 123].

5. kb. varázsszer; farmec, vrajă; Zaubermittel. *1584:* Angalit Razman Palnę vallia, Ez hus hagiatba ez Minapiba meg betegeswlek, hiwam hozzam Zabo Catot, es megh kene, vegre fel keonniebedem, Es mikor hazamat seprenęm, Az kemencze Alat talalek egy darab sot, es harom Mazagal vala Altal keoteozve raita, ige(n) zep feier So vala, es az harom mazagochkan harmincz keotes es chomo vala,. Az Sot penig ladamba teotte(m) vala de. kj vezet onnath, ereóssen kerdesztem minde(n)t ha kj vesztet volna el valamit hog csak vegere mehetnek akj ot hatta volna azt a' chinalma(n)t de vgian senkj oly ember Nem Jart Nallanal egieb hazamhoz Mihelt penigh fel veóm, kezde Naponkent mind kezem es labom, ereieben meg fogiatkozny, es most Immar annyera Iutottam hogy amint Az kezemet es labomat viradwa talalom fekwnny (így!), Nagy minden Iaigatassal es faidalommal helyheztetem heliere az Izeket [Kv; TJk IV/1. 217].

csináló I. *mn* **1.** építő; care construiește; bauend, -bauer. *1844* Gát csálo ember 37 [Born. F. IIIb].

2. készítő; care face; anfertigend. *1844* Szöllö kert csáló ember 23 [i.h.].

Szk: ~ *mester*. *1736:* Mindazoknak[a] csinálómestere volt marosszéki Berzenczei Márton, ki Apaffi Mihály öreg regnans fejedelemnek is konyhamestere volt és hozzája fogható nem volt Erdélyben [MetTr 397. [a]Ti. a Gyalu várában 1702-ben gr. Bánfii Anna és gr. Székely Ádám lakodalmára készült ételeknek].

3. javítnivaló; de reparat, ce trebuie reparat; was auszubessern ist. *1573:* Hendrik Mihal azt vallia hogi Eotet Trozkaine hitta az haz heazny azt Monta az zellyer hogi benne Nem lakik ha meg Nem chinaltatia Azert chiak hion achot eo meg fyzety az haz Berbeol, Eotet hitta trozkaine Eccher nem teobzer Es eo Meg cinalta My chinalo volt pro f. 1 [Kv; TJk III/3. 258].

II. *fn* építő; constructor; Erbauer. *1747:* reánk nagy sereggel jötte(ne)k a Tordai gátot tsinálok [Torda; TJk III. 164].

csinálódik 1. keletkezik, lesz; a lua nastere, a se forma, a proveni; werden, enstehen. *1815:*

a'mennyiben az Helly állása és a' kőrűlette lévő birtakok mutattyák... bizonyason az Uradalomhoz tartozzék, s hellyénis Csinálodatt volna irtása [Hodák MT; Born. G. XV. 13 Pop Mihaila a luj Pop Danyila (51) vall.]. *1844* Ezen Monostori határban az ugy nevezett Felsö Berek.. Szamos felölli mostani felsö bütüje ugy csinálodott, hogy a Szamos vize a Szász fenesi határban levö Sodo (!)[a] réthez lassan lassan közelgetett, és a' Monostori Szöllökhez is, a'hol az alyba Szelesetske gyümölcsös volt, — itten pedig az helyet elhagyta aprádonként [Szászfenes K; KmULev. 1 Nagy Josef (65) col. vall. — [a]Elírás *Sodró* h. de ma is hallható a fenti alakban].

2. emelödik; a se ridica; gehoben werden. *1796* azon helly iránt a' hol a' halom tsínálódott [Panit Sz; TSb 2].

3. taposódik; a se bătători; ausgetreten werden. *1765/1770:* Simény András Uram elpusztult Malma... a Falun kevéssel alol lévő Revet... el rontotta, és a' Révnek változásával, más révre tsinálodot Orszag uttya | azon Malom nagy darabot el hordott, a Revet el rontotta, es más revre kelletvén az ország utyát forditani, rész szerint Horváth Rész földre tsinálodot az ut... némelly uton járo egyenesen kivánván járni tsak tsinálodik ut, azon Horváth rész földen | meg változván az ország uttya más Révre, rész szerint Horváth rész földre tsinálodott, holott annak előtte nem volt [Széplak KK; SLt évr. Trans. 183, 197, 201].

4. (tűz) rakódik; a se face foc; (Feuer) gelegt werden. *1837* A Pálinka ház, bükfa boronákbol készülve, tölgyfa talpokra és kö Fundamentumra, fenyö fa dranyitza fedél alatt, jo ki járo kő kéménynyel. ., Vagyon itt a' pitvarban két tüzelö juk kőből rakva, mellyeken a' Pálinka főző katlanokba tsinálodik a' tűz [A.szőcs SzD; Bet. 5].

csinált 1. készitett; confecționat, făcut; gemacht verfertigt. *1570* Es hogi az keozt fely chinallya Mwtat neky[a] egy Zendelbeol chinalt chatorna haytast [Kv; TJk III/2. 61. — [a]Ti. Balasy Lazlo Alcz Lenartnak.]. *1585* Egy eoregh kereszteleo zerzam rezbeól chinalt melj az templumban Allot [Kv; Szám. 3/XIX. 5 Szent Mihály templom lelt.] | Die 14 Marty, chinaltatunk Aztalos Benedekel az Scholaban az Mester hazaban... egy fenywfabol chinalt padzeket, attúnk az chinalassatol f. 1. d. 20 | 24 Nouembr(is). Zegettúnk wala beszterczen, az my nagy Templomúnknak szúksegere cherepet mely cherepnek chinalassara kylen format kultúnk vala hogy az cherep az regy chinalt cherepel egy formara legen nagysagawal (így!) [Kv; i.h. 29, 42]. *1590:* vagion Túro 24 Saytbol Chinalt [Kv; i.h. 4/XVII. 14]. *1595:* Egy regy módon chjnalt ezwsteos kard Aranjas [Zsombor K; SL. Sombori László reg.]. *1596:* Harom derekaly chyup, fekete zellel chinalt [Kv; RDL I. 65]. *1605:* Az Kapolnab(an) Alabastrum keöbeöl czinalt harom Oltar vagion [Gyalu K; SLt fej-i lelt.]. *1615/1628:* Egy czisma formara czinalt On palaszk [Kv; RDL I. 96c]. *1623:* Egi bik fabol chinalt szuzek 7 keobleos f. 1 d. 25 [Kv. i.h. 121]. *1628:* egj seljemmel uarrot czjnadoff teoreok forman czjnalt kendeo kezkeneo [Bodola Hsz; BLt]. *1628/1635* Az Zegeny Azzonj eolteozeti Egi fekete viragos barsonj óregh hozzw suba nestel bellet az allian ket rend ezust es arani fonalbol czenalt perem. Egi zederies perpete (!) kerek alliu zoknia..., az ualla Veres sima barsoniboll czjnalt negjes kotessel elegjeslegh [uo.; BLt 5 Néhai Béldi Kelemen lelt.]. *1636:* Czierephez, es Teglakhoz ualo fabul czinalt formak [Kv; RDL I. 109] | Ez aztal eleött szinte(n) ueghen uagyon egy Teytarto Ablakatlan keö Kamoraczkara nylo ayto bellett, egy fa mellyeke, vas sarkos pantos, retezes, vagyon benne furesz deszkabol czenalt teytarto polcz [Siménfva U; JHbK Inv.]. *1642* egy veres czapara Czinalt aranyas ezústós hegyes tór [Koronka MT; Told. 1a/II]. *1651:* Negy bokor Arany premböl czinalt szaras Gombok [Szamosfva K; JHbK XVIII/27]. *1668* Egy teczszin viragos Atlacz szoknia, melynek az allyan vagyo(n) regi forman czinyalt hat rend prem elegyes | Egy gyolcz Abrosz Tablankint czinyalt Recze běnne | Egy pantlikabol czinyalt fökötö [Mk Kapi György lelt. 1, 6, 11—2]. *1674* egy drága kövekből csinált olvaso [Szászvárosi ref. egyházi lt Halics Mihály lelt.]. *1675:* Vagyon egy rosz sövényből czinalt kapú Dalnaki Vr(am) haza felől [Dés; Borb. II]. *1677:* vagyon jo deszka fedél alat egy kő pinczére építve fenyő fából és deszkából csinált tornáczos nyári ház [Madaras Cs; CsVh 51]. *1682/1687* Attam Egi őtuen forintos Ezűst aranias Parta őuet, Lancz formara Csinaltat [Fog.; Borb. II Rákosi Anna kel.]. *1687:* Száva Péter ebesfalvi számtartónk administrált berke-gyapjúból csinált posztót [Ebesfva KK; AUt 577]. *1688* Szerecsen Diobol csinyalt kupa fedelivěl egyűtt... 1 oroszlány 1 Rak labol csínyalt pohar [Beszt.; Ks S. Misc. 27] | Van egy almás kert, támaszos leszás kertel körül veve, mely(ne)k fenyö deszkabol csinalt fel szer ajtaja uagyon fa töke Zárjával edgyütt [Kozmás Cs; Eszt-Mk Inv. 8]. *1694:* ket dezkákbol czivekekre csinált tábla nro 1 [O.csesztve AF; LLt 76. C] | Kétt par Tazli, Fejér fatyollas és tetczin pantlikával csinált [Homoródsztpál U; Bál. 71]. *1695:* Két paplan. Kaftanibol czenialt | Egy Kűsded aranias ezűstós zomanczos rosa, melynek az kozepen egj rubint Kurülötte (!) jo féle gjongjel czenialt rosa [Bodola Hsz; LLt] | két deszkákbol czűvekekre csinyált Tábla | Cristály üvegből csinyált Ablakok nro 3 [O.csesztve AF; LLt]. *1697:* Ezen ház(na)k vagyon két két táblakra tsinált ablakja [O.brettye H; Born. XXXIXa. 2 Néhai Bodoni Balázs conscr.]. *1698:* egj fabol csinyalt Gyertya tarto | fenyö deszkabol csinyalt szuszekok [Kóród KK; LLt Fasc. 72]. *1699* Ezen Ur házából... mennek ki az ebedlö palotara... Zaldok fabol csinalt, es felbe szerbi (!) béllet iratos ajton [Szentdemeter U; LLt Inv. 13]. *1713:* Egy Arany Láncz diobel formán Csinalt 86 Szemre foglalt [Wass. Vass Györgyné Nemes Mária hagy.]. *1714:* Ezen Istállónak alkolmas ajtaja az jószág körül alkolmas tamaszos sövényből csenyált

Lészás kert Fenyo fábol valo vastag deszkábol csenyált hat eöreg szüszékok [Kászonfelsőfalu Cs; LLt Fasc. 85] | Ezűstel boritott s meg aranjozott fab(an) Templom formára tsinalt Asztali óra [Nsz/Fog.; REkLt II. Apafi Mihály hagy. 44]. *1723* Fekete Bakatsinból tsinalt superlát [Koronka MT; Told. 28/2]. *1727:* vagjon fenyò fa deszkábul Csinalt két berlett hoszszu pad [Dés; DLt Liber Inventationis]. *1735* Vagjon ezen Tohoz egj Nagj Fenyő Deszkábol csinalt jo Bárka [Tóhát TA; JHb XI/9. 28–9]. *1736* Az öreg rend asszonyok fekete selyem biborból csinált nyári palástot viseltenek | Az Gubernátor maga viola szinü bársony dolmányban, mentében, azokon mind virágokra csinált öreg jóféle gyöngyből csinált gombok [MetTr 343, 397]. *1741:* Az két házb(an) lantornábol rámára tsinyált ablak [Mezősályi TA; Ks XVII. 10]. *1743:* alacsanon parasztason csinált tüzhely [Boroskrakkó AF; BfN Dobozolt anyag VI]. *1745* egy földből csenált fazak fenek formát. Adamfi Adamni (így!) hozot be az Adám Tamás Fia [Ditró Cs; LLt D. Baiko Anna (12) vall.]. *1751* A(nn)o 1751... Nemzetes Szabo Gergely Vram ajándekozott égy sokféle posztobol munkáson tsinált asztalra valo boritékot, mely a külsö Templomba az asztalra tétetett [Kv; KvRLt]. *1761:* Ebbol[a] tsere Ajtó szem öldök es lábak között fenyő deszkábol párkányoson tsinált... ajto vas Sorkakon nyilik be, az also házak alatt lévö pitvarban [Siménfva U; JHbK LXVIII/1. 42. — [a]A tornácból] | négj szegeletre faragott ajto mejjékek közöt Vas sorkakon forduló, vas reteszü fenyö fürész deszkákbol parasztoson csinyált Avatag ajtó | (A) Kamara Székeknek Pitvarábol Észak felé csere fürész deszkákbol parkánosan bérlett németes ajto mellyékek között, ugyan hasonló csere deszkábol párkányossan csinált frantzia Sorkakon fordulo... ajto Nyilik bé egy. házban [Szászvessződ NK; i.h. 198, 205]. *1765* öntetett ki meg romlat borbol Csinált bor Eczet [Nagybarcsa H; Ks 71. 52 szám.]. *1767:* A Pitvarban vagyon, egy felyöl deszkákbol, tsinált szalonna tarto szakasztotska [Nagyernye MT; LLt Fasc. 129]. *1789:* Eö Nagyga Számara Csinyált 6 Véka Munt Lisztre Ment Cub 2 Metr. 2 [Déva; Ks 95]. *1843* a' nevezett arok, es arra Csinált gát, hogy addig csinált volna a nevezett rétben kárt nem tudom [A.jára TA; BLt 12]. — L. még EOE VIII, 278–9.

2. Birt. szr-gal: vki készítette, vkitől készített; făcut/confecţionat de cineva; von jm verfertigt. *1592:* Peter deak... vallia. Az eo chinalta giwrwben en masnakis attam, es azt mondottak hogi nem Io aranibol chinaltak [Kv; TJk V/1. 242]. *1679:* Asztalos csinalta deszka kis szek nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János lelt. 60]. *1736:* Kádár csinálta abroncsos régi véka [HSzj *abroncsos-véka* és *kádár* al.]. *1744:* egy pár Czigány csinálta fejérvári forma zabola, aestimaltatott den. 24 [i.h. *fehérvári zabola* al.].

3. elkészült; terminat, făcut, confecţionat; verfertigt. *1685 e.:* Csinalatlan uj kapa Nro 2. Csinalt uj kapa Nro 1 [Borberek AF; MvRK Urb. 4–5]. *1795:* vagyon Csinált íros vaj ket kupanyi melyet a Bival Gyujtemenyiből csinaltattam [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.].

4. kikészített; preparat, tăbăcit; gegerbt, gar *1637* Egy Czinalt szaruas beór, es egi darab bial beór [Teremi KK; Ks 69. 50. 44].

5. ~ *kő* műdrágakő, drágakő-utánzat; imitaţie de piatră preţioasă; Edelsteinimitation. *1736:* A szásznék az mellyeken mind olyan medály formát hordoztanak, az kit kesentyünek híttak, az városi ur szásznéknak aranyból, drágakövekből valo vólt, az közönséges, kivált falusi szásznéknak, kinek ezüstből, kinek ónból, kinek pléhből, de mindeniknek volt, csinált kövek vagy csinált üvegek voltanak benne [MetTr 344].

6. megmunkált; prelucrat; bearbeitet. *1574:* Katalin Nagy peterne latot otth ... kendert chinaltat chinalatlant [Kv; TJk III/3. 334. — A teljesebb szöv. *csinálatlan* 7. al.]. *1591* Chinalt kender tiz keoteos Chinalt len ket keoteos [Kv; Aggm. A. 53]. *1692:* valami rosz csinalt kender geli. nr. 5// [Görgénysztimre MT; JHb Inv.].

7. épített; construit, făcut; errichtet, gebaut. *1571:* Towabba vannak nemely falwk hataran chinalt molnok kyket az varhoz Telegdi Mihal chinaltatot, vannak olyakis kyket egyebek epitettek eo engedelmebeol [SzO II, 330 a székelység panasza az ogy-hez]. *1652:* Ezen kapu mellet van egy ágasokra csinált, vesszőből font, szalmával fedet, avatag diszno pajta [Görgény MT; Törzs.]. *1675:* Madarason levő Zalogos udvar haz ... az keretesb(en) vagion szalmas fedel alat sóveniből Csinalt tapaszos ket haz Pitvaraval edjüt [Mezőmadaras MT; Borb. II]. *1687* külön szalma fedél alatt edgy tornáczos talpra csinált deszkás gabonás ház [Mocs K; JHbK LVI/6]. *1694:* az Var Piattzán, az Varnak az also Kapuja felöl valo oldalaban va(gyo)n egy Czeyt ház... az külső Aytaja előtt edgy Deszkabol csinalt Strasallo hely va(gyo)n [Kővár; JHbInv.]. *1714:* pajta... födele fenyö fa bornábol csinált... Fenyö fa bornábol csenyált szeker szin | egy fenyö fa bornábol Csenyált diszno pajta [Kászonfelsőfalu; LLt Fasc. 85]. *1720:* Vagjon az nagj Szamosra tsinált Hidas [Szurduk Sz; JHbK XXVI/12]. *1745* Vagjon egj földben ásott sasfákra tsinált tölgyfa deszkákkal fel-rakott Bihaly Pajta [Marossztkirály MT; Told. 18]. *1763:* Sasokb(a) Csinalt regies rongyos Gabonas Nro 1 [Pókfva AF; JHb XXV/77. 3]. *1808* Egy Avatég Agosra tsinált Ház [Kiskend KK; Hr].

8. rakott; clădit, făcut; gelegt. *1647* Vagyon ... azo(n) hazba(n) egy földből csenalt Sűtő kemencze [Sólyomkő K; SLt GH. 5]. *1699:* Kemenczeje nagj örög feier bokaly kalyhabol rakot, teglakra csinalt labakon alló [Boroskrakkó AF; BfN Dobozolt anyag VI]. *1745:* egy bokály kályhából tsinált ujj kementze [Marossztkirály MT; Told. 18].

9. vert, épített; construit, făcut; gebaut, gelegt. *1589:* Eo kgme Biro vra(m) vgyan keobeol Epittessen hidakat egyzeris maszoris, hogy Ne kellessek az fabol chinalt hidakat minde(n) holnaponke(n)t

epitgetnj [Kv; TanJk I/1. 106]. *1756:* A' N(agysá)-god Kaszálo Tanorokjan vagy also Tó hely gattyán alol vagyon Czövekekre tsinált... uj'Hid [Koronka MT; EHA].

10. alakított; format, făcut; gestaltet, gemacht. *1802:* az Árpástói Refor(mata) Ekkla Erdejéből tsinált irotvány Föld [Árpástó SzD; EHA].

11. nemzett; zămislit; gezeugt. *1734:* az D(omi)-na I éngemet.. rut motskos szokkal illetett, diffamalt, fattjunak, jobbágynak, hamis hitünek, jászolyban csináltnak mondott [Torda; KvLt TJk XXXV/1. 41]. *1755* az bitangb(an) tsinalt gyermeke meg volt [Udvarfva MT; Berz. 85/5]. *1797* Te bitang gazon tsinált [Dés; DLt 1799. évi iratok közt].

12. Birt szr-gal: vki nemzette, vkitől nemzett; zămislit cu cineva; von jm gezeugt. *1598:* Seimen Schúman Cathalin azzony wallia... azútá(n) ennekem mondotta az legeny[a], hol wagion az a lator chinalta giermek akit mondnak hogi en chinaltam [Kv; TJk V/1. 145. — [a]Ti. Nyreo Gieorgy].

Hn. *1759:* A Tsinált Patakonn tul (sz) [Nyárádtő MT; EHA]. *1767* A Csinált patak mellett (sz) [Göcs MT; EHA]. *1841* a Délllőn lefelé a' Czigányok uttzáján végig a Kis Temetőn keresztűl mentem a Csinált utba [Dés; EHA].

csináltat 1. készíttet; a pune să facă/confecționeze; machen/anfertigen lassen. *1549/1752:* az Kis szekréntis hagjom az én Leányomnak, és hogj meg egyet tsináltassanak néki Segesvárat [Szentanna MT; LLt]. *1552* Barachy Gyerg' az feliwl meg mo(n)dath Thot meg teoltesse, es zwgothys chynaltassan azan Thora [Mezőszengyel TA; BíR]. *1570* Byro vram egy Kis hidat chinaltasson az folyamra Mely az vago hidra Megyen | Ilona More Janos leanya hithy szerent vallya, hogy zabo Janosne varratot egy gathyat vele... varratot Annelkwlis Jngeket kys kezkeneoket, Nemellyet Megis Mondot hogi az Trombitasnak chinaltatya | Molnar Balinthne Ilona hithy zerent vallya, Lattha hogy Jnget kez kendeot varrotak, Es ugy ertette hogy az Trombitasnak chinaltatya[a] [Kv; TanJk V/3. 12a, TJk III/2. 23. — [a]Ti. Zabo Janosne]. *1573:* Anna nehaj Pokos Peterne hity vtan azont[a] vallia, Aztis twgia hogi Mind Menegzeoy Aiandekyt, Egieb eoltězetyt Arany es Ezwst Marja valamy volt kiket Darochy Mathias az felesegenek chinaltatot volt, Az leanianak mykor ely Bochatta Teole Mindeneket neky adot [Kv; TJk III/2. 157. — [a]Ti. ugyanazt, mint a vallatás előbbi tanúja]. *1576:* Egy Syngh maycz feketeo Barson, Abbol Annoknak Jwet (!) chynaltatok | En Melytth Anna hattam Baranyay Annok Zeoksegere. Egy hymnek Az eleyth Racz warassal warroth gyöngyes hogy teob gyöngyel ezwe kozorwth chynaltassak neky Benne [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 13]. *1579:* kalachott es egyebet chenaltatam es swtetem neky | Az 25 Aűgűsti az lakatos Istwanűall az plebanos hazaban az kemenczebe was Aytot chenaltatam vele [Kv; Szám. 1/XVIII. 16, 20, 32]. *1581:* 4 wyz kereket Chynaltattam | 13 January Chynaltattam Az harangozonak egy kolchyot az Thorom Aytayara [Kv; i.h. 3/I. 3—4, 3/IV. 14]. *1582:* Az torombely lakatoknak harma romladozot meg, harom kolchyot is chynaltattam | Chynaltattam az felseo Tanach hazhoz egy hozzu padot [Kv; i.h. 3/V. 10, 25] | Cathalin Istwan kowachne vallia, hallotta(m) az fogoly leantol hog soha Azzal senki Subat Ne(m) chinaltat amyert eotet ot fogwa tartanak [Kv; TJk IV/1. 104]. *1583:* Ersebet Dabo Mihalne ... Azt Izente volna Balas kowachne Kendy Ianosnak hogy eg kis vayas vizet chinaltatna es awal eosse Agion az meg veszet farkat | 12 Marcy... Jsmett chynalthattam egj orogj Lakathott a czynterimbe aythayara d. 32 attam Lakathos Istuannak tolle... Ismett chjnaltattham a czy(n)-terim aytayara keot (!) panthott ăttam Lakathos Istuanak d. 22 [Kv; i.h. 154, Szám. 3/IX. 6]. *1585:* az malom keoben chinaltottam karikakath, egi Torozkw wasbúl | Kowetkezik a Taligara ualo kőlcség... chinaltottam egi wy Tengelt p(ro) d.—15 | Chenaltattam az Malomhoz egy Gerendeltt Attam a' chenalasatul d 50 | Chenaltattam egj korongh vasatt a' malomra... Keolteottem chakaniok chynaltatasara d. 16 [Kv; Szám. 3/XX. 4, 6, 3/XVI. 37, 40]. *1587* (Az ezüstöt) az vegre attak vala eó kegimeok hogi az scola Mester rwhaiat Czinaltassam bellettessem | Az varos hazanal Kiraly vchia feleol az Nagy Eorég ablakot be rakattatam kwssebet czinaltatam | Leghelseoben fizettem az varganak 16 feielesert, kit az leanioknak chinaltattam fizett(em) pro 1 d. 16. Ittem az Legennieknek Chinaltanak 5 feielést 1 p(ro) 20 d... Esmeg magamnak Chinaltattam 2 Czipeleost p(ro) 40 d [Kv; i.h. 3/XXX. 2, 15, 3/XXVI. 69]. *1589* Chynaltattam. Az varos hazahoz egy Belyegzeo vassat attam f. — d 16 [Kv; i.h. 4/XII. 19]. *1590:* Az Taligahoz... Kerekes Demeterrel mivelttettem chinaltattam harom vyh kereket | Chinaltatam ket ollot kyvel az Johot nyirik p(ro) f.—d. 14... Chinaltatam Egy Nyast f. — d. 9 [Kv; i.h. 4/XIII. 6, 4/XVII. 11]. *1591* Lantornatt Chynalttatom az hattoso zobara f — d 24 [Kv; i.h. I/5. 112—3]. *1592:* Istgyartto Gergyel Chynaltotűnk egy Reez vekatt p(ro) f d 4 [Kv; i.h. XIV/5. 9 Eppel Péter sp kezével]. *1593* Biro Vram Chynalttotot Az gialok Dobokra Sinort. d 96 [Kv; i.h. XXIII/5. 49 Caspar Schemel sp kezével]. *1594:* Chinaltattam meg Az Chakaniokot... d 8 vyolan Chinaltata(m) ket Chyakant... d. 16 [Kv; i.h. VII/6. 4—5]. *1595:* czjnaltottam... Lakatos Tamassal aprob Bakokat [Kv i.h. 6/XVIIa. 117 ifj. Heltay Gáspr sp kezével]. *1597:* Lameknek az te kegelmetek alűmnusanak... 2 inget es egy Also inget chinaltadtam weress szakő waszonbwl f 1/05 [Kv; i.h. 7/XIV. 54, 94 Masass Thamas sp kezével]. *1598:* Az Hodrenj prędicatornak Balasfoluj Georg'nek czinaltassa(na)k egj dolmant es felseo rűhat műnkaiaban [Gerend TA; Törzs. Gerendj Pál végr.]. *1699:* Czinaltattam egy Belegzo uasat uaras szamara [Kv; Szám. 8/XIII. 38]. *1600:* (Chiki Agotha) monda Albert Palnak, Pal vram had chenaltassak aniammal Zemedbe walot,

bar chak haromzor erezzek bel, megh gyogywl [ÜszT; 15/124]. *1601* Az hadkor, Mikor az Malomban mindent el vagdaltak volna, Chinaltattam Kadar Bartostol (!) egy Chebret, egy merczet, egy Negyedet.. d 46 [Kv; Szám. 9/XV. 36]. *1604:* Az megh romlot poharhoz, Veottenek az el mult eztendeobely Egyhazfiak, hogy egy Vy kelyhet chinaltassanak az Magiar Vraim Templomokban, ket gyra ezustert m. 2 p. — [Kv; RDL I. 77]. *1618:* Tudom aszt hogy az migh Bradi Janos elt, az Veres Patak Vize az eö Stompiayra szolgált, de az vta(n) el püsztulua(n) az eö Stompiay, vgy ueue megh Istuan Deak Kosa Matias Deaktül az mostani Stompiait, negj kereket chinaltatot rea [Abrudbánya; Törzs „Demetrius Bota in poss. Keörpenies" (50) jb vall.] | Az feiedelem czinaltatot ket hosszu astalt | Az Feiedelem azzoni czinaltatot egj aitot attam 25 lecz szeget [Kv; RDL I. 103]. *1621* Biro vram eö kglme czinaltasson húsz Beör vidret az keözeönsegesbeöl [Kv; TanJk II/1. 319]. *1623* Komanan az Gabanas hazatt es Jstalokot Czienaltassa igen Joll es zepen megh az seöueny padlasokott haníassa ell, es Dezkauall padoltassa megh allasokot Czyenaltasso(n) az Jstallökb(an) zepen es Jo Eoregh valwkoth | Mehez kerteket igen Jokot czyenaltaso(n) [Szu/Fog. Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. *1632* vala ket ezüst pohara Kadar Istvannak az egiket vgia(n) io maga Czenaltata [Mv; MvLt 290. 64b]. *1638:* de Czikor Giörgjnekis megh hagjak hogi kapu mellieket Czenaltasson [Mv; i.h. 291. 162b]. *1642* (Veleo Jstuan) iol lehet adot[a] valami rosz ruhakatt es valami patiolatott, parthat, de azokat is az Communisbol atta, es Czinaltatta [Kv; RDL I. 123. — [a]Ti. a lányának]. *1653* Az leianioknak az kik maradnak tólem mindeniknek czinaltasson fiam egi egi szokniat [JHbK XLII/3 Kovacsóczy Zsuzsanna végr.]. *1679* Kirem kglmedet edes Ura(m) csinalytasson Kglmed ennekem egy szederjes Czizmat [Ajton K; Wass. Ebeni Éva lev.]. *1692* az melly Bőrőket hogj szattyanok(na)k keszicsek Kgld kezéb(e) kűdőttem volt, ha el keszitettek az feketejebűl csináltasson Kgld afféle Szakacs Inasok(na)k valo Csizmakat, s ha meg csinaltattya Kgld, Bervere[a] küldeni ne neheztellye [Küküllővár KK; Szád. Thoroczkai Matia komájához, Boer Peterhez, csak az aláírás sk. — [a]AF]. *1710:* most uram lukács péter uramhoz megjek vala, hogj vagj vasat agjon kivél barasoban sendel szeket (!) cserelhessek vagj penszt kivel Barasoban vehesek, én élégét eröltetem tiszt uraimekat hogi vogi (!) végienek vagi csenaltassanak [Szentkirály Cs; BCs]. *1716* Vaczkorbol és vadalmából legg aláb két száz veder eczetett csinaltassan [Szászerked K; LLt Lázár Ferenc instr.]. *1722:* műk az Porumbaki üveg csürnél üvegessek... Voillay Sorbány Gabor uramis Udvarbirank lévén, Poroncsolla egj alkalmatossággal reánk... hogy csináltassan velünk... örög üveg karikakatt ezerett, és Csináltunkis örögöt nö 1000 Aprottis nö 1000 [A.porumbák F; BK]. *1724:* Radnoti Susi... Pekri Ur(am) szolg(á)l(ó)ja vólt az el múlt esztendöb(en) An(no)r(um) 15 ita fatet(ur)... hogy ezzel tsalogatott Pekri Ur(am) magához, tsak tselekedjem úgj, amint ö kglme mongya, Szoknyátis tsináltat nékem [Szentkirály MT; BK]. *1734:* tisztességes paszamántas köntöst is tudom hógj Csináltatatt a Néhai Mlgs Ur számokra[a] [Szentpál K; TKl Mich. Sáros Berkeszi alias Literati (54) jb prov. bon. vall. — [a]Ti. az úrfiak számára]. *1743:* az nagy Bástyanak különös franczia fedés s fedele légyen. a fedelén lévő csatornák a kik lésznek, azokot magam pléhből kivánom csinyáltatni [Nsz; Ks 107 Vegyes ir.]. *1756* egj — Bál. Pokrotzokban takart és bé kötözött Veres, Kék, Zöld Posztot, és Abát küldött Gernyeszegre, a' végre hogy ha oda mégyen a' Cselédeknek köntöst tsináltassan belöllek [Sáromberke MT; TSb 21]. *1757/1758* láttam hogy mind szakasztott csináltatátt, mind az árkat tisztitatta Jonăs Păl Ur(am) [Abrudbánya; Szer. Dregán Gyergyicza (50) vall.]. *1758:* Tudam bizonjasan hogj. Nehai Szekej Boldisarnak... az Leányi magok ruházták magokat... minemü köntöst szerettenek oljan tsináltottak magok(na)k [Asz; Borb. II Andreas Biro nb de Rákos[a] (79) vall. — [a]Aranyosrákos TA]. *1763* Fijam Josef.. Katonának állatt, onnét ki váltottam, köntöst s holmit Csináltottam Nékie [KvLt VII. 23 Szaboszlai Szabó Jánosné Gerendi Kata végr.]. *1770* Haricska Kását is küldöttünk volna de itt az Hidegek[a] mián most nem lehet csenáltatnunk [Imecsfva Hsz; Ks Miss. I. Imecs Imre lev. — [a]A levél kelte: jan. 24]. *1774:* Balint Uram... maganak egy uydanat uj szekeret... Csináltatatt volt | Balint Uram... égy Szánatis Csináltatatt Praefectus Uram Annyosának [Mocs K; KS Conscr. 87]. *1780:* Cserei Uram... sok Jószágot váltott a Felesége jussán... drága kőntősöket is tsináltatott Néki [Bethlen SzD; BK]. *1782:* (A dominális bíró) nem etzer agredialt szoval, miért én néki kőntőst nem tsináltatok, ... sokszor mondotta, hogy ha kőntőst nem tsináltatok, tegyek más Birot [Baca SzD; GyL. Molnár György vall.]. *1786* a Csizmát nem szenvedhetem, hanem most egy pár bakkancsot tsináltatok [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1790* méltoztassék meg engedni, hogy egy téli kőntőst tsináltassan az Tisztelendő Ur [Mv; JHb Jósika János lev. anyjához]. *1791:* jo lenne Kolosváron bár tsak negy tiszteséges kementzét tsináltatni ide a felső házakb(a), mert ezen a földön nintsen valamire valo fazokos, de Kolosváron sok rendes kementzét láttam sok hellyen [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1794:* Nadrágatis az Aszszany ő Nsga tsináltatatt volna Csernatani Antal Urnak [Koronka MT; Told. 42/1]. *1809* Csináltottam Thordán a Csakora vitéz kötést és egy bojtot vagyis Rosát azért fizettem a Gombkötőnek 3 Rfr. 30 kr. [Várfva TA; KW]. *1812:* Tudom hogy az Expo(ne)ns Groff Ur... szám nélkűlt valo rendben ujjabb ujjabb kőntősökőt tsináltatott az Aszszony eö Nsgának [Héderfája KK; IB. Tordai Mihály (67) jb vall.]. *1816:* Mikor a kutadhoz a' Gémet csináltattad, akkor jobb lett volna Akasztó fát

csináltatnod [Dés; DLt 99] | mondottam jo modal tsinaltassa a Jászlott hogy a' Tekintetes Hegedüsné Marhajinakis helyet tsináltasson [Kv; BfR gr. Korda Anna kezével]. *1820* a' Néhai Báro Ur az Urffi körül mindent meg tött, ... mindgyárt Czifra Bőltsőt tsáltatott [Várfva TA; JHb Fasc. 48 Buszujok Anna Matzodi Szamuiláné (70) vall.]. *1844:* A' Malom kerekeihez csáltottam 20 kábat (!) per 10 xr [Born. F. IIIb]. — L. még HSzj *galambúg, kalodáz, nádal* és *nagy-kapu* al.

Szk: *vajat* ~ vajat köpültet/veret. *1795* A Marhák még eddig jol vagynak A Bival Tehenet fejetem és még vagyon Csinált íros vaj ket kupanyi melyet a Bival Gyujtemenyiböl csinaltattam [Szilágycseh; IB. Fogarasi István kezével].

2. szerkesztet, készíttet; a pune să compună/întocmească; verfassen lassen. *1613* Eo felsege[a] az Orzagal ellene valo vetsegwnkert, feleolleonk az minemeó Articulust iratott es Czinaltatott volt, ., azokot eo felsege cassaltassa es ki vonassa [KJ. — [a]Báthory Gábor]. *1719/1724* Banhazine Aszszonjom akkor az micsodás Contractust szeret olljat Csináltasson [Torda; JHb XIV/6. 62]. *1761:* iffiabb Ferentz Lörintz Ferentz Jánosnak kárt kivánt szerezni, az ö nevire Levelet tsináltatott [Szászsztiván KK; BK. Laurentius Kólcsár (68) jb vall.]. *1780:* (A tolvajokat) hat hétig lappangtatta maga házánál, maga tsináltatott nékiek Passust [Grohot H; Ks 113 Vegyes ir.]. *1796* hivutt, hogy tsináltassunk Instantiát [Kv; Aggm. B. 15].

3. építtet; a pune să construiască; bauen lassen. *1568:* az hydon alol egy molnoth chynaltatotth [HSzj *malom* al.]. *1569:* Az Nemes hazba Ez Iowendó Zent mihal Napigh Engette yztrigy Ianos lakny Chyerenj clara Azzonth laknj (így!), Ez okaerth hogy onnet Epithesse az mely hazath mosth mas helyben, oth Manikon Chynaltatny kezdeth, de az haz Chinaltatasban tartozik Minden hethen, Egy Egy nap Iztrigj Janos az Ew Ereye zerint, az zegin neppel, minden Segyttchyekkel lenny [Mányik SzD; BfN VI. 225/13]. *1571:* Towabba vannak[a] nemely falwk hataran chinalt molnok kyket az varhoz Telegdi Mihal chinaltatot [SzO II, 330 a székelység panasza az ogy-hez. — [a]A közlésben feltűnően korai ez az alak *vadnak* ~ *vagynak* h.]. *1573:* Zekel gërgy Azt vallia... hogi Koere Ianos Elteben Mezaros Myhal feleol chinaltatot volt az eo vrawal Lantos Ianossal egi kězt, Az vtan Eomagais chinalt volt egi kis eztalot (!) [Kv; TJk III/3. 223]. *1584:* Az mely harom Kamorat chinaltattunk wyollan warosz Akaratyabol [Kv; Szám. 3/XV]. *1586* hallottam Bachy Ianos zaiabol hogy monta hogy hazatt chynaltattna ez peres hellyen [Csapó KK; JHb XX/45]. *1591* Miel hogy az bizonsagok vgy hozzak be hogy az hazat Egienlo akaratbwl czinaltattak vgian azon Eoreoksegen kit ennek eleotteis ferenczjnek hozott vólt az nyl: Andrasnak is egienleo Akarattbwl czinallianak hasonlo hazat [UszT]. *1592* ahul az Christoff deak Vram Molna gattja vagyon mostan, az Kws zamosnak foliasa azon tul volt annak eleotte, Annak vtanna hogy Christoff vram az Molnott ot chinaltatta [Szilágytő SzD; Ks]. *1597:* Hagimasso(n) Chynaltottam Az Jobbagyokal Egi vdwarhazat [Kv; Szám. 7/VIII. 17 Steffen Lüsten kezével]. *1600:* Én annal egyebet ne(m) tudok, hane(m) a miert az kett fel peöres wezekedik, az mind keözwl Peter Gereb birta, az kapolnatis eö chenaltatta az Pap hazatis [UszT 15/51 „Kadar Lukach Zent Mihaly Zabad" vall.] | Tudom hogy a mikor Telegdi Mihaly az molnoth chenaltatni akara,... mo(n)da Zömbatfalui Benedek, vra(m) az feöld hanias az mienkre esik [i.h. 269 „Docze Janos Zenth Marthoni Zabados" (50) vall.]. *1601* Czinaltattam egy dezkas keozt az plebanos haznal [Kv; Szám. 9/XV. 16]. *1606:* f. 22. adgio(n) neki es mas egi darab eörekseget..., es arra hazat csinaltasson haza helyebe, De azert ne(m) csinaltata [UszT 19/21 „Sara consors Agilis Matthiae Zabo de Palfalua libera" vall.]. *1609* hazat chenaltatot uala [Szentgyörgy Cs; BLt]. *1613:* Mikor pedigh Kover Istwan Ur(am) az maga hazabol ki kóltózek, Rethi Ur(am) maga kere szallast Köver Istva(n) Ur(amnak) tőllem szent Georgj napigh, ugj hogj az Kadar Istvan hellit kezib(e) adgia, arra hazat, Csürt, Istallot czinaltatva(n) [Altorja Hsz; Borb. Cziupa Istvan Deak (50) nb vall.]. *1614/1777* Horváth Mihály mellett aloll vagyon egy darab Puszta; Jankó Péter Uram... csénáltatott egy házat réá [Zágon Hsz/Mv; Szentk.]. *1617* az Marosnak eggyk folio agan kett keőre valo molnott chyenaltattam volna [Meggyesfva MT; Bál. 57]. *1623:* Egi suteo kemencze chinalastol melljet az vra holta vtan Chinaltatott Tartozyk f. 1 d. 50 [Kv; RDL I. 121]. *1651* aztis hallotta(m) hogi mondotta Borbely Gergeline Barla Miklos(na)k az eőróksegh feleől bizony nem adom edes eőtsem mind hane(m) tsak felét... én megh egi házat házat (így!) tsináltatok rajta [Aranyosrákos TA; Borb. „Letai Istuá(n) veres Draba(n)t" (35) vall.]. *1656* az Jakabfalui ioszagotis bira Czutak Geőrgy s molnotis eő Czinaltata raja [Kászonimpérfva; BCs]. *1668* az molnat maga czinaltatta [Komlód K; BLt]. *1670* (Vas János) nem az eő Nagha malmának kárára csináltatta ezt az egy kóvű malmat, hane(m) házának szüksegere [Mezőméhes TA; Wass]. *1673* az mely helyre hitván majoromat Epitett(em), ig(en) sáros szoros hely leve(n), ninczen hova egy hitvan csürőczket csinaltassak [Fog.; Törzs. Cserej János kezével]. *1674:* Az udvarhazat... Kamuthi Farkas Csinaltata [Mezőörményes K; JHbK XX/20]. *1675* az űdeősbbik Lázár Istva(n) Vr(am)... mikor... az Száárhegyi (!) bástyakot csináltata... immar vagyon négyven eőtt esztendeje [Szárhegy Cs; LLt Csibi Mihály senior nb (60) vall.]. *1717* Házat tsináltatatt[a] [Vajdasztián MT; Bál. 87. — [a]Ti. a puszta telekre]. *1721* Lázár Ferencz. Csinyaltatta ă Szárhegyi klastromot [Szárhegy Cs; LLt]. *1725:* el hanyotván azt az egy kővő malmot, azon hellyére ezt a' mostanit két kőre csináltottak [Türe K; Told. 28]. *1734* Tudom azt hogy az midön az Somkuti Udvar házat Csináltatták és az Kis Bunyi Vendég Fogadot akkor hajtottak

Bennünket az Idvezült Ur szolgálattyára égy nehány versen [Kővárhosszúfalu Szt; TKhf Serbán Páskuly (53) jb vall.]. *1746* a' miolta azon ujj Malmat... eö Nagjsága a mostani hellyére tsináltatta, ki jö a' rétre a' viz [Ádámos KK; JHb XIX/8]. *1759* Tisztarto Uram... holmi kertnek valo fákot, és veszszöket hordattatott Bágyonbol, mellyböl egyebet nem tsináltatott, hanem tsak a' Marháknak egy kis alkalmatosságot [Ludas TA; TKl]. *1762:* Láttam két négj Szegre ki faragott csere fa talpat, ezeket is jol ismérem mert az utrizalt helyre a végre vitette vala az ur eö Nga hogj ott malmot csináltasson [Marossztgyörgy MT; Ks 67. 48. 31] | Giczi Czigant mind ketten ismerjük. a Falu közonseges helyin Felszegi Lászlo Uram nekie Hazat Csinaltatat [Melegföldvár SzD; Born. XL. 82]. *1764:* a hól ezen főld vagyon Bődi tsűrecskémet éppen a tájékján tsináltattam [Bethlen SzD; Ks XXVIII. 12]. *1775:* Groff Lázár Antal Ur eö Nga Togya nevű Dnalis Birája... Házatis tsináltatott reája A Jobbágyokkal [Kettősmező Sz; JHbK LIV/2. 5] | makk termés idejin Sertés kosárt tsináltatván Oltszemen az Heresz Arnyekáb(an)... mindenütt szabadoson jártatta s pásztoroltatta maga Sertés nyajat [Oltszem Hsz; Mk II. 2/271]. *1777* Néhai Pap Farkas eö klme.. a Juhainak csinaltatatt volt egj Juh kosárt [Marossztgyörgy MT; MkG 36. 5/5]. *1785* Az vtrizált Szarkád nevezetű Praediumnak azon végén... vadnak Kétt Antiqua Populosa Sessiok... A' másadikot birja Szathmári Lászlo Ur, mellyre most négy Esztendeje hogy hazat csinaltatatt [Pusztaegres (TA) kör.; BLt 12 Mik Silip (50) jb vall.]. *1794* (A) három kast. az után tsináltotta [Mezőmadaras MT; BKGazd.]. *1817* Az Istalo felé vissza menve egy régi rongyos tőrök buza kas, mellyeknek (így!) némelly Szaru fái... az Arendator Urnak által adattak. ., hogy... haszonvehetetlen, és rongyos Szinnek fáibol egy jo Istálot csináltasson maga költségén [Ördöngösfüzes SzD; ÖrmMúz. 5—6]. *1821* (Épittette) A' Radnotfáji Malmot..., magamis eleget vertem a' czövekeket, .. mikor ezt a' néhai Groff Ur tsináltatta [Radnótfája MT; Ks 79. 161]. *1844:* détzkából. . talpra készülhető Boltotskákat csak annyi nagyságuakra tsinaltatnok, a' mennyire az eddig elő már ki mutatott áruló hellyünk mekkorasága vagyon [Dés; DLt 1366]. — L. még HSzj *élet, gang* és *kőház* al.

4. emeltet; a pune să ridice; legen lassen. *1584:* Mykorou Az Tarchya hazan az Gatot Chinaltatak... az my keolt kostra kyt ki atta(m)[a] [Kv; Szám. 3/XIII. 15 malomszám. — [a]Köv. a fels.]. *1644:* Azt az hazat en atta(m) Gurgulias Istuannenak, s az kuz kertetis en czenaltottam mind vegigh... az eö reszetis en czenalam fel [Mv; MvLt 291. 403b]. *1682:* A nyárban... valami bakokra csinaltata gátot azon helyre, az hol még az régi malomnak is a gattya volt [Magyaró MT; Told. 1a]. *1837* A' Csür és Sütő Ház közi csináltattam egy Deszka kertett Zsendely fedemény alatt [HSzj *deszka-kert* al.].

5. javíttat; a pune să repare; ausbessern lassen. *1570:* Molnokys penyglen az kyk wolnanak Myndenwth Myndeneknek gattyok keth fele ozlassanak es ky ky az Ew Rezet chynaltassa [Bh; EsztMk Mogyoró cs.]. *1767:* a gyepüt nem tsináltottya [Udvarfva MT; Told. 44/36].

6. (meg)dolgoztat/munkáltat; a pune să prelucreze; bearbeiten lassen. *1822* a' kendert felibe harmadába tsináltatyák, az vásznat hasonloképen [Mv; BfR gr. Korda Anna kezével].

7. tétet, végeztet; a pune să efectueze/facă; ausführen, vollbringen lassen. *1745:* Tudgyaé a Tanu... hogy... Sz: Benedeken lako Asztalos Stéfánné, Vonka Iuana és Kovács Mihályné, Mester Vaszilyka a magok házoknál tartattanak tudva, Mester, vagy babonázó Aszszont, s kivel babonáztattanak volna, és magokis babonáztanak volna, más jámborok teheneknek tejét, vaját el babonáztatván, ugy egyéb gonosz mesterségeket is azzal csináltatván? [BSz; Ks vk].

8. rakat; a pune să clădească; legen lassen. *1589* 11 Nouembr(is) Az megh neueszett kamaraba(n) chynaltatunk egy wy kemenczet [Kv; Szám. 4/IX. 19]. *1618* Az Feiedelem azzoni czinaltatot egj kemenczet [Kv; RDL I. 103].

9. létesíttett; a realiza; anlegen lassen. *1590/1593* Christoff Vram wltette chinaltatta az eó Molnan alol az Nagy fwzesth [Bálványosváralja SzD; Ks]. *1623* Tudom aztis hogy az Eztan berczin Mogiorosy s Tobrozlai Johott feytek s eok czinaltattak ezt a mezeott, egy darabiat enis tudom mikor czinalak [JHb rtlen. Valentinus Orb⟨an⟩ de Kibed vall.] | Az hidegjsegen ualo totis tudo(m) Bech Imreh Vra(m) czenaltatta uala, s maga is uáltigh hanta az hompiat [Szentgyörgy Cs; BLt 3 Pongracz Istua(n) (45) nb vall.] | az tott is tudo(m) maga czenaltata [Szentimre Cs; BLt]. *1639:* Amint felljebbis irám én nem bánom ha az eo Naga birájais tsináltat ot Sz. Gieorgieon affele veteménynek valo kertet a' minemüt én tsináltatta(m) [Homoródsztpál U; Szád. Rédej János lev. Nagy Tamás de Fogaras szu-i várprovisorhoz].

10. alakíttat; a pune să transforme; umformen lassen. *1760:* A Kajanit[a]... az Exponens Ur Allodiaturájábol szakasztotta ki... A Málomit... puszta ház hellye után tsináltotta [Bethlen SzD; BK. — [a]Kaszálót].

11. állíttat; a pune să ridice/facă; stellen/legen lassen. *1589:* cziak most czinaltatta az biro az Vrunk Jobbagiwal az kertet [Szu; UszT]. *1730:* Tiboldi Istvan Ur(am) Csinyaltatot Szaz harmincz harom Csere karoval, fodellel valo kertet [Usz; Pf]. *1731* (Az udvarbíró) felis akará ökőt[a] akasztatni (:ugyan akkor csenáltatta vala ezen a Határra az Akasztofát:) [Katona K; Born. XL. 79. — [a]Ti. a búzatolvajokat]. *1782:* az után még egy versen valami sövin kertet tudom hogy... tsináltatot körülle [Galambod MT; Told. 44. 29]. *1804:* Nékem édgy 'Sellér Ház körűl ökvetlen kerteket kell tsináltatnom [Cserefva MT; BfR Szilágyi Elek gr. Toldalagi Lászlóhoz]. *1825:* A mi Materialét hordatott az Arendátor... az Csatányi Udvar körül kertet csináltotatt [Csatány SzD/Dés; DLt 288].

12. nemzettet, fogantat; a face să zămislească; zeugen lassen. *1612/1613* Nagi Orsolianak itt zasz Somboron[a] lőn giermeke, kerdeztük hogy kivel czinaltotta. azt mondotta, hogi senki lelket se imezzel se amazzal ne karhoztassa, mert Czereny Gaspar czinalta ezt a' giermeket [KJ. — [a]SzD]. *1635* Azt is nyilvan tudom, hogy ez az Járainé fattyat csinaltata Szentgyörgyön [Mv; MvLt 291. 50a átírásban!]. *1640:* Hallottam én is, hogy eléggé szidalmazta ezt az Asztalos Mártonnét nyilvánvaló kurvának... hogy az az gyermek is, az ki vagyon, nem az apjátul való, hanem mással csináltatta | ha tudná, hogy ki nem csapnák, csináltatna egy lejánt — ha csak annyi lenne mint az kisujja is | Hallottam szájából Koncz Juditnak hogy mondotta: „Én csináltatnék gyermeket csak leány lenne" [Mv; i.h. 212a, 218a ua.]. *1696* Bonta Istokot... az eo Kgme uduarab(an) tsinaltatá Bonta Annok [Rákos Cs; Eszt-Mk]. *1716:* az feleseghe akarkivel csinaltassan gjermeket, ugyan csak Harinainak hiják aztis [Nagyida K; Told. 22].

◇ **Szk:** *ágyat* ~ ágyat vettet. *1734:* Barcsai János Uramat mikor az nyavalya rontotta, az Mlgs Aszszony a maga agja eleiben Csinaltatatt agjat számára [Szentpál K; TKl] ✱ *fereedőt* ~ fürdőt készíttet. *1591:* 26 die februar(y) Battory Boldisar Chynalttotat feöredot az ferodesel es Semit nem fyzettet Neky adatot B. vram neky f 2 [Kv; Szám. I/5. 18] ✱ *olajat* ~ olajat üttet. *1674:* Kender mag erogatioia. Pénzen adtam el, és Olajt csenáltattam a Bialok kenéssire Cub 23//3. 1/2 [UtI] ✱ *szénát* ~. *1721:* az mély kevés szénát Csináltattam volt tavalj az sok essö el vesztegette [Szurdok Mm; TKl Zólyomi János Teleki Pálhoz]. *1754:* tsináltatatt két kalangjáni szénát [Veresegyháza AF; Told. 28]. *1774* Balint Uramis Szenatis Csinaltatatt az Uraság Széna füviből maga Számára... de mind a két hellyt a szolgálo Jobbágyokkal Csináltatta [Mocs K; KS. Conscr. 76]. *1775/1781* szénát száz öreg szekérrel tsináltottam [Algyógy H; JHb LXXI/8. 439]. | Szénát hány szekérrel tsináltassanak bizonyoson meg mondani nem tudjuk, igaz hogy sokat tsináltanak, mivel nagy, 's jó széna termö hellyeket birnak [Bokonya H; i.h. 407]. *1791* In 7bris 8bris. Csinyáltattam... szénát .. az Erdőkön kalongyácskákot 4 [H; Ks 108 Vegyes ir.]. *1800 k.:* Szenat Csinaltat harmincz pugjat vontatni valot [Mezőcsán TA; Ks 20. XII. 2]. *1816* itt s más meszsze levő terhes Határokon feles jo Szénákot tsináltattam, és azon kitsiny erövel égybe hordattam, és betsületesen mind be is kerteltettem [Hídalmás K; IB. Tanko Josef tt gr. Korda Annához].

Ha. *1687/XVIII. sz. v.:* tsináltatatt [Kisszőlős KK; Sár.]. *1759* tsináltotta [Backamadaras MT; CsS].

csináltatás 1. készíttetés; confecționare, facere; Verfertigung. *1546:* Bogathy Chaspar... ezzel az keez penzel, az Zekel feelden aaron maasz fakath wegyen az ew haza epytessere esz chenaltatassara, kykbeel az ew hazath megeppyche esz meg chenaltassa [Panot[a]; Daniel 5. — [a]A közlésben így! Mivel uo. Dég (KK) is előfordul, talán az ugyane megyében lévő Pánádra (Balázsfva közelében) gondolhatunk; ez utóbbi településnek azonban a régiségből nem ismeretes ez a forrásunkban szereplő alakja]. *1585:* Chenaltattam egj korongh vasatt a' malomra... Keolteottem chakaniok chynaltatasara d. 16 [Kv; Szám. 3/XVI. 40]. *1587:* Huz ezer Sendel chinaltatasara attunk az harom faluban hat embernek fl. 3 [Kv; i.h. 3/XXXII. 11, 13]. *1591* 25 die februari (!) Az zaam weöwe vraym Akarattyabol attam az feredesnek, 9 Sing Karasjat . f 5 d 85. attam az Chynalttottasara f — d 49 [Kv; i.h. I/5. 18]. *1595:* Vöttem... 1 sing Czetnekj vassat az Beko rúdnak... d 8. Czinalta meg Lakatos Tamas, de Biro W. meg dragala az czynaltatastol valo fizetest | Közép útzai kapunak czinaltatasara keoltettünk[a] [Kv; i.h. 6a/XVII. 117, 241 ifj. Heltai Gáspár sp kezével. — [a]Köv. a költségek fels.]. *1625:* az kö vago Csakaniok Csinaltatasara egi torocz(kai) vas | az kerekesek myveltenek ő felgenek szwkseges dolgajnak es marhayanak czinaltatasiba(n) szam vetes szerent f 23 [Kv; i.h. 16/XXXII. 8, XXXIV. 272]. *1649* Az kouacz Mestereknek, Valamy Patko es Patko szegh Czjnaltatasaert... f 5 [Kv; i.h. 26/VI. 437]. *1662* egy nehány szakállosnak szakállakat czinálván az kovatsiok, czináltatásáért fizettünk f 1 d 85 [Kv; SzCLev.]. *1672:* a Fejeruari lakatosnak az Bőrös láda feneke csináltatására, és az Aszszonyunk cyprus ládája s annak Tokja vasazására Zarostatására haro(m) darab rud vasat 3 [UtI]. *1676:* Kőtelek csénáltatására... Erog(alt) gel. 200[a] [Gyf; UtI. — [a]Ti. kendert]. *1684:* A Tábori szükségre két általog csináltatására erog(áltam) f 1//50 [UtI]. *1729* (A gyermek) dolmányak, mentéjek, és nadrágok csenaltatasáért adtam fl. h. 2 d 84 [Szentbenedek SzD; Ks 26. XIV. 1]. *1758:* Két Kis Pipá(na)k csináltatására őtves Monai Vr(a)m(na)k elő pénzt Rh f 1 xr. 42 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 162a]. *1822:* a T. Szolga Biro Ur ide jövén öt napokig az utak tsinaltatasab(an) itt kelletven bajaskadasokért mulatni ... költöttem Rfr. 5 Xr. 42 [Torockó; Bosla]. *1825:* A Posta utok Csináltatására és a Határra járo Utokra hidakra juxta Doc. 4 mm [Szkr; Borb. I]. *1848* 17 sing köntösnek valo hozzá valo csináltatással együtt 21 ft 19 xr [Kv; Végr.].

2. építtetés; construire; Bauen. *1590:* 10 May Attam Myklos deaknak es diozegy Istuannak az ouar bely foghaz Chinaltatassara f 240 d. 50 [Kv; Szám. 4/XXI. 26]. *1609* Azon hydnok chinaltatasara attunk hét nap Zamosnak tizenket ket penzt tt f — d 24 [Kv; i.h. 126/IV. 31]. *1657* Együt leven az B. Ceh. eo kglk derekas discursusban veven, az ujab szinnek tsinaltatasat, az eleobbi megh eghet szin helyebe, az holott vasari mives Vr(am)ek szokták az eo miveket arulni [Kv; ÖJk]. *1667* Tudom ab anno 1645. Comanai Rationistasagom jdeitűl fogvan, az miolta ott hajo szokot jarni, ennek az Uy hajonak czinaltatásaigh, fele proventussa mind Petki Uram szamara jart, az

hajokatis edgjűtt czinaltak[a] [Fejér m.; Ks 67. 46. 24a Petrus Literati, alias Rethe de Fogaras vall. — [a]Ti. a fej-mel].

3. rakatás; punere, aşezare; Legen, Setzen. *1585:* Volffard Istwan Vramnak Attanak az varos Estalloianak megh Epitesere kemeny tsinaltatasara f 112 [Kv; Szám. 3/XXIII. 8].

4. javíttatás; reparare; Ausbesserung. *1589:* Balogdi Farkasnak, az Ispitali Molnara felliwl valo hid czinaltatasara, segitsegwl adatot biro vram f. 5 [Kv; i.h. 4/X. 35]. *1590:* 23 Aprilis Adatot Byro vram feyerwary Josanak egy Bochykat vitette volt el vrúnknak vittek Tordara el Tortek volt Csinaltatassara fyzett(em) d. 25 [Kv; i.h. 4/XXI. 23]. *1591:* A holl my koros es Nados fw wolt es Lehettett, mindt ell kazalttato(m). Attam kazayok Chynalttotasara Nekyek f — d 42 [Kv; i.h. I/5. 59]. *1639* vitettünk.. az hatarba valo hodhot Làbfàt czinaltatasaert es ki viteleert fizettünk f 1 d 80 [Kv; i.h. 26/6. 556].

5. (fel)állítás; ridicare, construire; Errichtung. *1585:* Regestum 1585 Eztendeben az waros deliberatioia zerent az themetew kertnek chinaltatassarol [Kv; i.h. 3/XVII. 5, 12].

6. kb. kaszáltatás; cosit; Mahd. *1711:* mar nem sokara az fúnek csenaltatasahoz fogatok [Impérfva Cs; BCs].

csináltathat 1. készíttethet; a putea face/confecţiona; anfertigen lassen können. *1629:* Thamas Pap vram megh engedj hogy... az kutra az eo hazatol menetelt czinaltathasson[a] az maga hazatol [Kv; TJk VII/3. 164. — [a]Ti. Paisos Istuan]. *1716:* szánto talígát még ném csináltothatok [Szentdemeter U; Ks 96 Fodor Márton lev.]. *1743* Az kemencze lábok akár kőből, akár fából, a mint tetzik csinyáltathatom (így!) [Nsz; Ks 107 Vegyes ir.]. *1763:* én sok pénzt adtam egyszer mádszor néki[a] azzal ha a Nagod penzit el nem költötte is tsináltathatot magának kôntöst [Retteg SzD; TL. Árva Bágyi Susanna lev. — [a]Ti. Dobai Györgynek]. *1793:* Az régi Házaknak az Sendelyezésit, a régi muhás (!) Sendelyezésig el végeztettem, s aztat is tsak Sendely szeget Csináltathassak bé Sendelyeztetem [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. *1844* Koltsár Anna özv Nagy Sándorné kérelme — mellybe mint elbetegesedett azt kéri, hogy a' piatzra állitott Taxás kolészájára engedtessen meg hogy egy záros ajtot tsináltathasson [Torda; TVLt 1173/843].

2. építtethet; a putea face să construiască; bauen lassen können. *1598:* Gerendj Marthon valahul akaria ot Czinaltathasso(n) hazat maganak Jozagomban [Gerend TA; Törzs. Gerendj Pál végr.]. *1710* adának... egy darab helyet fürész-(ne)k, melyen eö kgme fűreszt csenáltathasson [Kászonfelsőfalu BCs].

csináltatik 1. készíttetik; a se confecţiona/face; angefertigt werden. *1586:* Az keobeol igazitasat eo kgmek hattak Az Also tanachbeli Vraimra... Az karikat ha zwksegh leze(n) meg vijtanj temerdekben chinaltassek [Kv; TanJk I/1. 27]. *1636:* Az malomnak elseö reszeben vagyon ket keöre forgo feölül Cziapo kett kereke Jo keö padgya ös belseö kerekys eppek, eggike mostan uyonna(n) czenaltatott epittetett [Siménfva U; JHb Inv.]. *1679* 100 őles őreg gyalum (:mely az iden czinaltatott:) minden ahoz valo, vastagh es vekony köteleivel, czerep karikaival, palhaival nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv.]. *1807:* Az hatulso ház le omlo felben két ablakjai sövényel be kértelteve az ajtoja rosz fenyo Deszkabol tsinaltatott [Dés; Bet. 6 „GyUjfalvi Nagy Ferenc mpr"]. — L. még MetTr 396.

2. nemzettetik, fogantattatik; a se zămisli; gezeugt werden. *1801:* Sándor Jantsi... Bitang... nemis esmérte kitől tsináltatott azis bizontalan [Erdősztgyörgy KK; WH]

csináltatott készíttetett; făcut, confecţionat; verfertigt. *1671* Egyben gyűlven ă Beczwlletes Ceh. az Tekentetes Uzoni Béldi Pál Ur(amna)k Boytos Mihaly Atyankfia altal incommodě czinaltatott poharainak melioraltatasa felöll... ugy deliberaltanak[a] [Kv; ÖJk. — [a]Köv. a hat.]. *1694:* az Palota Haznak harom Ablaka va(gjo)n onban foglalt szegeletes Kristaly Uvegekkel... ugjaneze(n) hazb(an) va(gyo)n egy nagy Harsfabol csinaltatot Fejedelmi fiokos Asztal Labastol [Kővár; JHb Inv.].

csincsér, csincsír nyakvas; cătuşă; Halsfessel/eisen. *1681:* Vajda Hunyad vára... Vár emelcsős kapuja... Vagyon ezen kapu kőzőtt... Ember Lábara valo vas, most a rabokon Nro 6... Béko Nro 3 Csincsér, Nro 5 Tizedes kezéb(e) valo dárda Nro 1 [Vh; VhU 502, 508—9]. *1728:* A(nn)o 1728 Dje 15 Ianuary Porkaláb Lúpul kezinél találtattak illyen és ennyi vasak. Csincsirek és lakatok. Régi Csetneki vasak nro. 16. Uj Csetneki vasak nro. 7. Csincsirek nro. 2. Lakatok nro. 6 [BSz; TKl].

? csincsinság ? alávalóság, gyalázatosság; ticăloşie, josnicie, mîrşăvie; Niederträchtigkeit. *1631* Jaraj al(ia)s szarazaitaj Gergely deak... fassus... az en felesegemet. hites matka volt, s ez az Istua(n) Deak el uitte s masnak akarta commendalnis el is uitte szekeren. Annak utanna teörueniel ismet meg nierte(m) s mind eö volt keöz keöpü hogj az en hites tarsamat el vegie teölem, ugj hallotta(m) hogj egj keöbeöl buzat adtak volt Istua(n) Deak(na)k hogj el uegje teöl'em az felesegemet s masnak adgja eleg nagj czinczinsag (?) volt Istuan Deaktul ez [Mv; MvLt 290. 48a].

? csingalozik (tehetetlenül) lógázódva csüng le; a atîrna în jos (neputincios); (hilflos) herunterhängen. *1630:* az koncz kertiben lattuk... az haro(m) diznot hogi fekeznek vala halua(n). az Negiediket mondak hogj az laba czi(n)galoslik (!) az disznok keözeôt, de azt en jo szeriuel nem latta(m) [Mv; MvLt 290. 221b].

csingelődik l. csüngelődik

csingilládzik *1791* Ály félre, baszam az Anyádba a' lelket, mert úgy fel rúglak Kukra hogy az béled is tsingilládzik [Bács K; RKA].

Alkalmasint olyanféle jel-sel számolhatni, mint a következő két címszó esetében.

csingolódzik lógázódva csüng le; a atîrna bălăbănuind; pendelnd herunterhängen. *1771* Tudgyae a Tanu ... hogy ... a p(rae)titt. Exponens... B Kereszturi Varga Ferentz nevű Jobbágya két Esztendős Paripa Csikaját hol, kík, miképpen mitsoda patakba szőktették belé? hogj edjík első lába hellyiből ki menvén máig is tsak tsingoladzik (!) hogj réá nem álhat, meg gyogyulásához semmi reménség Nints? [Msz; Bet. 7 vk].

csingolódik lógázódva csüng le, lóginyázik; a atîrna bălăbănuind; pendelnd herunterhängen. *1771* Nállam lakván a' Nyáron által egy kobor inasocska ki Andris(na)k hivatta magát... nékem maga beszéllette hogy ő egy kis Gyermekkel edjütt valami Lovokot hajtot által a' Markodi patakon s amint egymásra az árokba be szöktették edgjik a' másik(na)k határa szökvén, annak bizony edjik lába ki törött..., mert hogy ki mentenek az árokbol látta hogy tsak ugy tsingolodott edjik lába [Berekeresztúr MT; Bet. 7 Fr. Katso (30) nb vall.].

csinján vigyázva, (kellő) vigyázattal, óvatosan; cu băgare de seamă, cu grijă; vorsichtig, behutsam. *1843:* (A hordót) hengergetni kell több izben napjában, de csak csinynyán [KCsl 13 Kemény Dénes kezével].

csinos 1. takaros, szemrevaló; curăţică, chipeşă; hübsch. *1814:* bizony tsak szép az a' Vajna Rósi, be kartsú! be tsinos [Mv; TSb 12].

2. szép; frumos; schön. *1736* ezen Háznak végiben lévő kissebb Házotskáb(a) nyilik vas Sorkokon forgo, vas Szegzővel zárodó Sürü párkánnyal tzifrázott tsinos fenyő Deszka ajto [CU]. *1782:* fogas Csinos bokájakkal, a talássa on edenyel rakva [Mv; DLev. 4. XXXVI]. *1825:* a malomra vizet botsáto Zápor tarton el kezdve. ujba épiteni tartozzanak... a Gerendejek helje mián el vágatatt Sasfák heljében, tsinos tsapanyos prájtzoknakis bé tételeivel s mind vizi, mind Bél kerekek(ne)k tsinos heljire hazásával [F.zsuk K; SLt XLI] | A fedele ezenn épületnek lehulvan az el aggott zsendellyezet rolla, nem régibenn Csinos de ezen épületre nem illo Zsup fedéllé valtoztatott (!) [Szárazpatak Hsz; Szentk. Conscr. 329].

3. kb. csinnal/ügyesen elkészített/megmunkált; lucrat frumos/cu şic; schmuck/erlesen bearbeitet. *1761* kőtéses jo kemény csere oszlopokon állo négy szegeletre hegyessen szarvazott... cserefából felrótt csinos uj gárgyáju kőből ki rakott bőv vizű Kerekes kút [Szászvessződ NK; JHbK LXVIII/1. 197]. *1775:* Alkudtam meg Kolosvári Oltár csinálo Hoffmajer Simon eő kegyelmével Szökefalvára à tett Delineatioja szerint csinálando egy Oltárnak el keszitéséért (így!) olly moddal: hogy annak fábol valo munkája, és mindenféle Cziradaja olly csinosok, tiszteségesek légyenek valamellyek az Betsből hozott ott Lévő Kereszt Oltárnak munkája [Ks 92].

4. rendes; ordonat; sauber, ordentlich. *1815:* Ha pedig eddig gyakorlott rosz Cselekedeteiről le nem mond, a tsinos takarékos, és magános élethez magát nem szabja, ugy lehetetlen nékie az Joszágai Jövedelmekből... az ő tettzése szerént élni [Mv; Berz. 21].

◇**Án.** *1840:* A Csinos kantzát. . rugattattam gróf Nemes Ronto nevü mag lóval [HSzj *rontó* al. — L. még i.h. 178].

csinosaeskán szépecskén; frumuşel, gingaş; zierlich, hübsch. *1736:* Az... udvarrol... vagyon. aditus... Csinosotskán faragott... fenyő deszka kapun rajta lévő kis Csekélly két vas Sorkokon forgo, vas reteszszel zarlodo gyalog ajtotskával egyetemben [Várhegy MT; CU].

csinosan 1. csínnal, ügyesen; gingaş, frumuşel, îndeminatec; hübsch, zierlich. *1736:* Az Palotáb(an) találtatott öszve hajlo kerek asztal Csinoson tsinált bik fábol valo labokon állo 1 [Várhegy MT; CU XIII/1. 100]. *1752:* (A) Tornácznak a kőzepe tállyan vagyon Labakon csinosson epűlt, deszkás oldalu gradicsos, gyalult parkányos deszka oldalu, fellyűl viragos festett mennyezetű és aloll meg deszkázatt padimentumu sendely fedel alatt valo Nyari Fillegoria [Pókafva AF; JHb XXXV/73]. *1810:* Vagyon a gabonás végibe, égy állással tiz lora készült derék istálo, . Vagyon benne 11, oszlop formára kereken Csinoson kifaragott állás fa [Doboka; Ks 76 Conscr. 30—1]. *1825:* egj kis Deszkabol Csinosonn keszult gj'alult (!) deszka oldalu és fedelű kis Gábonáska [Szárazpatak Hsz; SzentkZs Conscr. 365]. *1836* Ajándekoza Ecsery Jakab Sámuel Ur. égy rostélyos karu Csinyoson és szépen készitett veresre festett nagy hosszu fa kanapét, azzal a fel tétellel, hogy légyen az gyász széke a keserveseknek [Nagykapus K; RAk 41]. *1849:* Tornátz... az egész tornátz allya fenyő détzka, — padlázattyais hasanlo anyagbol, — tsinasan ki gyalulva [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

2. rendesen, rendben; ordonat, în ordine; ordentlich, sauber. *1796:* Kőtelessége lészen... a' kertet tisztán, és tsinosson tartani [Déva; Ks 76. IX. 26]. *1829:* A Néhai Vajna Ferentz Ur... kevés Joszàgàbol igen takarékoson, és tsinoson élt, soha nem vesztegetett; egy szoval jo gazda volt [Szászváros, Bet. 2 Török Joseff (39) chirurgus vall.]. *1849:* A' Veteményes... abban sok osztályozott veteményes ágyások, virágokkalis ékesitve Vannak egres ágyasok is... igen szép lugas gyértyán fákbol, tsinosan curálva [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

csintalan 1. rakoncátlan, féktelen; neînfrînat, nesăbuit; zügellos. *1716/1793:* Ehez* tartsa magát jámbor és tsintalan Vakmerő és nyakas bátor s bátortalan [A.csernáton Hsz; SzékFt 31. — *Ti.

a falu törvényéhez]. *1720:* Itt még elének (!) az Attya ffiai és magais el szökék igen Csintalan verekedők valának [Tekerőpatak Cs; LLt Fasc. 69].

Szk: ~ *elméjű. 1817* az iffiabb esztendeiben Csintalanabb elméjü lehetett [KLev.].

Szn. *1594:* Chintalan Istuan [Kárásztelek Sz; UC 113/5. 81]. *1639:* Czintala(n) Istuan Vr(am). Czintalan Istuanne Dorotthia aszony [Hsz; KaLt Apor István ir.]. *1733* Ioannes Csintalan (46) pp. Csintalan Andras de Kézdi Szt. lélek (40) pp [Kézdisztlélek Hsz; HSzjP].

2. makrancos; nărăvaş; widerspenstig. *1755* egy Sárga, s egy pej forma kancza Lovat hámba tanittatni kezde eö Nsga, s a' Sárga Csintalan lévén addig hajták és tanitták, hogy meg döglék [Uzdisztpéter K; TGsz 35].

csintalankodás rakoncátlankodás, féktelenkedés; desfrînare, dezmăţ; Zügellosigkeit. *1586:* Az Eyeli Iargalas, (!) kiàltas lelkewel valö zitkozodas es chintalankodasrol Azmint az eleót vegeztetet volt ugya(n) Azon tartassek megh [Kv; TanJk I/1. 41].

csintalankodik rakoncátlankodik, féktelenkedik; a se purta desfrînat/neînfrînat; sich zügellos benehmen. *1580:* Az Eyely Iaras felöl vegezte (!) eo kegmek ezt, hogy Niolcz, ora vtan senky bort ne aggio(n) tyz forint birsaga alat. ha penigh az harangozas vta(n) az vczakba valakik kialtananak bayoltananak (!) zitkozodnanak es ot chintalankodnanak Tehag azokat ha Neotele(n) a' wagy Rydegh, es Myves legenyek megh foggyak, Es ha rydegh legeny kinek zalogya ninchy az kalytkaba vigiek [Kv; TanJk V/3. 231b]. *1717:* Janko Ur fi roszul vólt..., de harmad napon iobban lett már eleget csintalankodik, a' tanolásban is jól ügyekeznek [Szu; Ap. 2. „Udvarhelj kis Mester" Apor Péternéhez].

csintalanság 1. rakoncátlanság, féktelenség; desfrînare, neînfrînare; Zügellosigkeit. *1582:* Andreas Kuthy fassus est... Poch Martont Viczey Caspar zolgaiat arczul vagta vala, enyt tudok garazdalkodasaban... Bacz Martontis Agion verę az eochyewel, Amy (!) hazunkhoz is Mezitelen Karddal Ieott vala be, es ot dult fult... Anna R(e)l(i)cta Antony Kwthy... fassa est.. Garazdalkodasa es chintalansaga feleòl Azt vallia Amit, a (!) eoteodik vallo, meg eó nekies meg vagta volt az vyat | Ertyk eo kegmek Byro vram Ielentesseból az Nagy chintalansagot es fesletseget mind iffywsag közt mind penig Neos Emberek közt | Miwel hog minden feleól be theolty eo kegmek fileyth az sok eyely kialtas Rezegeskedes harczolas es chintalansag feleól valo panazolkodas ky soha Anny (!)* Atthiainknak Ideyeben el ennyere el Nem merewlt Amint Mostany wdeoben, Azert lathwa(n) es tudwan azt eó kegmek hog ... mindenek ez fele dolgok (így!) Az Istennek tiztessege ellen es az Varosnak chendes Allapotthia ellen volna, es romlasara keowetkeznek... Biro vram vigiaztasson rea ez felekre. Es mindenek valakik ezffele vetkekben talaltathnak Zemely Valogatas nelkwl eó kegme illendeo bwntetessel bwntesse [Kv; TanJk V/3. 249b, 169a, TJk IV/1. 12—3. — *Olv.: a mi]. *1585* Az Eyelj Iaras, Zitkozodas Zankozas kialtas es egieb chintalansagh feleól vegeztenek hogy ha Niolcz ora vta(n) az illie(n) vetekben valakik meg talaltatnak, ha Ridegh legeny lezen, Az kalitkaba vitettessek, Es ha It valo Eòreòkeós vagy Eós fiw, Awagy hazas Ember lezen. egy forintal bewntesse Biro vram [Kv; TanJk I/1. 2]. *1594* Biro vra(m) megh kialtassa publice az zitkot, meh seren, eget boron való rezegeskedest: Meniekzeoben valo hegedwlest, tanczolast, es minden ejeli vigasagot, chintalansagot [Kv; i.h. 240]. *1595* Eo kegmek zolottanak az ejelj torbezolok, kialtozok feleolis, miert hogi ennek eleotte derek vegezesek voltanak effele chintalansag es deoseolesek, zitkozodasok feleol, eo kegme Biro vram mind az ket protoculomot kerestesse megh es p(ro)cedallion eo kegme az zerent [Kv; i.h. 268—9].

2. gaztett; nelegiuire; Frevel. *1726:* Sáromberkén nehéz fogságban esvén holmi Csintalanságiért [BfN Köbölkúti csomó].

csíny 1. gaztett; nelegiuire, mişelie; Frevel. *1753:* Bogya László nevű Jobbágy.. juhainak Tilalmasban valo pascuatiójáért, midőn egy Hajtás bé akarta vólna hajtani, főben ütötte az Hajtást, és ezenn csinnyának büntétésétől (!) valo Félelmében által Szőkött Kolosvár megyében Gyerő monostorra [Nagyaranyos*; JHbK LII. 4. 55. — *Lenk a Nagy- és Kis-Aranyos egybefolyásánál fekvő településként tárgyalja, egy másik forrás Albak (AF) településsel azonosítja (vö. Gámán Zsigmond, Helységnévtár Kv, 1861. 80). A Hátsekféle térképen (1880) a Lenk jelzette helyen ilyen nevű települést nem lelek]. *1757:* Semmi tsinnyát, rosz erkölcsit nem tudom nem hallattam Pakulár Vasziljnak [O.kocsárd KK; Ks XXV. 14]. *1774:* Sos Ferkö nevü Jobbágy egy Roka Bört ajándékozott Praefectus Botskor Uramnak, azért hogy valami Csinnyáért Csufosan ne vesse ki az Udvari Biroságbol [Mocs K; KS Conscr. 36]. *1794:* Veres György meg támadván Johanest, Muntyán Zaharia Vagdalta meg egy kardal... Veres Györgynek ezen tsinyán kívül egyebeth nem tudok [Déva; Ks 79. XXVI. 10]. *1797* Ujra ele állittatván Szuba Juon, a' végett hogy Burián Martinnak Csinnyát világoságra hozza [Kosesd H; Ks 115 Vegyes ir.]. *1810:* meg értvén Filipnek tsinnyát mondottam, hogy másokat belé ne keverjen [Déva; Ks 116 ua.].

Szk: ~*t cselekszik* gaztettet követ el. *1771* a' Predecessorink kőzül valami csint cselekedvén Adámoson, bé jött ide Nagy Ajtára* [AbN. — *Hsz] ✱ ~*t fog reá. 1767:* a Gegesi reszt... Nehai Kovats Jakab... Vice Kirally Biroságáb(an) egy Gegesi Martonne nevü Aszszonytol özvegyen maradvan eroszakoson foglaltatta el ki hanyvan belölle az Aszszonyt elsöben ugyan perlette mint Tiszt valami tsint fogván rea és beléje akadván ugy vette el osztán tölle [Andrásfva MT; Ks 20. XIV. 9].

2. *tbsz* ? kb. vkinek üzelmei; maşinaţii, uneltiri; Umtriebe. *1819:* az a' szogàlo a' ki Rákosinét szolgálta... a' tudná Rákosinénak minden bibijét és Csinnyait [Kv; Pk 2].

[A 'szeszély' jel. is valószínűsíthető.

csip 1. a pişca; beißen. *1796:* Burjánné azért, hogy a balhák ne tsipjék ki kivánkozatt a Komja Urához a Csűrbe [Kv; Aggm. B. 15].

2. csipdes; a ciupi; zwicken. *1570:* Makay Benedekne Erzebet, hyty Zerent ezt valya, Mikor az Monosthor kapwban lakyk volt az eo vrawal, Zeoch Demeter, gyakorta mykor az vra hon nem volt, Rea Be ment chipte harapta, es Intete hogy Engedne Neky, Gereznat es elegh keolcheget adna nekj [Kv; TJk III/2. 81]. *1632:* ez az Giörgi Deak utannunk iött Cziak hallam hogi az Azzony megh Siualkodek az hatam meget es monda iaj lanczos kurua mint Csiped az seggemet [Mv; MvLt 290. 95b].

3. mar; a ustura; stechen, beißen. *1849:* ha a' szem viz tsak gyengén is tsipne a' szemet, egy elöbb tiszta vizzel vegyitve lágyittando, a' nem tsipésig [Étéd U; Pf Kendi Ferenc lev.].

Sz. *1840:* oljan kevés kedvem vagyon mind ezekhez, Látván a fiaim gondolkodásokat is, hogy jo szivel mindent félben hagjok, bár mindenemet által adhatnám nékik, s csendesen meg huzván magam nyugodhatnék, probálják ők is a világat s csipje meg a Lug a nyakokat talán az edgyik veszt valamit az Indolentiájából s a másik is meg győzödik benne, hogy a Czime (!) el nem tartya a világon [JHb Jósika János lev. feleségéhez Bécsből].

4. szorít, fog; a strînge; drücken, pressen. *1600:* Lukach Janosni mente(m) wala, azonba oda ieő Gyeörgyffi Balintneis, zolgalattiak kezde kerni Lukach Janostol (!) mond Lukach Janos neki, Ado⟨m⟩ bestie kurwa, mert eletemet megh kissebited, eleteme(n) megh rakattad az latrokkal magadat, azonba wtni kezde egy palczawal. Lattam aztis hogy leanta Zaz Janos laba keöze csipte az feiet, es wtegette az farát [UszT 15/38 „Balint Peterne Orsolia azzoni" ns vall.].

5. (más földbirtokából egy-egy darabocskát) elharapdos/csipeget; a ciupi (din pămîntul altuia); (ein Stückchen von einem fremden Grundbesitz) abzwicken. *1746:* Étető Ferencz Uram.. Tisztartoságában tartván tőlle az Sellérek, égytőlis Penzen égy darabot csipet, mástolis erőszakkal edgy darabat harapat, és ugyan akkor ezen Controversiában lévő földetis (!), az ki őrőkősse Czegei Vas Adám Ur(na)k, tsuszot volt Étető Ferencz Urhoz [Szentegyed SzD; Wass. Vásárhelyi Vonyá (60) zs vall.].

E jel-re l. még *csip-harap 1.* al.

6. *vendégséget* ~ vendégséget rittyent/csap; a face un chef; (ein Gastmahl) veranstalten. *1839* Miklos nap előtti estve nagy vendégséget csíptűnk [Kv; Pk 7].

csipás I. *mn becsm is* csipával telt; urduros; triefäugig. *1632:* Keörtvelfai Istua(n)... monda mindgjart az menieczkenek te czigany, te koszos, lopo ugj mond egj Zarom sem maradhatot megh mind fel rontottad ugjmond, s monda az menieczke, hazucz czipas szemü ven beste kuruafia ageb ugj mond, tiztessegem veztett aruloul, mert az te keölkeid vagi hogi fattiaid teortek fel ugjmond nem en [Mv; MvLt 290. 85]. *1693:* Nemes Nagy Kata... vén csipás kutyának szidta Urát és egyéb mocskos szokkal illette [SzJk 273]. *1799:* Rajka Mihály kék tsipás szemü [DLt nyomt. kl].

II. *fn becsm* kb. takonypóc; mucos; Rotznase. *1632:* meniel te czipas [Mv; MvLt 290. 85b].

csipdelő el-elcsipegető; care ciupeşte (din pămîntul altuia); der/die (ein Stückchen Feld) abzwickende. *1774:* azon ki tett Tisztarto Uraimék Hellyekben ujontan restaurált Tisztarto Uraimék eő kigyelmeknek... az elfoglalt Földeknek mások által valo el foglaltattassát, és annak Recuperatioját jelentetem, mellyre is felelenek eő kigyelmek, hogy ha az elöbbéni Tisztek az el foglalt Hellyeket visza nem foglalták, eő kigyelmek sem kévánnak erette gyalazatoskodni melly mian az Exponens Uraságnak nagy kára Esztendönként nevekedet mint hogy masakis látták (:tudni illik az ollyan Földök Csipdelöi:) hogy Tiszt uram eő kigyelmek (!) Contemnállyák az Földökböl valo Csipdelőzést, de mennyi, ki altal s mennyi ideje az ollyan foglalásoknak mi aszt bizonyoson nem tudgyuk, de ha ad faciem Loci ki men(n)énk meg tudnok intézni hol, es men(n)yi foglalodot el [Mocs K; KSConscr. 33].

csipdelőzés el-elcsipegetés/harapdosás; ciupire; Klauen. *1774:* masakis látták... hogy Tiszt uram eő kigyelmek (!) Contemnállyák az Földökböl valo Csipdelőzést [Mocs K; KSConscr. 33. — A teljesebb szöv. *csipdelő* al.].

csipdes 1. csípked; a ciupi; zwicken. *1582* Giulay Eothweós Istwan vallia... Egikor Esmeg Agiamba mikor fekwnnem... oda Ieowe Az Azzony Thuri Palne, Es chìpdesny chiklandani kezde, Azon keozbe kere hogy megh latogatnam az eo Cellaiat, De en Nem Mente(m) oda [Kv; TJk IV/1. 68]. *1625* Varga Mathene Orsolya bezedy* J(urata) f(assa est)... Lattam aztis hogy addigh szökött czibdeste Inczie Istuanne oklandj Mihalt hogy Be Rekezkeodtenek az hazba(n) Hegedws Janosnit es oda be voltak, my Nem mehettwnk be az hazba [UszT 89. — *Bözödben (U) lakó]. *1642:* Én soha nem ismertem ezt az asszont. semmi gonoszságot nem láttam, sem tudok hozzá. Hallottam mástul hogy eccer Meggyesen mezitelen volt s csípdeste az maga részit [Mv; MvLt 291. 318a]. *1689:* Causa Szent Andrásiensis. Benécs (!) Thamás Tárkányi Katát Feleségét hűti mellé kivánnya Tarkányi Kata ... Nem redeál mert hogy nyilvan nem merte verni, étszaka testét facsarta csipdeste harapdalta [SzJk 242]. *1716:* Láttam hogj Harinainé Aszszonyomat csipdeste, mégh mondatta Harinainé Aszszonyom,

ne csipdessen kgld [Nagyida K; Told. 22]. *1744:* Ennek előtte két esztendővel Szakács Filepet szolgáltam..., de az eö Fertelmes szokása miat nem szolgálhatám mjvel akár hova mentűnk dologra őrőkke csibdeset, probalgattván hogy valamire uehessen [Gyeke K; Ks]. *1820:* a Néhai Báro Ur... az eleibe jött Aszszanyakat csipdeste, mellyet halála orája előtt egy hetig... folytatatt [Aranyosrákos TA; JHb Fasc. 48 Opra Juon (25) majoros vall.]. *1823* Csernátoni Sámuel uram... velem is sokat probált, s kénszeritet a roszra, a tőbbek között éppen ollyankor tanált volt hozzám jonni, a mikor vetéttem be' a kementzébe, nem hagyot béket Csíbdesni kezdet [Radnótfája MT; TLt Praes. ir. 65/827-hez Szilágyi Istvánné Imre Anna (41) ns. vall.].

2. csapogat, cseneget, csórogat; a ciordi/șterpeli întruna; nach un nach wegmausen. *1761:* Papuk Péter. egjtől is mastolis csipdesett kitől tyukat, kitől réczét Ludat Szurdukán Juontol egj buria pálinkát [Fasaczel H; Ks 113 Vegyes ir.].

3. (más földbirtokából) el-elcsipeget/harapdos; a lua ciupind (din pămîntul altuia); abzwicken (von einem fremden Feldstück). *1738* minek utánna meg holt Nagy Győrgy egy is más is szántotta azon Nagy György földe félét és csipdestek [Szásznyíres SzD; Ks 27. XVI].

csipeget csapogat, cseneget, csórogat; a ciordi/șterpeli întruna; wegmausen. *1794:* reggelenként sokszor látták ők, hogy a' tolyásnak hijja vólt a' Domnu Frater tsipegetett belőle [Kővárhosszúfalu Szt; TKhf Jakab Gábor gr. Teleki Imréhez].

csipegetett ? fogazott, cakkozott; cu colțișori, dantelat; gezackt. *1710 k.:* 1 Pár csipegetett potyolat elo Ruha kőrűl kőtes rajta [LLt Fasc. 146].

csipegető csenegető, csórogató, lopogató; care ciordește/șterpelește; wegmausend. *1813:* A meg nevezett lakosok közzül Némellyek Csipegető és szava bé nem vehető szeméjek [F.berekszó Sz; BfR III. 12/9 Avasán Vila (58) col. vall.]. *1821:* Négy esztendeje miolta feleségét el űzte Nagy Miklos ugy hallottam hogy tsípegetőnek találta s azért tselekedte[a] [M.légen K; KLev. — [a]Alább ugyane vallatásban erre von. Négj esztendeje hogy feleségét el űzte Nagy Miklos tolvajságáért és rosz gazdaszszonyságáért]. *1823:* az igaz hogy tsipegető ember kivált mikor részegetske, de nem gyujtogato | mind égyetis mástis tsipegető személly tömletzbeis volt [i.h.].

csipegetőleg be-becsipegetve/kapdosva; ciupind din cînd în cînd; öfters hineinzwickend. *1807:* Nms Nemzetes Vitézlő Possessorok, magok elejekben helyheztetett bizokodástol viseltetvén, az előtt is Ugyan csipegetőleg; De leg inkább a' Nemes Limitánéa Militiának fel állittásától fogva... Toplitzai[a] Nevü Falunak (így!)... Határoibol, Erdeiből, Havassaibol, erőszakoson... terjeszteni törekedvén violentiakat miveltenek, és Vittenek Végben [T; Born. XVd. — [a]Maroshévíz MT].

csipegve-csupogva csip-csup, rendre-rendre, szerre-szerre; încetul cu încetul, treptat; nach und nach. *1831* azon adosságnak jobbatska részit tsipegve tsupogva per partes 170 ~ Száz hetven Rforintokban 120 xrokban kezemhez vettem [Hagymásbodon MT; Pf Pogány Sándor lev.].

csiperke csiperkegomba, sampinyon; ciupercă de bălegar; Egerling. *1785:* küldettem egy kevés Bentzentzi Csiperkétis, kivánom kőlthesse Nsgtok kedves jo egésségb(en) [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

csiperkegomba sampinyon; ciupercă de bălegar; Egerling. *1788:* most két lovon küldek: egy kevés Csiperke gombát...; adja Isten hogy jo egésséggel kőlthesse Nsgtok [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

csiperkés csiperkegombás (hely); (loc) cu ciuperci de bălegar; (Ort) mit Egerling. Hn. *1797* Cziperkésben (k) [Csehétfva U; EHA].

csípés marás; usturime; Brennen. *1849:* ha a' szem viz tsak gyengén is tsipné a' szemet, egy előbb tiszta vizzel vegyitve lágyittando, a' nem tsípésig [Etéd U; Pf].

csipeszkedés ragadályoskodás; lipire; Klebrigkeit. *1820:* panaszoltak a' Popa Nadállyos Csipeszkedése ellen, meg nem foghatom miért [Kőrösbánya H; Ks 119].

csipeszkedik 1. belekapaszkodik; a se agăța de cineva/ceva, a se ține scai de cineva/ceva; sich an jn/etw. anklammern. *1811* a' Mészáros hogy ki futottunk, belém csíppeszkedett [Szúv; DLt]. *1822:* anélkül hogy egyet is szolottam volna hozzá a Mejjemben tsipeskedett [KLev.].

2. belekap/ragad; a apuca/lua de; packen, greifen. *1745:* Csimponjer David... az hajomba Csipezkedet, s mások el választattak [Kersec H; Ks 112 Vegyes ir.]. *1819:* arra az aszszony egyszeribe hajamba tsipeszkedék, én mejbe taszitván magamtol, egy széna kalangyáig seggeltem, mig fejemet kezéből kivévén egyszer hozzá űtőttem [Déva; Ks 116 ua.].

3. ragaszkodik; a insista/stărui; auf etw. bestehen. *1802:* a'melly szőllőt a' Bálo Miklos Fiu Ág Maradéka fel fogott és bé plántált, csak annyibol cselekedtek másokkal edgyűtt, hogy az Eleiknek ottan valami Szilva fái lettek volna, és azan a Jussan csipeszkettek [Aranyosrákos TA; Borb.].

csíp-harap 1. (más földbirtokából egy-egy darabocskát) elharapdos/csipeget; a ciupi din pămîntul altuia; (ein Stückchen von einem fremden Grundbesitz) abzwicken. *1719:* Kgld ott lakvan vigyazzan mind az szena füvekre mind földekre, hogy az kinek kellis az kinek nem kellis csipje harapja [F.szovát K; Mk Reg. III. XXXVIII. 1018. 19]. *1814:* Tudja é ... hogy a ... Kis aszszony Körtvéllyfáji ... árendába más által biratott Joszágát valaki csipte, harapta, és fog-

lalgatta volna? Vetéseit és Kaszállóit kártékony modra marháival étette és prédálta volna? az Kis aszszony .. Körtvélly fáji Joszágát, valamint a' másokétis csipték, és harapták, vetésit, szénatermö hellyeit pusztitották [LLt].

2. ? kb. csapogat, cseneget, csórogat; a ciordi/sterpeli întruna; mausen, klauen. *1787:* azan Leány mar az Udvarba elis hiresedet volt hogy tsipet harapat s lopogatott [Backamadaras MT; CsS]

E jel-hez l. még *csíp* 5. al.

csipke[1] **1.** dantelă; Spitze. *1576:* wagion valamy chypke czyrnabeol (!) Inghre walo talan wagion eoth Syngh [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 14]. *1614:* Egi Elo ruhaba valo chypke f — d. 16 [Kv; RDL I. 95]. *1615* Harom singh vekoni Czipke elö ruhara valo f — d 50 [Kv; i.h. 96b]. *1628:* Egy cziomoban valami keues czipke [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 7]. *1668:* Egy feier fatiol Elo ruha, nehany rend feier czipke bele szöve [Mk Kapi György inv. 3]. *1676:* Vettünk Katonak... György Deaktol arany Csipket 9czed fel lottot, lottyat 2 forinton 30 penzen melly teszen flo 19 de 55 ez a' Csipke palastra valo [Beszt.; Törzs]. *1685 k.* Vettem. Miklos Demetertől Három papyros Keskeny Kötést Kötésib(en) Ull. 9/—f. 6/ = Harom papyros Keskeny Csipkét ebb(en) is van Ull. 9// = f 6// = [UtI]. *1686:* Edgj hoszszu Fekete fátjol Fekete szeles csipke rajta; Negj Fekete kurta fátyol hármán Fekete kötes edgjíken Fekete csipke [BK. Bánfi Farkasné Bethlen Krisztina kel.]. *1736* Az öreg rend asszonyok fekete selyem biborból csinált nyári palástot viseltenek, azoknak az két eleje s hátul az galléra szélyesen szélyes fekete selyemmel csinalt csipkéből volt meg rakva, s egy ujjnyira a csipke alól, fejül alá volt eresztve a palást szélyin [MetTr 343. — L. még i.h. 392 is]. *1812* Aztis tudom, hogy Susi Jungfertől vett a Groff az Aszszony eö ngn(a)k valami drága Csipkéket [Héderfája KK; IB].

2. csipkeszegély; tivitură de dantelă; Spitzenrand. *1664:* Egy Tenger szin Tafota Elöruhát körül öregh Csipke rajta [Beszt.; SL]. *1709:* Egj kis suba Metszin Bársan öt rend csipke rajta [Wass. Árva Matskási Ersebet inv.]. *1714* Aszszonyi ember haj szinü barsony Mente ezüst s arany Csipkivel Nyusz Béllessel f. h. 66 | Viseltes Keszkenjö No. 7. het hasonlo Csépkével[a] arany, s ezüst fonallal ki varrott fl. Hung. 35. Keszkenyönek valo egj Par Csipke, minium szin Viragokkal, s arany fonallal ékesitett fl. Hung. 5 | Gyolts Elököttö 3. rendüen skofiummal ki varrott s ezüst csepkével körös körül ékesitett fl. Hung 24. — [Nsz/Fog.; REkLt II. Apafi Mihály hagy. 1, 29, 31. — [a]Ugyane leltárnak még több lelt-i tételében is *cséphe* alakkal találkozunk]. *1734:* Egy Zöld Angliai mente Arany csűpkes Galandos Ezüst Gomb Aranyos rajta nro 16 Rokával béllett. Egy karmazin szin Anglia vall Ezüst csűpke 3. rendel és Galand rajta... Egy viseltes veres ször materia szoknya virágos elö ruhástol, körüllötte keskeny ezüst Csűpke s Galand [Kv; Pk 6] | Egy violaszin kamuka szoknya, ezüst gazdag széles csűpke körüllötte Galandal [i.h. Pákei Jánosné Almási Judit hagy.]. *1803:* Vagyon egy széles, vastagotska, négy singni hoszszuságu Len gyolts kendö, mely(nek) két végei, 's a' szélénis égy arasznira fel nyulo két ujni szélességü Tót kötés csipke vagyon [Dombó KK; Palotay 20].

3. csipkézett/fogazott csempe, pártás-csempe, pártacsempe (csipkézett kályhatető-csempe); cahlă zimţată; mit Zacken verschene Kachel. *1737* szegelet kájhákkal zöld mázu kájhákbol, Koronàkkal és Csipkekkel ékesült füttös Kementze [Széplak KK; CU. Petrichevich-Horváth Boldizsár conscr.]. *1745:* Kementzéhez való... Apró paraszt csipke kályha nro. 46. Mázos avadég nagjobb csipkék nro 33. Mázos apróbb avadég csipkék... Nagyobb csipke öt s egj kissebb Kementzéhez való Csipkés paraszt kályha nro 34. Paraszt párkány kályhák nro 60. Apro paraszt csipke kályha nro. 46. Mázos apróbb avadég csipke nro 50. Nagyobb csipke öt, egj kissebb | Kementzéhez való... Mázos arpóbb avadég csipkék... Mázos avadég párkány kályha [Marossztkirály AF; Told. 18]. *1746:* Dirib darab mázos kájhák, és csipke egynehány [Borsa K; i.h. 49]. *1756* Kék és Zöld festékkel Czifrázott nagy káljhák 1 Káljhára való Csipke 7 Párkányos kályha 13 Tetejire való Zöld Gomb 1 [Branyicska H; JHb XXXV/35]. *1780* Husz ./. 20 paraszt kájhát küldettem nyoltz kájhat Laposat zödet. nyoltz párkányt, Nyoltz szegeletet. Nyoltz Csipkét, két cserepet [Kv; SLt XXXIX].

4. csipkézett pártázat; coronament zimţat; gezackte Krönung. *1735* Egy Zöd kemencze tizennegy rend kalyhabol álló csipkéjével egyutt Vas homloka, hozá való vas lapát [Királyhalma KK; Ks 23. XXIIb]. *1776* Vagyon ezen Házban Zöld Kájhából készült hosszu széles vas pánton állo Kemencze, füttőivel s rajtok lévő Csűpkeikkel edgyütt [Mezőméhes TA; Wass]. *1794:* ezen palotan edgy Zöld mázu cserepes futtostöl edgyütt a füttö romlo félben minden csipke nélkül [Backamadaras MT; CsS].

csipke[2] **1.** csipke(rózsa)bogyó; măceaşă; Hagebutte. *1793:* Mostan küldök, . egy kis Ferslogba jol bé tsinálva egy Fazék Mustárt . Öt 'Sák Birsalmát egy veka Gesztenyét, és két Cseber csipkét [Hadad Sz; JF 36 LevK 358 Benkő Elek. Vincze Józsefhez].

2. csipkerózsagally; vreascuri de măceş/răsuri; Hagebuttenzweig. *1780* a' tsere töveket és tsipkét a' sántzba belé hanyatta [Buza SzD; LLt Csákyper 113. L. 20].

Gondolhatni a 'tövises ág' jel-re is. E jel-re l. MTsz, EtSz, TESz.

Hn. *1750* A Csipkénel (sz) [Szentiván-Laborfva Hsz; EHA]. *1760* A Csipke Hágoján (sz) [M. herepe AF; EHA].

csipkealmafa almafafajta; un soi de măr; Art Apfel. **Hn.** *1758:* A Csipke alma fánn alól (sz) [Sztána K; EHA].

csipkebokor 1. csipkerózsa/vadrózsacserje; arbust de măceş/răsură; Hagebuttenstrauch. *XVIII. sz. eleje* A fekély ha az elein indul megh ă lónak ă Szemin ismerszik megh, elsőbben ennek is kétt orvossága vagyon; elsö ha mesterit találod, mind kétt felin az orrán vetesd megh ă csikját Avagy pedig azon részirűl ă hol elsöbben kezd bibircsosodni, Szakasz le egy csoport Szőrt, nap haladkor (!) meg vágván ă Csipke bokornak az alyat, harom ujnyira ă földtűl ă parte occidentali csiptesd oda ă Csómö Szőrt, és harmad napra Száradni kezd ă fekély; jó ă Csipke bokornak ă bottyát meg Szárásztani, és meg törni, s abrakba be adni ă fekélyes lonak [JHb 17. 10 lótartási instr.]. *1778:* Ezen erdöis Sűrű, Cseres, Cseplesz. Ez is elegyes; de csak cseplesz, Csipke, Galagonya, és Tövis Bokrokból álló [O.sályi KK; Berz. 4. 8. C. 18].

2. csipkerózsaág/vessző; crenguţă de măceş/răsură; Hagebuttenzweig, Hagebuttenast. *1597:* Choto Ambrúsne Sophia wallia. Lattam nagi giakorta hogi Kis Imreh retteneteskeppen kemelletlenül verte giermekit, ... mind az két fiat zeornyen megh keoteozte hatra keoteotte az kezeket chiúpa mezitele(n) vetkeztette eöket az Inokatis megh keoteotte, hassal fektette az feoldre, keozikbe(n) allot, csipke bokort keoteot eozve azzal werte mind farattigh [Kv; TJk VI/1. 39].

Hn. *1699:* Czipke bokornál (sz) [Kilyén Hsz; EHA]. *1747* az Czipke bokorra menőb(en) (sz) [uo.; EHA]. *1763* also határban a Csipke bakran (!) kivül valo hoszu nevezetű helyben (sz) [uo.; EHA]. *1786:* a Csipke bokor mellett az Uzoni uton kivül (sz) [uo.; EHA]. *1818* A Csipke Bokornál (sz) [uo.; EHA].

csipkebokrocska csipkerózsa/vadrózsabokrocska; tufă mică de măceş; Hagebuttensträuchlein. *1778:* Ezen Erdöcskénekis a' hegy oldala... Csipke Bokrocskákból alló [O.sályi KK; Berz. 4. 8. C. 18].

csipkécske danteluţă, dantelă mică; Spitzchen. *1714* Vekonj gyoltsbul kelyhre valo ékesség, aranj Skofiummal, s aranj fonallal ki varrott 8. Koszorukkal s idvözult Herczeg Czimerével egjült, körös korűl arany Csipkétskével fl. Hung. 20. Vekony, s altal ató gjoltsbul, külömbféle ki varrott Virágokkal ekesitett Keszkenyö, kőrős kőrűl arany Csépkétskével fl. Hung. 5 [Nsz/Fog.; REkLt II. Apafi Mihály lelt. 28].

csipked *átv* kb. (az ellenséges hadba rajtaütésszerűen) bele-belekapdos; a hărţui (armata duşmanului); (in das feindliche Heer überraschend) öfters hineingreifen. *1653:* 1602 esztendőben... Gyalu tájatt valami egynéhány száz legények öszszegyülének a frigy alatt, és a Básta hadát csípkedni kezdették volt [ETA I, 66 NSz].

csipkedés (más földbirtokából való) el-elcsipegetés/harapdosás; ciupire (din pămîntul altuia); Wegmauserei (von einem fremden Grundstück). *1588:* Byro vram p(ro)positioira therwen eo kgmek varosul Melyek keozzewl legh elseo, az hatarnak visitalasa Az hatar domboknak vytasa, es el zantasa, Seot kewannia eö kgme tanachawal egie(te)mbe, hogy Bizonios Negj vraimat valaztananak az hataroknak megh latogatasara es Rea vigyazasara, ... Kerik varosul az Negj vraimath hogy Ahol kart latnak az videkiek miat az hatarokba(n) vagy valamj chipkedest kesedelemnelkwl megh Ielenchek [Kv; TanJk I/1. 65]. *1603:* Megh ertettek eo kgmek egesz Varosul az Monostor feleol valo hatarúnknak zagattasat es chipkedessel valo el foglalasat, kit eo kgmek bizonios Vraink Attiankfiay megh latogattanak pater rector Vramekkal egyetemben. talalianak io modot benne hogy elebby io Zomzedsagúnk, es Zeretettel valo Attiafiúsagúnk maradgion meg... eo kgmek mostany vyab Zantassal valo foglalasoktol lennenek chendesek [Kv; i.h. 472].

csipkefa csipkerózsa/vadrózsacserje; arbust de măceş/răsură; Hagebuttenstrauch. *1778:* Ezen Erdö... Csere, Mogyoro és Csipke fakbol vagyis veszszőböl alló [O.sályi KK; Berz. 4. 8. C. 18].

csipkeforma csipkeszerű; în formă de dantelă; spitzenartig. *1668:* Egy feier fatyol Elö ruha kek, ezűstös czipke forma reá varva [Mk Kapi György inv. 3]. *1686:* Eotődik előruha buja vászonra varva irás utan Fejér czérnával csipke formára [BK. Bánfi Farkasné Bethlen Krisztina kel.].

csipkehát csipke-hátrész; spatele cu dantelă al unei haine; Rückenteil mit Spitzenbesetzung. *1716* Bal felöll valo iskatulyacskáb(an) egy gyöngyös fekete Csipke hát alyával együtt [Wass].

csipkekályha csipkézett/fogazott szélű (kályha) csempe; cahlă zimţată/crestată; gezackte Kachel. *1745:* Kementzéhez való... Apró paraszt csipke kályha nro 46 | Apro paraszt csipke kályha nro 46 [Marossztkirály AF; Told. 18. — A teljesebb szöv. *csipke* 3. al.]. *1796:* A Kápolnában egy fejér mázas vak Kementze nagy kallyhákbol Mellyben ment Lapos kállyha 10... Szegelet kállyha 10... Hoszszu Párkány 21... Párkány Szegelet 8... Csipke kállyha 13. Gomb 3 [Déva; Ks 120. 4/33].

csipkekötö dantelar; Spitzenklöppler. *1699:* Nehai kissebbik David János fia Gjörgj Annor(um) 12. Ez Csipke kőtö [Pipe U; LLt Inv. 86].

csipkekötő-botóka csipkeverő-pálcika; beţişor folosit la croşetarea dantelelor; Klöppelstäbchen. *1774:* Csipke kőtő botókák 35 [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67].

csipkekrézli csipkefodor; volan de dantelă; Spitzenkrause. *1823:* Csipke Krézli [LLt Csáki-per 601. L. 1].

csipkeliktárium csipke(bogyó)íz/lekvár; marmeladă de măcieşe; Hagebuttenmus. *1780:* Tsipke

Liktarium két edenybe... Veres szőlő Liktarium kanna 1 [Bethlen SzD; BK].

csipkeprém csipkeszegély; tiv de dantelă; Spitzensaum. *1652:* Masodik szoknia. egy fejer kamuka az allian Egy rend fejer czipke prem, az also szeli fejer fenies galantal be szeghet [Mihályfva NK; JHb XXII/41 kel.].

csipkeprémes csipkeszegélyes; cu tiv de dantelă; mit Spitzensaum. *1652:* Egy Megj szin Kamuka szoknia ket rendel Czipke premes, Az valla szederies Viragos barsoni galannal czifrazot [Mihályfva NK; JHb XXII/41 kel.].

csipkerózsaíz vadrózsa(bogyó)lekvár; marmeladă de măceşe; Hagebuttenmus. *1838—1845:* Hecsempecs és hecsepecs csipkerózsaíz, béfőtt csiggenye [MNyTK 107 *hecsempecs* al.].

csipkés[1] **I.** *mn* **1.** csipkével díszített; dantelat, decorat cu dantelă; mit Spitzen geschmückt. *1628:* Egy czipkes fejer varrasos czinadof lepedeo [Bodola Hsz; BLt]. *1637/1639:* 1. kett szel gjolczj lepedeo Reczes, csipkes - - - f. 2 d — [Kv; RDL I. 111]. *1643 u.* Vagyon egy gyólts Abrosz, mellynek kerűleti tsipkés, a' közepi kötéses [Hesdát SzD; SzConscr. 183]. *1668:* Tiszta fejeressel varrot giolcz kendő vege czipkes [Mk Kapi György lelt. 6]. *1674* Egy szép uy lepedő czipkés [Szászvárosi ref. egyházi lt. Halics Mihály lelt.]. *1749:* Egy Szederjes Creditor Sellyem Szoknyát, mełynek az allyán vagjon egy Sor keskenyeb, és egy Sor Széllyesebb mind két fele tsipkés Krátás Fejér Poszománt a Vállon pediglen négy sor egy ujni Széllyes fejér Poszománt benne lévő Lászlival (!) edgyütt és hasonlo Szinű elő Ruhát két rend Poszomántal [Koronka MT; Told. 12/2].

Szk: ~ *ágyfőtől való. 1651:* Egj kek fonallal szeött agj feőteöl valo [Kv; RDL I. 132, 146]. *1655* Egy gyolts czipkes agj fötöl valo — f 1 d. 25 ... Egy kekes agy feöteol valo — f 1 d. 25 [Kv; i.h. 29] ✱ ~ *kendő. 1673* Vagio(n) egi gìolcz reczes kendő. Más kendő szàl vonásos. Mas szàl vonasos feieressel varrot czipkes Kendeö. Mas egi veressel szöt kendeo [Wass. Borsai István hagy.] ✱ ~ *kendő keszkenő. 1628/1635* Kendo kezkeniok: ... Egj vy gallos gjolcz seljemmel es arani fonallal uarrot czipkes kendeo kezkeneo [Bodola Hsz; BLt 5 Néhai Béldi Kelemen lelt.] ✱ ~ *keszkenő. 1628/1635* Feier ruhak, Abrozok Egj sarga öregh rakot ladaban: ... Egj ket aztal keruletire ualo reczes czipkes kezkeneo | Beczj czernaual uarrot czipkes gallos gjolcz eleo ruha ... Egj fejer uarrasos patiolat eleo ruha czipkes [Bodola Hsz; BLt 5 Néhai Béldi Kelemen inv.]. *1816* Fátyol tsipkés keszkenyő ... 37 xr [Kv; Born. IV. 41] ✱ ~ *keszkenőcske. 1847:* egy győlts (!) csipkés keszkenőtske [UnVJk 11] ✱ ~ *köntös. 1816* Zukkerpappir szin fejér Csipkés köntes [Kv; Born. IV. 41] ✱ ~ *lepedő. 1752:* Egy Csipkés Lepedő egy Vánkoshej [Eszt-Mk gr. Petkiné lelt.] ✱ ~ *párta. 1651* Harmadik Parta kőues Arani boglárokbol es zep Előregh zem giongiokbol czinalt czipkes parta, meliben vagion Tiz Arani boglar [Wass 72/2 Vass Judit kel.] ✱ ~ *patyolat. 1633:* Egy darab czinadof giolcz vankos hainak valo. Egy Czipkes patiolatt [Ks. Vesselini Kata kel.] ✱ ~ *váll. 1657:* Egj feketeviragos barsonj Aranj Peremes uegies keőtessel cziffraz⟨ot⟩t czippkes wal [Mihályfva NK; JHb XXII/42].

2. csipkézett/fogazott(szélű/párkányú); cu margine dantelată/zimţată; gezackt. *1699:* Kemenczeje nagj örög feier bokaly kalyhabol rakót, teglakra csinalt labokon allo, csipkes karu gombos a teteje [Boroskrakkó AF; BfN Dobozolt anyag VI].

Szk: ~ *kályha. 1745* Kementzéhez való .. Csipkés paraszt kályha nro 34 [Marossztkirály AF; Told. 18. — A teljesebb szöv. *csipkés*[1] 3. al.]. *1761:* A Pitvarbol Ajto nyilik téglábol rakott magos tűzhelyen vas pántra tsipkés tetejű, zöld kályhákbol rakott kementzéjű Északra szolgálo Házban [Spring AF; JHb LXVIII/1. 499—500] ✱ ~ *kemence. 1692* Ebedlő Ház vagyon ezen házban paraszt veres kályhákból faragott kő labokra kémény allyából be-fűtő hasonlo csipkés kemencze [Mezőbodon MT; BK Inv.]. *1697:* Az Kis Tornáczbol, az nagj festett gerendaju, és padlásu házra nyilik edj jo Zaros koltsos ajto. Ebben Egj kő lábokon állo Zőld mázu Csipkes kemencze [Borberek AF; Mk Urb. 3]. *1726* Zőld mázos kályhákból rakott, fellyül tsipkés, gombos, belőll szenelő kemencze [Görgény MT; Born. G. VII. 23]. *1732:* edgj. kőből epittetett rend épület... Faragott kőből állo tüz helljen rakott zőld mázos gombos es csipkés kemenczéje [Kv; Ks 40 Varia XXVIIIc]. *1747:* menven. az Palotab(a), mellynek Zőld mazos kül fűjtő Csipkés kemenczeje [Aranykút K; Ks 73. 55. gr. Petkj István lelt.] ✱ ~ *pad. 1760* vagjon ezen házban Küs karjas Szék Nro. 7 Tsipkés pad. Nro 1 [Kissáros KK:, SLt PQ. 20].

3. ? cizellált (csipkeszerű véséssel megmunkált); cizelat, ornamentat cu crestături în formă de dantelă; bezahnt. *1651* Edgy Csipkes Rubintos Gyűrű melyben vagyon 13 Rubint [Wass. Wass Judit kel.].

4. csipkézett/fogazott | csipkeszerűen áttört; dantelat, dinţat | cu suprafaţă găurită în formă de dantelă; gezackt | bestickt. **Szk:** ✱ *csésze. 1752:* Ket Tsipkes Tsesze Salatanak valo [Marossztkirály AF; Told. 19] ✱ ~ *óntányér. 1810:* Egy csipkés On tángyér Rf 6 xr 1. Egy pár Sima on Tángyér . Rf 8 xr 8 [Mv; MvLev. Illyés Anna hagy. 1] ✱ ~ *szélű. 1781* Hoszszuko csipkés szélű Gyümölcs alá valo ezűst csésze [Nsz; Told. 3]. *1793:* csipkes és ormos szelü tangyerok 18 mas csipkes de szelein semmi hornyolas nintsen [TL Conscr.]. *1839:* Egy csipkés szélű tángyér [Kv; Pk 3] ✱ *(ón)tál. 1794:* Két nagy Csipkes ón Tál [Koronka MT; Told. 12/104]. *1803:* Ormos Tsipkés Tál 3 [Veresegyháza AF; i.h. 43]. *1823:* Egy leveses és két csipkés Lapos on Tál Kilentz On csipkés Tángyér [Majos MT; i.h. 35] ✱ ~ *tányér. 1823:* Kilentz On csipkés Tángyér [Mv.; MvLev.].

5. ? rácsos; cu gratii; gezackt. **Szk:** ~ *kapu.* *1732:* (Az udvar kapuja) Tölgj fa deszkából egj felé nyilo czipkés kapu, mellette lévő kisded ki jaro ajtoval [LLt Fasc. 244B].

6. '?' *1713:* Egy kis Bécsi Ládában bőrős... Egy Mentere valo aran fonalbol szőtt jukatos Csipkés paszamány gomb Szár a gombjai s pikkéjei (!) szironyosan vannak kőtve. Holmi Rez Csipke [Wass. Id. Vass Györgyné Nemes Mária hagy.].

II. *fn* ? csipkekötő/verő; lucrător de dantelă, dantelar; Spitzenklöppler. **Szn.** *1710:* Csipkés János [Aranyosrákos TA; Borb. I]. *1740:* Csipkés Lőrincz [Torda; TJk I. 181]. *1807 k.* Csipkés Samuel [Sinfva Ta; Borb. II].

Sz: ~ *táncára jut* a Csipkés, azaz egy ilyen nevű ember (halálos végű) sorsára jut. *1830:* fenyeget hogy véremet meg issza. — már kün járni is félek nehogy én is a szegény Csipkés tántzára ne jussak [Dés; DLt 902].

csipkés[2] **I.** *mn* csipkerózsa/vadrózsabokros, csipkerózsás; acoperit cu măceşi/răsuri; mit Hagebuttensträuchern bewachsen. **Hn.** *1577* czypkes domb oldalan (sz) [Méra K]. *1608:* az czipkes ritben (k) [Kalotasztkirály K; KHn 50]. *1621:* az Cipkes (!) dombon (sz) [Szőkefva KK]. *1631/1640:* az Czipkesbeli földek [Gyulakuta MT]. *1694* A Csipkes terin [Torda]. *XVII. sz. v.:* az Czipkés ayb(an) (sz) [Nagyiklód SzD]. *1706:* Az Csípkés nevü erdőben valo erdő [Mezősámsond MT]. *1714:* A Csipkés tetőn (sz) [Torda]. *1718/XVIII. sz.:* Csipkésben (k) [Szilágycseh]. *1722:* Csipkés Gjép szom(szédságában) (sz) [Feldoboly Hsz]. *1740:* A' Csipkés pallagon (k) [Gyerővásárhely K]. *1752:* A Tsipkés oldal alat a ret kuton fejjül (sz) [A.tők SzD; THn 6]. *1753* a Csipkés Hegjben (sző) [Marosszkirály AF]. *1757:* a' Csipkés Vápára rugo lábban (sz) [Torda]. *1767* A Csipkés tseréje (e) [Retteg SzD]. *1774:* A Csipkés tere felől valo Forduloban [Gerendkeresztúr TA] | A Csipkés allyában (sz) [M.kályán K]. *1777:* a Csipkés farán [Bács K]. *1778* A Csipkés Parlagon (sz) [Nagyfalu Sz]. *1789/1844* a' Csipkés árkon tul a' Szőlő gyepüje alatt eljáro ut [Dés]. *1796* A Csipkés alatt [Retteg SzD]. *1803:* Csipkés Domb nevezetü hellyben (sz) [Harangláb KK]. *1809—1815:* a Malaton, a Csipkés árok tulso részén [Dés]. *1855* A Csipkés terén, vagy Füves utan (sz) [Torda].

II. *fn* csipkerózsa/vadrózsabokros hely; loc acoperit cu măceşi/răsuri; Ort mit Hagebuttensträuchern bewachsen. **Hn.** *1674:* Az czipkesen valo Főld [Ákosfva MT]. *1677* A csipkesen [Vaja MT]. *1701* csipkés nevü helyben (sz) [Kide K; BHn 87]. *1718/XVIII. sz.:* Csipkésben (k) [Szilágycseh]. *1737/1792* In Promontorio Csipkés dicto (szö) [Bálványosváralja SzD]. *1748* A Csipkésnél (sz) [Ákosfva MT]. *1767:* Csipkés (sz) [Retteg SzD]. *1798:* Csipkés (sz) [Méra K.]. *XVIII. sz. v.:* a' Csipkés (sz) [Bita Hsz]. *1822:* Csipkésbe (sz) [Gyerővásárhely K; KHn 157].

A címszó jelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók. — L. még BHn és KHn Mut.

csipkésen 1. csipkével szegve; tivit cu dantelă; mit Spitzen gesäumt. *1735:* gjakran szabatott az Urfi számára.. Teleki Pálné Aszszonyom inget lábra-valot szep bullya vászonbol, az ingeit fejér selyemmel varrattatta az emlitett Aszszony tsipkésen és kőtésesen [Kendilóna SzD; TKl „Anna Gyulai quondam Francisci de Nagy Doba rel. vidua" (54) nb vall.].

2. csipkecsíkosan, csipkecsíkkal; cu dungi de dantelă; mit Spitzenstreifen. *1847* Egy baratzkmagos, két szélből állo, közepén csipkésen összefoglalt Abrosz [Nagyernye MT; UnVJk 167].

3. ? csipkeszerűen; în formă de dantelă; spitzenartig. *1705:* Egy Zőld Sáhos aranyas materia tsipkésen szűtt allyu szoknya elő ruhastul vallostul [Cege SzD; Wass. Vas Dánielné lelt. Rettegi György kezével].

4. csipkézetten; crestat; gezackt, bezahnt. *1732:* zőld mázas kájhákbol csipkesen szegeletre fűttővel egyűtt rakot kemencze, het kő labakra egj singni magassagulag all [Nagyida K; Told. 11/70]. *1765* A kapu négy ujjabb, tíz viseltesebb fellyül csipkéssen Fenyő deszkákbol, cserefa Hevederekre ött rend Létz szegekkel öszve szegezve, vas persellybe eresztett vas karikás vas csapon[a] [HSzj *vaspersely* al. — [a]Ti. forog].

Ha. *1697* csipkéssen [KGy].

csipkéses csipkeszegélyes; cu margine de dantelă; mit Spitzen gesäumt. *XVIII. sz. eleje:* Kender szál lepedő tsipkéses [Kv; LLt Fasc. 71].

csipkevessző csipkerózsa/vadrózsacserje; arbust de măceş/răsură; Hagebuttenstrauch. *1778* Ezen Erdő... Csere, Mogyoro és Csipke fakbol vagyis veszszőből alló [O.sályi KK; Berz. 4. 8. C. 18].

csipkéz csipkével díszít; a ornamenta cu dantelă; mit Spitzen schmücken. *1692:* Egy zöld aranyas terczenella szoknya, szélyes elegyes arany csipkével csipkézve [Bilak BN; JHbK I/36].

csipkézés 1. csipkedísz; ornament de dantelă; Spitzenschmuck. *1789:* Egy Len Gyolcs két végtot Csipkés és az Tsipkézésen fellyűl mind a két felől széles Retze belé kötve, a' Közepe a' Pulpitusra helyeztetésiért meg lyukasztatott kendő [Szentiván-Laborfva Hsz; Palotay 19].

2. csipkeszerű/csipkés pártázat; coronament dantelat/crestat; gezackte Krönung. *1772:* égy sima zőld mázos kallyhákbol allo, alol fellyűl keskeny csipkes párkányos kementze találtatik, az melly fellyűl duplás Csipkézéssel, és négy Szegeletin valo Gombozásokkal keszittetett... Ennek végiben hasanlo mázos kállyhákbol fel allíttatott Fűttő [Szászsebes; BKt Mikes conscr.].

csipkézet csipkézés, csipkedísz; ornament de dantelă; Spitzenschmuck. *1803:* Más égy Arasznyi szélességű Totos jukatos varrásu, töltéses tsipkézettel mind két végeire nézve diszesitetett, és

azon Totos varrás körül égy ujni szélességű ugyan Tot tsipkével premeztetett gyolt (!) Kendő mely(ne)k egyik vége szegeletin SI Betük varrattak [Kissáros*; Palotay 20—1. — *Később: M.sáros KK].

csipkézett 1. csipkével díszített; dantelat, ornamentat cu dantelă; mit Spitzen geschmückt. *1628/1635* Egj zold tafota theoreok hjmmel uarrot aranj czipkeuel peremezett elö ruha. Egj tetzjn tafota eleo ruha arany czipkeuel czipkezet Egj eoregh czjnadoff czipkes es fejer varrasos fodor [Bodola Hsz; BLt 5 Néhai Béldi Kelemen inv.]. *1697:* Felvinczi Sigmond Ur(am)... hozott . Radnotra egy ugja(n) széles Portai Féket, és egj Magjar Megjszin Barsonnyal (:az mint emlekezem:) boritott s körül Ezüst Aranjos Csipkevel, Csipkezet Magjar Nyerget [JHbK XXXII/25 Sig. Korda (35) vall.].

2. csipkeszerűen szegett/szegélyezett; tivit în formă de dantelă; spitzenartig gesäumt. *1789:* vettem kezemhez.. 2 hoszszu fűsülö ruhakat garnírozva, mindenik csipkézett vékony patyalattal [Meggyesfva MT; EMLt Torma Éva kel.].

3. csipkézésszerűen fogazott; cu margine crestată în formă de dantelă; gezackt/zahnt. *1793:* Bé tsináltnak valo aranyas szelü csipkezett csesze tálastol [TL Conscr.].

csipog-csöpög *átv* kb. el-elfogyogat/apadozik; a scădea treptat; nach und nach sich verringern. *1782* a hordo bor az aratáshoz el mene, — a többi is csipogot csöpögött [Pusztakamarás K; KCs. Sándor Sámuel Dersi Ballok Jánoshoz].

csipor 1. csupor

csípő csípőcsont-tájék; regiunea şoldului; Hüftenbeinteil. *XVIII. sz. eleje:* A melly lónak Szeges ă Csipeje soha meg nem hizik [JHb 17/10 lótartási instr.]. *1729:* jo kantza lovát... ugj elrontották hogj csipöitöl fogva ă Serenyig le kopodott ă böre [Sövényfva KK; TSb 51]. *1736* A kisasszonyok, sőt elévalo fő nemes leányok is.. Mikor útra mentenek az nyakokban hosszú fekete fátyol volt, ... éppen az mellyeken az két végit az fátyolnak két felöl az czombokon lebocsátották, hanem az mely része a csipőjöket érte azt ott megakasztották tővel [MetTr 344]. *1760:* Merk Luka a' minapiban igen rutul meg verte Kotsis Pétert ugy hogy mais nyomorek ki ment a Csipeje helyböl [Kóród KK; Ks 17. XXXI]. *1809:* (A kancának) a' tsepejénélis egy helyet kék volt az hasa [F.rákos U; Falujk 42 Sebe János pap-not. kezével].

Szn. *1594:* Chipeo balasne katalyn azony Chomortani [Kézdiszék; Törzs].

csipő-harapó lopós, lopogató; şterpelitor; stehlsüchtig. *1783:* a Télen most Szent Andráson lako Bukur Péter nevű ember beszéllette Nekem hogy ugyan a Télen azon Pap Flora a Szent Andrási Mezei Fogadoban ment volna azon Loval, holott azon Bukur Péteris jelen voltt, a holott égy más ember belé akadott Pap Florában Firtatván őtett hogy mitsoda Kantza lenne az honnan vette volna, mellyre asztt mondotta azon Flora hogy égy Beresztelki ember adta volna Neki hogy Dedrádra menyen vele; igaz halottam kőz hirből hogy azon Pap Flora tsipő harapo ember légyen de egyéb bizonyost még sem tudok felölle [Faragó K; GyL. Pintye Thodor (70) jb vall.].

csípős pişcător; beißend, scharf. *1736:* A férfiak reggeli ital gyanánt jó finom csipős ürmös-bort is ittanak, s egészségesnek tartották, mert nem vala olyan paszomántos gyomrok, mint az mostaniaknak | Mihelyen az új bor annyira forrott, hogy egy kis csípőssége volt, mindjárt új bort ittanak, dicsekedvén, mely finom s édes csipős; az ó bort kocsis, lovász itta, még az asztali szolga is neheztelte, ha ó bort adtanak innya Ha olyankor volt az lakodalom, mikor az bor édes csipős volt, új bort ittanak többire [MetTr 321—2, 326, 384].

csipősség gust pişcăcios; Schärfe. *1736:* Mihelyen az új bor annyira forrott, hogy egy kis csípőssége volt, mindjárt új bort ittanak, dicsekedvén, mely finom s édes csipős [MetTr 326. — A teljesebb szöv. *csípős* al.].

csíptető 1. heréléshez használt fa-fogó; cleşte de lemn folosit la castrare; bei der Kastration gebrauchte Holzzange. *1672:* Haydu Janos noha Lo herelő volt, de az csipteteő fátis másnak adta kezében, mással is kőttette megh az Lo hérejét ne(m) magha, és más emberek kezére bizván az czipteteó fát oda hadta..., ki miat esett az Louak herejenek gyűkeré(ne)k be szaladása az czipteteőből, mellyet czelekedni az Inek ne(m) kellet volna [Kv; TJk VIII/11. 244].

2. '?' *1849:* Egy ollo — tös párna, kitsiny tsiptetök [Wass 5].

Alkalmasint ruhacsíptetőkre vonatkozhatik az adalék.

3. ? ~ *pad.* '?' *1824* Egy tsiptető és kerékfalazó pad 10 xr [HSzj *kerékfalazó-pad* al.].

Vmilyen vonószékféle kerekeszközre vonatkozhatik ez az egyetlen adalék.

csíptetőfa heréléshez használt fa-fogó; cleşte de lemn folosit la castrare; bei der Kastration gebrauchte Holzzange. *1672* Haydu Janos noha Lo herelő volt, de az csipteteő fátis másnak adta kezében, mással is kőttette megh az Lo hérejét ne(m) magha [Kv; TJk VIII/11. 244. — A teljesebb szöv. *csíptető* 1. al.].

csíptetőfogó csípőfogó; cleşte; Beißzange. *1829:* pléhes Mester Ember Szabo Ferentz... sequestralt pléhes Mesterséghez tartozo Mivszereket... conscribaltuk... a következendő rendel... 20 darab vágo-czéfrázo s egy Csíptető fogo 50 Xr [Torda; TVLt 378].

csir 1. csűr

csíra 1. gumószem; germen; Keim. *1815* A' krumpi annyi féle (!) hajt gyökeret a' hány szeme (:köldöke, tsirája:) van [Kováts Sámuel, Utasitás a' Krumpi termesztésre. H. n. nyomt.].

2. maghajtásocska; sămînță încolțită; Keimling. *1825:* abban az esztendőben[a] az az előtti őszön, a' hideg, és fagy korán bé álván, az őszvetést még tsirájában el fagylalta [Kercesora F; IB. — [a]1822-ben A.árpáson F].

csírázik *átv* kiágazik/hajt; a se ramifica; keimen, sprossen. *1653:* megirám oda fel az arianus vallás miképpen szakada kétfelé, és mint csirázék a szombatos vallás belölle [ETA I, 34 NSz].

csiriesankó csiribiri legény; un fleac de fecior; Purzel, Mätzchen. *1696:* Ez Hazában Kgld (!) itt Hagyott Ifiu Legenyek mind meg Venültek, Maradtak kevesen ..; vannak ugyan meg mostan is affele Csiritsankok; de az Javában ez három[a] találtatik kik is a Dávid erős vitezei közze szamlaltatunk [Vécs MT; TKlMiss. Kemény Simon Teleki Pálhoz. — [a]Ti. a levélíró és a levélben előbb felsorolt két társa].

csiripár csiribiri, ilyen-olyan; neînsemnat, terchea-berchea; geringfügig. *1835:* Ugy vigyázzanak kendtek, hogy azok az Esketö Cancellisták nem valami Csiripár semmisem Emberek, azokot a Király küldötte [Zsibó Sz; WLt].

csiriz pap; Kleister. *1819:* ha a dolgoztato Bőrt, talpat, Béllést, csíszlíket, Sinort, kérget fonalat, czérnát, Szorkot (!), viaszat egy szoval mindent a' mí a' Tőn és Csírízen kivűl egy csízmához meg kívántatik ád, a' csizma el készíttésének idejét ... a következendőkben nyujtjuk bé [Torda; TVLt Birósági ir.].

csirizes csiriztartó; pentru pap; Kleister-. *1817* Egy csirizes kászu [Mv; MvLev. 2].

csirizlés ragasztás; lipire; Kleistern. *1828:* a purum Protocollumba ujj tsirizléssel iktattatott protocolatio tsuszott bé [Dés; DLt 87/1829].

csirke 1. a tyúk, *vith* páva kicsinye; pui; Küken, Hendl. *1579:* Az 31 May ... Ebeny Gabornak az wywary Tyztartonak kűlthem ayandekott 4 chyrket 5 eytel bort summa tezen d. 27 [Kv; Szám. 1/XVIII. 16]. *1582:* Az mell Lengiell vr zallason woltt Hozzú martonnal Biro vram hagiasaboll vittem aiandekoth eg Tag' hust hatt lűdatt nyolch Chirkett 1 per d 4 tezen f — 4 d 32 [Kv; i.h. 3/VIII. 44]. *1585:* 23 Juny Jőwe Bathory Jstua(n) byro Vram kwlde ayandekot eö Nagysaganak Ket tehen hus peczhyenyet d. 8. Ket czhyrket d. 8. Ket pypet d. 10 [Kv; i.h. 3/XXII. 61]. *1588:* 20 Juny ... veottem egy pipet d. 6 . Egy chyrket d. 4. [Kv.; i.h. 4/I. 32]. *1589:* Bamffi Cristophnak it leteben kwltem Ket eoregh pipet d. 16. Negi czirket d. 12 [Kv; i.h. 4/X. 18]. *1591* Nagy Jstwannak kwltem .. keet Chyrket kwltem neky f — d 9 [Kv; i.h. 5/X. 30]. *1592* Ket chyrke f 0 d 15 [Kv; i.h. XIV/5. 144]. *1597* Warga Georg az Jspany hoszot az waross Joszagabwl igen Rosz Apro Cyrkeket Mely (!) meg holt Mingiarast az zorossagban az kosarban [Kv; i.h. 7/XIV. 2]. *1622* Minden hazas ember kett kett veka Buzat ad, es huz penzt, s egi egi czűrket, s egi egi malaczot egi veka zabot [Somkerék SzD; SzJk 10]. *1632:* Azt is tudom, hogy eccer egy csirkét ugyan énvelem töltete meg Berkeszine, mert az anyjátul igen titkolta. Maga ugyan övé volt az csirke [Mv; MvLt 290. 79b átírásban!]. *1671:* Tyukfi vagy Csirke [Hosszúmező Mm; Told. 1a]. *1691* Tyuk van no 38. Csirke van no 8 [Radnót KK; UtI]. *1700* Lud Nro 17 Ezek(ne)k Pipey Nro 13. Recze Fiu Nro 6. Tyuk Nro 13 Ezeknek Csirkey Nro 56 Páva Nro 1 Ennek Csirkeye Nro 2 [Póka MT; Ks 9. XXXVIII]. *1705* Tyuk az 12 Csirkeivel volt no 17 [Holtmaros MT; Told. 27]. *1717:* Az Méltóságos Vr szamára visz(n)ek innen Csirkét 15 [Búzásbocsárd AF; BfR]. *1728:* tudom bizonyoson hogj az szomszedomban lakának valami Csürkeimet be tanítak s szemem láttára fel tartak meg nem adak [Altorja Hsz; HSzjP]. *1729* Jndiai Lud nro. 8. Pézma Réczé Nro 6. Idej jó Csirke 5. Apro Csirke 28 [Marossztgyörgy MT; Ks 23. XIIb]. *1730:* az Incta ... azonn Némethnek titkon Csűrkét, nyul hust adott [Kv; TJk XV/7. 81]. *1731* Csűrkekert edgyszer madszor[a] [Szentbenedek SzD; Ks 70 Szám 51. — [a]Vásárlás-jegyzékbeli tétel]. *1740* az Szabadost uj Levellel be küldöttem egy egy nehány Csűrkevel es Tojassal de nem volt Szerencsem hogj Mlgos G(róf) Ur(am)at az Szabados ben érje [A.árpás F; TKl Mohai Mózes Teleki Ádámhoz]. *1745:* nyárban ött öt Csürkével, tartoznak [Ohába AF; Told. 18]. *1747* az is constal, hogj potentiosé hirnélkül az A(na)k jószágárol alt(al) szedegedte a' tsirkéit [Torda; TJk III. 160]. *1756* Minden háztól negj csűrket kel administrálniok [Déva; Ks 94. 24. 3]. *1760* küldöttem ... Csürket Szebenbe . Nro 18 [Szőkefva KK; Ks 71. 52 szám.]. *1761:* Idei nagy Csürke 84 Apro Csürke 10 [Szentmargita SzD; Ks CII. 16]. *1763* Tyuk és Csirke volt 6 Kotlo Pujka No 1 [Pókafva AF; JHb XXV/77. 3] | Tyuk Nro 3. Csürke Nro 7 [Mezősámsond MT; Berz. 14. XIX/23]. *1770:* A Majorban . Tyuk Nro 15 Tsürke nro 2 [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb]. *1774* A Tavalyi esztendőb(en) Sztán Takátsat Szemeimel láttam az Udvarban, a midőn a Gabanás mellet egy Csűrkét egj darab fával le akart verni az Majorság Csűrkék kőzűl, ... én mondottam nekije, hogj a Csűrkét ne verje le, és ugj maradot meg a Csűrke [Oprakercsesora F; TL] | égy Nyáron hosztam volt az Falukrol Nyers Szílvaért 180 Tojást. 60 Csirkét jo Nagyokat [Mocs K; KS Conscr. Veres Mihály (60) vinc. vall.] | Gyümöltsöt Tudgyuk hogy adtanak el pénzért, Csűrkéért, és Tojásért, majd minden Esztendőben 15 veka nyers

Gyümöltsöt adatott el ... de hány vékát, és mennyi pénzért, Csirkéért vagy Tojasért adott el a' meg irt Vintzellér aszt nem tudgyuk [uo.; i.h. 55 Varro János (26) udv. kulcsár és Soos Ferentz (30) jb vall.]. *1777 :* Csűrke Nro 18 [Bezdéd SzD; LLt 70/1945]. *1780 :* A vën Aszszony (:az vén Aszszonjnak termeszeti njavallyajok szerént:) dörög morog Kedves jo Barátom ellen, hogy a tojás százaslak (!) nem zörög a Csűrkék nem pipegnek a Retze Farsángban nem mondja hophop Kirnatz nuj pe frigáre [Betlensztmiklós KK; BK. Bodo Zsigmond tt lev.]. *1784 :* küldett a Bátyám Nsgatok számára... két melyesztet Ludat, négy kappont, négy Csűrkét, 31 darab halot, költhesse Nagtok jó egésségb(en) [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1787 :* Kakas Pujka Nro 4 Rf. 4 ... Ludak Nro 14 ... Rf. 1 xr. 45 Csirke Nro 10 à xr. 6 Rf. 1. xr. 24 [Nagynyulas MT; BLt 2]. *1792 :* két Csűrkéért 24 Dr [Mezőbánd MT; MbK]. *1796 :* A Koltsärnál vagyon Pujka Fiu 54. Pipe 13. Csirkék 31 melyek közzül 7 ölni valo [Szilágycseh; IB. Fogarasi István kezével]. *1797 :* Szoktak adni ... az Uraság emberei ... egy Kapponnak valo Tsürkét meg lehet vásárolni a' Tsürkét 2,, garassal [Vízszilvás SzD; Wass. Conscr. 146—7]. *1816 :* Hat nagy pujka Tyuk tiz, tsirke harmintz [Szamosfva K; Born. XII. 33]. *1827 :* Steff Luka nevű Colonus ... Ád Égy karacson Tyukat Tíz Tojást két kapanynak valo Csűrkét [Göc SzD; Wass. Conscr. 111, 115]. *1835 :* négy Csűrke, rutza, liba, sertés Dézma [Zsibó Sz; WLt]. *1837* El dőglőtt pípék, és csírkék [Budatelke K; Born. F. Ih]. *1844 :* A többek között egy csürke elveszése felett éppen jelen voltam a' mikor a' csürke felett öszve szolalkozások lett Cseresnyés Dánielnével, elsöben tagadta Szakmári Ferentz hogy ö nem részes azon csűrke elkárosodásába, de több beszéd után azt mondá későbben; ha meg kell lenni ö meg tudgya mondani ki ette meg a' csűrkét, és be is tudgya bizonyittani [A.sófva U; DLt 1441]. *1849* Lud 9. része (így!) 4 Csürke 12 [Mezőcsán TA; Born. F. Ie] | Egy pár csirkiért .. 18 krajtzár [Somb. II]. *1869 :* nézegettem a tojást minden oldalrol ... a tompább felében van egy kerek, széles fekete pont a melyik pont barnább abbol fekete, mely homályosb gyércbb, abbol fehér csürke lessz [MkMiss. Balog Simon székely zs gr. Mikó Imréhez].

Szn. *1672 :* Michael Csűrke (50) jb [Septér K; BfR].

Hn. *1751 :* A' Csűrke hegyben (sző) [Szászszöllős KK; EHA]. *1774 :* a' Csűrke hegy végib(en) (sz) [uo.; EHA]. *1796/XIX. sz. eleje :* A Csürke[a] nevezetü helyben [M.lapád AF; EHA. — [a]Előbb ugyanez *Csirke* alakban is].

Sz. *1763* mindgyárt felesen nagy Sietséggel neki futamodának 's meg fogák és mint az üllü az tsürkét ugy bé vivék az Udvarban [Udvarfva MT; Told. 44/15]. *1796 :* mindgyárt osztán meg is fogták tépték huzták vonták Nyíkolájt s hozták mint az öllyü a tsirkét egyenesen Panitba [Panit Sz; TSb 2].

2. csirkéből készült étel; mîncare din carne de pui; Hühnerspeise. *1625 :* sutue 2 Ludat ... Ket Czirketis sargan teoltue [Kv; Szám. 16/XXXV 168]. *1650 :* Sűttettem Czjrket tőltue Nro. 3 [Kv; i.h. 26/VI. 430].

csirkécske puişor; Küken, Kükchen. *1750* Azonban ezen Talyigán két Zsák szárnyas majorságnak valo buza rostaalyát küldöttem bé, Holnap Napra penig, őtt Csirkécskét, két Pipét, két ifju Nyulacskát és ez oráig Annyát szopo két Kis Báránykát [O.csesztve AF; Ks 83 Szabó István lev.].

csirkefi csirke; pui; Küken. *1699* Récze fiak nro 29 Csürke fiak nro 63 vad Lud fiu nro 1 [O.csesztve AF; LLt Litt. C].

csirkemajorság csirkeféle, csirkejószág; găini; Hühner. *1759 :* Lud Majorság Recze Majorság Pujka Majorság Csirke Majorság [Szőkefva KK; Ks 72. 53].

csirketartó borító borítókosár; coş pentru pui; Hühnerkorb. *1679 :* Veszzőbűl font, czirke tarto borito nro 2 | Czirke Tarto veszzős burito nro 3 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 58, 101].

? csisz ? kelmefajta; un fel de stofă; Art Stoff. *1813* Egy Kék csísz Kerek Kőntős Egy Sargás Csisz Kerek Kőntős [Szászvessződ NK; Told. 47].

csisza *1670* Egy kiraly szin Kamuka szoknya aranyas csiszája [MNy XXXVIII, 56].

csiszár kardműves; săbier; Waffenschmied. *1590* Aztis monda hogy eo rajta bator harmat vessenek az csiszarral ha ky nem tudgia az Capitant Jnnet [Szu; UszT]. *1593 :* Aczy gergeljnek adatot biro wra(m) hogy az Chizarok Tornia melliet hiazot 1 darabot f 1 d — Az chizaroknak adatot biro wram Tanaczawal segitsegwl hogy az Tornio hiaztak f 5 d [Kv; Szám 5/XXI. 65]. *1609 :* az Czyzaroknak Negi Baltak Boritasatol ... fizetten f 2 d — [Kv; i.h. 126/IV. 419]. *1697 :* Kopacselyi Sorbán uram Fia, Lászlo uram, az én Szálásomroll el viven, az hegjesteremet el rontotta az hűvellyet mellyetis maga jo akarattja Szerint azt fogadván hogy meg Csináltattya, az Csiszarral [Fog.; Szád. Zilai Péter kezével].

Szn. *1453 :* Chyzar [Kv; Csánki V, 317]. *1473* Czyssar Petir [Jakab, KvOkl. I, 242]. *1554* Chyzar thamas [Kv; Szám. 1/IV. 31]. *1557* Czyzár (!) pether. Chyzar Thamas [Kv; TanJk V/1. 81]. *1564 :* Czyszar gergel. Chyszar Orban. Chiszar Peter [Kv; Szám. 1/X. 7, 44]. *1567* Antony chyzar [Kv; TJk III/1. 129]. *1582* Az mell kett Gylkosnak feiekett veottek, az varos fegwere meg Thiztitasatoll Chyszar Ferenchnek fizettem f. — d. 25 [Kv; Szám. 3/VIII. 41]. *1584* Chyszar Ianos [Kv; TJk IV/1. 285]. *1585 :* Az varos kargyat meg tyztytatta(m) d. 25. Az előttis tyztytatta(m) Egyzer merth Rosdas volt Czhyzar Ferenchnek fyzette(m) d. 25 [Kv; Szám. 3/XXII.

78]. *1586:* Chiszar Bertalan [Kv; TJk IV/1. 546]. *1589* Az varos teorit tiztitattam megh Czizar ferenczel, attam teolle d. 25 [Kv; Szám. 4/X. 25]. *1590:* 18 January ... Chyzar Ferencznek attam B. vram hagiasabol hogy Az warosz fegiueret tyztotta (!) f. — d 25 [Kv; i.h. 4/XXI. 3]. *1599* Nicolaus Chiszar Kalmanchehien(sis), mercator Hung. [Kv; KvLt Vegyes III. 97]. *1600* Chyszar Mihaly [Kv; TJk VI/1. 514]. *1602:* Chiszar Balintne Durko azzony [Kv; i.h. 635]. *1603* Varady Chizar Andras [Kv; TJk VI/1. 707]. *1633* Czisar Janosne Mesaros Magdolna [Dés; DLt 380]. *1640:* Cziszar Szabo Marton iffiabbik [Mv; MvLt 291. 223b]. *1688* Tiszteletes Csiszar Szabo Lukacs [Told. 15/5]. *1700:* Csiszár Pal. Anna Buzas cons. Martini Csiszár [Dés; Jk]. *1711* Csiszar Istan [Vacsárcsi Cs; Born. XXXIX. 50]. *1714:* Csiszár Mártonné [Dés; DLt 496]. *1717* Szilagyi csiszar Janos uram [Kv; KCJk 1681—1750. 8]. *1732* Csiszar Peti[a] [Kv; CsCJk III. 179b. — [a]Inas]. *1741* Csiszar Istok [Kv; KvLt Dic.]. *1781:* Tsiszár Bori [Kv; RKAk XIV]. *1847* Csiszér Biri [Kv; RKAk 84].

Hn. *1593:* Chizarok Tornia [Kv; Szám. 5/XXI. 65. A teljes szöv. fennebb]. *1867:* Csiszár táblába (e) [Nagyölyves MT; EHA].

csiszárinas kardműves-inas; ucenic de săbier; Waffenschmiedlehrling. *1638* latta(m) azt az Csiszar Inast, hogj mezitelen szabliaval megh vaga azt az banczi Czigant s megh iobbani megh moczkollia vala ha tul masok nem erkeznek vala, s ugi tekerek ki az szabliat az Csiszar Inas kezeből | monda . az Csiszar Inas hogj io leszen ha enis most jokat Czapok rajtad, s monda Szabo Ferencz Ura(m) hogy Czaphacza (!) bizonj megh latom, s azonba(n) czak ki ranta az mezitelen kardot az Cziszar Inas az hona alol, s hoza kezde czapkodni [Mv; MvLt 291. 122a].

csiszárlegény kardműves-legény; calfă de săbier; Waffenschmiedbursche. *1586:* Meszaros Miklos vallia ... Grusz Leorincz latam hogy vgy Iut vala hogy az Aztalnal mind el okada magat ... ozta(n) a' leghenek valtigh serkengetik vala, de Nem ez chizar legeny serkenti vala | Teglas Antal vallia, En az Mihelben ben valek Akor mikor a' ket czizar legheny be hozak Leorinczet | Mikoron altal mentem volna az Lakatos Gergelj hazaban az teb azzon nipekkel latam akor az Czizar legent az Petert hogy az Tölczeres legent az Lörinczet à hona ala fogha az legent à fel kezebe egy Pohar vala az Poharas kezel à Czizar legent az Lörinczet tazigalta hogy ne uthesse [Kv; TJk IV/1. 545—6]. *1593* Az Chizar legent à ki twzel feniegetet volt, hogi a fokhazba vetettük attunk f — d 4 [Kv; Szám. 5/XX. 169]. *1597:* Chizar Peterne feleol azt mondhatom hogi lattam azt hogi egi Chizar legeny kenegeti fogdossa wala giortia wilagnal [Kv; TJk VI/1. 72].

csiszárné kardművesné; soția săbierului; Frau des Waffenschmiedes. *1685:* Vetettünk egy bort Kapusini . Vetettűnk más bort az csiszárnéhoz [Torda; TT 1889. 267 SzZsN].

csiszlik *csizm* csúszóbélés; căptușeală/bandă de alunecare; Rutschriemen, Gleitfutter. *1819:* ha a dolgoztato Bőrt, talpat, Béllést, csíszlíket, Sinort, kérget fonalat, czérnát, Szorkot (!), viaszat ... egy szoval mindent a' mí a' Tőn és Csírízen kívűl egy csízmához meg kivántatik ád, a' csizma el készíttésének idejét a kővetkezendőkben nyujtjuk bé [Torda; TVLt Bírósági ir.]. *1835:* Marosán Mária'Kis Leanynak és Susi Szolgalomnak fejèlt két par Csizmát Csizliket a magaebol tett [Törzs. Dési taxalisták 2]. *1843:* Pap Danitól Cseslík és talpnak valot vettem 10 xr hijjával 6. forintra [Dés; DLt 65]. *1844:* (A csizma) feje Juh bör, a' fő bérlés otska szár, a' Csiszlékje avult Csizmaszár, talpja vekony hatulso lábszár, vagyis mál, a' szára a' leg gyengéb, a furda Czigány bérlés [DLt 827].

Az EtSz — és nyomában a TESz — SzD[a] értelmezését ismételve — a bizonytalan értelmű 'csizmasarkbőr' jel-sel számol; fennebb a szerk. a Frecskay adta mesterműszót részesítette előnyben.

csitít csendesít; a face să tacă; beschwichtigen, stillen | csillapít, nyugtat; a liniști/potoli; zur Ruhe bringen, besänftigen. *1572:* Zekeol Istwan es Zekel Marthon ... Ezt wallak hogy Mykoron Az Hanyast[a] El Indetottak wolna, Az Nemeos vraym, vgmond, latok hogy Az keossegheoz hagytanak Az Monostorhoz[b] tartozo keőssegh wgymond (így!), de my Nem Lattok, hogj Senky Az Neomeos vraym fele hagjtoth wolna Az hol az assast keztek wolna, Es Ezeon keozben el fwtamank wgmond, Lattok Aztys hogy futoth Az Jteleo Mesteorys, Mynd walkay myklos de my Nem Lattok hogy senky Jzte (!) wolna Ewketh, Lattok Eztys hogj Rado Myhaly chytetotta Az keossegeoth [Zentelke K; KP. — [a]Határhalom-hányást. [b]Gyerőmonostor K]. *1573* orsolia peter papne, Azt vallia hogi Mond Az zolgalo leania, Vristen Mint verte az azzoniom magat Ennek mind eo oka ..., eo Megh Igen chitototta hogi Ne zolna ollian dolgot | Fogas Albert Azt vallia hogi . . volt egy Aztalnal Miklossal az Boron, Zytkozodyk volt myklos felesege feleol ... Eo valaztig cytitotta hogy ne zollion [Kv; TJk III/3. 66, 225]. *1574:* Lwccha Zakach Boldisarne Azt vallya hogi ... Eo valaztig chitototta hogi Ne zolna ollyamodon De Annal Inkab Mind zitkozodwa Ment ky onnat az haztwl [Kv; i.h. 375]. *1590* Hallottam a' zaigast, de nem tudom kik zaigottak, mert immar lefekewtte(m) vala hallam hogy Lenart vram chittittia vala eoketh [Kv; TJk V/1. 3]. *1600:* Martha consors Jacobi Boldis ... fassa est . Miklos Deak(is) oth lewen Sardinewal feddeodik vala à fonth vegeth ... Nylas nem hagya hane(m) chitita az menteietis el eyte reia ada | Kowach Istwan ... vallya ... minek eleotte az harcz nem esset vala keozteokis az zitkozodas keozbennis ereossen chytytottam mind az foglyokat s mind penigh az darabantokat [Kv; TJk VI/1. 439, 456]. *1601:* Zeoch Andras ... vallya

... az Bek Peter hazanalis vala valamy haborusagh, az ott megh chytuluan Indulank az Hozzw Janos Vram haza fele Janos vram egy palchawal forgodik vala vgy chytittya vala az embereket [Kv; i.h. 548]. *1631:* az legenjs mondgja vala hogj ha ki megjek beste lilek kurua bizonj megh rugdoslak megh ma, az Aszony penigh igen czidittia (!) vala eökett [Mv; MvLt 290. 53b]. *1632:* Az Uaros szolgajat sem latta, hogy üteötte volt Üstgjarto Istuannet, hanem inkab czidittia (!) vala varos szolgaja eöket [Mv; i.h. 86b]. *1638:* Geőngiösi Ferencz monda eócziemnek megh hidd te oru Toluaj gylkos esse lelek kurua fia, en elegge Czititam hogi halgasson ne szidalmazza az ócziemet, de ugian nem szwnek megh az szitkozodastol hanem faradtigh szida az óczemet [Mv; i.h. 291. 135a]. *1653:* mentűl inkáb czititották hogy ne szitkozodgiek, de annál inkáb szitta Meszaros Peter vra(ma)t [Ne; KemLev. 1394]. *1731* nem hogj vertem volna az mostani Inctát, de meg inkább Czititottam, hogy ne veszekedjenek [Dés; Jk]. *1752:* Lármázásokra ... Molnár Uram ki menvén a Cseléd házban Csititotta őtet hogy feleségét ne kinozza ne verje [Gardánfva Sz; BK]. *1844:* Szakmári Ferentz jol meg csapá a' menyemet válközbe, Sebe Rächelis[a] szidta kurvának a' Menyemet, én csitotitottam (!)[b] hogy halgas ne szolly, mert te kitsi hellyt állasz még az után mind örökké gazlodott, a menyemet szidta még a' mái napig, még mais [A.sófva U; DLt 1441 Cseresnyés Dánielné (69) vall. — [a]Szakmári ágyasa. [b]Nyilvánvaló tollvétség *csititottam* h.].

csitkó l. csikó

csitol csendesít, csitítgat; a potoli, a face să tacă; beschwichtigen. *1728:* Agilis prlus Ioannes Pap de Szemerja[a], Annorum circ. 36 .. fatetur Szekely Elek Ur csitolni kezdé őket, mikor eléggé veszekedtek volna [HSzjP. — [a]Hsz]. *1736* Nagy csendesség volt asztalnál is, az szinben is, csak suttogva beszéltek egymásnak, az császárképe[a] praesentiájára nézve, az mig megittasodtanak, de azután elég zajgás volt és kiáltozás; eléggé csitolták hallgassanak, mert az császár-képe itt vagyon, semmi haszna nem volt, kivált az fenudvarlo szolgák megrészegűlvén, egybe szidták az császárt [MetTr 395. — [a]Gr. Rabutin, erdélyi generalis commendans (főhadparancsnok), I. Lipót császár személyese]. *1779:* ha mi nem csitoltuk volna az őtse Tusa Mihály eleiben nem állott volna talám meg is verte Gyurta volna [HSzjP Josephus Kupán Korporál (41) vall.].

csivadoz felsikolt/visít; a țipa; aufschreien. *1838—1845:* csivadoz: felsikolt ijedtében mint némberek szoktak [MNyTK 107. — Székely szó].

csiveg pletykálkodik, *rég* temondál; a cleveti/bîrfi; schwatzen, raunen. *1614:* Tudom azt hogy Kamuti Farkas Vram gyakorta hitta az feyedelmet Vinczre. Hogy iere Kglmes Vram Vinczre Jgyunk Aztis hallottam hogy mondotta ne gondolliunk velle Kglmes Vram had Czyueghienek reank, kiuel mitt gondolunk ki kellene egynek az Nyeluet uonatnunk, a fele zoo hordozoknak az bestye kuruaknak [Nsz; VLt 53/5267 G. Keörtuelyesi (21) vall.].

csíz pintyféle madárka; Carduelis spinus; scatiu; Zeisig. *1806:* a Csiz ki futott az ablakon [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 336].

? csizerlett ? cizellált; cizelat; ziseliert. *1623:* Jutot leőrikenek Egi kis vduarj pohar, melj nio(m) p. 26 Myhoknakis Jutot Egi chyzerlet magiel pohar niom p 24 [Kv; RDL I. 121].

Az egyetlen előfordulású adalékban a szókezdő *ch* — kevés valószínűséggel ugyan, de — *c*-nek is olvasható, a megadott jelentés azonban nagymértékben bizonytalan.

csizma cizmă; Stiefel. *1572* Kyral Mathe, hity vtan vallia Beh Mennek oda tahat Az Istwan vayda fya otth feksik egy paplanba Takarodva ... Mennek Be az Massik hazban, tahat Menteye Eowek, es czyzmaya otth vagion [Kv; TJk III/3. 1—2]. *1578* Towabba miert hogy az Tanachy kewannya, es effele tyztesseges gywlekezet, hogy hozza hasonlo ruha vyseltessek, vegeztek eo kegmek egez varassul hogy senky ez vtan sem chionka wyu galleratlan Mentebe, sem chizmaba papuchba sem gattiaba, hanem tanachy hazhoz illendeo varassy tyztesseges ruhaba Ieoienek mind also felseo Tanachbelyek be [Kv; TanJk V/3. 172a]. *1582:* 15 (May) Juta az cygan wayda Biro v hagy(asa)bol kyltem ayandekot keet chyzmat f 1/60 [Kv; Szám. 3/V. 16]. *1585:* 20 Januar(ii) Az Akazto Jspanoknak vittw(n)k Aiandekot kett chiszmatt kapczawal egietemben | 27 May Jőwenek az czhygan vaydak az zokas zere(n)t adata byro vram ayandekot nekyk ket czhyzmat | az varosnak egy Jobagiatt Akariak vala el vinnj Also fwlerwl Petrachka Mihaltt, io Mwes es Jambor Jobagy, Akik el Akariak vala vinnj Attunk az eggiknek egy zaras chismath f. 1 d 70 [Kv; i.h. 3/XVI. 35, 36, 3/XXII. 73]. *1591:* ím egy czismat kwltem be Kegdet kere(m) mint bizott szo(m)szed uramat poro(n)czollion az lakatosnak mingiarast patkollia megh igen alaczono(n) me(n)teol kwsseb sarkantiutis utue(n) ra czak egy izni legie(n) az mint most szoktak czenalni holnap Demeteriben leszek Kalman gerebnel ebeden ott uaro(m) megh az czizmat [Nyírmező[a]; BesztLt 45 St. Szentgeorgy arcis Bethlen prefectus a besztercei főbíróhoz. — [a]Nem azonosítható]. *1628* Egy rosz borhitteő, abban kilencz bokor czismak elegy aproual es egy bokor kiczin Papucz | Egy hituan viselt czismia [Gyalu/Kv; JHbK XII/44. 2, 7] | Benczje (?) Janos segeoczeghe ... czismat menit el niehet [UtI]. *1629:* Ombozi Palne ... huszon egy bokor czismanak valo boert adua(n) kezehez mellyet felis szabot [Kv; TJk VII/3. 138]. *1657:* Cziatlós Gyeörgy fizetese Esztendeore penz f. 12 ket bokor Czizma Ket esztendeőre mente dolmany [UtI]. *1663:* Tsizma 3 bokor [UtI]. *1666:* némely helyeken a tisztek legitime

nem publicáltatván a szegénység közt, hogy csizmát s festett posztóból álló köntösöket ne viseljenek, mégis szegénységinket, nem kevés exactiokkal terhelték; végeztük azért Ezután a felyűl megírt mód szerént publicálván minden helyeken, ha kik mégis afféléket viselnének büntethessék; ide nem értvén a szász jobbágyokat, kiknek viselni szabad legyen posztó dolmánt, nadrágot, süveget, csizmát is annál inkább a regius funduson lakóknak, hasonlóképpen Máramaros vármegyében is. Erdélyben is, urak, főemberek, és nemes emberek gondviselőinek és szabadosinak is szabados legyen viselniek [EOE XIV, 183—4 ogy-i végzés]. *1675:* Negy bokor csizmája par 4 [UtI]. *1679:* Kirem kglmedet edes Ura(m) csinalytasson Kglmed ennekem egy szederjes Csizmat jo büvön mivel a' ki a' labamon vagyon igen meg szorult [Ajton K; Wass, Ebeni Éva lev. férjéhez]. *1681:* adot ... Két asszonj embernek valo tzizmat Flo: 2//21 [DLev. 2. XIII. B. a]. *1684:* Szattyán van szaz nr. 100. Béllés Csisma alá valo nr. 400 [Gyf; UtI]. *1697:* akkor reggel ki jövén házambol egj ingb(en) lábravaloba laték .. nagj Tűzett . . bé futván Czizmát ranték az lábomb(a) s kapvá(n) egj villát oda futamodám hogj lássam mi dolog vagjon [Szamosfva K; Ks 90]. *1708:* Török berlet szaru csizma 3. pár [Nsz; Ap. 5 Néhai gr. Apor István ingóságainak lelt.]. *1736:* az csizmaja kinek sárga, kinek veres, nem fekete, azon ezüst aranyas sarkantyú vagy tiszta ezüst | Azonban még az fő asszonyokban is sokan nem csizmát viseltenek, hanem amaz ránczos veres sarut szász módon; télben szőrből botosok volt, az kit az csizmára vagy sarúra húztak, hogy az lábok meg ne fázzon [MetTr 342, 352]. *1745:* A város szolgájának csidmát 1 Rfr 30 xr | A szabadosnak Csidmajaert hogy a maga vasabol patkolta meg [Kvh; HSzjP]. *1746:* Egy Pár Piros Karmasin Csizma ezüst Paszománt s Sarkantyu rata (!) [Nsz; Told. 19]. *1751* Opra Biris alias Csizmadia nevü ember ... ollyan Csizmadia volt, hogy a' Csizmát szkofiummal meg varrotta [Krakkó AF; BfN VII/3 Steph. Vajna (44) jb vall.] | ujitatuk meg az haznak a Fedelit ... Attunk az Atsnak a fel szarvazasáert öt forintot egy par fejeles csidma⟨t⟩ [Kv; AsztCJk 82b]. *1752:* Az elein a' kocsár Legény egy csizmát akart meg patkoltatni [Szentdemeter U; Ks 83 Sükei Mihály lev.]. *1753* patrutz Ignát . az Topánfalvi sokadalambol két pár tsiszmát lopatt el [Grohot H; Ks 80. 40/5]. *1761:* én Takáts János mihent Ferentz Lőrintz ki méne a' Házambol, én is mingyárt húzni kezdém le Csizmámot, Harisnyámot hogy be fekügyem [Szászsztiván KK; BK. Joannes Takáts (34) jb vall.]. *1782* A közölebb elmult Nyáronn nékem szembe mondotta[a] hogy nem járunk sokáig tsizmában, meg mutattya, mellyre én azt mondottam; bár most se jöttem volna tsizmába, mert sérti a' lábomat [Torockó; Thor. XX/4 Sako Mihály (42) jb vall. — [a]Dési Sigmond praefectus]. *1783:* Dési Sigmond Uram azt maga mondotta nékem Sz(en)t Györgyen, ketten edgyütt lévén, hogy ne tartsak az Jobbagyokkal, hanem az Urasággal ..., mert tőbb hasznát veszem a Földes Urak(na)k, mivel meg mutattya hogy le vetteti a piros tsizmát az aszszonyokkal Toroczkon, s az Ferfiaknak az hoszszu kutsmájok tetejen ki lattzik az hajok, nem illik az paraszt embernek tsizma ha nem botskor s gyeken kődmen mint a Svábóknak [uo.; i.h. Ios. Literati de Heviz (38) nob. vall.]. *1796* Fogadtam meg Szilágy Csehi Joszágomba kertésznek ... Nagy Almásrol valo Szász Jánóst, kinek is Esztendei Fizetést igértem eszerint 1o Kesz pénzt harmintz ~ 30 Vonás Forintokat, ángariánként. 2o Egy kőutőst postobol, mely áll egy Lajblibol, egy Ujjas Lajblibol egy pár Nadrágbol, két pár tsizmabol [Kraszna Sz; IB]. *1800:* Fel lehet venni Egy pár Tsizmát ... a' Kis Bironak egy Tzepelűst [Petek U; Hr]. *1801* hol Tsizmában, hol Tzepőkben, Botskorban se egyszer se másszor nem járt [DLt nyomt. kl]. *1805:* Bészőgotete Kerestej Jánas Uram a maga inasát Nagy Andrist negy Esztendőre aljan Candicioval hagy Tartaszit (!) csismával es felső gungiával (!) [Kv; KCJk 98a]. *1806:* egy Rendbéli fejér változóra és csismára erogálódott 10 Rf 15x [Tresztia H; Ks 109 Vegyes ir.]. *1812:* Egy pár rakot sorku tsidma patkolásáért 6 xr. Magyaroson ujbol tsalásáért és felveréséért 9 xr Magas sorku tsidmára a' tsálásért, és felűtésért 9 xr [F.rákos U; Falujk 74 Sebe János pap-not. kezével]. *1819:* ha a dolgoztato Bőrt, talpat, Béllést, csiszlíket, Sinort, kérget fonalat, czérnát, Szorkot (!), viaszat, ... a' sorokra flekket ... egy szoval mindent a' mí a Tőn és Csírízen kivűl egy csízmához meg kívántatík ád, a' csizma el készíttésének idejét ... a kővetkezendőkben nyujtjuk bé | Egy Fejérnépnek valo magoss sorku Csizmának meg készíttésivel el telik 1 és 2/4 nap meg készíttése 3 Rf. NB. Ha csoszogo rámás Fejérnép csízma lenne ís éppen anyi a' munka ís vele, annál fogva árra is annyi [Torda; TVLt Bírósági ir.]. *1820:* A' tájba mikor a' Cancellisták eskettek bé találtom volt menni a' Szomszédomhoz, Egri Jánoshoz; ő Csizmadia lévén kérdém tőlle; hát Szomszéd ma hány Csizmát fejelt ked? [Aranyosrákos TA; JHb 48 Kotsis Petre (42) zs vall.]. *1822:* Meisterének és Legényeinek Csizmajakat — és a' Művhelyt is tartozna takaritani [Kv; AsztCLev]. *1831:* Tudom azt hogy ... Egyed Lászlo csekély eszü ember volt, beszédin nem sokat lehétett fundalni — fogadásbol Nadrágot adtak, ugy hogy Botskorral viselye — Csízmát nem volt szabad huzni [Szenterzsébet U; Borb. II Agilis Idősb Török János (61) vall.]. *1833:* Két pár ujj Csisma [Katona K; Ks 73. 55]. *1836* az maga Inassának az Meisztere Csizsmát és Surtzat tartozék adni [Kv; KCJk 121b]. *1837* Lupuj Kotsisomnak edgy pár Ujj Csésmat az en Bőrőmböl tsinalvan, ugy szintén Petra Beresem(ne)k edgy Bakkantsot fejelt ugyan az enyembol, Bellest és aproságot a' magaebol tett [Dés; Törzs. Dési taxalisták]. *1843* a csizmadiáné csizmáit Simonfi Gabrissal ketten vitték el az eklésia Erdeje árkába [Bágyon TA; KLev.].

1848: hoztak 5 pár Csidmát [Kézdialmás Hsz; HszjP] | az önkéntesek számára hoztak ... 2 pár Csidmát [Kézdisztlélek Hsz; i.h.] | (Vett) 2 pár csidmát [Szászfalu Hsz; i.h.]. *XIX. sz. köz.:* egy aranyas Csisma, más magyar Csisma [Berz. 17b].

Egy Cserei Heléna írta szövegből ezeket az adalékokat idézhetjük: *1791:* Tordainak Csicsmára 1/25. *1794:* Saminak (!) Csicsma 3/20 [Jk 64b]. — Mindkét adaléknak egyedülálló betűhelyettesítését a jk-szerkesztő más vonatkozásban is idegenszerű, gyakorlatlan betűvetésének, ill. magyar helyesírásbeli tájékozatlanságának kell tulajdonítanunk.

Szk: ~ *kenni. 1754:* A Város Poroszlojának csizma kenni degettet 1 1/2 xr [Kvh; HSzjP].

csizmabélés căptușeală de cizmă; Stiefelfutter. *1685* (A ház héján) vad(na)k Darabban ki keszitet lo bőr Nro 2. Darabban bocskornak valo bőr Nrő 1. Fekete Szottyán Nro 4. Csizma belesnek valo bőrők Nrő 14. Ki keszitet diszno bőr Nro 2. Csavalt fejer barany bőr Nrő 10. Jrha Nrő 1 [Borberek AF; MvRK Urb. 26—7].

csizmabélésbőr neșină; Stiefelfutterleder. *1752:* Az elein a' kocsár Legény egy csizmát akart meg patkoltatni, s' arra egy darabocska vasat magam adtam, s' azért nagyon hanykolodott, hogy nem vagyunk igazak, s' el loptuk a' vasat pedig maga két font vassal adós, s' azt emlegetni sem akarja, őtt csizma bellés bőrtis vett kőlcsőn maga számára, aztis még meg nem adta [Szentdemeter U; Ks 83 Sükei Mihály lev.].

csizmaesinláltatás csizmajavítás; repararea cizmei; Stiefelausbesserung. *1853:* Csizma csináltatás 10 garas [KCsl 3 külföldi úti költségjegyzékben berlini tétel].

csizmácska kiscsizma; cizmuliță; Stiefelchen. *1769:* Aszszony embernek valo viseltes Csizma par 1 . Gyermeknek valo viseltes két pár Csizmacska [Nagyercse MT; Told. 19].

csizmadia, csizmazia cizmar; Stiefelmacher. *1585* Az Czhysmagyat vytte Veres Fabia(n) 4 louo(n) fyzette(m) f. 1 d. 50 [Kv; Szám. 3/XXII. 27]. *1590:* Byro vra(m) Akar: vizy 4 Loual az Mates Hök Chyzmasiakat fyzette(m) f. 1. [Kv; i.h. 4/XV. 23]. *1600:* Daniel czismazia [Kv; i.h. 8/VI. 74]. *1612* ki adnok . Nagy Janost csizmaziat | az Cehen küúül valo Csiszmasiak beszedetis vettem [Kv; PLPr 13—4]. *1635* Az itt lako Czismasiak el akaruan szakadni az Colosuari warga Mesterekteol, és Czehekbeol ki akaruan allani, es ez dolog feleol keozteok contentio es villongas tamaduan; Es mind az ket ellenkezeő fel az Birak, Tanaczj es Venseg eleiben keluén: Az Czismaziak, kewansagokrol supplicatiot: Az Vargak penig igassagokrol, leueleket aduán be, es azokat eo kegl(me)k el olwastatwan, szauokatis lewelek mellet (: miuel az Czismasiakis attak mandatumot be:) mind két felteol meg haluan, ertuen es mindeneket szorgalmatoson megh visgaluan, es jo itilettel megh hanyuan vetue(n): Miuelhogy mikor elseoben az varasban, az Czismasia mesterseg es czizmasiak be szarmoztanak, az Varasnak Biray Tanaczi es eleol jaroi, jo itilettel az Varga Czehben rendeltek eoket az Országban leweo teob Kiraly szabad varasok peldaja szerent; Es magokis annak utanna ez incorporalt allapattyokrol ugy mint az Czismasiak (: megh eggyezuen az Wargakkal:) communi Consensu et sponte priuilegiumot impetraltak [Kv; Céhir. I. 12 Kv tanácsának hat.] | panazolnak az cziszmadja Vrainк Hogi az Eo fiainak (!), es tanituanynak, Erdeljbenn sem Magiar Országban, miuet nem adnak [Kv; i.h. 13 a vargacéh lev. a tanácshoz]. *1647:* Az Uy Thordai Cismazia Mesterek protestal(na)k azon hogy eo nekik va(gyo)n privilegiumok, melliet exhibealnakis ugya(n) az Colosuari Cismasiak jele(n) letekb(en), eokis jonak mondanak, és approbalnak lenni [Kv; TJk VIII/4. 237]. *1729:* Az Csízmadiak szinnyenek hoszsza tízen négy ől, szélessége penig más fel ől legyen [Dés; Jk]. *1751* Én jollehet Gyermeki állapottal voltam akkor mikor ... Opra Biris alias Csizmadia nevű ember itt lakott, mindazonáltal jól ismértem s tudom mikor az én Mostoha Atyám Csizmadia István tanitotta őtet a Csizmadia Mesterségre Néhai Méltoságos Gróff Székely Adám Ur Ő nsga parancsolattyából, és már ollyan Csizmadia volt, hogy a' Csizmát szkofiummal meg varrotta [Krakkó AF; BfN VII/3 Steph. Vajna (44) jb vall.]. *1820:* A' tájba mikor a' Cancellisták eskettek bé találtom volt menni a' Szomszédomhoz, Egri Jánoshoz; ő Csizmadia lévén kérém tőlle; hát Szomszéd ma hány Csizmát fejelt ked? [Aranyosrákos TA; JHb 48 Kotsis Petre (42) zs vall.]. *1843* bé mentem ... a' Piatzon lévő azan Fogadojába — mellybe csismadéa Bako András a' fogados [Dés; DLt 586. 13].

Szn. *1579* Az 5 Janúary Czymazia Jacab postan iot hozam harmadmagaúal költetem d/12 [Kv; Szám. 1/XVIII. 6]. *1591:* 26 Marty Chizmasia Tamasnak vittek volt el egy huzar Nyerget [Kv; i.h. X/5. 12]. *1593* Chizmazia Palne [Kv; i.h. 5/XXI. 34]. *1599:* Chiszmagia Janos [Kv; TJk VI/1. 356]. *1600* Nagy Janos al(ia)s Chiszmagya. Prouidus Joannes Nagy chiszmagia Zent Simonien(sis)* Siculus [Kv; PolgK 100, TJk VI/1. 520. — *Cs]. *1610:* Csizmagia Janos [Dés; DLt 321]. *1613:* Stephanus Kadas Csiszmasia Húngarus. Petrus Schespurger Coronensis Czismasia. Patricius Cziszmagyia. Georgius Koulotzj (?) Csiszmasia. Gabriel Jszlai Cziszmasia Húngarus. Varsani Csiszmasia Janos Hungarús. Alexander Csiszmasia [Kv; PolgK 124—5. — Ez évben még több név ugyane forrásban váltakozva *s*-sel és *sz*-szel írva]. *1627:* Brassai Czizmadia Georgi [Kv; RDL I. 130]. *1629:* ugy vallia mint az feőlseö Czizmaczia Peterne | Czizmaczia Miklosne Susanna aszony | Czizmaczia Andras | Czizmaczia Istuanne fia Jstok | Keöteles Mihaly fia Czizmaczia Peter | az zajra futek enis ki ., s lata(m) hogy Czizmaczia Simon megh fogta az Inassat, uiszi vala fel az keözeön | Czizmaczia Andras Deuai Istua(n) Inassa | Czizmaczia Janczi

Soos Ianos szolgaja | Czizmaczia Simonne | Csizmaczia lakatos Gyiörgy [Mv; MvLt 290. 35a, 152b, 155b, 156a, 162] | czizmasia Kis Ferencz [Kv; TanJk 45] | Chysmasia Gyeorgyne Barbara Aszony darabantne [Kv; TJk VII/3. 147]. *1630:* Csizmadia Marton ... Csizmazia Marto(n) felesege Barbarazzony [Kv; RDL I. 20]. *1633:* Nagy Czizmazia Istuan [Mv; MvLt 290. 109a] | En Kolosuarat lako Nyry Czizmadea Caspar* [Kv; RDL I. 158. — *Aláírása: Czizmadi⟨a⟩ gáspár]. *1634:* Cziszmaszia Martho(n) [Mv; MvLt 291. 14a]. *1638* Desi Csismagia Istua(n), az Varas korczomaian bort kezde [Dés; DLt 402]. *1645:* Zathmari Czismasia Istua(n). Zekel Czismasia Marton [Kv; TJk VIII/4.1, 47]. *1670:* Czizmadia (alias) Pérém szóuó Marto(n) [Dés; DLt 443]. *1679:* Valentinus Makai alias Csismadia de Dées [Dés; Jk]. *1681:* Nemes személyek: Sophia Szigyárto consors Stephani Csismadia [Dés; DLt 445] | Csizmadia Peter Czizmadia mesterseggel szolgal [VhU 11—2]. *1694:* Czizmadia Marton [Dés; Jk]. *1695:* Desen lako Makoviczi Csizmadia Marto(n). Juditha Csizmadia cons. Johannis Soti alias Nagy de Dees [Dés; Jk]. *1719:* Nehai Czizmadia Deak Ferencz harom Arvai Czizmadia Deak Istvan Janos és Judit [Berz. 2. 41/100]. *1730:* Domini Senatores: Stephanus Nagj al(ia)s Csizmadia [Dés; Jk]. *1751* Én jollehet Gyermeki állapottal voltam akkor mikor ... Opra Biris alias Csizmadia nevü ember itt lakott, mindazonáltal jól ismértem s tudom mikor az én Mostoha Atyám Csizmadia István tanitotta ötet a Csizmadia Mesterségre [Krakkó AF; BfN VII/3 Steph. Vajna (44) jb vall.].

csizmadia-céhmester staroste al cizmarilor; Oberältester der Stiefelmacherzunft. *1635:* Mikor Czismasia tanulo Inast Zabaditnak fel, fel szabadulasárol walo lewele az ollyannak, az ket Czismasia Czeh Mester newe alat kellyen [Kv; Céhir. I. 12 városi tanácsi hat.].

csizmadiacímer csizmadiajelvény/cégér; firmă de cizmărie; Stiefelmacherschild. *1839:* Egy Csizmadia Czimer | Egy Csizmadia festett Czimer [Dés; DLt az 1846. évi iratok közt].

csizmadiaház csizmadia-lakóház; casa cizmarului; Haus des Stiefelmachers. *1745* vagyon a' csizmadia ház .. ugyan itt egy Csizmadia mühely [Marossztkirály MT; Told. 18].

csizmadiainas csizmadiatanuló; ucenic de cizmar; Stiefelmacherlehrling. *1697* János mester Petrityevith Horvát Miklos ur(am) ö kglme Csizmadia Inassát Toutonja (!) Petit vgi megh verte, hogy ollya(n) a' teste, mint ama Fekete Korom [Somosd KK; SLt AK. 32 Nagy Mihály (40) ns vall.]. *1700* Az Szakács és Csizmadia Inasokat a mi nézi .. nem én akaratombúl maradtak itt, hane(m) az Attyok és Attyokfiai állitották vólt elébb, mostis csak segödözni akarnak velem távolról, de hitesse el Kgld magával, hogy ha Contractusom ne(m) volna is égy két rosz emberért szómat meg nem másolom [Ap. gr. Mikes Mihály Gyerőfi Borbálához].

csizmadiajobbágy csizmadiamesterséget űző jobbágy; cizmar iobag; Leibeigene, der das Schusterhandwerk ausübt. *1763:* innen Gálfalvárol az Exp(onen)s Aszsz(on)y ö Nga egy Csizmás Péter nevű Csizmadia Jobbágyátt Olá Szilvásra vitettvén ennek én egy földit meg vásárlottam volt [Gálfva KK; Mk V. VII/1. 37].

csizmadialáda csizmadia-szerszámos láda; ladă pentru unelte de cizmărie; Stiefelmacherlade. *1787* Egy Csiszmadia Láda Hf 1 Dr 2 [Mv; MvLev. Csiszár György hagy.]. *1788:* egy nagy fejér Csízmadia Láda [Mv; TSb 47]. *1823:* Csizmadia láda formára, fenyő fábol, vastag fejér némű tartani való Láda [LLt Csáky-per 601. L. 1].

csizmadialegény csizmadiasegéd; calfă de cizmar; Stiefelmachergehilfe. *1648:* az Cismasia legeny megh vaghta [Kv; TJk VIII/4. 348]. *1709:* (A leány) Incze Samueltis cserbe hagyván magát Kolosvarra recipialta az holott is az mint hallatik, edgy csizmadia legénnyel meg mátkásodott [SzJk 384]. *1806* egy tsizmadia legény belé holt a vizbe [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 190, 324]. *1818:* tsudálkozom a Groffon hogy miért hadja nyitva a Halo Háza Ajtoját a Tot Tsizmadéa legényeknek Hogy ot meregessék a nagy vén kártábusokot a drága székeken [Kv; GyL. Székely István lev.]. *1840:* A közelebbi Vasárnap estve a Déesi Czizmadia legények báált tartottak — mikor Tkts Ujfalvi György Urnak Veres László nevű inassa gyilkolo intézettel Béell Samuel és Nagy Mihály Csizmadia legényeket bicsokkal nyakokon meg vérezte, nyakokba döfvén mint gyilkos verengezésre szánt bicskát [Dés; DLt 848].

Ha. *1843:* csi'smadéa Legény [Dés; DLt 65].

csizmadiamester maistru cizmar; Stiefelmachermeister. *1629:* Minemő controuersiak támattanak légyen, ez ielen való esztendóben, az hűségtek várassaban léveő Varga és Csizmazia Mesterek keözeőtt, mind azon Csizmazia mestereknek ez eleőtt való napokban, minékűnk való alázatos panaszolkodássokbúl, mind pediglen mostan hűségteknek hozzánk küldött attyafiainak alázatos expositioiokbol meg értettük kegyel(me)sen [Kv; Céhir. I fej.]. *1647:* az Uy Thordai Cismazia Mesterek protestal(na)k azon hogy eo nekik va(gyo)n privilegiumok, melliet exhibealnakis ugya(n) az Colosuari Cismasiak jele(n) letekb(en), eökis jonak mondanak, és approbalnak lenni [Kv; TJk VIII/4. 237]. *1738:* Csiszmadia inas tanyittatasaert a Ciszmadia Mesternek Conventiojara Erogaltam metretas 02 [Szentbenedek SzD; Ks 70 Szám. 51]. *1846* Csizmadia Mester Kraszka Mihály [Dés; DLt 530/1847. 11].

csizmadia-mesterember maistru cizmar; Stiefelmacher. *1708:* General Felt Marschal Lejtnant

Löffelholcz de Collberg Az itt valo Magistratusnak meg parancsolta volna, hogy egj illendö Lovas Postát állittana, a' ki siettséggel leveleket vinne el; A' Város Magistratussa pedig nem ollyant, hane(m) késedelmezö Városi embert, ugj mint Polgári Gábort, Kolosvári Csizmadia mester embert adott, az ki is 32 esztendös; házas és Calvinista Religion valo [Kv; KvLt Fasc. I. 194]. *1812:* itt F Rákoson a' Tktes Circularis SzBiro Ur, a' Falusi Hűtősség, és Nagy részint a' Falusi Gazdák jelenlétében tétetett nevezetesen a' Kováts és Tsidmadia Mester emberekre nézt ezen határozás vagyis regulament [F.rákos U Falujk 71 Sebe János pap-not. kezével].

csizmadia-mesterlegény csizmadiasegéd; calfă de cizmar; Stiefelmachergehilfe. *1799* Constitualtatik Raab Ferentz maga vallása szerint, mintegy 20 Esztendős Reformatus, Nötelen Csizmadia mester legény meghiteltetése után felel az elsőre [Barót Hsz; SzNM Törzs 664].

csizmadiamesterség meseria de cizmar; Schusterhandwerk. *1635:* mikor elseoben az varasban, az Czismasia mesterseg es czizmasiak be szarmoztanak, ez Varasnak Biray Tanaczi es eleol jaroi, jo itilettel az Varga Czehben rendeltek eoket az Országban leweo teob Kiraly szabad varasok peldaja szerent [Kv; Céhir. I. 12 városi tanácsi hat. — A teljesebb szöv. *csizmadia* al.] | Az Vargaknak, Kegls Vrunk, regi Kiralyoktol walo priuilegiumok vagyon; Az Czismasia mesterseg penig elseoben Bathori Sigmond Fejedelemsegeben szarmazot be az orszaghban kiualtkeppen penig ide ez warosra [Kv; i.h. 15]. *1681:* Csizmadia Peter Csizmadia mesterseggel szolgal | Szűcz mesterseggel szólgalo Pers 1 Csizmadia mesterseggel szolgalo Pers. 2 [VhU 11—2, 76]. *1751* Én jollehet Gyermeki állapottal voltam akkor mikor ... Opra Biris alias Csizmadia nevü ember itt lakott, mindazonáltal jól ismértem s tudom mikor az én Mostoha Atyám Csizmadia István tanitotta ötet a Csizmadia Mesterségre Néhai Méltoságos Gróff Székely Adám Ur Ö nsga parancsolattyából, és már ollyan Csizmadia volt, hogy a' Csizmát szkofiummal meg varrotta [Krakkó AF; BfN VII/3 Steph. Vajna (44) jb vall.].

csizmadiamű csizmadiamesterség; meseria de cizmar; Schusterhandwerk. *1660:* Molduaj Hoszu Geörgj ... czjszmazja mjueuel es börkészitéséuel ... szolgallia [Dob.; Ks 41. I]. *1661* egy Hoszu György nevü czigany Csismadia mievel szolgallya ö kgmeket [Sajósztandrás SzD; Ks 41. G]. *1681/1695* jöve mi elönkben egy Lengyel János nevü iffiu legény Petrityevith Horvath Miklos ur(amna)k szolgája ki mi elöttünk maga élö nyelvével, tön illyen jelentést Petrityevith Horváth Miklos vr(am) saját költségével Csizmadia műre tanittattya, mely által mig Isten eltetné eotet, tisztességesen el taplálhatná eletét [Széplak KK; SLt AM. 10].

csizmadiaműhely atelier de cizmărie; Stiefelmacher-Werkstatt. *1745:* vagyon a' csizmadia ház ... ugyan itt egy Csizmadia mühely [Marosztkirály MT; Told. 18]. *1815:* Két csizmadia Mivhelly három Tökéjével RFr 26 [Mv; MvLev. Olajos Mihály csizm. hagy.].

csizmadiaműszer csizmadiaművesség; meseria de cizmar; Schusterhandwerk. *1788:* Csizmadia mű szerhez valo portékák Kapta Pár Nro 40 Sámfa pár Nro 7 Hovály tarto vagy Téka 1 ... Szabo Deszka mellyen csizmát szabnak 1 Csizmadia Tőke 2 [Mv; MvRK 6].

csizmadiáné a csizmadia felesége; soția cizmarului; Frau des Stiefelmachers. *1639:* jóve oda hozzam ez az fogol csizmadiane ... monda hogy en el veztem magamat [Mv; MvLt 291. 198a]. *1843* a csizmadiáné csizmáit Simonfi Gabrissal ketten vitték el az eklésia Erdeje árkába [Bágyon TA; KLev.]. *1862:* Benk Erzsébet csizmadiáné [Szentkirály-Zentelke K; RHAk 17].

csizmadiaság csizmadiamesterség; meseria de cizmar; Schusterhandwerk. *1715:* séllér képpén iött az Ur eö Naga földire Csizmadiasagaval szolgalt [Bethlen SzD; BK]. *1753:* A Nehai öreg Csáki Lászlótis ertük, esmértűk, en Varró Juon Inassais vóltam, azon vr vétetett bé engem az Udvarb(a) hogj varróságot tanúllyak, engemet pedig Katrincza Simont Csismadiaságra tanittatott [JHb XXX/9]. *1772:* Egyed Mihály a' Ferencz fia ... a mint hallatik Csismadíaságot tanult [Bálványosváralja SzD; Ks 101 Conscr. 79].

csizmadiaszék csizmadiaszín/székház; șopron/sediu al cizmarilor; Stiefelmacherschuppen. *XVIII. sz. v.* Én a Csizmadia Székben lévén a Pad végin alol, látám hogy egy magos Leginy Köntzei Gergelly uramnak a keziből ki akara venni a Páltzát [Kanta*; HSzjP. — *Kvh-be olvadt, régen önálló település].

csizmadia-tanulóinas csizmadiainas; ucenic de cizmar; Stiefelmacherlehrling. *1635:* Mikor Czismasia tanulo Inast Zabaditnak fel, fel szabadulasárol walo lewele az ollyannak, az ket Czismasia Czeh Mester newe alat kellyen [Kv; Céhir. I. 12 városi tanácsi hat.].

csizmadiatőke butuc de cizmărie; Stock des Stiefelmachers. *1788:* Csizmadia mű szerhez valo portékák Kapta Pár Nro 40 .. Sámfa pár Nro 7 Hovály tarto vagy Téka 1 . Szabo Deszka mellyen csizmát szabnak 1 Csizmadia Tőke 2 [Mv; MvRK 6].

csizmafoldás csizmafoltozás; peticire de cizmă; Stiefelflicken. *1785:* Janko Csisma fodas — 24 [WLt Cserei Heléna jk 9a].

csizmafoldozás csizmafoltozás; peticire de cizmă; Stiefelflicken. *1853:* Csizma fodozás 3 1/2 garas. [KCs 3 külföldi úti költségjegyzék berlini tétele].

csizmafoldozó csizmajavító; reparator de cizme; Stiefelflicker. *1807* Varga György ... Unitus ... Csizma földozó ujj Paraszt [DLt 601 nyomt. kl].

Szk: ~ *varga. 1761:* Györgj Préda ... Csizma foldozo Varga Hoszszutelkén lakik de ide jár szolgálátra [Spring AF; JHbK LXVIII/1. 517].

csizmaforma csizma alakú; în formă de cizmă; stiefelförmig. *1615/1628* Egy czisma formara czinalt On palaszk [Kv; RDL I. 96c].

csizmaő a csizma feje; căputa cizmei; Vor(der)schuh. *1756:* egy Csizma főnek való fekete Bőr [Nagyrápolt H; JHb XXXV/35. 21].

csizmahúzó-horog trăgător de cizme; Stiefelhaken. *1843:* egy pár csizma huzo horog [Bonchida K; Told. 18].

csizmamester csizmadia; cizmar; Stiefelmacher. *1836* Kováts István Monostori születés csizma mester [Gyerőmonostor K; REAk 1].

csizmanyom csizma hagyta lábnyom; urmă de cizmă; Stiefelspur. *1757:* a le irt csizma nyomoknak mértékit vivén Salamon Gáborni és ottan tanálván Gajdo Gábort meg visgálám a csizmáját [Várhegy Hsz; Bogáts 10].

csizmapatkolás patkófelverés; potcovitul cismei; Stiefelbeschlag. *1825:* Martzinak fejelés és tsizma patkolás 2 Rf 50 xr [Kv; Pk 5].

csizmapénz csizmavásárlási pénzjárandóság; bani pentru cumpărare de cizme; Stiefelgeld. *1750:* A Spotalybeli Szegenyeknek heti pénz 30 Személy(ne)k a d 12 52 hetekre Hfl. 187 d. 20. Ezen Szegények kőzőt Férfi 10 Competalt Csizma pénzben a Hf 1 d 2 [Kv; Szám. 70/VIII. 16].

csizmás I. *mn* 1. csizmát viselő; care poartă cizmă; gestiefelt. *1813:* a fekete Csizmás ember bé ránta magát ... a' Vámos Nagy Miháj Uram házához [Dés; DLt 162. 4].

2. csizmatartó; (ladă) pentru cizme; Stiefeltruhe. *1812:* Egy rosz ószve omlott Csizmás Láda xr 15 [Mv; MvLev. Szürtei József hagy. 5].

II. *fn* csizmadia; cizmar; Stiefelmacher. *1751* Providus Mihaila Szabó, ex professione Csizmás, Annor(um) 55 Jobbagio [O.bogát AF; BfN VII/3].

Szn. *1681:* Csizmas Jon [Szentkirály H; VhU 86]. *1743:* A Biro Farkas Vaszily meg maradott, Krájnik(na)k constitualtatott Tamás Von. Csizmás Timár Gyraszim [Dés; DLt Liber Inventationis]. *1763* innen Gálfalvárol az Exp(onen)s Aszsz(on)y ő Nga egy Csizmás Péter nevű Csizmadia Jobbágyát Olá Szilvásra vitettvén ennek én egy földit meg vásárlottam volt [Gálfva KK; Mk V. VII/1. 37].

A szn-i adalékok némelyike az I. 1. alá is tartozhatik.

csismasia l. csizmadia

csizmaszár a csizma felső, lábszár-része; tureatcă (de cizmă); Stiefelschaft. *1685 e.:* Karmasin fekete csizma szár par Nrő. 1 [Borberek AF; MvRK Urb. 4]. *1790:* Három pár Csizma szár Dr. 36 [Mv; MvLev. Kis Ferenc ács hagy. 1]. *1793:* Csisma szár — 40 [Cserei Heléna jk 55b]. *1820:* Bása Győrgy a' Báro jobbik Borotvaját Csizma Szárába rejtve el vitte [Várfva TA; JHb Fasc. 48]. *1823:* a' Tolvaj ... elhordott .... Csizmaszárakot 3 partis jokot párja ért Rflor 1 xr 18 [Firtosváralja U; Borb. II].

csizmaszer csizmasor/piac; rînd de tarabe ale cizmarilor; Stiefelmarkt. *1854:* Csizma-szer [Szgy; HSzjP].

csizmatakarító I. *mn.* Csak szk-ban: ~ *vas* sárletakarító vas; răzătoare pentru curăţat de noroi cizmele; Stiefelputzeisen. *1849:* A Szoba ajtoja előtt van egy csizma takarito vas [Somkerék SzD; Ks 73/55].

II. *fn* sárletakarító; răzătoare; Stiefelputzeisen. *1835:* Az Udvarház Tornátza előtt két Csizma takarito vasbol — és egy Kóntös porozo 's takarito Fa [Zsuk[a] K; SLt Vegyes perir. — [a]Hogy a három Zsuk közül melyik, a hiányos szövegezés miatt nem dönthető el].

csizmatalp talpă de cizmă; Stiefelsohle. *1826:* A Város Trásájának egy pár Csizma Talpért xfr 36 [Szkr; Borb. I].

csizmatisztító I. *mn.* Csak szk-ban: ~ *kefe* csizmafényesítő kefe; perie de cizme; Stiefelbürste. *1797:* Csizma tisztito kefe a Grof számára 3. Dr. 50 [Sz; IB III. R. CXLV. f. 22] ✱ ~ *vas* sárletakarító vas; răzătoare pentru curăţat de noroi cizmele; Stiefelputzeisen. *1788:* 1. Csizma tisztito Vas [Szentmargita SzD; Ks 67. 47. 27]. *1810:* (A) grádicson mennek fel a' palotára — ezen grádicsok kőzűl az alson van két csizma tisztitto vas belé verve [Dob.; Ks 76 Conscr. 35].

II. *fn* sárletakarító vas; răzătoare; Stiefelputzeisen. *1692:* ezen gradicsnak alsó részében lévő Grádicsára, ket darab vasbol Csizma tisztitó vagyon [Mezőbodon TA; BK Inv. 7].

csizmavarró ?csizmadia; cizmar; Stiefelmacher. *1834:* Imre Mihály csizma varro [Gyerőmonostor K; REAk 1]. *1837* Csizma Varro Bodis János [uo.; RAk 6].

Minthogy a régiségben el egészen a múlt század végéig a csizmát főként növényi mintákkal színes fonallal varrták, virágozták ki, lehetséges, hogy a címszó ilyen csizmadíszítő mesterre, de lehet, hogy egyszerűen foltozó-varró vargára vonatkozik.

csizmazia l. csizmadia

csobán juhász; cioban; Schafhirt. *1632:* Az Attiam Puzta hazheliet ... az Chioban hazaigh ... Leaniomnak Angyalos Ersebetnek hagiom.

[Msz; Bál. 93]. *1777:* Egy M: Országi Csobány késö estve Rusz Vaszilikához bészálván, bizonyos Fegyveres Tolvajokkal ott, véle edgyütt innya találta [Berend K; KLev. „Franc. Kentzler caupo" (33) vall.]. *1815* nyári időben Magyarországra számos Göböly, vagy is, Csorda Marhákat, az a' végre fogadott Csobányok által hajtatnak, azon falusi Birák ..., a' kiknek Határain mennek keresztül azon marhák ..., fizetésért sem adnak a' Csobányok segitségére Strásákot [DLt 361 nyomt.].

Szn. *1627:* czioban Georgy [Szenterzsébet U; UszLt IV/50. 75]. *1725* Csoban Gergely [Kv; Szám. 54/I. 27].

Hn. *1673:* az Csoban Padgian (sz) [Borsa K; BHn 110]. *1680/1825:* A' Csobán Erdö. A' Kerek Erdö meget az Csobán szélyben (sz) [Vajdasztiván MT; EHA]. *1717:* Csobán padgya (sz) [Válaszút K; BHn 169]. *1722* A' Tsobány alatt (sz) [Unoka MT; EHA]. *1726:* az Csobán uttyáig [Vajdasztiván MT; EHA]. *1791:* A Csobán Irotvánnya megett (sz). A Csobány irótványánal (sz) [Ludvég K; EHA].

A szó Vejsz basának Rudolf császárhoz, valamint Ernő főherceghez írt két magyar nyelvű levelében már 1579-ben előfordul [BBLev. 168, 176].

csobáni kaliba pásztorkunyhó/viskó; coliba ciobanului; Schafhütte. *1850:* A' kibérlett helyen találtató csobányi kalibát — marhák oklát és itato kutat vállujával ... a haszonbérlö ... a' haszonbér üdeje alatt tökélletesen ... megigazittassa [Km/Kajántó K; KmULev. 2].

csobánság juhászság; ciobănie; Schäferei. *1847:* Fekete Jakab folytatott csobánságot [DLt 994 nyomt. kl].

csobánszőrű '?' *1695* egy idegenn csoban szőrű tehen egy bornyaval együt mind itt Kökösbe keringe | egy kornya szarvu csoban szőrű tehenet Jakuts Ferencz el ada itt Kökösben [Kökös Hsz; MvRK].

csobolyó lapos fahordócska; butoiaş de lemn; flaches Holzfäßchen. *1676:* Egy Csobolyoban Meser eget bor hatodfel ejtel [UtI]. *1687:* Csobolyo Nro 1 [Csapó KK; Berz. I. 21/11]. *1736:* Viz hordo Csobollyo nro 4 [Mikefva KK; CU] | Ezen föld pintzében van .. Egett bornak valo Csobojo 1 [Várhegy MT; CU XIII/1. 93]. *1738* Harom nagobatska Cobolyo .. üres Coboljo numero 2 ... Egy ujj Lucfa Csoboljo [Gysz; LLt]. *1745:* Egj hoszszú fenyö fa tsobolyó nro 1 [Marossztkirály AF; Told. 18]. *1746* egj Szekérre ... Segitettem feltenni ... öt üres bors-fenyö Csobolyot, és két tisza-fenyö Csobolyot [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 150] | Egy Mézes Czubollyo kib(en) vagyon kevés méz [Marossztkirály MT; Told. 19]. *1754:* Borsárol visznek ... Maros Sz: Királyra ... Etzetes edényt Tsobolyot nro 1 [i.h. 53] | négj vagj öt kupás on száju tiszafa Csobolyot vétett (!) ki ... azon Ládából [Vajdasztivány MT; TGsz 33]. *1766:* két roszsz tsubolyo [Nyárádsztlászló MT; Sár.]. *1788* Két kitsín viz hordo tsobojo ... Egy Dohott tarto vasas csobojo [Mv; TSb 47]. *1802:* Egy Csubujo és egy rosz légej [Türe K; MkG].

? **Hn.** *1597:* Czobolobeli szena fw [Nagyiklód SzD; EHA]. *1636* Czobolo (k) [uo.; EHA]. *1641:* Czobolo Czereje, Cziobolio Czjereje. az Czobolo erdeit (e, k) [uo.; EHA]. *1675:* Az Czoboljoba(n) (sz). Az Czoboljo élben (sz). Czabolyo élben (sz) [uo.; EHA]. *1775:* Czobolo pataka [uo.; EHA].

Képét l. MNr[8] I, 55.

csobolyóforma csobolyó alakú; în formă de butoiaş de lemn; (holz)fäßchenförmig. *1745* Csobolyo forma vizes kártos 2 [Marossztkirály AF; Told. 18].

csobotár csizmadia; ciubotar; Stiefelmacher. *1698:* Én látám hogy mikor még fogok az hazoknál az Csobotárt fiastol, az Fia monda holmit Tisztarto Uramnak, s Tisztarto Ur minygyárt le' ütötte' az földre az fiát [Szászfalu Hsz; HSzjP Küs Péter jb vall.].

csobotfalvi Csobotfalva (Cs) tn -i képzős szárm.; din Csobotfalva/Cioboteni; mit *-i* Ableitungssuffix gebildete Form des ON Csobotfalva: Csobotfalvaer. *1710:* az Csobot fali zálágos jószág [Somlyó Cs; Ap. 2 Farkas István Apor Péterhez]. *1752* a Csik Csicsai és Csobotfalvi határok [Csobotfva Cs; Ks 65. 44. 13].

csoda, csuda I. *fn* **1.** minune; Wunder. *1588* Monda Pascha vayda Bestye kwrwa fia ream rohananak Mezitelen fegywerrel meg foganak Meg keotezeonek az vtzara ky vonanak ... vgy hordoztak az vczan mezitelen, az Czyodara minth falws helyen sokan azzonnepek leanyok oda fwttak [Zsákfva Sz; WLt Luc. Barlas jb vall.]. *1596:* Vöttük az kegd leuelét, ertiwk irasat; az vy hirek felöll mellieket ott circumferalnak ; gondolhattia kegd, hogy az Erdelnek (így!) vgian propriuma volt mindenkor hogy affele hireket oly nagion es bizonnial hordoztanak, azert nem chiuda ha mostis azt chielekezik [Törzs. — A fej. Keresztury Kristófhoz]. *1632:* czoda hogj nem szegjenli az ebeteol hogj avval gjalazza | Szabo Andras mondgia uala Kömies Istua(n)nak azt hog' megh teis puskat hozs[a] ki azt czudalo(m), csak az farodhoz kellene uerni, czuda hog' ne(m) segienled [Mv; MvLt 290. 80, 91b. — [a]Olv.: hozsz]. *1665:* Aprilis 9. Ismet új üstökös-csillag láttatott az égen és rettenetes nagy csuda, hogy öt holnapok alatt három látszott már [AMN 90]. *1687* Csuda eddig többis el nem szaladott [Szilágycseh; GramTr VIII]. *1722:* ā mian sem lett vólna Csuda mind meg dögleni [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 164]. *1727* az a csuda' hogy meg nem bolondultam miatta, mikor lattam hogy nimellyek nem hogy segitteni akartak volna, söt minden igyekezetekkel confundalni akartak [Albis Hsz; Ap. 2 Bakori

(!) István Apor Péternéhez]. *1752:* már eo kegyelme tsak halgat Seriesbe iratni maga appellatus Causajat nem Sollicitalya, nemis csuda [Backamadaras MT; Ks 83 Fr. Árkosi lev.]. *1763:* hogj nem prosperálhattam a Joszágbol, nem tsuda, mivel semmit nem distráhálhattam [Kóród KK; Ks CII. 18 Szarka József tt kezével]. *1774* nem vólna Csuda ha Földes Urunk számára dolgoznánk, de más idegen Ember veszi hasznát [O.zsákod KK; LLt Vall. 197]. *1793:* szegény Dani Szászsebesbe fekszik beteg hectikába, nagy tsuda lesz ha ki ĕpűl [Drassó AF; GyLMiss. gr. Lázár János lev.]. *1811:* Igy lévén egy Kolósvári Papnak, kivált a' melyiknek Papi fizetésén kívül sohunnan succursussa nem-is vólt, 's mintsen-is, az élet terhe által való el-nyomattatása; tsuda, ha egy egésséges, eleven gondolat jöhet elméjére, mely a' Publicumnak tessék; nem tsuda, ha Hívatala méltóságán(a)k kevéssé felelhet-meg [Kv; REkLt Kons. lt ad nr. 32. 811 Krizbai Deső Elek ref. pap kezével]. *1817* Farkas Pétre nem el hiszem (így!), hogy meszsze szőkőtt volna el, mert ez az el mult Tavaszon mind a' Hesdátba lakott, s mostis Nagy tsoda hogy ha ott nintsen [A.jára TA; TLt 1779]. *1851* szegény Josi ... Ujvárt[a] roszulis volt, de nemis volt tsuda el hűlt magával nem gondolt tsak engem takargatat [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez. — [a]Marosújváron]. — L. még HSzj *mocskos* al.

2. álmélkodás, csodálkozás; mirare, uimire; Verwunderung. *1739:* az egészsz N(e)m(e)s V(á)r(me)gje Csudájára 's álmélkodására Házát Tisztességben és Gyermekeit nem tartotta [Dés; Jk]. *1792:* nagyobb a tsudám a valoság, hogy így öldőkőlni kíván Kedves Hugam Aszszony [Bezdéd SzD; Bál. 1]. *1819:* a' Nemességet a' Tisztek oda idéztek az Statutio napja előtt harmad nappal, de elegen voltak a' kik tsak tsudára mentek, hogy mi lesz ott [Remete Szt; Ks 67. 47. 28]. *1832:* jól van mert Josi csudájára egész Ejtszaka othon volt [KLev.]. *1844:* a csudára oda todult embereket el oszlatta [Torda; i.h.].

Szk: *~jára (ki)áll. 1702:* (Férje) Kegyetlenül verte rongálta egy fő veres hagymayért egy főzet murakert ugy el kinzatta hogy csudájára állottanak ki a' szomszedcsági [SzJk 338]. *1747* egj alkalmatossággal Biro Anna Aszszony oda menvén a Battyaihoz Komjattsegi Miklos és Bako Ferentz Uramekhoz ott kérven hogy adgjak ki az osztozás szerint a mi ő kglnek jutott, akkor hallam hogj azt monda Bako Ferentz hogj ollyan dolgot tselekszik hogj Rakos tsudajara all | akkor hallám hogj azt mondá Bako Ferentz Biro Annanak: meny el mert majd ojjat tselekszem hogy Rákos egészszen ki áll tsudájára [Aranyosrákos TA; Borb. II]. *1844:* (Szakmári Ferenc csizmadia) most Vasárnap is ollyan gazlodást tett le, hogy a' mikor a' Templombol jöttünk a' nép csudájára állott, káronkodo szok kőzőtt kurvának szidta Cseresnyés Danielnét, de az ő gazlodásának nints ideje, mert örökké részeg éjjel nappal egy aránt elszenvedhetetlenül [A.sófva U; DLt 1441] ✱ *~jára gyűl. 1814:* én fél szot se szollottam Csipkés Albert Urhaz még is az Uttzán majd minden tiz lépesnyire meg állott és mintha valamely Edictumot publicalt volna teli torokkal ugy annyira kiábálta: Fodor Mihály Schelma Huncfut demonstrált Szamár hogy az egész uttza tsudájára gyült [Torda; TLt Praes. lev. 136 Fodor Mihály ügyvédnek Csipkés Albert ügyvéd elleni panasza] ✱ *~jára jön. 1598:* Lata(m) hogy az A Ablaka alatt úalanak mezitelen zabliaúal az J teóbbekkel eggyutt hogy el menenek be menek Menihartni, tahag az Borbely mossa az Verbeól ky, s mo(n)da hogy, lam ne(m) leön egy Istenes emberis ki megh segellyie(n) s im(m)ar chudamra ieönek [UszT 13/31] ✱ *~ra jár. 1755* Törös Istvánné Intze Judith vidua (85) ... fat(etur) Fülöp György hoszas rabsága miat a magyar szoban akadozott Bráhát főzött, igen jo édes ital volt, fitzko leányokul oda jártunk tsudára [Illyefva Hsz; HSzjP] ✱ *nem volna semmi ~ja* egyáltalában nem csodálkoznék, egyet sem csudálkoznék. *1792:* ha leg kissebb Roszsz életemmel utat nyitottam volna, ugy már nem volna semmi tsudám [Dés; DLt] ✱ *világ ~jára. 1677/1681* Nemes es Vitezlő Also Kubinyi Hieronymi Andras Deak Ur(am) ... nekem mind eddigh privatus Praeceptorom volt, Sőt Likava Várában is az kegyetlen Német hadak előtt velem edgyűt be szorult, Világ csudájára nekem I(ste)n kegyelme altal onnan valo ki jövetelem utan ő kglme tőb jámbor Szolgaimval edgyűt ot maradvan, hozam valo hűségéért az Várnak fel adassa utan az Német hadak altal halalra sententiaztatot [Vh; VhU 262—3 Thököly Imre ad. lev.].

3. bosszúság; ciudă, mînie; Ärgernis. *1801:* én Tantsra még érkezvén majd, meg halék Csudámb(an) hogy az szőllő Levelezetlen, az Tőrőkbuza kapálatlan Buza mind el van készűlve s egy Czigány sintsen athan hogy az aratăshaz kezgye(ne)k [F.zsuk K; SLt 17 Margitai János P. Horváth Ferenchez]. *1820:* ezen mondattakat pedig tsudámba sokaknak beszéllettem [Aranyosrákos TA; JHb 48].

4. csúfság/csúfolkodás tárgya; batjocură, bătaie de joc; Spott. *1664:* Colosvári Biro Benedek Deák alazatoson könyörgh Nagod(na)k mint kegls Uranak mely artatlanul orszagh csudajara karositattam megh [Kv; KvLt X. 1. 25n]. *1691* a Partialis elött azzal vădolta a' férje ŏtet, hogy meg akarta étetni. s az Annyais boszorkány a' Menyecské(ne)k ... azzal fenyegette, hogy e'miatt az el válásnak dolga miatt ha kezébe(n) kaphattya Feleséget ugy bănik vèlle hogy csudàja lészen mások(na)k [SzJk 248]. *1711:* beszélly Uraddal, ne győtőrjön megis továb had Szalhassak tsendesen az én koporsomba kősztetek, mert már világ tsudai vattok, mit tselekesztek az Anyátokkal [Ks 96 Árva Kemény Kata leányához, Gyerőfi Borbárához].

5. *vall* csodatett; minune, miracol; Wundertat. *1736:* Isten csudájára annyi sok különb-különbféle vallások, üldözések között is, noha földesurok is más vallásúak voltanak, mégis ezek a faluk[a] az apostoli római szent hitet állhatatosan megtar-

tották | az akkori[b] asszonyoknak s leányoknak nagyobb dicséreti az, hogy ritka kűrvát hallott az ember ... Jut eszemben gyermekkoromban, hogy egy fattyazó kurva vala Torján[c], meg is hala az szűlésben, annak olyan hire volt hogy kurva, mintha valami nagy csuda történt volna; de most bizony nem csuda, és talám olyan ritka most az jámbor, az mely ritka volt abban az időban az kurva [MetTr 345—6. — [a]Kisbács. Jegenye és Szászfenes (K). [b]A fejedelemkori. [c]Altorján (Hsz)]. *1853 :* a' kedves kitsi Rozánk az utolso oráiba van ha tsak az Isten tsudát nem tsinál — a' Doctorok látom nem tudnak [Kv; Pk 6].

Szk : ~ *látni. 1736 :* Vesselényi Pál uram ajándékozott volt Apafi Mihály öreg fejedelemnek egy német hintót, ... Szebenben gyermekül ugy jártunk nézni mintha csudalátni mentünk volna, elmenvén az hire, hogy az fejedelemnek német hintaja vagyon [MetTr 363—4].

6. csodálatos tünemény, csodajel; fenomen/semn miraculos; Wunderzeichen. *1580 :* Anno D(omini) 1580 eztendőbe lattunk chodakat az egegben keetcher Muzkoua orzaga felöl [Nsz; MKsz 1896. 373].

II. *mn* **1.** rendkívüli, meglepő; ciudat, deosebit, surprinzător; überraschend, sonderbar. *1570* Seres Lĕrinczne Sofia azzon, azt valya, Esthwe hogi az vrah haza Jew ceplesbewl, Mond eoneky egy chyoda dolog eszek(!) Ma Raytunk az hwl ceplwnk vala Egy lean oda Jwta fwtthwa, es az chwrĕn Altal fwtamek, Monda fwttaba Neh haggyátok Jo vraim Jhol Jeonek vtanna(m), hogi megh fogyanak [Kv; TJk III/2. 89]. *1585 :* Olayos Georgy .. Ekeppen úallot hogy mikoron Thot Eory Balas meg ertette úolna hogy Colosuary Balint halalos agyban fekunnek, gyeot be Colos úarra .. Egy harmad a uagy negyed nap múlúa esmet be Jeoúe es mikoron hazam eleot úlne, monda nekem chyuda zerenchyetlenség eset mostan en raytam im el uittem úolt haza az ladat innot es nem esmertem semmy bantasat az ladanak de mikoron masod a uagy harmad nap meg nytottam uolna az ladat hogy az benne ŭalot meg latogatnam, tehat az Erzeny (!) az kyben az arany forintok úoltanak nem úgy talaltam az mint en be raktam uolt [Kv; TJk IV/1. 490]. *1592 :* Ersebet, Giroti Peterne vallia, . Chehy Abert monda, bezzeg chuda dolgot latek, az ablakon tekintek be Meggiesi Boldisarekhoz, es látam hogi az legin eggik kezeuel az Meggiesine laba keozeot kotoraz vala, az masikkal meg eolelte vala [Kv; TJk V/1. 268]. *1593 :* Varosul lathwan ith ez Varosban az Luxust ... az Ruhazat dolgaban, itiltek eo kgmek sokaknak rendiheoz es erteokekheoz (!) kepest, Alkalmatlannak lenny Mely miat az orzagbely feó feo vraktolis ez varosra choda itiletek Ieóttenek [Kv; TanJk 206]. *1603 :* Gaspar Balint nagy Galambfalwi hwti wtan ezt wallia latok hogj ahol az farkas megmarta wolt az ő menes Lowat, onnat felől Egy kutia Jő wala az menesek wtanna Jarnak wala bwzelik wala seot wgian mondokis Egi masnak hogj czioda dolog mint bwzelik az menesek az ebet [Nagygalambfva U; UszT II/3 B. 40]. *1651* A mely dörgés hallatot vala a tavalyi esztendőben mivel az a dolog igen meszsze volt: annak a csuda dolognak a híre már erre az 1651dik esztendőre jött es érkezett ide [ETA I, 153 NSz]. *1653 :* Ezt én Nagy Szabó Ferencz láttam és tudom ..., mert időmbe telék el ez a tragoedia a szombatosokon; melyet azért írék meg, hogy ... tudhassa a ki nem tudta: micsoda formán lött légyen a hitbéli változás mindenütt a keresztyének között nagy csuda bódulással s tébolygással és viszszavonással [i.h. 33].

2. különös, furcsa; ciudat, straniu; sonderbar. *1585 :* Monda Danch leorincz Andrasnak, My dologh io Andras Vra(m) hog ily keseon Ieóz es it kenzergeted Barmat egez Napestigh zekeresemnek, bizony hogy choda ember vagy hog igy tiltaz az en marhamrol es hogy Igy Nem tudok bezededheóz tartozny [Kv; TJk IV/1. 516].

Szk : ~ *ábrázatú* kb. éktelen arcú. *1745 :* Keresztelt(em) Almási István(na)k csuda ábrázatu gyermekét [Gyalu K; RAk 54] ✱ ~ *sok* rendkívül sok. *1602 :* az az Gyeongyeossi Istvan choda sok heyaba valo bezedew ember [Kv; RDL I. 73].

3. csalfa, hamis; fals; falsch. *1637 :* Volt az en Attiamnak egi fundussa Also Komanán[a] Melliet Boer Peter New Boer ember, cziuda Jnformatioual Bethlen Gabortol megh kert uolt, eo Felsegeis megh fokta uolt neki adni [Szád. — [a]F].

csodacrő csodálatos erő; putere miraculoasă; Wunderkraft. *1847 :* A' mily bámulatos, szintoly leirhatatlan becsü a' gőz ereje A' gőz e csudaerejének köszönhetém én is, hogy egy nap alatt ... Bécsből Prágába juthaték[a] [Méhes 2—3. — [a]„Gőzszekéren", azaz vasúton].

csodaforma 1. csodálatos/csodás alak; formă minunată/admirabilă; wunderbar, wunderlich. *1736 :* Hosszan az szinben végig tiz rendbéli pohárszék volt, az legfelső az császár számára volt, azon sokféle ivó edények voltanak ..., némelyek tiszta aranyból, némelyek rubintokkal, smaragdokkal, gyémántokkal megrakva, csuda formára tengeri gyöngyházból, csigából csináltattak [MetTr 396].

2. Jelzői haszn-ban: furcsa alakú; de formă ciudată; seltsam, von seltsamer Form. *1737 :* Egj régi csuda forma sarkantyu [Brassó; Ap. 5 Apor Péter lelt.].

csodakép csodatevő szentkép; icoană făcătoare de minuni, icoană muraculoasă; Gnadenbild. *1790 :* A Kis Lengyel orszagi Csuda kép [Királyhalma NK; Ks 67. 48. 24c].

csodaképpen csodálatosan, csodálatos módon; în mod ciudat/miraculos; auf wunderbare Weise. *1584 :* Chyszar Ianós vallia ... Ezen keozbe a' giermeket onnet a' tuzhely melleól a' felesegem fel vewe, mert keozel vala a' warganehoz, Es hogy a' kezenel fogva vizi vala a' felesegem, mingiarast

el kezde esny a' giermek laba es a' giermek síualkodny kezde, es hamar ell hala es el valtozek chodakeppen, miwelhogy az gyermeket megh Akoris felthiwk vala A vargane anniatol [Kv; TJk IV/1. 285].

csodál *rendsz ts* **1.** csodálkozik; a se minuna/mira; sich wundern. *1582:* Sophia Gergel kowachne . vallia, Egkor zaiabol hallam ennek az Ersebet Azzonnak hog' vg Ieowe eg fekete lowon oda Balas kowach illen modon viwek el onnet A' penzt, Mondek en, Sophia Azzony: Nem veolę ki az Aranyban. Monda Nem veöttem eggetis Mondek esmeg: bizony chudalom hog meg twrhetted [Kv; TJk IV/1. 48]. *1584:* Poztometew Mathias deak vallia, Az sokadalomba walek Rettegen, es halla(m) a' zayt Baniay Janostul ezt hallotta(m), hogy Zabo Tamas ige(n) zidogata Istwan deakoth, Bizony en chodalom hogy semmith Ne(m) zola ellene, holot Curwa felesegewnekis zida [Kv; i.h. 306]. *1585:* Janos Deak vallia, Mikor az Mostany birankath haza keserek hallam ezt Nagy Casparnetol, palastos Jstwa(n) feleól bizonj chodalom hogy azt Az embert Zaz emberrę teóttek [Kv; i.h. 417]. *1600* Palasthos Jstwan senior vallya azt lattam hogy Jo modgyawal volt az enek szerezwe, kit enys chyudaltam [Kv; TJk VI/1. 471]. *1618* Kit én magamban igen csudálék, mi dolog légyen az, mert az török religio ellen vagyon, hogy ők hűt alatt beszéllenének egymással [BTN 125]. *1629* egykor reggel fel kelue(n) chyudalom hogy sem az leant sem az legent nem latom [Kv; TJk VII/3. 147]. *1631* Eccer csodálom, ki kezében a csecsem [Mv; MvLt 290. 237a]. *1633:* Hallotta(m) Szabo Jakabnetol hogi mondotta, ne(m) czudalom azt hogi nemeli Azzoni ember el uetemedik ki kuruasagra, ki mire, czak azertis hogi el ualhassek az uratol [Mv; MvLt 290. 125b]. *1640:* Hallottam azt magatul Biro Palnétul, hogy senki se csudálja azt, ha ő kurva lészen is, mert az ő ura őreá semmi gondot nem visel [Mv; i.h. 291. 251a átírásban!]. *1736:* Az Gubernátorné első nap hajszín bárson szoknyában, az aljától fogva fel az derekáig mindenütt köröskörül öreg jóféle gyöngyből csinált virágokkal megrakva; más nap tiszta arany fonalból szőtt szoknyában, nyakán, mellyin, kezin valo köves arany pereczek, nyakszorító, reszkető-tők, arany köves sok jóféle gyöngyből csinált virágokkal sűrűn megrakott övek, köves medályok annyi volt az testin, magok az ott való vendégek, elévaló német tisztek csudálva nézték [MetTr 398]. *1744* Míkaran engem elvőn Felesegül Nehai Grúz Todor akar ezen Grúz Petre ígen kitsind gyermek Vala Még esztendős sem Vala en nőveltem fel és ugy ísmerem Mínt Magam ha szültem volna őttet, s Czudálam Mint esset dolga szegenjnek, hogj hogj thőrtent az az Napászta rajta [Uraly MT; SLt]. *1780:* Rendes fizetesemen kivúl, a' Collegiumnak egy krajtzár érő jovához sem nyultam ... Hogy fel adattattam, nem tsudálom; mert affélében már sokat tapasztaltam Azt tsudálom, hogy egy fel adás bölts emberek előtt annyi erejű, hogy indulatot okoz [Ne; Borb. II Kováts Jósef rektor prof. lev.]. *1788* Szinte nagyon kezdem tsudállani az Sok objitiált akadáljokot [Komjátszeg TA; Pk 6].

2. (rosszallóan) furcsáll; a socoti curios; merkwürdig finden. *1573* Somogi Janos hity vtan ezt vallia Jweges Janos is arulya[a], még engemet kert hogy arostís Jgazichak rea, mond eottwes Jmre, chodalom chyak hog arulya maga meg veotte(m) az eo Rezeket teolle f 14 [Kv; TJk III/3. 259. — [a]A szőlőt]. *1585* Olayos Georgy Ekeppen úallot azomban Erkezek hozzank Nagy Mihaly Es monda Azt chyúdalom hogy Kmed nem zegyenli hogy illyen gyalazatot keoltez atthyamfiara es igy kissebitet az en athyamfyat kynel ennekem keozelb ualo atthyamfya ninchyen [Kv; TJk IV/1. 490b]. *1600:* Keotelwereo Thamas . vallya ... chiudalia hogy Caspar vram ezeben nem thwdgya magat venny, iob volna neky valamith Adna es ne lenne pery velle [Kv; TJk VI/1. 471]. *1604:* soha nem Ertötte, hogi az porondj marton hazahoz Illedeke lőt wolna Kornis Lukaczynak, söt aztis cziodallia, hogy Kornis martontol wötte meg porondy marton [UszT 18/133]. *1607* Azt penigh mindeneknek felette cziudalliuk, hogy kgmetekkel ualaki fegiuerrel es haddal ualo meneswnkett ell hitette [Lompért Sz; Törzs]. *1632* Szabo Andras mondgia uala Kómies Istua(n)nak azt hog' megh teis puskat hozs[a] ki azt czudalo(m), csak az farodhoz kellene uerni, czuda hog' ne(m) segienled [Mv; MvLt 290. 91b. — [a]Olv.: hozsz]. *1634* Ezokaert azert nem chudalhattya senky, neis chudallya, hogy enis Istenteol veőtt keresmenyemnek nagiob reszet eo kegeknek[a] es teob szerzeteseknek hagiom [Wass 73/1 Cegei Vass János végr. — [a]Ti. a jezsuitáknak].

3. (meg)bámul; a admira; (an)staunen. *1808:* (A jobbágyok) olly okoson tudják indulattyokat mérsékelni, .. Tisztyeik, Tisztartojok előtt meg hunyászkodni azok(na)k leg oktalanabb szavaikat tselekedeteiket is, szemben helybe hagyni 's tsudálni ha szintén magokban nevetik is, hogy ezek által mindeneknek kedveket meg nyerik [Kemény, CollMss Tom. XXX Varia XII]. *1825* 'A Castélybéli épületek erössek, szépek, Fényesek, és szépen ki festettek voltanak el annyira, hogy messzire tündöklött pompásságok, és nem lehetett eléggé tsudállani emberi Teremtésnek [Szentdemeter U; Told. Conscr. 74].

csodálatos 1. bámulatra/csodálatraméltó; minunat, uimitor; bewunderungswürdig. *1558 k.:* emlekezzel meg az Istennek csodalatos hatalmas bolcsesegerol | Az veres reznek rouid es chodalatos Megbizonyitatoth es Igaz megfeieritese | Ez dolog chodalatos hogy az ember Nem vezy ezeben az Isten dolgat es bölchesseget, kyt ember Nem tud Meg böchwlny [Nsz; MKsz 1896. 281, 284, 297]. *1570:* Chodalatos az emberek közöt kynek kinek termezeteben distinctiot tenni, Miuel kwlömböz az egik termezeti az Masiktol. [Nsz; i.h. 366—7]. *1584:* Keomiwes Antal vallia, Egy giermekem

ige(n) beteges vala, hiuam hozza(m) az Catalin azont, Azt monda hog meg veztettek, Es esztis monda, hane(m) (!) hizitek hogy vesztes volna chelekegletek ezt, hogy ige(n) zepen megh zewriek ez feredeyet hogy semmy zeor benne ne legie(n) es abba ferezwk meg, Annak vthanna teoriwnk makot es kenniwk be a' giermeket velle es mossuk le a' feredeo vizbe, mert zeorrel teolteottek meg az giermeket Azt valhatom hogy a' megh Zewrt Mak keozt Anny sok zeór vala hogy chodalatos minemeó sok kwleomb kwleomb fele vala, ky ollia(n) mint a ven ember zakala, ky Medwe zeór Zabasu, Es Eóz Zeór s effelek es a' giermek meg giogula [Kv; TJk IV/1]. *1722:* Csudálatos betegség grassal az Havas alatt lévő két három Faluban Kezei lábai az ember(ne)k öszve sugorod(na)k tart 1 s ket oráig, meg bolondul bele iszonyu kinokban vagyon, Netoton egj nehány házbol mind ki holtanak [Fog.; KJ. Rétyi Péter lev.]. *1759* estve kilencz ora felé azon ajaka, és nyelve reszketése midőn álmos lett volna az Gyermek nagyobb mértékben viszá jővén sirásais tsudálatos volt reszketőleg [M.csesztve AF: Ks. Mikes Antal lev.]. *1787* a mostoni törvénykezésnek modja tsudálatos, a Birák annál tsudálatosobbak, huzzák, vonják minden felé, de mégis igaz értelmét ki nem találhatják [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

2. képtelen; ciudat, imposibil; unmöglich. *1678* aszt az Zagori Tarnoczi resz Portiot, ante omnes alios Donatarios legitime apprehendalván, sok esztendeig birtam, osztan mint es hogy kötelözzöt bele, es tsudalatos utakon, modokon (:mellyeket suo loco, et tempore az üdő, es az igassag mind ki mutogat:) fogot Törvenyb(e) es vött Contractusra . Kende Janos [Törzs. Osdolai Kun István a fej-hez]. *1802:* Meg olvasván, én a Szarvadi Farkasné Aszszony Expositioját, és az A Bötű alatt a mellé zárt Testimonialist, tsudalatos, és elöttem ismeretlen ki tételeket olvasok azokb(an) a többek között .. Hogy én Szabados Miklost arra tanitottam volna, mely Szerént vegyen égy pálczát vagy tsépet és a Kalapját ānnak végib(en) tenné, s ugy repellálna [T; TVLt Közig. ir. Gálffi Joseff viceispán kezével]. *1814:* a Testvér Bátyám Márton ismét a maga tébolygo periodussáb(an) lévén tsudálatos dolgokat csinál [M.gyerőmonostor K; GyLMiss].

3. különös természetű; cu fire ciudată; sonderbar. *1584:* Zeóke Pal vallia hogy megh haboritotta volt ezte(n) vosarnap Jsac Petert az gazdaianak felesegeh, mert igen chodalatos Azzony, kyn meg busulwa(n) Isac Peter, rutul zidogatta az Azzont [Kv; TJk IV/1. 207]. *1831:* Mostoha Apám igen tsudalattos [Dés; DLt 360].

4. kb. csodatevő; făcător de minuni; wundertätig. *1733/1813:* égy tiszta arany medály ... hagyom a Tiszt Páter Iesuiták Templomában lévő tsudálatos Boldogságos Szűz anyánk képihez [Kv; SLt XLII. 6. 27 P. Horváth Krisztina hagy.]. *1794:* Egy kolosvári tsudalatos kép más meg hasadozott Üveg képpel Rf 2 [Kosesd H; Ks 78. XVII. 6].

5. ~ *szép* csodaszép; minunat, foarte frumos; wunderschön. *1596/1614* Az kereszt ... egyik markába beléfért az embernek, de tizenhárom kő vala benne, az öte gyémánt vala, az nyolca rubintok; igen csudálatos szép marhák valának negyvenötezer aranyat megért [BTN 44].

Ha. *1810* tsudálatosobb [Dés; DLt 82].

csodálatosan 1. csodálatosképpen; în mod miraculos; wunderbarerweise. *1677/1681* Nemes es Vitezlő Also Kubinyi Hieronymi Andras Deak Ur(am) Likava Várában is az kegyetlen Német hadak előt velem edgyüt be szorult, Világ csudájára nekem I(ste)n kegyelme altal onnan valo ki jövetelem utan ő keglme tőb jámbor Szolgaimval edgyűt ot maradvan, hozam valo hűségéért az Várnak fel adassa utan az Német hadak altal halalra sententiaztatot, es ha I(ste)n csudalatosa(n) meg nem szabaditotta Volna, megis őletet volna [Vh; VhU 262—3 Thököly Imre ad. lev.]. *1700* midőn. a' tavasz gabonák meg érlelésére és bé takaritására szép nyári takarado napokat kivanunk vala, ihon a még mutatott szép áldásit az hertelen esőkkel kezdette el venni, el annyira, hogy ha csudálatosson rajtunk nem kőnyőrűl, nem egjebet, hanem ki mondhatatlan szomoru éhséget kel várnunk [UszLt IX. 77. 11 gub.]. *1736 u.* az Isten csodalatoson úgy dirigálta a dolgot, engemet arra esküdtettek: vagyon-e nálad Apor Istvánnak pénze, arany, ezüst marhája, vagy egyéb egyetmása? én bátran elmondhattam: nálam nincsen sem pénze, sem egyéb marhája, mivel már az előtt harmad nappal a mikházi gárgyán tőlem elvitte volt [MetTrCs 448]. *1784* ezen a földön igen alkalmatlan Tavaszi idő jár, külemb(en) ugy látom hogy az idén minden dolgok ugy mutatják magokat, hogy szűk esztendő légyen, ha tsak az Isten a minden áldások(na)k attya tsudálatoson nem kőnyőrűl [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1797:* ollyan kemény és a' Jószágbeli embereket ok nélkült is meg támado ember volt[a], hogy ha az Isten innen tsudálatoson el nem változtatta volna, a' Jószágbeli emberek(ne)k keze alatt el kellett volna pusztulni [Náznánfva MT; Berz. 3. 3. N. 21. — [a]Ti. a tt].

2. furcsán; ciudat; sonderbar. **Szk:** ~ *esik neki* furcsállja. *1813:* tsudálatoson esik nékem, hogy én az igyekezetemér tsak azt hallom, hogy ne járjak landerist[a] ... meltoztatik Ngod meg látni, hogy én Istalot és Házat epittek, Somjora, nem pedig landalist[b] járok és a Szőllőköt meg igazitom [Perecsen Sz; JHbB Botos Peter gr. Korda Annához. — [a]—[b]Így, kétféle hangalakban!].

csodálatosság furcsaság; ciudăţenie; Seltsamkeit. *1801* most nem álhattam hogy meg ne irjam, édes Uramnak, mind édes Atyámnak, mert tuváb nem tűrhetem a sok tsudálatosságát az édes Anyámnak, hanem instálom hogy méltoztossék gondolni alapatam felöl, mivel igen sokot busulak magamba, hogy olyan keserves alapatakba jutattam [Mv; SLt 17 P. Horváth Trézsia atyjához].

csodálhat furcsállhat; a putea să se mire; merkwürdig finden können. *1634:* Ezokaert azert nem chudalhattya senky, neis chudallya, hogy enis Istenteol veőtt keresmenyemnek nagiob reszet eo kegeknek[a] es teob szerzeteseknek hagiom [Wass 73/1 Cegei Vass János végr. — [a]Ti. a jezsuitáknak].

csodálkozás 1. hitetlenkedő meglepetés; uimire; Überraschung. *1733:* Nem kevés csudálkozással olvasom mind az Mél. G(róf) Ur levelit mind pedig az Toluaj Ur(am) haszontalan informatiojat [Kóród KK; Ks 99 Kornis Ferenc lev.]. *1765* Csudálkozással értem ā Ngod leveliből hogy nem vette s nem latta volna Ngod az annak előtte küldőt levelemet [Csobotfva Cs; Ks. Csíkcsobotfalvi Bartalis János lev.]. *1776:* Magunk tapasztaltuk nagy tsudálkozással Groff Kornisnénál lett látogatásainkal, hogy M.B. Henter Antal Urffinak igen Csekély becsülete lévén ā M. Groffné, és Anniko Kis Aszszony ő Ngok előtt, mégis olly hoszszason mulatozni nem átallya [Szentdemeter U; GyL].

2. bámulat; mirare; Verwunderung. *1653* És így én is szinte a császár ifjai és utánna ment lovassi közé szorulék nagy szorulással, honnét őket csudálkozással szemléltem [ETA I, 134 NSz]. *1727* nem régen Szebenben való letünkben ket nemetet ugy annyira megh pálczasztak hogy ellig mozdult megh csudálkozásra mélto dolog volt [Darlac KK; Ap. 1 Apor Anna anyjához]. *1794:* Tser és tölgy fákat látom ontottak le annyit hogy csudalkozasra méltó [Nagykristolc[a]; JHb. — [a]Nagykeresztes SzD].

csodálkozhatik meglepődhetik, (el)álmélkodhatik; a se putea minuna/mira; überrascht werden können, sich wundern können. *1584* Catalin feyer B(ene)dekne vallia, Monda eg'kor enneke(m) Kochis Albertne valamit mondanek kjn chudalkozhatnal [Kv; TJk IV/1. 205]. *1709:* Banyai vra(m) dolgán vra(m) elégge csudalkozhatna(m) de nem csudalkozom mert ő kg(ne)k szokása hogj mindenkor tőbbet Tulajdonit ő kgl(m)e maga(na)k mint sem kellene [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.].

csodálkozik 1. meglepődik, (el)álmélkodik; a se minuna/mira/uimi; überrascht sein, sich wundern. *1578:* mindenkor mind Jeoweobe Meneobe hogy Az Annyahoz Ment Frwsinazzony Ez wallonal Zallott ... Az Egez falw chyodalkozott Rayta Mennye Sok Eggyettmast hozott az Annyatwl [Torda/Hidas TA; Thor. V/14 Mathias Pap (80) jb vall.]. *1593:* Megh ertettek varosul biro vramnak eo kegmenek panazolkodasat, hogi az meli sacz, ostor adot feiedelmwnk orzagaual eggiwtt magara, zegeni keossegre es minden rendbeli zemeliekre vetet, eo kegmek az tanachbely vraim failalnak, es velwnk eggiwt nem akarnak toleralnj, kit eo kegmek varosul igen nehez neuen veznek, chudalkoznakis azon, hogi eo kegmek noha zwntelen forognak biro vram mellet az zolgalatban, de mindazonaltal vgi maradhatunk megh, hogi ha az keozeonseges tereh viselesben, nem vonogattiuk magunkat [Kv; TanJk I/1. 221]. *1614:* Az Karoly Mihaly Hegedwsse, Hegedws Pal bezellette ennekem, mikor egyczer Imrephinehez ment volna az feyedelem az Agya keözeött alatt egy Czyuprott talalt az feyedele(m), melyben mindenfele ruhayaban egy, egy darab volth, kit megh latuan almelkodott rayta, s azt monta hogy, Czyudalkoztam rayta hogy howa leznek az en ruhaym [Nsz; VLt 53/5267 Cyprianus Seyler (23) udvari muzsikus vall.]. *1639:* jóve oda hozzam ez az fogol czizmadiane, ... monda ... ugia(n) czodalkozam rajta [Mv; MvLt 291. 198a]. *1709:* Banyai vra(m) dolgán vra(m) elégge csudalkozhatna(m) de nem csudalkozom mert ő kg(ne)k szokása hogj mindenkor tőbbet Tulajdonit ő kgl(m)e maga(na)k mint sem kellene [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.]. *1713:* Esvén ... értésemre, hogy kglmed azt mondotta volna, éngemet Noltz ezér s egynehány Száz forintokig Contentált volna, kin is eleget ném győzők tsudálkozni, mert nékem soha egy pénzt is nem adótt [JHb I/1 gr. Mikes Mihályné Bethlen Druzsina gr. Csáky Istvánhoz]. *1719* a' melly kantzakot hallott . Kornis Istvan Uram az én Menessem kőzőtt lenni és p(rae)tendál Signumokra nézve azon ne tsudalkozék eo kglme, hogy a' beljeg S.K. azon édes Anyam belyege van rajtok [Beszt.; Ks 83]. *1736* Csudálkozva néztünk Kolozsvárott a közép utczában hogy mondották, hogy vendégfogadó, azon egy nagy szakács vala leirva késsel az tűzhely és irott fazakak előtt [MetTr 355]. *1744* Balog Mártontol hallottam bizonyoson, hogy mind az Attya Czifra Szabo Jánosnak mind pediglen maga Jobbágyok voltanak, még számtalan sokszor tsudalkozott is rajta hogj a Posteritassi Nemesi szabadsággal élnek [Szécs Sz; TKl]. *1748:* Csudálkoztunk hogy jő bé[a] az uttza ajton, különben láttuk hogy az uttza ajto kilintse mindenkor sáros [Torda; TJk III. 241. — [a]Ti. egy sertés]. *1753/1781* nagyon tsudálkozánk mikor meg hallok, hogy ezen nevezett falubéli emberek Rápoltra szolgalnak [Renget H; JHb LXXI/3. 281]. *1760:* Luka midőn a szeretőivel Tománéval a' kortsomán mulat, s onnan haza megjen tőbbire mindenkor meg szokta verni szegény Feleségit, kitis már annyira veregetett egjczeris mátczoris hogy azon azon[a] tsudálkoznak . . hogy meg nem halt eddig a sok verés miatt [Kóród KK; Ks 17. XXXI. — [a]Így kétszer]. *1761:* (A) két Puszta ház hellyeket mikor el foglalták az meg irt helységbeli öregek ... almelkodva tsudálkoztanak hogy hogy bátorkodtanak az emlitett Kávasianus Successorok el foglalni [Burjánosóbuda K; JHbK XLIII/9]. *1763:* az én Dobai Györgyöm amig ide haza az én kezem alat lakot, olly virtuosus Gazdátska volt, hogy nem tsak a Rettegi hanem mind a körül valo Nemesseg tsődalkozot az eő szorgalmatossāgan [Retteg SzD; TL. Árva Bágyi Susanna lev.]. *1765* oly sokszor, és csoportoson jőttenek az Executorok az hellységekre, hogy magamis tsudalkoztam hogy subsistalhat a szegény contribuens nép [Sárd AF; Eszt-Mk Vall. 47]. *1771:* azon mégis csudálkozam, hogy engedé meg az Udvar,

hogy a' Szikurj nevű hellyet olly nagyon ki irtsák [Redulest H; Ks 93. XIX. 6]. *1792:* Csudálkozom, hogy Nsgod kemény telet ír, és Csikot vár innen, holot még az idén Csikot se láttunk, de ami nagyobb, a Támila által se fagyott, hanem ha ott keményebb téli idők járnak [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1812:* Ugy volt a' hire, hogy Maurer Károly Ur Martonfalvára mégyen, 's, mikor megindult meg tsudálkoztunk, hogy mitsoda portékákot raknak a kotsira, holott ide semmit sem hozott ; nagyon tsudálkoztunk hogy a kotsija elment 's, maga viszszá jött [Héderfája KK; IB. Gothárd Sigmond (25) grófi számtartó vall.]. *1817* azon tsudálkozom hogy ezen Dologba a' Báro Ur eő exjatis belé huzták, — mivel távol volt és a' Joszág ad(mini)stratiojába nem szollott [Libánfva MT; Born. G. XVIII. 5 Pétra Flora (70) vall.]. *1820* a Cancellisták aztis irták volt, hogy a Báro nem lett volna Aszszanyos, ... én ezt se mondattam, még tsudalkaztam hogy irhatták azt, hiszen én azt mondottam, hogy Aszszanyas volt [Aranyosrákos TA; JHb 48]. *1833* Mű társaságosan megis nyúsztuk a Bika Tinót de a belső résziben többet mint egy veder sárga víszet találtunk és a' Májában és epéjében olly sok Mejtett (!) hogy mi tsudálkoztunk hogy adigis hogy volt képes elni [Szeszcsor F; TL]. *1849* Krizsán Mária a Vojticz boltjában ... ékszereket vásárolt, s azok árának kifizetésére egy bank jegyet adott át Vojticznak, miből Vojticz viszszaforditott, Krizsán Mária csodálkozott hogyan kap annyi pénzt viszsza [Kv; Végr. Vall. 84—5].

2. ~ *vkin* meglepődik vkinek vmilyen tettén; a fi surprins de fapta cuiva; über js Tat überrascht sein. *1585* byzon chywdalkozom en Kegděn hogy Kegd ennekem sem Ir, sem Izen [BfN Okl.]. *1818* tsudálkozom a Groffon hogy miért hadja nyitva a Halo Háza Ajtoját A Tot Tsizmadéa legényeknek Hogy ot meregessék a nagy vén kártábusokot a drága székeken [Kv; GyL. Székely István lev.].

3. furcsáll; a găsi ciudat/curios că ; seltsam finden. *1580:* Gabriel vram .. azt monda en chwdalkozom hogi illien nagi faluban illien zeginy iobbagim iütanak ennekem [M.palatka K; JHbK XIII. 29]. *1724:* Anyám Asz(o)nytúl hallottam ...; hogy ő kglm(ene)k Sem(m)i betsületi ne(m) vólt egy tatskó Leány (:Susi:) miatt, mivel minden éjjel véle hált Pekri ur(am) Etsedi Uramis mondotta, Csudálkozom az Huntzfut, miért teszi magát illy tatskókhoz [Harcó MT; BK]. *1747:* Josiv mondotta az gazdájának János(na)k tsudalkozom rajtod hogj te mitsoda Molnár vagj hogj nem tudcz az malombol élni [Déva; Ks 112 Vegyes ir.]. *1753:* tsüdalkozam szanszandékkal miert igyekezik ked ollyan tseledes Molnarakat azon Malomban be tenni az kiknek az malom nem Satisfacialhat az mi vam jöneis annyi ember meg enne [Lőrincfva MT; SLt XLIV. 13 Suki László Gálfalvi Ádámhoz]. *1795:* Valojaban tsudálkozam hogy ... ő Natsága, ezen Instructioval procedaltatott [Ádámos KK; JHb XX/18 Szt Katolnai Elekes Ferenc nyil.].

csodáló megcsodáló; cel care se minunează (de ceva); Bewunderer. *1826* a Tehén tejjét az aztatt tsudállok meg igészték, mint a faluba hires vizvető, azért vetett vizet [F.rákos U; Falujk 142 Barrabás Áron pap-not. kezével].

csoflingos l. csaflingos

csók sărut, sărutare; Kuß. *1806:* játzodtunk gyürűsdit, egy tsokot is kaptam egy Léánytol [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 185].

csóka ceucă, stăncuţă; Dohle. *1584:* balas gergli tartot egi madarat nem tudom ha cöka (!) uallaj az uagj zajko mynd emlekezem reja allom kipen hogj az madarral azt mondatak hogy kürva kato kurva kato erre tanitotak [Kv; TJk IV/1. 194a]. *1779* az meg verettetes helyen lévő tett (így!) vérontást másod Napján meg lattatván mi velünk jollehet az Csokák s varjuk meg vajkáltak volt az helyet de mégis mint ha valami marhaknak vettek volna véreket kétt helyen az hol a' kétt legenyeknek volt lábokrol valo leverések [Záh TA; Mk V.R. VII/12].

Szn. *1585* Choka Georgy [Kv; TJk 4/1. 406].

Hn. *1613* choka bereknel (sz) [Ne; EHA]. *1654:* Csoka hegy alat (sz) [Hétúr KK; EHA]. *1797* A' Csoka Kutnál [M.lapád AF; EHA]. *1807:* A Csokára hágob(an) (sz) [Póka MT; EHA]. *1839* Csoka Berek [Ne; ETF 58].

csókafej cap de ceucă/stăncuţă; Dohlenkopf. *1739:* kűlön kűlön jól fel jegyezve ki hány veréb, hány varju, és hány Csoka, hány szarka Fejeket adot bé .. azokotis név szerént fel jegyezzék kik nem adtak madár fejeket [UszLt XIII/97a].

A régiségben az elszaporodott, vetést, baromfit pusztító verebek, csókák, szarkák és varjak kártevésének csökkentése céljából hatóságilag kötelezték a lakosokat a jelzett madarak pusztítására, ill. ennek bizonyságaként az elpusztított állatok fejének beszolgáltatására.

csókafi csókafióka; pui de ceucă/stăncuţă; Dohlenjunge. *1806* tsoka fiakat szedtünk, kürtőltűnk [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 319].

csókás 1. világos szivárványhártyájú; cu iris (ochi) de culoare deschisă; mit hellfarbigem Auge. *1801* hodos homloku, fél szemivel tsokás ... kisded metzetlen gyermek Lo [DLt nyomt. kl]. *1808* (A ló) mind két Szemeivel tsokás [DLt 35 ua.].

2. ? fehér pettyes; cu buline albe; weißgetüpfelt. **Szk:** ~ *kanna. 1714:* attunk egy csokás kannát [Kv; Pk 6].

3. ~ *szőnyeg* . fehér-fekete mintás szőnyeg; covor cu desene în alb şi negru; schwarz-weiß gemusterter Teppich. *1627:* Egy feyr Cziokas szeönyegh aestimaltuk tt f. 10 d — | Egj Jo feier chokas szonieg f 8 d — [Kv; RDL I. 132, 134. — E tétel elé egy közel egykorú kéz vmilyen számbavételkor ezt jegyezte oda: Est (!) Tarkas]. *1635:* Egy fejer Czyokas széonyeőgh f. — d. — [Kv; i.h. 107]. *1637/1639:* 1 Feier csokas viselt

szeonyegh az hatulso ablakra vagjon teritue . f. 3 d. — [Kv; i.h. 111]. *1647:* Egy io Czokas szwnyeogh az falon No 1 [Drassó AF; BK 48/16]. *1655:* Egy veresses sargas jo szeőnyegh ... f. 7 . Egy fejer czokas szönyegh f. 6 [Kv; RKL I. 29]. *1658:* Egy Veresses zeőnegh Est f 5 Egy Lukas zeőnegh Est f. 1 ... Egy feier tsokas szeőnegh Est f 1 d 50 Egy fejer babos szeőnegh Est f 3 | vagion kett fejer cziokas szeőniegh [Kv; SzCLev., KJ]. *1664:* Két Cokas Szűnnyegh [Beszt.; SL]. *1673:* Egi io feieres czokas szőniegh [Wass. Borsai István hagy.].

4. kb. csókafészkes/tanyás; cu cuiburi de ceuci; mit Dohlennestern. **Hn.** *1581/XVIII. sz. köz.:* az nagy Csokás észekében (e) [Burjánosóbuda K; BHn 39]. *1600:* erdeölni me(n)tem Chokas berczigh [Atyha U]. *1632:* Cziokas nevű heliben (k) [Etéd U]. *1633:* Kys chiokas (e) [Burjánosóbuda K; BHn 40]. *1650:* Az Czokas uigiben [uo.; i.h.]. *1699:* Csókás elött (k) [M.zsákod U]. *1717* A Csokásba (sz) [Fejérd K]. *1718/XVIII. sz. köz.:* A Csokás oldalon tul a Szilágjon (sz) [Szilágycseh]. *1724:* az Csokas vagy Simon erdö [Türe K]. *1736* Csókás nevű hellyben (sz) [Magyarós U]. *1740* A' Csokás Dombon (sz) [Sztána K]. *1748* A' Csokás Dombon (sz) [Sztána K] | a Feredö Vőlgyin a Csokásba (sz) [M.zsombor K]. *1759* Tsokás nevü helyben (k) [Etéd U]. *1771:* A Csokásan (sz) [Jára MT]. *1790* Csokásba (k) [Etéd U]. *1801* A Csokás utya mellet [A.üvegcsűr Hsz]. *1815/1817* A Csókásba a Vadalmásnál (k) [Vágás U]. *1821:* A' Csokásban (k) [Málnás Hsz] | A' Belső Csókásban (sz) [Mikóújfalu Hsz]. *1835:* A' Csokás allyán (sz) szomszédja Eszakrol a Csokás oldala [Erősd Hsz]. *1847* A' csokásban (szö) [Mészkő TA]. *1884—1887* Csokás utjánál Belső Csókásban (sz) [Mikóújfalu Hsz]. *1835* A' Csokás allyán (sz) szomszédja .. Eszakrol a Csokás oldala [Erősd Hsz]. *1847* A' csokásban (szö) [Mészkő TA]. *1884—1887* Csokás utjánál [Etéd U]. — A jelzet nélküli adatok az EHA-ból valók. L. még KHn Mut.

csókaszemű 1. ? kis szembogarú; cu pupilă mică; kleine Pupille habend. *1617:* Elegge hallottam hogi zitta rutolta antalfi matiast az antalfi tamasne arulonak, gilkosnak ueres zaju ebnek, czioka zemúnek [Kobátfva U; Pf]. *1833:* Czérán Nyikuláj fekete szeőldökű csóka szemű [DLt 304 nyomt. kl].

2. világos szivárványhártyájú; cu iris (ochi) de culoare deschisă; mit hellfarbigen Augen. *1679* Kancza ... Csoka szemű fejér fako [Fog.; UtI]. *1684* Egér szőrű barna, hatul szár labu, Csoka szemü hatodfu lo no 1 [uo.; UtI]. *1685:* Gyermek lovak Fel Irása Fog(a)r(a)si ménes féle Fejér suffa-Szörü, csóka Szemü, hodos Fejer orru épp [UtI]. *XVIII. sz. v.* egy tsoka szemű esztendős világos pej kantza tsiko [Pf]. *1803:* megtalálván ... Fekete csoka szemü Paripa lovát [KLev.]. *1811* piros pejj ... mind két szemivel, ugy szolván csoka szemü [DLt 168 nyomt. kl]. *1857:* hoka aru[a] és csoka szemü barna lo [HSzj 171 *hókaorrú* al. — [a]Elírás v. sajtóhiba *orrú* h. ?]. — L. még i.h. 170.

csókfalvi a Csókfalva (MT) tn *-i* képzős szárm.; din Csókfalva/Cioc; mit *-i* Ableitungssuffix gebildete Form des ON Csókfalva: Csókfalvaer. *1664:* Csokfalvi Egerben (r) [Erdősztgyörgy MT; EHA]. *1774:* A Csokfalvi Aj Pataka mellet (irt.sz) [uo.; EHA]. *1851* a Csokfalvi, Gegesi, Havadi határok [uo. EHA].

csókol 1. a săruta; küssen. *1572* Ilona hegedws Janosne zolgaloia, latta hegedws Janosnet Eolelgette chiokolta egy Jambor ky az aranias Mellet lakyk [Kv; TJk III/3. 33]. *1614* Azt penigh nyluan iol tudom hogy az fejedelem[a] elegett zerelmeskedet eyel nappal Dengeleghineuel Lattam penigh sokszor hogy czyokolta s eölelgette [Nsz; VLt 53/5267 J. Harfas (28) fej-i muzsikus vall. — [a]Báthory Gábor]. *1617:* Varga Miklosnet az katona az kemencze oldalahoz tamaztotta oda es vgy cziokollia uala [Mv; MvLt 290. 27a]. *1629:* eo batrab Aszont annal nem latot, hogy ugy eolelte chokolta az iffiu legenyeket [Kv; TJk VII/3. 110]. *1630:* Az szolgalomtol hallotta(m) hogj eczer latta volt hogi szeoke Peter az falnak tamasztotta volt es az Czeczit ki vonua(n) ugj cziokolta [Mv; MvLt 290. 193b]. *1639* lattam azt hogi Szeöcz Danielnet eölelgette czokolta Szekelj Janos [Mv; i.h. 291. 174b]. *1737* Darabant Kata egész éjjel ivott az én házamnál ă Strása mesterrel egjűtt szerelmeskedtének csókolódtanak, s az őléb(en) és az lábára vagj czombjára Tőtte 's ott Tartotta s őlében szorongatta ă Strása mester Darabant Katát. Viszont Drabant Kataís csókolta az Strásamestert [Szásznyíres SzD; Ks 27/XVI]. *1812:* tapasztaltam hogy a Groffné hidegséggel viseltetett a Groffhoz; el annyira hogy a Groff engesztelni kivánván mérgességeit letérdeplett és kezét lábát csokolta [Héderfája KK; IB].

2. csókot küld (levélben); a trimite sărutări (prin scrisoare); Küsse schicken (brieflich). *1788* Samukát tsokolják, a Fiam is magàt grátiatokba ajalja tőbb Testvéreivel edgyütt, Kedves Samueledet pedig a Druszája ezerszer tsokolja [Szászalmád NK; IB gr. Toldi Zsigmond gr. Bethlen Sámuelhez]. *1808:* Kedves Sogor Aszszonyomot ölellem csokollom [Szentmihálytelke K; Bet. 4 Nemes Anna lev.]. *1835:* Tsokollom kedves Feleségedet [Tordátfva U; Pf. Márton Ferenc lev.]. *1857:* minnyájakat tiszteljűk, tsokojuk A kőzelgő Innepeket minnyájokra nézve szerencséltetjűk [Kv; DLev. 2].

3. *kezét ~ja* kézcsókot küld (levélben); a trimite sărutări de mîini (prin scrisoare) jm die Hände küssen (brieflich). *1829:* Énis Anyám kezeit ezerszer tsokolam [Kv; Pk 6]. *1831:* Küldek Anyámnak magakat s csokolam kezit [Kv; i.h.]. *1838* tsokalam kezeít az Grofné Nagyságának és instálak az vékonyab Asztal keszkenyőkhez mégy (!) egy fél font, fonalat [Kv; IB Konetzni Ignátzné Dombaji Anna takácsasszony lev.].

1842 Anyám kezit tsokolam gondoljan reám [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez]. *1843:* tsokalam kezeit Grofné Ur Aszan Nagyságának [Kv; IB. Konetzni Ignátz takács lev.]. *1844:* Kedves jo lelkű Grofné Ur Aszany Nagysága tsokalam kezeit [Kv; IB ua.].

4. *~ják egymást* csókolóznak; a se săruta; sich küssen. *1592:* Catus, Peterdi Balas leania vallia: Lattam hogi Meggiesj Boldisarne az leginniel chokoltak egimast [Kv; TJk V/1. 270]. *1614:* Az mi Dengeleghine dolgat illeti, lattam eleggé, hogy czyokoltak eölelgettek egymast az feyedelemmel [Nsz; VLt 53/5267 Cyprianus Seyler (21) udvari muzsikus vall.]. *1633:* Abrugi Istua(n) Szabo Jakabne Azzonio(m)mal halt, .. lattam azt hog eróssen eöleltek es czokoltak egi mast [Mv; MvLt 290. 120b—121a]. *1639:* Azt lattam hogy az hiuban el ieöttek az legeniek ott ittak s eöttek az Aszoniom az legininek az eoleben ült, eoleltek czókoltak egy mast, engemet el küldének boret (!) [Mv; i.h. 291. 196a].

csokoládé 1. ciocolată; Schokolade. *1736:* Legelsőben is reggeli kávé, herbathé, csukolátának hire sem vala [MetTr 321]. *1781:* 1 font Csokoládi [Berz. 17]. *1789* 1 font Csukoladi 1/48 [WLt Cserei Heléna jk 23a]. *1794* 1 l(o)t Csokoladit Rf 1,30 [Mv; DLev. 3]. *1799:* Tizenöt Font Tsukoládé [MNy XXXVIII, 56]. *1801* 8 font Csokoládi 10 Rf 36 xr [Déva; Ks 120. III. 7]. *1802:* 1/2 l(o)t fáin Csokoládi [Mv; DLev. 3]. *1806* (Vásárolt) 2 lb Csukaládit 6 2 lb Csokoladit[a] 6 [Mv; Ks 34. VII. — [a]Így, ugyanattól a kéztől kétféle hangalakban!] | (Vett) 1/2 Lot Csakaladét [Mv; Told. 9a]. *1806/1818:* 1 Font fáin tsukoláde [Mv; Told.]. *1807:* Nádméz ... Csokoládé [Mv; Berz. 7 Fasc. 69]. *1807/1818* 1 Font csokoladi [Mv; Told.]. *1812:* 1 Font Csokoládi [Mv; i.h. 74]. *1839:* 1 font leg feinab tsokolládé [Körtvélyfája MT; LLt]. *1841:* 2 l(o)t csokoladi fein [Kv; Born. F. VIa]. *1850 k.:* fűszerek, theák, czukkerek csokoládék [Pk 2].

2. csokoládékávé; ciocolată (băutură); Schokoladenkaffee. *1753:* Tsukulatehoz való fintsia Cseszestöl N 5 [Marossztkirály AF; Told. 18]. *1782* Csokoladinak valo finzia [Nalác H; Sándor conscr. (Mt)]. *1784:* Tsukulátéhoz valo Finsia [Mv; Told. 9a]. *1788* Aranyos Szélű tarka Csukuládénak valo Fintsia ... Két pár Kékes tsukuládénak valo porczellán fintsia tálostol [Mv; TSb 47].

Ha. *1785* Csukolade [WLt Cserei Heléna jk 8b]. *1786:* Csukoláde [Nsz; Ks 74. 56]. *1788:* Csukoladi [i.h. 19a].

csokoládéfindzsa csokoládékávés csésze; ceașcă pentru ciocolată (băutură); Schokoladenkaffeetasse. *1787:* Egy Csúkúláde findzia alá valo kicsid tácza [Kv; Ks 73, 55 Oszt. lev. 110].

csokoládéfindzsa-tartó csokoládékávés csésze tokja; toc pentru ceașcă de ciocolată; Behälter für Schokoladenkaffeetasse. *1774:* két kopott aranyozással valo Trébelyes munkájú Csukulaté finssía tarto [MNy XXXVIII, 56].

csokoládéfőző ibrik csokoládékávé-főző csupor; ibric pentru fiert de ciocolată; Häflein zum Schokoladekochen. *1786* Groff Gyulai Generalisné eö Nsgának ... jutott Csukolladé főző Ibrik 13 Loth [Nsz; Ks 74, 56].

csokoládépogácsa kb. tábla-csokoládé; tablă de ciocolată; Schokoladentafel. *1801:* Tiz Csokoláde pogátsa [Mv; MvLev. Tóbiás Antal hagy. 6].

csokoládés csokoládékávés; pentru ciocolată (băutură); (gebraucht) zum Schokoladenkaffee. **Szk:** *~ edény. 1786:* Egy Csukulládés Edény [Nsz; Ks 74. 56] ✱ *~ findzsa. 1763* 6 Tsukulatés Fingsia Floh. 14 dr 40 [Hsz; Ks 23. XXIIb]. *1788:* Csokolades findsia egy pár s egy Tál nélkűl [Mv; Told. 9a] | Egy pár tsukuládés Portzellán Fintsia Tál nélkűl [Mv; TSb 47]. *1790:* Csukoládés Fintsia 4 Kávés Fintsia 8 [Sv; Ks]. *1837* Egy fejér Csukoladés findzsia Kék Csukoladés Saxoniai Findzsia takostol | Négy Japoniai Csukoladés aranyos virágu Findzsia táljaival [Szentbenedek SzD; Ks 88 Oszt. 8] ✱ *~ findzsa-tartó. 1730:* Az Ur ö Excellja Kavés Ládájában lévö ezűst Mű ... Ket Csokoladés Findsa Tartok [Kv; Ks 15. LVIII. 6] ✱ *~ ibrik. 1787:* Egy csukoládes Ibrik [Kv; Ks 73. 55 Oszt. 112]. *1839:* Egy Csokoladés Ibrik [Kv; LLt] ✱ *~ pohár. 1778:* Négy Lábas pohár karafinával ... Csukollátos (!)[a] egy pár tálával [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 18. — [a]Csak így, de nyilván utána értendő a *pohár* szó]. *1793:* Kettös kék virágos tsukulátés poharak [Kv; TL Conscr.].

csokoládé-sirító ? csokoládé-sodrófa; sucitor folosit la prelucrarea ciocolatei; Schokoladenwalker. *1850 k.* csokoládé seritö kettö [Pk 2].

csokoládé-sodró csokoládé-sodrófa; sucitor folosit la întinderea ciocolatei; Schokoladenwalker. *1807/1816* 1. Font csokoladi ... 1. csokoladi sodro [Mv; Told.]. *1817* Tsokoládesodro [Mv; DLev. 3. XXVIIIA].

csokoládészín csokoládébarna; de culoarea ciocolatei, brun ca ciocolată; schokoladenbraun. *1803:* volt pedig a Muntli szakban egy Tsukuláté Szin Mente Bárány Bőrrel praemezet ollyan Szinü készülettel készitve, ugyan ollyan Szinü Nadrág és egy Lájbi [Nagyikland TA; TLt Közig. ir. 64 Boér Antal kezével]. *1826:* Egy Csukoladé szin sellyem Levantin keszkenö [Koronka MT; Told. 19].

csokoládészínű csokoládébarna; de culoarea ciocolatei, brun ca ciocolata; schokoladefarben. *1837:* Öt Jápániai Findzsia, kivűl csokoládé szinű, belő (!) kék világu táljával édgyűt [Szentbenedek SzD; Ks 88 Oszt. 8].

csókolás sărutat; Küssen. *1732* ott lévő Catholicus Rabak a' Kereszt(ne)k csokalására bé jöttenek [Kv; MvRK].

csókolgat 1. meg-megcsókol; a săruta într-una; öfters/wiederholt küssen. *1570* Zaz Balas hythy zerent vallya, hogy Lattha ezt az Mayorbol hogy Zewch Demeter az leanyokat kyk az Zamosra Mentenek Eolelgette chyokolgatta eoket [Kv; TJk III/2. 81]. *1592:* Anna Kadar Janos zolgaloia ... vallia: hogi mikor Niarine megh ertette volna hogy az vra azt mondana feleolle, hogi eo Lukachot eolelgetne, es chokolgatna, Monda Niarine, Im ertem mitt mond Niari Marton de bizoni megh eolelem chokolom, hogi mongianak igazat neky | Az vtan Martontol felesege el zeokűen Lukach vtanna ment, velle egi zallason lakot, eyel agiara fekwtt ., teneret chokolgatta [Kv; TJk V/1. 201, 207]. *1597* Borbely Mihaly vallya ölelgette és czokolgatta Janos az Daikat valtig [Kv; i.h. 135]. *1598:* Balassy Palne orsolja azzonj vallja Annak vthanna az megh keretes vthan, esmet egy hettel Ieowenek Jde, es ott voltunk vachyaran Barbelj Ferencznenyt . akkoronnis eleotteonk minth vy hazas emberek eolelgette chyokolgatta, es Subajaban takargatta az leanth [Kv; i.h. 238]. *1614:* Azt penigh lattam hogy Dengeleghinet Czyokolgatta eölelgette Bathori Gabor [Nsz; VLt 53/5267 P. Hegedws (20) udvari muzsikus vall.]. *1617* minap cziak eolelgete(m) czokolgata(m) vala az feleseget s raita kapa | Barcza Gergeli eo maga kerdet minket feleolle meggien, Mert Georgy igen eolelgette cziogolgatta (!) az feleseget raita kapta [Mv; MvLt 290. 27b, 28b]. *1625:* az A Azzony az J Azzon(n)ak Vrau(a)l Oklandj Mihallial tisztessigh kwl Lappangot hol hazba Rekezkednek . . hol czomja kózit fogdosta hol Jtal kózben cziokolgatta, hol mezeőre czialt (!) [UszT 89b]. *1629:* az katona az Asztalnal czokolgatta vala az aszont [Mv; MvLt 290. 152b]. *1633:* egikor fel serkenek ejel s hat az Borbeli Lukacz vra(m) fia ott all Szabo Jacabne fejenel az agi mellet, es Szabo Jakabnet czokolgattia [Mv; i.h. 125a]. *1637* Lattam hogi Szakmari Ianos Czokolgatta, Teőreők Janosnet valtigh [Mv; i.h. 291. 88b].

2. ~*ják egymást* **a.** csókolóznak; a se pupa/săruta; sich küssen. *1614* Azt penigh gyakorta lattam az Agya vettue volth: Az feyedelemnek eölebe(n) wlth czyokolgattak eölelgettek egymast Imrephine Azzoniommal [Nsz; VLt 53/5267 G. Virginas (25) de Ratisbona vall.]. *1630:* Lattam azt hogj Szeoke Peterrel cziokolgattak egj mast az Legenj az Czeczit cziokolta [Mv; MvLt 290. 193b]. *1689* Láttam hogy Mihály Deak Ur(am) Felesége, és Radul Zgie egymást csokolgatták, szerelmeskedvén [Herszény F; BK]. — **b.** összecsókolózik; a se săruta; einander (ab)küssen. *1736:* az vőfély legelsőben elhozatta melegen az mézes bort ..., abból rendre ittanak, s mikor ittanak osztán az ital után az férfiak és asszonyok egymást csókolgatták [MetTr 390].

csókolgatás csókolózás; sărutat; Geküsse. *1597* teczik teorweny zerint minthogy az thanúk neminemew p(rae)sumptiokatis hoznak be vgimint eolelgetest chokolgatast, kibeol az gianw vgian meg lehet ... hogi Júrallion harmad magawal Zaz Janos tiztessegbeli Iambor zemelieckel hogi keozy az azanial nem volt [Kv; TJk V/1. 138]. *1614* akkor mikor az feyedele(m)ª Dengeleghinehez Jart Zolgaia voltam lattam elegge zerelmeskedeseket, czyokolgatasokat es eolelgeteseket vigan valo lakasokat [Medgyes NK; VLt 53/5267. — ªBáthory Gábor]. *1629* Hallotta(m) azt Szigeti Janostul hogj mondotta, hogy eö teőle valo az az kissebik gjermek latta(m) eölelgetesekett, Cokolgatasokattis [Mv MvLt 290. 153a].

csókolódás csókolózás; sărutat; Küsserei. *1672* comp(ro)balni kész lészek ... velem valo czokolodásatis az Anak [Kv; TJk VIII/11. 255]. *1689:* Deák Jánosnak maga nyelvével valo sókszori kérkedékensége paráznaságával, és hazassági hitinek bontogatása; suspecta felemássával el szökésre valo igyekezés, ugyan azzal paráznaságra valo tilalmas conversatioja, csokolodasa, falhoz valo dòjtògetese constálván ... Feleségét Czinege Annokat Fèrjétòl Deák Janostul divortiallya [SzJk 241]. *1694* Lattak Balog Mihalynak az szolgaloval czokolodasit, a' Szolgalo orczajan czeczin harapasat [i.h. 286]. *1700:* Boldisár Istvánnak ... Szakács Jánosnéval valo paráznaságát ... òlelgetését csokolodását reszegeskedését mind othon mind másütt világosa(n) referállyak | (Látta az asszonynak) maga szolgájával a' Czinteremben a' borza bokorba(n) edgyütt fekvéseket és fel kelésöket és sokszori jádczodozasokat, csokolodásokat szemtelen paráznaságra mutato egy más testének fogdosását tapogatását [i.h. 325, 329—30]. *1721* világosson Constál az Incta Kabai Anna házassági kőtelessége ellen idegen Nemzettel valo Suspitiosa conversatioja ... suspectus hellyeken valo ételle itallja, ölelgetésse és csokolodása [Kv; TJk XI/3. 20] | Csokolodason rajta raita kapa az ura Nagy György [Kál MT; Berz. 12 Fasc. 90]. *1731* Kovács Maria Asszont esztendeig szolgáltam ..., de én azon idő allatis ő kglmének fajtalan társolkodását, annál inkáb paraználkodását nem láttam senkivel még csak csokolodását sem láttam [Sövényfva KK; Born. XXXIX. 16]. *1750:* én sokszor láttam Csokolodásokot, egy házba csak ketten valo rekeszkedéseket [Kál MT; Berz. 12. 92/61]. *1777* minden titok nélkült valo szerelmeskedését és tsokolodását magam is láttam szemeimmel ... Filep Antal Uramnak Irinával [Szásznyires SzD; Ks 30. 28].

csókolódik csókolózik; a se săruta; sich küssen. *1696:* Szolga Annok ... Ifju leginyekkel jadzadozot csokolodatt [SzJk 298]. *1707:* Causa Katonaien(sis)ª Sárdi Joseph Feleségének Dobai Marta(na)k Paraznasaga pènig innen vilagosa(n) ki jő, hogy nappal és éjjel erdőken mezőken conversalkodott ölelgetözett csokolodott [i.h. 352. — ªKatona K]. *1721:* Láttom s tudom bizonyos(on)

hogy ... az Asztalnál édgjmással öszve ölelkezvén Csokolottak [Kál MT; Berz. 12. 90]. *1723:* Látta é eökét háznál, vagy kértbe edgyütt Csokolodni vagy égy mással Suttokni? [BSz; Ks 27. XVI vk]. *1724:* Hallott(am) Csanáditúl, h(ogy) Pekri Ur(am) a Német Leányal tsokolodot a házban [Királyfva KK; BK]. *1727:* Nemeth Katonakkal nyilván paraznalkodott, Csokolodott, ölelgetőzött titkos helyeken járt [Dés; Jk]. *1732:* az Incta Aszszony maga lako Házát bordely háznak tartotta ott Kurvákat tartott és magais mind peniglen azon személyek külön külön Szemelyekkel Kurválkodtanak diversis vicibus Temporibus et locis Csokolodtanak és minden utállatosságokat Cselekedtenek [Dés; Jk]. *1736* Azt is vallja meg Tanu, Hogj az kire kialtott az meg nevezett szolgálo, az az ember eleitul fogva mitsoda életü ember volt, hites Feleségén kivül más Aszszonyokkal tsokolodott vagj paráználkodotté [Dob.; TKl]. *1737:* Darabant Kata egész éjjel ivott az én házamnál ă Strása mesterrel egjütt szerelmeskedtének csókolódtanak [Szásznyíres SzD; Ks 27/XVI]. *1738:* Galaczon kivel latta az tanu szerelmeskedni csokolodni vagy paraznalkodni ? [Dob.; WLt] | Lattam azt hogy Rab Togjer Boar Magdaval jaczadozott és csokolodott, de paraznalkodasokat nem láttam [Galac BN; WLt Pask Vonul (40) jb vall.]. *1739* Hogj Padurán Koztin Joánállall (!) titkos hellyeken társalkodott volna, tsokolodot volna nem láttam [Kóród KK; Ks XI. VII]. *1747* Kerekes Susi .. szegödvén szolgalo(na)k, Lovas al(ia)s Kuti Györgj étszaká(na)k idején szüntelenül hozzá járt, az holottis házban és pajtában edgjütt társalkodni tsokolodni szerelmeskedni, söt virattig egj ágjba fekünni találtatta(na)k [Torda; TJk III. 184]. *1749:* majd minden estve eljött a' Leányhoz fazakas Vaszij, szerelmeskedte(ne)k s tsokolodta(na)k egjütt [Szásznyíres SzD; Ks]. *1757:* az kortsomán mikor edgjút voltanak csokalodtanak [Náznánfva MT; Berz. 13. IV/36]. *1762:* Látta Ebesfalván ... Merk Lukát, és Tománét edgjüt járni, és tsokolodni [Kóród KK; Ks 17. XXXI] | hitetlenül Férjet Babur Panda el hadta és Vésza Siliphez advan magát el szököt ... az Thordai szállasokon masok láttára edgyütt csokolodtanak [Torda; TJk V. 133]. *1763:* az I(nct)a eleitöl fogva, hogy annyéra nevekedett, hogj maga gonoszságát folytathassa, leg ottan gyanus szemellyekkel társalkodott, s oly roszra celozo cselekedetei voltanak, melyböl nyilvános paráznaságát lehet concludalni, ugyanis éjjel, nappal fogadokban katonak szallasara s mas olyan helyekre mént és járt hol feslett erkölcsét gjakarálhatta, holott is minden szemérem, és tartalék nélkült, csokolodott, ölelgetödzett, külenes helyekre bé zárkodat, de a' mi nagyobb fassiokbol ki jö világoson gonosz cselekedete, paráználkodása [Torda; i.h. 179]. *1766:* A bé adott Relatorijákbol ... ki tetzen(e)k vilagoson az A Aszszony(na)k fajtalan élete akiis sokszor találtatott fajtalankodni, tsokolodni, ölelgetödzeni nappalis éjszakais, nevezetesen egy iffijuval nem etzer kétzer láttatott különös hellyen éjjelis nappalis ölelgetödzeni, jádzani, tsokolodni, akit mind Leány koráb(an) mind férjhez menése után szerzett nyilvánságoson [GörgJk]. *1777* láttam szemeimmel magam is hogy ... Filep Antal Uram Irinával az Kastéllyb(an) benn nyájaskodott s tsokolodott és szerelmeskedett [Szentbenedek SzD; Ks 30. 28]. *1779:* a tarka házban találták különösön ugyan Székelly Ferentzel öszve ölelkezve s tsokolodva a szegény Kemény Sigmondné aszszont [KS özv. br. Kemény Zsigmondné Rhédey Druzsina kezével]. *1785:* (Nyepre Blaguj) mostani Felesegit ... Utzuj Gavrillaval lattam együtt Csokolodni ölib(en) ülni s együtt innya [M.zsombor K; KLev.]. *1796:* Ras Mária Szűrkűletben ... Ratz Miklos Uram Szolgájával csokolodtanak [Déva; Ks 101]. *1799* én bízon nem bánom akár mit tsináljanak, mert tudom hogy eddig is ollyan tzofra volt ..., mert amig jöttünk is az uton mindétig edgyütt sugtak bugtak Szemem láttára szakadatlanul tsokolodtanak [Dés; DLt]. *1814* A' mult nyáron pedig sokszer láttam a' Grof Urat Rósi Kis-Asszonnyal a' kertben a fübe heverészni, 's tsokolodni [Ne; TSb 12]. *1834* Pap Antal ki tsalván a hűtős Feleségét a hazbol a kapuig ottan meg ölelte, és csokolodva vitte által az árendás házához [K; KLev.].

csokor csokor alakú ékszer; bijuterie în formă de fundă; maschenförmiger Schmuck. *1827* Egy fekete Emaillas (:Zamántzas:) másli (:Csukor:) [Kv; DLt 464 nyomt. kl].

csókos '?' **Szn.** *1583:* Chiokos Benedek [Kv; TJk IV/1. 119]. *1591* Chokos Andras [Kv; Szám. 5/VIII. 14]. *1596* Chokos Andras [Kv; i.h. 7/1. 14 Dic.]. *1632* Cziokos Uarga Mihály (jb) [Fog.; UC 14/38. 102].

? **Hn.** *1603/1839:* Chyokoson. Csiokoson 20 hold (sz) [Egeres K; KHn 189]. *1864* Csokos n.h. az egyik fele szánto, a masik puszta oldal [Bogártelke K; KHn 187. — I.h. 185 a *Csokos* ~ *Csukos* alakváltakozás az adalék ide tartozását illetően óvatosságra int].

A címszóbeli szó ugyan a *csók* szó *-s* képzős származékának tekinthető, de hogy milyen szemlélet alapján alakultak vele az ide vont szn-i s még inkább a hn-i képződmények, a szerk. számára nem világos. — Némi valószínűséggel ide tartozónak vélhető még a köv. szn-i adalék: *1613:* Gregorius Czokos, filius quonda(m) Benedicti Czokos Hungarj [Kv; PolgK 125].

Szk: ~ *pohár. 1736:* (A lakodalom) másod napján az vőfély aztán, akkor gazda lévén, készítette az felestökömöt és az mézes bort, kit csókos pohárnak híttak [MetTr 389].

csokros, csukros 1. csokor alakú; în formă de rozetă; maschenförmig. *1732* edgj Négy Szegre jo kő fundamentumon rakott ujj kő Epűlet jó ujj két Szarvazatu az két rend szarvazás végeib(en) penig négj pléhes csokros gomb [Kóród KK; Ks 12. I] | (A háznak) két teglából négy szegre ki rakott kéménj njulik ki a fedelin, teteib(en) van három csokros plehes gomb [Kv; Ks 40 Varia XXVIIIc Néhai gr. Kornis Zsigmond conscr.].

2. teljes/bokros szirmú; învolt; gefüllt/voll (blühend). *1732:* (A templomban) vannak heljheztetve mesterségesen készittetett négj tö csokros téli virágok [Kóród KK; Ks 12. I].
Szk: ~ *viola. 1814:* Tsukros veres viola 1 [Mv; Told. 18].
3. '?' *1802:* A' Szatsvay Sándornál találtato oltoványok(na)k Specificatioja. 1o Paris alma. Hoszszu száraz, kurta száru es tsokros. 2o Masánker alma. 3io Szebeni Tangyer, Fekete Tangyer [Kv; IB].

csokrosan bokrosan; în formă de buchet; straußförmig. *1736* Viseltek[a] kalapot is nyárban, annak az elein csukrosan fennállólag egybenkötött fekete strucztollakot [MetTr 349. — [a]A férfiak].

csoma döghalál, pestis; ciumă; Pest | ? kolera; holeră; Cholera. *1838—1845:* Csuma (:székely *csoma*:) pestis, cholera [MNyTK 107]. — L. még *csuma* al.

Az MTsz tájékoztatása szerint a címszóbeli alakváltozat valóban csak a székelységből ismeretes, máshonnan e forrás csak a *csuma* formát idézi. Közép-Erdélyből a szerk. ez utóbbi alakot ismeri.

2. boszorkány; ciumă, strigoaică; Hexe. *1838—1845* Csuma ... 1. pestis, cholera. Innen 2. boszorkánynév, mert e hoz a népre pestis vagy ragálykórt[a] [AF; i.h. — [a]A közlő megjegyzi, hogy e szót a románoktól „tanultuk el"].

Mivel e jel-t más forrásból a szerk. nem tudja kimutatni, az itt közölt bizonytalan jel-ű értelmezés csak kételyesen vehető fel.

csomafáji a Csomafája (K) tn *-i* képzős szárm.; din Csomafája/Ciumăfaia; mit *-i* Ableitungssuffix gebildete Form des ON Csomafája: Csomafájaer. **Hn.** *1716:* a' Csomafái uton alol (sz) [Borsa K; BHn 112]. *1720:* az Csomafai úton felyűl (sz) [Kide K; BHn 88]. *1724* Az czomofaj ut Alatt (sz) [uo.; i.h.]. *1752* Az Csomafáji le folyo patak mellett. Az Csomafáji ősveny mellett [Borsa K; BHn 113]. *1753:* Az Csomáfaji le folyo patak mellett (sz). Az Csomafaji határ szélben (sz). Az Csomafaji Dombnál (sz) [uo.; BHn 114]. *1767:* az Csomafái uton [uo.; BHn 93]. *1773:* a Csomafai Uton alol [uo.; BHn 94]. *1800:* A Pallaki háton ã Csomafáji út mellett (sz) [Bádok K; BHn 27]. *1810* Csomafái ut mellett (sz) [uo.; i.h.]. *1812* A Csomafái ut mellett (sz) [Kide K; BHn 99]. *1821* a Csomafai Réten [Csomafája K; BHn 61]. *1834* a Csomafái Határ Szél [M.újfalu K; BHn 56]. *1840:* a Csomafái nagy szekérutba Féljáro ut [Bádok K; BHn 30]. *1861* a' Csomafáji határon Szoros nevezetü heljen a Rétbe [Csomafája K; BHn 63].
Szn. *1629:* Chyomafai Istuan [Kv; TJk VII/3. 144].

csomafalvi Csomafalva (Cs) tn *-i* képzős szárm.; din Csomafalva/Ciumani; mit *-i* Ableitungssuffix gebildete Form des ON Csomafalva: Csomafalvaer. *1647:* Barrabás István Killyénfalvi Borsos János Alfalvi Cziata Miklos Cziomafalvi [Gysz; LLt]. *1773:* A Csomafalvi Határon [Alfalu Cs; GyHn 17]. *1864:* ezen ket dülő a Csomafalvi határral ütközik [uo.; ih. 20].
Hn. *1773:* A Csomafalvi Malomra járo utnál (sz) [uo.; i.h. 17].

csombolyított font; împletit; geflochten. *1827* homi hitvány Szalmás Kunyhokot ... épittetett — az azok körül csomboitot hitván kerteket, alattomba mind csak künnebb künnebb lopogattatta a' Falu derék uttzájára [Körtvélyfája MT; LLt].

csombolyog tengődik; a o duce greu; sich fristen. *1797* Az öreg Molnárné Daragits Mihállyné Boritza[a] ... mind szegény emberek ugy tsombolygattanak [Sszgy; HSzjP. — [a]Ti. vallja].

csomboros borsfüves, borsfűvel ízesített; cu cimbru, aromat cu cimbru; mit Bergminze gewürzt. *1726* kültem egy Csomboros hurkat ... egy kolbaszt egy nyulát egy kereszt tetemet [Tarcsafva U; Pf].

csomó 1. köteg; legătură; Bündel. *1604:* ketten latok ... hogi fazakas palnę masod magual nagi Terhet wizen wolt el az görfi Janos hazatol, de hogi tauol woltak nem tugiak ha zöz wolte wag' kender wolt de nagi cziomoja wolt, feyeken wizik wolt [Keresztúrfva U; UszT 77c]. *1628:* Egy cziomoban valami keues czipke [Gyalu/Kv; JHbK XII/44. 7]. *1679:* Orvossagnak valo, czérnára fűzött, különb kűlönb féle gyokerek, öt Csomoval nro 5 | Orvossagh(na)k valo különb különb fele füvek egi nyihány csomoval | Vászo(n) végében valo dirib darab kötel, egi Czomoval [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 9, 11, 34]. *1683:* Egy kék bagaziaban edgy Csomob(an) két par nuszt 5. fark raita [UtI]. *1697:* Het Csomo Teve Ször fonal 4 veres, s harom Puplicán (!) szin [KGy]. *1710:* Rajzoláshoz valo edgj csumo kepek [HSzj *rajzoló-vas* al.]. *1723:* Egy tsomóban holmi apróság Quetantiák [Koronka MT; Told. 29/2]. *1752:* meg vöttem . Négj tsomo veres szört, ugj két tsomot zöldebb öveknek [WLt Vesselényi István feleségéhez]. *1757:* Kérem édes ötsém Aszony tselekedgyék anyi jot Velem hagy ezen Kemény Gergejnē Aszanyamnak szollo levelet ezen kasárral ēs bē varat Csammoval edgyut ne Sajnājja kār nélkült Sambara[a] el küldeni [Kara K; Kp III. 137. — [a]Nagyzsombor K]. *1759:* Két Csomo Bassa Dohányra xr 42 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 220b, 221]. *1788:* Ki készitett Len égy rokásba 145. csomo Len Pátz égy tsomo Kender csepü égy tsomo. Gyapju Szál égy tsomo [Mv; TSb 47]. *1794:* (Vett) 2 Csamó Teveszört Rf — „06 [Mv; DLev. 3]. *1806:* (Vett) 12 Csamó Teueszört „36 [Mv; Ks 34. VII]. *1807* 3 Csamo teveször [Mv; Berz. 7. 69]. *1825:* három tsomó Kén Gyertya [HSzj *héngyertya* al.]. *1849:* Ekkor láttam Sárdi Jantsinak egy Csomo ösze kötött Levél a kezébe [Héjjasfva NK; CsZ].

Az 1757-i adálek csak kétesen vonható ide.

2. kötés; mănunchi; Bündel. *1592* egi erzenbe hoza oda vgmint niolcz forint ara sahint, es egi chomoba valami gieongieot, es Dutkat [Kv; TJk V/1. 244—5]. *1721:* kétséges vagyok benne hogj Virágh Vasarnapra Paterem légjen, kerem kgdet ne terheltessék kgd en számomra egj jo Csomo berkét szenteltetni [Dányán KK; Ks 96 Árva Haller Anna aláírásával]. *1813:* 2 Csamo kapots 36 xr [Told. 19 gr. Toldalagi József temetési költségeinek jegyz.].

3. gombolyag; ghem; Knäuel. *1697* Egy Csomo fekete vékony Bécsi selyem [KGy]. *1711:* 3 Matola Török Czérna ... 4//08 4 Matola krakkai Czérna ... 2//88 14 Csomo fejér czérna Csomoja —//24 [Ap. 5 Apor Péter inv.]. *1775:* 1 Csomo kék Szőr Sodrás x 3 [Déva; Ks 76. IX. 18 1/4]. *1788:* Hat tsomo veres szőr sínor Tizenhárom darabba tarka szőr sujtás 1032 síng [Mv; TSb 47]. *1797* 4 Csamó Sellyem [Mv; Berz. 7. 69]. *1802:* 2 Csamó Támbor sellyem [Mv; DE 3]. *1803:* 6 Csamó juk varó sellyem [Mv; i.h. — A jegyzék szövege jobbára a-zó jell-ű]. *1817:* 3 Csamó Selylyem 4 Csamó Szőr [Mv; i.h.].

4. ? gomolya; boţ; Klumpen (von Schafkäse). *1788* Akarván az itt valo koltsár hazájab(a) N. Sinkre fordulni, ő általa küldettem konyhára valot egy tsomo édes sajtot, egy désa sotalan fris vajat [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

5. göngyöleg; balot; (Tuch-)Ballen. *1720* két tsomoba kötve madarász hálok [HSzj *madarászháló* al.]. *1748:* Csomo Czondra Poszto Szűrke [Nagyida K; Told. 11/95].

6. fogás; smoc; eine Handvoll. *1806:* egy űtést kaptam a kefeseprűvel a fenekemre mert ki téptem belölle egy tsomot [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 178].

7. rakás; grămadă; Haufen. *1589* lata(m) hogj az Sekrenbeöl vewe kj egj cziomobwl* vgyan nagy chiomo is vala [Szu; UszT. — *Ti. a pénzből]. *1606:* mikor męg az penzt meg ne(m) oztotak wala lattam az chiomoiat ..., de mikor meg oztotak ... be rekezkettek az hazba [Medesér U; i.h. 20/210]. *1679:* Sos Pisztrangh, egi Czomoval nro. 6 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János lelt. 30]. *1730* vagyon egy csűrös kert kiben vagyon Dézma tavasz buza asztag két Csomob(an) ., két csomo zab asztagh [Szentlászló TA; JHbK XLIX/4]. *1749:* az Udvari Csűrnel egj csomo buzáját el csipeltők volt Tisztarto Uramnak [Noszoly SzD; Ks 83]. *1776:* Midőn az őszszel kevés Gabanácskámot Csamoba raktam volna ..., az Sitár Dikuj Kosztye azt mondá: hogy ő nékem onnon meg nem engedi Nádot Vinnem Udvarbiro Uram hire nélkűlt, de Valami Sitvei szászok . otton Nád Zsupot Csinálván, hogy Űress szekérrel meg ne térjek, oda menék és azoknak nyomakon fel vakargatván az hulladékjakat, azzal jőttem haza, és ugy ráztam meg Gabanácskamnak Csamoba rakatt tetejét [A.kápolna KK; BK]. *1814* Vagyon a' Csűrös kertbe három kalongya Szena fűű Szena ismet egy kis tsomo Sarju [Mezősályi TA; RLt]. *1819:* 1817 beli Zab Szalma egy Szakaszotskaba 1818ba termett uj Szalma egy csomoba [Baca SzD; TSb 6]. *1831:* Mostan Cséplődik egy Csomo gabona [Mv; Berz. 20].

8. csoport; grupă; Gruppe. *1807* a Condivisionalitast mutattya a Birosag viseletis, az melly rendel, és mértékben viselte a nehai Baronissa része es az irt Szarvadi Familia K: Iklodi resze a Birságat mivel ezen része egy Csomoban vagynak (így!) [Dengeleg SzD; Ks 80. 24]. *1849:* En őket ot találtam egy Csomoba hogy ütik verik, kéri (!) a pénzt de már el lankadt volt Cseh Ur [Héjjasfva NK; CsZ].

Szk: *egy ~ba komputáltatik* egybevétetik. *1698:* Lőrinczi Boldisar ... most ennek elötte keues napokkal múlatsaga leue(n) a' B. Cehnek ighen alkalmatlanul viselte magat es sok fele vetkekb(en) ugy mint szitkozodásb(an) eskuuesben sot veszekedesbenis elegyitue(n) magat, es mind ezek egy csomoban computaltatván Bűntettetik ad f: Hung. 3 d 15 solvit [Kv; AsztCJk 29].

9. (mirigy)daganat/duzzanat; tumoare (glandulară); (Drüsen-)Geschwulst. *XVIII. sz. eleje:* A mely lovon holt tetem indúl nem kel varni hogy meg keményedgyék à Csomoja, jo idején gyengén, és nem méllyen meg kel vagdalni a Csontot, aprő sót kel rea hinteni és le dőjtvén ă lovat, mogyóro fával mind addig kel dörgőlni, még megh lágyúl a Csomója, nem kel kimélni, csak az inat meg ne Sercsed, s el Szárad [JHb 17/10 lótartási instr.]. *1724* (Táhul Tódernek) az job felól valo homlokan az szemőldőkén felyűl harom kis Csomo volt hold tetem vagy mi volt nem tudom [O.lápos SzD; BK]. *1782:* Helena Jantso incapilis de Kovászna (18) ... fatetur ... két tsomolya volt a honalya alat, mely mián ispotályba ült [Zágon Hsz; HSzjP]. *1830:* Édes Anyám szeredátol fogva fekvő beteg, ... hideg lelte a' nyakán 2 tsomo lett, a' mind a' Doctor mong(y)a valami ikrás Daganat, a mely meg fog kelni és fokadni [Kv; Pk 6].

10. bog, göcs; nod; Knoten. *1584:* Angalit Razman Palne vallia ... mikor hazamat seprenęm, Az kemencze Alat talalek egy darab sot, es harom Mazagal vala Altal keoteozve raita ..., es az harom mazagochkan harmincz keotes es chomo vala | Barbara Zabo Palne vallia igen beteg valek, hiűatam hozzam zabo Catot, Azt monda hogy keotes volna raitam ... Zeózbeol chinala valamy Mazzagokatis kyn chomok valanak Az karomra es ket labomra es Derekamra keote benne, Es ige(n) meg hagia hogy meg eórozzem az mazagokat ell ne vezen [Kv; TJk IV/1. 217, 219]. *1736* A nagy haj igen igen ritka volt, Kiki inkább leberetváltatta, s úgy üstököt hagytanak magoknak, azt szépen felkötötték s abban gyönyörködtek, mennél nagyobb csomot köthettenek az üstökökön [MetTr 354].

Szk: *~ba köt.* *1627* Egy Czyomoba keotue rosz penzek három rosz tallerral Elegy melliet io penzre tudua(n) teszen tt. f. 3 d [Kv; RDL I. 132] ✱ *~ba kötött.* *1749* Vajda Boldisar Itt Tordán országos sokadalom napján edgj A. Fülei

Popa nevű ember(ne)k sebiből keszkenőben tsomoban kötött pénzét el lopta [Torda; TJk III. 250].

11. tincs; smoc; Haarbüschel. *XVIII. sz. eleje* A fekély ha az elein indul megh ã lónak ã Szemin ismerszik megh, elsőbben ennek is kétt orvosságha vagyon; elsö ha mesterit találod, mind kétt felin az orrán vetesd megh ã csikját Avagy pedig azon részirűl ã hol elsöbben kezd bibircsosodni, Szakasz le egy csoport Szőrt nap haladkor (!) meg vágván ã Csipke bokornak az alyat, harom ujnyira ã földtűl ã parte occidentali csiptesd oda ã Csómö Szőrt és harmad napra Száradni kezd ã fekély [JHb 17/10 lótartási instr.].

12. számn-szerű használatban: (jó) sok; o mulțime/grămadă de; eine Menge, ein Haufen. *1591:* Kűn Palne, Cathalin vallia Egi czomo pinztis lattam valla, meli volt egi zaczkoba [Kv; TJk V/1. 181]. *1629:* Rab Gergely egj czomo penzt hoza oda eiel | kivőn az ládából egy csomó pénzt [Mv; MvLt 290. 35, 150b]. *1676* Egy Csomo recze, egy csomo fejér kőtes [Gyf; JHb XXXI/2]. *1739:* Balla Andras Ura(m) ö kegjelme kegyelmedet kenaltattya egj tsumo penzel, azaz a' fen meg irt szölönek örökárrával [Várfva TA; Barla lev.]. *1740* Juhos Anna ... egj csomo pénszt ki rántott à Sebéből [Kük.; Mk Vall. 18]. *1752:* kináltattya egy tsumo pénzel [Bágyon TA; Told. 3a]. *1796:* jo tsomo Török buzát vitt el rolla [Ilencfva MT; DLev. 3. XXXV/4]. *1831* mi féle csomo pénzt látott a' Tanu ö nálla [Dés; DLt 332. 2 vk]. *1849:* Nyilka Péter vitt el egy csomo poszto gunyát, kaputokat, nadrágokat, lájbikot, ugy hogy a' Tanu szerént alig birta ki 20 pfr [Héjjasfva NK; CsZ].

csomócska 1. kis csomó; grămăjoară, grămadă mică; Häufchen. *1598* Zeöch Miklosne Anna azzony wallia. Ennekem vetet wala Vgrai Istwanne egi kannat zalogba huzon eot penzbe egi nehany nap múlwa ieowe oda kamoramba(n) egi chiomochka penzt hoza mint egi ket forintig s ki walta az kannat teollem s el wiwe [Kv; TJk V/1. 153]. *1740:* ⟨Egy⟩ Csomocska Fa haj [Novoly K; LLt Fasc. 47]. *1747* a molnarne ada egy Csomocska Lisztet az ablakon az Leánynak [Déva; Ks 101]. *1754:* Egy csomocska Stukaturához kévántato Drot [Roskány H; Ks 76. IX. 3]. *1824* négy Csomotska aprobb-nagyobb gyász gyöngy [Fugad AF; HG]. *1848:* 1 arany láncz. 1 kicsi fertály aranyocska ... 1 csomocskáb(an) fülfüggö, kis gyöngy és apróságok [Pk 2]. *1849:* Láttam szemeimmel Hogy Csuléj Stefán fia Vaszilia — viszen egy 'sák almát még nékemis adott egy Csomotskát a gyermekeimnek [Héjjasfva NK; CsZ].

2. kötegecske; legăturică; Bündelchen. *1744* egj Csomotska viasz Gyertya [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. *1824:* Egy tsomocska égetetlen paszománt [Dés; Újf. Újfalvi Samu hagy. 1]. *1840:* Egy tsomotska Lo Szört Zaprán Györgyné* [Dés; DLt 450. — *Ti. vett meg].

3. ? gombolyagocska; ghemuleț, ghem mic; Knäuelchen. *1779:* Egy csomotska veres Fejtő [CsS]. *1788:* Két tsomotska karmasin szín és fekete Bétsi Selyem [Mv; TSb 47]. *1804:* Egy tsomotska veres fejtő [DLt nyomt. kl]. *1817:* Egy Csomotska gyapott [Mv; MvLev.].

4. göngyölegecske; balot mic; kleiner Ballen. *1706:* Egy Csomocska dirib darab kék posto [LLt Fasc. 146]. *1741:* 1 Csomotska kender vaszon [Szentdemeter U; i.h. 67]. *1748:* Kis Csomotska szősz vászon [Nagyida K; Told. 11/95]. *1801:* vagyon 2 Csomotska Csepű Vászon [Vargyas U; CsS].

5. rakásocska; grămăjoară; Häufchen. *1750:* Egy szegény Ember(ne)k vagjon resziben jutott circiter három kalongjáni buzája egj tsomotskában [Szamosfva K; JHbK LVIII. 4, 3] | Vagjon egj Tsómotska Zab Szalma [Esztény SzD; Told. 25]. *1763* maradatt azon Session a' melyen laktam nékem egy kalongyátska szénám Ezen kívűl raktam más Csomotskáb(an) két szekerre valott [Záh TA; Mk V. VII/1. 14]. *1794:* 1792 béli tsomotska zab szalma [Gyalakuta MT; TSb 17]. *1812:* Két Csomotska Sendely [Gyerőmonostor K; KCsl 11]. *1840:* Egy Csomotska Széna betsűltetett R. for. 6 [Várhegy MT; TLt Közig. ir. 1042]. *1843:* Egy csomocska széna 5 Rf [Kövend TA; KLev.]. *1854:* égy Csomotska Kö ... égy Csomotska zsendely [Sárd KK; Wass].

6. csomagocska; pachețel; Päckchen. *1780:* Kolosvárrol is ... küldött Cserei Uram ide az Öreg Asszony kezibe egy tsomotska portékát bé takarva s három hellyen le petsételve én kezemben vévén a tsomotskát igen Sulyos nehéz portékának érzettem [Bethlen SzD; BK. Juliana Ersekujvári conj. St. Butzi (24) vall.].

7. (mirigy)daganatocska/bogocska; tumoare (glandulară) mică; kleine (Drüsen-)Geschwulst. *1738* (Marján kocsist) meg nehezedvèn, meg nézettem az bàtyàval ha pestisbe vagyonè, de leg kisebb csomocskajais nem volt [Gyeke K; Ks 99 Kornis Antal lev.]. *1608:* a' fűle tövinél vagyon ismèt egy Csomótska mint egy kisded Dió [DLt 638 nyomt. kl]. *1852:* egy világos piros pelyparipa ... hasa közepén egy dionyi tsomotska [Dés; DLt 1066].

? csomoly ? csomó, rakás, grămadă; Haufen. *1750:* mutatá(na)k egj tsomoly szamosfalvi Dézma Arpát Gel. 25 [Szamosfva K; JHbK LVIII/4. 3].

A szó a szöv-ben merő elírás is lehet *csomó* v. *csomolyék* helyett.

csomolyék 1. csomó, rakás; grămadă; Haufen. *1679:* penzt is lattam hogy nagy Czomolyekot oszta(na)k el menye volt nem tudom [Bikfva Hsz; BLt]. *1750:* ezen Csűr veginél vagjon egy kis Csomolyék kőles ... Gel 7 | a' Csűrön túl ... vagjon két csomollyék szénátska [Szamosfva K; JHbK LVIII/4. 3].

2. kb. kötegecske; legăturică; Bündelchen. *1582:* Veres Imreh vallia, Egizer ... Talalom eleól Cassay Azzont a' Mezeon..., emlithe ... hog eó

fwwezte volna megh poztometheo Martont, Akkor én nekem Azt Monda hogy Addeg forgodot Mellette Santa Ersebet hog eo veztete volna, es eo bwweólte volna . Monda ez Cassaj Azzony, No eregyel (!) s mond megh Annak Az Machka Pechetnek poztometthew Martonnenak, hogy Amely chomolekot fel keóteót az gerendaba Santa ersebettel eozwe vegiek le az bwweolest Baiolast, es megh Giogiul az vra egiebet Nem tudok [Kv; TJk IV/1. 108].

csomónyi egy csomó nagyságú; de mărimea unui boț; ein Bündelchen groß. *1639:* az kezkeöneöjökben mindeniknek vala egj egj kis czomony mint az eöklöm [Mv; MvLt 291. 180b].

csomós 1. bunkós, furkós; cu măciucă, noduros; mit Knüppeln. *1736:* Némelyeknek volt tíz-tizenöt sastollas, forgós szolgái is utána, azoknak mint egy disznóverő nagy fa, olyan csomós botok voltanak az hónjok alatt [MetTr 361].

2. ~ *görvély* görvélykór (a nyaki nyirokmirigyek duzzanatával járó betegség); scrofulosis; scrofuloză; Skrofulose. *1858:* holtak meg ... Varga István 16. éves Csomos görvéllybe [Bh; RHAk 81].

◇ **Szn.** *1680/1792:* az Csomosok kerteken kivül (sz) [Albis Hsz; EHA].

csomósan göbösen, göcsösen; noduros; geronnen. *1771:* Tudgjaē a Tanu hogj azon el döglőt Bivalon mind betegségíben mínd meg Nyuzásakor, mitsoda jelek láttattak, hogy azokkal a' verés által lett el károsodását lehetne itélni ... és a Bival Bikán is Csomoson láttattaké, a Vernek ki serkedései a Verés miatt? [Msz; Bet. 7 vk].

csónak 1. barcă, luntre; Kahn. *1588:* 19 Marty holt volt az Varas Towaban egy farkas wczay ember, heet Ember kereste harom nap attam azoknak f. 1 d. 50 attam egy keozep vczay zekeresnek, ky az Chyonakokat az Varas Towahoz vitte, es az holt testet onnet haza hozta d. 28 [Kv; Szám. 4/I. 25]. *1680* Vagyon az Porumbaki Reven egy öreg hajo, melly hosszasságára het szélesegere pedig ket őles . vagyon ezen hajó(na)k negy szegeletin negy örög vas karika, mellyekre köteleket szoktak kötni Csonok az hajo mellet kettő [A.porumbák F; ÁLt Inv. 35]. *1720:* Vagjon az nagj Szamosra tsinált Hidas, mellyen az Turbuczai határon, van ki köto rév part, jo és ép Csolnok vagjon nro 3 [Szurduk SzD; JHbK XXVI. 12]. *1723* edgy néhányszor hol az Maros(na)k ki űtése hol az Buni patak(na)k arádasa ugy el töltette az egesz Folti mezőt, hogy az szőlok alatt valo utig csolnakokan jártunk [Folt H; BK ad nro 144]. *1745:* az Also Kománai Lakosok az Olton lévő hajoimat, vagyis Csonakimat el akarják vagdalni [F; Ks 67. 46. 24b]. *1748:* Csolnok 1 vono Hálo 3 [Nagyida K; Told. 11/95]. *1778:* Rosz Csolnok Hajonak való négy darabb fenyü fa nagygyából ki vésve [Csapó KK; Berz. 8. C. 18]. *1801* A Gát alatt lévő Tsolnok meg avult készületű [TL]. *1810:* Egy avatég Tsonak | Egy Avatég Csonak [Csapó KK; LLt]. *1849* Egy tsonak melly a hidasnál van oltska az orra hibás [Somkerék SzD; Ks 73. 55].

2. (malom)hajó; barcă pentru moară; (Mühlen)-Schiff/Floß. *1807* nem régib(en) Tsolnakra Malmat épitvén | Csonakan levő Malmat el rontattya [Mv; LLt 74/15].

A régi erdélyi hajósmalmot két, a parthoz (szálfával és lánccal) rögzített hajó-, ill. dereglyeszerű alkotmányra építették úgy, hogy a nagyobb hajón lévő malomházból kinyúló gerendely (keréktengely) a kisebb hajóra feküdt rá, és a két hajó közötti gerendelyrészre szerelt vízkerék forgatta a gerendelyt, ill. áttételesen az őrlőköveket.

csónakforma csónak alakú; în formă de barcă/luntre; kahnförmig. *1793* 11 tsutsorkás szélű tsonak forma füles poharak fagylaltnak valok [TL Conscr.].

csónakos bokály *1756* Egj csolnokos bokaj [Szentdemeter U; LLt].

csongolyít bebugyolál/bónyál; a înfășura; einwickeln. *1762:* egy jo bog Sot is láttam egy erös fekete ruhaba csongoitott vala s elig tőkősködik ki véle [Oltszem Hsz; Mk RM. IX. 109].

csonka I. *mn* **1.** (meg)csonkult; ciuntit, ciung, schilodit; verstümmelt. *1600* ne(m) latta(m) mikeppen esett, hane(m) chak az chonka kezét latam az vta(n) [UszT 15/67 „Balint Gothartne Catalin Aszonj Kapolnas olahfalwj lofó" vall.]. *1605* mo(n)da az A hogy ollyan marhat veztett el ... vgj techik úgy neüeze hogy eggiknek mi(n)d az ket fwle chionka [i.h. 19/35 Georgius Josa de Farczad pp vall.]. *1632* ezen közbe be Juta oda Timar Janos is es az Csonka kezeuel mutata az vizre [Mv; MvLt 290. 102a]. *1641* Lazar Demien .. agio(n) vere Kouaczi Miklost az cionka ujaual [Sajókeresztúr SzD; BfNR]. *1690* Bornyus Tehenek. 1 Kek, Fel allo Hegyes Szarva. 2 Sarga, Szelyes Szarva . 4 Kek, Csonka Szarva | Beres Őkrők ... Szöke Conka szarva Szöke Szellyes Hegyes Szarva [BK Kentelki inv. 14—6]. *1697* Bérés ökrök ... Ordás Kék a bál szarva Csonka a Jobb füllye ki vagjo(n) vágva [Almakerék NK; UtI]. *1769* Tit. Sándor Mihály uram Harka nevezetü Czigány Jobbágya Magyarosbol által jűvén ide Agyagfalvára Putzi Andrashoz ment s ott együtt italban elegyedven Harka a Putzi András kargyát ketté törte a térgyin, mellyért meg haragudván Putzi András ugy vágta volna meg Harkát a tsonka kardal [Agyagfva U; IB. Goro György (38) pp vall.]. *1772:* (Egy katona) Fejedelem Iffiabb Rákotzi György szolgálattyábol Csonka kézzel el szabadult [Bálványosváralja SzD; Ks 101 Inv. 95]. *1833:* M. Ludosi Mátyus Míhály Cserélt Küküllővári Tolán Borossal 1 Pej Paripát Fejér Loért — a fejérnek csonka füle Rf. 9 [Torda; TLt Közig. ir. 797].

Szk: ~ *farkú. 1816:* Egy ... csonkafarku Tehén Bival Borjoval [Majos MT; Told. 47] ✱ ~ *fülű. 1764:* En bizonyoson ismértem Csonka

fűlű Nagy Kemenes Benedeket ... Arra is jol emlékezem hogy azért hitták csonka fűlű Kémenes Benedeknek, hogy egy alkalmatossággal vendégségb(en) Lévén tőrténet szerént vágták le, s arrol hivatatott Csonka fűlű Kéménes Benedeknek [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 149] ✱ ~*kezű*. *1629:* gyermek koromban együt jartam Keomies Pallal az oskolaban, egy chyonka kezű[a] annya volt ... fel kezeuel varrogatot valami durva varrasokat az Annya Keomies Palnak [Kv; TJk 32. — [a]A szk utótagja gyakran — mint az itt adott szövegrészletben is — a karra és nem a kézre von.]. *1831* ott hált három Képellyes Kotsisokis, kik közűl az egyik a Csonka kezű [Dés; DLt 332. 3] ✱ ~ *orrú* roncsolt orrú. *1703:* tudo(m) hogy az Csonka orru Aszszony [Gysz; LLt. — Ugyanabban a vallatásban másutt: „az orrában suly volt", tehát luetikus roncsoltságról lehet itten szó]. *1823* Pál Latzi nevezetü ujj Paraszt . tsonka orru, 's a' miatt gyengén orrába beszéllő [DLt nyomt. kl] ✱ ~ *pecsű* roncsolt farkú/hímvesszőjű. *1584* Marta Bota Ianosnę hallotta hogy Danch Leorincz ig gialazta Viczey Andrast, The Neste Curwa, Roz eb, leochieos labu, chonka pechiw az beoreodet zalmaual teolteóm meg [Kv; TJk IV/1. 360. — L. a jegyzetet *csonka orrú* al.] ✱ ~ *szarvú*. *1692* Majorságh Tehén Barmok Száma 1. Öregh Tehen szöke fenn álló szaruu. bellyeges. 2. Öregh Tehén szöke, bogar szarvu. bellyeges 5. Öregh Tehen. Barna Csonka szaruu. béllyeges | Harmadfű ünök; 1. Hegyes szarvu szöke 2. Sarga elè alló szarvu ... 4. Sarga csonka szarvu ... 7. Kék buta szarvu [Mezőbodon TA; BK Inv. 21, 23]. *1697:* Fejős Tehenek. Sarga bogár szarvu nrö 1 Kék elé szarvu nro 2 Veres csonka szarvu nro 1 ... Szőke hegyes szarvu nro 1 [Borberek AF; Mk. Alvinczi Péter inv. 6]. *1732:* 4 őregh bialy edgyike csonka szarvu volt [Noszoly SzD; Ap. 4]. *1734:* vettem tölle edgj csonka szarvu fejér juhat hat Sustákon [Mezőpagocsa MT; Ks].

2. csonka kezű/lábú; ciung, schilod; mit verstümmelter Hand/verstümmeltem Bein. *1603:* Zeky Istúan Deak ... vallia ... az azzony rút izonyw Zitkokkal kezde zydalmaznj chyonka Vitez essez kurwa fianak zydwan, ezt egy nehany wttal iteralta [Kv; TJk VI/1. 673]. *1612/1613:* hallottam az aszzonak (!) zaiabol hogi zitta az giermeket azt mondvan Tiztessegh adassek kegk(ne)k besttie czonka ötödfel vyu kurvafi ageb apaiu kurvafia [Sajókeresztúr SzD; KJ]. *1640:* Hallottam az csonka görögné szájából, hogy Asztalos Mihályné ellopta egy serpenyőjét | Köteles Péternével felverték vala az csonka görög ládáját s abbul egyetmást kivettek volt [Mv; MvLt 291. 233a átírásban!].

Szn. *1603:* Chonka Istwan [Kv; TJk VI/1. 675]. *1640:* Csonka Maylád ... Fél keze nincse(n) [Paroh F; UC 14/48. 26]. *1643:* Czionka Timar Ianos [Mv; MvLt 291. 393a]. *1684:* Michael Desi alias Csonka (ns) [Dés; DLt 446]. *1696:* Assessores: Michael Csonka. Dési Csonka György [Dés; Jk]. *1700:* Barbara Déési alias Csonka [Dés; Jk]. *1714:* Csonka István. Csonka Sz. János [Dés; DLt 496]. *1833:* Patai Csonka I'sák [Torda; TVLt Közig. ir. 797].

3. ~ *ujjú* vágott (rövid) ujjrészes; cu mîneca scurtă; mit kurzen Ärmeln. *1578* Towabba miert hogy az Tanachy kewannya, es effele tyztesseges gywlekezet, hogy hozza hasonlo ruha vyseltessek. vegeztek eo kegmek egez varassul hogy senky ez vtan sem chionka wyu galleratlan, Mentebe, sem chizmaba papuchba sem gattiaba, hanem tanachy hazhoz illendeo varassy tyztesseges ruhaba Ieoienek mind also felso Tanachbelyek be [Kv; TanJk V/3. 172a]. *1590:* Zolganak Matyasnak Zolgalatyaba attam nekye f. 1 Nadragnak veottem Matyasnak 4 sing Abat Chinaltattam esmeg nekye egy Chonka wyo mentett [Kv; Szám. 4/XVII. 13]. *1595:* Egy chjonka vy granat menthe hywz mallal bellet f. — f. 83 Egy scharlat zeold tafotaual bellet chjonka vy menthe f. 25 | Egy granat chionka vy menthe teondeokleo taffotawal bellet f. 27 | Egy granat chyonka vjw menthe kek kutuikkal bellet ... f. 32 [Zsombor K; SL reg.]. *1596:* Egy veres megy zin chionka vyw skarlat menthe roka mallal bellet [Kv; RDL I. 65]. *1598:* Egj Czonka Vyű Scharlat mentem vagion fekete keczike beorrel bellet, azt Gerendj Georginek hagiom [Gerend TA; Törzs. Gerendj Pál végr.]. *1604:* fazakas palne .. monda hogi bestie kurua nemes azonj bizonj ha En nemes azonj wolnek Zegienlene(m) azt az czionka wyw Zeket ream wöny [Csekefva U; UszT 77d]. *1611:* Egj Czionka vyu zederies üiselt mente ... f 6. d [Kv; RDL I. 88]. *1614:* 1. Veres Scarlat dolm(an) vy 1. Veres Scarlat kepet dolmany. 1 zöld czonka vyú Mente kepet [Kv; PLPr 1612—15. 114]. *1616:* Egj zeöld chionka vju mente roka hattal bellet [Kv; RDL I. 101]. *1627:* Egj szederies chonka vyw mente Roka mallal bellet vyselt f. 8 [Kv; i.h. 134]. *1629:* Egy szederies granat Czyonka vyu mállal bellet mente melliet aestimáltunk tt. f. 20 d | Egy Czionka vyiu granat viselt mente tt. f. 15 | Egy Roka háttal bellet szederies Czionka vyiu mente tt f 20 [Kv; i.h. 131—2, 137]. *1633:* egi szederjes dolmant es egi czio(n)ka vyu Mentetis ada neki [Mv; MvLt 290. 140a]. *1654:* Egy szedergies czionka Uyu Mente viselt f. 6/— [Kv; RDL I. 142].

4. (el/le)töredezett; rupt; abgebrochen. *1729:* egj Csonka Patkolo verő [Usz; Pf]. *1753* Fel ejteles bokaly no 7 az egyik csonka az másik csorba [Buza SzD; LLt]. *1762* edgy Csonka tetejü nagy Bikfa [Szentlászló TA; EHA]. *1779:* ezen Hársos nevezetű Erdönek also vagyis To felől valo részin lévö meta égy fen állo gyujtott águ tsonka tetejű Meg keresztezett tölgy fa [Szék SzD; Wass]. *1787:* Tsonka fűles véső [Mv; MvLev.] | égy tsonka Lőts Káva Dr. 9 | egy tsonka vas kalán Dr. 6 [Mv; i.h. Csiszár György hagy. 4—5]. *1793:* Hat tsonka Bokaly Dr. 12 [Mv; i.h. Prágai Tamás hagy. 2]. *1807:* elsö fogai tsonkák, rothadozott, ro'sdások [DLt 224 nyomt. kl]. *1810:* Egy csonka bör mejjesztö Deszka ... xr 22 [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy.].

1812 Egy Csonka fél kéz verő xr 6 [Mv; i.h. Szabadi József hagy. 12]. *1814:* Egy jo fel kéz verö Egy Csonka félkéz verö [Mv; MvLev.].

Hn. *1643/1770 k.* ad locum Czionka fűzfa dictum (sz) [Sajósztandrás SzD; EHA]. *XVII. sz.v.* A Csonka faknal (sz) [Ne; EHA]. *1737:* A Csonka Nyir alatt [Bh; KHn 14]. *1766:* Csonkafa (sz) [Méra K; KHn 241]. *1785* Csonka (sz) [M.gyerőmonostor K; KHn 82].

5. (le/meg)csonkított; ciuntit; abgeschnitten. *1766:* értünk gyermek korunkban afféle igen régi gyümölts fákat és ollyan Bongordos hellyet és a mellett s itt körüllötte afféle meg tsonkázott igen nagy és régi tölgyfákat ... már az mi gyermekségünkben egyébként tiszta volt hanem tsak az nagy száraz tsonka és aszszu fák voltanak benne imitt amott egy egy [Szásznyíres SzD; Ks 33. 16].

6. kb. leomladozott; ruinat, dărîmat, căzut; baufällig. *1621* Czionka kemenieket, illetlen helliett leweő kemenieket szalmaval fedet hazakat, szeőwenieket, sohül ittbe(n) az varosban megh ne engedgjenek [Kv; TanJk II/1. 319]. *1666:* Az kemennye tsonka leromlott [HSzj *kémény* al.]. *1736:* egj Tsonka kő-házat 60. magjar Forintokon(n) vásárlott meg [Dés; Jk]. *1739:* már igen kiszölö félben voltunk ha fiam uram el nem irkezet volna ugy Orbán Elek uramtol is vine biztato levelet, ugy tovább is meg maradtam szegin Csonka házamnál [Csesztve AF; Ks 99 gr. Esterházi Kata lev.].

7. hiányos; incomplet; unvollständig. *1765* az utolsó forint egéstben ki nem telvén, csak annyiról qvietálá, amennyinek maga találá a pénzt, a csonka forinton kivül [Sárd AF; Eszt-Mk Vall. 56].

8. letarolt; defrişat; abgeholzt. *1785* Dominalis Erdők vagynak ..., de igen el pusztult tsonka erdők [Gyerőmonostor K; Born. XXIXb 20/97 Kornis Krisztina conscr.].

Hn. *1525—1568/1575:* Campus (így!) et Pochka mezw nec non Alpes Kis chyonka nagi chyonka dictus (!) [M.valkó K; KHn 102]. *1542/1755* Alpis Várnyak et Campus Csonkamező dictus necnon Alpis Kis Csonka, Nagy Csonka [uo.; i.h.]. *1622:* Az czionkaba(n) [Mocs K]. *1639:* Az két csonka liget között (sz) [M.köblös SzD; DHn 47]. *1650:* az Czonka Erdő [Kv; Szám. 26/VI. 413] | Az Czionka bűk oldalan [Szentlászló TA]. *1691* az csonka végbe [Póka MT]. *1694:* Az csonka alatt (sz) [uo.]. *1697:* Csonka képenn kívül az ut mellett [Türe K]. *1715:* Csonka nevű hegjben (e) [Póka MT]. *1721* Csonka nevű hely [Gyerőmonostor K]. *1723* az Csonka Várbali (szö) [Kissolymos U]. *1732:* Locum Csonka ut felett dictum [Kajántó K]. *1740:* A Nagy Hidnál az Kapus felől valo oldalan Csonka nevű hellyben (sz) [M.kiskapus K]. *1744:* a' Vizen tul a' Csonka berekben (k) [Marossztkirály AF]. *1753* a' Poklos Uttzába a' Csonka szer nevű helljen [Mv; MvLt]. *1754:* Felső Csonkán (k) [M.valkó K; KHn 103]| | Csonka csere [Rigmány MT]. *1762/1779:* A Somison Csonkas Főben (sz) [Szilágycseh]. *1772:* A Csonka Kápolnánál (sz) [Kozmás Cs]. *1777:* a Csonka nevezetű Berek [Meggyesfva MT]. *1785:* a' Csonka Kutra járo ut mellett (k) [Nagyfalu Sz]. *1790:* A' Tsonka nevezetű legelő [M.gyerőmonostor K]. *1805:* A' tsonka Lábnál (sz) [M.felek U]. *1810:* a' Csonkába (e) [M.lapád AF]. *1826:* A Csonka oldalban (sz) [Somkerék SzD]. *1853:* Csonka nevü allodialis fenyves Havasbéli Erdeje [M. gyerőmonostor K]. — A jelzet nélküli adatok az EHA-ból valók. L. még BHn 74, DHn 50, KHn Mut.

II. *fn* **1.** csonkult kezű/lábú (személy); ciung, schilod; Krüppel. *1869:* Válaszszatok jobb oldali kovetet, hogy csinályanak osztrák katonát az egész magyarországbol, hogy válogassák ki a magyar fiuk javát, s a maradékot, csonkákat, öregeket hagyják meg honvédeknek [Pf. Pálfi Károly lev.].

2. csonkaság, csonkarész; ciuntitură, parte ciuntită; Verstümmelung. *1781* Menvén a Nagy Ligat Csereire, és azt három Singes öllel felmerettetvén. találtatott az also véginél keresztül, kivevén a Csonkáját 250 öll [Nyárádmogyorós MT; EHA].

csonkabonka 1. csonka kezű-lábú; ciung, schilod; mit verstümmelter Hand/verstümmeltem Bein. *1600:* bizony ell nem megyen illyen kőnnyen wele a' Chonka bonka kurwa fia[a] [Kv; TJk VI/1. 489a. — [a]Ti. Ballos István]. *1603:* Urbeogeor Balintne Ersebet Azzony vallia az azzony ez zokkal megh zida Ballos Jstwant, mondwan, chionka, bonka, bestie kurwa fia [Kv; i.h. 674]. *1625:* ne valami peres, chyonka bonka maghtalan, el esett ember legjen [Ap. II. 24].

2. megcsonkított; ciuntit; verstümmelt. *1699* Vagjon ezen Gorbo Fön[a] edgj nihany Csonka baka (!) Almafa, es Szilvafa is [Mákó K; Born. II. 21. — [a]Elpusztult település (vö. KHn 190—200)].

csonkaforma '?' *1714:* Varratlan Abrosz külombfele szin Viragokkal Chonka formára széllyén ékesitett fl. Hung. 8 [Nsz/Fog.; REkLt II. Apafi Mihály hagy. 42].

csonkagát ? csapógát (vízvető partvédő-gát); dig de deviaţie; Buhne. *1772:* A Nagy Gáton kivűl a Part meg tartására vagyon 4 Csonka Gát, ezen fellyűl hogy a Malmot valami veszedelem ne kövesse, 5. Csonka Gátok kivántattnak (!), az mellyekre külön Tővis, és Ág kivántatik közél égy Annyi; a mennyi a Nagy Gátra. Ugyan, hogy a Viz a Malomrol el ne szakadjon, 3 öl hoszszasságu Csonka Gát tartatik. A Csonka Gátok vadnak két, két öl hoszszak. A Nagy Gát penig keresztül és két felől a viz széllyin ugymint a Parton fel vadnak 30 királlyi ölek [Szászfenes K; BKt Mikes-conscr.]. *1807:* az előtt akarmelly leg kissebb árviz is kiűtvén, a Földet el szaggatta, és a viz a Malom arkát el hagyta ... szűntelenűl a Szamos árkán két felől csonka gátakot sokakot tsináltatott, hogy a Szamos vizét a Malomra

igazithassa és más felé ne szakadgyon [Apahida K; RLt 2 Jos. Farkas (47) ns, provisor vall.].
Hn. *1843:* a' Csonka gátnál [Bágyon TA; EHA].

csonkahét a karácsony, húsvét v. pünkösd ünnepnapjait követő, négy-ötnapos munkahét; săptămină cu un număr redus de zile de muncă (după sărbătorile de crăciun, paşti şi rusalii); Kurzwoche (nach dem Weihnachts-, Oster- und Pfingstfest). *1675* Georgius Zambo ... Thuri Gergely Vramra, az Jnnep előtt ugy mint Pünköst napiai előtt Divisorokat vitt volt, hogy Vaias Kata és Vaias Anna részére, mint Attyafiak(na)k részt adna, de némi nemű akadályok miatt az csonka hétre differaltattott [EMLt]. *1698* Láttam az Csonka hétben, az Oláhok Husvettja után, estve, hogy hoz vala az vallán egy sákban, egy vékánnyi buzát [Szentegyed SzD; Ks]. *1721:* a szántáson rajta voltunk most ezen a Csonka héten a Cseledek számára vettetnénk ha lehetne [Kendilóna SzD; TL. Szenás Miklós tt gr. Teleki Pálhoz]. *1725:* tsonka het lévénn vamott ne(m) attak [Kv; Szám. 54. IV. 5]. *1727:* azon Szamoson tul lévő szanto fordulo hatarnak nyillas Város földei fel osztassa(na)k az Csonka héten [Dés; Jk]. *1729:* mingyárt az Innepek utánn a csonka hétbe ki kell indulnom [Somlyó Cs; Ap. 1 gr. Haller János gr. Kálnoki Borbárához]. *1733:* Pűnkőst utan levő Csonka hét [Komjátszeg TA; AbN]. *1750:* Az Csonka, három heteken[a] ... nem jött vám [Kv; Szám. 70. VIII. 5. — [a]Ti. a három nagy ünnep csonkahetén]. *1757:* mikor vágtunk a kglmetek két karacsonnyak[a] kőzőtt a Csonka héten voltunk [Spring AF; BK 834. — [a]Ti. nagy- és kiskarácsony (újév)]. *1763:* A T. Pater Regens ā Dominale Forum celebrálását terminálta a jövő Pünköst csonka hetiben esendő Csötörtekre [Kv; SLt 2. J. 18a Nagy György kezével] | egy Terminust tenni kivántam, vgy mint: a Pünkösti szent Innepek Csonka heti után valo Ked napot [Kendilóna SzD; LLt Fasc. 160]. *1767* Az Alakor is el vetödik a Csonka héten [Esztény SzD; Told. 29]. *1768:* Itt a Csonka hét[a] után valo hetfün a Tábla be álla [Ne; i.h. 5a. — [a]A keltezés: jún. 3, tehát pünkösd csonkahetére von.]. *1776* A Husvét Csonka hetében ... Grossi Dávídatt ... el fogtuk [Tyéj H; Ks 113 Vegyes ir.]. *1783:* ha végezhetnők az Husvéti csonka hetet [Nsz; Bál. 1]. *1795:* én is a padlásnak valo Deszkáit ki gyalultam, már most az Innepek utan tüzön vizen rajta lészek és én ugy szandekozom ha Isten Segit hogy a Csonka héten el keszitsem [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. *1801:* A Csonka Héten[a] ha Isten egességemet meg tartya ... a Tktes Ur(na)k Somboron bizonyoson Udvarlok [Kendilóna SzD; Újf. 6 Tsike István lev. — [a]A keltezés: márc. 31, tehát a húsvéti csonka hétre von.]. *1802:* Pünköst innepének tsonka hetében [Sárvár SzD; Becski]. *1813:* a' következő csonka Héten a restantiákat ... nem administraltattya [Dés; DLt 324]. *1825:* egy belsö puszta Telkem ... egésszen keritetlen, ... az Husvét utánni csonka Héten az kerteléshez hozzais fogok [Mv; Told. 7]. *1848* Az antal-napi részletes 'sinat Pünkösd utánni Csonka héten Csötörtökön 15ik Jun: fog tartatni [Nagykapus K; RAk 24].

Erdélyben a jelzett három nagy ünnep, a három »sátoros ünnep« a reformátusoknál háromnapos.

csonkálás (szőlőtő) csonkázás; copilitul viţei de vie; (Ranken) abbrechen. *1796:* A Tasnádi Szollök Csonkalására Ultima Augusty ismet adt(am) 10 vforintokat [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.].

Mielőtt a szőlő érőre fordul, augusztus végén a szőlőhajtások végeit, a hónaljhajtásokat eltávolítják és a dús levélzetet megritkítják. Erre az összetett műveletre von. a címszóbeli szó. — Más nyelvi megjelölései: *hónaljazás, kacsolás, kacsozás.*

csonkán 1. (meg)csonkultan; ciuntit; verstümmelt. *1751* Az Új Hegy nevezetű Szőlő Hegynek felső végében vagyon tsonkán egy darabszántó föld [Koronka MT; Told. 31/4]. *1801* Mostani élő emberek beszéllik hogy azon Malomnak Czővekjeit látták ottan a' Vizben tsonkán állani [Kökös Hsz; Kp IV. 297].
2. hiányosan; defectuos, nesatisfăcător; mangelhaft. *1840:* Thorotzkai Bosla Ferentz eö kegyelme Kedves élete párja Arendás Szőllő hegyibe ... betsűlnők meg hogy kűlen kűlen az Arendás joszàga gondviselője Fűlep András Ő kegyelme által Csonkán és nem a meg kivántato modan fojtatatt gazdaságával a Szőllőíben lévő termésbe mi kárt okozatt [A.szentmihályfva TA; Bosla].

csonkán-bénán kb. megnyomorodva; schilodit; verstümmelt. *1803/1810:* égy Malatz ottan maradván a' vizben ugy belé dőfőlte Portsalmi László ur hogy még magárais lottsant a' viz, a' többi haza vánszorogván tsonkan bénnán[a] [Dés; DLt 82. — [a]Kóborló, csatangoló malaccsoportra von. vallomásrészlet].

csonkás ? (le)tarolt; defrişat; abgeholzt. **Hn.** *1690:* az Csonkáson (r) [Sülelmed Sz]. *1696* az Csonkason levő Föld [Bethlen SzD] | Csonkas nevű hellyb(en) (k) [Mocs K]. *1715:* az Csonkás Szőlő veginél (sz) [Koronka MT] | az Csonkas alatt (e) [Póka MT]. *1716:* Az Csonkáson fellyűl (sz) [Doboka; DHn 10]. *1718:* A' Kövecsessen vagj Csonkasson (sz) [Szélszeg Sz]. *1718/XVIII. sz.:* a Csonkásan által (sz). a Csonkás szeljben (sz) [Sülelmed Sz]. *1720:* A Csonkás tavába [Kalotasztkirály K; KHn 51]. *1722:* az Csonkás n. szőllő tetőn (parlag sző) [Nagyfalu Sz]. *1725* A Csonkásba(n) egy nyil erdő ă Bandi tizedben [Mezőbánd MT] | az Csonkásban [A.jára TA]. *1750:* Tsonkás (sző) [Koronka MT]. *1754:* A' Csonkasban (sz) [Sárpatak MT] | A Csonkásban (sz) [Sáromberke MT]. *1759* A Tsonkásban (k) [Doboka; DHn 12]. *1766* Csonkás (e) [Szászfenes K]. *1771:* A Csonkáson (sz) [Jára MT]. *1772:* A Csonkás Tetőn (k) [Szászfenes K]. *1777:* Csonkás Csere Erdő mellyben Csere-fa fiatalok — veszszők ... találtatnak [Hosszútelke AF]. *1791:*

Ezeket az hellyeket .. választya el, az Alsó Csonkás árka [Tordasztlászló TA]. *1792:* a Csonkás [Kajántó K]. *1798* Az Also Csonkás n. Cseplesz erdő árka [Doboka; DHn 15]. — A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

A jel-re nézve l. *csonka 8.* al.

csonkaság 1. csonkulás, csorbulás; ciuntire, ştirbire; Scharte. *1801* Tudom azt is nyilván hol vágattatott, hányattatott el az Mlgs Beldi Antalné Aszszony ö Ngä birtoka alatt volt gát foldoztatása. mellyet az árviz meg szaggatvan, azon tsonkaságot kivánta az Aszszony ö Nsga ki foldoztatni [A.jára TA; BLt 12].

Szk: ~*ot tesz* megcsonkít/csorbít. *1801* Pápai Sándor Ur, az Aszszony ö Ngával köz haszonra birták azon gátot s egyenlő akarattal köttették, igazittatták, minekutánna az Árviz tsonkaságot tett benne vagj véginél el szaggatta [uo.; i.h.].

2. hiány, hiányosság; lipsă; Mangel. *1765:* költöttünk ... az Executiora az Contributio massájából, melyet osztán repartialván fel szedtük s ki potoltuk az Contributio Csonkaságát [Krakkó AF; Eszt-Mk Vall. 245]. *1769/1778* Szólgát tartottunk, és azokat ha kivántatott, azon idő alatt, mig mi Szekerességre vóltunk Vraság Szólgálattyára hajtották, és igy ollyankor is az Vraság Szólgálattyában, tsonkaság miattunk nem esett, az is meg volt [Bagos Sz; BfN I. DDD/4]. *1800* ezen Pokai Jusnak ki vételével a' Titt Expns ur mind szénában mind Törökbuza föld dolgában tsonkaságot szenvedet [DLev. 3. XXXV. 6]. *1835* ithon a sokféle csonkaság fodozgatására mindennap hajnaltol estveig futni valom valoba vala s van [Zsibó Sz; WLt Kelemen Benijámin lev.].

3. csonka rész; parte ciuntită; verstümmelter Teil. *1750/1753* a' melly kis tsonkaság vagyon valami Irtoványon fellyül valo élig ... szabad lészen ki irtani [Koronka MT; Told. 14/38].

4. vminek csonka/hiányos volta; lacună, lipsă; Mangel. *1765:* kárpotoltuk a quantumnak tsonkaságát [Sárd AF; Eszt-Mk. Vall. 29].

5. kb. befejezetlenség; stare de neterminare; Unvollendetheit. *1776:* az oltától fogva naprol napra el teldegelvén az üdő, mind e máji napigis azon káros tsonkaságában vagyon a' dolog [Kük.; JHb XX/32].

csonkásan 1. csonkán; ciuntit; verstümmelt. *1747* Ezen Földnek az ajjáb(an) egy darab tsonkáson jár a' felsö Vége kurtább lévén [Ákosfva MT; Told. 8].

2. *átv* foghíjasan, kihagyásosan; cu lipsuri, cu omisiuni; lückenhaft. *1784* Vadnak a' Vetemény Tablák kőrül csonkáson veres szöllő fák ültetve [Burjánosóbuda K; JHbK LX/18. 10].

csonkáz 1. csonkít; a ştirbi (drepturile cuiva); verringern. *1751* a' melly Jószág, és Jobbágyok nékem vidualis Intertentiomra hagyattattanak, azok se egy, se más uton módon tőllem el ne vétessenek, sőt ha mások tsonkazni, kissebbiteni kévánnákis à Mlgs Urnak illenék protegálni [Nyárádkarácsonfva MT; Told. 25].

2. csonkál (szőlőhajtás-végeket, hónaljhajtásokat, felesleges levélzetet eltávolít); a copili; (Ranken) abbrechen. *1844:* 15a Aug. volt Csonkázo ember a Szöllőbe 94. 16a Aug. volt Csonkazni a' Szöllőbe 64 [Born. F. IIIb]. — L. még *csonkálás* al. a jegyzetet.

3. (fát) gallyaz; a tăia crengile (unui copac); (ab)ästen. *1755:* Néhai Togye Sztán tett volna azon irtás hellyben jegyeket, holmi fákat csonkázván szokásunk szerint, melyel maga(na)k ö foglalta volna elsöben hogy azt a helyet meg irtsa [Balsa H; GyK].

csonkázás csonkálás; copilit; (Ranken) Abbrechen. *1809:* A Szőlőnek nevezetes munkája a bé vagyás (!)* vagy is a második kapállás és kötözése a Csonkázással a Kapots, Levél honyaj tisztittással együtt. [KS. — A szilágysági girókúti és kövesdi tisztek instr. *Elírás *vágás* h.?]. — A műveletre nézve l. *csonkálás* és *csonkáz 2.* al.

csonkázó csonkáló; persoana care copileşte; (Ranken) Abbrecher. *1844* 15a Aug. volt Csonkázo ember a Szöllőbe 94 [Born. F. IIIb/. A jel-re nézve l. *csonkálás* al.].

csonkít kisebbít; a micşora/diminua; verringern. *1753:* Tudgyaé a Tanu ..., hogy minek előtte Néhai Rákoczi György fejedelem a' Dévai Fiscale Dominiumhoz tartozando Bukurest nevű egész Falut Néhai Nagy Pálnak Inscriptiob(a) által atta micsoda Statusban volt ? Hát azt tudgyaé hogy az által adás után maga Nagy Pál Successori azon Faluból valamit abalienáltanak volna, és régi Statussát Csonkitották volna? [H; Ks 72 vk].

csonkítás 1. kisebbítés; micşorare, diminuare; Verringerung. *1794:* altalla⟨m⟩ solemniter p(ro)testaltottnak minden Gabonajokban eshető károkról, Ősi földjőknek Csonkittásokról es az okok miánn, kővetkezhető költségekről [Ádámos KK: JHb XIX/41].

2. csökkentés; reducere; Verringerung. *1765* az Executorok után valo sok járásokkalis el töltötték az Birák az üdött s nem érkezhettek jól rea hogy az adó szedés után járjanak egész igyekezettel s az felett az adó qvantumának csonkittásais, melly a költségekre fordittatott, nagyon késedelmeztette az adonak szaporán valo fel kelésit [Szeszcsor F; Eszt-Mk Vall. 265].

3. a test megcsonkítása; ciuntire, schilodire; Verstümmelung. *1605* chyonkitas rabok fogdosasa es marhainknak zwntelen valo el vitele esset [Kv; TanJk I/1. 508. — Az i.h. ilyen szűkszavú szövegrész nyilván a betörő-kóborló katonai alakulatok garázdálkodásaira, emberkínzásaira, vagdalkozásaira von.].

4. (le)tarolás; defrişare; Abholzen. *1774:* ezen erdőnek Falu felöl valo Része ... közelebb lévén,

mind az Udvar, s mind a Falusiak szükségére Nagy Pusztitást, és Csonkitást tett (így!) [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb].

csonkíttatás fogyatkozás; decădere, scădere; Verfall. *1814* A' kérdett Grof Ur eö Nagysága gazdaságbéli tsonkittatására, és lehetö pusztulására ... föbb okat nem tudok, hanem hogy szükség, és szám felett való Lovakat, és cselédeket tart [Ne; TSb 12].

csonkul (meg)fogyatkozik; a se împuţina/micşora a scădea; sich verringern. *1748:* nem lehet tsonkulni azon pénznek, mivel az árváké [Torda; Borb.]. *1753* Menyib(en) tsonkult régi állapottyában ... Bukurest nevű egész falu ... az mostani földes Vraink .. kezekb(en) egyebet mondani nem tudok [Bukurest H; Ks 72]. *1796* a' Deák Fiak itt Ilentzfalván* a' Dosa Adám Urnak jutott Joszágbol egy darab részt el nyertenek, ... ezen részben is gazdasága tsonkult | Ilentzfalvi Portiojabol .. hosszas per által ki nyerettetvén s elis vétettetvén része Joszága nagyon meg tsonkult ... és igy e miatt is oeconomiaja nagyon tsonkult [DLev. 3. XXXI. 4. — *MT]. *1800:* hosszas perlekedés után a' Pokai just a' Deak fiak kí nyervén nagyon tsonkult gazdasága Dosa Adám urnak [Msz; i.h. XXXV. 6].

csonkulás 1. megcsonkulás; ciuntire, schilodire; Verstümmelung. *1765:* Mind két felek Inquisitoriai elegendőképpen importállyák hogy Tordán lakó Hegyi vagy Székely Ferentz nevű Jobbágy legényem kezének tsonkulása s fogyatkozása mely miatt ép ember nemis lészen, azon véres szándeku meg holt Murvainak kardgyával rajtam tett vágásából esett [Torda; TJk V. 257].

2. fogyatkozás; împuţinire, scădere, micşorare; Verminderung. *1766:* Hát mi az oka, hogy az A. eo Kegjelme .. nékem ily szörnyü kárt kéván tenni, melyböl a' Vivum aerariumnakis tsonkulása következnék | minthogj magok az Pársok recognoscallyák joszagokan eddig volt commoditasoknak felettéb nagy meg tsonkulására lenni ha az udvar kertel distingváltatnék, az udvart közre birták, tovàbrais az szerent magokat alkalmaztatni tartsák keresztenyi kötelességek(ne)k, hogy edgyik felis meg ne szorittasék, s' maga Oeconomiajának csonkulásával akadállya ne légyen [Torda; i.h. 327, 341]. *1767* hogj ezenn Joszágban valo oeconomia roszszul valo follytattatása miá ezenn Joszágnak valami tsonkulása vagj is károsodása következett volna sem égjszer sem más szor nem vettem eszembe [Szentmargita SzD; Ks 19/I. 8]. *1795* azon útnak nyittása által a' Nemes Dévai Uradalomn(a)k tetemes Kára következett a' szolgálatot tévő embereinek az út számára ell foglalt Kaszállóiban történt tsonkulása által [Déva; Ks 73. 74. VII. 109]. *1796:* mi dolog az, hogy ezekben az Erdőkben illy tetemes tsonkulások vagynak ?* | 1783-ban épek voltak minden tsonkulás nélkűlt [Kv; Aggm. B. 15. — *Lopogatással elpusztított erdőre von.]. *1800:* Bírtak é többet a Dosa Gergelly ur maradéki a' Pokai Jus el nyerettetése után mig ezen csonkulást nem jobbitatták, nem tudom [DLev. 3. XXXV. 6]. *1819* akkor kész lészen Metalist bizonyoson producalni, még pedig mind Fekete Laknak, mind más szomszéd Faluknakis tsonkulásokra [Császári SzD; Wass].

Szk: ~ *esik. 1731:* Fát tudom hogy Kolosvárra ... Sz. Pálrol, és Vajdaházárol hordatott a Nagy Ur*, innen minden nap két szekérrel vittenek, mely miá nehány kor nagy tsonkulásais esett a Gazdaságfolytatásban [Szentpál K; TKl Bara András (94) jb vall. — *Gr. Teleki Pál]. *1767* ezenn Tsáni Joszágban lévő oeconomia follytattatásábann valami tsonkulás esett volna, nem tudom [Mezőcsán TA; Ks 19. I. 8]. *1781* ha Cselédeinkben, Lovainkban, Szekereinkben vagy egyeb ezekhez kivántatokban romlás vagy tsonkulás esik, minél hamarébb kipotoltassanak, megigazittassanak [Told. 27]. *1802:* Valami tsonkulas esetté ã Papi Jövedelemben? [M.bikal K; RAk 34]. *1869:* A pap és tanitó panaszolván, hogj rétjeiken az esőzés alkalmával utat vertek, kérik a consistoriumot, intézkedjék, hogy az egyház javaiban csonkulás ne essék sőt a kártol megóvassanak [uo.; RAk 279] ✱ ~*t szenved. 1722:* ezen az uton az eö Felsége Szolgálattya Csonkulást szenyvedvén, igen tartok nagy bestelenségtől, még annál nagjobbtol is: gondviseletlenséggel okoztatván [Pókafva AF; Ks 95 Borsay K. Pál lev.]. *1771* az Sövénfalvi Rétnek Nagy Kárára Vagyon azon malom, Mely miá az Vivum Aerariumis Csonkulást szenved [Kük.; JHb XX/26. 2 vk]. *1778:* Ajanlt igéretem szerint hogy Mlgs Groff Uram késedelmem mián tsonkulást ne szenvedjen az B. Domokos Antalné Aszszony ö Nga Levelét ide zarva küldöm [Ks 26. X Kendeffi Pál lev.]. *1792* a meg nevezett osztozo Felek ... mindeneket magok között Istenesen és Atyafiságoson meg osztották és kiki a maga rátáját kezehez vette .. ugj mindazonáltal, hogj ha kinek kinek osztáj szerént ratája Csonkulást nem szenved, ha pedig valamelljik Félnek rátája akár mi uton modon Csonkulást szenvedne, erre nézve az említett Felek magoknak az egj Törvénjes Rectificatiot fenn hagyván [Aranyosrákos TA; Borb. I]. *1794:* •az Urak s Aszszanyok részsz Szántó Földjöknek az Exponens Mlsgs Aszszonyok tsonkulást szenvedett, vagy szenvedendö rész szánto földjökkel ujjra fel kelletik oszlani, és az ö Nsgok kárának ki kell pótöltatni [Ádámos KK; JHb XIX/42]. *1796:* az Exponens ur ... Vásárhellyen sok időkig Doctori cura alatt élt költségesen, a' mellyek mián gazdaságában nagy tsonkulást kellett szenvedni [Ilencfva MT; DLev. 3. XXXV. 4]. *1819:* minél jobban lehet ugy igazitsad ezen dolgot, hogy a' mi birtokunk tsonkulást szenvedjen* [M.régen MT; Pf. — *Előtte a *ne* nyilván tollban maradt].

csont 1. os; Knochen. *1802:* a' daganaton kivül két aprobb és égy a csontokig hato s égy jo hüvelyknyi hoszszuságu Sebet találtam, a'

melyek elébb hatrabb nem kevese veszedelmesek [Déva; Ks 115 Vegyes ir.]. *1804:* F. Varollyai iffiab Jánosi Miklos és Mihálly Uraimékot ollyan Emberek(ne)k ésmérem, s tapasztalom hogy ha valakire meg boszankod(na)k kicsit járnak a Törvény után, hanem ha kézre kaphatyák a bőribe a tsontyát megzergetik [Pálfva U; Pf].

Szk: *csak a ~ja s a bőre (volt). 1642:* Az utan esmet Pwnkeosttaiban egjczer Urunk Monostorra jeoue es akkoris ket szeoke Eokreot haitata ala ugian Zil(agy) Th(amas) melyeket hazahoz vitetet es keseo eoszig mind Zantatot raitok es chak a' czontia beore volt hogy eoszel visza haitata [Gyalu K; GyU 83]. *1711* Laczko Eőcsém szegény kőszőntett De valoban beteges szegeny csak a csontya s az bőri [Szentpál KK; Ks 96 Haller Gábor lev.]. *1716:* Harinai Miklos Ur(am) ugj el száradott vala, hogj csak az csontya s az bőri volt [Nagyida K; Told. 22] ✱ *csak a ~ja (s a) bőre marad. 1574:* egi Beteges germeke volt ky Annyera ely szarat volt hogi chak az chiontia beore Marat volt [Kv; TJk III/3. 370]. *1716:* ugj el erőtelenedet es el nyomoradott volt, hogj csak az csontya s az bőri maradott [Nagyida K; Told. 22].

2. csontvázdarab; bucată din schelet; Knochenstück. *1574* Bor Ianosne azt vallia hogi latta hogi ky astak egi fazakat az feoldběl, es meg rugtak labal egi eb feo es egy chont es harom darab wy tegla es valamy geokerek hwlotak ky beleole [Kv; TJk III/3. 369b]. *1825* Csontak, mindenféle álatoknak Csontjai 1 Más'a Bé-hozatal Taxája 3 xr [Kv; INyR 8754].

Hn. *1796:* a' Csont Hordo (sz) [Póka MT; EHA]. *1798* Csont (e) [Csóka MT; EHA].

3. csontanyag; material din os (prelucrat); Bein (bearbeitetes Material). *1597* hoztam vala 4 Lora reouid púskat es Egy Mordali púskat mind Tokostúl ..., vizza hozaskor az puskaknak chiontiaiban kj húlottak [Kv; Szám. 7/XII. 18]. *1790* Négy pár tsont nyelű kés Három Villátska a' nyele tsont, kés nélkűl [Mv; MvLev. Boka Katalin hagy. 2]. *1793* Fegyverek 1. egy vont lyuku s tsontos agyu Stutz 2. egy mas vont lyuku, ágya végig tsontal viragoson ki rakva regi modi szerszammal [TL Conscr.].

Szk: ? *~ főverő* ? csontfejű dobverő. *1595:* Dobos Ferencz a varos dobossa czjnaltatot. 1. Gyalog Dobot, vtra válot ... f 2 d 75. Czjnaltatot Esztergaros Györgyel 2 Czont few veröt p(er) d 15 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 129 ifj. Heltai Gáspár sp kezével] ✱ *~ harapófogó* csontfogó kirurguseszköz. *1589:* Borbelj zerzam ... Egy Agy veleo Sutulo Vas Jo zerzam Egy chont harapo fogho [Kv; KvLt Vegyes ir. I/2. 72] ✱ *~ kiskanál. 1840 k.* egy Csont kis Kalány [Bet. 3] ✱ *~ puskapalack* csont-lőportartó. *1723:* Két tsont puska palatzk szijastól, edjik ón bogláros [Koronka MT; Told. 29/2].

4. *puskaportartó ~* lőpor/puskapor-szaru; corn (de păstrat praf de puşcă); Pulverhorn. *1810:* Egy puska por tarto tsont [Mv; MvLev. Trintseni Mihály hagy. 3].

csontcsutora csont-pipaszopóka; muştiuc de ciubuc din os; knöchernes (Pfeifen)Mundstück. *1837* Hat Csont tsutura [Dés; DLt 526/1838].

csonteszköz csontműszer; sculă din os; knöchernes Gerät. *1816:* Egy fetskendező Csont eszkőz [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.].

csontgolyóbis (elefántcsont) biliárdgolyó; bilă de biliard (din fildeş); (elfenbeinerne) Billardkugel. *1594:* Az Thoroni alat valo Thar hazban .. Olaz jatekhoz valo tolio bot No. 2. Chjont Goliobis No 4 [Somlyó Sz; UC 78/7. 30—1].

csontgomb nasture de os; Beinknopf. *1794* 1 Tuczet apró Csant gomb [Mv; DE 3]. *1803* 18 fekete Csont gomb Rf — „13 1/2 [Mv; i.h.]. *1817:* (Vett) 14 Csont Gombat [Mv; i.h.]. *1840* égy nyihány csont és réz gombok [Dés; DLt 1590].

csontkocka (elefánt)csont-játékkocka; zar de os fildeş; (elfen)beinerner Spielwürfel. *1756* Ujj fejér Csont kotzka 3 [Nagyrápolt H; JHb XXXV/35. 23].

csontkók csont-botfej; capăt de baston din os; knöchernes Stockende. *1791* Egy Szőllő venike páltza ezüst kokkal . Más venike páltza ord. csont kokkal [Mv; MvLev.].

csontládácska lăduţă din os; knöchernes Kästchen. *1674* Vagyon egy kis Csont ládácska melyben vagyon oh pénz és egy Nihány tallér [Beszt. Wass 72/6].

csontnyelű csontnyeles; cu mîner de os; mit Beingriff (versehen). *1719 k.* egy nemet arnyék tarto Csont nyelü [LLt Fasc. 115]. *1790:* Négy pár tsont nyelű kés Három Villátska a' nyele tsont, kés nélkűl [Mv; MvLev. Boka Katalin hagy. 2]. *1810* Két csont nyelű ár | Egy csont nyelü beretva xr 30 Egy fa nyelü beretva xr 7.. [Mv; i.h. Trincseni Mihály hagy. 17—8 szgy] *1840 k.* egy kis tükrös — más Csontnyelü Kefe [Bet. 3].

csontorag csonka, csonkás; ciuntit; verstümmelt. *1820:* azonn Fákis nyomoruk vének és tsontoragok keveset szoktanak termeni | Azonn Utrizált Joszágon edgy tsontorag Vad almafát tudok lenni ... ezek igen keveset teremnek mivel a fák vének hibások | a fák vènek revesek csontoragok [Martonos U; Pf]. — L. még *csontorék.*

csontorék letöredezett; ciuntit; verstümmelt. *1634:* Tudom hogy Tholdalagi Janos Vramnak egy cziganya ide el az Sziluás keozeott vagdal vala valami czontorek Szylua fa teorzeókeokett Szennek valott [Dés; DLt 384]. — L. még *csontorag.*

csontorka kb. tő, gyökér; rădăcină; Wurzel. *1584* Domini Senatores ... deliberarunt Miert hogy az eggik vallo sokzor hallotta azt Zabo Catotol, hogy eo rea az Anniarol marat volna halala vta(n) az Bozorkansagh es attol az Bozorkansagot meg tanolta, Mely vallasa tantum facit hogy Bozorkannak mongia magat, Ez vallasahoz penigh hogy eo ollia(n) zemely volna, illien dolgay accedalnak es ereossitik tudomaniarol valo vallasat hogy az fazakasnet meg feniegette hogy chontorkaiabol ky vagattia nyelwet addeg Ne(m) Niugzik [Kv; TJk IV/1. 222].

csontorkázik botorkázik, bukdácsol; a se împletici; (herum)stolpern. *1802:* Forro Lajos .. alig lépett kettőt nyomba találta a' Vasvillás kotsissa ... B. Bánffi Pál Ur eő Nagyságának, s olyant űtött edgyet réá hogy ha kalapja nem akadalyoztatta volna az űtés sebességét ketté esett vólna a' feje, tsak ugyan igyis bé hasadott a feje, 's a' vér ellepte, tsontorkázva ment haza [Mv; Born. XXXIX. 53].

csontos 1. erős csontozatú; osos; starkknochig. *1750* Szökött el innét K. Lonárul[a] Ötves Bancsi nevezetü Czigány kisded jo vállas, csontos, fekete kondor haju, fekete szemű, közép szerü kerek ábrázatu [TKl. — [a]Kendilóna SzD]. *1783:* (Az egyik kanca) vastag, tsontos, kővér, egy kevéssé kan faru, az edgyik hátulso kőrme féjér [Dálya U; Sár.]. *1804:* Molnár Teodor magos tsontos termetü [DLt nyomt. kl].

? **Szn.** *1607* Kis Thamasne egi unokaiaual Cziontos annokkal egietèmben [Szentmihály U; Pf]. *1738:* Csontos kapitanj [Kvh; Bogáts 9, 13]. *1751* Csontos Pál [SzD; Borb. I].

2. csontot tartalmazó; cu oase; knochig. *1690* Az uj szallonnat pedigh és egyeb aprolekot mely Csontos d 6//mérjék [Dés; Jk].

Hn. *1721* Csontas pad oldalában (sz) [Kozárvár SzD; EHA]. *1746:* A Tsontosállyb(an) [Borsa K; EHA]. *1750* a Csontos Erdő [Póka MT; EHA]. *1754* A' Csontasb(an) (sz) [Sáromberke MT; EHA]. *1775* A Csontoson (sz) [Homoródsztpál U; EHA]. *1805* az Csontosályban (sz) [Borsa K; BHn 122].

3. csontberakásos; cu inserţie de os; mit beinerner Einlage. *1656* Harom teöredezet nyereg, edgik czontos volt; De el teöredezet az hatullya [Doboka; Mk Inv. 3]. *1714* Négj Napi Csontos[a] óra Magneskö tökkel[b] s egj fa ora 6 [Nsz/Fog.; REkLt 23 II. Apafi Mihály hagy. — [a]E szó utólag betoldva. [b]A *tövel* szóból utólagos javítással].

Szk: ~ *agyú. 1594* Aczelos Puska chjontos agjw vagjon No. 1 [Somlyó Sz; UC 78/7. 23]. *1793* Fegyverek 1. egy vont lyuku s tsontos agyu Stutz 2. egy mas vont lyuku, ágya végig tsontal viragoson ki rakva regi modi szerszammal [TL Conscr.] ✱ ~ *kés. 1599:* Siduey Menihardt Hozot Bechj Marhatt Chontos kesek — //24 [Kv Szám. 8/XIV. 28 hj] ✱ ~ *nyelű kés. 1599* Zep Jianos Hozot Crakaj Marhatt Chontos Nieleo keseket — // 30 [Kv; i.h. 27 hj] ✱ ~ *nyereg. 1685 e.* Szàsz sebesen Piheni (!) Peter Uram hazanal vadnak Csontos nyereg Nrö 2. Ezüst szegekkel vert nyereg Nrö 1 [Borberek AF; MvRK Urb. 18, 20]. *1750:* Egy tiszteséges Csontos és boritott nyereg: 7 Llor. 70 denár [HSzj *borított-nyereg* al.]. *1768:* Csontos Nyereg egész készülettel 1 [Mezősztgyörgy K; Ks 23. XXIIb]. *1804:* vitt-el magával ... Kantza-lovát, fekete bőrrel boritott töltött tsontos Nyereggel, Szerszamostól [DLt nyomt. kl]. *1806* Három nyereg, kettő csontos egy pedig szolga nyereg, az edgyik csontos nyereg minden szerszám nélkül [HSzj *szolga-nyereg* al.]. — L. még HSzj *nyereg* al.

4. ? csontszínű; de culoarea osului; beinfarbig. *1792:* Hab Csontos Fejér Gyólts Saketli [CU].

csontpókos csánkpókos, csomós lábú; cu eparven, exostoză pe jaretul caluiui; mit Beinspat. *1680 k.* adattam gondviselése ala ... Eőt fejerfarku s Serenyű Fakokat, Mellyek kőzőtis edgiik In pokos s masik csont pokos, Ezek(ne)k a' harma épjeb [UtI]. — A jel-re nézve 1. MPászt. 330.

csontrák-nyavalya csontrák; cancerul osului; Knochenkrebs. *1852* (Meghalt) Török András 39 éves csontrák nyavalyáb(an) [M.gyerőmonostor K; RHAk 8].

csontskatulya cutie din os; knöcherne Schachtel. *1629* Egj fejer Iskatuliaban gjeongieos arani boglarok Egj kis cziont Iskatuliaban gjeongieos arani boglarok [Gysz; LLt Fasc. 155].

csontszár csontból készült csutoraszár; ciubuc de lulea din os; knöchernes Pfeifenmundstück. *1781:* Öz szarvbol készűlt Tsutora, csont Szárral együtt [Mv; Told. 9a].

csonttetejű kb. csontgombos; cu bumb de os; mit Beinknopf. *1787* Egy tsont tetejű fekete fa páltza [Mv; MvLev. Nagy György hagy. 8].

csonttörés fractură (de os); Knochenbruch. *1828:* Kováts Pál hozzám jövén arra kére engemet mint Marjuláshoz ès tsont töréshez tudo emberhez, hogy mennék oda és a' Feleségínek a' karját kötném lapotzkába [Csókfva MT; CsS].

csontvágó I. *mn* pentru tăiat os; zum Knochenschneiden/spalten. **Szk:** ~ *bárd 1737:* Egj pár uy Becsi bárd. Egj csont vágö öreg bárd [Brassó; Ap. 5 Apor Péter inv.] ✱ ~ *fejsze. 1585:* Nyreo Matiasne Pery Mihalt Igy zidogata megh, Te vgmond, Matkaya hagyot vagy the Pery Mihaly, Azonba Ragada Az pad Alol Egy chont vago feyzet Az Azzony, Es Pery Mihalnak a' feyeheóz Akara vtny de Pery Mihaly meg foga kezebe [Kv; TJk IV/1. 406]. *1788:* Hat fa vágo, és égy tsont vágo Fejsze [Mv; TSb 47] ✱ ~ *szekerce. 1780:* A Konyhára tsináltam égy tsont végo szekertzét Dr. 42 [Gyalakuta MT; GyL].

II. *fn* csontvágóbárd; secure pentru tăiat os; Knochenbeil. *1840:* Fejsze — rosz. 1. Csontvágo 1 [Nagykapus K; KszRLt].

csoport 1. csapat; ceată, trupă; Schar. *1599:* Anna Asszony Weidner Ianosne ... vallya ... az kis aito felöl, Ot egy Czoport darabantt all vala [Kv; TJk VI/1. 330a]. *1659* a török bizony kétszer futamék meg, de az megindúlván, az elegy belegy had, a török nekünk fordula, megűzé, de csuportot vervén, nem mert belénk kapni [RGyCsLev. II. Rákóczi György anyjához]. *1668* Jobbágyi ott az Falun által menènek nagy tsioportal Dios felé [Burjánosóbuda K; Ks 65. 43. 10]. *1794:* az ollyan őnkent magokat kato(na)sagra szánt Iffjak jelentsek magokat az Országba lévő akar Regularis Regimentekbe levő Tsoportok Tisztjeinek akar a' Limitaneusoknál [M.bikal K; RAk 7].

2. falka, csorda; cireadă; Herde. *1638* rutul megh szida szeöcz Istua(n) Uram azt az Kerekes Balas szolgajat, s felen alla azta(n) az legeni az eökreöktwl, tovab mas czoport eökreök keözze [Mv; MvLt 291. 150b]. *1714* Csonka Gjòrgj Vram be jöven edgjnihanyod magával, Szedtte maga melle az itt kőrűl Tekergő katonakat s engemetis, Viven Szásznyíresre hajtottunk el onnet egj Csoport ökröt, de ugymint Labonczét [Dés; Ks 26. XIII]. *1761* láttom az utrizált szemelyeket hogy egy jó Tsaport ökröt őrzöttek [O.herepe AF; BK. Herepei lev.]. *1805* egy tsoport marha be harapozvan a Koronkai Határba ö Nsaga erdejibe, az határ Pasztorok bé akarták volna hajtani [Ákosfva MT; Told. 45]. *1822* hány Csoport Molduvai Marhák mehettenek Déésen keresztűl? [Dés; DLt az 1823. évi iratok közt]. *1824* ide a' Sombori hátárra egy tsoport oláh országi marha érkezet a' meg hálásra, ezen csoport tulajdonossának, én adtam egy nagy Tábla Földemből egy darabot, éjjeli legelésre és meg hálásra [M.zsombor K; Somb. II].

3. nyáj, sereg; turmă; Herde. *1718* Jöttek Meregjoi Oláhok az Juhok után, és sok csoportban hajtották el [Türe K; Told. 2]. *1731* Detrehemre indultam volt egj alkalmatossagal, az Maros partan egj csoport juhat találek, az szarvakan meg esmerem az Nehai ur belyeget [Cintos AF; KA. Franciscus Olcsvari de eadem (73) nb vall.].

4. raj, sereg; roi; Schwarm, Menge. Előbszer nem nagy tsoportol (!) kezdett a' Sáska keresztül menni [Kelementelke MT; CsS].

5. kb. háznép(ség), *ek* bokor; familie, căseni; Schar. *1825* Vagyon a' Nemes Városnak a' Kodor Uttzában . 20. Ház vagy tsoport Ujj Parasztya [Dés; DLt 595].

6. tincs; smoc; Haarbüschel. *1582:* Berekzazy Lukach es Zabo Leorinch valliak, Az veres es taglasban semmit Nem lattunk sem hog choport haiat ki zagatta volna Igiarto Georg Rengeo Annanak [Kv; TJk IV/1. 33]. *XVIII. sz. eleje:* A fekély ... ā lónak ā Szemin ismerszik megh, elsőbben ennek is kétt orvosságha vagyon .. azon részirűl ā hol elsöbben kezd bibircsosodni, Szakasz le egy csoport Szőrt, nap haladkor (!) meg vágván ā Csipke bokornak az alyat, harom ujnyira ā földtűl ā parte occidentali csiptesd oda ā Csómö Szőrt és harmad napra Száradni kezd ā fekély [JHb 17/10 lótartási ut.]. *1753* (A tisztartó) egj csoport hajat le vön az fejiröl el veté [Marosszigyörgy MT; Ks 48. 67. 31].

7. halom, rakás; grămadă; Haufen. *1727/1751* az Actorok(na)k határit az Hargita Havassán az Inctusoknak Határitol Halmozásokkal distingvaltuk eszerént Elsö Halom . . Ötödik a' Hargita Tetőről le szálván egy Csőpőrt (!)[a] kő mellynek Dél felől valo oldalán Keresztvágás vagyon [CartTr II. XXX. 6a határmegállapító ítéletlev. — [a]A feltűnő alak a leíró, ill. az átíró írásvétsége a rákövetkező szó ő-jének hatására?].

8. füzér, sor; şirag, şir; Schnur. *1698* Két csoport gyöngyem vagyon, az nagyobbikát Jutkának az másikát két felé osztva Kati, és Kalára Léjányimnak [LLt Fasc. 102. 25]. *1713* Egy Csoport avagy fűrt koszoruban valo jofele gyöngy [Wass. id. Vass Györgyné Nemes Maria hagy.].

9. darab; bucată; Stück. *1738* Köris Láz hegje allyaban lévő Kis Csuport Szilvás [Bözödújfalu U; EHA].

10. *egy ~on* egyvégtében, egyben; în şir, într-o bucată; in einem Stück. *1718* vagyon egy Szélben vagj csoporton tiz darab szántoföld [Dabjonújfalu Sz; Berz. 7. XVIII. 68/1].

csoporthad ? hadcsoport; grup de armată; Heerschar. *1618* az fővezér bément az derekában Perzsiának, országot pusztit-ront szörnyön: a perzsiai hadak imide-amoda elállottak előttök csoport hadakkal [BTN 114].

csoportos 1. kb. csoportozva elhelyezkedő; în grup; gruppenweise. *1723* Csoportos csere bokor [Mezősámsond MT; Berz. 5 42. S. 35]. *1757* Kerek Erdő mellyben vadn(a)k huszig valo Csoportos nagy Cserefák [Abafája MT; EHA] | Vagyon egy darab Nyíres nevű Erdö ebben vadnak nagy tsoportos Cserefák, és egyéb Aproság [Nagyercse MT; Told. 18] | Koszta nevű Csere Erdő, Vicinussi egy felőll a Falu Erdeje, ebben vadnak vagy csoportos Csere fák [Harasztos TA; EHA]. *1791* (A kaszáló szomszédja) nemű nemű csoportos csere bokor, hazul felől penig az uton alol valo csere bongord [Mezősámsond MT; Berz. 17b]. *1803/1804:* a' Joszágok ugy lehetnek haszon vehetőbbek, ha tsoportosabbak és kéz űgybe valok [Wass. Gr. Wass Sámuel lev.].

2. ? kb. gyülevész; adunătură; hergelaufen. *1639* Ezt lattam hogj az vilagon hol mi rosz czeri, Czaportos katona, rab, miczoda, az ki felkelhető afféle roszak oda tartottak, sot[a] dorbezlottak éjjel Nappal [Mv; MvLt 291. 188b. [a]Olv. *s ott*].

Ez a jel. az id. szövegrészlet e címszó alá vonható jelzőjének bizonytalanul értelmezhető volta miatt csak hozzávetőleges. — Az EtSz I, 1149 egyik jelentésként a NySz-ra hivatkozva a címszónak ugyan 'complicatus; zerzaust, struppig' értelmezést tulajdonít, de az ott adott egyetlen, kócsagtollal kapcsolatos adalékból ilyen: '1. kócos, bozontos; 2. lompos' jel-t nem, inkább 'csokros, bokrétás' jel-t érezhetni ki.

3. rakásba halmozott; îngrămădit; aufeinandergehäuft. *1824/1825* Bányai István Vám Arendator a' Mag(ist)ratus elött azt adja fel: hogy

mind a Piatzon, mind pedig a Kolosvári uttzán a' Joszágok elött csoportos kövek, Fák vagynak le-rakva [Torda; TLt Közig. ir. 252/1825].
4. *átv* bokros; înmulţit, sporit; mannigfach. *1819:* Sokféle Nyomoruságaim, Valamint a' tiéd ugy látom szűntelen tsoportoznak. Most közelebröl több igen tsoportos nyomoruságaim közt, a' történt rajtam; hogy azon ... Földet Arkosi vetette be [M.régen MT; Pf]. *1848* Mar a havi kivonatot is el készítem, a mit is edig csoportos el foglalásom miatt nem tehettem [Mezőcsán TA; Born. F. Ie Lukács György br. Bornemisza Jánoshoz].
5. ~ *számmal* számosan, nagy számban; în număr mare; zahlreich. *1765* nincsen hirivel, s parancsolattyából eö kegyelmének sem az kegyetlenség, sem pedig hogy olly Csoportos számmal grassallyanak az executorok [Krakkó AF; Eszt-Mk Vall. 227].
◇ **Hn.** *1647/XVIII. sz. köz.:* egy rét a Csoportoson fejjül [Csóka MT; EHA]. *1726 k.* a Csoportoson felyül (k) [uo.; EHA].

csoportosan 1. *átv is* csapatosan, csapatostul; în cete; scharenweise. *1730:* látta a' borsoban a' Keczeli Uramék Aratóit csuportosan [Türe K; Told. 28]. *1756:* kiket tapasztalt a Tanu, hogy azon Erdöben ... titkon, vagy potentia mediante erdöltek, ... kivált ha tsoportoson jártak erdölni? [Bácsi H; BK vk]. *1760 k.:* Noha bokrosan, es tsoportoson a' Sok roszsz hirek a Mlgs Groff Exponens Vrnak is örökös szomoruságára Ngod ellenn nagyon megtódultanak, és tsoportosodtanak; de a' Groff Vr még is egészszen Ngodhoz való Atyafiságárol persvasus lévén hitelt nem adhat [TKl gr. Teleki Ádám lev.]. *1761* az utrizát Strásaiak, a' magok Marhájokat Tsoportoson csapják bé a' magok határokba [O.herepe AF; BK. Herepei lev.]. *1765* oly sokszor, és csoportoson jöttenek az Executorok az hellységekre, hogy magamis tsudalkoztam hogy subsistalhat a szegény contribuens nép [Eszt-Mk Vall. 47]. *1768:* bizonyoson Tudom Buzában akkor Sokadalam volt, honnan az emberek csoportoson jövén, érkezének hozzám valami katonai emberek is innya [Katona K; Born. XL. 81 Kozma Vaszilie (30) fogadós vall.]. *1777:* Amiképpen az Also kománai Határon in Lunka luj Petru nevezetü hellyet oculalni akarnók, ha a ... Mlgos Groff Kornis István ur erigált Jászolly Gáttya volnaé praejudiciumára az A. kománaiak(na)k, vagj nem, tehát ... Regius uraimékot akadájoztatták, és tellyességgel turbálák az A.kománai Falusi Tizedes, Idomir popa, Falus Biro Györgye Lántsa, és más tsoportoson őszve gyűlt Falusi lakosokkal egjgjűt [F; Ks 67. 46. 24c]. *1796:* ezt tsuportoson a' Retseik[a] közzül mások is kiáltották [Panit Sz; TSb 2. — [a]Olv.: récseiek]. *1799:* láttam ... a Cigánnyait tsoportoson jönni a tőrők buza Szedőből [Déva; Ks Ks 113 Vegyes ir.].
2. csoportosítva; grupat; gruppiert. *1791* Az el intezendö nyilak iránt az a tzélja a fiaknak, hogy a mennyire lehetne a Joszág ne igen darabolodnék, hanem menne kinek kinek tsoportoson [Kv; JHb XLIV. 6].

csoportosocskán sokacskán, számosacskán; multişor; zahlreich. *1733* I(ste)n kegyelmébül neveletlen arva gyermekim csoportosocskán vadnak [Ap. 4 Árva Károlyi Klára lev.].

csoportozik 1. egybecsoportozik/csoportosul, csoportba verődik; a se strînge în grupe; sich (zusammen)rotten. *1761:* Blidár Gligor egy kupa bort akarván vinni Palkonak, mihent a kerten bé lépet (: a' Lupényék ... az ajto előtt tsoportozván:) némellyik haját tépte némelyik pedig bottal verte [Illyésfva Sz; BfR 45/9]. *1789* az más két Révről ha ottan meg tojulnak a' Szekerek másuva nem hanem a Dévai Révre tsoportoznak [Déva; Ks 74. VII. 67]. *1815:* némely Vétzkei lakosok részenként a Házakbol jöni kezdének ki, és tsuportozának [Vécke U; Told. 37]. *1819:* Szemeimmel láttam a' sok Kővárvideki nemességet ottan tsoportozni [Remete Szt; Ks 67. 47. 28].
2. bokrosodik, sokasodik; a se înmulţi, a spori; sich (ver)mehren. *1819:* Sokféle Nyomoruságaim, Valamint a' tiéd ugy látom szűntelen tsoportoznak [M.régen MT; Pf].

csoportozó egybecsoportosuló, csoportba verődő; care se adună în cete; sich (zusammen)scharend. *1840* Mely Passust is meg vizsgálva ugy találtatott, hogy azon Passus mellet annyi Csoportozo Czigányok nem utazhattak [Dob.; RLt Mugner Ignácz szb kezével].

csorba I. *mn* **1.** foghíjas; ştirb, cu lipsă de dinţi; zahnlückig. *1572:* Horga Janos feleky Byzonsagy, Bothos Andras ellen, Deoche (!) Ianos Azt vallia hogy Eo tawaly Nyarban Eorzette Iwhait ... het Jwhot hayt volt ely .. Az Iwhnak kettey agh volt es chorba Az Eote Iok voltak [Kv; TJk III/3. 47]. *1573* Margit Nerges Peterne latta hogi lakatos peterne az vchan Megien volt, Azomba ky zeokellet Eleybe lakatos Leorinch Es Mond hogi te hytwan lator hytwan eb koffa ageb ha valamit Nem Neznek vgy chapnalak Archwl hogi Menie fogad mynd zadba Romlana, Mond az Azzony Miert vttnel ha Mas Bantanais te vednel Mond leorinch Eregy eregy chiorba ageb [Kv; TJk III/3. 248]. *1783:* a Fogais ki esett, máigis tsorba miatta [Udvarfva MT; Told. 44/54]. *1800:* Horvath Lőrinczet tsorba kutyának kitsoda kiáltatta, és mi formálog szidta [Dés; DLt].
Szn. *1599* Csorba Mate [Kv; Szám. 8/XI. 3].
2. kitöredezett/esett; rupt/căzut; ausgebrochen. *1800:* el meny baszszam az anyadat, el vid innen a' tsorba fogadot mert mindgyárt meg kötözlek [Dés; DLt]. *1823* Farkas Putzi fogai tsorbák [DLt 94 nyomt. kl].
3. ~ *fogú* foghíjas; ştirb, cu lipsă de dinţi; zahnlückig. *1757:* Hajdu Márton ... kisded és nem igen magos kerek kőpczős, pírós, és Csorba fogú ember volt, mivel szájából fellyül felöl édgj

foga ki törött volt [Szováta MT; IB]. *1799:* Brak János ... fekete haju, elöl csorba fogu [DLt nyomt. kl]. *1802:* Jósa János ... Tsorbafogú [DLt ua.]. *1813:* Mánts Pártzintzia 40. Esztendös . tsorba fogu [DLt 49 ua.].

4. megcsonkított, csonka; retezat; abgeschnitten, verstümmelt. *1811:* vittenek el ... Egy setét pej Kantzát mind két füleinek hegye égy kevéssé tsorba [DLt 629 nyomt. kl]. *1847:* Rotár Nátuj ... jobb füle csorba, verekedés közben verekedő társai által az elharaptatván [DLt 405 ua.].

5. (meg)csorbult peremű/szájú; cu marginea/gura ştirbă; schartig. *1729:* Egj csorba Réz mosar [Marossztgyörgy MT; Ks 23. XXIIb]. *1744:* Vinczi bokájok .. egyík Csorba [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. Eczetes Sorofos Csorba Karafina [Buza SzD; LLt 18. B]. *1753:* Fel ejteles bokaly no 7 az egyik csonka az másik csorba [uo.; LLt]. *1754:* Bányai kantso 3. ketteje tsorba ... Szegedi kantso nro 10. egyik tsorba egyik ón fedeles [Borsa K; Told. 51]. *1755:* Csorba paraszt bokaly No 1 [Buza SzD; LLt] | Tarka régi Csorba Csatlos kancso [Szentdemeter U; LLt]. *1787* két tsorba kantso [Mv; MvLev. Tolvaj alias Varga Mihály hagy. 7] | Egy tsorba fa Medentze Dr. 6 [Mv; i.h. Nagy György hagy. 8]. *1793:* csésze talastol, a' tála csorba [TL Conscr.]. *1810* Egy Csorba On Tangyer ... Rf 2 | Egy kék, más zöld csorba Kantso Rf 2 xr 21 [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 3, 20]. *1817:* Egy Csorba Görgényi Portzellánt Talpas Csésze ... 6 xr | Egy hasadt tsorba leveses portzellán tál .. Egy tsorba hosszuko lapos portzellán tál | Egy hoppípa csorba [Mv; i.h. Simonfii Zsuzsa hagy., DLev. 3. XXVIII. A]. *1833* egy ontál csorba [Katona K; Ks 73. 55]. *1837* Egy vas abrantsos Csorba veder | egy csorba vas mozsár [Szentbenedek SzD; Ks 73. 55, 88 Oszt. 32].

Szk: ~ *szájú* (meg)csorbult peremű; cu marginea/gura ştirbă; schartig. *1836:* Egy csorba száju Üveg Flasko [Dés; DLt 905].

6. kicsorbult élű; cu tăişul ştirbit; schartig geworden. *1734:* Egy csorba vágó kés [Kv; Pk 6]. *1774* meg nézegetvén a le vágott Rakás béli Fák(na)k vágott végeit valami Tsorba Fejszének hornyolása látztzatott rajtok [Vaja MT; Told. 46/14].

7. csonka; trunchiat, ciuntit; stumpf. *1745* (A föld) felső barázdájának Rét felöl való szegelete tsorba lévén, annak potlására intéztetett a Szakács Petrucza, abb(an) a tsorbáb(an) bé nyúló szánto földének a Láb felsö barázdájáig valo része [i.h. 9].

◇ **Hn.** *1680/1792* az Csorba kut felett (sz) [Albis Hsz; EHA]. *1680/1817* az tsorba kut felet (sz) [Dálnok Hsz; EHA]. *1760:* Az Csorba szerben lévő Sessio [Torja Hsz; EHA]. *1773:* A Csorba kut felett (sz) [Albis Hsz; EHA].

II. *fn* **1.** csorbaság, foghíjasság; ştirbitură; Zahnlücke. *1807:* Kotsis Todornak az elsö fogaiba az alsó rendben egy foga tsorbája ki-tettzö [DLt 582 nyomt. kl].

2. csorbaság (kicsorbult fejsze nyoma); ştirbitură (urma toporului cu tăişul ştirbit); Schartigkeit (Spur des schartigen Beils). *1802:* a fejsze, mellyel a fát le vágta tsorbás lévén, mind a le vágott fánn, mind a Tökén a tsorba sinor formálag tökéletesen ki tettzett [Udvarfva MT; Told. 42].

3. csonkaság; ştirbitură, lipsă; Mangelhaftigkeit, Schmälerung, Stückelung. *1724* Az édes Attyokrol Nehai Tar Mihály Uramrol maratt ház helyett ... Elsőbennis négy egyenlö részekre hasitván, az két szelsőkben esett csorbákat ki potoltuk [Asz; Borb. I]. *1745* (A) Ház(na)k vad(na)k ónba foglalt üveg táblás három ablakai, egy tábla hijján és egy kitsid csorbával [Marossztkirály MT; Told. 18] | Földvári Erzsébet ... Láb földének a vége az alsó barázdáján csórbánn maradott vólt, tehát annak meg egyenesitésére azon tsórbáb(an) lévö Kosztántyin földe féle maradott [Nagyida K; i.h. 9] | (A földnek) Rét felöl való szegelete tsorba lévén, annak a potlására intéztetett .. a tsorbáb(an) bé nyúló szántó földének a Láb felsö barázdájáig valo része [i.h. — A teljesebb idézetet l. I. 7. jel. al.].

4. fogyatkozás; neajuns, scădere; Mangel. *1685* Micsuda Mostahaja, volt Pedigh a Nemet Nemzet Eleitűl fogva a magjor Nemzetnek es micsuda Romlasi s csorbai esték a Magjor Biradalomnak Kiralysaga alat melyet . a Giermek is tud [Gyf; Törzs. Barcsay Ábrahám kezével].

csorbácska csorbás, csorbásocska; puţin ştirb; ein wenig ausgebrochen. *1817:* kivűl ezen kis malmon vagyon még ēgy csorbátska also malom kő, melly nagy Szűkségben adplicalhato lenne | (A malomból) ki menvēn az udvarra, találtunk Gerendellynek valo kēt faragatlan Fát és ēgy felső kisded malam kővet mely ēgy felöl csarbátska [Ördöngösfüzes SzD; ÖrmMúz. Conscr. 9—10].

csorbán 1. csonkán; trunchiat, ciuntit; stumpf. *1745* Földvári Ersébet Láb földének a vége az alsó barázdáján csórbánn maradott vólt [Nagyida K; Told. 9].

2. hiányosan, (vmennyi) híjával; incomplet, cu lipsă; mangelhaft. *1599:* Lucas Trausner fassus est isto modo. Ez el mult wdeobe(n) vgy mint ky kellet tayba(n) Ieowe hozza(m) Kópeczy Janosnak egy embere, es Ielente Keopeczy Ianos zowawal, hogy valamy penzt kwldot volna az vra Balint deaknak Az penznek penig ezer forintnak kellet volna lenny de eppen vgy monda ne(m) kwldhette volna el, Azert ha chiorba(n) el ne(m) akarna wenny tellyessitene(m) kj vagy lennek kezes erte [Kv; TJk VI/1. 274a].

csorbás 1. foghíjas; ştirb; zahnlückig. *1826:* Studetzky Anna nagy és csorbás száju [DLt 1036 nyomt. kl].

2. hasadtas, szakadtas; pe alocuri crăpat; ein wenig gespalten. *1799:* a' felső ajaka* fellyül a' jobb felin tsorbás, szintén a' fogais azon az elsö felin [i.h. — *A körözött személynek].

3. csorbultas; pe alocuri ştirb; ein wenig schartig. *1679* Konyhára valo egetetet őregh fődő, jó 7. Czorbas 3 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 62]. *1742:* Fa Kalán tsorbás 5 [Bh; Told. 25]. *1788* 6. pár kívül kávé szín belöll kékes veresses fintsia 5. pár kívül kávé szin, belöll kékes tarkáju portzellán fíntsia tsorbások [Mv; TSb 47]. *1849:* tizen egy talpas sötét zöld poharak, — egyíknek talpa tsorbás [Szentbenedek SzD; Ks 73. 55].

4. kicsorbult; cu tăişul ştirbit; schartig geworden. *1616* az Zekercheys Chorbas [HSzj *szekerce* al.]. *1802* a fejsze, mellyel a fát le vágta tsorbás lévén, mind a le vágott fánn, mind a Tőkén a tsorba sinor formálag tökéletesen ki tettzett [Udvarfva MT; Told. 42].

5. kb. résekkel szaggatott; crestat de spărturi/lipsuri; rissig, mangelhaft. *1842* A' válto Gazdaság déli vége leg szebb, Kelet és Nyugotti oldalai sok helyeken bé allottak de ittis valamint a régi csikos kertek kőrül sok helyeken csorbás több izbeli foltozás mellett is [Zsibó Sz; WLt Nagy Lázár lev.].

6. '?' *1603* Az mint uram magamis montam kgteknek it letebe, hogy az hazug embernek az igaz zouatis nem hizik, uegre el, felette felek hogy mostis czyorbas ne legien az en leuelem [Ks. Kendi Sándor Kornis Boldizsárhoz].

csorbaság 1. csonkaság; ştirbitură, lipsă; Mangelhaftigkeit, Schmälerung. *1745:* Földvári Ersébet ... Láb földének a vége az alsó barázdáján csórbánn maradott vólt, tehát annak meg egyenesitésére azon tsórbáb(an) lévő Kosztántyin földe féle maradott a Varga Pataka felől való vége tsorbaságát pótolja . Füzi Mihály és Füzi Hantzi földeinek égy részetskéje [Nagyida K; Told. 9.].

2. csonkulás, csorbulás; ciuntire; Verstümmelung. *1788* Ezen Föld nem lévén a' kőzepin mindenűt egy arányu, sőt az Árak miatt Csorbaságok lévén az alsobb oldalán ; a Csorgonál valo Csorbasága 11 ~ tizenegy őlnyinek találtatott [M.földvár SzD; SLt XLI]. *1807* a' Hirtza nevezetü erdő egy Contignitásban vagyon ugyan, de sok tsorbaság lévén benne azok bonificaltatni fognak [F.gezés NK; Told. 30].

3. fogyatkozás; lipsă; Mangel. *1840* magának az Felperes Aszszonynak vagyon nagy rövidsége abban, hogy már most az Alperestöl — a' fenn forgo Jószágot csorbasággal kelletik relualni — az egész Zálog summának intacta lejendő le tétele mellett [Dob.; Somb. II].

Szk: ~ *esik.* *1790* A Szöllő Bírák kötőlősségek hogy a két Szöllő Hegyekre, azoknak Gyepűire, Kapuira, Pásztoraira s, azokrol szollo minden Törvényeire Hítek Szerént Gondat tartsanak, és ha mi tsorbaság esik azokb(an), meg orvaslásában, el járjának mindenekkel a jo rendet az ehez alkalmaztatott Törvény Szerént meg tartassák [Nyárádkarácsonfva MT; Told. 76].

csorbulás fogyatkozás; micşorare, scădere; Schmälerung. *1716:* A jószágnak határit és rendeit ugj oltalmazza hogj abban Csorbulás ne legjen avagj foglalás ne essék mert annakis maga lesz oka [Szászerked K; LLt Lázár Ferenc instr.].

csorda 1. gulya; cireadă; Viehherde. *1570:* Feleky Dynes hyty zerent ezt vallya, hogy ez elmwlt Zombaton mykor az chordat ky haytota Regwel egywt Menth vele az Jakab Zeoleye fele Azwtan esthwe mykor az chordat haza haytotta Esmet egywt Jeotek megh | Sas Antal hity zerent vallya, hogy eo Kowacz Matiastwl hallotta mykor ezt Monta Almas Myhalnenak Jhol Jew Az chyorda sies vele Ithon fey, azwtan az zomsedzagban fey [Kv; TJk III/2. 76, 170]. *1571* Keryk eo k. Byro vramat az Thanaczbely vraimates viselliienek gondot erreol, hogi semmy egieb Barom Neh Iarion az chorda kywl, hane(m) chak az my Mezarzekre valo, egieb foltos Barmot Es Teosersegre valot Ne Engedienek eo k. az varos feolden hyzlalny [Kv; TanJk V/3. 61b]. *1573:* Borbely Demeter Es az felesege Ilona azt vallyak hogy Zentgërgy Nap eleot vasarnap lattak Kalianba altal Ieot Egy lowon kapa Myhal estwe mykor Immar az chorda Beh Ieo volt [Kv; TJk III/3. 52]. *1581* Ertyk eo kegmek ... hogy Az Monostory vcza chiordayat Az monostoryak be haytottak [Kv; TanJk V/3. 242a]. *1584:* azt allegalliak eo kgmek ot alat tanachul hogy Az Torda vczay zen vczay Monostor vczaj es keozep vczay Chorda Az felek Ala Iar [Kv; i.h. 283a] | Io harom tehene(m) valanak feyeőseők hogy Hidelwe(n) Ne tala(m) ollian Ne(m) volt, De semmy oly haznat Nem vehettem, Mikor a' chordabol haza Ieót ez Zeles Miklosne hazara ment | Kerekes Istwan vallia .. esthwe hogy a' chorda be Ieót, s mind reggel Nagy sok tehen Barom futot ez Zelesne hazara | Nemes gergely vallia . a' tehenek rittak be Aytaya(n) az Azzonnak mikor a' chordabul Ieottek meg, hogy feleyek se(m) mehettek [Kv; TJk IV/1. 248, 251, 254]. *1592/1593* Chyorda paztor zolgaya is voltam ... az barmott az chiordat altal haitom vala Zent Benedek fele az zygettreol, Mert dillenj ment vala altal az chyorda | az chyordais rea ment, de senki be nem hajtotta, hane(m) ot dillett [Szilágytő SzD; Ks 35. V. 12]. *1596:* az falu chiordaiat el hatta s az enymetis azúal Eggywth [UszT 11/70]. *1597* Gereb Istwanne Christina wallia. Mikor az paztor az Chiorda bert keri wala Veres Lenartnetol ... monda az paztor ... io helie(n) iar az te tehened, iob helie(n) hogi ne(m) mint az chiordaban iarna [Kv; TJk VI/1. 28]. *1600* Az reghi zabadsagkor az mikor Abranfalwanak affele niomassa wolt, Zabad wolt az Abranfalui chordanak az peöres helre menni raita iarni es elni [UszT 15/57 Chomortan Janos Beögeözi (60) ns vall.]. *1620:* Mjerthogj sok karokat latnak varosul az foltonkent valo Cziordak miat ... senkj semmi fele Barmat az keozeonseges Cziordan kjüwl ne Jartassa [Kv; TanJk II/1. 295]. *1642:* Tudom azt,

hogi az küs mezeoről be haytottak ennek eleötte valo ideőben az falu czordajat az Eokreokeot is itatni [HSzj *délőz* al.]. *1674:* Az veszedelem eleót mindettigh ugy tudom hogy tsordák, es hizo barmok járták az kerdesb(en) forgo helyet [Mezőméhes TA; Wass] | eo adot az Czordabul ... ket ókrót [Pagocsa TA; Ks 90]. *1697:* az vár megye hogy az sok csordátt látya buza vetest takarmánt látya ara valo kepest ugy az városra veti az portiot [Szilágycseh; BK. Kőmives Gergely Bethlen Gergelyhez]. *1711:* volt negj Tehén, a' negjedik a' Csordában meg hólte vagj hova lett nem tudom [Újfalu Gysz; WLt Ambrosius Nagj (36) pp vall.]. *1724:* Falu csordájából ha az marhák el szaladnak az tilalmasban nagy marhárol két pénz aprorol egy Pénz az bűntetés [Kisborosnyó Hsz; SzékFt 33. — A teljesebb szöv. *csordapásztor* al.]. *1726* a Falu megh parantsolta az Csorda Pasztornak hogy bele hajtsa az Csordát, az mint hogy beleis hajtotta [A.detrehem TA; Born. IX. 5]. *1729:* az maga Tehene a Csordábul mikor jőt bőgéssel ment az A Kapujára [Dés; Jk]. *1740:* a két falu Csordája ellen többé Csovát egyebüt nem tésznek [Várfva TA; Borb.]. *1745:* Nyégya Kovács Mihálynéval őszve szollalkozván, mondotta Nyégya Kovács Mihálynénak, hogy te tartasz a kamarádb(an) égy Mester Aszszont, melyre mondott Kovács Mihályné, Ha tartok is mi gondod reà Te jársz minden estve a csorda eleib(e) [Szentbenedek SzD; Ks]. *1746* A' Tsordákon meg betegedett marhák iránt pedig à Pásztorok tegyenek hirt à Gazdáknak [Torda; TJk III. 48]. *1747:* Csordájokot bé hajtotta [Aranyosrákos TA; Borb.]. *1752* Oloján Tivadar nevű Diosadi Csordástul, hallottam mondani hogj egj alkalmatossággal, Furu Győrgyé Veres Ersebet Aszonj az Diosadi Csorda előt az mezőn mezitelen szedte az harmatot [Diósad Sz; WLt]. *1754* Gernyeszegi Csordában vagyis Gulján [Gernyeszeg MT; TGsz]. *1755:* a' két Csordát edgyűvé Csapták Sáromberkére | az edgy Seregbe csapott két Csordába vala aprajával nagyjával edgyűtt 70 darab [uo.; i.h.]. *1764—1766* A falu praetendállya hogy a Lo tzővőklő hellyek meg maradgyanak és divisiora ne menjenek, az Tsorda Déllő hellye se osztassék fel [Nyárádkarácsonfva MT; Told. 76]. *1767* Ezen Irtásra .. ki marhái, vagy mitsoda falu Csordája hajtatott hatalommal a benne termett füvet el praedalni .? [K; JHbK XLVIII/1. 6 vk] | az egész falu Csordáját ... ezen Irtasban termett fűnek el praedalására hajtatták el [Mocs K; i.h. 9]. *1769:* hallottam el is maradott volna égy Unő Tino a Csordabol [Mezőmadaras MT; BK. Joanes Bartsai (44) pp. vall.]. *1770:* ez mai napon az egész csordánkat bé hajtatta Lendvai Vram Radnotra [Lekence BN; Ks 47, 67, 29]. *1774:* ezen Falunak Bikaja nem volt, az udvarbol tartottanak Bikat csordajokban minden Esztendőben [Mocs K; KS Conscr. 21]. *1846* Tudván Vetsei Uram hogy Tehene óly bódorgó, ne vette volna ki a' Csordábol [Dés; DLt 1136].

Szk: ~ *keríteni.* *1809* magok a' pásztorok felűltenek Csorda keriteni azon kantzára [F.rákos U; Falujk 42 Sebe János pap-not. kezével].

2. konda, disznócsorda; turmă de porci; Schweineherde. *1570* Sofia azzon Nehai Kis palne... vallia, hogy Az mely Malaczert fekete Jakabal perlenek, latta hogy az fekete Jakab leanya Soksor ĕleben veotte es vgy vytte ky az chyordaba [Kv; TJk III/2. 17]. *1727* Szent György Naptol fogva Szent Mihály napig a tanorok kapun belől az járo marhán kivül semmi marhát nem szabad legeltetni ., az malaczos Disznyo mig az malaczok az csordába nem mehetnek szabad addig [Szotyor Hsz; SzékFt 36]. *1804* a kérdett Basa ur(am) sertéssei ki váltak a több Sertések közzül, és elöre el mentenek a Czitz Hegyi Szőlök felé, s nem volt annyi tehetségem hogy a Csorda közt meg tarthassam, nem lévén a Csordaba addig adva és Szoktatva [Dés; DLt 82/1890]. *1810 k.* e' hát a' felperesnek Tőrvénytelen tselekedete, hogy nem szoktatta csordába Sertésseit, s, nem vala szabad Lézengőbe ki tsapni [Dés; DLt].

Szk: ~*ba ad.* *1803:* Basa Daniel az nap adta Csordába sertesséit mikor a' Somkuti völgyre bé szabadultak; és nem szánt szándékkal tsapta azokat a' Czitz Hegye felé, hanem a' Csordábol szaladtak oda [Dés; DLt 82/1810] ✱ ~*vá csinálja a ménest* csordává teszi/züllesztí a ménest. *XVIII. sz. eleje* Szep ugyan Paripanak ă Szűrke lő de Mén lonak nem jó, mert ă Szűrkébűl lész ă Fejér, ă Szűrke Mén ló utóllyára csordává csinállya ă Ménest [JHb 17/10 lótartási ut.].

◇ **Hn.** *1624:* Cziorda utban (sz) [Lisznyó Hsz]. *1696:* az Kőzépső határ: Csorda nyomnál (sz) [Aldoboly Hsz]. *1738* Tolvajos Csordáján felyűl (sz) [Bözödújfalu U]. *1740:* A Csorda földin kivűl (sz) [Sztána K]. *1754:* A' Csorda járásán (sz) [Radnótfája MT]. *1761/1808:* A csorda nyomban égy nyil [Várfva TA]. *1783* A' Csorda Hajto Utnál [Bádok K; BHn 26]. *1801* A Csorda Halásba (sz) [M.királyfva KK]. *1807:* a Kurta nevezetű pascuumra ki járo Csorda ut [Nyárádsztbenedek MT]. *1815* Falu erdeje vagy Csorda nyomás [M.bece AF]. *1817* A' Csordák itatojára bé járo Hellynél lévő Rét [Mv]. *1826* A' Csorda Ösvénynél (sz) [Búzásbocsárd AF]. *1839* A' Csorda ösvényi Láb (sz) [uo.]. — A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

Ha. *1727* csordájokot [Szemerja Hsz; SzO VII, 336]. *1776:* Csordankhaz [Nyárádsztlászló MT; Sár.]. *1790* magak Tsordájak [Msz; LLt 10/2].

csordabarom csordamarha (csordában legeltetett szarvasmarha); vită de cireadă; Herdenvieh. *1572:* eo k. viselien gondot Az Jwhokrais hogy Ne Iartassak Az chorda Barom eleot | Jelesben vagion panazolkodas az Monostor vcay fertalbeliektwl, hogy semmyt Nem kaphat Barmok az Jwhok myat [Kv; TanJk V/3. 61b]. *1590* Az Lomb felet szanthassanak, de az Czorda Barom fely mehessen Rayta [Kv; . h. V/1. 136].

1722: Sombari Martan eö Nga Tulajdan Földin huva Tudni illik az Exponens Melgös Vrnak csorda Bormát halásra hajtani szokták hatalmasul ... Fegyveres kezzel azan Csordátt pásztorlo embereire ráment [Mezősályi MT; Ks].

csordabehajtás csorda-beterelés (tilalmasból); luarea de pripas a cirezii de vite; Herdeneintreibung. *1806:* kik lettenek legyen ezen Csorda bé hajtásnak fövebb okai? [Szováta MT; Sár. vk].

csordabeli. Birt. szr-os alakban is: csordából való, csordába járó; din cireadă; Herden-. *1729:* Hogj az erdőn az Sz. Léleki csordábol egy Tinót meg évén az farkassok rea tanálván az Szilakját dirib darabját meg nyuzám s oda fel tevém az dirib darab bőrt az fára, azt gondolván hogy az mű csordankbeli tinótt ettek meg [Szárazpatak Hsz; Ap. 3]. *1787* Vono és Csorda beli Márhánk számára szűkőn vagyon Pascuumunk [M.bikal K; SLt].

csordabér pásztorbér; simbria văcarului; Hirtenlohn. *1597* Gereb Istwanne Christina wallia. Mikor az paztor az Chiorda bert keri wala Veres Lenartnetol ... monda neki az Azzony hogi túdok en teneked fizetny ha azt sem túdod hol wagion az en tehene(m) [Kv; TJk VI/1. 28].

csordadéllő csorda-pihenőhely, csordadelelő; loc de odihnă la amiazi pentru cireadă; Herdenrast. *1840:* Grof Nemes János Fenyő Fark nevű helyben egy darab hellyet kőrűl borozdoltatott volt, mellyet mi Csorda derlőnek ki takarittattunk, de a' Grof a' borozdákot bé tőltette | a' Fenyő Farkon a' Csorda dérlő hellyűnkőt, mellyet mi Falustol takaritottunk ki a Marhák kedvekért kőrül borozdoltatta volt Grof Nemes János, de Grof Miko bé tőltette | (egy helyet) Grof Nemes János a' Fenyő Farkon a' Csorda derlőbe akart foglalni [Bikszád Hsz; MkG].

Hn. *1624* Az Cziorda dellőben (sz) [Nyárádtő MT; EHA]. *1630:* Az Cziorda dello [Mv; MvLt Acta allodialia]. *1649* Az Csorda Dellőn az Nagy revnél [Mv; MvLt]. *1712:* Az Csorda Déllőjén [Aranyospolyán TA; EHA]. *1756:* Az Also Forduloban Tsorda dérlő nevezetü Helyben (k) [Sszgy; EHA]. *1757* Csorda dérlőb(en) az Arokb(an) (sz) [Holtmaros MT; EHA].

csorda-déllőhely csorda-pihenőhely, delelő(hely); loc de odihnă la amiazi pentru cireadă; Rastplatz der Herde. *1623:* az tsorda dęlleő helt Beke Balastol Benkeő Gieőrgj es Benkeő Gaspar megh szabadithattyak [Markosfva Hsz; Borb. I].

csordahajtás csordaterelés; mînarea cirezii; Treiben (der Herde). *1632* Tavaly eztendeőben jöue eczer haza estue keseön az szolgalo leanio(m) az marosrol, czorda hajtas uta(n) [Mv; MvLt 290. 80b]. *1799:* Estve későn 10. 's 11 óra tájba ment, a panaszlóhoz, 's, reggel tsorda hajtáskor ment el onnan [Dés; DLt]. *1810:* A' kérdett napon Csorda hajtáskor elő jövén a' Tehenek [Dés, DLt 144/1811].

csordamarha vită de cireadă/turmă; Herdenvieh. *1722:* a' Souljitza nevű heljben éppen azon főlden. és helljen, a' melljén ... eő Naga tsorda marháját hálották [Velkér K; Ks 7. XV. 6]. *1815:* nyári időben Magyarországra számos Gőbőly, vagy is, Csorda Marhákat, az a' végre fogadott Csobányok által hajtatnak [DLt 361 nyomt. kl].

csordapásztor gulyás, csordás; văcar, păstor de vite; Kuhhirt. *1592/1593:* Chyorda paztor zolgaya is voltam [Szilágytő SzD; Ks 35. V, 12]. *1594:* Pall Caspar chjorda pasztor igen zeghen (jb) [Somlyó Sz; UC 113/5. 2]. *1596:* zegödeth paztoromoth kj mind az falúnak bardoczfalúanak zegödöth chiorda paztorúnk volt kinek Totth Janos wala neúe, meg feniegette s meg is zidogatta [UszT 10/70]. *1606:* Bab Istuan Kys galambfalwj cziorda paztor [i.h. 20. 247]. *1630:* ugi beszilgettek uele ugi iot szent Egedre somborj Laslonak csorda pāstorajs volt vincelereis [Szentegyed SzD; Wass]. *1671* Nem simplex Feleki Emberrel perlek én most, hane(m) oly Feleki emberrel, az ki edgy szer s mind Kolosvari czorda pasztoris [Kv; TJk VIII/11. 151]. *1711:* Néhai Solyom Thamas ur(am)nális volt 4 fejér fenn állo Szarvu Tehen, a' Fiam Csorda Pásztor lévén, őrzötteis [Kilyénfva Cs; WLt]. *1724:* Falu csordájából ha az marhák el szaladnak az tilalmasban vagy bogároznak ha az csorda pásztor meg mer eskűnni hogy elegedendő pásztor volt mellette tehetsége szerént őrzötte nagy marhárol két pénz aprorol egy Pénz az bűntetés [Kisborosnyó Hsz; SzékFt 33]. *1726:* a Falu megh parantsolta az Csorda Pasztornak hogy bele hajtsa az Csordát, az mint hogy beleis hajtotta [A.detrehem TA; Born. IX. 5]. *1768:* Az also Sziget ... a Csorda Pásztoroknak hagyatik [Ákosfva MT; EHA]. *1769* Committaltatik azis hogy minden Faluban határ és csorda Pásztorok állíttassanak [UszLt XIII/97]. *1775:* az én Apám Csorda pasztoris volt sokáig és akkoris velem edgyütt szerte szejjel szabadoson őriztük mindenütt az meg mondott bérczes hellyeken az marhákot [Oltszem Hsz; Mk II. 2. 71]. *1826:* Csorda Pásztorok Fogadásakor áldomásra Rf. 1 xfr. 25 [Szkr; Borb. I]. — L. még GyU 10, 34, 63, 110, 117, 123, 141.

csordás gulyás, csordapásztor; văcar, păstor de vite; Kuhhirt. *1752:* Oloján Tivadar nevű Diosadi Csordástul, hallottam mondani hogj egj alkalmatossággal, Furu Györgyné Veres Ersebet Aszonj az Diosadi Csorda előt az mezőn mezitelen szedte az harmatot [Diósad Sz; WLt]. *1774:* (A) Telkemenn M. Goroszlon ez előtt ugyan Goroszlai Csordas lakott [M.goroszló Sz; SzVJk V. 172].

Szn. *1696:* Alexander Gőrgfi (!) ac cons. ipsius Sara Csordas [Dés; Jk].

Hn. *1737* Csordás Észkiben (sz) [Erdőcsinád MT; EHA]. *1754:* A' Csordásban (sz). Csordás

faronn (sz). A Csordás Ejszkában (sz). A Csordás Retiben (k) [uo.; EHA].

csordasereg gulya; cireadă/turmă de vite; Viehherde. *1845:* Dombi Ferenc ... 24 éves, Reformatus ... felel ... Marháink mikor a dolog el foglalt Csorda seregbe jártanak [Angyalos Hsz; HSzjP].

csordáslag csordában; în cireadă/turmă; in Herde. *1775:* láttam elégszer magamis szemeimmel mind ökreit, s egjéb Marhait Csordáslag [Bodola Hsz; Mk II. 2. 71].

csordul kicsordul; a curge peste margine; überfließen. *1580:* Ertyk eo kegmek warosul Az Malombeli vamlasrol valo panazt is, keryk ... Biro vramat hogy Az ket saffar vrainkat kwlgie az molmokba latny az Merczeket es erchyek megh mint vezyk az vamot, hogy az keossegtwl ne essek panaz, es ne wegyek chyordwlwa es tetezwe hane(m) el wtwe, a mint rendeltek volt ennek elótte is az vamlast [Kv; TanJk V/3. 215b].

csóré I. *mn* 1. mezítelen; gol; nackt. *1781:* Juditha Tobiás cons. Josephi Bajko (40) fatetur ... hallottam Potsa Kriska Aszonynak ... ilyen diffamálo szavait, hogy csoré rongyos [A.-csernáton Hsz; HSzjP].

2. ~ *árpa* szálkátlan/kopasz árpa; orz-golaş; Kolbengerste. *1842:* Lucerna, csóré árpával [Csekelaka AF; KCsl 3].

3. puszta; fără nimic, simplu; blank, bloß. *1818:* Egy csoré nyereg készség nélkül [HSzj *nyereg* al.].

◇ **Szn.** *1607* chore dauid. chore Janos [UszT 20. 351]. *1681* Johannes Csore [Dés; Jk].

Az id. vn-i adalékokban elsősorban 1. a 'kopasz' és 2. a 'mezítelen' jel-sel számolhatni.

II. *fn* cigány; ţigan; Zigeuner. *1650* mongia nala Keczkes balasne az simo pal fianak ferencznek ... te fekete csore gilkos eb toluaj eb niarsba walo [UszT 8. 64. 78b].

E jel-re nézve l. a MTsz-nak a székelységből való adalékait.

csorgó 1. csurrantós forrás (kifolyó-vályúcskás forrás); şipot; Quelle mit Gußrinne. *1763:* a' patak martban meg kereszteztünk egj alma fát ... a' völgyön egj kevésse alá felé, egj kis ösvenjbe a' mely kis ösvenjbe faragasokis vagjnak a tsorgo folyamottyáig, a' folyamoton ismét fel a' tsorgoig [Gyertyános/Torockó TA; Bosla]. *1797:* a' mezön ... vagyon vagy négy öt tsorgo [Ajton K; CU IX/2. 80b].

Az MTsz-ben Kszeg-ről és Zilahról egyebek mellett 'forrás, amelyből a víz kis vályúfélén foly ki' jel-sel közölt, Erdélyben — az alábbi id. hn-i adalékok tanúsága szerint — széles körben ismert címbeli szó nemcsak az MTsz adta jel-ű, hanem szikláról, palából v. más keményebb földrétegből kibuggyanó forrásra is vonatkozik. Az ilyen forráshoz — az ivás megkönnyítése céljából — előbb-utóbb fakéregből v. homorúra kivájt félhasábos dorongból, újabban fémből készült csurrantócskát, ill. csövecskét tesznek.

Hn. *1600:* Az Chorgo patakon felliel [Farkaslaka U]. *1614:* Az Cziorgo Bwk eleott [Egrestő KK]. *1627:* az Vizre meneoben az Cziorgonal (sz) [Lőrincfva MT]. *1641:* az falu vigin az Ciorgo fele [Sajókeresztúr SzD; BfR]. *1645* az Nagy Cziorgonal (sz) [Györgyfva K]. *1679:* az Csorgo Patakonn belöll az Kö képnél (sz) [Nagylak AF]. *1713:* A Csurgonál (sz) [Fejérd K]. *1717:* A Csorgó dombon (sz) [Kentelke SzD]. *1722:* Versus Sárd: az Csorgonál (sz) [Borbánd AF] | A Csorgonn innen való láb föld [Katona K]. *1724:* Az Csorgo vermin [Mezőbánd MT] | A Csargonál (sz) [Kozárvár SzD]. *1725 k.:* az Magjar Kőblősi* határb(an) Csorgo nevü egész vőlgj [RLt vk. — *SzD]. *1731:* az Csargón alóll a melly darabocska földet ... el adtak ... ki része volt ...? [Kük.; Ks 83 vk]. *1732:* Malom Csorgoja (sz) [Kajántó K]. *1737:* A' Csorgora jároban (sz). A Daru Csorgora jár véggel (sz) [Désfva KK] | A' Csorgoban (sz) [Széplak KK]. *1740:* az Csorgo pataka [Szamosfva K]. *1747* a' Patak Szegben vagy vulgo a' Csorgónál [Ákosfva MT]. *1750* Falunn kivül a régi tsorgonál (sz) [Mezőbánd MT; Hr 2/4]. *1754:* az Csorgorol lefolyo patak (a belsőségben) [Sövényfva KK] | Sonkuti (!) Vőlgyőn a' Tsorgo n. h.-ben (sz) [Dés] | az Csorgoban (k) [A.jára TA]. *1759:* A Csorgon fejűl a két Ut kőzött (sz). A Csorgo Patakjánál (sz) [M.palatka K]. *1760:* a' Tsorgoknál (sz) [Balázstelke KK]. *1763:* A Csorgonál (sz) [Csúcs AF]. *1765:* a' Csorgo hegyben [M. szovát K]. *1766:* Csorgo Láb [Szászfenes K]. *1769:* Tsorgo [Remeteszeg MT] | az Csorgónál valo Csegljes föld [Szépkenyerűsztmárton SzD; Ks 39. XXIII. 16]. *1772:* A So vágo Csorogoján (!) fellyűl (sz) [Bálványosváralja SzD]. *1774:* A Csorgo fejiben (sz) [Mezőveresegyháza SzD]. *1775:* Csorgo Pataka [Havad MT] | A' Csorgonál (sz) [Jedd MT]. *1778:* Csorgo oldalban (sz). A Csorgo patakja mellet (sz) [Nagyercse MT]. *1779:* A' Csatornás Csorgonál (sz) [Vice SzD]. *1781* A' Csorgoban (k) [Inaktelke K]. *1793:* A' Réten a' Csorgo patakánál (sz). Tsurgonál (k) [uo.] | Az erőss oldal-alatt a' Csorgón fellyűl (sz) [Szamosfva K]. *1795:* A Csorgo torokba (sz) [Bábony K] | A Dobrin tsorgojánál (sz, k) [Csapó KK]. *1796:* a Csorgónál [Kisgörgény MT]. *1798:* A' Csorgo lábba (sz) [Fintaháza MT]. *1799:* Csorgo pataka [Ludvég K]. *1803:* A Csorgo verőfenyén (sz) [Nagyercse MT]. *1804:* a Csorgonál (sz) [Árapatak Hsz]. *1805:* a Hadgya Csorgojánál (sz) [Szentdemeter U]. *1814:* a' Csorgo. a' Csorgo Pataka [Pusztakamarás K]. *1815/1840:* a Csorgoban lévő ... erdő [Dés]. *1818:* a' Csorgoárkába (sz) [Mezőveresegyháza SzD]. *1819:* a Csorgo Borozdáin (e) [M.bagó AF]. a Szőllő tsorgonál (sz) [Ádámos KK]. *1823:* A' Csorgonál (sz) [M.bece AF]. *1825:* A Csorgonál [Kérő SzD]. *1835:* A' Csorgo felett valo lábban (sz) szomszédja ... n: nyugotról a' Csorgo árka [Erősd Hsz]. *1836:* Tsorgo patak fejin v(agy) Vész nyakon (sz) [Makfva MT]. *1858* A' Csorgoba a' Patak fenékbe (k) [Dés]. — A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók. L. még BHn és KHn Mut.

2. csurrantó (a kút kifolyó-vályúcskája); jgheab(ul fintînii); Gußrinne. *1752:* vagyon jo Sendely

fedél alatt valo kerekes kut, ki folyo tsorgojával es vedrével együtt [Pókafva AF; JHb XXV. 73].

csorgóhely csurrantós forráshely; izvor cu şipot; Ort mit Quelle(n). *1721:* mutagattak egy gát helyet, az mellyet mondottak Antalfi Gáttyának, és egy csorgo helyet, az mely két nevezetes helyet az mas felis approbal, ott lenni az hatart asserallya ugyan, de ezen Gátt, es Csorgo helyet nem szinten ott mutattak Singfalvi Uraimek az hol Sz: Mihályfalvi Uraimek mutagattak [Asz; Borb. II].

csorgós 1. ? csurrantó-forrásos, csorgó-forrásos; cu şipot; Quellen-. **Hn.** *1600:* a hon az chorgos pataka be megye(n) az Feier Nikoba [UszT 15/112] | az Chorgos patak [Oroszhegy U]. *1694:* Az csorgosnál. Az csorgos háton (sz) [Póka MT]. *1718:* Csorgos háton [uo.]. *1722:* az csorgos árka [uo.]. *1767* A Csorgos Hidnál (k) [uo.]. *1797:* Csorgos kert nevű veteményes kert [Kőrispatak U]. *1808* birodalmában adtam Kobátfalvában égy Tsorgos kert nevezetű Tanorokot [Kobátfva U]. *1825* a Csorgos kert [uo.].

2. ? csurrantós, kifolyó-vályúcskás; cu jgheab; mit Ausgußrinne versehen. **Hn.** *1599* a' chorgos kut patakara [Oroszhegy U]. *1639:* Az czorgos kuton feleol (sz) [Deréte K; KHn 33]. *XVII. sz. köz.:* nyugot felöl az Csorgos kuttol szarmazo patak [Nyújtód Hsz]. *1653* az Czorgos kut tajan (sz) [M.köblös SzD]. *1687* Csorgos kutnál az Tetőn (sz) [Gyerővásárhely K]. *1699:* Csorgós kutnál (sz) [O.zsákod KK]. *1723:* Csorgos kutnál (e) [Tarcsafva U]. *1731:* A Csorgos Kut Tartománnyán (sz) [Gelence Hsz] | Csorgos kut nevű hellynél [Hilib Hsz]. *1737* A' Csorgos kút mellett (sz) [Póka MT]. *1740:* a Csorgos Kutnál a Sövényes kutra jár véggel (k) [Gyerővásárhely K]. *1767* a Csorgos kutnál [Nagyernye MT]. *1771:* Csorgos kut nevezetű helyben (k) [Kőrispatak U]. *1797* Csorgos kutnál (sz) [Tarcsafva U]. *1805:* A Tsorgos kut nevű helyben (sz) [Geges MT]. *1832:* Csorgos árka nevezetű Erdő [Mákó K]. *1841:* Az also forduloi Csorgos Kutba (k) [Középlak K].

A címszó jelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

csorog 1. (bőségesen) folyik; a curge; rinnen. *1629:* (A boszorkány) az Tehen ala üle megh feje ugyan chyorgot [Kv; TJk VII/3. 22].

2. bőségesen esik/ömlik (az eső); a ploua abundent, a turna; gießen. *1847* Még elkell ültetnem a' patkantza tulipánokat és Nártziusokat (!), de ma az esső ujra mind csorgott, s nem lehetett [Kv; Pk 7].

3. *átv* csurran; a pica; es fällt für jn etwas ab. **Sz.** *1750* hogy Iskolámbol ki jötem elsö szolgálatam intradájávalis Máglássagra assummáltattam volt Fixumam 100 Tallér két lovakra valo szénam, és zabam 12 Köböl buza; de az accidentia praeter ista ha nem Csorgat; tsak ugjan Csepént bizanj pro fixo mindenkor augealodatt fizetesem [Borbánd AF; Ks 83 Borbándi Szabó György ev.].

csoroszlya az ekegerendelyből lenyúló, kés alakú barázdahasító vas; brăzdar; Pflugmesser. *1599:* Keouetkeznek az Atzeloknak Czoroszliaknak es czykulttiu lantzoknak szama [Kv; Szám. 8/XI. 18]. *1676* Lapos szānto vas no. 28. Csoroszlya no. 28. Perpencze vas no. 8 [Gyf; UtI]. *1679* Kopot ō Csoroszlya nro 4 | Eke minden szerszámával jó nro 8 Ehez Lapos vas nro 8. Csoroszlya nro 8 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 71, 136]. *1681:* Lapos vas nro 10 (:az Csoroszlya 3 Masás vasb(a) szokat Computaltatni:) [VhU 62]. *1686* Két pár Szánto vas — öt Csoroszlya nö 5 [UtI].

csorvás-aszalvány '?' *1856:* halt meg Borieo (!) Mária Hajczár (!) Andrásné csorvás aszalvanyban, hulla kémlelet mellett [Dés; RHAk 83].

A valószínű jelre nézve l. EtSz.

csoszogó ? csikorgó, recsegő; scîrţiitor; knarrend. *1819:* Egy Fejérnépnek való magoss sorku Csizmának meg készíttésivel el telik 1 és 2/4 nap meg készíttése 3 Rf. NB. Ha csoszogo rámás Fejérnép csízma lenne ís éppen anyi a' munka ís vele, annál fogva árra is annyi [Torda; TLt Bírósági ir. rtln].

A menyecskecsizmát Bh-on úgy készítették, hogy a talpbélés és a talp közé két egymásnak színével összefordított bőrdarabot tettek, hogy járáskor a csizma csikorogjon, recsegjen, és így viselőjére terelje a figyelmet. A mester éppen ezért a rendeléskor mindig meg is kérdezte a menyecskét: tegyen-é bele *csikorgó*-t (Nagy Jenő közlése).

? csoszor .' *1573* Katalin Varga Ianosne Annos Batos Martonne, Sophia Kwn palne, Azt valliak hogi hallotak az vthan chiuka Mathiasne ezt Mongia volt kowach Benedek hazas leanianak Katalinnak Mytt Iars Te oda chosor (!) Azzony zegeny roz eb mit Iars apad vtan Min (!) Nem atthiad te Neked az hane(m) Bitangod Meg vgian Rea peok volt ez zo keozbe [Kv; TJk III/3. 227]

csótár 1. nyeregtakaró; valtrap, cioltar; Satteldecke. *1630:* Bolgar Ianosne szolgaja hozot Török orszagbol 13 öreg fosztant 13 forinton f — d 39. 4 Veres czoltar 16 forint erö ... 31 czoltar caprag 16 forint érö [Kv; Szám. 18b/IV. 97]. *1642* Egy veres chuytar Egy lora valo kechye | ket kek vankos hey egy veres czujtar egj lora valo kecze [Koronka MT; Told. 1a/II és 26]. *1652:* Egy viseltes Csutár [Nsz; IB X. Fasc. 2 Bethlen István kezével]. *1653* Szakács Péter Felesége Szabó Mária Exponállya, hogy hirtelen halála történvén az Báttyának azon meg hólt Battyatól maradott három Ló szerszámostol, csujtárostól [F.lapugy H; Ks 62. 18]. *1656* Egy darab falra valo Tsujtar szeönyeg, sarga es veres festekw. Egy veres viseltes Tsujtar rojtos [Doboka; Mk Inv. 15]. *1660:* Egy festekes. Ket czutar. Egy Ueres kilim [Lázárfva Cs; LLt Fasc. 117]. *1665:* Csujtárra Tall. nro 10 [UtI]. *1673:* Egj remek czaffragh szederjes ött viragotska rajta ezüst fonolbol. Egj Csujtár, s egj rosz kophtany (!) [Marossztkirály AF; IB. Bethlen Domokos

hagy. Bethlen István inv.] | Tizenegy veres Csujtarok [Fog.; UtI]. *1681:* Csujtár uj tizenkettö no 12 ... O Csujtarokis nó 12 [UtI]. *1699:* Egy czuitarbol czinalt veress nyereg kapa — 1 [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 150]. *1701:* Felvinczi Sigmond Ur(am) vásárlása ... Egy vég gyolcsot f 12 Egy csujtart f 7 [Berz. 2. 27/16]. *1708:* Egi veres csujtár .. Egi viseltes veritek czafrag [Ap. 5 gr. Apor István lelt.]. *1716* vizelleni kellet járni mind szüntelen, azt nem tarthatta, az csujtára az vizellet miatt mind öszve radhatt (!) volt [Nagyida K; Told. 22]. *1733:* holmi aprolékos rongjocskákkal egj viseltes és foldozot veres Csuitár [Hacezsel H; JHb]. *1735:* Kolosvári becsűletes kereskedő Polszter Máytás Vramtol vettem két zöld csujtárt f.h. 8. 65. Item egy lora valo rezes szerszámot f.h. 25 [Kv; TKl gr. Teleki Ádám kezével]. *1740:* Három nyereg szerszámostol | ⟨E⟩gy Csujtár [Novoly K; LLt Fasc. 47. 1216]. *1752:* Vászonnal bérelt veres Tsutár Három, Három Tserge [Szászvessződ NK; JHb XXIII/27]. *1774* meg szőttek 'a Jobbágy Aszszonyok kender vásznat minden esztendőben száz singet, melyből nem attanak ell, hanem az udvari Cselédek számára, és Lovak Csujtárjára ell kőtt [Szentdemeter U; LLt Vall. 21].

Az EtSz és TESz szerint a címszóbeli szónak a fennebb megadott jel-e mellett még '(lószerszámon) cafrang, sallang' jel-e is van. A közölt adalékok némelyikében tehát ez a jel. is rejtezhetik.

2. asztalterítő; faţă de masă; Tischdecke. *1716* ezen Házban[a] van de p(rae)senti egy fenyü fa deszka asztal Labaval együtt és azan asztalan egy veres rongyas Csujtar [Grid H; BfN 92/4. — [a]Naláczi Lajos udvarházának egyik szobájában].

Ha. *1695* Csutár [Buza SzD; LLt].

csótárcafrang nyeregtakaró-sallang; ciucuri la valtrap/cioltar; Satteldeckenfransen. *1630:* Nyiri Peter deak viszen Nagi baniara 3. Cziultar Czaprangot... d 18 | Bolgar Ianosne szolgaja hozot Török orszaghbol 13 öreg fosztant 13 forinton f — d 39. 4 Veres czoltar 16 forint erö . 31 czoltar caprag 16 forint érö f — d 48 [Kv; Szám. 18b/IV. 82, 97].

csótárdarab nyeregtakaró-darab; bucată de valtrap/cioltar; Satteldeckenstück. *1744:* valami Veress Csótár darab [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67].

csótárszőnyeg (asztali v. fali)szőnyeg; scoarţă de pus pe masă sau pe perete; (Tisch- od. Wand)teppich. *1656:* Ket tarka viseltes veresses szeönyeg, Edgik az Aztalon; rongyos, semmire kelleö, a jobbikott elvittek. Egy darab falra valo Czujtar szeónyeg. Egy veres viseltes Czujtar rojtos | Egy veres tarka viselt szeőnyeg. Egy darab falra valo Tsujtar szeönyeg, sarga es veres festekw. Egy veres viseltes Tsujtar rojtos [Doboka; Mk Inv. 2. 15].

csóva 1. tilalomjel; semn de oprelişte; Hegezeichen. *1590:* az el multh 1589 eztendeöben szent Leórinch nap tayban chówaltam vala megh egy feöldemeth az malomfalwy hatarban ... megh mondam ennek az Alperesnek, myert Jarod el, lam Annak eleötteis meg iszentem a' Birotolis, hogy nem engedem megh hogy ott Jariatok, meghis csówaltam pedigh kilench chówawal, eö ez Alatt el iarta mind az chówak Ellenis | az el multh 1589 eztendeöben chówaltam vala megh egy feöldemeth ... Mikoro(n) rea hyttam volna az falus polgarth Jakab Istwanth mútattam volna neki az szeker nyomoth hogy az chówa Ellen el iarta, mondom myerth mywelted ezt raytam | Az mas dologbolis hogy feöldemeth el jarta, minden chówa Ellen kilemb kilemb hatalmat mondok hoszaia [UszT]. *1592:* Hodgiaj Janos chiovaltatta vala megh minekeonk harom kalongia Arpankat ..., ki tiltatta en Ekemet Hodgiaj Janos vra(m) mind tilalma es chiowaia elle(n) azt az feoldet mindenesteol fogwa ellfoglala [i.h.]. *1596* Az Palfalúi hatarban Zechy Peter Irtasaban hallom hogy voltak az Kelemen Istua(n) eökreiúel, de en ne(m) tudo(m), lattam ottogion chouakot ugj hallottam hogy Tegzes Janos az Ispan choúaltatta megh [i.h. 11/50]. *1598* lata(m) tahagh azo(n) Zent Martoni Benedek[a] bele ment ekeyewel, ne(m) leön mit tenne(m), ki choúalam belőlle, menek az falús birohoz, kęręm hogy meg ne zabadicha teörúenj latatlan az choúat, teórúenj napotis hagia ben(ne) [i.h. 13/18. — [a]Előtte olvashatatlan vn]. *1600:* Agyakfalui Mathis Gyeörgy zabaditattia magath Theörek Gergely chowaia es tilalma elle(n) az Dechfalui Sasba(n) eönne(n) karara [i.h. 15/214]. *1602* Kecheti Kys Mihalj szabaditattia zena kalongiait Kecheti Galfi Istua(n) tilalma es chouay ellen teörwenre [i.h. 16/39]. Kereztur falwi peter georgi Zabadittata magat rekez belj zenafwbe Timafalwi hatarban sardi balint cziouaia Ellen Eon karara [i.h. 16/84] | az el mult nap⟨ok⟩ban my kor Janosfaluy leorincz Andras az leorin⟨cz⟩ lazlone szolgait ki wzte az feoldbeöl Hit szerint felele hogy szemmel latta, aztis latta hogy az harom czyoűanis altal Ment az Ekeűel [i.h. 16/57]. *1604:* vagyon Egy b⟨en⟩ valo eoreoksegwnk az I. hatalmasul bele ment, es engem annak haznaytol el fogot es tartot potentia mediante el kazalta mykor ez zeremre fordult volt, melynek az zenayat megis chyowalt⟨am⟩ volt az zekeren harom chyouaual [i.h. 18/3] | az tylalom alat az chyowas zenat el hozta, az ra menese⟨rt⟩ si juris azt mondom mjert nemes ember hogy az major potentian vagyon, es az chyowanak engedetlensegenis [UszT] | Zabaditata Kereztwrfalvj georfi mihalj magat az fel takart zenanak el hozasaban georgi cziouaia Elen [i.h. 18/149]. *1606:* Kerezturfalwj czifo Istua(n) Zabadittata magat Kerezturfalwi hatarban az hid Taianal walo zanto főldeben, Zöuerdj Janos es gagj Jakab cziouaia ellen [i.h. 20/316] | Az taúalj eztendeóbelj taúaszon zantanj megyúnk vala, megh lata Veres marto(n) hogy zantiak az peres nyl feöldét el méne s megh choúala 3. choúaúal

s hizem az biroúal megh zabaditottak volt [Fancsal U; i.h. 20/80]. *1625* Czyouaual valo tilalmat teottem volt az fellywl meg' mondot ál peres ellen . az feold penig' az melyben az czyouaual valo tilalmat teottem vagion kismeodj hatar szelyeben, Eteden [i.h. 74]. *1689* Kóródon lako Kóvács Tamast Havaselvi lazlo es Havaselvi Balaz Certificaltattyak potentiara mivel az Papfalvi hatarra potentiose reã menven es eökegelmek megh csòvalt megh tiltot hatarokon levö ösvent ki jrtotak csòvakot ki hanytak, vice span Ur(am) eö keglme legh közeleb esendeö szekire [K; RLt 1]. *1740:* az Csovak volta(na)k fel rakva a Sinfalvi Porgolat kapu bálvánnya aranyaba [Kövend TA; Borb.] | vagy két Esztendőtől fogva kezdettek az Csovát rakni a fejér kőhöz az Kis Mihály földire bé az Aranyos felé [Várfva TA; i.h.]. *1768:* Drágus Márkully ă Falu Tó hidján ă Csován tull talalt valami ökröket hajtani kezdi ă Falu felé [Mezőmadaras MT; BK]. *1772:* meg csováltuk tiz Csovakkal ă hellyseget [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 151]. *1775:* karokat magak(na)k tulajdonitsák tsovátis láttam az hid elött [Udvarfva MT; Told. 44/50]. *1801:* a branyistyáknak sövénynyel való bekerteltetése mindenütt kemény büntetés alatt megtiltassék, akiknek az határán branyistyák fogattatnának pedig, azok azt csóvák és kerülők által conserválják [Kővár vid.; ErdO II, 770—1 Kővár vidékének a gub-hoz fölterjesztett javaslata az erdők megóvása ügyében]. *1836:* Az ujj Jágerre szűkség itt lessz s volna mais, mert a Gornyikok kevéssel érnek többet mint csovák, ezek mellett csak a nem tesz kárt ki nélkülők se tenne [Zsibó Sz; WLt Kelemen Benjámin lev.]. *1844:* Csováztatták ki azon egy Kőblős Szánto földet ..., hanem másnap ... eő kegyelme minekutanna meg tudta a dolgot a' Csovákot mind ki hányatta [Szárazpatak Hsz; Berz. 17].

Erdélyben ma és hihetőleg a régiségben is karó tetejére kötött kis szalmaköteget (vagy ritkábban földbe szúrt, összefont veszszős ágat) *csóvá*-t állítanak, ill. állítottak, a tilalom, a foglalás, a birtokbavétel, ill. a birtokhatár jeléül.

Szk: ~ *alatt tart. 1757* én 20 Esztendőkig Lavászkadtam eő Ngánál az eő Nga Lovait gyakarta itt oriztem Czövökön de senki Semmit sem szollott mi Tsova alatt tartattuk [Gyeke K; Ks 4. VII. 6] ✱ ~*t (fel)tesz. 1610 u.:* Töttem volt chouatt Anno 1610 Akkori Zent Jakab nap tauatt az megh Neuezet Alperes ellen Ahol az Chouat tőttem vala hijak Niolcz fa newv helinek Orozhegi hatarban [UszT 4/10]. *1650:* Vilagoso(n) docealta az Actor hogi szidta, es az chouat az eő szena fűuebe tőtte [i.h. 47b]. *1663/1728* Ha valaki csovat akar tenni harom csovat tegjen fel az teteje le ségve [Szentmihály U; Törzs]. *1740:* a két falu Csordája ellen többé Csovát egyebüt nem tésznek [Várfva TA; Borb.]. *1757:* a Tiltás ellenis meg szánttyak az éő Natsága .ekei azon Szegeletnek egy darabját; egynéhány barazdában három tsovát tőttenek [Omlásalja SzD; Ks 19/IX. 12].

2. birtokbavevő jel; semn de luare în posesiune/stăpînire; Zeichen der Inbesitznahme. *1803:* ezen executio . bé menetelét az Él erdöben ben állo Birtokos Urak[a] ... nem ellenezvén ... béis ment az Comentaneusokkal együtt az Él erdöben, és a Berend felöl valo széllyében egy Nagy Magos elö fa tetejében csovát köttetett jövendöbeli bizonyságul [K; JHb LXVII. 4. 26. — [a]Burjánosóbuda (K) birtokosai].

Az ítélet v. megállapodás végrehajtásakor az erre kirendelt bizottság a birtokbavétel jeléül a birtokba vett ingatlan vmilyen kiemelkedő tereptárgyára v. földbe vert karóra csóvát tűzött ki (L. még az 1. jel. al. a jegyzetet).

Szk: ~*t feltétet. 1824/1830* a' Commetaneusok a' Kapun bé menvén az executor v. Ispány ur rendeléséből az Udvar kőzepére a' Csovát in Signum admissae executionis fel tétette [Gyeke K; HG. Gr. Haller lev.] ✱ ~*t (fel)üt. 1836* bé mentünk tsovát ütőttűnk a' kapura, ... azután az olá a Csovát le hánta, Hegyesi Ur ujra fel ütötte [Csekelaka AF; KCsl 16] ✱ ~*t (fel)üttet. 1821* (A) Jószágot el foglaltattuk abba Csovát ütettünk, és ki kiáltattuk, hogy ezen Jószág ez orán tul a Creditor ur részire el lévén foglalva [Kövend TA; Borb.]. *1829:* a D(omi)nalis Biro az Ajtot ki nyitván önkéntesen bé botsátott mondván parantsolatom vagyon hogy az Executiot bocsássam bé, az udvarra lett bé menetel után a' Tektes Executor Ur a' bé botsátott Executio jeléül Tsovát üttetvén fel, ob publica az nap sem a Tekts Executor Ur, sem én az executiot continualni nem érkezvén, az egész substernalt Joszag a' D(omin)alis és Falusi Birák Gondviselése alá rendeltetett [Felfalu MT; DE 2]. *1835:* a' bé botsátott Executionak jeleűl az emlittetett részire az Udvarnak tsovát űttettünk [Marosgombás AF; TSb 49]. *1836:* bé indult a' commétaneusokkal és a' második vagy belső kapun is bé menvén egy Csovát üttetett [Csekelaka AF; KCsl 16]. *1842:* a' fenn irt Commetaneusoknak meg magyarázása után tentaltuk az Executiot, vagyis el probáltuk a' fenn szomszédolt Telekre valo bé menetelt, 's mi után az onan jelen volt alperesek ... azt bé botsátották volna — csovát üttettűnk [Szászrégen MT; DE 2].

3. határjel; semn de hotar; Grenzzeichen. *1673/1682:* Tudom aztis, valamikor megh csováltá az Botházik (!)[a] az fenn meg irt élenn rakták el az csovát [M.fráta K; SLt Q. 12. — [a]Botháza (K) községbeliek]. *1713:* az dominus Exponens(ne)k fellyeb meg' nevezet erdejének nap kelet felől valo határát az mint emlekeztenek az el pusztult határ fákra, azok(na)k tőkéjeket, helyeket fel keresvén, mi előttűnk ki járák, ki mutogaták, es tsovákkal ki határozák az allyátol fogva egészszen az tetejeig [JHb XVI. 42]. *1733:* Teleki Josef Uramis, elő hivá Jakab Györgyöt ..., monda neki ... no Apa járd ki ennek a rétn(e)k határát hited szerént ..., meg indulván a hol el ment a Tisztek mindenüvé Fűzfa tsovát tétették, egyéb jegyeket tötteké vagy nem, nem jut eszembe ... azon a helyen vagyon a két keresztes Fűzfa, a hol a Tisztek által csovázták volt, köveketis láttam hogy áz öszszel ástak a csova helyeire [Hévíz NK; JHbT].

Szk : *~t felüt. 1797:* meg lévén még az hitesek(ne)k recognitiojok szerént valamenyére látzhatolag égy régi határ hompozás, ezen homp közepében, és Csovát űtének fel [Szereda/Szentanna MT; LLt Fasc. 90/27] ✱ *~t tart. 1762 :* édgy Makové nevű Határ és Erdö Pásztora lévén ... Szent Lászlonak, ezen Tölgy Fában szokott Csovát tartani Szent Lászlai és Hesdáti Határok megkülomboztetésére [Ótorda; JHb XXXIV. 1].

◇ **Hn.** *1770 :* a Csovához közél (szö) [Küküllővár KK; EHA]. *1776 :* A Csóva Szelen az Eszaki óldalón (sz) [Sámson Sz; EHA]. *1783 :* A Csovánál (sz) [Ádámos KK; EHA]. *1804 :* A' Csovánál (sz) [Bádok K; EHA]. *1817 :* A' Hegyen a' Csovánál (sz) [Bádok K; BHn 28]. *1822* A Hegyen a Csován alott (sz) [uo.; BHn 30]. *1823 :* a' Csova Dombnál (szö) [Bece AF; EHA]. *XIX. sz. köz.* A csóván (sz) [Szucság K; EHA]. *1864 :* Csova hegy [Ditró Cs; EHA].

csóva-dézma '?' *1603* Megh ertettek eo kgmek egez Varosul az mostany feiedelmwnknek kegelmes Adomanyat az fęl dezmanak fizetesęrt ez varosnak valo conferalasarol, mely feel dezmanak fel takartatasara tettczet eo kgnek hogy inneth felywl valaztassanak az varos keozzeol ket Vraim kik eztendeot teolchenek benne es annak az fęl dezmanak gonduiselesereol eztendeo Zenth Janos napban adgyanak zamot fizetesek legyen az Jde ala megh irt mod zere(n)t (:) Az chyowa dezmanak vgyminth eotwen kalongya buzanak felet vegyek el magok zamokra [Kv; TanJk 447].

csóvafa tilalomjel; semn de oprelişte; Hegezeichen. *1825 :* kért égy Csovafát vagyis vigyázonak valot [Dés; DLt 1578/1841].

csóvál 1. csóvával (tilalomjellel) jelöl meg; a marca cu semn de oprelişte; mit Hegezeichen versehen. *1598 :* St(ep)hanus Zechy annor(um) 45 ... fassus est ... Az qúartanak gondgiat viselte(m) chiowalta(m)is ot az feoldeon de az dezmaiat mindenkor bekesegese(n) el hoztak [Kv; TJk V/1. 193]. *1606 :* Timafalwi molnar Istuanne borbarazonj zabaditata magat Töruénj moggia zerint, Timafalwi hatarban rekezben walo zantofóldebe, swkej orban Janos wram cziouaia ellen meliet az Jobagia Petki Jstuan czioualt wolt [UszT 20/242].

2. (a ló farkat) lóbál; a da din coadă; (Schweif)wedeln. *1731* mind azokra tanicsa az Lovakat, leg kiváltképen arra vigyázván, hogy az Lovak az fel űlést és le szállást csendessen meg állyák, és bokrosok, se fel rugok ne legye(ne)k, ha lehet farkokatis ne csovállyák [JF lovászmesteri ut.].

csóválás 1. csóvás (tilalomjeles) tiltás; interzicere prin semn de oprelişte; Verbot durch Warnungszeichen. *1592 :* Hodgiaj Janos vra(m) mind tilalma es chiowáia elle(n) azt az feoldet mindenesteol fogwa elfoglala az mi Irto hely vala benne, aztis jortattia meg nem beochywlve(n) tilalmast s chiowalasat | miert eo kegme Jgj ellfoglalta az maior potentianak terhen vagio(n) erette az; felett hogj megh nem beochywlleotte az eonneo(n) tilalmat es chiowalasat, azertis kyleon kyleon terheken vagio(n) [UszT]. *1600 :* Az eskott wraim zabadittiak Petky Janos vramat az Wdwarhely hatarban leweö feöldeiben, mierthogy azert adot iozagh megh zabadult es ki menth kezebol, chere wolt, minde(n) emberek borozdaia es chowalasza elle(n) [i.h. 15/210 Hoggyay Gorgy aláírásával]. *1602 :* Dobofaluí Kouac'z Janos Zabaditattia az Marto(n) faluanal a' to mellet walo nyl feóldbe(n) magat ... Kepiro Antalne chóualasa elle(n) teorue(n)re [i.h. 16/37].

2. csóvás elhatárolás; delimitare cu semne de hotar; Umgrenzung durch Grenzzeichen. *1603 :* Albert mihalj sofalwj zabad zekel hwtj wtan ezt wallia Az föld zenen meg mondhatnam az földnek a hatarat ... czioualasat cziöuekleset, mi okon czielekette aba En semit nem tudok, s zabaditatasaba | Albert Tamas Sofalwj Biro hwtj wtan ezt wallia halotam azt hogy mondotta Lukaczi marton hogy czöueklest töt wolt Sebe gergely ellen ... Az niaron halottam esmet hogy czioualast töt wolt de azt hallottam mastol hogj cziak hatarat czioualta wolna el de En abba semit nem tudok [i.h. 17/29]. *1738 :* egy alkalmatossággal Pater Sigmond Atyasága Praefectusságában hűtlés lőn ezen földért és akkoris Szász nyiresi határnak adták ki akkor elis csováláK és az oltától fogva ezen földet Sándorék szabadoson birták még a csováláS előttis birták Sándorék [Szásznyíres SzD; Ks 27. XVI].

csóváló (farka)lóbáló; care dă din coadă; wedelnd. *1760 k.* az ket Eoczem Vram eszve veszven azt kialtya az nagyob a kisseb utan var te farka csovallo kis pudli meg tanyitlak [Kézdisztlélek Hsz; HSzjP].

csóválólegény kb. dézmáslegény; ajutor/calfă de dijmar; Gehilfe des Zehnteneinnehmers. *1682 :* Varga Tott Janos és Fazakas Vramekat Dezmasok(na)k rendeltűk Gidofalvi Peter Deak Sarkadi Ferenc es Komjati Janos Vramekot Csováló legenyek(ne)k [Dés; Jk]. — L. még *kalangyacsóváló.*

A dézmaszedők mellé rendelt olyan kisegítő személyekre vonatkozott a fenti megnevezés, akik a kalangyákban dézmaként vett gabonát elcsóválták, azaz dézma-tulajdont jelölő jellel látták el. Erre mutat a következő kijegyzés : *1684 :* Dezmasoknak rendeltük Assessor Uraimék kőzűl Boldisar Deak, Tanács rend kőzűl Sarkadi Ferencz Vraimekat, Kalongya csovaloknak pedig rendeltük eo kgimek melle Varga Thot Janos, Fazakas Marton és Gáll István Vraimekat [Dés; Jk].

csóvált csóvával (tilalomjelekkel) ellátott, tilalmas; prevăzut cu semne de oprelişte, loc oprit; mit Hegezeichen versehen. *1689 :* Hallottam maszaktul it nalünk Kőrodon hogy Kóvacs Tamas hajta (!) volna ki a melegh csere alat levö be vagöt s csòvalt utat [Kóród K; RLt].

csóvás I. *mn* csóvával megjelölt, el/kicsóvált; prevăzut cu semne de oprelişte; mit Hegezeichen versehen. *1604 :* (Az irtás) zenayat megis chyowal-

t⟨am⟩ volt az zekeren harom chyouaual, de azzal nem gondolwan az tylalommal vgian el vitte az tylalom alat az chyowas zenat el hozta, az ra menese⟨rt⟩ si juris azt mondom mjert nemes ember hogy az major potentian vagyon, es az chyowanak engedetlensegenis [UszT 18/3].

Hn. *1765* A' Csovásban (sz) [Szovát K; EHA]. *1766* a Csovás Dombnál (sz) [uo.; EHA]. *1844* A' Csovás dombnál edgy csegely főld (sz) [uo. EHA].

II. *fn* **1.** csősz, mezőpásztor; paznic de cîmp, jitar; Feldhüter. *1806:* a Sertések . Kosáné Aszszonyom Lennyében voltanak, és onnan a Lenből a Szolgáloja elégszer meg teritette ., melyröl a Csovások többet mondhatnak [Dés; DLt 82/1810]. *1810* (A sertéseket) a Kis Hágo allyához közelebb lévö Kalongyák közzül is térítették meg elégszer, melyrül a Csovások többet mondhatnak [Dés; i.h.]. *1822* Sebestyén Lászlo 38 eszte(ndős) Nemes Déés Várossa Csóvassa [Dés; DLt az 1823. évi iratok közt]. *1823* a' Kozárváriak közzül kik, és menyit fizettenek tilalmas rontás szine alatt a Déési Kerülöknek, Csovásaknak Ezen pénzt a' Marhás Gazdák kiknek adták kezekben vagy másnak 2 ha a Csóvások vették kezekben ők osztán hová adminisztrálták? [Dés; DLt vk]. *1824:* a nságod beressei 18 ökrökkel 4 szekerel az Déési Tilalmasbann menvén hálni okreikkel a tilalmast etették azért az tsovások zállagot kérvén a Nságod sellerei ugyan adtak a magok részekről, de a béresek nem akartak zállogat adni [Dés; DLt]. *1840* Kotsisomat Lovaimmal ki küldtem tul a' vizre ki eresztette a Lovakat az Sáté közé a' Tóba ..., de valoságval Senkinek még a' fölgyére sem léptek ... A Csovások ada mentek és Lovaimat be hajtották [Dés; DLt 921]. *1852:* A város gazda ... Köteles ... Határ Pásztorokat, és ugy nevezett Csovásokat tavaszszal maga idejében fogadni [Dés; DLt 180].

2. kb. csóválólegény, dézmáslegény; ajutor/calfă de dijmar; Gehilfe des Zehnteneinnehmers. *1728* az Quartalasb(an) . szükségesnek itiltük Dezmasok(na)k rendelnünk Nztes Szent Jobi István, Varadi György, és Notarius Atyánkfiait eö kglmeket, Lovas Csovások(na)k Szathmári al(ia)s Varro Mihály és Gáll János Atyánkfiait, Gyalog villásoknak Iffju K: Szücs Mihály és Ifju Daroczi Mihaly Atyankfiait eö kglmeket [Dés; Jk].

A valószínű jel-re nézve l. *csóválólegény* al. a jegyzetet.

csóvatétel tilalomjel-állítás; aşezare de semne de oprelişte; Aufstellen des Hegezeichens. *1650:* Világoso(n) docealta az Actor hogi szidta, es az chouat az eő szena fűuebe tőtte. Azert az szidasert dyan tizenharmad fel forinton, az tsoua tetelert meltatlan tsoua tetelnek terhen tizenharmad fel forinton iteltetet az I. [UszT 47b]. *1712* Üdösb Bernad Janos rátámadott Kolcsar Andrasra, Lázár Ferenc jobbágyára, verte taglotta, a verésért potentián fájdalmától borbélynak való fizetesétől tartozik contentálni Kolcsár Andrást hogy Kolcsar András nem engedett a csóvatetelnek, azért ő is potentián convictus [Szárhegy Cs; EHA].

csóváz elcsóvál (határjellel birtokba vesz); a lua în posesiune/stăpînire prin punere de semne de hotar; mit Grenzzeichen in Besitz nehmen. *1801* ha az M.N. Sombori öregek az Commune Terrenumok ki-járásaban hibáztak, ugy hogy, ha az Deliberatumok értelmén kívűl az régen el táblázott s emberi emlékezetet fellyül haladt Birtokokat az Commune Terrenumok közzé tsováztak, vagy pedig az Commune Terrenumok közzül valamely részeket az régen el-táblázott hellyekhez jàrtak-ki hibáson, azon hibás munkájok az Öregeknek meg változtassék, és Geometra ö kegyelme-is ezen változás szerént tartozzék fel mérni az Határt és approportionálni a részeket [M.zsombor K; Somb. II].

csóváztatik tilalomjellel elláttatik; a fi prevăzut cu semne de oprelişte; mit Warnungszeichen versehen werden. *1765:* (A kaszáló) megtiltatott, tsováztatott, őriztetett is volt a' két Udvar szükségére [Zentelke K; BfN Zentelki cs.].

csö 1. ţeavă; Rohr. *1582* Igiarto Georg vallia, latam hog eg Rez fazek vala aminemeoben az eget bort egetik chak hog az cheoye Ne(m) vala rajta [Kv; TJk IV/1. 116]. *1629:* Harom marok vas, Egy saitohoz ualo cziwuel tt f —d. 32 [Kv; RDL I. 132]. *1637/1639* Egj Eőregh fel fügezteo rez gjortjatarto, kett rend cseokkel, meljnek az teteien egj kett feiü sás (!), sok apro rez madarakkal [Kv; i.h. 111]. *1683:* Aquavita főzö üst egy . Csöjeivel lábaival vagjon [UtI]. *1629:* Egett bor főző rez fazék Sisakjaval Csöjivel és Csös desajaval edgyűtt jó Nrö 1 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László lelt.]. *1731* vőttem az éget bor főző üsthőz két csőt Flor. 1 d. 70 [Szentbenedek SzD; Ks 70 Szám. 51]. *1736* edgy Hat vedres pálinka főzö üst, sisakjával és csöjeivel [MNy XXXVIII, 56]. *1737* négy vedres Égetbor főző üst, ennek Sisakja és Csöjei Correctiot kévánnak [Széplak SzD; CU. Petrichevich-Horváth Bold. conscr.]. *1775* Eget bor főzö üsthéz valo Csöv logoban 2 [Szentdemeter U; LLt Fasc. 153]. *1813:* Egy jó Cserefa Liú, melynek a' Csöje meg hasadott és kopott [Koronka MT; Told. 18]. *1838* A Pálinka fozö Réz üst, siskával, csöivel [Km; KmULev. 2]. *1846:* vagyon egy 10 vedres Pălinka főzö üst siskakkal — csökkel ès csos káddal két làjterekkel [Szászerked K; LLt]. *1849:* A pálinka főzö ház ... Kementzeje nints, pàlinka főzö üst jukos, tsöje nints tsös tseber, és katlonja [Wass].

2. lőfegyver v. ágyú csőszerű része; ţeava unei arme de foc; Lauf, Rohr (einer Schießwaffe). *1637* Seregi bonto uagion n 2. Edgiknek czioeie uagion n 7. masiknak czeie uagion n 3 [Ebesfva; UtI]. *1652* Lővő szerszámok ... Vagyon két sereg bonto, egyik őt csűből, másik három csűből állo [Görgény MT; Törzs]. *1677:* 200 Tüzes szerszamokban valo Csűk tsinálásatul fizettem az Banyai Lakatosok(na)k f. 12// [Kővár; UtI]. *1714:* Egj Par[a] fekete fa agju imitt amott meg aranjozva (!) csüe kerekes, és tetejébe elephant

tsont fl. Hung. 10. Egj Par[b] fenjes Csüü fel nött (!) viragokkal ekesitve csüe kerekes, és viragokra vagott fl. Hung 25 | Egj par kisded stucz Szilva fa agja elephant tsont viragokkal ékesitve, Csüje penig meg vonva és Zomantzozva fl. Hung. 50. Egj Par Terschinj szilva fa agja elephant tsont Víragokkal, kűlsö risze Csujenek meg aranjozva fl. Hung. 40. Egj Par Viragos Csuü Terschinyí szilva fa agja elephant tsont viragokkal és gjongjhazzal ki rakott Csuje aranj Viragotskakkal ékesitve fl. Hung. 40 | Egj Puska fogatékja le fuggü Csüje agjatlan fl. Hung. 25 [Szb/Fog.; REkLt II. Apafi Mihály hagy. 14, 25—6. — [a—b]Utána tollban maradt a *pisztoly* szó?]. *XVIII. sz. v.* Jagernek a tsöt kireszeltem belöll 12 (kr.) [Szászváros H; BK Desi Ferentz kezével]. *1808:* A' Csőjét el vágni, uj erányzot, és a' vesző tartot fel forrasztani xr 51 | A' két tsőjű Puskának Uj veszsző Sas kőrőmmel együtt két águval Rfr. 1 xr. 15. A' Csőket meg egyenesiteui Rfr. 2 | A' Gyujto Jukat bé tsínální felyűl a' Csőt egyenesen reszelni xr. 30. | A' Csőjét felyűl egyenesen reszelni, a' gyujto Jukát bé tsinálni xr 30 [Kv; TKhf puskaműv. számla] | Pálinka főző üst Sisakkal s csőjivel [HSzj *sisak* al.].

3. kürtő, kályhacső; burlan; Ofenrohr. *1820 k.:* ezen Házban van még égy vas pleh gyalog Fűttőis Csőjivel édgyűtt haszonvehető [Dés; RLt].

4. kb. (hordó)szeleltető cső; ţeavă pentru aerisirea butoaielor; Rohr gebraucht zur Lüftung des Fasses. *1594* 12. Nouemb(ris) ... vittek egy nehany altalag külön szedet Bort, Wrunknak ö fgenek Thordaig vittek Fekete Antal Kadar, kötet raita, és Lelek czapokat, czöt czjnalt és fúrt: Biro W. adata d 9 [Kv; Szám. 6/III. 18]. *1637/1639:* Az Pinczehez hattunk egy Eöregh mustos kadat, es ahoz egy szeker ala valo csapalya kadat, kett lyutt, egy múst Eresztő csatornat, es egy cseott [Kv; RDL I. 111]. *1729:* ugy láttam hogy az csök nintsenek bé téve az hordok aknájáb(an), hane(m) csak ugy logásznak | az ki az hordokat bé petsételte ne(m) dugta bé az csökött az aknájáb(a) az hordoknák hane(m) csak ugy maradtak [Abosfva KK; Ks 99 Némaj István lev.].

5. cséve; mosor; Weberspule. *1570 k.* wneky Adot ez Bornemiza Janosne Adot volt wtedfel chyö Aranyat Ez elmult farsang farkaba kybeol Zeot hat Arany parthat wneky [Kv; TJk III/2. 102c]. *1576:* Mas fel cheo Arany fonal, Ezen keoweol Egy papyrwsson es walamy dyryb darab ky tezen Egy fyrthal Aranyath [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 14]. *XVIII. sz. eleje* az melly Legenynek pedig fizetésse légyen ..., egy vég posztotől őrőg csű csűrelni őt pénz, egy fanal vetéstol ött penz [Kv; Céhir. II PosztCArt.]. *1829/1830:* Egy matring és egy gomolya czérna xr. 36 ... 198. font Len és Kender fonalak, — ugyan a' féle gomolyák, és Csök, — viszont gyapott Csö fonalak [Zabola Hsz/M.régen MT; TLt Közig. ir. ad 196].

6. (orgona)síp; tub (de orgă); (Orgel)Pfeife. *1594:* Azon kiueől ualo hazban. Vagyon egi hituan regall egi nihani cheőuel No. 1. ... Ket Bokor fwo Regalhoz walo No. 2 [Somlyó Sz; UC 78/7. 32].

7. kukoricacső; ştiulete; Maiskolben. *1712* Az Török buza is megh lehetös reá nezve már micsodás Csője leszen I(ste)n tudgja [Ohába F; Ap. 2 Lukáts János Apor Péternéhez]. *1738* monda Nyigul, hiszem szabad vagyok en hogy minden Ember török ⟨buza⟩jabol ket harom csöt el vegyek [Galac BN; WLt Mart. Nagy (60) jb vall.]. *1757:* Fel kőtőzőtt csűs Tőrőkbúza, Őtven csűből állo betsűltetett Három Pénzekre [Nagyercse MT; Told. 36]. *1791* a meg tiltatt mindenféle Szemű́l leuő gabónát, a' Csűjibenn léuőket is le tsépeltetuén, most a Tauasz eleinn mind el hórdóttatta [Mezősámsond MT; Berz. XX/9]. *1817* (A) Csős Málét fel mérettetvén Ugy hordottam bé a Csűrbe ... olyan volt, hogy kapával ís alíg vágottam és huzattam ki a kasbol tíz és tízen két Csők is meg rothadva égybe lévén ragadva [Szászzsombor SzD; BfN. Szentmiklósi István ref. pap lev.].

8. *~stül/~ül* csövesként, csövesen, csövestül (lefejtetlenül); cu ştiuleţi, nedesfăcut; Mais in Kolben (unabgetrennt). *1730:* Tőrők buza volt őszveseggel szaz husz vika csűstűl [Noszoly SzD; Ap. 4]. *1774:* Praefectus Botskor Elek Uram 5. köböl; és két véka Tavasz Buzát vettetett el az Majorság földben Török Buzátis egy öt köblös Féreje földben más fél vékát ..., mellyböl lehetett mind égyüt 150. veka Csöül [Mocs K; KS Conscr. 75 Soos Ferenc (30) jb vall.]. *1779* A Transponált Csős tereg buza el Csépeltetvén Lót Benne Met. 54. Hizo Sertésekré Csóstól erogalodatt Met. 159 [Rücs MT; Ks 21. XV. 23]. *1835* Dézma alapitvány 13.000 vékára csöül fel ment volt [Zsibó Sz; WLt]. *1849* Prostyán Nikulájnö Cseledgyeivel édgyütt vitte el a' Miske házokbol â sok Törökbuzát, szemül, és Csőül [Héjjasfva NK; CsZ]. *1850 k.* Egy kas török buza — melybe tétetett csőül erdélyi tetéz véka 384 [Bet. 3].

9. ? vmilyen csapdaféle; un fel de capcană; Art Falle. *1681* J de merito[a] Ertem hogy az A eo kglme Comproballya, hogy ... az Citalt Articulus szerent az eo kglme idejeben masok vagy eo kglme Karara az n(em)es[b] hataran Czűztem es kaptanyaztam volna ollyat semmit sem[c], azer kevano(m) hogy eo kglme specifice comproballya az Articulus szerent, hogy vagy eo kglme(ne)k vagy masnak az en Csűmmel az eo Klme idejeb(en) masak hatar(an) Csűztem es kaptanyoztam valna [Dés; Jk 51. — [a]Tollban maradt: *replicat.* [b]Utána a *város* szó tollban maradt. [c]Utána kimaradhatott a *cselekedtem* v. a *tettem* szó].

Szk: *~t hány* ? csapdát állít. *1681* A dicit Relatoriamb(an) specificalt napon helyen es esztendőben Csűt hant, az halot (!)[a] nekemis, tőb bőcsűlletes emberek(ne)k ebei bele esven megh holtak mellyet instante sede comprobalok [Dés; i.h. — [a]Olv.: hálót? Előtte kimaradhatott: *ott hagyván*].

csöbör l. cseber

esőcsap csapfajta; un fel de cep; Art (Wasser)-Hahn. *1587:* Azon bor mywelhogy Regteol fogwan teoltettlen allott teoltettem bele 8. veder Bortth. Veottem egy Eoregh Chyeo Chyapotth d. 10 [Kv; Szám. 3/XXXIV. 12]. *1589:* vóttem ... Egy eoreg cheo chapot f. — d. 8. Egy eoreg teolchert f. — d. 12 [Kv; i.h. 4/XI. 43].

csőcsinálás csőkészítés; confecţionarea ţevilor; Verfertigung des Rohrs. *1681:* Az Bányákb(an)ª levő Munkasok, — s fizetesek Koh mester, egi, jar vasa egi hetre egi masa s egi rud-is; ... Korfar, harom, eginek eginek egi hetre adatik egi fertaly vas, ... ã haromnak egi hetre két rud vas-is, per libr. 8. az rúd vas adatik nekik az agiagh es Csüv csinalasert Ezek mind ã harman az Koh mester mellet szoktak szolgalni [VhU 66. — ªA Vh-on és környékén levőkben].

csőcske csövecske; tubuşor; Röhrchen. *1803:* a' ... négy virágzat a' Pohár szárához á virágokot felyül és aloll égyben foglaló tsőtskéken áll [Nagyteremi KK; UnVJk 203] | ezüst Pohár, mely fenekéből ki nyúló küsded srofjánál fogva egy három ujni magosságu és a' talpja' sipjából egy hat szegeletü tsötskén fel-nyuló szárához foglaltatik [Széplak KK; i.h. 212].

csőd pályázat; concurs; Wettbewerb. *1843:* Bukovinának Isten segits, és András falva nevű helységeiben megürült két elemi Tanitói székek' csőd útjáni bé tőltése [KLev.].

csődít egybecsoportoztat; a aduna/stringe; versammeln. *1808:* másokat is az Ablak alá tsőditet [Dés; DLt 250].

csődör mén(ló); armăsar; Hengst. *1594:* Thauali chjeödeőr vagion No. 4. Thauali kancza lo vagion No. 4. Ez jdei chjeödeör vagion No 3. Ez jdei kancza vagion No 8 [Somlyó Sz; UC 78/7. 13—4]. *1632:* 1629 Eztendeőbéli Cziőder (!) Czitko N 10. Ugian effele kancza cziko N. 5. 1630 Eztendeőbéli es 1631 Czeőder N 8. vgian effele kancza Cziko N 19 [Porumbák F; UC 14/38. 186]. *1649:* ez idej czeödeöreök [Kv; Szám. 26/VI. 498]. *1654:* Pás (!) Simon harmadfö csüdere [Déda MT; Ks Bánffy Anna urb.]. *1656:* Ket fako harmadfű Csődőr Nro. 2. Egy fako harmadfű kancza Nro. 1 [Doboka; Mk Inv. 9]. *1679:* Ménes száma ... Ötöd fű Czodőr nro 5. Ötöd fű herélt nro 3. 4gyed fő herélt nro 6. 3mad fű Csődőr nro 6. 3 mad fű Kancza nro 12. 3mad fű Bitangh-is nro 1. Tavalyi Csödör nro 18. Tavalyi Kancza nro 10. Ez idei Csödőr nro 10. Ez idei Kancza nro 19. Az Nemet lo (:6od fő herelt:) ... Czigány lovának is mondatik egi őregh Csődőr nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János lelt. 119—20] | Anno 1679. die 24 Marty Fogarasi Majorban jelen talaltatott ö ngok Ménese Regestralasa ... Harmadfüre menö Csödör no. 13 ... Tavali Csödör Csitko no 9 ... Egesz summaja az Kanczaknak es Csödörök(ne)k elegyesleg teszen nro 96 [UtI]. *1689:* Ménes Száma ... Harmadfű Csődőr nr 4 Tavalyi Csődőr nr 10 Ez Idej Csődőr Csiko nr 8 [Balázsfva AF; UtI]. *1690:* Ménes Száma ... Negyedfü Csődőr nrö 4 ... Tavalyi Csődőr nrö 6 Esz Idej Csodőr csiko nrö 11 [uo.; UtI Cseh Gergely ub kezével].

csődöresikó méncsikó; armăsar mînz; Hengstfohlen. *1632:* 1629 Eztendeőbéli Cziőder Czitko N. 10. Ugian effele kancza cziko N 5. 1630 Eztendeőbéli es 1631 Czeőder N 8 [Porumbák F; UC 14/38. 186]. *1655:* Egy Taualy chiőteőr (!) chikko [Told. 26]. *1656:* Eőregh kek kancza Eggyik-(ne)k ez idei Pej czödör czitkoia . Egy pej Cződőr taualyi czitko Nro 1 [Doboka; Mk Inv. 8—10]. *1662* Az idei Csödör Csitko nro. 2. Az idei Kancza Csitko nrö 3 [UtI]. *1675:* Tauali Kancza Csiko nó 2. Tavali Czödör cziko nró 1. ... Ez idei kancza Cziko nó 6 [Porumbák F; UtI] | Tavaly Kancza Csiko mr (!) 07//7ª Tavali Csodor Csikok nr 05//. Negieth fűre menő gyermek lovak 03// — [Mezőmadaras MT; Borb. II. — ªfgy, az első szám 5-ből javítva !]. *1677:* 3(ad)fű Kancza cziko no 3. 1676beli Czodőr Czitko no. 1. 1676beli Kancza Czitko no 3 [uo.; i.h.]. *1678* Kovacz Janos Ur(am) hajtott Fogarasböl Fejer Vara eő Nagok Menesiben Negiedfű gjermek lovatt no 8. Ket esztendős Lovatt nrö 5. Tavalyi Csődőr Csitkott nrö 12. Ez idei Csödőr Csitkott nro 9 [Fog.; UtI]. *1681* Noczsa (!) Tivadar(na)k maradta(na)k lovai egy őregh kancza pej Csődőr csikajával ... égy pej meczetlen Gyermek lo negyed fű [Milvány K; RLt 1]. *1682* Menes Száma. . Tavalyi gyermek lo tizen őtt. Ez idei Kancza Csiko ... no 17 Ez idei Csődőr Csiko huszon hat [Balázsfva AF; UtI]. *1683* Juxta Inventarium percipialtam menest ez szer(ent) ... 3 esztendős Gyermek lovat nö 15. 2 esztendős Csődőr Csitkot nö 7. 1 esztendős Csődőr Csitkot nö 17. 1683beli Csődőr Csitkot nö 18 [Fog.; UtI]. *1685* Az ideji Csöder Csitko nö 12. Az idej kancza Csitko [Radnót KK; UtI]. *1687* Harmadfü Gyermek Lo nrö 1. 2. Esztendős Csődőr Csitko nrö 6. Tavalyi Csődőr csiko nrö 8. Tavalyi Kancza csitko nrö 6 | 1. esztendős Csődőr Csitkok nrö 14. 1. esztendős Kancza csitkok nrö 11. 2. esztendos Csődór Csitkok nrö 8. Ez idei Csődőr Csitkok nrö 12. Ez idei Kancza csitkok nrö 8 [Fog.; UtI]. *1688:* Harmadfü Kantza nö 3 Harmadfü Csödör Csiko no 13 Tavalyi Csödör Csiko nö 6 Ez Idei Csödör Csiko no 16 Ez Idei Kantza Csiko nö 9 [Balázsfva AF; UtI] | Ez idei Kancza Csitko nö 11 Ez idei Csödör Csitko nö 6 [A.komána F; UtI] | 3madfü Gyermek lo nro 7. Tavalyi Csődőr Csiko nro 6 ... Ez idei Kancza Csiko nrö 14. Ez idei Csödör Csiko nrö 15 [Fog.; UtI]. *1689:* Harmadfü Csődőr nr 4 Tavalyi Csődőr nr 10 Ez Idej Csődőr Csiko nr 8 Ez Idej Kancza Csiko nr 11 [Balázsfva AF; UtI] | 3dfüre menö Gyermek ló. nro 3. esztendös Csödör csitkó nro. 6. esztendös Kancza csitkó nro. 7. Az idej Csödör csitkó nro. 4 Az idej Kancza csitkó nro. 2 [Radnót KK; UtI]. *1690:* Harmadfü Csődőr nrö 10 Tavalyi

Csődőr nrö 6 Esz Idej Csodőr csiko nrö 11 Esz Idej Kancza Csiko nro 11 [uo.; UtI]. *1691:* Fogarasbann, Sárkánybann, és Also Szombatfalván jelen lévö minden féle Bonumokrol ... irott Generalis Tavaszi extractus A 1691 die 8. Juny Ménes Számok: ... 3dfűre menö Gyermek lo nro. 2. Tavalyi Csödör Csitko nro 6. Item. Bitang Kancza lo nro. 3 [UtI]. *1698:* Tavalyi csődőr barna csikko nro 1,,. Tavalyi csődör pej csikkó nro 1,,. Tavalyi pej kancza csikkó nro 1,, [Cege SzD; Wass. Oszt. lev.]. *1699:* Kancza csiko az idei nro 5 Csodor csiko egy rosz nro 1 [Szentdemeter U; LLt]. *1700* Sarkanyban levő Menes ... Őreg Csitkos Kanczá lo nrö 11 ... Csődőr csitko vagjon nro 4. Ittem Kanczá Csitko vagjon nrö 7 [Sárkány F; UtI]. *1716:* Sárga Csődőr Csitko 1 .. Tarka kancza Csitko 1. Szűrke kancza Csitko 1 [O.csesztve AF; Ks 31. XXXa].

csődörlő mén(ló); armăsar; Hengst. *1736:* Fugitivus Jobbágy Pap Vaszillytol maratt mettzetlen vagy Tsődőr Ló negyed fűre menő nro 1 [Várhegy MT; CU XIII/1. 115].

csődül pályázik; a concura; sich bewerben. *1851* a' fejem már megint fő jövendőm elhatározása felett, ha hivatalt akarok viselni, már mindenként csődűlni kell [Kv; Pk 7].

csődület 1. árverezés; mezat, licitație; Versteigerung. *1844:* adom e' jelen Bizonyitványomat arrol, hogy az 1842-k Évben December Honap 2ik napján kis koru G. Kun Máriának M. Ujfalusi Birtoka ár verés utoni Haszonbérbe adása hivataloson véllem nem kőzőltetett, 's következés-képpen a' Csődűlet határ napját nem kőzoltem Simon Elek hűtős Szolgabiro [Bet. 1].
2. versenytárgyalás; licitație; Offertverhandlung. *1844:* az el égett két Katonai Istállok épittése aránt Ujj csődűlet, s árr verés hirdetendő [UszLt XI. 85/1. 96].

csődülő pályázó; concurent; Bewerber. *1848:* a' Kolos Monostori Királyi alapitványi Uradalomnak ... két szobából állo alkalmatosságat folyo 1848ki martius 18-án a' csödülök hiánya miatt egyezés uttyán haszonbérbe vettem [Kv; KmULev. 2].

csőfúró burghiu pentru țevi; Röhrenbohrer. *1741* Egy cső Simitò 1 őt cső furò [Kv; TL 90 lak.]. *1840* A' Kolos Monostori Pappiros Malomnak ... Inventariuma ... Csö Furo 4 ... vas verö 1 Jegelö 2. Vesö Fejsze 1 [Km; KmULev. 2].

csög 1. kb. kontybog; nod de păr; Haarknoten. *1747:* egj Farkas Ignatus nevű egj fejszével utánnam hajtván csak az fel kőtőt hajam csögit éré, külőmben ha az fejemet érte volna mingjárt meg holtam volna [JHb 74].
2. (bika)csök; cauda bovis; vînă de bou (organul genital al taurului); Ziemer (Zeugungsglied des Stieres). *1824:* A most vásárlott nagyobb Bíkának az tsőge gőrbe-jobra áll nagyon, nem folyathat, azomban fél tökü [Dés DLt 885].

csög-bög szedett-vedett; de strînsură/adunătură; gemischt. *1774:* Balla Ur(am) ... tudom hogy csőg bőg hitvány Marhákat vett [Szentdemeter U; LLt 81]. — A jel-re nézve l. a MTsz 'szemét' értelmezését.

csögös 1. bogos, göcsös; noduros, cu noduri; knotig. *1742:* Hoszszu hitván tsögös kötél 1 [Bh; Told. 25].
2. görcsös; cioturos, noduros; knorrig. *1735:* Vén András K. Vásárhelyi kantor ... (40) fatetur ... oda jöve egy nagy csögös fával [HSzjP].
3. ? csomózott; înnodat; verknüpft/knotet. *1757:* Egj Karmasin szin aranyos ágjra valo. Egj Tenger szin selymes ágjra valo Egj rendbeli Csőgös (!) ágjra valo [Jobbágyfva MT; Bál. 71].
4. kb. bütykös, csomós; noduros; knotig, knötchenförmig. *1773* a Czako István őkre ... csögös pókós és a talpabannis nyomorek vólt | Czako Istvan őkrit tudgjuk hogj a vectura elöttis Csögös és bogos Lábu vólt [M.léta TA; JHb II. 3].

csögöz bogoz; a face noduri; Knoten schlingen. *1838—1845:* Csögöz, göcsöz — bogoz, Knoten machen [MNyTK 107].

csőgyertyatartó (csőszerű fémdarabból készített?) gyertyatartó-fajta; sfeșnic făcut din țevi/tuburi; (aus rohrartigen Metallstücken verfertigter) Leuchter. *1595:* Az templumokba egi egi cheo gyerttiatartot vettünk tezen f —/3 [Kv; Szám. XIII/6. 34].

Az 'ágas/karos gyertyatartó' jel-sel is számolhatni. — Vö. *csős 3.* al.

csőgyöngy gyöngyfajta; un fel de mărgele; Art Perle. *1807/1818* 12 Loth Fekete Csö gyöngy [Mv; Told.]. *1808:* 12 Loth fekete tső győngy [Mv; Told. 22].

A címszó alkalmasint csőszerűen formált gyöngyszemekre, ill. belőlük egybefűzött gyöngysorra vonatkozhatik.

csőjű 1. csövű, csöves; cu țeavă; mit Rohr. *1756:* egj tsöjü Lombikhoz valo kis Cseberke réz tsö egj benne [Somkerék SzD; Ks gr. Bethlen Imre lelt.]. *1771:* egy három tsöjü égetbor főző [Nyárádsztlászló MT; Sár.]. *1792:* Egetbor főző Réz űst ... két Csüjü ... Sisakjával és Csős kádjával [CU]. *1816:* Egy 30 vedres pálinka főző réz űst 3 Csöjü sisakjával edgyütt, fél viseltes lévén [Friss BN; Bál 66] | Két nagy Űst 3. tsőjű kádjával [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.]. *1837:* vagyon két Pálinka főző üst, minden hozzá tartozóival, egy két, és egy három csöü siskokkal (!) [Marosgombás AF; TSb 20]. *1842:* találtatik a' pálinka házba égy katlanon (!) két pálinka főző üst — édgyik 3. csőjű ez 17. vedres — a' más két csőjű, ez 11.

vedres — minden hozzá tartozo részeikkel gyenge állapotba [Oprakercisóra F; TSb 51].

2. (fegyver)csöves; cu țeavă (de pușcă); mit (Gewehr)Lauf. *1659:* Lövő szerszamok ... Sereg bonto Nro 2. Edgy hot Csőjű Nro 1. Edgy harom Csőjű Nro 3 [UtI]. *1678* Uzonbol vitte(ne)k el ... Egy három csőiű hoszu puskát nr 1 [BLt 1] | Buczi Kozmatol ezeket vasaroltatta eo nga hitelb(en) . Egy Par stuczot f 108// Egy pár ket csőjű Pistólt f 54//— [UtI]. *1681* Hatt Pár Pistoly par 6 edgyike kett csüjü [UtI]. *1714:* Egj Par[a] fenjes csüü fel nött (!) viragokkal ekesitve csüe kerekes, és viragokra vagott fl. Hung. 25 | Egj Par[b] Viragos Csuü Terschinyi szilva fa agja elephant tsont viragokkal és gjongjhazzal ki rakott Csuje aranj Viragotskakkal ékesitve fl. Hung. 40 [Szb/Fog.; REkLt II. Apafi Mihály hagy. 14, 25—6. — [a]—[b]Utána tollban maradt a *pisztoly* szó?]. *1744* Két hitván régi kurta Csőjű paraszt flinta [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. *1782:* Egy kis aranyozott Munder ezüstős Virágokkal ékesitett Csőjű Dámának valo pár Pistolyotska [Mv; CsS] | Egy dámáscirózót törők Csőjű vasas stutz [Nalác H; CsS]. *1785:* Az Hoszszu csöjü Puska igazitatlan [Nsz; TSb 13 Bethlen Zsuzsánna kezével]. *1793* egy duplas csőjű s szerszámu flinta | egy 4 csőjü flinta | egy duplás csöü rezes agyu flinta [CU]. *1808* A' két tsőjű Puskának Uj veszső Sas kőrőmmel egyűtt két águval Rfr. 1 xr. 15 [Kv; TKhf puskaműv.]. *1812:* Fegyvere egy vékony csőjű rezes flinta [DLt 219 nyomt. kl]. *1817* Egy pár rezes hosszu tsöjü pistoly a' honjával [Mv; DLev. 3. XXVIIIA]. *1822:* Egy hoszszu jo Csőjű 's szerszámu Burgus fegyver, az ágya is meg lehetős [Nyárádsztanna MT; MvLev. 8]. *1823:* Egy két Csöü Frantzia Iáger Fegyver [BK Inv.].

3. (vhány) ágú; cu brațe; mit (einigen) Armen. *1612* Egy harom csöü gyorttyatartto, labastol, vűsselt [Kv; PLPr I/3. 1612—5].

csökken 1. megcsappan; a se micșora, a scădea; sich vermindern, abnehmen. *1756:* Balogh Uram Gondviselői hivatalyaban az Uraság Economiaja Csökkent Udvar házai pediglen Pusztulásra jutottak [Drágavilma SzD; TKl]. *1800:* Bírtak é tőbbet a Dosa Gergelly ur maradeki a' Pokai Jus el nyerettetése után mig ezen csonkulást nem jobbitatták, nem tudom, ezen reszben ígaz hogy jott csökkent gazdasága Dosa Adám urnak mert török buzája 's szénája nagyobb részínt onnan volt [DLev. 3. XXXV. 6].

2. értéktelenedik, veszít értékéből; a pierde din valoare; wertlos werden, an Wert verlieren. *1843:* ezen árok ásás által a hely becse is jövendőre nézt nagyon Csőkkent, mert égy szekér szénát sem fog teremni [A.jára TA; BLt 12].

csökönyösen makacsul; cu încăpățînare; starrköpfig. *1855:* Öntsünk bátorságot és életrevalóságot az utódokba, hogy élhetetlenségük érzetében ne legyenek kénytelenek csökönösen ragaszkodni kiváltságaikhoz [ŰjfE 143].

csöllő l. csörlő

csömbölít (bele)göngyölít; a înfășura/înveli (în ceva); einwickeln. *1763* az J az meg vett lapos káka közze tsőmbelyitett egj kőtes gőmbelyég kákát [Torda; TJk V. 172]. *1780:* egy Lepedőbe bé kőtőtt holmi ágynéműket ... küldőtt én tőllem ki Cserei Uram az Udvarbol ..., egyéb még mi volt benne tsőmbőlitve nem tudom, hanem az igaz hogy igen nehéz volt a Fejemnek [Bethlen SzD; BK. Clara Lakatos (19) vall.].

csömöllés l. csömörlés

csömölyet l. csemelet

? csömörhideg ? csömör okozta hideglelés/rázás; frisoane provocate de greață; vom Ekel hervorgerufener Schüttelfrost. *1809* mikor már szinte haza érkeztem nyomoruságom kővetkezet, változásba vagyok valami gyenge talám tsőmör hideg Lelt ki.[a] mig tehát ezekből nem epülgetek ki nem mehetek sehova [Zilah; BfR 62/11 Dr. Zoványi Imre lev. — [a]A bizonytalan központozás miatt *tsömör, hideg Lelt ki* olvasat is lehetséges; ez esetben az adalék a *csömör* és a *hideg* címszó alá egyaránt tartozhatik. — A fenti címszó elé vetett ? az olvasat bizonytalan voltára vonatkozik].

csömörlés csömör; greață; Ekel. *1816* Meg Hóltak Nevei Vajas Péter .. 8. Eszt. Csömöllésb(en) [Györgyfva R; RAk 124].

csömpelyeg 1. kb. ráakaszkodik; a se agăța de; sich aufdrängen. *1573:* talaltak az haz eleot chiuka Matiast felesegestwl, otth rayta esnek, hogi latya akar el Menny eleotek De Eleyben allanak otth addeg cheompelgenek rayta Megis akaria volt verny Benedek Matiast, De Nem hattak [Kv; TJk III/3. 227].

2. ólálkodik, settenkedik; a sta la pîndă; herumschleichen. *1603* Zeky Jstúan Deak vallia ... elseoben ingyen sem thuttam kyk legyenek hogy ott chyeompelygenek vala seot azt tuttam hogy Nemetek legyenek [Kv; TJk VI/1. 673].

? csömpő ? kb. ághulladék; vreascuri; Geästabfall. *1791* a melly két szál bükfát le vágatatt mai nápon az agait most hozzák, él vihessé egészen ugj hogy mikor most Erdőtt osznak ujra akkor részt nem adnak hanem belé tudgyák, Arra nézve másnap a Csőmpők után menvén mikor hoztak volna az ország uttyán agrediáltatták a Lakosok által s mind el vették [Szentháromság MT; Sár.].

A kétesen megadott jel-re nézve l. MTsz *csömbölék* al.

csömpölyödik beleakaszkodik/köt, belebojtorkodik; a se agăța de cineva; sich einhängen/anbinden. *1570:* azon keozbe valamynt esmet megh atta volt Imreh az zablyat Istwannak Azwthan esmet vgy cheompeoledett Nagy Jacabba, es azert leot az vagas Rayta [Kv; TJk III/2. 195].

csönige. Disznóhívogató szó: *táj* cuga, cuga! cugi, cugi!; ţugu, ţugu!; Schweineruf. *1838—1845:* Csénika, csönige! sertéseket hivogató szózat székelyeknél [MNyTK 107]. — L. a jegyzetet *csénika* al.

csönkő tönkő, csutkó; buturugă; Klotz. *1761* a Balas Telkiek egy darab erdőt meg szabaditván, az egesz vidék hordotta mi is tűzre valami Csönkőket hordottunk, a kiért is szolga Biro Kosa Sigmond ur(am) 100 forintot rántot rajtonk [Harangláb KK; Ks LII. 20 Mich. Barta (56) lib. vall.].

csöntörge kb. csutkó, tőkecsonk; buturugă; Stumpf. *1849* Folyó hó 13kán oly nagy jégeső, es felhő szakadás vala hogy semmi sincs ... a Szöllöbe sincs semmi remenység a nagy jég miatt mert csak a csöntörgéje maradt — még egy ifju jövés sincs [Kebele MT; Újf. 3 Kimpián János gondv. vall.].

csöpp l. csepp

csör l. csűr

csörgő l. csergő

csörlő, csöllő csévélőkerék; sucală; Spulrad. *1699:* Jnnen bé menvén a Sűtő hazb(a) ... Ebben van Esztovata Csöllőjevel es cum aliis suis appertinentiis edgyűtt Nrö 1 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László lelt.]. *1768* Takáts vetö szeg 1 Csörölö 1 Tekerö Láb 2 [Mezősztgyörgy K; Ks 23. XXIIb]. *1778* Egy Nagy Osztovata Csörlő, vetéllő, és Borda nélkül [Csapó KK; Berz. 4. 8. C. 18]. *1790* Egy osztováta minden hozzá valo szerszámaival együtt Egy tsörlő és égy Vető Szeg [Mv; MvLev.]. *1826* A' Palota Hijján ... Csörlő vagyon 4 [Szentdemeter U; Told. 41]. *1828:* egy fonal vető fa .. Csörlő vasával [uo.; i.h. 39]. *1848* Fonal tekerő levél négy 2 rft. Két száz ötven osztovátához valo csép 1 rft. 30 xr. Vetőllő hat 3 rft. Csőrölő kettő 1 rft 20 xr . . Szövő borda tizenőt 2 rft. 30 xr. Nyűst hat pár 5 rft [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd].
Ha. *1744:* Csőllő [Buza SzD; LLt 181. B]. *1755* Csöllő [uo. i.h.].

csörlőkerék csévélőkerék; roată de sucală; Spulrad. *1748* Csörlö kerék egy egj Fábol valo Eszthovath [Vargyas U; CsS]. *1758:* Egy Gyapott fono és egy Csöllő kerék [HSzj *gyapotfonó-kerék* al.]. *1768:* Takátsnak valo tsörölö kerék 1 [Mezősztgyörgy K; Ks 23. XXIIb]. *1797:* Egy Csörlö kerék [Koronka MT; Told. 34]. *1804:* Egy Tsölö kerék vasával egy Csőtarto vasával [HSzj *csőtartó* al.]. *1820* két tsörlö Kereket [Szászvessződ NK; Told. 19].

csörlőszerszám csévélő-készülék; un fel de sucală; Windemaschine. *1804:* kétt pár tekerő Ketske azon Csöllő szerszám 8 Szegei (így!) [HSzj *tekerőkecske* al.].

csöröge ? forgácsfánk, herőce; minciunele; Hobelspan (Art Mehlspeise). *1595* Az mi az feier kennyerben penig, úgy mint Czőregebe(n) meg marada, mas napra attam ö km(ne)k olaiban [Kv; Szám. 6/XVIIa. 15 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].
Szn. *1829:* Kertsedí Fogarasí György panasza Csöröge Szabo Janos Festő ellen [Torda; TVLt 260].

csörögemetsző forgácsfánk-metélő; rolă de tăiat minciunele; Hobelspanmesser/rädchen. *1816* Két Csőrőge mettző [Mv; MvLev.]. *1817:* Egy Csöröge Mettzö xr. 7 ... Egy Metöllö Deszka xr. 16 [Mv; i.h. 8 ifj. Simonffi Joseff hagy.] | égy Csöröge mettzö [Mv; MvLev.]. *1829* Egy tsörege Mettzö xr. 1 [Mv; i.h. 8 Veizer Ferenc kéményseprőmester hagy.].

csőröl csévél; a depăna; spulen. *XVIII. eleje:* (A) Legenynek pedig fizetésse légyen egy vég posztotől (!) őrőg csű csűrelni öt pénz, egy fanal vetéstol (!) őtt penz [Kv; KvLt Céhir. II PosztCArt.].

csős, csöves 1. kifolyó-csöves; cu ţeavă de scurgere; mit Ausgußrohr. *1595* Az gyermekeknek ā scolaba(n) chynaltattunk egy Inny valo chebret cheost, Attúnk attol f —/52 [Kv; Szám. XIII/6. 46].
Szk: ~ *cseber.* *1597* hogy az chebrek kibol az scholaba(n) az gyermekek iznak elteortek volt, Jsmegh affele cheos chebret chynaltatúnk 2 p(er) f — d 40 [Kv; i.h. 7/III. 33]. *1598* Az gyermekek az Scholaban a kyból iznak chynaltatunk cheos chebret p(er) f —/40 [Kv; i.h. 7/XVI. 30]. *1609* Kadar Fabiannal chinaltatam egy cheos chyebret, kibeol az deak germekek Jznak Az scholaba(n) f — d 16 [Kv; i.h. 124/IV. 107]. *1680:* vagyon az meg irt állásson egy Egetbor főzö Üst Sisakjaval es csős csebrevel edgyűt [A.porumbák F; ÁLt Inv. 3]. *1685:* Csűs cseber Arany vizhez nr. 1 [UtI]. *XVIII. sz. eleje* Vagyon egy tsős tseber [Kv; LLt Fasc. 71]. *1732:* találtunk ezen kemenczéhez ragasztott egy katlanban, edgj három vedres égettbor főzö üstet csös cseberrel edgjűtt [Kóród KK; Ks 12. I]. *1793:* Egy égett bor főző üst, Sisakjával, Csős Csebrivel [Mv; MvLev.]. *1794* Egy 8 Vedres palinka fozö üst ... edgy boros Hordobol Keszült Csös Cseberrel edgyütt hozzá tartozando [Backamadaras MT; CsS]. *1796:* Egy tsős tseber Síp nélkül [A.preszáka AF; MkG Conscr.]. *1802:* Egy Palinka fözö üst Csös Csebrével Csöivel [Dés; DLt 4]. *1840:* Pálinka fözö üst sisakjával, Csös Csebrivel R. frt. 4 [Várhegy MT; TLt Közig. ir. 1042] ✱ ~ *csebrecske.* *1778* Más-fél vedres Csős Csebrecske rosz [Csapó KK; Berz. 4. 8. C. 18] ✱ ~ *dézsa.* *1679* Eget bor főzeshez valo őregh katlan nro 2. Ehez eghet bor főző réz fazék, egyik nagyub, masik kisebb, sisakostol, csüsz (!) Desastol nro 2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János lelt. 15]. *1699* Egett bor főző rez fazék Sisakjaval Csőjivel és Csős desajaval

edgyűtt jó Nrö 1 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László lelt.]. *1816:* A' belső Bor szinbe ... Egy rosz Csős Désa [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.] ✱ ~ *hordó. 1793:* A Palinka Főző Házban ... Kevertes Malátás Hordok Nro 14 Csühős (!) Hordok Nro 3 Vatka és tisztálás alá valo Csebrek Nro 4 [Nagyalmás K; JHbK XXIX/38] ✱ ~ *kád. 1781:* az Palinka fózö katlanok és csős Kadok [MNy XXXVIII, 56]. *1792:* Egetbor főző Réz üst ... két Csüjü .. Sisakjával és Csős kádjával [CU]. *1816:* Fenyőfa Csős Kád [Friss BN; Bál. 66]. *1819* tanáltatnak a venitze háznál ezeken kívűl még egy 16 vedres Palinka főző üst, hozzá tartazando Csös Kádjával edgyűtt [Baca SzD; TSb 6]. *1838:* A Palinka főző Házhoz tartozok ezek. A Pálinka fozö Réz üst, siskával, csőivel ... Csős Kádak mind vas abrontsal három ... Pálinkát fogo tölgyfa csebrek [Km; KmULev. 2]. *1840:* Lombik sisakkal és 1 Csős káddal [HSzj *lombik* al.]. *1842* Egy csős kádért a Német kádárnak 3 Rfl. 30 xr. [Nyárádtő MT; SLt Vegyes perir.]. *1846:* vagyon egy 10 vedres Pālinka főző üst siskakkal — csőkkel és csos káddal két lájterekkel [Szászerked K; LLt] ✱ ~ *kancsó. 1677* vad(na)k ad minus 25. Vizhez, s egyéb ususra való üvegek, bor hordani való csös kancsók [Kv; RDL I. 155b] ✱ ~ *kártos. 1753:* Fa Edenyek . Mezes tölgy fa tonna N 2 Szebeni tsős kartos N 5 [Marossztkirály AF; Told. 18] ✱ ~ *vályú. 1842* találtatik a' pálinka házba égy katlanon (!) két pálinka főző üst . — van itt égy Hűtö vagy Csős vályu, gyenge rothadt [Oprakercisóra F; TSb 51].

2. ? csővel ellátott; prevăzut cu ţeavă; mit Rohr versehen. **Szk:** ~ *csap. 1586:* Kadar Gergeolliel Czinaltatot ... egi altalagot —/40. egi cziosz (!) Cziapot Czinaltatot bele —/6 [Kv; Szám. 3/XXIV. 25]. *1730:* Rusch Ur(am) kivánt égj csős csapot, vőttem Den. 10 1/2 [Kv; i.h. 56/XIX. 18]. — L. még *csőcsap* al.

3. ? vhány ágú/ágas; cu braţe; mit (einigen) Armen. *1611:* Egj haro(m) Czieöues giortja tarto [Kv; RDL I. 88]. *1615* Vagyo(n) kett rez gyortya tarto egj egj chieoues. f — d 32 [Kv; i.h. 97 Junck András kezével].

4. '?' *1627:* Ket czeosz (!) feokeoteo [BLt]. *1628:* Egj kek czeos fö kótó, tizen hat gjongjos apro boglar rajta Egi fekete czeos fó kóteo [Bodola Hsz; BLt]. *1651:* Egy cziős Arani lanczy kiben vagion 26 Arani [Wass 72/2 Vass Judit kel.]. *1668:* Czös, es che gyemantos boglar 12 [Mk Kapi György lelt. 13].

5. ~ *gyöngy* hosszúkó, csőszerű gyöngyszem; mărgele lunguieţe; röhrenförmige Perle. *1699:* holmi apro jo féle gyöngy, és csös fekete gjöngj füzetlen [Kv; Wass. Néhai Nagy Dobai Décsei Sigmondné Totfalusi Anna hagy.]. *1704:* Csős fekete gyöngj füzetlen [Kv; Wass]. *1788:* Egy fekete fátyol tsös gyöngyös nyári fökötö Csös gyöngyel készült fekete fökötö | Egy hármos fekete fodor fátyol gyöngyös Tászli, hozzá hasonlo tsös gyöngyös szélü belsö gallér kettö ... Csös és Kása gyöngyös drotos Palántli, hozzá valo kar kötö Mászli Párta, és 3. fülbe valo [Mv; TSb 47]. — L. még *csőgyöngy* al.

6. csöves; cu ştiulete; Kolben-. **Szk:** ~ *gabona* csöves (lefejtetlen) kukorica/tengeri. *1851:* A' kalászos gabona kűnn a' mezőn kalangyául, a' csős vékával, vagy Zsákkal fog két felé ósztatni [A.esküllő K; RLt O. 4] ✱ ~ *kukuruza* 'ua.' *1769:* Csős kukuruza majorság Cub 227 met. 2 [Szásznyíres SzD; Ks 21. XV. 21] ✱ ~ *málé* 'ua'. *1793:* égy Kasban Csős Málé ... Metr. 344 ... Más Kasban Málé Metr 559 [Kettősmező Sz; JHb XLVI/8]. *1817* (A) Csős Málét fel mérettetvén Ugy hordottam bé a Csűrbe ..., olyan volt, hogy kapával ís alíg vágottam és huzattam ki a kasbol tíz és tízen két Csők is meg rothadva égybe lévén ragadva [Szászzsombor SzD; BfN Szentmiklósi István ref. pap lev.]. *1831:* (A marhák) 13. Véka csös malét ettek meg [Dés; DLt 332. 5] ✱ ~ *tengeri búza* 'ua'. *1677:* Csűs Tengeri buza Sax. Cub. /30// Le tőrt Tengeri buza Sax. Cub. 48 [Kővár; UtI] ✱ ~ *termény. 1851:* Mind a' tavaszi, mind az őszi bár mily' nemű kalászos, és csős termányeket tartozik Máthé György jó időben le takaritani, . a' tulajdonos Úr asszonynak ... Alsó Esküllői Csűrős kertjébe bé hordani, azokat illetöleg (így!) jo moddal asztagba, illetőleg kasba rakni [A.esküllő K; RLt O. 4] ✱ ~ *törökbúza. 1697* Az Kakas űlőn vagjon mag(na)k valo török buza. Az földőn csős Tőrők buza Cub. 35 [Borberek AF; Mk Urb. 2]. *1741/1746* utsu Csös török buza [Mezőbánd MT; LLt 146. B]. *1744:* jobbacska Csőss Törökbuza [Marossztkirály MT; Told. 18]. *1746:* midön Etedi Miklos maga rekeszbén lévö Sertessinek egy nehánj ... Csös Török buzát vitt és az rekeszb(e) be hánta a Zilai Vra(m) Joszágan lévö szabad Sertesek meg halva(n) az Etedi rekeszib(en) lévö Sertessinek be adott Török buza(na)k portzogatasit oda mente(ne)k [Torda; TJk III. 101]. *1750:* a Gabonás mellett ... Tsűs Törökbuza egj Kastélyban egj arasz hijjával [Esztény SzD; Told. 25]. *1754:* Csős Török buza erogatio. Egy rendb(en) Csepeltetet el Cub 75 [Mezőgerebenes TA; BLt 7]. *1757:* Fel kőtőzőtt csűs Tőrőkbúza, Őtven csűből állo betsűltetett Három Pénzekre [Nagyercse MT; Told. 36]. *1769:* Tudjaé a Tanu nyilván és bizonyoson ... hogy ... Néhai Csomor György Eozvegyének lako Házátol a török buzás kassából ki lopta volna el tsös törökbuzaiat Circiter 10 köbölre valot [Nagygalambfva U; IB]. *1770 k./1801* Csös törökbuza 40 Véka [Sajósztandrás SzD; SzConscr.]. *1774:* Török Buza Csösön Ezer véka, Szemül tudgyuk hogy 10 véka Csös Török buzábol lesz 1 köböl [Mocs K; KS Conscr. 14]. *1779:* A Transponált Csős tereg buza el csépeltetvén Lót Benne Met. 54 [Rücs MT; Ks 21. XV. 23]. *1787:* A ház hijján egy szekeretske csős Tőrők buza [Mv; MvLev.]. *1823:* a' Tolvaj ... elhordott Tsös Török búzát Szárazt 20 vékát vékája ért xr. 30 [Firtosváralja U; Borb. II lelkészi felj.]. *1847:* Tized dézmát ád a' szalmás Életből és Csős Török Búzából [Cege SzD; Wass]. *1849:* Tsös Törökbuzat magnak valot még tudom

hogy vitt el Gyuri Jantsihoz | Prostyán Nikulájnö Cseledgyeivel édgyütt vitte el a' Miske házokbol â sok Törökbuzát, szemül, és Csöül, holis volt 110 köböl Tőrőkbuza és Csös 200. köböl Szemül véve [Héjjasfva NK; CsZ] ✱ ~ *törökbúzás has. 1755:* (A) Csös Törökbuzás kasok közüll más felet el Csipeltetvén Lén szemüll belölle 200. véka [Celna AF; TGsz 35].

csősen csövesen, csövesként (lefejtetlenül); cu ştiuleţi (nedesfăcut); mit Mais auf dem Kolben. *1774* Török Buza Ugyan termet Tavally az Majorság Földekben 777. köböl, és három véka Csösön, és nyersen [Mocs K; KS Conscr. Jos. Osváth de Zetelaka (31) cantor r. cat. vall.] | Török Buza Csösön Ezer véka, Szemül tudgyuk hogy 10 véka Csös Török buzából lesz 1 köböl [uo.; i.h. 14] | (A dézmát) Antal Miháj Ur(am) bizonyos Emberrel bé vitette, Zab 5 kalangya 25. kéve Szemül 5 köböl két véka Török Buza 90. véka Csösön mellyet nyersiben vittek el innet Motsra azért Szemül mennyi let nem tudom [Szamosfva K; i.h. 196 G. Benkő (53) cantor r. cat. vall.] | Török Buza Csösön 100. véka [Szépkenyerűsztmárton SzD; i.h.] | Tőrőkbuza meg termet száz öt kőből csősön [Szentdemeter Ü; LLt Fasc. 14].

cső-simitó kb. csőcsiszoló szerszám; unealtă pentru şlefuit ţevi; Werkzeug gebraucht beim Rohrschleifen. *1741:* Egy cső Simitö 1 öt cső furö [Kv; TL 90 lak.].

csősz erdő/mezőpásztor; pîndar, paznic de cîmp; Flurwächter. **Hn.** *1754:* A Kis Csösz (e). A' Nagy Csősz (e) [Uzdisztpéter K; EHA]. *1864:* Csőszlik [Zsobok K; KHn 324].

csötör, csötört l. cseter(t)

csöves l. csős

? csöviz l. csüvísz(ik)

csövű l. csőjű

csőzik 1. csövesedik, csövedzik; a face ştiuleţi; kolben. *1762:* az Közép falviak amazoknak az máléjokat mikor szinte tsüzöt volna öszve tapodtatták s le kaszálták [Virágosberek SzD; SLt XXIV. 6]. *1838—1845:* csőzik: mondatik a törökbuza s más hüvelyes veteményekről (borsó, bab, paszuly, stb.), mikor csőt kezdenek hajtani [MNyTK 107].

2. ? csapdafélével vadászik; a vîna cu capcană; eine Art Falle stellen. *1681:* A dicit ... Relatoriamb(an) specificalt napon hellyen es esztendőben Csűt hant, az halot nekemis tőb bőcsűlletes emberek(ne)k Ebei bele esven megh holtak ... J de merito[a] Ertem hogy az A eo kglme Comproballya, hogy az Citalt Articulus szerent az eo kglme idejeben masok vagy eo kglme Karara az ne(me)s[b] hataran Csűztem es kaptanyaztam volna ollyat semmit sem[c], azert kevano(m) hogy eo kglme specifice comproballya az Articulus szerent, hogy vagy eo kglme(ne)k vagy masnak az en Csűmmel az eo Klme idejeb(en) masak hatar(an) Csűztem es kaptanyoztam valna [Dés; Jk 51. — [a]Tollban maradt: *replicat.* [b]Utána kimaradt a *város* szó. [c]Tollban maradt a *cselekedtem* v. a *tettem* szó]. — A zavaros szövegezésre von. jegyzetet l. *cső 9. Szk* al.

csubokol 1. (sárban/vízben) cuppogva gázol; a trece bălăcind (prin noroi/apă); quatschend waten. *1788:* Az Uczánis két három lovas ember csubokol [Sófva[a]; MNy XXXVIII, 56. — [a]BN-ban van ilyen, U-ben A. és F.sófva nevű település]. *1838—1845:* Cubukkál = cobukál, csubukol combig érő vizen, locson átgázol [MNyTK 107].

2. (vizet) löcsköl, fröcsköl; a stropi (apă); bespritzen. *1838—1845:* Cubukkál = cobukál, csubukol uszáskor vizet ver [i.h.].

Az alakváltozatokra és a jel-ekre l. CzF, MTsz; EtSz *csubog* al.; MPászt. 715.

csubuk l. csibuk

csúcs 1. (hegy)orom; vîrf, pisc; Gipfel. **Hn.** *1558:* Bwday gergel vetthe volth dyosth Az fasselem (?) oldalt es Az chwchot zalogba [Burjánosóbuda K; JHbK XXIII/39. — L. innen későbbi, román vallók ajkáról lejegyzett adalékokat: BHn 41, 44; a hn az 1942. évi helyszíni gyűjtés során is előkerült (i.h. 47)]. *1765:* a Csuts-ut nevü hegyben (szö) [Csekelaka AF; EHA]. *1780:* A' Csutsban (sz) [Kölesmező K; BHn 54]. *1824:* Felsö fordulo Határba a' Csuts hegyesse Tábla nevezetü helybe [Nyárádszereda MT; EHA].

2. csücsök, sarok; colţ; Zipfel, Ecke. *1644:* eöt forintoczkam volt az szatior czuczaba(n), abbol megis Istenesen cziak husz penzt vet volt ki beleöle effele aprolek lopogatasat tuduan az szomszedsagh bizoni ugia(n) feltünk teóle [Mv; MvLt 291. 399b].

csuesai l. csicsei

csuesorkás ? fodros, hullámos; ondulat; wellenförmig, gewellt. **Szk:** ~ *szélű* fodros/hullámos peremű. *1793:* 11 tsutsorkás szélű tsonak forma füles poharak fagylaltnak valok | 4 csutsorkás szélü zosznak valo csésze [TL Conscr.].

csucsorodás kb. kipúposodás, hegypúp; ridicătură; Berghalde. *1838—1845:* mál ... szép halmai, verőfényes csucsorodásai a jobb szőlőhegyeknek. Igy: Béka-, Borjú-, Kakuk-, Kecske-, Kis-, Kő-, Ló-, Mézes-, Nagy- és Tokai-mál nevezetek [MNyTK 107].

csucsorodik kerekedik, támad; a-i veni pofta să ...; (Lust) bekommen. *1838—1845:* csucsorodik: ... kerekedik, indul. „Olyan kedve csucsorodott, hogy majd kiugrék az ablakon" — kerekedett [MNyTK 107].

csúcsos 1. púpos; cocoşat; buckelig. *1839:* Josa Mihály ... hát girintze ellévén törve, tsutsos [DLt 190 nyomt. kl].

2. ~ *süveg* hegyes süveg; căciulă ţuguiată; gespitzte Mütze. **Sz:** *bizony leesik fejéről a csúcsos süveg* ? megszégyenül. *1570 :* Az Trombitas zydya volt Zabo Janost Jllien Zokkal Bestie kwrwafiak Thymagatok egynehanyan kwrwaya[a] felesegeteket (így!), De vadnak oly Baratim hogy ezbeol Megh ky Menthnek, De Byzon leh esyk az feyedreol az chywcos Sywegh [Kv; TJk III/2. 27. — [a]Ez után a *tezytek* (olv. teszitek) szó tollban maradhatott].

csuda l. csoda

csudálkozik l. csodálkozik

csúf 1. csúnya; urît, spurcat; häßlich. *1835* le ment utánna a' Fiscalis, — azt megint valami csúf szókkal illette [Zsibó Sz; WLt]. *1844 :* Ma két hetitől fogva Szakmári Ferentz mindég részegen veszedelmezett Cseresnyés Dánielnével azt mondotta hogy baszsza a' görbe kurva lelkit ã Király Biro Ur kezeibe adta szarik a' Király Biro Ur szájába neki nem parantsolt a' Tkts Király Biro Urat mindenkor elé forgatta csuf beszédgyével [A.sófva U; DLt 1441].

2. ronda; urît; scheußlich. *1794* A Veteményes, és gyümöltsos kertnek igaz hogy egy része haszan vehetetlen Szántásra alkalmatlan tsuf helly volt, melly hellynek ki planéroztatására hozatott eö Nagysága ... 12 Svábokat [Mezőmadaras MT; BKGazd. Kosztin Szavuj (40) prov. vall.].

Szk : ~*ot csinál magából. 1736 :* Most éppen csúfot csinálnak magokból, olyan kurták a dolmányok, egjkét újjal alig látszik ki övek alól, hátuljok egészen kilátszik, s még elől nadrágjokban dugják a keszkenőjeket, hogy a virga virilis nagyobb quantitásunak tessék [MetTr Cs 463].

csúfol gúnyol; a batjocori; über jn spotten. *XVI. sz. v. :* Senki egymást ne csufolljan, sem penig egymást másképen nevezzen (így!) [Hsz; Barabás, SzO 350 isk. rendszabály]. *1600 :* Vasarnap estue Vachora vtan jeowe az tyz helyre Jakochj Andras, monda hogy mais egy nap vagion, holnapis egy lezen, de megh adom mêgh ma eginek az ki engem chúfol, fel kele ki mene az hazbúl [UszT 15/66 „Radichy Janosne Annos Aszonj Bethlenfalwj Zabad Zekely felesege" vall.]. *1653 :* És így én is szinte a császár ifjai és utánna ment lovassi közé szorulék nagy szorulással, honnét őket csudálkozással szemléltem; de féltem is, hogy talám megütnek korbácscsal, avagy taszigálnak, vagy csúfolnak, mint olyan nagy világbíró császár béjárói [ETA I, 134 NSz]. *1689* nehaj nemzetes Érszentkirályi Eoreg Szikszai Gjörgj .., Bánfi Hunyadon birt, még sánta léve(n) műis hogy utanna mentünk giermekek lévén ugj santáltunk utánna s ugj tsufoltuk [Bh; Ks 14. XLV. 3 Joannes Csoma (70) jb vall.]. *1736 :* A nagy haj igen igen ritka volt, sőt soha nem emlékezem, hogy ifju legényt nagy hajjal láttam volna, de hogy azt hátul vagy sinórral vagy pántlikával megkötötték volna, mint a lófarkát mint most cselekesznek, híre helye sem volt, annál inkább zsacskókban hordozták volna. Ha akkor kötött hajjal zsacskókban varrott hajjal valaki eléjött volna, azt mindnyájan kacagták s csúfolták volna, s azt tudták volna, hogy farsangos, mert abban az időben láttattak ottan ottan bolond farsangos köntösben járok | feldőt az szekér az sok asszonyokkal amaz asszony[a] penig kaczagta s csúfolta őket: Lám megmondám bustya nősök ha én nem ülhetek az szekérben, tü sem mentek ma békével az sokadalomban | egy valaki viselni kezdette vala az nyári keztyűt, csúfolni s kaczagni kezdették vala, s szégyenletiben letevé [MetTr 349, 354, 419. — [a]Akit ti. nem akartak felvenni a szekérbe]. *1747 :* (A vádlottnak) ollyas tselekedetitis importallyák melyekkel az I(sten)t vilipendálni tsufolni, és tselekedetekb(en) magát I(sten)hez hasonlová tenni comperialtatik [Torda; TJk III. 180]. *1760 :* az Arankuti Tisztarto mondotta Nékem hogy az Arankutiak Aranyokkal discretizálták hogy valamib(en) szolgállyon Nékik, 's hogy el menvén nem szolgált a' Tisztarto tsufolta boszszantotta eoket hogy no miért adátok Sándornak annyi Discretiot mi hasznát vészitek [Gyeke K; Ks 92]. *1779* Peter Biro elegge protistalt s offerálta az halatt, és hálott tsak hogy ne csufolnák s vernek tuabb [Záh TA; Mk V. VII/12 Pakular Lupuj (25) jb vall.]. *1782 :* Veress Samuel ö kglme Néhai Örög Toth Márton Uramnál inaskodott Mészáros Mesterségen, az honnan megis házositottak, de olyan Gyermeki állapottal volt, tsudálkoztunk kőzőnségesen rajta, hogj hogy házosodik meg a' Gyermek, még a' Nèhai Feleségem, az édes Annyával Testvér lévén, tsufolta, hogj mit tsinál az a Gyermek a' házassággal [Torda; KW]. *1803 :* fogja meg ă szájját ă Léányomat ne Sántázza 's ne tsufallya [Aranyosrákos TA; Borb.].

Ha. *1802 :* tsufalya [Aranyosrákos TA; i.h.].

csúfolás gúnyolás; batjocorire; Spott. *1617 :* foga az zatyrot Seres Jstua(n) ki raza az hust az zekre, de Ismet vgia(n) Seres Jstua(n) az zatiorba raka ... En semmi rangatast es czufolast ne(m) hallotta(m) [MvLt 290. 25a].

Szk : ~*t tesz* gúnyt űz vkiből, csúfolkodik vkivel. *1584 :* Panazolkodot Danch Leorincz hogy az sok bozzusag tetelet el Ne(m) zenwedhety, hane(m) eo ember lewe(n), el kellene miatta veszny, mert sok csufolast bozzusagot tesze(n) raita [Kv; TJk IV/1. 360].

csúfolkodik csúfolódik, gúnyolódik; a batjocori; jn verspotten. *1585 :* Molnar Antal vallia hogy chak chufolkottanak Forgach Dienessel hozza sem Niultanak [Kv; TJk IV/1. 433]. *1767* hogy valakinek valamit Testalt volna Kovats Margit Bentser Palne Aszszony en azt nem tudom mivel ara valo sem volt hogy Testalhasson a Gyermeknelis alab valo valo (így!) a Gyermekekis Csufolkodtak velle [Medesér U; Ks 20. XV. 1]. *1797 :*

hát te most is tsufalkadal [Náznánfva MT; Berz. 3. 3. N. 21]. *1799:* Ennye Menykö atta Tejes szájú Fattya, még mostis tsufolkodik velem [Marossztkirály MT; i.h. 9 Fasc. 74]. *1807* Ne tsufalkadjék Senkivel [KLev.].

csúfolkozik csúfolkodik, gúnyolódik; a batjocori; jn verspotten, über jn spotten. *1846:* mikor Virág Lászlo tsufalkozva mondta néki, haja Darvas nékem is van egy olyan űres gyüszüm mint a magaé [Dés; DLt 530/1847. 9].

csúfolódik csúfolkodik, gúnyolódik; a batjocori, a-şi bate joc de; mit jm Spott treiben. *1572 k.* Albert deakne vallassa ... Monda neki Kapa mihalne te azt mongyak hogy űarfaluay Czinalta neked azt az gyermeket monda Hegedűs Janosne Bezeg eö Czinalta az ki Bannia tegyen rola de eni (!) nem tudom ha cziak trűfalte aűagy cziak czűfolodot [Kv; TJk III/3. 44a]. *1760* idézteték Illés Endrét, hogy eskűdjék meg, de nem igen akara, hanem utoljára mondani kezdé az hit(ne)k formáját diribbe darabba 's a Deak monda; mondjad ne tsufolodjál a Parantsolattal mert pofon csaplak [Vártelek Sz; Mk 14 Stephan Maria cons. Imre Marian (30) vall.]. *1774:* miért Tsufolodik a te Léányad velem [Bábahalma KK; Ks 19. VII]. *1784* tudományával magát el-hitt ember, velem tsufolodik [Mv; Told. Fasc. 20]. *1807* Letzkét mondottam, de nem tudtam a Rector pirongatott de fel se vettem még tsufolodtam az háta megett [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 353].

csúfoltatás gúnyoltatás; batjocorire; Spötterei. *1794* ez a' szegény Nemzet[a] ... a' tudatlan parasztság előtt olly iszonyu gyűlőlségnek és tsufoltatásnak vagyon kitéve ..., hogy velek a' Keresztyénségbeli parasztok társalkodni, együtt dolgozni vagy mulatni is iszonyodnak [Mv; Berz. 8 Fasc. 71. — [a]Ti. a zsidóság].

csúfoltatik gúnyoltatik; a fi batjocorit; verspottet werden. *1757* Az Ak ezen deliberatumat Novumra fel váltván ... igj allegálának, mi most meg nem esküszünk hogj ne tsufaltassunk, hanem adgjan a' szék minekünk mindkét féln(e)k Oculatorokat kikn(e)k had mutassuk meg az mi igasságunkat [Torockó; Bosla]. *1765:* a Commissárius vagy szólga — Biro előre meg jelentette, hogy erre, vagy amaz terminusra mennyi pénzt szerezzűnk, és a szerent se nem tsufoltattunk, sem pedig dolgainktol nem avocáltattunk [Ompojica AF; Eszt-Mk 19].

csúfondáros 1. csúfolkodó, gúnyoskodó; batjocoritor; spöttisch. *1814* Dobai Mihály Uram . csufondáros Ember szokott lenni [Dés; DLt 56].

2. csúfos, szégyenletes; ruşinos; schmählich. *1763* tsupa privatus rancorból annyira vette, vitte praepotentiaját, hogy az egész országban tsúfondáros és nevettséges Deliberatummal rontotta jó hiremet, nevemet és betsűletemet [Nsz; Told. 33/22]. *1812:* Emlékzem arra, hogy a' Groffné Aszszony eö nsga a' Groff ur eö nsgan(a)k első esztendei őszve kelesibe(n) a Groff ur eö nsgát mind őrökké motskolta mind ez ideig fűlem hallatjára: Futo Bolondnak, esztelennek, nyomoréknak, élhetetlennek, szamárnak, nevezgetvén. Edgy szoval a leg alább valo szokkal illette, a' melly Csufondáros szok, nem edj szűlőtött Groffhoz hanem még edj leg alább valo embertis nem illettek volna [Héderfája KK; IB. Nemes Kolumbán Imreh (21) vall.].

csúfondároskodik csúfolkodik, gúnyoskodik; a-şi bate joc de, a batjocori; mit jm Spott treiben. *1756:* az itt lévő Lutheránus Pap eo Kegjelme panaszolkodott akkor nékem, hogy Molduán Vonya iljen szokkal tsufondároskodott volna: Már én Semmi nem vagyok ked fiaival edgjütt az Tiszt [Galac BN; WLt Oltyán Nikuláj (45) zs vall.].

csúfondárosság csúfolkodás, csúfondároskodás; batjocorire; Gespöttel. *1771:* Mivel ennek elötte történtenek a' B: Czéhba holmi haszontalanságok ember Szollások Csufondárosságok, és egyébb illetlen dolgok, ezeknek el távaztatására, íllyen punctumokbol állo Dispositiott végezenek [Kv; FésűsCJk 20].

csúfondároz csúfolkodik, csúfondároskodik; a batjocori; über jn spotten. *1745:* az katona . az aszonyokat léányokat az lakodalomb(an) illetlenűl kergeti tsufondároz ijegeti vélle [Uzdisztpéter K; Ks 5. X. 6 Dragán Todor (50) jb vall.]. *1752:* ami az Pullus Gallicusokat illeti, lehet csufondározni ..., ha jobban tanultak volna Déákulis, hogy meg értének Dictionariumbol nem ártána [Kv; Szám. 69/XXVII. 7]. *1838—1845:* csufondároz: „folyvást csúfol, mintegy természete csúfolni" [MNyTK 107].

csúfos 1. csúf, csúnya; urît; häßlich. *1794:* Muntyán Gligort jol esmérem ... éppen távol vagyon attol, hogy roszra valo hajlandoság volna ö benne, hanem minthogy Szomszédjai is Nyelvesetskék, az Felesége pedig Annál nagyobb Ördög, nem enged ö senkinek, akármi bakatelláért kész mindenekkel egyben kapni, trágár és tsufos szokkal illetni [Déva; Ks]. *1826* az Alperes a Felperest mejbe meg ragadván a sárba belé rántotta ... s tsufos szokkal illette [F.rákos U; Falujk 139 Barabás Áron pap-not. kezével].

2. szégyenletes; ruşinos; schmählich. *1748* mivel azon Jószágot, Soha Contractusom szerint nem birtam, ā Semmiben nem urgealhattam manutentiomat, hanem inkább kellett urgealnom realis és Solemnis introductiomat, minthogy urgealtamis gyakor izben .., de az Inhibens ő Kglme mindenkor kivánta Subterfugialni, jóllehet mindenkor reá igirte magát ..., de .. kivánta mindenkor Subterfugialni, tartván à dolognak Sulljosabb és tsufosabb kimenetelitől [Torda; TJk III. 231]. *1785:* reménlem hogy azokis lelkekre vévén a

nagy kárt, gyilkosságot, és tsufos predát melyeket el követtenek az Istentelen gonosztévők, nem lehetne gondolni hogy meg ne esnék a szivek [Szászváros H; BK. Bara Ferenc lev.].

3. ronda, undok; spurcat, prost; scheußlich. *1752* nem kell nékem az az Vesselényi csufos bora Pillangos diszno teremtette, hanem jo bort hozz énnékem [MNy XXXVIII, 56].

csúfosan 1. csúful; urît; schmachvoll, elend. *1798:* Petrotzi Györgj ur bizonyos tseledgjei ... Szalas Erdejet a tisztelt Barone Aszszony ö nganak tsufason meg vagtak [Ádámos KK; JHb XIX/58]. *1821* Tudom azt ..., hogy a' fenn forgo helyen termett szép Buzát éjtzakának ídején tsufoson meg kaszálták, abba keresztül is hoszszárais egy néhány Borozdát vágván [Apahida K; RLt O. 2 Pásku Nyikuláj (70) vall.] | Aratás előtt nem sokkal egy éjtzaka, ki, ki nem azt nem tudom, kaszával ínvádálta, és a' szép Buzát sok helyeken tsufoson, és vétkesen le kaszálta [uo.; i.h. Ila Maftyéj vall.].

2. csúnyán, éktelenül; pocit; schändlich. *1768:* igy három szegletűlleg igen csufoson belé rugna a Rakosiak határok az eö praetensiojok szerint, a Szent Lászloiba [Torda; JHb XXXVI/17] | (Az út) ismég nap keletre térvén ide ki jöjjön, ugy anyira, hogy három szegletü nagy darab helyet csufoson ki vág a Szent Lászloi határbol [Szentlászló TA; i.h.]. *1798:* Szalas Erdejét ... tsufason meg vagtak [Ádámos KK; JHb XIX/58].

3. csúfolkodva, gúnyosan; în batjocură; spöttisch. *1752* János István ... Désházára hazásodván hogy le szállának a' Kurucz világkor a' katonaságbol oda hozzánk telepedik még ... elsőbben Jánosnak, az után Istvánnak mondotta magát, onnat János Istvánnak nevezteték, azután Csufoson Csontinakis hivák, de utoljára magát nevezé Nemes Gábornak | jó egességet izent vala tőllem ... Néhai János Istvánnak, kit Csufoson Csonti Istvánnakis hivának [Désháza Sz; Ks 101]. *1756:* a' szász Pap eo Kglme kapuja előtt Rob Juontol bé ízene magának a' szász Papnak tsufoson [Galac BN; WLt Kelemen alias Székely István (35) jb vall.]. *1793:* mintegy tsufason azt mondotta óh verjen meg az Isten siket bolondja [Koronka MT; Told.]. *1802:* Rettegi István Ur béressénekis nem átollatta csufoson mondani, A' Groff ökreit bé hajtam, el küldöm a' V(ice) Ispány Urhoz [Dob.; RLt]. *1843:* adtam volt bé egy kérelmet a' Tkts Magistratushoz, ... azolta nem tudok semmit e tárgyról, azomba látom a' Szomszédombais az ablaktörö Janitseket minden bántodás nélkűl lenni, 's még csufoson izenget felesége [Dés; DLt 362].

4. szégyenletesen, szégyenszemre; ruşinos, în mod ruşinos; schmachvoll, schändlich. *1774:* Sos Ferkö nevü Jobbágy egy Roka Börtt ajándékozott Praefectus Botskor Uramnak, azért hogy valami Csinnyáért Csufoson ne vesse ki az Udvari Biroságbol [Mocs K; KS Conscr. 36]. *1822:* Vass Jóseff Uram azzal kezdett erőltetni ..., hogy egy elömben adott Kötelezö Levelet azonnal subscribáljak — mellyet én subscribálni nem akarvan, Politiae szolgák utánn küldöttek, hogy engemet Vasárnap csufoson a Piatzon keresztül a' Fogházban hurtzoljanak [Kv; AsztCLev.].

csúfos-formálag csúfságból, csúfságképpen, csúfolkodva; în bătaie de joc; aus Spott, spöttelnd. *1756* láttam ... Molduán Vonyát Loháton jövén Besztertzéről, hogy a' Szász Papot ki szollitá, és mint egj tsufos formálag a' sűvegit le vévén ..., ezzel osztán meg rugaszkodott [Galac BN; WLt Zegrán Nyikuláj (30) zs vall.].

csúfosképpen csúfságból, csúfolkodva; în bătaie de joc; aus Spott, spöttelnd. *1756* nem regib(en) ... Molduán Vonya Besztertzéről részegen haza jövén a' Lutheranus Papra ment, azt vexalta, tsufosképpen praebendát mit kért tőlle [Galac BN; WLt Oltyán Pétre (25) jb vall.].

csúfság 1. gúny; bătaie de joc; Hohn, Spott. *1779:* Nemes Pap Alexa és ennek Testvér Attyafiai ... nehaí nemes Kűvár vidéki Frínkfalvi Nemes Pap Lupuj(na)k édes Fiai ..., az Hóróga név csak csufságból ragadot reájok nem egjébbül [Orbó SzD; GyL].

Szk: *~ba küld* gúnyból/gúnyolódásképpen küld vkit vhová. *1756:* egy Prebendást ... Molduán Vonya az irt Lutheranus Pap eo Kglméhez praebenda kérni csufságba küldötte (így!) volna, magától panaszolni a' Titt Praedicator eo Kglmétől hallottam [Galac BN; WLt Kertész Gergely (27) jb vall.].

2. gyalázkodás; defăimare; Lästerung. *1574:* Mondot neky Margit Io attiamfia Istenert kerlek meg Ne Iachotas, chwfol (!) engem Mert en zegeny Eozwegy azzon vagiok Nekem Nem kely senky chwfsaga, Esmet meg eskwt Neky feoldnek Mennek teremtëoyere hogi ely veszy Mert meg elegzik vele [Kv; TJk III/3. 382]. *1671* Istennek ajjándeka nem egy aránt lévén eö kglmek* kőzőt, nemelyek kiknek bővőn adatot Talentoma eo felségetűl ex tempor(e) szep imatsagokat szoktanak tenni, midőn gyenge tudomanju attjafiak is akarják azt az űdőt követni az buzgoságh helyet tsufságra es karomkodásra szolgáltatnak alkalmatosságot az halgatok(na)k [SzJk 118. — *Ti. az egyházi rendek].

3. ? illetlenség; necuviinţă; Unartigkeit, Unziemlichkeit. *1646:* halalakoris penigh ... mi adgiuk megh csufsag nelkul az ketek utolso tiztesseget, es az utannis mi fogu(n)k az ketek nyomdokán Járni, ha migh Isten bennünket megh tart [Bádok K; JHb III/72]. *1800:* nem lészek távul Perecsentől, de tsak ugyan az Udvarba bé menni nem bátorkodom kerülvén a Csufságot [Perecsen Sz; IB]. *1804:* minden a' szeretet, és emberség utján tett igyekezetei nem tsak foganatlanok lévén, hanem még képtelen méltatlanságokkal, és tsufságokkal viszontagoltatván [Berz. 21].

csuga[1] ? csutka, torzsa; cocean, ştiulete desfăcut; Kolben. *1719:* sem ősz, sem semmiféle

tavasz gabona nem lött ... A mig[a] kaptak ... nádgyükérrel, ... nyirfának fűrész musztikájával, magyaró és egyébb fának rügyeivel, törökbúza csugájával ... toldják foldják életeket [Cssz; SzO VII, 261. — [a]A követi utasítás jan. 24-én kelt].

csuga[2] ? (szarv)csap/tő; rădăcină; Stirnzapfen. *1788:* kék tehén a bal szarva kisuvadván a csugájából egy kevés kitörött a hegyiből [HSzj 175 *kék* al.].

csuhadár ? belső inas, komornyik; ciohodar, cămăraş; Kammerdiener. *1648 e.:* Mester emberek. Borbely Janos. Czyuhadar Szabo Marton. Andras Kouats ... Szygyarto Sandor. Szabo Tamas. Kobzos Jakab. Hegedüs Gergely. Lakatos Mattyas [BesztLt II. 293 a fej. udvarnépének fels-ban]. *1677* Béjáro Uraimek(na)k Cántorokat adt(am) ez szerint 12 Januar(ii). Bejáro Uramek. Feo Béjáro Haller István eo Ngk f 75// Posta Mester Szekely Lászlo Ur(am) f. 25// Csuhádár Klubusoczki András f 20//— Fegyver hordozo Naláczi András f 20// Kornyéta hordozo Radics István f 20//[a] [UtI. — [a]Ezután köv. még 25 név 20—15 f. fizetéssel].

A jel-re nézve l. a NySz-t, de ennek, az itt kérdőjelesen adott jel-nek ellentmond az, hogy az 1648 e-i adalék a *csuhadárt* a mesteremberek között szerepelteti.

csuhaködmön felsőkabátfajta; un fel de scurtă; Art Mantel. *1599:* Laios. gergey Vizen. 11 Chuha. kedmend[a] ... —//22. 285. Schubiza kedmend ... Steffen Schorscher. Vizenn 493. Bellest 4//93. 163. Subicha kedmend 1//63. 57. Chuha kedment 1//14 [Kv; Szám. 8/XIV. 33 hj. — [a]Itt és a két köv. ködmön-adatban a *d* véghangzó után egy nyomtatásban visszaadhatatlan betűjel, nyilván a *t* satnya jele áll]. *1620:* Egy Pegymet Takaritotul f —/10 ... Zaz Cziuha Keődmeőntúl f 2 — [Kv; KvLt II/69 VectTr 4].

csujtár, csútár l. csótár

csuk csomó, nyaláb; legătură, mănunchi; Bündel. *1818:* Tudom hogy a' kerűllők egy egy Csukkal (!) némelykor a' Hátakan hozni szoktanak [Dés; DLt az 1823. évi iratok közt].

csuka 1. ştiucă; Hecht. *1568:* mond feyerwary Durko, az mongiak hogy vatszy peter chywkat hozot en hozzam, es en foztem meg s en velem otte meg, de oda ne(m) hozot [Kv; TJk III/1. 226]. *1579:* Az 17 January Ö Naga vrünk hywata wala Syetsegel doctort blandratat feyrvarrol az wdwarban mert azoniunk Igen beteges wolt Doctor wram Zalat vala Nalam 6 magaüall ... Izente Enny Innya zereztetnek Neky mert feyr wartol fogva eg falatot nem ótt volna eg chúkat chykott swtetek es pechenet neky ... es eg weder boromat Jwak meg [Kv; Szám. 1/XVIII. 6 Dispensatio Laurenty Fylstich primary judicjs]. *1582:* wachyorara Egy chyüka lb. 8 d. 32. az lewéhez alma hagyma méz d. 4 [Kv; i.h. 3/V. 12] | Chúkatt atta(m) lb 14 mell facit f. — d. 56 Potthkatt atta(m) lb 8 mell facit f. — d. 24 [Kv; i.h. 3/VIII. 36]. *1584:* Az Hall dolga. Zamos Retkenek, ky harom fonth, Awagy nagiob Niomw, Aggiak fonthiat Lib. p. d. III Chwkanak Aggiak fontiat Lib. p. d. III [Kv; KvLt Vegyes III/7]. *1585:* 4 Janua: Az vonas Igazyto Vraimra az my kőlt Tywkmonyat swtny főzny vőttwnk d. 12 Egy czhywka 10 fontot nyomot az arra d. 36 | Az varos czhyűkayabanys harmat vyttek 2 Eőreg Eőreg[a] retket vőttem az pyaczho(n) nyomot 13 fontot tezen d. 38 | Syger vra(m)nak ... vyttek czhyukat bőwe(n) [Kv; Szám. 3/XXII. 52, 65. — [a]Így kétszer!]. *1586:* Veegj (!) Giorgnenek attam eoreg Cziwkakert f. 1/25 | Egi Cziwka es egi retke —/36 [Kv; i.h. 9, 37]. *1589:* 6 octobris ... Az halazok Mentenek ismeg alla az Thora halaznya Akoron foktanak volt Chywkakat 76tot. Esmeg czompot fogtanak 25 | Cozma Balintnak, harom font, es egi fertalyos czukat veottem d. 13 | 12 decembris Byro Vram es az Tanacz Fen letelekoran ... Feozni ualo hust d. 16. 12 font Retket d. 36. Padoczot d. 17. Potkat Ratani valot d. — 8 Czyukat Byro vram adatot 3 Eytel vrmos bort d. 12. ... Czikot d. 7 [Kv; i.h. 4/VI. 43, 4/X. 3, 54]. *1590:* Esmeg hozattam Az varos Chyúkayaban. Ment Byro vram es Kiraly Byro vram es Notarius vram Itelleo mesterhez Radouancy Janoshoz vittenek 3 Chyukat egy Retket [Kv; i.h. 4/XX. 21]. *1595:* 1. Czúkat hozottam ... d 20 Pottykat Alaía p(er) d 8. Wy zalonat Speknek az Czúkahoz p(er) d 6 [Kv; i.h. 6/XVIIa. 293 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1617:* Drabantokba ne(m) tudok haromnal teöbet kj feöldet ne adot uolna, az To ei uagasert, Az harom Embernek eggike Kalmanj[a] uala, egj font borsot adot uala bele, Daruas Antal egj kes hwuelliel uegeze el, Ereös Marton eoteöd fel szaz Cziukaual, en igj tudom [Szentsimon Cs; BLt 3 Zep István öröksége ügyében fej-i vallatóparanccsal tartott vallatás rendjén Blasius Debreczj de Zent Marton pix. vall. — [a]Csak így!]. *1637:* Halas vize io uagio(n), melybe(n) Czuka, pottyka veres szarniu keszegh es Czik terem [Mondra F; UC 14/42. 102]. *1649:* Maradot még az barkaban hat Czuka ött Czompo [Kv; Szám. 26/VI. 565]. *1652:* Vagyon egy teolteőt halas Tois, mellyet czak Tiborczi Thonak hynak. Ebb⟨en⟩ Czuka, Czompo, Karaz igen szepek teremnek [Tiborc[a]; GyU 128. — [a]Eltűnt település Kv és Kajántó szomszédságában]. *1685:* hozattunk ... Semlinget Csukákat nrő 4 [UtI]. *1716:* Szorgalmatos gongja legje(n) a Tokrais ... Csukát Posárt szaporitani igjekezzék [Szászerked K; LLt]. *1730:* Ma magam Bujaval fogtunk őt Csukat őt Compot huszon het karaszt huszon hat Rakot [Szentpál K; TKl. Mihály Deák Teleki Pálhoz]. *1735:* Vagjon egy To, a Regi Falu hellyin Halak vadnak benne effélék, Csuka, Czompo, Karász, és sűgér [Mezősztjakab TA; JHb XI/9. 13]. *1753:* Vagyon. egy Tó..., a' mellyben vagyon csuka, czompó. karász, keszeg bőven [Apanagyfalu SzD; EHA],

1754: Hallottam hogy Vass Győrgy úr ő Nga ide küldvén halásztatni Szép Halakot Csukákot fogván az Ur Vass Győrgy Uram emberei az Ur Lugosi Lászlo Ur(am) Fia a Halakot mind elvette volna, ezt mondván az Urffi hogy az Ur(na)k nem szabad itt halásztatni [Tóhát AF; JHb Kirila Tamás (30) jb vall.]. *1757* vagyon egy To Teremnek benne Csukák, Czompok, Karászok, és Keszegek [Nagyercse MT; Told. 18]. *1760* a' Csukának a' szépit fogattya ki a' Tobol, és azt küldi Kolosvárra [Gyeke K; Ks 92]. *1789* Ezen szekeren küldők .. egy veder Csikot ., ket deberke iros vajat, hat Csukát, egy rétzét, .. kivánom kőlthesse Nsgtok jo egésségb(en) [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1817:* nékem is hoztak egy szép tsukát és egy vad rétzét Kapusrol [Gerendkeresztúr TA; IB. Székely József Bethlen Sámuelhez].

Szk: *~forma szájú* csukaszájhoz hasonlóan vastag, széles, kidudorodó ajkú. *1823:* Olár György . Csuka forma száju [DLt nyomt. kl].

Szn. *1568* Katalin Ciuka Matiasne [Kv; TJk III/1. 229]. *1570* chyuka Lazlo. Martha chyuka Menhartne [Kv; TJk III/2. 54, 113]. *1753* chiuka Matthias . chiuka Matiasne [Kv; TJk III/3. 227]. *1590* Cyuka Antal [Kv; Szám. 4/XXII. 37]. *1599:* Chywka Ferencz Nemes Agy[a] veres darabant [Kv; TJk VI/1. 332. — [a]Érstd: nemes ágyból származó]. *1603* Chiwka Gergely [Kv; i.h. 689]. *1758* Csúka Panna [Betlensztmiklós KK; BK]. *1869* László (:Csuka:) Márton [M.léta TA; RAk 18].

? **Hn.** *1803:* Az ugy neveztetett Tsuka Erdeje Fejin, nagyobbára Tserefás (e) [Kisadorján MT; EHA].

2. csukahús/pecsenye; ştiucă prăjită; Hechtfleisch/braten. *1585:* 13 Janua: Főzette(m) Ebedre Massyk tal etek czhyuka tőröt lewel 10 font az arra. d. 40. Saffrany ment rea d. 16. Bors, alma, Eczhet, gyöngyber me(n)t d 16 [Kv; Szám. 3/XXII. 53, 55]. *1595:* Elséo tàl etek tsuka soba feőwe: 13 font chiukat veottem f — d 52. Feier Tamasnetol 2 1/2 Eytel eczetet veottem f — d 30 Tormat chiukahoz veőttem f — d 2 [Kv; i.h. 6/XVI. 1]. *1609:* Kezdettem Vonas igazito Vrajmnak feozetnj. Elseo Tal etek: Cziuka soban Masodik tal Etek Kaposztas hus Harmadik Tal Etek. Sult [Kv; i.h. 126/IV. 130].

csukácska ştiucă mică; Hechtchen. *1585* 27 Janua: Jútanak az Warady Birak B. Vra(m) hagiasabol kulte(m) Nekiek 2 Chukaczkat 9 fontot f — d. 29 [Kv; Szám. 3/XVIII. 19a]. *1597* kwltem Aiandekot ... 2 kicszin Czwkacszkat waroset [Kv; i.h. 7/XIV. 50]. *1685:* vettem . Kővi halakat és egj Csukácskat [UtI]. *1730* Az tegnapi halasztatas Ur(am) En rajtam el nem mult — harom Csukacskat harmincz Karaszt Kilenc vén Rakokat fogtak [Szentpál K; TKl Mihály Deák Teleki Pálhoz].

csukafi csukafióka, fiatal csuka; pui de ştiucă; Hechtjunge. *1735:* Apáczára küldöttem ... ot vettem 60 darabol alo szép Csuka fiakat egj nehánj Czompocskais vagjon [Barót Hsz; Ap. 4 Cserei Sámuel Apor Péterhez.].

csukahasú lapos hasú; cu burtă suptă; mit plattem Bauch. *XVIII. sz. eleje* Az daras derekű ló leg nemesebb termetű; ă Csuka hasu leg inkább Madár húsu Szokot lenni; Az rovid derekű absoluta deformitás, az kőpenyegnekis nincs hellye hogy rea kőthesd [JHb 17/10 lótartási ut.].

csukás[1] csukában gazdag; bogat în ştiucă; reich an Hecht. **Szn.** *1573:* chywkas kelemen [Kv; TJk III/3].

Hn. *1681* Az Csukás tó gáttyánál (sz) [M.szovát K; EHA]. *1774* Lacus Csukás Toh [Kolozs K; EHA]. *1804/1845* A csukás tónál (sz, k) [M.szovát K; EHA]. *1814* A' Tsukás To' farán (sz). A' Tsukás Tonál a' Gátan alol (sz). A' Tsukás Tó' véginél (sz) [Pusztakamarás K; EHA]. *1826:* A Csukás Tonál (sz) [uo.; EHA]. *1854:* Im Riede Csukás too (sz) [M.lápos SzD; EHA].

csukás[2] ? cövekes, cövekelt; cu ţăruşi; gepflöckt. *1617* Tudom azt hogy a To el uagasert az szent simonj Lofeyek s Veres drabantok Any feöldet fizettek uala hogj negj lon s egj szekeren eligj hoztuk uala kj a fa szegeket. eö magok mutogattak ki, hogj wsd ide az szeget, mert en attam ezt k(e)g(ielme)nek azonkeppen rendel minden Emberek feölde uegibe egj nap estig teöbet szaz fa szegnel, Nyir mezeön kezdek el ..., azért az feöldeket Cziukas feöldnek hittuk [Szentsimon Cs; BLt 3 Zep István öröksége ügyében fej-i vallatóparanccsal tartott vallatás rendjén Blasius Debreczj de Zent Marton pix. vall.] | az szent simonj hatarbannis, nagj szelj feóldey ualanak, Czjukas feolnek (!) hittuk mert annak az uegire szeget uertek s azert hittuk Cziukasnak, de most ki uagtak az szegeket ne(m) tudom melik negj lon s egj szekeren eligj hoztuk uala kj az fa szegeket, eö magok mutogattak ki, hogj wsd ide az szeget [uo.; EHA] | Tudom azt hogj az szent simonj hatarbanis, nagj szelj feöldey ualanak, az To el uagasert, Czjukas feöldnek hittuk mert annak az uegíre szeget uertek s azert hittuk Cziukasnak, de most ki uagtak az szegeket ne(m) tudom melik [BLt 3 Peter Andras szent Geörgj[a] nb vall. — [a]Szentgyörgy Cs].

? **Hn.** *XVII. sz. m. f.:* az Csukas Berczen (sz) [Borsa K; BHn 110]. *1774:* Csukas Csere Erdő mellyben Csere-fa fiatalok — veszszők találtatnak [Hosszúfalu AF; EHA].

csukaszín fakó-kékesszürke színű; suriu; hechtgrau. *1801:* Neidt Ádám, származására nézve Bucheimi a' Vürtzburgi Hertzegségből 21 Esztendős visel tsuka szín poszto kurta Kalapot [DLt nyomt. kl]. *1802:* csuka szin Német poszto [CsS]. *1803:* visel egj avatég tsuka szin posztó Kaputot [DLt nyomt. kl]. *1805:* egy bőrbe szegett Tsuka-szin Lovagló Nadrág [DLt ua.].

csukaszín-szürke fakó-kékesszürke színű; suriu; hechtgrau. *1806:* vitt magával ... csukaszin szürke Réklit [DLt 784 nyomt. kl].

csukaszínű fakó-kékesszürke színű; suriu; hechtgrau. *1800:* Gantieur Friedrich August, ... visel ... tsuka szinü, testéhez szabott fekete hajtásu köppenyeget [DLt nyomt. kl].

csuklás sughiţ; Schluckauf. *1716 e.* Az én atyám hatvanadik esztendőn felül valo élete bizony egy hosszú halál volt, irtoztató hosszú vizkorság, süly, lábainak éktelen dagadása, sebessége, fulladás, csuklás, negyedfél esztendeig nem járhatott, le sem fekhetett, csak ülve kellett alunni, kinlodni [BethlenÖnél.[2] 127]. *1858:* halt meg Szabo Ferencz leánykája Ámália ... 1 éves és 9 honapos koraban gőrcsős csuklásban [Dés; RHAk 99].

csuklik a sughiţa; Schluckauf haben. *1819:* Kretsun Josziv ptrűszszenteni, és tsuklani kezde othon is vagy ketszer ptrűszkőlvén, tsukolván egy két ora mulva megholt [Déva; Ks 116 Vegyes ir.].

csukló csüd; chişiţă; Fessel. *1680:* Nemzetes Suki Pál es Mihaly Uramek Praedikatora Kőrőspataki Peter ur(am) ... egy Barna szőrű lovát kinekis az fel ülő felől valo farán szilvási belyeg vagyon az homlokán egy kis hodossa az hatulso job lába szár az csukloja(n) alol el lopták (így!) [K; RLt 1]. *1849:* Szeg sárga kancza homlokán lámpa, hátulsó bal lába csuklojába fehér [HSzj 171 *lámpás* al.].

A megadott jel-re nézve l. MPászt. 304.

csuklya köpönyeg-féle; glugă; Art Überrock. *1596:* ket chiúkliat, ket zekerchet, egy harisniat es egy serleket vittek el az eztenarol [UszT II/2 B. 107 „Olah Radúl az Amadefalúj eztenan valo major" vall.]. *1597:* Vettem Az Johasznak: Egi Czondoratt p(er) f 1 d 50 Harisniat f — d 28. Ingett gattiatt f — d 50. Chywklatt f — d 20 [Kv; Szám. 7/VIII. 26 Steffen Lűsten kezével]. *1600:* Az mikor az Kenieres Balinth diznaiath erowel el wittek, ez az a kit Kenieres Balinth megh fogoth a vert le engemeth puskamat, chukliamath az diznowal eggiot el with (így!) [UszT 15/131 „Barla Peter Almasi[a], Zabad zekely" vall. — [a]Homoródalmás U]. *1668:* Egy Végh szebenyi szürtol — //15 Egy szűrtöl f — //03. Egy Csuklyátol f — //03 [BfR Vect.]. *1674:* birta ... Kamuthi Miklosne Asz(onyom) Mező Szilvást, annak utanna rea küldе Rakoczi Georgy katonákat s el foglaltata hatalmasul Szilvast, az akkori tisztarto Szabo Marton futva Szaladott, még Csuklyát tött 'a fejeben hogy inkáb el Szaladhasson [Mezőörményes K; JHbK XX/20]. *1683 k.:* Egy szűrtöl f — //03. Egy Csuklyátol f — //03 [MvRK Vect. 8]. *1714:* az magunk hatarunkbol az disznokat be akartak hajtani akor is meg fosztatak az olosz Uram jobbagyi Csuklyajat Czondarajat el vettek [Martinesd H; BK sub nro 261 Adam Iovanyeszk (16) jb vall.]. *1736* tizen tizenketten az atyafiak és nemesek egy számban beültenek, zekében, harisnyában öltöztenek, az szán elött hat ökör volt, közöttök két-három cseber bor, s úgy ittak s úgy jártak egymáshoz, csuklyát vontak az nyakokban, botot az kezekben, feles czigány hegedűsök, dudások a számban, kiáltásokkal, muzsika-szóval, úgy járták a tartományt [MetTr 358]. *1806:* a' barmot ... tartozik a' Pásztor oltalmazni, és Orvosolni, mihellyt észre vészi, és az orvoslás után; ha a' dolog ugy kivánnya haza felé inditani ..., és ha ugy történik, hogy a' nyavallyának sulyossága mián a' barom lábaimrol (!) leesik, akkor Csuklyáját, Zekéit, vagy tarisnyáját rá tévén, kiáltson kétszer, avagy háromszor, és ha a' kőrnyékben nem találtatik a' kinek megmutathassa, ott hagyván a' Marhára tett egyetmássát, szaladjon haza a' Gazdához, kinekis hirt tévén a' dologrol; ha addig meg nem döglik, mig oda érnének, az a' Gazda kára lészen [F.rákos U; Falujk 11—2 Sebe János pap-not. kezével]. *1808:* fegyvereit Csukjájában szokta hordozni [DLt 101 nyomt. kl].

? **Hn.** *1772/1869:* Vulgo Pap Csuklya nuncupati [Tűr AF; EHA]. *1794:* a Veresegyházi kutnal a Pap Tsuklája n.h.-en (k) [uo.; EHA].

csuklyás 1. csuklyát viselő; care poartă glugă; mit einem Übermantel bekleidet. *1641:* lata(m) hogi cziuklias .... hozza vaga Kouacz Mikloshoz [Kentelke SzD; BfR]. *1752:* a' Delnei Falus Biro ..., és egy tsukjás Aszszony ..., másokkal edgyűtt eleiben állának a' marháknak [Delne Cs; Berz. 12. 92/228].

2. '?' **Hn.** *1748:* A Csuklyás Gyepű alat (sz) [Koronka MT; EHA]. *1823:* A Csuklyásokban (k). a' Csuglyásnál (k) [Abosfva MT; EHA].

csukolád(t)é, csukulád(t)é l. csokoládé

csukros l. csokros

csulya-bulya ? szedett-vedett; adunătură, strînsură; gemischt. *1687:* Az Vendég Sovagoknak fizetésekben is lábán Szőrin adatat ki kamara Ispán Uram ő kglme az Aknai szolgákkal edgyűt aféle Birság apro csulyabulya két haszontalan ökreket in f. 5./. 5 no 2. meg hasonlo aprolék tavalyi Tinocskákat in f. 2./.2 nr 3: Egy vén ösztevér kisded birság semmire kellő Tehenet in f. 3 nr 1 [Mármarossziget; Törzs].

csulya-szarvú kajla szarvú; cu coarne strîmbe/sucite; mit Krummhorn. *1692:* Őregh Tehen Barna ele állo szarvu. bellyeges Őregh Tehen Sarga Csulya szarvu, bellyeges ... Őregh Tehen szöke elé alló bogarszarvu. bellyeges ... Őregh Tehen. Sarga szélés (!) buta szarvu. bellyeges ... Őregh Tehén, kék buta szarvu. bellyeges [Mezőbodon TA; BK Inv. 22]. — A jel-re nézve l. MPászt. 455.

csuma pestis; ciumă; Pest. *1744:* Nehai Gruz Todor Meg hagyatatt özvegye Óltyán Ráda Maros szekben Uraljban lakó (58) ... Fassa est sic Tudam bizanyasan mondani, Mível Nehai Grúz Todornak én voltam Másadik Felesege ..., Kormas Maríát az előttem Valo Felesegetís ígen jól ísmertem ítten Maras szekben Uraljban holt vala meg Csumában bízanyasan Mondam [SLt A et Y. Nro. 7]. *1804:* a' tsuma előtt ... még a' többi itten körül lévő bé kertelt hellyekis ... szabad hellyek voltak, hanem azután kezdették lassanként fel fogogatni [Sárd AF; TSb 51]. — L. még *csoma* al.

? **csumus** kelmefajta; un fel de stofă; Art Stoff. *1620:* Egy Vegh Abatul f — /5. Egy Vegh Hoblertul f 5/. Egy Vegh Chiumustul f 1./. Egy Báál Fejeruari posztotul f 4/. [KvLt VectTr hj].

csumuszló gyümölcszúzó; strivitor de fructe/ struguri; Obstquetsche. *1838—1845:* csumuszló: Csumuszló, csumuszol — tájszótári csimoszló, csomoszol ª[MNyTK 107. — ªOtt ez a jel. olvasható: lezúzni szőlőt 's egyéb gyümölcsöt (Tsz)].

csumuszol gyümölcsöt zúz; a strivi fructe; Obst quetschen. *1838—1845:* csumuszló: Csumuszló, csumuszol — tájszótári csimoszló, csomoszolª [MNyTK 107. — ªE jel-re nézve l. *csumoszló* al.].

csundán mocskosan; murdar; schmutzig. *1855:* Szobájuk s butoraik egyformán piszkosok, köntösük s ágyneműjök szennyes s legtöbbnyire undok férgekkel telvék. Sütéssel, főzéssel csundán bánnak, hájzsir és vaj helyett rendesen marha- vagy juhfaggyuval főznek [ÚjfE 324].

csundaság ? mocskosság; murdărie; Schmutzigkeit. *1855:* A szakácsi fehér sipka helyett vállközépig lecsüngő bozontos haját avas zsirral pazarul kikenveª, a tűz előtt hajszálairól nagy cseppekben gördül le a zsir. A csundaság a háziasszony csinos rendszerével sehogy sem férne meg, de azért békével tűri [ÚjfE 179. — ªTi. a szakács].

csúnya csúf; urît; häßlich. *1827:* Férjemmel Nemes Sáska András Urammal 36 Esztendeje a miolta Házassági életre léptem, ... de 12 esztendőken innen részegségre adván magát, ma már olyan grázna ember lett, hogy meg jobbulása felől semmi reménseget nem remélhetek ... ma már valahányon vagyunk mind annyi felé korhelkedünk iszonyu grázna, tsunya természetű Férjem mián: mivel senkit maga körül a Joszágon meg nem szenved [Torda; TLt Praesid. ir. 416].
Hn. *1768:* a Csunya magyarosban (sz) [Köpec Hsz; EHA]. *1823:* A Csunyába (sz) [Abosfva MT; EHA]. *1864:* Csunyabükk [Magyarókereke K; KHn 94]. *1891* Csúnyarét [uo.; KHn 95].

csúnyás ? csúnyácska; urîţel; ein wenig häßlich. **Hn.** *1641:* Az czyunyas Geödeörre jaroban (sz) [Kakasd MT; EHA]. *1685:* Csunyás gödörre menöben (sz) [Szentkirály Hsz; EHA]. *1722:* A' Csunjásb(an) (sz) [Páké Hsz; EHA]. *1756:* A' Tsunyás Gödörre menőben (sz) [Szentkirály Hsz; EHA]. *1770:* A Csunyas Gödörnél (sz) [Kakasd MT; EHA]. *1818* A Csunyás Gödörre menöbe (sz) [Szentkirály Hsz; EHA]. *1825* a Csunyás nevü hellyen (sz) [Páké Hsz; EHA].

csúnyaság piszok | trágyalé; murdărie | zeamă de gunoi; Schmutz | Jauche. *1822:* A' mi a' Veniczébôl eredett vizet nézi, mig észre vettem volna, a' Sertések alolis ki folyt egy kevés csunyaság, de már azt rég el rekesztették [EMLt]. *1823:* a tisztaságnak ellenére az uttzakra a szemetek és ganéj ki hányatnak, másunnat pedig a tsunyaság az uttzákra ki botsáttatik, és uttzákon valo pipázások gyakoroltatnak [Dés; DLt].

csúnyául mocskosan; murdar; schmutzig. *1679:* Mint hogi ezen pinczet ighen csunyaúl tartják, mind fai deszkai kezdettek büdősodni, s rothadni [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János lelt. 141].

csúp 1. domb/hegycsúcs; vîrf de movilă/deal; Hügel/Berggipfel. *1674:* hanyattatuk az első határ Dombot ... egy kis rétecskén (: melly Petriske retinek hivattatik :) annak az Retecskének Arankut felöl valo veghiben rakattuk az harmadikat egy kis völgyecskén ... az völgyecskenek árka mellett rakattuk az Negyediket ... Tizeneggiediket fenn az Bérczen egy nagy Csúp mellet ... erigaltattuk es rakattattuk [F.szovát K; SLt Q. 13]. *1681/1748:* az élen egy Csupig, és onnét ā Bercz tetejen a Falu felé tartván [KvAKt Mss lat. 236]. *1694:* Azon Völgyb(en) ... az felső feléb(en) és Végéb(en) ... egy láb földet szakasztván, mind az élen a' szena fuvek csupjára ki borozdolva csinaltunk egy láb földet, mely(ne)k is az szénafű és csup felöl valo része Haller rész [Mezőméhes K; Wass] | az Arpas Völgj Berczire edgj hegjes Csupra [Mezőbánd MT]. *1697:* az koles mezeiek szantottájak (!) az Czup alat valo feöldet [Burjánosóbuda K; JHbK XXII/21]. *1709:* egy darab szőlő Hegyet avagy Csupat [Boldogfva KK; JHbB K/109]. *1713:* Kebele Sz: Ivanyrol Agardª fele ki menö Ut mellett jobb kéz felöl valo Csupon és oldalon [CsS. — ªAgárd és Kebelesztiván MT]. *1715:* az m: nagj Gorbai Határ Onnét jű a határ le, a Szakadás felet, Paptelke felöll a Macskás nevű Helj Csupjára [Csákigorbó SzD]. *1725:* erdö vagjon ... A' Lajtorjás nevü tsúp alatt mingjárt, mely erdőis a' tsúp iranya alól le tart egjenesenn észak felé, és ki út tsapanolog edgj keresztül állo erdölö útra | Onnat már esmét a' meg irt útra térvén a' Metalis széle ezen erdönek fel mégjen egész(en) a' Tetöig a' szekér útra, melly útról czéloz ezen ö ngok erdejé(ne)k az utólsó Metalissa egeszszen arra az Lajtorjas nevü tsúpra, mely tsúpnak észak felöl valo oldalabol leg elöszször vészi eredetitª [Ménes MT; BK. — ªTi. a határvonal]. *1742:* a Csupnak felsö szeliben ... tizennyolcz rakás fákat talaltunk [Gye-

rővásárhely K; Born. II. 28]. *1745:* (Egy föld) vagyon a Tseresnye hegynek a tetejin ki az erdőig és a Tsúpig fel megyen a Pikluj nevezetű magos Tsup tetejére | a Tsür hely nevű magos Tsup [Nagyida K; Told. 9]. *1753:* Mentünk Bák vőlgy nevezetű széna füre melynek métái kezdődnek ă To mellett és mégyen fel ezen Bák vőlgy szinte tetején ... éppen ă Csupig [Marosbogát TA]. *1760:* (A határ) fel mégyen az Báldi keresztutig; onnet egy tsupra ki hág az ide valo Kerek Erdő nevezetű Erdőnek az szélin ..., onnat le ereszkedvén az Csetelki vőlgyre, azon vőlgyőn jó darabig mégyen, és fel hág egy Fetskés nevezetű nagy tsupra | (A határ a) tsupról le ereszkedvén ... szakad az Kolosvári nagy utban, és az Kolosvári ut nevezetű szena fűvőn fel hág az Tothází, és ide való határok kőzőtt levő barázdákig és gődőrig [Novoly K; BLt]. *1779:* az édes Anyánk Allodialis nagy Bongardjának két Részit ... hadják a' másadik Nyilnak. Azon Bongard(na)k innetső harmad Részét pedig az első Nyilhaz u.m. a' Dombiék Házához ... A' Tsuppon lévő Kis Szegelet Bongard maradván az harmadik Nyilhaz [Szászzsombor SzD; RLt O. 4]. *1786:* a' Hideg Vőlgy verő fényen lévő nagy oldal, a' mellynek mind szántásra, mind kaszálásra némely része alkalmatlan a' Csupak kőzőtt némelly hellyeken Lápos gődrős [Mezőbánd MT]. *1805:* mégyen a Ductus a Dimbu Médri nevezetű hegy végre . A Dimbu Médriről egyenessen a ki tetzhető torkon bé ereszkedvén az ugy nevezett Vállye Sztinga Pottingárol le follyo Patakba. Innen hasonlo Directioval fel mégyen két Csupok kőzőtt ki tettző hajláson a Vurvu Tyiszilor nevezetű magos hegyre és ennek élén elé menve bé száll a Vállye Tyjszilor nevű mélly patakba [Brád H; Ks 116 Vegyes ir.]. *1837:* az Antonyia és Bonto Gödre kőzőtt lévő egész Csup [Páncélcseh SzD].

Hn. *XVII. sz. v.:* Az ör Hálom Csupja oldalában (sz) [Mezőbánd MT]. *1672* Elmentünk ... az Noszalyi határnak Geőcz[a] felé valo fordulojaba(n) arra az helyre, az mely neveztetik keőzeőnseges nével az keőrtvely ffakon valo csupnak, az hol egy darab széna fűvet .. Gavai Miklos Uram fel szantatott volt keőlesnek [Ks 41. E. 17. — [a]Göc és Noszoly SzD]. *1680:* Lővő Janos csupia oldalab(an) (sz) [Visa K]. *1681/1748:* A Bikiseri Csup alatt valo Csérenek (!) [Szancsal KK]. *1693:* Tsup megett (sz) [Kolozs]. *1698* Az Bék Csupia alat [Buza SzD]. *XVIII. sz. eleje:* A Petei Csupnál (sz) [Légen K]. *1711/1761:* A' Szénafű tetőn fenn a' csupón (sz) [Szászvesszős KK]. *1722:* A szőlő Csupjá(n) belőll levő láb főld. a Szolo csup alatt valo labba(n) (sz) [Katona K]. *1731/1802:* A Tsupon alol (sz) [Oroszfája K]. *1736:* a' Csúp alatt (sz) [Mikefva KK]. *1740:* Szén egetőben a Csup tető oldalán (sz) [Sztána K]. *1744* Az Őrhegy csupja alatt (sz) [Marossztkirály AF]. *1745:* (A határvonal) fel megyen a Pikluj nevezetű magos Tsup tetejére. a Tsűr hely nevű magos Tsup [Nagyida K]. *1747:* a' Kis Aji Csupra menő (sz) [Szamosfva K; Ks]. *1747/1810:* A' Puszta Szőllő tsúpjára menő (sz) [uo.]. *1754:* Az Hegjes tsupnál (sz) [A.jára TA]. *1761:* az Mogyorosi tsupnál (sz) [Fejérd K] | Csup (e) [Szék SzD]. *1761/1808:* a Tekenős Csupon (sz) [Szind TA]. *1765:* a' Csup mellett (e) [M.szovát K] | a' Kaposztás tsúp allyában (sz) [Mezőcsávás MT]. *1768:* Csup Vőlgyben [Gyalu K]. *1771:* A Csup alatt (sz) [Körtvélyfája MT]. *1779:* Kál Csupja alat [Gyalu K]. *1782/1798:* A' Sűllyei Csupon aloll [M.herepe AF] | A Trauzner Csupja megett a' kőzepső Vajasdra rugoban (sz) [M. szentbenedek AF]. *1784:* A' Kis Mihály Tsupjánál (e) [Burjánosújbuda K; BHn 51]. *1795:* a Tokos Fája n. Csúp [M.kályán K]. *1798:* Lyukas csup [Méra K]. *XVIII. sz. v.:* A Reketfő Csupja alatt [Bonchida K] | Ugron tető felső Csupja itt conterminálodik [Deményháza MT]. *XIX. sz. eleje:* A Tsupan (sz) [Nagyölyves MT]. *1801* A' Bék Csupjánál (sz) [Buza SzD] | a Hegyes Csupnál (sz) [A.jára TA]. *1804/1845:* A Csup erdő (e) [M.szovát K]. *1807:* az őrhalom Csupjánál (sz) [Mezőbánd MT]. *1814:* a' Dosz Tsupja. a' Kintses Tsup. A' Kis Hegyes Tsupja (k) [Pusztakamarás K]. *1836:* A Csupnál a Domboruba (k) [Harasztos TA]. *1837:* a Hegyes Csup alatt (sz) [A.jára TA]. *1840:* A Tekenyős Csupján (sz) [Nagyölyves MT]. *1842:* Csup alatti Malom Biró [Aranyosrákos TA]. *1847:* a Spotály jukas csup nevü erdeje [Méra K]. *1864:* Csup vőlgy [M. lóna K].

2. kb. (tóban szigetszerű) földkúp/pad; ridicătură de pămînt (în lac); (im See inselartiger) Erdkegel. *1727:* Szüntelen volt ... egj Makai István nevű halaszsza, aki is nyárb(an) ott Lakat az To kőzőtt egj Csupan, s ott is veteményezett magának [Mezősámsond MT; Berz. 14. XVIII/19].

Hn. *1838* A' két tsupnál a' rajta lévő halász kunyhoval (sz). A' két Csupnál a' halásszal edgyűtt (sz) [Mezőmadaras MT].

A címszó jelzet nélküli adalékai az ETHA-ból valók.

3. derékalj/párnahéjvég; marginea feței de pilotă/perină; Bettbezugs/Kissenzieche-Zipfel. *1623:* Egí meréo derekaly hej kekes az chupia f. — d. 40 | Egí mereo Derekaly hej veresses rosas az chupia f. — d. 50 [Kv; RDL I. 121]. *1627:* Eger Balint fianak Lukachnak, feyr ruhazatbol az my Jutott. ... Egi kekes Derekalj hay chupostol f. — d. 50 | Egy Vetet Agiat, Az meliben Ket Derekali vagion, haiastol veressek az Cziupiaj aestimaltuk f. 6 d — | Egj Galler vankos haj Veres rosas az chupia f. 1 d 50 [Kv; i.h. 131, 133—4]. *1629:* Egy Derekaly hay veres ueszeös az Cziupia tt f. 1 d. — ... Egy Selimes kekes derekalj cziup aestim: tt. f 2 d. — ... Egy kekes selymes derekali Cziup haiastol tt f. 2 d. — [Kv; i.h. 132]. *1633:* Egy mereő derekali hej, mereő rosas Az cziüpia f. — d. 90 ... Egy derekali Cziüp veres fonallal varrot le(n) szal f — d. 40 | Egy mereő derekali hej, Az cziüpia veres rosas [Kv; i.h. 103]. *1636:* Egy Derekalj haj, veres rosás az cziupia. er. - - - f.

— d. 80. Egy kékes Derekalj cziup, Egi rongios lepedeouel ernek. - - - f. — d. 16 [Kv; i.h. 109]. *1651* Egy veres rosas Derekaly hay Csiupostol [Kv; i.h. 28]. *1682/1687:* Attam ket Eőregh Uy Derekalt, mindenik(ne)k Kender Uaszonbol ualot Tokiai uoltak, az Haiai pedigh giapottal szőtt Kender uaszonbol ualok uoltak, Az eggiknek Ueres es Kek Feitőuel uarrott az Csupya, az masiknak pedigh Ueres feitőuel Takacs szőtte az Csupya, himekre szőtt [Fog.; Borb. II Rákosi Anna kel.]. *1736:* Egy gyólcs vánkos hajj, az Csupja veress, kék, fekete, hamu szin, baracz virág szin Selyemmel, és ezűst, arany fonallal varrott, noha viseltes valet H. fl. 1,,36 [Kv; Pk 6]. *1752:* két párna Csupjaival edgyűtt ... Két Párna Csup veres fejtővel varratt [Nsz; Told. 2]. *1776:* Két vastag parna haj, varott fejér Csupjával; és egy szár nelkűl [M.köblös SzD; RLt]. *1789:* Egy lepedő hajtas elegyes selemmel varott Két párna tsupjával [T; LLt].

4. kupak; capac; Deckel. *1789:* Egy Lombik Sisakjával edgyütt Ket rosz réz Csup [Mv; CsS].

5. fedél, borító; acoperitoare; Deckel. *1745:* más nap jo reggel az harangott félre vertek a' Décseiek* es a' nyomon hozzám ís ki jőttek az tégla egető kemenczéhez tudokozodni kereskedni az káros ember nevezgette mi formáju és Csupas volt egyik kosárja ... a' mű helly hijján találtattak meg, a' szerint is találtatott a' Csupja egyik méh kosárnak a' mint a Décsei káros nevezgette [Szásznyíres SzD; Ks Kádár András (70) jb vall. — *A tőszomszédos M.décse lakosai].

6. kb. (a háló) öble/zsákja; sacul năvodului; Sack des Netzes. *1669:* Gyalom tsupja öl No 3 1/2 [Fog.; UtI]. *1727* csak égy vonással annyi halat husztunk ki hogy az Gyalamnak az Csupja ollyan teli volt hallal hogj tőb belé nem férhetet [Berz. 14 Fasc. XVIII].

csupa I. *mn* **1.** csupasz; gol; blank. *1767:* vagyon egy lisztelő malmokis, melly most tsák pusztájában ál. Mellynek egyéb rész nem találtatik ă tsupa fajánál és négy kővinél [O.sályi KK; Berz. 3. 7. C/6].

2. merő, tiszta; pur, curat; bar, bloß. *1736* gömbölyeg-forma egy-egy ejteles, egy fertályos, fél-fél ejteles ezüst csupa aranyas poharok [MetTr 396]. *1764:* Mind ezen hiresztések tsak tsupa költöméneyek ... mellyek(ne)k árnyéka alatt egyeb Dolgok Fedeztetni kivántak s azok mik 's kik között follytanak vagy Forraltattak ...? [KS táblai vk]. *1798:* a töb következet kérdesekre tsupa hallamasnal egjebet vallani nem tudok [Ádámos KK; JHb XIX/58]. *1812* De ha per inconcessum, valaha Dézma alatt lett volnais azonn föld vagy zalagoson el idegenitve: ugy se vala szabad az al pereseknek ... Törvény uttyán kivül, azonn Földbe involalni, azt bé szántani, vetni, és annok Termését le arattni, tsupa hatalom uttyán [M.bölkény MT; Born. G. XIII. 16]. *1843:* égyszer tsak meg ragadja Szabo János Pekárikot, 's a' Földre le veré, 's kezdé a Földön öklelni, kinekis a' kis ujján még egy nagy fejes gyűrű volt, — 's a' mint öklelte az keze feje ajja tsupa vér volt [Dés; DLt 856. 15].

? **3.** '?' *1636:* Egi kek czupa derekaly hay szeosz vaszon az allya. f. — d. 32 [Kv; RDL I. 109].

II. *hsz* **1.** csupán, csak; doar, numai; nur. *1798* egy Szán Rokontza vastagsagu darab fával utőtte és verte Vaszilia ezen Asszonyt; és mínek utánna másnap ujjabbanis mutagatta volna meg vert Testét magamis meg győződtem, hogy lehetetlen volna csupa ostor verésnek lenni hanem fával vagy páltzával kelletett kezeit ugy egyben rontani [A.árpás F; TL Bukurá conjunx Michaelis Gráma (45) vall.]. *1814:* a' sem igaz hogy ellensége vólna a' Felperesnek a' tsupa réá fogás [Dés; DLt 56].

2. teljesen, merőben; de tot, complet; völlig. *1584:* Kerekes Istwan es felesege Ersebet valliak, Egj haznal lakunk vala ez Sos Ianosnewal, Egkor az leania a' zemet birone effelfkorth hozza(m) Ieowe, ky hywa es hat Annia az a' fogoly Azony chupa Mezitelen fekzik, es semmy lelket Nem erzewnk benne [Kv; TJk IV/1. 246]. *1592* Ilona Peterdy Balasne vallia, Bakay ferenczet penig zinte az en Ablakom Alat wthe le Kuty Marton, halwa(n) elseobe szaigasokat, chupa Mezitelen swtetbe Nezek vala kj Ablakomon [Kv; TJk V/1. 253]. *1597:* Orsolia Rosta Antalne leanya ... wallia. ...., lattam azt, hogi Kis Imreh az giermeket ereosse(n) megh vere verte tizen hatzor az feoldheoz chúpa mezitelen vetkeztette azúta(n) ereosse(n) megh nyomdosta az labawal az torkara hagot [Kv; TJk VI/1. 42].

3. egészen, teljességében; în întregime; ganz. *1765:* a' szántások között lévő barázdában álló fejér kőtől jővő barázdának a' Maros felől való szelin belől semmi Jussa 's keresseti nintsen a Titt. Zejk Uraknak, mert tsupán tsupa régtől biratott Josika Juss [Haró H; JHb XXXIII/19]. *1791:* Tudjaé a Tanu ... Hogj ... Sz Ersébeti Agillis Mojzes György, Daniel es Janos Uraimék, Sz. Ersébetenn a közepsö tizedben amelj benn valo jószágot birnak, azon joszagban emberi emlékezettől fogva a Fiju Léányakkal osztozotté ... tudja e a Tanu hogj az tsupa fíjat illető jószág volt? [Usz; Borb. II vk]. *1797:* mikor ide vetődett is tsupa Paraszt gunyába volt [Náznánfva MT; Berz. 3. 3. N. 21]. *1804:* Szűts Irimia ... minden Fölgyei tsak tsupa allodiumokbol bitangoltatnak [Borosbenedek AF; SLev.]. *1842:* az fazakasak — ugy annyira el gebbesztették ásásaikkal az hellyet — hogy tsupa tós hellyé vált, 's jelenlegís olly mélly sok hellyen — hogy szarvas marhák belé fulhatnak örökre [Dés; DLt 368].

4. mindössze; cu totul, în total; insgesamt, zusammen. *1840:* Somkeréken tsupa nyoltz antiqva Sessio lévén, az allodiális Földek mivelésire ... erő nem volt [Kv; Ks 100 Nyilak könyve 25].

Ez az adalék az 1. jel-hez is tartozhatik.

Szk: ~ *csak* csupáncsak. *1840:* Szemibe is meg mondom a' Sogoromnak Szász Istvánnak

hogy ... ő adta nékem a' nállam lelt hamis ón huszasokat ... En csupa csak azért vallottam magamra azoknak készittését hogy ... a' Sogorom szenvedés alá ne jöjjön [KLev.].

csupán 1. csak; doar, numai; nur. *1765:* a' szántások között lévő barázdában álló fejér kőtől jövő barázdának a' Maros felöl való szelin belől semmi Jussa 's kereseti nintsen a' Titt. Zejk Uraknak, mert tsupán tsupa régtől biratott Josika Juss [Haró H; JHb XXXIII/19]. *1806:* Csupán annyét láttam ... [Dés; DLt 250/1808]. *1846:* csupán azon esetben lenne köteles Kedves Léanyom és örökösem a' fenn irt pénzből ... köz osztályra botsáttani, amennyibe Monostor Utzai Házam éppitése költsége fel nem érné azokat [Kv; Végr.].

2. csupáncsak; numai doar; ausschließlich, einzig und allein. *1772:* Mi ezen Malomnak semmi olyos hibáját nem tapaszteltuk és tudgjuk, a' melj az emlitett also kerekeknek lassu forgását vagj veszteg állását okozhatná, hanem eztet csupán okozza a' reá sok fel tojult viz [Ádámos KK; JHb LXVII/285]. *1776* En B. Révai Lajos hallottam, M. G. Kornis Ferentzné Aszszony ő Ngatól, hogy Gróff Lázár János Urffi Reversalist adott ezekről ă tőbbi kőzőtt: Hogy Gyermekeit ... Catholica hitben neveltetni engedi etc. Maga Conversioját pediglen egy ideig halasztani fogja, ne láttassék tsupán ă Groff Kis Aszszonyért vallását változtatni. etc. [Szentdemeter U; GyL br. Lud. Révai (40) vall.].

Szk: *csak* ~ csupáncsak. *1766:* Az A. eo Kegjelme most töbre nem mehet, hanem tsak tsupán azt kell Disputalni, leheté a' két Ház közt Métat erigálni avagy nem [Torda; TJk V. 325].

csupáncsak 1. merőben csak; doar, numai; ausschließlich. *1772:* ezen Causa nem csupán csak abbol állat, hogj a' Viz nyomulé fel, hanem abbol inkább, hogj az A. Novizans eö Excellentiaja Malma ket also kerekei mi okbol, a' Viz fel nyomulasatolé, vagj inkább más okokbol forognak gjengébben, mint az elött forogtanak [Kük.; JHb LXVII/242]. *1787:* ha jozonon gondolora vétetődik a Fatenseknek Fassiojok ... tsupán tsak temondán fundáltatik [Martonfva Hsz; HszjP]. *1817* A kertész már a Táblákot fel asatta tsupán tsak a Sütő Ház mellet a régi borostyanoknal és a to körűl* [Héderfája KK; IB. — *Ti. nincsen felásva].

2. mindössze; abia, numai; lediglich, allein. *1802:* Egy egészen fekete tsupán tsak a' hátán fejéreslö ... 5. esztendös Bika [DLt nyomt. kl]. *1814:* Az egész Curia kőrűl tsupán tsak az Oláh Czinterem felöll volt betsű alá jőhető Kert [Benedekfva Sz; Bet. 3]. *1832:* Teke Város* és Civisek lakossai, nem Colonusok, annak Magistratussa, 12 Tanátsossaí, 40 személyböl választott Közönsége mint városnak, azok igazitanak mindent és Itélnek, Nékie Allodialis Cassája, Fogháza. Uraság Nemesség ott sem ben Sem kün az Határban semit nem bir Nemesi Jussal, tsupán tsak az Dézma 3/4 részit használhattya, aztis meghatározott modon [Borb. II. — *K].

csúpocska domb/hegycsúcsocska; vîrfuleţ de movilă/deal; Hügel/Berggipfelchen. *1747:* a Földek űtköznek egy csupotskán lévő erdőtskéb(en) | (egy) Cziheres keskenj erdőtske elé njúlván a ... második Csupotskára | a Puszta szőlő nevezetű hellyén felljűl lévő második Csupotskára [Nagyida K; Told. 9, EHA].

csupog csattan; a plesni; knallen. *1790:* A' kis Adám ... ha meg haragszik, minden gyermekeimet ki hajtya ă házból, ă dajkáját, pofozza ugy hogy ugy tsupog [Kv; TL. Bodoki József prof. lev.].

csupor 1. bögre; ceaşcă, cană; Häflein, Töpfchen. *1573* Jwtta oda Thamas deak es kezebe vala egy chwpor kybe bor vala ot adig Tantorga hogy az bortt mind feyemre búrita [Kv; TJk III/3. 145]. *1582* Lazlo Ianos Lonay, Kendy Sandor Iobagia hwty vthan vallia Azon Iwtek oda hog' ez olah az Ianos el theorte az chuprot es megh haborodot velle az chaplar, egi botthiat veőtte el erette, Az vthan el erezte az botot, hanem az Syweget veowe ell ..., nem akara Addegh Adny megh eg penzarra chwprot Nem venne [Kv; TJk IV/1. 15]. *1583:* Vram vere meg mind azzoniomat es mind az Leant es az chiuprot az feoldheoz vere [Kv; i.h. 155, 157]. *1587* vaiat elseoben kis apro cziwprokban olwaztattam vala mind cziwprostwl volt f. 3/ [Kv; Szám. 3/XXX. 37]. *1589* A haz szuksegere valo Eggyetmas aprolek vetel 13 february vóttem fazakakat es chwprokat vóttem f. — d. 13. Egy olayos korsot f — d. 1 [Kv; i.h. 4/XI. 43]. *1596* Fazakas Boldisartol veottem ejteles, es fel ejteles meliben vaiat zwrtem, chüprokat f — d 16 [Kv i.h. 6/XXIX. 124]. *1598* Gergely Antalne kezde ereossen thwdomant tenny my eleotteonk hogy Borgyasne minemeo rwtt izonjw zittkokkal gyalazta es az chyúprottis fejeben verte, egyebteolis hallottam hogy Borgyasne rwt zidalommal illette Gergely Antalnet, es az chyprott fejeben verte [Kv; TJk V/1. 269—70]. *1601* 3 Mazos tál. Chywprok fazakak elegedendeok vadnak [Kv; Aggm. 41]. *1603:* Tudom hogy amikor az kallandost eozze giwteotteok vala, emlegetik vala hogy valamj eteteot chinalt volna egy chiwporba az vranak* [Kv; TJk VI/1. 690. — *Varga Jánosné]. *1605* Vgian ot, Szegh Bastiaban uagion 27 cziupor Puska por. vagion wres czuprok Mumero (!) 100 [Gyalu K; Sennyei 11/47 fej-i inv.]. *1614* More Gaspar bezellette enneke(m) hogy egyczer egy Czyuport feőzet volth Imprephine egy varaslo vén Azzonnyal az twznel [Medgyes; VLt 53/5267 L. Bornemizza de Colosvar (23) cubicularius et apparitor vall.] | Hallottam bizonyoson de kiteől ezemben nem Jutt, Egy Czyuprot tartott Imprephine az Pad alatt mellyet forgatuan az Czyupor azt mondotta Gabor, Gabor, Gabor, s Vgy kel

let jeönni az zegeny feyedelemnek[a] az tiz pey lowan hogy czyak nem nyaka Zakatt [Szb; i.h. J. Harfas (28) fej-i muzsikus vall. — [a]Báthory Gábornak Imrefinéhez]. *1633 :* Latta(m) az Falabu Janosne hazanal egi liukas, liukas[a] czuprot, es azt mondotta, ez az liukas, liukas csupor szerelemteól ualo, mert ebbe egi Zeöld bekat tesznek, es azt az hangia boliba teszik vy fedöuel be fedik az Simo(n)fi leaniatis tanitotta hogi giermeke ne legjen mit miuellje(n) [Mv; MvLt 290. 137b. — [a]Így kétszer!]. *1634 :* miert hordattad jo Mihaly Uram el az en cziupraimat [Mv; i.h. 291. 9a]. *1646 :* cziuporra, giorttiara es egieb eggjetmasra .. keőlteőttwnk omnib(us) f 1 d. 4 [Kv; SzCLev.]. *1665 :* Csuprot bor ivok(na)k hozattunk pro f — d 12 [Kv; i.h.]. *1679 :* Zöld mázos apro Czupor nro 5. Uvegh Csupor nro 1 | Tarka mázas csupor nro 6 | Jrnak valo apro Csupor nro 2 | Narancz szin mazos apro szerű tarka csupor nro 7 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János lelt. 29, 106]. *1688 :* Egy bélend szarv ezűstős Zőld Májcz vagyon rajta egy kis parannyi csupor fedőstől [Beszt.; Ks S. Misc. 27]. *1722 :* Ezen Nállam álott pénz egy fertállyos csiporb(an) volt, de az sem volt teli, hanem szőszszel; es bojtorjánnal tőltottem meg hogy az Eger hozzá ne terjen [Borzás SzD; Ks 5. X. 28]. *1738 :* 2 mázos Tsupor egy Tsetses Mázos Tsipor űres [M.bikal K; MLev.]. *1748 :* Fel ejteles afféle[a] Csipor [Nagyida K; Told. 11/95. — [a]Ti. nemegyei] | Kisseb s Nagyobb Cserép edény fedő, Porsolo, fazék Csupor felesen [Koronka MT; i.h. 37/29]. *1756 :* Nagy és Kis mázolatlan ujj Csupor Numero 4 [Branyicska H; JHb XXXV/35]. *1785 :* vett(em) magam(na)k egj tsuprat orvasság főzni [Kv; Pk 7]. *1810* Orvosságos fejér Csipor [Jedd MT; LLt]. *1817* égy Csupar [Mv; MvLev.]. *1821 :* Van egy ürös tsupor [Veresegyháza AF; Told. 19] | Négy batizi csupor [NSz; Told. 19].

2. Jelzői haszn-ban: vhány csupornyi/csuporra való; de o ceaşcă/cană, de ceşti/căni; von einigen Häferln (voll). *1570 :* Iweges Andras, Ezt vallya hogy Twgia azt hogy Az Barath Istwan vram hazanal Iwth volt Bort, Kys Istwanis vyt volt ket chywpor Bort oda es hogy azt Megh Itthak, Eo fely keolt onnath, es haza Menth [Kv; TJk III/2. 195]. *1605 :* Vgian ot, Szegh Bastiaban uagion 27 cziupor Puska por [Gyalu K; Sennyei 11/47 fej-i inv.]. *1629 :* En mikor az en hazam tajarol kj jeottem immar mind be foghta vala az tűz nem tudom honnat tamadot, hanem Nagy Mihaltol hallottam hogy ha az keze jo leot volna megh eothette volna egy chupor vizzel [Kv; TJk VII/3. 104].

Hn. *XIX. sz. eleje* Csupor Kőnél (sz) [Korond U; EHA].

csuporka 1. bögrécske, csuprocska; ceşcuţă, căniţă; Häflein. *1740* A' Kamara hijján egy Láda, mellyben vagyon egy viseltes bőr vánkos. Egy derekaj rajta lévő vereses kőz vászon hajjal egyűtt. Két Fringysia. Egy kis tsuporka [Hermány U; Ap. 5 Apor Péterné lelt.]. *1782 :* Aprosag tsuporka [Szentimre Cs; Hr Inv.]. *1787* egy tsiporkába Tejet töltvén azt meg nádmézelte [Backamadaras MT; CsS]. *1798 :* (A) Pohár Székben 3. orvosságos üvegetske, 3 cserep kitsiny fedötske egy Patikabeli Fejér tsuporka orvassággal [Vingárd AF; KCsl 5].

2. Jelzői haszn-ban: vhány csuprocskányi/csuprocskára való; de o ceşcuţă/un urcior, de ... ceşcuţe/urcioare; von einigen Häflein (voll). *1810 :* adott égy Csuporka mézet [KLev.].

csuporpohár ? bögreszerű pohár; pahar în formă de ceaşcă/cană; häfleinartiges Glas. *1679* Zöld mázos, harmas Csupor pohár nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János lelt. 29].

csuporvétel bögrevásárlás; cumpărare de ceşti/căni; Kauf von Häflein. *1597* Az egieb aprolek keoltseg chipor vetel, keniyre (!), húsra es gyerttiara keolt d 158 [Kv; Szám. 7/III. 15]. *1599 :* keoltetünk kenyrre, húsra chupor vetelre es gierttiara Az pince berel egetembe f 1 d 61 [Kv; i.h. 8/XVI. 13].

csúpos 1. csúcsos, hegyes; cu vîrf/gurgui; gipfelig, spitz(ig). *1769/1802 :* az Erdők kőzőtt valamely oldalas, hegyes vőlgyes helyeken az O. Bogati[a] Fatens ductussán menvén a Pojana Burgyi allyára; s also széllyére valamely Csupos helyre holottis meg álván ugy declárálta magát hogy onnat egyenesen tartaná a métát La Fintina Nyikiti nevű kutra [BSz; JHb LXVII/3. 48—9. — [a]Értsd: O.bogátai (SzD)]. *1786 :* Az Agyag Vermen fellyűl tsak közel ismétleg egy Csupos helly [Mezőbánd MT; TSb 51]. *1844 :* vetetem ... a Köpadra .. a Miskáné métájába lévő egy tsupos kő tájáig vetett tisztádon tiszta utolso vasrosta jukon jőt nagy szemű buzát Cir(citer) 7 vékát [M.köblös SzD; RLt].

Hn. *1682* A' Csúpos hegy alatt (sz) [Szászgalac BN; EHA]. *1754 :* A Csupos allyán (sz) [Őnok SzD; THn 28]. *1769 :* Csupos alatt (sz) [uo.; i.h.]. *1840 :* A' Csuposon. A' Csupos háta megett (k) [Krasznahorvát Sz; EHA].

2. kb. kontyos; cu coc; knotig, in Knoten geflochten. *1736 :* A fő leányoknak[a] az fejin nyak szirtin feljűl, az tetejeken kevéssé alól, hat csontból szőrrel erősen megkötött korona forma jó féle gyöngygyel megrakott vagy klárissal az kitöl mint tölt ki, magas csúpos hátra függő koronájok volt [MetTr 341. — [a]Azaz a főrangú hajadonoknak].

3. fedeles; cu capac; mit Deckel (versehen). *1745 :* más nap jo reggel az harangott félre vertek a' Décseiek[a] es a' nyomon hozzám is ki jőttek az tégla egető kemenczéhez tudokozodni kereskedni az káros ember nevezgette mi formáju és Csupas volt egyik kosárja ... a' mű helly hijján találtattak meg, a' szerint is találtatott a' Csupja egyik méh kosárnak a' mint a Décsei káros nevezgette [Szásznyires SzD; Ks Kádár András (70) jb vall. — [a]M.décse Szásznyiressel tőszomszédos falu].

Szk : ~ *szarvú* hegyes szarvú. *1752 :* Egj Kicsin Kormos csupos szarvu ökör [Dob.; TL 42].

csúposan csúcsosan, hegyesen; în formă de vîrf; gipfelig, spitzig. *1732:* A Gyümöltsös kert felöll valo kőz kert mellett vagyon edj földböl ásott, Csuposon szarvazott, szalmával fedett Jég verem teli jeggel [Szászsztjakab SzD; TSb 51].

csuprocska bögrécske; ceşcuţă, căniţă; Häflein. *1733:* Mazos tsuprotska 2 [Marossztkirály AF; Told. 2]. *1768* Csuprotska 4 [EMLt]. *1785:* vett(em) egj tsupratskát orvasságnak Dr 1 1/2 [Kv; Pk 7].

csuproz ? kb. csuprot használ; a folosi ceaşca/cana; Häflein gebrauchen, sich des Häfleins bedienen. *1598:* Borgyasne mene az Hagyma zerben ... Gergely Antalnehoz es rwtul kezde velle pantolodny, zidny moudwan Add megh az chyuprott mert bizony Awal bestie kwrwa nem chiuproz (!)*, kyre Gergely Antalne monda hogy nem Aggya [Kv; TJk V/1. 269—70. — *Olv.: csuprozsz].

Minthogy az itt közölt adalékban piaci békétlenkedésről van szó, a 'csuporral méreget' jelentéssel is számolhatni.

csúptető hegytető; vîrf de deal; Berggipfel. *1740:* Magurán* Vannak a Mlgos Árvák(na)k ... Taxás Vass Bányáji Toroczkó Sz. Gjőrgj felől edgy magoss Csup tetőn, melljek neveztetnek (:vulgo:) Járai Bánják(na)k; Ezeket a' Toroczkó Sz. Györgji Bánjászok colállják, és adnak annuatim ezen M. részre 42 — rúd avagy kasza vasakat Taxáb(an) [Ks 89 Inv. 27. — *TA].

csúpú végű; cu capăt, cu margine; mit Zipfel. *1734:* Egy pár fejéreses Csupu Gyolcs vankos haj | Egy vankas haj Tarkás Selyemmel varrott Csupu (den) 18 Egj pár fekete Selyemmel varrott fejeressel töltött parna csup fl. 1,, 02 [Kv; Pk 6]. *1736:* Egy veress fejtővel csillagoson varrott csupu vászon vánkoshaj ... Egy durva vászonra fejtővel csillagossan varrott vánkos haj csúp [Kv; Pk 6 Néhai Eperjesi Lászlóné Székely Sára hagy.]. *1819:* egy pár rettzés csupu párna haj ... más két totos csupu párna haj egy fekete Szörrel varrot darab derekaly Csup [Kv; Pk 3].

csurapé-bunda bundafajta; un fel de bundă; Art Pelz. *1839:* Egy szürke csurapé bunda, fekete bárány bőrrel bérlelve [KLev.].

Az előtag valószínűleg azonos azzal a bizonytalan eredetű szóval, melyet az EtSz egyebek mellett 1. 'ködmön', 2. '(a bácskai) svábok bárányborral bélelt felöltője', 3. *tréf* 'felöltő', 4. 'női kabát', a TESz pedig mások mellett 'prémes felsőkabát' jel-ben szótároz. Az itt közölt címszóbeli előtag pontos jel-ét azonban ennek ellenére sem tudjuk megállapítani.

csurdé 1. csupasz, mezítelen; gol (scos din teacă); blank. *1802* némellyeket tsurde kardal találták volna [Mv; Born. XXXIX. 53 Nemes György mészáros vall.].

2. puszta; gol; bloß. *1829:* azon ujj tőltést ... csurdé kézzel, minden áso szerszám nélkül konnyen kivájhatta [Csókfva MT; TSb 24].

csurdén mezítelenül, meztelenül; gol; nackt. *1774:* Aszalos Jonás ő kglme János nevű Fijával kiszőkének az utra, és meg ragadván az Expo(nen)st béránták az Joszágra, ott az földre le nyomván verték dűbőtskölték még az Léányais, az ingit kiszaggatták nyakából, ortzáját őszve kőrmétselték, Csurdén hatták [Ikland MT; Berz. 12. 92/155].

csurgyál csen, csór; a ciordi; mausen. *1838—1845:* surgyál: Surgyál és csurgyál, csinosan ellop valamit [MNyTK 107].

csusza kukoricacsutka; ştiulete; Kolben. *1851* Egy 13 kőlábakon — tölgy fa gerendákon álló — fenyő léczű törökbúzás kas zsúp fedél alatt, két kis lécz ajtókkal A' kasba van egy kevés csusza [Erdősztgyörgy MT; TSb 34].

Szk: ~ *eledel* kukoricacsutka-étel. *1821:* A nem régiben kegyetlenkedett elfelejthetetlen éhségben* nem győzvén a korpa és csusza szegény eledel mellett a rendetlen és sullyos szolgálatot instántiánkal folyamodtunk eo Ngáhaz [KLev. — *Az 1815—1816. táji szörnyű erdélyi éhinségre von.].

Éhinség idején a megőrölt kukoricacsutka lisztjéből kenyérszerű szükségeledel készült.

csúszik 1. a aluneca; rutschen, gleiten. *1638* az Lakatos Giörgj Talpfaja killieb Csuszot anira hogy az haz szegeletiböl ugia(n) ki latni [Mv; MvLt 291. 163b].

2. (a földön) kúszik; a se tîrî (pe jos); kriechen. *1631:* látám azt, hogy Csetri György az földön mász vala az asszony mellé, s ugyan melléje csúsza [Mv; i.h. 290. 54a—6b átírásban!].

3. kb. (észrevétlenül vhová) kerül, átcsusszan; a ajunge undeva pe neobservate; (unbeachtet irgendwohin) hinübergelangen. *1762:* azon négj Szégre ki faragot cserefák most Rosnyai Joseph Vram Csűrős kertében Csűre mellett vadnak, melyek csak most nem régen az irt Széna berek nevű helyből csuztanak oda, mellyik napon s kik által nem tudom [Marossztgyörgy MT; Ks 67. 48. 31].

4. kb. (lekenyerező ajándékként) csúszogat, meneget; a da ceva, a strecura ceva (pentru a mitui); (als Bestechungsgabe) hinübergleiten. *1742* Gál Uram égyszer ... 16 szál kertnek való vastag tőlgy fa karokat ajándekozott az Ispotály Majorjábul, ugy a Tanácsbéliek(ne)k is tsak tsuszott ă fa [Kv; Aggm. C. 12].

5. ízlik; a-i plăcea; schmecken. *1839* Anyám ekkor ivott legelébb sánfánert (!), 's jocskán csuszott [Kv; Pk 7]. *1843:* hogy a bor jobban tsuszszon egy font hust vettünk [Dés; DLt 586]. *1847* iszunkis mind a' hányon vagyunk, mint a' csap, még Trézsi is, mert nekiis jol csusz a' fáin űrmős [Kv; Pk 7].

csúszka csicsonka; gheţuş; Schlitterbahn. *1838—1845:* sikonka: csuszka, ironga, iszánk. Innen a tájszótári sikonkázik [MNyTK 107].

csúszkál (a földön) csúszogat, kúszogat; a se tîrî; rutschen, kriechen. *1792:* Tudom Abrán Mártont olj nyomorult embernek lenni hogy az

al felin tsuszkált tsutkokot véven kezébe [Körispatak U; Pf].

csúszkáló csúszkálva járó; care merge tîrîndu-se; wer kriechend geht. *1818:* A' Panaszba felolvastatott Azonn terhes ki-tételt, hogy a' Krájnyik Ur verése miatt Fiam Nyomorékká és Térdenn tsuszkálová lett volna, én Nem írattam [Körösbánya H; Ks 119e].

csúszó 1. kúszó-mászó; tîrîtor, care se tîrăşte; kriechend. *1792* maga ... alfelén tsuszo nyomorult volt [Körispatak U; Pf].
2. suvadozó; care se surpă; vermurend, rutschend. **Hn.** *1744* az Csúszo Hersáb(an) (sz) [Ne; EHA].

csúszómászó csúszva-mászva vánszorgó; care umblă tîrîndu-se; kriechend. *1757* Egy Csuszómászó Embertől 5. Forintat egy Tehenit ... hitelbe el tsalván [Gálfva KK; Ks 66. 45. 11c].

csuszpájz főzelék; fiertură; Zuspeise. *1820:* Ket Tsuzpajsnak valo Kalanok [Felőr SzD; Bet. 5 Fráter Theresia kel.].

csúsztató 1. ? facsúsztató; jilip; Holzrutsche. **Hn.** *1740* A Csusztato oldalon (sz) [Sztána K; EHA]. *1758:* A Csusztato oldalan (sz) [uo.; EHA].
2. ? csúsztató-fa; proptea fixată de osia căruţei în locul roţii rupte pe drum; Rutschbalken. *1849* a' Biroí Berekből elegendő veszső, czapka, 's talán csusztatois kí telék [Mv; MvLev. 2].

Az idézetbeli adalék alkalmasint arra a csúsztató-dorongra vonatkozhatik, amelyet a menet közben eltört kerék helyére a tengely alá rögzítenek, hogy tovább vontathassák a szekeret (vö. MTsz).

csúsztató-kő '?' *1589* Ket visseltek (!) ferfi Inghek hitwanok. Chuztato keowek Nro. 9. Ket Selyem fedelek Iok [Kv; Vegyes I/2. 70].

csutak 1. fatönk; buturugă; Holzklotz. *1751:* Az Remeteiek ollyan fakra es Csutakokra hantak jegyekett, melyekett az itt valo olahok aszaltak volt meg, es már elis hordották volt az aszalvánt, Csak a Csutak maradot [Remete Cs; LLt Fasc. 150]. *1763:* ott egy tsutakban az ut mellett tüzet tészen füttözni [Udvarfva MT; Told. 44/15]. *1768* Szász Szènt Lászlonak Oláh Létanak egyben folyo határa vagyon Olàh Rákos nevezetü Falu Határával az emlitett Ország uttya délt nézö szélyin gyükeredzett régi nagy tölgy fa Csutakjánál melyis mindenkor határ fának, és jegynek tartatott a mig én itt laktomban fen állo ělö fa voltis [Torda; JHb XXXVI/17]. *1775:* Vagyon a' Ritza farkán égy erdö helj melj áll circiter 30 haszontalan Csutakokbol [Homoródsztpál U; EHA]. *1786:* azon hellj ez elött Marha legelö fás bokros és Csutakos hellj volt, hanem most nem régiben írtották ki Nagy elö Juhar és gyertyán fákot bokrot és csutakokot kellet ki vagni [Msz; Bet. 6].

2. fatuskó; butuc; Holzblock. *1650* az vyz czak zörte tervlt akkor Egikor czak nem régön latnj kezdem hogj czutakokal Ganeval dugatnj kezdek [UszT 8/64. 58b]. *1771* most az közölebb el mult tavaszszal ... egykor a midön itattam volna, es dörgölödvén egy csutakhaz le esvén az ökör odaszoritotta az csutak az lábát és azolta mind Sánta [Mezőmadaras MT; BK. Szőcs Vonya (41) zs vall.]. *1781:* En el menek hogy egy Csutkot hoznek Csatlos Györgyel s a Szannal az Urfi T. Lajos erdejiböl a Szanakat Csutokkal meg rakták [Told. 10].
3. határtönk; stilp de hotar; Grenzklotz. *1804:* ott ki keresvén a' Régi Csutakot, asztt meg újjitták egy Cserefa ully Csutakkal, es Egy fejer Fűszfa Porongy Bokorral [Backamadaras MT; CsS].
4. (fa)csonk; bucată de lemn, scurtătură; Stumpf. *1717:* beszélték hogy azon az helyen let volna Sulyok István Uram Csure . ., de én az Csúr agasát vagy Csutakját nem láttam [Szopor K; Ks 90].
5. tuskódarab; bucată de butuc; Klotzstück. *1606:* Osuat Janos Vra(m) el veve az keörtuelt, mégh Imreh Lukaczne egy kis chùtakal hoszais hagyta osuat Janoshoz [Gagy U; UszT 20/195 Ioannes Dersi de Gagi vall.] | osuat Janos vaga Imreh Lukaczhoz, osuat Janosne hozza hagita egy chútakkal Jmre Lúkaczhoz, ..., Jmre Lukaczne az vtan leg kesebben fel veue azt a' chútakot melljel osuat Janosne megh hagitotta vala az Vrat Jmreh Lúkaczot, s mo(n)da, ezt azert hagitom visza, hogy feleseged hagita Vramhoz [Kiskede U; i.h. 20/203 Brittannús Jmreh de Kis Kede pp vall.].
? ◇ **Szn.** *1641:* az Utnak az Job kesz feleol valo felit, Cziutak Peterek birtak [Kászonimpérfva; BCs]. *1643* Cziutak Demeterné [HSzj *lapát* al.]. *1654:* Czutak Gergelliel nap estigh cantalni jártunk [Fog.; KemLev. 1430]. *1656:* Czutak Balas hogy megh hala ugy nyula hozza* Czutak Geőrgy miuel uerre eőteot ⟨ill⟩ette [Kászonimpérfva; BCs. — *Az örökséghez]. *1673:* Csutak András [Szépvíz Cs; CsVh 47]. *1688:* Czutak Istuanne Aszonjom [Ksz; BCs]. *1717* Csutakne [Dés; DLt 506]. *1774:* Csutak Uram [Mocs K; KS Conscr. 46]. *1784:* Csutak István Uram [Kovászna Hsz; Bogáts 9]. *1785* mikor Néhai Sámuel Diák a' csűrét épitette ... ot vala kalákába szarvazni Réti Csutak István Uram is [uo.; HSzjP].
◇ **Hn.** *1614:* A felsö torokban az Cziutakok köztt (k) [Nagymoha NK; EHA].

csutakbeli fatönk/tuskóbeli; în buturugi; an/von Stumpf. *1823:* Betsülték volt ... Dosa Gergely Ur Erdejében az örökre el veszet tsutok béli kárt a mely soha ki nem sarjazik ... 40 — azaz negyven Rns forintokra [Kakasd MT; DLev. 1. IIIA].

csutakfa kiszáradt fa, *rég, táj* aszúfa; copac uscat; vertrockneter Baum. *1775:* a' To megi nevü heljben égy Csutak fákb(ól) állo ... Erdö

vagyis inkább Erdö helj régen jo Makkos Erdö volt, de ma tőbbire tsak ág nélkül valo Csutak fákbol áll | A' Jo Péter Cseréjének harmada ... tsak valami tísz fen állo ág nélkült valo Csutak Fái levén, kőzbe kőzbe kaszállják [Homoródsztpál U; EHA].

csutakos tönkös, tuskós; (curătură) cu buturugi; klotzig, stumpfig. *1770:* Sipos nevü helyen vagyon egy szely főld mellynek egy rēsze erdős ennek ā mezeibe à Csutakossaval edgyutt belé mene Cub. 3 [Tekerőpatak Cs; LLt Fasc. 158]. *1786* azon hellj ez elött Marha legelö fàs bokros és Csutakos hellj volt, hanem most nem régiben írtották ki ... Nagy elö Juhar és gyertyán fákot bokrot és csutakokot kellet ki vagni [Msz; Bet. 6].

Szk: ~ *fa* csonka fa. *1754:* nagy csutakos, és régen levágot fák vadnak [Ditró Cs; LLt].

Hn. *1766:* A Csutakosban (sz) [Szentgerice MT; EHA]. *1823:* A Csutakosba (sz) [Harangláb KK; EHA]. *1826:* A' Csutakosba a' Tofenék mellett (sz) [Beresztelke MT; EHA]. *1835:* A' Csutakosban (sz) [Nyén Hsz; EHA] | A Csutakosban (sz) [Márkos Hsz; EHA]. *1843:* Csutakosban (sz) [Lázárfva Cs; EHA]. *1847:* A' csutakos nevű megye erdeje [Szentgerice MT; EHA]. *1864:* Csutakos. csutakos teteje [Alfalu Cs; EHA] | Csutakos, részint legelő, reszint pedig sílány természetű szāntoföld [Remete Cs; EHA].

csútár, csújtár l. csótár

csutika (fű)torzs, csutka; cotor (de iarbă), lujer; Grasstoppel. *1793:* Határ szabadulászkor a mi marháink tsak tsutikáit kapták a sarjunak [Kézdikővár Hsz; HSzjP Michael Kicsid (58) jb vall.].

csutka 1. (fa)tönk; buturugă; Holzklotz. *1763* a tsutkák is a Cseledgyi tsak a minapis a nevezet erdőnek rontyák vala holot ha olyas fiatalosnak tovit ki rontya vége lész az erdőnek [Berz. 5. 44. S. 34]. *1765:* (Az faknak) az vagasi es Csutkáji latszodnak [Jedd MT; LLt]. *1781:* Láttam az egyik erdö Pásztort... hogy ā földben maradat le vágatt fák reves Csutkait kapával ki ásagatta [Csóka MT; Ks].

2. tuskó, csutak; butuc; Stumpf. *1785:* mind egygyik hoztanak azon Erdöböl Tsutkat s Aszszuságot... Jobbagyai és 'Sellérei az nevezett Erdöböl Aszszuságot és Tsutkokat hordattanak [Agárd MT; Told. 10].

3. tő; tulpină; Stamm. *1749:* Brezován Joan (replikál)... en is eletem oltalmára edgi rudat kezembe vévén Mihacz Andráshoz hozza űtöttem mellyré eö azon kivűl is reszeg lévén kőnnyen el esett valami irtott tővis kőzze a melly(ne)k is csutkája a Fejit meg sértette [Sztregonya H; Ks LXII/9].

csutkás (fa)tönkös, tuskós; cu buturugi; klotzig. *1798:* ez a régi tsutkas gyökeres Irotvány vagy Erdő hely se Maftyej, se Nyikulaj kőzött nem volt sohais fel osztva [Nagykristolc SzD; JHb Bornemisza Anna Mária lev.].

csutkó 1. (fa)tönk/törzsök; buturugă; Holzklotz/stamm. *1647/XVIII. sz. köz.* A Cserén való erdön... egy Csútkon vagyon kereszt | a Megye erdejének tetején az út mellett egy Csútkon vagyon kereszt [Csóka MT; DLev. 1. VIIA. 5, EHA]. *1751* bizonyos tserefa tsutkokkal meg jegyzett Metan ... jó tserefa tsutkokkal meg metaztatván ezen Tabla | ki tsinálván egy Metát, 'a hol lehetett Ekével meg borozdoltatván, a' hol pedig meg borozdolni nem lehetett, bizonyos élő fákat meg kereszteztetvén, és a' mellett bizonyos Tsutkokat is fel ásatván | A' Tsűr helly ... két egyenlő részekre szakadott, mind két óldalon meg keresztezett élő fákkal, a' gődrin pedig fel ásott tsutkokkal ki metaztatván [Koronka MT; Told. 31/4]. *1761/1808* Ebben[a] Tölgy Fák vagynak, többire tsak égy égy singes bokrok, és régi tsutkok vagy Törsökök [Várfva TA; EHA. — [a]Ti. erdőben]. *1764:* ez előtt circiter 6. esztendőkkel két Regius Assessorok praesentiajokban... rudakkal fel mérvén az itten levő Korda rész rétet találtunk ... a' Kaszálonak felső széléb(en) egy gyertyán fában belé vágott keresztett..., a' mely fát le vágván, ugyan tsak a' tsutkoja vagy gyökere most is meg tettzik [Hidalmás K; RLt O. 2]. *1775* Girán al(ia)s Tuducz Lup (46) fassus... Apamtol gyermek koromban hallottam mondani No fiam emlekezel meg rolla hogy edig volt az OVasarhellyi hatar itten Porkalát kapu volt ezen Csutko az Porkalát kapu felnek Csutkoja [O.vásárhely SzD; Ks 25. VI] | Nagy Nyir nevezetű Erdő . kezdődik a' Csutkoknál [M.gyerőmonostor K; EHA]. *1781:* Láttam az egyik erdö Pásztort .. hogy ā földbe maradat le vágatt fák reves Csutkait kapával ki ásagatta [Csóka MT; Ks]. *1782* maga embereivel Irtagattatta a' Csutkoktol Tisztagattatta egy részit[a] [Koronka MT; Told. 4. — [a]Ti. az erdőnek] | ez előtt az erdő öt vagy hat esztendővel levágatott vala. az ott megmaradott Tsutkokat, Fa gyökereket, Bokrot, Tővisset ez előtt két esztendővel is kiirtotta | 'a Kintsesben 'a melly ki irtatt Erdő helly vagyon, azon helyét.. ő Nga Tavalyis, Harmad idén is maga embereivel a' Csutkoktol Tőkéktől és meg benne maradatt Bokroktol tisztitottatta (!), Takarittattatta [uo.; EHA]. *1785* mind egygyik hoztanak azon Erdöböl Tsutkat (!) s Aszszuságot... Jobbagyai és 'Sellérei az nevezett Erdöböl Aszszuságot és Tsutkokat hordattanak [Agárd MT; Told. 10]. *1816:* a' tsutkokotis kikeresvén meglelték [Szentgerice MT; UnVJk]. *1841:* 22 Jug 55 quadr(át) ől ki terjedésű innettső Vágott a' minden rend nelkűl le vágott fáknak magossan meghagyott csutkoi által tsak nem merőben tőnkre tétetett [Gyalakuta MT; EHA]. *1844:* A Csűrős kert körül levágatott egerfakat és füzfakot mire hasznalta, aztot sem tudom, a' Csutkoi helyel (!) nemelyiknek most is láttzik [Abafája MT; TSb 22].

Hn. *1836:* A' Csutko Szélben (sz) [M.gyerőmonostor K; KHn 86]. *1850 k.:* Nagynyiri csutkok (közl) [uo.; i.h.]. *1864:* Csutkoknál [M.valkó K; KHn 116].

2. (fa)tuskó; butuc de lemn; Holzklotz. *1775:* Káruly Minya az ház ajtot bé kezdé kivül fákkal rakni s állogatni... mindenféle fát Csutkokot az ajtora hordván, aszt erőssen bé raká [Berekeresztúr MT; Bet. 7 Molnár Mihály (24) lib. vall.]. *1781* En el menek hogy egy Csutkot hoznek Csatlos Györgyel s a Szannal az Urfi T. Lajos erdejiböl ... a Szanakat Csutkokkal meg rakták [Told. 10]. *1838—1845:* sulyokbot: Fahasító íkverő csutkó, kótis, das Klopfholz; megkülönböztetve a sulyoktól, Waschbläueltől [MNyTK 107].

3. facsutak/darab; bucată de lemn; Holzstück. *1792* Tudom... Abrán Mártont olj nyomorult embernek lenni hogy az al felin tsuszkált tsutkokot véven kezébe [Körispatak U; Pf].

csutkós 1. (fa)tönkös; cu buturugi; mit Baumklötzen. *1694* Makk termő tilalmos Erdő is vagyon. Ban⟨k⟩a nevezetű... de ez t⟨sa⟩k semmire kellő tsutkos: mind az által ha tilalomb(an) tartatnék, vessző teremne rajtok [Kisenyed AF; BfR Néhai ifj. Bálpataki János urb.]. *1753* tiszta jo szánto föld nem Csutkos [Vaja MT; VH]. *1759* E' vágott tsutkos és irtott Erdő [Jedd MT; Told. 45/1]. *1770:* Prétrisor (!)[a] Adám. kezdette volt a' Kérdésben nevezett mostis tsutkos Irtást nagy Erdőből irtani | azon mostis tsutkos irtott hellyett Nagy Erdőből ki irtotta [Bukuresd H; Ks 79. XXXIV. 23. — [a]Alább: Petrisor]. *1778* Ezen erdő harmadik része tsutkos lévén abbanis belé menne négy véka Buza [Koronka MT; Told. 79]. *1791:* Csokai határban a Csere nevezetű hellyen lévő Irotvány földemet...magok is irtották ki tsútkos és bokross helyböl [DLev. 1. VIIA. 5a]. *1797* Ezen Erdő Tsutkos, Butykos, bokros és tseplesz... Ezenn Erdő Szűntelen vágattatott, hordatott, mig utolso pusztulojára maradott ... tsak ez előtt 15, és 16 esztendőkkel igen jo, derék, és épűletre valo Erdö volt [Szentegyed SzD; Wass. Conscr. 177—8].

Hn. *1722:* Az Csutkos föld (sz) [Bernád KK; EHA]. *1821:* A' Csutkos Szélybe valo Déde (!) alatt (sz) [M.gyerőmonostor K; KHn 85]. *1891:* Csutkóst(ető) [Bogártelke K; KHn 187].

2. tuskós; cu butuci; mit Baumstümpfen. *1726:* A' Közep Lombi Szölö ... karoja es fája tsak közép aránt va(gyo)n azomban a' miveléseis sött csutkosis a' töve [Kv; KvRLt VII. 20a]. *1803* Ezen szőllő csutkos gyeretske, nem igen jól mivelt [Koronka MT; Told. 23].

csutora pipaszopóka; muştiucul lulelei; Pfeifenspitze. *1720:* az Csutarákotis Ngdnak el küldtem [Nsz; Ks 96 Bornemisza Imre lev.]. *1756:* Csútorákra xr. 24 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 100b]. *1781:* Öz Szarvbol készült Tsutora, csont Szárral együtt [Mv; Told. 9a]. *1797* Hét tsutoraert per 15 xr Hung. fl. 2 Dr. 10 [Szság; IB III. CXLV. 22]. *1817* Négy esztergába metzett lakirozott Pipaszár Csotorával Cserép pipával [Mv; DLev. 3. XXVIIIA].

csutorás I. *mn* szopókás; cu muştiuc; mit Mundstück. *1817* Egy tsotorás pipa [Mv; DLev. 3. XXVIIIA].

II. *fn* ? csutora-készítő; confecţionar de muştiucuri; Mundstückmacher. *1844:* Székely István kit csuturásnak is hivnak [Szászfenes K; EMLt].

Szn. *1700:* Csutorás György. Csuturás György [Kv; Szám. 40/II. 17, 40/III. 17].

csúzos köszvényes, köszvény okozta; reumatic; rheumatisch. *1856:* Betegség neme: csúzos láz [Dés; RkHAk 160].

csű l. cső

? **csűcsök** *1803* két darabotska tsötskekis vagy(na)k az alsó a' Pohár szárával égyező, a' felső p(e)d(ig) also végével tsőtőrtős lévén [Nagyteremi KK; UnVJk 203].

csűd (állati) bokacsont; chişiţă; Fesselgelenk. *1703:* mely gonoszul el veszett ökrenek csűdit Tarcsafalva[a] Martonos felé forduló határában talalvan megh [Pf. — [a]U].

csüger l. csiger

csügg (belekapaszkodva) csüng; a atîrna (agăţîndu-se); sich an jn anhängen. *1597:* Az azzony mind az nyakan chewggeot az legennek chokoltak eoleltek egimast, nagi essedezwe(n) kerte hogi be mennie(n) hozzaia, de semmi keppe(n) be ne(m) hihata | azonkeozbe az fogoly legeny ki ieowe az udwarra, az Azzony ereossen chewg wala rayta, hya wala hogy esmet be mennie(n), de az legeny monda hogi bizoni addegh ne(m) megie(n) megh ki ne(m) múlik bozzuia zywebeol [Kv; TJk VI/1. 20]. *1598:* Giwlay Miklos zolgaloia Ersebet wallia. Lattam hogi ketzeris nyomtak wala le az zappanos legent mind hegedews lantos mind raita volt . ackor Sarkeozy Janos az aito felen kest fogot wala hozzaia lata(m) hogi fel húzta vala de sokan chewggenek wala az keze(n), nem hadgiak wala, en azt ne(m) thúdom ki ewteotte bele az kest [Kv; TJk V/1. 160].

csüggés *átv* függés; atîrnare; Abhängigkeit. *1605:* Imreffy Vram . ielente az Varos eleot hogy semmith egyebet Nem vezen ezeben deliberationkbol hanem chyak az haladekot oka lehet Zebenteol es az szassagtol valo chywgeswnk, holot attol az varos el vagion zakadúa es ragazkodot az Nemesseghez, Az Nemessegh penigh es Zekelsegh megh eggyeswlt akiknek ez varos membruma [Kv; TanJk I/1. 516].

csügg-függ függőben marad; a rămîne în suspensie; in der Schwebe bleiben. *1594:* Kerik Nagy zeretettel eo kgmeket varosul mint tízteletes

gondwiseleó Attiokfiat, hogy Biro vram mellet fogiatkozasnelkwl idejenkoran ielen legienek, az keossegh dolgay ne chywghienek fwgyenek hane(m) ighazittassanak eo kgmek altal [Kv; TanJk I/1. 230].

csüggő 1. csüngő, függő; atîrnat; hängend. *1824:* Az Udvaron vagyon égy kőből jo moddal s Fenyő Fábol ki rakatott gárdinás Gemes kut rajta Csűggő Fa vedrivel edgyűtt [Mezőbodon TA; Ks 89].

2. kb. (meredélyesen) befüggő; care se lasă la vale; (steil) hineinhängend. *1591* az Bodolara czüggeo erdwnek tulso oldalanal teob tilalmat nem tud, hanem innegseo oldala mindenwt zabad volt [HSzj *tilalmas-erdő* al.]. *1592:* Az Bodolara czwgeo erdeot tuggia hogy mindeltig tilalmas vala [Uzon Hsz; HSzjP „Kovachy Lazlo" (60) pp vall.].

csüng csügg; a se crampona; hängen. *1854:* (A romlatlan léleknek) százszorozott kegyelettel kell csüngenie múltja emlékein [ÚjfE 5].

csüngelődik csüggeszkedik; a se agăţa; sich an jn hängen. *1593:* Kowach Balint vallia, Latta(m) hogy Kajtar Anna, Nalla halatta vincet, es rea vigiazta(m) siket orakor ejel ereztette ky hazabol ... Mikor ky akarna Ieony Vince onnat, Az ajto eleot Anna Vincenek a' Niakara chyngheleodek[a], es monda, ha most el Megy ez en hazamtol bar teobzeor ide Ne Ieoj, ide se tekinch [Kv; TJk V/1. 423. — [a]Noha az *y* általában *i* hangértékkel olvasandó, a régiségben ez nem ritkán az ü jele is (l. NyM 237 kk.). Nem rekeszthető azonban ki itt az olvasati lehetőségek közül az *i*-s olvasatváltozat sem.].

csűr 1. şură; Scheuer, Scheune. *1568* Solymossy Barrabas... Gal Albertnak adot zanto feoldeot. az w chywry mellet [Kissolymos U; SzO II, 227]. *1570* Zeoch Demeter altal hagot az ëmaga chwrybeol az Thymar Gergel churkertyben es az Thymar Gergel paytaianak Aytayan Bochatta be az leant [Kv; TJk III/2. 79—80]. *1574:* Igiekeznek az Dezmat az Brassay Mihal chwry Melle raknj | Katalin Nagi peterne Azt vallia hogi ... az chwr ket fia rakva volt teglawal [Kv; TanJk V/3. 102b, TJk III/3. 339]. *1579-1581:* Soldos Istwan hazza mellet egy chjwr de haz ninchj hozzá [Bogártelke K; GyU 4]. *1587* bwza vagyon egy Aztagban az Chyewr eleotth [Kv; Szám. 3/XXXIV. 24.]. *1591 k.* ak ky epytessem vagio(n) hazam czywreom es egyeb epyttetesek, Istallok payta kertek akar my newel neweztessenek az epyttesek [UszT]. *1592 k.:* Az chyrben valo zenat zalmat ket forintra bechylleòk [i.h.]. *1594:* Az Gorozloi Maior haznal ... Az chjur kertben wagjon chjur No. 1 [Goroszló Sz; UC 78/7. 21—2] | Az chjwreös kertben ... Eoregh negi zeghw chjur vagjon No. 1 [Somlyó Sz; i.h. 18]. *1596:* Az chirembe ualek ⟨hal⟩lam az peresek zitkozodasokot [UszT 11/81]. *1597:* Harom eztendeje lezen az Jeòuendeò eòzen hogy Bernath Andras zolita az chyrben letúnkben Zeòles Balast [i.h. 12/59 Nicolaus Benes de Lengelfalúa vall.]. *1598:* 7 february az schirben mérettem búzat [Kv; Szám. 8/III. 30]. *1599* Az cheorben vagion harom zaz kalongja buza kit mostan chepelnek [Kv; i.h. 8/XV. 25] | az eggik Alperes Fanchaly Ferench hordgia úala el nemy sarjumoth Jstallom hyarol, mely uagion chyre(m) mellett | mi(n)deniknek.. az Janosffalui Zeochy Pal haza chvri eleti vicinusi [UszT 14/35, 42]. *1600:* Aztis tudom hogy a hon az Zilwas Miklos Chwry wagyo(n) azt penze(n) weötte Ferenczy Janostol [i.h. 15/49 „Demien Ambrus Betfalui, Zabad zekely" vall.] | hazunk ereksegünk wagjo(n) ... farchadfalwaban mikor kezedhez uetted akor Jo epittes wolt Rajta hazainknak kamaray Jo Chiwr es istallok [i.h. 15/125]. *1603* Ez wtan el wiuök az Janos wram Zolgaiual, az tot martonnę cziöribe | Jhon keressetek mind cziör födeleben, mindenöt ahol walamj borzogatast lattok, wgi kezdek keresnj es az cziör födeleben Talala meg dienes georgy Egj zederies mentet [i.h. 17/22 „Koronkai Peter Etedi Zabad Zekel" vall.]. *1605* mo(n)da az Aszonj hogy az chírbe vagio(n) vram, megh mo(n)dom nekj [i.h. 19/12 „Vrsula filia quondam Nicolaj Demeter In Oroz hegy" vall.]. *1606* Azert mikor Nagj Andras chinala azt az chirt oda, ellenzette Veres Leòrinch, de azert vgia(n) megh chinala [i.h. „Michael Demeter de Ders lib." vall.] | az loúat eleozeor be hoza ferenczj Gieorgj Masodzor mikor be hozta engem ki zolitta az czurbeol ferenczj Gieorgj [i.h. 20/160 „Petrus Volalj de Zaldobos" vall.]. *1608* egizer Kis Pal fogatta vala megh eotet egi hettre hogi az Kornis Janos chwribe chepellyen, es Kis Pal helyet ... chyeplett volt [Muzsna U; TSb 21]. *1631* nylua(n) valo paraznasagat nem latta(m) Beőrueinenek, hane(m) lata(m) azt hogy az szomzed Cziriben Nagy Istuannal az katonaual eőszsze eőlelkeztek vala, es ugy ülnek vala az szalman [Mv; MvLt 290. 47a]. *1632* az Csiki Szabó Mihály csűribe vivé be [Mv; i.h. 79b—82b átírásban!] | Cziwres kertth Az kert keőzepin vagion egj hozzu eőregh Sindelies Cziwr az oldala keöreős keőrniwl dezkazott. Az két vegen vagio(n) ket fele nilo eőregh dezkas kapu, beleől az Cziwrnek uagio(n) ket fia N 2 [A.porumbák F; UC 14/38. 190] | Komanai Uduarház Cziwres kertth . Vagion az kert keőzepin egi baranabol rakott Sindelies cziwr, ket fiaual edgiwth [Komána F; i.h. 132]. *1641:* vezekedisek(ne)k indulattiaba(n) semmit sem tudok, igaz az hogi az az Lazar Demien vagi nigi nap it csipelt az Azonio(m) eő kglme cieőribe(n) [Sajókeresztúr SzD; BfR Nagi Andras (32) gondv. vall.]. *1647* Vagyon az Uduarhazon felywl egy Czwr kertis, Vagion benne egy szalmas Czwr, az oldala rosz tapaszos [Megykerék AF; BK 48 Fasc. 16]. *1667:* Dezma Arpat czùrben talaltam hét Kalongjat ki verettem lót szeme enyi Cub 1./3 [Bonyha KK; UtI]. *1675* Czűrős kert. Egj jo sövenyel leszas kert fedeles kőrülle. Az közepin Egy jo Czür [Dés; Borb. II]. *1677* Vagyon egy Csűres Kert . az Kőzőpin egy jo Csűr [Dés; i.h.]. *1679:* Horsa Gabor ... edj

szeker kiuis buzat vit az veres Peter czjörihez, de paszkoncza mihalj .. ott nem hatta el czipelnj, hanem az Tripon Janos Hazahoz vitte ott Czipelte el [Iklód SzD; RLt 1 Szaz Marthon (67) vall.]. *1680* Az eleb inventalt Csűres kertre szolgalo kapu ellenéb(en) vagyon belül eő Ngok(na)k jo Suppos fedel alat egj őreg kereszt formara csinált Csűrök mellynek falai kőrős környul az földben be asot tölgyfa sasok köziben boronakbol fel rakotva lévén, kivül belöl jo taposzossok, ne hul pedig erősgetesére jo erős tölgy támoszokkal vagyon támogatva szaru fái es koszoru fai mind jok. az Csur(ne)k vagynak fa horgon jaro alol pedig Perselyes vas csapos, es vas karikas sarkos negy őregh fa szegekkel őszue szegezet deszkás kapui, mindenik(ne)k kapu mellyekib(en) vagyon egy egy vas retez [A.porumbák F; ÁLt Inv. 31]. *1685 e.* Egy jo formán készült szaru fás Csűr, mind ket felől két felé nyilo deszkas kapuja, .. Az Csűr also fiaban vad(na)k Fogas tilo Nrő 1. Rosz deszkas szán Nro 1 [Borberek AF; MvRK Urb. 10]. *1694* Ez mostan meg irt Majorház mellett vagjon a' Csűrőskert ... Vannak itt eppületek is, ugj mint Egj Csűr, 24 Agasokon álló koszorú fai, és léttzes szarufái, és léttzes szarufái készületivel, bomladozott szalma fedél alatt [uo.; BfR Néhai ifj. Bálpataki János kúria-lefr.]. *1712* (A) Csűr onna(n) csak hamar el posztula [Kilyénfva Cs; LLt Fasc. 160]. *1717:* a dombon vagyon egy Csűr, és körülötte egy kisded szerű Csűres kert, mellyis körül be vagjon kertelve [Nagyrápolt H; JHb XXXI/4] | vagyon az kert közepin egy Hoszszu Csűr; Ennek vagyon egy nagy Csűr Fia [Pálos NK: LLt Fasc. 140]. *1723:* Vagjon az Csűres kertben egj jo hoszszu Csűr [Ludvég K; Told. 29/7]. *1724:* az Porkolat kapun alol az Csoti Janos Csűri előtt az az oldal az Patakig Fiscus samara Dezmaltatott [Arca H; TKl F. 6 Lupe Ursz (102) jb vall.]. *1726:* Midőn az Exponens ur, Bándi Sokadalmi alkalmatosságra ki vetett borát, intercipialtuk, en az Kovacs Peter vr(am) csüreben csépeltem [Mezőbánd MT; Berz. XV/19. 4]. *1730:* a Keczeli Sándor Ur(am) Csűribűl ki mentenek [Türe K; Told. 28]. *1732:* A regi Csűr Talpakban véset Sas fák köziben borna fábol ki rakot oldalu, kilentz bokor szarufái a koszoru gerendakban egy rend oldal kötéssel erosittettek [Nagyida K; i.h. 11/70] | a kertnek közepiben vagyon a Csűr, Mely négy szál faragott edgyben kötött, Csűr kapu láb fakra, és fel ásott 6. vastag talpak kőziben, földben eresztett ágasokra, hoszszan botsátott koszoru fákban, kötött 6. pár nyárfa szarufákkal, elegyes léczekkel szarvazott, s nád suppal fedett; tapasztott sövény oldala dölni indult . Ennek oldalához ragasztatott négy földben ásott ágasokra, hasonlo magossan szarvazott fedett a Csűr fia, melyben el fér buza Gel. 400 [Szászsztjakab SzD; TSb 51]. *1735:* A Csűr Cserffa vastag boronákból fel rakva [Királyhalma KK; Ks 23. XXIIb]. *1742:* az én Csűrembe Szállott volna [K; LLt Fasc. 93] | A hol a Csűrem és Pajtam vagyon [Páncélcseh SzD; RLt O. 1] | A Csürös kertben vagyon egy Csür két pár agasra epitett edgyik oldalában valo fiával, két hordo a Csür Fiaban két szakasz szalma öt kalongya szena [Zsombor U; Somb.]. *1743* Tsűr, oldalába ragadot őtt ágosokra hoszszan lévő polyva tartojával vagj csür fiacskájával edgyűtt [Boroskrakkó AF; BfR dobozolt anyag VI]. *1744:* A Csűr jó tágas két felőll Csűrfia [Vécke U; LLt Fasc. 67]. *1746:* tsűrem kőrűl ha lábomat szaporgathatnám mind jobb moddal tétethetnék trágyáztatását [Bethlen SzD; Ks 8. XXVIII. 12]. *1754:* a buza és Zab dézmát is a Csűrhez takaritottuk volt [Buzd AF; Ks 22/XXIa]. *1756* vagjon a Csűrös kertnek Dél felöl valo részíben a Teresin nem régiben ex fundamento ujjonnan 18 fölben be ásott Cserefa sasok köze, favagott széllyes Cserefa Deszkákkal kornyül oldalai kirak (így!) Csűr [Branyicska H; JHb LXX/2. 34] | a' mi a Csűrekbenn és Malmakbann készenn találtatatt, hordattatta [Gernyeszeg MT; TGsz 51]. *1764:* Grohoti Popák Román Szimion és János exponállyák hogy ... Martius(na)k 6. napján ejtzakának idején Csűrekből szoratlan szérün heverő buzájokban tolvaj keze által gonoszul el veszven feles buzajok kárt vallottak [H; Ks 62/3]. *1768:* a Csűremhez valo fát ... le vetettem [O.sályi KK; Berz. 3. 7. C. 7]. *1782:* Sütő házat, Istállot, Csüret. — Gabonást ... ujjakot kellett épitteni | Néhai Mikola Lászlo Ur számára dolgoztam, hanem holta után... épitettünk mindeneket, az egj Csüren ha nem dolgozhattamis, de tudom azt, hogj az is a' Mltsgs Exponens Aszszonj birodalma alatt epűlt [Dombó KK; JHb XIX/22. 10, 22]. *1784:* a Nsgod parantsolatja szerent ... egy kövér sertést küldett a Bátyám, szenátis felesen szallittatott volt a havasrol a Csűrhez [Bencenc H; BK Bara Ferenc lev.] | Én látám bizonyosson, hogy Csutak István Uram hordta a bornát a Csüre valot Sámuel Deák Uramni [Kovászna Hsz; Bogáts 9]. *1786:* Tavaly két Asztogotskát rakattunk vólt a' szöllö hegy tetején lévő Csürhez [Gernyeszeg MT; TL. Málnási László ref. főkonz. pap gr. Teleki Józsefhez]. *1792:* Az also Tsűrhez rakatott egy asztagatska melly ál 95 K. Az 6 Kalangya Pròba asztag eltsépeltetett lett belölle 1 1/2 víka [Kályán K; JF 36 LevK 23] | a nevezett joszagara Csűrett es egy Sövenyel font Istallot Csinaltatott [Aranyosrákos TA; Borb.]. *1793:* a' régi Csűris el romlásra indulván, csinalának uj Csüret [Kissáros KK; DLev. 2. XIA. 4]. *1794:* a' fa az enyim a' Csűremhez vágtam [Marossztkirály MT; Berz. 6. 51. S. 73]. *1798/1821* Vagyon a Majorok kőzi, vagy két Viz kőzi Fertállyba ... egy Tsűrős Kert vagy Major, rajta lévő hitván Szalmával fedett Csűrrel, és Szin Formálag készült, Szalma Fedelű pajtátskával, és egy hitván Házatskával együtt [Kv; Pk 5]. *1806:* Vagyon egy jo nagy Csür melly fa ágasakan ál sövény oldalu, két nagy Csürszájja tsak most ujra szalmával fedett [Szászerked K; LLt]. *1808:* Egy ágosra hitván sövény Ház a végébe palyta Csűr és Csür fia [Kiskend KK; Hr] | Lévén egy felálitandó nyoltz öl hoszszuságu, és negyedfél szélességű fa épűletem, melynek közepében egy tsűr, két

felől két pajta lészen, a pajtákon feljűl az épűletnek fél ől magasságu odra [Kakasd MT; DLev. 4. XLI] | Fábián Iuvon háza, Csűrje pajtája sántzban véve [Rücs MT; IB. Kováts István ub kezével]. *1814:* Vagyon a csűrös kert közepeben egy regi meg avult vén Csűr ... vegeb(en) egy asztagotska. ros [Mezősályi TA; RLt Rettegi S. kúria-leír.]. *1815:* Széna ... A Csűr Szája mellé [Majos MT; Told. 35]. *1817:* A Csűrős Kertbe menve jobbra vagyon két Rendbéli Tőrők Buza tarto Kas Ezekkel szembe Vagyon a nagy csűr [Ördöngösfüzes SzD; ÖrmMúz. Urb. 5] | ezen égés ... többet Száz Házaknál Csűrekkel edgyütt Hammuvá változtatott [Torda; KvAKt Mss 363]. *1821:* Bartok nevezetü Tisztye ... Epitette ... A' Csürt ... Cserefa ágasokra 5. öl hoszszaságu 3om öl szélességü lészen szalmával fedve [Sorostély AF; Ks 79. 72] | (Építtette) A' Csürt rako Boronafábol, tserefa talpakra..., Tserefa drányitzával [Görgény MT; Ks 79. 152]. *1844:* (Meghalt) Idős György János 58 éves korába... 20 esztendőbe volt csűrembe cséplőm [Damos K; RAk 119]. *1845:* A' nagy Istállo-Csűrrel, 's még el nem készült Csűrfiával [Magyaró MT; HG gr. Kemény Sámuel hagy.]. *1847/1851* a' csür szalma fedelü, alkalmas 4. csür száj ágason, ide a' be járás egy avatég sindellyel fedett galambugos kapun [A.szovát K; Pk 3].

Szk: *mezőségi ~. 1761:* Ezen Csürös kertnek a' közepéb(en) az egyik szájával az Curialis felé, tsere ágasokra tsinált szalma fedelü, es el romladozott tapaszos oldalu Mezőségi hoszszu hat embernek tsepelni lehető még égy ideig meg szolgalhato Csür vagyon Épitve [Spring AF; JHbK LXVIII/1. 504] ✱ *mezőségi formájú ~. 1761:* avatag és rosz Sövény kertek közöt vagyon egy majorkodtató Csüros helly ..., mellynekis közepette táján szalma fedél alat ágasokon állo egy jo épségü mezőségi formáju Csür. A Felső részéb(en) Cserefa boronákból négy szegeletre gerezdesen fel rött szalma fedelü és jo épségú egy majorház csak egy pitvarával [F.gezés NK; JHbK LXVIII/1. 396] ✱ *székelyes ~. 1761:* Ezen Csüros kertnek közepire tserefa talpakra, bukfa boronábol szalma fedél alatt vagyon erigalva, régi de még meg szolgalhato, egy fedél alatt kettös Székeljes Csür [Siménfva U; JHbK LXVII. 49] ✱ *székely módjára épült ~. 1801* Székelly modgyára épült Csűrbe, 3. cséplő jo moddal tsépelhet [Nagynyulas K; DLev. 5].

Hn. *1642:* az also Tegla csürnel [Mv; MvLt]. *XVII. sz. köz.:* a Csűr megett (sz) [Árapatak Hsz]. *1653/1764:* Pap Csűrinél [Szászrégen MT; HG Conscr.]. *1724:* az Lyügeten az Csüren fellyűl. Az Csüren alol valo föld [Asz; Borb. I]. *1729:* az Tégla Csűrnéll (k) [Dányán KK]. *1736:* Csür névü Patak [Vasláb Cs] | A Tsűr hegy megett (sz) [Nagyercse MT]. *1745:* a Tsür hely nevü magos Tsupig [Nagyida K]. *1754:* A Csűr megett (sz) [Uzdisztpéter K] | A' Csürök előtt (sz) [Nagyalmás K; KHn 311] | A' Mező Csűr felső véginél keresztűl járo kis Lab (sz) [Gernyeszeg MT] | A Csűr lábban (sz) [Sárpatak MT]. *1761:* A Csürek előtt (sz) [Nagyalmás K; KHn 312]. *1768:* az Eszakban a' Romány tsűre helyin (sz) [Szentmária K]. *1771* A Falu végin a Sajgo Ferentz Csűrinél (sz) [Szárhegy Cs]. *1778* A Csűrhegy kőzőt (sz) [Nagyercse MT]. *1789* az eszakban az régi Tsürhellyen (sessio) [Borsa K; BHn 117]. *1797* a' Csüren alol (sz). A' Csüreken alol (sz) [Ajton K]. *1799:* Tégla Csüren fellyül (sz) [Jobbágyfva MT]. *1803:* Csűr hegy oldalán (sz) [Nagyercse MT]. *1806:* Solymos alatt a' Csűr megett (sz) [Búzásbocsárd AF]. *1814* A' Csür megett (e). A' Csűr megett (sz) [Pusztakamarás K]. *1816:* A Csűr alatt (sz) [Hidvég Hsz]. *1823:* a' régi Csűrnél fel járo Nyillasok között (sz) [M.bece AF]. *1835:* a Kő Csür Arka [Bádok K; BHn 30]. *1855:* Csüröken (sz) [Ajton K]. *1860 k.:* Csűr megett (sz) [Marosújvár AF]. *1864:* Csűrpatak vize mellé [Vasláb Cs] | Csürök [Nagyalmás K; KHn 316]. — A jelzet nélküli adalékok az EHAból valók.

Ha. *1767* Csűrhez [Nagyernye MT; LLt Fasc. 129]. *1809:* A' Csüren [Torda; KW]. *1813* Csűrőkhez [Dés; DLt 210]. *1840:* Csűrőmhez [Dés; DLt 277]. *1861* Csűrhez [Kide K; BfR dobozolt anyag X].

2. *~ földje* csépelő hely (a csűrben); podeaua/bătătura şurei (pentru îmblătit); Tenne. *1721:* A Csűr földin hogy tőbb Buza nem találtatott oda menetelekor Szemül ... az Csűr Biro hiteles rovássával, vagy attestatioval hitelesse(n) fulciallya Szűkséges [Dés; Ks 26. XIV. 1]. *1733* irta(m) Ngodnak a buza irant hogj nem tudo(m) csipeltetni semmi uton mai napig sem jo semminek a Csűrföldi hogj semmi kěppen nem csipeltethetek itt a buza rettenetes ocsó [Noszoly SzD; Ap.4 Hatházi Kristóf Apor Péternéhez]. *1767:* tsepeltessü(n)k ... mihely (!) meg szárad a Csür föde [Esztény SzD; Told. 5a]. *1774:* Ezen Török Buzát Tisztarto Csutak Uram mind el adta ... még a Csür fögyiröl [Mocs K; Ks Conscr. 46]. *1842:* Csűr földit igazitotta 's földelte [Hosszúaszó KK; Born. F. IIh Szemerjai Károly számadó kezével].

3. *~ odra* gabonatartó csűrrekesz; despărţitură pentru cereale în şură; Verschlag für Getreide in der Scheune. *1776:* Az Csűr odrában magnak Rakatott ősz Buza in Gel 128 [Nagyida K; Told. 56].

csűrágas crăcană care ţine loc de căpriori; gabelförmiger Scheunenpfosten. *1711:* látván hogy csak el pusztittyák azon erdőt Radnotra, esmét kértem Fekete Mártontól azon erdőböl fát, ualami Csür ágosnak ualót, eő kgme adott, s ugy hoztam aztis el [Buzásbesenyő KK; BfR IV. 30/26 Filep István (30) jb vall.]. *1774:* Egy nagy Cserefárol le vágatt... egj Csűr ágosnak valot [Csóka MT; Ks 31. XXIXb]. *1781:* Görgényi Mihály ő kglme Csür ágosnak valokat hozott [uo.; Ks].

csűrbeli csűrben lévő; din şură; in der Scheune (befindlich). *1700:* Az Gabona ... asztagoczkab(an), es Csűrbeli odorban vagio(n), az mi

vagio(n) ..., mivel az előbszeri Inventalás utan elődtek[a] belőlle [Csicsó Cs; Bál. 71. — [a]Olv.: élődtek].

csűrbíró (uradalmi) csűrgazda; judele şurii (răspunde de şură pe un domeniu); (herrschaftlicher) Scheunenverwalter. *1640:* Nyarszó Janos ... Czwrbiro [Gyalu K; GyU 55]. *1642:* Az Czwr biro vallia hogy az buzanak az Tiztaiat rakatta kwleon, s azt vettette el, de nem rostaltatta meg, hane(m) az eleit meg szakaztatta, s szep buza volt. az utollyat nem vettette el [uo.; GyU 80]. *1652:* Racz Pal ... Czwr Biro [uo.; GyU 117] | Swlye Peter ... Czwr Biro [Km; GyU 131]. *1670:* Csűr Bironak... Aba nadragya [A.komána F; UtI]. *1691* Egy Czűrbironak mivel anelkűl semmi képen nem lehetni mert az czűres Kertb(en) sok kár lenne az Nemet vitezek mia mind napal mind ejel czipaja jár nro 3 [Kővár; UtI]. *1708:* Méltgos Herczeg Apaffi Mihály, Kglmes Uram ö Her(cegsé)ge Fö Tisztei, T: Nztes Ö: Keszey János Fö Komornyik, és Praefectus Tarpai Moyses Ur(am)ék ö kglmek kérésekre, vállolván fel az Ebesfalvi udvarbiroságot En Bürkösi Szeszcsori István..., az hites Csür és Pallérbiró p(rae) sentiájába(n) (:melly Pallérbiró edgiszer s mind Gondviselö is vala:) mindeneket iratván Generalis Extractusban [Ebesfva; UtI]. *1716:* A jobbágjok után való birák(na)k, mikor dolgomon vadnak napjáb(an) négj négj czipajok, Csűr birók(na)k két esztendőre egj kődmőn. czipaja napjáb(an) négj [Szászerked K; LLt Lázár Ferenc ut.]. *1717:* A cseplest minden estve reggél még nézem. a Csür biro màsod magàval éjjel nappal mélletté vagyon [Buzásbocsárd AF; BfR Sigmond János lev.] | Szükség, hogy a Jószágbeli mindenféle marhás Subordinatusokat ugy mint: Udvari Birákat, Pallérokat, Csür Birákat, Majorokat, Drabantokat, és egyéb Exemptusokat Valakik(ne)k Vono Marhájok vagyon, meg Változtassa, és ez szerént igyekezze resarcinalni, eö Her(cegsé)ge szólgálattyába(n), és az öeconomiaba(n) esett defectust [Sárd KK; UtI]. *1721* A Csűr földin hogy tőbb Buza nem találtatott oda menetelekor Szeműl vagy az Csűr Biro hiteles rovássával, vagy attestatioval hitelesse(n) fulciallya Szűkséges [Dés; Ks 26. XIV. 1]. *1723:* 1 Gondviselö ... 1 Porkolab . 1 Kolcsar ... 1 Kertesz 1 Paller biro ... 6 Beres 1 tyukász 2 Darabont ... 2. Erdö pásztor ... 1 Csűrbiro [Almakerék NK; UtI]. *1730:* csür biro Gergely Márton, Futkosso biro ... Kerekes Márton [Szentlászló TA; JHbK XLIX/4]. *1740:* mihent ki szabadul mind gyárt meg öli ā Szabadost és à csürbirot [Szentbenedek SzD; Ks 54. 72]. *1741* Negy Beres edgy(ne)k Dietim negy negy Czipaja .. Csűr Biro(na)k 3. Czipaja [Mocs K; JHbK XLIX/25]. *1745:* Csizmadia János ... Csűr-Biró [Marosztkirály MT; Told. 18]. *1750:* a Csürbiro viszsza jüven Edgj Tehenet vöt [Záh TA; Told. 22]. *1763* Záhon . hallattam Punse Gyorgyitzátol, az oda valo Csür Birotol [A.preszáka AF; Mk V. VII/1 Sztán Dregus (29) jb vall.]. *1797:* Tsobán Juon Csűrbiró [Cege SzD; Wass. Conscr. 557]. *1819:* A Csürös kertből ki jövet találtatik nap keletre a' Csűr Biro Háza [Baca SzD; TSb 6]. *1825:* Fogadtam meg Csűr Bironak Budatelky Arankutyán Dumitrujt a Feleségét pedig Majorosnénak [Born. F. Ii]. *1832:* Csűr Biro Csűr Bironé... Báts... Pakulár [A.detrehem TA; i.h. IIa]. *1841:* a pap a maga dolgát a Regiusságot nem viszi a mint kellene, hanem a hellyet egyébbel bajlodik és kötelességét a kántorra, és Csűrbirákra bízza, s azoknak relatiojok után ir a Csürkönyvbe, s a soha sem tiszta [Görgény MT; i.h. G. XXIVb Csiki Sámuel lev.].

csűrbíró-ház csűrgazda-lak; casa judelui şurii; Haus des Scheunenverwalters. *1777/1780:* Ezen Csűrös Kertnek Nap Nyugoti részinél vagyon egy kitsiny Major Udvar, rajta levő Avatég Major, vagyis Csűrbiro Házzal [Alparét SzD; JHbK LII/3. 16].

csűrbíról csűrbíró-; de judele şurii; Scheunenverwalter-. *1850:* Az Udvarház keritése az ország uttya felől... emellett vagyon az ugynevezett Csürbiroi ház [Gyéressztkirály TA; DE 5].

csűrbíróné a csűrbíró felesége; nevasta judelui şurii; Frau des Scheunenverwalters. *1832:* Csűr Biro ... Csűr Bironé... Báts Pakulár [A.detrehem TA; Born. F. IIa].

csűresinálás csűrkészítés; construire de şuri; Scheunenbau. *1590:* reszt ... keuanz hâz eppitesböl, czyr czynalasbol, kert czynalasbol es egleb marhabolis [UszT].

csűrfia csűroldalhoz ragasztott fióképület; clădire anexă la şură; Nebengebäude der Scheune (an die Seitenmauer zugebaut). *1570:* Makay Benedek azt vallya Lattha hogy Zeoch Demeter az chwr fiaban az leant az zalmara leh Devytette es Rea fekwt veleh keozeswlt [Kv; TJk III/2. 80]. *1595:* Az Chwr fiabannis vagion chēpletlen buza [Kv; Szám. XI/6. 25]. *1597:* Legh elseoben en chepelte(m) el az Jspotali búzaiaban hatwan niolcz kalongiat az kit az aztagh melle s az chewr fiaban raktak wala, abbol het keobeol búza leon az alliawal eozwe [Kv; TJk V/1. 140]. *1601* Az chywrfiaban egy feleol valamy Zena. Vgyan az chywreos kertben egy darab zena [Kv; Aggm. 41]. *1630:* aztis lata(m) hogj mind az Czűr fiaba(n), mind penigh az ket aztagbol vontak vala buzat s ot tapottak vala szelel [Mv; MvLt 290. 222b]. *1647:* Az Czwrfiaban buza esmet gel. No. 65./— [Drassó AF; BK 48. 16]. *1685 e.:* Egy jo formán készült szaru fás Csür, mind ket felől két felé nyilo deszkas kapuja, két felől sindelyezett alatt valo Csür fiaval, belől azon Csür fia ket felől fenyö deszkaval van el rekesztve. hat szálat ki szedtek belőle.. Az Csűr also fiaban vad(na)k Fogas tilo Nrö 1. Rosz deszkas szán Nrö 1 [Borberek AF; MvRK Urb. 10]. *1690:* Zabrol vallo Extr: Az csűrfiában és

ket Asztagotskaban van zab jellen gelli Nő 588//— [Almakerék NK; UtI]. *1717:* vagyon az kert közepin egy Hoszszu Csűr: Ennek vagyon egy nagy Csűr Fia [Pálos NK; LLt Fasc. 140] | csak az Mag buzát hordatom be az csűrfjába a mény be fér [Szentdemeter U; Ks 96 Fodor Márton lev.]. *1732:* a kertnek közepiben vagyon a Csűr, Mely négy szál faragott edgyben kötött, Csűr kapu láb fakra, és fel ásott 6. vastag talpak köziben, földben eresztett ágasokra, hoszszan botsátott koszoru fákban, kötött 6. pár nyárfa szarufákkal, elegyes léczekkel szarvazott, s nád suppal fedett; tapasztott sövény oldala dölni indult... Ennek oldalához ragasztatott, négy földben ásott ágasokra, hasonlo magossan szarvazott fedett a Csűr fia, melyben el fér buza Gel. 400 [Szászsztjakab SzD; TSb 51]. *1735:* A Csűr Cserffa vastag boronákból fel rakva... Két Csűr fia [Királyhalma KK; Ks 23. XXIIb]. *1738:* Ezen Csűres kertnek az Udvarházhoz tartozo Gyűmőlcses kert felől valo végiben vagyon két Csűrfias, jo kurta tágos Csűr, mellynek ágas fái oszlopjai az földben ásattak ... se Csűrnek, se Csűr fiainak oldalai nincsenek be falazva... Az bé fedett Csűr fiában Buza es zab Szalma, Carriis Circit(er) 10 [Szászvessződ NK; Born. XX. 12]. *1742:* A Csürös kertben vagyon egy Csür két pár agasra epitett edgyik oldalában valo fiával, két hordo a Csür Fiaban két szakasz szalma öt kalongya szena [Zsombor U; Somb.]. *1744:* A Csűr jó tágas két fellől Csűrfia [Vécke U; LLt Fasc. 67]. *1775:* A Csűrfiáb(an) rakattam rosos buzát [Sorostély AF; TGsz 59]. *1801* a' Csürfiábol 7 kalongya 15 kéve el tsépeltetettvén, annak szeme számtarto Uram(na)k által adattatott [Déva; Ks 97]. *1808:* Egy ágosra hitván sövény Ház a végébe palyta Csűr és Csür fia [Kisdend KK; Hr]. *1845:* A' nagy Istállo-Csűrrel, 's még el nem készult Csűrfiával [Magyaró MT; HG gr. Kemény Sámuel hagy.].

csűrfiacska csűroldalhoz ragasztott fióképületecske; clădire mică anexă la şură; kleines Nebengebäude der Scheune (an die Seitenmauer zugebaut). *1743:* Tsűr, oldalába ragadot őtt ágosokra hoszszan lévő polyva tartojával vagj csür fiacskájával edgyűtt [Boroskrakkó AF; BfR dobozolt anyag VI].

csűrfias fiókcsűrös; cu anexă la şură; mit Nebengebäude an der Scheune. *1738:* Ezen Csűres kertnek az Udvarházhoz tartozo Gyűmőlcses kert felől valo végiben vagyon két Csűrfias, jo kurta tágos Csűr, mellynek ágas fái oszlopjai az földben ásattak ... se Csűrnek, se Csűr fiainak oldalai nincsenek be falazva ... Az bé fedett Csűr fiában Buza és zab Szalma, Carriis Circit(er) 10 [Szászvessződ NK; Born. XX. 12].

csűrhés kondás, disznópásztor; porcar; Schweinehirt. *XIX. sz. eleje:* a' négy uttzabeli kalandosok voxorum pluritate a' Juhoknak Határunkon való tartások egy átollyába meg nem engedtetni, Sertéseket pedig nem többet, hanem egy egy Gazdának tsak 10 Számbol állókat azokot is pedig tsak a' közönséges csűrhés által pásztoroltathatókat tartani meg határozták közönségesen [Kv; Pk 1].

csűrkapu poarta şurii; Scheunentor. *1650:* kerdöttem az Elözörj mijklos ferencznet mjert tartjak az arkot az czvrkapu elot [Bözöd U; UszT 8/64. 58b] | kvpvt tartot mjklos Ferencz az czvr kapunal kvl az meljben az poros aroknak az vjze ala Iart az ferenz Mjhalj hazok fele [Gagy U; UszT].

csűrke l. csirke

csűrkert szérűskert; arie; Schoberhof. *1570:* Enedy Kelemen Varas Zolgaya vallya . Zeoch Demeter altal hagot az ĕmaga chwrybeol az Thymar Gergel churkertyben es az Thymar Gergel paytaianak Aytayan Bochatta be az leant [Kv; TJk III/2. 79—80]. *1594:* Az Gorozloi Maior haznal .. Az chjur kertben wagjon chjur No. 1 [Goroszló Sz; UC 78/7. 21—2]. *1610:* Vagion Benedekffy Janosnak Kaydichfalwy Chiwr kertiben, egy negy szegw buza Aztaga [SzU; UszT 52-höz]. *1632:* az Cziwr kertb(en) ... Egy boglia czipletlen borso No. 1. Egy kazalb(an) szalma No 13 [Komána F; UC 14/38. 153]. *1636:* fa labakon allo berenabol rott Diznok hizlalo keöttreöcz az Cziur kerthez ragaztua(n) szinte(n) az patak eleott [Siménfva U; JHb Inv.]. *1639:* az zabot mind kalongjaba(n) raktuk, hogi nirkos volt az Czür kertben hogi szaradgyon [Mv; MvLt 291. 208b]. *1647:* Cswrkert; Az Udúarbol nylik egy ereős faragott deszkabol chinalt Aito [Drassó AF; BK] | Vagyon az Uduarhazon felywl egy Czwr kertis, seouenye jo, leszas, seoweny kapuja: Égy kis aitois megyen rea fa sarkú, fa szegezeojw. Vagion benne egy szalmas Czwr, az oldala rosz tapaszos [Meggykerék AF; BK 48 Fasc. 16]. *1665:* az közös malom kedviert magok tulaydon öröksegeken Csür kerteken asattak az malom arkat [Csíkfva MT; Bál. 50]. *1724* az tőbb fűveketis alkalmasint le vágtak, csak takarhassák, az utan tudosics hogy hova rakassam mert én nem igen jovallanam kert nélkűl az Csűrkerben, mert ott ez előttis igen el gázolták [Nyujtód Hsz; Ap. 2 Apor Péter feleségéhez]. *1744:* Ezen Csür kertnek az végiben vagjon Egj barom kert árnyékostol [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 12]. *1745:* A Csűröskert megett az Csürkert kapujánál az szölök lábján alól (sz) [Kozárvár SzD; EHA]. *1797:* Ezenn Curiához tartoznak 's talaltatnak: Tsűrős-kert égy részin igen-szép Gyűmőltsős vagyon ... Marha Akol a' Tsűr-kert mellett [Cege SzD; Wass. Conscr. 539].

csűrkészítés csűrépítés; construire de şuri; Scheunenbau. *1828:* a Csűr készités — Tőrökbuza bé, hórdatas a szántatás-vetetés, szűkségesképpen a helyt létemet meg kéváya [Mezőkeménytelke MT; IB. Vas Josef ub lev.].

csűrkönyv csűrbeli gabona-, takarmány-nyilvántartó könyv; registru pentru evidenţa cerealelor şi furajelor din şuri; Registerbuch für das Getreide, Viehfutter in der Scheune. *1840:* A Görgényi* Csür könyv szerént mérnek bé 7berbe 75 véka hulladék Elegy buzát [Born. G. XXIVc. — *MT]. *1841* a pap a maga dolgát a Regiusságot nem viszi a mint kellene, hanem a hellyet egyébbel bajlodik és kötelességét a kántorra, és Csűrbirákra bízza, s azoknak relatiojok után ir a Csürkönyvbe, s a soha sem tiszta [Görgény MT; i.h. XXIVb Csiki Sámuel lev.].

csűrodor 1. gabonatartó csűrrekesz; despărţitură pentru cereale în şură; Scheunenverschlag für Getreide. *1842:* Csűr odor északi részén vagyon égy hijju és alatta égy gyenge pajta [Oprakercisóra F; TSb 51]. — Vö. HSzj 26, 107 *csűr* és *odor* al.
2. csűrpadlás; podul şurii; Scheunenboden. *1767* Nap feljöttig aluttam egy Vasárnap a' tsűr odorba [Uzon Hsz; Kp IV. 243 G. Kováts (20) miles equ. vall.].

csűröcske şură mică; Scheunchen, Scheuerchen. *1673:* Kls Aszonyom az mely helyre hitván majo romot Epitett(em) ig(en) sáros szoros hely leve(n) ninczen hova egy hitvan czűrőczket czinaltassak [Fog. Törzs. Cserej János a fejedelemasszonyhoz]. *1718* az mostani Köhazakot T.N. Miko Judit Aszszonnyal Szerelmes Hazas tarsaval épitették, ugy azon Nemes Curian levö egjeb épületeket is (:egj Kis csűrőcskén kivül:) [Szentmihály Cs; Borb. II]. *1763:* ezen Csúrőtske kitsin ugyan de nem régen alittatván fel, semmi ruina nem laczik rajta, es cseplött nem tőbbet, hanem négy személyt fogadhat bé, kitsin volta mián [Hortobágyfva Szb; Born. XXIXa. 19 Néhai Hortobágyi Gergély György conscr. 16]. *1764:* a hól ezen főld vagyon Bődi* tsűrecskémet éppen a tájékján tsináltattam lévén nékemis ott a Borzási Határban... edgy kis lábotskám [Bethlen SzD; Ks 8. XXVIII. 12. — *M.borzás tőszomszédja Bőd SzD]. *1815:* Ez a' Csűrőtske betsültetett ... 90~ kilentzven Rf és 24 ~ huszon négy xra, de még nintsen el dészkázva egészszen. Hat tséplő könnyen tsépelhet benne [Bálványosváralja SzD; Ks 77/19 Conscr. 849]. *1816:* vagyon egy székelyesen épittetett Csürötske [Szentháromság MT; UnVJk 119]. *1827:* van egy szalmás fedelü paraszt tsüretske [Somkerék SzD; Ks 73. 55]. *1832:* Egy Kis tsürötskét volna Szándékom épittetni [Dés; DLt 854].

csűrös I. *mn* **1.** ? csűrépítő; constructor de şuri; Scheune bauend. **Szn.** *1632:* Cziwresz Mihaly [Fog.; UC 14/38. 114]. *1638:* Néhay Czivresz Mihalni, a fiaual. Czivresz Janos [Fog.; Szád.].

Hozzátapadhatott a címszóbeli szó jelző-, ill. ragadványnévként olyan városlakó ember keresztnevéhez, akinek városi környezetben szokatlanul nagy, szép csűre volt.

2. ~ *hely* szérűhely; loc pentru arie; Tegnne. *761* avatag és rosz Sövény kertek közöt vayo n gy majorkodtato Csüros hely..., mellynekis közepette táján szalma fedél alat ágasokon áll egy jo épségü mezöségi formáju Csür. A Felsö részéb(en) ... Cserefa boronákból négy szegeletre gerezdesen fel rött szalma fedelü és jo épségú egy majorház csak egy pitvarával [F.gezés NK; JHbK LXVIII/1. 396].
Hn. *1773:* Kertszeg vagy Csűrös hely béli Lábban (sz) [Szárhegy Cs; EHA].
II. *fn* csűr/szérűskert; arie; Schoberhof. **Hn.** *1814/1834:* A Betski Csűrősse megett (sz). A Szilvási Bálintné Csürösse (sz) [Pata K; EHA].

csűröskapu csűr/szérűskert-kapu; poarta ariei; Schobertor. *1829:* A körül lévö sövény kertek tsüres kapuval edgyütt [Felfalu MT; DE 2].

csűröskert szérűskert, szérű; arie; Schoberhof. *1584* Ertettek eo kgmek Az Bek Ianos vram panazzatis, hogy B(ene)dek Deak az eo Chwreós kerthi eleót Nagy teoltest chinalt [Kv; TanJk V/3. 285a]. *1586:* az chwrös kertött, es az vdwar hazhoz walo gywmölches kertekett, vegeztwk hogy suo Tempore Negy reszre osztassanak [Lesnyek H; IB VI. 225/16]. *1594:* Az chjwreös kertben vagjon egi Rakasban czjeplet zalma eöll No. 22. Eoregh negi zeghw chjur vagjon No. 1 [Somlyó Sz; UC 78/7. 18]. *1599:* migh en az Nagy Janos chjres kertin az vduarra erkezęm, tahagh eöis az vthrol tartozas nelkyl be ieött az Vduarra mezitele(n) zablias kezzel [UszT 13/105]. *1601* Az chywrfiaban egy feleol valamy Zena. Vgyan az chywreos kertben egy darab zena [Kv; Aggm. 41]. *1603:* ki foglaltak kezembeól Keörispatakban ualo major hazamot, chjres kertemet, szantofeöldemet [UszT 17/11]. *1632:* Cziwres kertth ... Az kert keözepin vagion egj hozzu eöregh Sindelies Cziwr [A.porumbák F; UC 14/38. 190] | Komanai Uduarház ... Cziwres kertth ... Vagion az kert keözepin egi baranabol rakott Sindelies cziwr, ket fiaual edgiwth [Komána F; i.h. 132]. *1638 k.* Ezen* tul vagio⟨n⟩ az eo felseghe tswreós kerte az mely foglal be egi nihani puszta haz helt [Km; GyU 30. — *Ti. az előzőleg említett puszta házon]. *1647:* az mezeo feleol egy Czwreos kert, mellyre Nylik egy eoregh sendelyes deszkas, alatt vas Czapon, fen fa kaúan forgo kapu [Nagyteremi KK; BK 48. F. 16]. *1650:* Elsobennis az Olah Fenesi Vdüarhazat minden kerülle valo epületekkel absq(ue) controversia az d(omi)na Relictanak kezibe resignalok, ... mind az Cziűreos kertel vetemenyes gjűmeolczjeos kertel [O.fenes K; JHbK XLVIII/31]. *1652:* a var alat a Pap haza mellett egy fwes kert, mely most Uj Czwreoskert [Gyalu K; GyU 118] | Vagyon egy puszta Curiais, Mellette gywmeolczeős Vetemenyes kert egy kis Lugas szeoleois vago(n) benne. Itte(m) Egy Czwreős kert [Vajdakamarás K; GyU 138]. *1668:* Tamas deak czőrös kerti [A.szovát K; Born. V/28]. *1673:* Ebböl az percipialt kölesböl rakattam az Fogarasi, sarkanyi, es Also szombatfalvi csüres kertekb(en) Asztagot őtet [Fog.; UtI]. *1675:* Vagyo(n) ... egy vetemenyes kért, Egy Jégh vérém egy kértnek.

hatullyán Egy Záros kis ajto, mellye(n) az Czűrős kertb(e) jarnak be, Czűrős kert Egy jo sövenyel leszas kert fedeles kőrülle (így!). Az közepin Egy jo Czür [Dés; Borb. II]. *1675/1821:* Csűres* kertye vagyon [Mezőpagocsa MT; Szalánczi lev. — *Uo. alább *Csűrős* alakban is!]. *1677:* Vagyon egy Csűres Kert jo Leszás fedeles Kert kőrűlette; az Kőzőpin egy jo Csűr; és mellette vagyon egy boróm (!) Tarto Okol; és egy jo Major házocska [Dés; Borb. II] | a ház be keritve vagyon; mind Udvarával Csűres kerteivel; és vetemenyes kerteivel; Sylvás kerteivel, mehes kerteivel mind ezek be vetetvén kőrűl lészás kertel és Sövénnyel [Mezőmadaras MT; i.h.]. *1680* Az eleb inventalt Csűres kertre szolgalo kapu ellenéb(en) vagyon belül eö Ngok(na)k jo Suppos fedel alat egj öreg kereszt formara csinált Csürök | Ezen Csűres kert(ne)k körös környül valo Circuitassa jo tamoszas egy darab ideig el szolgalhato leszas kertel vagyon be csinalva [A.porumbák F; ÁLt Inv. 31, 34]. *1684:* Az Csűres Kertben ... Buza Asztag vagjon jelen nö 13 [Radnót KK; UtI]. *1685 e.* Az Csürös kert... Ezen belöl job kezre egy vetemenyes kert ... Ezen kert vegiben peniszes baglya szena Nrö 1 [Borberek AF; MvRK Urb. 10]. *1687* Vagjon jelen széna, az mezőb(en) és csűres kertben egész, és felben levő kazalokb(an) öll. 40. Sarju is vagjon, dirib darab kazalokb(an) öll 15 [A.porumbák F; UtI]. *1688* Az Csüres kertb(en) kalangja van nö* Cont Cur. 14 [A.komána F; UtI. — *A szám helyén űr]. *1691* Egy Czűrbironak mivel anelkűl semmi képen nem lehetni mert az czűres Kertb(en) sok kár lenne az Nemet vitezek mia mind napal mind ejel czipaja jár nro 3 [Kővár; UtI]. *1694* Ez mostan meg irt Majorház mellett vagjon a' Csűrőskert ... Vannak itt eppületek is, ugj mint Egj Csűr [Borberek AF; BfR Néhai ifj. Bálpataki János kúria-leír.] | Hogy pedigh az határ(na)k osztasahoz kőzőnsegesen nyultunk ... egy darabot köz hely(ne)k hadtak, mely(ne)k is barazdalása kezdődik az üdősbik Vas György Ur(am) csűrős kertinek felső szegeletin kivűl [Mezőméhes TA; Wass]. *1697:* Vagjon ... Also Praeszákánn ... egj jó Tágos Csures Kert [A.preszáka AF; Mk Alvinczi Péter lelt. 13]. *1699* Az Csűres kert oldalaban [Boroskrakkó AF; BfR dobozolt anyag VI]. *1711/1761:* A csűrös kertnek és ezen gyümölcsös kertnek végekben egy négyszegű veteményes kert, nem nagy béjáró ajtaja hitván fenyődeszkából való, fasarkokon járó, fagerezdes záru, egy vasretez rajta [Szászvesszős KK; ETF 108. 10]. *1716:* Az Udvarrol nyilik az Csűres kertb(en) egy kis kapu ... ezen Csűres kert jo tágas, melly(ne)k Szelességét az udvarral edgyűt meg mérvén, extendál 81: id est nyolczvan edgy ölnire [Doboka; JHb III/68]. *1717* Az Csűres kert mellett [Fog.; UtI] | a dombon vagyon egy Csür, és körülötte egy kisded szerű Csűres kert, mellyis körül be vagjon kertelve [Nagyrápolt H; JHb XXXI/4]. *1720:* Vagjon ezen Csűrös kertnek nap kelet felöll valo Oldalaban ragasztva az Marhák aklya [Szurduk SzD; JHbK XXVI/12]. *1723:* Vagjon az Csüres kertben egj jo hoszszu Csűr [Ludvég K; Told. 29/7]. *1731:* Tekintetes Nemzetes Váradj Inczedj joseph Ura(m) ... Csűrös es vetemenyes kertet, Gyümölcsős és füvelő helyeket Halas To helyel együtt occupált [Fejér m.; JHb XXIX/13]. *1732:* az Csüres kert következik már... ezen csüres kertben ... vagjon edgj az földbe ásott, rako fával ki rakott s szarvazatt, Szalmával fedett jég verem [Kóród KK; Ks 12. I]. *1737:* az Falu derékban Talaltotik egy Csüres kert Circum Circa söveny kert [Buza SzD; JHb IV/2. 2]. *1738:* Ezen Csűres kertnek az Udvarházhoz tartozo Gyűmőlcses kert felől valo végiben vagyon két Csűrfias, jo kurta tágos Csűr [Szászvessződ NK; Born. XX. 12]. *1742:* A Csürös kertben vagyon egy Csür két pár agasra epitett edgyik oldalában valo fiával [Zsombor U; Somb.]. *1744:* Őszi buza csépeletlen a csöres (!) kertb(en) Jó asztag Nro 3 [Branyicska H; JHb 103/151] | ö Kgylme részére jutottak .. a fél ház hellye, a régi csűres kert(ne)k hason fele [M.köblös SzD; RLt]. *1748:* az Tatár Sigmond Vr(am) sertéssi ... a' Csűrős kertbe bé rontván szüntelen a' gabonajába laktak [Torda; TJk III. 240]. *1751:* Barbátvizi Csűres Kerte, vagyis Lívádiája mellett Pásistye nevü hellyben a' kis Lunkán ... az Izvor patak felöl [Borbátvíz H; EHA]. *1753:* A Csűres Tövisses kerten vagyon ismét egy hitván bé járo Söveny kapu [Bece AF; Told. 18] | A Csűres kert háta megett [Veresegyháza AF; i.h.] | a' maga Csűres Kerti mellett [Marossztkirály AF; i.h. 25]. *1754:* Groff Mikes István Vr ö Nsga Veteményes és Csűrős kergye* [Ádámos KK; JHb XIX/12. — *Így! De uo. alább többször *kertye* alakban is!]. *1756:* Ezen Nemes Udvarház hely ... foglallya magában a Veteményes, Szőlős, Gyűmőlcsős, Csűrös, Major és Akoly kerteket [Branyicska H; JHb LXX/2. 9—10] | Balog Uram(na)k minden féle Marhai Sok károkat tettek az Csűrős kértben ugy hogy az Sertessei elíg láczottak az Asztagokbol [Butyásza Szt; TKl]. *1757* A Kert mellett Ros föld melly Csűrös kert volt [Abafája MT; EHA]. *1760:* Vagyon ezen Faluban ... egy Nobilitaris Curia melly mellett in contiguitate Circumcirca Veteményes, Gyűmőltsős, Csűrős, és Akol kertek vagynak Vagyon az le irt Akol mellett egy Csűrős kertis rajta lévő otska tsűrrel [Novoly K; BLt]. *1761:* Jo rakás vagyis Kaszal ki hegyesitett csere karois vagyon a Csürös kertb(e) [Spring AF; JHb XXIII/31. 44] | az következhető Confusionak eltávaztotasara meg kel külembeztetni az Ház udvarát, az veteményes kertöl. ugy az Csűres kertöl is [Mezőcsán TA; Ks 15. LXXIX. 3] | Ezen Csüros kertnek közepire tserefa talpakra bukfa boronából szalma fedél alatt vagjon erigalva, régi de még meg szolgalhato, egy fedél alatt kettös Székeljes Csür [Siménfva U; JHbK LXVII. 49]. *1763:* elszökvén Balka Nyikuláj ... maradván egy Kalangjátska Cir(citer) négy szekérnyi szénája ... bé hordottván az Udvarhoz tartozo Csűres kertb(en) el adta [Záh TA; Mk V. VII/1. 9—10 Gráma Danilla (30) jb. vall.]. *1765:* nyilik Csüres kertben szolgáló letzből való Kapu [Ispán-

laka AF; JHb XXVIII/49. 4]. *1766:* az Fiai lesték midőn jőtt volna az Gróff Toldalagi Lászlo ur ő Nsaga Tsűres Kertyin alól [Koronka MT; Told. 3a]. *1770* Az Tsűres Kertben ... egy Asztag Buza | a Csűres Kertben Rosbol tsinált Sup Circiter 400 [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb]. *1773:* Groff Zabolai Mikes Istvan Vr és Groff Mikés Sára kis Aszszony eő Ngok(na)k Nyil huzasok szerent jutott ezen Nemes Al Csik szekben Kozmason egy Udvar hazok minden ahoz tartozo épűletekel vetemenyessel Csűrős Akol kertekkel együtt [Kozmás Cs; Ks]. *1774:* (Egy) Darab szántofőld vagyan az Csűres kertin alol ... igen káros hellyt vagyan ... igen sok kár esik benne a' Marhák és egyéb aproság majorságok miatt vagy által [T; CU]. *1775:* Vagyan a Tsűres kert [Mihálcfva AF; LLt Fasc. 127] | a' Divisor Urak által Tsűres Kertnek assignalt darab Helly [Szőkefva KK; Újf. 3]. *1776:* láttuk mük is az el múlt őszőn Simon Gábor özvegye hogy égy darab sántzat a Csűrős kertyének végében az Exponens Ur eő Nagysága főldgye felet fel ásatatott [Marossztgyörgy MT; MkG 36. 5/3]. *1777/1780:* Ezen Csűrős Kertnek Nap Nyugoti részinél vagyon egy kitsiny Major Udvar, rajta levő Avatég Major, vagyís Csűrbiro Házzal [Alparét SzD; JHbK LII/3. 16]. *1781* vagynak Veteményes, Csűres és Gyűmőltses kertek, mellyeknek állapottyak, és minémüségek elő számlálása 's annál fogva lett le írása e' szerint kővetkezik [Petek Hsz; Hr] | Veteményes, Csűres és Gyümőltses Kertek [Mákó K; Hr] | Csűres kert ... meg romlodozott Sövény gyalag kertel keritett [Mánya SzD; Hr]. *1782* Csüres kertnek és Udvarnak Kapui fundamentumokbol ujjak (így!) épittettenek [Dombó KK; JHb XIX/22. 7] | A' Csűrös Kert egészszen (:csak egy Szegeletetske maradván abbol a' más rèsz Nyilhoz:) [Kecsed SzD; CU]. *1784:* Csűres és Méhes kert [Szászerked K; LLt 28/533]. *1785:* egyedűl tsak a veteményes kert kűlőnős kertel kőrűdős kőrül el vagyon kűlőmbőztetve, és el kertelve a Gyűmőltsős, és Csűrős kertektől... A csűrős kert... kőrűdős kőrűl alkalmas sővény kertel vagyon bé kertelve [Varsolc Sz; Born. XXIXb. 20/369 Kornis Krisztina conscr.]. *1791:* Vagyon az. . Udvar mellett egy igen szép Gyűmőltses, és Csűres kert [Algyógy H; Ks 74/56 Conscr. 10] | A Csüres Kert deszka Kapuja [Buza SzD; JHb IV/18] | az Ebeni Csures kert mellett lévő Puszta [Kecset SzD; Wass]. *1793:* Vagyon a Csűres Kertben Ó Buza Szalma égy kazalban [Kettősmező Sz; JHb XLVI/8]. *1797:* A' mostani állapottyához képest ezen Csűres Kert magára az épületre valo nézt Fél viseltesen néz ki, a' fedele pedig ujjat árul el [Szentgothárd SzD; Wass. Conscr. 347]. *1798/1821:* Vagyon a Majorok kőzi, vagy két Viz kőzi Fertállyba... égy Tsűrős Kert vagy Major, rajta lévő hitván Szalmával fedett Csűrrel, és Szin Formálag készűlt, Szalma Fedelű pajtátskával, és egy hitván... Házatskával együtt [Kv; Pk 5]. *XVIII. sz. v.* szenám a Tsűres kerben vagyon [Esztény SzD; Told. 29]. *1805:* az udvar és Tsüres kertet bé keritették [Buza SzD; LLt Csáky-per 124. L. 31]. *1807:* a Csures kertbe rakva 15 Szekér Széna [Dédács H; Ks 98]. *1813:* A' Csűres kertben Ősz Buza Szalmajában... 441 Kalangya [Alpestes H; Told. 18 Toldalagi Kata lelt.]. *1814:* Vagyon a csűrős kert közepeben egy regi meg avult vén Csür... vegeb(en) egy asztagotska. ros... Vagyon a' Csűrős kertbe három kalongya Szena fűű Szena, egesz és egy felbe levő Széna fűű kalongya. Vagyon ismet egy kis tsomo Sarju [Mezősályi TA; RLt Rettegi S. kúria-leír.]. *1817* A' Csűres kertet, melly egészen elvolt ebbedve ki takarittottam [Héderfája KK; IB. Veress István tt lev.] | A Csűrős Kertbe menve jobbra vagyon két Rendbéli Tőrők Buza tarto Kas... Ezekkel szembe Vagyon a nagy csűr [Ördöngösfüzes SzD; ÖrmMúz. Inv. 5]. *1819* A Csűrős kertből ki jővet találtatik nap keletre a' Csűr Biro Háza [Baca SzD; TSb 6]. *1820 k.* A Csűrős kertnek Nap Kelet felől valo vegében vagyon égy veteményes, és Gyűmőltsős Kertben nyilló... Fenyő deszka ajto [Dés; RLt]. *1823* Csűres, veteményes és Gyűmőltsős Kert [Csekelaka AF; KCsl 16]. *1829:* Csűres veteményes és Gyűmőlcsős kertyei [Szentgothárd SzD; HG. Eszterházi perek]. *1830:* az én Csüres kertem kertye mellett [Dés; DLt 758]. *1835:* Csűrős, Veteményes, és Gyűmőltses kertek... hány Jugerumat és □ őlőkőt foglalnak magokban? [Kv; Bet. 1]. *1842:* van a' major vagy Csűrős kert keleti részibe két kazalba [Oprakercsóra F; TSb 51]. *1846:* A' Márta dombi udvar és csürös kert [Gernyeszeg MT; EHA]. — L. még HSzj *csűr-kert* al.

Hn. *1663:* Az Darlaczi Csűres kertib(en) [Egrestő KK]. *1664:* az Akaszto Dombon... szinte az Collegium Csűres kertinek az túlso szegeletire jü lábbal (sz) [Ne]. *1665:* Az czjűrős Kert meget (sz) [Nyárádgálfva MT]. *1670:* Csürös kert [Alvinc AF]. *1676:* az Czűrős Kert (kert). Vad Kert mellet az Csűrős Kert [Gyalu K]. *1699:* A Csűrös kert végiben (sz) [Egeres K; KHn 191]. *1718* Csürös kert meget (sz) [Sárd MT]. *1726:* Csűres Kerten fellyűl [Küküllővár KK]. *1737:* a Csurest kerten kül (sz) [Gyalu K]. *1745:* A Csürőskert megett az Csürkert kapujánál az szőlők lábján alól (sz) [Kozárvár SzD]. *XVIII. sz. köz.:* A Tsűrős kerteken alol lévő nagy láb főld [Sorostély AF]. *1772:* a' magam Csűres Kertem mellett [M.gyerőmonostor K] | A Csurős kert mellett [Szászfenes K]. *1795:* A Csürös Kert mellett a Vár uttyáig (sz) [Nagyalmás K; KHn 312]. *1802:* A Csűrős kert megett. A Csűrős Kert Tanorogja mellett (k) [Meggyesfva MT]. *1804:* A Csűrős kert [M.szovát K]. *1831:* A' Kis oldalan a Fiscalis Csűrős kert alatt (sz) [M.valkó K; KHn 108]. *1833:* Az előlábban: a csüres kertre rugo láb (sz) [Csekelaka AF]. *1838:* A' Csűrős kertekhez rugo 64 véka Féréü nagy Láb (sz) [uo.]. — A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

Ha. *1681/1748:* Csüres kert [Balázsfva AF; KvAKt Mss 236]. *1703.:* Csüres kertek [M.köblös SzD; Becski]. *1723* az Csüres kert [Doboka; TGsz 51]. *1743:* Tsüres kert [Boroskrakkó AF; BfR dobozolt anyag VI]. *1771/1817:* Csűres kert

[Mezőszopor K; Mk]. *1774:* a' Csűres kert [A.gerend TA; CU]. *1779:* Csűres Kert [Királyfva KK; LLt 24/15]. *1782:* A Csűres Kert [Mezősámsond MT; Berz. 5. 42. S. 84] | Csüres kertye [Buza SzD; LLt Csáky-per 168. L. 32]. *1791* Az Tsűres Kertben [Elekes AF; CsS]. *1802:* A Csüres kertben [Szászerked K; LLt 60/1681]. *1820:* A Csűres kert [Mezőszengyel TA; CU]. *1826:* Csüres kert [M.légen K; KLev.]. *1833:* a csüres kert [Csekelaka AF; KCsl 6]. *1836:* A' Csűres Kert Közepébe [Borsa K; MNy XXXVIII, 56].

Szk: ~ *hely. 1591:* az malom haz elött valo feóldet... az megh holt Csakan Balas az chwres kert heliert ada az en vramnak [UszT] ✱ ~*kapu. 1852:* A Csürös kert kapu ujjittani valo, ennek egy vas kávája hibázik, többi vassai meg vagynak [M.felfalu MT; DE 4].

csűröskerteeske szérűskertecske; arie mică; Schoberhöflein. *1783:* Tsürös kertecske fa Tsürivel most... Veteményesnek coláltatik [Nagyrápolt H; JHb XXXI/28].

csűrpajta csűristállócska; grajdul din şură; Scheunenställchen. *1782:* A Báttya... az időben mikor producalni akart... egy nállam akorr (!) tsiplö Farkas Ferentz nevü embert arra kénszeritett hogy tsak 24. oráig kösse le magát és Joszágát sellérnek, mert ád 60. forintot, tsak azért hogj producálhassan, ezt én a' Tsür pajtámbol halgattam, de Farkas Ferentz nem hogj rá állott volna, hanem keményen el motskolta érte [Torda; KW].

csűrsátor csűrpadlás; podul şurii; Scheunenboden. *1838:* A' Tsür, alatta volt Marha pajtával, Tsür Sátorával és a' rajta volt Szalma Fedéllel edgyütt betsültetett 166 Rft. A' Tsür Sátorába volt egy Hordo, egy Eke, és Szekérhez 's Ekéhez valo aproság szerszámok [Inaktelke K; KLev.].

csűrszáj a csűr öble; gura şurii; (Scheunen) Banse. *1806* Vagyon egy jo nagy Csür melly fa ágasakan ál sövény oldalu, két nagy Csürszájja tsak most ujra szalmával fedett [Szászerked K; LLt]. *1847/1851* a' csür szalma fedelü, alkalmas 4. csür száj ágason, ide a' be járás egy avatég sindellyel fedett galambugos kapun [A.szovát K; Pk 3].

A címszóbeli megnevezés a csűrnek arra a döngölt földesagyagos részére vonatkozhatott, amely a cséplés helyéül és a mezőgazdasági járművek, eszközök tartására szolgált.

csütörtök I. *fn* **1.** joi; Donnerstag. *1576* Zent Tamas nap eleot valo csütörtök [Hídvég Hsz; BLt]. *1579* A my az mezarossok keonyeorgesset Illety, teczet eo kegmeknek hogy az dolognak haladny kel è Ieowe chyeotertekig [Kv; TanJk V/3. 190b]. *1587* Az Zegynyekre walo keolchyegh Eztendeott altal Etelekre. Attam mynden hettre Az Az Vasarnapra Kedre Chyeoteorteokre egy egy napra d. 8 hwsra pintekre olayra attam d. 6. Hetfeore Zeredara es Zombatra Saytott adattam nekik [Kv; Szám. 3/XXXIV. 22]. *1607:* Ez Jwueó Aldozo Vta(n) valo keozelbik Czeotertekre Igazat fogada [Mv; MvLev. 290. 13b]. *1692:* az Dezmalasnak terminussat rendeltűk az jövő Csőtőrtőkre, pentekre és szombatra [Dés; Jk]. *1763:* A T. Pater Regens ă Dominale Forum celebrálását terminálta a jövő Pünkőst csonka hetiben esendő Csötörtekre Budára* [Kv; SLt ZJ. 18a Nagy György lev. — *Előtte kihúzva az *Uj* szó. A helyjelölés nyilván Burjánosóbudára (K) von.]. *1780:* Az jövő Csőtőrtőkre ha valami hálát (!)* Szerezhetne... igen kedvesen Vennem [Kv; SLt XXXIX. Henter János Suki Jánoshoz. — *Értsd: halat?]. *1808:* szeredát és Tsötörtőket méltoztatnek nékem által engedni [Kackó SzD; DLt 622]. *1814* Tsőtőrtőkig ingyen ült [Buza SzD; LLt Csáky-per 131. L. 38]. *1852:* Képzeld Kriska tsötörtekre viradolag bajára ki ment mezitláb... s meg hült, tsötörteken estve már fajtatta az odalät [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

2. Jelzői haszn-ban; csütörtöki; de joi; Donnerstags-, von Donnerstag. **Szk:** ~ *nap. 1573:* eo Mikor egy chyeoteorteok nap it fen Arul volt, eo kathot ne(m) kérte hozzaia [Kv; TJk III/3. 86d]. *1582:* Vizaknay Gheorgh vallia hog' eò Idezte Torday Antalnet Biro vram pechetewel. Nem kesen hanem Zinthe harom orakor Del vthan eg cheóteorteok Nap [Kv; TJk IV/1. 28]. *1586* Ez el mvlt napokban Czioteórteok nap mielek vala vrammal [Kv; i.h. 574a]. *1597* Egy theötertek nap mútata ket kosar mehet Bodo Janos az eó kertibe [UszT 12/37]. *1600:* En azt tudo(m) hogy mikor egy Cheöteorteok nap Bardoch szekbe volnank, Almasj Jstuan deak es Antonia Benedek teonek tudomant az vargiasiaknak [i.h. 15/16]. *1772:* Aggravalják ezen tselekedetét előbbeni lopogatási-is, vétkes voltáért ... más illyen rosz erkőltsű szokásos Emberek(ne)k rettentése végett a' Pellengéren Tsőtőrtők napon 33. Veszsző űtéseket Hóhér által szenvedjen [Kv; TJk XVIII/3. 43]. *1840:* csötörtök nap jött el a' ménes mellől [Dés; DLt 370]. *1846:* a Telen egy tsötörtök napon nyoltz szanat parantsolt volt ki az érdeklett Bán mezö nevü erdöre fáért [Aggm.].

II. *hsz* **1.** csütörtökön; joia; am Donnerstag. *1853:* a' tselédeket nem kell sok hushoz szoktatni Vasárnap, ked, tsötörtök, a' mig a' véresekbe tart azután 2 szer egy héten hus, frustukra meg mondottam volt néked mind más udvarakba is száraz kenyér, s vagy egy pohár pálinka [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

2. ~*ön* csütörtöki napon; în ziua de joi; am Donnerstag. *1557* ez lewel kewlt zenth Balynt nap vthan chyethertheken, Ezer ewtzaz ewthwen heet ezthendewben [Somlyó Sz; WLt]. *1558* Gyerthya Senthelew Bodog azzony wtan walo chetewrtheken [JHbK XLIII/21 Mikola Ferencné Melyk Anna végr.]. *1559:* hat zaz forintba torozko zalogba wolt Zent Janos nop elot walo chotortoken mynden Jwedelmeket kezegbe wewen ... Ez lewel kolt thorozkon Zent Janos nop elot walo chotortoken Anno d(omi)nj 1559 [Torockó; Thor. 11/14]. *1563:* Pvnkeöst nap utan valo czeöteörteöken [Gysz; LLt Fasc. 133]. *1564:* hoza mw nekwnk

az feolseged poronczjolattjat, nehaj Zabo Lukaczjne Zuttory Ilona Aszonj haűy Bodog Aszonj Nap eleoth valo Czjeoteorteokeon [Zutor K; Ks 42. B. 25]. *1566* Az Lo feyek pedygh hwswet vthan valo chyeoteorteokeon feyenkent thartozzanak vdwarhoz gyeolny hadakozo zerzamokkal mustrara [SzO II, 182 ogy-i végzés]. *1567* Keolt Egresteon[a] Kerezteleo Zent Janos Napja vtan walo chyterteken [Bál. 42. — [a]KK]. *1568:* Keolth Ez lewęl Walko newew falwban[a] Zenth Gergel papa nap eleot walo cheteorteoken, Ezer Eothzáz, hathwan nyolcz eztendeoben [KP. — [a]M.valkó K]. *1570* My hwsweth wthan walo cheterteken az Banffy Menyhart Rez Iozagara Mennenk [BH; Eszt-Mk Mogyoró cs.] | Az vasar dolga feleol eo keget Byro vramat keryk hogy az zerdan valo vasarnak legen Thylalma, Cheotertekennys Nyolcz orayglan Maradna Megh az vasar dolga [Kv; TanJk V/3. 7a] | Zyw Andras felyperes Byzonsagy, Az annya Zyw Janosne es az Ewchej ellen Czeterteken Zent Kelemen Maszod Napian, Vichey Janos elewth | Thrombitus (!) Demeter Byzonsagy, Zabo Janos Ellen zent fabian Sebestien (így!) Nap eleot cheoterteken, Kappa Antal es Zabo Marthon Eleoth | Bwda Balazne felperes Byzonsagy Varady Kalmar Janosne Margit azzon ellen, Zenth Vyd Nap vtan chěterteken, Eppel Janos es Jgartho Esthwan ellewth | Thalas Matthe Alperes Byzonsagy, Vyztay Zabo Myklos felperes ellen, eppel Janos es Jgartho esthwan elewt, Zent Vid vtan cheoterteken | Kowach Kalara Byzonsagy, Zabo Balynt es felesege ellen chěterteken Zenth Margith vtan (így!) Vichey Janos es Eppel Janos elewth | Zabo Balintne Byzonsagy Kalmar Andrasne ellen chěterteken zent Anna azzon Nap vtan, Vichey Janos eleot | Margith Dorothy Boldyzarne, ezt vallya hogy ... Latta kezen (!) esthwe ezely (!) mwlt cheoterteken, hazanal hogy esnek volt | Eotthwes Lwkaczne fel peres Byzonsagy, Kadas estwanne al peres ellen, Chěterteken Wychey Janos elewth Kisazzon Napian | Hoz Bartosne Alperes byzonsagy, Gereb Balas leanya Anna azzon ellen, Cheotěrteken Zenth Myhal Napian, Orgonas Benedek espotal Mester Elewth | Jso Ambrwzne Anna Alperes Byzonsagy, Nagy palne ellen chěterteken zent ferencz Nap vtan | Kis Simon Marthon alperes Byzonsagy Zilwassy Jmreh ellen cheoterteken zent Lwkach vtan (így!) Vichey Janos eleot | Pal Bwzerne potencia Azzon Belger peterne ellen chyěterteken Gertia Zenteleo Bodogazzon napian, Eppel Janos es Zabo Marton elewt [Kv; TJk III/2. 5, 33, 46–7, 55, 68, 76, 85, 96, 112, 115, 160]. *1571:* Ezeket eo k. biro (így!) Mays zerdan cheotertekenys megh kyaltassa hogi Minden ehez Tarcya Magath [Kv; TanJk V/3. 41b]. *1572:* Attuk ez my leweleonket pechyetenkkel es az kik deakwl tudunk kezeonk Irassawal megy ereossetetet ky keolt fogaras waraba az feleol meg mondot Zent lukach nap vtan valo cheterteken 1572 eztendeoben [SLt S. 10]. *1573:* Zerdan penig es cheoterteken aggion egi deakot Melleye az porozlonak [Kv; TanJk V/3. 83b] | Kis Daniel Cheterteken Esmet Comparealt es p(ro)testal az Byraknak hogi Eo kes volna az Teorwenhez, De az Mas fel Nem akar eleh Ieony | Kedden Aldozo vtan Byro vram hatta ez pert Ez Ieowe cheotertekre, Mert Zarko Gěrgy ely keowetzet Dolgaert, Es fogatta hogi Eleh Ieo těrwenre cheotertěkreh, ky ha nem Ieone eo kegek Teorwenniel Bochatya ez felperest ha eleget nem tezen fogadasanak | pinkeost eleot chěterteken Zeoch giěrgy Byzonsagra fogot | 1573 pinkeost Eleot cheoterteken [Kv; TJk III/3. 114, 200b, 203] | Ez lewel kěolth frata(n) Nicodemus Nap vta(n) valo Cheoteorteokeon Anno d(omi)ni 1573 [M.fráta K; SLt J. 4]. *1577* Ezt ... Byro vram meg kialtassa Mind Zereda(n) mint chyoterteken [Kv; TanJk V/3. 144b]. *1579* Ez Lewel keollt Eordeogh Kerezt vro(n)[a] Karaczyo(n) Eleott czyeoteorteokeo(n) An(n)o d(omin)y 1579 [JHbK XIV/24. — [a]Ördögkeresztúr K] | (A) uegezes leuel kólth letare[a] uosarnap uta(n) ualo chyötörtökön [Szilkerék SzD; JHbK XLIV/14. — [a]Laetare: húsvét előtt a 3. vasárnap; a keletfeloldás tehát: ápr. 2] | el menenk sarda[a] (!) nagy Karachyon estjn czjwtewrtwkwn 1⟨5⟩79 [JHbK XXIII/47. — [a]Olv.: Sárddá, azaz Sárdra]. *1580:* Az my az vassarbyraknak Instructioiat nezy, eztis akaryak eo K. hozza adny hogy zereda napp es chiöterteke(n) mig az zazlo fen al, idege(n) embert se magiart se olahot az Buza keozybe ne hagion be menny hane(m) ki kwlgie onnet [Kv; TanJk V/3. 223b] | hiua minket az vitezló Tholdalagy Ferench Bothazara[a] espan vram pechetiuel zent Janos nap elot valo chötörtökön 1580 eztendoben [SLt Y. 26. — [a]K]. *1583:* Zentth górgy nap vthan walo cheötterteken [SLt V. 13 Jmreh deak Papay a fejérvári kápt. hites not. kezével]. *1584:* Az Wasarbirak Tizthi ... Chyeóteórteókeónnis penigh se ith walo se pedigh idegen Nieresegre ne vehessen semmith Niolcz oraigh, Niolcz ora vtan penigh minden vehessen indifferenter mindent, Az zazlo penigh kewn legien Jelewl [Kv; KvLt Vegyes III/5] | Virag Vasarnap vtan valo chieoteorteokeon [Mv; Bál. 80] | Zent Vinczeh Nap vtan valo Chieóteórteókeón el menenk Naznanfaluarah[a] [i.h. — [a]MT]. *1585* Szentth Georgy Mártyr napp wtthan walo cheoteorteokón [Dés; DLt 216] | holnap elseobe es cheóteórteókeón vosarnapis ezt biro vram megh kialtassa [Kv; TanJk I/1. 13] | ez el mult cheóteorteókeón estwe latam hogy harom katona megien vala ele az Swteo haz eleót [Kv; TJk IV/1. 524]. *1586:* hywanak minkett ez mostany 1586 Esztendöben, Kereszteleo szent Janos Nap Elött walo chötörtökön Lesnekre[a] [BfN VI. 225/16. — [a]Lesnek H]. *1587* Miertt hogj az zegenieknek rend Tartasok, mikorontan az beott bezallott, tehat Chak kětzer attanak húst egj héthen, feokeppen Vasarnap es Cheoteorteokeon, annak vttanna Penteken olaitt es hálatt mikorontan kewanniak, mindt ezeknek allatta, keouettkezik[a] [Kv; Szám. 3/XXVI. 30. — [a]Köv. a húsvásárlás elszámolása] | Regeleo hettfeo wtan walo Kedden weottem az Zeginyek zamara az Monostory Erdeon Egy Darab

Erdeotth f. 8. Ennek le wagatassara Elseoben wyz kerezt nap vtan valo Chyeoteorteokeon volt keet nap Zamossom [Kv; i.h. 3/XXXIV. 1] | Ez leuell keolt magyar frata(n)[a] zent Ferencz nap vtha(n) valo cheoteorteokeon Anno do(mi)ni 1587 [SLt Z. 5. — [a]K]. *1589* A Zegenieknek etelekre ualo Keolcheg. A Prima die February vsq(ue) 20 diem Decembris attam a' Zegenieknek eg' heten, haro(m) napp tudniillik vasarnap, kedden es chötörteokeon husra valo penzt eg' egi napra 16 hat penzt [Kv; Szám. 4/XI. 40] | Naznanfalwa(n)[a] Kys Karachyo(n) nap vta(n) valo chyeoteörteokeo(n) Anno dni 1589 [Bál. 89. — [a]MT]. *1590:* azon az harmad nappon pinkest elótt valo czeoterteken ezen Jelen valo 1590 eztendöben | ezen Jelen valo 1590 eztendöben Nagy Bodogh aszon napp elótt valo cheöteörteöken [UszT]. *1594:* Anno 1594 Zent Maria magdolna nap eleott walo cheöteörteöken leon Terwenie Zent Kiraly Georgy vramnak az zetelakj[a] Nagy Boros Janossal egy zegeodeött zolga feleöl [i.h. — [a]Zetelaka U]. *1596* Zent Marto(n) Nap vtan valo czjeoteorteoko(n) [Dob.; JHb III/37] | senkit az keozeonseges helie(n) arúlny ne engedgienek kewleombe(n), hane(m) amely kalmarnak kamoraya nem leze(n), az vasarbirak helt mútassanak, ahol zereda(n) es Chieoteorteokeon satort wohasson (!) es arúlhasson, de egieb napokon ot ne arulhasson hane(m) haza keolteozzek onna(n) es satorat le wonnya [Kv; TanJk I/1. 284] | Az mústra cheöteörteöken leön | pwnkest nap elöth walo chieterteken [Uszt 10/47, 11/70]. *1598:* Eőtwes Antal Coloswary wallya. Ez el múlt karachion eleot walo Chieoteorteokeon weztettem wala el hazamtol az en diznomat [Kv; TJk V/1. 175] | ez dologh Cheöteörteöken uala [UszT 13/29]. *1599* karacho(n) elot walo Cheöterteke(n) wolt az napia [i.h. 15/192]. *1600:* Beoyt Mas hauanak Elseó napian Czeoteort(eo)kon holt egy zeghinj megh [Kv; Szám. 9/XIII. 17] | ez ieöwendeö Cheöterteke(n) in facie sedis harmad magawal megh eskedgyek [UszT 15/5, 139—40]. *1602* ez mostani 1602 eztendeöben Zent Marton nap eleöt valo keözelbik czieöteörteökeön [Berekeresztur MT; Bál. 93]. *1604:* mj akkoris kezest attunk volna teoruenjre masod napon Zent marto(n) napian Czeoteorteokeon [UszT 18/59]. *1612:* mikoro(n) maga eszeben ueot uolna hogi leuelet eo Fge kezeben hoztak uolna, Czieöteörteökön virradoua (!) ment Teomeosuarra [Nsz; JHbK XLII/11 Wesselényi Pál lev.]. *1613:* Kis Karachyon nap vtan ualo cheoteorteokeon [Tötör SzD; Ks 42. E]. *1636:* az Babot holnap ugy min Csötőrtokon, dezmalom [Teke K; BK. Simon György tekei dézmás lev.]. *1642:* Azt azután csötörtökön hallottam [Mv; MvLt 291. 349b—51a]. *1666* Az Sonda Istuanne Aszoniom resze penigh, In p(ro)cessu marada reuidealtassak Eö kgmek az jöuö Czötiőrtőkőn [Altorja Hsz; Borb. I]. *1681:* Hetedczakai vasár vamis szokot exigaltatni minden czötőrtőkőn [Vh; VhU 51]. *1683:* az Parochusnak ... az Sabbathale[a] igy szolgáltassek kj: Mivel Csőtőrtőkőn estvetől foghva virrattigh mind az ket kőnek vamia az Falue, Borzasé, Az Felseő kőnek penig vamja Penteken hajnaltol Fogvan keseő estveig az ministere de nappal Penteken az Also kőnekis vamja ugya(n) az Faluje [Borzás Sz; SzVJk 48. — [a]A szombati malomvám-jövedelem] | Nagi Karaczon előt ualo Czötörtökön [Harasztos TA; Berz. 17b]. *1688:* Minden igaz ok kűvűll most az el mult Czőtőrtőkőn ... Hidelven lako Binesz (?) György Szalloja Jakob, az Uramot, verte taglotta fegiveret raita el rontotta [Kv; UtI]. *1691* paripamat ... hétfűn, Kedden, szeredan a maga hazanal tartotta. Csőtőrtőkőn pedigh el jövének az Colosvari Nemetek Dees varossat fél vértek, az en Lovamot az eo kglme keze alat találvan aztis el praedaltak Nyergestűl, fékéstűl [Dés; Jk]. *1711:* (A mészárosok) szabadoson vaghassanak minden heten csötörtökön delig [Kv; PolgK 8]. *1717:* az Enjedi Vram(n)ak szólló levelet mehent érkezet mingjárt bé vitte a Biró azon Csötörtöken Enjedre és atta az Posta Mester kezeben [Búzásbocsárd AF; BfR Lőrinczi László lev.] | csőtőrteken igen nehezen vala az Urfi Joseph [Szu; Ap. 2]. *1718* az Jövő Csőtőrtőkőn minden bizonnjal el iő [Abosfva KK; Ks 96 Mátis István lev.]. *1727* hetfű eczaka mentek be azon portioba(n) kedre viradolag és Csötörtökön viradolag ex turbaltattak onnan [Gergelyfája AF; JHb XXVII/5]. *1730:* Fő Biro Uram(na)k eó kglmenek ugy teczett hogy Csütörtöken indulja(na)k [Abosfva KK; Ks 83 Bako Josef lev.]. *1734:* Csőtőrtőkőn Delig minden héten vágnak[a] [Dés; Jk. — [a]Ti. a mészárosok]. *1736:* Az vajdahazi szekér az mult Csőtőrtőkőn be jöt pinteken hozot egy szekérfat [Kv; TKl Mihály Deák Teleki Ádámhoz]. *1740:* az jővő csőtőrtőkőn szénát fát küldők es egyeb naturalet [Kercsesóra F; TKl Mohai Mózes Teleki Ádámhoz]. *1742:* nagy Pentek elott valo Csőtőrtoken [Bernád KK; Sár.]. *1744:* Sigmond pal Uram ... Jancso Simon Uramnit leven szalason csütörtökön [Kvh; Bogáts 13]. *1749:* Csötörtökön kegjelmetek látogatni más jo uraimmal edgjütt megyek [Hsz; Kp I. 170]. *1750:* Csőtőrtőkőn ebédre ide Csesztvére jőnek [O.csesztve AF; Ks 83 Szabó István lev.]. *1756:* Plesa Pászkul ut A Exponállya, hogy az Fejér héten való Csötörtokön Brádon ... Darabáncz Danilla az Piaczon aszszu gyümölcsel egy zsákot tett â Lovára [Bukuresd H; Ks 62/4]. *1759:* Csőtőrtőkőn Vetsernyekor Verték megh [Teke K; Told. 26]. *1761:* Az el mult héten Csőtőrtöken egj hete mult | most az héten Csötőrteken [Erdőszengyel MT; i.h. 37]. *1769:* Csőtőrtőkőn Viszsza jővőleg ā Melgos Urnak udvarolok [Kv; SLt XXXIX Henter János Suki Jánoshoz] | Csötörtökön dél után 4 orakor [Ne; Told. 5a]. *1772:* most a közeleb el mult Tsötörtökön ... nállamis pálinka kortsoma lévén és sok emberek lévén, azok közöt ... az Falus Biro kiis iszik vala [Tordavilma SzD; TL. Joszip Demián (36) jb vall.]. *1774:* láttam ... Tsőtőrtőkőn estve [Vaja MT; Told. 46/14]. *1780:* most ... Tsötörtöken hozatt Joseff bé 52 véka Buzát [Kv; SLt XXXIX Fr. Ferentzi lev.]. *1783:* égy Csötörtökön Regenben mentem

Vásárra, Más Csötörtökönis ben volt Régenben megint tanálkozik velem azon Kotoj Juon [Faragó K; GyL. Szabo Kirilla (46) zs vall.] | A' közöbleb mult Csötörtökön ittasan láttam hogy Tot István az Szakáts János ajtajában szaladatt [Szőkefva KK; Ks 92] | hetfőre reám kerűlvén a Kis Biróság ..., Csőtőrtokőn estve felé, a Fő Biránk Mátyás Mihály ő Kegyeme (!), azon parantsolatott, a mellyel a Tanúkat idéztűk vólt, a kezembe adá [Perecsen Sz; IB. Jósa Márton (38) jb vall.]. *1787* azért ha nem hivutt is kegyelmed el megyek, de ugy hogy kegyelmed Tsotörtökön estvére nem sajnálja külgye ide akár a hat, akár a négy Lo béli Postilionját [Bolya NK; IB gr. Toldi Zsigmond gr. Bethlen Sámuelhez]. *1794:* Csőtőrtőkőn az apróbb hordókat ki űríti Takáts Uram [Kővárhosszúfalu Szt; TKhf Miss. Jakab Gábor gr. Teleki Imréhez]. *1796:* Pünkösd elött valo Tsötörtökön [Uzon Hsz; Kp. IV. 288 Paulus Kuti (25) nb vall.]. *1797* ezek pedig történtek azon Tsötörtökön éppen Nap haladat után estve [Sztrézakercsesora F; TL St. Jakab (51) zs vall.] | 'a jövő Csötörtökön lehet in Nomine Domini Kortsomát kezdeni [Brád H; Ks 75. VII. 258] | Csötörtökön Régenbe mégyen [Banyica K; IB. Gombos István lev.] | haza jöven a Fiam Tsőtőrtőkőn reggel fájtatni kezdette a Fejét [Héderfája KK; IB Id. gr. I. Bethlen Sámuel lev.]. *1799:* Csőtőrteken viszsza jövén igyekezni fogok mentől hamarább Kolosvára bé menni [Gerend TA; Bál. 1]. *1802:* Szakáts Jankone ... a volt Farnasi Mesterné Csötörtökön kezdjen fel járni a Templomb(a) és vasárnap reggel kövessen Ecclát, mivel az Ura életéb(en) tett paráznasága is világosságra jött [M.bikal K; RAk 85]. *1804:* Vasárnap után valo Tsötörtökön [DLt nyomt. kl]. *1805* Tsötörtökön Ur Napja [Ördögkeresztúr K; Somb.]. *1806* esett Tsőtőrteken két vagy három nappal jo reggel [Sáros KK; DLev. 4. XXXVIII] | némelly Csötörtökön Marhátis hoznak altal azon Hidason [M.régen MT; Born. XVI Gorbai János (32) vall.]. *1815:* Ha Ugyantsak Csőtőrtőkőn igen veszedelmes Idő volna jövő Hetfűn szandekozik a Groffné uttyat el kezdeni [Kv; TVLt gr. Haller Gábor hiv. lev.[a] — [a]Csak az aláírás sk]. *1818:* Legfelyebb Tsötörtökön vagy Pénteken bizonyosonn le inditom azon Pénzt [Galac BN; WLt Kováts Mihály gondv. lev.] | Csőtőrtőkön Fog meg erkezni [Ádámos KK; Pk 7]. *1819:* Szeredán egész nap, és Csötörtökön délig sertés hust szabad árulni ne légyen [Kv; MészCLev.]. *1825:* Csőtőrtőken bevíszem Enyedre [Háporton AF; Kath.] | A' mult Csötörtökön ki Cséplettünk volt, 150 zsákkal eresztett [Árapatak Hsz; BLt 11. II]. *1829* Nagy Péntek előtt valo csötörtökön [Csókfva MT; TSb 24]. *1830:* (Tejes lábost) veszek csötörtöken 's mikor lesz kitöl el küldem ... Danit köszöntem [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina anyósához]. *1831* Szelesné hétfűn estve meg holt, s hogy engem vártak még tsötörteken delután temettik el [Kv; Pk 6 ua. férjéhez] | Most a kőzebb (!) mult Csötörtökön [Dés; DLt 50]. *1839:* a' jövő csötörtökön reggeli 5 orakor [Dés; DLt 1075] | Hétfön kedden és szeredán csötörtökönn nem leszek ithan, de szombatan bizonyosan ithan lészek; ... maradak Édes Bosla Urnak el kötelezett szolgájja B. Miske Ferentz mp [A. szentmihályfva TA; Bosla]. *1843:* Csötörtökön estve [Dés; DLt 1300]. *1844:* buzát öt csötörtökön tartottam Vásárhelyt, s mégis csak 23 és 26 garason kele el [Széplak KK; SLt évr., Sipos Miklós P. Horváth Ferenchez]. *1845:* A nagy héten Csötörtökön ... a Madarasiné léányával Rosival öszve szollalkozott a léányom Lori [Dés; DLt 502. 2]. *1848* Az antalnapi részletes 'sinat Pünkösd utánni Csonka héten Csötörtökön 15ik Jun: fog tartatni [Nagykapus K; RAk 24]. *1852:* Képzeld Kriska tsötörtekre viradolag bajára ki ment mezitláb s meg hűlt, tsötörteken estve már fajtatta az odalát [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez]. *1868:* Csötörtökön őtet akartam és Fogom leküldeni [M.derzse SzD; Bet. 4 Miklós József lev.].

3. *~önként* minden (egyes) csütörtökön; în fiecare joi; des Donnerstags, donnerstäglich. *1832:* Ezenn béallott Fársági napokban ... szándékunk lévén ... Szombatonként Burgel (!) Vasárnaponként és Csőtőrtőkőnként Nobel bálokat tartani a régi bévett szokás szerént Bál Comissariusokat-, és a bé menetelek árát meghatározni rendelni instáljuk [Dés; DLt 84].

Hu. *1769:* Tsőtőrtőkőn [Tarcsafva U; Pf]. *1818:* Csőtőrtőkőn [Dés; DLt 434]. *1843* Csötörtökön[a] [Dés; DLt 65. — [a]Az őrszó az előbbi lapon: *Csütör*]. *1845:* Csötörtök. Csötörtökökön. Csötörtökön [Kv; KLev.].

csütörtöki csütörtök napi; de joi; donnerstägig, von Donnerstag. *1778:* mindjárt az csötörtöki Postával válaszomat is küldettem [Sáromberke MT; TSb 13 Bethlen Zsuzsánna lev.]. *1844:* sietet a' Megyesi tsötörteki vásárra [Kv; Pk 6].

? csüvisz(ik)'?' *1574* Ghaspar balas orozfay[a] Apaffy ferencz Jobbagya .. ezt walla hog az mel erdöt Bekes[b] Jdeybe el hataroztanak wolt es mostannys az mellyet el Jartattak Jtylo mester wra(m)wal ... erkedhez byrtak es erkedy wolt mert en sokat Iarta(m) oda az erdöre es sokat chwwyztem Azon az erdön en nem twdom hog soha maswwa byrtak wolna | Weres gherghel orozfay horwat kozma Jobbagya ezt walla hog en mynd az ket darab erdöt az kyt bekes Ideybe el hataroztanak ... en soha nem tudom hog tekehez[c] byrtak wolna hane(m) Erkedhez twdo(m) hog wagtak es byrtak mert en sokat Jartam oda az erdöre chwwyztemys oth de tekeyektwl soha nem fyltem hanem erkedyektwl [Erked K; LLt FF 29. — [a]Oroszfája K. [b]A fejedelemségre törő szerencsétlen végű Bekes Gáspár? [c]Teke K].

A címszóként kivetett szó a két adalékban egyként *chwwyztem* alakban fordul elő, belőle pedig a korabeli hangértékek tekintetbe vételével egy *csúvisz*, sőt még inkább *csüvisz(ik)* alakú alapige következtethető ki. Az ilyenformán kikövetkeztetett címszóbeli ige aztán valamelyes valószínűséggel a *cső* szó *v*-s tövéből *-ész* igeképzővel alakult nyelvjárásias ű-ző, ill. í-ző származéknak fogható fel. Éppen ezért a címszóul írt szót — jel-ét tekintve — a *cső 9.* után szk-ként besorolt

csőt hány 'csapdát állít' és a *csőzik 2.* 'csapdafélével vadászik' ige jelentéskörébe vonhatnók. E nagyon tetszetős, megejtő magyarázatnak azonban van egy meggondolkoztató alaktani nehézsége. A *cső* szó és az alakulás szempontjából itt számbavehető minden toldalékozott formája, ill. származéka — az e Tárban jelentkező igazán fölös számú adalék tanúsága szerint — az erdélyi régiségben az alapszót tekintve változatlan és nem *v* tövű névszónak bizonyul. Mindössze egy adalékban találkozunk a *v* tövű *csöves* — (1615) és egy másikban a feltűnő, *h* hangűrkitöltésesnek látszó *csühös*-nek (1793) olvasható formával. Maga a korai kölcsönzésű déli szláv eredetű *cső* szó különben nemcsak Erdélyben, hanem a közmagyarban is sokáig valóban a változatlan tövű névszók csoportjába tartozott, s csak a XVII. század első felétől kezdenek — eleinte nagyon szórványosan — jelentkezni a *v* tövű formák. E szó tehát csak viszonylag későn kezdett analógiás úton beletagolódni előbb a *hé (~ hév) : hevet*, majd véglegesen a *kő (~ kő) : követ* típusú *v* tövű névszók csoportjába (EtSz, SzlJ, TESz). Mindez a fennebb megpendített olvasat-, értelmezés- és magyarázati lehetőség elfogadható voltát illetően jogos fenntartásra késztet.